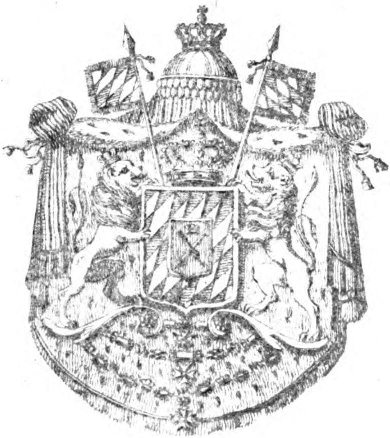

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ.

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ.

ΙΣΤΟΡΙΑΙ

ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΠΡΑΞΕΩΝ

ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἕως
τῶν ἡμερῶν μας,

ἐκ παλαιῶν ἀπανθισθεῖσαι, καὶ τὰ νεώτερα ἐξ
ἀρίστων Γερμανῶν ἱστοριογράφων ἐλευθέρως
μεταφρασθεῖσαι

ὑπὸ

Κ. Μ. ΚΟΥΜΑ.

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ.

Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας.
Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Ἀντωνίου Αὐκούλου.
(Anton v. Haykul.)

1831.

Π Ι Ν Α Ξ.

ΝΕΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Δεύτερον.

Ἀπὸ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου ἕως τοῦ περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ Ἱσπανικοῦ Θρόνου. (1618 — 1700).

Α΄. ΓΕΡΜΑΝΟΙ.

Δ'. ΡΩΣΟΙ.

ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΕΘΝΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ.

Ϛ'. ΤΟΥΡΚΟΙ.

ΝΕΑ ΙΣΤΟΡΙΑ.

Βιβλίον Δεύτερον.

Ἀπὸ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου ἕως τοῦ περὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου.

(1618 — 1700.)

Α΄. ΓΕΡΜΑΝΟΙ.

1. Ἀρχὴ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου. (1618 — 1622).

Ἐφέραμεν τὴν ἱστορίαν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν εἰς τοὺς δύω προτέρους τόμους ἕως τῆς ἀρχῆς τοῦ εἰς ὅλον τὸν κόσμον περιβοήτου τούτου πολέμου. Ἤρχισεν ὁ πόλεμος ἀπὸ τὴν τῶν Βοήμων κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ματθίου ἐπανάστασιν, τῆς ὁποίας τὴν ἀφορμὴν ἐδιηγήθημεν εἰς τὸν ἕκτον Τόμον (σελ. 420 —426). Πολλαὶ ἐπικράτειαι ἴδαν μετὰ χαρᾶς ἐκρηγνυμένην τὴν ἐπανάστασιν ταύτην. Ὅτι ὁ Αὐστριακὸς οἶκος μετὰ τῆς αὐτοκρατορικῆς ἀξίας ἔμελλε νὰ ἔχῃ δύω βασίλεια καὶ ἐκτεταμένας χώρας εἰς τὴν Γερμανίαν, δὲν ἠδύναντο νὰ τοῦ συγχωρήσουν αἱ ἐπίλοιποι Εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις· ὅτι ὅμως ἐκράτει ἀκόμη σφικτὰ τὴν παλαιὰν συγγένειαν μὲ τὴν Ἱσπανίαν, καὶ διὰ συμπενθεριῶν τὴν ἔκαμνε σφικτοτέραν, ἠρέθιζεν ἐξαιρέτως μεγάλην φροντίδα καὶ φόβον εἰς τοὺς φιλοδόξους Γάλλους. Ἀλλ᾽ ὅμως κανεὶς δὲν εἶχε περισσοτέραν αἰτίαν νὰ εὔχεται εἰς τοὺς Βοήμους εὐτυχῆ ἔκβασιν, ὅσον οἱ Προτεστάνται ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας, οἵτινες ὄχι μόνον δὲν ἀπήλαυαν ἀνενοχλήτως τὴν ἐλευθερίαν των διὰ τῆς θρησκευτικῆς εἰρήνης, ἀλλ᾽ ἀπὸ πολλοὺς Ἰησουϊτικοὺς πειρασμοὺς καὶ φανερὰς αὐτοκρατορικὰς πράξεις ἐφοβοῦντο μήπως γίνεται προετοιμασία νέου θρησκευτικοῦ πολέμου. Ἐξεύρομεν ἀπὸ τὴν ἀρχητέραν διήγησιν (Τόμ. Ϛ. σελ. 418

κ. 414) ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν πρὸς διατήρησιν τῶν ἐλευθεριῶν των ἔκλεισαν συμμαχίαν μὲ ὄνομα ἕνωσις, ἀλλὰ καὶ οἱ Καθολικοὶ πρὸς ἐναντίωσίν των ἔστεκαν εἰς σταθερωτέραν ἕνωσιν μὲ τὸ ὄνομα τῆς Καθολικῆς συνδέσεως, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ φρόνιμος καὶ ἀνδρεῖος Δοὺξ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός. Ἀπὸ τὴν σύνδεσιν ταύτην δὲν εἶχε νὰ προσμένῃ κἀνὲν καλὸν ἡ ἕνωσις, ἐὰν δὲν ἐλάμβανε βοήθειαν ἰσχυροτέραν παρὰ τὰ ἴδιά της ὅπλα. Ταύτην λοιπὸν ἤλπιζαν μὲ χαράν, ὅτι εὕρηκαν ἀπὸ τὴν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπανάστασιν τῶν Βοήμων.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης ἐφάνη στρατὸς αὐτοκρατορικός, ἀλλ' ὁ Κόμης Θούρνιος, ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἐπαναστατῶν, ἐστάθη ἐναντίον του μὲ ὄχι κατώτερον. Ἡ ἐκλελεγμένη κυβέρνησις ἔστειλε ταχέως νὰ εὕρῃ ξένην βοήθειαν, καὶ παρευθὺς ἐμβῆκαν εἰς τὴν συμμαχίαν των ἡ Σιλησία καὶ ἡ Λυσατία, καὶ οἱ Προτεσάνται ἡγεμόνες τῆς βορείου Γερμανίας ἐσυγχώρησαν τὸν Κόμητα Μανσφέλδας Ἐρνέστιον, ἀξιόλογον πολεμικόν, ὅς τις τώρα ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ τὸν ἑαυτόν του, νὰ στρατολογήσῃ εἰς τὰς χώρας των. Περὶ τὸ φθινόπωρον συνεκρότησε στρατόν, καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὴν Βοημίαν. Ὁ χειμὼν ἐπέρασεν ἄπρακτος, ἀλλὰ τὴν ἄνοιξιν ἐκυρίευσεν ὁ Θούρνιος τὴν Μοραβίαν καὶ εἰσέβαλε καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν. Μεταξὺ τούτων τῶν ταραχῶν ἀπέθανεν εἰς Βιένναν ὁ αὐτοκράτωρ Ματθίας τὴν 20 Μαρτίου 1619*).

Ὁ διωρισμένος διάδοχός του, Φερδινάνδος Β', δὲν ἔχασε τὴν εὐσυλλογιστίαν του εἰς τὴν ἀτυχῆ ταύτην θέσιν. Εἶχε τὸν στρατηγὸν Βουκόϊον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν φρόνησιν ἠδύνατο νὰ εἶναι βέβαιος. Ἀκόμη δὲν ἦτο ἐκλεγμένος αὐτοκράτωρ, καὶ οἱ Προτεστάνται ἄρχοντες ἀντεφέροντο καὶ εἰς τὴν διαδοχὴν τοῦ Ἀρ-

*) Κατὰ τὸ νέον ἡμερονολόγιον, καθὼς ὅλαι αἱ ἐφεξῆς ἡμερολογήσεις.

χιδουκάτου. Ἡ τόλμη τῶν τελευταίων τούτων ἐπροχώρησε τόσον, ὥστε, ἐνῷ ὁ Θούρνιος ἐπολιόρκει τὴν Βιένναν, ἔστειλαν εἰς αὐτὸν πρεσβείαν δεκαὲξ εὐγενῶν, οἵτινες ἐζήτουν τὴν ἄδειάν του νὰ ὁπλισθοῦν καὶ νὰ συμμαχήσουν μὲ τὴν Βοημίαν. Καὶ ἕνας αὐθάδης, ὀνόματι Ἐβεργάσιγγος, πιάνων αὐτὸν ἀπὸ τὰ κουμβία τοῦ ἐνδύματός του, τὸν ἠρώτησε μὲ φοβερισμόν: ἂν θέλῃ πάραυτα νὰ ὑπογράφῃ. Μόνον ἓν πάντη ἀπροσδόκητον σύμβαμα ἐτελείωσεν ἐντίμως διὰ τὸν Φερδινάνδον τὴν ἀτυχῆ ταύτην σκηνήν· σάλπιγγες ἠχολόγησαν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου μηνύουσαι τὸν ἐρχομὸν πεντακοσίων ἱππέων, οἵτινες ἐστάλθησαν ἀπὸ τὸν Βοκόϊον καὶ ἐμβῆκαν εἰς τὴν πόλιν ἀπὸ τὴν πύλην τῶν ἰχθυοπωλῶν, ἥτις δὲν εἶχε κυριευθῆν ἀκόμη ἀπὸ τὸν Θούρνιον. Τόσον φόβον ἐνέπνευσαν αὗται εἰς τοὺς πρέσβεις, ὥστε πάραυτα ἀνεχώρησαν. Εἰς τοῦτο ἠκολούθησαν καὶ ἄλλα. Οἱ μαθηταὶ τῆς Βιέννης καὶ 1500 πολῖται ὡπλίσθησαν ὑπὲρ τοῦ Φερδινάνδου, ὁ Μανσφέλδιος ἐκτυπήθη εἰς τὴν Βοημίαν, καὶ τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Θούρνιον νὰ ἀπομακρυνθῇ πάλιν ἀπὸ τὴν Βιένναν. Τὸ ἔκαμε μὲ θυμὸν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν Προτεστάντων, εἰς τῶν ὁποίων τὴν βοήθειαν ἤλπισεν εἰς μάτην.

Πόσον ἐχάρη ὁ Φερδινάνδος ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τοὺς ξένους τούτους! Ἐπειδὴ δὲ ἡ Γερμανία ἦτο ἥσυχος τώρα, ὡδοιπόρησεν εἰς Φραγκοφόρτιον εὐθὺς, ὅπου εἶχε κράξειν τοὺς Ἐκλέκτορας διὰ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐκλογήν. Ἐπειδὴ κἀνεὶς ἀπὸ τοὺς ἡνωμένους δὲν ἤθελε νὰ εἶναι πρῶτος εἰς τὸ νὰ ἐχθρευθῇ μὲ τὴν Αὐστρίαν, ὑπετάχθησαν ὅλοι εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Φερδινάνδου. Οἱ Βοημικοὶ πρέσβεις, οἵτινες ἤθελαν νὰ ἐναντιωθῶσι, δὲν ἐσυγχωρήθησαν νὰ παρουσιασθῶσιν. Οὕτως ἔγεινεν ἡ ἐκλογὴ τὴν 28 Αὐγούσ. καὶ ἡ στέψις τὴν 9 Σεπτεμ. 1619.

Ἡ φιλεκδικία ἠρέθισε τώρα τοὺς Βοήμους εἰς τὰ

ἔσχατα. Πρὸ ἕνδεκα ἡμερῶν τῆς στέψεως τοῦ αὐτοκράτορος (διότι οἱ πρέσβεις ἐπανῆλθαν τάχιστα) ἐδημοσίευσαν διὰ κοινοῦ γράμματος, ὅτι ὁ Φερδινάνδος „καθὸ κληρονομικὸς ἐχθρὸς τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, καὶ καθὸ δοῦλος τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν Ἰησουϊτῶν, ὅς τις δολίως ἔλαβε τὸ Βοημικὸν στέμμα“ χάνει ὅλα τὰ δίκαιάτου εἰς τὸν θρόνον των. Ἀνεφέροντο δὲ κατὰ τοῦτο εἰς τὸ τοῦ Βοημικοῦ ἔθνους δίκαιον τῆς ἐλευθέρας ἐκλογῆς, τὸ ὁποῖον ἀπέρριπτεν ὁ Αὐστριακὸς οἶκος. Καὶ τὰ δύω μέρη ἀνεφέροντο εἰς τὴν ἱστορίαν, ἐπειδὴ ἡ Βοημικὴ διαδοχὴ ἐστάθη πάντοτε εἰς τὸ μέσον κληρονομικοῦ καὶ ἐκλεκτικοῦ δικαίου. Οἱ Βοῆμοι πάραυτα ἀπεφάσισαν νὰ ἐκλέξουν βασιλέα. Μεταξὺ πολλῶν προβληθέντων ἔλαβε τὰς περισσοτέρας ψήφους Φρειδερῖκος Ε', ὁ εἰκοσαετὴς Ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου, γαμβρὸς Ἰακώβου Α' βασιλέως τῆς Ἀγγλίας· τὸ μὲν, ὅτι ἤλπιζαν ἀπ' αὐτὸν ἰσχυρὰν βοήθειαν, τὸ δὲ ὅτι ἐνομίζετο καὶ αὐτὸς εὐγενὴς καὶ ἐλευθέριος ἡγεμὼν, καὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς εἶχε δείξειν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ βαστάσῃ τὸν θρόνον· ἦτο δὲ καὶ πλησίον τῆς Βοημίας ἡγεμονεύων εἰς τὸ ἄνω Παλατινάτον. Ἀλλ' εἰς τὰ πρῶτα δύω δὲν ἔκαμαν καλὸν λογαρισμόν. Ὁ βασιλεὺς Ἰάκωβος ἦτο ἄνθρωπος ὕποπτος καὶ παράξενος, ὅςτις καὶ ἀπὸ θεολογικὰς αἰτίας ἀπεδοκίμαζε τὴν βασίλευσιν τοῦ γαμβροῦ του, καὶ ἐμίσει τὴν τῶν Βοήμων ἐπανάστασιν ὡς ἐπικίνδυνον παράδειγμα δι' ἄλλους ὑπηκόους. Τοῦ Φρειδερίκου ἡ ἐλευθεριότης ἦτο πλέον εὐήθεια καὶ ἡ ὑπερηφάνειά του ἐπιπόλαιος ματαιότης. Καὶ αὐτὸς ὁ Καλβινισμός του τὸν ἔβλαπτεν εἰς τοὺς Λουθηρανοὺς Βοήμους. Ὅτι ὅμως αὐτὸς ἀνέλαβε τοιοῦτον ἀκροσφαλὲς παιγνίδιον, χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὸν ἀντίπαλόν του, χωρὶς νὰ οἰκειωθῇ μὲ φρόνησιν ὅλους τοὺς διαφόρους ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ χωρὶς νὰ εἶναι αὐτὸς στρατιώτης — τοῦτο ἐπροφήτευε

δι' αὐτὸν εἰς τὰς καρδίας ὅλων τῶν νοημόνων κάκην ἔκβασιν.

Δὲν ἐστοχάζετο ὅμως οὕτω καὶ ὁ αὐλικός του ἱεροκήρυξ Σκούλτετος. Οὗτος τὸν ἐδίδασκεν ἀπὸ τὴν ἁγίαν γραφὴν, ὅτι εἶναι χρέος του καὶ θέλημα τοῦ Θεοῦ νὰ δεχθῇ τὸ εἰς αὐτὸν προσφερόμενον στέμμα, μόνον διὰ ν' ἀποσπασθῇ ἀπὸ Καθολικοῦ κεφαλήν. Καὶ ἡ γυνή του δὲ τὸν ἐπέπληττε δειλίαν, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχε μὲν καρδίαν νὰ ζητήσῃ γυναῖκα του βασιλόπαιδα, ὄχι ὅμως καὶ νὰ ἀποκτήσῃ βασιλικὴν ἀξίαν. Μία ἀγγελία, ὅτι ὁ ἀνδρεῖος ἡγεμὼν τῆς Τρανσυλβανίας Βέθληνος Γάβωρ ἤθελε νὰ ἑνωθῇ μαζή του καὶ νὰ πολεμήσῃ τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἐνεθάῤῥυνε μᾶλλον τὸν Φρειδερῖκον, ὅς τις ἔλαβε τελευταῖον τὸ σκῆπτρον. Τὴν 25 Ὀκτωβ. 1619 ἐστέφθη εἰς τὴν Πράγαν, καὶ εὐθὺς τὸν ἐπροσκύνησαν καὶ ἡ Μοραβία καὶ Σιλησία.

Ὁ δὲ νέος αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφων ἀπὸ Φραγκοφορτίου ὑπῆγεν εἰς Μυνιχίαν διὰ νὰ συνομιλήσῃ μὲ τὸν παιδιόθεν φίλον του Μαξιμιλιανὸν Δοῦκα τῆς Βαυαρίας. Ἡ φιλία τούτου τοῦ ἀνδρὸς, ὅς τις ὄχι μόνον ἦτο κεφαλὴ τῆς συνδέσεως, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ὁ ἐπισημότατος ἡγεμὼν τῆς Γερμανίας, τοῦ ἦτο ἀξιολογωτάτη. Ὁ Μαξιμιλιανὸς ἔκαμε καθὼς πᾶς τις προνοητικὸς ἄνθρωπος· ἀπέφευγε πολὺν καιρὸν τὸ νὰ ἀναμιχθῇ μὲ προπέτειαν εἰς διεξοδικὰς ἔριδας, διὰ τὰς ὁποίας δὲν τὸν ἔμελε πολύ· ἀλλ' ὅταν τελευταῖον νικηθεὶς ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Φερδινάνδου ὑπεσχέθη νὰ τὸν βοηθήσῃ, ἔπραττε πιστᾶς εἰς αὐτὸν μὲ ζῆλον ἀκαταπόνητον, καὶ εἰς τοῦτον ἐχρεώστει ὁ αὐτοκράτωρ τὸ μέγιστον μέρος τῶν εὐτυχῶν τροπῶν, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ τύχη εἰς τὸν ἑπόμενον πόλεμον.

Αὐτοκρατορικὸς πρέσβυς ὑπῆγε μετὰ τοῦτο εἰς Μαδρίτιον διὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴν ῥητορικήν του εἰς Φί-

λιπον τὸν Γ. Ἀλλὰ καὶ οὗτος πολὺν καιρὸν δὲν ἤθελε νὰ ἀναμιχθῇ εἰς Γερμανικὸν πόλεμον. Μόνον ἡ αὔξησις τοῦ Λουθηρανισμοῦ εἰς τὴν ἄθεον ταύτην χώραν τὸν ἐπαρακίνησε νὰ στείλῃ βοηθητικὸν σράτευμα εἰς τὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τὸ Βέλγιον. Μετά τινα χρόνον ἐδόθη ἡ τούτου προσταγὴ εἰς τὸν ἐκ τοῦ προτέρου τόμου (σελ. 249) γνωστόν μας Μαρκέσιον Σπινόλαν.

Καὶ ἡ ἐναντία ὅμως μερὶς δὲν ἦτο ἀργή. Ὁ νέος Βοημικὸς βασιλεὺς Φρειδερῖκος μετέβη ἀπὸ Πράγας εἰς Νοριμβέργαν, ὅπου ἐπαράγγειλε νὰ γείνῃ συμβούλιον τῶν ἡνωμένων, καὶ τοὺς ἐπαρακίνει εἰς βοήθειάν του. Ἀλλ' ἐπειδὴ καθεὶς ἐπεθύμει νὰ εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὸ παιγνίδιον, δὲν ἔλειψαν ἀπ' αὐτοὺς προφάσεις. Καὶ ἀντὶ νὰ τοῦ ὑποσχεθῶσι νέας χρημάτων συνεισφορὰς, τοῦ ἔδειξαν πλῆθος παλαιῶν λογαριασμῶν, τοὺς ὁποίους ἤθελαν πρῶτον νὰ πληρωθῶσιν· εἰς τρόπον ὥστε ὀλίγη ἐλπὶς τοῦ ἔμεινεν ἀπὸ τοὺς μικροψύχους τούτους ἡγεμόνας. Δὲν ἔπαυαν ὅμως νὰ ὑπόσχωνται πρὸς ἀλλήλους ὅτι εἶναι προητοιμασμένοι εἰς προσβολήν τινὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἢ τῆς συνδέσεως, τὴν ὁποίαν ἐστερέονε περισσότερον πάντοτε ὁ Μαξιμιλιανὸς, ἐνῷ συνείλκυσε καὶ ἄλλην συμμαχίαν προελθοῦσαν ἀπὸ τὸν δραστήριον Ἐκλέκτορα Μογουντίας, ὅς τις ἐπαρακίνησεν αὐτοθελήτως τὴν Κολωνίαν, Τρίβεριν, Ἀσσίαν, καὶ αὐτὸν τὸν Ἐκλέκτορα τῆς Σαξονίας Ἰωάννην Γεώργιον Γ' νὰ τοῦ ὑποσχεθοῦν, ὅτι ἀνάγκης πεσούσης θέλουν βοηθήσειν τὸν αὐτοκράτορα.

Κανεὶς ἡγεμὼν δὲν ἐπροσφέρθη ἀθλιώτερα εἰς τὰς ταραχὰς ταύτας, παρὰ οὗτος ὁ Ἰωάννης Γεώργιος. Ἀντὶ νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν κορυφὴν τῶν συμμάχων του, ὡς ἔπρεπεν εἰς τὸν ἰσχυρότερον, τὸ μὲν ἐκ φόβου, τὸ δὲ ἐκ φθόνου, ἄλλο δέ τι ἐκ πλεονεξίας ἐσύρθη ὀπίσω ἀπ' αὐτοὺς, καὶ ἐπρόσμενε νὰ τοῦ ἀγοράσῃ ὁ αὐτοκράτωρ τὴν βοήθειάν του. Τὸν ἐπίκραινε

δὲ, ἐὰν καὶ μόνον διὰ τὸ ὄνομα, ὅτι οἱ Βοημοὶ δὲν ἔκλεξαν αὐτὸν ἀντὶ τοῦ Παλατίνου, καὶ ὁ αὐλικός του ἱεροκήρυξ ἐπαρωργίζετο διὰ τὰς Καλβινικὰς ἀλώπεκας περισσότερον παρὰ πρότερον, ἀφοῦ εὐτύχησαν τόσον: „Ὦ πόση βλάβη, ὢ πόσον μεγάλη βλάβη, ἔγραφεν εἰς μίαν του ἐπιστολὴν, ὅτι τόσαι εὐγενεῖς χῶραι ἔμελλαν νὰ μολυνθῶσιν ἀπὸ τὴν πανοῦκλαν τοῦ Καλβινισμοῦ. Νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ τὸν δυτικὸν ἀντίχριστον καὶ ἀντὶ τούτου νὰ πέσουν εἰς τὸν ἀνατολικὸν, καλὸν ὄφελος εἶναι ἐπ' ἀληθείας.“ Τωόντι δὲ ὁ νωπὸς οὗτος φθόνος ὑπερενίκησε τὸ παλαιὸν κατὰ τοῦ Καθολικισμοῦ μῖσος, καὶ ἀπὸ ὑποσχέσεις τοῦ αὐτοκράτορος ἔκλεισεν ἡ Σαξονία, ἡ πηγὴ τοῦ Προτεσταντισμοῦ, μυστικὴν συμμαχίαν μὲ τὴν Αὐστρίαν πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀδελφῶν της.

Εἰς ὅλας ταύτας τὰς συμβιβάσεις ἐπέρασε σχεδὸν ἕνας ἐνιαυτός. Ὁ Φερδινάνδος βέβαιος ὢν εἰς τὴν ὑπεροχήν του, ἔκαμε τώρα τὸ πρῶτον δημόσιον κίνημα, ἐνῷ ἐξέδωκεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Φρειδερῖκον καὶ πρὸς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, προστάζων ἐκεῖνον νὰ καταθέσῃ τὸ Βοημικὸν στέμμα, τούτους νὰ μὴ συγχωροῦν στρατολογίαν εἰς τὰς ἐπικρατείας των. Καμμία ἀπὸ τὰς δύω προσταγὰς δὲν ἠκούσθη· ἀλλὰ μᾶλλον ἔσπευδαν οἱ ἡνωμένοι νὰ ἀπαντήσουν τὸ κακὸν, τὸ ὁποῖον ἤρχετο ἐναντίον των πανταχόθεν. Ὁ Κόμης Ὀνολδίας Ἰωακεὶμ Ἐρνέστιος ἀνηγορεύθη στρατηγός των, ἐσύναξε σπουδαστικὰ μέτριον στράτευμα, καὶ ὑπῆγε μετ' αὐτοῦ πλησίον Οὔλμης διὰ νὰ παρατηρῇ ἀκριβέστερα τὸν φοβερὸν Δοῦκα τῆς Βαυαρίας. Οὗτος ἐστράτευσεν ἐναντίον ἐκείνου μὲ τὰ πρὸ πολλοῦ συναθροισμένα τῆς συνδέσεως στρατεύματα (Ἰουν. 1620).

Ὅλων οἱ ὀφθαλμοὶ τώρα ἐκύτταζαν μὲ στενοχωρίαν εἰς τὸν Σοηβικὸν κύκλον. Ἐκεῖ ἐνόμιζαν, ὅτι θέλει ἐκραγῆν ὁ βαρὺς ἀνεμοστρόβιλος. Κατὰ τὸν αὐ-

τὸν καιρὸν ἐφοβέριζεν ὅτι θέλει στρατεύσειν εἰς τὸ Ῥηνικὸν Παλατινάτον ὁ Ἱσπανικὸς στρατηγὸς Σπινόλας μὲ 24,000 στρατιώτας διὰ νὰ τιμωρήσῃ τὸ ἀδίκημα τοῦ Φρειδερίκου. Ἀλλὰ πρὸς κοινὸν θαυμασμὸν ἔμειναν τὰ πάντα εἰς ἡσυχίαν. Ὁ Μαξιμιλιανὸς ἐσυμβιβάσθη μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἑνώσεως εἰς Οὔλμαν. Γαλλικὸς πρέσβυς, ὅς τις διὰ τὰς ἐν Γαλλίᾳ ταραχὰς δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς ὑποσχεθῇ βοήθειαν, τοὺς ἐσυμβούλευσε νὰ ἐξισασθῶσι μὲ τὸν αὐτοκράτορα· αὐτοὶ δὲ, στερούμενοι τὰ μέσα τοῦ πολέμου, ἀσύμφωνοι μεταξύ των, τρομασμένοι ἀπὸ τὸν Σπινόλαν, ἀπὸ τοὺς Σάξονας, ἀπὸ τοὺς Βαυαροὺς, ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, ὀλίγην ἐλπίδα ἔχοντες εἰς τὴν Βοημίαν καὶ Τρανσυλβανίαν, φοβούμενοι δικαίως μὴ τοὺς καταπίῃ ὁ λέων — ὑπεσχέθησαν νὰ ἡσυχάσωσι, νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα, καὶ νὰ παραιτήσωσι τὸν Φρειδερῖκον εἰς τὴν τύχην του (3 Ἰουλ. 1620).

Τοῦτο ἦτο μεγάλη ἀνάψυξις διὰ τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ πιστὸς συναδελφός του Μαξιμιλιανὸς ἠθέλησε τώρα νὰ μεταχειρισθῇ ὠφελίμως τὸν στρατόν του· καὶ ἔσπευσε μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν ἄνω Αὐστρίαν, ὅπου οἱ Προτεστάνται εὐγενεῖς ἦσαν ἀκόμη εἰς ἐπαναστατικὸν ἀναβρασμὸν, καὶ ἀντέστεκαν εἰς τὸν τοπάρχην των. Ὡς ἀνεμοζάλη ἔπεσεν ἐπάνω των, καὶ μὲ μόνην τὴν ἐπιφάνειάν του τοὺς ἔφερεν εἰς ὑπακοήν. Ἠναγκάσθησαν νὰ προσκυνήσουν τὸν νόμιμον ἡγεμόνα των, καὶ πρὸς ποινὴν νὰ χάσουν πολλὰ παλαιὰ προνόμια. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἦλθεν ὁ Βουκόϊος ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν, ὅπου εἶχε σωφρονίσειν τὸν Βέθληνον Γάβορα. Ὁ Μαξιμιλιανὸς ἡνώθη μετ' αὐτοῦ, καὶ ὥρμησε σφοδρῶς ἐναντίον τῆς Βοημίας. Ἐνῷ οἱ Βοῆμοι ἐστράτευαν πρὸς νότον διὰ ν' ἀπαντήσωσι τὴν ἀνεμοζάλην ταύτην, εἰσέδραμεν ἀπὸ βορρᾶ ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ὡς αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος, καὶ μετὰ βραχὺν ἀγῶνα ἐκράτησεν ὅλην τὴν Λυσατίαν. Ὁ στερο-

χωρημένος Φρειδερῖκος ἐπροσκάλεσε τοὺς εὐγενεῖς τῆς χώρας, ἀλλ' οὗτοι ἦσαν ἀπὸ πολλῆς δυσαρεστημένοι μὲ αὐτόν. Ἡ εἰς τὴν εὐζωΐαν κλίσις του, ἡ ἀφροντισίατου, ἡ πολλῶν ἐντοπίων στρατηγῶν καὶ βουλευτῶν καταφρόνησίς του, ὁ διάπυρος Καλβινισμός του, ἀπέστρεψαν ἀπ' αὐτοῦ ὅλας τὰς καρδίας. Τοῦ Μανσφελδίου τὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν πληρωμένα, εἶχαν καταθλίψειν ὁλόκληρον ἔτος τὸν λαόν, καὶ ἡ σύγχυσις τῆς κοινῆς γνώμης ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε δὲν ἤξευραν ἂν ἔπρεπε νὰ ἐπιθυμῶσι τοῦ Φρειδερίκου ἢ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν κυριότητα. Ὅπου ὅμως τὸ πνεῦμα τοῦ λαοῦ εἶναι τοιοῦτον, ἐκεῖ παίζει εὐκόλως ὁ φρόνιμος ἀντίπαλος· οἱ Βοημοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀπὸ τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ Βουκόϊον καὶ ὡς δειλαὶ ἔλαφοι ἔτρεξαν εἰς τὴν Πράγαν. Ἐκεῖ περιεχαρακώθησαν ἔμπροσθεν τῆς πόλεως εἰς τὸ λεγόμενον λευκὸν ὄρος. Ὁ ἡγεμὼν Ἀσκανίας Χριστιανὸς καὶ ὁ Κόμης Ὀελλόϊυς τοὺς ἐκυβέρνων. Δὲν εἶχαν τελειώσειν τὴν περιχαράκωσίν των, ὅταν ἐφάνησαν οἱ στρατοὶ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῆς Βαυαρίας. Ὁ Βουκόϊος ἐβράδυνεν ἀκόμη, ἀλλ' ὁ σφοδρὸς Μαξιμιλιανὸς ἐσυμβούλευσε τὴν προσβολήν, καὶ ἐνεθουσίασεν εἰς τοῦτο ὅλους τοὺς στρατιώτας του. Συνέβη λοιπὸν ἡ περίφημος ἐκείνη μάχη (8 Νοεμβ. 1620), ἥτις εἰς ὀλιγώτερον παρὰ μίαν ὥραν ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Βοημίας καὶ τοῦ Φερδινάνδου, ἐνῷ ὄχι μόνον ἔπεσαν εἰς τὸν τόπον 4000 Βοημοι, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ κανόνια, (δέκα μόνον τὸν ἀριθμὸν) καὶ ἑκατὸν σημαῖαι ἦλθαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Ἦτο κυριακὴ ἡμέρα, καὶ μάλιστα, ὁπότε γίνεται διδαχὴ εἰς τὸ ῥητόν: Ἀπόδοτε τὰ Καίσαρος Καίσαρι. Ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ ποῖοι συλλογισμοὶ ἔγειναν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ἀπὸ τὸν ὄχλον, ὅστις εἰς τοιαῦτα πράγματα ἐξεύρει νὰ ἐξηγῇ τὰς γραφάς.

Ὁ βασιλεὺς Φρειδερῖκος ἐκάθητο εἰς τὴν τράπε-

ζαν, ὅταν ἦλθεν ἡ ἀγγελία τῆς πλησιάσεως τοῦ ἐχθροῦ. Ἔσπευσεν ἔξω, ἀλλ' ἴδε μὲ τοὺς ὀφθαλμούς του τὴν φθορὰν τῶν ἰδικῶν του. Ἐμβῆκε πάλιν δρομαῖος εἰς τὴν πόλιν, τῆς ὁποίας τὰς πύλας ἐπίασαν οἱ ἐχθροί. Ὁ Μαξιμιλιανὸς τὸν ἐπρόσταξε νὰ εἴπῃ εἰς ὀκτὼ ὥρας, ἂν παραιτῆται τὴν ἁρπαγμένην ἀξίαν. Ἀντὶ νὰ ἀποκριθῇ, ἔφυγε τὴν ἄλλην πρωΐαν μετὰ τοῦ ἡγεμόνος Ἀσκανίας καὶ τοῦ Κόμητος Ὀελλοΐου καὶ Θουρνίου εἰς Βρεσλαυΐαν. Οἱ σύντροφοί του τὸν ὥρκισαν νὰ μὴ χάσῃ ἀκόμη ὅλας τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ νὰ ἐμβῇ εἰς τὸ Γλάκιον, ὅθεν ἠδύνατο νὰ ἀντιστέκῃ πολὺν καιρὸν εἰς τοὺς ἐχθρούς του: εἰς μάτην· ἡ πρώτη πληγὴ τοῦ ἀφαίρεσε τὴν εὐσυλλογιστίαν, καὶ ἤθελε νὰ ἀσφαλισθῇ ἀτίμως παρὰ νὰ δείξῃ ἔργον ἀνδρὸς ἄξιον. Ἀπὸ Βρεσλαυΐας ἔφυγεν εἰς Βερολῖνον, καὶ ἀπεκεῖ εἰς Ὀλλανδίαν, ὅπου ἔζη μὲ ἔξοδα τοῦ πενθεροῦ του. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐξέδωκε κατ' αὐτοῦ καθαίρεσιν (22 Ἰαν. 1622), εἰς τὴν ὁποίαν συμπεριείχοντο ὁ Χριστιανὸς Ἀσκανίας καὶ ὁ Κόμης Ὀελλόϊος, καὶ ὁ Θούρνιος καὶ ὁ Μαρκέσιος τοῦ Βρανδεμβουργικοῦ Ἰαγεροδορπίου *) Ἰωάννης Γεώργιος, ὅστις εἶχε προστατεύσειν χρόνον τινὰ ἀκόμη τὴν Σιλησίαν ἐναντίον τοῦ εἰσδραμόντος Ἐκλέκτορος τῆς Σαξονίας.

Ὅλη ἡ Καθολικὴ χριστιανωσύνη ἤκουσε τὴν ἀγγελίαν τῆς νίκης ταύτης μὲ χαρὰν μεγάλην. Ὁ αὐτοκράτωρ ἀπήλαυσεν ἐξ αὐτῆς ἀπερίγραπτον ὄφελος. Ὅλη ἡ Βοημία, Μοραβία, καὶ Σιλησία ὑπετάχθησαν εἰς αὐτὸν πάλιν, ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις ἠφανίσθη, οἱ Ἰησουῖται ὑπέστρεψαν ἐν θριάμβῳ. Μόνον ὁ Μανσφέλδιος ἐβαστάζετο ἀκόμη εἰς τὴν Πίλσναν, καὶ κατ' αὐτοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐγχειρήσουν τίποτε.

*) Τὸ Ἰαγεροδόρπιον εἶχεν ἀγορασθῆν ἀρχήτερα ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν γραμμὴν τοῦ Βρανδεμβουργικοῦ οἴκου, καὶ ἔπειτα μετέπεσεν εἰς τοῦτον τὸν ἡγεμόνα, ἀδελφὸν τοῦ Ἐκλέκτορος Ἰωάννου Σιγισμούνδου.

ἐπειδὴ ὁ Βουκόϊος ἦτο ἀναγκαῖος εἰς τὴν Οὐγγαρίαν κατὰ τοῦ ἀνησύχου Βεθλήνου. Ἡ ἕνωσις ἔχασεν ἐντελῶς τὸ θάῤῥος, μάλιστα ἐνῷ ἔφθασεν ἀπὸ τὸ Βέλγιον ὁ Σπινόλας. Ἐσυμβιβάσθη μετὰ τούτου εἰς τὴν Μογουντίαν, καὶ τελευταῖον διελύθη (12 Ἀπριλ. 1621). Τὸ ὡραῖον Παλατινάτον ἦτο τώρα εἰς χεῖρας τῶν Ἱσπανῶν.

Εἰς τὴν Πράγαν τρεῖς μῆνας μετὰ τὴν μάχην ἦτο τόση ἡσυχία, ὥστε οἱ Βοῆμοι ἤλπισαν ὅτι μένουν ἀτιμώρητοι. Ἀλλὰ διαμιᾶς ἐπιάσθησαν τεσσαράκοντα ὀκτὼ ἐκ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐκρισολογήθησαν καὶ εἴκοσι ἑπτὰ οἱ ἀξιολογώτεροι ἐθανατώθησαν δημοσίως μὲ βαρβαρικὸν τρόπον. Ἐκ τούτων ἦτο καὶ ὁ Διευθυντὴς τοῦ πανεπιστημίου Ἰωάννης Ἰεσσένιος. Ἔπειτα ἐπροστάχθησαν ὅλοι οἱ κτηματικοὶ νὰ ἐγκαλέσωσιν αὐτοὶ ἑαυτοὺς, ἐὰν ἤθελαν νὰ συγχωρηθῶσιν. Ὅλοι σχεδὸν οἱ εὐγενεῖς τῆς χώρας, ἑπτακόσιοι εἴκοσι ὀκτὼ Βαρῶνες, ἱππόται κτλ. ἔχασαν μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἢ ὅλην ἢ μέρος μέγα τῆς περιουσίας των. Ἡ Προτεσταντικὴ λατρεία ἀπηγορεύθη αὐστηρότατα, καὶ ὅλοι οἱ ἱεροκήρυκες τῆς νέας διδασκαλίας ἠναγκάσθησαν ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν εἰς διάστημα τριῶν ἡμερῶν. Εἰς τῶν πολιτῶν, οἵτινες δὲν ἤθελαν νὰ δεχθοῦν τὸν Καθολικισμὸν, ἐβάλθησαν εἴκοσι ἕως τριάκοντα στρατιῶται εἰς τοὺς οἴκους. Ὑπὲρ τὰς 30,000 οἰκογένειαι ἔφυγαν τότε ἀπὸ τὴν Βοημίαν, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε παλαιὰ γένη. Ὁ Φερδινάνδος ἐπῆρε τὰ προνόμια τῶν Βοήμων, ἐξέσχισεν ἰδιοχείρως τὴν μεγάλην σφραγίδα τῆς ἐπιστολῆς τῆς Μεγαλειότητος καὶ τὰς ὑπογραφάς. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐταπεινώθησαν μὲν οἱ Βοῆμοι, ἔχασαν δὲ καὶ τὸ πνεῦμά των εἰς τὸ νὰ προάξουν τὸν πολιτισμὸν, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας.

2. Ἐξάπλωσις τοῦ πολέμου εἰς τὴν Γερμανίαν.

(1621 — 1624).

Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἡσύχασε μὲν ἡ Βοημία, ὄχι δὲ καὶ ἡ Γερμανία. Ὁ Σπινόλας καὶ τὰ Ἱσπανικὰ στρατεύματα δὲν ἐβάσταζαν μόνον τὸ Παλατινάτον, ἀλλὰ κατέθλιβαν σκληρῶς καὶ τὰς γειτονικὰς τῶν Γερμανῶν πολιτείας. Προσέτι ἐπολέμει ὑπὲρ Φρειδερίκου τοῦ Ε' ὁ προειρημένος Κόμης Μανσφέλδας Ἐρνέστιος (ὁ Θούρνιος καὶ ὁ Μαρκέσιος τοῦ Βρανδεμβουργικοῦ Ἰαγεροδορπίου εἶχαν ὑπάγειν εἰς τὸν Βέθληνον), ὅμοιός τις μὲ τὸν Ἀλβρέχτον ἐκ τοῦ Βρανδεμβουργικοῦ Κουλμβάχου, τὸν ὁποῖον ἐγνωρίσαμεν εἰς τὸν ἕκτον τόμον (σελ. 378). Χωρὶς νὰ ἐξουσιάζῃ μίαν σπιθαμὴν χώρας, ἐπαρουσιάσθη ἀπὸ ἰδίαν του ὁρμὴν μάστιξ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῆς συνδέσεως καὶ ἐκδικητὴς τοῦ φοβεριζομένου Προτεσταντισμοῦ. Ἡ ἰσχυρὰ φύσις του, τὸ ἔμφυτον κυριαρχικὸν προτέρημά του, καὶ ἡ φήμη τῆς ἐλευθεριότητός του πρὸς τοὺς στρατιώτας, μὲ τοὺς ὁποίους εἰς καιρὸν ἀνάγκης ἐγίνετο ἴσος κατὰ τοὺς κόπους καὶ κακοπαθείας, τοῦ ἐπροξένησαν πανταχοῦ ὀπαδούς· ἐπειδὴ πᾶς χωριάτης καὶ πτωχὸς, ὅςτις εἰς τοὺς βαρεῖς ἐκείνους καιροὺς ἐπροσπάθει νὰ ζῇ ἀπὸ λῃστείας, ἤλπιζε μὲ τὴν προστασίαν τοσούτου πλήθους καὶ τοιούτου ἀνδρείου καὶ μεγαλοκάρδου στρατηγοῦ ὅτι δύναται νὰ κάμῃ τὸ ἔργον του ἀσφαλέστατα καὶ ὠφελιμώτατα. Διότι μισθὸς εἰς τοιοῦτον στράτευμα δὲν ἐδίδετο. Λῃσταὶ, ὁποῖοι ἦσαν αὐτοὶ, ἔζων ἀπὸ μόνον τὰ λάφυρα. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀληθεύει περὶ μόνον τοῦ στρατεύματος τοῦ Μανσφελδίου, ἀλλὰ καὶ οἱ αὐτοκρατορικοὶ καὶ οἱ τῆς συνδέσεως στρατηγοὶ δὲν ἐφέροντο καλήτερα εἰς ἐχθρικὰς χώρας.

Ἀφοῦ ἐκρίθη ἡ τύχη τῆς Βοημίας, ἐσύρθη ὁ Μανσφέλδιος ἀπὸ τὴν Πίλσναν εἰς τὸ ἄνω Παλατινάτον καὶ ἐστρατολόγει ἐκεῖ ἐκ νέου, ἐνῷ ἐκήρυξεν, ὅτι εἶναι πληρεξούσιος τοῦ Κόμητος τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκου νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ αὐτοῦ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐμοίραζε δὲ καὶ ἐπὶ χεῖρας ἀργύρια (ἴσως χρυφὰ βοηθητικὰ χρήματα τῆς Ἀγγλίας ἢ Δανίας) εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν στρατολογουμένων. Μὴ ὢν ἱκανὰ ἰσχυρὸς νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν Δοῦκα τῆς Βαυαρίας, ὅστις ὥρμησεν ἐναντίον του καὶ τοῦ ἥρπασε τὴν Ἀμβέργαν, μετέβη εἰς τὴν Φραγκίαν, καὶ κατέθλιψε μὲ φοβερὰς φορολογήσεις τὰς ἐπισκοπὰς Βαμβέργαν, Βιρκεβοῦργον, καὶ Ἀϊχεστάδιον. Διὰ νὰ κερδήσῃ καιρὸν, διεπραγματεύθη κατὰ τὸ φαινόμενον μὲ τὴν σύνδεσιν, ἀλλ' ὅταν ἐνόμιζαν ὅτι ἐτελείωσαν τὸν ἐξισασμὸν, ἀπεδείχθη, ὅτι ἐπερίπαιξε καὶ αὐτὴν καὶ τὸν αὐτοκράτορα. Ὅταν δὲ μετὰ τοῦτο στράτευμα τῆς συνδέσεως, κυβερνώμενον ἀπὸ τὸν Κόμητα Τιλλίον, ἐπίσημον στρατηγὸν, τὸν ἀπεδίωξε καὶ ἀπὸ τὴν Φραγκίαν, ἔστησε τότε τὸ στρατόπεδόν του εἰς τὴν Μογουντίαν, καὶ κατεγύμνωσε τὰς παρὰ τὸν Ῥῆνον ἐπισκοπάς. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ τὸν ἔφθασεν ὁ Τίλλιος, καὶ αὐτὸς τώρα ἐπέρασε τὸν Ῥῆνον καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν ὡραίαν καὶ ἀκμάζουσαν Ἀλσατίαν, ἡ ὁποία ἀνῆκεν εἰς τὸν ἐχθρόν του Ἀρχιδοῦκα Λεοπόλδον, ἐπίσκοπον Στρασβούργου καὶ ἀδελφὸν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἐμπορεῖτις νὰ στοχασθῇ πῶς ἐπροσφέρθη εἰς αὐτήν! Μόνον ἀπὸ τὴν πόλιν Ἀγενόαν ἐσήκωσε 100,000 φλωρίνια. Ἀλλ' ἡ χώρα καὶ τὰ μοναστήρια ἐδοκίμασαν τὰ πάνδεινα. Ὁ Τίλλιος δὲν ἠθέλησε νὰ ἀφήσῃ τὰ εἰς τὸ Παλατινάτον καλά του χειμάδια καὶ νὰ τὸν καταδιώξῃ, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος μόνος δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ ἀντιπαραταχθῇ εἰς τοιοῦτον ἐχθρόν.

Ἐπειδὴ ὁ Μανσφέλδιος ἐβάσταζε πάντοτε ἔμπροσθέν του τὴν σημαίαν τοῦ Παλατινοκόμητος, ἐνεθάρ-

ρύνθη οὗτος τόσον, ὥστε ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν καὶ χωρικὰ ἐνδυμένος εἰσείρπυσεν εἰς τοῦ Κόμητος τὸ στρατόπεδον. Καὶ καθὼς ἔκτακτοι χρόνοι διεγείρουσιν ἐκτάκτους κινήσεις εἰς τὰς καρδίας τῶν συγχρόνων καὶ ἐξυπνίζουσι προτερήματα, τὰ ὁποῖα ἄλλως ἤθελαν κοιμᾶσθαι αἰωνίως, τοιουτοτρόπως καὶ ἐδῶ ἐπαρουσιάζετο παράξενον φαινόμενον ἓν κατόπιν τοῦ ἄλλου. Πρῶτον ἐξύπνισεν εἰς τὸν Μαρκέσιον τοῦ Βαδικοῦ Δυρλάκου ἐπιθυμία νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὸν Μανσφέλδιον κατὰ τὸ πολεμικὸν ὄνομα, καὶ νὰ κλεϊσθῇ καὶ αὐτὸς ὡς ἐθελούσιος πρόμαχος τῶν δικαίων τοῦ Φρειδερίκου. Ἀπὸ πολλῆς εἶχε συνάξειν μυστικῶς ἀργύριον διὰ τὸ ἐγχείρημα τοῦτο, ἐκατασκεύασε καλὰ κανόνια, καὶ ἠγόρασε παντοδαπὰ πολεμικὰ ἐφόδια. Τώρα δὲ ἐσυνάθροισε σπουδαστικὰ στράτευμα, συνεκάλεσε τοὺς ἄρχοντας, παραίτησεν εἰς τὸν υἱόν του τὴν χώραν, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸ Παλατινάτον διὰ νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Μανσφέλδιον. Ὁ Τίλλιος ἐτρόμαξεν ὄχι ὀλίγον διὰ τὴν σύμμιξιν ταύτην· μὲ δειλίαν ὑπεχώρησεν εἰς Εἴλβρουναν, ἡ ὁποία δὲν τοῦ ἤνοιξε τὰς πύλας, καὶ ἐπρόσμενε τὸ ἀποβησόμενον. Ἀλλὰ πάραυτα ἀνέπνευσεν, ὅταν ἴδεν ἀποχωριζομένους πάλιν τοὺς συμμάχους. Διότι ἢ οἱ δύω ἀρχηγοὶ δὲν ἐσυμβιβάσθησαν, ἢ τὰ δύω ληστρικὰ στρατεύματα δὲν ἔστρεξαν τὴν κοινωνίαν. Ὁ Μαρκέσιος ἐστράφη εἰς τὴν Βιμπίναν, καὶ ἐκεῖ τὸν ἔφθασεν ὁ Τίλλιος, ὅς τις ἐπρόσμενε τὸν χωρισμὸν τοῦτον, καὶ τὸν ἐκτύπησε κατακέφαλα (6 Μαΐου, 1622). Τὸ στράτευμα τοῦ Μαρκεσίου ἠφανίσθη σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου.

Ἀλλὰ μόλις εἶχεν ἀναχωρήσειν οὗτος ἀπὸ τὴν σκηνήν, καὶ ἐφάνη ἄλλος τοῦ Φρειδερίκου πρόμαχος, τὸν ὁποῖον ἐβοήθησε καλήτερα ἡ τύχη. Οὗτος ἦτο ὁ Δοὺξ Χριστιανός, διοικητὴς τῆς ἐπισκοπῆς Ἀλβερσταδίου, ἀδελφὸς τοῦ Δουκὸς Βρουνσουΐκου, νέος ἄνθρωπος μὲ τὴν δύναμιν καὶ τὸ πῦρ τοῦ Μανσφελδίου,

καὶ μὲ τὰ αὐτὰ στρατηγικὰ προτερήματα. Εἶχε σταθῆν πρότερον ἀρχίππευς εἰς τὴν ὑπουργίαν τῆς Ὁλλανδίας, ὅπου ἐγνώρισε τὸν φυγάδα Παλατινοκόμητα. Λέγουν, ὅτι προσωπικὸν συμφέρον διὰ τὴν γυναῖκα τούτου τὸν ἐνθουσίασεν εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην νὰ φανῇ δημόσιος ἐχθρὸς τοῦ αὐτοκράτορος, καθὼς καὶ ὁ Μανσφέλδιος. Ὁ σκοπὸς καὶ τούτου ἦτο νὰ διαρπάσῃ τὰς ἱερατικὰς καὶ τὰς χώρας τῶν συνδέτων, καὶ νὰ βλάψῃ ὅσον ἠδύνατο τοὺς Καθολικοὺς, τοὺς ὁποίους ἐμίσει ἐκ καρδίας. Ὅσα λοιπὸν δὲν ἐτόλμησε κἀνεὶς τοπάρχης διὰ τὴν θρησκείαν του καὶ τὴν ἐλευθερίαν του, τὰ ἐτόλμησαν τρεῖς ἄρχοντες χωρὶς κἀνὲν κτῆμα, οἵτινες καθὸ τοιοῦτοι δὲν εἶχαν κυρίως κἀνὲν συμφέρον εἰς τὸ πρᾶγμα τοῦτο. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐναντιωτάτην περίπτωσιν δὲν εἶχαν ἐκ' ἀληθείας οὐδὲ νὰ χάσωσι τίποτε.

Ὁ Δοὺξ Χριστιανὸς ἔστησε τὴν σημαίαν τῆς στρατολογίας του εἰς Βρουνσουΐκον. Ἐντὸς ὀλίγου ἐσύναξεν ὑπὲρ τὰς 20,000 ἀνθρώπους, οἵτινες εἰς φιλικὰς ἤδη χώρας ἐφέροντο οὕτως, ὥστε ὁ ἴδιός του ἀδελφὸς ἑνωθεὶς μὲ γείτονάς τινας ἡγεμόνας ἠναγκάσθη νὰ τοὺς διώξῃ ἀπὸ τὴν χώραν. Ἠθέλησε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Παλατινάτον καὶ ἔφθασεν ἕως τὴν πολίχνην τῆς Μογοντίας Ἀμοιναιβοῦργον, τὸ ὁποῖον ἐλεηλάτησεν ἐξ ὁλοκλήρου· ἀλλ' οἱ Ἰσπανοὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐκστρατεύσῃ πρὸς ἀνάπαυσίν του εἰς τὰς ἐπισκοπὰς τῆς Βεστφαλίας. Εἰς τούτους τοὺς ἀκμάζοντας τόπους, πρὸ πολλοῦ μὴ ἐνοχληθέντας ἀπὸ πόλεμον, ὑπῆρχαν ἀναρίθμητα λάφυρα. Εἰς τὴν πρώτην ἐκκλησίαν τῆς Παδερβόρνης εὕρηκε μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ τοὺς ἀνδριάντας τῶν δώδεκα Ἀποστόλων ἀπὸ καθαρὸν ἄργυρον, τοὺς ὁποίους ἔστειλεν εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον μὲ τὸν ἀστεῖον λόγον, ὅτι τὸ ἔργον των δὲν εἶναι νὰ στέκωνται ἀργοὶ, ἀλλὰ νὰ περιέρχωνται εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Εἰς τὰ ἐκ τούτων κοπέν-

τα θάληρα ἔγραψε τὴν ἐπιγραφήν: Θεοῦ φίλος, ἱερέων ἐχθρός.

Οὕτως ἐνδυναμωμένος ἐπροσπάθησεν ἐκ δευτέρου νὰ διαβῇ εἰς τὸ Παλατινάτον, ἀλλ' εἰς τὴν Ὠέσταν τὸν ἐκτύπησεν ὁ Τίλλιος (19 Ἰουν.) μὲ τόσην ἐνέργειαν, ὥστε τοῦ ἔφθειρεν ὅλον τὸ πεζικόν. Μόνον μὲ τὸ ἱππικὸν διέφυγε καὶ ἔφθασεν εὐτυχῶς πλησίον τοῦ Μανσφελδίου. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ οἱ δύω δὲν ἐνόμιζαν ὅτι ἠδύναντο νὰ βαστάξουν πολὺ ἐναντίον τοῦ Τιλλίου ἐντεῦθεν τοῦ Ῥήνου, ἐπέρασαν πάλιν πέραν, καὶ ἔκαμαν ἐκ δευτέρου τόσα κακὰ εἰς τὴν Ἀλσατίαν μὲ βαρβαρότητα, ὥστε ὅταν ἀνεχώρησαν, κἀνεὶς δὲν ἐγνώριζε πλέον τὴν πρώην εὐτυχεστάτην καὶ ἀκμαιοτάτην χώραν. Ἀκόμη ἦτο μαζή των ὁ Παλατινοκόμης· ἐπειδὴ ὅμως ἡ Ἀγγλία, Δανία, καὶ Σαξονία διεπραγματεύοντο ὑπὲρ αὐτοῦ μὲ τὸν αὐτοκράτορα, ὅς τις πρώτην συνθήκην τῆς συγχωρήσεώς του ἐζήτησε τὸ νὰ παραιτήσῃ ἐκείνους τοὺς δύω ἀφανιστὰς τῶν χωρῶν, ἐκήρυξε δημοσίως (1 Αὐγούστ. 1622), ὅτι ἀποχωρίζεται ἀπ' αὐτοὺς, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι ὁ Μανσφέλδιος καὶ ὁ Χριστιανὸς ἀδιαφόρησαν πάντη περὶ τούτου. Ἐπρόσταζαν οὗτοι εἰς τὸν Ῥῆνον καὶ τώρα καθὼς πρότερον, ἐστράφησαν ἔπειτα εἰς τὴν Λοθριγγίαν καὶ εἰς τὰ σύνορα τῆς Γαλλίας καὶ ἐπροξένουν εἰς τοὺς Παρισίους ὄχι ὀλιγώτερον φόβον παρὰ εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἄλλοτε μὲν διεπραγματεύοντο μὲ τὸν Τίλλιον, ἄλλοτε δὲ ἐπροσποιοῦντο, ὅτι ἤθελαν νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Γαλλίαν πρὸς βοήθειαν τῶν Οὐγενοτῶν· ἀλλ' ὅλα ταῦτα ἦσαν ἀπάτη, διὰ τῆς ὁποίας ἤθελαν νὰ κρατοῦν ἄπρακτον καὶ νὰ ἀποβουκολῶσι τὸν στρατηγὸν ἐκεῖνον. Τελευταῖον τοὺς ἐπροσκάλεσαν οἱ Ὀλλανδοὶ εἰς τὸ Ἰσπανικὸν Βέλγιον, καὶ οὕτως ἡσύχασεν ἥμισυν περίπου ἐνιαυτὸν ἀπ' αὐτοὺς ἡ Γερμανία. Ὁ Τίλλιος καὶ οἱ Ἰσπανοὶ ἐστερεώθησαν μετὰ τοῦτο ἐντε-

λῶς εἰς τὸ Παλατινάτον, ὁπότε Γρηγόριος ΙΕ΄ ὁ Πάπας ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Δοῦκα τῆς Βαυαρίας τὴν ἐξαίρετον Εἱλδεβεργικὴν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ σπανιωτάτων χειρογράφων συγκροτουμένην βιβλιοθήκην, ἥτις συνεσωματώθη μὲ τὴν μεγάλην τοῦ Βατικανοῦ. Τώρα εἰς τὰς ἡμέρας μας ἔλαβεν ἡ Εἱλδελβέργα μέρος τῶν θησαυρῶν τούτων.

Φερδινάνδος ὁ Β΄ ἐτόλμησε τώρα ἔργον, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ ἐρεθίσῃ εἰς ἄκρον τοὺς φίλους τοῦ Φρειδερίκου, ἐὰν δὲν ἦσαν ἀκόμη ἠρεθισμένοι. Εἶχεν ἀποφασίσειν μυστικῶς ἀπὸ πολλῆς μὲ τὸν Δοῦκα τῆς Βαυαρίας νὰ τοῦ δώσῃ τὴν Ἐκλεκτορικὴν ἀξίαν τοῦ καθαιρεθέντος Φρειδερίκου διὰ τὰς πιστὰς ὑπηρεσίας του. Νὰ ἀθετήσῃ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, ἤθελεν εἶσθαι πολὺ ἐπικίνδυνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ εὐνοίας πρὸς τὸν πατέρα τοῦ Δουκὸς Βιλέλμου Ε΄ *), ὑπὸ τοῦ ὁποίου τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνετράφη ὁ Φερδινάνδος, καὶ ἤθελε νὰ τοῦ προξενήσῃ πατρικὴν χαρὰν, ἔσπευσε νὰ τὴν ἐκπληρώσῃ. Διὰ τὸ τέλος τοῦτο ἐπροσκάλεσεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1623 ἔτους εἰς Ῥατισβόναν τοὺς Ἐκλέκτορας καὶ ἄλλους ἡγεμόνας διὰ νὰ συγκροτήσῃ συμβούλιον, καὶ ὑπῆγε καὶ αὐτὸς προσωπικῶς. Ἀφοῦ ἐπρόσμενεν εἰς μάτην τοὺς κυριωτέρους ἡγεμόνας, ἐπρόβαλε μὲ πολλὴν δολιότητα τὸν σκοπόν του· τὸν ὁποῖον μόνον οἱ Καθολικοὶ ἔστερξαν· ἐξαιρέτως ἐδιαμαρτύρησαν τὸ Βρανδεβοῦργον, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Ἀσσία. Ἐπειδὴ ὅμως οὗτοι δὲν ἦσαν παρόντες, ἐξ ἰδίας του πληρεξουσιότητος ἀνηγόρευσεν Ἐκλέκτορα τὸν Μαξιμιλιανὸν (13 Φεβρ. 1623). Ἡ δυσαρέστησις μὲ τὸν αὐτοκράτορα ἔγεινε μεγαλητέρα, διότι ὄχι μόνον ἀφῆκε νὰ κατατρέχωνται εἰς τὴν ἐπικράτειάν του οἱ Προτεστάνται, παραβαίνων τὸν λόγον του, τὸν ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὴν Σαξονίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν Τίλλιον ἐσυγχώρει νὰ λεηλατῇ τὰς χώρας τῆς Γερμα-

*) Εἶχε παραιτήσειν 1597 τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν υἱόν του.

νίας, καὶ μάλιστα, ἐπειδὴ διὰ βοηθείας Ἰουδαίων ἐνόθευσε τὸ νόμισμα, καὶ οὕτως ἐπροξένησε δυσκολίαν εἰς τὴν δοσοληψίαν. Καὶ ἀπὸ κανόνια προσέτι ἐκόπτοντο νομίσματα. Ἡ ἐκ τούτου προελθοῦσα ἀνάγκη ἔγεινε τόσον μεγάλη, ὥστε ἐφορολόγησαν δὶς κατὰ τὸ 1625 ἔτος. Ἐξηπλώθη δὲ εἰς ὅλον τὸ στράτευμα καὶ ἡ πανοῦκλα, ἥτις δι' ὅλου τοῦ πολέμου φαίνεται ὅτι ἐθέριζεν.

Τοὐλάχιστον ὅμως διὰ νὰ καταπραΰνῃ ὁ Φερδινάνδος τὴν Σαξονίαν, ἔδωκεν εἰς τὸν Ἐκλέκτορα ἐνέχυρον τὴν Λυσατίαν πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν πολεμικῶν ἐξόδων, καὶ τὸν ὑπεχρέωσεν οὕτως, ὥστ' ἐγνώρισεν ἐκεῖνος θεληματικῶς τὴν Ἐκλεκτορικὴν ἀξίαν τῆς Βαυαρίας.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Τίλλιος ἔμενε πάντοτε εἰς τὸν πόλεμον, ἐφάνησαν πάλιν ἐκ τοῦ Βελγίου οἱ ἀνήσυχοι ἐχθροί του Μανσφέλδιος καὶ Χριστιανός. Ταύτην τὴν φορὰν ἐχωρίσθησαν· καὶ ὁ μὲν Μανσφέλδιος διέτριβεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Φρεισίαν, ὁ δὲ Χριστιανὸς ὑπῆγεν εἰς τὴν κάτω Σαξονίαν, ὅπου κατὰ παρακίνησιν τοῦ ἀδελφοῦ του τὸν παρέλαβαν οἱ ἄρχοντες τοῦ κύκλου τούτου ὡς στρατηγόν των. Ἐκεῖ εὑρίσκοντο αἱ ἐπισημότεραι ἐπισκοπαί, π. χ. Μαγδεμβοῦργον, Βρέμα, Ἀλβεστάδιον κτλ. εἰς τὰς χεῖρας τῶν Προτεστάντων Πριγκίπων, οἵτινες ἐκλέχθησαν ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικούς των ἐπίσκοποι, καὶ ὠνομάζοντο διοικηταὶ (Administratores). Διὰ τοῦτο ἐφοβοῦντο μήπως ὁ αὐτοκράτωρ θελήσῃ νὰ κυρώσῃ καὶ ἐκεῖ τὸ κρατηθὲν ἐκκλησιαστικόν του δίκαιον (Τόμ. Ϛ', σ. 383), ὅπου ἐπεκράτει ὁ Προτεσταντισμός. Ἡ κατάστασις αὕτη δὲν ἐμπόδισε τὸν Χριστιανὸν νὰ ἐξακολουθῇ τὰ σχέδιά του. Λέγουν, ὅτι τὸν προλαβόντα χειμῶνα ἔδωκε τὸν λόγον του ἐν Ἄγῃ εἰς τὴν νέαν σύζυγον τοῦ Φρειδερίκου νὰ βάλῃ πάλιν τὸν ἄνδρα της εἰς τὸν Βοημικὸν θρόνον. Σκοπός του ἦτο ταύτην τὴν φορὰν μὲ 20,000

ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους εἶχε συνάξειν, νὰ ὑπάγῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Βοημίαν καὶ νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Βέθληνον Γάβορα ἔμπροσθεν τῶν πυλῶν τῆς Πράγας, καὶ νὰ ἐνθρονίσῃ τὸν Φρειδερῖκον. Ἐνταύτῳ δὲ ἔκαμεν ὅλα τὰ δυνατά του ὁ Κόμης Θούρνιος νὰ παρακινήσῃ τοὺς Τούρκους εἰς συμμαχίαν, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ Βέθληνος μὲ φοβερὸν στράτευμα ἔφθασεν εἰς τὰ σύνορα τῆς Μοραβίας, ἐστάθη ὅμως ἐκεῖ μὴ ἀκούσας τίποτε περὶ τοῦ Χριστιανοῦ. Διότι οὗτος δὲν ἠδυνήθη νὰ λάβῃ ἐλευθέραν δίοδον διὰ τῆς Σαξονίας· καὶ ὁ Τίλλιος, ὅς τις ἐξεχείμασεν εἰς τὴν Ἀσσίαν, ἐπροχώρησε τόσον σιμά του, ὥστ' ἠναγκάσθη ἐκεῖνος νὰ διαφύγῃ εἰς Βεστφαλίαν καὶ νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Μανσφέλδιον. Ἀλλ' ὁ Τίλλιος τὸν ἔφθασε τὴν 6 Αὐγ. 1623 εἰς Στάτλοον, καὶ μὲ τριήμερον φονικὴν μάχην ἐσκόρπισεν ἐντελῶς τὸ στράτευμά του. Ὁ δὲ Μανσφέλδιος, ὅς τις ἀδύνατος ὢν ἐπρόσμενε τοῦ Χριστιανοῦ τὴν βοήθειαν, δὲν ἐθάῤῥησε νὰ βασταχθῇ περισσότερον ἐναντίον τοῦ Τιλλίου· ἀπέλυσε λοιπὸν τοὺς στρατιώτας του, ἄλλους ἔστειλεν εἰς τόπους στρατολεγουμένους, καὶ ἄλλους ἐσυμβούλευσε νὰ λάβουν ὑπουργίαν εἰς τὸ Βέλγιον. Αὐτὸς μετὰ τοῦτο ὑπῆγεν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λονδινίου, καὶ ὁ Χριστιανὸς εἰς τοὺς Παρισίους διὰ νὰ ζητήσουν ἰσχυρὰν βοήθειαν.

Ἐδῶ λοιπὸν εἶναι πάλιν ἀνασταθμὸς πρὸς ἀνάπαυσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ παραξένου τούτου πολέμου. Οἱ Καθολικοὶ ἐθριάμβευσαν, καθὼς πάντοτε, καὶ πρὸς μεγαλητέραν χαρὰν τοῦ αὐτοκράτορος ἐδέχθη εἰρήνην (1624) πάλιν ὁ ἀνήσυχος Βέθληνος Γάβωρ.

3. Δανία. Βαλλεστεῖνιος. (1625 — 1627).

Ἐπειδὴ τώρα δὲν ἦτο κἀνεὶς ἐχθρὸς εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ ἡ εἰρήνη ἐπεθυμεῖτο μεγάλως, ἦτο εἰς

τὴν ἐξουσίαν του αὐτοκράτορος νὰ καθησυχάσῃ πάλιν ὅλην τὴν ἐπικράτειαν. Ἠδύνατο νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν Τίλλιον, ὅς τις μὲ τοὺς λῃστρικοὺς λόχους του κατέθλιβε τὰς χώρας τὰς παρὰ τὸν Ῥῆνον καὶ Μαῖνον καὶ Φοῦλδαν. Ὅτι δὲ ὁ Φερδινάνδος δὲν τὸν ἀνεκάλεσε, τοῦτο δικαίως ἔβαλε τοὺς Προτεστάντας ἡγεμόνας τῆς βορείου Γερμανίας εἰς ὑποψίαν μήπως ὁ αὐκράτωρ θέλῃ νὰ καταθλίψῃ τὸν Προτεσταντισμὸν καὶ ἐνταυτῷ νὰ ὑπερυψώσῃ τὴν ἰδίαν του ἀξίαν. Ἤξευραν προσέτι, ὅτι ὁ Φερδινάνδος ἔταξεν ἔμπροσθεν θεομητορικῆς εἰκόνος, ἕως' οὗ φθάνει ὁ βραχίων του, νὰ ἐπιστρέφῃ τοὺς αἱρετικοὺς εἰς τοὺς κόλπους τῆς μόνης εὐδαιμονιζούσης ἐκκλησίας, καὶ ὅτι οἱ Ἰησουῖται τοῦ ἐψιθύριζαν ἀπαύστως εἰς τὸ αὐτίον, ὅτι δὲν εἶναι μέσον καλήτερον νὰ ἐνισχύσῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν, εἰμὴ ἐὰν ὑποζυγώσῃ τοὺς Προτεστάντας καὶ ἐξολοθρεύσῃ τὴν πίστιν των.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλαι αἱ εἰς Βιένναν δοθεῖσαι δεήσεις νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν ἐπικράτειαν ἀπὸ τὰ λῃστρικὰ ἐκεῖνα στίφη, ἀπεβάλθησαν μὲ κενὰς προφάσεις, ἀπεφάσισαν οἱ ἄρχοντες τοῦ κάτω Σαξονικοῦ κύκλου τὰ ὁπλισθῶσι μὲ τὰ σωστά των, καὶ ἀνάγκης οὔσης νὰ ἐκδιώξωσι διὰ βίας τὴν βίαν. Ὁ Μανσφέλδιος εἶχε καταπείσειν τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Ἰάκωβον Α' νὰ βοηθήσῃ μὲ δύναμιν μεγάλην τὸν γαμβρόν του, καὶ οἱ Ὀλλανδοὶ τοῦ ἔταξαν τὴν βοήθειάν των· ὁ δὲ ἀνδρεῖος βασιλεὺς τῆς Σβεκίας Γουστάβος Ἀδόλφος (υἱὸς Καρόλου τοῦ Θ' καὶ διάδοχος) τοὺς ἔκαμε τόσον εἰλικρινῆ προβλήματα, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιθυμήσωσι καλήτερον βοηθόν. Ἀλλὰ μὲ τοῦτο ἀνέφλεξε τὸν φθόνον τοῦ γείτονός του τοῦ φιλοδόξου βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Δ' (Τόμ. Ζ' σελ. 333), ὅς τις Δοὺξ ὢν τῆς Ὀλσατίας ἐνόμιζεν ὅτι εἶχε τὸ πλησιέστατον δίκαιον εἰς τὴν τιμὴν ταύτην νὰ γείνῃ ἀρχηγὸς τῶν ἡνωμένων ἡγεμόνων. Οἱ κατὰ τῆς τοῦ Γουστάβου

ἀναμίξεως εἰς τὰ Γερμανικὰ πράγματα λόγοι του ἦσαν τόσον πειρακτικοὶ, ὥστε ὁ δεύτερος ἀπεμάκρυνε τὴν χεῖρά του, καὶ ἀφῆκε τοὺς Γερμανοὺς Προτεστάντας εἰς τὴν τύχην των.

Κατ' ἀρχὰς ἐφαίνετο, ὅτι ἐκ τούτου δὲν ἔπαθαν κἀνὲν κακὸν οὗτοι. Ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας ἔστησεν εἰς τὸν πόλεμον μέγα στράτευμα. Ὁ Μανσφέλδιος καὶ ὁ Χριστιανὸς ἐπιστρέψαντες ἤρχισαν παραυτὰ νὰ στρατολογοῦν μὲ Ἀγγλικὸν ἀργύριον καὶ ὠνομάσθησαν στρατηγοὶ τῆς Ἀγγλίας. Εἰς μίαν συνέλευσιν τοῦ Λαυεμβούργου ἠνώθησαν μετ' αὐτῶν ὅλοι οἱ κάτω Σάξονες καὶ ἔκλεξαν ἀρχηγόν των Χριστιανὸν τὸν Δ'. Εἰς τὰς ἀρχὰς ἀκόμη τοῦ καλοκαιρίου 1625 ἦσαν ἕτοιμα τὰ στρατεύματα. Ἀλλὰ πρὶν κάμουν μίαν μάχην, ἔπαιξε τὸ ὀλέθριον τῆς ζηλοτυπίας πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ποτὲ δὲν ἡσυχάζει εἰς τοιαύτας συμμαχίας, τὰ μυστικά του παιγνίδια. Τινὲς ἐμετανόησαν ἤδη, ὅτι χωρὶς ἀνάγκης ἐμβῆκαν εἰς τοιαύτην κοινωνίαν. Χριστιανὸς ὁ Δ' δὲν εἶχε τι διεγεῖρον φόβον καὶ πίστιν, ἀναγκαῖον εἰς ἡγεμόνα. Οἱ ὑπήκοοι ἐγόγγυζαν διὰ τὰ καταλύματα τῶν στρατιωτῶν. μία δυστυχὴς πτῶσις τοῦ βασιλέως ἀπὸ τὸν ἵππον εἰς τὸν χάρακα τὸν περὶ τὴν Ἀμελίαν, τὸν ὁποῖον ἠθέλησε νὰ παρατηρήσῃ (21 Ἰουλ. 1625), ἐχρησίμευσεν εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν νὰ προμαντεύσῃ κακὰ, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Βέρδαν, καὶ ὁ Τίλλιος εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον ἐμβῆκεν εἰς Ἀμελίαν.

Ὁ στρατηγὸς οὗτος ἔβλεπε πρὸ πολλοῦ τοὺς ὁπλισμοὺς τῶν κάτω Σαξόνων, καὶ πολλάκις τοὺς ἀπηγόρευσεν, ἐὰν καὶ εἰς μάτην. Τώρα ἀπεφάσισε νὰ γείνῃ ἐκδικητὴς καὶ κατηρήμαζε φοβερὰ τὰς ὄχθας τοῦ Οὐϊσούργεως. Ἀλλ' ὅσον σκληρῶς καὶ ἂν ἔκαιεν οὗτος καὶ ἐγύμνονε καὶ ἐφόνευεν, ἦτο ὅμως πραεῖα ῥάβδος εἰς τὰς χώρας ταύτας, ὡς πρὸς μίαν τρομερὰν μάστιγα, ἥτις ἐπλησίαζε τώρα. Διὰ νὰ γείνωμεν εὐκρινέστεροι,

πρέπει νὰ διακόψωμεν ἐδῶ πρὸς ὀλίγον τὸν δρόμον τῆς διηγήσεώς μας.

Κυρίως εἰπεῖν ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἔβλεπεν ἀσμένως τὰς ἀφανιστικὰς προόδους τοῦ Τιλλίου, ἐπειδὴ διὰ τίνα τὰς ἔκαμνεν ὁ στρατηγὸς οὗτος; Διὰ τὴν σύνδεσιν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐλάμβανε τὸν μισθὸν, ὄχι διὰ τὸν αὐτοκράτορα. Εἰς τί λοιπὸν τὸν ἐχρησίμευαν αἱ νίκαι ἐκεῖναι; Πόσον τὸν ὠφέλουν, ἂν ἐγίνοντο ὑπὲρ αὐτοῦ! Ἀλλ' ἐπειδὴ ἀργύριον δὲν εἶχε, καὶ αἱ ἐπικράτειαί του ἐξηντλήθησαν — πόθεν ἔμελλε νὰ συνάξῃ ἰδικόν του στράτευμα; Ὅλων τῶν πιστῶν του λειτουργῶν ἡ συμβουλὴ δὲν εὕρισκε μέσον, καὶ ὁ Φερδινάνδος ὑπέφερνε νὰ ἔχῃ κυρίως τὴν δύναμιν εἰς τὰς χεῖρας ὁ Μαξιμιλιανὸς Δοὺξ τῆς Βαυαρίας. Τότε ἔξαφνα τοῦ ἐφάνη φίλος, τὸν ὁποῖον ποτέ του δὲν ἤλπιζε· φίλος, ὅς τις ὄχι μόνον ὑπεσχέθη, ἂν τὸν ἀφίναν νὰ προστάζῃ, νὰ κάμῃ ὅλην τὴν Γερμανίαν νὰ τρέμῃ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ αὐτοκράτορος, ἀλλὰ καὶ ἐβάσταξε τὴν ὑπόσχεσίν του. Οὗτος ἦτο ὁ περίφημος Ἀλβρέχτος Βαλλεστεῖνιος *), ἀνὴρ ἀπὸ τοὺς παραδόξους ἐκείνους, οἵτινες δύνανται καὶ νὰ διατάξωσι καὶ νὰ σαλεύσωσιν ὅλον τὸν κόσμον.

Πρώϊμα ἐφανερώθη εἰς τὸν παῖδα τὸ πυρῶδες πνεῦμα του, δι' ἀδαμάστου τινὸς ἀγριότητος. Οὔτε ὁ πατήρ του, οὔτε Λουθηρανός τις ἱεροκήρυξ, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐμπιστευθῆν ἡ ἀνατροφή του, οὔτε οἱ διδάσκαλοι τῶν σχολείων τῆς Σιλησιακῆς Γολδεμβέργης, τὰ ὁποῖα ἐσύχνασεν ἕως τοῦ δεκάτου ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας του, ἠδυνήθησαν νὰ ἡμερώσουν τὸν ἄκαμπτον χαρακτῆρα του, ἢ νὰ τοῦ ἐμπνεύσουν κλίσιν εἰς τὰ μαθήματα. Εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Ἀλτεδορφίου,

*) Κυρίως Ἀλβρέχτος Βεγκέσλαος Εὐσέβιος Βαλδεστέϊνος, γεννηθεὶς εἰς Πράγαν κατὰ τὴν 14 Σεπτεμβ. 1583 ἐκ Βαρωνικοῦ γένους καὶ ἀπὸ Λουθηρανοὺς γονεῖς. Σώζεται ἀκόμη εἰς Βοημίαν μία Κομήτων οἰκογένεια Βαλδεσταϊνων, ἀπογόνων τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ Μαξίμου.

ὅπου ὑπῆγε τὸ 1599, ἔγεινεν ἐπίσημος διὰ τὰς ἀταξίας του, καὶ ὁ περίλυπος πατὴρ, ὅς τις ἐπεθύμει νὰ τὸν ἴδῃ νομομαθῆ, ἠναγκάσθη νὰ τὸν δώσῃ ὑπηρέτην εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Μαρκεσίου Βουργαυΐας Καρόλου εἰς Οἰνοβριγίαν. Οὗτος ἠγάπησε τὸ ἐλεύθερον καὶ τολμηρόν του, καὶ, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του, τὸν ἔστειλε μετὰ τινὰ ἔτη μὲ καλὴν εὐκαιρίαν εἰς ταξείδια. Ἐκεῖ εἶχεν ἰδεῖν ὁ νέος τὰς μητροπόλεις καὶ τὰς αὐλὰς Ἀγγλίας, Γαλλίας, Ἰσπανίας, Ὀλλανδίας καὶ Ἰταλίας, καὶ ἐσύναξε θησαυρὸν ἐξαιρέτων παρατηρήσεων. Πρὸς ἐπισφράγισμα τῶν ὁδοιποριῶν του ἠθέλησε νὰ δοκιμάσῃ ἀκόμη μίαν φορὰν τὴν σπουδὴν εἰς τὸ Πατάυϊον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐξύπνισεν ἡ εἰς τὰς ταραχὰς κλίσεις του, τὴν ὁποίαν, ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο ἀλλοῦ νὰ μεταχειρισθῇ, τὴν ἐξώδευεν εἰς τὰς ἀταξίας.

Μίαν ἐπιστήμην ἠγάπησε καὶ ἐσπούδασε μόνον μὲ ζῆλον, τὴν τότε ἀγαπητὴν Ἀστρολογίαν. Τὴν ἐγνώρισεν ἤδη εἰς Οἰνοβριγίαν, καὶ ἓν παράξενον σύμβαμα τοῦ ἐγέννησε πρώϊμα τὴν ἔννοιαν, ὅτι εἶναι προσδιωρισμένος διὰ μεγάλα πράγμασα. Διότι κοιμώμενος ἐπάνω εἰς ἀνοικτὸν παράθυρον τοῦ παλατίου τοῦ Κόμητος ἐνῷ ἐγίνετο διδαχὴ, ἔπεσεν ἀπὸ τὸ τρίτον πάτωμα χωρὶς νὰ πάθῃ καμμίαν βλάβην. Οἱ ἱερεῖς τὸν ἐπληροφόρησαν, ὅτι τὸν ἔσωσεν ἀπὸ τὸν κίνδυνον ἡ χάρις τῆς Θεοτόκου, καὶ οὕτω τὸν ἔφεραν εἰς τὴν Καθολικὴν πίστιν. Εἰς Παταΰϊον δὲ τοῦ ἀπέδειξεν ὁ Ἀστρολόγος Ἀργόλιος, ὅτι ἐγεννήθη εἰς πάντη ἀσυνειθίστους ἀστερισμοὺς, οἵτινες τοῦ προφητεύουσι βασιλικὸν στέμμα. Πυρωμένος ἀπὸ τοιαύτας ἐλπίδας ἤρχισε νὰ τρέχῃ στάδιον, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐφαίνετο ἀσφαλέστατον νὰ φθάσῃ γρήγορα εἰς κλέος. Ἔλαβε πολεμικὴν ὑπουργίαν ὑποκάτω τῶν στρατηγῶν τοῦ αὐτοκράτορος Ῥουδόλφου, ἠγωνίσθη ἀνδρείως κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ μία δευτέρα παράδοξος ἐλευθέρωσις τῆς ζωῆς του, τὴν ὁποίαν ἐχρεώστει εἰς Δου-

κα τινὰ Νεβέρσου, τοῦ ἐβεβαίωσεν ἐκ νέου τὴν ἀλήθειαν τῶν ἀστερισμῶν. Πικραμμένος διὰ τὴν ταχέως συμβᾶσαν εἰρήνην, ἐστοχάσθη τώρα ἄλλο ἐξυψώσεως μέσον. Ἀπέκτησε διὰ τοῦ ἰσχυροτάτου καὶ ὡραίου σώματός του τὴν εὔνοιαν μιᾶς γεροντίσσης, πλουσιωτάτης γυναικὸς τῆς Μοραβίας, τὴν ἐνυμφεύθη καὶ ἐντὸς ὀλίγου μὲ τὸν θάνατόν της ἀπέκτησεν ἡγεμονικὰ πλούτη.

Ὅταν ἐξερράγη πόλεμος (1617) μεταξὺ τοῦ τότε Ἀρχιδουκὸς Φερδινάνδου καὶ τῶν Βενετῶν, ἔπαιξεν ὁ ἀνδρεῖος Βαλλεστεῖνιος λαμπρὸν προσωπεῖον. Ἐμίσθωσεν ἐξ ἰδίων του διακοσίους ἐφίππους καὶ τοὺς ἔτρεφεν ἓξ μῆνας. Ἡ ἀγρυπνία του, ἡ φρόνησις καὶ ἀνδρία, καὶ μάλιστα ὁ γλυκὺς τρόπος του πρὸς ὅλους τοὺς στρατιώτας, τοῦ ἐπροξένησαν γενικὴν ἐμπιστοσύνην. Τοὺς ἐπῄνει ὅταν ἦτο καιρὸς, ὡμίλει πάντοτε ὀλίγα περὶ ἑαυτοῦ, ἔζη πολυτελῶς, καὶ ἐκράτει καθημερινῶς εἰς τὴν τράπεζάν του πλῆθος ἀξιωματικῶν. Ἐφρόντιζε πλέον διὰ τοὺς ἰδικούς του παρὰ δι' ἑαυτὸν, καὶ ὅταν ὅλος ὁ στρατὸς ἔπασχεν ἔλλειψιν, οἱ ἔφιπποί του ἔζων μὲ ἀφθονίαν. Τοιοῦτος τρόπος τὸν ἔκαμε γρήγορα γνωστὸν εἰς τὴν αὐλήν. Ὅταν ἀνέλαβεν ὁ Φερδινάνδος τὸ πηδάλιον, ἀνηγορεύθη παραυτα ὁ Βαλλεστεῖνιος χιλίαρχος εἰς τὸ Μοραβικὸν στράτευμα.

Διατρίβων εἰς Βιένναν ἐκράτει λαμπρὸν οἶκον καὶ ἡνώθη μὲ τὰς προκρίτους οἰκογενείας διὰ τῆς ἐλευθεριότητός του. Διὰ νὰ πλησιάσῃ περισσότερον εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ ἀγαπητοῦ του Κόμητος Ἀρράχου. Τώρα ἐξερράγησαν αἱ ταραχαὶ εἰς τὴν Βοημίαν. Ὁ Βαλλεστεῖνιος ἐπίασε τὴν αὐτοκρατορικὴν μερίδα, ἔσπευσε μὲ τὸ στράτευμά του ἐναντίον τοῦ Μανσφελδίου, καὶ ἦτο κυρίως ἰδικόν του ἔργον, ὅτι ἐνικήθη οὗτος, καὶ ἐπομένως, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἠλευθερώθη ἀπὸ τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ πι-

ασθῇ εἰς τὴν ἰδίαν του μητρόπολιν ἀπὸ τὸν ἀναχωρήσανσα Θούρνιον. Ὅταν δὲ μετὰ τοῦτο οἱ Βοῆμοι ἔκλεξαν βασιλέα των τὸν Παλατινοκόμητα, καὶ ἐξώρισαν ὅλους τοὺς αὐτοκρατορόφρονας, ἴδε χανόμενα τὰ καλὰ ὑποστατικά του ἡσύχως μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι μὲ ταύτην τὴν θυσίαν θέλει ζητήσειν ποτὲ περισσότερα ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Ὑπέστρεψε δὲ τῷόντι ἐντὸς ὀλίγου ἀρχηγὸς αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων, μὲ τὰ ὁποῖα, ὡς φύλαξ τῆς Μοραβίας, ἐμβῆκε μὲ ἡγεμονικὴν παράταξιν εἰς Ὀλμύτιον (1619). Καὶ προσέτι μετὰ τὴν ἐξανακυρίευσιν τῆς Βοημίας (καὶ αὐτὸς καθὼς ὁ Τίλλιος ἠγωνίσθη πλησίον τῆς Πράγας) ἔλαβεν ὀπίσω ὄχι μόνον ὅλα τὰ ὑποστατικά του, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀποζημίωσιν διὰ τὴν λεηλασίαν των τὴν τότε χηρεύσασαν κυριότητα τῆς Φρειλανδίας καὶ τὸν τίτλον τοῦ Κόμητος, καὶ (1623) τὴν τιμὴν τοῦ Ἡγεμόνος τῆς Φρειλανδίας. Ἀντήμειψε τὰς τιμὰς ταύτας μαχόμενος ἀνδρείως ὑπὸ τὸν Βουκόϊον ἐναντίον τοῦ Βεθλήνου Γάβορος, ἀλλὰ μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου τούτου ἐκλείσθη πάλιν ἡ θεωρία του πρὸς τὸ κλέος.

Δυσαρεστημένος ἐκάθητο ἔτη τινὰ εἰς τὰ ἐν Μοραβίᾳ ὑποστατικά του σκεπτόμενος πάντοτε νέα βουλεύματα, τὰ ὁποῖα ὁ πόλεμος ἔφερεν εἰς ἐκτέλεσιν. Θέλων νὰ βοηθήσῃ τὸν αὐτοκράτορα ἐζήτησε νὰ συνάξῃ στράτευμα κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Μανσφελδίου, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ μὴ ἐξοδεύῃ τίποτε ὁ αὐτοκράτωρ, ἐὰν μόνον τοῦ ἔδιδεν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν καὶ τὴν ἄδειαν νὰ στρατολογήσῃ εἰς τὰς κληρονομικὰς ἐπικρατείας τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ εἰς τὴν αὐλὴν φίλοι του τὸν συνηγόρησαν θερμότατα, καὶ μετά τινας ἀμφιβολίας ἀπεφασίσθη εἰς τὴν Βιένναν νὰ μεταχειρισθοῦν τὸν φιλοκίνδυνον. Ὁ μέχρι τοῦδε ἡγεμὼν ἀνηγορεύθη Δοὺξ Φρειλανδίας καὶ ἀρχιστράτηγος τοῦ μέλλοντος στρατεύματος μὲ τὴν πληρεξουσιότητα νὰ ὀνομάζῃ αὐτὸς ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς. Ὡμίλησαν περὶ 20,000

ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὸ ἀπέβαλε μὲ σταθερότητα: „Στρατὸς τοιοῦτος, εἶπε, πρέπει νὰ ζήσῃ ἀπὸ ἁρπαγάς. εἴκοσι χιλιάδας δὲν δύναμαι νὰ θρέψω, ἀλλὰ μὲ πεντήκοντα δύναμαι νὰ ζητήσω ὅ,τι θέλω."

Εὐθὺς στήνει σημαίας στρατολογίας εἰς Βοημίαν, Φραγκίαν καὶ Σοηβίαν. Τὸ εἰς ὅλους τοὺς πολεμικοὺς γνωστὸν ὄνομά του σύρει πανταχόθεν στρατιώτας ὑποκάτω τῶν σημαιῶν του, καὶ πόσοι ἄνθρωποι ἀργοὶ καὶ πεινασμένοι δὲν ἦσαν εἰς τοὺς χρόνους ἐκείνους! Ἄνδρες ὑψηλοῦ βαθμοῦ ἐπροσφέρθησαν εἰς τὴν ὑπουργίαν του, καὶ αὐτὸς ἠγάπα ἐξαιρέτως τοιούτους ἀξιωματικούς, ἐπειδὴ ἡ λαμπρότης τῆς γεννήσεως ἐνήργει θαυμασίως εἰς ἐνθουσιασμὸν τοῦ κοινοῦ ὁμίλου. Τὸ διακριτικὸν βλέμμα του, μὲ τὸ ὁποῖον ἔκλεγε τοὺς ἐπιτηδειοτάτους εἰς τὰ πρῶτα ἀξιώματα, καὶ ἡ αὐστηρότης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπαρατήρει καθένα, ἔφεραν θαυμαστὴν ἑνότητα εἰς τὸ μέγα ὅλον. Τὸ στράτευμά του ἀπετέλει στρατιωτικήν τινα πολιτείαν, ὅπου προσηρμόζετο μέλος μὲ μέλος, καὶ τῆς ὁποίας ἦτο αὐτὸς ψυχή. Ὡμίλει ὀλίγα, ἀλλὰ μὲ τόνον· εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς δὲν ἀπηρνεῖτο ποτὲ τὸν πρέποντα ἔπαινον· διὰ τὰς χρείας τῶν κοινῶν ἐφρόντιζεν αὐτὸς, ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἐζήτει ἀφοβίαν καὶ αὐστηρὰν ὑπακοήν. Δειλία ἐτιμωρεῖτο παραυτὰ μὲ τὸν θάνατον, καὶ εἰς τὴν μικροτάτην ἀπείθειαν ὁ λόγος του, ὅς τις ἐπεῖχε τόπον ἀποφάσεως κριτηρίου, ἦτο: „Κρεμάσατε τὸ κτῆνος." Μόνον τὸ βλέμμα του εἶχε κάποιον ἄγριον καὶ φρικῶδες· τὸ ἔνδυμα καὶ ὁ στολισμός του ἦσαν παρδαλὰ μὲ παραξενίαν *)· ἡ μαύρη κόμη του κοντὰ κουρευμένη, τὸ πρόσωπόν του σκυθρωπὸν καὶ μυστηριῶδες καὶ ὕποπτον. Παράξενος φό-

*) Βρακκίον καὶ χλαμὺς ἦταν κόκκινα, τὸ ἱππαστικὸν ἔνδυμά του ἀπὸ δέρμα, ὁ λαιμοδέτης ἦτο διπλωμένος κατὰ τὸν Ἱσπανικὸν τρόπον καὶ ἡ ζώνη του ἦτο κοκκίνη, καὶ ἀπὸ τὸν πῖλον του ἐκρέματο κόκκινον πτερόν.

βος ἐκυρίευεν ὅλους τοὺς πολεμιστὰς, ὅταν μακρὺς καὶ μέγας περιήρχετο τὸ στρατόπεδον.

Κατὰ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1625 ἔτους ἐκινήθη ὁ νέος στρατὸς καὶ ἔσπευσεν εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Ὅταν ἐμβῆκεν εἰς τὸν κάτω Σαξονικὸν κύκλον, ἀντεστάθησαν χωριάται τινὲς πατριῶται ὁλόγυρα τῆς Γοττίγγης, ἀλλ' οἱ ἀδύνατοι οὗτοι ἐπότισαν μόνον τὴν γῆν μὲ τὸ αἷμά των. Μετὰ τοῦτο ἐστράφη ὁ Βαλλεστεΐνιος πρὸς δεξιὰν, καὶ ἔβαλε τὸ στράτευμά του νὰ ἐχειμάσῃ εἰς τὰς ἐπικρατείας Ἀσκανίας, Ἀλβερσταδίου, Μαγδεμβούργου. Αὐτὸς δὲ ἔμεινεν εἰς Ἀλβερστάδιον· ὁ Τίλλιος τοῦ ἐζήτησε βοήθειαν 8000 στρατιωτῶν, ἀλλ' εἰς τοιαύτην σχέσιν δὲν ἐπεθύμει νὰ εὑρίσκεται ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ αὐτοκράτορος μὲ τὸν στρατηγὸν τῆς Βαυαρίας. Ἐζήτησεν ὑποταγὴν ἀπ' αὐτὸν, καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἐξ ὑπερηφανείας δὲν ἔστερξεν, ἔμειναν καὶ οἱ δύω διὰ πάντα χωρισμένοι. Μόνον τρεῖς ὥρας ἦσαν μαζὴ οἱ δύω στρατοὶ πλησίον Γοσλαρίας, ὁπότε συνωμίλησαν οἱ δύω στρατηγοὶ χωρὶς ὄφελος.

Τὸ 1626 ἔτος ἤρχισε διὰ τοὺς κάτω Σάξονας μὲ λυπηρὰς προσδοκίας. Πᾶσα ἡ ἐλπισθεῖσα βοήθεια ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, Γαλλίαν καὶ Ὁλλανδίαν ἐματαιώθη (Ἰάκωβος ὁ Α' ἀπέθανεν ἀρχήτερα τὴν 20 Μαρτίου 1623), καὶ ἡ ἀσυμφωνία καὶ ἀβεβαιότης εἰς τὰ Δανικὰ στρατεύματα ηὔξανε καθ' ἑκάστην. Ὁ Μανσφέλδιος, ὅςτις μὲ τὸν νεοσύλλεκτον στρατόν του κατέθλιψε τόσον σκληρὰ τὴν ἐπισκοπὴν Λύβεκαν, ὥστε οἱ παρωργισμένοι χωριάται τοῦ ἐσκότωσαν μὲ τὰ ρόπαλα πολλοὺς στρατιώτας, ἐτόλμησε πρῶτος νὰ κτυπήσῃ τὸν φοβερὸν Βαλλεστεΐνιον, καὶ ὥρμησε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔαρος εἰς τὴν γέφυραν τῆς Δεσσαυΐας, ὅπου ἦτο περιχαρακωμένος ὁ χιλίαρχος Ἀλτρίγγερος. Ἡ τύχη δὲν τὸν ἐβοήθησε· κατεστρατηγήθη καὶ ἐνικήθη ὁλοκλήρως (24 Ἀπριλ.) καὶ ἔχασε 3000 ἀν-

θρώπους, ἑπτὰ κανόνια καὶ τριάκοντα τρεῖς σημαίας. Μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἔχασε τὸ θάῤῥος του. Ἐστρατολόγησε πάραυτα, ἀνεπαύθη μῆνας τινὰς εἰς τὰ Βρανδεμβουργικὰ χώματα, καὶ εὐθὺς ἀφοῦ ᾐσθάνθη πάλιν τὸν ἑαυτόν του ἰσχυρὸν, ἐστράφη ἔξαφνα εἰς τὴν Σιλησίαν διὰ νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Βέθληνον, καὶ νὰ φέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν καρδίαν τῶν Αὐστριακῶν ἐπικρατειῶν. Μετ' αὐτοῦ ἡνώθη διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Σαξονικὸς Δοὺξ τῆς Βιναρίας Ἰωάννης Ἐρνέστιος, νέος στρατηγὸς, ὅστις ἔδωκεν ἤδη λαμπρὰ δοκίμια τῶν πολεμικῶν προτερημάτων του. Ὁ Βαλλεστεῖνιος μαθὼν τοῦτο ἔδραμε κατόπιν των μὲ ὅλην του τὴν δύναμιν. Οἱ κάτω Σάξονες ἐχάρησαν διὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ἀλλὰ δὲν ἐκαλλιτέρευσαν τὴν τύχην των μὲ τοῦτο, ἐνῷ τοὺς ἠκολούθει δυστυχία μία κατόπιν τῆς ἄλλης. Ὁ Δοὺξ τοῦ Λυνεβούργου Γεώργιος, δυσαρεστημένος διὰ τὴν πλημμέλειαν τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, ἐπαραίτησε τὴν συμμαχίαν καὶ μετέβη εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Δοὺξ Βρουνσουΐκου Χριστιανὸς, ὁ ἐξαίρετος στρατηγὸς, ἀπέθανε τὴν 6 Μαΐου 1626 κατὰ τὸ εἰκοστὸν ἔννατον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἴσως ἀπὸ φαρμάκιον. Ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἀπεδιώχθη τελευταῖον ἀπὸ τὴν Ὀσναβρύγαν καὶ ἀπὸ τὸν Οὐΐσουργιν, καὶ ἐκτυπήθη κατακέφαλα (24 Αὐγ.) πλησίον Λυττέρας εἰς τὴν Ἀννοβρίαν ἀπὸ τὸν Τίλλιον χάσας ὅλα τὰ κανόνιά του, εἴκοσι δύω τὸν ἀριθμόν.

Δὲν ἐπέρασεν εὐτυχέστερα τὸν καιρὸν τοῦτον ὁ Μανσφέλδιος. Μὲ δύσκολον καὶ ἐπίπονον ὁδοιπορίαν εἶχε φθάσειν διὰ τῆς Σιλησίας εἰς τὸν Βέθληνον, ἐψεύσθη ὅμως τῶν ἐλπίδων του εἰς τοῦτον τὸν σύμμαχον. Διότι, ἐπειδὴ ὁ Βέθληνος ἤκουσεν ὅτι δὲν φέρει μαζή του ἀργύριον, δὲν ἠθέλησε νὰ συγκοινωνήσῃ μὲ τὸν στρατὸν τῶν πεινασμένων τούτων Ἀρπυιῶν, ἀλλ' ἐσυμβούλευσε τὸν Κόμητα νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Βενετίαν, νὰ ἐμβαρκαρισθῇ ἐκεῖ διὰ τὴν Ἀγγλίαν

διὰ νὰ ἀσφαλισθῇ ἐκεῖ μὲ τὴν ἀναγκαίαν χρηματικὴν βοήθειαν. Ὁ Μανσφέλδιος, μὴ δυνάμενος νὰ βασταχθῇ εἰς ξένον τόπον, ὑπήκουσεν εἰς τὴν συμβουλὴν ταύτην· ἀπέλυσε τὸ ὀλίγον στράτευμά του μὲ βαρυθυμίαν, ἐπώλησε τὰ κανόνια, καὶ μὲ μικρὰν συνοδίαν ἐκίνησε διὰ τὴν Βενετίαν. Κατὰ δυστυχίαν ἠῤῥώστησεν εἰς τὴν Βοσνίαν. Εἰς χωρίον τι Οὐρακοβίτσιον πλησίον τοῦ Σαραΐου ἐκοιτάσθη, καὶ ἐκεῖ τὸν ἐθανάτωσεν ὁ φθινοπωρινὸς πυρετὸς (20 Νοεμβ. 1626 κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἕκτον ἔτος τῆς ἡλικίας του). Ὅταν ἴδε πλησιάζοντα τὸν θάνατον, ἐνεδύθη τὸ στρατιωτικὸν ἔνδυμά του, περιεζώσθη τὸ ξίφος, καὶ στηριζόμενος εἰς δύω ἀξιωματικοὺς ἐπρόσμενε τὸ τέλος. Οὕτω λοιπὸν τὸν ἀφῆκε τὸ πολεμικὸν πνεῦμα μαζὶ μὲ τὴν τελευταίαν του ἀναπνοήν. — Εἰς τὸ Σπάλατρον κεῖται ἐνταφιασμένος.

Ὁ φίλος του Ἰωάννης Ἐρνέστιος ἐκ Βιναρίας εἶχε μείνει εἰς τὴν Σιλησίαν, καὶ ἔδωκε πολὺν ἀγῶνα εἰς τὸν Βαλλεστείνιον. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μανσφελδίου ὑπῆγεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν διὰ νὰ φέρῃ ὀπίσω τὰ στρατεύματά του, ἀλλὰ τὸ ὑγρὸν κλίμα τὸν ἔῤῥηξε καὶ αὐτὸν καταγῆς. Πρὶν μάθῃ τὴν ἀγγελίαν τοῦ θανάτου τοῦ φίλου του ἀπέθανε καὶ αὐτὸς (4 Δεκεμ. 1626) εἰς τὸν ἅγιον Μαρτῖνον τῆς ἐπαρχίας Θυρόζίας. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν τὸ δυστυχὲς τοῦτο ἔτος ἀφήρπασεν ἀπὸ τοὺς Προτεστάντας τοὺς τρεῖς ἀρίστους στρατηγούς των.

Οὐδ᾽ ὁ Βαλλεστείνιος δὲν εὐτύχησεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Τὸν Μανσφέλδιον δὲν ἠδυνήθη νὰ φθάσῃ, ἐπειδὴ περιεχαρακόνετο ἀσφαλῶς εἰς τὰ ὄρη, καὶ ὁ Βέθληνος διέφυγε τὴν νύκτα, ὁπότε ἡτοιμάζετο ἐκεῖνος νὰ τὸν κτυπήσῃ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν. Οἱ Οὖγγροι δὲν τοῦ ἔδωκαν κάμμίαν βοήθειαν· τοῦ ἔλειψαν καὶ αἱ κοινόταται ζωοτροφίαι. Οἱ στρατιῶται ἐλειποτάκτουν σωρηδόν· πολλοὶ ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν βροχὴν

καὶ τὸν νοσερὸν ἀέρα· 25,000 ἀνθρώπους ἐνεταφίασεν ὁ Βαλλεστεῖνιος, καὶ ὡς νικημένος ὑπέστρεψεν ἀπὸ τὴν Οὐγγαρίαν ἄῤῥωστος καὶ αὐτὸς καὶ ἀγανακτημένος διὰ τὴν κακὴν τύχην του. Ἐπέρασε τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Βιένναν διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ὑγιείαν του, καὶ νὰ ἀναιρέσῃ εἰς τὴν αὐλὴν τὰς κατηγορίας τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀντιζήλων του.

Τὴν ἄνοιξιν 1627 ἐπεχείρησε τὸ ἔργον του μὲ τὴν συνήθη ταχύτητά του. Ἐντὸς ὀλίγου ἐσύναξε πάλιν στράτευμα 20,000 ἀνδρῶν· μὲ τούτους ἀπεδίωξεν ἀπὸ τὴν ἄνω Σιλησίαν τοὺς ἐκεῖ ἀφεθέντας ἀπὸ τὸν ἀποθανόντα Δοῦκα τῆς Βιναρίας λαούς. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουλίου ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Νέσσαν. Μία πόλις μετὰ τὴν ἄλλην ἐπαραδίδετο· οἱ αἰχμάλωτοι ἐχρεώστουν νὰ ὁρκίζωνται εἰς αὐτὸν, καὶ νὰ τοῦ αὐξάνουσι τὸ στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἐμεγαλύνετο ὡς ῥεῦμα συῤῥεόντων ὑδάτων. Χωρὶς ἀργοπορίαν εἰσέβαλε διὰ τῆς Μαρκίας εἰς Μεκελβοῦργον, καὶ ἐλεηλάτει ὅπου ἂν ὑπήγαινεν. Αἱ δύω πόλεις Ῥοστόχιον καὶ Βισμαρία τοῦ ἐπλήρωναν μόναι μηναῖον 15,000 θάλληρα. Πρὸ αὐτοῦ εἶχεν ἐμβῆν εἰς τὴν Ἀλτμαρκίαν ὁ Τίλλιος, καὶ ἀπεδίωξε τοὺς Δάνους ἀπὸ τὸν Ἄλβιν. Εἰς Λανεγεβοῦργον ἐσυμφώνησαν οἱ δύω στρατηγοὶ περὶ τῆς ἐντελοῦς ἐκδιώξεως τῶν Δάνων ἀπὸ τὸ Γερμανικὸν ἔδαφος, ἐπειδὴ τόσον ἐπεθύμει τώρα ὁ Βαλλεστεῖνιος νὰ ἀποπλύνῃ τὸν ῥύπον τοῦ προτέρου ἔτους, ὥστε ἐλησμόνησε τὸ πρὸς τὸν ἀντίζηλόν του μῖσος. Καὶ ἀπὸ ταύτην τὴν ἡμέραν ἦτο τρομερὰ ἡ τύχη τοῦ ἀθλίου βασιλέως. Καὶ οἱ δύω στρατηγοὶ εἰσέβαλαν συγχρόνως εἰς Ὀλσατίαν. Χριστιανὸς ὁ Δ΄ ἐζήτησεν εἰρήνην, ἀλλ' ὁ Βαλλεστεῖνιος ἔκαμε τοιαῦτα τερατώδη ζητήματα, ὥστ' ἐκεῖνος ἐπρόκρινε νὰ διακινδυνεύσῃ ὅλον τὸ βασίλειόν του. Φεύγων ἔκαιεν αὐτὸς τὰς ἰδίας του κώμας καὶ χώρας, διὰ νὰ μὴ τὰς ἀφήσῃ εἰς τὸν ἐχθρόν. Τὴν κυβέρνησιν τῶν στρατευ-

μάτων του παρέδωκεν εἰς τὸν γέροντα Θούρνιον, καὶ εἰς τὸν ἐπίσης γνωστὸν Μαρκέσιον τοῦ Βαδικοῦ Δυρλάκου, οἱ ὁποῖοι καὶ οἱ δύω ἠθέλησαν νὰ δοκιμάσωσιν ἀκόμη μίαν φορὰν μὲ ξένους λαοὺς τὴν τύχην των. Ἀλλ' ὁ δεύτερος ἐκτυπήθη πάλιν ἐξ ὁλοκλήρου, καθὼς καὶ τὴν πρώτην φοράν. Παρεδόθη δὲ καὶ ἡ Κιλία, καὶ τελευταῖον ἦτο εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν ὅλη ἡ Ὁλσατία παρεκτὸς δύω φρουρίων.

Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀνέπαυε τὸν θυμωμένον Βαλλεστεῖνιον. Ἤθελε νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Δανίαν, καὶ μάλιστα μόνος, χωρὶς νὰ μοιράσῃ τὸ κλέος του μὲ τὸν Τίλλιον. Κατ' εὐτυχίαν διεδόθη τότε ἡ φήμη, ὅτι οἱ Ὁλλανδοὶ ἔσπευδαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν Γερμανίᾳ Δάνων· τοῦτο ἐμεταχειρίσθη διὰ νὰ απομακρύνῃ τὸν ἀντίζηλόν του εἰς τὴν ἀνατολικὴν Φρεισίαν. Τώρα ἐκατοίκει μόνον εἰς τὴν Ὁλσατίαν, καὶ καθὼς διηγοῦνται περὶ τοῦ λέοντος, ὅτι ἡ θέα τοῦ αἵματος τὸν ἐξαγριόνει περισσότερον, οὕτω καὶ αὐτὸς ἀπέθεσε τὸ τελευταῖον λείψανον τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐσυγχώρησεν εἰς τοὺς στρατιώτας του κακὰ ἀνήκουστα. Πῶς ἔκαυσε καὶ ἐφόνευσε, πῶς ἐπροσφέρθη εἰς γυναῖκας καὶ εἰς νήπια, πῶς ἐβασάνισεν ἀνθρώπους ἕως θανάτου διὰ νὰ τοῦ μαρτυρήσουν θησαυροὺς κρυμμένους, δὲν ἀγαπῶμεν νὰ διηγηθῶμεν. Ὁ φυγὰς βασιλεὺς κατεδιώχθη ἕως τῆς Δανικῆς ἐπικρατείας του· τὸ Σλέσβικον καὶ ἡ Ἰουτλανδία ἐκυριεύθησαν εἰς ὀλίγας ἡμέρας καὶ ἐκαταποντίσθησαν μὲ λαοὺς τῆς Φρεισίας· καὶ μὰ Δία λέγουν, ὅτι ὁ μανιώδης στρατηγὸς εἰς ἀπόδειξιν τῆς παροργίσεώς του, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν καταδιώξῃ εἰς τὰς νήσους, ἐπυροβόλησε πυρακτωμένας σφαίρας κατὰ τῆς θαλάσσης.

---

4. Ἐσωτερικαὶ κινήσεις διὰ τῆς Αὐστρίας τὴν ὑπερβολικὴν ὑπεροχήν.

(1627 — 1630.)

Τώρα ἦτο πάλιν καιρὸς ὁπότε δὲν ἦτο κάνεὶς πλέον ἐχθρὸς εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ ἐπομένως ἠδύναντο νὰ ἀρχίσουν αἱ τῆς εἰρήνης συμβιβάσεις, ἐὰν ἤθελεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ἀλλὰ τοῦτο οὐδὲ νὰ τὸ στοχασθῇ τις ἠδύνατο. Εἶχε τώρα εἰς τὴν ἐξουσίαν του ὅλην τὴν ἐπικράτειαν διὰ τοῦ τερατώδους Βαλλεστεϊνικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος τελευταῖον ηὔξησεν εἰς 100,000 ἀνθρώπων. Πῶς ἠδύνατο νὰ τὸν ἀπολύσῃ, πρὶν δώσῃ εἰς αὐτὴν πολίτευμα, ὁποῖον ἐπεθύμει; ὁ Βαλλεστεῖνιος αὐτὸς ἦτο ἱκανῶς ὑπερήφανος νὰ λέγῃ, ὅτι τὸν μὲν αὐθέντην του θέλει βοηθήσειν νὰ γείνῃ ἀπόλυτος κυριάρχης, τοὺς δὲ Ἐκλέκτορας καὶ ἡγεμόνας θέλει καταβιβάσειν εἰς τὸν βαθμὸν τῶν Ἰσπανικῶν μεγιστάνων. Ἐφάνη δὲ ὅτι ἠθέλησε νὰ κάμῃ ἀρχὴν ἀπὸ τὸ Βρανδεμβοῦργον, μ' ὅλον ὅτι τοῦτο εἶχε μείνειν πιστὸν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Ἐκυβέρνα τότε εἰς τὴν Πομμερανίαν ὁ Δοὺξ Βογίσλαος ΙΔ', ὅς τις ἐπεσφράγισε τὸ γένος του, καὶ μετὰ τὴν ἄτεκνον ἀποβίωσίν του ὅλη ἡ χώρα διὰ παλαιὰς καὶ δικαίας ἀντιποιήσεις (Τόμ. Δ' σελ. 467) ἔμελλε νὰ πέσῃ εἰς τὸν Βρανδεμβουργικὸν οἶκον. Ἀλλὰ τοῦτο ἐστοχάζετο ὁ Βαλλεστεῖνιος νὰ μὴ τὸ στέρξῃ. Εἶχεν ἄλλο βούλευμα εἰς τὸν νοῦντου, τὸ ὁποῖον ἐφύλαττε μυστικὸν φρονίμως καὶ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα κατὰ τὸ παρόν. Ἤθελε νὰ ἐμβῇ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, καὶ ἐδιάλεξε τὰ Δουκάτα Μεκελβοῦργον καὶ Πομμερανίαν εἰς τὴν ὡραίαν παραθαλασσίαν τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης. Εἰς τὸν Αὐτοκράτορα ἐπαρίστανε πόσον λαμπρὸν θέλει εἶσθαι, ἐὰν ἡ Αὐστρία σύρῃ εἰς ἑαυτὴν τὴν Πομμερανικὴν κληρονομίαν, καὶ οὕτω γείνῃ θαλασσινὴ δύναμις, ἐξουσιάζουσα

τὴν ἐμπορίαν τῆς Βάλτικῆς, καὶ ἁρπάζουσα ἀπὸ τοὺς Ὀλλανδοὺς τὴν ἰδικήν των. Ἡ ἰδέα αὕτη ἐφάνη κατὰ πρῶτον κυρίως εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἥτις μετὰ τὴν παρέλευσιν τῆς δωδεκαετοῦς ἀνακωχῆς (1621) πάλιν ἦτο εἰς ἀγῶνα μὲ τὸ Βέλγιον, καὶ ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ, ὅτι ὁ Φερδινάνδος δὲν ἀντεῖπεν εἰς αὐτήν. Ὁ Βαλλεστεΐνιος ἀνηγορεύθη ναύαρχος τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης. Ἐζήτησε προσέτι ἀπὸ τὸν Δοῦκα Βογίσλαον, ὡς φίλον καὶ σύμμαχον, νὰ δεχθῇ εἰς τὰς πόλεις του αὐτοκρατορικὴν φρουράν, μὲ πρόφασιν, ὅτι πρέπει νὰ τὸν ἀσφαλίσῃ ἀπὸ ἀπόβασιν τῶν Δάνων ἢ Σβέκων. Τί ἠδύνατο νὰ κάμῃ ὁ ἀσθενής; Ἠναγκάσθη νὰ παραδώσῃ δωρεὰν εἰς τὰ Βαλλεστεϊνικὰ τάγματα τὴν μέχρι τοῦδε εἰρηνικωτάτην χώραν του. Μόνον ἡ πόλις Στραλσουνδία, πλουσία καὶ ἰσχυρά, καθὸ Ἀνδσατική, καὶ στερεωτάτη διὰ τὴν παρὰ τὴν θάλασσαν θέσιν της καὶ διὰ τὰ ἰσχυρὰ τείχη της, ἀντεστάθη εἰς τὴν εἴσαξιν τῆς φρουρᾶς, καὶ ἀνεφέρθη εἰς τὰ προνόμιά της. Εἰς μάτην! Ὁ Βαλλεστεΐνιος ἐζήτει ἢ εἰσαγωγὴν φρουρᾶς, ἢ συνεισφορὰν 150,000 θαλήρων. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεβλήθησαν καὶ τὰ δύω, ἔστειλε τὸν διὰ τὴν ἀπανθρωπίαν του διαβόητον χιλίαρχον Τορκουάτον Κόντιον μὲ Βαλλόνας καὶ Κροάτας, οἵτινες κατερήμαξαν τρομερώτατα τὰ πέριξ χωρία.

Διὰ νὰ κολοβώσῃ δὲ καὶ τὸν ἀσθενῆ Ἐκλέκτορα τοῦ Βρανδεμβούργου Γεώργιον Βιλέλμον (υἱὸν καὶ διάδοχον τοῦ 1619 ἀποθανόντος Σιγισμούνδου) δὲν ἔλειψαν προφάσεις. Δὲν ἤθελεν οὗτος νὰ γνωρίσῃ ἀκόμη τὴν τῆς Βαυαρίας Ἐκλεκτορικὴν ἀξίαν: λόγος ἱκανὸς νὰ τὸν μεταχειρισθῇ ὡς μυστικὸν ἐχθρὸν τοῦ αὐτοκράτορος. Χωρὶς νὰ ἐρωτήσουν πολλά, ὑπῆγαν Βαλλεστεϊνικὰ στρατεύματα εἰς τὴν Μαρκίαν, καὶ ἐζήτησαν παραχειμασίαν. Καὶ τὸ Φραγκοφόρτιον καὶ τὸ Βερολῖνον ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν καὶ νὰ τρέφουν στρατιώτας. Ὁ Γεώργιος Βιλέλμος ἐτρόμαξε τό-

σον, ὥστ' εὐθὺς ἐγνώρισε τὴν Βαυαρικὴν ἐκλεκτορικὴν ἀξίαν, καὶ ἐπρόσταξεν ὅλους τοὺς ὑπηκόους του νὰ μὴ ὑπηρετοῦν ἐναντίον τῆς αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος.

Οὕτω λοιπὸν καὶ φίλοι καὶ ἐχθροὶ ἔπασχαν ἀπ' ἀχαλίνωτον αὐτογνωμοσύνην. Εἰς μάτην ἐπαρακάλουν οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες τὸν αὐτοκράτορα νὰ μετριάσῃ τὸν σκληρὸν ζυγὸν, ὑποκάτω τοῦ ὁποίου ἐστέναζεν ὅλη ἡ ἐπικράτεια. Εἰς μάτην καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐσυμβούλευε μετριότητα εἰς τὸν στρατηγόν του· ὁ στρατηγὸς οὗτος ἀπὸ πολλῆς ὑψώθη ὑπεράνω του. Ὅλη ἡ βόρειος Γερμανία ἐχρεώστει νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὰ νεύματά του, καὶ αὐτὴ τῶν στρατιωτῶν του ἡ θέλησις ἦτο νόμος εἰς πολίτας καὶ χωριάτας. Τὸ ὑποκάμισόν των ἐξεδύοντο, ἐὰν τὸ ἐζήτει ὁ στρατιώτης. Τὰ καλήτερα φαγητὰ παρατιθέμενα εἰς τὴν τράπεζαν κοινῶν ἐφίππων ἀπὸ τοὺς χωριάτας, ἐφαίνοντο εἰς αὐτοὺς ἀχρειότατα. Δὲν ἐκάθηντο οὐδὲ ἤγγιζαν κἀνὲν φαγητὸν, ἐὰν ὑποκάτω τῶν πινακίων των δὲν ἐβάλλετο θάληρον ἢ φλωρίνιον. Ὅσα δὲν ἠδύναντο νὰ φάγωσι, τὰ ἠφάνιζαν ἀπὸ ἐθελοκακίαν. Νὰ σκοτόνουν βώδια, νὰ καίουν χωράφια, ἢ νὰ ἐμβάλλουν εἰς αὐτὰ τοὺς ἵππους των, νὰ τσακίζουν μεθυσμένοι θύρας καὶ παράθυρα καὶ καμίνους, ἦσαν τὰ παιγνίδιά των. Οἱ Βαλλεστεϊνικοὶ ἀξιωματικοὶ ἔζων ὡς ἡγεμόνες, καὶ ἡ Νερωνικὴ ἀσωτία των ἐκαταγέλα τοὺς πτωχεύσαντας πολίτας, ἐκ τῶν ὁποίων πολλοὶ ἐφονεύοντο αὐτοχείρως διὰ νὰ μὴ ὑποφέρουν τὴν ὀδύνην τοῦ θανάτου τῆς πείνας. Ἡ δὲ τοῦ ἀρχιστρατήγου λαμπρότης ὑπερέβαινε πολὺ τὴν αὐτοκρατορικὴν, καὶ παρεκτὸς τοῦ ἀργυρίου, τὸ ὁποῖον ἐβάσταζεν αὐτὸς, ἔτρεχαν κατὰ καιροὺς μεγάλαι ποσότητες εἰς τὴν Βιένναν πρὸς διατήρησιν πιστῶν φίλων εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλήν.

Ὅτι ὅμως ἐξέπληττε καὶ ἐτρόμαζε τοὺς ἡγε-

μόνας ἐξαιρέτως ἦτο ἡ παντοτεινὴ στρατολογία τοῦ Βαλλεστεϊνίου, μ' ὅλον ὅτι κυρίως πόλεμος δὲν ἐγίνετο τώρα, καὶ τὸ στράτευμά του ἦτο τόσον, ὅσον ἡ Γερμανία δὲν εἶχεν ἰδεῖν ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Ῥωμαίων. Ἀκόμη ἦτο ἄδηλον, ἂν μὲ τοῦτο ἐστοχάζετο νὰ ἀνοίξῃ εἰς τὸν αὐθέντην του ἢ εἰς ἑαυτὸν τὸν τῆς ἀπεριορίστου κυριαρχίας δρόμον. Ὁ πρῶτος ἦτο εἰς ἀμηχανίαν πρὸ τοῦ τέλους, ἐπειδὴ μ' ὅλον ὅτι ὁ Βαλλεστεῖνιος ἔτρεφεν ὅλον τὸ στράτευμα ἐξ ἁρπαγῆς καὶ ἀδικίας, ἐλογαρίαζεν ὅμως εἰς τὸν αὐτοκράτορα μεγάλας ποσότητας διὰ τὴν συντήρησίν του, ὡσὰν νὰ ἐξώδευεν ἐξ ἰδίων του, καὶ ὅταν ὁ λογαριασμὸς ἀνέβη εἰς πολλὰ μιλιόνια, ἐζήτησε τὸ Μεκελβοῦργον πρὸς ἀποζημίωσιν τῶν προβαλλομένων ἐξόδων του. Ὁ αὐτοκράτωρ, μὴ ὢν ἱκανὸς νὰ πληρώσῃ, καὶ ὢν πολλὰ δειλὸς νὰ ἀπαρνηθῇ τι εἰς τὸν ὑπέροπλον στρατηγόν του, τοῦ ἔδωκε κατὰ πρῶτον τοὺς κυριευθέντας τόπους ὡς ἐνέχυρον, εὐθὺς ὅμως μετὰ τοῦτο (τὸν χειμῶνα 162$\frac{7}{8}$), ὅταν ὁ Βαλλεστεῖνιος ὑπῆγεν εἰς τὴν Πράγαν, ὅπου διέτριβε τότε καὶ ὁ Φερδινάνδος, ἔλαβε κληρούχημα δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς κληρονόμους του τὸ Δουκάτον Μεκελβοῦργον· καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ ἐχάρισε καὶ τὸ τότε χηρεῦσαν Δουκάτον Σάγανον. Ὁ Βαλλεστεῖνιος τὸν ὑπηρέτησεν εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἐμεταχειρίσθη κατὰ πρῶτον τὸ ἡγεμονικὸν δίκαιον νὰ παρουσιάζεται ἔμπροσθέν του μὲ σκεπασμένην κεφαλήν. Τὴν 30 Ἀπριλ. 1628 ἐφάνησαν οἱ πρέσβεις τοῦ νέου Δουκὸς εἰς Γυστρόβιον διὰ νὰ δεχθοῦν τὴν προσκύνησιν ἀπὸ τοὺς ἄρχοντας τοῦ Μεκελβούργου. Εἰς μάτην ἔστειλαν οὗτοι ἐπιστολὰς δεητικὰς πρὸς τὸν Φερδινάνδον νὰ μὴ τιμωρήσῃ τόσον σκληρῶς τοὺς ἀγαθοὺς νομίμους των τοπάρχας (Σουερίνου καὶ Γυστροβίου), οἵτινες δὲν ἔπταισαν βαρύτερα παρὰ οἱ λοιποὶ ἡγεμόνες τῆς κάτω Σαξονικῆς συμμαχίας, καὶ

τῶν ὁποίων οἱ πρόγονοι ἐκυβέρνησαν τὸν τόπον εἰς σειρὰν ἑκατονταετηρίδων. Οἱ Βαλλεστεϊνικοὶ ἱππεῖς ἔπνιξαν μὲ τὰ γυμνωμένα σπαθία των πάντα στεναγμὸν τῶν πιστῶν ὑπηκόων, καὶ οὕτως οἱ πολιτικοὶ ὑπουργοὶ ἀνέλαβαν τὰ καθήκοντά των χωρὶς ἀντιλογίαν.

Μὲ τὴν αὐτὴν ἀδικίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐξεθρονίσθησαν δύω ἄθῶοι ἡγεμόνες, ἐκηρύχθησαν καὶ αἱ χῶραι τοῦ ἀποδεδιωγμένου Ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου κτήματα τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις ἐχάρισε μέρος αὐτῶν, δηλαδὴ τὸ ἄνω Παλατινάτον καὶ τὸ Κομητάτον Κάμβον εἰς τὸν Δοῦκα τῆς Βαυαρίας πρὸς πληρωμὴν τῶν προβαλλομένων πολεμικῶν ἐξόδων του (22 Φεβρ. 1628). Τὸ κάτω Παλατινάτον (παρὰ τὸν Ῥῆνον) ἔμεινε κατὰ τὸ παρὸν ἀναποφάσιστον.

Ὁ Βαλλεστεῖνιος ἔρριψε τώρα τὸ βλέμμα του εἰς τὴν Πομμερανίαν. Μ' ὅλον ὅτι ὁ ταύτης Δοὺξ ἐδέχθη δεκατρία αὐτοκρατορικὰ τάγματα, καὶ ἡ πόλις Στραλσουνδία ἐπλήρωσεν ἀκριβῶς ὅλους τοὺς ἀπαιτηθέντας φόρους, ἤθελε τώρα νὰ ἐμβιβάσῃ εἰς αὐτὴν καὶ στρατιώτας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ πόλις δὲν ἔστερξεν, ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Ἀρνίμιον *) μὲ ἰσχυρὸν στῖφος διὰ νὰ τὴν πολιορκήσῃ τακτικῶς. Ἡ ἀνδρία τῶν πολιτῶν, ἡ ἰσχὺς τῶν ὀχυρωμάτων των, καὶ ἡ ἀπὸ θαλάσσης ἀνοικτὴ εἴσοδος τῶν τροφῶν, τὴν ἔκαμαν ἀκατανίκητον, καὶ ἐπειδὴ ὄχι μόνον ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς Σβεκίας, Γουστάβος Ἀδόλφος, ὑπεστήριζαν τὴν πόλιν μὲ παντοδαπὰ ἐφόδια τοῦ πολέμου, διὰ τοῦτο ἦσαν οἱ πολῖται ἱκανῶς ἥσυχοι ὅταν ἐβομβαρδάριζαν οἱ αὐτοκρατορικοί. Μὲ ὅλον τοῦτο ἔστειλαν ἕνα πρεσβευτὴν εἰς τὴν Πράγαν (ὅπου διέτριβεν ἀκόμη τότε ὁ Βαλλεστεῖνιος) διὰ νὰ παρακαλέσουν ἔλεος ὑπὲρ τῆς πόλεως. Ἀφοῦ ἐπρόσμεινεν ὁ πρέσβυς δέκα ἡμέρας, τὸν ἐπέπληξε σκληρότατα

*) Ἦτο Βρανδεμβούργιος καὶ Λουθηρανὸς ἐνθουσιώδης.

ὁ Βαλλεστεῖνιος, ὠνόμασε τὸ πρόσταγμά του ἀμετάθετον, καὶ ἐφοβέρισεν ὅτι παραυτα θέλει ὑπάγειν ἐκεῖ αὐτός. „Ἐὰν δὲν ὑποταχθῇ ἡ πόλις σας (οὕτως ἐτελείωσε τὸν λόγον του), δὲν θέλει μείνειν λείψανόν της, καὶ ἐὰν χάσωσιν ἑκατὸν χιλιάδες ἄνθρωποι καὶ ἐγὼ αὐτὸς τὴν ζωήν."

Περίλυπος ὁ πρεσβευτὴς διὰ τοὺς τρομεροὺς τούτους λόγους ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ Φρειλανδικὸν παλάτιον. Ἐχθρός τις τοῦ Βαλλεστεϊνίου τὸν ἐπαρουσίασεν εἰς τὸν αὐτοκράτορα. Οὗτος ἐλεήσας τὰ δίκαιά των παράπονα τοῦ ἔδωκεν ἔγγραφον προσταγὴν πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγον νὰ σηκώσῃ τὴν πολιορκίαν. Ὁ Βαλλεστεῖνιος εἶχεν ἀναχωρήσειν. Εἰς Πριμισλαυῖαν τὸν ἔφθασε κατόσιν δρομαῖος ὁ γερουσιαστὴς (10 Ἰουν.), ἀλλ' εἰς μάτην τοῦ ἔδειξε τὸ αὐτοκρατορικὸν γράμμα: „Καὶ ἐὰν ἦτο κρεμασμένη μὲ ἁλύσεις ἀπὸ τὸν οὐρανὸν ἡ Στραλσυνδία, ἐβρόντησεν ὁ ἀρχιστράτηγος, πρέπει νὰ πέσῃ κάτω."

Τὴν 27 Ἰουνίου ἔφθασε πρὸ τῆς πόλεως. Τοῦ εἶπαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Σβεκίας ἔστειλεν ἐκ νέου μεγάλην βοήθειαν εἰς τοὺς πολίτας καὶ ἀπεφάσισε, καθὼς ᾄδεται, νὰ περάσῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν Γερμανίαν: „Θέλω τὸν στείλειν εἰς τὸν οἶκον του μὲ τὴν ῥάβδον!" ἀπεκρίθη ἐκεῖνος. Εὐθὺς ἐπρόσταξεν ἔφοδον. Τρία τάγματα ἔμελλαν νὰ ἐπιδράμωσιν ἐν τῷ ἅμα. Ὅλην τὴν νύκτα διήρκεσεν ἡ ἔφοδος, ἀλλ' οἱ πολῖται ἀτρόμητοι ἐπυροβόλουν ἀπὸ τὰ χαρακώματά των, καὶ τὸ πρωῒ ἐκείτοντο νεκροὶ πεντακόσιοι εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης. Μαινόμενος ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπρόσταξε νέα τάγματα. Ὀμνύει, ὅτι δὲν θέλει λυπηθῆν οὐδὲ τὰ εἰς τὴν μητρικὴν κοιλίαν ἔμβρυα, ὅταν πορθήσῃ τὴν πόλιν. Ἀλλὰ πάλιν σκοτόνονται 1500 ἄνθρωποι τοῦ κακοῦ, καὶ οἱ λοιποὶ δὲν θέλουν πλέον νὰ ἐφορμήσωσι. Δεκατέσσαρας ἡμέρας ἐνέμεινεν εἰς τὸ στρατόπεδον. Τελευταῖον, ἐπειδὴ 12,000 στρα-

τιῶται ἐτάφησαν ἔμπροσθεν τῆς Στραλσυνδίας, ἔκαμε κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξισασμόν τινὰ μὲ τὸν Δοῦκα Βογίσλαον καὶ ἀνεχώρησεν (Ἰουλ. 15) διὰ νὰ ὑπάγῃ εἰς Μεκελβοῦργον. Τὸν Σεπτέμ. ἐπανῆλθεν ἀκόμη μίαν φοράν, ἀλλὰ καὶ τότε ἐκοπίασε ματαίως.

Ὁ Βαλλεστεῖνιος ἐτρύφα μετὰ τοῦτο ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν τῶν νέων ὑπηκόων του μὲ πολυτέλειαν ἄγνωστον ἕως τότε. Ὁ στρατός του, τώρα 160,000, ἀπεῤῥόφησεν ὅλην τὴν ἄνω καὶ κάτω Σαξονίαν μαζὴ μὲ τὴν Δανικὴν χερσόνησον. Ἐκ τῶν μὲ τὰς παραθαλασσίους πόλεις συμβιβάσεών του ἐσυμπέραινε καθεὶς, ὅτι ἔχει σκοπὸν νὰ κυριεύσῃ καὶ τὰς Δανικὰς νήσους, καὶ καθεὶς ἐπρόσμενε μὲ φόβον τὰ κινήματα τοῦ γίγαντος τούτου, ὅταν αὐτὸς οὗτος ἔξαφνα — ἐσυμβούλευσε μὲ τὰ σωστά του τὸν αὐτοκράτορα νὰ κάμῃ εἰρήνην. Σύγχρονός τις βεβαιόνει, ὅτι ὁ Βαλλεστεῖνιος εἶπεν ὕστερα, ὅτι κατ᾽ ἀρχὰς εἶχε κατὰ νοῦν νὰ ἀναδείξῃ ἀπεριόριστον τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ᾽ ἀφοῦ ἔγεινε καὶ αὐτὸς ἡγεμὼν, ἤλλαξε τὴν γνώμην του. Λέγουν προσέτι, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας ἔστειλε πρὸς αὐτὸν κρυφίως καὶ τὸν ὑπεσχέθη στερεὰ, ὅτι δὲν θέλει ποτὲ πολεμήσειν ὑπὲρ τῶν ἀποδιωγμένων Δουκῶν, ἐὰν θέλῃ νὰ μὴ τὸν πειράζῃ. Ἔπραξε λοιπὸν τότε φρόνιμα προσπασθῶν νὰ ἀσφαλίσῃ τὰ ἀποκτημένα. Εἰς τὸν Αὐτοκράτορα ἦτο εὔκολον νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ἀναγκαιότης τῆς εἰρήνης, ἡ σύνδεσις τὴν ἐπεθύμει, καὶ ὁ Βαλλεστεῖνιος ἐνήργησε διὰ τῶν ἐν Βιέννῃ φίλων του νὰ δοθῇ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὸν Τίλλιον ἡ πληρεξουσιότης. Ἡ Λύβεκα ἐδιωρίσθη τόπος τῆς συνόδου. Ἐκεῖ ὑπῆγαν πρέσβεις τῆς Δανίας καὶ τοῦ Βαλλενστεϊνίου, ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἠθέλησε νὰ παρευρεθῇ προσωπικῶς. Δεύθυνεν αὐτὸς τὸ ἔργον ἀπὸ Γυστροβίου. Ἦλθαν δὲ καὶ Σβεκικοὶ πρέσβεις, ἀλλ᾽ ὁ Βαλλεστεῖνιος ἐδιώρισε νὰ τοὺς ἀποβάλουν ὡς ἀνθρώπους, οἵτινες ἐδῶ δὲν εἶχαν τί

νὰ ζητήσωσι, βέβαια διὰ νὰ μὴ ἀναφερθῇ τίποτε περὶ τῶν Δουκῶν τοῦ Μεκελβούργου. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἐμεσίτευσε διὰ τὸν ἄλλοτε μισητὸν ἀντίζηλόν του εἰς Βιένναν, καὶ ἐπρόβαλε νὰ τοῦ δοθῇ πρὸς ἀποζημίωσιν τὸ Δουκάτον Καλεμβέργα. Ὁ Τίλλιος ἐπροσφέρθη μὲ καλὸν τρόπον, καὶ οὕτω δὲν εὑρέθη ποῦ ποτε κάμμία ἀντίστασις. Εἰς τὸν βασιλέα τῆς Δανίας ἐδόθη εἰρήνη, ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ ἐλπίσῃ ἡγεμὼν τόσον τεταπεινωμένος ἀπὸ τοιοῦτον νικηφόρον ἀντίπαλον. Ἔλαβεν ὅλους τοὺς χαμένους τόπους του ὀπίσω, δὲν ἐπλήρωσε πολεμικὰ ἔξοδα, δὲν ὑπεσχέθη ἄλλο εἰμὴ εἰς τὸ ἑξῆς νὰ μὴ συμμαχήσῃ μετά τινος ἐναντίον τοῦ αὐτοκράτορος. Τοιουτοτρόπως ἐκβῆκεν οὗτος ταύτην τὴν φορὰν ἀπὸ τὴν κρίσιμον θέσιν του μὲ τὸ νὰ ἐθυσίασε δύω φίλους, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ἐκίνησε πρότερον νὰ γείνουν μέτοχοι τοῦ πολέμου (12 Μαΐου, 1629).

Ὅλος τῶν Ἐκλεκτόρων ὁ σύλλογος κατεταράχθη διὰ τὸν ἀφανισμὸν δύω ἀρχαιοτάτων ἡγεμονικῶν οἴκων τῆς Γερμανίας καὶ ἀνέφερεν ἐπιμόνους δεήσεις διὰ τὴν ἀποκατάστασίν των, ἀλλ' εἰς μάτην. Ὁ Βαλλεστεῖνιος ἔκοψε νομίσματα μὲ τὴν εἰκόνα του, καὶ διὰ αὐτοκρατορικοῦ θεσπίσματος ἐπετέθη ζημία χιλίων φλωρίων εἰς τὸν ὅς τις δὲν ἤθελε τὸν γνωρίσειν κληρονομικὸν Δοῦκα τοῦ Μεκελβούργου. Ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνον τοῦτο τὸ παράπονον τῶν ἡγεμόνων. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔλαβε δῶρον ἀπὸ τὸν Πάπαν διὰ τὸν δεύτερον υἱόν του διαφόρους πλουσίας ἐπισκοπὰς τῆς βορείου Γερμανίας, αἱ ὁποῖαι μέχρι τοῦδε ἐβαστάζοντο ἀπὸ Προτεστάντας, καὶ ἐδημοσίευσε τὴν 6 Μαρτίου ἓν ὀνομαζόμενον ἀποκαταστατικὸν πρόσταγμα, τὸ ὁποῖον ἦτο κεραυνὸς δι' ὅλους τοὺς μὴ Καθολικούς. Ὅλοι οἱ Καλβινισταὶ ἀπεβάλλοντο, ὑπεφέροντο δὲ οἱ Λουθηρανοὶ, ὅλα τὰ ἐκ τῆς Πασσαυϊκῆς συνθήκης δημευθέντα ἐκκλησιαστικὰ κτήματα ἐδίδοντο εἰς τοὺς

Καθολικοὺς, ὅλαι αἱ ἐνορίαι καὶ ἐπαρχίαι ἔμελλαν νὰ δοθῶσιν εἰς Καθολικοὺς ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς. Ὁ κατάλογος τῶν κτημάτων τούτων ἔγεινε πρὸ πολλοῦ· μεταξὺ τῶν ἄλλων ἦσαν δύω ἀρχιεπισκοπαὶ καὶ ἕνδεκα ἐπισκοπαί. Πρὸς ἐκτέλεσιν τούτων ἐστάλθησαν αὐτοκρατορικοὶ ὑπουργοὶ εἰς ὅλους τοὺς κύκλους, καὶ ὁ Βαλλεστεῖνιος καὶ Τίλλιος ἐδιωρίσθησαν χρείας τυχούσης νὰ τοὺς βοηθήσουν μὲ τὰ στρατεύματά των. Πρὸς πεῖσμα τῶν Προτεστάντων ἔγεινεν ἀρχὴ ἀπὸ τὴν Αὐγούσταν, τὴν πόλιν ἐκείνην, ὅπου ἐκλείσθη ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη, ἥτις τώρα ἐξηγήθη αὐτογνωμονέστατα.

Τοιουτοτρόπως λοιπὸν εὑρέθη νέα πρόφασις νὰ μὴ ἀπολυθοῦν τὰ δύω δυναστικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα κατεβάρυναν τὸ ἔδαφος τῆς Γερμανίας. Ὁ Βαλλεστεῖνιος εἶχε τόσον πολλοὺς στρατιώτας, ὥστε μέρος αὐτῶν ἠδυνήθη νὰ στείλῃ εἰς τὴν Πολονίαν, ὅπου ὁ βασιλεὺς Σιγεμοῦνδος ἐπειράζετο ἀπὸ τοὺς Σβέκους. Οἱ Πολονοὶ ἔλαβαν δι' αὐτῶν μικρὰν ἔννοιαν τῆς ἀθλιότητος τῆς Γερμανικῆς χώρας, ὅπου πλέον παρὰ ἑκατὸν χιλιάδες τοιούτων στρατιωτῶν ἐκατοίκουν πολλὰ ἤδη ἔτη, καὶ ἐχάρησαν ὄχι περισσότερον διὰ τὴν μετὰ τῶν ἐχθρῶν εἰρήνην παρὰ διὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν φίλων τούτων. Ὁ βασιλεὺς ἠθέλησεν, ὅσα ἐχρεώστει ἐκ τοῦ μισθοῦ, νὰ τὰ λογαριάσῃ εἰς τὴν βλάβην, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν εἰς τοὺς ὑπηκόους του, ἀλλὰ δὲν τὸ ἐκατώρθωσεν. Ὁ Βαλλεστεῖνιος τοῦ ἔγραψεν: „Εἰς τὸ Πολονικὸν στέμμα εὑρισκόμενον εἰς μεγάλην ἀνάγκην ἐστάλθη τὸ αὐτοκρατορικὸν στράτευμα. Τοῦτο πρέπει νὰ στοχασθῆτε ἡ Μεγαλειότης σας. Τὸ στῖφος ἔκαμε πολυτίμους ὑπουργίας. Ὁ Γουστάβος εἶχε κτυπήσειν καὶ σκορπίσειν τὸ Πολονικὸν στράτευμα. Ἡ Πολονία ἔμελλε νὰ δουλεύσῃ εἰς τὴν Σβεκίαν, ἐὰν δὲν ἔφθανεν εὐκαίρως ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ Πολονι-

τοῦ ἔθνους. Ἐκεῖνος ἔσωσε τοῦτο ἀπὸ τὸν ὄλεθρον. Πᾶσα ἐπαρχία, ὅπου στήνεται ἡ πολεμικὴ σκηνή, ὑπόκειται εἰς τὴν φθοράν. Εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν στράτευμα δὲν ἐπληρώθη ὁ προσανήκων μισθός. Ὁ ἀνάγωγος Πολονικὸς λαὸς εἶχεν ἐρημώσειν ἤδη τὴν Προυσίαν πρὶν ἔλθουν οἱ αὐτοκρατορικοί. Ἔπρεπε λοιπὸν ἡ ἐρήμωσις νὰ μὴ συγχωρηθῇ εἰς τούτους. Προσέτι ὑπέφεραν οἱ αὐτοκρατορικοὶ ὕβρεις ἀπὸ τοὺς Πολονούς· οἱ Πολονικοὶ ἀξιωματικοὶ ἐξεφώνησαν ἀπρεπεῖς λόγους κατὰ τῶν αὐτοκρατορικῶν. Ἐὰν ἡ Μεγαλειότης σας χρειασθῆτε εἰς τὸ ἑξῆς βοήθειαν ἀπὸ τὸν Γερμανικὸν λαόν, δὲν θέλετε τὴν εὑρεῖν τόσον εὐκόλως. Θέλουν χάσειν τὴν πρὸς ἐσᾶς κλίσιν των, ἡ πίστις σας θέλει ἐκλείψειν. Σκεφθῆτε ταῦτα ὅλα ἡ Μεγαλειότης σας. Ἡ ἐλάττωσις τῆς συμφωνηθείσης ποσότητος δὲν ἔχει τὸν τόπον της. Πρέπει νὰ γείνῃ ἱκανοποίησις κατὰ τὸ συμφωνητικόν μας γράμμα."

Τὸ Βρανδεμβοῦργον καὶ ἡ Πομμερανία ἐπαρακάλεσαν λιπαρώτατα τὸν αὐτοκράτορα νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν πληγὴν τῶν Βαλλεστεϊνικῶν στρατευμάτων, ἀλλ' ὁ ἀρχιστράτηγος ἐπαρίστανεν, ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ γυμνώσωσι τὰς χώρας ταύτας ἀπὸ ὑπερασπιστάς, ἐνῷ δὲν ἦτο γνωστὸν τί ἐσήμαιναν αἱ ἑτοιμασίαι τῆς Σβεκίας. Τὸ Μαγδεμβοῦργον, τότε καθὸ Ἀνσεατικὴ πόλις πλουσιωτέρα καὶ ἀκμαιοτέρα παρὰ τώρα, εἶχε προσφέρειν εἰς αὐτὸν διαβαίνοντα δῶρον 100,000 φλωρινίων. Ὄχι μόνον δὲν τὸν οἰκειώθη μὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἤνοιξε τὴν ὄρεξιν διὰ τοὺς θησαυρούς της, τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος διὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἀπέδειχνε τὸ δῶρον ἐκεῖνο. Τώρα (Φεβρ. 1629) ἐζήτησεν ἀπ' αὐτὴν 200,000 θάληρα, ἢ νὰ δεχθῇ καὶ νὰ τρέφῃ ἓν στρατιωτικὸν τάγμα. Ἐπεστηρίχθη αὐτή, καθὼς καὶ ἡ Στραλσυνδία, εἰς τὰ προτόμιά της. Τότε ἔγραψεν αὐτὸς ἐκ Γυστροβίου: „Μᾶς ἀνηγγέλθη ἡ αὐθάδης ἀπάρνησις τῆς πόλεως τοῦ νὰ

δεχθῇ καὶ νὰ τρέφῃ ἓν μόνον τάγμα. Παράξενον μᾶς φαίνεται τὸ πεῖσμα τοῦτο. Ἕως τώρα δὲν συνεισέφερε τίποτε τὸ Μαγδεμβοῦργον εἰς τοὺς βαρεῖς πολέμους οὔτε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα οὔτε πρὸς τὸ κοινόν. Τὴν ἐνθυμίζομεν νὰ ἀποβάλῃ τὸ πεῖσμα, διὰ νὰ μὴ μετανοήσῃ."

Ἐπαναληφθείσης πάλιν τῆς ἀρνήσεως, ἐφάνη ἔμπροσθεν τῆς πόλεως ἓν στῖφος Κροατῶν, ἔκλεισε τὴν εἰσκομιδὴν, ἐλεηλάτησε τὰ πέριξ χωρία, ἔκοψεν ἢ ἔκαυσε τὰ σιτάρια, καὶ ἠνάγκασε τοὺς χωριάτας νὰ σκάψουν χαρακώματα. Οἱ Μαγδεμβούργιοι ἔφεραν τὰ κανόνιά των ἐπάνω εἰς τὰ τείχη, καὶ ἐπυροβόλουν τοὺς σκάπτοντας τοὺς χάνδακας. Πλῆθος ἀθώων χωριατῶν ἐσυντρίφθησαν ἀπὸ τὰ βόλια τῶν πολιτῶν, ἀλλ᾽ ὅμως ἠναγκάζοντο οἱ ὑπόλοιποι νὰ ἐργάζωνται· διότι, ὅς τις ἔφευγεν, ἐκομματιάζετο ἀπὸ τοὺς Κροάτας. Πᾶσαν ἑσπέραν μετεφέροντο μεγάλα ἁμάξια νεκρῶν γεμάτα. Τὸν Ἰούλιον ὑπῆγεν ὁ Βαλλεστεΐνιος εἰς τὸ Βελλμιρστάδιον. Οἱ Μαγδεμβούργιοι ἔστειλαν ἐκεῖ καὶ τοῦ παρέστησεν τὸ ἀδύνατον τοῦ ζητήματός του: „Ἡ πεῖνα θέλει σᾶς βάλειν γνῶσιν," ἦτο ἡ ἀπόκρισίς του.

Ἀλλ᾽ ὅμως διέφυγε τώρα ἡ πόλις τὴν ὑποδούλωσιν, καὶ μάλιστα διὰ τοῦτο, διότι ἐπεθύμει ὁ Αὐτοκράτωρ τὴν ὑπόταξίν της. Διότι εἰς τὸν τούτου δεύτερον υἱὸν εἶχε τάξειν ὁ Πάπας τὴν πλουσίαν ἀρχιεπισκοπήν. Τοιούτους συνάρχοντας δὲν ἤθελεν εἰς τὴν κάτω Σαξονίαν ὁ Βαλλεστεΐνιος· διὰ τοῦτο δὲν ἔδειξε προθυμίαν νὰ κυριεύσῃ πρὸς χάριν του τὴν πόλιν. Ἐσήκωσε τὰ στρατεύματα (22 Σεπτεμ. 1629), ἀφοῦ ἔχασεν εἰς τὴν πολιορκίαν περίπου 2000 ἀνθρώπων, καὶ ἔγραψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ καταναγκασθῇ τοιοῦτον φρούριον.

Ἀπὸ Βολλμιρσταδίου ὑπῆγε τώρα εἰς Ἀλβερστάδιον, διὰ νὰ ἐκτελέσῃ ἐκεῖ τὸ ἀποκαταστατικὸν θέ-

σπισμα μὲ ὅλην τὴν σκληρότητα. Ἐνταυτῷ δὲ ἐστρατολόγει ἀκόμη πάντοτε ὡς νὰ ἔμελλε νὰ ὑποτάξῃ τὸν κόσμον ὅλον. Φοβερώταται εἰσπράξεις ἐγίνοντο πάντοτε ἀκόμη ἐν ὀνόματι τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἐὰν οἱ ἡγεμόνες δὲν ἦσαν ἱκανοὶ νὰ πληρόνωσι τὸ ζητούμενον ἀργύριον, ἀνάγκη ἦτο νὰ ἐνεχυριάζωσι τὰ ἀξιωματάτων εἰς τοὺς Φρειλανδικοὺς ἀξιωματικοὺς, ἢ καὶ πάραυτα νὰ τοὺς τὰ παραδίδωσιν. Οἱ ὑπήκοοι ἐξεγυμνόνοντο ἕως τοῦ τελευταίου λεπτοῦ συχνάκις, ὥστε πολλοὶ ἀπέθνησκαν τῆς πείνας, πολλοὶ ἔτρωγαν βαλάνια, ἢ ἐζύμοναν ψωμίον ἀπὸ ῥίζας. Καὶ τὸ τρομερώτατον, πολλοὶ ἀνέπαυαν τὴν πεῖναν των ἀπὸ νεκρῶν σώματα, ἢ ἀπὸ τὰ ἴδια τέκνα των, τὰ ὁποῖα ἐφόνευαν, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ψωμίον διὰ νὰ τὰ τρέφωσι. Μεγαλοφωνόταται κραυγαὶ κατὰ τῆς τυραννίας ταύτης ἐσηκώθησαν πανταχόθεν, ἐπειδὴ ὁ Βαλλεστεῖνιος δὲν ἐφείδετο οὔτε Προτεστάντας οὔτε Καθολικούς. Ὁ Ἀρχιδοὺξ Λεοπόλδος, ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος, ἔγραψε πρὸς τὸν Φερδινάνδον: „Ἡ ὑμετέρα αὐτοκρατορικὴ Μεγαλειότης δὲν πιστεύετε πῶς προσφέρεται ὁ στρατὸς εἰς τὰς διεκστρατεύσεις. Καὶ ἐγὼ ἠκολούθησα ἔτη τινὰ εἰς τὸν πόλεμον, ἀλλὰ τὰ παρόντα δεινὰ οὔτε ἴδα, οὔτε ἐσυγχώρησα ποτέ. Πᾶσα μὲν ζημία δὲν δύναται νὰ ἐμποδισθῇ βέβαια, δύνανται ὅμως ἐξ ἅπαντος νὰ ἐμποδισθῶσιν οἱ ἀξιωματικοὶ ἀπὸ τοῦ νὰ καίωσι, νὰ ἀτιμάζωσι γυναῖκας, νὰ σκοτόνωσι, νὰ κόπτωσιν αὐτία καὶ μύτας, ἀφίνω ἄλλα κακὰ, τὰ ὁποῖα γίνονται εἰς τοὺς δυστυχεῖς. Ἐξεύρω καλὰ, ὅτι θέλουν προσπαθήσειν νὰ κρύψουν τὰ τοιαῦτα ἀπὸ τὴν ὑμετέραν Μεγαλειότητα, ἀλλὰ σᾶς βεβαιόνω, ὅτι ὅσα γράφω ἐγὼ εἶναι ἀλήθεια. Ἐμὲ τὸν πιστότατον ἀδελφόν σας ἐμπορεῖτε ἡ Μεγαλειότης σας νὰ πιστεύσητε. Οἱ ἀξωματικοὶ ἐγέμισαν τὰ σακκούλιά των ἀπὸ τὸν ἱδρῶτα καὶ τὸ αἷμα τῶν πτωχῶν, καὶ ἐξεύρω νὰ ὀνομάσω πολλοὺς, οἱ ὁποῖοι πρότερον

δὲν εἶχαν ὀβολὸν, τώρα δὲ ἔχουσι τριακόσια ἢ τετρακόσια φλωρίνια μετρητά. Τὸ ἀργύριον τοῦτο δὲν τὸ ἔλαβαν ἀπὸ ἐχθρούς, ἀλλὰ τὸ ἐσύναξαν ἀπὸ τοὺς πτωχοὺς ὑπηκόους τῶν Καθολικῶν ἡγεμόνων. Ἡ ἀνυπομονησία ἀρχίζει νὰ γίνεται τόσον μεγάλη, ὥστε νομίζω χρέος τῆς συνειδήσεώς μου νὰ ἀναγγείλω ὅλα ταῦτα εἰς τὴν Μεγαλειότητά σας. Μία ἀγαθὴ παραίνεσις πρὸς τὸν Δοῦκα Φρειλανδίας δὲν θέλει δυνηθῆν νὰ βλάψῃ. Παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν αὐτοκρατορικὴν Μεγαλειότητα, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Ἰησοῦ καὶ διὰ τὰς πέντε ἁγίας πληγάς του, νὰ μὴ ἀναγνώσησε τὴν ἐπιστολήν μου μὲ δυσμένειαν. Πολλοὶ μ' ἐπαρακάλεσαν συχνάκις περὶ τούτου, ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα νὰ σᾶς ἐνοχλήσω. Τελευταῖον ἠναγκάσθην εἰς τοῦτο. Βλέπω, ὅτι πάσχουν τὰ αὐτὰ ἡ Βουργαυΐα καὶ τὸ Ἀλτεμβοῦργον, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀνάγκη εἶναι νὰ ζήσω."

Συχνάκις ἤδη εἶχαν συσκεφθῆν οἱ Προτεστάνται ἡγεμόνες εἰς κοινὰς συνελεύσεις των περὶ τῶν μέσων τοῦ νὰ καταπαύσωσι τὴν ἀθλιότητα ταύτην. Τώρα ἔκαμναν τοιαύτας συνελεύσεις καὶ οἱ Καθολικοί. Ὁ Καρδινάλιος Ῥιχελιεὺς, ἰσχυρὸς τότε λειτουργὸς εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅς τις ἔβλεπε μὲ φθόνον τὴν αὔξησιν τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου, ἐπροκάλει τοὺς ἡγεμόνας εἰς ἀντίστασιν, καὶ τοὺς ὑπέσχετο τὴν ἰσχυρὰν του βοήθειαν. Οἱ Καθολικοὶ ἐπαρατήρουν, ὅτι ὁ Βαλλεστεῖνιος δὲν ἐκατεγίνετο εἰς ἄλλο εἰμὴ νὰ χαλάσῃ ἐξ ὁλοκλήρου τὴν σύνδεσιν διὰ νὰ μὴ ἔχῃ πλέον κἀνένα φόβον. Διὰ τοῦτο ὅλοι ἐσυμφώνησαν νὰ συγκροτήσουν κοινὸν ἡγεμόνων συμβούλιον, διὰ νὰ ὁμιλήσουν προσωπικῶς μὲ τὸν αὐτοκράτορα. Πολλοὶ ὅμως ἀμφίβαλλαν, ἂν στέρξῃ τὸ τοιοῦτον ὁ αὐτοκράτωρ. Ἀλλὰ τὸ δοκίμιον εὐτύχησεν, ἐνῷ καὶ ὁ Φερδινάνδος εἶχε μέγα συμφέρον νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ἡγεμόνας. Διότι ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ τὸν πρεσβύτερον υἱόν του ἐκλεγμένον βασιλέα Ῥώμης, καὶ μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐδιώρισε (Φεβ.

1630) νὰ συγκροτηθῇ τὸ ἐπιθυμητὸν σύμβούλιον τὸν Ἰούνιον εἰς τὴν Ῥατισβόναν. Ὅλοι οἱ Ἐκλέκτορες ἐπροσκαλέσθησαν, ἀλλ' οἱ τῆς Σαξονίας καὶ τοῦ Βρανδεμβούργου δὲν ἠθέλησαν νὰ ὑπάγωσι προσωπικῶς.

Εἷς ἀπὸ τοὺς πρώτους ὑπῆγεν ὁ αὐτοκράτωρ. Ἀλλὰ τί ἔμελλε νὰ ἀκούσῃ ἐκεῖ; Εἰς τὴν Γερμανίαν, ἔλεγαν, δὲν εἶναι κανεὶς ἐχθρὸς, καὶ ὅμως ὅλη ἡ ἐπικράτεια εἶναι πλήρης στρατευμάτων. Εἰς τὴν Ῥατισβόναν ἐφώναζαν ἀπαρακαλύπτως, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ ἀφανίζει τὴν Γερμανίαν διὰ τοὺς σκοποὺς τῆς φιλαρχίας του. Εἰς τὸ συνέδριον τῶν ἡγεμόνων δὲν ἤκουσε λόγον εὐφρόσυνον. Φρικτὴ ἦτο ἡ ἀναφορὰ τῶν πρεσβευτῶν τῆς Πομμερανίας: „Ὁ Βογίσλαος, ἔλεγαν, ἐδέχθη ὡς φίλους τοὺς αὐτοκρατορικοὺς στρατιώτας, καὶ οὗτοι ἐβασάνισαν τοὺς ὑπηκόους του μέχρις αἵματος. Εἰς μόνον τὸ πριγκιπάτον Στετῖνον ἐῤῥίφθησαν δέκα μιλιονίων φόροι. Τὰ ὑποκάμισα τῶν πτωχῶν ἐπάρθησαν ἀπὸ τὸ σῶμά των. Ἄλλοι παρέδωκαν εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς ἀντὶ μετρητοῦ ἀργυρίου τὰ κινητά των κτήματα μετὰ δακρύων. Οἱ εἰσπράκτορες ἐξετίμων ἓν ζευγάριον βωδίων διὰ δύω θάληρα, καὶ τὸ ἀφήρπαζαν ἀπὸ τοὺς χωριάτας διὰ τὴν οὐδαμινὴν ταύτην τιμήν. Ἀκόμη δέρονται βαρβαρικῶς καθ' ἑκάστην οἱ ξενοδόχοι, πυρκαϊαὶ καὶ λεηλασίαι ἐπικρατοῦσι, καὶ ἡ θεία λατρεία ἐμποδίζεται. Γυναῖκες καὶ παρθένοι ἀτιμάζονται ἕως θανάτου, καὶ ἔπειτα ῥίπτονται εἰς τὰ σκυλία τὰ νεκρὰ σώματά των. Ὁ Βογίσλαος δὲν δύναται πλέον νὰ τραφῇ ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τοῦ μεγάλου Δουκάτου του, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ζῇ παρ' αὐτὸν ἡγεμονικώτερα πᾶς ἀρχιίππεύς. Ἑπτὰ πόλεις τῆς Πομμερανίας ἐκάησαν ἀπὸ τοὺς αὐτοκρατορικούς. Χῶραι ἠρημώθησαν διόλου. Ὅταν ἡ πόλις Σταργαρδία ἐπαραπονήθη διὰ τοὺς μεγάλους φόρους, ἔγραψεν ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατηγὸς Τορκουάτος Κόντιος εἰς τὸν ἐκεῖ προεστῶτα: διὰ νὰ παρα-

ποιῆται δικαιότερα ἡ Σταργάρδία, προστάζομεν νὰ πληρωθῶσιν ὅλα σήμερον ἕως λεπτοῦ, ἐὰν καὶ οἱ πολῖται μείνωσι χωρὶς ὑποκάμισον." Ὅταν οἱ Πομμερανοὶ πρέσβεις ἀνέφεραν ταῦτα τὰ παράπονα, εὑρίσκοντο εἰς τὴν Πομμερανίαν 31,500 αὐτοκρατορικῶν πεζῶν καὶ 7540 ἱππέων. Τὸ Ἐκλεκτοράτον Βρανδεμβοῦργον ἐλογαρίαζε τὴν ζημίαν του εἰς εἴκοσι μιλιόνια, ἡ Ἀσσία τοῦ Καστέλλου εἰς ἑπτά. Ἡ πόλις Νοριμβέργα ἐπλήρωσεν 20,000, καὶ ἡ Βυρτεμβέργα 120,000 θάληρα.

Ὁ Φερδινάνδος δὲν ἦτο τόσον σκληρὸς, ὥστε νὰ μὴ λυπηθῇ ἀπὸ τοιαῦτα πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν τοῦ τὰ εἶχαν παραστήσειν ποτὲ οἱ σύμβουλοίτου καὶ οἱ Ἰησουῖται εἰς τὴν Βιένναν. Ὁ Βαλλεστεῖνιος εὑρίσκετο τότε εἰς Σοηβίαν, διὰ νὰ ἐφαρμήσῃ μὲ στρατεύματα εἰς τὴν Ῥατισβόναν, ἐὰν οἱ Ἐκλέκτορες ἀντέτειναν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ βασιλέως, καὶ νὰ φοβερίζῃ καὶ τὴν Βαυαρίαν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ εὑρισκόμενος τώρα εἰς Ῥατισβόναν ἴδεν ἀλλέως τὰ πράγματα, καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ μεταχειρισθῇ βίαν. Ἐπρόβαλε τὴν αἴτησίν του περὶ τοῦ υἱοῦ του μὲ πολλὴν κοσμιότητα, καὶ τὴν ἔλαβεν ὀπίσω, ὅταν οἱ ἡγεμόνες ἐζήτησαν νὰ θεωρηθῶσι πρῶτον τὰ πράγματα τῆς ἐπικρατείας. Ἀνδρικῶς καὶ τολμηρῶς ὡμίλησεν ἐδῶ ἐξαιρέτως ὁ Δοὺξ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός. Ἐπρόβαλε μετὰ τοῦτο, ὅτι ὁ Βαλλεστεῖνιος πρέπει νὰ καθαιρεθῇ ἀπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν. Ὅλοι οἱ ἡγεμόνες ἐσυμφώνησαν μαζή του μὲ ζῆλον. Ὁ Φερδινάνδος ἀντέτεινε πολλὴν ὥραν. Τελευταῖον ἐνικήθη ἀπὸ τὴν δύναμιν τῶν ἐμβριθεστάτων λόγων. Μὲ βαρεῖαν καρδίαν ὑπέγραψε τὴν ἐπιστολὴν τῆς καθαιρέσεως. Ἀλλὰ πῶς νὰ δοθῇ αὕτη εἰς τὸν φοβερῶς παροργιζόμενον λέοντα, ἦτο ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἐτρόμαζεν ὅλους. Δύω παλαιοὶ φίλοι τοῦ ἀρχιστρατήγου, ὁ αὐλικὸς Καγκελλάριος Βερδεμβέργιος καὶ ὁ πολεμι-

κὸς βουλευτὴς Κυεστεμβέργιος ἀνέλαβαν τελευταῖον τὸ ἐπικίνδυνον ἔργον. Τὸν εὕρηκαν εἰς Μεμμίγγαν ἀσχολούμενον εἰς ἀστρολογικὰς μελέτας. Τοὺς ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα. Ὡμίλησαν πολλὴν ὥραν περὶ ἀδιαφόρων πραγμάτων, καὶ ἐνῷ ἤθελαν νὰ τοῦ φανερώσουν τὴν παραγγελίαν των, ὁ Βαλλεστεῖνιος ἐξεύρων τὰ τοῦ συμβουλίου διὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του, ἔλαβε χαρτία τινὰ ἀπὸ τὴν τράπεζαν καὶ τοὺς εἶπε: „Τὰ χαρτία ταῦτα περιέχουν τὰς γενεθλιότητας *) τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας. Ἐκ τούτων ἐξεύρω καὶ τὴν παραγγελίαν σας. Οἱ ἀστέρες οὗτοι δεικνύουσιν, ὅτι τὸ πνεῦμα τοῦ Ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας ἐπικρατεῖ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ αὐτοκράτορος. Διὰ ταύτην τὴν αἰτίαν δὲν μέμφομαι τὸν αὐτοκράτορα. Λυποῦμαι, ὅτι ἡ Μεγαλειότης του μὲ ἐπροστάτευσε τόσον ὀλίγον, θέλω φανῆν ὅμως εὐπειθέστατος. Ἐκτὸς τούτου ἐμπορεῖτε νὰ εἴπητε εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι μὲ τὴν ἀπόλυσιν τῶν στρατευμάτων μου ἀποῤῥίπτει ἀπὸ τὸ στέμμα του τὸν πολυτιμότατον λίθον.“ Εὐχαρίστησε μετὰ τοῦτο τὸν αὐτοκράτορα διὰ τὴν μέχρι τοῦδε χαρισθεῖσαν εἰς αὐτὸν εὔνοιάν του, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν προστατεύῃ εἰς τὰ Δουκάτα του. Πιστεύεται, ὅτι ὁ ἀπὸ τὴν Βαυαρίαν μυστικῶς δωροδοκηθεὶς ἀστρολόγος του τὸν ἐκατάπεισεν εἰς τοῦτο λέγων, ὅτι πρέπει ὅλα ταῦτα νὰ γείνουν διὰ νὰ ὑψωθῇ ποτὲ εἰς ἀκόμη μεγαλητέραν δόξαν.

Ὅταν οἱ ἐν Ῥατισβόνῃ Ἐκλέκτορες ἤκουσαν τὴν ἀπόκρισίν του, ἔγειναν θαῤῥαλεώτεροι, καὶ ἐζήτουν τὴν ἀποκατάστασιν τῶν Μεκελβουργικῶν ἡγεμόνων. Ἀφοῦ τοῦ ἐπάρθη ἡ δύναμις, δὲν τὸν ἐτίμα κανεὶς πλέον ἀπὸ τοὺς πρὸ ὀλίγου φοβουμένους αὐτὸν περισ-

*) Οὕτως (Nativitas) ὀνομάζουσι τὴν ἐπὶ γεννήσεως ἀνθρώπου τινὸς ἐπικρατοῦσαν θέσιν τῶν πλανητῶν καὶ τοῦ ἡλίου πρὸς τὰ σημεῖα τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου, ἐκ τῆς ὁποίας ἐθρασύνετο ἡ Ἀστρολογία ὅτι προβλέπει τὴν μέλλουσαν τύχην τοῦ ἀνθρώπου τούτου.

σότερον παρὰ τὸν αὐτοκράτορα. Περὶ τοῦ Δουκάτου του δὲν ἦτο πλέον λόγος. Τὸν ὠνόμαζαν ἁπλῶς Φρειλανδόν. Ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ ἔγραφεν, ὅτι πρέπει νὰ ἐξετασθῶσιν ἀκόμη μίαν φορὰν τὰ πράγματα τοῦ Μεκελβούργου, αὐτὸς δὲ ἕως τῆς τελειώσεως τῆς ἐξετάσεως νὰ ἡσυχάζῃ εἰς τὰ ἐν Μοραβίᾳ ὑποστατικά του. Ἐκεῖ ὑπῆγε πικραμμένος, ἀλλὰ καὶ βεβαιωμένος, ὅτι θέλει φθάσειν ὥρα, ὁπότε πρὸς τρόμον τῶν ἐχθρῶν του θέλει τρέξειν πάλιν τὸ στάδιόν του.

5. Γουστάβου Ἀδόλφου πρῶται πρόοδοι εἰς τὴν Γερμανίαν. (1630 — 1631).

Τί ἔγεινε τώρα ὁ σπινθὴρ, ὅςτις πρὸ δώδεκα ἐτῶν ἀνήφθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸ βουλευτήριον τῆς Πράγας! Ἐκεῖ ἐσβέσθη ἀπὸ πολλῆς ἡ φωτία, ἀλλ' ὅλη ἡ Γερμανία ἦτο εἰς μεγάλας φλόγας. Περὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν Βοήμων δὲν ἐγίνετο πλέον λόγος, καὶ ὁ ἀποδιωγμένος Ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου ἐκρύπτετο εἰς βαθύτατον τόπον. Βαρύτεραι φροντίδες ἐξυπνίσθησαν τώρα· ἐφροντίζετο περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς Προτεσταντικῆς θρησκείας, καὶ περὶ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐλευθερίας τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, ἐπειδὴ ἡ ἰσχυρῶς αὐξηθεῖσα δύναμις τῆς Αὐστρίας καὶ τὰ γνωστὰ φρονήματα τοῦ αὐτοκράτορος ἐφοβέριζαν βιαίαν ὑποδούλωσιν καὶ τῶν δύω. Καὶ τί ἐμπόδιζε τὸν μέγαν τοῦτον σκοπὸν τοῦ Φερδινάνδου μεθ' ὅσα ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω; Ἡ δύναμις τῶν μεγίστων ἡγεμόνων, ἐξαιρουμένων τῆς Βαυαρίας καὶ τῆς Σαξονίας, ἐθραύσθη, ὅλη ἡ ἐπικράτεια ἀδυνάτισεν, ἐπτώχυνε, καὶ ἐβαστάζετο μὲ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα. Τὸ τολμηρὸν ἀποκαταστατικὸν θέσπισμα ἐξεδόθη καὶ ἐξετελέσθη ἤδη εἰς πολλοὺς τόπους· ἡ τῶν ἡγεμόνων

πρὸς ἀλλήλους διχόνοια καὶ ζηλοτυπία ἔδιδεν εὔκολον παιγνίδιον εἰς τὴν ἑνότητα τοῦ νικητοῦ, καὶ ὁ φόβος μήπως διὰ τῆς ἀντιστάσεως χάσωσι καὶ τὰ τελευταῖα, ἐδίδασκεν ὑπακοὴν καὶ εἰς ἐκείνους, οἵτινες ἠδύναντο νὰ ἀποφασίσωσι σταθερωτάτην ἀντίστασιν.

Μόνον ἕνας δρόμος ἦτο ὑπόλοιπος τοῦ νὰ σώσουν τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν. Βία ἐξωτερική, ἰσχυροτέρα παρὰ πᾶσαν μίαν ἐξ αὐτῶν, ἠδύνατο νὰ ἑνώσῃ τοὺς χωρισμένους διὰ τῆς ἐπικρατεστέρας ὑπολήψεως· νὰ γείνῃ ἀρχηγὸς ὅλων τῶν Προτεστάντων, καὶ νὰ τοὺς ἐξουσιάσῃ ὅλους τόσον, ὥστε νὰ πνίξῃ πᾶσαν κίνησιν ζηλοτυπίας καὶ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος, καὶ νὰ κλεισθῇ διὰ τοῦ φόβου ἡ πάσης ἀπιστίας εἴσοδος. Ἀλλὰ τὸ μέσον τοῦτο ἐδοκιμάσθη καὶ ἐματαιώθη τρομερῶς. Πόσον ἀκριβὰ ἐπλήρωσεν ὁ Χριστιανὸς Δ΄ τὴν εἰς τὰ πράγματα ταῦτα ἀνάμιξίν του! Τίς ἠγάπα νὰ γείνῃ διάδοχός του;

Ἀλλ' ἐπειδὴ παράδοξοι χρόνοι φέρουσι παραδόξους δυνάμεις, ἔζη καὶ κατὰ τὴν κριτικὴν ἐκείνην περίοδον ἀνὴρ σπανίου μεγέθους τοῦ πνεύματος, τὸν ὁποῖον ἡ θέα τῆς τερατώδους ταύτης συγχύσεως ἐγέμισε μυστικήν τινα χαρὰν καὶ ἀκατανίκητον ἐπιθυμίαν νὰ πέσῃ εἰς τὴν δίνην ταύτην καὶ μὲ τὴν καθαριότητα τοῦ πνεύματός του νὰ φέρῃ τάξιν καὶ ἡσυχίαν εἰς τὸ πολυτάραχον τοῦτο χάος. Οὗτος ἦτο ὁ Γουστάβος Ἀδόλφος, βασιλεὺς τῆς Σβεκίας *), ἀναμφιβόλως ὁ μέγιστος ἀνὴρ τῶν χρόνων ἐκείνων. Δεκαοκταετὴς ἀνέβη τὸν θρόνον (1611), καὶ μὲ ὀλίγας διακοπὰς ἔκαμε δεκαεπτὰ ἔτη πόλεμον μὲ τὴν Πολονίαν, ὅπου ἐβασίλευεν ὁ ἐξάδελφός του Σιγεμοῦνδος, ὅστις δὲν ἤθελε νὰ παραιτήσῃ τὰς εἰς τὴν Σβεκίαν ἀντιποιήσεις

*) Γεννηθεὶς 1594 τὴν 19 Δεκεμ. τὴν 7 πρωϊνὴν ὥραν καὶ 28 λεπτὰ τῆς πρωΐας κατὰ τὴν γενεθλιότητα, ἥτις ἐδιωρίσθη τότε ἀπὸ Ἀστρολόγον, ὅστις προκατήγγειλεν εἰς αὐτὸν βίαιον θάνατον, ὄλεθρον τῶν ἐχθρῶν του, καὶ τὴν ἐξάλειψιν τοῦ οἴκου του.

του (Τόμ. Ζ', σελ. 355). Ὁ Γουστάβος Ἀδόλφος ὄχι μόνον ἐκέρδησεν εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὅλην σχεδὸν τὴν Λιβονίαν, ἀλλ' ἐπλάτυνε καὶ τὴν Σβεκικὴν ἐμπορίαν βαστάξας πολλοὺς ἐξαιρέτους, μάλιστα Προυσιακοὺς λιμένας εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν. Ἀκριβῶς διδαγμένος τὰ μεγάλα ἀνδραγαθήματα Ῥωμαίων καὶ Ἑλλήνων ἡρώων, ἔλαβε παραδείγματα τὸν Καίσαρα καὶ τὸν Σκιπίωνα, καὶ, καθὼς ἐκεῖνοι, ἐμεταχειρίσθη τοὺς μακροὺς πολέμους μὲ ἄγριον καὶ ἀνάγωγον λαὸν νὰ σκληρύνῃ τοὺς πολεμιστάς του, καὶ νὰ κάμνῃ πολλὰ μικρὰ δοκίμια εἰς πολεμικὴν τέχνην, τὴν ὁποίαν εὕρηκεν αὐτὸς, στοχαζόμενος νὰ τὴν μεταχειρισθῇ ποτὲ εἰς σκοποὺς ὑψηλοτέρους. Ἐξαίρετα εὐδοκίμησεν ὁ σκοπός του οὗτος. Εἰς τοὺς Πολονικοὺς ἐκείνους πολέμους ἐσχηματίσθη στρατὸς, ὅς τις ἐφεξῆς κατετρόμαζε τὰ ἐμπειρότατα Γερμανικὰ στρατεύματα, καὶ ἕνας στρατηγὸς, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐπροσπάθουν νὰ μανθάνωσιν ὅλοι οἱ ἀντίπαλοί του.

Εἰς τοὺς ἀνησύχους τούτους ἀγῶνας ἐβοηθεῖτο τὸ σφοδρὸν πνεῦμα του ἀπὸ σῶμα ἰσχυρὸν καὶ καθ' ὑπερβολὴν ὑγιές. Ἦτο ὑψηλὸς καὶ παχὺς εἰς τρόπον ὥστε ἔγεινε βαρὺ μὲ τὸν καιρὸν τὸ σῶμα του καὶ μόνον ἵππος ἰσχυρὸς ἠδύνατο νὰ τὸν βαστάζῃ. Τὸ πλατὺ μέτωπόν του ἐφαίνετο ὅτι ἦτο καθέδρα τῆς φρονήσεως· ἡ ἱερακωτὴ μύτη του, καὶ τὰ μεγάλα γαλανὰ ὀμμάτιά του, καὶ ὁ ἠχητικὸς καὶ ἀνδρικὸς τόνος τῆς φωνῆς του ἐνέπνεαν σέβας καὶ ἐμπιστοσύνην· ἀλλ' ὅσον ἦτο φοβερὰ ἡ σοβαρότης του, τόσον ἦτο καταγοητευτικὴ ἡ ἱλαρότης του. Γεννημένος νὰ ἐξουσιάζῃ δὲν ἤξευρε τί ἐστὶ φόβος· μ' ὅλην τὴν προσοχήν του δὲν ἐφαίνετο ποτὲ στενοχωρημένος, καὶ ὁ λόγος του ἔρρεε μὲ νοστιμότητα καὶ γλυκύτητα. Εἰς τὴν μάχην ἦτο πάντοτε ἐκεῖ, ὅπου ἦτο μέγιστος ὁ κίνδυνος· διότι, ἔλεγεν, ἐὰν ὁ στρατηγὸς δὲν δείξῃ θάῤῥος, δὲν ἔχουν οὐδὲ οἱ στρατιῶται θάῤῥος· οἱ φεύγοντες τὸν θάνατον τὸν εὑρίσκουν πρότερα παρὰ οἱ ζητοῦντες αὐτὸν, καὶ οὔτε ὁ Ἀλέ-

ξανδρος οὔτε ὁ Καῖσαρ ἀπέθαναν εἰς τὴν μάχην. Ὅταν τὸ 1627 ἔτος ὁ ἐξαίρετος Καγκελλάριός του Ὀξενστίρνας ἐπροσπάθει νὰ τὸν ἀποστρέψῃ ἀπὸ προσβολὴν κατὰ τοῦ Δαντίσκου πολλὰ ἐπικίνδυνον, ἐφώναξεν ὁ Γουστάβος: „Εἰς ὅλα εἶσαι ψυχρὸς, καὶ ἐμποδίζεις τὸν δρόμον μου.“ — „Εἶναι ἀληθὲς, ἀπεκρίθη ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐὰν δὲν χύνω νερὸν εἰς τὴν φωτίαν σας, ἠθέλετε καῆν ἀπὸ πολλῆς.“ Ὅταν εἰς τὴν αὐτὴν ἐκστρατείαν ἕνας χειροῦργος, ὅςτις τοῦ ἔδενε πληγὴν εἰς τὸ κόκκαλον τῆς κλειδὸς, ἤρχισε νὰ τὸν ὀνειδίζῃ, διότι ὀλίγον φροντίζει διὰ τὴν ζωήν του, δὲν τοῦ εἶπεν ὁ Γουστάβος ἄλλο εἰμὴ ταῦτα τὰ λόγια.: „Μὴ ὑπὲρ τὴν κρηπῖδα.“ Εἰς μίαν μάχην γενομένην τὴν 27 Ἰουνίου 1629 εἰς τὰ πέριξ τοῦ Μαριεμβούργου εἰς τὴν Προυσίαν ἐγνώρισε κατὰ πρῶτον τὰ Βαλλεστεϊνικὰ στρατεύματα, ἐκ τῶν ὁποίων, ὡς ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω, ἐστάλθη ἐκεῖ βοηθητικὸν σῶμα. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν ἔστειλεν ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατηγὸς Ἀρνίμιος τὴν μετὰ τὴν μάχην ἡμέραν πρὸς τὸν Βαλλεστεῖνιον, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔγραφε καὶ ταῦτα: „Ὁ βασιλεὺς ἦτο μεταξύ μας, καὶ οἱ ἔφιπποί μας τὸν ἐστενοχώρησαν τόσον σιμὰ, ὥστε ἔχασε τὸν πῖλον του, τὸν ὁποῖον στέλλω εἰς τὴν γαληνότητά σας. Ταύτην τὴν στιγμὴν μὲ στέλλει ὁ ἐχθρὸς σαλπιγκτὴν διὰ ἐπισήμους τινὰς νεκροὺς καὶ αἰχμαλώτους, ὅς τις διηγεῖται, ὅτι εἶπεν ὁ βασιλεὺς, ὅτι ποτὲ δὲν ἵδρωσε περισσότερον, ἀλλ' εὐχαριστεῖται, διότι ἐγνώρισε τοὺς αὐτοκρατορικούς. — Ὁ βασιλεὺς ἐπολέμησε μὲ πολλὴν καρδίαν, καὶ μὲ τὴν παράδοξον ἀνδρίαν του καὶ τὴν πιστὴν βοήθειαν τῶν ἰδικῶν του διέφυγε τὸν κίνδυνον.“

Παρεκτὸς τῆς ἡρωϊκῆς ταύτης ἀρετῆς εἶχεν ὁ Γουστάβος καὶ καθαρώτατον νοῦν, διὰ τοῦ ὁποίου ἤξευρεν εἰς τοὺς μεγίστους σκοπούς του νὰ εὑρίσκῃ τάχιστα τὰ ὀρθότατα μέσα καὶ νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ἐπιτηδειοτάτους

ἀνθρώπους. Ὅλοι οἱ στρατηγοίτου ἦσαν μαθηταὶ σχολῆς θαυμασίας, καὶ διὰ καθένα εἶχε τρόπον μεταχειρίσεως, ὁ ὁποῖος τοῦ ἔδιδεν ὅλας τὰς καρδίας. Διὰ νὰ συνάζῃ τὸ εἰς τοὺς ἀκαταπαύστους πολέμους πάντοτε ἀναγκαῖον ἀργύριον, ἐπεμελεῖτο ἀνέκαθεν νὰ βελτιόνῃ τοὺς χρηματικούς του πόρους, καὶ ἐπροστάτευε παντοδαπῶς τὰς τέχνας καὶ τὴν ἐμπορίαν εἰς τὸ βασίλειόν του. Καὶ εἰς τὰς ἐπιστήμας δὲ, τῶν ὁποίων ἦτο διάπυρος ζηλωτὴς, ἤνοιξε τὸν εἰς τὴν Σβεκίαν δρόμον. Ἐχθρὸς ὢν τῶν Ἰησουΐτῶν ἔλαβε τὴν ἐν Φραουεμβούργῳ τῆς Προυσίας (1626) βιβλιοθήκην των, καὶ τὴν ἔστειλεν εἰς τὴν Ὑψαλίαν. Ὡμίλει τέσσαρας γλώσσας μὲ σπάνιον εὐκολίαν, καὶ εἶχεν ἐνεργήσειν πολὺ καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τῶν τότε χρόνων μὲ θεολογικὰς διατριβάς. Ἡ θρησκεία ἐνήργησε τόσον εἰς αὐτὸν, ὥστε μᾶς φαίνεται οὗτος παράδειγμα ἐρασμιώτατον γνησίου χριστιανοῦ καὶ ἐναρέτου ἡγεμόνος, τοῦ ὁποίου ἡ φιλοδοξία πραΰνεται πάντοτε διὰ τῆς εἰς Θεὸν πίστεως. Ἡ ἐφεξῆς ἱστορία θέλει μᾶς ἐξηγήσειν μὲ θαυμασμόν μας τὸ λεγόμενον.

Τὸ 1620 ἔτος εἶχεν ὑπάγειν εἰς τὸ Παλατινάτον, καὶ μετὰ ταῦτα, ὡς ἐξεύρομεν, ἠθέλησε νὰ λάβῃ τὸν τόπον Χριστιανοῦ τοῦ Δ' εἰς τὴν κάτω Σαξονίαν, ἀλλ' ἐμποδίσθη ἐκ τούτου ἀπὸ τὴν βραδύτητα τῆς Ἀγγλίας καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῆς Δανίας. Τὸν ἀπησχόλει δὲ πολὺ ἀκόμη καὶ ὁ Πολονικὸς πόλεμος. Τώρα ὅμως, ἐνῷ ἡ Δανία ἐξησθενίσθη, καὶ ἡ Γαλλία ζηλοτυποῦσα τὴν Αὐστρίαν ὑπεσχέθη βοήθειαν καὶ ἡ Πολονία ἔκαμεν ἑξαετῆ ἀνακωχὴν (26 Σεπτεμ. 1629), δὲν ἦτο κἀνὲν ἐμπόδιον εἰς τὸν ἥρωα· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποβολὴ τοῦ Βαλλεστεϊνίου καὶ ἡ εἰς τὴν Πομμερανίαν ἐλάττωσις τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων ἐσυνήργουν τὸ ἐγχείρημά του. Δὲν ἔλειπε καὶ ὕλη διὰ δικαίας δηλώσεις τοῦ πολέμου. Ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε καταφρονήσειν τοὺς πρέσβεις τοῦ Γουστάβου, ἔστειλε βοήθειαν εἰς τοὺς ἐχθρούς του, τοῦ ἀπ-

ηρνεῖτο τὸν βασιλικὸν τίτλον, ἐδίωκε τὴν θρησκείαν του: αἰτία ἱκανὴ διὰ νὰ πιάσῃ κατ' αὐτοῦ τὰ ὅπλα. Ὁ Γουστάβος εὕρηκεν ἐδῶ ἐξαίρετον καιρὸν νὰ ἀναπαύσῃ τὴν δίψαν τῆς φιλοδοξίας του, καὶ νὰ παρουσιασθῇ προστάτης καὶ ἐκδικητὴς τῶν ἀδικουμένων. Ἠσθάνετο δὲ ὅτι ἔμελλε νὰ ὑπερνικήσῃ πᾶσαν δυσκολίαν.

Ἐστοχάζετο, ὅτι ἤθελε χαροποιήσειν ὁ σκοπός του τοὺς Προτεστάντας ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' ἐλανθάνετο. Ὅταν τοὺς ἐπροσκάλεσεν εἰς συμμαχίαν, ἀντέτειναν ὅλοι, καὶ κἀνεὶς δὲν ἠθέλησε νὰ φανῇ μέτοχος τῶν βουλευμάτων τοῦ Γουστάβου. Καὶ προσέτι ἐφοβοῦντο τόσον τὸν αὐτοκράτορα, ὥστε εἰς τὰς ἀποκριτικάς των ἐπιστολὰς δὲν ἐτόμλων κἂν νὰ τὸν ὀνομάσωσι βασιλέα. Ἠναγκάσθη λοιπὸν κατ' ἀρχὰς νὰ ἐμπιστευθῇ ὅλος εἰς τὸν ἑαυτόν του, καὶ νὰ προσμένῃ ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν πρώτων ἔργων του τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐφεξῆς μεγαλητέρων.

Ἀφοῦ ἐδιάταξεν ὅλα τὰ οἰκιακά του πράγματα, ἐνεβαρκαρίσθη μὲ 15,000 Σβέκων εἰς τὴν Σχηρέναν πλησίον Ἐλφοσνάβης (23 Ἰουν. 1630), καὶ ἄραξε τὴν 4 Ἰουλίου πλησίον τῆς μικρᾶς νήσου Ῥυδίας εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Πεήνου. Εὐθὺς ἀφοῦ ἐκβῆκεν εἰς τὴν ξηρὰν, ἐγονάτισεν ἔμπροσθεν ὅλου τοῦ στρατεύματός του, εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν μὲ εὐλάβειαν διὰ τὴν εὐτυχῆ ἀπόβασίν του, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν διαφυλάττῃ καὶ εἰς τὸ ἑξῆς.

Οἱ κατανυγμένοι ἀξιωματικοί του ἐπροσεύχοντο καὶ αὐτοὶ μυστικῶς. Ἰδὼν δὲ γεμάτα δακρύων τὰ ὀμμάτιά των, εἶπε: „Μὴ κλαίετε, φίλοι μου, ἀλλὰ προσεύχεσθε· ἡ θερμὴ προσευχή σας θέλει μᾶς δώσειν τάχιστα τὴν νίκην.“ Ἐκυρίευσε μὲ μεγίστην ταχύτητα τὴν Ὑσεδομίαν καὶ τὸ Βόλλινον, ἐδίωξεν ἀπὸ τὴν Ῥυγίαν τοὺς αὐτοκρατορικοὺς, καὶ ὥρμησεν εἰς τὸ Στετῖνον, τὴν μητρόπολιν καὶ καθέδραν τοῦ Δου-

κὸς τῆς Πομμερανίας. Οὗτος δὲ, γέρων καὶ ἀδύνατος ἀνὴρ, ὑπῆγε μὲ φόβον εἰς ὑπάντησίν του, καὶ τοῦ ἔδειξε φανερὰν τὴν ταραχήν του διὰ τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην ἐπίσκεψιν. Ὁ Γουστάβος τὸν ἐβεβαίωσε φιλικώτατα, ὅτι δὲν ἔχει κακὸν σκοπὸν οὔτε κατὰ τῆς Πομμερανίας οὔτε κατ' ἄλλου μέρους τῆς Γερμανικῆς ἐπικρατείας, ἀλλὰ πρὸς ἀσφάλειάν του εἶναι ἀναγκαία κατὰ τὸ παρὸν ἡ Πομμερανία, καὶ ὅτι ἔκλεξε τὸ Στετῖνον πολέμου ὁρμητήριον· διὰ τοῦτο τὸν ἐπαρακάλει νὰ τοῦ παραδώσῃ πάραυτα τὴν πόλιν. Ὁ Δοὺξ ἀντέτεινε. Μετὰ τοῦτο ἐστράφη ὁ Γουστάβος εἰς τοὺς πρέσβεις τοῦ ἀρχείου. Ὑπεσχέθη αὐστηροτάτην τάξιν καὶ πειθαρχίαν καὶ ἐπεσφράγισε τὸν λόγον του μὲ τὰς λέξεις: „Κάμετε ἀπόφασιν, τὸ πρᾶγμα εἶναι ἀναγκαῖον. Ὁ ἥλιος δύει ἐντὸς ὀλίγου καὶ ἐγὼ δὲ εἶμαι συνειθισμένος νὰ βάλλω φρουροὺς τὴν νύκτα εἰς τὰ χαρακώματα. Σπεύσατε, καὶ μὴ μ' ἀναγκάζητε νὰ καταφύγω εἰς βίαν, ἐὰν οἱ λόγοι μου δὲν σᾶς πείσουν.“ — Ὁ Δοὺξ ἐπαρακάλει διὰ ὄνομα Θεοῦ νὰ τὸν ἀφήσῃ τοὐλάχιστον οὐδέτερον διὰ νὰ μὴ διωχθῇ γέρων ἤδη ἀπὸ τὴν χώραν του· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τὸν καθησύχασε περὶ τούτου, καὶ οὕτως ἐκεῖνος ἔκραξε τελευταῖον μὲ ἀπελπισίαν: „Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ,“ καὶ εὐθὺς ἐμβῆκαν οἱ Σβέκοι εἰς τὴν πόλιν (20 Ἰουλ.). Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐκλείσθη τακτικὴ συμμαχία μεταξὺ Γουστάβου καὶ Βογισλάου, ὅπου ὁ πρῶτος ὑπεσχέθη εἰς τὸν δεύτερον νὰ τὸν ὑπερασπιασθῇ κατὰ πάντα τρόπον ἐναντίον τῶν προσβολῶν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ ἀκόμη ἔντρομος Δοὺξ δὲν ἔλειψε νὰ δώσῃ εἴδησιν ὅλων τούτων εἰς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ νὰ ἀθωωθῇ ταπεινότατα μὲ τὴν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην.

Ἐνῷ ἐγίνοντο ταῦτα εἰς τὴν Πομμερανίαν, ἐκάθητο ἀκόμη ὁ Φερδινάνδος εἰς τὸ συμβούλιον τῆς Ῥατισβόνης. Ἐκεῖ εἶχεν ὑπάγειν καὶ ὁ Τίλλιος διὰ νὰ δε-

χθῇ τὸ δίπλωμα ἀρχιστρατήγου τῆς συνδέσεως καὶ τοῦ αὐτοκράτορος εἰς τὸν τόπον τοῦ Βαλλεστεϊνίου καθὼς ἐζήτησε ῥητῶς ὁ τὴν Αὐστρίαν ζηλοτυπῶν Δοὺξ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός: „Ἔχομεν πάλιν ἕνα μικρὸν ἐχθρόν," εἶπεν ὁ Φερδινάνδος τότε εἰς τὸν Τίλλιον. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς οὗτος ἐγνώριζε καλήτερα τὸν Σβεκικὸν μονάρχην, καὶ δὲν ἀπεκρίθη μὲ ὅμοιον τόνον. Εἰς τὸ συμβούλιον τοῦτο ἐγράφη ἐνταυτῷ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Γουστάβον, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἐμέμφετο ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τὴν εἰς τὴν Πομμερανίαν εἰσβολήν του, καὶ τὸν ἐσυμβούλευε φιλικῶς νὰ ἀναχωρήσῃ γρήγορα, ἐνῷ αἱ ἔριδες τῆς Γερμανίας δὲν ἀνήκουσιν εἰς αὐτὸν, καὶ χωρὶς αὐτοῦ θέλουν ἐξισασθῆν.

Αἱ εἰς τὴν Πομμερανίαν αὐτοκρατικαὶ φρουραὶ ἀντέστεκαν ἀκόμη σταθερῶς εἰς πόλεις τινάς· ἀλλοῦ δὲ ἐδειλίασαν, ἢ ὑπεχώρησαν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως. Ὁ ἀνδρεῖος μὲν, βάρβαρος δὲ στρατηγὸς Τορκουάτος Κόντιος, ἄξιος μαθητὴς τοῦ Βαλλεστεϊνίου, ἐσύναξε τοὺς διασκορπισμένους λόχους, καὶ ἐχαρακώθη μὲ αὐτοὺς εἰς ὀχυρὸν στρατόπεδον πλησίον τῆς παρὰ τὸν Ὀδέραν Γαρτίας. Μὲ αὐτοὺς ἠνώθησαν αἱ τῶν μικροτέρων πόλεων φρουραὶ, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐτόλμων νὰ προσμείνουν τὸν ἐρχομὸν τῶν Σβέκων. Τρομερῶς ἔδειξαν οἱ ἀπάνθρωποι οὗτοι τὴν κατὰ τῶν Σβέκων μανίαν των εἰς τὴν ἀνεύθυνον Πομμερανίαν. Κανένα τόπον δὲν ἄφησαν χωρὶς νὰ τὸν γυμνώσουν πρότερον καὶ νὰ βάλουν φωτίαν εἰς ὅλας τὰς γωνίας του. Σαβέλλιος ὁ τοῦ Κοντίου ὑποστράτηγος ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς μὴ ἔχοντας ἀργύριον χωριάτας τοὺς ἵππους των, τοὺς ἔστελνεν εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ ἐὰν δὲν εὑρίσκετο ἀγοραστής των, τοὺς ἐσκότονε καὶ ἐπώλει τὰ δέρματα εἰς τοὺς βυρσοδέψας. Στῖφος Κροατῶν, διαβαῖνον ἀπὸ τὸ Πέγκον, εἰσώρμησεν εἰς ὅλους τοὺς οἴκους, ἐτσάκισε κιβώτια, ἔδερνε τοὺς ἀνθρώπους ἕως οὗ ἐφανέρονον τὸ κρυμμένον ἀργύριόν των, ἐπίασε

γυναῖκας καὶ κοράσια καὶ τὰ ἔσυρε μαζή του εἰς τὴν δουλείαν. Πανταχοῦ εἰς τοὺς δρόμους ἐφαίνοντο αἱ βδελυραί του ἀπανθρωπίαι. Ἀφοῦ ἀνεχώρησαν οἱ βάρβαροι οὗτοι, δὲν εὑρίσκετο κομμάτιον ψωμίου εἰς τὸ Πέγκον.

Ἀκόμη μεγαλητέρα ἀπανθρωπία ἐφάνη εἰς Πασεβάλκαν. Καταφανισμένη ἡ δυστυχὴς αὕτη πόλις ἀπὸ τὴν πολυχρόνιον διατριβὴν τῶν στρατιωτῶν ἔλαβε προσταγὴν ἀπὸ διαβαίνοντα χιλίαρχον νὰ πληρώσῃ ἀκόμη 18,000 θάληρα. Ἐπειδὴ δὲν εἶχεν, ἐδόθη προσταγὴ λεηλασίας. Ὡς πεινασμένοι λύκοι ὥρμησαν πάραυτα οἱ στρατιῶται εἰς τοὺς οἴκους. Σπαθία καὶ ῥάβδοι αἱμάτοναν τοὺς ἀθλίους κατοίκους. Καὶ οἱ εἰς τὸ νοσοκομεῖον πτωχοὶ καὶ ἄῤῥωστοι ἐδέροντο τυραννικῶς. Ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἔσχιζαν τὰ ἱμάτια ἀπὸ τὸ σῶμα. Τὰ ὡραῖα κοράσια ἐδέθησαν καὶ ἐβάλθησαν εἰς τὰς ἁμάξας διὰ νὰ φυλάττωνται εἰς μελλούσας καταχρήσεις. Ἕνας πολίταρχος, βουλευταί τινες καὶ ἐπίσημοι πολῖται ἐδέθησαν καὶ ἐφέρθησαν εἰς Γαρτίαν, καὶ ἐκεῖ πεινασμένοι ἐκοιτάσθησαν τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας εἰς καιρὸν βροχερὸν καταγῆς ὑποκάτω τοῦ οὐρανοῦ, καὶ παρεκτὸς τῶν δεσμῶν καὶ τῆς πείνας ἐδοκίμαζαν καὶ τὴν ἀηδίαν νὰ βλέπωσι τοὺς στρατιώτας ἀποπατοῦντας πλησίον των. Φεύγοντες οἱ βάρβαροι ἀπὸ τὴν Πασεβάλκαν ἄναψαν τοὺς οἴκους, ἐσούβλιζαν τὰ περιφερόμενα ὀρφανὰ παιδία μὲ τὰς λόγχας των καὶ τὰ ἔῤῥιπταν εἰς τὰς φλόγας. Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος!

Ἐσπαράχθη τοῦ εὐγενοῦς Γουστάβου ἡ καρδία ἀπὸ τὴν λύπην, ὅταν μετά τινας ἡμέρας εὕρηκε τὰ ἴχνη τῆς βαρβαρότητος ταύτης. Τὰ χωρία δὲν ἦσαν εἰς καλητέραν κατάστασιν. Πανταχοῦ πυρκαϊαὶ καὶ ῥεύματα αἵματος· οἱ μῦλοι κρημνισμένοι· τὸ σιτάριον σκορπισμένον ἢ χυμένον εἰς τοὺς ποταμούς. Εἰς ἡμερῶν δρόμον σημεῖον κτήνους δὲν ἐφαίνετο. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς περισωθέντας, ἡμίνεκρα σχήματα ἀνθρώπων,

ἐπαρηγορήθησαν ἀπὸ τοὺς Σβέκους, οἵτινες τοὺς ἔδιδαν ἄρτον, καὶ ἐπλήρωναν ὅ,τι ἐχρειάζοντο ἀπὸ τοὺς πολίτας. Ἡ πειθαρχία εἰς τὸ Σβεκικὸν στράτευμα ἦτο τόσον αὐστηρά, ὥστε οἱ κάτοικοι ἐνόμιζαν ὅτι εἶχαν εἰς τοὺς οἴκους των ὄχι στρατιώτας, ἀλλὰ φίλους, καὶ ἡ εὐσέβεια τοῦ βασιλέως ἐβεβαίονε τὴν θερμὴν πίστιν των, ὅτι ἐστάλθη ἀπὸ τὸν Θεὸν ἄγγελος βοηθείας. Πᾶν Σβεκικὸν τάγμα εἶχεν ἕνα ἱεροκήρυκα, ὅστις ἐπροσηύχετο μαζή του δὶς τῆς ἡμέρας, καὶ ὁ Γουστάβος αὐτὸς δὲν ἤρχιζε κἀνὲν ἐπίσημον πρᾶγμα χωρὶς νὰ παρακαλέσῃ ἐκ καρδίας καὶ μεγαλοφώνως τὸν Θεόν.

Ἡ κυρίευσις ὅμως τῶν μερικῶν τῆς Πομμερανίας πόλεων ἐξώδευεν ἱκανὸν χρόνον. Ὁ χειμὼν ἐμβῆκε καὶ ὁ Δεκέμβριος τοῦ 1630 ἔτους ἤρχισε μὲ ἀσυνήθιστον ψύχος. Ὁ Τορκουάτος, ὅςτις ἔστεκε πάντοτε ἀκόμη εἰς τὴν Γαρτίαν, ἤλπιζεν, ὅτι οἱ Σβέκοι θέλουν ἡσυχάσειν τώρα εἰς τὴν παραχειμασίαν ἕως τὴν ἄνοιξιν, ὁπότε ἐπρόσμενεν αὐτὸς ἀπὸ τὸν Τέλλιον βοήθειαν. Ἀλλ' ὁ Γουστάβος τὸν ἐμήνυσεν, ὅτι οἱ Σβέκοι εἶναι συνειθισμένοι νὰ μάχωνται καὶ τὸν χειμῶνα, καὶ ἂς μὴ νομίζῃ ὅτι θέλουν ἡσυχάσειν. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις παρῃτήθη τὴν ἀξίαν του ὁ στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ τὴν διεδέχθη ὁ Σχαουεμβούργιος, ὅςτις ἐπροστάτευσε τὸ στρατόπεδον ἕως τῆς παραμονῆς τῶν Χριστοῦ γεννῶν, καὶ τότε ἀναχωρῶν τὸ ἔκαυσε μετὰ τῆς πόλεως. Τὴν ἡμέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἐμβῆκαν οἱ Σβέκοι εἰς τὴν ἔρημον Γαρτίαν.

Δὲν λείπομεν εἰς ταύτην τὴν εὐκαιρίαν νὰ μεταδώσωμεν τὸ τέλος μιᾶς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ἔγραφεν ὁ Γουστάβος τὴν 14 Δεκεμβ. 1630 ἀπὸ Γολνοβίας εἰς τὸν ἀγαθὸν Καγκελλάριόν του Ὀξενστίρναν. Ἀφοῦ τοῦ ἀνήγγειλε τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων του, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ προλαμβάνῃ τὴν

δυσαρέστησιν τῶν ὑπηκόων του διὰ τῆς εὐγλωττίας του, λέγει ἐφεξῆς: „Προσέτι σᾶς ὁρκίζω νὰ φροντίζετε περὶ τῆς εὐτυχίας τοῦ οἴκου μου, καὶ νὰ κάμετε εἰς ἐμὲ καὶ εἰς τοὺς ἰδικούς μου, ὅ,τι ἠθέλετε νὰ κάμῃ ὁ Θεὸς εἰς ἐσᾶς καὶ εἰς τοὺς ἰδιούς σας, καὶ ὅ,τι ἤθελα πράξειν εἰς τοὺς ἰδικούς σας, ἂν ἤθελεν ὁ Θεὸς νὰ ζήσω μετὰ θάνατόν σας, καὶ οἱ ἰδικοί σας ἤθελαν ἔχειν χρείαν ἀπ' ἐμέ. Θεωρῶ ἐμαυτὸν ὡς ἕνα, ὅς τις ἐκυβέρνησε τὴν πατρίδα μας εἴκοσι ἔτη ὄχι χωρὶς πολλὰς φροντίδας, ἀλλὰ (δόξα τῷ Θεῷ!) καὶ μὲ πολλὴν τιμὴν, ἐνῷ ἐτίμησα καὶ ἠγάπησα τὴν πατρίδα καὶ τοὺς πιστούς μου ὑπηκόους, ἐθυσίασα εἰς τὸ κλέος των τὴν ἄνεσίν μου, τὴν περιουσίαν καὶ τὴν ζωήν μου, καὶ δὲν ἐζήτησα εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἄλλον θησαυρὸν εἰμὴ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων μου εἰς τὴν τάξιν, ὅπου μὲ ἔβαλεν ὁ Θεός.

„Ἐὰν μὲ συμβῇ ἀνθρώπινόν τι, οἱ οἰκεῖοι μου εἶναι ἄξιοι συμπονήσεως μὲ ταύτην τὴν παρατήρησιν. Εἶναι καὶ αἱ δύω γυναῖκες, μία μήτηρ χωρὶς σκέψιν, καὶ μία νέα θυγάτηρ ἀπαιδαγώγητος. Καὶ αἱ δύω εἶναι δυστυχεῖς ἐὰν κυβερνῶσι μόναι, καὶ εἰς κίνδυνον ἐὰν κυβερνῶνται ὑπ' ἄλλων. Ἡ φυσικὴ ἀγάπη καὶ τρυφερότης ἐμπνέουσι τούτους τοὺς στίχους εἰς τὸν κάλαμόν μου, μὲ τὸν ὁποῖον γράφω εἰς ἐσᾶς· εἰς ἐσᾶς, τὸν ὁποῖον μ' ἐχάρισεν ὁ Θεὸς ὄργανον, ὄχι μόνον πρὸς συνέργειαν ἀξιολόγων ὑποθέσεων, ἀλλὰ καὶ πρὸς βοήθειαν ὅλων ἐκείνων, περὶ τῶν ὁποίων φροντίζω μάλιστα εἰς τοῦτον τὸν κόσμον. Ἀφίνω ὅλα εἰς τὸ ἅγιον ὄνομά του, καὶ παρηγοροῦμαι μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἡσυχίας, χαρᾶς καὶ αἰωνίου μακαριότητος μετὰ τὴν ζωὴν ταύτην.“ Ποία εὐσεβὴς καρδία εἰς τοιοῦτον ἥρωα!

Ἐπίσης εὐαίσθητος ἦτο διὰ τὴν τιμήν. Ἰταλός τις, Κυΐντιος Πόντιος, τοῦ ὁποίου ἔδωκε ποτὲ ἀξίωμα εἰς τὸ στράτευμά του, ἠθέλησε νὰ τὸν προδώσῃ αἰσχρῶς· μόνον διὰ τῆς ἀνδρίας καὶ ἀγχινοίας του

ἐσώθη ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τὸν πλησιέστατον κίνδυνον, καὶ ὁ προδότης ηὐτομόλησε τάχιστα εἰς τοὺς αὐτοκρατορικούς. Ὅταν λοιπὸν τὸν Φεβρουάριον 1631 ἠναγκάσθη ἡ Αὐστριακὴ φρουρὰ τοῦ Δεμμίνου νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον, καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ ἀναχωρήσῃ ἐλευθέρως μετὰ τῶν σκευῶν της, εὑρέθησαν μεταξὺ τούτων καὶ τὰ πράγματα τοῦ Ἰταλοῦ ἐκείνου. Ἐσυμβούλευσαν τὸν βασιλέα νὰ τὰ κρατήσῃ· ἀλλ' ὁ Γουστάβος ἀπεκρίθη: „Ἔδωκα τὸν λόγον μου, καὶ δὲν θέλω νὰ μ' ἐπιπλήξουν, ὅτι δὲν τὸν ἐβάσταξα."

Ἕνα μῆνα ἀρχήτερα εἶχεν ἐκτελεσθῆν τελευταῖον ἕνωσίς τις τῆς Γαλλίας μὲ τὴν Σβεκίαν. Τὰς μεγάλας δυσκολίας ταύτης τῆς ἑνώσεως εἶχε γεννήσειν ἡ ὑπερηφάνεια τῆς Γαλλικῆς αὐλῆς, ἥτις δὲν κατεδέχετο νὰ δώσῃ εἰς τὸν Γουστάβον τὸν τῆς Μεγαλειότητος τίτλον. Μὲ δικαίαν συναίσθησιν τῆς ἀξίας του εἶχε γράψειν περὶ τούτου ὁ Γουστάβος τὴν 17 Σεπτεμβ. 1630 εἰς Παρισίους: „Μ' ὅλον ὅτι τοῦτο εἶναι εὐτελέστατον πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον οὔτε εἰς ἐλάττωσιν τῆς μιᾶς οὔτε εἰς περίσσευσιν τῆς ἄλλης μεγαλειότητος συνεισφέρει τίποτε, πιστεύομεν ὅμως ὅτι καθῆκον βασιλέως εἶναι νὰ μὴ ἀμελῇ τίποτε ἀφ' ὅσα ἀποβλέπουν τὴν βασιλικήν του ἀξίαν. Διὰ τοῦτο προτιμῶμεν νὰ ἀναιρέσωμεν τὴν συνθήκην ταύτην παρὰ νὰ στέρξωμεν τὴν βλάβην τῆς ἀξίας ταύτης, τὴν ὁποίαν ἐλάβαμεν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τοὺς προγόνους μας." Ὁ Γαλλικὸς πρέσβυς εἶχεν ἀγωνισθῆν μετὰ τοῦτο νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τὸν Γουστάβον ποία διαφορότης εἶναι μεταξὺ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ βασιλέως τῆς Σβεκίας, ἀλλ' ὁ Γουστάβος ἀπεκρίθη μὲ σταθερότητα: „Ὅλοι οἱ βασιλεῖς εἶναι ἰσότιμοι." Οἱ Γαλλικοὶ λειτουργοὶ ἐνέδωκεν τελευταῖον, καὶ ἡ συνθήκη ἐκλείσθη εἰς Βαιρβάλδαν τῆς Νεομαρκίας τὴν 23 Ἰαν. 1631. Τὸ κυριώτατον ταύτης ἦτο, ὅτι

ἡ Γαλλία ὑπέσχετο νὰ πληρόνῃ ἐτησίως εἰς τὸν βασιλέα 400,000 θάληρα πρὸς βοήθειαν τοῦ πολέμου.

Ἐνῷ ὁ Γουστάβος ἐβάδιζε τακτικῶς διὰ νὰ στερεώσῃ τὸν πόδα του εἰς τὴν Γερμανίαν, ἐσυνάχθησαν οἱ Προτεστάνται εἰς τὴν λεγομένην Λειψιακὴν συνέλευσιν, ἥτις διήρκεσεν ἀπὸ 18 Φεβρουαρ. ἕως 12 Ἀπριλ. 1631. Εἰς ταύτην ἀπεφάσισαν ἡ Σαξονία, Βρανδεμβοῦργον, Ἀσσία τοῦ Καστέλου, Βυρτεμβέργα καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἡγεμόνες καὶ ἀντιπρόσωποι πολλῶν ἐλευθέρων πόλεων νὰ μὴ ἑνωθῶσι μὲ τὴν Σβεκίαν διὰ νὰ μὴ δώσουν δικαίαν ὀργῆς ἀφορμὴν εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλ' ἐνταυτῷ μὲ κοινὴν δαπάνην νὰ στήσωσι στράτευμα, διὰ νὰ προστατεύωνται δι' αὐτοῦ ἐναντίον πάσης αὐτοκρατορικῆς προσβολῆς καὶ ἐξαιρέτως ἐναντίον τῆς ἐκτελέσεως τοῦ δεσποτικοῦ ἀποκαταστατικοῦ θεσπίσματος. Εἰς τὸν αὐτοκράτορα εἶπαν διὰ ταπεινῆς των ἐπιστολῆς ὅτι ὅλα ταῦτα γίνονται μόνον πρὸς ἀναγκαιοτάτην ὑπεράσπισιν τῶν πτωχῶν ὑπηκόων των ἀπὸ ἀπροσδοκήτους βίας· ἀλλ' ἔλαβαν ἀπόκρισιν: ἡ ὑπεράσπισις εἶναι ἔργον τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἐὰν αὐτοὶ δὲν παύσωσι τὴν στρατολογίαν, θέλουν θεωρηθῆν ὡς ἐχθροί του. Εἰς τὰς ἄνω χώρας ἐμβῆκαν παραυτὰ αὐτοκρατορικοὶ στρατιῶται, καὶ οἱ ἐκεῖ ἡγεμόνες ἠναγκάσθησαν νὰ διαλύσωσι τὰ στρατολογηθέντα τάγματά των.

Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ χειμῶνος ἐπέρασεν ὁ βασιλεὺς ἀκόμη ἀποδιώκων τοὺς αὐτοκρατορικοὺς ἀπὸ τὰ Πομμερανικὰ φρούρια. Εἰς τὴν τελευταίαν ἑβδομάδα τοῦ Μαρτίου ἐπορεύθη ἀπὸ Σβέδιον εἰς Φραγκοφόρτιον. Τότε ἤκουσαν, ὅτι ὁ Τίλλιος, ἀνδρείων Σβέκων φρουρὰν τοῦ νέου Βρανδεμβούργου, ἡ ὁποία εἶχε παραδοθῆν μὲ καλὰς συνθήκας, ἔδραμεν ἐναντίον της μετὰ ταῦτα, καὶ παραβὰς τὸν λόγον του τοὺς ἐσκότωσε μέχρι τοῦ τελευταίου. Ἡ ἀπιστία αὕτη τὸν κατετάραξεν· ἐπρόσταξε καὶ αὐτὸς νὰ μὴ δίδεται πλέον

συγχώρησις εἰς τοὺς αὐτοκρατορικούς. καὶ ὅταν ἐπέρασε διὰ Ζεδενίκκης, ὅπου τοῦ ἔπεσεν εἰς χεῖρας στῖφος Κροάτων, ἐπρόσταξε νὰ τοὺς μεταβιβάσουν εἰς τὰ χαλκορυχεῖα τῆς Σβεκίας. Καὶ εἰς Φραγκοφόρτιον δὲ, τὸ ὁποῖον ἐκυρίευσεν αὐτὸς τὴν 13 Ἀπριλίου ἐξ ἐφόδου, πρὸς τοὺς παρακαλοῦντας: Ἔλεος, ἀπεκρίνοντο οἱ λυσσασμένοι Σβέκοι: „Ἔλεος τοῦ νέου Βρανδεμβούργου,“ καὶ τοὺς ἔκαμναν κομμάτια. Αὕτη ἦτο τοῦ Γουστάβου ἡ πρώτη διακριτικὴ νίκη εἰς τὴν Γερμανίαν. Οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἀνεχώρησαν ἀπ' ὅλην σχεδὸν τὴν Πομμερανίαν καὶ Μαρκίαν, καὶ κατέφυγαν εἰς τὴν Λυσατίαν.

Ὁ Γουστάβος ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Λειψιακὴν συνέλευσιν τὴν ἐν Φραγκοφορτίῳ νίκην του, καὶ τὴν ἐπροσκάλεσε νὰ ἑνωθῇ μαζή του, ἀλλὰ ματαίως. Ἀπὸ Φραγκοφορτίου ὑπῆγεν εἰς τὴν παρὰ τὸν Βάρταν Λανδεσβέργαν, καὶ ἐκεῖ ἔμαθε τὴν ἀνάγκην τῆς πόλεως Μαγδεβούργου, ἥτις ἐπολιορκεῖτο ἕνα μῆνα ἀπὸ τὸν Τίλλιον καὶ Παππενέϊμον, καὶ ἐπεθύμει μὲ στενοχωρίαν νὰ σηκώσῃ τὴν πολιορκίαν. Ὁ Γουστάβος ἐμήνυσεν εἰς τοὺς πολίτας, ὅτι ἐὰν ἀκόμη βαστάξωσι τρεῖς ἑβδομάδας, ἐλπίζει νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειάν των. Εἰς τὸν διοικητὴν τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, εἰς τὸν Βρανδεμβουργικὸν πρίγκιπα Χριστιανὸν Βιλέλμον, εἶχε στείλειν ἕνα ἔμπειρον στρατηγὸν Δείτριχον Φαλκεμβέργιον, τὸν ὁποῖον εἶχαν ἀναγορεύσειν οἱ πολῖται παρευθὺς ταξίαρχον. καὶ ὁ ὁποῖος ἐφρόντιζεν ἐξαιρέτως ὅλα τὰ ὑπερασπιστικὰ μέσα. Νὰ ὑπάγῃ τώρα εὐθὺς εἰς Μαγδεβοῦργον δὲν ἐσυγχώρει τὸν βασιλέα ἡ πρόνοια, ἐπειδὴ ἀκόμη ἦτο ἀδύνατος, ἐνῷ μάλιστα ἐχρεώστει νὰ βαστάζῃ μὲ στρατιώτας τόσας πόλεις. Πρὶν προχωρήσῃ περαιτέρω, ἔπρεπε νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἐπιστροφήν του, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐχρειάζετο νὰ κάμῃ σύμμαχόν του τὸν Ἐκλέκτορα Βρανδεμβούργου μὲ τὴν αὐτὴν ἀδυσώπητον ἀνάγκην, τὴν ὁποίαν προ-

επέφερεν εἰς τὸν Δοῦκα τῆς Πομμερανίας. Ἔστειλεν ἤδη εἰς τὴν χώραν του, χωρὶς νὰ τοῦ ζητήσῃ τὴν ἄδειαν· τώρα ἐζήτησεν ἀπ' αὐτὸν τὰ φρούρια Σπανδαυΐαν καὶ Κυστρῖνον πρὸς ἀσφάλειαν τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἡ ἀδημονία τοῦ ἀσθενοῦς Γεωργίου Βιλέλμου ὑπερέβη τὴν τοῦ γέροντος Βογισλάου. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐπροχώρησεν ὁ Γουστάβος ἕως Κοπενικκίας. Ἐζήτησε νὰ συνομιλήσῃ μὲ τὸν Ἐκλέκτορα. Ἐσυνωμίλησαν εἰς τὸ μεταξὺ Βερολίνου καὶ Κοπενικκίας δάσος (13 Μαΐου 1631). Ὁ Ἐκλέκτωρ δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποφασίσῃ τίποτε. Ὁ βασιλεὺς ἐθύμωσε καὶ ἤθελε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κοπενικκίαν. Ἡ Ἐκλέκτόρισσα καὶ ἡ χήρα Παλατινοκόμησσα, μήτηρ Φρειδερίκου τοῦ Ε΄, αἵτινες ἦσαν μαζὴ, τὸν κατεπράϋναν, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσαν νὰ ὑπάγῃ μαζή των εἰς Βερολῖνον. Ἐδέχθη τὴν πρόσκλησιν, καὶ ἐκοιμήθη τὴν νύκτα εἰς τὸ παλάτιον φρουρούμενος ἀπὸ χιλίους ἱππεῖς Σβέκους. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν (14 Μαΐου) ἤρχισαν αἱ συμβιβάσεις, καὶ ὁ Σβεκικὸς στρατὸς ἐπλησίαζε περισσότερον εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Γεώργιος Βιλέλμος, δυσπιστῶν εἰς τὴν τιμιότητα τοῦ Γουστάβου, καὶ τρέμων τοῦ αὐτοκράτορος τὴν ἐκδίκησιν, ἔκλαιεν ἀπὸ τὴν στενοχωρίαν του, καὶ ἐπαρακάλει νὰ τὸν ἀφήσῃ οὐδέτερον: „Εἶσθε αἴτιος τῶν κακῶν σας," εἶπεν ὁ βασιλεύς. Ἐγὼ ἦλθα πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ ἐλευθέρωσίν σας. Ἐὰν δὲν θέλετε νὰ μὲ συνεργήσητε, συμβιβάζομαι μὲ τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἐπιστρέφω εἰς τὴν Στοκολμίαν μου." — Μετὰ πολλὴν βραδύτητα καὶ ἀντιλογίαν ἔστερξε τελευταῖον ὁ Ἐκλέκτωρ νὰ παραδώσῃ τὴν Σπανδαυΐαν, ὅπου ἐμβῆκαν οἱ Σβέκοι τὴν 14 Μαΐου.

Διὰ νὰ βαδίζῃ πάντη ἀσφαλῶς ὁ Γουστάβος (διότι ὁ Τίλλιος καὶ ὁ Παππενέϊμος, μὲ τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ συμπλεχθῇ τώρα, ἦσαν δύω ἐπικίνδυνοι ἀντίπαλοι) ἐπρόκρινε νὰ περάσῃ τὸν Ἄλβιν πλησίον

Βιττεμβέργης καὶ ὄχι πλησίον Ἀβελβέργης εἰς τὰ ὀμμάτια τοῦ ἐχθροῦ, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐπαρακάλεσε τὸν Ἐκλέκτορα τῆς Σαξονίας νὰ τοῦ συγχωρήσῃ τὴν διὰ Βιττεμβέργης διάβασιν. Ἀλλὰ δικαίως ἔπρεπέ τις νὰ δυσπιστῇ εἰς φίλον, ὅς τις παρέλαβε τὰ φρούρια ὅλων, ὅσους ἤθελε νὰ βοηθήσῃ, καὶ ἔκαμε τόσον βραχεῖαν χρισολογίαν εἰς Πομμερανίαν καὶ Βρανδεβοῦργον. Διὰ τοῦτο ὁ Ἰωάννης Γεώργιος ἀπέβαλε τὴν δέησιν. Ὁ Γουστάβος δὲν ἐνέδιδε· ταχυδρόμοι ὑπήγαιναν καὶ ἤρχοντο. Διαμιᾶς ἠκούσθη ὅτι ἔπεσε τὸ Μαγδεβοῦργον. Κεραυνὸς καθ' ὅλων τῶν Προτεστάντων. Ὁ Γουστάβος δὲν ἔλειψε νὰ παραστήσῃ αἰτίαν ταύτης τῆς ζημίας τὴν βραδύτητα τῶν δύω Ἐκλεκτόρων.

---

6. Καταστροφὴ τοῦ Μαγδεβούργου.
(1631, Μαΐου 20 *).)

Ἡ πλουσία αὕτη, ἀκμαία καὶ στερεῶς ὠχυρωμένη Ἀνσεατικὴ πόλις, διαφυγοῦσα ἅπαξ τὴν μανίαν τοῦ Βαλλεστεϊνίου, ἐσκοπεύετο ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου ἀπὸ τὸν Τίλλιον. Ἀλλ' εἰς μάτην εἶχε καταδαπανήσειν ὅλην τὴν πολεμικὴν τέχνην του ἓξ ἑβδομάδας διὰ νὰ τὴν φέρῃ εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Εἶχαν λείψειν ἀπ' αὐτῆς τελευταῖον τὰ πολεμικὰ ἐφόδια, ἀλλ' ὁ Σβεκικὸς ταξίαρχος Φαλκεμβέργιος μὲ φρονίμην οἰκονομίαν τῶν λειφάνων καὶ μὲ εὐτυχεῖς ἐκδρομὰς ἔβλαπτεν ἀκόμη ἱκανὰ τοὺς αὐτοκρατορικούς. Ἡ μεγίστη ὅμως ἐλπὶς τῶν πολιτῶν ἐστηρίζετο εἰς τὸν ἐρχομὸν τοῦ Γουστάβου, καὶ ἡ πρὸς τὸν πλησιάζοντα τοῦτον ὑπερασπιστὴν τῶν πίστις τοὺς ἔκαμνε νὰ μὴ πιστεύουν, ὅτι ὁ Τίλλιος θέλει τολμήσειν τι ἐναντίον των.

---

*) Τὴν 10 κατὰ τὸ παλαιὸν ἡμερολόγιον.

Εἰς ταύτην τὴν πίστιν τοὺς ἐβεβαίωσε καὶ ὁ Τίλλιος αὐτὸς, ὅταν κατὰ τὴν 19 Μαΐου ἐμπόδισε τὸν κανονισμὸν, καὶ περὶ τὸ μεσημέριον ἐπρόσταξε καὶ ἐσήκωσαν τὰ κανόνια. Ἐνόμισαν τοῦτο ἀσφαλὲς σημεῖον πλησιάσεως τοῦ Γουστάβου, τὸ ὁποῖον ἦτο πρόδρομος τῆς συμφορᾶς των, διότι ὁ Τίλλιος μὲ γνώμην τῶν ἀξιωματικῶν του ἀπεφάσισε τὴν ἔφοδον. Μὲ μεγίστην μυστικότητα προητοίμασεν ἐκεῖνος τὴν νύκτα τὰς κλίμακας, καὶ ἐπρόσταξε τοὺς στρατιώτας του νὰ εἶναι τὸ πρωῒ ὅλοι ἕτοιμοι.

Οἱ ἐπὶ τοῦ τείχους φύλακες ἔμειναν ἕως τοῦ μεσονυκτίου εἰς τοὺς τόπους των· ἐπειδὴ ὅμως ἦτο ἄκρα ἡσυχία, ὑπῆγαν πρὸς τὰ χαράγματα τῆς ἡμέρας εἰς τοὺς οἴκους των διὰ νὰ ἀναπαυθῶσιν ὀλίγας ὥρας. Ἄχ! δὲν ἤξευραν πῶς ἔμελλαν νὰ ἐξυπνισθῶσι!

Τελευταῖον ἐκτύπησεν ἡ διωρισμένη ὥρα. Οἱ στρατιῶται ἦσαν ἕτοιμοι. Ἀλλὰ τὸ σύνθημα δὲν ἐδόθη ἀκόμη. Ἀπορῶν ἀκόμη τί νὰ κάμῃ ὁ Τίλλιος συνεκάλεσεν ἀκόμη μίαν φορὰν τὸ πολεμικὸν βουλευτήριον. Αἱ περισσότεραι φωναὶ ἔκριναν πάλιν εὔλογον τὴν ἔφοδον, καὶ οὕτως ἐδόθη τὴν ἑβδόμην ὥραν τὸ σύνθημα. Ἐβάλθησαν παράυτα αἱ κλίμακες, ἀνέβησαν οἱ στρατιῶται· ἄγριος θόρυβος ἀναριθμήτων φωνῶν διασχίζει τὸν ἀέρα. Θανάτου ἀγωνία ἐπέπεσεν εἰς τοὺς πολίτας. Ὁ Φαλκεμβέργιος, ὅς τις μὲ κήρυκα τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τῆς χθὲς παρόντα διεπραγματεύετο εἰς τὸ βουλευτήριον ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων, σπεύδει ταχέως εἰς τὸν τόπον του, καὶ εὑρίσκει τὸν θάνατον ἀπὸ τὰ βροχηδὸν πίπτοντα βόλια. Οἱ φρουροὶ, χωρὶς φρούραρχον, λησμονοῦν τὴν ἀντίστασιν, φεύγουν εἰς τοὺς οἴκους, συνάζουν τὰ πράγματά των, καὶ κρύπτονται, ὅπου δύνανται. Τὴν ἐννάτην ὥραν ἦτο ὁ ἐχθρὸς εἰς τὴν πόλιν. Αἱ πύλαι τσακίζονται, τὸ πεζικὸν ἐμβαίνει καὶ πιάνει τοὺς δρόμους. Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τουφεκίζουσι πολῖται ἀπὸ τὰ παράθυρα, καὶ

ῥίπτουν γυναῖκες κεραμίδια ἀπὸ τὰς σκεπαστάς. Ἀλλὰ τώρα ἀρχίζει κυρίως ἡ τραγῳδία. Δίδεται ἄδεια λεηλασίας καὶ διαρπαγῆς. Ἡ πολὺν καιρὸν δεμένη θηριωδία ἀπολύεται. Ἐξ ἀνθρώπων γίνονται τίγρεις. Αἱμοδιψία, φιληδονία, φιλαρπαγία, αἱ τρεῖς αὗται ἑτεροειδεῖς, ἀλλὰ πολλὰ ἀδελφισμέναι ἐπιθυμίαι, ἐξουσιάζουσι τὴν ἀχαλίνωτον αὐτογνωμίαν, καὶ ὅλα τὰ κακὰ τῆς ἀπανθρωπίας γίνονται χωρὶς φόβον καὶ χωρὶς ἐντροπήν. Ἦτο ἀδύνατον νὰ εἴπῃ τις, ἂν τὰ δεινὰ τῶν γυναικῶν ἢ τῶν ἀνδρῶν ἦσαν τρομερώτερα. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης εὑρέθησαν πεντήκοντα τρεῖς γυναῖκες χωρὶς κεφαλάς· οἱ δρόμοι ἐσκεπάσθησαν μὲ σπαίροντα σώματα, καὶ χωρὶς αἷμα δὲν ἦτο κανεὶς οἶκος. Τὴν δεκάτην ὥραν ἔβαλαν φωτίαν, ἥτις ἐξηπλώθη τόσον, ὥστ' ἠνάγκασε καὶ αὐτοὺς τοὺς λῃστὰς νὰ ἀναβοῦν εἰς τὰ τείχη. Πολλοὶ κρυμμένοι εἰς τὰς σκεπαστὰς ἐκάησαν ἐλεεινότατα. Παιδία μικρὰ ἔτρεχαν εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἔκραζαν τὰς μητέρας των, καὶ οἱ ἀπάνθρωποι Κροάται ἐσούβλιζαν τὰ ἄκακα ταῦτα ὄντα καὶ τὰ ἔρρηχναν εἰς τὰς φλόγας. Φιλάνθρωποι τινὲς ἀξιωματικοὶ ἐπαρακάλεσαν τὸν Τίλλιον νὰ παύσῃ τὰ κακά· ἀλλ' αὐτὸς ἀπεκρίθη: „Ἀφήσατέ τους ἀκόμη μίαν ὥραν. Ὁ στρατιώτης πρέπει νὰ λάβῃ τι διὰ τοὺς κόπους καὶ κινδύνους του."

Τὴν δεκάτην ἑσπερινὴν ὥραν ἐστάθη ἡ φωτία, ἀφοῦ δὲν ἀφῆκε τῆς λαμπρᾶς πόλεως ἄλλο, εἰμὴ τὴν πρωτεύουσαν ἐκκλησίαν, τὸ μοναστήριον τῶν γυναικῶν, καὶ μίαν σειρὰν ἁλιευτικῶν οἴκων παρὰ τὸν Ἄλβιν. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἐμβῆκαν οἱ νικηταὶ πάλιν εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ ἐρευνήσωσι τὰ κελλάρια, ὅπου εὕρηκαν ἀναρίθμητα λάφυρα. Τετρακόσιοι περίπου ἀπὸ τοὺς πλουσίους πολίτας ἐφέρθησαν εἰς τὸ στρατόπεδον ἀπὸ ἀξιωματικούς, οἵτινες ἤλπιζαν μεγάλα λύτρα ἀπ' αὐτούς. Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν πυρκαϊὰν ἠνοίχθη ἡ πρωτεύ-

ρουσα ἐκκλησία, ὅπου εὑρέθησαν χίλιοι περίπου δυστυχεῖς, οἵτινες ἀπὸ στενοχωρίαν, πεῖναν καὶ δίψαν ἦσαν μᾶλλον νεκρῶν παρὰ ζωντανῶν ὅμοιοι. Ὁ Τίλλιος τοὺς ἐχάρισε τὴν ζωὴν, καὶ τοὺς ἔδωκε καὶ ψωμίον. Ὅσοι ἦσαν ἀκόμη ὑγιεῖς, ἐπροστάχθησαν νὰ καθαρίσουν τὴν ἐκκλησίαν· οἱ ἄλλοι ἐφέρθησαν εἰς τὴν ἐπισκοπήν. Μὲ ἱεροκήρυκας τινὰς, οἵτινες καὶ αὐτοὶ διεσώθησαν, συνωμίλησεν εὐμενῶς ὁ νικητής. Τώρα ἐφαίνετο ὅτι ἀνεπαύθη ὁ θυμός του. Ἐτελείωσε δὲ καὶ τὸν σκοπόν του.

Ἐχρειάσθησαν πολλὰς ἡμέρας διὰ νὰ καθαρίσουν τόσον τοὺς δρόμους, ὥστε νὰ ἐμβῇ ὁ στρατηγὸς ἐν θριάμβῳ. Βεβαιόνουν, ὅτι ἕως τῆς 31 Μαΐου ἐῤῥίφθησαν εἰς τὸν Ἄλβιν ἓξ χιλιάδες τετρακόσιοι τεσσαράκοντα νεκροί. Καὶ τίς λογαριάζει τοὺς καυθέντας καὶ ἐνταφιασθέντας εἰς τὰς ἐκκλησίας! Ὅλοι ὁμοῦ συναριθμοῦνται 30,000 φονευμένοι.

Τὴν 25 Μαΐου ἐμβῆκε θριαμβεύων ὁ Τίλλιος. Ἀφοῦ ἔγεινε λειτουργία εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκκλησίαν καὶ ἐψάλθη Δοξολογία, καὶ περὶ τὴν πόλιν ἐπυρσοκροτήθησαν τὰ κανόνια μὲ τὴν φωνήν: Νίκη, διέπευσεν ὁ νικητὴς μὲ τοὺς ἀκολούθους του τοὺς κυριωτέρους δρόμους, καὶ ἐβοσκήθη εἰς τὰ τρομερὰ μνημεῖα τῆς δυνάμεώς του. Ὄχι χωρὶς αὐταρέσκειάν του ἔγραψε μετὰ τοῦτο εἰς τὴν ἀγγελίαν, τὴν ὁποίαν ἔστειλεν εἰς Βιένναν: „Πιστεύω ὅτι ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τῆς Τρωάδος καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ δὲν ἐφάνη ἀκόμη τοιαύτη ἄλλη νίκη.“

---

7. Ἡ ἐν Λειψίᾳ μάχη καὶ τὰ ἄμεσα ἀποτελέσματά της.

(1631).

Μ' ὅλα τὰ ἐκ τοῦ καταστραφέντος Μαγδεβούργου πλούσια λάφυρα καὶ τὰς μεγάλας συνεισφοράς,

τὰς ὁποίας εἰσέπραξεν ὁ αὐτοκράτωρ ἀπὸ τὴν Λειψιακὴν συνέλευσιν, μ' ὅλον τοῦτο ἔπεσε πάραυτα εἰς ἔνδειαν τὸ στράτευμα τοῦ Τιλλίου. Διὰ νὰ προφθασθῇ, ἐστοχάσθησαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τὸν Κόμητα Ἀσσίας τοῦ Κασσέλου Βιλέλμον, ὅς τις εἶχε συνεισφέρειν εἰς τὴν συνέλευσιν, καὶ εἶχεν ἕτοιμον καὶ στράτευμα. Πρῶτον ἐζήτησεν ὁ Τίλλιος ἀπ' αὐτὸν νὰ φανερωθῇ ἐχθρὸς ἢ φίλος, νὰ δεχθῇ αὐτοκρατορικοὺς εἰς τὰ φρούριά του, νὰ ἀπολύσῃ τὰ στρατεύματά του, καὶ νὰ πληρώσῃ συνεισφοράν. Μὲ ἀνδρίαν ἀπεκρίθη ὁ Κόμης πρὸς τοὺς ἀπεσταλμένους, ὅτι δὲν εἶναι οὔτε φίλος οὔτε ἐχθρὸς, ὅτι δὲν ἔχει κατὰ νοῦν νὰ δεχθῇ ξένους στρατιώτας εἰς τὰ φρούριά του, ὅτι χρειάζεται τοὺς στρατιώτας του, ὅτι ἂν πολεμηθῇ θέλει ἀντιπολεμήσειν, καὶ ὅτι συμβουλεύει τὸν Τίλλιον, ἂν τοῦ λείπῃ ἀργύριον. νὰ ὑπάγῃ εἰς Μυνιχίαν, ὅπου θέλει εὑρεῖν ὅλα ἄφθονα, ὅσα ματαίως ζητεῖ εἰς τὴν Ἀσσίαν.

Εἰς ταύτην τὴν γλῶσσαν βέβαια ἤθελε δοθῆν φοβερὰ ἀπόκρισις, ἐὰν ὁ πορθητὴς τοῦ Μαγδεβούργου δὲν ἐνησχολεῖτο κατὰ πολλὰ μὲ τὸν βασιλέα τῆς Σβεκίας, ὅς τις ἐπέρασεν ἡσύχως τὸν Ἄλβιν καὶ περιεχαρακώθη εἰς τὴν Βέρβεναν τῆς Ἀλτμαρκίας. Τοῦ Τιλλίου ἡ θέσις ἀπῄτει μάχην, ἀλλ' ὁ Γουστάβος ἀκόμη δὲν ἦτο ἱκανῶς ἰσχυρὸς διὰ νὰ ἀντιπαραταχθῇ μὲ αὐτὸν ἐκ τοῦ προφανοῦς. Εἰς μάτην λοιπὸν τὸν ἐξεκάλει ὁ Τίλλιος· αὐτὸς ἔμενεν ὀπίσω τῶν ἀνικήτων χαρακωμάτων του, καὶ ὁ Τίλλιος ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοπορήσῃ εἰς Βολμιρστάδιον. Ἐκεῖ ἔλαβεν ὁ Γουστάβος τὴν ἀγγελίαν, ὅτι οἱ αὐτοκρατορικοὶ τὴν 20 Ἰουνίου ἀνεχώρησαν καὶ ἀπὸ τὴν Γρυφισβαλδίαν τὴν τελευταίαν πόλιν τῆς Πομμερανίας, τὴν ὁποίαν ἐβάσταζαν ἀκόμη. Καὶ τὸ Μεκλεμβοῦργον δὲ, παρεκτὸς Ῥοστοχίου, Βισμαρίας καὶ Δομιτίου, ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Σβέκων, καὶ ἐπειδὴ πρὸς παρατήρησιν τούτων τῶν φρουρίων ἔστεκεν ἱκανὸν στῖφος εἰς τὴν χώραν,

ἐνόμισεν ὁ Γουστάβος ὅτι ἠδύνατο τώρα νὰ εἰσάξῃ παῤῥησίᾳ τοὺς δύω καθηρημένους Δοῦκας. Ὕπῆγε διὰ τὸ τέλος τοῦτο τὸν Ἰούλιον ἀπὸ Βέρβεναν εἰς Γυστρόβιον, καὶ τὸ ὡραῖον πρακτικὸν τῆς δικαιοσύνης ἐξετελέσθη μὲ ἀξιαγάπητον τρόπον. Μὲ τὸ ἦχημα ὅλων τῶν καμπανῶν ἐμβῆκεν ὁ Γουστάβος μὲ τοὺς Δοῦκας μὲ λαμπρὰν παράταξιν ὡς ἐν θριάμβῳ· ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους ἔγεινεν ἐκ νέου ὁ ὅρκος τῆς ὑπακοῆς πρὸς τοὺς νομίμους τοπάρχας των, ἐπεσφράγισαν δὲ τὴν χαρὰν συμπόσια καὶ δημόσιαι ἑορταί.

Ἐπιστρέψας ὁ Γουστάβος εἰς τὸ ἐν Βερβένῃ στρατόπεδόν του εἶχε τὴν χαρὰν νὰ ἐναγκαλισθῇ τὸν πρῶτον ἐθελούσιον Γερμανὸν σύμμαχον. Οὗτος ἦτο ὁ Κόμης τῆς Ἀσσίας Βιλέλμος, ὅς τις ἐνεπιστεύθη ὅλην τὴν ὕπαρξίν του εἰς τὴν γενναιότητα τοῦ βασιλέως καὶ ἔλαβεν ὑποσχέσεις ἀξίας τῆς πίστεώς του. Τὴν 22 Αὐγούστου ὑπεγράφη ἡ συμμαχία.

Ὁ Τίλλιος, στενοχωρούμενος πάντοτε περισσότερον, δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ βασταχθῇ εἰς τὴν ἐκγυμνωμένην κάτω Σαξονίαν. Πλησίον του ἔκειτο τὸ καλὸν Ἐκλεκτοράτον τῆς Σαξονίας, ἡ μόνη χώρα, ἥτις μέχρι τοῦδε ἔμενεν ἀβλαβὴς ἀπὸ τὸν παμφάγον πόλεμον. Ἐπρόβλεπεν, ὅτι μετὰ πολὺ ἢ ὀλίγον θέλει προσηλωθῆν αὕτη εἰς τοὺς Σβέκους, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισε νὰ προλάβῃ τὸν ἀντίπαλον. Τὴν 24 Αὐγούστου 1631 ἐμήνυσε δι' ἀπεσταλμένων εἰς τὸν Ἐκλέκτορα: „Ἠκούσθη, ὅτι ἡ Λειψιακὴ συμμαχία ἑτοιμάζεται ἀκόμη. Πρέπει νὰ καταπαύσῃ τὸ κακὸν, διὰ νὰ μὴ ἐπισύρῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του τὰ κακὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπειθείας. Ἐνταυτῷ δὲ νὰ μὴ ἀργήσῃ νὰ δώσῃ εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν τὴν ἀναγκαίαν συνεισφορὰν, τροφὴν καὶ δίοδον, τὴν ὁποίαν εἶναι τώρα ἀδύνατον νὰ ἀποκόψῃ.“ Ὁ Ἐκλέκτωρ ἀνεφέρετο εἰς τὴν σύνταξιν τῆς Γερμανικῆς πολιτείας· οἱ πρέσβεις εἰς τὴν κατεπείγουσαν ἀνάγκην· ὁ Τίλλιος

ἀγαπᾷ νὰ δείξῃ βίαν καὶ ἐμβαίνει εἰς τὴν Ἄλλαν. Ἀπεκεῖ ἐπαναλαμβάνει τὴν 12 Σεπτεμ. τὰ ζητήματά του. Ὁ Ἐκλέκτωρ ἀντιτείνει ἀκόμη· ὁ Τίλλιος προχωρεῖ περαιτέρω, κυριεύει Ἰσληβίαν, Μερσεβοῦργον, Νεοβοῦργον, Ζεΐτιον κτλ., καὶ ῥίπτει εἰς ὅλας ταύτας τὰς πόλεις φοβεροὺς φόρους.

Ὁ Ἐκλέκτωρ ἔχασε τὴν ὑπομονήν. Εἰς τὰ τυφλὰ ῥίπτεται εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν Σβέκων διὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὸν ἀδυσώπητον τοῦτον ἐχθρόν. Ποία ἀγαλλίασις διὰ τὸν βασιλέα! Δὲν ἠδυνήθη νὰ βασταχθῇ ἀπὸ μικρὰν ἐκδίκησιν νὰ προσποιηθῇ ὀλίγον τὸν ἀδιάφορον, νὰ ἐπιπλήξῃ τὸν Ἐκλέκτορα διὰ τὴν μέχρι τοῦδε διαγωγήν του, καὶ νὰ τὸν κάμῃ νὰ παρακαλέσῃ ὀλίγην ὥραν. Καὶ ὁπόταν ἀκόμη τοῦ ἔταξε τὴν βοήθειαν, ἐζήτει πρὸς τὸ φαινόμενον πολλὰς συνθήκας, Π. χ. νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν Βιττεμβέργαν, νὰ πληρώσῃ τρίμηνον μισθὸν εἰς τὰ στρατεύματα, νὰ τοῦ δώσῃ ὅμηρον τὸν διάδοχόν του, νὰ τιμωρήσῃ τοὺς προδότας λειτουργούς του κτλ. Ἀκούσας ταῦτα ὁ Ἰωάννης Γεώργιος, ἔκραξε πρὸς τοὺς πρεσβευτάς; „Ὄχι ἡ Βιττεμβέργα μόνον, ἀλλ' ὅλη ἡ Σαξονία εἶναι εἰς τὰς προσταγάς του, ὅλην τὴν οἰκογένειάν μου τοῦ δίδω ὁμήρους, καὶ ἂν οὗτοι δὲν ἀρκοῦν, δίδομαι καὶ ἐγὼ αὐτός. Ὑπάγετε γρήγορα ὀπίσω, εἴπατέ του, ὅτι εἶμαι ἕτοιμος νὰ τοῦ παραδώσω τοὺς προδότας, οἱ ὁποῖοι θέλουν μὲ φανερωθῆν. νὰ πληρώσω τὸν μισθὸν, καὶ νὰ θυσιάσω τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν μου εἰς τὸ κοινὸν ὄφελος.“ — Ὁ βασιλεὺς ἠγάπησε τόσον τὴν προθυμίαν του ταύτην, ὥστε δὲν ἠθέλησε πλέον κἀνὲν ἀπὸ τὰ ζητήματά του: „Εἶχα εὐλόγους αἰτίας, εἶπε, νὰ προσφερθῶ οὕτως, ἐπειδὴ δὲν ἐπιστευόμην ὅταν ἠθέλησα νὰ βοηθήσω τὸ Μαγδεβοῦργον, ἀλλ' ἀπὸ τὴν εἰλικρίνειαν καὶ πίστιν, τὴν ὁποίαν μὲ δείχνει τώρα ὁ Ἐκλέκτωρ ἀπομακρύνονται ὅλαι

αἱ συνθῆκαί μου. Εἶμαι εὐχαριστημένος, ἐὰν δώσῃ εἰς τὸ στράτευμά μου ἑνὸς μηνὸς μισθὸν, καὶ ἐλπίζω ὅτι θέλω δυνηθῆν νὰ τὸν ἀποζημιώσω καὶ ταύτην του τὴν δαπάνην.“ Ἡ συμμαχία ἐκλείσθη πάραυτα καὶ ὁ Γουστάβος ἐπέρασε τὸν Ἄλβιν, καὶ ἡνώθη πλησίον Δύβης μὲ τὸ Σαξονικὸν στράτευμα (14 Σεπτεμ.).

Ὁ Τίλλιος ἔστεκε τὴν ἡμέραν ταύτην ἔμπροσθεν τῆς Λειψίας, καὶ ἐπυροβόλει τὴν πόλιν, ἀφοῦ τοῦ ἀπηρνήθη τὰς ζητηθείσας τροφὰς καὶ ἔκαυσε τὰ ἴδιά της προάστεια Τὴν 15 Σεπτεμ. παρεδόθη, καὶ ὁ Τίλλιος ἔκαμνε τώρα τὰ σχέδιά του πῶς νὰ δεχθῇ τὸν Γουστάβον. Οὗτος ἐδίσταζε νὰ τολμήσῃ μάχην, ἐπειδὴ, ἐὰν ἐνικᾶτο, ἔμελλαν νὰ ἀφανισθῶσι τὰ δύω ἐκλεκτοράτα, Σαξονία καὶ Βρανδεμβοῦργον. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Γεώργιος ἐπροτίμησε νὰ κριθῇ ἡ τύχη του τάχιστα παρὰ νὰ τρέμῃ τὴν πολυχρόνιον ἀδηλίαν. Ἐκίνησαν λοιπὸν τὰ ἡνωμένα στρατεύματα εἰς τὴν Λειψίαν. Ὑπ' ὄψιν τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐπέρασαν τὸν Λοβέραν, καὶ παρετάχθησαν εἰς μάχην πλησίον τῶν χωρίων Ποδελβιτίου καὶ Σηχαούσης· ὁ Τίλλιος ἀντιπαρέταξε τὰ στρατεύματά του εἰς τὰ χωρία Βρεϊτεμφέλδαν, Λιντελτάλαν, μέγα καὶ μικρὸν Βιτερίτιον· τὸν ὑπεστήριζε δὲ ὁ ἄξιος στρατηγὸς Παππενεῖμος. Ὁ Γουστάβος ἐζήτησε νὰ σταθοῦν εἰς τὸ ἀριστερὸν μέρος καὶ νὰ μάχωνται μόνα τὰ Σαξονικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐκυβερνῶντο ἀπὸ τὸν Ἐκλέκτορα, καὶ ἀπὸ τὸν εἰς αὐτὸν αὐτομολήσαντα στρατηγὸν Ἀρνίμιον, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο μήπως δὲν ἀνθέξουν, καὶ τότε συγχύσουν καὶ τὰ ἰδικά του στρατεύματα.

Τὸ μεσημέριον (17 Σεπτεμ.) ἔδωκεν ὁ Τίλλιος τὸ σύνθημα τῆς προσβολῆς μὲ τρεῖς κανονίων ἐκκροτήσεις. Ἡ πρώτη κανονία ἐθανάτωσεν ἕνα αὐτοκρατορικὸν χιλίαρχον. Μετὰ δύω ὡρῶν κανονισμὸν ἦλθαν εἰς χεῖρας τὰ ἱππικὰ, καὶ ὁ Τίλλιος ἐῤῥίφθη μὲ τόσην βίαν κατὰ τῶν Σαξόνων, ὥστε οὗτοι μὴ ὑπομείναν-

τες ἀνεχώρησαν, παρεκτὸς ταγμάτων τινῶν. Ὁ Ἐκλέκτωρ ἦτο ἀπὸ τοὺς πρώτους, οἵτινες τὸ ἔκοψαν λάσπην, καὶ εἰς Εὐλεβοῦργον ἐβάσταξε τὸν ἵππον του διὰ νὰ ἐνδυναμωθῇ μὲ πόσιν ζύθου *). Ὁ Γουστάβος ἔμεινεν εἰς ὅλον τὸ ἔργον, καὶ παρεκτὸς ὅτι ἐκυβέρνα ὅλην τὴν μάχην, ὡδήγει ἐξαιρέτως τὸ δεξιὸν κέρας τόσον σταθερῶς ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὥστε τοῦ Παππενεΐμου ἡ ἑπτάκις γενομένη προσβολὴ ἐματαιώθη. Πανταχοῦ ἔκλινεν ἡ νίκη εἰς τὸ μέρος τῶν Σβέκων, καὶ ὅταν ὁ Γουστάβος ἐκυρίευσεν ἐντελῶς τὸ ὕψωμα, ὅπου ἦτο στημένα τὰ περισσότερα αὐτοκρατορικὰ κανόνια, καὶ τὰ διεύθυνε τώρα ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν, τότε δὲν ἠδύναντο ἐκεῖνοι νὰ βασταχθῶσι πλέον. Ὅταν ἐσκοτιδίασεν, ἔκειτοντο 7000 αὐτοκρατορικοὶ εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, οἱ ἄλλοι ἦσαν πληγωμένοι ἢ σκορπισμένοι, καὶ μόνον ἡ νὺξ ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὸν Τίλλιον αὐτὸν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν, καθὼς ἦτο καὶ χωριστὴ τύχη του, ὅτι ἔσωσε καὶ τὴν ζωήν του. Ἵππαρχός τις, Μακρὺς ἐπονομαζόμενος διὰ τὸ ἀνάστημά του, τὸν κατεδίωκε, τὸν ἐκτύπησε κατεκέφαλα πολλάκις μὲ ἐστραμμένην πιστόλαν, καὶ βέβαια ἤθελε τὸν σκοτώσειν, ἐὰν αὐτὸς δὲν ἐτουφεκίζετο ἀπὸ ἐπιδραμόντα ἱππέα. Εἰς τὴν Ἄλλαν ἴδαν ἀλλήλους ὁ Τίλλιος καὶ ὁ Παππενέϊμος τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν μὲ μικρὸν καὶ ἄσημον στράτευμα, τὸ λείψανον τοῦ μεγάλου στρατοῦ, ὅς τις τόσον χρόνον εἶχε τρομάξειν ὅλην τὴν Γερμανίαν.

Αὕτη ἡ ἔνδοξος καὶ διακριτικὴ νίκη, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ εὐσεβὴς Γουστάβος γονατίσας εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης εὐχαρίστησε τὸν Θεόν, μετέστρεψεν ἐξαί-

*) Ἠγάπα τόσον τὸν ζύθον τοῦ Μερσεβούργου, ὥστ' ἐμέθυε μὲ αὐτὸν καθημερινῶς· διὰ τοῦτο συνήθως ὠνομάζετο ἀπὸ τοὺς στρατιώτας Ζυθοβασιλεύς. Τὸ δεύτερόν του πάθος ἦτο τὸ κυνήγιον, καὶ κατὰ τοῦτο ἐσυμφώνει μὲ τὸν Αὐτοκράτορα. Καὶ οἱ δύω ἐβάσταζαν ἐφημερίδας τῶν φονευομένων ἀγριμικῶν, καὶ κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἔτους ἔστελναν πρὸς ἀλλήλους δι' ἀνάγνωσιν.

φνης τὰ πράγματα εἰς ὅλην τὴν Γερμανίαν, καὶ ἀπέσπασεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα μὲ ἓν κτύπημα ὅλα τὰ κέρδη, τὰ ὁποῖα ἀπέκτησε δι' ὅλου τοῦ δωδεκαετοῦς ἤδη πολέμου. Ὁ Γουστάβος Ἀδόλφος ἦτο τώρα τὸ εἴδωλον τῶν Προτεστάντων, καὶ ὅπου ὑπήγαινε, προϋπαντᾶτο ὡς σωτήρ. Ὁ Τίλλιος ὑπῆγεν εἰς Ἀλβερστάδιον, ὁ δὲ Παππενέϊμος ἐπροσπάθει νὰ δυναμωθῇ εἰς τὴν Βεστφαλίαν, ἀλλὰ καὶ οἱ δύω δὲν ἐφαίνοντο πλέον ἱκανὸν χρόνον. Εἰς τοῦ Τιλλίου τὴν καρδίαν ἔκαμεν ἡ ἐν Λειψίᾳ μάχῃ, ἡ πρώτη, τὴν ὁποίαν εἶχε χάσειν, τόσον μεγάλην ἐντύπωσιν, ὥστε δὲν ἐχάρη ποτὲ, καὶ τῳόντι οὐδ' ἐκατώρθωσεν ἔκτοτε τίποτε ἀξιόλογον.

Τὴν μετὰ τὴν μάχην ἡμέραν εὑρέθη καὶ ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας πάλιν εἰς τὸν βασιλέα. Οὗτος τὸν ἐδέχθη φιλικῶς, καὶ τὸν εὐχαρίστησε χωρὶς νὰ τὸν ὀνειδίσῃ διὰ τὴν δειλίαν του. Καὶ οἱ δύω ὑπῆγαν μετὰ τοῦτο εἰς τὴν Ἅλλαν, ὅπου ἐσυμβουλεύοντο περὶ τῶν ἐφεξῆς πολεμικῶν σχεδίων. Ἐσυμφώνησαν κατὰ τοῦτο, οἱ μὲν Σάξονες νὰ πολεμήσουν τὸν αὐτοκράτορα εἰς τὰς κληρονομικάς του ἐπικρατείας, οἱ δὲ Σβέκοι νὰ κυριεύσουν τὰς τῶν Καθολικῶν ἡγεμόνων διὰ νὰ λάβουν εἰς χεῖρας τὴν τύχην ὅλης τῆς Γερμανίας, νὰ σχίσουν τὴν σύνδεσιν καὶ νὰ δώσουν ὑπεροχὴν εἰς τὸν Προτεσταντισμὸν ἐκλέγοντες αὐτοκράτορα ἐκ ταύτης τῆς μερίδος. Ὁ θρῆσκος Ἐκλέκτωρ ἐχάρη καθ' ὑπερβολὴν ἀπὸ τοὺς στοχασμοὺς τούτους, καὶ μὲ χαρὰν ἐβεβαίωσε τὸν βασιλέα, ὅτι δὲν νομίζει ἄλλον ἀξιώτερον ταύτης τῆς τιμῆς εἰμὴ αὐτὸν, καὶ ὅταν φθάσῃ ἐκείνη, ἡ ὥρα θέλει δώσειν εἰς αὐτὸν μετὰ χαρᾶς τὴν ψῆφον του. Νομίζεται δὲ, ὅτι οὗτος ἦτο ὁ σκοπὸς τοῦ βασιλέως μετὰ τὴν ἐν Λειψίᾳ μάχην *),

*) Μετὰ ταῦτα, ὅταν διέτρεξε νικηφόρος μέρος τῆς Γερμανίας, ἐσήμαιναν οἱ πληρεξούσιοί του εἰς μυστικὰς κοινολογίας εὐκριγέστερα τὸν σκοπὸν τοῦτον, Π. χ. εἰς ἐπίσημον τινὰ διαπραγμάτευσιν μὲ τοὺς Νοριμβεργίους 10 Ἰουνίου 1632, τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσεν ὁ Βρεϊερος εἰς τὰς Εἰσφορὰς τῆς ἱστορίας τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου, σ. 239.

καὶ τῷόντι συμφωνοῦν πολλαὶ τῶν μετὰ ταῦτα πράξεών του μὲ ταύτην τὴν εἰκασίαν.

Μὲ μεγίστην εὐταξίαν ἐπροχώρει περαιτέρω ὁ Γουστάβος. Ἀπὸ Ἄλλαν μετέβη εἰς Κουερφοῦρτον καὶ Ἐρφορδίαν, ὅπου ὁ Βιναρικὸς οἶκος ἔκαμε συνθήκην τινὰ *) μὲ αὐτὸν, καὶ ἀπεκεῖ διὰ Θυριγγίας εἰς Κοινιγσοφίαν, Σβεϊμφοῦρτον καὶ Βιρκεβοῦργον. Εἰς ὅλους τοὺς τόπους τούτους ἔκαμαν οἱ αὐτοκρατορικοὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον ἀντίστασιν, μάλιστα δὲ εἰς τὴν στερεῶς ὠχυρωμένην Κοινιγσοφίαν. Ἀπὸ Βιρκεβοῦργον ἔφυγεν ὁ ἐπίσκοπος. Τότε ὁ Γουστάβος πρὸς μεγάλην ἀπορίαν καὶ τῶν ἰδίων του φίλων εἰσήγαγε Σβεκικὴν κυβέρνησιν, καὶ ἐδέχθη τὴν προσκύνησιν ἀπ' ὅλους τοὺς ὑπηκόους τῆς ἐπισκοπῆς. Τὴν ὡραίαν βιβλιοθήκην τῶν ἐκεῖ Ἰησουϊτῶν ἐδιώρισε καὶ τὴν ἔβαλαν εἰς κιβώτια, καὶ τὴν ἐχάρισεν εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Ὑψαλίας. Ἀπὸ Βιρκεβοῦργον ἔλαβε τὸν δρόμον τοῦ Βερθεΐμου, Ῥοτεμβούργου, Ἀναυΐας καὶ Φραγκοφορτίου. Ὅλαι αὗται αἱ πόλεις δὲν ἐκυριεύθησαν χωρὶς δυσκολίας· μάλιστα οἱ Φραγκοφορτιανοὶ ἐφώναξαν μεγάλως, καὶ ἀπέδειξαν ποίαν βλάβην θέλουν δοκιμάσειν ἐκ τούτου αἱ πανηγύρεις των. Ἀλλ' ὁ Γουστάβος τοὺς ἐξήγησεν, ὅτι ἦλθε δι' ἄλλα πράγματα, καὶ ὄχι διὰ τὸ ὄφελος πραγματευτῶν τινῶν, καὶ ἡ θέα τῶν Σβεκικῶν κανονίων τοὺς ἐσχολίασε τὴν ἀλήθειαν τοῦ λόγου τούτου. Τὴν 27 Νοεμβ. ἐμβῆκεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν πόλιν μὲ ἀσυνήθιστον λαμπρότητα, ἀνεχώρησεν ὅμως τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καὶ ὑπέστρεψεν ἔπειτα. Εἰς Φραγκοφόρτιον ἦλθε πρὸς τὸν βασιλέα ὁ καθῃρημένος Παλατινοκόμης Φρειδερῖκος Ε', τὸν ὁποῖον ἐδέχθη φιλικῶς καὶ εὐνοϊκῶς, χωρὶς ὅμως νὰ τοῦ δώσῃ πάραυτα ἐλπίδας ὅτι θέλει τὸν εἰσάξειν

*) Βερνάρδος ὁ νεώτατος τῶν ἐννέα υἱῶν τοῦ Δουκὸς τῆς Βιναρίας Ἰωάννου εἶχεν ἐμβῆν ἀρχῆτερα εἰς Σβεκικὴν ὑπουργίαν, καὶ ἔγεινεν εἷς ἀπὸ τοὺς ἀξιωτάτους τοῦ Γουστάβου μαθητάς.

εἰς τὴν ἐπικράτειάν του. Αἰτία τούτου ἦτο πικρὰ ἀγανάκτησις κατὰ τῆς Ἀγγλίας, ἥτις ὑπεσχέθη κατὰ πρῶτον νὰ βοηθήσῃ τὸν Πρίγκιπα τοῦτον καὶ δὲν τὸν ἐβοήθησε, καὶ ἡ ὁποία ἐζήτει τώρα μὲ πεῖσμα ἀπὸ τὸν Γουστάβον ὅ,τι ἐχρεώσει κυρίως νὰ κάμῃ αὐτὴ πρὸ πολλοῦ. Διὰ τοῦτο πολλὰ παρωργισμένος ἤκουσεν ὁ βασιλεὺς τὰ ζητήματα τοῦ Ἀγγλικοῦ πρέσβεως, καὶ ἀφοῦ τοῦ εἶπε κατὰ πρόσωπον, ὅτι εἶναι μεταμορφωμένος Ἰσπανὸς ἐτελείωσε τὸν λόγον του μὲ τὴν προσθήκην: „Ἀλλ' ἐὰν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας θέλῃ νὰ κλείσῃ μετ' ἐμοῦ συμμαχίαν κατὰ τῆς Ἰσπανίας καὶ νὰ μὲ παραδώσῃ 12,000 στρατιώτας, τοὺς ὁποίους αὐτὸς μὲν νὰ διατηρῇ μὲ ἔξοδά του, ἐγὼ δὲ νὰ προστάζω ἀπεριορίστως, εἶμαι ἕτοιμος εἰς τοῦτο, ὑποχρεόνομαι νὰ φέρω εἰς τοιαύτην κατάστασιν τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ τὸν Δοῦκα τῆς Βαυαρίας, ὥστε νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸν Ἐκλεκτορικὸν οἶκον ὅσα ἐπῆράν ἀπ' αὐτοῦ."

Τὴν 11 Δεκεμβ. ἐκίνησεν ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τὸ Φραγκοφόρτιον εἰς τὸ Δαρμεστάδιον· τὴν 17 ἐπέρασε πέραν τοῦ Ῥήνου, καὶ τὴν 18 ἐκυρίευσε τὸ Ὀππενεΐμιον, καὶ τὴν 23 ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ τὸ Μογοντίακον. Ἐδῶ ἔδωκεν ἄνεσιν εἰς τοὺς ἀποσταμένους στρατιώτας του, καὶ τοὺς ἔβαλεν εἰς τὴν παραχειμασίαν. Μεταξὺ πολλῶν ἄλλων πλουσίων ἀποθηκῶν, τὰς ὁποίας εὕρηκεν εἰς τὴν μεγάλην ταύτην πόλιν, ἐσφετερίσθη καὶ τὴν ὡραίαν Ἐκλεκτορικὴν βιβλιοθήκην μὲ σκοπὸν νὰ τὴν χαρίσῃ εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς Ἀρ οσίας, ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἡ τύχη ἦτο τώρα ἀδικωτέρα παρ' αὐτὸν, ἐνῷ ὅλη ἡ συλλογὴ ὁμοῦ μὲ τὸ πλοῖον ἐπνίγη εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν.

Ἀπὸ τὰς δορικτησίας, τὰς ὁποίας εἶχε κάμειν ἕως τώρα ὁ βασιλεὺς τῆς Σβεκίας, ἐπεθύμει πρὸ πάντων νὰ κρατήσῃ τὴν Πομμερανίαν, καὶ διὰ νὰ μὴ πειραχθῇ ἐκ τούτου ὁ Ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου,

τοῦ ἔκαμε τὸ λαμπρὸν πρόβλημα νὰ νυμφευθῇ ὁ τούτου υἱὸς καὶ διάδοχος, ὁ μετέπειτα περίφημος γενόμενος Φρειδερῖκος Βιλέλμος, τότε ἀκόμη παῖς, τὴν μονογενῆ θυγατέρα τοῦ Γουστάβου Χριστίναν, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον νὰ σταλθῇ τώρα εἰς τὴν Σβεκίαν, διὰ νὰ ἀνατραφῇ ἐκεῖ κατὰ τὰ ἐγχώρια ἤθη καὶ εἰς τὴν Λουθηρανὴν θρησκείαν. Αὐτὸν δὲ νὰ ἀναδείξῃ Ἐκλέκτορα τοῦ Μογοντιάκου καὶ Δοῦκα τῆς Φραγκίας. Ἐὰν ἐπράττετο τότε ἡ ἰδέα αὕτη, ἤθελε μεταβῆν ἔπειτα ἡ αὐτοκρατορικὴ ἀξία εἰς τὸν Βρανδεμβουργικὸν οἶκον, καὶ ἡ Γερμανία ἤθελεν ἔχειν ἄλλην ἱστορίαν. Ἀλλ' ὁ ἀσθενὴς Γεώργιος Ἀλβρέχτος διεμαρτυρήθη κατὰ τούτου· οἱ Καλβινικοὶ ἱεροκήρυκες τῆς αὐλῆς του ἔσχισαν τὰ ἱμάτιά των ὅτι ὁ Πρίγκιψ ἔμελλε νὰ χάσῃ τὴν πίστιν του, καὶ ὁ Κόμης Σβαρσεμβέργιος, ὅστις ἐκυβέρνα τὸν Ἐκλέκτορα, καὶ ἦτο ὅλος ἔκδοτος εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν συμφέρον, ἤξευρε νὰ παραστήσῃ οὕτω τὸ πρᾶγμα, ὥστ' ἐκεῖνος δὲν ἤθελε πλέον ν' ἀκούσῃ τίποτε περὶ τούτου.

Ἐνῷ ὁ Γουστάβος εὐτύχει τόσον εἰς τὴν Γερμανίαν, εἰσέβαλεν ὁ Σαξονικὸς στρατὸς μὲ συμβουλὴν τοῦ στρατηγοῦ Ἀρνιμίου εἰς τὴν Βοημίαν, καὶ ἐκυρίευσεν ἀκόπως τὴν ἀσθενῶς φυλαττομένην Πράγαν. Ὁ Ἐκλέκτωρ ἐμβῆκε μὲ παράταξιν εἰς τὴν πόλιν ταύτην (11 Νοεμβ. 1631), μὲ ταπεινοφροσύνην ὅμως κατέλυσεν εἰς ἰδιωτικὸν οἶκον, ἔδειξε μέγα σέβας εἰς ὅλα τὰ ἰδιόκτητα τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ἐσφράγισεν ὅλα τὰ οἰκήματα τοῦ αὐτοκρατορικοῦ παλατίου, καὶ μετὰ διατριβὴν ὀλιγοχρόνιον ὑπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν καθέδραν του. Ὁ Ἀρνίμιος μετὰ τοῦτο ἐστράτευσεν εἰς τὴν Σιλησίαν. Εἰς τὸν ἄνω Ῥῆνον καὶ εἰς τοὺς Βεστφαλικοὺς κύκλους ἦσαν εὐτυχεῖς κατά τινων ταγμάτων τοῦ Τιλλίου ὁ Κόμης Ἀσσίας Καστέλου καὶ ὁ Δοὺξ Βιναρίας Βερνάρδος, οἱ ἄξιοι μαθηταὶ τοῦ Γουστάβου.

---

8. Βαλλεστεϊνίου ἀνύψωσις. (1631 — 1632).

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐκείτετο ὁ Βαλλεστεῖνιος ἥσυχος εἰς τὴν Βοημίαν, ὡσὰν ἓν ἡφαίστευον ὄρος, εἰς τοῦ ὁποίου τὰ βάθη βράζει νέα ὕλη πρὸς μέλλουσαν ἐκχείλισιν. Εἰς τὸν τρόπον τῆς ζωῆς του ἐνυπεκρύπτετο ἤδη μυστική τις φιλεκδικία· διότι ἔδειχνε τὴν ὑπερηφάνειάν του εἰς τὸ νὰ ἔχῃ τὸν οἶκον του μὲ πολυτέλευαν καὶ ἄσωτον δαπάνην ἑνὸς μεγάλου Μογόλου εἰς καιρὸν, ἐνῷ ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο συχνάκις εἰς ἀμηχανίαν διὰ τὰς ἀναγκαιοτάτας χρείας του. Τὰ εἰσοδήματα τῶν ὑποστατικῶν του καὶ οἱ ἀναρίθμητοι τόκοι, τοὺς ὁποίους ἐλάμβανεν ἀπὸ τὰ εἰς τοὺς πολέμους ἁρπασθέντα μιλιόνια, τὸν ἔκαμναν ἱκανὸν νὰ ὑπερβαίνῃ κατὰ τὴν πολυτέλειαν ὅλους τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης. Αὐτὸς, ὅς τις ἐκ φύσεως ἦτο μέτριος εἰς τὸ φαγητὸν, μόνον διὰ νὰ δείχνῃ πολυτέλειαν, ἔβαλλεν εἰς τὴν τράπεζάν του ἑκατὸν λογῶν φαγητά: ἓξ εὐγενεῖς παῖδες, ἀπὸ τοὺς προκρίτους οἴκους, ἐνδεδυμένοι κατάχρυσα, τὸν ἐδιακόνουν. Ἐδιδάσκοντο ἀπὸ διδασκάλους ἐπιτηδειοτάτους εἰς ὅλας τὰς τέχνας. Εἶχε μέγαν Δομέστικον, καὶ τέσσαρας θαλαμηπόλους, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἐβάσταξαν ἤδη τὸ αὐτοκρατορικὸν κλειδίον. Διὰ τούτων εἰσήγοντο εἰς αὐτὸν οἱ ζητοῦντες νὰ τοὺς δώσῃ ἀκρόασιν. Εὐγενεῖς καὶ Βαρῶνες ἐσυνωθοῦντο εἰς τὴν μικρὰν αὐλήν του, ἐπειδὴ ἔδιδε πλέον παρὰ αὐτοκρατορικοὺς μισθοὺς, καὶ δὲν ἐχάριζε ποτὲ ὀλιγώτερα παρὰ χίλια φλωρίνια. Πεντήκοντα πλουσίως ἐνδεδυμένοι σωματοφύλακες ἔκαμναν παράταξιν εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου του, καὶ τριακόσιοι ἐκλεκτοὶ ἵπποι ἔστεκαν εἰς τοὺς σταύλους του καὶ ἔτρωγαν εἰς μαρμάρινα παχνία. Ἀλλ' ὅλοι οἱ πολλοὶ ἄνθρωποι, οἵτινες τὸν περιεκύκλονον, ἔτρεμαν ἀπὸ τὸν φόβον των, ἐπειδὴ ἦτο τόσον εὐαίσθη-

τος, ὥστε πολλάκις τὸ μόνον κύτταγμα τὸν ἐσύγχυζε. Προσέτι ἐζήτει σιωπὴν νεκρῶν ὁλόγυρά του, καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος, τοῦ ὁποίου ἄλλοτε χαρὰ ἦτο ὁ θόρυβος τῆς μάχης, δὲν ἠδύνατο τώρα νὰ ὑποφέρῃ τὸν ῥοῖζον τῆς ἁμάξης, τὸ ἦχημα τοῦ μύωπος, τὸ γαύϊσμα τοῦ σκυλίου, ἢ τὴν μεγαλόφωνον ἐκφώνησιν μιᾶς λέξεως εἰς τὴν πρόστοόν του. Ὁλοκλήρους νύκτας ἐπέρνα εἰς τὸν ἀστρολογικὸν πύργον του, καὶ μόνοι του πιστοὶ ἦσαν ὁ γυναικάδελφός του Τερέσκας, καὶ ἡ τούτου γερόντισσα μήτηρ, τὴν ὁποίαν ἐτίμα ἐξαιρέτως διὰ τὴν φρόνησίν της.

Πλῆθος κατασκόπων, τοὺς ὁποίους ἐβάσταζε μὲ βαρέα ἔξοδα εἰς ὅλας τὰς αὐλὰς καὶ εἰς ὅλα τὰ στρατόπεδα, τοῦ ἐφανέρωναν πάντοτε τί συνέβη καὶ τί ἔμελλε νὰ συμβῇ. Μὲ ἐσωτερικὴν ἐπιχαιρεκακίαν ἴδε τὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἀμηχανίαν, ἥτις ηὔξανε μὲ τὰς προόδους τῶν Σβέκων, καὶ πᾶσα ἀγγελία νίκης τοῦ Γουστάβου ἦτο εἰς αὐτὸν εὐφροσύνη. Ὁ μόναρχος οὗτος εἶχε τὸν βεβαιώσειν διὰ μέσου φίλων τὴν συμπόνησιν του ὅταν καθηρέθη τῆς ἀξίας του· τώρα ἐπίστευσεν ὁ Βαλλεστεῖνιος, ὅτι ἀνάγκη ἦτο νὰ τὸν οἰκειωθῇ, καὶ ἐὰν ὁ Γουστάβος ἤθελε νὰ κάμῃ κοινωνίαν μαζή του, ἦτο εὔκολον νὰ ἀναγκάσουν τὸν Αὐτοκράτορα εἰς ὅλα.

Μεσίτης πρὸς τὸν βασιλέα μετὰ σκεπτικὴν δοκιμασίαν ἐκλέχθη ἕνας ἐπιτήδειος κατάσκοπος ὀνόματι Ἰαροσλάβιος Σεσίνας Ῥασῖνος ἐκ Ῥισεμβούργου. Οὗτος ἔλαβε τὰς παραγγελίας του ἀμέσως ἀπὸ τὸν Τερέσκαν, καὶ πρὸ πάντων ἐφυλάττετο ὁ Βαλλεστεῖνιος νὰ δώσῃ τι ἔγγραφον περὶ τούτου. Ὁ Ῥασῖνος εὕρηκε τὸν γέροντα Ματθίαν Κόμητα Θουρνίας εἰς Βερολῖνον τότε, ὅταν ὁ Γουστάβος ὑπήγαινεν εἰς τὴν Σπανδαυΐαν, καὶ ὁ Θούρνιος, ὅς τις ἀπὸ πολλῆς εὑρίσκετο εἰς τὸ Σβεκικὸν στράτευμα, τὸν ἔφερεν αὐτὸς εἰς τὸν βασιλέα. Τοῦ Γουστάβου ἡ ἀπόκρισις ἦτο

πολλὰ ἑλκυστική. Τὴν δευτέραν φορὰν τοῦ ἔγραψε καὶ ἐπιστολήν. Ἐχάρη λοιπὸν καθ' ὑπερβολὴν ὁ Βαλλεστεῖνιος. Ὁ Γουστάβος τοῦ ὑπεσχέθη νὰ τοῦ παραχωρήσῃ μέρος τοῦ στρατεύματος, ἐὰν ὅλα εὐοδωθῶσιν. Εὐθὺς μετ' ὀλίγον συνέβη ἡ ἐν Λειψίᾳ μάχη. Ὁ Βαλλεστεῖνιος ἠλάλαξεν ἀπὸ τὴν χαράν του. „Τὸν αὐτοκράτορα θέλω στείλειν εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἶπε φανερώτερα πρὸς τὸν Ῥασῖνον. Βοημίαν, Μοραβίαν, Αὐστρίαν θέλω κρατήσειν ἐγώ. Μὲ θαυμασμὸν θέλουν ἰδεῖν ὅλοι ποίαν βοήθειαν θέλω δώσειν εἰς τὸν βασιλέα, ὅςτις θέλει εὐχαριστηθῆν μαζή μου. Τώρα εἶναι καιρὸς καὶ θέλησίς μου νὰ ἀφανισθοῦν πρόῤῥιζα ὁ Αὐστριακὸς οἶκος καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Ἱσπανίας. Ἔχω καλὴν ὄρεξιν καὶ διὰ τὴν Βαυαρίαν. Ἐξεύρω, ὅτι οὗτος ἔχει τὸν θησαυρόν του εἰς τὸν ἐπίσκοπον Σαλισβούργου, καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἔχει τὸν ἰδικόν του ἐκεῖ· δὲν θέλουν φύγειν τὰς χεῖρας μου.“

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Γουστάβος ἐκστρατεύων εἰς τὸν Ῥῆνον δὲν ἠδύνατο νὰ στερηθῇ πλέον παρὰ τρία τάγματα, ἔκαμε κοινωνὸν τοῦ μυστικοῦ τὸν Ἐκλέκτορα τῆς Σαξονίας, καὶ τὸν ἐπαρακίνει νὰ στείλῃ μέρος τοῦ στρατεύματός του εἰς τὸν Φρειλανδόν. Ἀλλ' ὁ Ἰωάννης Γεώργιος δὲν ἐτόλμα ἀκόμη νὰ παροργίσῃ τόσον σφοδρᾶς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ὁ Βαλλεστεῖνιος ἐπρόσμενε ματαίως. Τοῦτο τὸν ἔκαμεν ὑπόψυχρον εἰς τὴν φιλίαν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐπειδὴ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τοῦ ἔγεινεν ἄλλο πρόβλημα, ἐπρόκρινε νὰ ὁδεύσῃ τὸν ἴδιόν του δρόμον.

Τοῦ Αὐτοκράτορος ἡ θέσις μετὰ τὴν ἐν Λειψίᾳ μάχην ἦτο χειρίστη ἀπὸ τὰς εἰς ὅσας εὑρέθη ποτέ. Τὸ στράτευμα ἐξηφανίσθη, ὁ Γουστάβος ἔστεκεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς Γερμανίας, τέσσαρες μεγάλοι ἡγεμόνες αὐτῆς καὶ δύω ἐξωτερικαὶ δυνάμεις ἦσαν σύμμαχοί του, καὶ οἱ Σάξονες ἦσαν τότε ἕτοιμοι νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Βοημίαν. Οὔτε στρατὸς, οὔτε ἀρ-

γύριον, οὔτε ἐμπιστοσύνη ἦσαν ὑπόλοιπα. Εἰς ταύτην τὴν ἀνάγκην ἐγέννησεν ἡ ἀπελπισία μίαν συμβουλὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐτρόμαξε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ αὐτός. Ὁ Βαλλεστεΐνιος, ἔλεγαν, εἶναι ὁ μόνος ἄνθρωπος τοῦ κόσμου, ὅς τις δύναται νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὸν κίνδυνον. Αὐτὸς παρήγαγε μίαν φορὰν στρατὸν ἐκ τοῦ μηδενός. Μόνον τὸ ὄνομά του θέλει σύρειν ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον στρατιώτας καὶ θέλει εἶσθαι τρόμος τῶν ἐχθρῶν μας. Ἐστοχάζοντο μὲν πόσον ἦτο ἐκ καρδίας καταπικραμμένος ὁ ἀνὴρ οὗτος, ἀλλὰ λαμπρὰ ἱκανοποίησις, ἐνόμιζαν οἱ λειτουργοὶ, θέλει φέρειν εἰς τὴν λήθην ὅλα τὰ γενόμενα. Ὁ Βαλλεστεΐνιος ἔμαθε διὰ τῶν κατασκόπων του ὅλας ταύτας τὰς συνδιαλέξεις πολὺ ἀρχήτερα πρὶν τοῦ τὰς μηνύσῃ ὁ αὐτοκράτωρ. Ἔκαμεν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ τὸν θερμάνῃ περισσότερον. Ἐμήνυσε διὰ τοῦ γέροντος Θουρνίου εἰς τὸν Σαξονικὸν στρατηγὸν νὰ στρατεύσῃ κατὰ τῆς Πράγας, ὅπου ἐπικρατεῖ μέγιστος φόβος, καὶ ἡ φρουρὰ θέλει φύγειν ἀπὸ τὸν τρόμον της: „Δὲν ἐξεύρουν, ἔλεγε πρὸς τὸν Ῥασῖνον, ποῦ νὰ κρύψωσι τὰς κεφαλάς των. Ἐγὼ θέλω ἐκδικήσειν τοὺς οὐδαμινούς. Ἐγὼ ἔχω πνεῦμα περισσότερον παρ' αὐτοὶ ὅλοι. Τὸ στέμμα τὸ ἐσήκωσαν ἐκεῖθεν· δὲν πειράζει τίποτε· ἐμπορῶ νὰ κατασκευάσω νέον.“ Τῳόντι δὲ σκοπός του ἄλλος μικρότερος δὲν ἦτο, εἰμὴ νὰ κάμῃ τὸν ἑαυτόν του βασιλέα τῆς Βοημίας.

Ἡ κυρίευσις τῆς Πράγας ἀπὸ τὰ Σαξονικὰ στρατεύματα ἔγεινε μετὰ τοῦτο τὸν Νοέμβρ. 1631, καθὼς ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω. Ὁ Ἀρνίμιος, ὁ στρατηγός των, ἀνδρεῖος μὲν, ἀλλ' ἄπιστος φατριαστὴς*), ὅς τις ποτὲ εἶχεν ὑπουργήσειν ὑπὸ τὸν Βαλλεστεΐνιον, καὶ εἶχε

*) Ἐγεννήθη 1581 εἰς τὸ Μεκελβουργικὸν Βοϊζεμβοῦργον, ἐσπούδασε μὲ προκοπὴν, ἔπειτα ἐταξείδευσε καὶ ὑπούργησε μετὰ τοῦτο τὴν Πολονίαν, Σβεκίαν, τὸν Αὐτοκράτορα καὶ τὴν Σαξονίαν. Ἀπέθανε δὲ εἰς Δρέσδαν 1640.

κυβερνήσειν τὰ στρατεύματάτου εἰς Στραλσυνδίαν καὶ Πολονίαν, ἐχάρη ἐνταμωθεὶς πάλιν μὲ τοὺς παλαιοὺς ἀξιωματικούς του. Ὁ Βαλλεστεῖνιος ἐσυνωμίλησε κρυφίως μετ' αὐτοῦ εἰς Ῥαουδενίκιον πλησίον Πράγας πολλὰς ὥρας (9 Νοεμβ.) καὶ ἔμαθε παρ' αὐτοῦ κατὰ πρῶτον τὴν βουλὴν τοῦ βασιλέως ὅτι θέλει νὰ ἐκλεχθῇ αὐτοκράτωρ. Ἡ ἀγγελία αὕτη τοῦ ἐζάλισε τὴν κεφαλὴν, καὶ ὡς ἀστραπὴ ἄναψε τὴν ἀγριωτάτην φλόγα τῆς ζηλοτυπίας· „Ἐπειδὴ ἐγὼ ἀπὸ τὸν βασιλέα δὲν ἔλαβα στράτευμα, εἶπε πρὸς τὸν γυναικάδελφόν του Τερέσκαν, πρέπει νὰ ἀρχίσω τὸ πρᾶγμα κατ' ἄλλον τρόπον. Πρέπει νὰ δεχθῶ τὴν στρατηγίαν. Ἔχω τότε τὴν προσταγὴν εἰς τὰς χεῖρας μου, καὶ ἐμπορῶ νὰ ἐκτελέσω καλήτερα τοὺς σκοπούς μου.“

Ἠθέλησε λοιπὸν τώρα νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὸν αὐτοκράτορα λαμβάνων παρ' αὐτοῦ διὰ τὴν ὑπουργίαν, ὅσα ἤθελε νὰ τοῦ ἐπάρῃ μὲ πόλεμον. Ποτὲ δὲν ἐγαργαλίσθη γλυκύτερα ἡ ὑπερηφάνεια ὑπουργοῦ παραπικραμμένου παρὰ ἡ τοῦ Φρειλανδοῦ, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ μετανοῶν ἔστειλε καὶ τοῦ ἐζήτει συγχώρησιν. Εἰς τοῦτον τὸν σκοπὸν εἶχαν μεταχειρισθῆν κατ' ἀρχὰς τὸν ἀνεψιόν του Μαξιμιλιανὸν Βαλλεστεῖνιον, ὅς τις ἐκ τῶν συγγενῶν του ἐτιμᾶτο περισσότερον ἀπ' αὐτόν. Ὁ Δοὺξ ἔκρυψε δολιώτατα τὴν μυστικὴν χαράν του, ἤκουσε τοὺς λόγους τοῦ ἀνεψιοῦ μὲ ψυχρότητα, καὶ ὡμίλησε πολλὰ καὶ πικρὰ περὶ ὅσων ἔπαθεν ἀπὸ τὴν ἀχαριστίαν καὶ ἀπιστίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἀφήσῃ εἰς παντελῆ ἀπελπισίαν τὸν πρέσβυν, εἶπεν εἰς τὸ τέλος: „Ὑπάγω εἰς Ζνόμιον, καὶ ἐκεῖ προσμένω τὰ ἀκριβέστερα προβλήματα τοῦ αὐτοκράτορος. Τοῦτο μόνον δύναμαι νὰ κάμω.“ Τὸ ἔκαμε, καὶ πάραυτα ἐφάνη ἐκεῖ πρὸς δευτέραν διαπραγμάτευσιν ὁ πρίγκιψ Ἐγγεμβέργιος, ὅς τις ἐτίμα ἐξαιρέτος τὸν Βαλλεστεῖνιον ἐκ τῶν βουλευτῶν τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἔμενεν ἀκόμη ψυχρὸς καὶ μονο-

σύλλαβος, ἔλεγεν ὅτι ἠγάπησε τὴν ἡσυχίαν καὶ τὰ θέλγητρα τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου, καὶ ὅτι δὲν δοκιμάζει δευτέραν φορὰν νὰ ὑπουργήσῃ μεγάλους. Ὁ πρέσβυς ἀθώωσε τὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τὸν τότε περιορισμόν του, καὶ τοῦ ὑπεσχέθη τελειοτάτην πληρωμὴν τῆς τιμῆς του, καὶ μισθὸν μηνιαῖον 50,000 θάληρα. Ὅλα εἰς μάτην. Τοῦ εἶπε προσέτι, ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Αὐτοκράτορος, ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, θέλει τὸν συνοδεύσειν διὰ νὰ διδαχθῇ ἀπ' αὐτὸν τὴν πολεμικὴν τέχνην. Τοῦτο ἦτο πάντῃ ἀλλότριον τῆς βουλῆς τοῦ Φρειλανδοῦ. Ὤμοσεν, ὅτι μαζὴ μὲ ἄλλον, καὶ ἐπ' ἀληθείας μαζὴ μὲ τὸν Θεὸν, δὲν θέλει ποτὲ στρατηγήσειν. Ἀφοῦ μὲ ἐσωτερικὴν χαρὰν ἐτρύφησεν εἰς τὴν ἀμηχανίαν τοῦ Ἐγγεμβεργίου, εἶπε τελευταῖον: „Συμπονῶ τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ μ' ὅλον ὅτι δὲν τὸ ἀξίζει, θέλω μ' ὅλον τοῦτο νὰ πράξω τι ὑπὲρ αὐτοῦ. Τρεῖς μῆνας θέλω νὰ τὸν ὑπουργήσω. Εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν, ἐὰν μοῦ δοθῶσι τὰ ἀναγκαῖα, θέλω τοῦ συνάξειν 30,000 στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἂς κυβερνήσῃ ἔπειτα ὅς τις ἔχει ὄρεξιν.

Εὐχαριστημένος ὁ Ἐγγεμβέργιος, ὅτι ἐκατώρθωσε καὶ τοῦτο, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Βιένναν. Τώρα ἔδειξεν ὁ ἰσχυρὸς τὴν δημιουργικήν του δύναμιν. Μὲ ταχύτητα μεγίστην ἐσύναξεν ὅλους του τοὺς παλαιοὺς φίλους, τοὺς ἔδωκεν ἥμισυ μιλιόνιον ἐξ ἰδίων του, καὶ τοὺς ἔστειλεν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου νὰ στρατολογήσουν. Μόλις διεφημίσθη, ὅτι ὁ Βαλλεστεῖνιος στρατεύει πάλιν καὶ συνέρρεαν οἱ στρατιῶται ἀγεληδὸν εἰς τὴν πάγγνωστον εὐτυχῆ σημαίαν. Χωριάται ἀφῆκαν τὸ ἄροτρον, χειρώνακτες τὰ ἔργα των διὰ νὰ χαροῦν ἐδῶ τὴν ζωὴν ἀσφαλέστερα καὶ εὐκολώτερα. Διότι ὁ μὲν τεθωρακισμένος ἔφιππος ἐλάμβανεν ἐννέα φλωρίνια τὸν μῆνα, ὁ δὲ ἐλαφρὸς ἔφιππος ἕξ, ὁ δὲ πεζὸς τέσσαρα χωρὶς τὴν καθημερινὴν τροφὴν κρέατος, ψωμίου, ζύθου καὶ οἴνου. Ὀλίγοι ἀπελάμβαναν τό-

τε ὅλα ταῦτα μὲ τοὺς κόπους των! Ὁ Φρειλανδὸς ἐπλήρωσε τὸν λόγον του, ὅς τις ἐφαίνετο κομποῤῥημοσύνη. Τὸν Μάρτιον ἦσαν αἱ 30,000 ἕτοιμαι.

Ἀλλὰ τίς ἔμελλε νὰ τὰς στρατηγήσῃ, ἐὰν ὄχι αὐτός; Εἰς τίνα ἤθελαν μείνειν πιστοὶ οἱ πρὸς χάριν αὐτοῦ ἀκολουθήσαντες τὴν γλυκεῖαν σάλπιγγα; Ὁ Βαλλεστεῖνιος τὸ ἤξευρε πολλὰ καλὰ, καὶ ἤρχισε τὸ παιγνίδιον τῆς ὑποκρίσεως μὲ ζῆλον διὰ νὰ φέρῃ τὸν αὐτοκράτορα ὅπου αὐτὸς ἤθελε. Πάλιν ὁ πρίγκιψ Ἐγγεμβέργιος ἐδοκίμαζεν εἰς αὐτὸν τὴν δεινότητα τοῦ λόγου του. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν εὕρισκε κἀμμίαν ὑπόσχεσιν, ἥτις ἀνέπαυε τὸν ἀδυσώπητον, εἶπε τελευταῖον: Ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἐπιστρέφει ἀπὸ τὴν ἀπόφασίν του ταύτην. Ἀφίνεται ὅλος εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ Δουκός· αὐτὸς ἂς ἐκτιμήσῃ τὰς ὑπουργίας του, καὶ ὅ,τι ζητήσῃ, θέλει τοῦ δοθῆν. Τοῦτο μόνον ἤθελε ν' ἀκούσῃ ὁ Βαλλεστεῖνιος. „Ἐὰν εἶναι τοῦτο, εἶπε, παρακαλῶ νὰ μὲ δοθῇ σκέψεως καιρὸς εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν." Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἔδωκεν εἰς τὸν πρίγκιπα ἐγγράφως τὰς ἐφεξῆς συνθήκας μὲ τὴν βεβαίωσιν, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ τελευταῖος λόγος του, καὶ παρεκτὸς τούτων δὲν ἀκούει πλέον τίποτε περὶ στρατηγίας.

„Ὁ Δοὺξ Φρειλανδίας γίνεται ἀρχιστράτηγος τοῦ αὐτοκράτορος, ὅλου τοῦ ἀρχιδουκικοῦ οἴκου καὶ τοῦ στέμματος τῆς Ἰσπανίας. Λαμβάνει ἀπόλυτον τὴν κυβέρνησιν τῶν ὅλων. Ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ εὑρίσκεται εἰς τὸν στρατόν. Πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ τακτικοῦ μισθοῦ του δίδεται ἐνέχυρον εἰς τὸν Δοῦκα Φρειλανδίας μία Αὐστριακὴ κληρονομικὴ χώρα. Ὡς ἔκτακτον ἀμοιβήν του λαμβάνει κληρουχικὴν ἐξουσίαν εἰς ὅλας τὰς χώρας, ὅσας θέλει κυριεύσειν. Αἱ δημεύσεις καὶ αἱ συγχωρήσεις εἰς τὴν Γερμανίαν κρέμανται ὁλοτελῶς ἀπ' αὐτὸν μόνον. Τὸ ἀναγκαῖον ἀργύριον τοῦ πολέμου θέλει του πληρωθῆν, καὶ ἀνάγ-

κης πεσούσης πρέπει νὰ τοῦ εἶναι ἀνοικταὶ ὅλαι αἱ κληρονομικαὶ χῶραι τοῦ αὐτοκράτορος.“

Ὁ Ἐγγεμβέργιος ἐκιτίρνισε. Τοιαῦτα πράγματα νὰ ζητῇ· εἶναι τὸ αὐτὸ καὶ νὰ κρημνίσῃ τὸν αὐτοκράτορα ἀπὸ τὸν θρόνον. Ἔστειλε μ' ὅλον τοῦτο τὸ γράμμα εἰς τὴν Βιένναν καὶ — ὑπεγράφη. Ὁ Βαλλεστεῖνιος ἐπλήθυνε τώρα τὸ στράτευμά του εἰς 40,000 στρατιωτῶν, ἐκίνησεν ἀπὸ Ζενομίου εἰς Πράγαν τὸν Ἀπρίλ. 1632, ἐκυρίευσε τὴν πόλιν μὲ βίαν, καὶ εἰς ὀλίγας ἑβδομάδας ἐδίωξεν ἀπὸ τὴν Βοημίαν ὅλους τοὺς Σάξονας.

---

9. Γουστάβος Ἀδόλφος εἰς τὴν μεσημβρινὴν Γερμανίαν. (1632).

Ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανὸς, ὅστις τώρα ἐφοβεῖτο μὴ τὸν χαιρετήσωσιν οἱ Σβέκοι, ἐμεταχειρίσθη τὸν καιρὸν, ὁπότ' ἐκεῖνοι παρεχείμαζαν εἰς τὸν Ῥῆνον, νὰ κράξῃ τὸν Τίλλιον ἀπὸ τὴν βόρειον Γερμανίαν, διὰ νὰ φυλάξῃ τὴν χώραν του. Ἀκούσας τοῦτο ὁ Γουστάβος ἔτρεξε νὰ προλάβῃ τὸν στρατηγὸν τοῦτον. Διευθύνθη εἰς τὴν Φραγκίαν, ἠνώθη τὴν 11 Μαρτίου μὲ τὸν στρατηγόν του Ὥρνιον εἰς Κίζιγγαν, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὴν Νοριμβέργαν. Ἡ παλαιὰ αὕτη καὶ πλουσία ἐμπορικὴ πόλις ἔσπευσε νὰ φιλιωθῇ μὲ τὸν προστάτην τῶν Εὐαγγελικῶν, καὶ οὕτω νὰ ἀποπέμψῃ ἀφ' ἑαυτῆς τὴν τύχην τοῦ Μαγδεβούργου. Ἐθελουσίως ἤνοιξαν οἱ πολῖται τὰς πύλας εἰς τοὺς Σβέκους, καὶ τὴν 21 Μαρτίου ἐμβῆκεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν πόλιν μὲ εὐφροσύνους ἐκφωνήσεις τοῦ λαοῦ. Μὲ δῶρα ἱκανὰ ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν καὶ ἐστράφη κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Βαυαρίαν. Ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐπαραδόθη ἡ Δοναουέρδα (27 Μαρτ.).

Τώρα ἐσηκώθη ὁ Δοὺξ τῆς Βαυαρίας, καὶ ἵππευσεν εἰς τὸ ἐν Κλαρένη στρατόπεδον τοῦ Τιλλίου. Ἔσπευσαν νὰ τσακίσουν τὰ γεφύρια τοῦ Λέχου, ὅταν ἐπλησίαζαν αἱ ἐμπροσθοφυλακαὶ τῶν Σβέκων. Ὁ βασιλεὺς ἤθελε νὰ διαβῇ ἐξ ἅπαντος τὸν ποταμὸν, μ' ὅλον ὅτι τὰ ἐχθρικὰ κανόνια ἐπυροβόλουν ἀπ' ἀντικρὺ σφοδρότατα. Τρομερὰ φωτία κατέτρωγε πολλοὺς καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη, ἀλλ' οἱ Φίννοι ἔστησαν τελευταῖον γέφυραν ἐπὶ πλοίων. Μέρος τοῦ στρατοῦ ἐπέρασε δι' αὐτῆς τὸν ποταμὸν, οἱ ἐχθροὶ ὠπισθοπόρουν πάντοτε, καὶ ὁ Τίλλιος, ἀπομακρυσμένος διὰ κατασκόπευσιν ἀπὸ τὸν στρατόν του, ἐπληγώθη μὲ τρίλιτρον σφαῖραν κανονίου εἰς τὸ γόνυ, καὶ ἔπεσεν ἀπὸ τὸν ἵππον (5 Ἀπριλ.). Τὸν ἔφεραν λειποθυμημένον εἰς Ἰγγολστάδιον, ὅπου ὠπισθοχώρησε καὶ ὁ Ἐκλέκτωρ μὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ κτυπημένου στρατεύματος. Μετὰ ἀνεκφράστους ὀδύνας, τὰς ὁποίας ἐδοκίμασεν ὁ Τίλλιος ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν χειρούργων, ἀπέθανε μετὰ δεκαπέντε ἡμέρας, ἑβδομήκοντα τριῶν ἐτῶν ἡλικίας, σχεδὸν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ἐκλέκτορος, ὅς τις ἔχασε δι' αὐτοῦ τὸ στερεώτατον στήριγμά του.

Δὲν εἶναι περιττὸν νὰ ἀναγνώσωμεν χαρακτηριστικά τινὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου τούτου. Ὅλον τὸ ὄνομά του ἦτο Ἰωάννης Τεζέρκλας Κόμης Τιλλίου. Ἐκατάγετο ἀπὸ ἐπίσημον γένος τοῦ Λεοδίου. Ἐκ νεότητος ἔδειξε κλίσιν εἰς τὰ πολεμικά· Εἰς τὸ Βέλγιον, τὴν τότε σχολὴν τοῦ πολέμου, ἐδιδάχθη κατὰ πρῶτον τὴν πολεμικὴν τέχνην. Ἔπειτα ὑπούργησεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὅπου ἔφθασε τὸν βαθμὸν αὐτοκρατορικοῦ στρατηγοῦ τῶν πυροβόλων. Ὀλίγον τι πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Γερμανικοῦ πολέμου τὸν ἔκαμεν ὁ Δοὺξ Βαυαρίας στρατηγὸν καὶ ἔπειτα ἀρχιστράτηγον τῶν τῆς συνδέσεως στρατευμάτων. Ἐγέμισεν ὅλας τὰς ὁπλοθήκας ἀπ' ὅλα τὰ εἴδη τῶν κανονίων καὶ τῶν μικρῶν ὅπλων, ὠχύρωσε τὰ Βαυαρικὰ σύνορα ἐξαίρετα, καὶ

ἐγύμνασε τὰ στρατεύματα τόσον προσφυῶς, ὥστε ἐνομίζοντο τότε τὰ ἄριστα ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ὁ Γουστάβος ἐσυνείθιζε νὰ τὸν ὀνομάζῃ παλαιὸν Κορποράλιον, ἴσως διὰ νὰ σημαίνῃ τὴν ἀκρίβειαν, ὠμότητα καὶ αὐστηρότητα, τὰ ὁποῖα ἦσαν πρῶτα σημεῖα τοῦ χαρακτῆρος του. Πρὸ τῆς ἐν Λειψίᾳ μάχης ἐκαυχᾶτο διὰ τρία πράγματα, ὅτι δὲν ἐμέθυσε ποτὲ, ὅτι δὲν ἤγγιξε γυναῖκα, ὅτι δὲν ἐνικήθη εἰς καμμίαν μάχην. Πολυτέλειαν καὶ ἐξωτερικὰς τιμὰς ἐμίσει. Δὲν ἔλαβε ποτὲ μετρητὰ ἀργύρια ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ μόνον ὑποστατικὰ, καὶ ὅταν ἔμελλε νὰ ὑψωθῇ εἰς τὸν βαθμὸν τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας ἔδωκεν εἰς τὸν Καγκελλάριον 500 θάληρα διὰ νὰ μὴ γράψῃ τὸ δίπλωμα. Μίαν πολύτιμον, χρυσῆν, ἀδαμαντοκόλλητον ἅλυσιν, τὴν ὁποίαν τοῦ ἔδωκε δῶρον ἡ πριγκιπέσσα τῆς Ἱσπανίας Ἰσαβέλλα Κλάρα, ἐχάρισε πάραυτα εἰς τὸ μοναστήριον τῆς παλαιᾶς Ὀττίγγης, καὶ εἰς τὴν πόλιν Ἀμβοῦργον ἔδωκε πάραυτα ὀπίσω 1000 φλωρία, τὰ ὁποῖα τοῦ ἐπρόσφερε δῶρον. Ἀφῆκε μετρίαν περιουσίαν, ἥτις κατὰ τὴν διαθήκην του ἐμοιράσθη εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατεύματός του. Ἦτο μετρίου ἀναστήματος, ὑγιηρὸς, ἀλλὰ κάτισχνος. Τὸ πλατὺ, ῥυτιδωμένον μέτωπόν του, τὰ κοντὰ καὶ κατσαρὰ μαλλία του, τὰ μεγάλα ὀμμάτιά του μὲ τὸ παντοτεινὰ σοβαρὸν βλέμμα, ἡ μακρὰ μύτη του, τὰ βαθυλὰ μάγουλα, καὶ τὸ μακρὺ πωγώνιόν του, ἔκαμναν τὸ πρόσωπόν του καθ᾽ ὑπερβολὴν τρομερόν. Ἕνας σύγχρονός του συγγραφεὺς, εἰς τὸν ὁποῖον χρεωστοῦμεν τὴν περιγραφὴν ταύτην, σημειόνει, ὅτι αἱ ὁμοιόμυρφοι στολαὶ τῶν στρατιωτῶν ἐφάνησαν κατὰ τὸ τέλος ταύτης τῆς ἑκατονταετηρίδος καὶ μάλιστα εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε, πρὶν εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν Βαυαρίαν, νὰ ἐξουσιάσῃ πρῶτον τὴν πλουσίαν πόλιν Αὐγοῦσταν. Διὰ τοῦτο ὑπῆγεν ἐκεῖ τὴν 17 Ἀπριλ.,

καὶ ἐπειδὴ οἱ πολῖται τὸν ἐδέχθησαν μετὰ χαρᾶς ὡς προστάτην τῆς θρησκείας των, δὲν ἠδύνατο ἡ Βαυαρικὴ φρουρὰ νὰ τὸν ἀντισταθῇ. Ἀφοῦ ἀνεχώρησεν αὕτη, εἰσῆλθε μετὰ παρατάξεως ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν πόλιν (24 Ἀπριλ.), ἤκουσε μίαν εὐαγγελικὴν διδαχὴν καὶ μίαν δοξολογίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἀξίας Ἄννης, καὶ ἔπειτα ἐκατέλυσεν ὅπου τοῦ ἦτο ἡτοιμασμένον. Ἔπειτα, καθὼς ἔκαμεν ἀλλοῦ, ἔλαβε τὴν προσκύνησιν *) ἀπὸ τοὺς πολίτας, ἔκαμε μεσημβρινὸν συμπόσιον, ἐπεσκέφθη τὸ βουλευτήριον, καὶ τὸ ἑσπέρας ἐπανῆλθεν εἰς τὸ ἐν Λεχαούσῃ στρατόπεδόν του. Τὰς ἐφεξῆς ἡμέρας ἔκαμε πολλὰς τοιαύτας ἐπισκέψεις εἰς τὴν πόλιν, εἰσήγαγε πάλιν τοὺς Εὐαγγελικοὺς εἰς τὸ βουλευτήριον, ἀποκατέστησε τὴν Λουθηρανὴν θρησκείαν, μετέβαλε πολλὰ ἄλλα, καὶ ὡς εἰς μέλλοντας συμμάχους ἐπέθηκεν εἰς τοὺς πολίτας πολλὰ καθήκοντα.

Μετὰ τοῦτο ἐστράφη πάλιν εἰς τὴν Βαυαρίαν, καὶ ἐπολιόρκησε τὸν Ἐκλέκτορα εἰς Ἰγγολστάδιον. Ἀλλ' ἡ πόλις ἦτο τόσον ὀχυρὰ, ὥστ' ἐματαιώθησαν ὅλαι αἱ δοκιμαί του, καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ Τιλλίου ἔκαμαν τὰ δυνατά των διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν ὑπὲρ τοῦ στρατηγοῦ των. Ὁ Γουστάβος ἔχασε πολλοὺς ἐπιτηδείους ἀξιωματικοὺς, καὶ αὐτοῦ ὁ ἵππους ἐφονεύθη ἀπὸ σφαῖραν κανονίου εἰς τὴν μάχην. Ὁ Βαυαρικὸς λαὸς ἀπὸ θρησκευτικὸν ζῆλον ἐφόνευσεν ἀπανθρώπως Σβέκους τινὰς πεσόντας εἰς χεῖρας του. Τελευταῖον διέφυγεν ὁ Ἐκλέκτωρ ἀπὸ τὸ φρούριον, καὶ ἐκλείσθη εἰς τὴν Ρατισβόναν. Τοῦτο ἐπαρακίνησε τὸν βασιλέα νὰ σηκώσῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Ἰγγολσταδίου, καὶ νὰ ὑπάγῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Μυνιχίαν. Εἰς Λανδεσούταν ἠθέλησε

*) Τοῦτο ἐπροξένησε μεγάλην δυσαρέσκειαν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Εὐαγγελικοὺς, ἐπειδὴ ἡ Αὐγούστα ἦτο ἐλευθέρα πόλις. Ἀποδεικνύει τοῦτο, ἔλεγαν, ὅτι δὲν ἦλθε νὰ προστατεύσῃ, ἀλλὰ νὰ καθαιρέσῃ τὴν ἐλευθερίαν.

νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τοὺς φονευθέντας Σβέκους. Εἰς τὸν πρέσβυν τῆς πόλεως εἶπε μὲ τόνον ἀσυνήθιστον εἰς αὐτόν: „Ἐὰν στοχασθῶ τὰς σκληρότητας, τὰς ὁποίας ἐκάμετε εἰς τοὺς στρατιώτας μου, δὲν ἐξεύρω ἂν εἶσθε ἄνθρωποι ἢ θηρία. Κόπτετε μύτας καὶ αὐτία καὶ χεῖρας καὶ πόδας. Πῶς νὰ σᾶς ἐλεήσω; ἢ πῶς νὰ προσφερθῶ εἰς ἐσᾶς;" — Καὶ μ' ὅλον τοῦτο δὲν συνέβη κακὸν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ μὲ 100,000 θάληρα ἀπέφυγε τὴν λεηλασίαν.

Ἡ Μυνιχία ἔτρεμε τὸν ἐρχομὸν τοῦ βασιλέως. Ἡ αὐλὴ κατέφυγεν εἰς Σαλισβοῦργον, πρόσωπα τινὰ τοῦ ἀρχείου τοῦ ἐπρόσφεραν ἔξω τὰ κλειδία τῆς πόλεως. Ὁ Γουστάβος τοὺς ἐδέχθη εὐμενῶς, ὑπεσχέθη εἰς τὴν πόλιν τὴν προστασίαν του, καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς ἀναχωροῦντας: „Ἐκάμετε πολλὰ καλὰ, ἡ ὑποταγή σας μὲ γυμνόνει ἀπὸ τὰ ὅπλα. Δικαίως ἠδυνάμην νὰ ἐκδικηθῶ εἰς τὴν πόλιν σας τὴν δυστυχίαν τοῦ Μαγδεβούργου· μὴ φοβεῖσθε ὅμως, ἀλλ' ἔστε ἀφρόντιδες διὰ τὰ κτήματα, οἰκογενείας καὶ τὴν θρησκείαν σας. Ὑπάγετε εἰς εἰρήνην. Ὁ λόγος μου ἀξίζει περισσότερον παρὰ ὅλαι αἱ συνθῆκαι τοῦ κόσμου."

Τὴν 17 Μαΐου ἐμβῆκεν εἰς τὴν Μυνιχίαν. Τὸν ἠκολούθουν ὁ Παλατινοκόμης Φρειδερῖκος, δύω Δοῦκες Βιναρίας, καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἡγεμόνες καὶ στρατηγοί. Ἐξεπέζευσεν εἰς τὸ Ἐκλεκτορικὸν παλάτιον, καὶ ἐθεώρησεν ὅλα τὰ οἰκήματα. Δὲν ἠδύνατο νὰ θαυμάσῃ ἱκανῶς τὴν καλλονὴν καὶ λαμπρότητά του, καὶ ἠρώτησε τὸν φύλακα τίς ἦτο ὁ πρωτουργὸς τούτου τοῦ ἐξαιρέτου οἰκοδομήματος. „Κανεὶς ἄλλος εἰμὴ ὁ Ἐκλέκτωρ αὐτὸς," ἀπεκρίθη ἐκεῖνος. „Ἐπεθύμουν νὰ ἔχω τὸν ἀρχιτέκτονα τοῦτον, εἶπεν ὁ βασιλεύς· ἤθελα νὰ τὸν στείλω εἰς Στοκολμίαν." — „Τοῦτο (ἀπεκρίθη ὁ φύλαξ μὲ κοσμίαν τόλμην, ἥτις ἤρεσε τὸν βασιλέα) θέλει φυλαχθῆν βέβαια ὁ ἀρχιτέκτων."

Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ὑπῆγεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν

ὁπλοθήκην, ὅπου μὲ θαυμασμόν του δὲν εὕρηκε τίποτε εἰμὴ ἀμάξια κανονίων. Ἕνας χωριάτης ἀνεκάλυψε τὸ μυστικόν. Ἐσήκωσαν τὸ ἔδαφος καὶ εὕρηκαν ὑποκάτω κρυμμένα ἑκατὸν τεσσαράκοντα κανόνια. Τὰ περισσότερα τούτων μετεφέρθησαν εἰς τὴν Αὐγούσταν. Τὴν Ἀνάληψιν (20 Μαΐου) ὑπῆγεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Θεοτόκου, καὶ ἤκουσε λειτουργίαν γενομένην μὲ ὅλην τὴν λαμπρότητα τῆς Καθολικῆς θρησκείας, ἐπεσκέφθη ἔπειτα τὸν σύλλογον τῶν Ἰησουϊτῶν καὶ ἀπεκρίθη εἰς τοῦ Διευθυντητοῦ τὴν Λατινικὴν προσλαλιὰν διὰ τῆς αὐτῆς γλώσσης, συνωμίλησε καὶ μίαν ὥραν μετ' αὐτοῦ περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ μυστικοῦ δείπνου.

Ἀπὸ Μυνιχίας ἐστράφη πάλιν εἰς τὴν Σοηβίαν διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὰς ἐλευθέρας πόλεις καὶ μάλιστα τὴν Οὔλμαν. Διὰ τοῦτο τὴν 27 Μαΐου ἔφθασεν εἰς Αὐγούσταν, καὶ ἐκεῖ ἑώρτασε τὴν Πεντηκοστήν. Χρονικόν τι διηγεῖται περὶ αὐτοῦ τὰ ἐφεξῆς: „Τὴν 30 Μαΐου, ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, δὲν ὑπῆγεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἤκουσεν εἰς τὸν οἶκον του διδαχὴν ἀπὸ τὸν Δ. Φαβρίκιον. Τὸ ἑσπέρας τοῦ ἦλθεν ἐπιθυμία χοροῦ, καὶ συνεκάλεσε βάλον, ὅπου ἐχόρευσαν πολλαὶ νεάνιδες Ἀγγλιστὶ καὶ Γερμανιστί."

Ἐπειδὴ δὲ ὁ Βαλλεστεΐνιος κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἀπεδίωξεν ἐκ Βοημίας τοὺς Σάξονας, ἄλλο δικαιότερον δὲν ἦτο εἰμὴ νὰ στραφῇ μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς τὴν Βαυαρίαν διὰ νὰ βοηθήσῃ ἰσχυρῶς τὸν στενοχωρημένον Μαξιμιλιανόν. Καὶ ὄχι μόνον ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπρόσμενε τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἐκλέκτωρ αὐτὸς τὸν ἐπροσκάλεσε μὲ λιπαρὰς δεήσεις. Ἀλλὰ μέρος μὲν ἔχαιρεν ὁ φιλέκδικος ἀρχιστράτηγος βλέπων πολὺν καιρὸν εἰς στενοχωρίαν τὸν ἐχθρόν του καὶ ταπεινούμενον ἔμπροσθέν του μὲ δεήσεις, μέρος δὲ απέφευγεν ἐπίτηδες ἀπὸ τὸν βασιλέα διὰ νὰ ἔχῃ ἀνοικτὴν ὁδὸν ἑνώσεως, ἐὰν πέσῃ ἀνάγκη. Εἰς τὸν

Ἐκλέκτορα ἐμήνυσεν, ὅτι δὲν τολμᾷ τώρα ν' ἀφήσῃ γυμνὴν τὴν Βοημίαν, καὶ ὅτι δὲν θέλει πράξειν ποτὲ κατὰ τὴν προσταγὴν ἑνὸς ἄλλου, καὶ ὅτι καὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα αὐτὸν ἐσυμφώνησε νὰ μὴ ἀνακατώνεται οὐδ' αὐτὸς εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Ὁ Μαξιμιλιανὸς, στενοχωρούμενος πάντοτε ἀπὸ τὴν ἀνάγκην ἔστελνε συχνοὺς ταχυδρόμους ἀπὸ τὴν Ῥατισβόναν εἰς Βοημίαν, καὶ τελευταῖον τοῦ ἐπρόβαλε χωρὶς ἀντιλογίαν ὅτι ὑποτάσσεται εἰς ὅλας τὰς προσταγὰς τοῦ Βαλλεστεϊνίου, ἐὰν τώρα θελήσῃ νὰ ἑνωθῇ μαζή του. Ἐδέχθη τελευταῖον ὁ Βαλλεστεΐνιος τοῦτο, ἀλλ' ἐδιώρισε πρὸς νέαν λύπην τοῦ Ἐκλέκτορος ὄχι τὴν Ῥατισβόναν, ἀλλὰ τὴν Ἔγραν ἑνώσεως τόπον, ἐπειδὴ, ἐστοχάζετο αὐτὸς, ἀνάγκη ἦτο νὰ ἐπάρουν ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν πρῶτον τὴν Νοριμβέργαν. Μ' ὅλον ὅτι ἦτο δυσαρεστημένος εἰς τοῦτο ὁ Ἐκλέκτωρ, ἐφάνη ὅμως παραυτα, ὅτι τὸ ὁποῖον στενοχωρούμενος ἐνόμιζεν ἰδιοτροπίαν τοῦ Δουκὸς ἦτο μὲ φρόνησιν ἀποφασισμένον, διότι εὐθὺς ἀφοῦ ἤκουσεν ὁ Γουστάβος τὴν ὁδοιπορίαν τοῦ ἀρχιστρατήγου ἀνεχώρησε σπουδαστικὰ ἀπὸ τὴν Βαυαρίαν, καὶ πρὸ τοῦ ἐχθροῦ του ἔφθασεν εἰς τὴν Νοριμβέργαν.

Ἐπαράστησεν εἰς τοὺς γερουσιαστὰς τὸν προκείμενον κίνδυνον, καὶ τοὺς ἠρώτησεν, ἂν ἤθελαν νὰ τὸν ὑποστηρίξωσι. Τοῦ ὑπεσχέθησαν τὰ πάντα: χιλιάδες τινὲς νέων πολιτῶν ἐπλήθυναν τὸν στρατόν του, καὶ ὑπὲρ τὰς 7000 χωριατῶν καὶ στρατιωτῶν περιέφραξαν εἰς ὀλίγας ἡμέρας τὴν πόλιν μὲ τοιούτους χάρακας καὶ λάκκους, ὥστε τὸ ἐκεῖ σταθὲν Σβεκικὸν στρατόπεδον ἔγεινεν ἀκατανίκητον. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο (6 Ἰουλ.) ἐφάνη τὸ ἡνωμένον στράτευμα τοῦ Φρειλανδοῦ καὶ τῆς Βαυαρίας, ἐπίασε τὰ πρὸ Νοριμβέργης ὑψώματα ἀντικρὺ τοῦ Σβεκικοῦ στρατοπέδου καὶ περιεχαρακώθη καὶ αὐτὸ ἐπάνω εἰς αὐτά. Ὁ βασιλεὺς ἦτο τότε ἀκόμη ἀδύνατος, καὶ ὁ Μαξιμιλιανὸς

ἐπεθύμει νὰ τὸν κτυπήσῃ· ἀλλ' ὁ Βαλλεστεῖνιος, πιστὸς εἰς τὸν μυστικὸν σκοπόν του, εἶπε: „μάχαι ἔγειναν ἱκαναί· πρέπει νὰ δοκιμάσωμεν μίαν φορὰν καὶ μέθοδον ἄλλην." Ἤλπιζε νὰ ἀναγκάσῃ μὲ τὴν πεῖναν τοὺς Σβέκους μετὰ τῶν Νοριμβεργίων· ἀλλ' εἰς τὴν πόλιν ἦτο πλῆθος ζωοτροφιῶν τόσον, ὥστε ὁ Γουστάβος ἤλπιζε μᾶλλον ὅτι τὸν ἐχθρόν του θέλει ἀποδιώξειν μὲ τὴν πεῖναν.

Ἕνδεκα ἑβδομάδας ἔστεκαν μὲ τοῦτον τὸν τρόπον οἱ δύω στρατοὶ ἀντικρὺ ἀλλήλων, καὶ ἠρεθίζοντο ἀμοιβαίως μόνον μὲ ἀκροβολισμούς. Οἱ Βαλλεστεϊνικοὶ κατέφαγαν τὰ πέριξ τόσον φοβερῶς, ὥστε τελευταῖον ἠναγκάζοντο νὰ ὑπάγουν ἑπτὰ μίλια μακρὰν διὰ τροφὴν τῶν ἵππων. Εἰς δὲ τοὺς Σβέκους συνέῤῥεαν κατ' ὀλίγον λαοὶ πρὸς βοήθειαν, ὥστε τοῦ Γουστάβου τὸ στράτευμα ἔγεινε τελευταῖον 70,000 ἀνθρώπων. Μὲ τόσον τεράστιον πλῆθος ἀνθρώπων νὰ καταβαρύνῃ περισσότερον τοὺς πτωχοὺς Νοριμβεργίους τοῦ ἐφάνη σκληρὸν, καὶ ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς δὲν ἤθελε κατ' οὐδένα τρόπον νὰ παραιτήσῃ τὰ βουνά του, ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἐκδιώξῃ ἐκεῖθεν μὲ βίαν· ἐγχείρημα τολμηρὸν μὲ ἀνοησίαν, τὸ ὁποῖον μόνον ἡ ἐσχάτη ἀνάγκη ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ. Ἡ 4η Σεπτεμβρίου ἐδιωρίσθη διὰ τὴν προσβολήν. Ὁ βασιλεὺς ἐπροσευχήθη, καὶ ἔφερε τοὺς στρατιώτας του εἰς τὰ βουνά. Ὁ Βαλλεστεῖνιος διεύθυνε τὰ κανόνιά του πρὸς τὰ κάτω, καὶ ὑποκάτω φονικῆς φωτίας, μὲ τὴν ὁποίαν κἀνὲν πυροβόλημα δὲν ἔπιπτεν εἰς μάτην, ἐπλησίαζαν οἱ Σβέκοι. Ὅσα δύνανται νὰ κάμουν ἀνδρία καὶ καταφρόνησις θανάτου, ἔγειναν ὅλα ἐδῶ. Ἀναρίθμητα βόλια κανονίων ἐπέταξαν εἰς τὸ ὄρος, καὶ ἐφόνευσαν τινὰς τῶν ἐπάνω ἱσταμένων πολεμιστῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Βαλλεστεϊνίου ἐφίππου παρόντος ἐσκότωσαν τὸν ἵππον, ἀλλ' ἡ μεγάλη ὑπεροχὴ τῶν στερεῶς περιχαρακωμένων αὐτοκρατορικῶν πρὸς τοὺς πάντη ἀχαρακώτους Σβέ-

κους ἐζημίονε καθ' ὑπερβολὴν τοὺς δευτέρους. Εἰς μάτην ὁ Γουστάβος μετὰ τὸν ἀφανισμὸν τῶν πρώτων ταγμάτων ἔφερε νωπὰ στρατεύματα· ἐσκέπασαν καὶ ταῦτα, ὡς τὰ πρῶτα, τὸν τόπον τῆς μάχης μὲ τὸ αἷμα καὶ μὲ τὰ σώματά των. Ὁ ἀνδρεῖος Δοὺξ τῆς Βιναρίας Βερνάρδος, ὑποκάτω τοῦ ὁποίου ἐτουφεκίσθησαν πολλοὶ ἵπποι, εἰς μάτην ἀπέδειχνεν εἰς τὸν βασιλέα τὸ ἀδύνατον τῆς νίκης, καὶ τελευταῖον, ἐπειδὴ οἱ λόγοι του δὲν εἰσηκούοντο, ὥρμησεν ὡς ἀπηλπισμένος εἰς τὴν φωτίαν. Ἡ ἄφρων σχεδὸν τόλμη του τὸν ὤθησε μὲ μέρος τοῦ τάγματός του εὐτυχῶς ἐπάνω εἰς τὸ ὄρος, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ διαχωρήσῃ τὰ κανόνια καὶ προσέτι ἐπλάκωσε καὶ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς, ἠναγκάσθη μετὰ φοβερὰν αἱματοχυσίαν νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω. Τελευταῖον ἐπρόσταξεν ὁ βασιλεὺς νὰ σαλπίσουν τὴν ἐπιστροφὴν, ἀφοῦ εἶχε διαρκέσειν ὁ σχεδὸν ἀπάνθρωπος ἀγὼν περὶ τὰς δέκα ὥρας. Περίπου 2000 νεκροὶ ἔμειναν εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, καὶ οἱ πληγωμένοι ἦσαν περισσότεροι. Καὶ ὁ Γουστάβος αὐτὸς ἐγνώρισεν ἔπειτα τὴν ἀσυλλογιστίαν του. „Παιδαριώδη ἀνοησίαν ἐκάμαμεν, ἐξάδελφε", εἶπεν εἰς τὸν δεῖπνον πρὸς τὸν Παλατινοκόμητα Φρειδερῖκον. Ἦτο ὅμως εὐτυχία. ὅτι κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀξίους στρατηγούς του δὲν ἔχασεν ἐκεῖ τὴν ζωήν του.

Ἀκόμη δεκατέσσαρας ἡμέρας ἐπρόσμεινεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του μήπως ὁ Βαλλεστεῖνιος ἀναγκαζόνος ἀπὸ τὴν πεῖναν ἀναχωρήσῃ ἐκεῖθεν, ἀλλὰ μ' ὅλην τὴν πικροτάτην ἔλλειψιν ἔμεινεν ἐκεῖνος ἀκίνητος εἰς τὸ βουνόν του. Τότε ἀνεχώρησεν ὁ Γουστάβος αὐτὸς ἀπὸ τὸ στρατόπεδόν του (15 Σεπτεμ.), καὶ μὲ εὐταξίαν καὶ μουσικὴν ἐπέρασεν ἔμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις δὲν ἐκινήθη· ἀλλὰ τὸν ἀφῆκε νὰ περάσῃ μὲ ἡσυχίαν. Ἀφοῦ ἀνεχώρησαν οἱ Σβέκοι, ἐσηκώθη καὶ ὁ Βαλλεστεῖνιος καὶ ἔκαυσε τὸ στρατόπε-

δόν του (23 Σεπτεμ.)· φοβερῶς ὡραῖον θέαμα, ἐπειδὴ τὸ στρατόπεδον τοῦτο εἶχεν ἑνὸς καὶ ἡμίσεος μιλίου περίμετρον.

Διὰ νὰ λάβῃ τις ἰδέαν τοῦ τεραστίου πλήθους τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι εὑρίσκοντο κατ' ἐκείνους τοὺς τοὺς καιροὺς εἰς τοιοῦτον στρατόπεδον, πρέπει νὰ ἐξεύρῃ, ὅτι εἰς τὸ τότε Βαλλεστεϊνικὸν στράτευμα εὑρίσκοντο τοὐλάχιστον 15,0000 γυναικῶν, καὶ σχεδὸν ἄλλοι τόσοι ἁμαξεῖς καὶ ὑπηρέται, μαζὴ μὲ 30,000 ἵππων, τῶν ὁποίων τὸ μέγιστον μέρος ἐχρησίμευε πρὸς μεταφορὰν τῶν ἀναριθμήτων σκευῶν καὶ στρωμάτων. Ἡ ἠθικὴ ἐξαγρίωσις εἰς τοιαύτην περιφερομένην ληστρικὴν πολιτείαν ὑπερβαίνει πάντα λόγον. Οὐδὲ ὁ εὐσεβὴς Γουστάβος, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ στράτευμα εἶχε κἄποιαν δύναμιν ἡ θρησκεία, ἠδύνατο νὰ βαστάξῃ μὲ ὅλην του τὴν αὐστηρότητα τὴν εὐταξίαν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε συνειθίσειν πρότερον τοὺς Σβέκους του. Μὲ ἀποστροφὴν ἤκουσεν εὑρισκόμενος ἀκόμη εἰς τὸ πλησίον Νοριμβέργης στρατόπεδόν του, ὅτι οἱ στρατιῶται του, ἐνῷ ἐσύναζαν τροφὰς διὰ τὰ κτήνη, ἐφέροντο πρὸς τοὺς χωριάτας σκληρῶς, καθὼς καὶ οἱ τοῦ Βαλλεστεϊνίου. Διὰ τοῦτο τὴν 7 Σεπτεμ. συνεκάλεσεν ὅλους τοὺς Γερμανοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ στρατηγούς, καὶ τοὺς ἐπέπληξεν ἐντονώτατα διὰ τὸν ἀχρεῖον τρόπον των, καὶ ὅτι μὲ τοῦτο ἐδυσφήμιζαν τὸ ὄνομά του πλησίον φίλων καὶ ἐχθρῶν, καὶ ὅτι αὐτὸς προσπαθεῖ τὰ πάντα ὑπὲρ αὐτῶν προκρίνων νὰ πάσχῃ αὐτὸς παρὰ ἐκεῖνοι: „Ἐὰν θέλετε (οὕτως ἐτελείωσε τὸν λόγον του) νὰ λησμονήσετε τὸν Θεόν, νὰ καταφρονήσετε τὴν τιμήν σας, καὶ νὰ ἐγκαταλείψετε ἐμέ, πρέπει ὅμως νὰ μάθῃ ὅλη ἡ Χριστιανωσύνη, ὅτι ἐστάθην ἐγὼ πρόθυμος νὰ θυσιάσω τὴν ζωήν μου διὰ ἐσᾶς, καὶ ἐὰν ἐπαναστάθῆτε κατ' ἐμοῦ, θέλω προστατευθῆν μὲ τοὺς Σβέκους καὶ Φιννούς μου. Σᾶς παρακαλῶ διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ, ἐξετάσατε τὰ ἔργα σας

καὶ κρίνατε πόσον μὲ πικραίνετε διὰ τούτων. Ἡ ἀπείθειά σας μὲ πληροφορεῖ, ὅτι εἶσθε δυσαρεστημένοι μὲ ἐμὲ, μ' ὅλον ὅτι χρεωστῶ νὰ σᾶς ἐπαινῶ διὰ τὴν δειχθεῖσαν ἀνδρίαν σας. Ὑπάγετε ὅμως καὶ σκεφθῆτε ὅτι χρεωστεῖτε νὰ δώσετε ποτὲ εἰς τὸν Θεὸν λογαριασμὸν τῶν ἔργων σας. Λυποῦμαι τόσον, ὥστε δὲν ἐπεθύμουν νὰ συζῶ μὲ τοιοῦτον διεστραμμένον λαόν. Ἀκούσατε λοιπὸν καὶ βάλετε εἰς τὸν νοῦν σας τὰς παραινέσεις μου.“ — Ἐπειδὴ δὲ εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἔμπροσθεν σκηνῆς ἀξιωματικοῦ τοῦ ἐδείχθη κλεμμένος ἵππος, ἐπίασε τὸν κλέπτην ἀπὸ τὴν κόμην, καὶ τὸν παρέδωκεν εἰς τὸν δεσμοφύλακα λέγων: „Ἐλθὲ ἐδῶ τέκνον μου· κάλλιον εἶναι νὰ σὲ τιμωρήσω ἐγὼ παρὰ νὰ τιμωρήσῃ ὁ Θεὸς διὰ τὰ ἁμαρτήματά σου ὄχι μόνον ἐσὲ, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ καὶ ὅλον τὸ στράτευμα.“

Ὁ Γουστάβος διέτριψεν ἡμέρας τινὰς εἰς τὸ παρὰ τὸν Ἄθεσιν Νεοστάδιον, διὰ νὰ εἶναι πλησίον, ἂν ὁ Βαλλεστεῖνιος ἤθελε νὰ πολιορκήσῃ τὴν Νοριμβέργαν. Ἀλλ' ὁ στρατηγὸς οὗτος εἶχεν ἄλλον στοχασμόν. Ἤθελε νὰ ἐφορμήσῃ εἰς τὴν Σαξονίαν καὶ μὲ σκληροτάτην μεταχείρισιν τῆς χώρας ταύτης νὰ ἀναγκάσῃ τὸν Ἐκλέκτορα Ἰωάννην Γεώργιον νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τοὺς Σβέκους καὶ νὰ κάμῃ χωριστὴν εἰρήνην μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ δὲ Γουστάβος, ὅςτις ἠγάπα νὰ τὸν ἑλκύσῃ εἰς τὴν Βαυαρίαν, καὶ ἐνγένει νὰ κάμνῃ εἰς τὴν Καθολικὴν Γερμανίαν τὸν πόλεμον, ἐκίνησε κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸ Ἰγγολστάδιον, καὶ ἐπέρασεν ἤδη τὸν Λέχον, ὅταν ὁ Ἰωάννης Γεώργιος τὸν ἐπαρακίνησε νὰ ὑπάγῃ πρὸς ἀναγκαίαν βοήθειάν του.

10. Γουστάβου Ἀδόλφου θάνατος.
(1632, 15 Νοεμβ.)

Ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας ὑπῆγε μετὰ τοῦ Βαλλεστεϊνίου εἰς Βαμβέργαν· ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθη

νὰ τὸν καταπείσῃ νὰ στραφῇ εἰς τὴν Βαυαρίαν, ἐχωρίσθη ἀπ' αὐτὸν καὶ ἔσπευσε νὰ βοηθήσῃ τὴν ἐπικράτειάν του. Μὲ θαυμάσιον μετριοφροσύνην εἶχεν ὑποφέρειν ὁ φρόνιμους οὗτος καὶ εὐφυὴς ἡγεμὼν τὴν ἀνυπόφορον ὑπερηφάνειαν τοῦ ἀρχιστρατήγου, ὅς τις δὲν ἐκοπίαζεν οὐδὲ ὀλίγον νὰ τὴν κρύψῃ ἢ νὰ τὴν μετριάσῃ. Τώρα διεύθυνεν ὁ Βαλλεστεΐνιος τὸν δρόμον του εἰς τὴν Σαξονίαν, καὶ μάλιστα μὲ τοσαύτην ταχύτητα, ὥστ' ἀφῆκεν ὀπίσω του ἀπόρθητα καὶ τὰ φρούρια Κουλμβάκον, καὶ Βάρυθον, ἐπειδὴ δὲν ἠθέλησαν νὰ παραδοθῶσι μὲ τὴν πρώτην προσβολήν του. Διὰ νὰ ἐκδικήσῃ ὅμως τὴν ἀντίστασίν των, κατερήμαξε τὰ πέριξ χωρία, ἔσυρεν ὅλα τὰ κτήνη. καὶ ἔκοψε καὶ τὰ ὀπωροφόρα δένδρα. Φοβερῶς ἔλαμπαν τὴν νύκτα τὰ καιόμενα χωρία καὶ οἱ μῦλοι, ὅθεν ἐπέρνα τὸ στράτευμα. Ἡ εἰς τὴν Σαξονίαν εἰσβολή του δὲν ἦτο ὀλιγώτερον φρικτή. Τὸ Δουκάτον Κοβοῦργον ἐκάη σχεδὸν ὅλον. Κανεὶς δὲν ἦτο ἐκεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν μανιώδη, ἐπειδὴ ὁ Ἀρνίμιος ἔστεκε τότε μὲ τὰ Σαξονικὰ στρατεύματα εἰς Σιλησίαν διὰ νὰ εὐκολύνῃ τὰς προόδους τοῦ Δουκὸς τῆς Φρειλανδίας. Τόσον αἰσχρῶς ἐπροδόθη ὁ κοντόφθαλμος Ἰωάννης Γεώργιος!

Τότε ἔσπευσεν ὁ πιστός του σύμμαχος ἀπὸ τὴν Βαυαρίαν, καὶ εἰς ὀλίγας ἑβδομάδας ἔφθασε τὸν ἐχθρόν. Οὗτος εἶχεν ἑλκύσειν εἰς τὸν ἑαυτόν του μὲ ταχύτητα τὸν Κόμητα Παππενέϊμον ἀπὸ τὸν Οὐΐσουργιν, καὶ ἐκυρίευσε τὴν 1 Νοεμβ. τὴν Λειψίαν μετὰ φρικώδεις φοβερισμούς. Ἀπεκεῖ μετέβη εἰς τὴν Βεϊσεμφέλσαν διὰ νὰ ἑλκύσῃ τὸν βασιλέα εἰς τὴν ἔμπροσθεν ταύτης τῆς πόλεως πεδιάδα. Ἀλλ' ὁ Γουστάβος ἔμεινεν εἰς τὸ Νεοβοῦργον, ὅπου εἶχε φθάσειν τὴν 11 Νοεμβ. πρὸς παρηγορίαν τῶν Σαξόνων*), καὶ ἠρ-

*) Ὁ λαὸς τοῦ Νεοβούργου, καθὼς ἁπανταχοῦ, τὸν ἀπεθέωσε σχεδὸν, καὶ συνωθεῖτο εἰς τὴν εἴσελευσίν του νὰ τοῦ φιλῇ τὰ στοιβάλια. Τοῦτο ἐπίκρανε τὴν φιλόθρησκον καρδίαν του, καὶ

χισε καὶ νὰ περιχαρακόνεται εἰς ταύτην τὴν πόλιν. Τοῦτο καὶ τὸ δριμὺ ψύχος, τὸ ὁποῖον εἰσέπεσε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, ἔκαμε τὸν Βαλλεστεῖνιον νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν θέλει ἐγχειρήσειν πολεμικόν τι πρὸ τῆς ἀνοίξεως, καὶ μὲ ταύτην τὴν ἐλπίδα ἀπέλυσε τὸν Παππενέϊμον, ὅς τις ἦτο ἀναγκαῖος εἰς τὸν Ῥῆνον, καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐχχειμάσῃ εἰς τὴν Λειψίαν. Ὁ Γουστάβος μαθὼν τὴν ἀνάζευξιν τοῦ Παππενεΐμου, ἀπεφάσισε χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ νὰ ἀφανίσῃ τὸν Βαλλεστεῖνιον. Ὁ δεύτερος εἶχε κίνησιν ἤδη ἀπὸ Βεϊσεμφέλσαν εἰς Λειψίαν, ἠναγκάσθη ὅμως διὰ κακοδρομίαν νὰ μείνῃ εἰς Λούκεναν. Ὁ Γουστάβος ἐπροχώρησε μετὰ τοῦτο ἀπὸ Νεοβοῦργον εἰς τὰ πέριξ τῆς Βεϊσεμφέλσης, καὶ ὁ Βαλλεστεῖνιος ἐγνώρισε παραυτὰ τὸν σκοπόν του. Ἔστειλε ταχέως εἰς τὴν Ἄλλαν, ὅπου ἐνησχολεῖτο ἀκόμη ὁ Παππενέϊμος εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Μαυρικιβούργου, καὶ ἐπρόσταξε τὸν στρατηγὸν τοῦτον νὰ ἐπιστρέψῃ σπουδαστικώτατα; Ἐνταυτῷ δὲ ἀνηρεύνησεν ἐπιμελῶς τὸν πλησίον Λουκένης τόπον, ὅπου ἔστησε τὰ στρατεύματά του εἰς τάξιν μάχης. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (15 Νοεμβ.) ἔφθασαν ἐκεῖ τὸ ἑσπέρας καὶ οἱ Σβέκοι, καὶ παρετάχθησαν ἀντικρὺ τῶν Αὐτοκρατορικῶν. Μόνον ἡ νὺξ τοὺς ἐμπόδισε νὰ κτυπηθῶσιν ἐν τῷ ἅμα. Ὅλα τὰ προτερήματα ἦσαν ἀπὸ μέρους τοῦ Βαλλεστεϊνίου. Εἶχε στρατεύματα καὶ κανόνια περισσότερα παρὰ ὁ βασιλεύς· δεκατέσσαρα κανόνια ἐστήθησαν εὐτυχῶς ἐπάνω εἰς τὸν λόφον τοῦ μύλου, καὶ μεταξὺ τῶν δύω στρατευμάτων ἐμεσολάβει λιθόστρωτος τόπος, ὁ με-

εἶπε πρὸς τὸν αὐλικὸν ἱεροκήρυκά του Φαβρίκιον: „Τὰ πράγματά μας ἔχουσι πολλὰ καλῶς, φοβοῦμαι ὅμως μὴ με τιμωρήσῃ ὁ Θεὸς διὰ τοῦ λαοῦ τὴν ἀφροσύνην. Δὲν φαίνεται, ὅτι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι μ' ἔκαμαν εἴδωλόν των; Εὔκολα δύναται ὁ Θεὸς νὰ μ' ἀποδείξῃ, ὅτι εἶμαι ἀσθενὴς καὶ θνητὸς ἄνθρωπος. Θεέ μου! ἐξεύρεις, ὅτι ὅλα ταῦτα μὲ δυσαρεστοῦσι. Παραδίδομαι εἰς τὴν πρόνοιάν σου. Ἐλπίζω, ὅτι δὲν θέλεις ἀφήσειν ἀτελὲς τὸ ἀρξάμενον ἀγαθὸν ἔργον, τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν ἀληθινῶν δούλων σου!“

ξὺ Λουκένης καὶ Λειψίας δρόμος, ὅςτις ἑκατέρωθεν εἶχε βαθεῖς χάνδακας, ὅπου ἐστέκοντο αὐτοκρατορικοὶ τουφεκοφόροι θωρακισμένοι ἕως τὸν λαιμόν. Ὁ βασιλεὺς ἐπέρασε τὴν ῥιγώδη νύκτα ἐπάνω ἁμάξης συνομιλῶν μὲ τοὺς ἀξιωματικούς του. Ὅταν ἔφεξεν ἡ ἡμέρα, ὁμίχλη παχεῖα τὸν περιεκύκλωσε καὶ τοῦ ἐμπόδιζε τὴν θεωρίαν. Ἐνῷ ὁ Βαλλεστεῖνιος ἠγωνίζετο νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὰ στρατεύματά του θάῤῥος μὲ συμβουλὰς καὶ ὑποσχέσεις καὶ φοβερισμοὺς, ἔψαλαν οἱ Σβέκοι μὲ ἓν στόμα διὰ σαλπίγγων τὰ ᾄσματα: „Πόλις ὀχυρὰ εἶναι ὁ Θεὸς ἡμῶν κτλ.“ καὶ „Ὁ Θεὸς εἴη εὐμενὴς ἡμῖν κτλ.“ Τὴν ἐννάτην ὥραν ἤρχισαν τὰ κανόνια, ἀλλὰ παραυτα ἡσύχασαν; ἐπειδὴ ἡ μία μερὶς δὲν ἔβλεπε τὴν ἄλλην. Τὴν δεκάτην ὥραν ἤρχισε νὰ ἀφανίζεται ἡ ὁμίχλη, καὶ ὁ ἥλιος ἔβλεπεν ὀλίγον. Μετὰ τοῦτο ἐπροχώρησαν εἰς τὰ ἔμπροσθεν οἱ Σβέκοι. Ὁ Γουστάβος μετὰ μικρὰν προσευχὴν ἀνέβη τὸν ἵππον, καὶ εἰσέδραμεν εἰς τὸ δεξιὸν κέρας. Τὸ ἀριστερὸν ἐκυβέρνα ὁ γενναῖος Βερνάρδος ἐκ Βιναρίας: „Ἂς προχωρήσωμεν! ἐφώναξεν ὁ βασιλεύς. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς βοηθήσῃ! Ἰησοῦ, Ἰησοῦ, Ἰησοῦ! βοήθει με σήμερον νὰ ἀγωνισθῶ εἰς δόξαν τοῦ ἁγίου σου ὀνόματος!“ καὶ ἔδραμεν εἰς τὴν λεωφόρον, ἀπὸ τοὺς λάκκους τῆς ὁποίας ἤρχετο ἐναντίον του φοβερὰ φωτία. Ὁ Βαλλεστεῖνιος ἔβαλε φωτίαν εἰς τὴν Λούκεναν διὰ νὰ εἶναι τὸ ἀριστερόν του κέρας, τὸ ὁποῖον ἐκατήντα εἰς τὴν πολίχνην ταύτην, ἀσφαλὲς ἀπὸ περικύκλωσιν. Ἡ πυροβολία του εἰργάζετο φοβερῶς, καὶ πολλοὶ Σβέκοι εὕρηκαν τὸν θάνατόν των ἀπὸ τοὺς φθορὰν ἐκπνέοντας λάκκους. Ἀλλ᾽ οἱ ἀκολουθοῦντες κατόπιν των ἐπέρασαν εὐτυχῶς, ἐπῆραν ὀπίσθέν των τὴν λεωφόρον, καὶ ὤθουν πανταχοῦ τοὺς αὐτοκρατορικοὺς εἰς τὰ ὀπίσω. Μετὰ τετράωρον αἱματώδη ἀγῶνα ἐφαίνετο ἤδη ἡ νίκη εἰς τοὺς Σβέκους, ὅταν ὁ Παππενέϊμος (μεταξὺ δύω καὶ τεσσάρων ὡρῶν) ἔφθα-

θεν ἀπὸ τὴν Ἄλλαν μὲ τοὺς ἐφίππους του. Τώρα ἀνενεώθη ἡ μάχη, καὶ ὁ Βαλλεστεῖνιος ἀποκατέστησε μὲ μεγίστην ταχύτητα τὰς σειράς του. Τὸ ἀριστερὸν τῶν Σβέκων κέρας ἀπεκρούσθη εἰς τὰ ὀπίσω μὲ δύναμιν. Ὁ Γουστάβος, ὅςτις εἰς τὸ δεξιὸν ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν ταύτην, ἔσπευσεν εὐθὺς μὲ τὸ Στεϊμβοκικὸν ἱππικὸν τάγμα νὰ βοηθήσῃ τὰ φεύγοντα στρατεύματάτου, καὶ εἰσώρμησε βαθύτερα διὰ νὰ παρατηρήσῃ τοῦ ἐχθροῦ τὴν στάσιν. Μόνον ὁ Δοὺξ τοῦ Σαξονικοῦ Λαουεμβούργου καί τινες ἄλλοι ἠδυνήθησαν νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν. Εἰς τὴν θερμότητάτου συνέπεσεν εἰς τάγμα αὐτοκρατορικῶν, καὶ ἔλαβε τουφέκισμα εἰς τὸν βραχίονα τόσον ὀδυνηρὸν, ὥστ' ἐπαρακάλεσε τὸν Δοῦκα Λαουεμβούργου εἰς Γαλλικὴν γλῶσσαν νὰ τὸν ἐκφέρῃ ἀπὸ τὸν τόπον τῆς μάχης. Μόλις ἐστράφη, καὶ ἔλαβεν ἄλλο τουφέκισμα εἰς τὴν ῥάχιν, ὁπότε τοῦ ἐκβῆκεν ὁ στεναγμός: „Θεέ μου, Θεέ μου!" πλησιέστατα τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Λαουεμβούργου ἐξεκροτήθη πιστόλιον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀστραπὴ τοῦ ἐκαυσάλισε τὴν κόμην, καὶ εἰς τὸν θόρυβον τῶν εἰσδραμόντων ἱππέων, ζαλισμένος ἀπὸ τὸν κρότον τῶν τουφεκίων καὶ ἀπὸ τὸν χρεμετισμὸν τῶν ἵππων, μόλις ἐξεύρων τί κάμνει ὁ Δοὺξ ἀφίνει τὸν βασιλέα νὰ πέσῃ, καὶ αὐτὸς κεντρίζει τὸν ἵππον του διὰ νὰ σωθῇ ἀπὸ τὸν κίνδυνον. Ἐπάνω τοῦ πεσόντος ἐπάτουν οἱ ἵπποι τῶν ἐχθρῶν καὶ φίλων, χωρὶς νὰ τὸν γνωρίζωσι (διότι ἐφόρει δερμάτινον βρακκίον καὶ εὐτελὲς ἐπανωφόριον), καὶ μόνον ὁ ἐπιστρέψας αἱματωμένος ἵππος του καὶ αἱ ἀγγελίαι τῶν τελευταίων συνοδευτῶν του ἐφανέρωσαν τὸ δυστύχημα εἰς τοὺς Σβέκους. Ἐγῶ ἤδη ὑπεχώρουν, ἀνεφλέχθησαν εἰς νέαν ἀνδρίαν ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ ἐκδικηθῶσι διὰ τὸν πολύτιμον ἀρχηγόν των· ἀνήκουστος βαρβαρικὴ αἱματοχυσία ἠνωμένη μὲ τὴν φοβερὰν φωτίαν τῶν κανονίων διηγέρθη πανταχόθεν· ὁ Δοὺξ Βερνάρδος ἐσύναξε μὲ θαυμά-

σιον εὐσυλλογιστίαν τὰ σκορπισμένα τάγματα, καὶ πούποτε δὲν ἠδύναντο νὰ βασταχθῶσι πλέον οἱ Αὐτοκρατορικοί. Τὸ ἄνθος τῶν Φρειλανδικῶν πολεμιστῶν ἐκείτοντο καταγῆς ἐξηπλωμένοι, ὁ ἀντιστράτηγος Πικκολομίνιος ἐκαβαλίκευσε πέμπτον ἵππον στάζων ἀπὸ αἵματα, ὁ Παππενέϊμος ἔπεσεν ἀπὸ τὸν ἰδικόν του κτυπημένος μὲ βόλιον κανονίου ἀπὸ τοὺς ἰδικούς του, καὶ, τὸ ὁποῖον ἐπερίσσευσεν ἀκόμη τὴν σύγχυσιν, μία σειρὰ ἁμαξίων φορτωμένων πυροκονίαν, τὰ ὁποῖα ἐδιώρισεν ὁ Βαλλεστεῖνιος νὰ στέκωνται ὄπισθεν τοῦ κριτηρίου, ἄναψεν ἀπὸ μίαν βόμβαν, καὶ ἐπέταξεν εἰς τὸν ἀέρα μὲ τρομερὸν κρότον. Οἱ ἐκστατικοὶ στρατιῶται ἐπίστευσαν, ὅτι πολεμοῦνται ἐκ τῶν νώτων, ἡ ἀταξία καὶ ἡ φυγὴ ἐπερίσσευε, πανταχοῦ ἠκούοντο φωναί: „Ἡ μάχη ἐχάθη, ὁ Παππενέϊμος ἐφονεύθη, οἱ Σβέκοι μᾶς διώκουσιν.“ Ἦλθε προσέτι καὶ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς, καὶ δὲν ἐδιακρίνοντο πλέον ἐχθρὸς καὶ φίλος. Ὁ Βαλλεστεῖνιος ἐπρόσταξε νὰ σαλπισθῇ τὸ ἀνακλητικόν· ἡ νὺξ καὶ ὁ κόπος ἐσταμάτισε τοὺς Σβέκους ἀπὸ τοῦ νὰ διώκωσι. Καὶ αὐτοὶ ἐσυνάχθησαν μὲ τὸν ἦχον τῶν σαλπίγγων, καὶ ἐπέρασαν τὴν νύκτα εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης. Ὅλα τὰ αὐτοκρατορικὰ κανόνια ἦσαν ἰδικά των. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἔφθασαν εἰς Λειψίαν πεντήκοντα Αὐστριακὰ τάγματα χωρὶς ὅπλα καὶ σημαίας, καὶ μετὰ τὸν Βαλλεστεῖνιον ἔλαβαν τὸν εἰς Βοημίαν δρόμον. Ἄλλο λείψανον τοῦ συντριφθέντος στρατοῦ ἐκινήθη πρὸς τὸ Μερσεβοῦργον. Καὶ ὅμως ἐπρόσταξεν ὁ Αὐτοκράτωρ νὰ ψαλθῇ πανταχοῦ δοξολογία. Δὲν εἶχεν ἄδικον, ἐπειδὴ ὁ θάνατος τοιούτου ἀντιπάλου ἦτο ἴσος μὲ λαμπροτάτην νίκην.

Οἱ περίλυποι Σβέκοι ἐζήτουν εἰς τὸ φῶς τῆς νέας ἡμέρας ὑποκάτω πολλῶν χιλιάδων νεκρῶν, οἵτινες ἐσκέπαζαν τὸν πλατὺν τόπον, τὸ σῶμα τοῦ ἀγαπητοῦ των βασιλέως, καὶ τὸ εὕρηκαν ὄχι χωρὶς πολλοὺς κόπους, ἐπειδὴ ἦτο ὅλον σκεπασμένον ἀπὸ ἄλλα

σώματα, πάντη γυμνὸν, καὶ ἀπὸ αἷμα καὶ πληγὰς τόσον ἀσχησμισμένον, ὥστε μόλις ἐγνωρίζετο. Ἔκειτο πλησίον βράχου τινὸς, ὅς τις δείχνεται ἀκόμη ἐκεῖ τὴν σήμερον, μακρὰν τῆς πόλεως 20 ἢ 30 βήματα. Ὁ Δοὺξ Βερνάρδος ἐδιώρισε καὶ ἔφεραν τὸν νεκρὸν εἰς Βεϊσεμφέλσαν, καὶ τὸν ἤνοιξεν ἐκεῖ εἷς ἀποθηκάριος. Εὕρηκεν ἕνδεκα πληγὰς *) εἰς αὐτὸν, εἰς τὰ ἐντὸς ὅμως ἦσαν ὅλα τὰ μέρη του τόσον ὑγιηρὰ, ὥστε χωρὶς τοῦτο τὸ δυστύχημα ἠδύνατο νὰ ἀπολαύσῃ ζωὴν πολυχρόνιον **). Εἰς Βεϊσεμφέλσαν ἔβρεξεν ἀκόμη ἡ βασίλισσα, Μαρία Ἐλεονώρα, ἥτις εἶχεν ἀκολουθήσειν τὸν ἄνδρα της εἰς τὴν Γερμανίαν, τὸ πολύτιμον λείψανον μὲ τὰ δάκρυά της, καὶ τὸ ἐσυνώδευσε δι' Εἰλεβούργου, Γρίμμης, Βιττεμβέργης καὶ Βερολίνου εἰς Στοκολμίαν, ὅπου ἐτέθη εἰς τὸ ἐπίτηδες πρὸς ταφήν του κτισθὲν παρεκκλήσιον.

Ἀφῆκε μόνον μίαν ὀκταετῆ θυγατέρα, καὶ ἕνα νόθον υἱὸν περίπου ἑπτακαιδεκαετῆ, ὅς τις ἐσπούδαζε τότε εἰς Βιττεμβέργαν καὶ κατὰ τὴν τότε συνήθειαν εἶχεν ἐκλεχθῆν ἀπὸ τοὺς μαθητὰς διευθυντὴς τοῦ πανεπιστημίου. Οὗτος εὐθὺς ἀφοῦ ἤκουσε τὴν λυπηρὰν ἀγγελίαν ἔτρεξε διὰ νὰ ἴδῃ τὸν νεκρόν. Τὸν εὕρηκεν εἰς Γρίμμαν, καὶ ἤνοιξε τὴν σορὸν διὰ νὰ τὸν κλαύσῃ. Ὁ νέος ὡμοίαζε τὸν περίφημον πατέρα του· ἔλαβεν ἔπειτα πολεμικὴν ὑπουργίαν, καὶ ἐβάσταξε χρόνον τινὰ τὴν ἐπισκοπὴν Ὀσναβρύγαν. Ἐφεξῆς δὲ ἡ μηλαδελφή του, ἡ βασίλισσα Χριστίνα, τὸν ἀνέδει-

*) Ἡ περίστασις αὕτη μὲ φαίνεται ὅτι συνηγορεῖ μάλιστα τὴν ἀθωότητα τοῦ Δουκὸς τοῦ Λαουεμβούργου, τοῦ ὁποίου ὁ γνωστὸς ἄπιστος χαρακτὴρ, ἡνωμένος μὲ τὴν ὑστέραν διαγωγήν του, δὲν ἀποτελεῖ τόσον μικρὰν τὴν πιθανότητα τῆς δολοφονίας, ὅσον θέλει νὰ μᾶς πληροφορήσῃ ὁ Μ. Ἰ. Σμίδιος. Προσέτι ἐπίκειται εἰς τὴν πρᾶξιν ταύτην σκότος, ὁποῖον μόλις εὑρίσκεται εἰς ἄλλο σύμβαμα τοῦ μεταιῶνος. Οἱ εἰδήμονες θέλουν γνωρίσειν εὐκόλως, ὅτι ἀπὸ τὰ πολλαχῶς καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀντιφατικῶς λεγόμενα ἐδιάλεξα τὸ Πιθανώτατον. Β.

**) Δὲν εἶχε τελειώσειν ἀκόμη τὸ 38ον ἔτος.

ξε Κόμητα Βασαβούργου, μὲ τὸ ὁποῖον ὄνομα ἀκμάζουσι καὶ τὴν σήμερον οἱ ἀπόγονοί του εἰς τὴν Σβεκίαν.

Ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως ἐλύπησε τοὺς Προτεστάντας ὅσον ἐχαροποίησε τοὺς Καθολικούς. Ὁ Βαλλεστεΐνιος εἶπε: „Καλὸν εἶναι ὅτι ἀπέθανεν, ἐπειδὴ δύω πετεινοὶ δὲν ὑποφέρονται εἰς μίαν κοπριάν.“ Ὁ Αὐτοκράτωρ ἔκλαυσεν ἰδὼν τὸ αἱματωμένον ἔνδυμα τοῦ βασιλέως*), τὸ ὁποῖον φυλάττεται ἀκόμη εἰς τὴν ὁπλοθήκην τῆς Βιέννης.

---

11. Γοτεφρεῖδος Ἑῤῥῖκος, Κόμης Παππενεϊμίου.

(γενν. 1594, ἀποθ. 1632).

Εἰς τοῦτον τὸν ἀνασταθμὸν τῆς ἱστορίας τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου ἄς μᾶς συγχωρηθῇ νὰ εἴπωμεν ὀλίγα ἐκ τοῦ βίου τοῦ στρατηγοῦ τούτου, ὅς τις μὲ τὸν Γουστάβον Ἀδόλφον εἰς τὴν αὐτὴν ἡμέραν, εἰς τὴν αὐτὴν μάχην ἐφονεύθη, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου τὰ στρατιωτικὰ προτερήματα εἶχε τόσην ὑπόληψιν ὁ μέγας οὗτος βασιλεὺς, ὥστε μὲ πολλὴν τιμὴν τὸν ὠνόμαζε κατ᾽ ἐξοχὴν στρατιώτην.

Ὁ Παππενεΐμος ἐκατάγετο ἀπὸ ἐπίσημον γένος. Ἐκ νεότητος ἦτο τόσον σκληρὸς, ὥστε κἀνεὶς δὲν τὸν ἴδε

*) Διὰ τί δὲν ἐξήτασεν ὁ Βαλλεστεΐνιος τὸν κομιστὴν τοῦ ἐνδύματος τούτου; Εἶναι ὅμως πιθανὸν, ὅτι ὁ γυμνώσας τὸν βασιλέα, ὑπῆρχε παρὼν καὶ εἰς τὸν θάνατόν του. Καὶ ἐὰν τὸν ἐφόνευσαν κατὰ τοῦτο ἐχθροὶ, πῶς τὸν ἐγνώρισαν μὴ ἔχοντα κἀνὲν σημεῖον. Ἦτο ἄραγε ἐδῶ Ἰούδας ὁ Δοὺξ Λαουεμβούργου, ὅς τις τὸν ἐπρόδωκε, καὶ ἔπειτα ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν ἐνέδραν; ἴσως δὲ τὸν ἐτόξευσε καὶ αὐτὸς διὰ νὰ ὑπολάβουν οἱ Αὐτοκρατορικοὶ, τοὺς ὁποίους ἠπάτα μὲ τὴν πρασίνην ζώνην, ὅτι ἀνήκει εἰς αὐτούς; Ἐὰν εἶναι ἀξιόπιστος ἡ μαρτυρία τοῦ Πιασεκίου, ὅτι ὁ Βαλλεστεΐνιος ἔμαθεν ἀπὸ πρῶτον αὐτὸν τὴν ἀγγελίαν τοῦ θανάτου, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ προδότης δὲν ὑπέστρεψε πλέον εἰς τοὺς Σβέκους, ἀλλ᾽ εἰς τὸ μέσον τῆς μάχης ηὐτομόλησε πρὸς τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς, οἵτινες ἤξευραν ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα πρὸ τοῦ τέλους τῆς μάχης, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ Παππενεΐμου. Β΄.

ποτὲ κλαίοντα. Ἐπρόκοπτεν εἰς τὰς ἐπιστήμας τόσον, ὥστε δεκατεσσάρων ἐτῶν ὢν ἐστάλθη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τοῦ Ἀλτεδορπίου. Διέπρεψε τόσον μεταξὺ τῶν μαθητῶν, ὥστε οὗτοι τὸν ἔκλεξαν Διευθυντὴν τοῦ πανεπιστημίου. Ἀπεκεῖ περιῆλθε Γαλλίαν, Ἱσπανίαν καὶ Ἰταλίαν καὶ ὑπέστρεψε πλουτισμένος μὲ πολλὰς γνώσεις. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ὑπανδρεύθη ἡ μήτηρ του Κόμητα τινα Ἑρβερδροπίου, ὅς τις τότε ἐκυβέρνα ἱππικὸν τάγμα διὰ τὴν σύνδεσιν, καὶ παρέλαβεν εἰς τὸ τάγμα καὶ τὸν πρόγονόν του, ὅς τις εἶχε κλίσιν εἰς τὰ πολεμικά. Εἰς τὴν ἄνω Αὐστρίαν διέπρεψε τόσον ὑπ' ὄψιν τοῦ τῆς Βαυαρίας Δουκὸς Μαξιμιλιανοῦ, ὥστ' εὐθὺς ἀνηγορεύθη ὑποχιλίαρχος, καὶ ἔπειτα χιλίαρχος. Μετὰ τοῦτο ἠρέστευσε μετὰ τοῦ Βαλλεστεϊνίου καὶ Τιλλίου εἰς τὴν μάχην τῆς Πράγας. Ἐκεῖ εἶχε τὴν ἐπικινδυνοτάτην θέσιν. Ἴδε τοὺς ἀρίστους φίλους του πεσόντας πλησίον του, καὶ τὸ τάγμα του ὑποχωροῦν, δὲν ἐνέδωκεν ὅμως, ἀλλ' ἐσύναξε τοὺς ἰδικούς του, καὶ ἐσκόρπισε τὸν ἐχθρόν. Εἰς τὴν σφοδρὰν μάχην ἐτουφεκίσθη ὁ ἵππος του, ἐπληγώθη καὶ αὐτὸς βαρέως καὶ ἐπλακώθη ἀπὸ τὸν πεσόντα ἵππον. Εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἤθελεν ἀποθάνειν βέβαια, ἐὰν χωριάτης ζητῶν μετὰ τὴν μάχην λάφυρα δὲν τὸν ἐπαρατήρει. Τὸν ἔσυρεν ὑποκάτωθεν τοῦ νεκροῦ ἵππου, καὶ ἐφώναξε πρὸς αὐτόν: „Σκῦλε, εἶσαι καλὰ ἐνδυμένος· πρέπει νὰ ἀποθάνῃς." Ὁ Κόμης, ὅς τις τὸν ἐνόμισε Βοημον, ἀπεκρίθη: „Ἀφές μου τὴν ζωὴν, φίλε μου· θέλεις λάβειν καλὴν ἀμοιβήν. Ἀνήκω εἰς τοὺς ἐχθρούς· εἶμαι ὁ χιλίαρχος Παππενέϊμος." — „Ὄχι, αὐθέντα μου, ἀπεκρίθη μὲ τιμὴν ἐκεῖνος ἀκούσας τὸ ὄνομα. Δὲν εἶσαι ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς· εἶσαι ἀπὸ τοὺς ἡμετέρους. Θέλω σὲ φέρειν εἰς τὴν Πράγαν." Τὸν ἔβαλεν εἰς τὸν ἵππον του, καὶ εἰς τὴν Πράγαν τὸν ἰάτρευσε γρήγορα ὁ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ χειροῦργος. Ἔκτοτε εἰς ὅλον τὸν

πόλεμον ἐξετέλεσεν ἔργα ἔνδοξα, διὰ τῶν ὁποίων ἀπέκτησε τὸν βαθμὸν μεταξὺ τῶν πρώτων στρατηγῶν τοῦ καιροῦ του. Τὸ ἐξωτερικόν του ἐφανέρονε τὸν στρατιώτην μὲ ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἰσχυρὸν σῶμα, πρόσωπον γεμάτον οὐλῶν, μύτη ἱερακωτὴ, πλατὺ μέτωπον, καὶ γοργὰ ὀμμάτια ἔδιδαν εἰς μόνην τὴν ἐμφάνειάν του κάποιον σέβας. Σταθερότητα καὶ αὐστηρότητα, δύω κυριωτέρας στρατηγικὰς ἀρετὰς, εἶχεν εἰς ὕψιστον βαθμόν. Εἰς Γενστάδιον τῆς Θυριγγίας ἐπρόσταξε μίαν φορὰν νὰ κρεμάσουν τρεῖς πολιτάρχους, οἵτινες δὲν ἤθελαν νὰ φέρουν τὴν συνεισφορὰν, καὶ ἡμινέκρους ἤδη τοὺς ἐξεκρέμασε. Συνεκακοπάθει μὲ τοὺς μικροτάτους στρατιώτας, καὶ εἰς τὴν μάχην ἦτο πρῶτος εἰς τὸν τόπον τοῦ μεγίστου κινδύνου. Ὅταν οἱ ἰδικοί του πληγωμένον θανατηφόρως τὸν ἐξέφεραν ἀπὸ τὴν ἐν Λουκένῃ μάχην, τοὺς ἠρώτησεν ἂν ἡ φήμη περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως βεβαιόνεται. Ἀκούσας δὲ τὴν βεβαίωσίν της, εἴπατε, εἶπε, τὸν Δοῦκα Φρειλανδίας, ὅτι ἀποθνήσκω εὐχαριστημένος, ἐνῷ ἐξεύρω συμφονευμένον μαζή μου τὸν ἐπικινδυνότατον ἐχθρόν μας." Τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἀπέθανε πλησίον τῆς Λειψίας. Μετά τινας ἑβδομάδας τοῦ ἦλθε δῶρον ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Ἱσπανίας τὸ τάγμα τοῦ χρυσοῦ δέρατος. Τὸ ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ μνημείου, τὸ ὁποῖον ἐκατασκεύασεν εἰς τιμήν του ὁ Βαλλεστεῖνιος εἰς τὴν ἐν Πράγᾳ ἐκκλησίαν Στραχόβην, ὅπου κεῖται ἐνταφιασμένος.

---

12. Ἀξέλιος Ὀξενστίρνας.

(γενν. 1583, ἀποθ. 1654).

Κατὰ διαταγὴν τινὰ τοῦ Γουστάβου Ἀδόλφου ἐστέφθη ἡ μικρὰ θυγάτηρ του Χριστίνα βασίλισσα, καὶ ἡ κυβέρνησις ἐγίνετο ἕως τῆς νομίμου ἡλικίας της ἀπὸ διωρισμένον συμβούλιον. Τὰ δὲ Γερμανικὰ πράγ-

ματα παρεδόθησαν μὲ σχεδὸν ἀπεριόριστον πληρεξουσιότητα εἰς τὸν Καγκελλάριον τοῦ Γουστάβου Ἀξέλιον Ὀξενστίρναν, τὸν ὁποῖον ὁ βασιλεὺς εἶχε φέρειν πρὸ μηνῶν τοῦ θανάτου του εἰς τὴν Γερμανίαν διὰ βοήθειάν του. Ἂν εὑρέθη ἄνθρωπος εἰς ἀκροσφαλῆ ποτὲ θέσιν, ἦτο βέβαια οὗτος. Ἐχρεώστει νὰ ἐκτελέσῃ τὸ ἔργον μεγάλου βασιλέως χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν τούτου νικηφόρον αὐθεντίαν. Ὅ, τι ὁ Γουστάβος ἐσύστησεν εἰς τοὺς Προτεστάντας ἡγεμόνας, ἠδύνατό τις νὰ ἐλπίσῃ, ὅτι ἤθελαν τὰ στέρξειν οὗτοι συνιστάμενον τώρα ἀπὸ εὐγενῆ τινὰ τῆς Σβεκίας; Δὲν ἠδύνατο μᾶλλον νὰ προϋποθέσῃ τις, ὅτι ὁ μέχρι τοῦδε νικητὴς στρατὸς τῶν Σβέκων δι' ἔλλειψιν ὑποστηρίξεως καὶ διχόνοιαν τῶν στρατηγῶν ἔμελλε νὰ διαλυθῇ, ὅλα τὰ κυριευθέντα νὰ χαθοῦν, νὰ ἐξυπνισθῇ ἡ παλαιὰ ζηλοτυπία τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, καὶ νὰ ὑπερνικήσῃ πάλιν ὁ Αὐτοκράτωρ;

Ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τὴν φρόνησιν καὶ σταθερότητα τοῦ Ὀξενστίρνα ἠδύνατό τις νὰ ἐλπίζῃ, ὅτι ἤθελε βάλειν τὰ δυνατά του εἰς τὸ νὰ μὴ παραιτήσῃ εἰς ἄτιμον καὶ ἀνωφελὲς τέλος ἐγχείρημα, τὸ ὁποῖον ἤρχισε μὲ τόσην δόξαν. Ἐσύναξεν ὅλην του τὴν σοβαρότητα, ἐφανέρωσεν εἰς τοὺς Προτεστάντας ἡγεμόνας τὸ εἰς αὐτὸν προσταχθὲν ἔργον — εἰς Δρέσδαν καὶ Βερολῖνον ὑπῆγε προσωπικῶς — τοὺς ἐπαράστησε τὴν ἀναγκαιότητα νὰ εἶναι τώρα παρὰ ποτὲ συμφωνότεροι, καὶ τοὺς ἐπροσκάλεσεν εἰς συμβούλιον, τὸ ὁποῖον εἶχε διορίσειν εἰς ὅλους ἀρχήτερα ὁ Γουστάβος καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ στερεωθῇ ἡ μεγάλη συμμαχία ὅλων τῶν Εὐαγγελικῶν. Ἐκεῖ ἐφάνη κατὰ πρῶτον ἡ ἔλλειψις φοβεροῦ ἀρχηγοῦ, ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας δὲν ἤθελε νὰ ἐξεύρῃ περὶ συμμαχίας, ἐὰν δὲν ἐλάμβανεν αὐτὸς τὸ διευθυντήριον, ὁ δὲ τοῦ Βρανδεβούργου Γεώργιος Βιλέλμος ἐπλησίαζε νὰ μεταβῇ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, ἐπειδὴ ἤκουεν ὅτι

οἱ Σβέκοι ἤθελαν νὰ πληρωθῶσι μὲ τὴν Πομμερανίαν, καὶ οἱ προεστῶτες τῆς κάτω Σαξονίας δὲν ἐττέργαν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς Σβεκικὸν Καγκελλάριον. Διὰ τοῦτο ὁ Ὀξενστίρνας ἐπεριώρισε κατὰ τὸ παρὸν τὴν πρόσκλησίν του μόνον εἰς τοὺς ὀνομαζομένους τέσσαρας ἐπάνω κύκλους, Σοηβίαν, Φραγκίαν, ἄνω καὶ κάτω Ῥῆνον, καὶ οὗτοι ὑπήκουαν βέβαια, ἐπειδὴ αἱ χῶραι των ὅλαι σχεδὸν ἦσαν πιασμέναι ἀπὸ Σβέκους. Ἡ συνέλευσεις ἔγεινεν εἰς Εἰλβρόναν, ἐπειδὴ ἡ Οὔλμα διὰ τὰς πολεμικὰς ταραχὰς δὲν ἔδιδεν ἱκανὴν ἡσυχίαν. Διήρκεσεν ἀπὸ τὸν Μάρτιον 1633 ἕως τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου. Μὲ θαυμασμὸν ἤκουσαν ἐκεῖ οἱ ἡγεμόνες τὴν ἀποφασιστικὴν γλῶσσαν τοῦ Καγκελλαρίου. Ἔδειξεν ἀπεριόριστον δύναμιν, ἐζήτησεν ἀπὸ καθένα διωρισμένην ἀργυρίου συνεισφορὰν πρὸς ἀκολουθίαν τοῦ πολέμου, καὶ ἤθελεν, ἀνάγκης τυχούσης, νὰ λάβῃ τὰ φρούριά των διὰ κατοικίαν τῶν Σβεκικῶν στρατευμάτων. Ἡ ἀπεριόριστος δύναμις δὲν ἤρεσκε κανένα. Ἐνόμιζαν οὗτοι, ὅτι ὅς τις δίδει τὸ ἀργύριόν του εἰς πρᾶγμα τι, ἔχει δίκαιον καὶ νὰ προβάλῃ τὸν λόγον του. Διὰ τοῦτο ἤθελαν ἐξ ἅπαντος νὰ βάλουν εἰς τὸ πλάγιον τοῦ Καγκελλαρίου ἓν ὀνομαζόμενον συμβούλιον ἐσχηματισμένον ἐξ ἰδίων των ἀνθρώπων, οἵτινες νὰ ἔχουν τὸ κιβώτιον καὶ νὰ φροντίζουν περὶ τῶν στρατιωτιωτικῶν καταλυμάτων. Πολλὰ ὀρθῶς ἀπεκρίθη ὁ Ὀξενστίρνας εἰς τοῦτο, ὅτι ἐὰν ἀφεθῇ εἰς αὐτοὺς ἡ εἴσπραξις τῶν φόρων, ὀλίγα θέλουν συναχθῆν, καὶ ἐὰν εἶναι ἀνάγκη νὰ τοὺς ἐρωτοῦν ποῦ πρέπει νὰ γείνουν τὰ καταλύματα, δὲν θέλει τοὺς ἀρέσειν ποῦποτε, καθὼς εἰς τὸν Μαρτόλφον *) δὲν ἤρεσκε κανὲν δένδρον διὰ νὰ κρεμασθῇ. Ἀλλὰ τελευταῖον ἐδέχθη τὸ συμβούλιον μὲ συνθήκην νὰ

*) Ἰταλός τις βωμολόχος· ὅταν ἐκαταδικάσθη νὰ κρεμασθῇ, ἐπαρακάλεσε νὰ τοῦ δοθῇ ἡ χάρις νὰ μὴ κρεμασθῇ εἰς ἄλλο δένδρον παρὰ τὸ ὁποῖον ἤθελε τοῦ ἀρέσειν.

κάμνῃ αὐτὸς τελευταῖον τὴν ἀπόφασιν εἰς πολεμικὰ πράγματα, καὶ οὕτω τὸ συμβούλιον ἐκεῖνο ἦτο μηδέν.

Ἓν μόνον τοῦ ἦτο ἀκόμη ὑπόλοιπον, νὰ εὐχαριστήσῃ τοὺς συμμάχους ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχεν ὑποσχεθῆν ὁ Γουστάβος πρὸς ἀποζημίωσιν χώρας τοῦ Καθολικοῦ κλήρου. Οὕτως ἐζήτει ὁ τῆς Βιναρίας Δοὺξ Βερνάρδος τὰς ἐπισκοπὰς Βαμβέργαν καὶ Βιρκεβοῦργον μὲ τίτλον Δουκὸς τῆς Φραγκίας· ὁ Κόμης Ἀσσίας Καστέλου, καὶ ὁ Δοὺξ Βυρτεμβέργης ἔκλεξαν διὰ τὸν ἑαυτόν των πλῆθος ἐπισκοπῶν καὶ μοναστηρίων, καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τῆς Σβεκίας ἤθελαν νὰ πληρωθῶσι μὲ ὑποστατικὰ τῆς Γερμανίας. Ὁ Ὀξενστίρνας ἠσφάλισεν εἰς καθένα τὴν μερίδα του, καὶ τοὺς ὑπεσχέθη, ὅτι θέλει ὁμιλήσειν ὑπὲρ αὐτῶν ὅταν κλεισθῇ ἡ εἰρήνη. Φρειδερῖκος Ε΄, ὁ δυστυχὴς Παλατινοκόμης, Ἐκλέκτωρ καὶ βασιλεύς, δὲν ἔζη πλέον. Ἀπέθανεν εἰς Μογοντίακον (27 Νοεμβ. 1632) μετὰ ἕνδεκα ἡμέρας τοῦ θανάτου τοῦ Γουστάβου. Ἡ χήρα του ἐζήτει τὸ κάτω Παλατινάτον διὰ τὸν πρεσβύτατον υἱόν της. Ὁ Ὀξενστίρνας ἐδέχθη παραυτα τὴν δέησίν της, μόνον μὲ περιορισμοὺς τινάς, καὶ ἔδειξεν εἰς τοὺς ὑπόπτους ἡγεμόνας ἀφιλοκέρδειαν, τὴν ὁποίαν ἐχρειάζοντο πρὸς καθησύχασίν των.

Τοῦ Γουστάβου τοὺς ἀξίους στρατηγούς, Δοῦκα Βερνάρδον, Βάννερον, Βανδῖν, Ὥρνιον ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἑνώσωσιν, ἐνῷ κἀνεὶς δὲν ἤθελε νὰ προστάζεται ἀπὸ τὸν ἄλλον. Ἠναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ τοὺς χωρίσουν καὶ νὰ παραδώσουν εἰς καθένα μέρος τοῦ στρατοῦ· ἡ κομματίασις αὕτη ἤθελεν ἐνεργήσειν τὴν φθορὰν ὅλων, ἐὰν ὁ Βαλλεστεῖνιος ἔκαμνεν ὅ,τι ἐχρεώστει νὰ κάμῃ.

---

13. Βαλλεστεϊνίου προδοσία καὶ τέλος. (1633 — 1634).

Ἡ ἧττα εἰς τὴν τελευταίαν μάχην εἶχε κάμειν σχεδὸν παράφρονα τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦτον. Διὰ νὰ ἀποσπογγίσῃ ἀπὸ τὴν τιμήν του ὁπωσοῦν τὴν κηλῖδα, ἔρριψε τὴν αἰτίαν εἰς μέρος τῶν ἀξιωματικῶν, καὶ μὴ ἀρκούμενος νὰ τοὺς τὸ ἐπιπλήξῃ φανερὰ, τοὺς ἐφυλάκωσεν εἰς Πράγαν, τοὺς ἔκρινε πολεμικῶς, καὶ τοὺς ἐκαταδίκασεν εἰς θάνατον. Πρὸ τοῦ βουλευτηρίου ἐστήθη φονικὸν βῆμα σκεπασμένον μὲ μαῦρον πανίον. Ἐπάνω εἰς αὐτὸ ἀπεκεφαλίσθησαν δύω ὑποχιλίαρχοι, ἕνας ἑκατόνταρχος, ἕνας ἵππαρχος, τέσσαρες ὑπασπισταὶ, ἕνας σημαιοφόρος καὶ δύω ἑκατόνταρχοι τῆς πυροβολίας· ἑνὸς ἀξιωματικοῦ ἐθραύσθη τὸ σπαθίον ἀπὸ τὸν δήμιον, πολλοὶ κοινοὶ τοῦ ἱππικοῦ ἐκρεμάσθησαν, καὶ ὑπὲρ τὰ πεντήκοντα ὀνόματα ἀπόντων ἀξιωματικῶν προσεκολλήθησαν εἰς τὴν κρεμάθραν ὡς ἄτιμα (14 Φεβρ. 1633). Φοβερὰ ἱλαστήριος θυσία δι' ἑνὸς ἀνθρώπου πειραγμένην φιλοδοξίαν.

Μετὰ τοῦτο ἤρχισαν νέαι στρατολογίαι εἰς ὅλην τὴν Αὐτοκρατορικὴν ἐπικράτειαν. Τὰ χαμένα κανόνια ἀνεπληρώθησαν διὰ χωνευμένων καμπανῶν, τὰς ὁποίας ἐπῆρεν ὁ ἄθρησκος ἀρχιστράτηγος ἀπὸ τὰ κοινὰ, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἦτο τοῦ Βαλλεστεϊνίου τὸ στράτευμα ὅσον καὶ ἀρχήτερα. Τί ἔμελλε νὰ κάμῃ μὲ τοῦτο, κἀνεὶς δὲν ἠπόρει. Νὰ διώξῃ τοὺς Σβέκους ἀπὸ τὴν Γερμανίαν, καὶ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Προτεστάντας εἰς τοῦ Αὐτοκράτορος τὴν τιμωρίαν. Ὁ καιρὸς ἦτο τώρα τόσον πρόσφορος, ὥστ' ἐκρέματο μόνον ἀπ' αὐτὸν νὰ ἀπαθανατίσῃ τὸ ὄνομά του κατατροπόνων τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἐμβῆκεν εἰς αὐτὸν δυστυχὲς πνεῦμα δυσπιστίας. Ἐφοβήθη μήπως ὁ αὐτοκράτωρ, ἀφοῦ τελειώσῃ τὸν ἀγῶνα, δὲν φυ-

λάξῃ τὸν λόγοντου, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀστρολογία τοῦ ὑπεσχέθη μίαν φορὰν βασίλειον, ἐνόμισεν ὅτι πρέπει νὰ τὸ λάβῃ ἐνῷ ἔχει εἰς χεῖρας του τὴν δύναμιν, καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ τὸν ἐχρειάζετο. Ἦτο δὲ καὶ ἡ προδοσία πρὸ πολλοῦ ἀποφασισμένη. Καὶ καθὼς πάλαι ποτὲ εἶχε συμβιβασθῆν μὲ τὸν Γουστάβον, οὕτω τώρα ἔτρεχαν μυστικοὶ ταχυδρόμοι εἰς τὴν Σαξονίαν πρὸς τὸν Ὀξενστίρναν καὶ πρὸς τὸν Δοῦκα Βερνάρδον. Καὶ οἱ τρεῖς, καὶ ἡ Γαλλία αὐτὴ τοῦ ὑπεσχέθησαν βοήθειαν, ἐὰν ἀποστατήσῃ φανερὰ ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα. Ἡ δυσκολία ἐφαίνετο μόνον πῶς νὰ εἰσάξῃ τὸ πρᾶγμα εἰς τοὺς στρατηγοὺς καὶ εἰς ὅλον τὸ στράτευμά του. Δὲν ἐπεθύμει ἄλλο περισσότερον, εἰμὴ νὰ τὸν δώσῃ ὁ Αὐτοκράτωρ πολλὰς ἀφορμὰς εἰς δυσαρέστησιν, διὰ νὰ λάβῃ ἱκανὴν πρόφασιν νὰ ἀθωωθῇ φανερὰν ἀθέτησιν τῆς πίστεώς του. Ἢ ἀκόμη καλήτερα, ἐὰν οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἔδιδαν χωριστὸν στράτευμα, μὲ τὸ ὁποῖον, ἐὰν οἱ ἀξιωματικοί του δὲν ἤθελαν νὰ γείνουν κοινωνοὶ τῆς προδοσίας, νὰ μὴ τοὺς χρειάζεται διόλου.

Τὸ ἐπινόημα δὲν ἦτο κακόν. Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ, ὅτι θέλει τὸν ἐμπιστευθῆν ὁ Ὀξενστίρνας; Οἱ Σάξονες ἐπίστευαν εὐκόλως, καὶ ὁ στρατηγός των Ἀρνίμιος, ἐπιστήθιος φίλος τοῦ Βαλλεστεϊνίου, ἠδύνατο νὰ ἐλαφρύνῃ τὸ πρᾶγμα. Ἀλλ' οὗτοι ἐκύτταζαν μὲ φρόνησιν εἰς τὸν Ὀξενστίρναν, καὶ οὗτος ἔμεινε σταθερὸς εἰς τὸν λόγον του, ὅτι δὲν ἑνόνεται μὲ τὸν Βαλλεστεῖνιον πρὶν ἀποστατήσῃ φανερώτατα ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα.

Εἰς τὴν Σιλησίαν εὑρίσκετο τότε συμμαχικὸν στράτευμα Σαξόνων, Βρανδεμβουργίων καὶ Σβέκων. Οἱ τελευταῖοι ἐπροστάζοντο ἀπὸ τὸν Κόμητα Θούρνιον (τὸν πρῶτον ἀρχηγὸν τοῦ πολέμου), οἱ δὲ ἄλλοι ἀπὸ τὸν εἰρημένον Ἀρνίμιον καὶ τὸν Δοῦκα τοῦ Σαξονικοῦ Λαουεμβούργου Φραγκῖσκον Ἀλβρέχτον, ὅσ-

τις μετὰ τὴν ἐν Λουκένῃ μάχην εἶχε μεταβῆν εἰς τοὺς Σάξονας. Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι ἦσαν καλοὶ φίλοι τοῦ Βαλλεστεϊνίου. Κατ' αὐτῶν λοιπὸν — ἐξεστράτευσε πρῶτον. Κατὰ πρόσχημα ἐξ ἅπαντος, διότι ὅταν οἱ δύω στρατοὶ ἐσυναντήθησαν, καὶ καθεὶς εἶχε χαμένους τοὺς συμμάχους, ἔκλεισεν ὁ Βαλλεστεΐνιος ἀνακωχὴν ὅπλων, καὶ ἔκαμνε μὲ τοὺς ἐχθροὺς μυστικὰς συνελεύσεις. Ἐδῶ τοὺς ἔκαμε τὸ πρόβλημα, νὰ παραδώσουν εἰς αὐτὸν τὰ στρατεύματά των· ἀλλ' ὁ Ἀρνίμιος καὶ ὁ ἄλλος στρατηγὸς τοῦ Βρανδεμβούργου ἀπεκρίθησαν, ὅτι περὶ τούτου πρέπει νὰ λάβωσι πρῶτον προσταγὴν ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας των. Παράξενον ἦτο, ὅτι μεταξὺ τῆς ἀνακωχῆς τῶν ὅπλων ἐδοκίμασε μίαν φορὰν νὰ πιάσῃ αἰχμαλώτους ἔξαφνα ὅλους τοὺς ἀρχηγούς. Διέφυγαν οὗτοι μὲ ἱκανὴν δολιότητα, ἔγειναν ὅμως δυσπιστότεροι κατ' αὐτοῦ· διότι τίς ἤξευρεν, ἂν ἡ προβαλλομένη κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος προδοσία δὲν ἦτο παγὶς, διὰ νὰ τοὺς πιάσῃ; Οὕτως ἔλεγε τὸ πρᾶγμα καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Αὐτοκράτορα. Τὸ πιθανώτατον εἶναι, ὅτι οὐδὲ ὁ Βαλενστεΐνιος ἤξευρε τότε ποῖον δρόμον νὰ πιάσῃ. Ἐφόσον ἦσαν αἱ δυσκολίαι καὶ εἰς τὰ δύω μέρη ἴσαι, ἤθελε καὶ τὰς δύω μερίδας νὰ κρατῇ εἰς ἀβεβαιότητα. Ἐὰν ὅμως ὁ ἕνας δρόμος ἤθελε τοῦ κλεισθῆν ἐντελῶς, εἶχε σκοπὸν νὰ πιάσῃ μὲ σφοδρότητα τὸν ἄλλον. Ταύτην τὴν συμβουλὴν φαίνεται ὅτι τοῦ ἐπεβεβαίωσαν οἱ ἀστέρες· ἐκ τούτου ἡ μυστηριώδης ἀπόκρισις, τὴν ὁποίαν συχνάκις ἔδωκεν εἰς τοὺς Σβέκους: δὲν εἶναι τώρα ἀκόμη καιρός.

Διὰ νὰ κάμνῃ ὅμως τι εἰς τὴν Σιλησίαν, ἐπολιόρκησε τὸ Σουηδινίτιον (24 Ἰουν.), καὶ ἐδοκίμασε ματαίως τρεῖς ἐφόδους. Τότε ἦλθαν οἱ σύμμαχοι πρὸς βοήθειαν τῆς πόλεως, καὶ ὁ Βαλλεστεΐνιος — ὠπισθοδρόμησε. Μεταξὺ Σουηδινιτίου καὶ Ῥεϊχεμβάκου ἔστησε καλῶς περιχαρακωμένον στρατόπεδον· ἀντικρὺ του

ἔκαμαν τὸ αὐτὸ οἱ ἐχθροί, καὶ ἦσαν τώρα πλησίον οἱ δύω στρατοὶ ἱκανὸν καιρὸν, καθὼς ποτὲ εἰς Νοριμβέργαν, χωρὶς νὰ πολεμῶνται, καὶ κατηρήμαζαν εἰς πλάτος καὶ εἰς μάκρος τὴν χώραν. Τελευταῖον — ἔκλεισεν ὁ Βαλλεστεῖνιος δευτέραν ἀνακωχὴν, καὶ ἤρχισε πάλιν τὰς παλαιὰς διαπρεσβεύσεις. Τώρα ὁ Σαξονικὸς στρατηγὸς Ἀρνίμιος ἔγεινε καὶ πρεσβευτὴς τοῦ Βαλλεστεϊνίου πρὸς τὸν Ὀξενστίρναν, εἰς τὸν ὁποῖον διατρίβοντα εἰς Γελναούσαν πλησίον Φραγκοφορτίου ἐπανελάμβανε τὸ παλαιόν του ζήτημα νὰ τοῦ ἐμπιστεύσῃ τὰ ἄριστά του τάγματα.

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ὁ δύσπιστος γενόμενος Αὐτοκράτωρ ἔστειλε τὸν πολεμικόν του λειτουργὸν Κόμητα Σλίκιον εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Βαλλεστεϊνίου διὰ νὰ παρατηρήσῃ τὸν ἀρχιστράτηγον τοῦτον πλησιέστερα. Μόλις ὅμως εἶχεν ἐκφωνήσειν ὁ λειτουργὸς, ὅτι δὲν καταλαμβάνει διὰ τί εἶναι ἀδρανὴς ὁ Δοὺξ, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀναχωρήσῃ κρυφίως, ἐπειδὴ ὁ Βαλλεστεῖνιος ὤμοσεν ὅτι θέλει διορίσειν νὰ τὸν κατακομματιάσωσιν ἐπιστρέφοντα. Ἄλλους πρέσβεις τοῦ Αὐτοκράτορος ἔβαλεν εἰς χωρία, ὅπου ἡ ἐπικρατοῦσα σφοδρὰ πανοῦκλα τοὺς ἠνάγκασε καὶ αὐτοὺς νὰ ἀναχωρήσωσιν. Ἡ ἀῤῥωστία αὕτη ἐθέριζε τότε εἰς τὴν Σιλησίαν τόσον τρομερῶς, ὥστε πολλοὶ νομοὶ ἔμειναν γυμνοὶ πάντη ἀπὸ κατοίκους. Εἰς Σουνδινίτιον δὲν ἔθαπταν τελευταῖον τοὺς νεκρούς· εἰς Ὀλαβίαν δὲν εὑρίσκετο κανεὶς πολίτης.

Ὁ Ἀρνίμιος ὑπέστρεψε μὲ τὴν συχνάκις γενομένην ἀπόφασιν, ὅτι ὁ Ὀξενστίρνας θέλει κάμειν ὅλα πρὸς χάριν τοῦ Δουκὸς, ὅταν κηρύξῃ φανερὰ τὴν ἀπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ἀποστασίαν του. Πλήρης θυμοῦ ὁ Βαλλεστεῖνιος ἀπεφάσισε τώρα νὰ μεταβάλῃ τὸ σχέδιόν του, νὰ κάμῃ συμμάχους του μὲ βίαν τοὺς δύω Ἐκλέκτορας, καὶ μὲ βοήθειαν αὐτῶν νὰ διώξῃ τοὺς Σβέκους ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Ἐπέπεσεν αἰφνιδίως εἰς

τὸν γέροντα Κόμητα Θούρνιον πλησίον Στειναυΐας, καὶ τὸν ἐπίασε μαζὴ μὲ δύω χιλιάδας καὶ πεντακοσίους Σβέκους. Ἤλπιζαν ἤδη οἱ Βιέννιοι, ὅτι ἤθελαν ἰδεῖν εἰς τὴν μητρόπολιν τὸν ἐπαναστάτην τοῦτον, ὅταν ὁ Βαλλεστεΐνιος — ἐχάρισε τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς του. Τώρα ὑπήγαινεν ἡ στρατεία πρὸς τὰ κάτω τοῦ Ὀδέρου· τὴν 16 Ὀκτωβρ. ἐκυριεύθη ἡ Λιγνιτία, τὴν 18 παρεδόθη ἡ Γλοκαυΐα, καὶ μετὰ ταύτην ἡ Γολδεβέργα, τὸ Σάγανον, ἡ Κρόσνα, τὸ Φραγκοφόρτιον καὶ ἡ Λανδεσβέργα. Ἡ Φυρστεμβαλδία ἐκάη, ἡ Βαρβαλδία ἐλεηλατήθη, ἡ Κοπενίκα ἐκυριεύθη, καὶ ἐφοβερίζετο καὶ τὸ Βερολῖνον. Ὁ Βαλλεστεΐνιος αὐτὸς εἰσέβαλε μὲ τὸ μεγαλήτερον σῶμα εἰς τὴν Λυσατίαν, ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὸ Γοιρλίτιον, τὸ ἐλεηλάτησε, καὶ ἐθανάτωσε τοὺς Σαξονικοὺς ταξιάρχους, ἐπειδὴ δὲν τοῦ παρέδωκαν εἰρηνικῶς τὴν πόλιν. Ἡ Βώδισσα ἐτρόμαξεν ἀπὸ τὸ παράδειγμα καὶ ἤνοιξε θεληματικὴ τὰς πύλας της. Μῆνας τινὰς ἀρχήτερα εἶχεν εἰσβάλειν ὁ τοῦ Βαλλεστεϊνίου στρατηγὸς Ὥλκιος εἰς Ἐρσγεβίργιον, καὶ ἐπλημμύρισε τὴν Σαξονίαν ἕως ἐπέκεινα τῆς Λειψίας. Ὅπου ὑπήγαινεν οὗτος, μετεβάλλοντο εἰς καπνὸν τὰ χωρία καὶ αἱ πόλεις, καὶ ὅταν ἠγγέλλετο ἡ πλησίασίς του, ἔφευγαν ὅσοι ἠδύναντο νὰ φύγωσιν. Ἐφάνη ἐδῶ φοβερὸν παράδειγμα τῆς ἀνάγκης τῆς πείνης. Τὰ σκυλία τῶν χωριατῶν μείναντα χωρὶς κυρίους ἐσυνάχθησαν ὅλα, καὶ ἐπειδὴ εἰς τὰ καυμένα χωρία δὲν εὕρισκαν τί νὰ φάγωσιν, ἐγαυΐζαν τρομερώτατα εἰς τὰς λεωφόρους, καὶ ἐσπάραξαν τινὰς φεύγοντας ἀνθρώπους *). Ὅταν δὲ ὁ Ὥλκιος εἰς τὴν ἐπιστροφήν του ἀῤῥωστήσας θανασίμως ἐζήτησεν ἱεροκήρυκα διὰ νὰ ἐξομολογηθῇ (ἦτο δὲ Λουθηρανὸς), δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρῃ εἰς πλάτος καὶ εἰς μάκρος κανένα, μ' ὅλον ὅτι ἐπρόσφερεν 600 θάληρα.

*) Ἴδε Ἱερεμίου Σίμωνος Εἰλεμβουργικὰ Χρονικὰ, σελ. 688.

Ἀλλὰ μὲ ὅλας ταύτας τὰς σκληρότητας δὲν ἐπέτυχεν ὁ Βαλλεστεΐνιος τὸν σκοπόν του νὰ παρακινήσῃ τοὺς Ἐκλέκτορας εἰς ἀποστασίαν ἀπὸ τῶν Σβέκων. Ὁ Γεώργιος Βιλέλμος ἀπέῤῥιψε τὸ πρόβλημα, καὶ ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ἀνέβαλλε τὸν καιρόν. Ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ ἔκαμε πλάγιον κτύπημα προστάξας αὐτὸν νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειαν τοῦ Δουκὸς τῆς Βαυαρίας, ὅπου εἶχεν εἰσβάλλειν ὁ Δοὺξ Βερνάρδος. Μετὰ ἑπτὰ ταχυδρόμους τοῦ Αὐτοκράτορος, ὑπεσχέθη τελευταῖον ὁ ἀρχιστράτηγος νὰ ὑπακούσῃ, καὶ τῷόντι ἐστράτευσεν, ἀλλ' ἀργοπόρως διὰ Βοημίας εἰς τὸ ἄνω Παλατινάτον. Διὰ νὰ ἐμποδίζεται περισσότερον καιρὸν, καὶ νὰ εὕρῃ πρόφασιν τὸν χειμῶνα, περιέκλεισε τὸ Κάμβον, καὶ ὅταν τὸν Δεκέμβριον ὑπῆγεν ἐναντίον του ὁ Δοὺξ Βερνάρδος, ἐσύρθη αὐτὸς σπουδαστικὰ εἰς τὴν Πίλσναν, καὶ ἐκεῖνος ἔστησε τὰ χειμάδιά του εἰς τὸν Ἴσαρον. Ὁ Μαξιμιλιανὸς ἔκραξε μεγάλως διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ ἀρχιστρατήγου· ὁ Αὐτοκράτωρ ἐζήτησεν ἀπ' αὐτοῦ ἀπολογίαν τοῦ παραξένου τρόπου του· ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπεκρίθη, ὅτι τὸ στράτευμα εἶναι ἀποσταμένον καὶ χρειάζεται ἀνάπαυσιν τὸν χειμῶνα, καὶ ὅτι εἶναι ἀναγκαιότερον νὰ φυλάττῃ τὴν Βοημίαν κατ' ἐνδεχομένης ἐπιδρομῆς τῶν Σαξόνων παρὰ νὰ θυσιασθῇ εἰς τὸν Ἐκλέκτορα τῆς Βαυαρίας. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπρόσταξε μετὰ τοῦτο τὸν στρατηγὸν Συὴν, ὅς τις ἔστεκε μὲ στῖφος εἰς τὴν Αὐστρίαν, νὰ προχωρήσῃ εἰς τὸ Πασσαυϊον. Ὁ Βαλλεστεΐνιος μαθὼν τὴν προσβολὴν ταύτην κατὰ τῶν δικαίων του ἐπρόσταξεν εὐθὺς τὸν Συὴν νὰ στραφῇ ὀπίσω φοβερίζων ὅτι θέλει βάλειν τὴν κεφαλήν του εἰς τοὺς πόδας του, ἐὰν ὑπακούσῃ μᾶλλον τὸν Αὐτοκράτορα παρ' αὐτὸν, καὶ ὁ Συὴς πάραυτα ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Αὐστρίαν.

Πρότερον ἤδη εἶχε συνάξειν εἰς τὸ Μεδιόλανον στράτευμα 16,000 ἀνθρώπων ὁ Φερδινάνδος, ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας. Ὁ Βαλλεστεΐνιος

ἐπαραπονήθη φανερὰ, καὶ ἐφώναζεν ὅτι ἀθετεῖται ἡ συνθήκη του. Ἀλλ' ὁ Αὐτοκράτωρ ἀθωονόμενος μὲ τὴν ἀνάγκην ἐζήτησε προσέτι ἀπὸ τὸν Βαλλεστεῖνιον νὰ ἐνδυναμώσῃ τὸν Ἱσπανικὸν στρατὸν μὲ 8000 Βοήμους. Μετὰ μακρὰν ἀλληλογραφίαν τὸ ἔκαμε τελευταῖον, ἀλλ' ἐνταυτῷ ἔδωκεν εἰς τὸν ταξίαρχον τῶν 8000 τούτων χιλιάδων, τὸν στρατηγὸν Ἀλτρίγγερον, μυστικὴν διαταγὴν, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Ἱσπανικὸς στρατὸς σχεδὸν ἠφανίζετο. Ὁ Ἀλτρίγγερος ἀπεπλάνα πάντοτε τὸν Δοῦκα Φερίαν, ὅςτις ἐκυβέρνα τὸν στρατὸν, τὸν ἐμπόδιζεν ἀπὸ μάχας, τὸν ἐκαταπόνει μὲ περιφορὰς, ὥστε τελευταῖον ἀπέκαμεν ὁ Δούξ. Πρὸς στεφάνωσιν τοῦ μηχανουργήματος ἀπέθανεν ὁ Φερίας εἰς τὴν Μυνιχίαν, καὶ καθὼς ἐπίστευαν γενικῶς, ἀπὸ φαρμάκιον *).

Ὁ Βαλλεστεῖνιος εἶχεν ἀπολαύσειν τώρα τὴν ἐπιθυμίαν του· ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ εἶχε δώσειν ἱκανὰς αἰτίας νὰ δυσαρεστηθῇ. Τώρα ἤθελε νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὴν γνώμην τῶν στρατιωτῶν του. Ὄργανα πρὸς τοῦτο ἐμεταχειρίσθη τὸν γυναικάδελφόν του Τερέσκαν, τὸν ἀνεψιόν του Κινσκῦν, καὶ τὸν στρατηγὸν Ἴλλον, ἄγριον καὶ ἐμπαθῆ ἄνθρωπον, ὅςτις εἶχε καὶ γλῶσσαν εὐκινητοτάτην. Γνωρίζων τὴν τούτου φιλοδοξίαν τὸν ἔταξε νὰ τὸν κάμῃ Κόμητα, καὶ τὸν ἔκαμε καὶ ἄλλας λαμπρὰς ὑποσχέσεις. Ὁ Ἴλλος εὐχαριστημένος ὑπῆγε μὲ συστατικὰ γράμματα εἰς Βιένναν διὰ νὰ χειροτονηθῇ Κόμης, ἀλλὰ μυστικὸς ἄγγελος τοῦ Βαλλεστεϊνίου ὑπῆγεν ἀρχήτερα μὲ ἐπιστολὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἐσυμβούλευε τὸν αὐτοκράτορα νὰ μὴ τοῦ κάμῃ τὴν δέησίν του, ἐπειδὴ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσης ἄξιοι στρατιωτικοὶ ἐμποροῦν νὰ ζητήσουν τὴν αὐτὴν ἀμοι-

*) Le Vassor, histoire du règne de Louis XIII, T. VII. P. II. p. 245. ἀναιρεῖ τὴν φήμην ταύτην ὡς ἀπίθανον. Le pauvre Espagnol, λέγει, étoit-il si redoutable à un officier qui faisoit trembler l'Empereur et de Duc de Baviere?

βήν. Ἡ αἰτία ἦτο εὔλογος, καὶ ὁ Ἴλλος ὑπέστρεψε λυπημένος εἰς Πίλσναν. Ὁ Βαλλεστεῖνιος τὸν ἐσυλλυπήθη, ἔκαμε τὸν θυμωμένον διὰ τὴν καταφρόνησιν τῶν συστάσεών του, καὶ ἐφώναξε μὲ ὑποκριτικὴν σφοδρότητα: „Ἠξίζαμεν τοιαύτην καταφρόνησιν διὰ τὰς πιστάς μας ὑπουργίας; καὶ τοιοῦτον ἀχάριστον αὐθέντην ἐμπορεῖ τις νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸ ἑξῆς μὲ χαράν; Μὰ τὴν πίστιν μου, θέλω εἶσθαι εἰς τὸ ἑξῆς ἐχθρὸς τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου!“ Ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ πόσον εὔκολα ἐσυμφώνησεν ὁ Ἴλλος, καὶ πόσον ἀσμένως ἀπὸ ταύτης τῆς ἡμέρας ἔγεινεν ὄργανον τοῦ Δουκὸς κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος.

Μετὰ τοῦτον ἀνεκαλύφθη ὁ Βαλλεστεῖνιος καὶ εἰς τὸν ὑποστράτηγον Πικκολομίνιον. Πρὸς τοῦτον εἶχεν ἐξ ἀρχῆς χωριστὴν πίστιν, ἐπειδὴ ἦτο γεννημένος ὑπὸ τὸν αὐτὸν ἀστερισμὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐπίστευεν ὅτι ἔχουν τὸν αὐτὸν προστάτην ἄγγελον. Ὁ Πικκολομίνιος ἐτρόμαξε, τὸν ἀπηγόρευσεν, εἶπε λόγους, ἀλλ' εἰς μάτην. Τελευταῖον ἐκ φόβου ἐπροσποιήθη, ὅτι ἐπῄνει τὸ σχέδιον, καὶ ἀνέλαβε τὴν φροντίδα νὰ φέρῃ εἰς Πίλσναν μετὰ τῶν στρατευμάτων καὶ νὰ κατηχήσῃ τὰ περὶ τούτου τοὺς μακρὰν ὄντας στρατηγοὺς Γάλλαν, Ἀλτρίγγερον καὶ Κολλορέδον, τοὺς φίλους του. Τὸ δεύτερον τὸ ἔκαμεν, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οἱ τρεῖς ἤκουσαν μὲ ἀποστροφὴν τὴν προδοσίαν, τοὺς ὥρκισε νὰ μὴ ὑπάγουν εἰς τὴν Βοημίαν, ἀλλὰ νὰ κρατοῦν τὰ στρατεύματα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Αὐτοκράτορος. Τώρα ἐστράφη ὁ Βαλλεστεῖνιος εἰς τὸν Κροατικὸν στρατηγὸν Ἰσολάνιον, καὶ τὸν ἠπάτησεν, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ θέλει τοῦ σηκώσειν τὴν εἰς τοὺς Κροάτας στρατηγίαν, αὐτὸς ὅμως δὲν θέλει τὸ στέρξειν. Ὁ Τερέσκας τοῦ ἐχάρισε μετὰ τοῦτο ὑποστατικὸν 100,000 θαλήρων, καὶ ἀντὶ τούτου ὑπεσχέθη ὁ Κροάτης ὅσα ἐπεθύμουν ἐκεῖνοι. Οἱ λοιποὶ ἐθαμβώθησαν μὲ λαμπρὰς ὑποσχέσεις. Ὁ Τερέσκας

ἔμελλε νὰ λάβῃ τὴν Μοραβίαν, ὁ Γάλλας τὰ Δουκάτα Γλογαυΐαν καὶ Σάγανον, ὁ Πικκολομίνιος τὸ Γλάκιον καὶ τὰ Σλαβατικὰ ὑποστατικὰ κ. τ. λ. Τώρα δὲ ἐμεγάλυνε τὰς δυνάμεις των διὰ νὰ μὴ χρειάζεται περισσοτέρους πιστούς. Ὁ Τερέσκας μόνος εἶχεν ὀκτὼ τάγματα.

Τὴν 21 Ἰαν. 1634 συνεκαλέσθησαν ὅλοι οἱ στρατηγοὶ καὶ χιλίαρχοι εἰς Πίλσναν ὡς εἰς πολεμικὸν συμβούλιον. Ὁ Ἴλλος ἐπαρουσιάσθη, καὶ τοὺς ἐδιηγήθη μὲ μακρὸν λόγον πόσον ἀτίμως ἐπάτησεν ὁ Αὐτοκράτωρ τὴν πίστιν τοῦ ἀρχιστρατήγου, πῶς ἤθελε καὶ αὐτὸν καὶ τὸ στράτευμα νὰ ἀδυνατίσῃ κατ' ὀλίγον, νὰ κρατήσῃ τὸν μισθὸν τῶν στρατιωτῶν, νὰ φέρῃ ξένα στρατεύματα εἰς τὴν ἐπικράτειαν, νὰ μὴ ἐκπληρώσῃ κάμμίαν ἀπὸ τὰς ὑποσχέσεις του, καὶ ἀπὸ τοὺς Ἰησουΐτας τόσον εἶναι κατ' αὐτοῦ ἠρεθισμένος, ὥστ' ἔγεινε δοκίμιον νὰ τὸν φαρμακώσουν· καὶ πῶς ὁ Δοὺξ ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ θεληματικὸς τὴν ἀρχιστρατηγίαν, διὰ νὰ μὴ καθαιρεθῇ ἐκ δευτέρου. Ἀλλὰ εἰς τοῦτο, ἐπρόσθεσεν ὁ Ἴλλος, δὲν θέλουν στέρξειν οἱ ἀξιωματικοὶ, τῶν ὁποίων αἱ ἐλπίδες στηρίζονται εἰς τὸν Δοῦκα, ἀλλὰ μᾶλλον πρέπει νὰ τοῦ στείλουν πρεσβείαν διὰ νὰ τὸν καταπραΰνωσιν. Ἐσυνέβη τοῦτο, ἀλλ' ὁ Βαλλεστεΐνιος ἐπροσποιήθη ὅτι δὲν μαλάσσεται. Ὁ Ἴλλος μὲ πολλὴν ἀγυρτείαν ἐπανέλαβε τὸ δοκίμιον, καὶ ἔστειλε δευτέραν πρεσβείαν, ἕως οὗ τελευταῖον ὁ Δοὺξ κατανυχθεὶς ἀπὸ τοσαύτας δεήσεις τοὺς ἀπεκρίθη: ὅτι θέλει ἐκπληρώσειν τὴν αἴτησίν των, ἀλλ' ἐὰν μέλλῃ νὰ φροντίσῃ αὐτὸς διὰ τὴν εὐτυχίαν των, χρεωστοῦν αὐτοὶ ἀκαταπαύστως νὰ εἶναι ὑποχρεωμένοι εἰς τὴν ὑπουργίαν του.

Ὁ Ἴλλος μετὰ τοῦτο τοὺς ἐπρόβαλεν εἰς οἰκίαν τινὰ ὅρκον, διὰ τοῦ ὁποίου ἔταζαν πίστιν αἰώνιον εἰς τὸν Δοῦκα, ἐνόσῳ τοὺς μεταχειρίζεται πρὸς ὑπουρ-

γίαν τοῦ Αὐτοκράτορος. Ὅλοι ἔκριναν τὸ γράμμα καλὸν καὶ δίκαιον. Ἐκάθησαν εἰς τὴν τράπεζαν. Ὁ Ἴλλος καὶ ὁ Τερέσκας ἐκίρνων πολλὰ καὶ δυνατὰ κρασία, καὶ ὅταν ἐζαλίσθησαν αἱ κεφαλαί των, ἐδόθη εἰς ὑπογραφὴν τὸ γράμμα ἐκεῖνο. Ἀλλὰ μ' ὅλην τὴν μέθην πολλοὶ ἐκατάλαβαν τὴν ἀπάτην, ἐπειδὴ εἰς τὸ γράμμα τοῦτο δὲν ἔστεκεν ἡ ὑπόθεσις τοῦ πρώτου. Διηγέρθη θόρυβος, καὶ ἡ δολιότης ἐφανερώθη, ὅταν ὁ μεθυσμένος Τερέσκας σύρας τὸ σπαθίον του ἐφοβέριζε τοὺς ὅσοι δὲν ὑπογράφουν. Ὑπεγράφησαν ὅλοι, ἀλλὰ τόσον κακόγραφα, ὥστε ὁ σκοπὸς δὲν ἐπετυχήθη.

Διὰ τοῦτο τοὺς ἐσύναξεν ἀκόμη μίαν φορὰν ὁ Βαλενστεΐνιος, τοὺς ἐπέπληξε τὴν δυσπιστίαν, καὶ ἀχαριστίαν κατ' αὐτοῦ. ὅς τις πάντοτε ἐφρόντισε δι' αὐτοὺς ὡς πατὴρ, καὶ ἐστοχάζετο νὰ φροντίζῃ πάντοτε, καὶ τοὺς εἶπε τώρα, ἐπειδὴ δὲν ἔχει οὐδὲ τὴν ἀγάπην των, ὅτι ἀπεφάσισε διπλῶς νὰ παραιτηθῇ τὸ ἀξίωμά του. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐλύπησαν τοὺς στρατηγούς· τοῦ ὑπεσχέθησαν ὅτι θέλουν κάμειν ὅλα, ὅσα ἤθελε ζητήσειν, καὶ ἀνενέωσαν πάραυτα τὰς ὑπογραφάς. Ἔδωκε λοιπὸν ἀγγελίαν τῆς προθέσεώς του εἰς τοὺς Σάξονας καὶ Σοήβους, καὶ ὁ τοῦ Σαξονικοῦ Λαουεμβούργου Δοὺξ Φραγκῖσκος Ἀλβέρτος ἐστάλθη εἰς τὸν Βιναρικὸν Βερνάρδον διὰ νὰ τὸν προσκαλέσῃ εἰς τὴν Βοημίαν. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἔλαβεν ἐνταυτῷ φιλικὰς ἐπιστολὰς ἀπὸ τὸν Βαλλεστεΐνιον, ὅς τις τὸν ἐπαρακάλει νὰ τοῦ στείλῃ ἀργύριον μὲ κολακείας, αἱ ὁποῖαι σκοπὸν εἶχαν νὰ τὸν ἀποκοιμίσωσιν. Ἀλλ' ὁ προδότης δὲν ἤξευρεν, ὅτι αὐτὸς οὗτος ἦτο προδομένος.

Ὁ Γάλλας, ὁ Πικκολομίνιος, ὁ Κολλορέδος καὶ ὁ Ἀλτρίγγερος, μ' ὅλον ὅτι συνεκαλέσθησαν εἰς Πίλσναν, δὲν εἶχαν ὅμως ὑπάγειν ἀκόμη. Ὁ τελευταῖος ἐπροσποιήθη ἀῤῥωστίαν καὶ ἔμεινε κειτάμενος

εἰς τὸ φρούριον Φραουεμβέργαν, ἀλλ' οἱ δύω πρῶτοι ἀπεφάσισαν μυστικῶς, πρὶν ὑπάγουν εἰς Πίλσναν, νὰ φανερώσωσι τὰ πάντα εἰς τὸν Αὐτοκράτορα. Ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ πόσον ἐτρόμαξεν ὁ Φερδινάνδος ἐκ τῆς ἀγγελίας. Τὸ πρῶτον του ἔργον ἦτο νὰ στείλῃ εἰς τὸν Γάλλαν προσταγὴν φυλακώσεως τοῦ Βαλλεστεϊνίου καὶ ὅλων τῶν συνωμοτῶν του, καὶ πρὸς ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς δήλωσιν, ὅτι σηκόνεται ἡ ἀρχιστρατηγία ἀπὸ τὸν Βαλλεστεΐνιον καὶ ἕως δευτέρας ἀποφάσεως παραδίδεται εἰς τὸν Κόμητα Γάλλαν. Ὁ Γάλλας εὑρέθη εἰς Πίλσναν, ὅταν τοῦ ἐνεχειρίσθησαν τὰ μυστικὰ ταῦτα χαρτία. Ἐχάνετο, ἂν ὑπώπτευεν ὁ Βαλλεστεῖνος τὸ παραμικρὸν ἐκ τούτων. Διὰ νὰ ἀπομακρυνθῇ, ἐμεταχειρίσθη δολιότητα. Ἐζήτησε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν ἐν Φραγκοφορτίῳ γυναικάδελφόν του Ἀλτρίγγερον, τοῦ ὁποίου τὸν ἐρχομὸν ἐπρόσμενεν ὁ Δοὺξ ματαίως. Τοιουτοτρόπως ἀπελύθη, καὶ ἀντὶ νὰ ἐπιστρέψῃ μετὰ τοῦ Ἀλτριγγέρου εἰς Πίλσναν ἔσπευσε μετ' αὐτοῦ εἰς τὸ Λίγκιον διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ τὰ ἐκεῖ στρατεύματα. Ἐπειδὴ δὲν ὑπέστρεψεν, ἐταράχθη ὁ Δοὺξ, καὶ ταύτην τὴν ἀφορμὴν λαβὼν ὁ Πικκολομίνιος ἔφυγε διὰ νὰ τὸν ζητήσῃ τάχα εἰς Φραουεμβέργαν. Ὁ ἀπατημένος Βαλλεστεΐνιος τοῦ ἐδάνεισε τὴν ἅμαξάν του εἰς τὸ ταξείδιον, ἀλλ' ἐννοεῖται, ὅτι καὶ ὁ Πικκολομίνιος ὑπέστρεψε καθὼς καὶ οἱ δύω ἄλλοι.

Τώρα ὑπώπτευσεν ὁ Δοὺξ, ἀλλὰ δὲν ἔχασε τὸ θάῤῥος του. Ἔκαμε γνωστὸν, ὅτι κἀνεὶς τοῦ στρατεύματος δὲν πρέπει νὰ δέχεται προσταγὴν εἰμὴ ἀπ' αὐτὸν, ἀπὸ τὸν Ἴλλον καὶ ἀπὸ τὸν Τερέσκαν, καὶ ἐπρόσταξε νὰ εἶναι τὸ στράτευμα συναθροισμένον πλησίον Πράγας τὴν 24 Φεβρουαρίου. Ἐκεῖ ἔμελλε νὰ ῥιφθῇ τὸ προσωπεῖον, ὁ Βαλλεστεΐνιος νὰ στεφθῇ βασιλεὺς τῆς Βοημίας, καὶ νὰ θανατωθῇ πᾶς μὴ θέλων νὰ τὸν προσκυνήσῃ. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ὁ

στρατηγὸς Σερφεμβέργιος, ὅς τις διέτριβε περὶ τὴν Βιένναν, νὰ ἐφορμήσῃ εἰς ταύτην τὴν πόλιν ἔξαφνα, καὶ νὰ πιάσῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν οἰκογένειαν. Ἀλλ' οἱ τρεῖς πιστοὶ στρατηγοὶ ἀνέτρεψαν τὰ πάντα. Ὁ Σερφεμβέργιος ἐπιάσθη ἔξαφνα, καὶ ἡ Πράγα ἐγεμίσθη ταχέως μὲ πιστὰ τοῦ Αὐτοκράτορος στρατεύματα. Μ' ὅλον τοῦτο ὁ ἐκ τοῦ Φρειλανδοῦ φόβος δὲν ἦτο μικρὸς, καὶ μάλιστα ἐνῷ εἰς Βιένναν τρεῖς νύκτας ἀραδικῶς συνέβησαν πυρκαϊαί. Οἱ Αὐτοκρατορικοὶ σύμβουλοι ἔβαλαν φρουρὰς ἔμπροσθεν τῶν οἴκων των, καὶ οἱ κωδωνοφόροι ἔτρεχαν τὰς ἀγυιὰς ὅλας τὰς νύκτας.

Ἡ ἀγγελία τῆς κυριεύσεως τῆς Πράγας ἐξέστησε τὸν Δοῦκα: „Ἄκουσόν με, τοῦ εἶπεν ὁ Σένιος· ἔχεις 400,000 φλωρία εἰς τὸ σακκούλιόν σου· ὕπαγε μὲ αὐτὰ εἰς Βιένναν· εἰπὲ, ὅτι ἠθέλησας νὰ δοκιμάσῃς τοὺς ἀνθρώπους σου· μὲ τόσον ἀργύριον εὑρίσκει τις πανταχοῦ συγχώρησιν.“ Ὁ Βαλλεστεΐνιος ἐδάγκωσε τὰ χείλη, καὶ εἶπε: „Τὸ πρόβλημα εἶναι καλὸν, ἀλλ' ὁ διάβολος ἂς πιστεύσῃ!“

Διὰ νὰ εὐκολύνῃ τὴν προσδοκωμένην ἕνωσιν μετὰ τῶν Σβέκων ἀπεφάσισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν τόπον τῶν συνόρων, τὴν Ἔγραν· ἐκεῖ ἐκυβέρνα ὁ Σκῶτος Γορδὼν, τὸν ὁποῖον ἐπίστευε τόσον περισσότερον, ὅσον αὐτὸς ἐκ κοινοῦ στρατιώτου τὸν ὕψωσεν εἰς χιλίαρχον, καὶ τὸν ἐτίμησε κατὰ πάντα τρόπον. Τὴν 22 Φεβρ. ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Πίλσναν καὶ συνωδευμένος μὲ τρία τάγματα Δραγόνων ἔφθασε τὴν 24 μετὰ τὸ μεσημέριον τὴν 4 ὥραν εἰς Ἔγραν· Ὁ ταλαίπωρος! Δὲν ἤξευρεν ὅτι μετ' αὐτοῦ ἔμβαιναν εἰς τὴν πόλιν καὶ οἱ φονεῖς του! Ὁ χιλίαρχος Βούτλερος, Ἰρλανδὸς καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος πιστὸς ὑπηρέτης, μαθὼν τοῦ Γάλλα τὴν παραγγελίαν, ἐσυλλογίζετο καθ' ὁδὸν νὰ περιτριγυρίσῃ τὴν ἅμαξάν του μὲ τὸ τάγμα του, καὶ νὰ πιάσῃ τὸν Δοῦκα. Ἀλλ' ὁ φόβος ἀπὸ τὸν Τερέσκαν καὶ Κινσκῦν, οἱ ὁποῖοι καὶ οἱ δύω εἰ-

χαν ἄλλα τάγματα, τὸν ἀνεχαίτισε· Φθάσας δὲ εἰς Ἔγραν ἐφρόντισε νὰ εὕρῃ τὸν φίλον του Γορδόνα καὶ τὸν ἀρχιφρουρὸν Λέσλιον, καὶ αὐτὸν Σκῶτον, καὶ νὰ τοὺς φανερώσῃ τὸ εἰς τὸν Γάλλαν δοθὲν πρόσταγμα τοῦ Αὐτοκράτορος. Ὁ Λέσλιος, ὅς τις εἰς τὴν ὁδοιπορίαν ἐκάθητο μετὰ τοῦ Δουκὸς εἰς τὴν αὐτὴν ἅμαξαν, ἐπεβεβαίωσε τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου, ἐπειδὴ ἤκουσε τοῦτον λέγοντα: δὲν τὸν θέλω καὶ ἐγὼ αὐθέντην μου· μηδὲ χρειάζομαι αὐθέντην, ἐπειδὴ εἰς τέσσαρας ἑβδομάδας ἐλπίζω ὅτι θέλω γείνειν μέγας ὅσον οὐδέποτε, καὶ τότε θέλουν ἀκουσθῆν παράξενοι ἐφημερίδες ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν.

Πιστὸς ὑπηρέτης τοῦ αὐτοκράτορος ὢν ὁ Βούτλερος ἐνόμιζεν ὅτι ἔπρεπε νὰ φανῇ ἄξιος τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Γάλλα. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ πῶς ἠδύνατο νὰ πιάσῃ ζῶντα τὸν Δοῦκα. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ὁ φόνος. Ὁ Γορδὼν ἐτρόμαξεν ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν ταύτην. Ὁ Δοὺξ δὲν ἦτο μόνον μέγας ἄνθρωπος, ἦτο καὶ εὐεργέτης του. Ἀλλὰ τὸ μέγεθος τοῦ ἀδικήματός του καὶ ἡ ἀναγκαιότης τοῦ νὰ ὑπακούσῃ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα ὑπερενίκησε. Καὶ οἱ τρεῖς ἐξεσπάθωσαν, ἐγονάτισαν, καὶ ὤμοσαν μὲ φωνὴν μεγάλην τὸν φόνον τοῦ ἀρχιστρατήγου.

Ὁ Λέσλιος εἶχε τὴν φρουρὰν ἐντὸς τῆς πόλεως, ὁ Γορδὼν ἔξω εἰς τὴν ἀκρόπολιν, καὶ τὰ τρία τῶν Δραγόνων τάγματα ἔστεκαν ἔμπροσθεν τῆς πύλης. Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἔκρουσε τὴν θύραν ταχυδρόμος· ὁ Λέσλιος τὸν ἐδέχθη, καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τὸν Δοῦκα. Ἔφερνεν οὗτος ἀγγελίαν ἀπὸ τοὺς Σβέκους, καὶ ὁ Βαλλεστεῖνιος τὴν ἐφανέρωσε χαίρων εἰς τὸν Λέσλιον. Εἰς δύω ἡμέρας ἔμελλαν οὗτοι νὰ φθάσουν, καὶ ὁ Βαλλεστεῖνιος εἶχε σκοπὸν νὰ τοὺς παραδώσῃ τὴν Ἔγραν καὶ Ἑλεμβόγαν.

Ὁ Λέσλιος ὑπῆγεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ ἔδωκεν εἰς τοὺς φίλους του τὴν εἴδησιν ταύτην. Ἐπληροφο-

ρήθησαν ἐκ τούτου τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ νὰ φονεύσουν τὸν Δοῦκα, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸ κάμουν ὅσον δυνατὸν ταχέως. Ἐπειδὴ ὅμως ἐφοβοῦντο τοὺς φίλους τοῦ Δουκὸς, ἀπεφάσισαν ν' ἀρχίσωσιν ἀπ' αὐτούς. Διὰ νὰ τοὺς ἔχουν ὅλους ὁμοῦ. ἐσυμφώνησαν νὰ τοὺς προσκαλέσουν τὴν αὔριον εἰς τὴν ἀκρόπολιν διὰ δεῖπνον. Ἔγεινεν· ἐδέχθησαν ἐκεῖνοι τὴν πρόσκλησιν.

Πρὸ τοῦ μεσημερίου (Σάββατον, τὴν 25 Σεπτ.) συνεκάλεσεν ὁ Ἴλλος τοὺς τρεῖς συνωμότας (Βούτλερον, Λέσλιον καὶ Γορδόνα) διὰ νὰ τοὺς ὁρκίσῃ παῤῥησίᾳ εἰς τὴν μετὰ τοῦ Βαλλεστεϊνίου κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος ἕνωσιν. Εὐσυνείδητοι ὄντες ἐζήτησαν σκέψεως καιρὸν μίαν ἡμέραν, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐδόθη. Ἤκουσαν ἐνταυτῷ ὅτι τὴν ἐπαύριον εἶχαν σκοπὸν νὰ λάβουν τὸν ὅρκον ἀπὸ τὸ ἀρχεῖον καὶ τοὺς πολίτας διὰ συνεργείας τῆς κρεμάθρας καὶ τῆς μάστιγος.

Συλλογισμένοι ὑπέστρεψαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Μετὰ τὸ μεσημέριον τὴν 5 ὥραν ἔκραξαν τινὰς πιστοὺς ἑκατοντάρχους, καὶ τοὺς εἰσήγαγαν εἰς τὸ μυστικόν. Τοὺς εὕρηκαν προθύμους νὰ γείνουν κοινωνοὶ τοῦ ἐγχειρήματος, καὶ νὰ φέρουν τὸ ἀπαιτούμενον πλῆθος κοινῶν στρατιωτῶν εἰς τὴν διωρισμένην ὥραν. Μόλις ἀνεχώρησαν ἐκεῖνοι, καὶ ἦλθαν οἱ τέσσαρες προσκαλεσμένοι, Ἴλλος, Τερέσκας, Κινσκῦς καὶ ὁ ἵππαρχος Νεϋμάννος, γραμματεὺς τοῦ Βαλλεστεϊνίου. Ἐκάθησαν εἰς τὴν τράπεζαν, ὁ οἶνος λύει τὰς γλώσσας, καὶ καθεὶς ζωγραφίζει μὲ τερπνὰ χρώματα τὴν μέλλουσαν τύχην του, ἐὰν νικήσῃ ὁ Βαλλεστεῖνιος, καὶ πέσῃ εἰς τὰς χεῖρας του ἡ τύχη τῆς Γερμανίας: „Εἰς δύω ἡμέρας θέλομεν εἶσθαι ἄλλοι ἄνθρωποι" ἔκραξεν ὁ Ἴλλος, καὶ ὁ Νεϋμάννος ἔχαιρεν ἤδη διὰ τοῦτο, ὅτι θέλει πλύνειν τὰς χεῖρας του εἰς τὸ αἷμα τῶν εὐγενῶν τῆς Αὐστρίας.

Ἐνῷ οὗτοι ἐσυμποσίαζαν ἀφρόντιδες, ἀνέβη ὁ ἑκατόνταρχος Γεραλδῖνος μὲ τριάκοντα στρατιώτας

τοῦ Βουτλέρου, καὶ ἐπίασε τὰς θύρας τοῦ ἑστιατορίου. Ἡ πύλη τῆς ἀκροπόλεως ἐκλείσθη, καὶ ἀνεσύρθη ἐπάνω ἡ κρεμαστὴ γέφυρα. Μετὰ τὰς ὀκτὼ ὥρας, ὅταν ἐφέρθη ἡ δευτέρα τράπεζα, ἔκραξαν τοὺς ξένους ὑπηρέτας εἰς παράμερον οἴκημα διὰ νὰ δειπνήσουν, καὶ τοὺς ἐκλείδωσαν ἐκεῖ. Διαμιᾶς ἐμβαίνει εἰς τὸ ἑστιατόριον ὁ Γεραλδῖνος μὲ ἓξ στρατιώτας καὶ φωνάζει: „Ὀλλά! τίς εἶναι πιστὸς τοῦ αὐτοκράτορος;" Ὁ Γορδὼν, ὁ Λέσλιος καὶ ὁ Βούτλερος ἐπήδησαν ἐπάνω, ἐπίασαν τὰ φῶτα καὶ ἐπαραμέρισαν διὰ νὰ κάμουν τόπον εἰς τοὺς στρατιώτας· οὗτοι ἀνέτρεψαν τὴν τράπεζαν, καὶ ἐχύθησαν κατὰ τῶν προσκεκλημένων· ὁ Κινσκῦς ἔπεσε πρῶτος, δεύτερος ὁ Ἴλλος, τρίτος ὁ Τερέσκας. Ὁ Νεϋμάννος ἐκβῆκεν ἔξω· τὸν ἐπίασαν οἱ φρουροὶ, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤξευρε τὸ σύνθημα, τὸν ἐφόνευσαν καὶ αὐτόν. Οἱ ἐγκλεισμένοι ὑπηρέται ἀκούσαντες τὰς κραυγὰς τῶν θυσιαζομένων κυρίων των, ἐκβῆκαν ἀπὸ τὰ παράθυρα διὰ νὰ τοὺς δώσουν βοήθειαν, ἀλλ' ἐσφάγησαν καὶ αὐτοί. Τὸ ἑστιατόριον ἦτο ὅμοιον μὲ μακελλεῖον, καὶ τὰ λείψανα τῶν φαγητῶν μαζὴ μὲ τὰ ποτήρια καὶ φιάλας ἐκολύμβων εἰς τὸ αἷμα.

Ἐνῷ ἐγίνοντο ταῦτα εἰς τὴν ἀκρόπολιν, βαθεῖα ἡσυχία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Βαλλεστεῖνιος λογαριάσας καὶ παρατηρήσας τὰ οὐράνια σημεῖα, ἀπέλυσε τὸν Ἀστρολόγον του καὶ ἐπλαγίασε νὰ κοιμηθῇ. Ἦτο σκοτεινὴ καὶ μελαγχολικὴ νὺξ, ὁ ἄνεμος ἔτρυζε, καὶ βροχὴ ἐκροτάλιζε τὰ παράθυρα. Ἀκόμη μίαν φορὰν ἐσυμβουλεύθησαν οἱ συνωμόται, ἂν ἔπρεπε ν' ἀφήσουν ζωντανὸν τὸν Δοῦκα· ἀλλ' ὁ ἐγγὺς κίνδυνος τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἀποφασίσουν πάλιν τὸν φόνον.

Ὁ Λέσλιος ἐμβῆκεν ἀταράχως μὲ δύω ἑταιρείας Δραγόνων τοῦ Βουτλέρου ἀπὸ τὴν ἀκρόπολιν, καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὴν πύλην τῆς πόλεως. Ἐπίασε τοὺς δρόμους καὶ τὴν ἀγορὰν, καὶ ἐπρόσταξε τὸν ἀρχιφρου-

ρὸν νὰ μένῃ ἥσυχος ὅ,τι καὶ ἂν ἀκολουθήσῃ, καὶ πάλιν ὑπέστρεψεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν Βούτλερον, ὅτι εἶναι τὰ πάντα ἥσυχα εἰς τὴν πόλιν.

Μετὰ τοῦτο ἐσηκώθη ὁ Βούτλερος (τὴν 11 ὥραν ἑσπέρας) μαζὴ μὲ τοὺς δύω ἑκατοντάρχους Γεραλδῖνον καὶ Δεβεροῦ καὶ πλῆθός τι ἀνδρείων Δραγόνων· ὑπῆγαν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Βαλλεστεϊνίου· οἱ σωματοφύλακες τοὺς ἄφησαν ἀφόβως νὰ ἔμβωσιν· ὁ Βούτλερος ἐπίασε τὴν ἐμπροσθινὴν, ὁ δὲ Γεραλδῖνος τὴν ὀπισθινὴν πύλην τοῦ οἴκου. Ὁ Δεβεροῦ ἀνέβη τὴν κλίμακα μὲ ἓξ στρατιώτας. Ἕνας θαλαμηπόλος εἰς τὴν πρόστοον θέλων νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ ἐφονεύθη. Ἄλλος ἔκραξεν: ἐπαναστάται, ἐπαναστάται! καὶ ἔφυγεν. Ὁ Δοὺξ ἐξυπνισθεὶς ἀπὸ τὸν θόρυβον, ἐπήδησε μὲ μόνον τὸ ὑποκάμισον ἀπὸ τὴν κλίνην, καὶ ἔτρεξεν εἰς τὸ παράθυρον νὰ κράξῃ τὴν φρουράν. Εἰς ταύτην τὴν στιγμὴν ἐτσάκισαν οἱ στρατιῶται τὴν θύραν, καὶ ὁ Δεβεροῦ κρατῶν μακρὺ δόρυ ἐμβῆκε μέσα: „Σὺ εἶσαι ὁ κακοῦργος, ἐφώναξεν, ὅς τις θέλεις νὰ ἁρπάσῃς τὸ στέμμα ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τῆς αὐτοκρατορικῆς του Μεγαλειότητος; χρεωστεῖς τώρα νὰ ἀποθάνῃς!" Χωρὶς νὰ ἐκβάλῃ φωνὴν ἔλαβε τὴν πληγὴν εἰς τὴν γαστέρα, καὶ μουγκρίζων ἐκυλίσθη εἰς τὸ αἷμα του ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅς τις πρὸ ὀλίγων ὡρῶν ἐβάσταζεν εἰς τὰς χεῖρας του τὴν τύχην μεγάλων ἐθνῶν *).

Εἷς ἀπὸ τοὺς στρατιώτας ἠθέλησε νὰ ῥίψῃ τὸ πτῶμα ἔξω ἀπὸ τὸ παράθυρον, ἀλλ' ὁ Δεβεροῦ δὲν τὸν ἄφησε. Τὸν ἐτύλιξε μὲ πανίον καὶ ἐπὶ ἁμάξης τὸν ἔστειλεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ὅπου ἦσαν καὶ οἱ ἄλλοι νεκροὶ, μετὰ τῶν ὁποίων ἔμεινε κειτόμενος εἰς τὴν αὐλὴν ὅλην τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν. Τὴν δευτέραν ὅλοι ἐστάλησαν ἐντὸς κιβωτίων εἰς τὰ ὑποστατικὰ τοῦ Ἴλλου, παρεκτὸς τοῦ Νεϋμάννου ὅς τις διὰ τοὺς βλασφήμους λόγους του ἐνετάφη ὑποκάτω τῆς κρεμάθρας.

*) Ἦτο εἰς τὸ πεντηκοστὸν τρῶτον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Τοῦ Βαλλεστεϊνίου ἡ θήκη ἦτο μικρὰ, καὶ ἐπειδὴ ὁ νεκρὸς ἐσκληρύνθη, ἠναγκάσθησαν νὰ τοῦ θραύσουν τοὺς πόδας. Ἡ χήρα του τὸν μετέφερεν εἰς Γίτσινον, καὶ τὸν ἐναπέθηκεν εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ κτισθὲν ταφεῖον.

Κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα παρέλαβεν ὁ Βούτλερος ὅλα τὰ χαρτία τοῦ Δουκὸς, καὶ ἔστησε πανταχοῦ τὴν ἰσχυρὰν φρουράν του. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἔμεινεν ἡ ἀγορὰ πιασμένη μὲ στρατιώτας καὶ γεμάτα κανόνια, ἀλλ' ἦτο περιττὴ ἡ πρόνοια αὕτη. Κανεὶς δὲν ἦτο εἰς Ἔγραν, ὅς τις ἠδύνατο νὰ ἐπιθυμήσῃ τὴν ἐκδίκησιν τοῦ θανάτου τοῦ Δουκός. Ὁ Βούτλερος μετὰ τοῦτο ἐφανέρωσεν εἰς ὅλον τὸ στρατιωτικὸν καὶ εἰς τὰς γειτονικὰς φρουρὰς τὸ πρόσταγμα τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ τοὺς ὥρκισεν ἀκόμη μίαν φορὰν εἰς τὸν Αὐστριακὸν οἶκον. Ὁ Λέσλιος ὑπῆγε νὰ διηγηθῇ τὴν ἱστορίαν εἰς τὸν Κόμητα Γάλλαν, καὶ οὗτος τὸν ἔστειλε κατ' εὐθεῖαν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα.

Ἐπειδὴ δὲ ἤξευραν, ὅτι τοῦ Βαλλεστεϊνίου ὁ πρῶτος μεσίτης, ὁ τοῦ Σαξονικοῦ Λαουεμβέργου Δοὺξ Φραγκῖσκος Ἀλβέρτος, ἦτο καθ' ὁδὸν, ἔστειλαν ἀξιωματικοὺς μὲ ἱκανοὺς στρατιώτας διὰ νὰ τὸν δεχθῶσι. Μὴ ἐξεύρων οὗτος τί συνέβη εἰς τὴν Ἔγραν, ἐτρόμαξεν ὄχι ὀλίγον, ὅταν μὲ πιστόλας κρατουμένας ἔμπροσθέν του ἔγεινεν αἰχμάλωτος τοῦ Αὐτοκράτορος. Ὡσαύτως ἐπιάσθησαν καὶ οἱ ἄλλοι ἄπιστοι ἀξιωματικοὶ, κατὰ τῶν ὁποίων ἔγεινεν αἱματοφόρον κριτήριον. Ὁ Φραγκῖσκος Ἀλβέρτος εἶχε χάριν εἰς τὸν ἡγεμονικὸν πῖλόν του, ὅτι τὴν ποινὴν, τὴν ὁποίαν ἴσως ἤξιζε δευτέραν φορὰν, τὴν ἀπέπεμψεν ἀκόμη μίαν φορὰν ἀπὸ τὴν κεφαλήν του.

Τὸν Αὐτοκράτορα ἐλύπησεν ἡ ἀγγελία τοῦ πικροῦ τέλους τοῦ ἀρχιστρατήγου του, τὸ ὁποῖον αὐτὸς μετὰ μεγάλης δυσαρεστήσεως ἐβεβαίωσε, καὶ τὸν ἐπροξένησε δάκρυα. Ἐπρόσταξε νὰ γείνουν 3000 λειτουργίαι διὰ τὴν ψυχήν του, καὶ ἀφῆκεν εἰς τὴν χήραν

τού τὸ ὑποστατικὸν Νεϋσλόσιον τῆς Σιλησίας νὰ κατοικῇ εἰς αὐτό. Μὲ τοῦ Βαλλεστϊνίου τὰ ἄλλα ὑποστατικὰ καὶ μὲ τὴν δημευθεῖσαν περιουσίαν τοῦ Κινσκῦ καὶ Τερέσκα ἀντάμείφθησαν ὅλοι ἐκεῖνοι, οἵτινες εἶχαν συνεισφέρειν εἰς ἀνακάλυψιν τῆς προδοσίας καὶ εἰς ἐμπόδισιν τῆς ἐξαπλώσεώς της.

14. Ἡ ἐν Νορδλίγγῃ μάχη, ἡ ἐν Πράγᾳ εἰρήνη, καὶ ὁ τοῦ Φερδινάνδου Β′ θάνατος. (1634 — 1637).

Εἰς τὸν τόπον τοῦ Βαλλεστεϊνίου ἐμβῆκε τώρα ὁ τοῦ αὐτοκράτορος πρεσβύτατος υἱὸς, ἤδη ἐστεμμένος βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας, καὶ πλησίον του ἐβάλθη ὁ συχνάκις εἰρημένος Γάλλας. Καὶ οἱ δύω λοιπὸν ἔκαμναν ὅ,τι ἐχρεώστει νὰ κάμῃ ὁ Βαλλεστεῖνιος· ἀπέκρουσαν τοὺς Σβέκους ἀπὸ τὴν Βαυαρίαν, καὶ τοὺς ἐδίωξαν εἰς τὴν Σοηβίαν. Ἐκεῖ ὥρμησαν κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Νόρδλιγγαν, πόλιν αὐτόνομον, ἥτις καθὼς καὶ ἄλλαι πόλεις, ἦτο πιστὴ εἰς τοὺς Σβέκους, καὶ εἶχε δίκαιον νὰ ἀπαιτῇ ἀπ᾽ αὐτοὺς ἐξαίρετον βοήθειαν. Ὁ Δοὺξ Βερνάρδος δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ ἀντιπαραταχθῇ μὲ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς μόνος. Ἐλθόντος ὅμως τοῦ Γουστάβου Ὡρνίου, ἔγεινε θαῤῥαλεώτερος· μ᾽ ὅλον τοῦτο ἐσυμβούλευεν ἐκεῖνος ἐπιμόνως νὰ προσμείνῃ καὶ τὸν ἐρχομὸν τοῦ στρατηγοῦ Κραζίου καὶ τοῦ Ῥηνικοῦ Κόμητος Ὄθωνος Λοδοβίκου. Ἐνῷ ἐστέκετο τὸ στράτευμα εἰς Βοπεφίγγαν, ἔλαβαν οἱ Αὐτοκρατορικοὶ νέαν βοήθειαν 10,000 Ἰταλῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν διωρισμένοι διὰ τὸ Ἱσπανικὸν Βέλγιον. Ἀλλ᾽ ὁ Βερνάρδος χωρὶς νὰ προσμείνῃ τὸν ἐρχομὸν τοῦ Κραζίου, ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Νόρδλιγγαν. Τὴν 7 Σεπτεμ. 1634 ἦτο διωρισμένη ἡ μάχη. Ἡ ὑπεροχὴ τῶν Αὐτοκρατορικῶν καὶ πολλὰ τοπικὰ προτερήματά

των εὐθὺς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἐφοβέριζαν φθορὰν εἰς τοὺς Σβέκους· ἀλλὰ καὶ παρεκτὸς τούτου ἐκατήντησαν διὰ ἄγνοιαν καὶ ἔλλειψιν ὁμονοίας ἀπὸ μίαν σύγχυσιν εἰς ἄλλην εἰς τρόπον ὥστε μετὰ μάχην ὀκτάωρον, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίσθησαν ὅλην τὴν ἀνδρίαν των, ἡ νίκη ἦτο τῶν Αὐτοκρατορικῶν, καὶ ἔδωκε νέαν ζωὴν εἰς τοὺς Καθολικούς. Δώδεκα χιλιάδες Σβέκων ἔπεσαν εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης. Προσέτι ἔπεσαν τὰ ὅπλα καὶ τὰ σκεύη (ὀγδοήκοντα κανόνια καὶ 4000 ἁμάξια) εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰς χεῖρας. Ὁ Δοὺξ Βερνάρδος δὲν ἔλαβε τίποτε εἰμὴ ὅσα εἶχεν εἰς τὸ σῶμα του, καὶ οἱ στρατηγοὶ Ὥρνιος καὶ Κράζιος ἐπιάσθησαν αἰχμάλωτοι. Τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς ἐκυβέρνα ὁ Γάλλας καὶ μετ' αὐτοῦ συνεισέφεραν πολὺ εἰς τὴν νίκην ὁ Δοὺξ Λοθριγγίας Κάρολος καὶ Ἰωάννης ὁ Βέρθιος.

Ἡ ἐν Νορδλίγγῃ μάχη ἐμετάβαλε μεγάλως τὰ πράγματα. Δὲν ἦτο ἱκανὸν, ὅτι οἱ Αὐτοκρατορικοὶ ἐπλημμύρησαν τὴν Σοηβίαν καὶ Φραγκίαν ὡς ὀλέθριος χείμαῤῥος· ἀλλ' ἐσυνέβησαν καὶ δύω τινὰ, τὰ ὁποῖα ἔτρεψαν ὅλην τὴν κατάστασιν: ἡ τῶν Σαξόνων μὲ τὸν αὐτοκράτορα συμμαχία καὶ ἡ τῶν Γάλλων εἰσβολὴ εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ὁ Ἰωάννης Γεώργιος εἶχεν ὡς χαμένην τὴν ἀπὸ τῆς εἰσβολῆς τοῦ Βαλλεστεϊνίου ὡς ἐνέχυρον εἰς αὐτὸν δοθεῖσαν Λυσατίαν, καὶ μετὰ τὴν φθορὰν τῶν Σβέκων δὲν ἤλπιζε νὰ τὴν ἐξαναλάβῃ πλέον. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἤλπιζε νὰ τὴν λάβῃ ἀμοιβὴν ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, ἐὰν ἐχωρίζετο ἀπὸ τὴν Σβεκικὴν συμμαχίαν καὶ μετέβαινεν εἰς αὐτόν. Μετὰ τὴν ἐν Νορδλίγγῃ μάχην ἐνόμιζεν εὔκολον τὸ πρᾶγμα, ἐπειδὴ δὲν ἐφοβεῖτο ἐκδίκησιν ἀπὸ νικημένον στράτευμα. Ἤρχισε λοιπὸν συμβιβάσεις μὲ τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ κατὰ τὴν 22 Νοεμ. 1634 ὑπεγράφη εἰς Πίρναν τὸ σχέδιον τῆς εἰρήνης, τὸ ὁποῖον μετεβλήθη εἰς τακτικὴν εἰρήνην τὴν 30 Μαΐου, 1635 εἰς Πράγαν. Ὁ

Ἰωάννης Γεώργιος ἔλαβε κληρονομικῶς τὴν Λυσατίαν, καὶ τὸ πριγκιπάτον Κουερφοῦρτον, καὶ διὰ τὸν δεύτερον υἱόν του Αὔγουστον τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Μαγδεβοῦργον ἐφ' ὅρου ζωῆς. Τὰ ἔμμεσα ἐκκλησιαστικὰ ὑποστατικὰ, τὰ ὁποῖα ἐδήμευσαν οἱ Προτεστάνται πρὸ τῆς Πασσαυϊακῆς εἰρήνης, ἔμελλαν νὰ μένουν εἰς τὸ ἑξῆς εἰς τοὺς κτήτοράς των, ὅλα ἀκόμη τεσσαράκοντα ἔτη ἕως οὗ νὰ ἐξισασθῶσιν ἐντελῶς τὰ πράγματα. Μὲ τοῦτο τὸ κέρδος ἔγεινεν ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας φίλος τοῦ Αὐτοκράτορος.

Ὁ Ὀξενστίρνας ἠδύνατο νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Πράγας, ἐὰν εὐχαριστεῖτο νὰ λάβῃ ἀργύριον, ἐπειδὴ δὲν ἐμποροῦμεν νὰ σιωπήσωμεν ὅτι ὁ Ἰωάννης Γεώργιος τοῦ ἐπρόσφερεν ἐξ ἰδίων του δύω ἥμισυ μιλιόνια θαλήρων, ποσότητα μεγίστην δι' ἕνα Γερμανὸν ἡγεμόνα κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους καὶ μετὰ τοιοῦτον πόλεμον. Ἀλλ' ὁ Καγκελλάριος ἐζήτει ἐξ ἅπαντος πρὸς ἀποζημίωσίν του χώραν ἡγεμονικὴν, καθὼς ἤθελαν λάβειν ἡ Βαυαρία καὶ ἡ Σαξονία, καὶ καθὼς ἐδόθη καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Βαλλεστεῖνιον. Ἐπειδὴ ὅμως ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἤκουε καθόλου τοιαῦτα ζητήματα, οὐδὲ τὸν ἠξίωσε κἂν τῆς τιμῆς νὰ συμβιβασθῇ ἀμέσως μὲ αὐτὸν, ἔκαμε καὶ αὐτὸς ὅλα τὰ δυνατά του διὰ νὰ συνάξῃ νέαν δύναμιν, καὶ νὰ παρακινήσῃ τοὺς συμμάχους του πρὸς ἀκολουθίαν τοῦ πολέμου. Ἀλλὰ δυσκόλως ἐβαστάζετο τοῦτο. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἐν Νορδλίγγῃ μάχην ἐζήτησε βοήθειαν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, Ὀλλανδίαν καὶ Βενετίαν, ἐξαιρέτως ὅμως διεύθυνε τὸ ὄμμα του εἰς τὴν Γαλλίαν. Πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμει ὁ τῆς Γαλλίας λειτουργὸς Ῥιχελιεὺς νὰ ἀποκτήσῃ τὸ παρὰ τὸν Ῥῆνον φρούριον Φιλιππουβοῦργον, καὶ ἀκόμη ἐπιθυμητότερα ἐζήτει τὴν Ἐλσατίαν, τῆς ὁποίας τὸ πλεῖστον μέρος ἀνῆκεν ἀκόμη εἰς τὸν Ἀρχιδουκικὸν οἶκον τῆς Αὐστρίας, κατὰ τὸ παρὸν ὅμως ἐβαστάζετο ἀπὸ Σβέκους. Εἰς τὴν ἀνα-

πόφευκτον ἀνάγκην τοῦ νὰ εὕρῃ βοήθειαν ἐπρόσφερεν ὁ Ὀξενστίρνας εἰς τὸν παραμονεύοντα λειτουργὸν τὸ δέλεαρ τοῦτο, καὶ ἔβαλε τὴν βάσιν τοῦ νὰ κοπῇ ἡ Γερμανικὴ ἐπικράτεια. Ἐξ ἐναντίας δὲ ὑπεσχέθη ὁ Ῥιχελιεὺς νὰ βαστάζῃ εἰς τὴν Γερμανίαν 12,000 στρατιωτῶν διὰ τοὺς συμμάχους, καὶ μὲ ταύτην τὴν συμφωνίαν ἔκαμαν οἱ ἄνω κύκλοι συνθήκην μὲ τὴν Γαλλίαν τὸν Νοέμβ. 1634. Τὸ ἔαρ τοῦ ἐφεξῆς ἔτους ὑπῆγεν ἀτός του ὁ Ὀξενστίρνας εἰς τὴν Γαλλικὴν αὐλὴν, καὶ ἐσυμφώνησε νέαν συμμαχίαν μεταξὺ τῶν δύω βασιλείων. Ὁ Ἐκλέκτωρ Τριβέρεως, ὅς τις εἶχε προσπέσειν εἰς τὴν Γαλλικὴν προστασίαν, ἐκ παρακινήσεως τοῦ Αὐτοκράτορος ἐπιάσθη ἔξαφνα ἀπὸ Ἱσπανοὺς ἐκ Λουξεμβούργου εἰς Τρίβεριν, καὶ ἐσύρθη αἰχμάλωτος. Ταύτην τὴν ἀφορμὴν εὕρηκεν ὁ Ῥιχελιεὺς νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Ἱσπανίαν καὶ νὰ τὸν κάμῃ εἰς τὸ Βέλγιον. Συγχρόνως ἐφάνη καὶ ἐχθρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἀλλ' ἡ βοήθεια, τὴν ὁποίαν ἔλαβαν οἱ Προτεστάνται ἀπὸ τοὺς Γάλλους, ἦτο μικρὰ, καὶ ἡ Γερμανία εἶχε περισσότερον νὰ τρέφῃ ἕνα αἱματοπότην στρατόν. Οἱ Ῥηνικοὶ τόποι ἐκυριεύθησαν τώρα, καθὼς εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Ἄλβις, ὁ Οὐΐσηρις καὶ αἱ ἄνω χῶραι. Ὁ Δοὺξ τῆς Βιναριας Βερνάρδος, διὰ τὸν ὁποῖον ἐφαίνετο χαμένη ἡ Φραγκία, ἐστοχάσθη νὰ λάβῃ νέαν χώραν παρὰ τὸν Ῥῆνον, καὶ ἤρχισε νὰ τὴν ἀσφαλίζῃ μὲ συνθήκην μετὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ φρόνιμος Ῥιχελιεὺς ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ ἐπιτηδειότητα, διὰ τῆς ὁποίας ἐφεξῆς ἤλπιζεν ὅτι θέλει κάμειν τὴν ἀσφάλισιν ταύτην ἀβλαβῆ διὰ τὸν ἑαυτόν του.

Οὕτω λοιπὸν ἐβάσταζεν ὁ πόλεμος πάντοτε, καὶ αἱ σχέσεις περιεπλέκοντο ἀκόμη περισσότερον. Πολλοὶ Προτεστάνται ἔβλεπαν ὅτι εἰς τὴν ἐν Πράγᾳ εἰρήνην δὲν ἔγεινε καμμία ἱκανὴ ἐγγύησις τοῦ νὰ παύσουν ἐφεξῆς οἱ τῆς Αὐστρίας διωγμοὶ κατὰ τῆς θρη-

σκείας των, καὶ οἱ μέχρι τοῦδε διὰ τοῦ πολέμου κερδήσαντες δὲν ἤθελαν νὰ δώσωσιν ὀπίσω τὰς δορικτησίας των, ἀλλὰ μᾶλλον ἤθελαν νὰ τὰς περισσεύσωσιν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἦσαν ὁ Ῥιχελιεὺς, Ὀξενστίρνας, Βερνάρδος ἐκ Βιναρίας καὶ ὁ Κόμης Ἀσσίας Καστέλου, ὅςτις εἶχε κυριεύσειν πολλὰς ἐπισκοπὰς εἰς τὴν γειτονίαν του. Ἀλλ' ὅμως ὁ φόβος καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς ἡσυχίας τελευταῖον ἐνήργησαν νὰ ἐμβοῦν πολλοὶ Εὐαγγελικοὶ, καὶ μάλιστα πολλοὶ ἐκ τῶν δύω Σαξονικῶν κύκλων εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Πράγας, διὰ τὸ ὁποῖον ἔπαθαν κακὰ πάλιν ἀπὸ τοὺς Σβέκους, οἵτινες εἶχαν φέρειν ἀπὸ τὴν Πολονίαν περισσότερα στρατεύματα καὶ στρατηγοὺς τινὰς ἀξιολόγους.

Εἷς ἐξ αὐτῶν ἦτο ὁ στρατηγὸς Βάννερος, ἀνὴρ μὲ πολλὴν γνῶσιν, σφοδρὰ πάθη καὶ ὠμὰ ἤθη. Ἦλθεν ἀπὸ τὴν Πομμερανίαν πρὸς βοήθειαν ἐκείνων τῶν συντοπιτῶν του, οἵτινες ἀπὸ τοὺς τὰ ὅπλα κατὰ τῶν Σβέκων πιάσσντας Σάξονας ἐδιώχθησαν ἀπὸ τὸ Μαγδεβοῦργον καὶ κατετρέχθησαν ἕως τοῦ Μεκελβούργου, καὶ ἐκτύπησε κατακέφαλα τοὺς Σάξονας πλησίον Δομιτίου (22 Ὀκτωβ. 1635). Μὲ ἀμοιβαίας τύχας συνωθοῦντο ἔπειτα ἐπάνω καὶ κάτω περισσότερον ἀπὸ ἥμισυν ἐνιαυτὸν, ἕως οὗ τελευταῖον εἰς αἱματώδη μάχην πλησίον Βιστοχίου (24 Σεπτεμ. 1636) ἐνίκησαν κρισίμως οἱ Σβέκοι. Ἐπλημμύρησαν μετὰ τοῦτο τὴν Σαξονίαν καὶ τὴν ἐξεδικήθησαν φοβερῶς. Φρικτότερα δὲν δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ διαβάσῃ παρὰ τὰς ἀγγελίας τῆς δυστυχίας τῶν χρόνων ἐκείνων, καθὼς μᾶς διετηρήθησαν ἕως τώρα εἰς τὰ Χρονικὰ τῶν μερικῶν πόλεων. Κανεὶς δὲν ἐγεώργει δι' ἔλλειψιν σπόρου, κτηνῶν καὶ ἀνθρώπων, τὰ χωρία ἦσαν ἄδεια, ἐπειδὴ ἄλλοι ἢ κατέφυγαν εἰς τὰς πόλεις ἢ ἔγειναν στρατιῶται, τὸ μόνον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἔδιδεν ἀκόμη ἀσφάλειαν καὶ τροφήν. Ἡ εἰσκομιδὴ ἔπαυσεν, ἐπειδὴ εἰς μικράς τινας πόλεις δὲν εὑρίσκετο οὐδὲ ἕνας

μόνος ἵππος. Ψόφια κτήνη ἢ φονευμένα, ποντικοὶ καὶ ἄλλα μοχθηρὰ ζωάρια, ἦσαν τότε ἐκλεκτὰ φαγητά. Πολλοὺς νεκροὺς εὕρηκαν εἰς τὰς κοπροθήκας, εἰς τὰς ὁποίας πρὸ ὀλίγων ὡρῶν ἐζήτουν αἱ χεῖρες των τὴν τελευταίαν των τροφήν. Εἰς τὸ Μαγδεβοῦργον λέγεται ὅτι ἡ πεῖνα ἐγέννησε καὶ ἀνθρωποφάγους. Ἐὰν κάποτε εἰς τοιοῦτον τόπον ἐφέρετο σῖτος, ἐσυνωθοῦντο ὁ κόσμος τόσον εἰς τὰ ἀρτοπωλεῖα, ὥστε πολλοὶ ἐπνίγοντο καὶ σπανίως ἠδύνατο νὰ ἀναπαύσῃ ὁ τωπὸς ἄρτος καὶ τοὺς ἔχοντας πολὺ ἀργύριον. Καὶ ἐπειδὴ τὰ διαβαίνοντα στρατεύματα ἐπῆραν ὅλα τὰ ὑποζύγια, δὲν ἠδύναντο ποῦποτε νὰ σηκώσουν ἀπὸ τὰς αὐλὰς καὶ ἀπὸ τοὺς δρόμους τὴν ἀκαθαρσίαν, ἥτις ἔπειτα διὰ πολυχρονίου συσσωρεύσεως ἐγέννα τόσον ἀηδεῖς ἀναθυμιάσεις, ὥστε ἐπιδημικαὶ νόσοι παντοδαπαὶ ἐθέριζαν πανδήμει τοὺς ἀνθρώπους. Εἰς πολλοὺς τόπους ἦτο τόσος ὁ θάνατος, ὥστ' ἔρριπταν πολλοὺς ὁμοῦ νεκροὺς εἰς ἕνα τάφον ὡς εἰς τόπον μάχης. Τὸν Ἀπρίλ. 1638 ἔγραψεν ὁ στρατηγὸς Βάννερος ἐκ Πομμερανίας εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Σαξόνων πολιορκουμένην πόλιν Ἐρφορδίαν, ὅτι ἀπὸ πολλῆς ἤθελεν ὑπάγειν εἰς βοήθειάν της, ἐὰν τὰ μεταξὺ Ὀδέρου καὶ Ἄλβιος δὲν ἦσαν τόσον ἔρημα, ὥστε δὲν εὑρίσκοντο ἐκεῖ οὐδὲ γάται καὶ σκυλία, πολλῷ μᾶλλον ἄνθρωποι καὶ ἵπποι. Εἰς τοιούτους τόπους, τοὺς ὁποίους ἠναγκάσθη ὁ ἐχθρὸς νὰ ἀφήσῃ διὰ πεῖναν καὶ ἀθλιότητα, δὲν ἠδύνατο νὰ διαβιβάσῃ τὸν στρατόν του, χωρὶς νὰ βλαφθῇ περισσότερον παρὰ μὲ μίαν χαμένην νίκην.

Εἰς τὸν Ῥῆνον ἦσαν τὸ καλοκαίριον 1636 οἱ Αὐτοκρατορικοὶ εὐτυχεῖς καὶ ἐκυρίευσαν πολλὰς πόλεις. Ὁ Γάλλας καὶ ὁ Ἰωάννης Βέρθιος εἰσεχώρησαν καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ τόσον βαθέως, ὥστε εἰς τοὺς Παρισίους πολλοὶ ἤδη ἐφυγάδευσαν τὴν περιουσίαν των· ἀλλὰ κἀνεὶς ἐκ τῶν δύω δὲν ἠδυνήθη νὰ βαστάξῃ

πολὺν καιρὸν; καὶ ὁ Γάλλας ἔχασε καὶ περίπου 6000 στρατιώτας.

Ἐπειδὴ τώρα ὅλοι οἱ Ἐκλέκτορες ἐφιλιώθησαν μὲ τὸν Αὐτοκράτορα, διὰ τοῦτο δὲν ἦτο πλέον εἰς τοῦτόν βαρὺ, τὸ ὁποῖον πρὸ ἓξ ἐτῶν τοῦ ἦτο ἀδύνατον, νὰ ἀναδείξῃ τὸν υἱόν του βασιλέα τῆς Ῥώμης. Τοῦτο ἐσυνέβη εἰς συμβούλιον τῆς Νοριμβέργης τὴν 12 Δεκεμβ. 1636. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἀπέθανεν ὁ Αὐτοκράτωρ ἐννέα καὶ πεντήκοντα ἐτῶν ἡλικίας χωρὶς νὰ ἴδῃ τὴν εἰρήνην καθ' ὅλον τὸν χρόνον τῆς Αὐτοκρατορίας του. Τέσσαρας ἑβδομάδας μετ' αὐτὸν ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸν κόσμον ὁ γέρων Δοὺξ τῆς Πομμερανίας Βογίσλαος ΙΔ' (20 Μαρτ. 1637), καὶ οἱ Σβέκοι ἐκήρυξαν πάραυτα εἰς τοὺς Πομμερανοὺς, ὅτι θέλουν μεταχειρισθεῖν ἐχθρικῶς τοὺς ὅσοι λάβουν τὴν παραμικρὰν κοινωνίαν μὲ τὸ Βρανδεμβοῦργον. Καὶ Βιλέλμος δὲ ὁ Ε', Κόμης Ἀσσίας Κασσέλου ἀπέθανε (4 Σεπτεμ. 1637). Ἡ χήρα του, Ἀμαλία Ἐλισάβετ, ἔμεινεν ἀμεταβλήτως πιστὴ εἰς τοὺς Σβέκους.

15. Ἀκολουθία τοῦ πολέμου ἐπὶ Φερδινάνδου Γ'. (1637 — 1648).

Τὰ ἔτη 1637 καὶ 1638 ἔγειναν ἐπίσημα διὰ τῶν νικῶν, τὰς ὁποίας ἐνίκησεν ὁ ἐκ Βιναρίας Βερνάρδος εἰς τὸν Ῥῆνον. Ἐκεῖ ἀπεδίωξε πέντε ἐχθρικοὺς λόχους ἀπὸ τὸν τόπον τῆς μάχης, οἵτινες ἤθελαν νὰ ὑπάγουν εἰς βοήθειαν τοῦ τότε ἀκόμη Αὐστριακοῦ φρουρίου Βρισιάκου, καὶ τελευταῖον ἐπόρθησε τὴν ἀξιόλογον ταύτην πόλιν (3 Δεκεμβ. 1638) μετὰ μακρὰν πολιορκίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀφανίσθησαν σχεδὸν οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὴν πεῖναν *). Ἀναφυσημένος ἀπὸ τολ-

*) Οἱ πένητες ἔξυαν τὴν ἀσβέστην ἀπὸ τοὺς τοίχους διὰ νὰ τραφῶσι μὲ αὐτὴν, ἢ κατέπιναν μεσοσαπημένους νεκρούς. Ἕνας

μηρὰς ἐλπίδας ὁ νικητὴς ἠθέλησε νὰ κάμῃ τὰς δορικτησίας ταύτας βάσιν τῆς μελλούσης ἐπικρατείας του παρὰ τὸν Ῥῆνον, καὶ διὰ τοῦτο ἔβαλε καὶ τὸν ἐπροσεύνησαν τακτικῶς οἱ ἐγκάτοικοι. Τοῦτο ἐξένισε τὸν Ῥιχελιέα ὄχι ὀλίγον, ὅς τις μὲ τὸν νοῦν του εἶχεν ἤδη ἑνώσειν τὴν χώραν ταύτην μὲ τὴν Γαλλίαν, καὶ μετὰ πολλὰς ὀχληρὰς διαπραγματεύσεις ἀπέσπασεν ἀπὸ τὸν Δοῦκα τὰ βοηθητικὰ χρήματα εἰς τρόπον ὥστε οὗτος ἐστοχάζετο εἰς τὸ ἑξῆς νὰ ὑποκρίνεται αὐθύπαρκτον πρόσωπον. Ἀλλ' ὅταν ἡτοιμάσθη διὰ τὴν ἐφεξῆς ἐκστρατείαν καὶ ἤθελε νὰ περάσῃ τὸν Ῥῆνον πλησίον Νεοβούργου, ἠῤῥώστησεν ἐκεῖ ἔξαφνα καὶ ἀπέθανε μετὰ τέσσαρας ἡμέρας (18 Ἰουλ. 1639) εἰς τὰ τριάκοντα πέντε ἔτη τῆς ζωῆς του. Καὶ αὐτὸς ἐνόμισε τὸν ἑαυτόν του φαρμακωμένον καὶ ὁ αὐλικὸς ἱεροκήρυξ του εἰς τὸν ἐπιτάφιον λόγον ἐφανέρωσε ταύτην τὴν ὑποψίαν του. Ὁ Ῥιχελιεὺς ἔσπευσε νὰ ἀγοράσῃ μὲ ἀργύριον τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ ὀρφανισθέντος στρατοῦ, καὶ μαζὴ μὲ αὐτοὺς ἔγεινεν ἑπομένως ἰδικός του καὶ ὁ στρατὸς καὶ τὸ ἀνεκτίμητον Βρισίακον. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ὁ ἥρως μὲ ὅλας τὰς νίκας του καὶ μὲ ὅλον τὸ χυμένον Γερμανικὸν αἷμα δὲν ὠφέλησεν οὔτε ἑαυτὸν οὔτε τὴν πατρίδα, ἀλλὰ τοὺς Γάλλους.

Εἰς τὴν Πομμερανίαν ἐπροστατεύετο κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ὁ Βάννερος μὲ λεοντώδη καρδίαν ἐναντίον τοῦ περισσοτέρου στρατεύματος τοῦ Πικκολομινίου, καὶ τελευταῖον, ἀφοῦ ἐνεδυναμώθη, τὸ ἐξώθησεν εἰς τὴν Βοημίαν. Ἐκεῖ ἔδωκε παράδειγμα φιλεκδικίας κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, ὁποῖον δὲν ἴδεν ἀκόμη ὁ πόλεμος οὗτος ὁ εἰς ἀπανθρωπίας πλουσιώτατος. Μίαν νύκτα κατέφλεξεν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν χωρία καὶ κώμας καὶ πύργους τῆς Βοημίας *)· καὶ αὐτὰς τὰς

ποντικὸς ἐπωλεῖτο ἑνὸς φλωρινίου, καὶ ἓν αὐγὸν ἑνὸς θαλήρου, καὶ ἓν τεταρτημόριον σκυλίου ἑπτὰ φλωρινίων κτλ.

*) Ὁ ὑποστράτηγός του Ἀδὰμ Πούλιος ἐκαυχᾶτο, ὅτι ἔκαυσεν ὀκτακόσια περίπου Βοημικὰ χωρία.

τῶν Βαλλεστεϊνικῶν στρατιωτῶν βαρβαρότητας ἐξαπέρασαν αἱ Σβεκικαὶ αὗται ἀπανθρωπίαι. Ἐκδιωχθεὶς τελευταῖον ἀπὸ τὸν Πικκολομίνιον ἐπέρασε διὰ Σαξονίας καὶ Θυριγγίας, ἥτις δὲν ἐδοκίμασε μετριώτερα, καὶ ἔστησε τὸ χειμωνικόν του στρατόπεδον εἰς τὴν τοῦ Βρουνσουΐκου χώραν (Νοέμ. 1640).

Πόλεμος ἄθλιος χωρὶς σκοπὸν καὶ σχέδιον, ὅστις δὲν ἐχρησίμευεν εἰς ἄλλο, εἰμὴ νὰ τρέφῃ ἄγρια στίφη στρατιωτῶν μὲ τὸ αἷμα τῶν φονευομένων Γερμανῶν! Ὁ Αὐτοκράτωρ, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγίνετο, τὸν ᾐσθάνετο ἐλάχιστα, ἐπειδὴ αἱ Αὐστριακαὶ χῶραι του ἔμεναν ἀπείρακτοι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, ἐνῷ ὅλαι αἱ τῶν ἄλλων Γερμανῶν ἡγεμόνων ἐμεταβάλθησαν σχεδὸν εἰς ἐρημίας. Ἀλλὰ διὰ τί δὲν ὥρμων ἐναντίον τῆς Αὐστρίας αὐτῆς; Οἱ Σβέκοι μόνοι ἦσαν ἀδύνατοι, καὶ οἱ Γάλλοι δὲν ἤθελαν νὰ τοὺς ὑποστηρίξωσι, διὰ νὰ μὴ γείνουν παρὰ δυνατοὶ, καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν εἰρήνην ἐξαιρέσωσι πολλὰ διὰ τὸν ἑαυτόν των. Οὐδὲ ἤθελεν ὁ Ῥιχελιεὺς εἰρήνην, ἐπειδὴ ὁ πόλεμος τὸν ἔκαμνεν ἀπαραίτητον, καὶ αὐτὸς ἤξευρε τόσον περισσότερον νὰ φροντίζῃ διὰ τὴν ἀσφάλειάν του, ὅσον ὁ αὐθεύτης του Λοδοβῖκος ὁ ΙΓ ἦτο γέρων καὶ ἀσθενικός. Καὶ ὅταν (1636) μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βιστοχίου μὲ μεσιτείαν τῆς Δανίας ἔμελλε νὰ γείνῃ εἰρήνης σύνοδος εἰς τὸ Ἀμβοῦργον, εὕρηκαν οἱ Γαλλικοὶ πρέσβεις τόσον πολλὰς δυσκολίας, ὥστ' οὐδ' αἱ ἐπουσιώδεις συνθῆκαι ἠδυνήθησαν νὰ συμβιβασθῶσιν. Ἀλλ' ὅμως τὸ ἀρχινισθὲν ἔργον δὲν ἔμεινεν ἐκτοτε ἀνενέργητον, ἐπειδὴ κἀνεὶς δὲν ἤθελε νὰ φανῇ ὅτι ἐπεθύμει τὸν πόλεμον, καὶ τελευταῖον (1640) συνῆλθαν οἱ Ἐκλέκτορες καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα συμβούλιον ἡγεμόνων, ὁποῖον δὲν συνεκροτήθη ἐξ ἐνιαυτῶν ἑπτὰ καὶ εἴκοσι. Φερδινάνδος ὁ Γ τὸ ἐκύρωσε, καὶ τὸν Σεπτέμβρ. 1640 ἔκαμε τὴν ἀρχήν του. Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι ἐσυμβουλεύθησαν τέσσα-

ρας μῆνας, ἦσαν ὅμως τὰ ζητήματα τόσον πολλὰ καὶ τὰ φρονήματα τόσον ἀσύμφωνα, ὥστε σχεδὸν δὲν ἀπεφασίσθη τίποτε.

Εἰς ταύτην τὴν εὐκαιρίαν ἔβαλε κατὰ νοῦν ὁ Βάννερος τολμηρόν τι ἐγχείρημα. Ἠθέλησε νὰ σηκωθῇ κρυφίως ἀπὸ τὸ χειμωνικόν του στρατόπεδον, νὰ πέσῃ ἔξαφνα εἰς τὴν Αὐγούσταν καὶ νὰ πιάσῃ τὸν Αὐτοκράτορα μαζὴ μὲ ὅλους τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας. Ὁ Γαλλικὸς στρατηγὸς Γουεβριάντιος, ὁ κληρονόμος τοῦ Βιναρικοῦ στρατεύματος, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε τὴν τούτου ἀγγελίαν, ἦτο ἕτοιμος νὰ ἑνωθῇ μαζήτου, καὶ οὕτως ἐφάνησαν ἔξαφνα δύω στρατηγοὶ εἰς τὸ μέσον τοῦ χειμῶνος, ἐνῷ τοὺς ἐνόμιζαν μακρὰν εἰς τὰ στρατόπεδά των, ἔμπροσθεν τῆς Αὐγούστης (27 Ἰαν. 1641), καὶ ἔβαλαν ὅλους τοὺς εἰς αὐτὴν εὑρισκομένους εἰς τρόμον καὶ ἀδημονίαν. Ἀλλ' ἔξαφνα καιρὸς βροχερὸς συμβὰς καὶ ἡ ὑπεροχὴ τῶν συντρεξάντων Αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων, τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι γρήγορα. Ὁ Βάννερος ἔρρηξε πεντακόσια κανονίων βόλια εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐσύρθη ἔπειτα ὀπίσω, διωκόμενος πάντοτε ἀπὸ τὸν Πικκολομίνιον, διὰ Σαξονίας καὶ Ἀλβεσταδίου, ὅπου διὰ τὰς μεγάλας κακοπαθείας, μὲ τὰς ὁποίας ἐσυνάπτοντο κατὰ τὴν ἐμπαθῆ κρᾶσιν του αἱ ἀμετράτωται ἀσέλγειαι, ἀπέθανεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του (20 Μαΐου, 1641).

Τόσους ἀξίους στρατηγοὺς ἐκατάπιεν ὁ πόλεμος οὗτος, ἀλλὰ τοῦ μεγάλου Γουστάβου ἡ σχολὴ ἦτο ἱκανῶς πολυπληθὴς διὰ νὰ ἀποκαθιστᾷ νέους. Ὁ στρατηγὸς Τορστενσὼν εἰς τοὺς ἀρχητέρους Πολονικοὺς πολέμους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐσυνώδευσε τὸν Γουστάβον ὡς παῖς, εἶχε ῥοφήσειν τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου διδασκάλου του· καὶ τώρα, διωρισμένος νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸν τόπον τοῦ Βεννάρου, εὐθὺς ἀφοῦ ἐφάνη εἰς τὸ ἀγριωμένον στράτευμα, ἔδωκε νέον πνεῦ-

μα ζωῆς καὶ τάξεως εἰς αὐτὸ, καὶ ἐκατώρθωσε πράξεις ἀξίας τοῦ Γουστάβου καὶ Βερνάρδου. Καὶ ἠδύνατό τις νὰ τὸ πιστεύσῃ; ὁ ἄνθρωπος, ὅςτις ὡς ἀστραπὴ ἐκατώρθονε ταύτας τὰς πράξεις, ἐφέρετο ἐπὶ κλίνης, ἐπειδὴ ἡ ποδάγρα δὲν τὸν ἄφινε νὰ καβαλικεύσῃ, καὶ εἰς κατάστασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἄλλοι δὲν ἤθελαν σηκωθῆν ἀπὸ τὴν κλίνην, διέτρεξε τρεῖς φοραῖς τὴν Γερμανίαν, καὶ ἔκαμε δύω μονάρχους καὶ δύω Ἐκλέκτορας νὰ τρέμωσιν.

Πρῶτον διὰ τῆς Μαρκίας καὶ Λυσατίας ὑπῆγεν εἰς Σιλησίαν, ἐκυρίευσε τὴν Γλοκαυΐαν ἐξ ἐφόδου (4 Μαΐου 1642) καὶ ἐπολιόρκησε τὸ Σουϊδενίτιον. Πρὸς βοήθειαν ταύτης τῆς πόλεως ὑπῆγεν ὁ συχνάκις εἰρημένος Φραγκῖσκος Ἀλβέρτος Δοὺξ τοῦ Σαξοναοῦ Λαουεμβούργου μὲ στράτευμα, ἀλλ' ἦτο πρῶτος, ὅςτις ἐγνώρισε τὴν δύναμιν τοῦ Τορστενσῶνος. Ἔχασε 2000 ἀνθρώπους, ἐπληγώθη καὶ ἐπιάσθη καὶ αὐτὸς, ἴδε τὸ Σουϊδενίτιον νὰ πέσῃ εἰς τοὺς Σβέκους, καὶ ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν πληγήν του (31 Μαΐου). Νικητὴς εἰσέβαλεν ὁ Τορστενσῶν εἰς τὴν Μοραβίαν, ἐκυρίευσε τὸ Ὀλμύτιον (4 Ἰουν.) καὶ ἤθελε φέρειν τὸν πόλεμον εἰς τὴν καρδίαν τῆς Αὐστρίας, ἐὰν ἀῤῥωστίαι δὲν ἠσθένιζαν τόσον τὸν στρατόν του, ὥστ' ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοδρομήσῃ. Μὲ ὅλον ὅτι κατεδιώκετο ἀπὸ τοῦ Πικκολομινίου τὸ πολυπληθέστερον στράτευμα, ὑπέστρεψεν ὅμως μὲ ἀρίστην τάξιν διὰ Σιλησίας καὶ τῆς ἄνω Λυσατίας εἰς τὴν Σαξονίαν, ἐνεδυναμώθη, καὶ ἐκαρτέρει τὸν πάντοτε διώκοντα ἐχθρὸν εἰς τὴν πλησίον Λειψίας πεδιάδα. Ἐκεῖ, ὅπου Γουστάβος Ἀδόλφος ἔθραυσε μίαν φορὰν τὴν δύναμιν τῶν Αὐτοκρατορικῶν, ἐδόξασε καὶ ὁ Τορστενσῶν τὸ ὄνομα τῶν Σβεκικῶν ὅπλων διὰ τῆς λαμπροτάτης τῶν νικῶν τοῦ πολέμου τούτου (2 Νοεμβ. 1642). Ὁ Πικκολομίνιος ἔχασε νεκροὺς καὶ αἰχμαλώτους 20,000 στρατιώτας, 46 κανόνια, 200 σημαίας, τὴν

πολεμικὴν καγκελλαρίαν καὶ τὸ ἀργυριοφόρον κιβώτιον. Τὸ κατάλοιπον τῶν φυγάδων ἐσυνάχθη εἰς τὴν Βοημίαν, ὅπου κατὰ τὸν ἀρχαῖον Ῥωμαϊκὸν τρόπον διὰ καθαιρέσεως πολλῶν ἀξιωματικῶν καὶ θανατώσεως τοῦ δεκάτου στρατιώτου ἐτιμωρήθησαν διὰ τὴν δειλίαν των.

Ἡ πλησίον τῆς Λειψίας νίκη ἤνοιξεν εἰς τοὺς Σβέκους τὴν πλουσίαν ταύτην, μέχρι τοῦδε ἀπὸ πολεμικὴν μανίαν διαφυλαχθεῖσαν πόλιν, μετὰ πολιορκίαν τινῶν ἑβδομάδων (8 Δεκεμβ.). Ἐπλήρωσεν ἱκανὸν ἀργύριον καὶ παρεκτὸς τούτου 30,000 πήχεις τσόχας πρὸς ἔνδυσιν τοῦ Σβεκικοῦ στρατοῦ, πρὸς εὕρεσιν τῶν ὁποίων ὑπῆγαν οἱ πολῖται καὶ διήρπασαν τὰς ἀποθήκας ἐξωτερικῶν πραγματευτῶν (Ἀμβουργίων, Κολωνίων, Νοριμβεργίων κτλ). Ἐνισχυθεὶς ἱκανῶς ὁ Τορστενσὼν ἐκίνησε πάλιν τὸ ἐφεξῆς ἔαρ (1643), καὶ εἰσέβαλε δευτέραν φορὰν εἰς τὰς Αὐστριακὰς χώρας. Τὸν Ἰούνιον ἦτο εἰς τὴν Μοραβίαν, ὅπου ἔστησε τόσον ἐπιτήδειον στρατόπεδον εἰς Δαβιτσάον, ὥστε ἠδύνατο νὰ φορολογήσῃ ὅλην τὴν χώραν καὶ νὰ φθάσῃ πλησίον τῆς Βιέννης. Εἰς τὴν Γερμανίαν εἶχε στείλειν συγχρόνως τὸν στρατηγόν του Κονιγσμάρκιον, ὅς τις ἐλεηλάτησε τὴν Θυριγγίαν καὶ Φραγκίαν ἕως εἰς τὸν Ῥῆνον, καὶ ἐπροξένησε γενικὸν τρόμον.

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἔμαθαν οἱ Σβέκοι, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς Δ' — ὅς τις ἐπανελθὼν κατ' ὀλίγον εἰς ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Τιλλίου καὶ τοῦ Βαλλεστεϊνίου τὰς πληγὰς, ἔγεινε μετὰ ζήλου μεσίτης εἰρήνης διὰ νὰ ἐξελκύσῃ ἀπὸ τὴν Γερμανίαν τοὺς Σβέκους — ἔκαμνε τώρα παντοδαπὰ ὕποπτα κινήματα νὰ ἀντενεργήσῃ εἰς τοὺς μισητοὺς τούτους γείτονας. Ἀλλ' ὁ τρόμος ἔμελλε νὰ πέσῃ ἐπάνω του. Ὁ Τορστενσὼν ἐσήκωσεν ἔξαφνα τὸ στρατόπεδόν του ἀπὸ τὴν Μοραβίαν (Σεπτεμβ. 1643), μετέβη διὰ Σιλησίας εἰς Τοργαυΐαν, καὶ διέδωκε παν-

ταχοῦ τὴν φήμην, ὅτι εἶχε σκοπὸν νὰ στήσῃ τὸ χειμωνικόν του στρατόπεδον εἰς τὸ ἄνω Παλατινάτον καὶ εἰς τὴν Βαυαρίαν. Ἐστράφη ἔπειτα πρὸς τὸ Βάρβιον, καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἐφοβέριζε τὸ Μαγδεβοῦργον, ἀλλὰ διαμιᾶς εἰσέβαλε διὰ Αὐελβέργης καὶ Βρουνσουΐκου εἰς τὴν Ὁλσατίαν, καὶ ἐπλημμύρισεν αὐτὸ καὶ τὴν Ἰουτλανδίαν ἀφ' ἑνὸς ἄκρου ἕως ἄλλου. Ἡ ἐπιδρομὴ ἔγεινε μὲ τοιαύτην ταχύτητα, ὥστε ὁ στρατὸς λέγεται ὅτι εἰς δεκατέσσαρας ἡμέρας ἐπεριπάτησεν ἑκατὸν Γερμανικὰ μίλια. Εἰς ταῦτα τὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ἀπροσδόκητα χειμάδια ἀνεπαύθησαν οἱ Σβέκοι τόσον καλὰ, ὥστε τὸ ἐφεξῆς ἔαρ ἠδύναντο νὰ κάμουν πάλιν μεγάλα ἔργα.

Τὸ πρῶτον ἦτο (1644) ὁ ἀφανισμὸς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ, ὅς τις ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Γάλλαν ἦλθε νὰ βοηθήσῃ τοὺς Δάνους. Ὁ στρατηγὸς οὗτος ἠγαπᾶτο ἀπὸ τὴν αὐλὴν διὰ τὴν πίστιν του., ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπιτηδειότητά του τοῦ ἔπρεπε κατώτερος τόπος, καὶ ἐπ' ἀληθείας ἔλεγαν, ὅτι ἤξευρε θαυμαστὰ τὴν τέχνην νὰ καταστρέφῃ τὰ στρατεύματά του. Ταύτην τὴν φορὰν ἔδειξεν ἐξαιρέτως ταύτην τὴν τέχνην. Ὁ Τορστενσῶν τὸν ἀπεδίωκεν ἀπὸ μίαν γωνίαν εἰς ἄλλην, τὸν περιέκλεισε πανταχοῦ, τοῦ ἀπέκοψε τὴν εἰσκομιδὴν, καὶ ἀφοῦ τὸν κατεβασάνισεν ἕως Ἰουτερβόχου, ἐχάλασε τὸ ἱππικόν του, καὶ ἐσκόρπισε τὸ λείψανον τοῦ στρατοῦ του τόσον, ὥστε ὁ Γάλλας ὑπέστρεψε μὲ μόλις χιλίους ἀνθρώπους.

Ἐπειδὴ λοιπὸν πάλιν ἐφοβοῦντο μήπως εἰσβάλῃ ἐκ τρίτου ὁ ἀκαταμάχητος ἀνὴρ εἰς τὰς Αὐτοκρατορικὰς ἐπικρατείας, ἐσύναξαν οἱ στρατηγοὶ Ἀσφέλδιος καὶ Γότιος μὲ πολὺν κόπον νέον στράτευμα, καὶ ὑπῆγαν μὲ αὐτὸ εἰς τὴν Βοημίαν. Ὁ Τορστενσῶν δὲν ἀφῆκε νὰ τὸν προσμείνωσι πολὺν χρόνον. Τὴν 5 Μαρτ. 1645 τοὺς συνήντησεν εἰς Ἰαγκοβίτιον, καὶ ἤρχισε φοβερὰν μάχην. Μετὰ ὀκτάωρον

ἀγῶνα ἔκειτο ὁ Γότιος μὲ 4000 ἄλλους νεκροὺς εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης, ὁ Ἀσφέλδιος μὲ ἄλλους τόσους ἠχμαλωτίσθη, καὶ ὅλα τὰ κανόνια καὶ αἱ σημαῖαι ἐλαφυραγωγήθησαν ἀπὸ τοὺς Σβέκους. Ὁ Αὐτοκράτωρ, ὅς τις εὑρίσκετο εἰς τὴν Πράγαν, ὄχι μόνον ἔφυγε μὲ μεγάλην σπουδὴν εἰς Βιένναν, ἀλλ' ἔστειλε πάραυτα τὴν οἰκογένειάν του μὲ τὰ πολύτιμά του πράγματα εἰς τὸ Γραίκιον. Καὶ ἐπ' ἀληθείας ὁ φόβος του δὲν ἦτο ἄλογος, ἐπειδὴ ὁ Τορστενσὼν, ἡνωμένος μὲ τὸν ἡγεμόνα τῆς Τρανσυλβανίας Ῥαγόσκην, ὅς τις ἠθέλησε νὰ φανῇ δεύτερος Βέθληνος Γάβωρ, ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν Μοραβίαν, καὶ ἔφθασεν ἕως εἰς τὸ Βολφσβρύκιον ἔμπροσθεν τῆς Βιέννης. Ἔπειτα ὑπέστρεψε διὰ νὰ πολιορκήσῃ τὴν Βρύνναν, καὶ εἰς μόνον τὴν πολυχρόνιον ἀντίστασιν ταύτης τῆς πόλεως ἐχρεώστει ὁ Αὐτοκράτωρ τὴν σωτηρίαν του. Διότι ἐκεῖ ἀπὸ ἀῤῥωστίας ἔχασεν ὁ Τορστενσὼν τὸ ἄνθος τῶν στρατευμάτων του, καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Βοημίαν. Ἐκεῖ ἐξαδυνατισμένος καὶ αὐτὸς ἀπὸ ἀῤῥωστίαν καὶ πλήρης λύπης, διότι ὁ Ῥαγόσκης ἔκλεισε χωριστὴν εἰρήνην, κατέθεσε τὴν στρατηγικὴν ῥάβδον, τὴν ὁποίαν εἶχε βαστάξειν μὲ τόσην θαυμαστὴν ἀνδρίαν.

Τόσαι πολλαὶ λαμπραὶ πράξεις ἐπροξένησαν εἰς τὸ Σβεκικὸν ὄνομα πολὺ σέβας εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ ἔφεραν τὸ ἔργον τῆς εἰρήνης τῷόντι πλησιέστερα εἰς τὸ τέλος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας ἔκλεισε πρῶτος εἰρήνην μὲ τοὺς Σβέκους (23 Αὐγ.), καὶ μετὰ δύω ἑβδομάδας ἡ Σαξονία, ἥτις ἐνέδωκε μὲ ταπείνωσιν, ἔλαβεν ἀνακωχὴν ὅπλων. Τὸ Βρανδεμβοῦργον ἦτο ἤδη ἀπὸ τοῦ 1640 ἔτους εἰρηνικῶς ἐξισασμένον μὲ τοὺς Σβέκους. Διότι ἔκτοτε ἐκυβέρνα ἐκεῖ τοῦ κατὰ τὴν 21 Νοεμβρ. 1640 ἀποθανόντος Γεωργίου Βιλέλμου ὁ υἱὸς Φρειδερῖκος Βιλέλμος, ὅς τις ἐφεξῆς ἐπωνομάσθη Μέγας Ἐκλέκτωρ. Οὗτος ἔμεινεν

εἰς ἔνοπλον οὐδετερότητα, καὶ ἐπροσφέρετο οὕτω πρὸς τοὺς Σβέκους, ὥστε ἐὰν ἠναγκάζετο νὰ τοὺς παραχωρήσῃ μέρος τῆς Πομμερανίας, ἤλπιζεν ὅμως ὅτι διὰ τῆς βοηθείας των ἀπελάμβανε τὴν ἀποζημίωσίν του.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐπολέμουν οἱ Γάλλοι εἰς τὸν Ῥῆνον. Ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Γουεβριαντίου, ἐπλακώθη ἔξαφνα τὸ στράτευμάτων ἀπὸ τοὺς Αὐστριακο Βαυαροὺς πλησίον Δουτλίγγης, καὶ μετὰ μεγάλην φθορὰν ἐσκορπίσθη (24 Νοεμβ. 1643), ἔπειτα ἐμβῆκαν ἐδῶ δύω στρατηγοὶ, τῶν ὁποίων τὰ περίφημα ὀνόματα θέλουν συναντηθῆν συχνάκις ἐφεξῆς, ὁ Τυρέννιος καὶ ὁ Δοὺξ Ἀγγίας, ὁ μετὰ ταῦτα Πρίγκιψ Κονδαίου. Ὁ Τυρέννιος ἐκτυπύθη τὴν 5 Μαΐου 1645 ἀπὸ τὸν Βαυαρικὸν στρατηγὸν Μερκῦν πλησίον Μεργεντεΐμης, ἔπειτα ὅμως ἠνώθη μὲ τὸν Ἀγγίας, καὶ ἔγεινε τὴν 3 Αὐγ. πλησίον Ἀλλερσεΐμης αἱματώδης μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκλονεῖτο πολλὴν ὥραν ἡ νίκη, καὶ τελευταῖον ἐξαιρέτως διὰ τῆς ἀνδρίας τῶν Ἀσσίων ἐνίκησαν οἱ Γάλλοι. Οἱ Βαυαροὶ εἶχαν μάλιστα νὰ θρηνήσουν τὸν χαμὸν τοῦ ἀνδρείου των ἀρχηγοῦ Μερκῦ, Λοθριγγίου τὴν πατρίδα, περὶ τοῦ ὁποίου ἔλεγαν οἱ Γάλλοι, ὅτι διὰ τοῦ θανάτου του ἐκέρδησαν περισσότερον παρὰ ἐὰν ἐκυρίευαν μίαν ὁλόκληρον ἐπαρχίαν, καὶ ἠφάνιζαν τὸ πολυαριθμότατον στράτευμα. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσωμεν ἀκόμη, ὅτι ὁ ἀνὴρ, ὅς τις ὑπῆρχεν ἡ ψυχὴ ὅλων τούτων τῶν ἐγχειρημάτων, ὁ Καρδινάλιος Ῥιχελιεὺς, ἀπέθανεν ἤδη τὴν 4 Δεκεμβ. 1642, ἀλλ' ἀφῆκε τὰ Γαλλικὰ πράγματα εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς τῶν ἀξίων του μαθητῶν, τοῦ Καρδιναλίου Μαζαρίνου.

Εἰς τὰ περὶ εἰρήνης συμβούλια τοῦ Ἀμβούργου ἐπροχώρησαν τόσον κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1641 ἔτους, ὥστ' ἔγραψαν πλῆθος τι προσχεδιαστικῶν ἄρθρων· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ἄρθρα ταῦτα ἦτο ἀνάγκη νὰ σταλθῶσι πρῶτον εἰς Βιένναν καὶ εἰς Μαδρίτιον, ἐπέρασαν δύω

ἔτη πρὶν γείνῃ ἡ μόνη τούτων ἐπικύρωσις. Μετὰ τοῦτο ἐδιωρίσθη ἡ ἀρχὴ τῆς πραγματικῆς συνόδου τὸν Ἰούλιον 1643, καὶ μάλιστα ἔμελλεν ὁ Αὐτοκράτωρ εἰς μὲν Μύνστερον νὰ διαπραγματευθῇ μὲ τοὺς Γάλλους, εἰς δὲ τὴν Ὀνασβρύγαν μὲ τοὺς Σβέκους. Ἑξ ὁλόκληρα ἔτη ἐπέρασαν διὰ νὰ διορίσουν ποῦ καὶ πότε νὰ ἀρχίσουν τὰς πραγματικὰς συνδιαλέξεις, τίνες νὰ εὑρεθοῦν ἐκεῖ, καὶ ποία τάξις βαθμῶν καὶ τίτλων νὰ διατηρηθῇ. Τὸ μέγα πλῆθος τῶν διαφερομένων προσώπων, καὶ ἡ διαφορότης τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἔμελλαν νὰ ὁμιληθῶσιν εἰς τὴν σύνοδον ταύτην, ἐμποροῦν βέβαια νὰ ἀθωώσουν τὴν ἀργοπορίαν ταύτην.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ μετέπεσεν ὁ Σβεκικὸς στρατὸς εἰς τὰς χεῖρας ἀνδρὸς, ὅς τις δὲν ἦτο ἀνάξιος νὰ εἶναι διάδοχος τοῦ Τορστενσῶνος. Ὠνομάζετο Γουστάβος Βράγγελος, καὶ ἠκολούθησε τὸ σχέδιον τοῦ βασιλέως του νὰ ἀνοίξῃ δρόμον ἐπέκεινα τοῦ Λέχου καὶ διὰ τῆς Βαυαρίας εἰς τὴν Αὐστριακὴν ἐπικράτειαν. Τὸ Γαλλικὸν συλλειτουργεῖον, τὸ ὁποῖον ἀπὸ πολλῆς ἐπεθύμει νὰ ἀποσπάσῃ τὸν τῆς Βαυαρίας Ἐκλέκτορα ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, ἐσυγχώρησε τὸν Τυρέννιον νὰ ἑνωθῇ μὲ τὸν Βράγγελον, καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν χώραν ἐκείνου. Ἡ μεγάλη ἀνάγκη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐῤῥίφθη ὁ Μαξιμιλιανὸς διὰ τῆς ἐπιδρομῆς ταύτης, ἠνάγκασεν αὐτὸν ὅς τις ἔμεινε πιστὸς εἴκοσι ὀκτὼ ἔτη εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, νὰ ἐκβῇ ἀπὸ τὴν συμμαχίαν του, καὶ νὰ κάμῃ ἀνακωχὴν (14 Μαρτίου 1647). Τώρα ἦσαν ἀνοικταὶ εἰς τὸν ἐχθρὸν αἱ ἐνδόταται χῶραι τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἀλλ' αἱ εἰρηνικαὶ συμβιβάσεις εἰς Μύνστερον καὶ Ὀσναβρύγαν προεχώρουν ἤδη ἱκανῶς· μία μεγάλη ἀνισοῤῥοπία ἤθελεν ἀνατρέψειν ὅλα τὰ μετὰ πόνων ἐκεῖ οἰκοδομηθέντα. Ἡ Γαλλία ἐφθόνει πολὺ τὴν εὐτυχίαν τῶν Σβέκων, καὶ διὰ τοῦτο ἐκράχθη ὀπίσω ἀπὸ τὴν Βαυαρίαν ὁ Τυρέννιος. Ὁ ἐγκαταλειφθεὶς Βράγγελος ἠναγκάσθη νὰ

μεταστρατοπεδεύσῃ εἰς τὴν Βοημίαν, καὶ ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας μόλις ἠλευθερώθη ἀπὸ τοὺς βαρεῖς φίλους του καὶ πάλιν ἔγεινεν ἱκανῶς αὐτοκρατορικὸς ὥστ' ἔλυσε τὴν ἀνακωχὴν, καὶ ἡνώθη πάλιν μὲ τὴν Αὐστρίαν. Ὁ Φερδινάνδος ἦτο τώρα τόσον πτωχὸς ἀπὸ ἐπιτηδείους στρατηγοὺς, ὥστ' ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ τὴν κυβέρνησιν τοῦ τελευταίου στρατοῦ του εἰς ἕνα Προτεστάντην, εἰς τὸν ἐξ Ἀσσίας εἰς αὐτὸν μεταβάντα στρατηγὸν Μέλανδρον Ὡλσάπφελουν. Οὗτος ἐδίωξε τὸν Βράγγελον ἕως τῆς κάτω Σαξονίας, καὶ ἠδύνατο νὰ τὸν νικήσῃ εὐκόλως, ἐὰν ὁ φρόνιμος πολιτικὸς Μαξιμιλιανὸς δὲν τὸν ἔδιδε μυστικὰ προστάγματα νὰ βαδίζῃ ἀργοπόρως. Σκοπός του ἦτο ἐδῶ ὁ αὐτὸς, τὸν ὁποῖον εἶχαν οἱ Γάλλοι, ὅταν τὸν παρελθόντα ἐνιαυτὸν ἐγκατέλιπαν τὸν Βράγγελον. Ἀλλ' ἡ πολιτική του τὸν ἔβλαψε πολὺ τὴν φορὰν ταύτην. Διότι ὁ Τυρέννιος ἡνώθη ἐκ δευτέρου μὲ τὸν Βράγγελον (23 Μαρτ. 1648), καὶ οἱ δύω εἰσέβαλαν τώρα ὡς ἐκδικηταὶ τῆς ἀθετηθείσης πίστεως σκληρότερα παρὰ τὴν πρώτην φορὰν, ἀφοῦ μὲ μίαν μάχην πλησίον Σουσμαραούσης (17 Μαΐου) ἐσκόρπισαν τὸ Αὐτοκρατορικὸν στράτευμα καὶ ἐφόνευσαν τὸν τελευταῖον του στρατηγὸν τὸν προειρημένον Μέλανδρον. Μετὰ φρικτὴν λεηλασίαν τῆς Βαυαρίας ὑπέστρεψαν τελευταῖον καὶ οἱ Σβέκοι καὶ οἱ Γάλλοι εἰς τὸ ἄνω Παλατινάτον.

Εἶχε στείλειν πρότερον ὁ Βράγγελος τὸν ὑποστράτηγόν του εἰς Πράγαν διὰ νὰ κυριεύσῃ, εἰ δυνατὸν, τὴν ἀξιόλογον ταύτην πόλιν. Διὰ βοηθείας προδότου τινὸς εὐτύχησε νὰ κυριεύσῃ ἔξαφνα τὴν ὀνομαζομένην μικρὰν πλευρὰν τῆς πόλεως, καὶ ἡ πρᾶξις αὕτη ἦτο ἡ τελευταία τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου. Ἐνῷ ἤθελεν ὁ Βράγγελος νὰ ὑπάγῃ εἰς βοήθειάν του, ἦλθεν ἡ ἀπροσδόκητος ἀγγελία τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης καὶ ἐμπόδισεν ὅλας τὰς περαιτέρω ἐργασίας (Ὀκτώβ. 1648).

16. Ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη.

(24 Ὀκτωβ. 1648.)

Τελευταῖον λοιπὸν, μετὰ δωδεκαετῆ συμβούλια, ἐκατωρθώθη τὸ μέγα τῆς διπλωματικῆς ἔργον, τοῦ ὁποίου τὴν τελείωσιν μόλις ἠδύναντο νὰ πιστεύσουν καὶ οἱ ἐργάται αὐτοί. Τῳόντι δὲ διὰ τῆς πολυχρονίου παραχῆς τῆς Γερμανίας ἔγεινεν ὁ πόλεμος εἰς τοὺς Γερμανοὺς τόσον δευτέρα φύσις, ὥστε πολλοὶ ἐπίστευαν ἀδιστάκτως ὅτι ποτὲ δὲν θέλει γείνειν εἰρήνη. Πρὸς παρηγορίαν των ἐζήτουν εἰς τὴν ἱστορίαν, καὶ ἔχαιραν εὑρίσκοντες, ὅτι καὶ οἱ τρομερώτατοι πόλεμοι τῶν προτέρων χρόνων ἔπαυσαν τελευταῖον μίαν φοράν. Μὲ πόσας καὶ ποίας δυσκολίας ἀντεπάλαισαν καὶ οἱ εἰλικρινέστατοι τῶν συμβιβαστῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ διηγηθῶμεν ἐδῶ λεπτομερῶς. Ἐὰν ὅμως ἀναγνώσῃ τις τὰ διεξοδικὰ συγγράμματα, εἰς τὰ ὁποῖα κατετέθη ἡ ἱστορία τῶν ἀξιομνημονεύτων τούτων συμβιβάσεων θέλει, κλαύσειν, ὅτι ὁ Γερμανικὸς λαὸς, ὅς τις εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὴν δύναμιν εἶναι ἴσος μὲ τὰ εὐγενέστατα ἔθνη, διὰ διχόνοιαν καὶ ἄσκοπον κυβέρνησιν τῶν κοινῶν πραγμάτων, καὶ τώρα καθὼς καὶ ἄλλοτε ὄχι μόνον ἔγεινε θῦμα, ἀλλὰ καὶ ὄνειδος ξένων δορικτητόρων, οἵτινες, ὀλιγώτεροι κατὰ τὴν δύναμιν, ἦσαν σύμφωνοι πρὸς ἑαυτούς.

Ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ τῶν συμβιβάσεων ἐδιωρίσθη τὴν 11 Ἰουλίου 1643, ἐμβῆκαν οἱ αὐτοκρατορικοὶ πρέσβεις εἰς Ὀσναβρύγαν τὸν Μάϊον τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀλλ' ἐπρόσμεναν τέσσαρας μῆνας πρὶν φανῇ τις εἰς Μύνστερον ἢ Ὀσναβρύγαν. Τελευταῖον ἦλθαν τὸν Δεκεμβ. οἱ Σβέκοι· ἀλλ' οἱ Γάλλοι δὲν ἐφάνησαν ἕως τὸν Ἀπρίλ. τοῦ ἐφεξῆς ἔτους. Ἦλθαν τότε μὲ ξενήκουστον πομπὴν, καὶ ἔβλεπαν καταφρονητικῶς τοὺς Γερμανοὺς Δόκτορας, οἵτινες ὑπῆγαν μὲ ἁπλῆ

ἁμάξια· ὁ κύριος Ἀβὼξ, πρῶτος Γαλλικὸς πρέσβυς, ἔδωκε προσταγὴν, καθ' ἣν ἡμέραν ἔμβαινεν ὁ Παπικὸς Νούντιος, εἰς δώδεκα ἐνόπλους ἱππεῖς νὰ θραύσουν τοῦ Ἰσπανικοῦ πρέσβεως τὰς ῥάβδους, ἐὰν οὗτος ἤθελε νὰ προπορευθῇ ἀπ' αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Ἰσπανικὸς πρέσβυς ἐπροτίμησε νὰ μὴ παρευρεθῇ παρὰ νὰ κινδυνεύσῃ τὸν βαθμόν του.

Οἱ Γάλλοι ὄχι μόνον δὲν ἤρχισαν τὰ συμβούλια, ἀλλ' ἐκήρυξαν ὅτι δὲν ἐπιχειροῦν τίποτε πρὶν συνέλθωσιν οἱ πρέσβεις ὅλων τῶν πόλεων. Οὗτοι ἐπροσκαλέσθησαν τώρα, καὶ οὕτως ἐπέρασεν ἀκόμη εἷς ἐνιαυτὸς πρὶν κάμωσι τὴν ἀρχήν. Ἐπειδὴ οἱ Σβέκοι καὶ οἱ Γάλλοι ἐκήρυτταν πάντοτε, ὅτι ἦλθαν εἰς τὴν Γερμανίαν διὰ νὰ καταπαύσουν τὰς τοῦ Αὐτοκράτορος μετὰ τῶν ἡγεμόνων καὶ πόλεων ἔριδας καὶ νὰ βοηθήσουν τοὺς ἀδικουμένους, δὲν ἦτο εὐλογώτερον παρὰ τὸ νὰ ἀρχίσουν ἐκ τούτου, νὰ ἐξισάσουν τὰς διαφορὰς ἐκείνας καὶ νὰ στερεώσουν διὰ πάντα τὴν τῶν Καθολικῶν πρὸς τοὺς Προτεστάντας σχέσιν. Ἀλλ' ἡ δέησις αὕτη τῶν ἡγεμόνων δὲν εἰσηκούσθη. Τὸ πρῶτον ζήτημα τῶν δύω στεμμάτων ἦτο τί ἤθελαν διὰ νὰ τοὺς δώσουν πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἐξόδων καὶ κόπων των. Οἱ Προτεστάνται ὑπεσχέθησαν νὰ λύσωσι τὸ πρόβλημα τοῦτο εὐσυνειδήτως; εὐθὺς ἀφοῦ τοὺς βοηθήσουν εἰς ἀπόλαυσιν τῶν δικαίων των, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο εὐλόγως μήπως ἀφοῦ τύχωσιν ἐκεῖνοι τὸν σκοπόν των ἀφήσουν αὐτοὺς ἅρπαγμα τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν Καθολικῶν, καθὼς πρὸ τοῦ πολέμου. Τὸ αὐτὸ ἐφοβοῦντο καὶ ἐκεῖνοι δι' ἑαυτοὺς, καὶ οὕτως ἐφαίνετο ὅτι ἤθελε ματαιωθῆν τὸ πᾶν, ἐπειδὴ δὲν ἤξευραν πόθεν νὰ ἀρχίσωσι.

Τελευταῖον ἐκατώρθωσεν ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας, ὅς τις παρέβλεψε πολὺ τὴν Γερμανίαν, νὰ ἐπιχειρήσουν πρῶτον τὰ τῆς ἀποζημιώσεως τῆς Γαλλίας. Ἠρώτησαν τοὺς πρέσβεις τί ἐζήτουν. Τέ-

ποτε ἄλλο, ἀπεκρίθησαν ἐκεῖνοι, εἰμὴ παρεκτὸς τῆς ἐντελοῦς κυριότητος τῶν ἀπὸ τοῦ 1552 ἔτους κρατουμένων ἀπ' αὐτοὺς ἐπισκοπῶν Μετῶν, Τύλλου, Βεροδούνου, ὅλην προσέτι τὴν Ἐλσατίαν, Συνδεγαυΐαν καὶ Βρεισγαυΐαν, τὸ φρούριον Βρισίακον, τὰς τέσσαρας δασικὰς πόλεις τῆς Σοηβίας. καὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἔχειν φρουρὰν εἰς τὸ Φιλιπποβοῦργον. Οἱ Σβέκοι ἐζήτησαν ὅλην τὴν Σιλησίαν καὶ Πομμερανίαν, τὴν πόλιν Βισμαρίαν μετὰ τῆς ἐπικρατείας της καὶ τὰς ἐπισκοπὰς Βρέμαν καὶ Βέρδαν. Μετὰ τοῦτο ἐκβῆκε καὶ ἡ Ἀσσία ὡς παντοτεινὴ σύμμαχος τῶν δύω στεμμάτων μὲ ζήτημα μέγα, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε τοὺς ἀντιπροσώπους περισσότερον παρὰ ἡ ἀναισχυντία τῶν Γάλλων καὶ Σβέκων.

Ὅσα ἐζήτουν οἱ Γάλλοι, ἦσαν Αὐστριακὰ κτήματα, καὶ τόσον πολυτιμότερα, ὅσον ἦσαν προτείχισμα τῆς Γερμανίας ἐναντίον τῶν ληστρικῶν τούτων γειτόνων. Πολὺν καιρὸν ἀντέτεινεν ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ μόνον διὰ λιπαρᾶς δεήσεως τῆς Βαυαρίας, νὰ μὴ κλείσῃ τὴν θύραν τῆς εἰρήνης διὰ χωρία, τὰ ὁποῖα ἠδύνατο νὰ ἐξαναχυριεύσῃ πάλιν, ἐνέδωκε περισσότερον παρ' ὅσον ἐπίστευαν καὶ αὐτοὶ οἱ Γάλλοι. Μόνον αἱ δασικαὶ πόλεις καὶ ἡ Βρεϊσγαυΐα δὲν τοὺς ἐδόθησαν, καὶ ὡς μικρὰν ἀποζημίωσιν τοῦ ἀρχιδουκὸς Φερδινάνδου Καρόλου, μέχρι τοῦδε κυρίου τῆς Ἐλσατίας, ἐλήφθησαν ἀπ' αὐτοὺς τρία μιλιόνια λιτρῶν. Ἐπετέθη δὲ καὶ καθῆκον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας νὰ ἀφήσῃ τὰς ἐλευθέρας πόλεις (ἐκ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ τὸ ἀξιόλογον Ἀργεντοράτον), καθὼς καὶ τὰς ὑπολοίπους τῆς Ἐλσατίας κλάσεις εἰς τὴν μέχρι τοῦδε ἐλευθερίαν των. καὶ εἰς τὰς μὲ τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν σχέσεις των. Οἱ Γαλλικοὶ πρέσβεις ἐθριάμβευσαν φανερὰ, καὶ ὡμολόγουν καὶ αὐτοὶ, ὅτι τοιαύτην ἔνδοξον εἰρήνην δὲν ἔκαμεν ἡ Γαλλία ἀφοῦ ἐγεννήθη.

Οἱ δὲ Σβέκοι ἐκ τῶν μεγάλων ζητημάτων των ἐπαραίτησαν πάραυτα τὴν Σιλησίαν, καὶ ἐκ τῆς ὅλης Πομμερανίας ἐζήτουν τελευταῖον τὴν ἔμπροσθεν καὶ τὸ Στετῖνον, καὶ ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀργυρικήν τινα ποσότητα. Ἀλλ' ὁ τοῦ Βρανδεμβούργου Ἐκλέκτωρ Φρειδερῖκος Βιλέλμος ἐπέμενε τόσον σταθερὰ νὰ φυλάξῃ τὴν μητρόπολιν, ὥστε αἱ δυσκολίαι ἔγειναν ἀδιάλυτοι. Ὁ Αὐτοκράτωρ τὸν ἠρώτησε τελευταῖον, ἂν ἐπιθυμῇ νὰ μείνῃ πρὸς χάριν του ὅλη ἡ Γερμανία εἰς πόλεμον, καὶ ὁ Μαξιμιλιανὸς ἐκ Βαυαρίας ἐσυμβούλευσε τὸν Αὐτοκράτορα νὰ κλείσῃ τὴν συνθήκην μὲ τοὺς Σβέκους χωρὶς νὰ τὸν ἐρωτήσῃ. Ἠναγκάσθη λοιπὸν ὁ Φρειδερῖκος Βιλέλμος νὰ ἐνδώσῃ, ἀλλὰ πάραυτα ἐκρίθη ἀναγκαῖον καὶ δίκαιον νὰ τὸν ἀποζημιώσωσι μὲ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα διὰ τὸν χαμὸν τοῦ Στετίνου καὶ τῆς Ἔμπροσθεν Πομμερανίας. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Μαγδεβοῦργον καὶ αἱ τρεῖς ἐπισκοπαὶ Ἀλβερστάδιον, Μίνδα καὶ Καμῖνον ἐκαθαιρέθησαν, καὶ ἐδόθησαν εἰς αὐτὸν ὡς κοσμικὰ κτήματα κατὰ κληρονομίαν· τὸ Μαγδεβοῦργον ὅμως ἔμεινεν εἰς τὸν Σαξονικὸν Αὔγουστον, ἐνόσῳ ἔζη, καὶ τέσσαρα ἀξιώματα τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἐδόθησαν ἐντελῶς εἰς τὸ Σαξονικὸν Ἐκλεκτοράτον. Ἐζήτησαν δὲ οἱ Σβέκοι καὶ μέγα ποσὸν ἀργυρίου, καὶ μετὰ πολλὰς λογοτριβὰς τοὺς ἔταξαν πέντε μιλιόνια θαλήρων, τὰ ὁποῖα ἐσυνάχθησαν ἀναλόγως ἀπὸ τὰς ἐπικρατείας, παρεκτὸς τοῦ Βαυαρικοῦ, Αὐστριακοῦ καὶ Βουργονδικοῦ κύκλου. Ὅσα ἐδόθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν· ἐξ ἐναντίας δὲ ἐγνώρισεν ἡ Σβεκία τὴν τοῦ Αὐτοκράτορος κυριαρχίαν ἐπάνω εἰς τὴν Πομμερανίαν, Βρέμαν καὶ Βέρδαν, καὶ ἐμβῆκε διὰ τὰ Δουκάτα ταῦτα εἰς τὰ δίκαια τῶν τῆς Γερμανίας ἡγεμόνων. — Τὸ Μελκεμβοῦργον ἀπεζημιώθη διὰ τὴν χαμένην Βισμαρίαν μὲ τὰς ἐπισκοπὰς Σουερίνου καὶ Ῥακεβούργου,

καὶ δύω Ἰωαννιτῶν χωρία. Τὸ τοῦ Βρουνσουΐκου Λυνεβοῦργον, δι' ὅσα ἐκκλησιαστικὰ δίκαια ἔχασεν, ἐπληρώθη μὲ τὴν Ὀνασβρύγαν. Ἔπειτα ἔλαβε καὶ ἡ Ἀσσία Καστέλου τὸ ἡγουμενεῖον Ἐρεσφελδίαν, τρία ὑξιώματα καὶ 600,000 θάληρα διὰ προστασίας τῶν Σβέκων, ἐπειδὴ Βιλέλμος ὁ Ε' ὑπῆρξε πρῶτος καὶ πιστότατος σύμμαχος Γουστάβου Ἀδόλφου, καὶ ἡ ὡραία καὶ ἡ φρονίμη γυνή του, Ἀμαλία Ἐλισάβετ, ἤξευρε νὰ οἰκειωθῇ τοὺς Γαλλικοὺς πρέσβεις.

Διὰ τὰς πολιτείας τῆς Γερμανίας, ὅσαι διὰ τὰ συμβάματα τοῦ πολέμου ἔχασαν κτήματα καὶ δίκαια, ἀπεφάσισεν ἡ εἰρήνη γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἐπανέλευσιν εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ 1618 ἔτους, ἐξαιρουμένου τοῦ Παλατινικοῦ οἴκου. Τὸ Ἐκλεκτοράτον τοῦ Παλατινάτου μετὰ τοῦ ἄνω Παλατινάτου ἔμειναν εἰς τοὺς Βαυαρούς. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ δυστυχοῦς Φρειδερίκου Ε', Κάρολος Λοδοβῖκος, ἔλαβε μόνον τὸ κάτω Παλατινάτον, καὶ ἐδιωρίσθη δι' αὐτὸν καὶ διὰ τοὺς ἀπογόνους του νέα ἡ ὀγδόη Ἐκλεκτορικὴ τιμή.

Δυσκολωτάτη ἦτο ἡ ἐξίσασις τῶν θρησκευτικῶν πραγμάτων. Μετὰ πολλὰς δυσκολίας καὶ λογομαχίας ἐσυμφώνησαν τελευταῖον εἰς τὰς ἐφεξῆς βάσεις: Ὡς πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων ἐπάρθη κανὼν ἡ πρώτη τοῦ Ἰαν. 1624· ἀπεφασίσθησαν νὰ μένουν ἐφεξῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν τότε κατάστασιν. Τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκανόνισε καὶ τὴν θρησκευτικὴν κατάστασιν χώρας ἢ πόλεως. Εὐαγγελικοὶ καὶ Καθολικοὶ ὑπήκοοι ἐξουσίας ἄλλης θρησκείας, οἱ ὁποῖοι εἶχαν τότε τὸ δίκαιον τῆς δημοσίου λατρείας των, ἔμελλαν νὰ τὸ κρατήσουν καὶ τώρα· οἱ μὴ ἔχοντες τοῦτο, νὰ μὴ ἐνοχλῶνται εἰς τὰς οἰκιακὰς προσευχάς των· εἰς τούτους νὰ εἶναι καὶ ἐλευθερία μεταναστεύσεως· εἰς τὰς αὐτοκρατορικὰς κληρονομικὰς χώρας ἐδόθη μόνον εἰς μέρος Εὐαγγελικῶν τῆς Σιλησίας ἡ πρώτη χάρις. Περὶ δὲ τῆς Γερμανικῆς δικαιοδοσίας

ἀπεφασίσθη, ὄχι μόνον ἐκκλησιαστικὰ πράγματα, ἀλλὰ καὶ κόσμικά, εὐθὺς ἀφοῦ μεσολαβοῦν μεταξὺ Καθολικῶν καὶ Εὐαγγελικῶν, ἢ μόνον Εὐαγγελικῶν, νὰ κρίνωνται εἰς τὸ Γερμανικὸν κριτήριον ἀπὸ ἴσον ἀριθμὸν συνέδρων ἐκ τῶν δύω θρησκειῶν. Ὅταν οἱ πρέσβεις ἐσυμφώνησαν κατὰ τοῦτο τὸ ἄρθρον, ἐγεννήθη τοιαύτη κίνησις τῶν καρδιῶν, ὥστε ἐχύθησαν χαρᾶς δάκρυα. Καὶ οἱ Καλβινισταὶ δὲ συμπεριελήφθησαν ταύτην τὴν φορὰν εἰς τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην ὄχι χωρὶς μακρὰν ἀντίστασιν τῶν Λουθηρανῶν καὶ μάλιστα τῆς Ἐκλεκτορικῆς Σαξονίας.

Ἐντελῶς ἐκφρασμέναι καὶ προσδιωρισμέναι ἔγειταν εἰς ταύτην τὴν εἰρήνην καὶ αἱ σχέσαις τῶν πολιτειῶν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, τὰ δίκαια καθενὸς, καὶ ἐν γένει τὸ Γερμανικὸν πολίτευμα. Ἡ διαίρεσις τῆς ἐπικρατείας εἰς πολλὰς χωριστὰς πολιτείας, τῶν ὁποίων πασαμία εἶχε χωριστὴν κυβέρνησιν, ἦτο ἤδη θεμελιωμένη πρὸ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου, ἀλλ' ἐστηρίζετο πλέον εἰς παράδοσιν παρὰ εἰς ῥητοὺς νόμους. Τώρα ἐπεκυρώθη εἰς τοὺς ἡγεμόνας ἡ τοπαρχία ὡς ῥητὸν κυβερνήσεως δίκαιον, εἰς τοῦ ὁποίου τὴν ἐλευθέραν μεταχείρισιν ἐστερεόνετο καθεὶς χωρὶς νὰ ἐνοχλῆται ἀπὸ κανένα, Ἐσυγχωρήθη εἰς τὰ Γερμανικὰ πολιτεύματα νὰ κλείουν συνθήκας πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς ἐξωτερικὰς δυνάμεις, ἐὰν μόνον αὗται δὲν διευθύνωνται κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, κατὰ τῆς ἐπικρατείας καὶ κατὰ τῆς ἐγχωρίου εἰρήνης. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς γενικῆς κυβερνήσεως τῆς ἐπικρατείας ἔγειναν διαταγαὶ, αἱ ὁποῖαι ἐπεριώριζαν πολὺ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἀπεφασίσθη εἰς τὸ ἑξῆς χωρὶς συναίνεσιν γενικοῦ συμβουλίου νὰ μὴ δίδῃ νόμον, νὰ μὴ κλείῃ εἰρήνην, νὰ μὴ κηρύττῃ πόλεμον, νὰ μὴ στρατολογῇ, νὰ μὴ βάλῃ φόρους. Μία λογοτριβὴ μὲ τὸν Βενετικὸν πρέσβυν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐδόθη ὁ τίτλος Ἐξοχότης ὁμοίως μὲ τοὺς τῶν μεγάλων δυνάμεων,

ἠρέθισε τοὺς Ἐκλέκτορας νὰ τὸν ζητήσουν καὶ διὰ τοὺς ἰδικούς των, καὶ ὄχι μόνον τὸ ἐκατώρθωσαν, ἀλλ' ἀπήλαυσαν καὶ τὸ νὰ ἔχῃ πᾶς Ἐκλεκτορικὸς πρέσβυς τὸν τόπον ἔμπροσθεν ἀπὸ τοὺς πρέσβεις τῶν Ἀριστοκρατιῶν. Ἐν γένει δὲ ἡ Βασαλικὴ σχέσις τῶν μεγαλητέρων Γερμανῶν ἡγεμόνων πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἔλαβε πολὺ μικρὰν σημασίαν· ἠκολούθουν πάντοτε περισσότερον τὸ παράδειγμα τῶν ἐξωτερικῶν ἡγεμόνων, ἐδιώριζαν εἰς τοὺς ὑπηκόους των φόρους καὶ τελώνια, ἐκράτουν ἱστάμενον στρατὸν, καὶ ἐσωφρόνιζαν ἐντελῶς τοὺς εὐγενεῖς τῆς χώρας των. Αἱ διαταγαὶ αὗται ἐξησθένιζαν τὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν τῆς Γερμανίας εἰς τὰ ἔσω καὶ ἔξω πράγματα· διὰ τοῦτο μὲ ζῆλον ἐσυνεργοῦντο ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ στέμματα. Αἱ αὐταὶ δυνάμεις ἐνήργησαν νὰ γνωρισθῇ τακτικῶς εἰς τὴν εἰρήνην ὁ πρὸ χρόνων ὑπάρχων κατὰ τὸ πρᾶγμα χωρισμὸς τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τὴν Γερμανικὴν ἐπικράτειαν.

Λεπτομερεστέρα καὶ περιεκτικωτέρα ἐξίσασις δὲν ὑπῆρξεν ἄλλη παρὰ τὴν Βεστφαλικὴν ταύτην συνθήκην. Ὅτι μὲ ὅλας τὰς πολλὰς δυσκολίας ἔλαβε τέλος τὸ τεχνικῶς τοῦτο συντεθειμένον ἔργον, πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν φρόνησιν, μετριότητα καὶ σταθερότητα δύω Αὐτοκρατορικῶν βουλευτῶν τοῦ Κόμητος Τραυτμανσδόρφου καὶ τοῦ Δόκτορος Βολμάρου. Οὗτοι ἐπάλαισαν ὄχι μόνον μὲ τὴν ἰδιωφέλειαν καὶ πλεονεξίαν τῶν ἀντιπάλων των, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν φθόνον, τὴν πρόληψιν, τὴν ἀνοησίαν καὶ τὴν θεοβλάβειαν, ἐξαιρέτως ὅμως μὲ τὴν ὀλεθριωτάτην δολοῤῥαφίαν τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς. Εἰς τοὺς τιμίους Γερμανοὺς, οἵτινες ὡμίλουν ἐξ εἰλικρινοῦς καρδίας μὲ τὴν ἁπλότητά των, καθὼς τοὺς ὑπηγόρευεν ἡ φιλειρηνία καὶ φιλοπατρία, ἦτο πάντῃ ἀνήκουστον καὶ σχεδὸν ἀνυπόφορον νὰ διαπραγματεύωνται μὲ ἀνθρώπους, οἵτινες ἔπραττον πάντοτε σχεδὸν τὰ ἐναντία τῶν ὅσα

ὡμίλουν, οἵτινες ἔθεταν τὴν μεγίστην των πολιτικὴν εἰς τὸ νὰ ἀπατῶσι πολλὰ δολίως, οἵτινες εἰς ἕνα ἀνασασμὸν ὑπέσχοντο καὶ ἠθέτουν τὴν ὑπόσχεσιν, κατένευαν καὶ ἀνένευαν, ἐπροχώρουν καὶ ὠπισθοπόρουν. Ὁ Βολμάρος εἶπε φανερὰ ὅτι μᾶλλον πιστεύει τοὺς Σβέκους χωρὶς ὅρκον, παρὰ τοὺς Γάλλους ἐὰν ἔκαμναν ἑκατὸν ὅρκους. Κάποιος Σερβιένιος ἦτο διδάσκαλος εἰς ταύτας τὰς τέχνας. Προσέτι εἶχαν οἱ Γάλλοι τακτικὸν θησαυρὸν διὰ μυστικὰ ἔξοδα, καὶ διὰ διαφθορᾶς τῶν πρέσβεων ἔκαμναν τοιαύτην διαίρεσιν, ὥστε αἱ συμβιβάσεις ἐγίνοντο πάντοτε δυσκολώτεραι.

Λυπηρότερον πρᾶγμα διὰ τοὺς Γερμανοὺς δὲν εἶναι παρὰ ἡ θεωρία τοῦ πολέμου τούτου καὶ τῆς εἰρήνης ταύτης. Ἡ Γερμανία κατεσπάραττεν ἑαυτὴν τριάκοντα ἔτη, ἐπειδὴ οἱ μεγάλοι Βάσαλοι ἤθελαν νὰ ἀγωνισθῶσι κριτικὸν ἀγῶνα μὲ τὴν κεφαλὴν τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐνίκησαν εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον, ἔλαβαν εἰς αἰῶνας τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα. Ἀλλὰ φεῦ! μὲ αὐτὸ τοῦτο παρεδόθησαν δωρεὰν εἰς τοὺς Γάλλους, οἵτινες ἐθεώρουν τὰς γειτονικάς των Γερμανικὰς χώρας πρόχειρα λάφυρα, εἰς τὰς ὁποίας ἐχρειάζοντο μόνον νὰ ἐξαπλώσουν τὴν χεῖρα διὰ νὰ ἀναπαύσουν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς αὐξήσεώς των. Καὶ πῶς ἐτελέσθη ὁ πόλεμος οὗτος; Ἀπὸ ἐξωτερικούς, οἵτινες μὲ Γερμανικοὺς στρατιώτας ὑπεδούλωσαν καὶ κατέπιαν τὴν Γερμανίαν. Καὶ τώρα πάλιν ἦσαν ἐξωτερικοὶ καὶ ἐχθροὶ τῆς Γερμανίας, οἵτινες εἰς τὸ μέσον τῆς χώρας ὑπηγόρευαν τὴν εἰρήνην εἰς τοὺς Γερμανούς. Ἐλεινολογεῖ τὴν κατάστασιν ταύτην σύγχρονός τις Γερμανὸς ἱστοριογράφος*): „Εἰς αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς τόπους, ὅπου ἐνίκησαν οἱ πατέρες μας τὸν ὑπερήφανον Οὔαρον, καταφρονοῦσι τώρα τοὺς Γερμανοὺς ἔνοπλοι ἐξωτερικοί, καὶ θριαμβεύουν καθ' ὅλης τῆς Γερμανίας· κράζουσι καὶ ἐρχόμεθα· ὁμιλοῦσι καὶ

*) Ὁ Βατσεμβέργιος κατὰ τὴν διήγησιν τοῦ Σμιδίου.

ἀκούομεν ὡς χρησμοὺς τοὺς λόγους των· ὑπόσχονται καὶ τοὺς πιστεύομεν ὡς Θεούς· φοβερίζουν καὶ τρέμομεν ὡς σκλάβοι. Καθὼς μᾶς βαλθῇ εἰς τὴν τράπεζαν χαρτίον ἀπὸ γυναῖκα ἐδῶ ἐκ Στοκολμίας, ἐκεῖ ἐκ Παρισίων *) χαίρομεν ἢ λυπούμεθα. Καὶ τί μᾶς μένει ἄλλο εἰμὴ ὁ θάνατος; Συμβουλεύονται ἤδη εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπὲρ τῆς Γερμανίας τί νὰ μᾶς ἐπάρουν καὶ τί νὰ ἀφήσουν, ποῖα πτερὰ νὰ μαδήσουν ἀπὸ τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀετὸν καὶ νὰ τὰ περιθέσουν εἰς τὸν πετεινὸν (Γάλλον). Πρέπει νὰ προσμείνωμεν τί θέλουν ἔπειτα καὶ τί δὲν θέλουν, τί δέχονται τὴν στιγμὴν ταύτην καὶ αὔριον τὸ ἀποῤῥίπτουν μὲ ἀηδίαν καὶ ἀποστροφήν. Καὶ ἡμεῖς, μέχρι τελευταίας μας ἀναπνοῆς ἀσύμφωνοι μὲ ἡμᾶς αὐτούς, ἀφίνομεν πρὸς χάριν ξένων εἰδώλων τὴν ἡμετέραν πολιοῦχον θεὰν, καὶ θυσιάζομεν εἰς ἐκεῖνα ζωὴν καὶ τιμὴν καὶ ἐλευθερίαν."

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης ἐπρόκειτο ἀκόμη ἔργον δεύτερον, ὄχι πολὺ εὐκολώτερον, ἡ ἐκτέλεσις τῶν ὅσα ἦσαν τώρα γραμμένα εἰς τὸ χαρτίον. Οἱ Γάλλοι ἐβάσταξαν ἀκόμη πολλὺν καιρὸν τὰ κυριευμένα φρούρια, καὶ οἱ Σβέκοι διεμοιράσθησαν εἰς ἑπτὰ κύκλους, ὅπου ἔζων μὲ ἔξοδα τῶν κατοίκων ἕως οὗ ἐπληρώθησαν μέχρι λεπτοῦ. Καὶ οὕτως ἡ πτωχὴ Γερμανία ἐπλήρονε δύω ἔτη καθ' ἑκάστην ἡμέραν 170,000 θάληρα, ἐκτὸς τῶν τελευταίων ἀποδοθέντων εἰς αὐτοὺς πέντε μιλιονίων! Καὶ ὄχι μόνον ἀλλ' εἰς τὸ Μύνστερον διήρπαζαν Σβεκικὰ τινὰ τάγματα ἀκόμη ἓξ ἐνιαυτοὺς μετὰ τὴν εἰρήνην τὰ πέριξ χωρία, καὶ σχεδὸν ἄλλο τόσον διήρκεσε πρὶν ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὸ Βρανδεμβοῦργον, ὅπου ἐγεννήθησαν ἀπέραντοι δυσκολίαι διὰ τὴν διανομὴν τῆς Πομμερανίας. Ἀκόμη περισσότερον· ὁ Δοὺξ τῆς Λοθριγγίας Κάρολος, πολεμιστὴς κατὰ τὸν τρόπον τοῦ Μανσφελδίου, τὸν ὁποῖον

*) Μετὰ τὸν θάνατον Λοδοβίκου τοῦ ΙΓ' (1643) ἐπιτρόπευε τὴν βασιλείαν τῆς Γαλλίας ἡ τούτου σύζυγος.

εἶχαν ἐκδιώξειν οἱ Γάλλοι ἀπὸ τὴν χώραν του, ἐβάσταζεν ἀκόμη φρούρια τινὰ παρὰ τὸν Ῥῆνον, καὶ ἐζήτει διεκστρατείας καὶ λεηλασίας ὡς ἐν μέσῳ τοῦ πολέμου· ἀλλ' εἶχε προσέτι τὴν αὐθάδειαν νὰ στείλῃ εἰς τὸ συμβούλιον (1653) πρέσβυν διὰ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα 300,000 θάληρα, καὶ οὕτω νὰ ἐπιστρέψῃ τὰ κρατούμενα. Ὅλοι οἱ παρὰ τὸν Ῥῆνον ἡγεμόνες ἐπαραπονοῦντο φανερά, καὶ ἐφώναζαν βοήθειαν. Τὸ Βρανδεμβοῦργον καὶ ὁ κάτω Σάξονικὸς κύκλος ἐπρόσφεραν συνεισφορὰν στρατευμάτων, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συμβιβασθῶσιν. Ἀντὶ νὰ πιάσωσιν ὁμοψύχως τὰ ὅπλα, διεφέροντο πόσοι Καθολικοὶ καὶ πόσοι Εὐαγγελικοὶ ἀξιωματικοὶ νὰ σταλθῶσιν, ἕως οὗ τελευταῖον διὰ παραινέσεως τοῦ αὐτοκράτορος ἐξηγόρασαν τὰ κτήματά των οἱ ἀδικούμενοι μὲ τὴν τιμὴν τῶν 300,000 θαλήρων. Ἐπ' ἀληθείας τοιοῦτόν τι μόνον εἰς τὴν Γερμανίαν ἠδύνατο νὰ γείνῃ!

17. Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν εἰρήνην.

Ἀπολυθέντες τελευταῖον ἀπὸ τὸν πόλεμον οἱ στρατιῶται, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς τῶν γεωργῶν μοίρας, ἀφοῦ ἐβαρύνθησαν τὸν λῃστρικὸν βίον, ὑπέστρεψαν εἰς τὴν πατρίδα των, καὶ ἤλλαξαν τὰ ὅπλα μὲ τὸ ἄροτρον. Πολλοὶ ἀντὶ τῶν χωρίων, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀφήσειν, εὕρηκαν ἐρήμους σωροὺς στάκτης, καὶ ἀντὶ τῶν χωραφίων καὶ λιβαδίων ἄγρια δάση. Χωρία ἐπωλοῦντο εὔθηνά, ἐπειδὴ ἀναρίθμητοι τῶν πρώην κτητόρων των ἦσαν ἀποθαμμένοι. Καὶ ἐπ' ἀληθείας βεβαιόνουσιν, ὅτι ἡ Γερμανία εἰς τὸν φοβερὸν τοῦτον πόλεμον ἔχασε δύω τρίτα τῶν κατοίκων της. Τώρα λοιπὸν ἐκτίσθησαν πάλιν οἶκοι, ἐκαθαρίζοντο τὰ χωράφια καὶ ἐφύτροναν πλούσιοι θερισμοὶ ἀπὸ τὴν νεοργὸν χώραν. Βραδύτερα παρὰ τὴν γεωργίαν ἀποκατεστάθη ἡ φιλοπονία τῶν ἐργοχείρων. Μόνον εἰς

ὀλίγας πόλεις ἐβαστάζοντο ἐργοστάσια καὶ ἐργόχειρα, καὶ ἡ πραγματεία ἦτο σχεδὸν νεκρωμένη. Ὁ παλαιὸς Ἀνσεατικὸς δεσμὸς ἠφανίσθη καθόλου, καὶ τὰ ἔργα των ἀπέσπασαν εἰς ἑαυτοὺς οἱ Ὀλλανδοὶ, Σβέκοι καὶ Ἄγγλοι. Νόμισμα πραγματικὸν μετὰ τὴν τερατώδη κένωσιν εὑρίσκετο ὀλίγον εἰς τὴν ἐπικράτειαν, καὶ μόνον διὰ φιλοπονίας καὶ εὐτυχοῦς ἐμπορίας ἠδύναντο κατ' ὀλίγον νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν χώραν ὅσα χρήματα ἔσυραν οἱ ἐξωτερικοὶ εἰς τοὺς τόπους των μὲ λῃστρικὴν χεῖρα. Πολὺ ἔμεινε παραχωμένον, καὶ πολὺ πάλιν ἐχωνεύθη εἰς τὴν φωτίαν. Αἱ παλαιαὶ φιλότεχνοι καὶ φιλέμφοροι πόλεις, ἄλλοτε καθέδραι τῶν πλούτων, δὲν ἐπανυψώθησαν ποτὲ ὁλοτελῶς εἰς τὴν ἀρχῃτέραν των εὐτυχίαν.

Μὲ ὅλην τὴν εἰρήνην, εὐτυχίαν δὲν ᾐσθάνθη πάραυτα ἡ Γερμανία. Ἡ παλαιὰ θρησκευτικὴ ἀποστροφὴ διήρκει πάντοτε. Τὸ τριπλοῦν σχίσμα τῶν γνωμῶν, ἐὰν καὶ βεβαιωμένον τακτικῶς, ἐβάσταζε παντοτεινὴν δυσπιστίαν, καὶ ὁ Λουθηρανὸς ἐπαρατήρει τὸν Καλβινιστὴν καὶ Καθολικὸν μὲ τὴν αὐτὴν ἀποστροφὴν, μὲ τὴν ὁποίαν βλέπονται ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον οἱ Ἰουδαῖοι. Οἱ ἱεροκήρυκες δὲν ἔπαυαν νὰ κάμνουν πάντοτε ὑπόθεσιν τῆς εὐγλωττίας των τὴν μόνην ἀλήθειαν τοῦ συστήματός των καὶ τὰς πλάνας τῶν ἄλλων. Δὲν ἔλειπαν καὶ ἄλλα πολλὰ ἐμπόδια τῆς γενικῆς εὐημερίας. Πλῆθος μικρῶν ἄρθρων τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης δὲν ἐπληρώθησαν, καὶ ἀφῆκαν ὀπίσω ὕλην εἰς ἀναριθμήτους ἔριδας. Τὴν 2 Ἀπριλ. 1657 ἀπέθανεν ὁ χρηστὸς Αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Γ', παράδειγμα εὐταξίας καὶ δικαιοσύνης καὶ σοφῆς μετριότητος. Τὸν διεδέχθη ὁ υἱός του Λεοπόλδος Α'.

Τοιαύτη παντοδαπὴ ἀθλιότης, ὁποίαν ἐπροξένησεν ὁ πόλεμος οὗτος, ἡ ἀπ' αὐτοῦ καθαρῶς γνωσθεῖσα ἀστασία τῶν ἀγαθῶν, ἡ ἀβεβαιότης τῆς ζωῆς καὶ τὰ παραξενώτατα παιγνίδια τῆς τύχης — ὅλα

ταῦτα ἀφῆκαν εἰς τοὺς διασωθέντας ἐκ τῆς ἐπικινδύνου κρίσεως μεγάλην θρησκευτικὴν εὐλάβειαν. Μὲ εἰλικρινὲς καὶ ἐσωτερικὸν συμφέρον ἐπροσηλόνοντο εἰς τὰς διπλασίως τώρα χαρμοσύνους ὑποσχέσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου εἶχαν ἀγωνισθῆν ἤδη τὸν μακρὸν ἀγῶνα, καὶ αἱ ὑψηλαὶ διδασκαλίαι περὶ αἰωνίου ἀγαθότητος, ἥτις διευθύνει πανσόφως τὰ πάντα, αἱ περὶ ὑπομονῆς καὶ πίστεως εἰς Θεὸν περαινέσεις, ἐκφραζόμεναι μὲ τὴν ἰσχυρὰν γλῶσσαν τῆς Γραφῆς, εὕρισκαν τώρα ἀσφαλῆ εἴσοδον εἰς τὰς καρδίας. Εἰς τὴν ἀρχητέραν κακοήθειαν ἠκολούθησεν ἥσυχον καὶ ἱερὸν φρόνημα, φόβος τοῦ αἰωνίου Θεοῦ, ἐπιθυμία τοῦ οὐρανοῦ, καθαρίζουσα τὰς γηΐνας ἐπιθυμίας καὶ γεννῶσα ἀναριθμήτους λαμπρὰς ἀρετάς. Αἱ ἐκκλησίαι εἶχαν καὶ ἄλλο ὄφελος, ὅτι ἔνθερμος πολεμικὴ ἐδιδάσκετο ἀπ' ἄμβωνος, καὶ τὸ ἠθικὸν δὲν ἀπεδείχνετο μόνον ἀφῃρημένως, ἀλλὰ πάντοτε μὲ παραδείγματα. Οἱ ἱερεῖς ἤρχισαν νὰ παῤῥησιάζωνται μετὰ ζήλου ὄχι μόνον κατὰ τῶν ἁμαρτημάτων τοῦ κοινοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐλῆς καὶ τῶν ἡγεμόνων. Μυστικαὶ ἱστορίαι τῆς αὐλῆς, κακὰ ἀνέκδοτα μερικῶν προσώπων ἐπροφέροντο δημοσίως καὶ ἐσυνωδεύοντο μὲ πικρὰν κρίσιν καὶ κατάκρισιν. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν λοιπὸν ὑπήγαιναν ὄχι μόνον νὰ ὠφεληθῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ γνωρίσωσιν ἄνδρα, ὅςτις μὲ ἀφοβίαν μεγάλην ἐπλήρονε τὸ πατρικόν του καθῆκον, καὶ ἤλεγχεν ἀφειδῶς καὶ μικροὺς καὶ μεγάλους. Ὅτι τοιοῦτος ἀνὴρ, φοβερὸς καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς μεγιστᾶνας, ἀπήλαυε μεγίστην ὑπόληψιν, εἶναι εὔκολον νὰ τὸ καταλάβωμεν. Ἡ μόνη παρουσία ἀξιολόγου τινὸς ἱεροκήρυκος διήγειρε φόβον καὶ σέβας, καθεὶς ἐζήτει νὰ τὸν οἰκειωθῇ μὲ δῶρα, καὶ πᾶς λόγος του ἐνομίζετο χρησμός.

Τὰ μαθήματα τῶν νέων ἐξηπλόνοντο κυρίως εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν, ἥτις ὄχι μόνον ἦτο γλῶσ-

σα τῶν γραμματισμένων, ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτικῶν διαπραγματεύσεων, καὶ τὰ περισσότερα βιβλία καὶ γράμματα καὶ ἀποδεικτικὰ τῶν καιρῶν ἐκείνων εἶναι λατινιστί γραμμένα. Ἀλλ' ἡ κλασικὴ παιδεία, ἡ γνῶσις τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων, καὶ ἡ κριτικὴ αἴσθησις τῶν συγγραμμάτων των δὲν εὑρίσκετο εἰς τὸ ὕφος τῆς ιϛ' ἑκατονταετηρίδος. Ἐπροσπάθουν μόνον νὰ μάθουν εἰς ὀλίγον καιρὸν καὶ μὲ ὀλίγους, εἰ δυνατὸν, κόπους τὴν ἀναγκαίαν γενομένην Λατινικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὰ ῥεύματα τῶν αἱμάτων καὶ τὰς φοβερὰς ἐρημώσεις τοῦ ὀλεθρίου πολέμου, ὅςτις διήρκεσε μίαν γενεὰν ἀνθρώπων, δὲν ἠδύναντο νὰ προκόψωσιν αἱ ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι, καὶ ὅμως κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἤρχισεν ἐποχὴ νέα τῆς Γερμανικῆς ποιήσεως διὰ Μαρτίνου Ὀπιτίου Βοτερφελδίου (γενν. εἰς Βολεσλαυΐαν 1597, ἀποθ. 1639). Οὗτος εἶναι κυρίως ὁ δημιουργὸς τῆς σημερινῆς μετρικῆς ποιήσεως τῶν Γερμανῶν. Εὕρηκεν ὁλόκληρον σειρὰν μιμητῶν, οἱ ὁποῖοι ὀνομάζονται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας Σιλησιακὴ σχολὴ τῆς Γερμανικῆς ποιήσεως. Ὁ Ὀπίτιος ἦτο σεμνὸς, ἀνδρικὸς καὶ ἰσχυρὸς ποιητής. Εἰς τὴν φαντασίαν καὶ αἴσθησιν ὑπερβαίνεται πολὺ ἀπὸ τὸν σύγχρονόν του Παῦλον Φλεμμίγγιον (γενν. 1609, ἀποθ. 1640). Τοιαύτην ἐπιμέλειαν δὲν εἶχεν ἀκόμη ὁ πεζὸς λόγος, ὅςτις μᾶλλον ἐνοθεύετο καὶ ἀγριόνετο, καὶ ἡ μίμησις τῶν Γάλλων ἐπενήργει κακῶς εἰς τὴν φιλολογίαν.

Κατὰ τὸν τριακονταετῆ πόλεμον ἦλθαν οἱ Γάλλοι κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Γερμανίαν ἀγεληδὸν, καὶ μετέδωκαν εἰς τοὺς Γερμανοὺς πολλὰ καλὰ διὰ τὴν οἰκιακήν των ζωὴν, τὰ ὁποῖα τοὺς ἦσαν ἄγνωστα ἕως τότε. Εἰς Μύνστερον καὶ Ὀσναβρύγαν ἐγνώρισαν τὸ ἔθνος τοῦτο καὶ ἀπὸ μέρους τῆς λαμπρότητος, κομψότητος καὶ τοῦ κοινωνικοῦ τόνου. Οἱ Γερμανοὶ, λαὸς κόσμιος, ὅςτις ἐνασμενίζεται καὶ τιμᾷ πολλὰ ξένα προτερήματα,

ἠσθάνθησαν μὲ πολλὴν ἐντροπὴν πόσον ἦσαν κατώτεροι κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν ταύτην κομψότητα, καὶ σχεδὸν ἐτρελάθησαν ἀπὸ τὰ προτερήματα ταῦτα, τὰ ὁποῖα τοὺς ἀπηρνήθη ἡ φύσις διὰ τὸ βραδὺ αἷμα των, καὶ ἀντὶ τῶν ὁποίων τοὺς ἐπλήρωσε μὲ βαθύνοιαν, πίστιν καὶ φιλοπονίαν, τὰ ὁποῖα εἰς μάτην ζητεῖ ὁ ἐπιπόλαιος Γάλλος, καὶ μὲ τὰ ὁποῖα γεννᾷ ὁ Γερμανὸς ἄλλα ἐξαίρετα πράγματα. Ἀλλ' ὅμως οἱ Γερμανοὶ τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος ἤθελαν μὲ βίαν νὰ γείνουν Γάλλοι. Ἐταξείδευαν μὲ πολὺ ἀργύριον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐκαταφρονοῦντο ἀπὸ τοὺς Παρισιανοὺς διὰ τὴν ἀγροικίαν των, καὶ ὑπέστρεφαν μὲ Γαλλικὴν στολὴν διὰ νὰ καταφρονήσουν ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώριζαν ὡς αὐτοὶ τὰ Γαλλικὰ ἤθη. Μιλιόνια ἀργυρίου ἔφευγαν εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ νὰ φέρουν τὴν Μόδαν, Γαλλικῆς γλώσσης διδάσκαλοι ἐπληρόνοντο βαρυτίμως, καὶ ὅς τις ἤθελε νὰ ἐξέχῃ, ἀνακάτονεν εἰς τὴν γλῶσσαν του Γαλλικὰ κομμάτια, ἢ ὡμίλει τὰ Γερμανικὰ ὡς οἱ Γάλλοι μὲ τὴν μύτην, διὰ τὸ ὁποῖον τοὺς ἐσατύριζεν ὁ Σάξων ποιητὴς Λαουρεμβέργιος (γενν. 1590, ἀποθ. 1658, τελευταῖον διδάσκαλος της Μαθηματικῆς εἰς Ῥοστόχιον).

Γαλλικὴ πολυτέλεια ἐνέσκηψε καὶ εἰς τῶν πολιτῶν τὰς οἰκογενείας· αἱ γυναῖκες τῶν πραγματευτῶν εἶχαν ὀχήματα, καὶ ἐβάσταζαν εἰς τὸ σῶμα των κατηφὲν, καὶ μεταξωτὰ καὶ μαργαριτάρια. Μόσχος καὶ ἄλλα εὐώδη ὀσφράδια καὶ μύρα ἦσαν γενικά. Τὸ ταβάκον τῆς μύτης ἔμαθαν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, τοῦ καπνοῦ ἀπὸ τοὺς Ὀλλανδούς. Αἱ Μόδαι ἠλλάσσοντο συχνάκις, καθὼς καὶ τὴν σήμερον. Πλατεῖα περιφέρεια ἐνομίζετο μεγάλη καλλονὴ τῶν γυναικῶν, καὶ ἐσχηματίζετο ὄχι μόνον μὲ πολλὰ ὑποκάτω ἐνδύματα, ἀλλὰ καὶ μὲ στεφάνιον ὑποκάτω τοῦ ὑπογαστρίου περιτιθέμενον (ὀνομαζόμενον du lard), τὸ ὁποῖον ἐζύγισε κάποτε εἴκοσι καὶ περισσοτέρας λίτρας· ἐπάνω

δὲ τούτου ἐσύρνοντο πλατεῖς πέπλοι, ἐνῷ τὸ στῆθος καὶ οἱ ὦμοι ἦσαν ἀναισχύντως γυμνὰ, τὰ ὁποῖα ἴδαμεν ἐπανελθόντα καὶ εἰς τὰς ἡμέρας μας.

Ὡρολόγια τοῦ κόλπου ἐμεταχειρίζοντο πρὸς στολισμὸν καὶ αἱ γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι τὰ ἐκρέμων μαζὺ μὲ θήκην μαχαιρίου καὶ περονίου, καθὼς τοὐλάχιστον διηγεῖται ὁ τῶν χρόνων ἐκείνων σατυριστὴς Ἰωακεὶμ Ῥάχελος.

Τότε ἤρχισαν τὰ ἀκόμη χρήσιμα φράκια, εὕρημα τῶν Γάλλων, νὰ ἐκδιώκωσι τὰ τέλεια Γερμανικὰ καὶ Ἱσπανικὰ ἐπενδύματα τῶν ἀνδρῶν, τὰ ὁποῖα ἐσκέπαζαν φυσικώτερα καὶ ὡραιότερα τὸ σῶμα. Τὸ ἀνδρικὸν γένειον ἐξυρίζετο πάντοτε περισσότερον, καὶ ἡ κόμη τῆς κεφαλῆς ἐσχηματίζετο μὲ καυστικὰ σίδηρα κατὰ παντοδαπωτάτας μορφάς. Ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν γυναικείων φορεμάτων, ἐπειδὴ ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Γαλλίαν, ἐφανερόνοντο καὶ μὲ λέξεις Γαλλικάς.

Πάντη ὅμως ἐξαιρέτως ἐξενίκησαν τὰ γαλλικὰ φιλοφρονήματα καὶ οἱ τίτλοι· τὰ Γερμανικὰ ὀνόματα Frau καὶ Jungfer παρεχώρησαν εἰς τὰ Dames καὶ Demoiselles. Καὶ ὁ Γερμανικὸς Herr ἔκαμεν ἱκανὸν χρόνον τόπον εἰς τὸν Monsieur, τὸ ὁποῖον διεφυλάχθη ἕως τῆς προτέρας ἑκατονταετηρίδος μάλιστα εἰς τὰς ἐπιστολὰς, ἕως οὗ τελευταῖον ἔγεινε τόσον κοινὸν, ὥστε ἄνδρες μὲ ἀξίαν ἀνέλαβαν τὸ παλαιὸν Herr, καὶ ἀφῆκαν τὸ Monsieur εἰς τοὺς ἀνηλίκους καὶ εἰς τοὺς συνεργάτας τῶν χειρονάκτων.

---

18. Λεοπόλδος Α'.

(1658 — 1705).

Φερδινάνδος ὁ Γ' ἀπέθανε πρὶν ἐκλεχθῇ τις βασιλεὺς τῆς Ῥώμης, καὶ ταύτην τὴν περίστασιν ἔσπευσε νὰ μεταχειρισθῇ ἡ Γαλλία διὰ νὰ σύρῃ εἰς ἑαυτὴν τὴν πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὴν αὐτοκρατορικὴν

αξίαν. Εἰς ὅλας τὰς αὐλὰς τῶν Ἐκλεκτόρων ἐπρόσφερναν οἱ Γαλλικοὶ πρέσβεις μετ' εὐγλωττίας δῶρα διὰ νὰ οἰκειωθῶσι τοὺς Ἐκλέκτορας· ἀλλ' εἰσηκούσθησαν μόνον ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἐκκλησιαστικούς, οἵτινες μὴ δεσμευόμενοι εἰς τὴν πατρίδα δι' ἀπογόνων, ὀλίγον αἴσθημα τιμῆς εἶχαν, καὶ ὡς πλησιέστεροι γείτονες τῆς Γαλλίας ἔδιδαν εὐκόλως τόπον εἰς τὸν φόβον καὶ εἰς τὸ ἴδιόν των ὄφελος. Ἀλλὰ τόσον ὁμοψυχότερα ἐπέμειναν οἱ Προτεστάνται ταύτην τὴν φορὰν εἰς τὸ νὰ ἐκλεχθῇ Γερμανὸς Αὐτοκράτωρ, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχαν αἰτίαν νὰ ἀποχωρήσουν ἀπὸ τὴν Αὐστριακὴν γραμμήν, ἐκλέχθη ὁ υἱὸς τοῦ Φερδινάνδου, ὁ νέος βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας καὶ Βοημίας Λεοπόλδος Α', τὴν 18 Ἰουλίου 1658 εἰς τὸ Φραγκοφόρτιον, καὶ ἐκεῖ ἐστέφθη πανηγυρικῶς τὴν 1 Αὐγούστου.

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς τούτου κυβερνήσεως ἐκακοπάθησεν ἡ αὐτοκρατορία μὲ βαρεῖς πολέμους. Οὐδ' ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ἔλειπαν. Αἱ πόλεις Μύνστερον, Ἐρφορδία, Βρουνσουΐκον καὶ Μαγδεβοῦργον, μ' ὅλον ὅτι ὄχι ἐντελῶς ἐλεύθεραι, ἀπήλαυαν μεγάλα προνόμια καὶ ἐπροσπάθουν εἰς τὸ νὰ γείνουν ἀμέσως αὐτοκρατορικαί. Περὶ τούτου ἐκατήντησαν εἰς λογοτριβὰς μὲ τοὺς ἡγεμόνας, εἰς τῶν ὁποίων τὰς ἐπικρατείας ἔκειντο, καὶ ἠναγκάσθησαν μὲ τὰ ὅπλα νὰ τοὺς προσκυνήσωσι. Μὲ καλητέραν τύχην ἐπέτυχεν ἡ Βρέμα νὰ βαστάξῃ τὴν ἐλευθερίαν της ἐναντίον τῆς ἰσχυρᾶς Σβεκίας.

Ὁ πρῶτος πόλεμος τοῦ Λεοπόλδου ἦτο εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὅπου εἰσέβαλαν κατὰ τὴν συνήθειάν των οἱ ὀλέθριοι Τοῦρκοι, καὶ ἑπομένως δὲν ἦτο Γερμανικὸς πόλεμος. Μὲ ὅλον τοῦτο ἐζήτησεν ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπὸ τὰς πολιτείας βοήθειαν, καὶ τὴν ἔλαβεν εἰς συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ἤρχισαν εἰς Αὐγούσταν τὸν Ἰαν. 1663. Ἀφοῦ ἠρημώθησαν πολλαὶ ἑκατον-

τάδες πόλεων καὶ χωρίων, καὶ ἐφονεύθησαν πολλαὶ χιλιάδες ἀνθρώπων, ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους ὁ ἀνδρεῖος Αὐτοκρατορικὸς στρατηγὸς Μοντεκουκούλιος μὲ τὴν πλησίον τοῦ ἁγίου Γοθάρδου νίκην του νὰ κάμουν εἰρήνην, ἥτις ὑπεγράφη τὴν 10 Αὐγούστου, 1664, ἀλλὰ χωρὶς ὄφελος τοῦ Αὐτοκράτορος. Οἱ Τοῦρκοι ἐκράτησαν τὸ μέγα Βαραδῖνον καὶ τὸ Νεοσέλιον, τὰ ἀξιόλογα ταῦτα φρούρια, καὶ τὴν ἀξίαν του ὁ ὑπ' αὐτῶν ἐκλεχθεὶς τῆς Τρανσυλβανίας ἡγεμὼν Ἀπάφιος. Ἀλλὰ τὸ συμβούλιον τῆς Αὐγούστης διήρκει ἀκόμη, ἐπειδὴ εἶχαν τόσον πολλὰ νὰ διατάξωσιν, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ τελειώσωσιν. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ κρατοῦν ἐκεῖ διηνεκὲς συμβούλιον, διὰ τοῦ ὁποίου νὰ γίνεται σταθερωτέρα ἡ ἕνωσις τοῦ Αὐτοκράτορος μὲ τὴν Γερμανίαν. Ἔκτοτε (1667) ἔμεινε συνήθεια καὶ νόμος, πᾶς ἡγεμὼν καὶ πᾶσα αὐτόνομος πόλις νὰ ἔχῃ παντοτεινὸν πρέσβυν εἰς τὴν Αὐγούσταν, ὅστις ἐσυνεδρίαζεν εἰς τὰ ἀπὸ τὸν αὐτοκρατορικὸν πρέσβυν γινόμενα συμβούλια καὶ ἀνήγγελλεν εἰς τὸν αὐθέντην του τὰ ὡμιλημένα.

Μετ' ὀλίγα ἔτη ἤρχισε νέα σειρὰ πολέμων μὲ τὴν Γαλλίαν, εἰς τοὺς ὁποίους ἔπαιξε λυπηρὸν πρόσωπον ἡ Γερμανία διὰ τὴν κληρουχικὴν μορφήν της. Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ', βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, εἶχε πολεμήσειν ἀδικώτατα τὸ ἡνωμένον Βέλγιον, καὶ οἱ παρὰ τὸν Ῥῆνον Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἦσαν ἱκανῶς δειλοὶ νὰ τοῦ δανείσωσι τὴν βοήθειάν των (1672). Οἱ ἄθλιοι Βέλγαι ἔπεσαν εἰς μέγαν κίνδυνον νὰ ὑποδουλωθῶσι, καὶ ἐπροσκάλουν ματαίως εἰς βοήθειάν των τοὺς γείτονάς των. Μόνον ὁ Ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου, φοβούμενος διὰ τὰς Βεστφαλικὰς χώρας του, ἐτόλμησε μὲ ἐλπίδας βοηθητικῶν χρημάτων ὄχι μόνον νὰ στρατεύσῃ μὲ ὅλον τὸ στράτευμά του, ἀλλὰ νὰ καταπείσῃ καὶ τὸν Αὐτοκράτορα εἰς συμμαχίαν. Ἀλ-

λὰ πόσον πικρὰ ἔμελλε νὰ μετανοήσῃ! Δὲν ἤξευρεν ὅτι ὁ τοῦ Αὐτοκράτορος πρῶτος σύμβουλος, ὁ πρίγκιψ Λοβκοβίτσιος, ἦτο μισθωμένος κρυφίως ἀπὸ τοὺς Γάλλους, καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν στρατηγὸν Μοντεκουκούλιον, ὅςτις τῳόντι ὑπῆγε μὲ 17,000 αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα, μυστικὴν προσταγὴν νὰ μὴ κάμῃ ποτὲ μάχην μὲ τοὺς Γάλλους. Πλήρης χαρμοσύνων ἐλπίδων ὅτι μὲ Γερμανικὴν ἀνδρίαν θέλει παύσειν τὰς γαλλικὰς λῃστείας εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ἠνώθη μὲ τὸν Αὐστριακὸν στρατηγὸν εἰς Ἀλβερστάδιον, καὶ ἤθελε νὰ ὁρμήσῃ κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Βεστφαλίαν κατὰ τοῦ ἐκεῖ λεηλατοῦντος Τυρεννίου. Ἀλλ' ὁ Μοντεκουκούλιος τοῦ ἀπέδειξε μὲ παντοίους λόγους, ὅτι ἦτο ὠφελιμώτερον νὰ στραφῇ πρὸς τὸν Μόσελλαν διὰ νὰ κόψῃ ἐκεῖ πᾶσαν εἰσκομιδὴν εἰς τοὺς Γάλλους καὶ νὰ ἑνωθῇ μὲ τοὺς Ὀλλανδοὺς εἰς τὸ Λεόδιον, ἐκ τοῦ ὁποίου τούτου ἤθελαν ἀναγκασθῆν οἱ Γάλλοι νὰ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὴν Βεστφαλίαν καὶ ἀπὸ τὸ Βέλγιον. Ὁ Φρειδερῖκος Βιλέλμος ὑπετάχθη ταπεινοφρόνως εἰς τὴν αὐθεντίαν τοῦ μεγάλου πολεμικοῦ ἥρωος, καὶ τὸν ἠκολούθησεν ἀλύπως εἰς τὸν μακρὸν διὰ τῆς Ἀσσίας εἰς Κομφλουεντίαν δρόμον, ὅπου ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Τριβέρεως φοβούμενος τὴν Γαλλίαν, δὲν τοὺς ἀφῆκε νὰ περάσωσι τὸν Ῥῆνον. Τὸ Μογοντίακον καὶ τὸ Παλατινάτον δὲν τοὺς ἐδέχθησαν προθυμότερα· ὅταν τελευταῖον ἠδύναντο νὰ περάσωσι τὸν Ῥῆνον, δὲν ἠθέλησεν ὁ Μοντεκουκούλιος μὲ πρόφασιν, ὅτι δὲν εἶναι ἱκανοὶ νὰ ἀντιπαραταχθῶσι κατὰ τοῦ Τυρεννίου καὶ Κονδαίου. Μετὰ τοῦτο ὑπέστρεψεν ὁ διὰ ματαίων ὁδοιποριῶν ἀδυνατισμένος στρατὸς δι' Ἀσσίας καὶ Νιστρίας εἰς τὰ χειμωνικὰ καταλύματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐδίωξε παραυτα πέραν τοῦ Οὐϊσήριδος ἡ πεῖνα καὶ οἱ ἐχθροί, ἐκ τῶν ὁποίων ἕνας ἦτο καὶ ὁ καλῶς ὡπλισμένος ἐπίσκοπος Μυνστέρου. Τοιουτοτρόπως ἠφανίσθη διὰ τῆς ἀπιστίας ἑνὸς μόνου προδότου στρατὸς

ἀξιόλογος, ὅς τις περιεφέρθη ματαίως ὁλόκληρον καλοκαίριον καὶ φθινόπωρον. — Ὁ Ἐκλέκτωρ, ἀτίμως ἀπατηθεὶς, ὄχι μόνον ἔχασε τὸ ὡραῖον στράτευμά του, ἀλλ' οὐδὲ τὸ βοηθητικὸν ἀργύριον ἔλαβεν ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν, καὶ προσέτι ἠναγκάσθη νὰ βλέπῃ τοὺς Γάλλους λεηλατοῦντας βαρβαρικῶς τὰς Βεστφαλικὰς χώρας του καὶ ἑτοιμαζομένους νὰ τὰς τοῦ ἀποσπάσωσιν ἐξ ὁλοκλήρου. Μὲ χαμὸν δύω φρουρίων, Βεσαλίας καὶ Ῥησίου, ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν εἰρήνην ἀπὸ τοὺς Γάλλους εἰς Βοσέμιον πλησίον Λοβανίας τὴν 6 Ἰουν. 1683. Ἐπρόσμενε τώρα ὁ Ἐκλέκτωρ νὰ εὕρῃ καιρὸν διὰ νὰ πολεμήσῃ πάλιν κατὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ καιρὸς εὑρέθη πάραυτα.

Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ΄ ἐγέλασε διὰ τὰ Γερμανικὰ ταῦτα ἔργα, καὶ ἤρχισε νὰ δείχνῃ τὴν ὑπεροψίαν του. Γερμανικὰ πραγματευτῶν ὑποστατικὰ ἐκυριεύθησαν χωρὶς περιστάσεις, τὰ πλησίον τοῦ Ἀργεντοράτου γεφύρια τοῦ Ῥήνου ἐχάησαν, αἱ χῶραι τῆς Τριβέρεως καὶ Κολωνίας ἠρημώθησαν βαρβαρικῶς διὰ τῶν συχνῶν διαβάσεων, καὶ δέκα Γερμανικαὶ πόλεις τῆς Ἐλσατίας, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν προειρημένην Βεστφαλικὴν εἰρήνην ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐλεύθεραι καὶ ἡνωμέναι μὲ τὴν Γερμανίαν, ὑπετάχθησαν χωρὶς περιστάσεις εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐξουσίαν. Καὶ ὅλα ταῦτα συνέβαιναν εἰς καιρὸν εἰρήνης, ἐπειδὴ, ὅτι τοῦ Μοντεκουκουλίου ἡ ἐκστρατεία ἦτο ἀγυρτικὸν παιγνίδιον, τὸ ἤξευρε πολλὰ καλὰ ὁ Λοδοβῖκος. Ἀλλ' ἤθελεν ἐπίτηδες νὰ ἐρεθίσῃ τὸν Αὐτοκράτορα, ἐπειδὴ εἶχε μεγάλην ἐπιθυμίαν νὰ κάμῃ μὲ τὴν Γερμανίαν ἀκόμη μίαν τοιαύτην εἰρήνην, ὁποία ἦτο ἡ Βεστφαλική. Ὅλαι αἱ παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ῥήνου Γερμανικαὶ χῶραι, αἵτινες τότε ἦσαν πλέον ἐκτεταμέναι παρὰ τώρα, καὶ περιελάμβαναν καὶ τὴν Λοθριγγίαν· προσέτι αἱ κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν Ἱσπανικαὶ κτήσεις, τὸ μεσημβρινὸν Βέλγιον καὶ τὸ Φραγκικὸν

Κομητάτον, ἠρέθιζαν καθ' ὑπερβολὴν τὴν πλεονεξίαν τῆς Γαλλίας. Δὲν εἶχεν ἄλλο τότε κατὰ νοῦν περισσότερον παρ' ὅ,τι ἴδε πληρωμένον κατὰ τὰς ἡμέρας μας, ἀλλὰ κατ' εὐτυχίαν δι' ὀλίγον καιρὸν, νὰ πλατύνῃ τὰ ἀνατολικὰ σύνορά της ἕως εἰς τὸν Ῥῆνον.

Ὅ,τι ἤθελε νὰ κάμῃ ὁ Λοδοβῖκος ΙΔ' διὰ τῶν προσβολῶν του, τοῦτο συνέβη τῷ ὄντι. Ὁ Αὐτοκράτωρ δὲν ἠδυνήθη νὰ σιωπᾷ περισσότερον μὲ τιμὴν, καὶ μετὰ πολλὰ μάταια παράπονα ἠκολούθησε τὸ 1673 ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου. Τὸν Αὔγουστον ἐκίνησεν ὁ Μοντεκουκούλιος ἀπὸ τὸ ἄνω Παλατινάτον εἰς τὸν Μαῖνον· ὁ Τυρέννιος ὑπῆγεν ἐναντίον του, ἐπειδὴ ἐννοεῖται, ὅτι ἡ ταλαίπωρος Γερμανία ἔμελλε πάλιν νὰ γείνῃ, καθὼς πάντοτε, τὸ θέατρον τῆς λεηλασίας. Πλησίον Ὀξεφούρτου τῆς Φραγκίας ἐσυναντήθησαν τὰ στρατεύματα, καὶ ἐπέτυχεν ὁ Μοντεκουκούλιος νὰ στενοχωρήσῃ τόσον τοὺς Γάλλους, ὥστε ἠδύνατο εὐκόλως ὅλον τὸ στράτευμα νὰ ἀφανίσῃ, ἐὰν — δὲν εἶχε μυστικὴν προσταγὴν ἀπὸ τὸν προδότην Λοβκοβίτσιον νὰ μὴ κάμῃ μάχην. Ὁ Τυρέννιος διέφυγεν εὐτυχῶς εἰς τὸ Φιλιπποβοῦργον, καὶ ἀφῆκεν εἰς τὴν διὰ τοῦ Παλατινάτου πορείαν του φοβερὰ ἴχνη Γαλλικῆς πολέμου μανίας. Ὁ Μοντεκουκούλιος ἐπέρασε μετὰ τοῦτο ἀργοπόρως τὸν Ῥῆνον πλησίον Κομφλουεντίας, ἐκυρίευσε τὴν Βόνναν, καὶ ἐμβῆκεν εἰς παραχειμασίαν.

Δὲν ἐπέρασαν ὀλιγώτερον αἰσχρῶς τὰ ἐγχειρήματα τοῦ ἐφεξῆς ἔτους, μ' ὅλον ὅτι ἔγειναν μεγάλαι ἑτοιμασίαι, καὶ μ' ὅλον ὅτι πολλοὶ Γερμανοὶ ἡγεμόνες ἔδωκαν βοήθειαν. Διότι θεωροῦντες τὸν γενικὸν κίνδυνον ὑπεσχέθησαν τελευταῖον ὅλοι εἰς τὸ συμβούλιον νὰ ὑπάγουν εἰς βοήθειαν τῶν παρὰ τὸν Ῥῆνον κακοπαθούντων ἀδελφῶν των. Ὅλοι ἔστειλαν στρατεύματα, πολλοὶ ὑπῆγαν προσωπικῶς, ὁπότε πάλιν ἐσηκώθη μεγάλη λογοτριβὴ ὑπὲρ τοῦ πλήθους τῶν Εὐαγγελικῶν καὶ Καθολικῶν. Ἀρχιστράτηγος τῶν Γερ-

μανικῶν στρατευμάτων ἦτο ὁ Αὐτοκρατορικὸς στρατηγὸς Κόμης Σούχιος. Οὗτος ἡνώθη τὸν Ἰούνιον 1674 μὲ τὰ Βελγιακὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα ἐκυβέρνα ὁ ἀνδρεῖος Βιλέλμος Πρίγκιψ Ἀραυσικῆς. Πρῶτον ἔγεινε μάχη πλησίον τοῦ χωρίου Σενὲφ τῆς Βραβαντίας ἐναντίον τοῦ Πρίγκιπος Κονδαίου, ἥτις δὲν ἔκρινε τίποτε (11 Αὐγ.), Ἔπειτα ἐπολιορκήθη ἡ Ἀλδενάρδα. Ὁ Κονδαίου ἤθελε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πόλιν, καὶ ἐδῶ ἦτο ἁρμόδιος καιρὸς νὰ γείνῃ κυρία μάχη, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Σούχιος καὶ ὁ Πρίγκιψ Ἀραυσικῆς δὲν ὑπεφέροντο καθόλου, ἀφῆκεν ὁ πρῶτος τὸν δεύτερον μόνον καὶ ἔδωκεν οὕτως εἰς τοὺς Γάλλους εὔκολον παιγνίδιον. Μετὰ ταῦτα εὑρέθη, ὅτι οὗτος εἶχε μυστικὴν ἀντaπόκρισιν μὲ αὐτούς. Τοῦτο τὸν ἐκρήμνισεν ἀπὸ τὸν τόπον του, καὶ συγχρόνως ἐκρημνίσθη καὶ ὁ προδότης Λοβκοβίτσιος. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ εἰσέβαλεν ὁ Τυρέννιος εἰς τὸ Παλατινάτον, καὶ κατερήμαξε φοβερῶς τὴν ἀκμάζουσαν ταύτην χώραν. Πρὸς παρηγορίαν τοῦ περιλύπου Ἐκλέκτορος ἐφάνη μετὰ τοῦτο ὁ δοὺξ Λοθριγγίας Κάρολος Δ', καὶ ἐστράφη εἰς Ἀργεντοράτον, διὰ νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς Λοθριγγίαν, ἀλλ' ὁ Τυρέννιος τὸν ἠνάγκασεν εἰς μάχην πλησίον Σιζημίου (16 Ἰουν.), καὶ ἐκεῖ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ μεγαλήτερον πλῆθος τῶν πολεμίων. Ἥνωσε μετὰ ταῦτα τὸ λείψανον τῶν στρατευμάτων του μὲ τὸν Αὐτοκρατορικὸν στρατηγὸν Βουρνομβίλλιον, ὅς τις εἶχεν ἐλθεῖν μὲ Γερμανικὰ στρατεύματα εἰς Μανέμιον, καὶ ἐφλέγετο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κτυπηθῇ μὲ τὸν ἀνίκητον Τυρέννιον. Ματαίως εἶπαν πρὸς τὸν ἀστόχαστον τοῦτον ἄνθρωπον, ὅτι ὁ Τυρέννιος στέκει περιχαρακωμένος εἰς ἐξαίρετον θέσιν μεταξὺ Βεϊσσεμβούργου καὶ Λαυτερβούργου, καὶ τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ προσμείνῃ τοὐλάχιστον τὸν ἐρχομὸν τοῦ Ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου, ὅς τις ἤδη ἦτο εἰς τὸν δρόμον μὲ 20,000 στρατιωτῶν. Ὁ Βουρνομβίλ-

λιος δι' αὐτὸ τοῦτο ἤθελε νὰ κάμῃ πρότερον τὴν προσβολὴν διὰ νὰ μὴ μοιρασθῇ μὲ ἐκεῖνον τὴν τιμὴν τῆς νίκης, καὶ οὕτως ἠκολούθησεν αἱματώδης μάχη μεταξὺ Ὀλεζεΐμου καὶ Ἐντεσεΐμου (4 Ὀκτωβ.), εἰς τὴν ὁποίαν, ἐπειδὴ οἱ Γερμανοὶ δὲν ἦσαν ἰσάριθμοι μὲ τοὺς Γάλλους, ἐθυσιάσθησαν πάντη ματαίως 2000 ἄνθρωποι. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔφθασεν ὁ Φρειδερῖκος Βιλέλμος μὲ τοὺς Βρανδεμβουργίους του, καὶ μὲ αὐτοὺς ἐνεδυνάμωσε τόσον τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατὸν, ὥστ' ἐχάνετο ὁ Τυρέννιος, ἐὰν ἡ μάζα τῶν ἀνθρώπων τούτων εἶχε μίαν μόνην κεφαλήν. Ἀλλ' ἡ ἀσυμφωνία τῶν στρατηγῶν ἐματαίωσε τὴν ἀρίστην θέλησιν τῶν πολεμιστῶν, καὶ ἠνάγκασε τὸ στράτευμα, ἀφοῦ ἐκτυπήθη δίς εἰς τὴν Ἐλσατίαν, νὰ περάσῃ πάλιν τὸν Ῥῆνον ἀτίμως.

Καὶ ταύτην δὲ τὴν φορὰν ἐτιμωρήθη βαρύτατα ὁ Ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου διὰ τὸν πατριωτισμόν του. Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' ἔκαμε συμμαχίαν μὲ τοὺς Σβέκους, καὶ τοὺς ἐπαρακίνησε νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν χώραν τοῦ Ἐκλέκτορος. Τὸν Δεκεμ. 1674. ἐνῷ οὗτος ἦτο μὲ τὰ στρατεύματά του εἰς Φραγκίαν, εἰσώρμησαν οἱ Σβέκοι ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Βράγγελον εἰς τὴν Μαρκίαν καὶ μετὰ ταῦτα εἰς τὴν Πομμερανίαν, καὶ ἐλεηλάτησαν φοβερὰ τὰς δύω ἐπαρχίας. Ὁ Λοδοβῖκος ἐθριάμβευε, καὶ ἐνόμιζεν ὅτι εὕρηκεν ἐξαίρετον μέσον νὰ χωρίσῃ τὸ Γερμανικὸν στράτευμα. Ἀλλ' ἠπατᾶτο. Ὁ Φρειδερῖκος Βιλέλμος ἔγραψε πρὸς τὸν ἐν Μαρκίᾳ κυβερνήτορά του, ὅτι οἱ Σβέκοι διὰ τῆς εἰσδρομῆς των δὲν δύνανται νὰ τὸν παρακινήσουν εἰς ἀπιστίαν πρὸς τοὺς συμμάχους του, ὅτι λυπεῖται διὰ τὴν τύχην τῶν ὑπηκόων του, ἀλλὰ πρέπει νὰ ὑπομείνωσι μὲ γνῶσιν ἕως οὗ νὰ ὑπάγῃ μὲ ὅλην του τὴν δύναμιν. Ὕπηγε μετὰ τοῦτο προσωπικῶς εἰς Ἄγαν τὸν χειμῶνα διὰ νὰ διαπραγματευθῇ μὲ τοὺς Βέλγας, ἐδοκίμασε νὰ κινήσῃ εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σβεκίας

τὰς αὐλὰς τῆς Βιέννης καὶ τῆς Κοδανίας, ἀλλὰ καὶ αἱ δύω τοῦ ἀπηρνήθησαν τὴν βοήθειάν των. Καὶ εἰς τὸ συμβούλιον δὲ ἐπροσπάθησεν εἰς μάτην νὰ εὕρῃ ἕνα σύμμαχον. Ἀφέθη λοιπὸν εἰς τὰς ἰδίας ἑαυτοῦ δυνάμεις. Μὲ τοὺς εἰς τὸ χειμωνικὸν στρατόπεδον ἀναπαυθέντας Βρανδεβουργίους ἐκίνησεν ἔξαφνα τὰς ἀρχὰς Ἰουνίου 1675, ἔφθασε μὲ σπουδαστικὴν ὁδοιπορίαν εἰς Μαγδεβοῦργον, ἐπέρασε τὴν νύκτα τὸν Ἄλβιν, καὶ ἐστάθη ἔμπροσθεν Ῥαθεναυΐας (25 Ἰουνίου), ἐνῷ ἐνομίζετο ὅτι ἦτο εἰς τὰ βάθη τῆς Φραγκίας. Τρομερὰ ἦτο ἡ ἔκπληξις τῶν ἐν Ῥαθεναυΐᾳ εὑρισκομένων Σβέκων, ὅταν ἔξαφνα ἴδαν ἑαυτοὺς πολεμουμένους πανταχόθεν. Οἱ περισσότεροι ἐφονεύθησαν, οἱ λοιποὶ ἠθέλησαν νὰ καταφύγουν εἰς Ἀβελβέργαν, ὅπου ἦτο τοῦ Βραγγέλου τὸ γενικὸν στρατόπεδον. Καὶ οἱ εἰς Βρανδεμβοῦργον καὶ τὰ πέριξ χωρία εὑρισκόμενοι Σβέκοι ἔτρεξαν ἐκεῖσε, ἀλλ᾽ ὁ Ἐκλέκτωρ διὰ προαπεσταλμένου ἱππικοῦ ἐτσάκισε τὰ γεφύρια, κατεδίωξε τοὺς διὰ Βαρνεβιτίου καὶ Ναύας φεύγοντας, τοὺς ἔφθασε μίαν ὥραν ἐντεῦθεν τοῦ Φερβελλίνου. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πεζικὸν δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ τόσον ταχέως, καὶ οἱ Σβέκοι τώρα ἦσαν περισσότεροί του κατὰ τὸ πλῆθος, ἐσυμβούλευσαν οἱ χιλίαρχοι τὸν Ἐκλέκτορα νὰ μὴ κτυπήσῃ μὲ μόνον τὸ ἱππικὸν τοιοῦτον πολεμικὸν καὶ νικηφόρον ἐχθρόν. Ὁ Ἐκλέκτωρ ὅμως δὲν ἤθελε νὰ χάσῃ τὸ ὄφελος, τὸ ὁποῖον τοῦ ἐπροξένει ἡ ἀπουσία τοῦ ἐμπειροτάτου Βραγγέλου, καὶ ἀπεφάσισε τὴν μάχην. Μετὰ τρομερὰν σφαγὴν, τὴν ὁποίαν ὁ βραχίων τῶν Βρανδεμβουργίων ἐπέφερεν εἰς τοὺς Σβέκους, οἱ διασωθέντες ἐτράπησαν μὲ μεγάλην σύγχυσιν εἰς φυγὴν (28 Ἰουν.). Κανόνια καὶ ἔπιπλα τῶν Σβέκων ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Οἱ νικημένοι ὠπισθοπόρησαν εἰς τὴν ἔμπροσθεν Πομμερανίαν, ὅπου προϋπῆγεν ὁ Βράγγελος μὲ τὸ στῖφος του. Εὕρηκε τώρα ὁ Ἐκλέκτωρ τὸ Μύνστε-

ρον καὶ τὴν Δανίαν δύω ἐθελουσίους συμμάχους κατὰ τῶν Σβέκων, ἠκολούθησε τὸν πόλεμον, καὶ τὸ φθινόπωρον ἔγεινε κύριος τοῦ μεγίστου μέρους τῆς ἔμπροσθεν Πομμερανίας.

Τοιαῦται πρόοδοι δὲν ἔγειναν τὸ καλοκαίριον τοῦτο (1675) εἰς τὸν Ῥῆνον. Κατ' ἀρχὰς τῆς ἐκστρατείας ἠφάνισαν οἱ Γάλλοι τὰς παρὰ τὸν ἄνω Ῥῆνον χώρας. Βισλόχιον, Βρουξαλία, Γραβία, καὶ Γερμερσέμιον διὰ προσταγῆς τοῦ ἀρχιστρατήγου Βαυβρύνου μετεβάλθησαν εἰς στάκτην, καὶ ὅλη ἡ Βρεϊσγαυΐα ἠρημώθη ἀπὸ τὸν αὐτὸν μὲ τὴν αὐτὴν βαρβαρότητα. Ἦτο ὅμως εὐτυχία, ὅτι ἀντὶ τοῦ ἀνεπιτηδείου Βουρνομβιλλίου ἔλαβε ταύτην τὴν φορὰν τὴν κυβέρνησιν ὁ γέρων Μοντεκουκούλιος, καὶ ἀκόμη μεγαλητέρα εὐτυχία, ὅτι τοῦ ἐδόθη παντελὴς ἀνεξαρτησία ἀπὸ τὸ πολεμικὸν συμβούλιον τῆς αὐλῆς, καθὼς ἐσυμφώνησε μόνος του. Μὲ περιέργειαν διεύθυνε τώρα ἡ Εὐρώπη τὰ βλέμματά της εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, ὅπου ἔμελλαν νὰ συναντηθῶσιν οἱ δύω μέγιστοι τότε στρατηγοὶ Τυρέννιος καὶ Μοντεκουκούλιος. Καὶ οἱ δύω περιεφέροντο, ὡς δύω προνοητικοὶ παίκτορες τοῦ ζατρικίου. Τελευταῖον ἐπέρασε τὸν Ῥῆνον ὁ Τυρέννιος πλησίον Βιλσταδίου, ὄχι μακρὰν τοῦ Ὀφεμβούργου, διὰ νὰ εὕρῃ τόπον ἁρμόδιον διὰ μάχην. Τόσον βέβαιος διὰ μίαν λαμπρὰν νίκην δὲν ἦτο ποτὲ, καὶ τῳόντι ὅλαι αἱ περιστάσεις ἦσαν εὐνοϊκαὶ εἰς αὐτόν. Ἀλλ' ἡ τύχη τοῦ ἐματαίωσε τὴν χαράν. Ἐνῷ κατεσκόπευε τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐζήτει τόπον διὰ νὰ στήσῃ τὰ κανόνιά του, βόλιον ἐχθρικοῦ κανονίου τὸν ἐκτύπησεν εἰς τὴν κοιλίαν, καὶ εἰς μίαν στιγμὴν τὸν ἐκρήμνισε νεκρὸν ἀπὸ τοῦ ἵππου (27 Ἰουλ.). Τὸ κτύπημα τοῦτο ἔῤῥιψε τὸν στρατὸν εἰς τοιαύτην ταραχὴν, ὥστε δὲν ἐστοχάζετο πλέον πῶς νὰ κτυπήσῃ τὸν ἐχθρὸν, ἀλλὰ πῶς νὰ περάσῃ ὅσον δυνατὸν εὐτάκτως τὸν Ῥῆνον, ὁπότε κατεδιώχθη τόσον σφοδρῶς ἀπὸ τὸν Μοντεκουκούλιον, ὥστ' ἐχα-

σε πολὺ πλῆθος ἀνθρώπων καὶ σκευῶν. Ἐδῶ ἐφονεύθη ἀπὸ τουφέκιον καὶ ὁ Βαυβρύνιος (1 Αὐγ.).

Ἄλλας ὅμως ὠφελείας δὲν ἔλαβαν οἱ Γερμανοὶ εἰς ταύτην τὴν ἐκστρατείαν. Εἰς τὸ τέλος ταύτης ἐπαραίτησεν ὁ Μοντεκουκούλιος τὴν ἀρχιστρατηγίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε διὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1676) ὁ νέος Δοὺξ τῆς Λοθριγγίας Κάρολος Ε'. Οἱ Γάλλοι ἀσχολούμενοι ἱκανῶς εἰς τὸ Βέλγιον, καὶ μὴ ὄντες ἱκανῶς δυνατοὶ νὰ φυλάττουν ὅλας τὰς διαβάσεις τοῦ Ῥήνου, ἐμεταχειρίσθησαν ἀπάνθρωπον μέσον διὰ νὰ ἀναχαιτίσουν τοὺς Γερμανοὺς ἀπὸ τὰ σύνορά των. Ἠρήμωσαν ὅλα τὰ παρὰ τὸν ποταμὸν Σάραν χωρία οὕτως, ὥστε εἰς δεκατεσσάρων μιλίων διάστημα δὲν εὑρίσκετο εἰμὴ στάκτη καὶ χαλασμένα χωράφια. Εἰς Βιπόντιον ἔκλεισαν τοὺς πολίτας ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, διήρπασαν τὴν πόλιν, καὶ κατηδάφισαν διακοσίους οἴκους. Ἠνάγκασαν τὸν Δοῦκα Βυρτεμβέργης νὰ τοὺς δώσῃ τὸ Μοντβελγάρδον, καὶ μ' ὅλον ὅτι τοῦ ὑπεσχέθησαν, ὅτι δὲν συμβαίνει τίποτε εἰς τοὺς πολίτας, διήρπασαν ὅμως τὴν πόλιν τόσον, καὶ ἐκακομεταχειρίσθησαν τοὺς πολίτας καὶ ἐξαιρέτως τὰς γυναῖκας τόσον φρικτά, ὥστε καθεὶς δυνάμενος νὰ φύγῃ ἐπρόκρινε νὰ ἀφήσῃ καὶ οἶκον καὶ περιουσίαν παρὰ νὰ συζῇ μὲ τοὺς ἀπανθρώπους τούτους. Τὰ αὐτὰ ἔκαμαν ὅλον τὸν χειμῶνα εἰς Βρεϊσγαυΐαν. Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τούτων τῶν τόπων ἔφευγαν εἰς τὰ δάση, ὅπου ἀπέθνησκαν ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ ἀπὸ τὸ ψύχος, καὶ ὅλη ἡ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Ῥήνου ἦτο γεμάτη ἀπὸ ζητιάνους. Δὲν ἦτο ἀκόμη τοῦτο ὅλον. Ἀπὸ πιασμένας ἐπιστολὰς ἐγνώσθη, ὅτι διὰ βασιλικῆς προσταγῆς ἔμελλε νὰ γείνῃ ἐντελὴς ἔρημος ὅλη ἡ μεταξὺ Σάρα καὶ Μοσέλαυ καὶ Ῥήνου χώρα. Τὸν σκοπὸν ταύτης τῆς βαρβαρότητος ἐπέτυχαν ἐξαίρετα, ἐπειδὴ οἱ αὐτοκρατορικοί, οἵτινες ἠναγκάζοντο νὰ συνεπιφέρωσι μέγα πλῆθος τροφῶν καὶ βοσκῶν, τὸ μὲν δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρῶσι τα-

χέως, τὸ δὲ ᾐσθάνθησαν γρήγορα τὴν ἔλλειψιν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς εὐτυχεστέρας ἐπαρχίας. Διὰ τοῦτο δὲν συνέβη τίποτε κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος (1676), καὶ τὸ ἐφεξῆς δὲν ἔγεινέ τι περισσότερον. Οἱ Γάλλοι ὅμως διὰ τῆς ἀπιστίας δειλοῦ τινὸς ταξιάρχου ἐκυρίευσαν τὴν 25 Νοεμβ. 1677 τὸ ἀξιόλογον φρούριον Φρειβοῦργον καὶ εὗρηκαν ἐκεῖ ἀμέτρητα λάφυρα, ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι ὅλης τῆς Βρεϊσγαυΐας εἶχαν ἐναποθέσει ἐκεῖ ὅλα τὰ πολύτιμά των δι' ἀσφάλειαν. Καὶ τὸ 1678 ἔτος ἐπέρασε μὲ ληστείας καὶ φόνους, καὶ χωρὶς νὰ δυνηθοῦν οἱ Γερμανοὶ νὰ ἐπάρουν ἀπὸ τοὺς Γάλλους ἕνα κἂν τόπον ἀπὸ τοὺς ὑπ' αὐτῶν κυριευθέντας.

Ἐπὶ τῶν πολεμικῶν τούτων πράξεων ἐνηργεῖτο ἡ εἰρήνη διὰ τῆς προσπαθήσεως τῶν Ὁλλανδῶν καὶ Ἄγγλων. Τὸ 1676 ἔτος συνεκροτήθη σύνοδος εἰς Νεόμαγον, διὰ νὰ γένῃ σκέψις περὶ τούτου. Ἀλλ' οἱ Γαλλικοὶ πρέσβεις ἤξευραν νὰ μακροσχοινίσωσι τόσον τὸ πρᾶγμα, ὥστε οἱ ἐναντίοι των ἀποκαμόντες καὶ μὴ ὄντες πρὸς ἀλλήλους ἓν τοὺς ἔδωκαν ὅλα, ὅσα ἐζήτουν. Μὲ τὴν συνήθη δολιότητά των ἐχώρισαν τοὺς συμμάχους μὲ τὸ νὰ ἔταξαν ἀμοιβὰς πλουσίας εἰς τὸν ὅς τις ἀποσπασθῇ πρῶτος ἀπὸ τὴν συμμαχίαν, διὰ νὰ ἀναγκάσουν τοὺς ἄλλους εἰς ὅσα ἤθελαν. Πρῶτοι ἔκαμαν οἱ Ὁλλανδοὶ εἰρήνην (10 Αὐγ. 1678), καὶ ἐξισάσθησαν πολλὰ καλά· δευτέρα ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ ἡ Ἰσπανία (17 Σεπτ.), καὶ ἐπειδὴ ἦτο πάντη ἀδύνατος, ὅτι παραχωρεῖ ὡραῖόν τι μέρος τοῦ Ἰσπανικοῦ Βελγίου καὶ ὅλον τὸ Φραγκικὸν Κομητάτον εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ οὕτως ἡ δευτέρα ἐπαρχία, ἥτις μέχρι τοῦδε συνηριθμεῖτο μὲ τοὺς Βουργονδικοὺς κύκλους, τώρα ἀπεσπάσθη καὶ ἀπὸ τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Μετὰ ταῦτα ἔκλεισε καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ εἰρήνην (5 Φεβρ. 1679), εἰς τὴν ὁποίαν ἐπαραχώρησε τὸ ἀξιόλογον φρούριον Φρειβοῦργον. Τὸ ἔκαμεν ἐν-

αντίον τῶν νόμων τοῦ πολιτεύματος χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῶν ἀντιπροσώπων, καὶ ἠθωώθη μὲ τοῦτο, ὅτι ὁ καιρὸς δὲν τὸν ἐσυγχώρησε νὰ λάβῃ τὴν γνώμην τῶν. Ἤξευρεν ὅμως πολλὰ καλὰ, ὅτι εἰς τοῦτο δὲν ἤθελαν συμφωνήσειν ταχέως ἄλλοι ἡγεμόνες, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἐκδιώξειν παντελῶς ἀπ' ὅλην τὴν Γερμανίαν τοὺς Σβέκους. Ὁ Φρειδερῖκους Βιλέλμος εἶχε κυριεύσειν (1678) καὶ τὴν ὀχυρὰν Στραλσυνδίαν καὶ τὴν Γρυφισβαλδίαν μετὰ τῆς νήσου Ῥυγίας, καὶ οὕτως εἶχεν ἐξουσιάσειν ὅλην τὴν Σβεκικὴν Πομμερανίαν, διὰ τὸ ὁποῖον εἶπεν ἀπαρακαλύπτως ὁ αὐτοκρατορικὸς λειτουργὸς Παῦλος Ὤχερος: „Δὲν ἀρέσκει εἰς τὸν Αὐτοκράτορα νὰ ἐγερθῇ νέος βασιλεὺς τῶν Βανδήλων εἰς τὴν Βαλτικὴν θάλασσαν.“ Ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν φορὰν ὁ Ἐκλέκτωρ, καθὸ τελευταῖος τῶν συμμάχων, ἐδοκίμασε τὰ χείριστα. Ἀφοῦ τὸν ἐγκατέλιπεν ὁ Αὐτοκράτωρ, εἰσέβαλαν οἱ Γάλλοι σύμμαχοι ὄντες τῶν Σβέκων εἰς τὴν Βεστφαλίαν, καὶ ἐκακομεταχειρίσθησαν εἰς ἄκρον τοὺς κατοίκους τῆς Κλιβίας καὶ τῆς Μαρκίας μὲ φοβερὰς ἁρπαγὰς, ληστείας, φόνους καὶ ἀτιμίας. Εἰς μάτην ἐζήτει τὴν μεσιτείαν τῶν Βελγῶν. Οὗτοι, τῶν ὁποίων πρῶτος βοηθὸς ἦτο αὐτὸς, τὸν ἐγκατέλιπαν τώρα παντελῶς, καὶ δὲν τοῦ ἐπλήρωσαν οὐδὲ τὰ πρὸς πόλεμον ὑπεσχεμένα χρήματα. Οὕτως ἔρημος πάσης βοηθείας, ἀνάγκη ἦτο νὰ ὑποχωρήσῃ βέβαια εἰς τὸν ἰσχυρότερον. Ὁ Λοδοβῖκος ἐζήτει ἀπ' αὐτὸν τὴν ἀπόδοσιν ὅλης τῆς Σβεκικῆς Πομμερανίας. Ἐκεῖνος ἤθελε νὰ βαστάξῃ τοὐλάχιστον τὸ Στετῖνον, ἀλλὰ πάραυτα τοῦ ἐδείχθησαν πάλιν τὰ ὅπλα. Χωρὶς καμμίαν ἀμοιβὴν διὰ τὰς λαμπρὰς νίκας του, καὶ χωρὶς νὰ πληρωθῇ διὰ τόσας θυσίας ἀνθρώπων καὶ ἀργυρίου ἠναγκάσθη τελευταῖον νὰ δεχθῇ τὴν προσφερομένην εἰρήνην. Ἐκλείσθη δὲ αὕτη εἰς τὸν ἅγ. Γερμανὸν τὸν παρὰ τὸν Λιδίαν (29 Ἰουν. 1679) *).

*) Ὅταν ὁ Ἐκλέκτωρ υπεγραφε τὴν ἀηδῆ καὶ ὀδυνηρὰν ταύ-

Μὲ τὴν συνήθη ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἀνανεωμένην ἐλπίδα ἔκτισε πάλιν ὁ κάτοικος τοῦ Παλατινάτου καὶ οἱ παρὰ τὸν Ῥῆνον γείτονές του τὰς κρημνισμένας, ἢ καυμένας οἰκίας των, ἐδιώρθοναν ἀμπελῶνας καὶ χωράφια, καὶ ἤρχισαν κατ' ὀλίγον νὰ λησμονῶσι τὰς ταλαιπωρίας των, ὅταν νέον σύννεφον συνεπυκνόνετο ἐπάνω των, καὶ τοὺς ἐφοβέριζε νέα κακά. Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' πολὺ ἀπεῖχεν ἀπὸ τοῦ νὰ εὐχαριστηθῇ μὲ ὅσα εἶχεν ἀποστάσειν διὰ τῆς τελευταίας εἰρήνης ἀπὸ τὴν Γερμανίαν, καὶ ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ τὴν εἰρήνην μόνον διὰ νὰ συνάξῃ νέας δυνάμεις εἰς πόλεμον. Φροντίζων λοιπὸν ἐπιμελῶς νὰ μὴ σβύσῃ ποτὲ ἐντελῶς τὸ πολεμικὸν ζώπυρον, δὲν ἐπλήρονε πολλὰς τῆς εἰρήνης ὑποσχέσεις, δὲν ἐσήκονε τὰ Γαλλικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὰ ἀποδοθέντα φρούρια, καὶ τὸ μέγιστον ὅλων τῶν ἀδικημάτων τούτων ἦτο, ὅτι τοῦ ἔδειξε ἀγχίνους τις βουλευτὴς τῶν Μετῶν, Ῥολάνδος Ῥαβὼλ, μέσον νὰ ἀποκτήσῃ μὲ τιμὴν ὅλην τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ῥήνου, καὶ ἐπ' ἀληθείας ὅλας τὰς ὄχθας τοῦ κόσμου, τὸ ὁποῖον ἐπροξένησε θαυμασμὸν καὶ εἰς αὐτόν. Διότι οὗτος ἐσυμβούλευσε τὸν πολέμαρχον Λοβόϊον πῶς ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς λόγους τῆς τελευταίας συνθήκης τῆς εἰρήνης: „οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι οἱ τόποι πρέπει νὰ δοθοῦν εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ ὅλα τὰ μέρη τὰ ἐξ αὐτῶν ἐξηρτημένα". Ἤγουν ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ εἰς τὴν ἱστορίαν ποῖα χωρία καὶ πόλεις καὶ κῶμαι ἀπ' ἀρχῆς κόσμου ἀνῆκαν εἰς τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν τόπον, καὶ θέλει εὑρεῖν ὅτι πάντοτε τὸ ἓν ἐσυνείχετο μὲ τὸ ἄλλο. Ὁ Λοβόϊος ἐνόμισε κατὰ πρώτην θεωρίαν τοῦ πράγματος τὸν ἄνθρωπον ἄφρο-

την εἰρήνην, ἐξεφώνησε μὲ προφητικὸν πνεῦμα τὰ λόγια τῆς ἀποθνησκούσης Οὐϊργιαλικῆς Διδοῦς (Αἰνειάδ. Δ', στίχ. 625):

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor. Ἢ (κατὰ τὴν μετάφρασιν τὸν ἡμετέρου Εὐγενίου, στιχ. 684);
Ἐκ δέκεν ἡμείων ὀστῶν ποτε ἔλθοι ἀμύντωρ.

Κοινότερον δε:
Ἄμποτ' ἐκ τῶν ὀστέων μου ἐκδικητὴς νὰ λάμψῃ! Κ.

να· ἀλλ' ὅσον περισσότερον ἐσκέπτετο τὸ πρόβλημα, τόσον ἀγχινούστερον τοῦ ἐφαίνετο, καὶ ὅταν τὸ ἐπεριειργάσθη ἀκριβῶς, τὸ ἐπρόβαλε μετὰ χαρᾶς εἰς τὸν βασιλέα βεβαιόνων αὐτὸν, ὅτι εἶναι πρᾶγμα δικαιότατον καὶ μέσον ἀθῶον νὰ ἐξουσιάσῃ ὅλην τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ῥήνου χωρὶς νὰ σύρῃ τὸ σπαθίον του ἀπὸ τὴν θήκην.

Τὸ πρᾶγμα ἐθεωρήθη ἔπειτα δικανικῶς. Τέσσαρα ἔντιμα κριτήρια ἐβάλθησαν (1680) εἰς Μέτας, Δορνίκιον, Βρεισίακον, καὶ Βεσόντιον μὲ ὄνομα Ἀνασυνδετικὰ δικαστήρια, καὶ ταῦτα ἐχρεώστουν νὰ ἐρευνήσουν τί εἶχαν μίαν τινὰ φορὰν αἱ διὰ τῶν συνθηκῶν τῆς Βεστφαλίας καὶ τοῦ Νεομάγου εἰς τὴν Γαλλίαν δοθεῖσαι χῶραι, καὶ ἔπειτα τὸ ἔχασαν, καὶ ἐπομένως τώρα πρέπει πάλιν νὰ ἑνωθῇ μὲ αὐτάς. Ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ ποίας ἀνακαλύψεις ἔκαμαν τότε οἱ ἄνθρωποι οὗτοι, ἐνῷ μάλιστα ἀνέβησαν εἰς τὴν παλαιὰν τῶν Γάλλων ἱστορίαν ἕως τῶν χρόνων τοῦ βασιλέως Δαγοβέρτου. Ὅλον τὸ Βιπόντιον, Σαραπόντιον, Βελδεντία, Σπονέμιον, Μοντεβελγάρδον, Λαυτερβοῦργον, Γερμερσέμιον, Ὠμβοῦργον, Φαλκεμβοῦργον, Βίκιναν, καὶ πολλὰς ἄλλας πόλεις καὶ χώρας τὰς ἀπέδειξαν μέρη τῶν νεοκτήτων ἐπαρχιῶν, καὶ ἔδιδαν εἰς τὸν βασιλέα των τὴν τούτων κυριότητα κατὰ νόμους. Εὐθὺς οὗτος ἐνεκάλεσε τοὺς κτήτοράς των ὡς ἀμελητὰς τοῦ χρέους των νὰ τὸν προσκυνήσωσι, καὶ τοὺς ἐτιμώρησε στερῶν αὐτοὺς τὰ κτήματά των. Παρόμοια δικαστήρια ἔγειναν καὶ διὰ πολλὰ μέρη τοῦ Ἰσπανικοῦ Βελγίου.

Ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Γερμανία μόλις ἠδύναντο νὰ πιστεύσουν ὅσα οἱ παραπονούμενοι ἡγεμόνες ἐβεβαίοναν ὡς ἀναντιῤῥήτους ἀληθείας. Ἐξέστησαν διὰ τὸ μέτωπον βασιλέως, ὅς τις ἤθελε νὰ ὀνομάζεται μέγας ἀπὸ τοὺς αὐλικούς του, καὶ περιέφερεν ἀπαύστως εἰς τὸ στόμα του τὰς λέξεις τιμὴ καὶ μεγαλοψυχία. Ἐδοκίμασαν κατ' ἀρχὰς ἀπολογίαν, ἥτις βοηθου-

μένη ἀπ' αὐτὴν τὴν δικαιοσύνην εἶχεν ἀναντίῤῥητον σαφήνειαν. Ἀλλὰ πότε ἔλειψαν ἀποκρίσεις ἀπὸ δολοπλόκον δικολόγον; Διὰ νὰ βεβαιώσῃ ὁ Λοδοβῖκος τὸ φάσμα τοῦ δικαίου ἔστειλε πρεσβείαν εἰς τὴν ἐν Φραγκοφορτίῳ συσταθεῖσαν Γερμανικὴν σύνοδον. Ἀλλὰ πρὶν ἀρχίσῃ ἡ σύνοδος αὕτη, ἐφάνη αὐτὸς μὲ τὸ ἀληθινόν του σχῆμα.

Ὁ ἀξιολογώτατος τόπος τῆς Ἐλσατίας, ὅςτις κατὰ τὰ καθαρὰ λόγια τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης δὲν ἐδόθη εἰς τὴν Γαλλίαν, ἦτο τὸ Ἀργεντοράτον. Οἱ Γερμανοὶ ἐτίμων τόσον ταύτην τὴν πλουσίαν καὶ ὀχυρὰν πόλιν, τὸ κλειδίον τοῦ Ῥήνου καὶ τῆς Γερμανίας, ὥστε Κάρολος ὁ Ε' ἔλεγεν, ὅτι ἐὰν κινδυνεύουν ἐνταυτῷ ἡ Βιέννα καὶ τὸ Ἀργεντοράτον, ἤθελε σπεύσειν αὐτὸς νὰ σώσῃ τὴν δευτέραν πόλιν. Τώρα ἐνῷ ὁ βασιλεὺς ἀπεκοίμισε τοὺς Γερμανοὺς μὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι θέλει ἐξισασθῆν εἰρηνικῶς τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν σύνοδον, εἰσήγαγε κρυφίως πολλὰ τάγματα στρατιωτῶν εἰς τὴν Λοθριγγίαν καὶ Ἐλσατίαν, τὰ ἥνωσε μίαν ἡμέραν πλησίον Ἀργεντοράτου, καὶ ἐπερικύκλωσαν ἔξαφνα τὴν πόλιν χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτεύσῃ κανείς. Μετὰ δύω ἡμέρας (29 Σεπτ. 1681) ἐπολιόρκησε τὴν πόλιν ὁ πολέμαρχος Λοβόϊος, καὶ ἐφοβέρισε τοὺς πολίτας, ἐὰν δὲν παραδοθοῦν εὐθὺς, ὅτι θέλει τοὺς τιμωρήσειν ὡς ἀποστάτας. Οἱ πολῖται, ἔρημοι πάσης βοηθείας — καὶ οἱ πραγματευταὶ αὐτοὶ εὑρίσκοντο τότε εἰς τὴν πανήγυριν τοῦ Φραγκοφορτίου — δὲν ἠδυνήθησαν εἰμὴ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὴν βίαν, καὶ οὕτως εἰσεβίβασαν τοὺς Γάλλους, ἐπροσκύνησαν τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας, παρέδωκαν τὴν ὁπλοθήκην, καὶ ἔφεραν ὅλα τὰ ἰδιωτικά των ὅπλα εἰς τὸ βουλευτήριον. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐμβῆκε καὶ ὁ Λοδοβῖκος μὲ τὴν συνειθισμένην του λαμπρότητα. Οὕτως ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Γάλλων μία τῶν ἀξιολογωτάτων Γερμανικῶν πόλεων, τὸ κλειδίον τῆς καρδίας τῆς Γερμανίας,

χωρὶς μεταχείρισιν ὅπλων. Παρόμοιαι ἀνασυνδέσεις ἠκολούθησαν μετὰ ταῦτα, καὶ, ἐπειδὴ δὲν ἦτο πλησίον κάμμία ἀντίστασις, ἐβάλθησαν εἰς πρᾶξιν μὲ τὴν αὐτὴν εὐκολίαν.

Καὶ τί ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὸν βασιλέα, ἀφοῦ ἐγνώρισε συχνάκις τὴν ἀδυναμίαν τοῦ ἀμόρφου κολοσσοῦ τῆς Γερμανίας; Ἦτο ἱκανὸς νὰ ἁρπάσῃ καὶ ὅλον τὸν Ῥῆνον, πρὶν ἑνωθῶσιν εἰς μίαν ἀπόφασιν αἱ πολλαὶ ἀντιφατικαὶ γνῶμαι τοῦ τῆς Ῥατισβόνης συμβουλίου. Διότι δὲν ἐφιλονείκουν ἐκεῖ περὶ κυρίων πραγμάτων, ἀλλὰ πρῶτον περὶ βαθμῶν καὶ τίτλων. Οἱ πρέσβεις τῶν Ἐκλεκτόρων ἤθελαν νὰ ὀνομάζωνται ἐξοχώτατοι καὶ νὰ ἔχουν καὶ εἰς τοὺς ἰδίους των οἴκους τὴν προτίμησιν ἀπὸ τοὺς τῶν ἡγεμόνων. Εἰς τὰ συμπόσια, τὰ ὁποῖα ἔδιδεν ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐπίτροπος, ἤθελαν νὰ κάθωνται εἰς θρονία κόκκινα καὶ μὲ δάπεδα ὑπὸ τοὺς πόδας καὶ νὰ ὑπηρετῶνται ἀπὸ εὐγενόπαιδας, καὶ νὰ τρώγωσι μὲ χρυσᾶ μαχαιροπέρονα, ἐνῷ οἱ τῶν ἡγεμόνων πρέσβεις εἰς πράσινα θρονία χωρὶς δάπεδα ἔπρεπε νὰ ὑπηρετῶνται ἀπὸ θεράποντας, καὶ ὅταν ὁ φρούραρχος τῆς αὐτοκρατορίας τιμᾷ τοὺς πρέσβεις τὴν Πεντηκοστὴν μὲ κλαδία, οἱ μὲν Ἐκλεκτορικοὶ νὰ λαμβάνουν ἕξ, οἱ δὲ ἡγεμονικοὶ τέσσαρα. Ὅσον μικροπρεπεστέρα ἦτο ἡ ἀντιζηλία αὕτη, τόσον βαθύτερα ἐνεχαράττετο εἰς τὰς καρδίας. Εἰς πᾶν συνέδριον προεπορεύοντο ἀναρίθμητοι λογοτριβαὶ περὶ πρωτοκαθεδρίας. Οἱ Ἐκλέκτορες τοὺς ἡγεμόνας, καὶ οἱ ἡγεμόνες τὰς πόλεις ἤθελαν νὰ ἐκκλείσωσιν ὁλοτελῶς ἀπὸ συμβούλια τινά. Ἐκ τούτου ἐγεννήθησαν πικρόταται ἐχθροπάθειαι, καὶ δὲν ἀπεφασίσθη οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον. Ἔπειτα ἔφθασαν καὶ οἱ Γαλλικοὶ πρέσβεις μὲ τὰ ζητήματά των. Ἕως τώρα ἐδίδοντο ὅλα τὰ ἔγγραφα Λατινιστὶ εἰς τὸ συμβούλιον· τώρα ἐζήτησαν ἐκεῖνοι νὰ γράφωνται Γαλλιστί. Ἡ ἀντικοίησις αὕτη ἐτάραξεν ὅλους, ἀλλ' οἱ Γάλλοι μὲ ἡσυχίαν

ἐπέμειναν ὅτι ἄλλως δὲν στέργει ὁ αὐθέντης των. Τοιουτοτρόπως κατεξωδεύετο ὁ καιρὸς, ὁ πολύτιμος καιρὸς, πρὸς ἐσωτερικὴν χαρὰν τοῦ Λοδοβίκου. Αὐτὸς δὲ ἔκαμνεν ὅλα τὰ δυνατά του διὰ νὰ περισσεύῃ τὴν διχόνοιαν, καὶ ἐμακροσχοίνιζε τόσον τὰς διαπραγματεύσεις, ὥστε μετὰ τρία ἔτη ἤλπιζαν οἱ Γερμανοὶ ὅτι θέλουν ἐπαναλάβειν ὅλα εἰρηνικῶς, ἐνῷ οἱ Γαλλάδοι στρατιῶται εἶχαν τόσον στερωρεθῆν εἰς τὰς κρατουμένας πόλεις, ὥστε καθεὶς ἔβλεπεν, ὅτι δὲν εἶχαν σκοπὸν νὰ ἀναχωρήσωσι. Κατὰ δυστυχίαν εἶχεν ἄλλοθεν ὁ αὐτοκράτωρ κατ' αὐτὸν τοῦτον τὸν καιρὸν τόσον βαρὺν ἀγῶνα, ὥστ' ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Γάλλων.

Οἱ Οὔγγροι, διὰ τοῦ σκληροῦ τρόπου τῶν αὐτοκρατορικῶν κυβερνητόρων, καὶ διὰ τῆς εἰς τὴν χώραν των εἰσαγωγῆς Γερμανικῶν στρατευμάτων, ἠρεθισμένοι καθ' ὑπερβολὴν, εἶχαν τολμήσειν ἀπ' ἀρχῆς τῆς διοικήσεως τοῦ Λεοπόλδου διαφόρους ἐπαναστάσεις, ἀλλὰ καμμία δὲν ἦτο τόσον ἐπικίνδυνος, ὡς ἡ ἐκραγεῖσα τὸ 1678 ἔτος ἀπὸ τὸν τολμηρὸν Κόμητα Ἐμμερίχιον Τοκέλιον. Αὕτη ἐξηπλώθη τόσον γενικῶς, ὥστε ὅλη ἡ χώρα ἦτο ἔνοπλος, ἀπεδίωξε τοὺς Αὐστριακοὺς, καὶ ἔτρεψεν εἰς φυγὴν πολλὰ στρατεύματα σταλθέντα ἐναντίον της. Εἰς μάτην ἐδοκίμασεν ὁ αὐτοκράτωρ τὴν ἀγαθότητά του· δὲν τὸν ἐπίστευαν πλέον, καὶ ἡ ἀποστασία ἐπροχώρησε πολύ. Ὁ Τοκέλιος ἠνώθη (1682) σφικτότατα μὲ τὸν ἡγεμόνα τῆς Τρανσυλβανίας Μιχαὴλ Ἀπάφιον, ἐζήτησε βοήθειαν καὶ ἀπὸ τὸν Λοδοβῖκον ΙΔ', καὶ διὰ τῆς τούτου μεσιτείας ἐνήργησε νὰ κηρύξουν κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος πόλεμον καὶ οἱ κληρονομικοὶ ἐχθροὶ τῆς Αὐστρίας Τοῦρκοι. Μωάμεθ ὁ Δ' ἐξαπέστειλε τὸν Βεζύρην του Καρᾶν Μουσταφᾶν μὲ σμῆνος γιανιτσάρων καὶ ἄλλων βαρβάρων, οἵτινες ἔσπευδαν νὰ καταποντίσωσι τὴν Αὐτοκρατορικὴν ἐπικράτειαν πρὸς δόξαν

τοῦ Ἰσλαμίου καὶ ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας τοῦ Χριστιανικωτάτου βασιλέως τῆς Γαλλίας.

Ἡ αὐλὴ τῆς Βιέννης ἐκαταστενοχωρήθη ἀπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας. Δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναχαιτίσῃ τόσους ἐχθροὺς μὲ ἰδίαν της δύναμιν. Ἀλλ' οἱ πιστοὶ Γερμανοὶ δὲν ἔμειναν ἀδιάφοροι. Ὁ Φραγκικὸς καὶ Σοηβικὸς κύκλος, καὶ οἱ Ἐκλέκτορες τῆς Βαυαρίας καὶ Σαξονίας ἐπροσφέρθησαν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα νὰ τὸν βοηθήσουν μὲ ὅλα των τὰ στρατεύματα, καὶ ὁ τελευταῖος (Ἰωάννης Γεώργιος Γ') συνεστράτευσε καὶ προσωπικῶς. Καὶ ὁ τότε δὲ κυβερνῶν τὴν Πολονίαν ἀνδρεῖος βασιλεὺς Ἰωάννης Σοβιέσκιος ἐπροθυμήθη ἐκ γειτονικῆς φιλίας λαμβάνων τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου νὰ ὑπάγῃ μὲ στρατεύματα εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Ὅ,τι ὅμως ἔδιδεν ἀγαθὰς ἐλπίδας εὐτυχοῦς ἀποτελέσματος ἦτο, ὅτι ἡ ἀρχιστρατηγία ὅλων τῶν ἡνωμένων Γερμανικῶν στρατευμάτων ἐνεπιστεύθη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Δουκὸς τῆς Λοθριγγίας Καρόλου Ε', ἑνὸς τῶν μεγίστων στρατηγῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου.

Ὁ Δοὺξ ἐστοχάσθη νὰ ἀρχίσῃ τὴν ἐκστρατείαν του ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τοῦ Νεοσελίου (3 Ἰουν. 1683), ἀλλ' ἡ πορεία τῶν Τούρκων, οἵτινες δὲν ἔμειναν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἀλλ' ἐπῆραν τὸν δρόμον κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν Βιένναν, τὸν ἠνάγκασε νὰ σηκώσῃ τὴν πολιορκίαν ἐκείνην, καὶ νὰ δράμῃ κατόπιν τῶν Τούρκων. Ἡ σύγχυσις καὶ ὁ τρόμος τῆς Καισαροπόλεως, ὅταν ἠκούσθη ὅτι 200,000 Τούρκων στρατεύουσιν ἐναντίον της, εἶναι ἀπερίγραπτος. Ἡ αὐλὴ ἔφυγε σπουδαστικώτατα εἰς τὸ Λίγκιον (7 Ἰουλ.). Καὶ 6000 κατοίκων ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν των εἰς τὴν φυγήν· οἱ ἄλλοι ἐπρόσμεναν ἔντρομοι τὴν τύχην των. Καὶ αὕτη ἤθελεν εἶσθαι βέβαια τραγικὴ, ἐὰν οἱ Τοῦρκοι καθ' ὁδὸν δὲν ἠργοπόρουν εἰς τὰς λεηλασίας τῶν ἀγροκηπίων, καὶ ἐὰν, ἀφοῦ ἔφθασαν τελευταῖον, ἤθελαν τραπῆν εὐθὺς εἰς τὸ ἀσθενέστατον

μέρος τῆς πόλεως. Ἀλλ' οὕτως εὕρηκε καιρὸν νὰ ἐμβάσῃ εἰς τὴν πόλιν ὁ Δοὺξ Λοθριγγίας 12,000 ἀνθρώπων, καὶ νὰ προετοιμάσῃ ὑπερασπιστικὰ μέσα. Οἱ ὁπλομήχανοι τῶν Τούρκων ἦσαν ἀμαθεῖς ἀρνησίχριστοι· τὸ πολιορκητικόν των σχέδιον, τὸ ὁποῖον ἠκολούθουν, καὶ τὸ ὁποῖον λέγεται ὅτι τοὺς ἐδόθη ἀπὸ Λοδοβῖκον τὸν ΙΔ', ἐσχεδιάσθη χωρὶς ἀκριβῆ γνῶσιν τοῦ τόπου. Ἀφοῦ δύω μῆνας ἠρήμαξαν ὅλους τοὺς πέριξ τόπους, καὶ εἰς ἀναριθμήτους προσβολὰς ἀπεκρούσθησαν πάντοτε ἀνδρείως ἀπὸ τὴν φρουρὰν, ἐφάνη τελευταῖον ὁ Ἰωάννης Σοβιέσκιος μὲ 12,000 ἐφίππους καὶ 3000 πεζοὺς εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Δουκὸς τῆς Λοθριγγίας, ὅστις τώρα ᾐσθάνθη ἑαυτὸν ἱκανὸν νὰ ἀποδιώξῃ τοὺς πολιορκοῦντας. Τὴν 12 Σεπτεμβ. ἐστάθη ἔμπροσθεν τῆς Βιέννης, καὶ ἐκτύπησε τοὺς Τούρκους μὲ τόσην σφοδρότητα, ὥστε μὲ ὅλην των τὴν ἀνδρίαν, ἀφοῦ ἀντεστάθησαν πεισματικῶς, καὶ ἀφοῦ ἔχασαν μέγα πλῆθος ἀνθρώπων, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν τὴν νύκτα. Ὅλα τὰ πράγματά των ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Εἰς τὸ πολεμικὸν κιβώτιόν των εὑρέθησαν ὑπὲρ τὰ δύω μιλιόνια ἀργυρίου· ἡ σκηνὴ τοῦ μεγάλου Βιζύρου ἐτιμήθη μόνον 400,000 θάληρα, καὶ ὅλα τὰ λάφυρα δέκα μιλιονίων. Ἐμοιράσθησαν εὐθὺς ὅλα μεταξὺ τῶν νικητῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πολονίας ἔλαβεν εἰς τὸ μέρος του τέσσαρα μιλιόνια φλωρινίων. Τῷόντι δὲ εἰς τὸ κλέος ταύτης τῆς ἡμέρας τὸ πλεῖστον συνεισέφερεν αὐτὸς, ἐὰν καὶ ἦτο μετριόφρων πολὺ, καὶ ἀπέβαλεν ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν τιμὴν τῆς νίκης ἀποδώσας αὐτὴν εἰς τὴν ἀνδρείαν βοήθειαν τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων καὶ εἰς τὰς φρονίμους διαταγὰς τοῦ Δουκὸς τῆς Λοθριγγίας. Εἶχαν βέβαια αἰτίαν οἱ Αὐστριακοὶ νὰ σκιρτῶσιν ὑπὸ τῆς χαρᾶς διὰ τὴν ἐλευθέρωσίν των, ἐπειδὴ ὁ ἐχθρὸς οὗτος, πολὺ βαρβαρικώτερος παρὰ τοὺς Γάλλους, δὲν εὐχαριστεῖτο εἰς τὸ νὰ ἐρημόνῃ τὸν τόπον καὶ νὰ σκοτό-

νῇ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἔσυρτεν εἰς τὴν δουλείαν τοὺς κατοίκους χωρὶς διαφορὰν τάξεως καὶ γένους. Ἡ Αὐστρία ἔχασε μὲ τὸν τρόπον τοῦτον 87,000 ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν 50,000 παιδία, 7000 ἄνδρες, 12,000 γυναῖκες, καὶ 18,000 κοράσια. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων γυναικῶν ἐλογαριάσθησαν 204 Κόμησσαι καὶ Βαρωνίδες καὶ εὐγενεῖς.

Μετὰ δύω ἡμέρας τῆς ἀποδιώξεώς των ἦλθεν ὀπίσω ἀπὸ τὸ Λίγκιον ὁ Αὐτοκράτωρ. Ὁ λαὸς ἐδέχθη τοὺς νικητὰς εἰσελάσαντας μὲ κραυγὰς ἀγαλλιάσεως καὶ εὐφημίας καὶ μυρίας ἀποδείξεις τῆς εὐγνωμοσύνης των. Ἐξαιρέτως δὲ ἦσαν τὰ εἴδωλα τῶν Βιεννίων ὁ Δοὺξ Λοθριγγίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πολονίας, καὶ δὲν ἔπαυαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπαινοῦν τὴν λαμπρὰν ἐπίνοιαν ἱερέως τινὸς, ὅς τις μὲ ἀναφορὰν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ δευτέρου εἶχεν ἐκλέξειν ῥητὸν τοῦ ἐπινικίου λόγου του τὸ τοῦ Εὐαγγελίου (Ἰωαν. Α', 6): „Καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης." Σώζεται ἀκόμη ἡ ἐπιστολὴ, τὴν ὁποίαν ἔγραφεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν γυναῖκα του ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον. Τὸ τέλος της εἶναι τοῦτο: „Ἀνάγκη ἦτο νὰ ἀγωνισθῶ πολλὴν ὥραν μὲ τὸν Βεζύρην, ἕως μ' ἦλθεν εἰς βοήθειαν τὸ ἀριστερὸν κέρας. Τότε ἦλθαν εἰς ἐμὲ ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας, ὁ ἡγεμὼν τῆς Βαλδέκκης καὶ πολλοὶ ἄλλοι Γερμανοὶ ἡγεμόνες, οἱ ὁποῖοι μ' ἐνηγκαλίσθησαν καὶ μ' ἐφίλησαν. Οἱ στρατηγοὶ μ' ἐπίασαν ἀπὸ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, οἱ ἄλλοι χιλίαρχοι καὶ ἀξιωματικοὶ μὲ ὅλα τὰ τάγματά των ἱππικὰ καὶ πεζικὰ ἔκραζαν πρὸς ἐμέ: Ζήτω ὁ ἡμέτερος γενναῖος βασιλεύς! Σήμερον τὸ πρωῒ ἦλθαν εἰς ἐμὲ ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Λοθριγγίας. Τελευταῖον ἦλθαν πρὸς ὑπάντησίν μου ὁ τῆς Βιέννης ταξίαρχος, Κόμης Σταρεμβέργιος, μὲ πολὺ πλῆθος καὶ εὐγενῶν καὶ κοινῶν· καθεὶς μ' ἐτίμα, μ' ἐχαιρέτα, καὶ μ' ὠνόμαζε σωτῆρα

του. Εἰς τοὺς δρόμους ὑψόνετο ἡ εὐφημία: Ζήτω ὁ βασιλεύς! Ὅταν μετὰ τὴν τράπεζαν ὑπέστρεψα εἰς τὸ στρατόπεδον, μ' ἐσυνώδευσε λαὸς μὲ ὑψωμένας τὰς χεῖρας ἕως ἔξω τῆς πόλεως. — Διὰ ταύτην τὴν εἰς ἡμᾶς σταλθεῖσαν πολλὰ ἀξιόλογον νίκην; ἔστω τῷ ὑψίστῳ αἶνος, δόξα καὶ χάρις εἰς τοὺς αἰῶνας!"

Ἀσμένως οἱ νικηταὶ ἤθελαν κατατρέξειν τὸν ἄκαρδον καὶ φυγάδα ἐχθρὸν ἕως ἐσχάτων διὰ νὰ ἀπολαύσουν καθὼς ἔπρεπεν ὄφελος, ἀλλ' ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας, τὸν ὁποῖον ἐπείραξαν μὲ μικρὰν εὐγνωμοσύνην ὡς πρὸς τὴν ὑπουργίαν του, ἐχωρίσθη τώρα ἀπὸ τοὺς συμμάχους, καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸν τόπον του μὲ ὅλον τὸ στράτευμά του. Οἱ Τοῦρκοι ἐβαστάχθησαν μετὰ τοῦτο ἓξ ἀκόμη ἔτη εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὅπου ἐγίνετο ὁ πόλεμος νῦν μὲν θερμότερα, νῦν δὲ ψυχρότερα, ἀλλὰ πάντοτε μὲ ὄφελος τῶν αὐτοκρατορικῶν, οἵτινες ἀπέσπων ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἓν φρούριον μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ ἐξησθένισαν τοὺς ἐπαναστάτας Οὔγγρους μὲ τὸν πολυχρόνιον πόλεμον τόσον, ὥστε ὑπέστρεψαν θεληματικώτεροι παρὰ ποτὲ ὑποκάτω τῆς Αὐστριακῆς ἐξουσίας. Ἐξαιρέτως δὲ ὠφελήθη ἡ αὐλὴ τῆς Βιέννης ἀπὸ ἁρμόδιον καιρὸν κατὰ τὸ 1687 ἔτος — ὁπότε ὁ Δοὺξ τῆς Λοθριγγίας καὶ ὁ ἐπίσης περίφημος πρίγκιψ Εὐγένιος ἐκ Σαβαυδίας ἔκαμαν τελείαν καταστροφὴν εἰς τοὺς Τούρκους πλησίον Μοχατίου (12 Αὐγούστου)· — νὰ κάμῃ εὔλογα ἐξισασμοῦ προβλήματα εἰς τοὺς δυσαρεστημένους Οὔγγρους. Εἰς συμβούλιον τοῦ Πρεσβούργου τοὺς ἐσυμφωνήθη ὁλοτελὴς ἀποβολὴ τῶν μέχρι τοῦδε παραπόνων των καὶ ἑνὸς εἰς τοὺς Οὔγγρους καθ' ὑπερβολὴν μισητοῦ φονικοῦ δικαστηρίου εὑρισκομένου εἰς Ἐπερίας· ἐξ ἐναντίας δὲ οἱ Οὐγγαρικοὶ μεγιστᾶνες ὡρκίσθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὄχι μόνον ὑποταγήν, ἀλλὰ καὶ παραίτησιν τοῦ δικαίου τῆς ἐκλογῆς, εἰς τρόπον ὥστε ἀπὸ τὴν ἡμέραν

ἐκείνην (31 'Οκτ. 1687) ἔπαυσεν ἡ Οὐγγαρία νὰ εἶναι βασίλειον κατ' ἐκλογὴν, καὶ ἐγνώρισε τὴν βασιλικὴν ἀξίαν κληρονομικὴν αἰωνίως εἰς τὸ Αὐστριακὸν τῶν ἀνδρῶν γένος.

Τόσον εὐτυχῶς δὲν ἔτρεξαν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν αἱ μὲ τὴν Γαλλίαν ἔριδες· Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' ἥρπασεν, ὡς ἐξεύρομεν, ἐν καιρῷ εἰρήνης (1681) μέρος ἱκανὸν τῶν παρὰ τὸν 'Ρῆνον Γερμανικῶν καὶ Ἱσπανικῶν χωρῶν μὲ λῃστρικὴν χεῖρα. Προήγαγε τὴν λῃστείαν του καὶ κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος, καὶ τὸ καλοκαίριον 1684 ἐκυρίευσε τὰς μεγάλας πόλεις Λουξεμβοῦργον καὶ Τρίβεριν, καὶ ἐκατεδάφισε τὰ τείχη τῆς δευτέρας. 'Ενταυτῷ δὲ ἐπρόσφερνε πάντοτε συμβιβάσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὑπέσχετο εἰρήνην καὶ φιλίαν, ἐὰν μόνον τοῦ ἄφιναν νὰ ἐξουσιάζῃ ἡσύχως τοὺς ἁρπαγμένους τόπους. Κατὰ δυστυχίαν ἦσαν καὶ ἡ Ἱσπανία καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ κατὰ ταύτην τὴν ἐποχὴν πολλὰ ἀσθενεῖς διὰ νὰ ἐκδικηθῶσι τοιαύτην ὕβριν, καὶ μόνον διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν περαιτέρω βόσκησιν τοῦ Γαλλικοῦ βασιλέως ἠναγκάσθησαν καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ τὸ συμβούλιον τῆς 'Ρατισβόνης νὰ κλείσουν (1684) εἰκοσαετῆ ἀνακωχὴν, διὰ τῆς ὁποίας ἐβάσταζεν ἡ Γαλλία τὸ 'Αργεντοράτον καὶ ὅσα εἶχεν ἁρπάσειν ἀπὸ τὴν Γερμανίαν ἕως 1 Αὐγ. 1681, τὰ δὲ λοιπὰ νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ νὰ κρατηθῇ τοῦ λοιποῦ ἀπ' ἄλλας λῃστείας. 'Αλλὰ ταύτην τὴν ἀνακωχὴν ἐμεταχειρίσθη ὁ Λοδοβῖκος μόνον διὰ νὰ συνάξῃ δυνάμεις, καὶ μὲ ἐπιθυμίαν ἐζήτει καιρὸν νὰ τὴν παραβῇ. Καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ μὴ εὕρῃ τὸν ποθούμενον καιρόν; 'Ο θάνατος τοῦ 'Εκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου Καρόλου (26 Μαΐου, 1685) καὶ τοῦ 'Εκλέκτορος τῆς Κολωνίας Μαξιμιλιανοῦ 'Ερρίκου (3 'Ιουν. 1688) ἐπροξένησαν ἔριδας, ἐδῶ περὶ τῆς διαδοχῆς, ἐκεῖ περὶ τῆς κληρονομίας· καὶ εἰς τὰς δύω διαφορὰς ἀνεμίχθη ὁ Λοδοβῖκος μὲ ζῆλον μέγαν καὶ μὲ τὸ πρό-

σχημα ὑπερασπιστοῦ τῶν ἀδικουμένων μερῶν. Ἀφοῦ ὡπλίσθη ἱκανῶς, ἐξεύρων τὸν αὐτοκράτορα ἀσχολούμενον εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἐξέδωκε τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου (24 Σεπτεμβ. 1688), ἀλλὰ πρὶν φθάσῃ ἡ δήλωσις εἰς τὴν Γερμανίαν, εἰσέβαλαν ἤδη πανταχοῦ Γαλλικοὶ στρατοὶ εἰς τὰς Ῥηνικὰς χώρας, καὶ ἐπλημμύρισαν μὲ νέαν ἐρήμωσιν τοὺς μόλις γεωργηθέντας καὶ κτισθέντας τόπους. Ἐδῶ ἐκυριεύοντο πλῆθος πόλεων τοῦ Παλατινάτου, ἐκεῖ ἐπλακόνετο ἔξαφνα ἡ Σπεῖρα καὶ ἡ Βορματία, καὶ τρίτον στῖφος ἐστρέφετο εἰς τὸ Μογουντίακον, καὶ ἐξουσίαζε τὴν ἰσχυρὰν ταύτην πόλιν διὰ προδοσίας τοῦ δειλοῦ Ἐκλέκτορος (17 Ὀκτωβ.). Εἰλβρούνα, Φιλιππουβοῦργον, Μανέμιον, Φραγκοδαλία παρεδόθησαν πάραυτα. Καὶ τώρα ἐφέρετο ὁ ὀλέθριος χείμαῤῥος ὁρμητικῶς εἰς Φραγκίαν καὶ Σοηβίαν, ὅπου μετὰ τρομερὰς ἐξαργυρώσεις τῶν μικρῶν πόλεων καὶ λεηλασίαν τῆς χώρας, ἐκυριεύθη ἡ Στουτγαρδία, καθέδρα τῆς Βυρτεμβέργης, καὶ ἔχασε τὰ τείχη της.

Εἰς τὸ μεταξὺ τοῦτο ἐσυμβουλεύετο ἡ Γερμανικὴ βραδυπορία εἰς τὴν Ῥατισβόναν περὶ τοῦ πῶς νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τὸν ἐχθρὸν, καὶ μόλις τὴν 14 Φεβρ. 1689 ἔφθασαν εἰς τὴν ἀπόφασιν, ὅτι ἡ Γαλλία πρέπει νὰ κηρυχθῇ ἐχθρὸς τῆς Γερμανίας ὅλης, καὶ ὁ πόλεμός της πόλεμος Γερμανικὸς, εἰς τὸν ὁποῖον πᾶς χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς Γερμανὸς πρέπει νὰ ἑνωθῇ ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἰσχύος μὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ πολιτεύματος. Ἀλλ' ἐνῷ ἐκαταγίνοντο εἰς τὸ στρατολογεῖν, ἔφθασεν ἀπὸ τὸν Ῥῆνον ἡ ἀγγελία, ἥτις κατασείει παντὸς ἀνθρώπου καρδίαν. Οἱ Γάλλοι, οἵτινες εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν ἔστρεψαν τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Ἀγγλίας, Ἰσπανίας καὶ τοῦ Βελγίου, δὲν ἴδαν ἄλλο μέσον νὰ ἀναχαιτίσουν τοὺς Γερμανοὺς ἀπὸ εἰσδρομὴν τινὰ εἰς τὴν Γαλλίαν, εἰμὴ ἐρημόνοντες τὰς παρὰ τὸν Ῥῆνον χώρας οὕτως, ὥστε, ὡς Ἀφρικανή τις

ἐρημία, ὅπου δὲν εὑρίσκεται κἂν εἷς ἄσταχυς, νὰ χρησιμεύουν ὡς ἀδιάβατοι σειραὶ κανονίων. Διότι δὲν εἶχαν ἀνθρώπους ἱκανοὺς νὰ φυλάξουν ὅλους τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Ῥήνου κυριευθέντας ὑπ' αὐτῶν τόπους. Τοιουτοτρόπως λοιπὸν ἀνέζησε συνήθεια, ἥτις ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν Οὔννων καὶ Βανδήλων ἦτο ἀποθαμμένη εἰς τὴν ἱστορίαν, καὶ τὴν ὁποίαν ἤθελαν βδελυχθῆν οἱ Τύλλιοι καὶ Βαλλεστεῖνιοι. Διότι καὶ οἱ δύω ἐμαίνοντο μόνον εἰς τὸ πῦρ τοῦ πάθους, ὅταν διὰ μακρᾶς ἀντιστάσεως ἠρεθίζετο ἡ φιλεκδικία των· ἐδῶ ὅμως ἔβλεπέ τις Γαλλικοὺς στρατηγοὺς μὲ ψυχρὸν αἷμα ἐκφέροντας βασιλικὸν γράμμα, καὶ δι' αὐτοῦ δίδοντας προσταγὴν νὰ μεταβληθοῦν εἰς στάκτην μεγάλαι καὶ ἀκμάζουσαι πόλεις, αἵτινες τοὺς εἶχαν δεχθῆν σχεδὸν ὡς φίλους, καὶ πολὺν καιρὸν τοὺς εἶχαν θρέψειν καὶ ἐπιμεληθῆν.

Κατὰ τὸν Ἰαν. 1689 ἔστειλεν ὁ Λοχαγὸς ἀπὸ Εἰδελβέργης ἐκ τῶν ἐφίππων του διάφορα στίφη εἰς τὰς πόλεις Ῥορβάχον, Λαΐμεναν, Νουσλὸχ, Βισλὸχ, Κιρχεΐμιον, Βρουχαύσην, Ἐππεΐμιον, Νεκαραύσην κτλ. τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος εἶχαν τοὺς δώσειν τὰ ζητηθέντα βαρέα ἀργύρια, γεννήματα, βοσκὰς μέχρι λεπτοῦ, καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ τὰς λεηλατήσουν καὶ νὰ τὰς καύσουν. Ὁ ἔντρομος καὶ ἄοπλος λαὸς, ὅς τις γονατίσας ἐζήτει ἔλεος, ἐξεδιώχθη, ἐσκορπίσθη ἡμίγυμνος εἰς καιρὸν χειμῶνος εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ βουνὰ, καὶ μέρος ἐφονεύθη. Εἰς Εἰδελβέργαν διηρπάσθη τὸ παλάτιον καὶ ἡ ὁπλοθήκη, καὶ μετὰ τῆς γεφύρας τοῦ Νεκάρου ποταμοῦ ἐτινάχθη εἰς τὸν ἀέρα μέρος τῶν τειχῶν της, ἐβάλθη δὲ φωτία καὶ πολλαχοῦ τῆς πόλεως (2 Μαρτ.). Εἰς Μανέμιον, ὅπου ἐπίσης εἶχαν περιθάλψειν τοὺς Γάλλους ὅλον τὸν χειμῶνα, καὶ ἔκαμναν καθ' ὅλα τὴν θέλησίν των, ἐπροστάχθησαν οἱ πολῖται αὐτοὶ νὰ κρημνίσουν τὰ τείχη, καὶ νὰ τινά-

ξωσι διὰ πυροκονίας εἰς τὸν ἀέρα δημοσίους καὶ ἰδιωτικοὺς οἴκους· καὶ ἐπειδὴ τοῦτο ἐγίνετο ἀργοπόρως, ἔβαλαν τελευταῖον φωτίαν καὶ κατέκαυσαν ὅλην τὴν πόλιν (5 Μαρτ.). Ἡ αὐτὴ τύχη ἐκλάκωσε πάραυτα τὰς ὡραίας πόλεις Ὀφεμβοῦργον, Κρυκινίακον, Λαδεμβοῦργον, Ὀππενεΐμιον, Γερνεΐμιον, Βαχενεΐμιον, Βρέτταν, Βρυξαλίαν, Φραγκοδαλίαν, Ἀλεκίαν, Ῥοσέμιον, Πορτασέμιον, Βάδαν, Ῥαστάδιον, Κυρπενέμιον, Στολόφαν καὶ ἀναρίθμους μικροτέρας πόλεις καὶ χωρία, τὰ ὁποῖα ὅλα κατηδαφίσθησαν, καὶ οἱ κάτοικοί των, ἀφοῦ οἱ στρατιῶται ἔκαμαν εἰς αὐτοὺς τὰ κτηνωδέστατα κακὰ, ἔγειναν ζητιάνοι. Οὐδὲ ἡ εἰς ἄλλον τόπον φυγὴ τοὺς ἐσυγχωρεῖτο, ἐκτὸς ἐὰν ὑπήγαιναν εἰς Γαλλικὴν ἐπικράτειαν. Τὴν σκληροτάτην τύχην ἐδοκίμασαν αἱ παλαιαὶ Γερμανικαὶ πόλεις Σπεῖρα καὶ Βορματία. Καὶ αἱ δύω ἐπαραδόθησαν τὸ πρότερον φθινόπωρον μὲ συνθήκην νὰ μείνουν ἀνενόχλητα ἡ βουλὴ καὶ οἱ πολῖται εἰς τὰ δίκαιά των, καὶ νὰ διατρίβῃ εἰς πασαμμίαν ἑκατοντὰς περίπου στρατιωτῶν μὲ δαπάνην τῶν Γάλλων. Ὁ στρατηγὸς Δύρας καὶ ὁ Δελφὶν αὐτὸς εἶχαν ἐπικυρώσειν ἁγιώτατα εἰς τοὺς πολίτας τὴν συνθήκην ταύτην, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ τοὺς ἀπατήσουν ἀσφαλέστερα. Τὸ πλῆθος τῶν ἐμβαλθέντων στρατιωτῶν ἐξαπλασιάσθη, καὶ δαπάνης οὐδὲ ἐγίνετο κἂν λόγος. Ἀκόμη περισσότερον· οἱ κάτοικοι ἠναγκάσθησαν χωρὶς ἐξαιρέσεως νὰ ὁμολογήσουν εἰλικρινῶς ὅσα ἐχρεώστουν εἰς Ὀλλανδίαν, Κολωνίαν, Φραγκοφόρτιον καὶ Νοριμβέργαν καὶ — νὰ τὰ πληρώσουν εἰς τοὺς Γάλλους. Τὸν Φεβρουάριον ἠναγκάσθησαν, ὡς οἱ Μανεϊμῖται, νὰ κρημνίσουν τὰ ἴδια τῆς πόλεώς των τείχη. Μετὰ τοῦτο ἠνοίχθησαν αἱ ὁπλοθῆκαι των, καὶ ὅλα τὰ ὅπλα μετεφέρθησαν εἰς Λάνδας, καὶ ὅσα δὲν ἠδύναντο νὰ μεταφερθῶσιν, ἐρρίφθησαν εἰς τὸν Ῥῆνον. Μὲ βαρυτάτην ποινὴν ἐδιωρίσθησαν ὅλοι οἱ κάτοικοι νὰ δώσουν

τὰς τροφάς των, τὴν τελευταίαν παρηγορίαν τῆς προβλεπομένης πείνας, εἰς τὸ Φιλιππόβουργον πρὸς διατροφὴν τῶν ἐκεῖ Γαλλικῶν στρατιωτῶν. Ἀπὸ τὴν Σπεῖραν, ὅπου τότε ἦτο ἀκόμη τὸ αὐτοκρατορικὸν κριτήριον, ἐπάρθησαν ὅλα τὰ πρακτικὰ καὶ τὰ ἀργυροδοχεῖα καὶ ἐσύρθησαν εἰς Λάνδας. Καὶ λοιπὸν, ὁπότε οἱ κάτοικοι μὲ ἀπαραδειγμάτιστον ὑπακοὴν πέντε μῆνας τοὺς ὑπήκουσαν καθ' ὅλα, ὅσα ἠδύνατο νὰ τοὺς ἀφαιρέσῃ ἡ ἀπανθρωποτάτη τυραννία καὶ δὲν τοὺς ἐφαίνετο ἄλλο ὑπόλοιπον εἰμὴ ὁ θάνατος· τοὺς ἀνηγγέλθη, ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ βασιλέως ἀπαιτεῖ νὰ ἐξαλειφθοῦν ἀπὸ τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἡ Σπεῖρα καὶ Βορματία, ἀλλὰ συγχωροῦνται οἱ κάτοικοι νὰ σωθῶσιν εἰς τὰς γειτονικὰς πόλεις τῆς Γαλλίας. Τρέμοντες οἱ κάτοικοι ἐπροσπάθησαν νὰ λάβουν τοὐλάχιστον μὲ δεήσεις μετρίασιν τῆς δυστυχίας των ἀπὸ τούτους τοὺς ἀπανθρώπους, ἀλλ' ὅ,τι ἠδυνήθησαν νὰ λάβουν ἦσαν ἑκατὸν περίπου ἁμάξια, τὰ ὁποῖα τοὺς ἀφῆκαν διὰ νὰ μεταφέρωσι τὰ ὀλίγα των ἀκόμη ὑπόλοιπα πράγματα. Τὰ περισσότερα ἐξ αὐτῶν ἐφορτώθησαν μὲ τὰ ἕως τοῦδε κρυπτόμενα ἀκόμη ἐδώδιμα, τὰ ὁποῖα εὐθὺς ἀφοῦ τὰ ἐπαρατήρησαν οἱ Γάλλοι, τοὺς τὰ ἐπῆραν, καὶ οὕτως οἱ δυστυχεῖς, οἵτινες πρὸ ἑνὸς ἐνιαυτοῦ ἦσαν εὐκατάστατοι καὶ πλούσιοι ἄνθρωποι, μετεβάλθησαν εἰς τελείους ψωμοζήτας. Μετὰ τοῦτο καὶ αἱ δύω αἱ πόλεις διὰ συνθήματος ἐβάλθησαν εἰς τὴν φωτίαν (ἡ Σπεῖρα τὴν 31 Μαΐου, καὶ ἡ Βορματία τὴν 5 Ἰουν. 1689), καὶ ἐντὸς ὀλίγων ὡρῶν ἐμεταβάλθησαν εἰς δύω μεγάλους σωροὺς στάκτης. Ἓξ ἑβδομάδας κατὰ συνέχειαν ἐκαταγίνοντο ἔπειτα οἱ φονοκαῦσται εἰς τὸ νὰ ἀναχώνωσι τὰ κελλάρια καὶ τὰ λιθόκτιστα οἰκοδομήματα, ὅπου εὕρισκαν ἀκόμη κἄποια πολύτιμα πράγματα. Διὰ νὰ μὴ ἐπιστρέψουν ὅμως καὶ οἱ πολῖται μὲ παρόμοιον σκοπὸν, ἐστήθησαν πανταχοῦ φρουραί.

Καὶ οἱ τάφοι δὲ ἀνωρύχθησαν, καὶ ἐγυμνώθησαν οἱ νεκροὶ ἀπὸ τοὺς στολισμούς των. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐκκλησίαν τῆς Σπείρας, καυθεῖσαν καὶ αὐτὴν, εὗρηκαν εἰς τοὺς τάφους τῶν παλαιῶν αὐτοκρατόρων δύω ἀργυρᾶς θήκας, τὰς ἤνοιξαν, ἐσκόρπισαν γελῶντες τὰ κόκκαλα τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπῆραν τὰς θήκας μετὰ τῶν εἰς αὐτὰς εὑρεθέντων πολυτίμων πραγμάτων. Ὅταν ὁ νέος Δοὺξ Κρεκίου, διὰ προσταγῆς τοῦ ὁποίου συνέβησαν ὅλα ταῦτα τὰ διαβολικὰ κακὰ, ἠρωτήθη ἀπὸ φιλάνθρωπόν τινα ἀξιωματικὸν, τί ἔπταισαν οἱ Βορμάτιοι καὶ ἄλλοι εἰρηνικοὶ πολῖται καὶ ἐτιμωρήθησαν τόσον σκληρότατα; ἀπεκρίθη: „Ὁ βασιλεὺς τὸ ἠθέλησε“· καὶ τοῦ ἔδειξε κατάλογον 1200 πόλεων καὶ χωρίων, τὰ ὁποῖα ἔμελλαν νὰ καῶσιν ἀκόμη. Ἐρωτηθεὶς δὲ πάλιν: ποῖος νέος τρόπος τοῦ πολεμεῖν εἶναι οὗτος; ἀπεκρίθη: ὅλος ὁ λαὸς οὗτος, καθὸ αἱρετικὸς, πρέπει νὰ ἐξολοθρευθῇ δικαίως, καθὼς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ δικαίως ἀγωνίζεται νὰ ἐξολοθρεύσῃ μὲ ξίφος καὶ μὲ πῦρ τὴν Μωαμεθανὴν λατρείαν.

Οἱ τῶν ἄνω χωρῶν κύκλοι, καθὼς καὶ οἱ Ἐκλέκτορες τῆς Βαυαρίας καὶ Σαξονίας, καὶ ὁ Ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου Φρειδερῖκος Γ', ὅς τις διεδέχθη τὸν μέγαν πατέρα του (1688), ὑπεστήριζαν ἰσχυρότατα τὸν αὐτοκράτορα, τοῦ ὁποίου τὸ στράτευμα ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τὸν ἀνδρεῖον Δοῦκα τῆς Λοθριγγίας Κάρολον Ε'. Ἀλλ' ὅμως εἰς τὴν πρώτην ἐκστρατείαν (1688) δὲν ἠδυνήθησαν ἄλλο νὰ κάμουν, εἰμὴ νὰ ἐξώσουν τοὺς Γάλλους ἀπὸ τὴν Βόνναν, Μογουντίακον, Καισαροσουέρδαν, καὶ ἀπὸ ἄλλας τινὰς μικρὰς πόλεις, καὶ πρὶν ἀρχίσῃ ἡ ἐφεξῆς ἐκστρατεία ἀπέθανεν ὁ ἄξιος Δοὺξ Κάρολος (18 Ἀπρ. 1690), καὶ δὲν ἐπίασε κἀνεὶς τὸν τόπον του. Οἱ Γάλλοι ἐστερεόνοντο περισσότερον εἰς τὴν Γερμανίαν, καὶ μάλιστα ἀφοῦ Γερμανικὸν στῖφος ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα Βαλδέκης Γεώρ-

γιον Φραιδερῖκον ἐνικήθη τὴν 1 'Ιουλ. 1690 πλησίον τοῦ χωρίου Φλεύρου εἰς τὸ Κομητάτον Νάμυρον ἀπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Λουξεμβούργιον, ἕνα τῶν μεγάλων στρατηγῶν τῆς Γαλλίας.

Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1691) ἔβαλλαν ὅλοι οἱ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας μὲ εἰλικρινεστάτην θέλησιν τὰ δυνατά των, καὶ ἐσύναξαν στράτευμα, τὸ ὁποῖον ἤθελε κατατρομάξειν τὴν Γαλλίαν, ἐὰν οἱ ἀρχηγοὶ ἦσαν σύμφωνοι. 'Αλλ' ὁ στρατηγὸς τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων (Κόμης Καπράρας) ἤθελε πάντοτε τὸ ἐναντίον τοῦ ὅ,τι ἤθελεν ὁ 'Εκλέκτωρ τῆς Σαξονίας, στρατηγὸς τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων, καὶ καθεὶς δὲν ἤθελε νὰ προσταχθῇ ἀπὸ τὸν ἄλλον. 'Εκ τούτου ἐπέρασε τὸν 'Ρῆνον ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν των ὁ Γαλλικὸς στρατηγὸς Λόργιος, καὶ εἰσέπραττεν ἀπὸ τὰς Γερμανικὰς πόλεις, χωρὶς νὰ τοῦ ἀντιστέκῃ κανείς.

'Η ἐφεξῆς ἐκστρατεία (1692) δὲν ἐτελείωσε καλήτερα διὰ τοὺς Γερμανούς. Εἰς δὲ τὰ δύω ἀκόλουθα ἔτη εἶχε τὴν στρατηγίαν ὁ Πρίγκιψ τῆς Βαυαρίας Λοδοβῖκος, ἐξαίρετος μαθητὴς Καρόλου τοῦ Λοθριγγίου, ὅς τις ἐδιδάχθη τὴν πολεμικὴν εἰς τὸν Τουρκικὸν πόλεμον, καὶ αὐτὸς ἐστάθη τοὐλάχιστον αἴτιος, ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐπροχώρησε περισσότερον. Δὲν ἠδυνήθη ἄλλο τι νὰ κάμῃ ὁ Πρίγκιψ, ἐπειδὴ τὸ στράτευμά του συνεχωνεύετο πάντοτε καὶ ἐβοηθεῖτο πάντοτε ἀσθενέστερα ἀπὸ τοὺς Γερμανικοὺς ἡγεμόνας. Εὐτυχία ἦτο, ὅτι ἡ Γαλλία ἐπολέμει ἐνταυτῷ μὲ τὴν 'Αγγλίαν, 'Ολλανδίαν, 'Ισπανίαν, Σαβαυδίαν, ἑπομένως μικρὸν μέρος τῆς δυνάμεώς της ἠδύνατο νὰ μεταχειρισθῇ εἰς τὸν 'Ρῆνον. Δι' αὐτὸ τοῦτο, ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ, ἦτο προσφυὴς καιρὸς νὰ ἀποσπάσουν ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν ὅλα τὰ ἁρπαγμένα, ἀλλ' οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες εἶχαν ἄλλα ἀναγκαιότερα ἔργα: ἐκάθηντο εἰς τὴν 'Ρατισβόναν καὶ ἐλογομάχουν πρὸς ἀλλήλους.

Μία νέα Ἐκλεκτορικὴ ἀξία ἦτο τώρα τὸ μῆλον τῆς ἔριδος. Οἱ Δοῦκες τοῦ Βρουνσουΐκου Λυνεβούργου Γεώργιος Βιλέλμος εἰς Κέλλαν καὶ Ἐρνέστιος Αὔγουστος εἰς Ἀννοβέραν, εἶχαν ἕως τώρα τὰς πρώτας ψήφους εἰς τὸ ἡγεμονικὸν βουλευτήριον, καὶ ἐκ νέου ἐχορήγησαν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα μεγίστην βοήθειαν εἰς τὸν Τουρκικὸν πόλεμον. Ὑπεσχέθησαν ὄχι μόνον τοῦτο νὰ κάμνουν καὶ εἰς τὸ ἑξῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ χωριστῆς συνθήκης νὰ εἶναι αἰωνίως ὑποχρεωμένοι εἰς τὸν Αὐστριακὸν οἶκον, ἐὰν ἤθελε νὰ τοὺς ὑψώσῃ τὴν κατάστασίν των. Αἱ χῶραι τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ, ὅςτις ἦτο ἄτεκνος, ἔπρεπε νὰ πέσουν εἰς τὸν νεώτερον, τὰ δὲ πριγκιπάτα Λυνεβοῦργον, Καλεμβέργα καὶ Γρουβενάγα μετὰ τῶν εἰς αὐτὰ ἀνηκόντων Κομητάτων Ὦϊα καὶ Δειφόλτα νὰ ἑνωθῶσιν εἰς ἓν κτῆμα καὶ μετ' αὐτοῦ ἐννάτη Ἐκλεκτορία, τὴν ὁποίαν ἐζήτουν, νὰ δοθοῦν κληρονομικῶς εἰς τὴν ἀρσενικὴν γενεὰν τοῦ Δουκὸς Ἐρνεστίου Αὐγούστου. Ὄχι μόνον ὁ Αὐτοκράτωρ ἔστερξε μετὰ χαρᾶς τὴν αἴτησίν του ταύτην, ἀλλὰ καὶ οἱ τέσσαρες Ἐκλέκτορες Μογοντιάκου, Βαυαρίας, Σαξονίας καὶ Βρανδεβούργου· οἱ δύω τελευταῖοι, διότι μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἤρχετο ἀκόμη μία Προτεσταντικὴ ψῆφος εἰς τὸ συμβούλιον τῶν Ἐκλεκτόρων. Ἀλλ' ἡ Τρέβερις, Κολωνία καὶ τὸ Παλατινάτον διεμαρτύρησαν καὶ ἀκόμη σφοδρότερα ἀντεῖπαν τὰ περισσότερα μέλη τοῦ ἡγεμονικοῦ βουλευτηρίου καὶ ὁ Δοὺξ τοῦ Βρουνσουΐκικου Γυελφερβύτου. Μὲ ὅλα ταῦτα ἔδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὸν Δοῦκα τῆς Ἀννοβέρας τὴν ἐννάτην Ἐκλεκτορίαν (19 Δεκεμβ. 1692). Καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθη τόσον σφοδρὰ ταραχή, ὥστε ἐνῷ ἔπρεπε νὰ συναθροίσωσιν ὅλας των τὰς δυνάμεις κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, πολλοὶ ἡγεμονικοὶ οἶκοι εἰς τὴν Ῥατισβόναν ἔκλεισαν ἕνωσιν ἄλλην μὲ ὄνομα τῶν κατὰ τῆς ἐννάτης Ἐκλεκτορίας ἀλληλογραφούντων, τὴν ἐκήρυξαν ἄκυρον, καὶ ἐσύναξαν στράτευμα διὰ νὰ πολεμήσουν τὸν νεωτε-

ρισμόν. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἀφῆκεν εἰς τὸν καιρὸν νὰ καταπραΰνῃ τοὺς παροργισθέντας ἡγεμόνας.

Κεφαλαιώδης αἰτία διὰ τί δὲν ἔβλαψε περισσότερον ὁ ἀναβρασμὸς οὗτος τὴν Γερμανίαν, ἦτο ὅτι Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' δὲν ἐπεθύμει κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἄλλο τι περισσότερον εἰμὴ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου δεσμοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐναντίον ἑαυτοῦ. Ἐπροσμένετο γενικῶς τότε ἀξιόλογον σύμβαμα, ὁ θάνατος τοῦ τῆς Ἰσπανίας βασιλέως Καρόλου Β'. Ἀξιόλογος ἔπρεπε νὰ γείνῃ ὁ θάνατος οὗτος, ἐπειδὴ ὁ Κάρολος ἦτο ἄτεκνος, καὶ τότε ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Γαλλία ἐφαίνοντο ἀντιποιούμεναι τὸ μέγα κληρονόμημα. Προεβλέπετο ἤδη ὅτι ἡ κρίσις ταύτης τῆς ἔριδος δὲν ἠδύνατο νὰ γείνῃ χωρὶς νέον μέγαν πόλεμον, καὶ διὰ τοῦτον ἐπεθύμει ὁ Λοδοβῖκος τώρα νὰ συνάξῃ τὰς δυνάμεις του. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπρόβλεπε μὲ τρόμον τὸ πλησιάζον τοῦτο σύμβαμα, καὶ διὰ τοῦτο ἐπεθύμει νὰ διατηρήσῃ ἕως τότε τὸν μέγαν σύνδεσμον. Τώρα λοιπὸν οὗτος μὲν ἀπέβαλλε τὴν εἰρήνην, ὁ δὲ Λοδοβῖκος τὴν ἤθελε μὲ ὅλα τὰ σωστά του. Εἰς τὸν πόλεμον ἐγίνοντο μικρὰ πράγματα, μ' ὅλον τοῦτο πανταχοῦ εἶχαν ὄφελος οἱ Γάλλοι. Τὴν Σβεκίαν ἐμεταχειρίσθη ὁ Λοδοβῖκος μεσίτριαν τῆς εἰρήνης. Εἰς Ῥύσβικον, χωρίον μεταξὺ Ἄγης καὶ Δελφίου, ὅπου ἦτο θερινὸν παλάτιον τοῦ Πρίγκιπος τῆς Ἀραυσικῆς, ἤρχισαν αἱ συμβιβάσεις τὸν Ἀπρίλ. 1697. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Γαλλία ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ ὀπίσω ὅλας τὰς δορικτησίας σχεδὸν, ἐσυμφώνησαν μὲ αὐτὴν πάραυτα τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Ἀγγλία, καὶ ἡ Ἰσπανία μὴ δυναμένη νὰ προάξῃ τὸν πόλεμον χωρὶς Ὀλλανδικὰ χρήματα, ἐνέδωκε καὶ αὐτὴ πάραυτα. Μὲ τὸν Αὐτοκράτορα, ὅς τις ἔχασε τοὺς συμμάχους του, ἐδιωρθώθησαν συντόμως. Τοῦ ἐπρόβαλαν νὰ δώσουν ὀπίσω Φρειβοῦργον, Βρισίακον, Κέλιον, καὶ Φιλιππoβοῦργον, νὰ εἰσάξουν πάλιν τὸν Δοῦκα Λοθριγγίας καὶ τὸν

Παλατινοκόμητα Βιποντίου, καὶ νὰ μὴ σφετερισθοῦν ἄλλοτι πλέον. Ἕως 20 Σεπτεμβρίου, εἶπαν οἱ Γαλλικοὶ πρέσβεις μὲ προστακτικὸν τόνον, τοῦ ἀφίνουν καιρὸν σκέψεως, καὶ ἐὰν δὲν στέρξῃ, θέλει εἶσθαι αἴτιος αὐτὸς τῶν κακῶς ἀποτελεσμάτων. Ἦτο ἄραγε εἰς τὴν Γερμανίαν τώρα ἄλλη ἐκλογὴ ὑπόλοιπος; Τὴν 30 Ὀκτωβ. 1697 ὑπεγράφη ἡ εἰρήνη εἰς τὸ Ῥύσβικον. Διὰ νὰ πειράξῃ τοὺς Γερμανοὺς ἐζήτησεν ἡ Γαλλικὴ πρεσβεία τὴν προηγηθεῖσαν ἑσπέραν (29 Ὀκτ.) ὀλίγον τι πρὸ τοῦ μεσονυκτίου, ὁπόταν ἡ συνθήκη ἦτο γραμμένη καθαρὰ, ὅτι πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ τοῦτο: „Πρέπει ἡ Καθολικὴ θρησκεία εἰς τοὺς ἀποδιδομένους τόπους νὰ φυλάξῃ τὴν τότε κατάστασίν της.“ Οἱ Γερμανικοὶ πρέσβεις ἔκριναν τοῦτο δόλιον νὰ τοὺς ἀναγκάσουν ἔξαφνα εἰς πρᾶγμα ἄδικον, ἀλλ' οἱ Γάλλοι κτυποῦντες τὰ στήθη των εἶπαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τόσον φροντίζει διὰ τὸ πρᾶγμα τοῦτο, ὥστε προτιμᾷ νὰ λυθῇ ὅλη ἡ εἰρήνη παρὰ νὰ μὴ γείνῃ τοῦτο. Δὲν ἐζητεῖτο μὲ τοῦτο ἄλλο, εἰμὴ εἰς 1922 Γερμανικὰς μέχρι τοῦδε Προτεσταντικὰς χώρας, ὅπου ἐνῷ ἦσαν οἱ Γάλλοι ἐπεκράτει ὁ Καθολικισμὸς, νὰ βαστάζεται εἰς τὸ ἑξῆς πάντοτε ἡ Καθολικὴ λατρεία. Καὶ εἰς τοῦτο ὅμως ὑπεχώρησαν οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες μετὰ μακρὰν ἀλλὰ ματαίαν ἀντίστασιν.

Τὸ 1697 ἔτος εἶναι ἐπίσημον καὶ διότι ἐκ πολιτικῶν σχέσεων μετέβη εἰς τὴν Καθολικὴν θρησκείαν ὁ νέος Ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας Φρειδερῖκος Αὔγουστος. Διότι ἐκλέχθη οὗτος βασιλεὺς τῆς Πολονίας (27 Ἰαν. 1697) μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρείου Ἰωάννου Σοβιεσκίου († 17 Ἰουν. 1696), καὶ ὠνομάσθη Αὔγουστος Β΄. Τόσον πολὺ εἶχεν ἤδη χαυνωθῆν ὁ Προτεσταντικὸς ἐνθουσιασμός! Ἡ μεταβολὴ ὅμως αὕτη δὲν μετέβαλε τίποτε εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν σύνταξιν τῆς χώρας· ὁ Ἐκλέκτωρ ἐβάσταξε καὶ τὴν Προτε-

σταντικήν του ψῆφον εἰς τὸ συμβούλιον, καὶ ὑπεσχέθη ὅτι θέλει ἔχει μόνον Προτεστάντας λειτουργούς του.

Τελευταῖον ἐλευθερωθέντες μίαν φορὰν πάλιν ἀπὸ τὸν φόβον οἱ Ῥηνικοὶ φυγάδες, ἐσυνάχθησαν πάλιν, καὶ ἤρχισαν νὰ ἀνακτίζωσι τοὺς ἀποτεφρωμένους οἴκους των, παρομοίως μὲ τοὺς κατοίκους Ἡφαιστείων τόπων, οἵτινες μ' ὅλην τὴν συχνάκις δοκιμασθεῖσαν κακοήθειαν τοῦ ἐπικινδύνου ὄρους, πάντοτε ὅμως ἐπιστρέφουν εἰς τοὺς πρόποδάς του, εὐθὺς ἀφοῦ παύσῃ νὰ μαίνεται. Μόνον τὸ αὐτοκρατορικὸν κριτήριον μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Σπείρας μετετοπίσθη εἰς Βεσλαρίαν (1693). Ἀλλὰ φεῦ! οἱ ἀγαθοὶ Παλατινικοὶ δὲν εἶχαν ἀκόμη τελειώσειν τὰς οἰκοδομάς των, ὅταν νέα τρομερὰ ἔκρηξις τοῦ αὐτοῦ Ἡφαίστου ἐξεῤῥίζωσε πάλιν τὰ ἔργα τῆς φιλοπονίας των. Διότι τὴν 1 Νομβ. 1700 συνέβη Καρόλου τοῦ Β' ὁ μετὰ στενοχωρίας προσδοκώμενος θάνατος, καὶ ἄναψε τὸ ἥμισυ τῆς Εὐρώπης μὲ φλόγας πολέμου λαμπροτέρας παρὰ πρότερον. Ἀλλ' ἡ ἱστορία τούτου τοῦ νέου τεραστίου ἀγῶνος (ὅςτις ὠνομάσθη τῆς Ἱσπανικῆς διαδοχῆς πόλεμος) ἀνήκει εἰς τὸν ἑπόμενον τόμον τοῦ συγγράμματος τούτου.

Β'. ΓΑΛΛΟΙ.

1. Ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ τῆς Γαλλίας. (1618 — 1624).

Ἀφήκαμεν τὸ βασίλειον τοῦτο (Τόμ. Ζ', σελ. 127) εἰς ἐλεεινοτάτην κατάστασιν. Λοδοβῖκος ὁ ΙΓ', τοῦ ὁποίου ἡ γέννησις ἐκίνησε δάκρυα χαρᾶς εἰς τὸν πάππον του, καὶ τὸν ὁποῖον εἰς τὰ σπάργανα ἤδη τὸν ὠνόμασαν δίκαιον, ἐπειδὴ ἐγεννήθη εἰς τὸ ζώδιον τοῦ ζυγοῦ, ἠπάτησε τόσον τὴν κοινὴν προσδοκίαν, ὥστ'

ἠναγκάζετο νὰ καταφρονῇ αὐτὸς τὸν ἑαυτόν του. Ἀσθενὴς ὢν καὶ σώματι καὶ πνεύματι, εἶχε χρείαν νὰ κυβερνᾶται ἀπ' ἄλλους, καὶ τὸ ὀκνηρὸν ὡρολόγιον τοῦ νοός του ἐσταμάτει πᾶσαν στιγμὴν, ἐὰν δὲν ἐκινεῖτο ἀπαύστως ἀπὸ ζωηροτέρας κεφαλάς.

Πρῶτος, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ἀγκάλας ἐῤῥίφθη, ἦτο ὁ προειρημένος Λουΐνης. Οὗτος τὸν ἐκατάπεισε, καθὼς καὶ τοῦτο τὸ εἴπαμεν, νὰ κάμῃ πάντη ἀργὴν τὴν βασίλισσαν μητέρα Μαρίαν Μεδίκην, καὶ νὰ τὴν ἐξορίσῃ εἰς Βλαίσας. Ἀλλ' ἡ ταραχώδης καὶ πανοῦργος καρδία ταύτης τῆς γυναικὸς δὲν ἐσωφρονίσθη μὲ τοῦτο. Μ' ὅλον ὅτι ἐμισεῖτο αὐτὴ ἀπὸ καθένα, ἤξευρεν ὅμως ὅτι καὶ ὁ ἀλαζὼν Λουΐνης ἐμισεῖτο περισσότερον, καὶ ὅτι πολλαὶ μεγάλαι κεφαλαὶ μισοῦσαι ἐκεῖνον καὶ τὴν κυβέρνησιν ἐμποροῦν νὰ γείνουν φίλοι της, ἐὰν ἤθελε νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸν βασιλέα καὶ νὰ ἐπανέλθῃ διὰ τῶν ὅπλων εἰς τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον. Ἐξαιρέτως δὲ ἤλπιζεν εἰς τὸν ἰσχυρὸν Δοῦκα Σπερνόνου, ὅς τις κυβερνήτωρ ὢν τῆς Ἐγκολισμηνσίας καὶ Σαντωνίας καὶ ἐξουσιάζων πολλοὺς ἀγροὺς εἰς τὴν Γυϊένναν, εἶχεν ἐξαίρετον καιρὸν νὰ συνάξῃ ἀνυπόπτως μέγα στράτευμα. Τοῦτο τὸ ἔκαμε. Μαρία ἡ ἐκ Μεδίκων ἡνώθη μὲ αὐτὸν καὶ διὰ βοηθείας του διέφυγεν ἀπὸ Βλαίσας τὴν μεταξὺ 21 καὶ 22 Φεβρουαρίου νύκτα 1619, ἐνῷ ἐκατέβη ἀπὸ τὸ παράθυρον. Ἀπὸ Λοχιῶν ἔγραψεν αὐτὴ καὶ ὁ Σπεργόνιος πρὸς τὸν βασιλέα· καὶ οἱ δύω ἀπελογοῦντο καὶ ἐπρόβαλαν τὰ παράπονα καὶ τὰ ζητήματά των. Ἀλλὰ κατ' ἔμπνευσιν τοῦ Λουΐνου ἐδέχθη σκληρὰν ἀπόκρισιν. Ὄχι χωρὶς ταραχὴν ἴδεν ὁ λειτουργὸς ἐκφυόμενον τὸ βλάστημα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Τοῦτον διὰ νὰ πνίξῃ, ἐπροσπάθει νὰ ἀποχωρίσῃ τὴν βασίλισσαν ἀπὸ τὸν Δοῦκα Σπερνόνου, καθὼς τὴν ἐχώρισεν ἤδη καὶ ἀπὸ τὸν φρόνιμον σύμβουλόν της τὸν ἐπίσκοπον Λυκιονίας Ῥιχελιέα, ὅς τις ἐξωρίσθη

εἰς Αὐενιῶνα. Ἀλλὰ δὲν τὸ ἐπέτυχε. Μᾶλλον δὲ ἐνεδυνάμονεν ὁ Δοὺξ πάντοτε περισσότερον τὴν φατρίαν του, καὶ ἐχρειάζοντο ἀλλήλους καὶ οἱ δύω ἀμοιβαίως πολὺ περισσότερον παρὰ νὰ ἀφήσωσι νὰ τοὺς χωσῃ δολιότης.

Ἡ ἐπικίνδυνος αὕτη κρίσις, εἰς τὴν ὁποίαν εὑρίσκετο τώρα τὸ βασίλειον, καὶ ἡ ὁποία ἐγέμισε πάντα κοινὸν ἄνθρωπον ἀπὸ ταραχὰς καὶ φόβους, ἠρέθισε τὴν μόνην μεγάλην κεφαλὴν, ἥτις ἔζη τότε εἰς τὴν Γαλλίαν, μὲ ἀκαταννίκητον μαγίαν νὰ πέσῃ εἰς τὸ μέγα περίπλεγμα καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν χαράν του εἰς τὴν τούτου λύσιν. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ προειρημένος Ῥιχελιεύς *), ἐπίσκοπος Λυκιονίας. Πρώϊμα ἐφάνη εἰς τὴν πυρώδη ταύτην κεφαλὴν μία ἀκράτητος ἐπιθυμία νὰ ὑπερυψωθῇ πολὺ ἀπὸ τοὺς ὁμοίους του. Εἰς τὰς σωματικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς τὴν φιλομάθειαν — καθὼς καὶ εἰς τὰς ἀκολασίας — ἦτο πάντοτε πρῶτος, καὶ ὅταν ἔλαβεν ἐλπίδας νὰ κάμῃ τὴν εὐτυχίαν του μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπάγγελμα, ἐκατέγεινε δύω ἔτη μὲ ζῆλον μέγαν εἰς τὴν σπουδὴν τῆς θεολογίας, καὶ διὰ τὴν μεγάλην εὐφυΐαν καὶ ἐπιτηδειότητά του ἠξιώθη εἰκοσαετὴς ἤδη νὰ γείνῃ ἐπίσκοπος Λυκιονίας. Ἀλλὰ μὴ εὐχαριστούμενος μὲ τὴν ἀσυνήθιστον ταύτην τιμὴν διεύθυνε παραυτα τὸ βλέμμα του εἰς μεγαλήτερα ὕψη. Ἤξευρε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς Ἀμφίπολον τινὰ καὶ ἀγαπητοὺς τινὰς τῆς βασιλίσσης μητρὸς, ἐγνωρίσθη καὶ μὲ τὸν Μαρισάλιον Ἄγκριον, καὶ τόσον ἐσύστησε τὸν ἑαυτόν του εἰς ὅλους μὲ τὴν ἐξαίσιον ἐπιτηδειότητα τοῦ πνεύματός του, μὲ τὴν κομψότητα τῆς διαγωγῆς του, καὶ μὲ τὴν φαινομένην ταπείνωσιν καὶ φιλυπουργίαν του, ὥστε ἡ χήρα βασίλισσα τὸν ἔκαμε μυστικὸν σύμβουλόν της, εἰς τὸ ὁποῖον ἔργον ἐφαίνε-

*) Γενν. 1385. Τὸ ἐντελὲς ὄνομά του εἶναι: Ἀρμάνδος Ἰωάννης Δυπλέσσιος, κύριος Ῥιχελίου. Ἦτο νεώτατος υἱὸς εὐγενοῦς Γάλλου καὶ ἔχασε τὸν πατέρα του εἰς τὸ πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

το ὡς νὰ ἦτο γεννημένος. Μὲ θαυμάσιον εὐστροφίαν ἤξευρε νὰ προσαρμόσθῇ εἰς τὰς παραξενίας τῆς γυναικὸς ταύτης, καὶ νὰ κάμῃ τοὺς προστάτας του νὰ πιστεύουν, ὅτι ἄλλο δὲν προσπαθεῖ εἰμὴ νὰ φανῇ πιστὸς ὑπερέτης, ἐνῷ τῳόντι ἐπροσπάθει ἀπὸ τοὺς ὤμους τῶν ἀνθρώπων τούτων νὰ ὑψωθῇ εἰς ἰδίαν του κυριότητα. Διὰ νὰ τοὺς ἀπατήσῃ ἐντελῶς, δὲν τὴν ἐπαραίτησε καὶ ὅταν ὁ Ἄγκριος ἐφονεύθη, καὶ ἡ βασίλισσα ἐξωρίσθη ἀπὸ τὴν αὐλήν· ἀλλὰ τὸ εἶχε τιμήν του πρὸς χάριν τῆς δευτέρας νὰ ἐξορισθῇ καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὸν Λουΐνην εἰς τὴν Αὐενιῶνα. Καθεὶς τὸ ἐνόμιζεν ἔντιμον πίστιν του, τὸ ὁποῖον ἦτο ψιλὴ δολιότης καὶ ὑπόκρισις. Ἀπέκτησεν ἐκ τούτου τὸ ὄνομα τῆς πιστότητος καὶ δικαίαν ἀντιποίησιν τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς βασιλίσσης, ἐὰν αὕτη ἀκόμη μίαν φορὰν, καθὼς δὲν ἐφαίνετο ἀδύνατον, ἐλάμβανε πάλιν τὴν ὑπεροχήν. Προσέτι δὲν ἐπαραμέλει καὶ τὸν τὰ πάντα δυνάμενον Λουΐνην. Κρυφίως τὸν ἐβεβαίονε διὰ φίλων διαφόρως τὴν ὑποταγήν του, καὶ ἐκαταγίνετο μὲ τόσην ἐπιμέλειαν εἰς τὴν μελέτην τῶν γραφῶν, ὡς νὰ ἦσαν εἰς αὐτὸν πάρεργα τὰ πολιτικὰ πράγματα. Διὰ τοῦτο ὁ Λουΐνης ἐστοχάσθη τὸν ἀσθενικὸν καὶ πρόθυμον ἀρχιερέα χρήσιμον ἐργαλεῖον, καὶ τὸν ἐμεταχειρίσθη εἰς τὰς μὲ τὴν βασίλισσαν συμβιβάσεις του. Διὰ τῆς μεσιτείας του ἔγεινε τῳόντι τὴν 30 Ἀπριλ. 1619 ἐξισασμὸς μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς μητρός του, ἥτις ἔλαβε τὴν ἐπαρχίαν Ἄνδινον καὶ τὴν πόλιν Ἀνδεγαυΐαν, καὶ ἐντελῆ ἀμνηστίαν δι' ὅλους τοὺς ὀπαδούς της.

Οὕτω λοιπὸν ἦσαν δύω αὐλαὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, ἡ βασιλικὴ εἰς Παρισίους, καὶ ἡ τῆς βασιλίσσης μητρὸς εἰς Ἀνδεγαυΐαν. Ἡ δευτέρα εἶχε τὸ βουλευτήριόν της καθὼς καὶ ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ Ῥιχελιεὺς ἦτο λειτουργός της, ἐὰν καὶ δὲν εἶχε τὸ ὄνομα. Διὰ νὰ τὸν ἐξώσουν, ἔκαμαν ὁ Δοὺξ Σπερνόνιος καὶ ἄλλοι

μεγάλοι τὰ δυνατά των, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ νικήσουν τὴν μετριοφροσύνην καὶ πρόνοιάν του. Φήμη τις, ὅτι ἔμελλε νὰ ὀνομασθῇ Καγκελλάριος τῆς βασιλίσσης, διήγειρε μέγαν φθόνον, ἀλλ' αὐτὸς ἀπέδειξε μὲ ψευδῆ ὑπόκρισιν, ὅτι τοιοῦτον τι ποτὲ δὲν τοῦ ἦλθεν εἰς τὰς φρένας.

Πρὶν περάσῃ ἓν ἔτος, ἀπλίσθησαν πάλιν κατ' ἀλλήλων αἱ δύω αὐλαί. Ὅπου συσταυρόνονται τόσον πολλὰ συμφέροντα, παίζουν ἐλευθέρως αἱ μηχανοῤῥαφίαι, καὶ ὁ Λουΐνης ἔπρεπε νὰ ἔχῃ πάντη ἄλλην κεφαλὴν παρὰ τὴν ὁποίαν εἶχε, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ βαστάξῃ τὴν ἀξίαν του πολὺν καιρὸν ἀμαχητὶ ἐναντίον τοιούτου ἰσχυροῦ καὶ φρονίμου καὶ βαρυθύμου ἀντιπάλου. Πλῆθος δυσαρεστημένων ἀρχόντων καὶ εὐγενῶν ἐσυνάχθησαν εἰς τὴν ἐν Ἀνδεγαυΐᾳ αὐλὴν τῆς βασιλίσσης, καὶ προσέτι οἱ Δοῦκες Σπερνόνου καὶ Μεδυάνης ἐσύναξαν καὶ στρατεύματα πάλιν. Ἐπειδὴ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐφαίνετο πλησίον ἡ ἔκρηξις τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἐνόμισεν ὁ Λουΐνης ὅτι ἐχρεώστει νὰ τὸν προλάβῃ. Ἐπαρακίνησε τὸν βασιλέα νὰ παραλάβῃ 8000 στρατιωτῶν καὶ νὰ ὑπάγῃ νὰ ἐξουσιάσῃ τὰ εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς βασιλίσσης φρούρια. Τοῦτο ἔγεινεν. Οἱ ἀνθωπλισμένοι ἐκινήθησαν ταχέως καὶ σταθερῶς, ἀλλὰ καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἐξώρκισε τὸν κλύδωνα ὁ ἐπίσκοπος Ῥιχελιεύς. Δὲν παρημέλησε νὰ βεβαιώσῃ τὸν Λουΐνην περὶ τῆς πίστεώς του κρυφίως, καὶ ἔπειτα ἀπέδειξεν εἰς τὴν βασίλισσαν μητέρα δι' ἀναντιῤῥήτων λόγων, ὅτι μὲ μόνον τὸ καλὸν ἠδύνατο νὰ ἀπολαύσῃ τὰ ζητήματά της. Ὑπήκουσεν αὕτη εἰς τὴν συμβουλήν του, ἀπελύθη ἀπὸ τοὺς Δοῦκας, ἐξισάσθη μὲ τὸν βασιλέα, καὶ ἔλαβε συγχώρησιν δι' ὅλους, ὅσοι ἤθελαν καταθέσειν εἰς ὀκτὼ ἡμέρας τὰ ὅπλα (10 Αὐγ. 1620). Μυστικὸν ἄρθρον τῆς συνθήκης ἦτο νὰ γείνῃ ὁ ἐπίσκοπος Λυκιονίας Καρδινάλιος, καὶ ἡ ἀνεψιά του Ποντεκουρλαΐα νὰ νυμφευθῇ ἕνα ἀνε-

φιὸν τοῦ τώρα Δουκὸς Λουΐνου. Τόσον πανούργως ηὗρεν ὁ ταπεινὸς ἱερεὺς νὰ κτίσῃ τὴν εὐτυχίαν του, ἐνῷ ὑπεκρίνετο, ὅτι μόνον τὸ καλὸν τῆς προστάτιδός του ἐπροσπάθει. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐνηγκαλίσθη ὁ βασιλεὺς τὴν μητέρα του εἰς Βρίσσακον, καὶ παραυτα ἐπανῆλθεν εἰς Παρισίους, ὅπου διέτριβεν αὕτη πάλιν καθὼς πρότερον. Ἐκεῖ δὲν ἀπεμακρύνετο ἀπ' αὐτῆς ὁ πιστός της Ῥιχελιεύς, ἐκτὸς ἐὰν — τὸ ὁποῖον ἐκείνη δὲν ἤξευρεν — ἦτο εἰς τὸν Λουΐνην, διὰ νὰ τὸν κολακεύῃ καὶ τοῦτον τόσον τεχνικά, ὅσον καὶ ἐκείνην.

Διὰ νὰ ἐνασχολήσῃ τοὺς ὀκνηροὺς μεγιστᾶνας εἰς τὸ ἐφεξῆς ἔτος, ἀνεκαλέσθησαν πάλιν οἱ θρησκευτικοὶ πόλεμοι. Οἱ Προτεστάνται εἶχαν περισσευθῆν εἰς τὴν βόρειον Γαλλίαν τόσον, ὥστε ἐπλησίαζε γενικὴ ἀναμόρφωσις τοῦ βασιλείου, ἐὰν δὲν ἤθελαν ἐμποδισθῆν μὲ βίαν αἱ πρόοδοί της. Ταύτην τὴν φορὰν ἐθεώρουν τὸν πόλεμον ὡς εἶδος σταυροφορίας. Ὁ βασιλεὺς μὲ τὸ ἐκλεκτότερον μέρος τῶν εὐγενῶν ἐσυνώδευε τὴν ἐκστρατείαν, τῆς ὁποίας τὴν κυβέρνησιν εἶχεν ὁ φιλόδοξος Λουΐνης μαζὴ μὲ τὴν ἀξίαν Κονταστaύλου τῆς Γαλλίας. Μὲ ὅλα ταῦτα λαμπρόν τι δὲν ἐκατωρθώθη, ἐπειδὴ οἱ Προτεστάνται ὀχυρώσαντες τὰς πόλεις των ἐπροστατεύθησαν ἀνδρείως. Ἀφοῦ μετὰ πολλὴν δαπάνην ἀργυρίου καὶ χρόνου καὶ ἀνθρώπων ἐξουσίασαν φρούρια τινά, ἐμβῆκεν ὁ χειμών, καὶ μία ἀπροσδόκητος μεταβολὴ τῆς αὐλῆς ἐπροξένησεν ἀκόμη περισσοτέραν ἡσυχίαν εἰς τοὺς Προτεστάντας. Ὁ παμμισὴς Λουΐνης ἀπέθανεν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Μοναρίου ἀπὸ πυρετὸν κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς ἡλικίας του (15 Δεκεμ. 1621) πρὸς χαρὰν καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ἐπειδὴ τὸν ἐμεταχειρίζετο ἐσχάτως τόσον ὑπεροπτικῶς, ὥστε ὁ βασιλεὺς τοῦ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ὁ ταπεινὸς ὑπηρέτης του Λοδοβῖκος. Εἰς τὸν πόλεμον ἔφερε τόσα ἔπιπλα, ὅσα καὶ ὁ βασιλεύς, καὶ εἰς τὸ στρατόπεδον ἔπρεπε πρω-

τὸν νὰ γίνεται δι' αὐτὸν φροντὶς, καὶ ἔπειτα διὰ τὸν βασιλέα. Ἀλλ' αὐτὸς οὗτος ᾐσθάνθη τὴν ὀλίγην δύναμιν τῆς ἐξωτερικῆς ὑπολήψεως χωρὶς ἐσωτερικὴν ἀρετὴν, ἐπειδὴ οἱ κόλακές του δὲν ἐπρόσμεναν κἂν τὸν θάνατόν του διὰ νὰ τὸν ἐγκαταλείψωσιν· εἰς τὰς δύω τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀῤῥωστίας του ἦτο ἄδειον τὸ οἴκημά του, αἱ θύραι ἀνοικταὶ, καὶ κἀνεὶς δὲν ἐφρόντιζε δι' αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐκκομιδὴν τοῦ λειψάνου του παρεκτὸς τῶν ἱερέων πολλὰ ὀλίγοι ὑπηρέται του τὸν ἠκολούθησαν παίζοντες.

Κἀνεὶς δὲν ἐχάρη τόσον διὰ τὸν θάνατον τοῦτον, ὅσον ἡ βασίλισσα μήτηρ, ἥτις ἐπροσπάθει τώρα νὰ ἐμβῇ εἰς τὸν ἀρχαῖον τόπον της. Πάλιν ὁ πιστός της Ῥιχελιεὺς ἔμελλε νὰ τὴν βοηθήσῃ, καὶ μὲ τὴν δολιότητά του ἐκατώρθωσε τοὐλάχιστον νὰ παραληφθῇ αὕτη πάλιν εἰς τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον. Ὁ Ῥιχελιεὺς μὲ τὴν φρόνησιν καὶ ὑπόκρισίν του ἔλαβε τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1622) μετὰ χαρᾶς ἀπὸ τὴν Ῥώμην τὸν Καρδινάλικὸν πῖλον, τὸν ὁποῖον τοῦ εἶχαν ὑποσχεθῆν. Τελευταῖον μετὰ δύω ἔτη ἔφθασεν εἰς τὸν πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὸν σκοπόν του. Μία μεταβολὴ τοῦ λειτουργείου ἔκαμεν ἀγάπητὸν εἰς τὸν βασιλέα τὸν χρηματιστὴν Βιευβίλλιον; καὶ τοῦτον ἐβασάνιζεν ἡ βασίλισσα τόσον; ὥστε τῆς ὑπεσχέθη τὴν κατόρθωσιν τοῦ πράγματός. Παρελήφθη λοιπὸν ὁ Ῥιχελιεὺς (29 Ἀπριλ. 1624) εἰς τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον, μ' ὅλας τὰς ἀντιλογίας τῶν ἄλλων λειτουργῶν, οἵτινες ἐφοβοῦντο πρὸ πολλοῦ τὸ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦματου, καὶ οἵτινες καὶ τώρα τὸν ὑπεχρέωσαν νὰ λέγῃ μόνον εἰς τὸ βουλευτήριον τὴν γνώμην του χωρὶς νὰ ἀνακατώνεται περαιτέρω εἰς τὴν μεταχείρισιν τῶν πραγμάτων. Μὲ ταπείνωσιν ἀπεκρίθη ὁ νέος Καρδινάλιος, ὅτι αὐτὸς τοὺς ζητεῖ αὐτὴν τὴν χάριν, νὰ μὴ τὸν ἐπιφορτίζουν ἔργα, τὰ ὁποῖα δὲν τοῦ συγχωρεῖ ἡ ἀσθενὴς ὑγιεία του.

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν (Ἰούν. 1624) ἐκλεί-

σθῃ εἰς Παρισίους γαμική τις συνθήκη μεταξὺ ἀδελφῆς τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ διαδόχου τῆς Ἀγγλίας, τοῦ μετὰ ταῦτα Καρόλου Α', τὴν ὁποίαν ἀναφέρομεν ἐδῶ μόνον διὰ νὰ δώσωμεν παράδειγμα ποίας σχέσεις ἀδημονίας εἶχε γεννήσειν τότε ἡ λεγομένη étiquette τῶν ζηλοτύπων αὐλῶν. Ἐκ τῶν ἐπιτρόπων τῆς Γαλλίας εἰς τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἦτο καὶ ὁ νέος λειτουργὸς Ῥιχελιεύς. Καθὸ Καρδινάλιος εἶχε τὴν προτίμησιν ἀπὸ τοὺς Ἀγγλικοὺς πρέσβεις. Ἀλλ' οὗτοι ἐπίστευαν ὅτι τὸ πολιτικὸν ἀπῄτει τοὐλάχιστον, ὅταν ἔμελλαν νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦν, νὰ μὴ καθίσῃ ἐκ δεξιῶν των. Ἀλλ' ὁ ὑπερήφανος ἱερεὺς δὲν παρῄτει τὰ πρωτεῖα, καὶ οἱ πρέσβεις ἔμελλαν νὰ ἐπιστρέψουν ἄπρακτοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἐὰν δὲν ἐπενοεῖτο ὁ ἐφεξῆς δρόμος: ἐσυμφωνήθη νὰ προσποιηθῇ ὁ Καρδινάλιος τὸν ἄρρωστον, καὶ νὰ δεχθῇ τὸν χαιρετισμὸν εἰς τὴν κλίνην. Οὕτω διετηρήθη ἡ τιμὴ τῆς Ῥώμης καὶ τῆς Ἀγγλίας!

2. Ῥιχελιέως Πολιτικὴ διοίκησις. (1624 — 1642).

Τὰ πρῶτα βήματα τοῦ νέου λειτουργοῦ ἐπρόδιδαν ἤδη ἱκανῶς ποῖον δρόμον εἶχε κατὰ νοῦν νὰ λάβῃ. Ὄχι μόνον ἤθελε νὰ εἶναι λειτουργός, ἀλλὰ πρῶτος καὶ ἐπ' ἀληθείας μόνος λειτουργός. Ἀπὸ τοῦτο κἀνεὶς δὲν τὸν ἐμπόδιζε περισσότερον παρὰ ὁ προβιβαστής του Βιευβιλλιός. Ἐπειδὴ ἦτο ἐπιτεθειμένον εἰς τοῦτον τὸν ἄνδρα τὸ μέγα βάρος νὰ πορίζῃ ἀργύριον διὰ τὰ μεγάλα ἔξοδα τοῦ βασιλείου, διὰ τοῦτο ἠναγκάζετο ὄχι μόνον νὰ μεταχειρίζεται ὁπωσοῦν σκληρῶς τοὺς δευτέρους ὑπουργούς, ἀλλὰ καὶ τινῶν ὀκνηρῶν καὶ ἀχρήστων ἐσμίκρυνε τοὺς μισθούς, ἐὰν δὲν ἠδύνατο ἄλλως νὰ εὕρῃ τὰς ζητουμένας ποσότητας. Ἡ ἰδία του μετρία περιουσία τὸν ἐδιαφύλαττεν ἀπὸ τὴν ὑποψίαν τῆς κλοπῆς, ἀλλὰ τοῦτο δὲν τὸν ὠφέλησεν ἕως

τέλους. Ἀφοῦ ἐσωρεύθησαν παράπονα κατὰ τῆς σκληρότητός του, ὁ Ῥιχελιεὺς διὰ τῆς βασιλίσσης μητρὸς ἐκατάπεισε τὸν ἄκριτον βασιλέα ὄχι μόνον νὰ τὸν ἐξώσῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν φυλακώσῃ. Εὕρισκε λοιπὸν ὁ Ῥιχελιεὺς πάντοτε εὐρυχωρίαν, καὶ ἐπειδὴ ἐκρύπτετο πάντοτε ὑποκάτω τῆς βασιλίσσης, ὅλα τὰ τολμήματάτου ἀπεδίδοντο εἰς ἐκείνην.

Μέγας βρασμὸς τῆς αὐλῆς, γεννηθεὶς τὸ 1626 ἔτος, τὸν ἔδωκε καιρὸν νὰ κάμῃ τοὺς ἐχθρούς του νὰ αἰσθανθῶσι μὲ ἓν κτύπημα τὴν φοβερὰν δύναμιν τοῦ βραχίονός του. Ἐπειδὴ ὁ ἀσθενὴς βασιλεὺς δὲν ἠλπίζετο ὅτι θέλει γείνειν μακρόβιος οὔτε θέλει ἀποκτήσειν ἀπογόνους, ἐπροσηλόνοντο ὅλοι εἰς τὸν ἀδελφόν του καὶ πιθανὸν διάδοχόν του, τὸν Δοῦκα Γάστωνα ἐξ Ἀνδεγαυΐας, καὶ ἡ Μαρία ἡ Μεδίκη, καὶ ὁ Ῥιχελιεὺς, οἵτινες ἤθελαν νὰ βαδίζουν ἀκόμη ἀσφαλέστερα, τοῦ ἐδιάλεξαν γυναῖκα τὴν ὡραίαν πριγκιπέσσαν Μοντπενσιέραν ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Γυϊσίων, διὰ νὰ ὑποχρεώσουν ἐνταυτῷ καὶ τὴν μέλλουσαν βασίλισσαν. Κατ' ἀρχὰς ὁ Δοὺξ δὲν ἔδειξεν ἀποστροφὴν εἰς τὸν γάμον τοῦτον ἕως οὗ πλῆθος μεγάλων ἀρχόντων δι' ἀναριθμήτων προῤῥήσεων καὶ παραδειγμάτων μετέβαλαν τὴν γνώμην του, καὶ μάλιστα ἀφοῦ τὸν παρέστησαν, ὅτι ὁ Ῥιχελιεὺς μὲ τοῦτο ἤθελε νὰ τὸν κάμῃ σκλάβον του καὶ ὅτι εἶναι ἀπρεπὲς εἰς τὸν μέλλοντα μόναρχον νὰ νυμφευθῇ μίαν ὑπήκοόν του. Αἱ διαφοραὶ αὗται συνέδησαν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Καρδιναλίου σφικτότερα μετ' ἀλλήλων, ἐπειδὴ ἀπεφάσισαν ὄχι μόνον κοινῶς νὰ ἀντενεργῶσιν εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἐσυμφώνησαν μὲ ἀφορμὴν κυνηγίου νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦν εἰς τὸ ἀγροκήπιόν του Φλορίακον καὶ ἐκεῖ ἢ νὰ τὸν θανατώσουν ἢ μὲ σπαθία γυμνὰ νὰ τὸν ἀναγκάσουν εἰς ἀτίμους ὑποσχέσεις. Ἀλλὰ Κόμης τις Καβελλίκου, ὅς τις μαζὴ μὲ τοὺς ἄλλους ἦτο εἰς τὸ μυστικὸν, εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ τὸ ἀνακαλύφῃ εἴς τινα Βα-

λέντιον, καὶ αὐτὸς ἐξ εὐσυνειδησίας τὸ ἐπρόδωκεν εἰς τὸν Καρδινάλιον. Οἱ κυνηγοὶ εὕρηκαν ἀπροσδοκήτως τὸ παλάτιον τοῦ Φλοριάκου φυλαττόμενον μὲ ἰσχυρὰν φρουρὰν, καὶ ὑπέστρεψαν ὀπίσω ἔντρομοι. Διὰ βασιλικῆς (ἤγουν Ῥιχελιεκῆς) προσταγῆς ἐφυλακώθησαν ὁ Κόμης Καβελλίκου, ὁ Δοὺξ Βινδοκίτου καὶ ὁ τούτου ἀδελφὸς, ὁ μέγας προεστὼς τοῦ Βουρβονίου· ὁ Μαρισάλιος Ὀρνάνιος, πρώην αὐλικὸς δομέστικος τοῦ Γάστωνος, ἦτο φυλακωμένος ἤδη ἀρχήτερα· ὁ τελευταῖος καὶ ἀπέθανεν εἰς τὴν φυλακὴν, ἴσως ἀπὸ φαρμάκιον, ἐπειδὴ εἰς τὸν Καρδινάλιον πᾶν μέσον τῶν σκοπῶν του ἦτο ἀδιάφορον. Τοῦ Κόμητος Καβελλίκου ἔγεινεν ἡ κρισολογία, καὶ ἐπειδὴ ὁ Ῥιχελιεὺς ἤθελε νὰ τὸν δείξῃ θανάτου ἄξιον, οἱ ἀγορασμένοι κριταὶ τὸν ἀπεφάσισαν τοιοῦτον. Ἀπεφασίσθη νὰ ἀποκεφαλισθῇ εἰς Νάννετον, ὅπου ἦτο φυλακωμένος. Οἱ φίλοι του ἐδωροδόκησαν τὸν ἐν Ναννέτῳ δήμιον νὰ ἀπομακρυνθῇ ἐκεῖθεν ὡς κατὰ συμβεβηκός. Ἀλλὰ τοῦ Ῥιχελιέως τὸ ἀναντίῤῥητον πρόσταγμα ἐζήτει νὰ βαλθῇ ἡ ἀπόφασις εἰς πρᾶξιν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὁπόταν φθάσῃ ἐκεῖ. Ἐκ τοῦ φόβου των ἔδωκαν τὸ ἔργον τοῦ δημίου εἰς δύω κακούργους, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπεσχέθησαν ἀντὶ τούτου τὴν συγχώρησίν των, καὶ τοῦτο ἔκαμε τὸν θάνατον τοῦ ταλαιπώρου Κόμητος πολὺ ὀδυνηρὸν, ἐπειδὴ μετὰ τριάκοντα κτυπήματα μόλις ἔπεσε κάτω ἡ κεφαλή του. Ὁ Δοὺξ Ἀνδεγαυΐας, ἐπίσης ἀκέφαλος καθὼς καὶ ὁ βασιλεὺς, ἠναγκάσθη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸ θέλημα τοῦ Καρδιναλίου, ἐφιλιώθη κατὰ τὸ φαινόμενον πολλὰ τρυφερῶς μετ' αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦ βασιλέως, ἔστερξε τὸν γάμον τῆς Πριγκιπέσσης Μοντπενσιέρας, καὶ ἔλαβε πολὺ ἐτήσιον ἀργύριον ἐκ τῆς βασιλείας καὶ προσέτι τὸ Δουκάτον τῆς Αὐρηλίας, τοῦ ὁποίου τώρα ἔφερνε τὸ ὄνομα. Τὴν 5 Αὐγ. 1626 ἐπανηγυρίσθη ὁ γάμος.

Ὁ Ῥιχελιεὺς εἶχεν ἀποφύγειν εἰς τοῦτον τὸν

ἀγῶνα μὲ ἀξιοθαύμαστον τέχνην πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ φανῇ ὅμοιον ἰδίας του φιλεκδικίας, καὶ ἐπ' ἀληθείας ἐμεγάλυνε τόσον τὴν ὑπόκρισίν του, ὥστ' ἐπαρακάλεσε νὰ τοῦ συγχωρηθῇ ἡ παραίτησις, „ἐπειδὴ καὶ ἔβλεπεν ὅτι ἐφθόνουν πολὺ τὴν τύχην του νὰ εἶναι τιμημένος μὲ τὴν ἐμπιστοσύνην τῆς μεγαλειότητός του.“ Ἡ δολιότης αὕτη ἔφερε τὸ ἐπιθυμητὸν ἀποτέλεσμα. Καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ μήτηρ του τὸν ἐβεβαίωσαν, ὅτι τοὺς εἶναι ἀναγκαῖος καὶ ἀνεκτίμητος, καὶ ἐπρόσταξαν νὰ τοῦ δοθῇ μεγάλη φρουρὰ, τὴν ὁποίαν μετὰ μακρὰν φαινομένου ἐναντίωσιν τὴν ἐδέχθη μετ' εὐχαριστίας. Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1627) ἔλαβε τὸ νεοσύστατον ἀξίωμα πρώτου κυβερνήτορος τοῦ Γαλλικοῦ ναυτικοῦ, μ' ὅλον ὅτι ὀλίγον ἐγνώριζε τὰ τῆς θαλάσσης, καὶ καθέδραν εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ εἰς ὅλας τὰς συναρχίας καὶ τὰ δικαστήρια. Ἔκτοτε ἐκυβερνᾶτο ἀπ' αὐτὸν ὅλη ἡ Γαλλία.

Τὸ πρῶτον μέγα ἐγχείρημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἠθέλησε νὰ κλεϊσθῇ, ἦτο ἡ παντελὴς γύμνωσις ἀπὸ τῶν ὅπλων τῆς φατρίας, ἥτις ἐξ ἑκατὸν ἤδη ἐτῶν ἐπροξένησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τόσας ταραχὰς, καὶ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς ἄλλας, δηλαδὴ τῆς φατρίας τῶν Καλβινιστῶν. Ἐξεύρομεν, ὅτι ὁ Λουΐνης τὴν εἶχε πολεμήσειν. Καὶ ὕστερ' ἀπ' αὐτὸν τὴν ἐπολέμησαν, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ Ῥιχελιεὺς ἤθελε νὰ τὴν κάμῃ πάντη ἄοπλον, καὶ πρὸ πάντων νὰ τῆς ἀποσπάσῃ τὰ φρούρια, τῶν ὁποίων σταθερώτατον ἦτο ἡ Ῥυπέλλα. Ὅλαι αἱ δυνάμεις τοῦ βασιλείου ἐσυνάχθησαν εἰς τοῦτο. Μὲ τὴν Ἱσπανίαν καὶ Ὀλλανδίαν ἔγειναν συμμαχίαι, καὶ αἱ δύω ἐδάνεισαν πλοῖα εἰς τοὺς Γάλλους. Εἰς δὲ τοὺς Καλβινιστὰς ἔστειλαν οἱ Ἄγγλοι βοήθειαν, ἀλλ' εἶχαν καὶ αὐτοὶ ἰδίας των δυνάμεις ἱκανὰς, καὶ ὁ ἀρχηγός των, ὁ Δοὺξ Ῥοάνου, ἦτο δόκιμος πολεμιστής. Εἰς τὴν Λαγγουεδοκίαν τοὺς ἐπολέμει ὁ Πρίγκιψ Κονδαίου. Τὴν πολιορκίαν τῆς Ῥυ-

πέλλης ἠθέλησε νὰ κάμῃ ὁ Ῥιχελιεὺς αὐτός. Τὸ καλοκαίριον 1627 ἐκίνησαν τὰ στρατεύματα μαζὴ μὲ τὸν βασιλέα, τὸν ὁποῖον ἤθελεν ὁ Ῥιχελιεὺς νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν. Ἐκυρίευσαν πολλοὺς μικροὺς τόπους τῶν Καλβινιστῶν, καὶ μετὰ τοῦτο περιεκλείσθη ἡ Ῥυπέλλα ἐκ ξηρᾶς μὲ χαρακώματα μεγάλα, ἐπειδὴ τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως ἐφαίνοντο ἀκατανίκητα, ὥστε μέσον ἄλλο δὲν ἦτο, εἰμὴ νὰ τὴν βιάσωσι μὲ τὴν πεῖναν. Διὰ νὰ τῆς ἀποκλεισθῇ καὶ ἡ ἀπὸ θαλάσσης εἰσκομιδὴ, ἐδιώρισεν ὁ Ῥιχελιεὺς διὰ τοῦ ὑδραγωγοῦ, ὅς τις ἦτο πλατὺς 740 ὀργυιὰς καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν ἔφερεν εἰς τὸν λιμένα, νὰ κτισθῇ πρόσχωμα, τὸ ὁποῖον ἐθαυμάσθη ὡς ἀριστούργημα τῆς ὑδραυλικῆς, καὶ ἐνομίζετο ἀδύνατον πρὸ τῆς τελειώσεώς του. Τώρα ἐδίσταζαν καὶ οἱ Ῥυπελλῖται περὶ τῆς σωτηρίας των, ἐπειδὴ Ἀγγλικὸς στόλος, ὅς τις τὸν Μάϊον 1628 ἐφάνη εἰς τὸν λιμένα, ὑπέστρεψε πάλιν ὀπίσω, ἀφοῦ ἴδε τὰς δυνατὰς τῶν πολιορκητῶν ἑτοιμασίας.

Κατὰ τὸν Μάρτιον ἤδη τοῦ ἔτους τούτου ηὔξησεν ἡ πεῖνα εἰς τὴν πόλιν τόσον, ὥστε ἡ Δούκησσα Ῥοάνου καὶ αἱ θυγάτερες της δὲν ἔτρωγαν εἰμὴ ἵππειον κρέας καὶ τρεῖς ἢ τέσσαρας οὐγκίας ψωμίου καθ' ἡμέραν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἱεροκήρυκες δὲν ἔλειπαν νὰ ἐνθουσιάζουν τὸν λαὸν, ἐπρόκριναν νὰ ἀποθάνουν ὡς μάρτυρες παρὰ νὰ παραδοθῶσιν. Μέγιστον ἡρωϊσμὸν ἔδειξε κάποιος Ἰωάννης Γυΐτων, μικρὸς τὸ σῶμα, ἀλλὰ σταθερὸς τὸ πνεῦμα. Τοῦ ἐπρόσφεραν ἐκ συμφώνου, ἀφοῦ ἡ πολιορκία διήρκεσεν ἥμισυ ἔτος, τὴν πολιταρχίαν. Ἀντέτεινε πολὺν καιρὸν, τέλος εἶπε (4 Μαρτίου 1628): „Ἐπειδὴ τὸ θέλετε, γίνομαι πολίταρχος, ἀλλὰ μὲ τὴν συνθήκην νὰ μὲ εἶναι συγχωρημένον νὰ ἐμπήξω τὸ σπαθίον εἰς τὸ στῆθος τοῦ πρώτου, ὅς τις ἤθελεν ὁμιλήσειν περὶ παραδόσεως. Ἐμὲ αὐτὸν πρέπει νὰ κάμετε τοῦτο, εὐθὺς ἀφοῦ δείξω κλίσιν εἰς τοῦτο, καὶ διὰ τοῦτο ζητῶ νὰ μένῃ

τοῦτο τὸ σπαθίον ἐπὶ τῆς τραπέζης.“ Ἐδιατήρησε δὲ τὸ φρόνημά του τοῦτο ἕως τέλους. Ὅταν ἡ ἔλλειψις ηὔξησε καθ' ὑπερβολὴν, τοῦ ἔδειξέ τις ἄνθρωπον κατάξηρον ἀπὸ τὴν πεῖναν. Ὁ Γυΐτων τοῦ ἀπεκρίθη: „Σὲ φαίνεται παράξενον; Καὶ ἡμεῖς οἱ δύω θέλομεν κατασταθῆν οὕτως, ἐὰν δὲν λάβωμεν κάμμίαν βοήθειαν.“ — Ἄλλος τοῦ εἶπεν: ἀποθνήσκουν τόσοι, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου δὲν θέλει μείνειν κἀνεὶς ζωντανὸς εἰς τὴν πόλιν: „Ἕνας ἂν μείνῃ διὰ νὰ κλείῃ τὴν πύλην, εἶπεν ὁ Γυΐτων, εἶναι ἱκανός.“

Οὕτως ἐβάσταξεν ἡ πόλις ἀκόμη ἑπτὰ μῆνας. Πάντοτε ἤλπιζε βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους, ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι τὴν 19 Σεπτεμβ. ἦλθεν ἕνας ἀπὸ τοὺς καλλίστους στόλους τῆς Ἀγγλίας, τίποτε ὅμως δὲν ἐκατωρθώθη ἐκ τούτου. Ἐναντίος ἄνεμος, ἀμέλεια τοῦ ναυάρχου καὶ κακὴ θέλησις τῶν Ἄγγλων ἐν γένει, ἔκαμαν ὥστε ὁ στόλος ἀφοῦ ἐκανόνισε τὸν Γαλλικὸν μίαν ὁλόκληρον ἡμέραν (3 Ὀκτωβ.) ὑπέστρεψεν ἄπρακτος καθὼς καὶ ὁ πρῶτος. Εἰς τοὺς Καλβινιστὰς ὅμως ἔκαμε τὸ καλὸν τοῦτο, ὅτι ὁ Ῥιχελιεὺς, ὅς τις δὲν ἤθελε νὰ μεσιτεύσῃ ξένη δύναμις μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ὑπηκόων του, ἔκαμε μὲ αὐτοὺς καλητέρας συνθήκας, καὶ μὲ αὐτὰς παρεδόθησαν τελευταῖον οἱ ὀλίγοι ἄνθρωποι, οἵτινες ἔμειναν ὑπόλοιποι ἀπὸ τὴν πεῖναν μετὰ δεκατεσσάρων μηνῶν πολιορκίαν. Ἡ φρουρὰ, ἥτις συνεπληροῦτο ἀκόμη ἀπὸ ἑξήκοντα τέσσαρας Γάλλους καὶ ἐννενήκοντα Ἄγγλους, ἔλαβεν ἐλευθέραν ἔξοδον, οἱ ἀξιωματικοὶ μὲ τὰ ὅπλα κατὰ πλευρὰν, καὶ οἱ κοινοὶ μὲ ἄσπρα ῥαβδία. Ἀνίσχυροι ὡσὰν σκιαὶ ἐκβῆκαν ἀπὸ τὴν πύλην. Τὴν 30 Ὀκτωβ. 1628 ἐμβῆκαν οἱ Γαλλικοὶ δορυφόροι. Εἰς τὴν πύλην εὕρηκαν τὸν γενναῖον Γυΐτωνα, ὅς τις τοὺς ἐπαράδωκε τὰ κλειδία μὲ σύντομον λόγον. Ὁ Μαρισάλλος Σαμβέργιος τοῦ εἶπεν, ὅτι τὸ ἀξιώμάτου καὶ ὅλα τὰ προνόμια τῆς πόλεως ἐκατ-

αργήθησαν, καὶ ὅτι αὐτὸς δὲν ἔχει τι πλέον νὰ κάμῃ εἰμὴ νὰ ὑπάγῃ ἥσυχος εἰς τὸν οἶκον του. Οἱ δὲ κάτοικοι ὥρμησαν εἰς τοὺς ἐμβαίνοντας στρατιώτας διὰ νὰ τοὺς ἁρπάσωσι τὸ ψωμίον, τὸ ὁποῖον εἶχαν εἰς τὰ κρεμάμενα σακκύλιά των, καὶ οὗτοι συμπονήσαντες τὴν ἐλεεινὴν θέαν των, τοὺς τὸ ἔδωκαν θεληματικοί. Ὅταν δὲ μετὰ τοῦτο ὁ Καρδινάλιος ἐπρόσταξε νὰ φέρουν πολὺ ψωμίον εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ τὸ μοιράσωσι δωρεὰν, πολλοὶ τὸ ἔχαψαν τόσον ὁρμητικῶς, ὥστε ἀπέθαναν ἐκ τούτου.

Ὁ βασιλεὺς ἔκαμε τὴν εἴσοδόν του τὴν 1 Νοεμβ., ἐπειδὴ ἡ πόλις ἦτο γεμάτη τόσης λοιμώδους δυσωδίας καὶ ἀκαθαρσίας, ὥστε μόλις τὴν ἐκαθάρισαν ὁπωσοῦν εἰς δύω ἡμέρας. Ἐλογαριάσθησαν 15,000 ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἀπέθαναν τῆς πείνας. Ἐκ τούτων πολλοὶ ἔκειντο ἀκόμη ἄταφοι εἰς τοὺς οἴκους των, πολλοὶ εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ἐκκλησιῶν, ὅπου πρὸ ὀλίγων ὡρῶν τοῦ τέλους των ἐσύρνοντο διὰ νὰ ἐκπνεύσωσι τοὐλάχιστον εἰς γῆν ἁγίαν. Ἀφοῦ ἀνεχώρησεν ὁ βασιλεὺς, κατηδαφίσθησαν τὰ τείχη, καὶ ἐπάρθησαν ὅλα τὰ προνόμια τῆς πόλεως. Ἀλλ' ὅμως ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἐξολοθρεύσουν τὴν Καλβινικὴν θρησκείαν, ἀλλὰ νὰ τὴν ὑποφέρωσι· τρόπος σοφὸς διὰ νὰ μὴ ἐρεθίσωσιν εἰς ἄκρον τοὺς τόσον σκληρὰ βασανισθέντας. Μὲ ταύτας τὰς συνθήκας ἐκλείσθη μετὰ ταῦτα (27 Ἰουν. 1629) εἰς Λαγγουεδοκίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν εἰρήνη μὲ τοὺς Καλβινιστάς. Ὅλων τῶν φρουρίων των ἐκρημνίσθησαν τὰ τείχη· αὐτοὶ ὅμως ἠξιόνοντο ἡμέρου μεταχειρίσεως· καὶ ὁ Δοὺξ Ῥοάνου ἔλαβε δι' ἑαυτὸν καὶ δι' ὅλους τοὺς ὀπαδούς του ἐντελῆ ἀμνηστίαν.

Μετὰ τὸ εὐτυχημένον τοῦτο ἐγχείρημα διεύθυνεν ὁ Ῥιχελιεὺς τὸ βλέμμα του εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐκεῖ ἀπέθανε τὴν 24 Δεκεμβ. 1627 ὁ Δοὺξ Μαντούας καὶ Μοντεφερράτου Βικέντιος Β΄. Ὁ πλησιέ-

στατος κληρονόμος του ἦτο ὁ Δοὺξ Νιβέρνου Κάρολος Α', ἀλλ' ὄχι πολὺ κατωτέρας ἀντιποιήσεις εἶχεν ὁ Δοὺξ Γυαρδιστάλλου Φερδινάνδος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Πάπας καὶ ἡ Ἰσπανία δὲν ἤθελαν ἀσμένως νὰ ἔχωσι Γάλλον εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐγνώρισεν ὁ πρῶτος τὰ Δουκάτα εἰς τὸν Δοῦκα Γυαρδιστάλλου, καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Αὐστρία ἔστειλαν στρατεύματα εἰς τὴν Μάντουαν διὰ νὰ τὸν ὑπερασπισθοῦν ἐναντίον τῶν Γάλλων. Ἀλλ' ὁ Δοὺξ Νιβέρνου εἶχεν ἤδη παραλάβειν ἀρχήτερα εἰς τὴν ἐξουσίαν του τὸ κληρονόμημα, καὶ ἐπροστατεύθη τώρα ἀπὸ τὸν Ῥιχελιέα τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε τελευταῖον ἔλαβε τὰ νικητήρια. Ὁ περὶ τούτου πόλεμος ἔγεινε μὲ πολλὴν σκληρότητα, καὶ ὁ Ῥιχελιεὺς ἔλαβε τώρα τὴν μέχρι τοῦδε μὴ παροῦσαν εἰς τὴν Γαλλίαν ἀξίαν τοῦ ἀρχιστρατήγου (Generalissimus) ὅλων τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων. Τῳόντι δὲ πολὺν καιρὸν ἐκυβέρνησεν αὐτὸς τὸν πόλεμον ὄχι χωρὶς ἀποδείξεις γνησίων στρατηγοῦ προτερημάτων. Πνεῦμα ὡς τὸ ἰδικόν του ἐπροσαρμόζετο εἰς ὅλους τοὺς τόπους.

Αἱ ἔριδες αὗται ἔκαμαν καὶ μίαν χωριστὴν ἐνέργειαν εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Παρισίων. Μαρία ἡ ἐκ Μεδίκων ἐμίσει τὸν Δοῦκα Νιβέρνου, καὶ ἐξ ἀρχῆς κατέτρεχε τὸ νέον κληρονόμημά του. Διὰ τοῦτο τῆς ἦτο πολλὰ ἐναντίον, ὅτι τὸν ἐπροστάτευαν μὲ τόσον ζῆλον, καὶ πολλὰ παράξενον, ὅτι ὁ Καρδινάλιος Ῥιχελιεύς, τὸν ὁποῖον εἶχεν ὑποχρεώσειν εἰς αἰώνιαν εὐγνωμιοσύνην, τῆς ἀντεστάθη κατὰ τοῦτο φανερώτατα. Τώρα πρῶτον ἐκατάλαβεν, ὅτι ὁ ὑπηρέτης ἔγειγεν αὐθέντης, καὶ ἡ σταθερογνωμία του τὴν παρώργιζε τόσον, ὥστ' ἐπέμεινεν εἰς τὸν βασιλέα νὰ ἀποβάλῃ τὸν ὑπεροπτικὸν λειτουργόν. Ὁ δὲ Ῥιχελιεὺς ἐξ ἐναντίας ἐδιπλασίασε τὴν προσοχήν του πρὸς τὸν βασιλέα, δὲν τὸν ἄφινε ποτὲ ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ ἐμπόδιζεν ἐπιμελέστατα πᾶσαν ἐντάμωσιν αὐτοῦ μετὰ τῆς μητρός του. Αὕτη τελευταῖον ἐπροσποιήθη ἀρ-

ρωστίαν, καὶ ἐφανέρωσεν εἰς ὅλους ὅτι δὲν ἐδέχετο ἄλλον εἰς τὸ οἴκημά της εἰμὴ τὸν βασιλέα. Δὲν ἔλειψεν οὗτος νὰ ὑπάγῃ εἰς ἐπίσκεψίν της (10 Νοεμβ. 1630), καὶ αὕτη τὸν ἐπεφορτίσθη τώρα μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς γυναικείου εὐγλωττίας. Ἐκλονίζετο ἤδη ὁ βασιλεὺς, ὅταν διαμιᾶς ἐμβῆκεν ὁ Καρδινάλιος. Τοῦ ἦσαν περικλεισμέναι ὁλόγυρα ὅλαι αἱ θύραι ἕως οὗ τελευταῖον εὗρηκε μίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε λησμονήσειν ἡ βασίλισσα νὰ κλείσῃ: „Ὦ κυρία μου, ἐφώναξεν ὁ βασιλεὺς ἐκστατικὸς, ἐδῶ εἶναι αὐτὸς προσωπικῶς!“ — Ὡμιλούσατε λοιπὸν περὶ ἐμοῦ; ἠρώτησεν ὁ Καρδινάλιος. Ἡ βασίλισσα ἠθέλησε νὰ τὸ ἀπαρνηθῆ. „Ὁμολογήσατέ το κυρία μου,“ εἶπεν ὁ Ῥιχελιεύς. — Ναὶ, ἐφώναξεν ἡ βασίλισσα, ὡμιλούσαμεν περὶ σοῦ τοῦ ἀγνωμονεστάτου τῶν ἀνθρώπων.“ Μὲ τοῦτον τὸν τόνον τοῦ ἐπέπληξε πράγματα τινὰ, τὰ ὁποῖα ἔκαμεν ἀσυγχωρήτως, καὶ ἐπαρακάλεσε τὸν βασιλέα νὰ τὸν ἐξορίσῃ. Ὁ Καρδινάλιος, ὅς τις δάκρυα καὶ λόγια ἐμεταχειρίζετο εὐκολώτατα, ἔκλαυσε μεγάλως, ἐγονάτισεν, ἐπαράστησε μὲ εὐγλωττίαν τὴν εἰλικρίνειαν τῶν σκοπῶν του, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ μαλακύνῃ τὴν ἀγριωμένην γυναῖκα, ἐπαρακάλεσεν αὐτὸς τὸν βασιλέα μὲ στεναγμοὺς νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἄδειαν νὰ μακρυνθῇ ἀπὸ τὴν αὐλὴν καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν ἔρημον διὰ νὰ κλαίῃ ἐκεῖ ἐφ᾽ ὅρου ζωῆς του τὴν δυστυχίαν ὅτι ἔχασε τὴν εὐμένειαν τῆς βασιλίσσης μητρός. Ὁ Λοδοβῖκος εἶχε μεγάλην κλίσιν νὰ τὸν βαστάξῃ καὶ ὡμίλησεν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἡ μήτηρ ἐπέμεινεν εἰς τὴν αἴτησίν της, καὶ τὸν ἠρώτησε πολλάκις μὲ ῥεύματα δακρύων, ἂν ἠδύνατο νὰ εἶναι τόσον ἀπάνθρωπος νὰ προτιμήσῃ ὑπηρέτην ἀπὸ τὴν μητέρα του.

Μὴ ἐξεύρων ὁ Ῥιχελιεὺς πῶς θέλει τελειώσειν ὁ κίνδυνος, ἐζήτησε παρηγορίαν καὶ συμβουλὴν ἀπὸ τὸν φίλον του, τὸν Καρδινάλιον Βαλέττιον. Ὁ δὲ βασι-

λεὺς ὑπῆγεν εἰς τὸν ἀγαπητόν του Σαντ. Σίμωνα καὶ τοῦ παρέστησε τὸ πρᾶγμα. Οὗτος δὲ, ὑποχρεωμένος πολὺ ἀπὸ τὸν Καρδινάλιον, ὡμίλησεν ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀποδεικνύων εἰς τὸν βασιλέα πόσον εὐτύχησαν ἕως τώρα τὰ ἐγχειρήματα τοῦ Καρδιναλίου, ὅτι δὲν θέλει εὑρεθῆν ἄνθρωπος νὰ πιάσῃ τὸν τόπον του. Εἰς τὸν βασιλέα ἤρεσαν οἱ λόγοι οὗτοι· καὶ αὐτὸς ἐπροτίμα τὸν Ῥιχελιέα παρὰ τὴν μητέρα του, τῆς ὁποίας αἱ ὀλολυγαὶ, φλυαρίαι, προσταγαὶ, ἀντιλογίαι τοῦ ἐγίνοντο καθ᾽ ἑκάστην μισητότερα. Διὰ νὰ διασκεδάσῃ τὴν μελαγχολίαν του, ἐκβῆκεν εἰς τὰς Βερσαλίας. Ὁ Ῥιχελιεὺς μαθὼν εὐθὺς τὰ πάντα ἀπὸ τὸν Σαντ-Σίμωνα, ἔσπευσε κατόπιν του μὲ τὸν Βαλέττιον, ἔστειλε πρῶτον τοῦτον εἰς τὸ οἴκημα τοῦ βασιλέως, καὶ προσκληθεὶς καὶ αὐτὸς ἔπειτα ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας τοῦ μονάρχου. Καὶ οἱ δύω ἔχυσαν δάκρυα, ὁ Ῥιχελιεὺς τὸν εὐχαρίστησε διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν εὐμένειάν του καὶ τὸν ὠνόμασε τὸν ἄριστον ἡγεμόνα ἀφ᾽ ὅσους ἔχει ὁ κόσμος. „Καὶ ἐγὼ, ἀπεκρίθη ὁ Λοδοβῖκος, σὲ ἔχω τὸν πιστότατον τῶν, ὅσοι ὑπάρχουσι, λειτουργῶν. Εἶμαι μάρτυς τῆς τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης, τὴν ὁποίαν ἔδειξας πάντοτε εἰς τὴν βασίλισσαν μητέρα μου. Ἐὰν ἐλησμόνεις τὸ πρὸς αὐτὴν χρέος σου, ἤθελα σηκώσειν ἀπὸ σοῦ τὴν χεῖρα μου, ἀλλ᾽ ἐξεύρω ὅτι παραπονεῖται κατὰ σοῦ χωρὶς ἀνάγκην. Ἐκυριεύθη αὕτη ἀπὸ φατρίαν, τὴν ὁποίαν ἐξεύρω νὰ διαλύσω ἐντὸς ὀλίγου. Κάμνε τὸ ὑπούργημά σου καθὼς ἕως τοῦδε, καὶ ἐγὼ θέλω σὲ προστατεύειν ἐναντίον ὅλων τῶν ἐχθρικῶν ἐπιβουλῶν.“ — Ὁ Καρδινάλιος ἔπεσεν ἐκ δευτέρου εἰς τὰ γόνατα καὶ ἐβεβαίονεν, ὅτι προτιμᾷ νὰ ἀπομακρυνθῇ παρὰ νὰ δώσῃ ἀφορμὴν καὶ τῆς μικροτάτης διχονοίας μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς μητρός του. Ὁ βασιλεὺς τὸν ἐπαρακάλεσε μετὰ τοῦτο ἐπανειλημμένως νὰ μείνῃ, τοῦ ἔταξεν ἐκ νέου τὴν προστασίαν του, καὶ ἐπρόσταξε νὰ

κατοικῇ εἰς τὸ ἑξῆς εἰς τὸ παλάτιόν του ὑποκάτω ἀπὸ τὰ ἰδικά του οἰκήματα.

Τοιοῦτον τέλος τῆς δολιότητός της δὲν ἤλπιζεν ἡ ἐκ Μεδίκων Μαρία. Ἀκόμη περισσότερον ἐπικράνθη βλέπουσα πάραυτα πολλοὺς φίλους της φυλακονομένους καὶ καθαιρουμένους τῆς ἀξίας των ὡς ταραχοποιούς. Καὶ τὸ χείριστον ἦτο, ὅτι μὲ πρόνοιαν μεγαλητέραν δὲν δύναται ὁ χρηστότατος ἄνθρωπος νὰ ἀποφύγῃ τὰ σφάλματα παρὰ καθὼς τὰ ἀπέφευγεν ὁ Ῥιχελιεύς. Πανταχοῦ ἐκρατεῖτο τόσον εἰς τὰ ὅρια τῆς μετριότητος, τιμῆς καὶ ταπεινότητος, ὥστε δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τὸν μεμφθῇ κἀνεὶς εἰς τίποτε. Ἐξ ἐναντίας δὲ εἶχεν εἰς τὰς συναναστροφὰς τῶν ἐχθρῶν του πάντοτε κατασκόπους, ἐμάνθανεν ἀπ' αὐτοὺς πάντα λόγον, καὶ ἤξευρε νὰ τὸν μεταχειρισθῇ κατὰ καιρὸν ἐξαιρέτως εἰς τὸν βασιλέα. Οὗτος ἐπαρωργίσθη τόσον ἀπὸ τὰς πολλὰς ἐρχομένας εἰς τὰ ὦτα του μηχανοῤῥαφίας τῆς μητρός του, ὥστε ὁ Ῥιχελιεὺς ἐτόλμησε νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῆς ἀπομακρύνσεώς της. Πρὸς τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἀντέτεινε τοῦ βασιλέως ἡ εὐαίσθητος συνείδησις, ἀλλ' ἀφοῦ διὰ συνεργίας τοῦ Ῥιχελιέως ἱερεῖς τινὲς παρέστησαν τὴν γραφικὴν ἀπόφασιν, ὅτι ὁ βασιλεὺς μὲ ἀγαθὴν συνείδησιν δύναται νὰ ἀποβάλῃ τὴν μητέρα του, ὅταν αὕτη ταράττῃ τὴν κυβέρνησίν του, καὶ προσέτι ὅτι εἶναι ὑπόχρεως εἰς τοῦτο διὰ τὸ κοινὸν καλὸν, ἐνέδωκεν ὁ Λοδοβῖκος εἰς τοὺς λόγους τῶν φίλων του, καὶ τοὺς ἐπαράγγειλε νὰ ἐπινοήσουν τὸν εὐπρεπέστατον τρόπον.

Νὰ τὴν ἐξώσουν ἀπὸ τοὺς Παρισίους, ἐφαίνετο πολλὰ σκληρόν. Ἀπεφάσισαν νὰ ὑπάγῃ ὁ βασιλεὺς εἰς Κομπένδιον, καὶ αὐτὴν — ἐὰν ὡς ἦτο πιθανώτατον τὸν ἠκολούθει ἐκεῖ — νὰ τὴν ἐμποδίσουν ἐκεῖ μὲ βίαν. Τοῦτο καὶ ἔγεινεν. Ὁ βασιλεὺς ὑπῆγε τὴν 16 Φεβρ. 1631 μὲ τοὺς αὐλικούς του εἰς Κομπένδιον, καὶ αὐτὴ, ἥτις τὸν ἠκολούθει ὡς σκιά του, ὑπῆγε κατ-

ὀπίν του τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν μὲ τοὺς ἰδικούς της. Πρὶν κάμῃ τὸ ἄνοστον τοῦτο πρᾶγμα ὁ βασιλεὺς, ἠρώτησεν ἀκόμη μίαν φορὰν τοὺς συμβούλους του νὰ τοῦ δώσουν τὴν περὶ τούτου γνώμην των. Ὁ Ῥιχελιεὺς πολλὴν ὥραν δὲν ἤθελε νὰ ὁμιλήσῃ, καὶ ἐπαρακάλει νὰ τοῦ δοθῇ ἄδεια νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν αὐλήν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἐπρόσταξεν ὁ βασιλεὺς νὰ ὁμιλήσῃ, ὡμίλησε πολλὰ σπουδαίως περὶ τοῦ ὅτι πρέπει νὰ ἀπομακρυνθῇ ἡ βασίλισσα. Μετὰ τοῦτο ὑπέστρεφεν ὁ βασιλεὺς εἰς Παρισίους τὴν 23 Φεβρ. πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, καὶ ὅταν ἐξύπνισεν ἡ μήτηρ του, τὴν ἐφανέρωσεν ὁ Μαρισάλιος Ἐτρέης ὅτι ἔχει προσταγὴν νὰ μὴ τὴν ἀφήσῃ νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ ἄλλος τῆς ἔδωκεν ἐπιστολὴν τοῦ υἱοῦ της, διὰ τῆς ὁποίας ἐπαρακαλεῖτο νὰ ὑπάγῃ πρὸς καιρὸν τινὰ εἰς τὸ Παλάτιον τοῦ Μολίνου. Ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ τὸν τρόμον της. Μετὰ πολλὰ παράπονα ἐπαρηγορήθη τελευταῖον, καὶ εἶπεν ὅτι δὲν ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὸ Κομπένδιον, ἐπειδὴ εἶναι ἀδιάφορον εἰς τὴν πολιτείαν ἂν διατρίβῃ ἐδῶ ἢ ἐκεῖ κτλ. Ἐφοβεῖτο μήπως ἀπὸ τοῦ Μολίνου τὴν στείλουν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν πατρίδα της.

Ὁ Ῥιχελιεὺς δὲν ἔλαβε καιρὸν νὰ χαρῇ διὰ τὸν θρίαμβόν του, ἐπειδὴ πρὸ πολλοῦ τοῦ ἐγίνετο παρομοία ἄλλη ἐπιβουλή. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ὁ Δοὺξ Αὐρηλίας Γαστὼν, εἶχε τὰς αὐτὰς αἰτίας νὰ ζηλοτυπῇ τὸν Ῥιχελιέα, τὰς ὁποίας εἶχε καὶ ἡ μήτηρ βασίλισσα, καὶ τὸν ἠνώχλει ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ ἐκείνη, ἐπειδὴ ἀπαύστως, ἀλλ' ἀνισχύρως ἔπλεκε μηχανὰς κατ' αὐτοῦ. Ὁ Ῥιχελιεὺς ἤθελεν ἀσμένως νὰ μὴ τὸν πειράξῃ ὡς πιθανῶς διάδοχον τῆς βασιλείας, ἀλλ' ὁ πρίγκιψ ἐξήλωσε τὸ πρᾶγμα. Ἐσύναξεν εἰς τὴν Αὐρηλίαν μὲ ζῆλον μέγαν ἀργύριον καὶ στρατεύματα, καὶ ἀπέκλινε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν αὐλὴν, ἕως οὗ ἡ μήτηρ του εἶναι ἐξόριστος, καὶ πηδαλιουχεῖ ὁ Ῥιχελιεύς. Τὴν γλῶσσαν ταύτην ἐνόμισεν ὅτι δὲν εἶναι συγχωρημένον νὰ ὑποφέρῃ ὁ Ῥιχελιεύς· συν-

εκάλεσε ταχέως στρατιωτικὸν τάγμα, καὶ μὲ αὐτὸν ἐχρεώστει νὰ ὑπάγῃ ὁ βασιλεὺς εἰς Αὐρηλίαν. Ὁ Δοὺξ ἐξαφνισθεὶς ἀπροσδοκήτως κατέφυγε (τὸν Μάρτ. 1631) εἰς τὴν Βουργονδίαν, ἔπειτα, διωκόμενος καὶ ἐκεῖ, εἰς τὸ Φραγκικὸν Κομητάτον καὶ τελευταῖον εἰς Λοθριγγίαν. Ὁ Ῥιχελιεὺς μετὰ τοῦτο ἐδιώρισε καὶ ἐφυλάκωσαν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ Δουκὸς, ὅλους ἐχθρούς του, καὶ τοὺς ἐκήρυξαν παραβάτας τοῦ τῆς Μεγαλειότητος δικαίου, καὶ ἤθελε νὰ ἀναγκάσῃ τὸ κοινοβούλιον τῶν Παρισίων νὰ καταγράφῃ εἰς τὰ πρακτικά του τὴν κήρυξιν ταύτην. Ἀλλὰ τὸ πανέντιμον τοῦτο συνέδριον δὲν εὕρηκε τόσον ὀρθοὺς τοὺς λόγους τοῦ ἔργου τούτου, καὶ διὰ τοῦτο ἔλαβε τὴν ἐλευθερίαν νὰ ἀποβάλῃ μετριοφρόνως τὸ πρόσταγμα τοῦτο. Τὸ ὑπόμνημα, τὸ ὁποῖον ἐγράφη περὶ τούτου ἔμπροσθεν ὅλων τῶν βουλευτῶν, ἡμερολογήθη τὴν 25 Ἀπριλ. 1631.

Ὁ Ῥιχελιεὺς δὲν ἦτο συνειθισμένος νὰ ἀντιλέγεται ἀπὸ τινὰ εἰς τὸν κόσμον. Ἐπίασε τὴν ἀφορμὴν ταύτην μὲ ζῆλον νὰ καταπατήσῃ ὑποκάτω τῶν ποδῶν του μίαν φορὰν διὰ πάντα τὴν ὑπόληψιν τοῦ κοινοβουλίου, καὶ διὰ τοῦτο ἐκατάπεισε τὸν παρὰ πολὺ εὐπειθῆ του βασιλέα εἰς ἀνήκουστα κινήματα. Συνεκαλέσθη ἔκτακτος συνέλευσις τοῦ βουλευτηρίου (12 Μαΐου), καὶ εἰς αὐτὴν ἀπεφασίσθη νὰ ἀναιρεθῇ δημοσίως τὸ ὑπόμνημα τοῦ κοινοβουλίου ἀπὸ 25 Ἀπριλ. καὶ ἐξ ἐναντίας νὰ ἐμβαλθῇ εἰς τὰ βιβλία τῶν γράμμα, διὰ τοῦ ὁποίου κηρύττεται τὸ ὑπόμνημα ἐκεῖνο παράνομον καὶ οὐδαμινόν. Ἔγεινε τοῦτο μὲ τρόπον ἐφυβριστότατον. Ὅλοι οἱ βουλευταὶ τοῦ κοινοβουλίου ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Λυπάραν, νὰ γονατίσουν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, καὶ νὰ ἀκούσουν ὀξεῖαν ἐπίπληξιν ἀπὸ τὸν σφραγιδοφόρον, ὅτι ἐτόλμησαν νὰ ἐξετάσουν πολιτικὰ πράγματα χωρὶς βασιλικὴν ἄδειαν, ἐνῷ ἐβάλθησαν μόνον νὰ δίδουν δίκαιον εἰς ἰδιωτικὰ πρόσωπα. Ὁ βασιλεὺς ἔλαβε μετὰ

τοῦτο τὴν βίβλον, ὅπου ἦτο γραμμένον τὸ ὑπόμνημα τῆς 25 Ἀπριλ., ἐξέσχισε τὸ φύλον ἔμπροσθέντων, καὶ ἐπρόσταξε νὰ ἐγγραφῇ ἡ ἀπόφασις τοῦ βουλευτηρίου. Εἰς τοὺς βουλευτὰς τοῦ κοινοβουλίου ἐμποδίσθη νὰ ὁμιλήσουν ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως, καὶ οὕτως ἐδέχθησαν σιωπῶντες τὴν ὕβριν, τὴν ὁποίαν τοὺς εἶχε παρασκευάσειν ὁ δεσποτικὸς Καρδινάλιος. Ἀλλ' ὅμως εἶχαν ἱκανὴν καρδίαν νὰ ἀναφέρουν μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔγγραφον ὑπεράσπισιν τῶν παλαιῶν δικαιωμάτων των, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐξωρίσθησαν παράυτα ἀπὸ τοὺς Παρισίους οἱ δύω πρόεδροι καὶ ἕνας ζηλωτὴς βουλευτής. Ἀκόμη ὅμως δὲν ὑπεχώρησαν, ἀλλὰ μᾶλλον ἐζήτησαν τὴν ἀνακάλεσιν τῶν τριῶν ἐξορίστων, καὶ τὴν ἔλαβαν τῳόντι, ἐπειδὴ ὁ προνοητικὸς Ῥιχελιεὺς δὲν ἠθέλησε νὰ τεντώσῃ πολὺ τὴν χορδήν.

Εὐθὺς μετὰ τοῦτο διέφυγεν ἡ βασίλισσα μήτηρ ἀπὸ τὸ Κομπένδιον εἰς τὰς Βρυξέλλας, καὶ ἐκεῖ εὗρηκε προστασίαν εἰς τὴν θείαν της τὴν Δούκησσαν Ἰσαβέλλαν, τότε κυβερνήτριαν τοῦ Ἰσπανικοῦ Βελγίου (Τόμ. Ζ', σελ. 248). Καὶ ὁ νεώτερος δὲ υἱός της, ὁ Δοὺξ Αὐρηλίας, εὑρέθη τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἐκεῖ διὰ νὰ προετοιμασθῇ εἰς πόλεμον κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, μᾶλλον δὲ τοῦ Ῥιχελιέως. Οὗτος δὲ ἐπρόσταξε νὰ κατατρέχουν ὅλους τοὺς φίλους καὶ συμβούλους τῶν διαφυγέντων ὡς ἀδικητὰς τῆς Μεγαλειότητος καὶ ταράκτας τῆς δημοσίου ἡσυχίας, καὶ διὰ κρίσεως νὰ τοὺς ἀφαιροῦν τὰ κτήματα καὶ τὰς ἀξίας των. Πολλὰ κυβερνεῖα ἐδόθησαν τώρα εἰς ἀνθρώπους τοῦ Ῥιχελιέως, καὶ ἰδιωφελέστερα κανεὶς Πάπας δὲν ἐφρόντισε διὰ τοὺς ἀνεψιούς του, ὅσον ὁ Γαλλικὸς οὗτος Πάπας ἐφρόντισε δι' ἐξαδέλφους καὶ ἀνεψιοὺς καὶ ὑπηρέτας του. Αὐτὸς δὲ ἔγεινε τότε κυβερνήτωρ τῆς Βρετανίας καὶ Δοὺξ καὶ Πατρίκιος καὶ ἔκτοτε ὠνομάζετο Καρδινάλιος Δοὺξ (1631). Διὰ νὰ δυσκολύνῃ τὴν εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπιστροφὴν ὅλων τῶν μεταναστευσάντων με-

γιστάνων, ἐδιώρισε νὰ γείνῃ θανατικὸν δικαστήριον κατὰ τοῦ Μαρισαλίου Μαριλλακίου, ὅς τις ἦτο πρότερον ἀκόμη φυλακωμένος ὡς ὀπαδὸς τῆς βασιλίσσης μητρὸς καὶ τοῦ Δουκὸς τῆς Αὐρηλίας. Οὔτε ἡ ἀθωότης του οὔτε ἡ ὑψηλὴ ἀξία του ἠδυνήθησαν νὰ τὸν φυλάξουν ἀπὸ τὸν διὰ τοῦ δημίου θάνατον (10 Μαΐου 1632).

Κατὰ τοιαύτης ἰσχυρᾶς κυβερνήσεως βέβαια δὲν ἠδύναντο νὰ προκόψουν τὰ ἄσκοπα δοκίμια τοῦ ἀνισχύρου Δουκὸς τῆς Αὐρηλίας. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔπαυεν ὁ Πρίγκιψ νὰ δοκιμάζῃ πάντοτε διὰ νὰ κρημνίσῃ τὸν Καρδινάλιον. Ἠδύνατο βέβαια νὰ ἐλπίζῃ εἰς τὴν γενικὴν δυσαρέστησιν ὅλου τοῦ βασιλείου, ἀλλ' οἱ δυσαρεστημένοι δὲν ἐφώναζαν τὴν δυσαρέστησίν των πρὶν εὕρωσιν ἀρχηγὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἠδύναντο νὰ ἐμπιστευθῶσι κατὰ πάντα. Τοῦ ἐφάνη ἱκανὸν, ὅτι ἐβοηθήθη ἀπὸ τὴν Ἀρχιδούκησσαν εἰς Βρυξέλλας, καὶ ἀπὸ τὸν Δοῦκα Λοθριγγίας Κάρολον Δ', τοῦ ὁποίου τὴν ἀδελφὴν Μαργαρίταν ἐνυμφεύθη μετὰ τὸν θάνατον τῆς πρώτης γυναικός του· ἀπ' αὐτοὺς ἔλαβεν ἀργύριον καὶ στρατεύματα, καὶ ἐσυνάφθη καὶ μὲ τὸν Δοῦκα Μοντμοραγκιάκου κυβερνήτορα τῆς Λαγγουεδοκίας· καὶ οὕτως εἰσέβαλε μὲ λόχον ἀγυμνάστων στρατιωτῶν εἰς τὴν Βουργονδίαν (13 Ἰουν. 1632), ἐξέδωκε πομπώδεις δηλώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὠνόμαζε τὸν ἑαυτόν του „γενικὸν ἐπίτροπον τοῦ βασιλέως πρὸς ἀποβολὴν τῶν ὑπὸ τοῦ Καρδιναλίου Ῥιχελιέως εἰσηγμένων καταχρήσεων," καὶ ἐκήρυξεν ὅτι ἦλθε μόνον νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν χώραν ἀπὸ τοῦτον τὸν ἐχθρὸν τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ πρὸς θαυμασμόν του δὲν ἐνήργησε τίποτε ἡ δήλωσις αὕτη· ὅλοι ἔμειναν ἥσυχοι, καὶ αἱ πόλεις, διὰ τῶν ὁποίων ἤθελε νὰ διαβῇ, τοῦ ἔκλεισαν τὰς πύλας. Ἀλλὰ μὲ φόνους καὶ ἁρπαγὰς ἔφθασε τὸ λῃστρικὸν στράτευμα ἕως Λαγγουεδοκίας. Τοῦτο δὲν ἐπροξένησε μικρὰς φροντίδας εἰς τὸν Καρδινάλιον, ἐπειδὴ ὁ Δοὺξ Μοντμοραγκιάκου ἦτο ἄξιος στρατηγὸς

καὶ τίμιος ἄνθρωπος, ὅςτις ἠδύνατο νὰ δώσῃ βάρος εἰς τὴν φατρίαν τοῦ Πρίγκιπος. Ὁ Ῥιχελιεὺς τὸν εἶχε πειράξειν, ὁ Μοντμοραγκιάκιος ἦτο παλαιὰς ὑπουργὸς τοῦ Μεδικικοῦ οἴκου· καὶ μ' ὅλον ὅτι δὲν ἤθελε νὰ προσβάλῃ ἐχθρικῶς εἰς τὸν βασιλέα, δὲν ἤθελεν ὅμως νὰ φανῇ δειλὸς καὶ ἔμπροσθεν τοῦ Δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, ἐνῷ οὗτος ἐμπιστευόμενος εἰς τὴν ἐκείνου βοήθειαν ἐνεχείρησε τὴν ἐπικίνδυνον ἐκστρατείαν διὰ τοῦ ἡμίσεως τῆς Γαλλίας ἕως Λαγγουεδοκίας. Βέβαια ὅταν τοῦ ἔδωκε τὸν λόγον του, δὲν ἐπίστευεν ὅτι θέλει καταντήσειν ἕως αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ θέλει συμβῆν εἰρηνικὸς ἐξισασμὸς μεταξὺ τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του· ἀλλὰ τώρα ἴδεν ἔξαφνα τὴν ἐκστρατείαν, καὶ τὴν ἀναγκαιότητα νὰ προδώσῃ ἢ τὸν βασιλέα ἢ τὸν Πρίγκιπα. Τελευταῖον ὑπερενίκησεν ἡ παλαιὰ δυσαρέστησις μὲ τὸν Ῥιχελιέα. Μὲ ὅλας τὰς τούτου ὑποσχέσεις καὶ τέχνας, ἠνώθη ἐκεῖνος μὲ τὸν Πρίγκιπα (Αὐγ. 1632), ἐὰν καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἑτοιμάσῃ καθὼς πρέπει τὸν πόλεμον καὶ προέβλεπε καὶ τὴν μέλλουσαν δυστυχίαν του.

Αὕτη ἤρχισεν ἤδη ἀπὸ τὴν πρώτην ἔντευξιν μετὰ τῶν ἀγαπητῶν τοῦ Πρίγκιπος. Ἐδιεφέροντο οὗτοι περὶ τῶν πρωτείων τῆς στρατηγίας, καὶ κἀνεὶς δὲν εἶχεν αὐτία διὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ ἄλλου. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐστράτευσαν χιλιάδες τινὲς βασιλικῶν στρατιωτῶν ὑπὸ τοὺς Μαρισαλίους Σομβέργιον καὶ Λαφόρκιον εἰς Λάγγουεδοκίαν, καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς γυναικός του καὶ τοῦ Καρδιναλίου ὑπῆγεν εἰς Λουγδοῦνον. Τὰ στρατεύματα τοῦ Δουκὸς Αὐρηλίας ἐστάθησαν εἰς Βλιτέρας, καὶ ἤθελαν ἀπεκεῖ νὰ πιάσουν τὴν πολίχνην Καστέλλιον Ἀρειανῶν, ὅταν ἐφάνη μακρόθεν ὁ Σομβέργιος. Καὶ οἱ δύω στρατοὶ ἐβάλθησαν εἰς τάξιν μάχης, καὶ ὁ Κόμης Μορέτος στρατηγῶν τὸ ἀριστερὸν κέρας τοῦ Πρίγκιπος ἔκαμε τὴν προσβολὴν μὲ μεγάλην σφοδρότητα, ὁ Μοντμοραγκιάκιος ἠκολούθει μὲ

τὸ δεξιόν. Τὸ κέντρον τοῦ στρατεύματος, ὅπου εὑρίσκετο ὁ Πρίγκιψ, ἔμεινε μὲ ἀκατάληπτόν τινα τρόπον ἀδρανὲς, πιθανῶς ἐπειδὴ οἱ βουλευταί του ἤθελαν τὴν φθορὰν τῶν μισητῶν τῶν ἐκείνων πολεμάρχων, καὶ ἡ φθονερὰ κακία τῶν ἐπέτυχε τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ὁ Κόμης ἐπληγώθη θανασίμως, καὶ ὁ Μοντμοραγκιάκιος, ὅς τις ὡς κοινὸς στρατιώτης ἐμάχετο περὶ τῆς ζωῆς του, ἔπεσε μὲ δεκαεπτὰ πληγὰς ἀπὸ τὸν πληγωμένον καὶ αὐτὸν ἵππον του, καὶ ἐφέρθη αἰχμάλωτος εἰς τὸ τῶν Ἀρειανῶν Καστέλλιον. Τὴν αἰχμαλωσίαν ταύτην ἐλογαρίασεν ὁ Σομβέργιος νίκην του, καὶ ἀφῆκε τὸν ἐπίλοιπον στρατὸν τοῦ Πρίγκιπος νὰ στέκῃ ἥσυχος εἰς τὸν τόπον τῆς μάχης (1 Σεπτ. 1632).

Φανερὰ λοιπὸν ἦτο κεκριμένη καὶ ἡ τύχη τοῦ Πρίγκιπος. Δὲν τοῦ ἔμεινεν ἄλλο, εἰ μὴ νὰ ζητήσῃ τὸ βασιλικὸν ἔλεος, καὶ τοῦτο τὸ ἔλαβεν ὑποσχεθεὶς νὰ ἡσυχάζῃ ἐφεξῆς καὶ ν' ἀφήσῃ εἰς τὸν βασιλέα τὴν τιμωρίαν τῶν ὀπαδῶν του. Τὴν 29 Σεπτ. ὑπεγράφη ἡ συνθήκη αὐτὴ εἰς Βλιτέρας, ἥτις παρέδωκε δωρεὰν τὸν ἀξιοθρήνητον Μοντμοραγκιάκιον εἰς τὴν ἠρεθισμένην φιλεκδικίαν τοῦ Καρδιναλίου. Εἰς μάτην ἡ γυνὴ τούτου τοῦ εὐγενοῦς καὶ δυστυχοῦς ἀνδρὸς ἐνεθύμιζε τὸν Πρίγκιπα τοὺς πολλάκις ἐπαναληφθέντας ὅρκους του, ὅτι δὲν θέλει κάμειν εἰρήνην χωρὶς τὸν ἄνδρα της. Ἔμαθε τώρα ὅτι ὅρκων καὶ ὑποσχέσεων δὲν εἶναι κύριος, ὅς τις δὲν ἔχει δύναμιν νὰ ἐκτελῇ ἀνδρικῶς ἀνδρικὰς ἀποφάσεις.

Ἡ ἐπαρχία Λαγγουεδοκία ἡσύχασε ταχέως. Ὁ Μοντμοραγκιάκιος ἐφέρθη εἰς τὴν Τολῶσαν, τῆς ὁποίας τὸ κοινοβούλιον ἔμελλε νὰ κάμῃ τὴν κρίσιν του. Ἐπειδὴ ἐπιάσθη ἔνοπλος, βέβαια καμμία ἀπολογία δὲν εἶχε τόπον· ἀλλὰ πολλοὶ, καὶ οἱ κριταί του αὐτοὶ ἤλπιζαν εἰς τὸ ἔλεος τοῦ βασιλέως, ὅς τις δὲν ἤθελε στέρξειν νὰ τελειώσῃ τὴν ζωήν του διὰ τοῦ δημίου ὁ τελευταῖος βλαστὸς οἴκου εὐγενοῦς, καὶ πολλαχῶς

ὠφελήσαντος τὴν πολιτείαν. Ἀλλὰ τοῦ Ῥιχελιέως ἡ ἀδυσωπησία ἐκαταφρόνει τοιαύτας παρατηρήσεις. Ἤξευρεν οὗτος νὰ παραστήσῃ εἰς τὸν βασιλέα τόσον ζωηρῶς τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα πηγάζουσιν ἀπὸ τὴν συγχώρησιν τοιούτων κακούργων ἐναντίον τῶν βασιλέων, ὥστε οὗτος τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι δὲν θέλει δυσωπηθῆν κατ' οὐδένα τρόπον. Διὰ τοῦτο αἱ δύω ἀδελφαὶ τοῦ δυστυχοῦς ἐλθοῦσαι εἰς Τολῶσαν διὰ νὰ γονατίσωσιν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ἐκλείσθησαν ἔξω ἀπὸ τὴν θύραν. Καὶ αὐτὸς τοῦ βασιλέως ὁ ἀγαπητὸς Σαντ. Σίμων, καὶ οἱ Δοῦκες Καπρουσίου καὶ Σπερνόνιος δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μαλακύνουν τὴν καρδίαν τοῦ μονάρχου, ἢ μᾶλλον νὰ ὑπερνικήσουν τὸν ἀπὸ τοῦ Καρδιναλίου φόβον του. Εἰς μάτην τοῦ ἐδιηγήθησαν, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ κριταὶ ἀνήγγειλαν εἰς τὸν Δοῦκα τὸν θάνατόν του κλαίοντες, εἰς τὴν Τολῶσαν ἐπικρατεῖ γενικὸν πένθος, ὁ λαὸς παρακαλεῖ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ φωνάζει εἰς τοὺς δρόμους ζητῶν εὐσπλαγχνίαν διὰ τὸν δυστυχῆ. Εἰς μάτην τοῦ εἶπεν ὁ Μαρισάλιος Καστέλλιος, ὅτι θέλει χαροποιήσειν ἀναριθμήτους συγχωρῶν τὸν Δοῦκα. Ὁ Λοδοβῖκος ἔρριψε βλέμμα εἰς τὸν σκοτεινὸν Ῥιχελιέα, ὅς τις δὲν ἐπαραμέρει ἀπ' αὐτὸν, καὶ εἶπε μὲ κατηναγκασμένον ὕφος: „Δὲν ἤμην βασιλεὺς, ἐὰν εἶχα τὰ φρονήματα τῶν ἰδιωτῶν." Μετὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ Κόμης Χάρλος καὶ τοῦ ἔδωκε τὴν Μαρισιαλικὴν ῥάβδον καὶ τὰ τάγματα, τὰ ὁποῖα ἐπῆρεν ἀπὸ τὸν Δοῦκα. Δὲν ἠδυνήθη νὰ βασταχθῇ ἀπὸ τοῦ νὰ μὴ πέσῃ εἰς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως, ὅς τις ἐκάθητο παίζων τὸ ζαδρίκιον, καὶ μὲ δάκρυα νὰ τὸν ζητήσῃ ἔλεος. Ὅλοι οἱ παρόντες ἐγονάτισαν καὶ τὸν ἐπαρακάλουν. Μ' ὅλον τοῦτο εἶπεν ὁ βασιλεύς: „Ὄχι! ἔλεος δὲν δίδω. Δὲν πρέπει τις νὰ λυπῆται διὰ τὸν θάνατον ἀνθρώπου, ὅς τις τὸν ἤξιζε, ἀλλὰ μόνον νὰ τὸν ταλανίζῃ. — Μετά τινα ἔτη ὡμολόγησεν αὐτὸς εἰς τὸν Πρίγκιπα

Κονδαίου, ὅτι μὲ βίαν ἀπεφάσισε τὸ πρᾶγμα τοῦτο, καὶ ὅτι ἐμετανόησεν, ἀλλὰ βραδέως, διὰ τὴν τυφλήν του σκληρότητα. Ἡ θανάτωσις ἔγεινε τὴν 30 Ὀκτ. 1632 εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ βουλευτηρίου τῆς Τολώσης. Ὁ εὐσεβὴς Δοὺξ προητοιμάσθη εἰς τὸν θάνατον μὲ προσευχὰς καὶ γνησίως χριστιανικὰ ἔργα, ἔστειλε καὶ ἐζήτησε συγχώρησιν ἀπὸ τὸν βασιλέα, καὶ ἐσυγχώρησεν αὐτὸς τὸν Καρδινάλιον Ῥιχελιέα, εἰς τὸν ὁποῖον διὰ σημεῖον τῆς διαλλαγῆς ἐχάρισε καὶ μίαν πολύτιμον εἰκόνα, ἔργον τοῦ μεγάλου Ῥαφαήλ. Ἔσκυψε τὸν αὐχένα καὶ εἰπών, „Κύριε Ἰησοῦ Χριστὲ, δέξαι τὸ πνεῦμα μου“ ἀπεκεφαλίσθη κατὰ τὸ τριακοστὸν ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ἡ ἀπαρηγόρητος χήρα ὑπῆγεν εἰς ἓν μοναστήριον. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥιχελιέως ἠδυνήθη νὰ λάβῃ τὴν ἄδειαν νὰ κτίσῃ μνημεῖον τοῦ ἀνδρός της.

Ἀφοῦ ὑπέστρεψεν ὁ βασιλεὺς εἰς Παρισίους, εὑρέθη ἱκανὴ ὕλη διὰ νέας ἀνησυχίας. Ὁ δυσαρεστημένος κληρονόμος τοῦ στέμματος, ὁ Δοὺξ Αὐρηλίας, ἔφυγε πάλιν εἰς τὰς Βρυξέλλας, καὶ ἐζήτει πάλιν Ἱσπανικὴν βοήθειαν ἐναντίον τῶν ἀδικιῶν τῆς αὐλῆς. Τώρα πρῶτον ἠκούσθη τὸ μυστικὸν τῆς νυμφεύσεώς του μὲ τὴν Λοθριγγικὴν Πριγκιπέσσαν Μαργαρίταν, καὶ ἐκ τούτου ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ Ῥιχελιεὺς νὰ σωφρονίσῃ τὸν τῆς Λοθριγγίας Δοῦκα Κάρολον Δ΄. Γαλλικοὶ στρατιῶται ἐπίασαν τὴν χώραν του, καὶ τὸν ἐβίασαν νὰ κάμῃ ἀτιμοτάτην εἰρήνην. Ἡ σκληροτέρα συνθήκη ἦτο νὰ δοθῇ εἰς χεῖρας τῶν Γάλλων ἡ μητρόπολίς του Νάγκιον ἕως οὗ νὰ τελειωθῶσιν αἱ διαφοραὶ τοῦ Δουκὸς τῆς Αὐρηλίας. Ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἔκαμε θριαμβευτικήν τινα εἴσοδον εἰς τὴν πόλιν τὴν 25 Σεπτ. 1633, καὶ ἐμεταχειρίσθη τὸν νικημένον Δοῦκα μὲ ἱκανὴν καταφρόνησιν. Οὗτος δὲν ὑπέφερε πολὺν καιρὸν τὴν αἰσχρὰν δουλείαν, καὶ ἐπρόκρινε νὰ μὴ ἔχῃ χώραν παρὰ νὰ εἶναι δέσμιος· διὰ τοῦτο τὴν 19 Ἰαν.

1634 ἐπαραίτησε παῤῥησίᾳ τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν ἀδελφόν του τὸν Καρδινάλιον Φραγκῖσκον ἐκ Λοθριγγίας, καὶ μετέβη μετὰ 2500 ὑπηκόων του εἰς αὐτοκρατορικὴν ὑπουργίαν. Ὁ νέος λοιπὸν Δοὺξ Φραγκῖσκος ἔστειλεν ὀπίσω εἰς τὸν Πάπαν τὸν Καρδιναλικὸν πῖλον διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ νυμφευθῇ. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησίς του δὲν ἐβάσταξε πολὺν καιρόν. Ὁ Ῥιχελιεὺς δὲν ἐγνώρισε τὴν νομιμότητά της, καὶ ἐδιώρισε νὰ πορθήσουν ὅλην τὴν χώραν. Ὁ νέος Δοὺξ φοβούμενος μὴ φυλακωθῇ καὶ αὐτὸς, ἐφρόντισε νὰ φύγῃ ταχέως. Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο νὰ περάσῃ ἀπὸ τὰς Γαλλικὰς φρουρὰς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐπιάσθησαν αἱ πύλαι τῆς πόλεως καὶ τὸ παλάτιόν του; Ἐσυμφώνησε δολιότητα τινὰ μὲ κάποιον Βορνέτιον. Οὗτος ἐπεσκέφθη τὸν Δοῦκα τὴν 31 Μαρτίου εἰς τὸ παλάτιόν του, καὶ ὅταν ἀργὰ τὸ ἑσπέρας ἐπανῆλθεν εἰς τὸν οἶκον του, τὸν ἐσυνώδευσαν ὁ Δοὺξ καὶ ἡ Δούκησσα μεταστολισμένοι ὁ μὲν ὡς ὑπηρέτης, ἡ δὲ ὡς εὐγενόπαις κρατοῦντες ἔμπροσθέν του δαδία. Ἐκεῖ ἔμειναν κρυμμένοι τὴν νύκτα, καὶ τὴν ἄλλην πρωΐαν ἐκβῆκαν ἀπὸ τὴν πύλην τῆς πόλεως ὡς χωριάται ἐκφέροντες ἐπὶ τῶν ὤμων των καλάθια μὲ φρόκαλα. Μία χωριάτισσα ὑπάγουσα εἰς τὴν πόλιν τοὺς ἐγνώρισε, καὶ τοὺς ἐπρόδωκεν εἰς τὴν φρουρὰν τῆς πύλης· ἀλλ' ἐπειδὴ ἦτο πρώτη Ἀπριλίου, ἐνόμισαν οἱ στρατιῶται τὸ πρᾶγμα ἀστεϊσμόν. Μὲ πολλοὺς κόπους ἔφθασαν μετὰ μίαν ὥραν εἰς τὸν τόπον, ὅπου ἐπρόσμενε πιστός των τὶς μὲ ἅμαξαν, καὶ τοὺς ἔφερεν εὐτυχῶς εἰς Βεσόντιον. Ἀπεκεῖ ἔκαμαν τὴν μεγαλητέραν των ὁδοιπορίαν εἰς Φλωρεντίαν πρὸς τὴν θείαν των, τὴν χήραν μεγάλην Δούκησσαν, ὅπου ἔμειναν τρία ἔτη, μετὰ τὰ ὁποῖα ἔστησαν τὴν διατριβήν των εἰς Βιένναν.

Καὶ ὁ Δοὺξ τῆς Αὐρηλίας δὲν εὑρίσκετο εἰς Βρυξέλλας εἰς ἀρίστην κατάστασιν. Ἐδέχετο μετὰ χαρᾶς τὴν ὑπὸ Ῥιχελιέως προβληθεῖσαν φιλίωσιν, ἐὰν ἡ αὐλὴ

ἐπεκύρονε τὴν μετὰ τῆς Πριγκιπέσσης Μαργαρίτας νύμφευσίν του. Μετά τινας δυσκολίας τοῦ ἐσυγχωρήθη, καὶ ὁ Δοὺξ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸν Ὀκτώβ. 1634. Δι' ἀποφυγὴν μελλουσῶν ταραχῶν ἐπροσπάθει ὁ Ῥιχελιεὺς νὰ χωρίσῃ τὸν Δοῦκα ἀπὸ τὸν πιστόν του σύμβουλον Πειδελαυρέντιον, καὶ δὲν ἦτο δύσκολον νὰ εὕρῃ πρόφασιν διὰ νὰ τὸν φυλακώσῃ. Ὁ σύμβουλος οὗτος δὲν ἐκβῆκε πλέον ἀπὸ τὴν φυλακήν. Λέγεται, ὅτι ὁ Ῥιχελιεὺς διὰ φαρμάκου συνέτεμε τὸν δρόμον τῆς ζωῆς του.

Ἀλλ' ὅ,τι ἐσκόπευε, δὲν τὸ ἐπέτυχεν ἐντελῶς. Εἰς τὸν Δοῦκα ἐναπέμεινε πάντοτε ὕλη ἱκανὴ πικροτάτου μίσους πρὸ τὸν Καρδινάλιον, μ' ὅλον ὅτι οὗτος τὸν ἔκαμε συστράτηγον στρατεύματος, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ πολεμήσῃ εἰς τὸ Βέλγιον κατὰ τῆς Ἱσπανίας. Ἐκεῖ ἐσυνάφθη ὁ Πρίγκιψ μὲ τὸν Κόμητα Νοβιοδούνου, νέον πυρώδη καὶ θανάσιμον ἐχθρὸν τοῦ Ῥιχελιέως, τόσον σφικτά, ὥστε μεταξὺ αὐτῶν καί τινων πιστῶν των ὀπαδῶν ἐγίνετο λόγος περὶ φονεύσεως τοῦ Καρδιναλίου. Ὁ καιρὸς πρὸς τοῦτο εὑρέθη ἁρμόδιος, ὅταν ὁ βασιλεὺς τὸν Σεπτέμ. 1636 ὕπηγε μετὰ τοῦ λειτουργοῦ του εἰς τὸ Ἀμβιανὸν διὰ νὰ συμβουλευθῇ μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατεύματος περὶ τῶν ἀμέσως γενησομένων πράξεών του. Τότε ἐσυμφώνησαν οἱ συνωμόται, ὅταν διαλυθῇ τὸ συμβούλιον εἰς τὸ παλάτιον, νὰ προσπαθήσουν νὰ κρατήσουν ὀπίσω τὸν Καρδινάλιον, καὶ ἐνῷ τὸν ὁμιλοῦν, ὁ Κόμης Μοντρεσόριος καὶ ὁ ἐξάδελφός του Σαντ. Ἰβάλ, νὰ τὸν σκοτώσουν ἐκ συνθήματος τοῦ Δουκὸς ἢ τοῦ Κόμητος. Τὰ πάντα ἔτρεξαν ὡς ἐπεθύμουν αὐτοί, ὁ βασιλεὺς ὑπέστρεψεν εὐθὺς εἰς τὸν οἶκον του μετὰ τὸ τέλος τοῦ συμβουλίου, καὶ ὁ Καρδινάλιος ἔμεινε χωρὶς κανένα ἀκόλουθόν του ὀπίσω μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν του, τῶν ὁποίων δὲν ἤξευρε παντελῶς τὴν κακομηχανίαν. Συνομιλῶν μὲ αὐτοὺς πιστῶς ἐπεριπάτει ἄνω καὶ κάτω εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ παλατίου μαζή των, ἐνῷ

ὁ Μοντρεσόριος ἐκύτταζεν ἀσκαρδαμυκτὶ τὸν Δοῦκα Αὐρηλίας διὰ νὰ λάβῃ τὸ σύνθημα. Ἀλλὰ τοῦ Δουκὸς ἡ καρδία ἔτρεμε τόσον, ὥστε χωρὶς νὰ σηκώσῃ ὀμμάτιον ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν. Ὁ Μοντρεσόριος ἔτρεξε κατόπιν του καὶ τὸν ἐπίασεν εἰς τὴν κλίμακα ἀπὸ τὸ ἱμάτιον: „Θέλεις νὰ κάμῃς τὸν ἑαυτόν σου δυστυχῆ; ἐφώναξε πρὸς αὐτόν· ὁ ἐχθρὸς εἶναι ὅλος εἰς τὴν ἐξουσίαν σου, καὶ πάραυτα θέλεις πέσειν ἐσὺ εἰς τὴν ἰδικήν του. Νὰ τελειώσω ἐγὼ τὸ ἔργον; ἀκόμη εἶναι καιρός!" Ὄχι, ὄχι, ὑπετραύλισεν ὁ Πρίγκιψ, καὶ ἔτρεξεν ὁλόγυρα ὡς παράφρων. Τὰ αὐτὰ ἔπαθε καὶ ἡ καρδία τοῦ Κόμητος Ναβιοδούνου· καὶ αὐτὸν ἐκύτταξεν ἀπαύστως ὁ Σαιντιβὰλ εἰς τὰ ὀμμάτια, ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν ἀπεκότησε τίποτε. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ τοὺς ἀπεχαιρέτισεν ὁ Καρδινάλιος μὲ τὴν συνήθη του κομψότητα, χωρὶς νὰ ἐξεύρῃ ποῖον κίνδυνον διέφυγεν.

Ἀλλὰ τὰ φρονήματα τῶν δύω πριγκίπων δὲν τοῦ ἔμειναν ἄγνωστα, καὶ αὐτὸς μετὰ ὄχι πολὺν καιρὸν ἐδοκίμασε τὴν χαρὰν τοῦ νὰ λάβῃ αἰσθαντικὴν ἐκδίκησιν ἀπὸ τὸν Δοῦκα Αὐρηλίας. Ἡ βασίλισσα, Ἄννα ἐξ Αὐστρίας, μὲ ὅλον τὸν δύω καὶ εἴκοσιν ἐτῶν γάμον της ἦτο ἀκόμη ἄτεκνος, καὶ ἔζη εἰς μικροτάτην κοινωνίαν μετὰ τοῦ ἀνδρός της, κατὰ τοῦ ὁποίου καὶ ὁ Ῥιχελιεὺς τὴν ἐκράτει πάντοτε εἰς ταραχήν τινά. Μετὰ μακρὸν χωρισμόν, ἐπροσπάθησαν οἱ φίλοι της νὰ τὴν φέρουν πάλιν πλησιέστερα εἰς τὸν βασιλέα. Συνέβη δὲ ποτὲ νὰ ὑπάγῃ εἰς Παρισίους εἰς μοναστήριόν τι ὁ βασιλεὺς, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν νὰ γείνῃ τόση κακοκαιρία, ὥστε δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Βερσαλλίας. Τὸν ἐκατάπεισαν φίλοι νὰ περάσῃ τὴν νύκτα εἰς τὴν Λυπάραν πλησίον τῆς βασιλίσσης, καὶ μετὰ ἐννέα μῆνας διεσάλπισεν ἡ ἀγγελία, ὅτι ἐγεννήθη διάδοχος τοῦ βασιλείου *) (5 Σεπτεμ.

*) Ὁ μετέπειτα περιώνυμος γενόμενος Λοδοβῖκος ΙΔ'. Ἐγεν-

1638). Πρῶτος ὁ Ῥιχελιεὺς συνεχάρη τὸν βασιλέα διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο δῶρον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ πόσον ἐθριάμβευσε κατὰ τοῦ ἀπατημένου Δουκὸς Αὐρηλίας, ἐπειδὴ τώρα δὲν ἐχρειάζετο νὰ τὸν φοβῆται πλέον ὡς μέλλοντα ἡγεμόνα.

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐδέσποζεν ὁ Ῥιχελιεὺς εἰς τὰ ἐντὸς τῆς Γαλλίας. Ἐσήκωσε τὰ ὅπλα ἀπὸ τοὺς Καλβινιστὰς, ἀλλὰ μόνον διὰ πολιτικοὺς σκοποὺς, ἐπειδὴ ἡ θέσις των ἦτο ἐναντία εἰς τὴν ἑνότητα τῆς κυβερνήσεως, χωρὶς νὰ τοὺς κατατρέξῃ διὰ τὴν πίστιν των. Καθ᾽ ὅλα ἐπροσπάθει νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργον Λοδοβίκου τοῦ ΙΑ′ διὰ νὰ κάμῃ ἀπεριόριστον τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν. Ἐντεῦθεν ὁ ἀγών του κατὰ τῶν μεγιστάνων καὶ τοῦ κοινοβουλίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ ὑπεροχὴ τοῦ πνευματός του τοῦ ἔδιδε νίκην. Τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς ἐπικρατείας δὲν συνεκάλει. Ἡ μεγάλη ἀξιολογότης τῆς ἐνεργείας των εἰς τὴν κυβέρνησιν τῆς πολιτείας ἐπαραβλέφθη ἔκτοτε διὰ τὰς ταραχὰς, εἰς τὰς ὁποίας εἶχαν πάντοτε ἀκόμη κλίσιν οἱ εὐγενεῖς. Ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ ἠκολούθει τὴν πολιτικὴν Ἐρρίκου τοῦ Δ′, νὰ ἀσθενίζῃ τὴν Ἀβσβουργικὴν δύναμιν εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Ἱσπανίαν καὶ νὰ ὑψόνῃ τὴν Γαλλίαν. Ἐὰν εἰς τὰς προσπαθήσεις ταύτας ἦτο ἀνάλογον τὸ κέρδος μὲ τὰς καταβαλλομένας δυνάμεις, εἶναι ἀμφίβολον. Τοὐλάχιστον ὁ Ῥιχελιεὺς δὲν ἐθέρισεν ἀκόμη τοὺς καρποὺς τῶν σπερμάτων τούτων. Μᾶλλον δὲ μισθός του διὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς

νήθη μὲ τρία ὀδόντια, διὰ τῶν ὁποίων κατέθλιβε τόσον τὴν τιθηνόν του, ὥστε παρέλαβεν αὕτη χωριάτισσαν τινὰ νὰ τὸν βυζάνῃ, ἥτις καταπονουμένη τὸν ἐξεσυνήθισεν ἀπὸ τὸ δάγκαμα μὲ δαρμούς. Ὁ Οὕγων Γρότιος εἰς μίαν ἐπιστολήν του πρὸς τὸν Ὀξενστίρναν ἀπέδωκε τὸ τοιοῦτον ὡς προσημασίαν μελλούσης φιλαρπαγίας, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπληρώθη ἀκριβέστατα. — Ἡ εἰς τὸ κείμενον παραληφθεῖσα διήγησις πῶς συνέβη ἡ γέννησις τοῦ Λοδοβίκου εἶναι ἡ ἁπλουστάτη καὶ πιθανωτάτη, καὶ εὑρίσκεται εἰς τὰ Memoires de Madame de Molteville, T. I, σελ. 82.

πολιτικῆς του κυβερνήσεως ἦτο ὁ στεναγμὸς καὶ τὸ μῖσος ὅλου τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους.

Αἱ ἀργυρολογίαι, τὰς ὁποίας ἐχρειάζετο διὰ νὰ τρέφῃ τὰ στρατεύματα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀπὸ τὴν πολιτικήν του ἀπαιτουμένων πολέμων, δὲν ἦσαν μικραί. Διότι ἐπὶ τῆς ὀκτακαιδεκαετοῦς λειτουργίας του δὲν ὑπῆρξεν ἐνιαυτὸς χωρὶς πόλεμον. Εὐθὺς κατ' ἀρχὰς τῆς ἐπιτροπίας του ἠνάγκασε τοὺς Ἱσπανοὺς νὰ παραιτήσουν τὴν Βελτελίναν, χωρίον ἀνῆκον εἰς τὴν Ῥαιτικὴν, τὸ ὁποῖον οὗτοι εἶχαν κυριεύσειν, ἐπειδὴ ἐσύναπτε τὸ Μεδιόλανον μετὰ τοῦ Τεριόλου. Ἔπειτα ἐπίασεν, ὡς ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω, τὰ ὅπλα εἰς τὸν περὶ Μαντούας πόλεμον, καὶ ἐκατώρθωσεν εἰς τὴν ἐν Κλαράσκῳ εἰρήνην (1631), ὥστε ὁ Αὐτοκράτωρ καὶ ἡ Ἱσπανία ἐγνώρισαν Δοῦκα Μαντούας τὸν ἐκ Νιβέρνου Κάρολον, καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπαραχωρήθη τὸ ἀξιόλογον φρούριον Πιναρόλιον· μετὰ τοῦτο ἀνεμίχθη, ὡς ἐξεύρομεν, εἰς τὸν Γερμανικὸν (τριακονταετῆ πόλεμον), πρῶτον διὰ χρηματικῶν συνεισφορῶν, τὰς ὁποίας ἔδιδεν εἰς τοὺς Σβέκους κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Βαρβαλδίας, μετὰ δὲ τὴν εἰρήνην τῆς Πράγας (1635) μὲ ἀποστολὴν στρατευμάτων ἰδίων ἐναντίον τῆς Ἱσπανίας καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος, καὶ μὲ συνθήκην μετὰ τοῦ ἀνδρείου Βερνάρδου ἐκ Βιναρίας, ὅς τις διὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ ὅτι ἤθελε τοῦ δοθῆν ἡ Ἐλσατία, ἱκανὸν καιρὸν ἐμβῆκε τακτικῶς εἰς Γαλλικὴν ὑπουργίαν. Διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς τοῦ 1636 ἔτους ὑπῆγε προσωπικῶς εἰς Παρισίους διὰ ν' ἀκούσῃ εὐκρινέστερα τοὺς σκοποὺς τοῦ Καρδιναλίου. Ἐξαιρέτως καὶ Γερμανικοῦ ἥρωος ἀξίως ἐπροσφέρθη εἰς τὴν αὐλικότητα τῶν Παρισιανῶν. Μεταξὺ ἄλλων εὕρηκεν εἰς Παρισίους καὶ τὸν Δοῦκα Πάρμας, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδειχναν πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὸν ἐσυγχώρουν νὰ ὁμιλῇ μὲ τὸν βασιλέα φέρων εἰς τὴν κεφαλὴν τὸν πῖλον. Ὁ Βερνάρ-

δος ἐζήτησε τὸ αὐτὸ προνόμιον, ἀλλὰ τοῦ τὸ ἀπέβαλαν, ἐπειδὴ δὲν ἦτο χώρας κύριος. Ἀδιαφορήσας περὶ τούτου, ὅταν εἰς τὴν πρώτην ἔντευξιν ἐσκέπασεν ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλήν του, ἔβαλε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν κεφαλὴν τὸν πῖλον του. Ἐκ τούτου ἠναγκάσθη ὁ βασιλεὺς νὰ ἀποθέσῃ τὸν πῖλον του, καὶ τὸ ἔκαμε καὶ ὁ Δοὺξ, καὶ οὕτως ἔγεινεν εἰς ὅλας τὰς ἐφεξῆς ἐντεύξεις των. Ὁ Ῥιχελιεὺς εἶχε τὴν ἀναισχυντίαν νὰ τοῦ συστήσῃ τὴν ἀνεψιάν του, τὴν Μαρκεσίαν Κομβαλέτ. Εἶπε μὲ γέλια, ὅταν τὸ ἤκουσεν ὁ Βερνάρδος: „Διὰ ἑταίραν δὲν εἶναι ἱκανῶς ὡραία ἡ δέσποινα, καὶ διὰ σύζυγον εἶναι δι' ἐμὲ πολλὰ μικρά.“ Καὶ ὅταν εἰς τὸ οἴκημα τοῦ Ῥιχελιέως ἕνας γέρων Καπουκῖνος, πιστὸς ἐκείνου, ἔδειχνε πρὸς αὐτὸν ἐπὶ χωρογραφικοῦ πίνακος τοὺς τόπους, τοὺς ὁποίους ἐχρεώστει νὰ πορθήσῃ, ἀηδιάσας τὴν ἀνόητον προσταγὴν, τοῦ ἀπεκρίθη: „Ναί, πάτερ, ἐὰν ἦτο τόσον εὔκολον νὰ κυριεύωνται αἱ πόλεις, καθὼς δείχνονται εἰς τοὺς πίνακας.“

Ἀπὸ τοῦ 1636 ἕως τοῦ 1642 ἔτους εἶχεν ἡ Γαλλία ἀδιακόπως ἑπτὰ διαφόρους στρατοὺς εἰς κίνησιν, καὶ συχνάκις δύω προσέτι στόλους εἰς τὴν θάλασσαν. Εἰς τὸ Βέλγιον, εἰς τὸν Ῥῆνον, εἰς τὰ Πυρηναῖα, εἰς τὴν Ἑλβετίαν ἐπολεμεῖτο συγχρόνως ὁ κληρονομικὸς ἐχθρός. Ὅτι ὅμως ὁ Ριχελιεὺς μ' ὅλους τοὺς ἀγῶνας του ὀλίγα ἐκατώρθονε, προήρχετο ἐν μέρει ἐκ τούτου, ὅτι τοὺς ὑπουργοὺς τῆς δυνάμεώς του ἐδιάλεγεν ὄχι κατ' ἀξίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰς αὐτὸν προσήλωσίν των. Διὰ τοῦτο οἱ ὑπ' αὐτοῦ διοριζόμενοι στρατηγοὶ ἦσαν συχνάκις κακοὶ ἥρωες, καὶ τοὐλάχιστον συγγενεῖς του, οἵτινες δὲν ἐτόλμων νὰ ἐγχειρήσουν τι πρὸς πτῶσίν του, ἐὰν ἤθελαν νὰ μὴ πέσωσι καὶ αὐτοὶ μαζή του. Ὁ Τυρέννιος δὲν ἔλαβεν ἐπίσημον ἀξίαν εἰς τὸν καιρόν του, καὶ ὁ Δοὺξ Βερνάρδος, ὅς τις δὲν ὑπέφερνε τὸν δεσποτι-

σμόν του, ἀπέθανεν, ἴσως φαρμακωμένος διὰ συνεργίας του, ἀφοῦ, καθὼς ἐδιηγήθημεν ἀρχήτερα, ἐκυρίευσε τὴν Ἐλσατίαν διὰ τὴν Γαλλίαν (1639).

Ἀκόμη δύω τρικυμίαι ἠγέρθησαν κατὰ τοῦ Γαλλικοῦ τούτου μεγάλου Βιζύρη, ἀλλὰ καὶ τοὺς δύω περάσας, ὡς σύνηθες, ὑπῆρχε μέγας καὶ φοβερός. Τὴν πρώτην τοῦ ἡτοίμασεν ὁ προειρημένος Κόμης Νοβιοδούνου, ὅς τις ἱκανὸν καιρὸν εἶχε διατρίψειν εἰς τὸ Κομητάτον Σέδανον πλησίον τοῦ Δουκὸς Βυλλιόνου, καὶ τώρα (1641) ἡνώθη μὲ τοῦτον, καὶ ὑποστηριζόμενος ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν αὐθαδείασε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ ἔνοπλον χεῖρα. Ὁ Βυλλιόνου ἦτο ἄνθρωπος φρόνιμος καὶ πολεμικὸς καὶ ἔλαβε τόσον καλὰ μέτρα, ὥστε ὁ κατ' αὐτοῦ ἀπεσταλμένος Μαρισάλιος Καστελλίου ἐνικήθη ἐντελῶς τὴν 6 Ἰουλίου πλησίον τοῦ Σεδάνου. Ἀλλ' ὀλίγον ἐτάραξε τοῦτο τὸν Καρδινάλιον, ὅς τις εἶχε πολὺ περισσότερα μέτρα. Ὁ Κόμης Νοβιοδούνου μετὰ τὴν μάχην ἐτουφεκίσθη ἔξαφνα μεταξὺ τῶν ἀκολούθων του χωρὶς νὰ δυνηθῇ νὰ εὑρεθῇ ὁ τουφεκιστής· πιθανῶς ἦτο προδότης, ὅς τις εἶχεν ἀναμιχθῆν μεταξὺ τῶν σωματοφυλάκων του. Τὸν Δοῦκα Βυλλιόνου ἐσυγχώρησε ταύτην τὴν φοράν, ἐπειδὴ κατεγίνετο εἰς πολλὰ ἄλλα πράγματα.

Ὁ δεύτερος κίνδυνος τοῦ Καρδιναλίου ἐφύτρωσε σχεδὸν ὑποκάτω τῶν ὀφθαλμῶν του. Νέος τις εὐγενής, Κιγκεμάριος ὀνόματι καὶ Γράνδιος, ἦτο ἔκτινων ἐνιαυτῶν εἰς τὴν συναναστροφὴν τοῦ βασιλέως, καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν τιμὴν ταύτην διὰ τοῦ Ῥιχελιέως. Διότι τὸ χαῦνον πνεῦμα του δὲν ἐπροξένει φόβον εἰς τοῦτον τὸν ἀνθρωπογνώστην, ἐνῷ ἡ ζωηρότης καὶ ἡ κολακεία του τὸν ἔκαμνεν ἐπιτήδειον νὰ συντέμνῃ τὸν καιρὸν τοῦ βασιλέως. Ὁ δεύτερος εὐχαριστήθη τόσον ἀπὸ τὴν συναναστροφήν του, ὥστε τὸν ἔκαμεν ἀρχισωματοφύλακα καὶ ἀρχιϊπποκόμον.

Ταῦτα ἐφάνταξαν τὸν νέον, ὥστ' εἰς τὸ ἑξῆς ἤθελε καὶ τὸν βασιλέα καὶ τὸν Καρδινάλιον νὰ μεταχειρίζεται ὡς ὁμοίους του· ἀλλ' ὁ δεύτερος τὸν ἔστρεψε τόσον πικρὰ εἰς τὰ ὅριά του, ὥστε μὲ ἐντροπὴν καὶ λύπην ᾐσθάνθη τὴν ἀδυναμίαν του καὶ ἔχυσε πικρὰ δάκρυα. Ἔκτοτε ἤρχισε νὰ μελετᾷ ἐκδίκησιν, καὶ δὲν τοῦ ἔλειπαν φίλοι ὑποσχόμενοι εἰς αὐτὸν πιστοτάτην ὑποστήριξιν, ἐπειδὴ τοῦ Ῥιχελιέως ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ δυσπιστία ἔθραυε τὴν κεφαλὴν καθενὸς, ὅς τις ἤθελε νὰ δοκιμάζῃ τὴν τύχην του εἰς τὰ κοινὰ χωρὶς νὰ κολακεύῃ αὐτόν. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον δὲ ἤλπιζεν εἰς τὸν βασιλέα, πλησίον τοῦ ὁποίου ἀπέκτησε τῷόντι δύναμιν, καὶ ὁ ὁποῖος ἤκουσε πολλάκις μὲ εὐχαρίστησιν τοὺς πικροὺς λόγους του κατὰ τῆς φιλοδοξίας τοῦ Ῥιχελιέως καὶ περὶ τῆς μεγάλης ἀθλιότητος, τὴν ὁποίαν ἐξήπλωσεν εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ τοὺς πολλοὺς πολέμους. Ὁ Κιγκεμάριος ἐπροχώρει κατ' ὀλίγον καὶ τοῦ ἐπαρίστανε, πῶς ὁ Καρδινάλιος καὶ αὐτὸν τὸν κρατεῖ εἰς ἀληθινὴν δουλείαν, καὶ δὲν τοῦ ἀφίνει εἰμὴ τὸν βασιλικὸν τίτλον, πῶς ὅλον τὸ ἔθνος τὸν καταρᾶται καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ κόψῃ τὰς ἡμέρας του. Ὁ βασιλεὺς ἔδειχνεν εὐαρέστησιν εἰς ταῦτα, ἀλλ' ὁ φόβος ἐκ τοῦ λειτουργοῦ ἦτο τόσον μέγας, ὥστ' ἐσυμβούλευσε τὸν Κιγκεμάριον φιλικῶς νὰ προσέχῃ εἰς τοὺς τοιούτους λόγους, ἐπειδὴ, ἂν τοὺς ἀκούσῃ ὁ Καρδινάλιος, δὲν δύναται οὐδὲ αὐτὸς νὰ τὸν σκεπάσῃ ἀπὸ τὴν ἐκδίκησίν του.

Δὲν ἔμεινεν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἕως ἐδῶ· ὁ ἀγαπητὸς ἐκέρδαινε πάντοτε τὸν βασιλέα, καὶ πολλάκις τὸν ἔκαμε νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ἐπεθύμει νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸν Καρδινάλιον, ἐὰν ἠδύνατο νὰ γείνῃ χωρὶς κίνδυνον καὶ χωρὶς βίαν. Ὁ Κιγκεμάριος ὡμίλησε περὶ φονεύσεως, ὁ βασιλεὺς ὅμως δὲν ἐτόλμησε νὰ τὴν προστάξῃ. Κατ' ἄλλον τρόπον φαίνεται ὅτι τοῦ ἔδωκε νὰ καταλάβῃ, ὅτι δὲν ἤθελεν ἐναντιωθῇ,

ἐὰν ἐγίνετο χωρὶς προείδησίν του. Ὁ Κιγκεμάριος μετὰ τοῦτο εἵλκυσεν εἰς τὸν ἑαυτόν του πολλοὺς ἀξιωματικούς, κἀνένα ὅμως δὲν εὕρηκε θέλοντα νὰ τολμήσῃ τὸ τοιοῦτον χωρὶς ὑψηλοτέραν προσταγήν.

Ἐπέτυχεν ὅμως νὰ κάμῃ συμφώνους του τοὺς Δοῦκας Αὐρηλίας καὶ Βυλλιόνου. Ἐπαρακίνησε καὶ τοὺς δύω νὰ κλείσουν μυστικὴν συνθήκην μὲ τὴν Ἱσπανίαν, διὰ νὰ ἀναγκάσουν τὸν Καρδινάλιον εἰς γενικὴν εἰρήνην μὲ βοήθειαν τοῦ ἐχθροῦ τούτου. Συνέβη τοῦτο ἐνῷ ὁ βασιλεὺς διέτριβεν εἰς Λουγδοῦνον (Μάρτ. 1642) διὰ τὸν ἐν Ῥυσκινῶνι πόλεμον. Ἐκεῖ ἔβλεπεν ὁ Ῥιχελιεὺς πάντοτε εὐκρινέστερα, πῶς τὸν ἐκαταφρόνει ὁ καταφρονημένος Κιγκεμάριος, πῶς ἤρχισε νὰ γίνεται σχεδὸν περιττὸς εἰς τὸν βασιλέα. Ἔκρυπτε τὴν θανάσιμον ταραχήν του μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας, καὶ ἀνίχνευε μὲ ὄμματα Λυγκέως ὅλα τὰ βήματα τοῦ ἀγαπητοῦ, ὅς τις μόλις τώρα ἐκαταδέχετο νὰ τὸν καλημερίζῃ. Κατὰ δυστυχίαν ἠῤῥώστησεν ὁ Καρδινάλιος εἰς Καρκασόναν, καὶ ἐσυμβουλεύθη ἀπὸ τοὺς ἰατροὺς νὰ ὑπάγῃ εἰς Ταρασκὸν τοῦ Φυξίνου διὰ νὰ πίῃ τὰ ἐκεῖ νερά. Τώρα ἐθριάμβευεν ἐντελῶς ὁ Κιγκεμάριος, ἐπειδὴ ἕως τώρα ἐσυνώδευε πάντοτε ὡς σκιὰ ὁ Ῥιχελιεὺς τὸν βασιλέα. Ἀλλ' ἡ ἀπουσία αὕτη εὐτύχισε τὸν Καρδινάλιον. Διότι ὁ βασιλεὺς ἔκρινε τώρα τὴν ἄνοστον κυριότητα τοῦ ἀνοήτου ἀνδρὸς πολὺ βαρυτέραν παρὰ τὴν νοστίμην ἀληθῶς φρονίμου ἀνδρὸς, ὅς τις ἐτίμα τὸν βασιλέα, καὶ ἔπραττε τὰ πάντα ἐν ὀνόματί του. Μὲ ἀγαλλίασιν ἤκουσεν ὁ Ῥιχελιεὺς ἀπὸ τοὺς κατασκόπους του τὴν τοῦ βασιλέως μὲ τὸν ἀγαπητόν του δυσαρέσκειαν, καὶ ἔσπευδε δι' ἐπιστολῶν νὰ τοῦ ἀποδείξῃ τὴν πρὸς αὐτὸν πιστὴν προσήλωσίν του. Ἡ χαρά του ἀνέβη εἰς τὸν κολοφῶνα ὅταν διὰ τῶν κατασκόπων του ἔλαβεν εἰς χεῖρας τὰς ἐγγράφους ἀποδείξεις τῆς τοῦ Κιγκεμαρίου καὶ τῶν Δουκῶν Αὐρηλίας καὶ Βυλλι-

όνου μυστικῆς συνθήκης μὲ τὴν Ἱσπανίαν. Ἐνόμισε λοιπὸν ὅτι εἶναι ἱκανῶς ὡπλισμένος. Διὰ πιστοῦ ὑπηρέτου ἔστειλε τὰ χαρτία εἰς τὸν βασιλέα, καὶ τοῦ ἔδειξε τὴν ἀναγκαιότητα τοῦ νὰ φυλακωθοῦν ὁ Κιγκεμάριος καὶ οἱ φίλοι του. Ἀνάγκη ἦτο νὰ γείνῃ τοῦτο, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς δὲν ἐτόλμα νὰ ὁμολογήσῃ εἰς τὸν Καρδινάλιον, ὅτι καὶ αὐτὸς ἤξευρε τὰ τῆς συνθήκης. Διὰ νὰ μὴ διαφύγῃ ὁ Δοὺξ Αὐρηλίας, τοῦ ἐδόθη κατὰ πρόσχημα ἡ ταξιαρχία διὰ τὸν μέλλοντα ἐνιαυτὸν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐσυμπέρανεν, ὅτι δὲν ἦτο γνωστὴ ἡ μὲ τὸν Κιγκεμάριον συνωμοσία του. Ἐπίασαν ὅμως τὸν πρέσβυν του Ῥιβιέριον, καὶ διὰ φοβερισμοῦ καὶ δολιότητος ἔμαθαν ἀπ' αὐτοῦ ὅσα ἤθελαν τὰ ἐξεύρωσιν. Ἔπειτα ἐπίασαν ἔξαφνα τὸν Δοῦκα, ὅς τις περιέπεσεν εἰς προφάσεις καὶ ἀντιφάσεις, καὶ ἔδωκεν εὔκολον παιγνίδιον εἰς τοὺς κριτάς του. Τὸν ἐστέρησαν παρευθὺς δι' ἀδιόριστον χρόνον τὸ κυβερνεῖόν του, τὴν Ἀρυερνίαν, τοῦ ἐπῆραν τὴν ταξιαρχίαν, καὶ τὸν ἐπροσκάλεσαν νὰ κριθῇ καὶ νὰ παρασταθῇ μετὰ τῶν ἄλλων κακούργων. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τῶν κολακευτικωτάτων του πρὸς τὸν Καρδινάλιον ἐπιστολῶν δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸ ἀποφύγῃ, ἐζήτησε τὴν ἄδειαν ν' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν, τὴν ὁποίαν τοῦ τὴν ἔδωκαν μετὰ χαρᾶς. Ὕπηγεν εἰς Ἀννέκιον τῆς Σαβαυδίας. Ὁ Δοὺξ Βυλλιόνου ἐφυλακώθη, καὶ ὡμολόγησεν εὐθὺς ὅσα ἐζήτουν νὰ μάθουν.

Κανεὶς δὲ ἀπ' ὅλους δὲν ἐστενοχωρεῖτο περισσότερον παρὰ τὸν βασιλέα. Ὑπῆρξε συνωμότης κατὰ τοῦ λειτουργοῦ του, καὶ ἐκαταλάμβανεν, ὅτι οὗτος θέλει τὸ μάθειν. Τώρα, ἐνῷ ἠναγκάσθη νὰ κηρύξῃ τὴν συνωμοσίαν ταύτην ὡς πολιτικὸν ἀδίκημα, ἐχρεώστει ὁ συνωμότης νὰ προσποιηθῇ ὅτι ἐβδελύσσετο τὴν πρᾶξιν, καὶ ὅτι δὲν εἶχε περὶ αὐτῆς καμμίαν εἴδησιν. Δὲν τοῦ ἦτο ἄλλο ὑπόλοιπον εἰμὴ νὰ ἀφεθῇ τυφλῶς εἰς τὴν φρόνησιν τοῦ λειτουργοῦ του βέβαιος

ῶν, ὅτι οὗτος θέλει τὸν ἐλευθερώσειν τοὐλάχιστον ἀπὸ τὰς παχυλωτέρας ἀτιμίας. Μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον ὑπῆγε προσωπικῶς εἰς τὴν Ταρασκὸν, καὶ ἐσυνωμίλησε μετ' αὐτοῦ εἰς τὴν κλίνην του. Κλαίων ὑπετραύλισε τὴν ἀθώωσίν του καὶ ὡμίλησε περὶ μετανοίας· καὶ ὁ Ῥιχελιεὺς δὲ ἔκλαυσεν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἠδύνατο ὁσάκις ἤθελε, καὶ τὸν εὐχαρίστησε διὰ τὴν ἀγαθότητα, μὲ τὴν ὁποίαν δὲν ἐπίστευσε τὰς συκοφαντίας, τὰς ὁποίας ἔπλασαν οἱ ἐχθροί του διὰ νὰ τὸν ἀφανίσουν· Ὁ βασιλεὺς ἐκατήντησε νὰ τοῦ προσφέρῃ ὁμήρους τῆς πίστεως καὶ φιλίας του τὰ τέκνα του*), καὶ τοῦ ὑπεσχέθη ὅτι θέλει ἐκτελέσειν κατὰ γράμμα ὅσα τὸν παραγγείλῃ. Ὁ Καρδινάλιος ὑπῆγε μετὰ τοῦτο ἐκ Ταρασκοῦ εἰς Λουγδοῦνον, ὅπου ἔμελλε νὰ γείνῃ ἡ αὐστηροτάτη κρίσις. Δὲν ἦτο δύσκολον νὰ εὑρεθοῦν αἱ κατὰ τοῦ Κιγκεμαρίου ἀποδείξεις, ἀλλ' ὁ Ῥιχελιεὺς ἤθελε νὰ ἐκτείνῃ τὴν τιμωρίαν καὶ εἰς κάποιον Θυανὸν **), τὸν ὁποῖον ἐμίσει ἀπὸ πολλῆς ὡς ἄνθρωπον μεγάλου πνεύματος καὶ σπουδαίων φρονημάτων. Δὲν εἶχεν οὗτος ἄλλην μετοχὴν εἰς τὴν συνωμοσίαν, εἰμὴ μόνον ὅτι τὴν ἤξευρε, καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀπολογίας του ἦτο τόσον προβλεπτικὸς, ὥστε καὶ τοῦτο δὲν ἤθελε μαθητευθῆν, ἐὰν ὁ ἀστόχαστος Κιγκεμάριος δὲν τὸ ὡμολόγει. Ὁ βασιλεὺς ἐταπεινώθη εἰς τὴν τάξιν κοινοῦ κακούργου, ἐνῷ συνωθούμενος ἀπὸ τὴν κακήν του συνείδησιν, ὅταν ἐγίνετο ἡ ἐξέτασις, ἔγραφε πρὸς τὸν Καγκελλάριον, ὅτι κηρύττει ψεύματα ὅσα ἤθελε μαρτυρήσειν κατ' αὐτοῦ ὁ Κιγκεμάριος. Καθὼς τοῦτο φανερόνει ψυχικὴν ἀσθένειαν τοῦ ἀθλίου βασιλέως, οὕτω δείχνει τὴν ψυχρότητα τῆς καρδίας του ἡ περίστασις, ὅτι κατὰ τὴν ὥραν, ὁπότε ἦτο διωρισμένη ἡ θανάτωσις τοῦ Κιγκεμαρίου καὶ Θυανοῦ,

*) Εἰς τὸν κατὰ τὸ 1638 ἔτος γεννηθέντα Δελφῖνα προσετέθη μετέπειτα καὶ δεύτερος Πρίγκιψ.

**) Υἱὸς τοῦ περιφήμου ἱστοριογράφου Θυανοῦ, τὸν ὁποῖον ἀνεφέραμεν συχνάκις.

ἐκύτταξε νυσταγμένος τὸ ὡρολόγιόν του, καὶ εἶπεν ἀστεϊζόμενος κατὰ τὴν συνήθειάν του: „Κακὰ τὰ ἔχει τώρα ὁ Monsieur le Grand.“ Ὁ μὲν Θυανὸς ἀπέθανε τὸ τριακοστὸν ἕβδομον, ὁ δὲ Κιγκεμάριος τὸ εἰκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του (12 Σεπτ. 1642), ἐκεῖνος μὲν θρηνηθεὶς ἀπὸ πολλοὺς χρηστοὺς ἄνδρας, οὗτος δὲ ἀπὸ πολλὰς δεσποίνας.

Ὁ Δοὺξ Βυλλιόνου ἐπρόσφερεν εἰς τὸν Καρδινάλιον τὴν κυριότητα καὶ τὸ φρούριον Σέδανον ἀντὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ ζωῆς του, καὶ οὕτως ἐξηγόρασε τὴν ἄφεσίν του. Ὁ Δοὺξ Αὐρηλίας κατεβιβάσθη εἰς τάξιν ἰδιώτου, ἔχασε τὸ κυβερνεῖον του καὶ τοὺς σωματοφύλακάς του, καὶ ἐπροστάχθη καὶ πόσους ὑπηρέτας νὰ κρατῇ εἰς τὸ ἑξῆς. Ἦτο δειλόκαρδος ἱκανῶς νὰ εὐχαριστήσῃ μὲ ταπεινοτάτους λόγους τὸν Καρδινάλιον διὰ ταύτην τὴν κρίσιν, ὡς πρᾳότητα, τῆς ὁποίας δὲν ἦτο ἄξιος.

Οὗτος ἦτο ὁ τελευταῖος θρίαμβος τοῦ Ῥιχελιέως. Κακοήθης πυρετὸς ἡνωμένος μὲ σφοδρὰν πλευρίτιδα τὸν ἔρριψεν ἐκ νέου εἰς τὴν κλίνην τὴν 28 Νοεμβ. 1642, καὶ μία προστεθεῖσα αἱμορραγία, ἐκ τῆς ὁποίας ἠκολούθησε μέγα ἆσθμα, ἐφανέρωσεν εἰς τοὺς ἰατροὺς τὸ πλησιάζον τέλος του. Ἀκούσας ὁ βασιλεὺς ἔδραμε πρὸς αὐτόν. Ὁ Καρδινάλιος τὸν εὐχαρίστησε διὰ τὴν τιμὴν ταύτην καὶ εἶπε: „Κύριε, λαμβάνω τὸν τελευταῖον ἀποχαιρετισμὸν ἀπὸ τὴν Μεγαλειότητά σας. Παρηγοροῦμαι ὅμως, ὅτι ἀφίνω τὸ βασίλειόν σας εἰς τὸ ὑψηλότατον σημεῖον τοῦ κλέους, ἀπ' ὅσα ἔφθασε ποτέ.“ Ἐπαρακάλεσεν ἔπειτα περὶ τῶν συγγενῶν του, καὶ ἐσύστησε διάδοχόν του τὸν Καρδινάλιον Μαζαρῖνον, ἕως τοῦδε Παπικὸν διάκτορον εἰς τὴν Γαλλικὴν αὐλὴν, καὶ εὐφυέστατον μαθητήν του· ἐπῄνεσε δὲ καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα τῶν δύω πολιτικῶν γραμματέων Χαβιγνίου καὶ Δεσνοϊέρου, καὶ τοῦ Καγκελλαρίου Σεγνιέρου. Ὅταν ἀνε-

χώρησεν ὁ βασιλεὺς, τοῦ ἔφεραν τὸν μυστικὸν δεῖπνον πρὸ τῆς κοινωνίας τοῦ ὁποίου (μὲ ποῖον λόγον, ἐμπορεῖ καθεὶς νὰ κρίνῃ) ὤμοσεν, ὅτι εἰς τὴν πολιτικήν του διοίκησιν ποτὲ δὲν ἐσκόπευσεν ἄλλο εἰμὴ τὸ καλὸν τῆς πίστεως καὶ τῆς πολιτείας. Ἀπέθανε τὴν 4 Δεκεμ. 1642 κατὰ τὸ πεντηκοστὸν ὄγδοον ἔτος τῆς ἡλικίας του.

Ὁ βασιλεὺς ἤκουσε ψυχρὰ τὴν ἀγγελίαν του θανάτου του, καὶ εἶπε μὲ τὸ συνειθισμένον που φλέγμα: „Ἀπέθανεν ἕνας μέγας πολιτικός.“ Εἵλκυσε μετὰ τοῦτο εἰς τὸ βουλευτήριον, καθὼς τὸν ἐσυμβούλευσεν ὁ ἀποθανὼν, τὸν Καρδινάλιον Μαζαρῖνον, καὶ ἐπρόσταξε νὰ μὴ γείνῃ καμμία μεταβολὴ εἰς τὴν κυβέρνησιν τοῦ πολιτεύματος. Ἐπειδὴ ὅμως ἔλειπε λειτουργὸς πρῶτος, δὲν ἠδύναντο νὰ μὴ εἶναι παντοδαπαὶ μυστικαὶ συγκρούσεις. Ὁ Μαζαρῖνος, διάφορος κατὰ τὸν χαρακτῆρα εἰς τοῦτο, ὅτι ἐπροσπάθει νὰ φθάσῃ μὲ δόλιον ἐπιτηδειότητα διὰ πρᾳότητος εἰς ὅ,τι ἀπήλαυσεν ἐκεῖνος μὲ δύναμιν καὶ μὲ τὸν λαμπρὸν τρόπον του, ἐχρεώστει νὰ πατῇ κατ' ἀρχὰς ἡσύχως, καὶ πρῶτον νὰ γείνῃ ἀξιαγάπητος, ἔπειτα δεσποτικός. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐσυνάφθη ἀμέσως μὲ τὸν πρῶτον του συνάρχοντα Χαβίγνιον ἐναντίον τοῦ δευτέρου, τοῦ Δεσνοϊέρου, ὅς τις πρὸς χαρὰν τῶν δύω ἐκείνων πάραυτα ἔπεσεν εἰς δυσμένειαν, καὶ ἔστειλε, τοὐλάχιστον κατὰ πρόσχημα, πρέσβεις εἰς τὴν Γερμανίαν, ὡς νὰ ἐπεθύμει τὴν παμπόθητον εἰρήνην. Ὅλα ὅμως τὰ μέσα τῆς πολιτικῆς ἔβαλεν εἰς κίνησιν, ὅταν ὁ βασιλεὺς ἠῤῥώστησε βαρέως τὸν Φεβρουάρ. 1643, καὶ μὲ τὸ τέλος του ἔδειχνεν ὅτι θέλει ἀνοίξειν ἄλλο νέον θέατρον πράξεων. Καθεὶς συνωθεῖτο πρότερον ἀκόμη εἰς τὴν ἐπιτροπείαν, καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθησαν ζῶντος ἔτι τοῦ βασιλέως ἐχθρικώταται φατρίαι. Καὶ ἐδῶ ἐκέρδησε τὸ παιγνίδιον ὁ φρονιμώτερος, καὶ ἦτο οὗτος ὁ Μαζαρῖνος. Ἐκατάπεισε τὸν

βασιλέα νὰ διατάξῃ πρὶν ἀποθάνῃ ἐπιτροπικὸν συνέδριον, καὶ νὰ δώσῃ εἰς τὴν βασίλισσαν τὴν γυναῖκά του τὸν τίτλον τῆς ἐπιτρόπου μὲ περιορισμὸν μέγαν τῆς δυνάμεώς της. Ἔπειτα εἰσείρπυσεν εἰς τὴν βασίλισσαν, καὶ τὴν ἐκατάπεισε νὰ εὐχαριστηθῇ ἡσύχως ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτὴν, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, νὰ τῆς προξενήσῃ καὶ τὴν δύναμιν. Ὑπήκουσεν εἰς τοὺς λόγους του, καὶ τὸν ἀνέδειξε πιστόν της, καθὼς ποτὲ τὸν Ῥιχελιέα ἡ ἐκ Μεδίκων Μαρία. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἀπέθανε Λοδοβῖκος ὁ ΙΓ' (14 Μαΐου, 1643) ἐπίσης ἀφελῶς καθὼς καὶ ἔζησεν. Ἀπὸ τὰς προσευχάς του ἔπρεπε νὰ ἀπομακρυνθῇ ὁ παρευρισκόμενος Μαρισάλιος Καστελλίου ὢν Προτεστάντης. Ἀφοῦ ἐξεφώνησεν ὅλα τὰ ῥητὰ, ὅσα ἤξευρεν, εἶπε πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Μελδῶν: „Προσευχηθῆτε καὶ ἐσεῖς· ἐδῶ εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ βιβλία μου, ὅπου εἶναι γραμμέναι αἱ ἐπιθανάτιοι εὐχαί.“ Μετὰ τὸ μεσημέριον τοῦ ἐκόπη ἡ φωνὴ, καὶ τὴν δευτέραν ὥραν ἀπέθανε τεσσαράκοντα δύω ἐτῶν, ἀφοῦ ἐβασίλευσε τριάκοντα τρία ἔτη. Ἡ ταραχώδης μήτηρ του, Μαρία ἐκ Μεδίκων, ἥτις χρόνον τινὰ διέτριψεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ εἰς Βρυξέλλας καὶ τελευταῖον εἰς Κολωνίαν, ἀπέθανεν εἰς τὴν τελευταίαν πόλιν πρὸ ἑνὸς ἔτους (3 Ἰουλ. 1642, 63 ἐτῶν ἡλικίας) σχεδὸν εἰς ἔνδειαν.

5. Ὁ Καρδινάλιος Μαζαρῖνος καὶ ἡ Σφενδόνη.

(1643 — 1651).

Τὸ κοινόβούλιον τῶν Παρισίων, ἡ παμπάλαιος αὐτὴ, σεβάσμιος ἑταιρεία, τὴν ὁποίαν ἐτίμησε καθ' ὑπερβολὴν ὁ Ἑρρῖκος Δ', ὁ δὲ Ῥιχελιεὺς τὴν ἐταπείνωσεν εἰς τάξιν φιλοῦ κριτηρίου, ἐπροσπάθει τώρα μὲ βιαιότητα νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν παλαιάν της ἀξίαν γερουσίας τοῦ βασιλείου. Διὰ τοῦτο ἐμεταχεί-

ρίσθη ἰσχυρὸν μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ ὑποχρεώσῃ ἀναγκαίως τὴν βασίλισσαν μητέρα: ἀνέτρεψε τὴν διαθήκην Λοδοβίκου τοῦ ΙΓ', καὶ ἐκήρυξε τὴν χήραν του ἀπεριόριστον καὶ μόνην ἐπίτροπον. Ἐμπορεῖ τις νὰ ἐννοήσῃ πόσον ζωηρῶς συνωθοῦντο εἰς αὐτὴν οἱ μεγιστᾶνες, ὅσοι ἤθελαν νὰ εὐτυχήσουν καὶ νὰ μεθέξουν τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ἡ βασίλισσα ἐφύλαττε τόσην ψυχρότητα καὶ σταθερότητα πρὸς τοὺς λειτουργοὺς, ὥστ' ἔβλεπε καθεὶς πόσον ἐῤῥιζώθησαν εἰς αὐτὴν αἱ διδασκαλίαι τοῦ Μαζαρίνου. Εἰς πᾶν κίνημά της ἠρώτα τὸν δόλιον τοῦτον Ἰταλὸν, καὶ οὗτος, ὅς τις καθὸ ξένος καὶ καθὸ μαθητὴς τοῦ Ῥιχελιέως ἐμισεῖτο διπλῶς, ὑπεκρίνετο πάντοτε, ὅτι ἐπεθύμει νὰ ὑποστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ὅτι τὸν ἐμποδίζει μόνον τὸ καθῆκον τοῦ νὰ διδάσκῃ τὴν βασίλισσαν εἰς τὰ μυστικὰ τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα ἐφρόντιζεν αὐτὸς μόνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ῥιχελιέως.

Ἡ ἀρχὴ τῆς νέας ἐπιτροπίας δὲν ἔγεινε τόσον ταραχώδης, ὅσον τὴν ἐφοβοῦντο πολλοί. Ἡ χαρὰ τῶν Γάλλων ὑψώθη ἀκόμη διὰ τῶν εὐτυχῶν ἀγγελιῶν, αἵτινες ἔφθασαν ἀπὸ τοὺς στρατοὺς, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ Βέλγιον. Ὁ νέος Δοὺξ Ἀγγίας, υἱὸς τοῦ γέροντος Κονδαίου, ἐνίκησε λαμπρῶς πλησίον Ῥοκροΐου τῆς Καμπανίας τὴν 19 Μαΐου, 1643. Ἀπέθανε μὲν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (24 Νοεμβ.) ὁ Μαρισάλιος Γυεβριάντιος εἰς Γερμανίαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Τυρέννιος (ὅςτις τώρα ἔγεινε Μαρισάλιος καὶ στρατηγὸς τοῦ ἐν Γερμανίᾳ στρατεύματος) ἐμβῆκεν εἰς τὸν τόπον του, ἔγεινεν ἐκ τούτου μεγαλητέρα ὠφέλεια παρὰ ζημία.

Ὅτι ἡ τὸ 1648 ἔτος κλεισθεῖσα Βεστφαλικὴ εἰρήνη, ὅπου ἐκέρδησε τόσον πολλὰ ἡ Γαλλία, ὑπῆρξε κυρίως ἔργον τοῦ Μαζαρίνου, τὸ εἴπαμεν εἰς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν. Μὲ τοῦτο δὲν ἡσύχασεν ἡ Γαλλία· μᾶλλον δὲ διήρκεσεν ὁ Ἰσπανικὸς πόλεμος ἔν-

δέκα ἔτη ἀκόμη, ὅς τις ἐγίνετο εἰς Βέλγιον, Ἰταλίαν καὶ Καταλωνίαν, καὶ τὰ εἰς τοῦτον ἀπαιτούμενα ἔξοδα κατανήλισκαν τῆς βασιλείας ἀναριθμήτους ποσότητας. Πρὸς πορισμὸν τούτων ἐβάλλοντο εἰς τὸν ἐξηντλημένον λαὸν νέοι φῦροι, καὶ ὁ χρηματιστὴς Ἐμερῦς, Ἰταλός τις, ὅς τις ἐφαίνετο πάντη ἀναίσθητος τῶν πόνων τῆς ἀνθρωπότητος, εἶχε χωριστόντι προτέρημα νὰ ἐφευρίσκῃ πάντοτε νέα ὀνόματα καὶ προφάσεις διὰ δοσίματα ἀνήκουστα ἕως τώρα. Τὸ 1644 ἔτος ἔγεινε ταραχή τις εἰς Παρισίους διὰ μίαν ἐκ τούτων τῶν συντάξεων, ἡ ὁποία ἐβάλθη εἰς ὅλους τοὺς νεοκτίστους οἴκους. Τὸ κοινοβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκατηγόρησαν τὸ χρηματιστικὸν βουλευτήριον, ἐδέχθη τὴν κατηγορίαν, καὶ ἀνέφερεν ἰσχυροὺς λόγους περὶ τούτου εἰς τὴν βασίλισσαν. Δύω βουλευταὶ τοῦ κοινοβουλίου καὶ δύω πρόεδροι ἐπιάσθησαν διὰ ταύτην τὴν τόλμην καὶ ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τοὺς Παρισίους. Εὐθὺς τὸ κοινοβούλιον ἔπαυσεν ὅλα τὰ ἔργα του, καὶ ἐκαταγίνετο νὰ παριστάνῃ ἐγγράφως τὰ δίκαιά του εἰς τὸ βουλευτήριον. Ἡ Αὐλὴ ἐδέχθη μὲ ταραχὴν τὰ ἔγγραφα ταῦτα, ἀλλὰ μὲ φοβερισμοὺς ἐκαταπραΰνε τὴν σύγχυσιν· τὴν δὲ 7 Σεπτεμ. 1645 ἔγεινε ἓν Lit de justice*), τὸ πρῶτον τοῦ νέου βασιλέως, ὁπότε ἔμελλαν νὰ καταγραφῶσι δεκαεννέα προστάγματα φορολογίας νέας. Ἡ βασίλισσα μήτηρ, μὲ τὸν υἱόν της, μὲ τὸν Πρίγκιπα Κονδαίου, μὲ τὸν Δοῦκα Αὐρηλίας ὑπῆγεν ἐκεῖ, καὶ ὁ ἑπταετὴς βασιλεὺς ὡμίλησε μὲ πολλὴν σοβαρότητα: „Κύριοί μου, ἦλθα νὰ σᾶς ὁμιλήσω περὶ τῶν πραγμάτων μου. Ὁ Καγκελλάριός μου θέλει σᾶς εἰπεῖν τὴν γνώμην μου.“ Ὁ Καγκελλάριος παρέστησε μετὰ τοῦτο εὐφραδέστατα τὴν ἀναγκαιότητα τῶν νέων φόρων, οἱ ὁποῖοι ἀνεγνώσθησαν παρ-

*) Ὠνομάζοντο οὕτως αἱ πομπώδεις τοῦ κοινοβουλίου συνελεύσεις ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν μεγιστάνων, ὅπου ἐπαρουσιάζετο ὁ βασιλεὺς διὰ νὰ ζητήσῃ ἄμεσον ὑπακοὴν εἰς τὰ προστάγματά του.

αυτά καθ' ἕν. Τὰ προστάγματα κατεγράφησαν· μάλιστα δὲ καθ' ἑκάστην ἐπληθύνοντο καὶ συνίσχυαν τὸν μυστικὸν ἀναβρασμὸν, ἕως οὗ τελευταῖον ὁ τολμηρὸς Ἐμερῦς ἔβαλε χεῖρα καὶ εἰς τοὺς μισθοὺς τῶν κριτῶν, καὶ ἤθελε νὰ τοὺς τὸν στερήσῃ διὰ τέσσαρα ἔτη, ἀντὶ τοῦ ὁποίου τοὺς ὑπεσχέθη ὅτι θέλει τοὺς κάμειν κληρονομικὰ ταῦτα τὰ ἀξιώματα. Τοῦτο τοὺς παρώργισε καθ' ὑπερβολήν· ἀπεφάσισαν νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὸ κοινοβούλιον, καὶ ἔγεινε περὶ τούτου τὴν 17 Μαΐου 1648 τακτική τις ἀπόφασις τοῦ κοινοβουλίου.

Τοῦτο ἦτο σύνθημα ἐπαναστάσεως δι' ὅλους τοὺς δυσαρεστημένους. Καὶ τίς δὲν ἦτο δυσαρεστημένος; Ἀπ' ὅλας τὰς κλάσεις ἔφερνεν ὁ λαὸς παράπονα εἰς τὸ κοινοβούλιον, καὶ ἐζήτει βοήθειαν καὶ εὐσπλαγχνίαν. Τρομεραὶ ἱστορίαι τῶν τελωνῶν ἐφέρθησαν εἰς τὸ φῶς. Ὁ Ἐμερῦς, καὶ ὁ μισητὸς προστάτης του, ὁ ἀχόρταστος Μαζαρῖνος, ἐστέλλοντο εἰς τὰ κατώτατα τοῦ ᾅδου. Τὸ κοινοβούλιον, μὲ ὅλους τοὺς φοβερισμοὺς τῆς αὐλῆς, ἐσυνάζετο καθ' ἑκάστην, καὶ ἀντεφέρετο τόσον τολμηρῶς εἰς τὴν ἐπίτροπον, ὥστε ἠναγκάσθη αὕτη νὰ παραιτήσῃ τὸν Ἐμερῦν, μ' ὅλον ὅτι τὸ κακὸν δὲν ἐθεραπεύθη, ἐπειδὴ ὁ ἀντ' αὐτοῦ βαλθεὶς Μαρισάλιος Μειλλεράϊος, συγγενὴς τοῦ Ῥιχελιέως, δὲν ἦτο ὀλιγώτερον φίλαρχος καὶ σκληρὸς παρὰ ἐκεῖνος. Ἦσαν δὲ οἱ ἄνθρωποι παρωργισμένοι καὶ κατὰ τοῦ Μαζαρίνου, ἐπειδὴ ἐλέγετο, ὅτι οὗτος ὄχι μόνον ἐμοίραζε μὲ τὸν χρηματιστὴν, ἀλλ' ἔστελνε πάντοτε πολλὰ ἀργύρια εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ εἶναι προβλεμμένος εἰς ὥραν ἀνάγκης.

Ἡ ἐπίτροπος ἠθέλησεν ἀκόμη μίαν φορὰν νὰ δοκιμάσῃ τὴν βιαιότητα, καὶ ἐξώρισε δύω συνηγόρους τοῦ λαοῦ, τὸν Βρουσέλιον καὶ τὸν Βλαγκεμεσνίλιον. Τρεῖς ἄλλοι βουλευταὶ ἐξωρίσθησαν ἀπὸ τοὺς Παρισίους (26 Αὐγ. 1648). Τοῦτο ἦτο ὡς νὰ ἄναπταν τὸ λαγούμιον. Διότι μόλις ἤκουσεν ὁ λαὸς τὴν ἐξορίαν

τοῦ Βρουσελίου, ἑβδομηκονταετοῦς γέροντος, τὸν ὁποῖον ἐθεοποίησαν εἰς τοὺς Παρισίους ἡ τιμιότης καὶ ἡ δημοτικότης του, καὶ ἐκατήντησαν εἰς μανίαν, ἐπίασαν τὰ ὅπλα, ἔκλεισαν τοὺς δρόμους μὲ ἁλύσεις, καὶ ἐφοβέριζαν ὅτι θέλουν κατακαύσουν ὅλους, ἐὰν δὲν τοὺς δώσουν ὑγιεῖς τοὺς ἐξορίστους. Εἰς μάτην ἔτρεχαν ἔφιπποι οἱ Μαρισάλιοι Μειλεράϊος καὶ Ὠπιτάλιος εἰς τοὺς δρόμους, καὶ ἐπροσπάθουν νὰ καταπραΰνουν τὸν λαόν· ἠναγκάσθησαν νὰ στραφοῦν ὀπίσω ἄπρακτοι διὰ νὰ μὴ ὑποπέσουν εἰς ὕβριν, καὶ ἐπ' ἀληθείας εἰς κίνδυνον τῆς ζωῆς των.

Εἰς τὰς κινήσεις ταύτας τὸ κοινὸν καλὸν ἦτο μόνον πρόφασις· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖσον ἐσυμπᾶτο καὶ ἐδιατηρεῖτο ἡ φωτία διὰ τῶν μηχανουργιῶν τῶν ὅσοι ἤθελαν νὰ ὑψωθοῦν εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον. Τούτων ἦτο κατ' ἐξοχὴν ἐπίσημος ὁ Ἰωάννης Φραγκῖσκος Παῦλος Γόνδιος, ἀνεψιὸς τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῶν Παρισίων, ἄνθρωπος γεμάτος ἀπὸ δολοπλοκίας, διεφθαρμένος τὰ ἤθη καὶ ἔκδοτος εἰς τὰς ἀκολασίας, ἐὰν καὶ ὄχι ἀνίσχυρος νὰ κράττῃ. Καθὸ κληρικὸς δὲν ἐπεθύμει ἄλλο νὰ ἀποκτήσῃ, εἰμὴ τὴν Καρδιναλικὴν πορφύραν. Παρεκτὸς τούτου ᾐσθάνετο ὅτι εἶναι ἄξιος τῆς φήμης, τὴν ὁποίαν ὄχι πρὸ πολλοῦ ἀπέκτησαν δύω Καρδινάλιοι εἰς τὴν πατρίδα του. Τὴν κλίσιν τοῦ λαοῦ ἤξευρε νὰ κερδήσῃ πρὸ πολλοῦ, τώρα ἦτο ἀναγκαῖον νὰ γείνῃ πιστὸς καὶ εἰς τὴν αὐλήν. Ἐπρόσφερεν εἰς τὴν βασίλισσαν τὴν ὑπουργίαν του διὰ κατάπαυσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ πῶς ἦτο δυνατὸν εἰς τοιαύτας περιστάσεις νὰ εἶναι φίλοι δύω ἱερεῖς; ὁ Μαζαρῖνος ὡμίλησε πρὸς τὴν ἐπίτροπον περὶ αὐτοῦ καταφρονητικώτατα, καὶ διὰ τοῦτο αὕτη ἐδέχθη πολλὰ ψυχρὰ τὴν προσφοράν του. Μὲ ὅλον τοῦτο ἐκβῆκεν ἔξω ὁ Γόνδιος, ἐκαθησύχασε τῷόντι τὸν κυμαινόμενον λαὸν, καὶ ὑπέστρεφεν ὑπερήφανος νὰ ἀναγγείλῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς εὐγλωττίας του. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἤκουσεν

ἡ βασίλισσα μὲ ἀδιαφορίαν, καὶ προσέτι οἱ αὐλικοὶ ἐπερίπαιξαν τὴν κενοδοξίαν του. Πικραμμένος κατάκαρδα καὶ στερεὰ ἀποφασισμένες νὰ ἐκδικηθῇ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Λυπάραν *).

Τὴν αὐτὴν νύκτα ἀκόμη ἐπροσπάθησε νὰ στήσῃ τοὺς φίλους καὶ ὀπαδούς του ἐκ τῶν πολιτῶν ἐναντίον τῆς αὐλῆς καὶ τοῦ λειτουργοῦ, εἰς τρόπον ὥστε, ὅταν τὸ πρωῒ ἤθελε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ κοινοβούλιον ὁ Καγκελλάριος Σαγνιέρος, εὕρηκε πιασμένους ὅλους τοὺς δρόμους, καὶ κατέφυγεν εἰς γειτονικὸν παλάτιον, ὅπου ἐκρύφθη εἰς μέγα κιβώτιον διὰ νὰ μὴ εὑρεθῇ ἀπὸ τοὺς ζητοῦντας τον. Ὅταν ὅμως διὰ τὸν ἐκ τούτου γεννηθέντα θόρυβον ἐκβῆκεν ὁ Μαρισάλιος Μειλεραῖος μὲ τὰ βασιλικὰ τοῦ παλατίου στρατεύματα, καὶ ἐπρόσταξε καὶ νὰ τουφεκίσουν κατὰ τῶν πολιτῶν, ἐκατήντησαν ὅλη ἡ πόλις εἰς ἐπανάστασιν, αἱ ἁλύσεις ἐσύρθησαν πάλιν εἰς τοὺς δρόμους, ὄπισθεν αὐτῶν ἐβάλθησαν καδία γεμάτα χώματος καὶ φορκάλων, καὶ ὡς ἀπὸ χαρακωμάτων ἀντεπυροβόλουν κατὰ τῶν στρατιωτῶν. Μία γυνὴ ἐκτύπησε μὲ πέτραν τὸν Μαρισάλιον εἰς τὴν κεφαλὴν, καὶ διὰ τοῦτο ἐθανατώθη μὲ τὴν πιστόλαν. Πανταχοῦ ἔμειναν νικηταὶ οἱ πολῖται, ἐπειδὴ οἱ στρατιῶται δὲν ἤθελαν νὰ τοὺς κτυ-

*) Πόσον ἐλλειπὴς ἦτο εἰς τὴν ἐσωτερικὴν σταθερότητα καὶ ἐπιτηδειότητα τῶν φρονημάτων, καὶ ποῖοι ἄλογοι λόγοι τὸν ὡδήγουν, φαίνεται ἀπὸ τὰς ἰδίας του λέξεις, ἐνῷ διηγεῖται τὰς παρατηρήσεις τὰς ὁποίας ἔκαμε ταύτην τὴν νύκτα: Je permis à mes sens de se laisser chatouiller par le titre de chef de parti que j'avois toujours honorè dans les vies de Plutarque. Mais ce qui acheva d'étouffer tous mes scrupules, fut l'avantage que je m'imaginai à me distinquer de ceux de ma profession par un état de vie qui les confond toutes. Le dérèglement des moeurs très-peu convenable à la mienne me faisoit peur ! . . . Les affaires brouillent les especes, elles honorent même ce qu' elles ne justifient pas, et les vices d'un archevêque peuvent être dans une infinité de rencontres les vertus d'un chef de parti. Mémoires du Cardinal de Retz. Ed. d' Amst. 1718. T. I, σ. 132.

πίσουν, καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ προσέτι ἐσυμβούλευαν τὸν λαὸν νὰ ἐπιμένῃ σταθερῶς εἰς τὸ δίκαιον πεῖσμα του.

Εἰς δὲ τοῦτο τὺ μεταξὺ ὑπῆγεν ὅλον τὸ κοινοβούλιον εἰς τὴν Λυπάραν διὰ νὰ παρακαλέσουν τὴν βασίλισσαν νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς δύω ἐξορίστους. Ἐξαπέστειλεν αὕτη ἄπρακτον τὴν ἑταιρείαν. Περίεργος ὁ λαὸς τοὺς ἐπρόσμενεν εἰς τοὺς δρόμους, ἀλλ' ἐκατάλαβεν ἀπὸ τὰ πρόσωπά των, ὅτι δὲν ἐκατώρθωσαν τίποτε. Μὲ ὅλον τοῦτο ἐπαρηγόρησεν ὁ πρόεδρος τὸν λαὸν ὅσον ἠδυνήθη, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ τὸν ἡσυχάσῃ. Εἰς μάτην. Ἕνας σιδηροπώλης στρέψας κατ' αὐτοῦ τὴν λόγχην ἔκραξε: „Προδότα. ἐὰν ἀγαπᾷς τὴν ζωήν σου, δός μας τὸν Βρουσέλιον, ἢ φέρε μας ὁμήρους τὸν Μαζαρῖνον καὶ τὸν Καγκελλάριον.“ Στενοχωρούμενος ὁ πρόεδρος ὑπέστρεψεν ὁμοῦ μὲ τοὺς βουλευτὰς καὶ ἐσυνωθήθη μὲ βίαν ἀπὸ τὸν λαὸν εἰς τὸ βασιλικὸν παλάτιον. Ἡ ἀπελπισία ἔδωκεν εἰς τὴν γλῶσσαν του φοβερὸν τόνον διὰ τὸν ὁποῖον ἔχασε τὰς δυνάμεις της ἡ βασίλισσα. Ὁ Μαζαρῖνος τὴν ἐσυμβούλευσε τώρα νὰ ἐνδώσῃ. Μὲ ἱλαρὰς ὄψεις ἀνεχώρησαν ταύτην τὴν φορὰν οἱ βουλευταὶ ἀπὸ τὸ παλάτιον. Ὁ λαὸς ἐφώναζε μὲ χαρᾶς ἀλαλαγμούς, ἀλλ' ἀπὸ τοὺς δρόμους δὲν ἀνεχώρει ἕως οὗ τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἴδαν ἐλθόντας ἀληθῶς τὸν Βρουσέλιον καὶ Βραγκεμισνίλιον. Τὸν πρῶτον, ὡς ἀγαπητότερον, ἐδέχθησαν μὲ γενικὴν ἐκπυρσοκρότησιν, καὶ τὸν ἐσυνώδευσαν ὡς θριαμβευτὴν εἰς τὸν οἶκον του. Μετ' ὀλίγας ὥρας ἐκενώθησαν αἱ ἀγυιαὶ καὶ ἠνοίχθησαν τὰ ἐργαστήρια.

Ἡ βασίλισσα, τεταραγμένη διὰ τὴν σταθερότητα τῆς τοῦ λαοῦ φατρίας ταύτης, τὴν ὁποίαν οἱ αὐλικοί της ὠνόμαζαν ἕως τώρα περιγελαστικῶς φατρίαν τῶν **Frondeurs** *), ἀνεχώρησεν ἀπὸ τοὺς Πα-

*) Σφενδονισταί. Οὕτως ὠνομάζοντο οἱ ἀγοραῖοι παῖδες, ὅταν κατὰ τὴν τότε συνήθειαν ἔκαμναν κατ' ἀλλήλων μικροὺς πολέμους μὲ τὰς σφενδόνας. **Fronde**, ἤγουν σφενδόνη, ὀνομάζεται καὶ ὅλη των ἡ φατρία.

ρισίους, καὶ ὕπηγε μὲ τὸν πρίγκιπά της εἰς τὸν ἅγιον Γερμανόν. Τὸ κοινοβούλιον ὑπερηφανευθὲν διὰ τὴν νίκην του, ἐπίστευσεν ὅτι χρέος του ἦτο νὰ στείλῃ πρεσβείαν πρὸς τὴν βασίλισσαν καὶ νὰ ζητήσῃ ἀποβολὴν ὅλων τῶν παραπόνων τοῦ λαοῦ. Οἱ πρέσβεις ἐζήτησαν καὶ συνέλευσιν, ὅπου νὰ μὴ εἶναι παρὼν ὁ Μαζαρῖνος. Ἐτίμησαν τὴν ἀνάγκην καὶ ἔστερξαν τὸ ζητούμενον· ἀναίρεσαν πολλὰ φορολογικὰ προστάγματα, καὶ ἠλευθέρωσαν πολλοὺς φυλακωμένους ἀπὸ τὸν Μαζαρῖνον. Τὸ κοινοβούλιον ἔπαυσε τὰς ἐξ ἰδίας του δυνάμεως συνελεύσεις πρὸς εὐχαριστίαν, καὶ ἡ αὐλὴ ὑπέστρεψεν εἰς τοὺς Παρισίους.

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ὁ νικητὴς τοῦ Ῥοκροΐου· ὁ Δοὺξ Ἀγγίας, ὀνομαζόμενος Πρίγκιψ Κονδαίου *) ἀφοῦ ἀπέθανεν ὁ πατήρ του (1646), μαζὴ μὲ τὸν ἀδελφόν του, τὸν Πρίγκιπα Κόντιον καὶ πολλοὺς εὐγενεῖς, ὑπέστρεψεν ἀπὸ τὸν πόλεμον. Καὶ αἱ δύω φατρίαι ἡμιλλῶντο νὰ οἰκειωθῶσι τοιοῦτον ἄνδρα. Αὐτὸς ὅμως ἐκαταφρόνει καὶ τοὺς δύω, ἐπειδὴ ὁ Μαζαρῖνος καὶ ὁ Γόνδιος, οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, τοῦ ἦσαν ἐπίσης μισητοὶ καθὸ παπάδες. Ἀλλ' ὁ Γόνδιος ἔσυρεν εἰς τὸ μέρος του τὸν πρίγκιπα Κόντιον καὶ τὴν ἀδελφήν του, τὴν δούκεσσαν Λογγουεβίλλης, οἱ ὁποῖοι καὶ οἱ δύω ἦσαν πειραγμένοι ἀπὸ τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ μεγαλητέρου των ἀδελφοῦ. Ἡ ἐνδυνάμωσις αὕτη τῆς ἐναντίας φατρίας ἔκαμνε πάντοτε ἀνησυχωτέραν τὴν αὐλήν, ἥτις ἐπροσπάθει νὰ οἰκειωθῇ τὸν ὑπὸ πάντων τιμώμενον Κονδαῖον. Ἡ βασίλισσα κλαίουσα καὶ χαϊδεύουσα τὸν ὠνόμασε τρίτον υἱόν της, ὁ νέος βασιλεὺς τὸν ἐνηγκαλίσθη, καὶ ὁ Μαζαρῖνος τὸν ὑπεσχέθη νὰ εἶναι ἕως οὗ ζῇ ἔκδοτος εἰς αὐτόν. Φίλοι τινὲς τῆς αὐλῆς τοῦ παρέστησαν τὸν

*) Ὁλόκληρον τὸ ὄνομά του εἶναι τώρα: Λοδοβῖκος Β' ἐκ Βουρβονίου, Πρίγκιψ Κονδαίου. Ἀπὸ τοὺς Γάλλους ἱστοριογράφους ὀνομάζεται μὲ πομπῶδές τι ὑπερβολικῆς δόξης ὄνομα, ὁποῖα συνηθίζουσιν οὗτοι: Μέγας Κονδαῖος.

κίνδυνον, ὅςτις φοβερίζει τὴν πολιτείαν καὶ καθένα κλάδον τῆς κυβερνήσεως, ἐὰν λάβῃ τὸ κοινοβούλιον ὅλην τὴν ἐξουσίαν, καὶ καταπατήσῃ ἀτιμωρητὶ τὴν δόξαν τῆς αὐλῆς, καὶ ἐπ' ἀληθείας ἐὰν αἱ ἐλεύθεραι ἐργασίαι τῶν στρατηγῶν περιορισθῶσιν ἀπὸ τὰς διαταγὰς μιᾶς ἑταιρίας νομομαθῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπάτησαν ποτὲ εἰς τὸ στρατόπεδον. Οἱ λόγοι οὗτοι ἐτελεσφόρησαν. Ὁ Κονδαίου ὑπεσχέθη ἐντὸς ὀλίγου νὰ διασκεδάσῃ τὸ φάσμα τοῦτο τῆς Σφενδόνης, καὶ ἔδειξε παραυτα τὴν γνώμην του εἰς τοὺς Παρισιανούς, Διότι ὅταν πάλιν τὸ κοινοβούλιον ἤρχισε τὰς αὐθαιρέτους του συνελεύσεις, ἐφάνη μετὰ τοῦ Δουκὸς Αὐρηλίας εἰς μίαν ἐξ αὐτῶν, καὶ ἀκούσας τὸν Πρόεδρόν Βώλιον νὰ κατακρίνῃ τὸν Μαζαρῖνον, τὸν ἐπέπληξε τόσον σφοδρῶς, ὥστ' ἐτρόμαξαν ὅλοι. καὶ προσέτι ἔκαμε κίνησιν τινὰ τῆς χειρὸς, ἥτις ἐπροξένησε γενικὸν γογγυσμὸν (Δεκέμβ. 1648). Ἔκτοτε ἔχασε δι' ἱκανὸν καιρὸν τὴν εὔνοιαν τοῦ λαοῦ, καὶ οἱ πολῖται ἔβλεπαν μὲ φόβον τὸ μέλλον.

Τῳόντι δὲ ἦσαν πολλὰ βίαια τὰ βουλεύματά του. Ἤθελε νὰ κυριεύσῃ τὰς πύλας τῆς πόλεως καὶ τὴν Βαστίλλαν καὶ τὴν ὁπλοθήκην, καὶ νὰ μεταβάλῃ τὰς ἀγυιὰς εἰς πεδίον μάχης. Ἀλλ' εἰς τὴν πρόθεσίν του ταύτην ἀντεστάθη ἡ δειλὴ αὐλὴ μὲ ὅλας της τὰς δυνάμεις. Ἀσφαλέστερον ἐκρίθη, πρῶτον νὰ μακρύνωσι τὸν βασιλέα ἀπὸ τὴν πόλιν, καὶ ἔπειτα νὰ πολιορκήσωσι ταύτην. Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἔγεινε τόσον ταχέως καὶ κρυφίως, ὥστε ἡ ἀναχώρησις τῆς αὐλῆς ἐφάνη μὲ φυγὴν ὁμοία (6 Ἰανν. 1649). Τὸ μεσονύκτιον ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν πόλιν, καὶ τόσον ὀλίγαι ἑτοιμασίαι ἠδυνήθησαν νὰ γείνουν ἀρχήτερα εἰς τὸν ἅγιον Γερμανὸν, ὥστε ἡ δούκησσα Αὐρηλίας καὶ ἡ θετὴ θυγάτηρ της, ἡ πριγκιπέσσα Μοντπενσιὲρ, δι' ἔλλειψιν στρωμάτων ἐκοιμήθησαν ἐπάνω εἰς χορτάρια, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ μήτηρ του

ὑπέφεραν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαιοτάτων. Ὁ ἐπονείδιστος οὗτος τῆς ἀναχωρήσεως τρόπος ἔδωκεν εἰς τὸν ὄχλον ὕλην ἀχαλινωτάτων σαρκασμῶν. Ἐξαιρέτως δὲ ἐμισήθη γενικῶς ἡ βασίλισσα. Εἰς στοματικὰς συνομιλίας, καθὼς καὶ εἰς δημοσίως πωλούμενα σατυρίσματα, τὸ ὄνομά της δὲν ἀνεφέρετο χωρὶς ὑβριστικὸν ἐπίθετον, καὶ ἡ σχέσις της πρὸς τὸν Καρδινάλιον ἐπαριστάνετο μὲ αἰσχρὰν τινὰ ὑποψίαν. Τὸ κοινοβούλιον ὅμως, τὸ ὁποῖον ἔβλεπε μακρύτερα, ἐκοπίασε πολὺ μὲ ταπεινὰς δεήσεις καὶ ὑποκλίσεις νὰ τὴν ἀνακαλέσῃ εἰς Παρισίους, τὸ ὁποῖον ὅμως ἀπεβλήθη μὲ καταφρόνησιν καὶ ὑπερηφάνειαν.

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔβλεπαν, ὅτι ὁ Κονδαίου ἐσυνάθροιζε στρατεύματα, δὲν ἔμενεν ἄλλο εἰμὴ νὰ φροντίζωσι τὰ πρὸς ὑπεράσπισίν των. Ὁ Γόνδιος ἦτο τώρα πάλιν ἡ ψυχὴ τῆς Σφενδόνης. Ἐστρατολόγησε μὲ ἰδίαν του δαπάνην ἓν τάγμα ὁλόκληρον ἐφίππων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἁμαξεῖς καὶ ἱπποκόμους *), καὶ τὸ κοινοβούλιον συνήθροισεν ἀπὸ τοὺς ἑταίρους του δέκα μιλιόνια διὰ νὰ μισθώσουν μὲ αὐτὰ 12,000 πεζούς. Ἀρχηγοὶ τούτων τῶν μὲ σπουδὴν συμμαζωχθέντων στρατευμάτων ἐστάθησαν ἐπίσημοι ἄνδρες δελεαζόμενοι ἀπὸ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἐπάνω τῶν τριμμάτων τῆς παρούσης ἐπιτροπίας θέλουν θεμελιώσειν αὐτοὶ τὸ ἰδιόν των μεγαλεῖον· οἱ Πρίγκιπες Κόντιος καὶ Μαρσιλλάκιος**), οἱ Δοῦκες Λογγουεβίλλης, Ἐλεοβίκου, Βυλλιόνου***) καὶ Βρισσάκου, ὁ Μαρισάλιος Μόττιος καὶ οἱ Μαρκέσιοι Βουλάϊος καὶ Νοϊρμοντιέρου.

*) Ὅταν τὸ τάγμα τοῦτο εἰς ἐξόρμησιν τινὰ ἀπεκρούσθη μὲ ζημίαν, ὠνόμασαν τὴν φθορὰν ταύτην Πρώτην πρὸς Κορινθίους, ἐπειδὴ ὁ ἀρχηγός των ἦτο ἐπὶ ψιλῷ ὀνόματι ἀρχιεπίσκοπος Κορίνθου. Οὕτως εἰς τὴν μικρὰν ταύτην κίνησιν ὅλα ἐτράπησαν εἰς τὸ γελοῖον.

**) Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του (1650) Δοὺξ Ρυπιφοκαλδίου, γνωστὸς καὶ ἐκ συγγραμμάτων του.

***) Ἀδελφὸς τοῦ μεγάλου Τυρεννίου.

Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἦλθεν εἰς Παρισίους καὶ ὁ Δοὺξ Βωφόρτιος, υἱὸς Ἐρρίκου τοῦ Δ' καὶ τῆς ὡραίας Γαβριήλας Ἐτρέας, ὅς τις διὰ τὴν ἀθλητικὴν ὑπόληψίν του καὶ διὰ τὰ ὀρθὰ ἤθη του ἦτο πολλὰ ἠγαπημένος ἀπὸ τὸν ὄχλον τῶν Παρισίων.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ περιέκλεισε τοὺς Παρισίους ὁ Κονδαίου μὲ τὰς 6 ἢ 7000 στρατιωτῶν, τοὺς ὁποίους ἔφερεν ἀπὸ τὴν ἐσχάτην ἐκστρατείαν, καὶ ἐπροσπάθει νὰ κόψῃ τὴν εἰς τοὺς πολίτας εἰσκομιδὴν τῶν ἀναγκαίων. Συνέβησαν ἀκροβολισμοί τινες, ὅπου ἔχασε τὴν ζωὴν ὁ Δοὺξ Καστελλίου, φίλος τοῦ Κονδαίου (8 Φεβρ.), καὶ μετὰ τοῦτον εὐθὺς ὁ νέος Δοὺξ Ῥοάνου. Κατὰ δὲ τἄλλα ἐγίνετο ὁ πόλεμος μὲ ἱκανὴν ἀμέλειαν ἀπὸ τὴν Σφενδόνην, ἐπειδὴ οἱ πολλοὶ ἀρχηγοί της ἦσαν ἀσύμφωνοι μεταξύ των· ἀπὸ δὲ τὸν Κονδαῖον, ἐπειδὴ ἐντρέπετο διὰ τοῦτον. Τὸν ὠνόμαζε πόλεμον τῶν οὐροδοχείων (la guerre aux pots de chambre). Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ κυβερνήτορες ἐπαρχιῶν ἐκηρύχθησαν παρρησίᾳ φίλοι τῆς Σφενδόνης, καὶ ἐσυνάθροιζαν στρατεύματα πρὸς ὑποστήριξίν της, ἐπειδὴ προσέτι ὁ τῆς Αὐστρίας ἀρχιδοὺξ Λεοπόλδος, κυβερνήτωρ τοῦ Ἱσπανικοῦ Βελγίου, ἔταξε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ 15,000 στρατιωτῶν, καὶ πρὸς τούτους ὁ Τυρέννιος αὐτὸς ἡτοιμάζετο νὰ ἐπιστρέψῃ μὲ τὸν στρατόν του καὶ νὰ βοηθήσῃ τὴν μερίδα τῆς Σφενδόνης καὶ τοῦ κοινοβουλίου, διὰ τοῦτο ἔκρινεν ἡ αὐλὴ φρόνιμον νὰ προδιαθέσῃ εἰρηνικὰς συμβιβάσεις. Οἱ ἄγγελοι ὑπήγαιναν καὶ ἤρχοντο εἰς Παρισίους, καὶ εἰς ἁγ. Γερμανὸν ἐκρατοῦντο καθημεριναὶ συνελεύσεις, καὶ εἰς τὸ κοινοβούλιον ἐγίνοντο σφοδροὶ ἀγῶνες. Τελευταῖον τὴν 11 Μαρτ. (1649) ἔγεινεν ἀπροσδοκήτως ἡ εἰρήνη, μὲ τὴν ὁποίαν δὲν ἦτο εὐχαριστημένος κἀνεὶς ἄνθρωπος εἰς τοὺς Παρισίους. Ὅλον τὸ ὄφελος τῆς Σφενδόνης ἦτο γενικὴ ἀμνηστία· τὰ δὲ ἄλλα, ὁ μὲν Μαζαρῖνος ἔμελλε νὰ μένῃ λειτουργὸς,

ὅλαι δὲ αἱ ἀπὸ 6 Ἰαν. γενόμεναι τοῦ κοινοβουλίου ἀποφάσεις νὰ εἶναι μηδέν. Τώρα ἤρχισε θόρυβος ἀληθινός. Πολλοὶ ἐφώναζαν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ δεχθῶσι τὴν ἀθλίαν ταύτην εἰρήνην. Ὁ Κόντιος μετὰ τῶν ἄλλων στρατηγῶν ἐπαραπονοῦντο, ὅτι τὴν ἔκαμαν χωρὶς τὴν γνώμην των. Ὁ Δοὺξ Βυλλιόνου, πατὴρ ἓξ τέκνων, τὰ ὁποῖα ἠγάπα ἐκ καρδίας, ἐκήρυξεν ὅτι ἐὰν ὁ Μαζαρῖνος μείνῃ λειτουργὸς, θέλει ζητήσειν ἀπὸ τὸ κοινοβούλιον μίαν καὶ μόνην χάριν νὰ τοῦ δώσῃ διαβατήριον, τὸ ὁποῖον νὰ τὸν μεταφέρῃ ἀσφαλῶς ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς ἐπικρατείας. Ἔμπροσθεν τοῦ βουλευτηρίου διερεθισθεὶς ὁ λαὸς ἀπὸ τοὺς φατριάρχας ἐσήκωσε φοβερὸν θόρυβον. Ὁ πρόεδρος Νοβιόνιος ὑπῆγε νὰ τοὺς καταπραΰνῃ. Ἕνας πολίτης τὸν ἐπίασεν ἀπὸ τὸ ἱμάτιον καὶ ἔκραξε: „Δός μας τὰ ἄρθρα τῆς εἰρήνης διὰ νὰ τὰ καύσῃ ὁ δήμιος! εἰς τὴν κρεμάθραν νὰ φερθοῦν οἱ ἐπίτροποι, οἵτινες ὑπέγραψαν τὴν εἰρήνην ταύτην.“ Ἄλλαι φωναὶ ἔκραζαν: „Δὲν θέλομεν εἰρήνην! δὲν θέλομεν Μαζαρῖνον! Ὅλοι οἱ Μαζαρῖνοι εἰς τὸν Σηκοάναν!“ Ὁ τάραχος ηὔξανε, καὶ μόνον ὅταν ἐφάνη ὁ Γόνδιος ἡσύχασεν ὁπωσοῦν. Ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν ἐννέα πρεσβευτὰς εἰς τὸν ἅγ. Γερμανὸν, καὶ νὰ ζητήσουν ἐπιμόνως τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Μαζαρίνου. Ἀλλὰ δύω κακαὶ ἀγγελίαι ἐταπείνωσαν τώρα τὴν Σφενδόνην. Ὁ Τυρέννιος, ὅς τις ἤρχετο εἰς Παρισίους, ἐγκατελείφθη ἔξαφνα ἀπ᾽ ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς του. Τοῦτο ἦτο ἔργον τοῦ Μαζαρίνου, ὅς τις εἰς καιρὸν ἁρμόδιον ἔστειλε διὰ μυστικοῦ δρόμου 800,000 λίτρας εἰς χεῖρας ἐκείνων. Ἀπὸ Ῥοδόμου ἐπροσμένετο ὁ Δοὺξ Λογγουεβίλλης μὲ 6000 ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ περὶ αὐτοῦ ἔμαθαν τώρα, ὅτι συμβιβάζεται μὲ τὴν αὐλήν. Ἐπειδὴ δὲ προσέτι ἐπροσφέρθησαν δῶρα εἰς ἀρχηγοὺς τινὰς τῆς Σφενδόνης, ἤρχισαν ἕνας μετὰ τὸν ἄλλον νὰ δέχεται τὸν ἐξισασμὸν, καὶ

ὁ ἐσωτερικὸς πόλεμος ἐσβέσθη πρὶν ἀκόμη νὰ τὸ θέλωσι μὲ τὰ σωστά των.

Ἀλλ' ὁ Μαζαρῖνος ἐκατάλαβε καλὰ ὅτι ἠδύνατο τώρα νὰ ἀποκτήσῃ φίλους ἀπὸ τὴν Σφενδόνην, καὶ διὰ τοῦτο τὸ τέλος δὲν ἠμέλησεν οὔτε κολακείας οὔτε ὑποσχέσεις διὰ νὰ οἰκειωθῇ καὶ τοὺς πρίγκιπας καὶ τοὺς βουλευτὰς τοῦ κοινοβουλίου. Καὶ εἰς αὐτὰς δὲ τῶν χειρωνάκτων τὰς συναφείας καὶ εἰς τοὺς ὑπηρέτας τῶν πλοιαρίων ἐδιώρισε καὶ ἐμοίρασαν οἶνον καὶ ἀργύριον διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλὴς ἀπὸ τὰς ὕβρεις των ὅταν ἐμβαίνῃ εἰς τοὺς Παρισίους. Ἐβράδυνε δὲ τὴν ἐπιστροφήν του ἐπίτηδες, διὰ νὰ συνεργήσῃ καὶ ὁ καιρὸς πρὸς ἡσύχασιν τῶν καρδιῶν. Διὰ τοῦτο ἡ αὐλὴ ἐπέρασε τὸ καλοκαίριον εἰς Κομπένδιον. Καὶ τὴν 18 Αὐγούστου ἐμβῆκεν εἰς Παρισίους, καὶ — τοιοῦτος εἶναι ὁ ὄχλος! — ὅλοι ἠλάλαζαν, ἐπήτουν τὸν Καρδινάλιον, καὶ τὸν ὠνόμαζαν ὡραῖον, ἀγαθὸν ἄνδρα, ἐπειδὴ τοὺς ἔφερεν ὀπίσω τὸν βασιλέα των. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Σφενδόνης, καὶ πρὸ πάντων ὁ Γόνδιος, ἔδειξαν εἰς τὴν βασίλισσαν τὸ σέβας καὶ τὴν ὑποταγήν των, καθὼς καὶ αὐτὴ εὐχαρίστησε δημοσίως τὸν πρίγκιπα Κονδαίου ὡς σωτῆρα της.

Ἀλλ' εἰς μόνην τὴν εὐχαριστίαν δὲν ἠρκέσθη ὁ ὑψηλόφρων οὗτος ἀνήρ· ἤθελε νὰ ἐξουσιάζῃ εἰς τὸ βουλευτήριον, καὶ πρὸ πάντων νὰ εἶναι ἀνεξάρτητος ἀπὸ λειτουργὸν, τοῦ ὁποίου ἡ δειλία καὶ ἡ ὑπόκρισις ἦσαν μισητὰ εἰς τὴν στρατιωτικήν του εὐθύτητα καὶ εἰλικρίνειαν. Ὁ Μαζαρῖνος ἐνέδωκε πολὺν καιρόν· ἐπειδὴ ὅμως ἡ ὑψηλοφροσύνη τοῦ πρίγκιπος ἐπροχώρει πάντοτε καὶ ἐναντίον αὐτῆς τῆς βασιλίσσης, ἐστοχάσθη σπουδαῖα μέσα διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτόν. Ὁ Δοὺξ Αὐρηλίας, ὅς τις ἀπὸ πολλῆς ἐφθόνει τὸν πρίγκιπα, ἔλαβεν εὐκόλως τὴν μερίδα ἐκείνου, καὶ ὁ Γόνδιος περιέπεσεν εἰς τὴν παγίδα, ἥτις τοῦ ἐστήθη ἀπὸ ἑταιρικὰς τινὰς δεσποίνας, ἐνῷ

μάλιστα τοῦ ἐνεφύσησαν μὲ τὴν ἐλπίδα τοῦ Καρδιναλικοῦ πίλου. Ὁ σκοπὸς τῆς νέας ταύτης συνωμοσίας δὲν ἦτο μικρότερος, εἰμὴ νὰ φυλακώσουν τὸν πρίγκιπα Κονδαίου μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ γυναικαδέλφου του (Κοντίου καὶ Λογγουεβίλλης). Ὁ Μαζαρῖνος ἐδείχνετο πρὸς τούτους τώρα φιλικώτερος παρὰ ποτὲ, καὶ ὅλαι αἱ ἑτοιμασίαι ἔγειναν τόσον μυστικαὶ, ὥστε κἀνεὶς δὲν ἐπαρατήρησε τίποτε. Ὅταν ὅλα ἦσαν ὥριμα, τοὺς ἐμήνυσε τὴν 18 Ἰαν. (1650) μετὰ μεσημβρίαν ἀργὰ, ὅτι ἦλθαν ἀναγκαῖαι ἀγγελίαι, καὶ διὰ τοῦτο ἡ βασίλισσα τοὺς προσκαλεῖ εἰς ἀναγκαῖον συμβούλιον τὴν ἑσπέραν ταύτην. Ὅταν ἐμβῆκαν εἰς τὴν σάλαν τοῦ βουλευτηρίου, τοὺς ἐδείχθη ἡ προσταγὴ τῆς φυλακώσεώς των, καὶ εὐθὺς ἐφάνη ἡ φρουρὰ, καὶ μία ἅμαξα, ἥτις τὴν αὐτὴν νύκτα τοὺς μετέφερεν εἰς Βικένας.

Ὁ λαὸς, ὅς τις εἶχεν ἀποθεώσειν ποτὲ τὸν ἐν Ῥοκροΐῳ νικητὴν, ἐδέχθη τὴν ἄλλην ἡμέραν τὴν ἀγγελίαν μὲ κραυγὰς ἀγαλλιάσεως. Ἀλλ' εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐφάνησαν περισσότεροι δυσαρεστημένοι. Ἡ Γυϊέννα, τὸ κυβερνεῖόν του, ἐπανέστη πρώτη, καὶ ὅλοι οἱ πολῖται τῆς Βουρδιγάλης ὑπεσχέθησαν εἰς τοὺς φίλους του, τοὺς Δοῦκας Βυλλιόνου καὶ Ῥυπιφοκαλδίου, νὰ ἐναντιωθῶσι κατὰ τοῦ Μαζαρίνου ἕως θανάτου. Ὁ Μαρισάλιος Μειλεράϊος ἠναγκάσθη μὲ τοῦτο νὰ φέρῃ βασιλικὸν στράτευμα εἰς τὴν Γυϊένναν, καὶ νὰ πολιορκήσῃ τὴν Βορδιγάλην. Οἱ κάτοικοι ἀντεστάθησαν ἀνδρείως καὶ παρεδόθησαν τὴν 1 Ὀκτ. μὲ τιμιωτάτας συνθήκας. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ αὐλὴ δὲν ἤθελεν ἀκόμη νὰ ἀπολύσῃ τοὺς πρίγκιπας, ἐσηκώθη ὁ φοβερὸς Τυρέννιος, καὶ εἰσέβαλε μὲ τὸ στράτευμά του εἰς τὴν Καμπανίαν. Ἀλλὰ ταχέως ἐκατάπεισαν οἱ Σφενδονισταὶ τὸν Δοῦκα Αὐρηλίας νὰ μεταφέρῃ τοὺς φυλακωμένους ἀπὸ Βικενῶν εἰς Μαρκοῦσσιν, καὶ οὕτως ἐματαιώθη πρὸς τὸ παρὸν ὁ σκο-

πός τοῦ Τυρεννίου. Ὁ Μαζαρῖνος, ὅς τις ἤθελε νὰ βαδίζῃ ἀκόμη ἀσφαλέστερα, ἐπρόσταξε καὶ τοὺς μετέφεραν τὴν 25 Νοεμβ. εἰς Πόρτον Γρατίας, καὶ ἔστειλε τὸν Μαρισάλιον Δουλέσσιον εἰς τὴν Καμπανίαν διὰ νὰ ἐπάρῃ ἀπὸ τὸν Τυρέννιον τοὺς πορθημένους τόπους. Συνεκροτήθη δὲ περὶ τούτου μάχη, ὅπου ἦτο καὶ αὐτὸς παρών (πλησίον Ῥετεδελίου, 15 Δεκ. 1650) καὶ εἰς τὴν ὁποίαν ἐνικήθη ὁ Τυρέννιος. Τοῦτο ἔκαμε τὸν Καρδινάλιον, ὅς τις οἰκειοποιήθη τὴν νίκην, τόσον ὑπερόπτην, ὥστ' ἀπέῤῥιψε πᾶσαν ὑπόκρισιν, ὥρμησεν ἀφόβως κατὰ τοῦ Γονδίου καὶ τοῦ Βωφορτίου, ὡμίλει καταφρονητικῶς περὶ τοῦ κοινοβουλίου, καὶ ἐτόλμησε νὰ ἐπιπλήξῃ καὶ τὸν Δοῦκα Αὐρηλίας ἔμπροσθεν τῆς βασιλίσσης.

Τοῦτο παρώργισε καθένα, καὶ χωρὶς τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπαραδειγμάτιστον προσήλωσιν τῆς βασιλίσσης βέβαια ἐχάνετο τώρα. Ὁ Δοὺξ Αὐρηλίας ἐμήνυσε διὰ τοῦ Γονδίου εἰς τὸ κοινοβούλιον, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς θέλει συνεργεῖν μετ' αὐτοῦ πρὸς σκοπὸν ἕνα. Ὁ σύνδεσμος οὗτος εἶχε τόσην ἑνότητα καὶ σταθερότητα, ὥστε ὁ Μαζαρῖνος τώρα πρώτην φορὰν ἐφοβήθη διὰ τὴν ἀσφάλειάν του. Μεταμορφωμένος καὶ συνωδευμένος ἀπὸ δύω ἀνθρώπους διέφυγε τὴν νύκτα εἰς τὸν ἅγ. Γερμανὸν (6 Φεβρ. 1651). Τὸν ἠκολούθησε προσταγὴ τοῦ κοινοβουλίου, ἡ ὁποία τὸν ἐξώριζεν ἀπ' ὅλας τὰς χώρας τοῦ βασιλείου, μὲ προσθήκην ὅτι εἶναι ἀπροστάτευτος ἀπὸ τοὺς νόμους, ἐὰν εἰς δεκατέσσαρας ἡμέρας δὲν ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν ἐπικράτειαν. Ἡ βασίλισσα εἰς ἐσχάτην ἀνάγκην ἐλθοῦσα ἤθελε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ κρυφίως μετὰ τῶν υἱῶν της, ἀλλὰ μαθὼν τοῦτο ὁ Γόνδιος μὲ ἓν νεῦμα ὥπλισεν ὅλους τοὺς πολίτας. Τρομάξασα καὶ ἐντραπεῖσα εἶπεν ὅτι δὲν εἶχε σκοπὸν νὰ φύγῃ, μᾶλλον δὲ στέργει ὅλα ὅσα ἀποβλέπουν τὴν κοινὴν ἡσυχίαν. Μετὰ τοῦτο τὴν ἐβίασαν καὶ ἔδωκε τὸ ἀπολυτήριον

τῶν Πριγκίπων, καὶ μὲ αὐτὸ ὑπῆγε πάραυτα σηκρετάριος τῆς πολιτείας εἰς τὸν Πόρτον Γρατίας. Ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ ὑπῆγεν ὁ Μαζαρῖνος ἐκεῖ, ἐπειδὴ εἰς τὴν ἀνάγκην του ἤθελε μὲ τὴν εὐφρόσυνον ἀγγελίαν νὰ κολακεύσῃ τὸν Κονδαίου. Ἀλλ' ὁ Κονδαίου δὲν ἐλησμόνει τόσον ταχέως τὴν ἔχθραν. Καὶ μὲ τὰς βεβαιώσεις του δὲ ὅτι ὁ Αὐρηλίας καὶ ὁ Γόνδιος ὑπῆρξαν πρωταίτιοι τῆς φυλακώσεώς των, ὀλίγην πίστιν εὕρηκεν ὁ Καρδινάλιος. Χωρὶς ἐλπίδα νὰ εὕρῃ προστασίαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν του ὑποκάτω τῶν πτερύγων τοῦ ἀετοῦ τούτου, ἀφῆκε τοὺς πρίγκιπας νὰ ἐπιστρέψουν εἰς Παρισίους, καὶ λυπημένος ἀνεχώρησεν εἰς Λεόδιον καὶ ἀπεκεῖ εἰς Κολωνίαν ἕως νὰ περάσῃ τοὐλάχιστον ὁ πρῶτος κλύδων.

Ἀλλ' ὅσον ἦτο μακρὰν ἀπὸ τὸ θέατρον τῆς ἐνεργείας του, τόσον ἔμεινεν ἀκόμη παρὸν τὸ πνεῦμα του εἰς τὸ βουλευτήριον, τὸ μὲν ὅτι ἔμεναν ἀκόμη περὶ τὴν βασίλισσαν οἱ τρόφιμοί του, οἱ τῆς πολιτείας γραμματεῖς Τελλιέριος, Σερβιένιος καὶ Λιόννιος, τὸ δὲ ὅτι οὗτοι δὲν ἐπεχείρουν τι ἐπίσημον χωρὶς νὰ λάβωσι διὰ ταχυδρόμων τὴν περὶ τούτου συμβουλήν του. Τῳόντι δὲ ἡ βασίλισσα αὕτη εὑρίσκετο τώρα εἰς δυστυχῆ θέσιν. Ἐὰν ἐμίσει ἤδη τὴν Σφενδόνην, ἐμίσει περισσότερον τώρα τὸν ὑπερήφανον τοῦτον Κονδαίου, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπροσηλόνοντο πάλιν ὅλοι, καὶ ὁ ὁποῖος εὑρίσκετο εἰς ἀκριβῆ ἁρμονίαν μὲ τὸν Δοῦκα Αὐρηλίας καὶ μὲ τὸν Γόνδιον. Τὸν σύνδεσμον τοῦτον νὰ ἐκρήξῃ ἦτο τὸ πρῶτον πρόβλημα τῆς πολιτικῆς της. Ὅλας τὰς τέχνας τῆς δολιότητος καὶ ὑποκρίσεως ἐμεταχειρίσθη πρὸς τοῦτο. Ἦτο ἐξαίρετον ἀριστούργημα γυναικείου μηχανοπλοκίας. Τοῦ ἔκαμε πρῶτον λαμπροτάτας ὑποσχέσεις, ἔρριψεν ἔπειτα τὸν σπόρον τῆς δυσπιστίας εἰς τὰς καρδίας τῆς Σφενδόνης, διηρέθισε κρυφίως τὸν ἕνα κατὰ τοῦ ἄλλου, καὶ μὲ τὰς θαυμαστὰς μηχανάς της ἐκατώρθωσε τὰ

βλέπῃ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον ὡς ἐχθρόν του. Τὰ πάντα ἔτρεχαν κατ' εὐχὴν, ἡ διχόνοια ἐξεῤῥάγη φανερὰ, κἀνεὶς ὅμως δὲν ἐμίσει τὴν βασίλισσαν νομίζοντες καθεὶς ὅτι βοηθεῖται ἀπ' αὐτήν. Ἀλλὰ τώρα ἔκαμε τὸν τελευταῖον κρίσιμον ἀγῶνα· ἀπελύθη ἀπὸ τὸν Πρίγκιπα, καὶ ἡνώθη μὲ τὴν Σφενδόνην. Εἰς τὸν Γόνδιον ὑπεσχέθη τώρα βεβαίως τὸν Καρδιναλικὸν πῖλον, καὶ ἀντὶ τούτου ἔδωκεν ἐκεῖνος τὸν λόγον του, ὅτι εἰς ὀκτὼ ἡμέρας δὲν θέλει εἶσθαι ὁ Κονδαίου εἰς Παρισίους. Τοῦτο ἔγεινεν, ἐπειδὴ ὁ ἀπὸ μηχανοῤῥαφίας ἀσυνείθιστος στρατηγὸς ἐτρόμαξε τόσον ἀπὸ τὰς νέας ἐπιβουλὰς, ὥστε φοβούμενος μὴ φυλακωθῇ δευτέραν φορὰν ἔφυγε σπουδαστικώτατα εἰς τὸ ἀγροκήπιόν του ἁγίαν Μαύραν (6 Ἰουλ. 1651).

Ἀλλ' ἡ βασίλισσα, διὰ νὰ τὸν φυλακώσῃ πάλιν, ὑπεκρίθη, ὅτι ἐπειράχθη ἀπὸ τὴν ἀναχώρησίν του, τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ μὲ ἄδειαν τοῦ Μαζαρίνου ἀπέλυσε κατὰ πρόσχημα τοὺς τρεῖς προειρημένους γραμματεῖς. Ὁ Κονδαίου ὑπῆγε τῳόντι φορὰς τινὰς ἀπὸ τὸ πλησίον ἀγροκήπιόν του εἰς Παρισίους καὶ ἐσυνεδρίαζεν εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ κοινοβουλίου, ἀλλὰ μὲ τὸ πεῖσμά του ἐπαρώργιζε τὴν αὐλὴν σφοδρότερα παρὰ ποτέ. Μίαν φορὰν ἐπέρασεν ὁρμητικὰ ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως χωρὶς νὰ τὸν χαιρετίσῃ· ἐὰν διήρχετο ἔφιππος ἀπὸ τὰς ἀγυιὰς, ἡ ἀκολουθία του ἦτο λαμπροτέρα παρὰ τὴν τοῦ βασιλέως· καὶ ἐὰν ὑπήγαινε μὲ τὴν ἅμαξαν, τὸν περιεκύκλοναν μισθωτοὶ κράκται, οἵτινες ἐφώναζαν ἀπαύστως: „Ζήτωσαν οἱ πρίγκιπες, ὄχι ὅμως καὶ οἱ Μαραζῖνοι.“ Πρὸς πεῖσμα τούτου καὶ πρὸς ἀσφάλειαν ἰδικήν του συνεπέφερε καὶ ὁ Γόνδιος παρομοίαν ἀκολουθίαν, ἥτις πολλάκις ἀνέβαινεν εἰς τετρακόσια πρόσωπα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ ἱερωμένοι, καὶ προσέτι αὐτὸς, ἐὰν ἐπροσμένετο ὁ Κονδαίου εἰς τὸ κοινοβούλιον, ἐπίανεν ὅλας τὰς

θύρας καὶ τὰς σάλας μὲ τὰς σκιάς του. Ἡ διχόνοια τῶν δύω εἶχε φθάσειν τὸν ἔξοχον βαθμὸν, ὅταν ὁ πρίγκιψ ἐφάνη τὴν 14 Αὐγούστ. εἰς τὴν συνέλευσιν. Μὲ πῦρ σφοδροτάτων λόγων προσέβαλε τὸν ἐχθρόν του. Ὁ Γόνδιος δὲν τοῦ ἔμεινεν εἰς τίποτε χρεώστης, καὶ εἰς μάτην ἐπροσπάθησεν ὁ πρῶτος πρόεδρος νὰ καταπαύσῃ τὴν λογομαχίαν. Σύντροφοι τινὲς τοῦ πρίγκιπος ἐκατήντησαν καὶ εἰς τὸ νὰ τὸν ὑβρίσουν, καὶ τότε διαμιᾶς ἐγυμνώθησαν ὅλα τὰ σπαθία. Τρομερὰ αἱματοχυσία συνέβαινεν, ἐὰν ὁ ἀρχισωματοφύλαξ τοῦ πρίγκιπος δὲν ἔκραζε μὲ ἀνδρικὴν φωνήν: „Εἶναι οὐτιδανὸς ὅςτις δὲν βάλῃ τὸ σπαθίον του εἰς τὴν θήκην.“ Ὁ λόγος οὗτος ἐθηκαρίασεν εἰς μίαν στιγμὴν ὅλα τὰ σπαθία. Ἀλλ' ἀκόμη ἦτο πλησίον τοῦ Γονδίου ἄλλος κίνδυνος. Ἐπήδησεν οὗτος ἔξω καὶ πάλιν ὑπέστρεψεν ὀπίσω. Ὁ Δοὺξ Ῥυπιφοκαλδίου, ὅςτις ἰδὼν αὐτὸν ἐκυριεύθη ἀπὸ τὴν χολήν του ὥρμησε πρὸς αὐτὸν, τὸν εἵλκυσεν ἕως τὴν θύραν, καὶ ἔκραξε μεγαλοφώνως: „Σκοτώσατέ τον!“ καὶ μία γυμνὴ μάχαιρα ἐπλησίαζε τὸ σῶμα του, ὅταν ὁ υἱὸς τοῦ πρώτου προέδρου ἐπίασε τὴν χεῖρα τοῦ φονέως, καὶ ἠλευθέρωσεν ἐκεῖνον. Ὁ θόρυβος ἐκορυφώθη. Ὁ Δοὺξ Ῥυπιφοκαλδίου ὠνόμασεν ὑβριστικῶς τὸν Γόνδιον προδότην, καὶ τοῦτον ἐφοβέρισε μὲ ῥαβδισμοὺς ὁ Δοὺξ Βρισσάκιος, καὶ μετὰ τοῦτο ὤμοσε πάλιν ὁ πρῶτος, ὅτι θέλει τὸν κατασπαράξειν μὲ τὰ κεντρία του. Μὲ ἀναβρασμὸν τοῦ αἵματος διελύθη ἡ συνέλευσις. Ὁ Κονδαίου ἀνεχώρησε μετὰ τοῦτο ἀπὸ τοὺς Παρισίους καὶ ὑπῆγεν εἰς Μοντρόνδιον, φρούριόν τι τοῦ Βιτυρίγου.

Τὴν 5 Σεπτεμ. 1651 ἐμβῆκεν ὁ νέος βασιλεὺς εἰς τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος του, καὶ ἐνταυτῷ, κατὰ τοὺς Γαλλικοὺς νόμους, εἰς τὴν νόμιμον ἡλικίαν. Διὰ τοῦτο ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸ κοινοβούλιον ὡς βασιλεὺς Λοδοβῖκος ὁ δέκατος τέταρτος, τοὺς ἐφανέρωσεν εἰς ἕνα λόγον του, ὅτι τώρα κατὰ τοὺς νό-

μους τῆς πολιτείας θέλει ἀναλάβειν αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν ἐλπίζων, ὅτι ὁ Θεὸς θέλει τὸν ὑποστηρίξειν μὲ τὰς ἀπαιτουμένας δυνάμεις διὰ νὰ κυβερνήσῃ ὡς εὐσεβὴς καὶ δίκαιος βασιλεύς. Μετὰ τοῦτο ἐπαραίτησε μὲ μικρὸν λόγον ἡ βασίλισσα τὴν μέχρι τοῦδε ἐπιτροπίαν της, βέβαια κατὰ πρόσχημα, ἐπειδὴ αὐτὴ ἀκόμη ἐξουσίαζεν ὅλως τὸν ἐπιπόλαιον, ἀνάγωγον καὶ παιδαριώδη βασιλέα, καθὼς αὐτὴ πάλιν ἐξουσιάζετο ἀκόμη ἀπὸ τὸν Μαζαρῖνον, μ' ὅλον ὅτι δὲν ἦτο παρών.

4. Ἀποστασία τοῦ Κονδαίου. (1651 — 1654).

Ὁ Κονδαίου εἶχεν ὀμώσειν κατὰ τῆς αὐλῆς καὶ ὅλων τῶν αὐλικῶν της θανάσιμον μῖσος, καὶ ᾐσθάνετο ὅτι ἦτο ἱκανὸς νὰ τρομάξῃ ὁλόκληρον τὸ βασίλειον. Ἔμελλε τώρα νὰ σηκωθῇ ἐμφύλιος πόλεμος, καὶ νὰ νικήσῃ ὄχι, καθὼς εἰς τὰς αὐλικὰς μάχας, γυναικεία δολιότης καὶ μηχανουργία Ἰταλικὴ, ἀλλ' ἀνδρία καὶ σταθερότης. Δὲν ἐπέτυχε μὲν τώρα νὰ ἑλκύσῃ εἰς τὸ συμφέρον του τὸν ἄξιον Τυρέννιον (ὅστις μᾶλλον ἡνώθη τώρα μὲ τὴν αὐλὴν) καὶ τὸν τούτου ἀδελφὸν, τὸν Δοῦκα Βυλλιόνου· ἀλλ' ἀντὶ τούτου ἦτο βέβαιος εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς, οἵτινες τοῦ εἶχαν ὑποσχεθῆν πολυάριθμον βοήθειαν, καὶ ἡ ἐπαρχία του Γυϊέννα, ὅπου ἔσπευσε τώρα μετὰ τῶν φίλων του (Ῥυπιφοκαλδίου, Λογγουεβίλλης κτλ.), τὸν ὑπεδέχθη μὲ ἀνοικτὰς ἀγκάλας. Εἰς τὴν μητρόπολιν Βουρδιγάλην, ὅπου καὶ τὸ κοινοβούλιον καὶ οἱ πολῖται ἡνώθησαν μαζή του, ἐκυρίευσεν ὅλα τὰ βασιλικὰ εἰσοδήματα καὶ ἐξώδευσε μὲ αὐτὰ εἰς τὰς στρατολογίας. Πάραυτα συνεκρότησε στρατὸν, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπρόσμενε τοὺς βασιλικούς. Οὗτοι ἔφθασαν ἤδη τὸν Ὀκτώβρ. στρατηγούμενοι ἀπὸ τὸν Κόμητα Ἀρκουρτίου, ἀλλὰ τοὺς ἐσυνώδευε καὶ ὁ νέος βασιλεὺς μετὰ

τῆς μητρός του καὶ ὅλης τῆς αὐλῆς. Ἦσαν εἰς Πικταυΐον, ὅταν — ὁ ἐξόριστος Μαζαρῖνος μὲ Παπικὴν πομπήν, μ' ὅλον ὅτι ἀνενεώθη τὸ πρόσταγμα τοῦ κοινοβουλίου, ἐφάνη συνοδευόμενος ἀπὸ μικρὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον ἐκυβέρνα ὁ Μαρισάλιος Ὠκυνεγκύρτιος, καὶ τοῦ ὁποίου ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἐφόρουν πράσινα ζωνάρια (τὸ χρῶμα τῶν οἰκετῶν τοῦ Καρδιναλίου). Δύω μίλια μακρὰν ὑπῆγαν εἰς ὑπάντησίν του ἔφιπποι ὁ βασιλεὺς, ὁ ἀδελφός του μὲ τὴν βασιλικὴν φρουράν, καὶ ὁ πρῶτος τὸν ἐδέχθη τόσον φιλικῶς, ὥστε ξένος ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ τίς ἐκ τῶν δύω ἦτο ὁ θεράπων.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔαρος ἤρχισαν αἱ πολεμικαὶ ἐργασίαι. Ὁ Κονδαίου, ὅς τις τώρα ἦτο δημοσίως κηρυγμένος ἀδικητὴς τῆς Μεγαλειότητος, ἐφάνη τῆς παλαιᾶς στρατηγικῆς του φήμης ὄχι ἀνάξιος. Ἐπέπεσεν ἔξαφνα εἰς μέρος τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων πλησίον Βλεναβίου (6 Ἀπριλ. 1652) καὶ ἐφόνευσε σχεδὸν ὅλην τὴν μερίδα, πρὶν μάθῃ τὰ περὶ τούτου ὁ τὴν ἑταίραν στρατηγῶν ἀνδρεῖος Τυρέννιος. Ἀλλὰ τώρα δι' ἔλλειψιν στρατιωτῶν ἔπρεπε νὰ βαστάζεται εἰς τὴν ὑπεράσπισιν. Ὁ ἀργοπόρος οὗτος τοῦ πολεμεῖν τρόπος δὲν τὸν εὐχαρίστει· διὰ τοῦτο ἀφῆκε τὰ στρατεύματα εἰς τοὺς ἀξιωματικούς του, καὶ ὑπῆγεν εἰς τοὺς Παρισίους, ὅπου τότε δὲν ἦτο οὔτε αὐλὴ οὔτε φρουρὰ, καὶ ὅπου ὁ λαὸς τὸν ἐλάτρευε πάλιν μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Μαζαρίνου. Ὁ Γόνδιος, πρὸ ὀλίγου γενόμενος τελευταῖον Καρδινάλιος Ῥαδεσίας, ἐφέρετο τώρα ἥσυχα, καὶ τὸ κοινοβούλιον διῃρημένον ἐσωτερικῶς ἐκλονεῖτο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ.

Ἀλλὰ καὶ εἰς ταύτην τὴν ἐμπλεγμένην κρίσιν ἐνίκησεν ὁ Μαζαρῖνος. Ἤρχισε νὰ συμβιβάζεται μὲ τὸν Πρίγκιπα, καὶ ἐμάκρυνε τόσον τὰς διαπραγματεύσεις, ὥστε οἱ Παρίσιοι ἐδυσφόρουν διὰ τὴν ἀδράνειαν τοῦ ἥρωός των τόσον ὅσον τὸν εἶχαν εὐφημή-

σειν διὰ τὴν τόλμην του. Ἐπειδὴ ὅμως ἴδε τελευταῖον, ὅτι ὁ Καρδινάλιος ἔπαιζε τὸ πρᾶγμα, ὑπῆγε πάλιν ὁ Πρίγκιψ εἰς τὰ στρατεύματά του, τὰ ὁποῖα διὰ λειποταξίας καὶ ἀψιμαχιῶν ἠλαττώθησαν πολὺ, ἐνῷ ὁ Τυρέννιος ἐπλήθυνε πολὺ τὰ ἰδικά του. Εὐθὺς ἀφοῦ ἡνώθησαν οἱ δύω στρατοὶ εἰς Σταπύλας, τοῦ ἐφόνευσεν ὁ Τυρέννιος ὑπὲρ 1000 ἀξίους στρατιώτας, καὶ ἐζώγρησε περίπου 1700. Ἠναγκάσθη ὁ Κονδαίου νὰ προσκαλέσῃ εἰς βοήθειάν του τὸν Δοῦκα Λοθριγγίας Κάρολον, ὅς τις μὲ τοὺς 8000 στρατιώτας του ἐσυνείθιζε νὰ μισθοφορῇ κατ' ἔτος εἰς τοὺς Ἰσπανούς· ἔφθασε δὲ πολλὰ γρήγορα· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κονδαίου δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν πληρόνῃ τακτικῶς, λαβὼν δῶρα ἀπὸ τὸν Μαζαρῖνον ὑπέστρεψε πάλιν, λεηλατήσας τοὺς τόπους, διὰ τῶν ὁποίων διέβαινεν, ἕως καὶ αὐτὰ τὰ προάστεια τῶν Παρισίων.

Μετὰ ταύτην τὴν νέαν ζημίαν δὲν ἔμεινεν ἄλλο εἰς τὸν Κονδαίου, εἰμὴ νὰ κλεισθῇ μὲ τὰ ὀλίγα στρατεύματά του εἰς τὴν μητρόπολιν. Ἀλλ' ἐνταυτῷ ἔδραμεν ὄπισθέν του ὁ Τυρέννιος καὶ τὸν ἐπρόφθασεν εἰς τὸ προάστειον ἅγ. Αὐτώνιον. Ὁ Κονδαῖου ἐχαρακώθη ὅσον ἠδυνήθη· ἔστησε τὰ κανόνιά του εἰς τὸν μεταξὺ πόλεως καὶ προαστείου χάνδακα· τὰς τρεῖς ἀγυιὰς τοῦ προαστείου ἔκλεισε μὲ ἁλύσεις, καὶ εἰς τοὺς οἴκους ἔβαλε τουφεκιστάς. Τὴν φύλαξιν τῶν μέσων δρόμων ἀνέλαβεν αὐτός· εἰς τὸν δρόμον Καρεντόνιον (δεξιὰ) ἐστάθη ὁ Δοὺξ Νεμοιρσίου, καὶ εἰς τὸν δρόμον Χαρόναν (ἀριστερὰ) ὁ Μαρισάλιος Ταβάννης. Ὁ Τυρέννιος δὲν ἐτόλμα νὰ κτυπήσῃ τὸν ἐχθρὸν εἰς ταύτην τὴν θέσιν, ἀλλ' ὁ Μαζαρῖνος, ὅς τις ἐπεθύμει νὰ ἴδῃ ὅσον δυνατὸν γρήγορα τελειωμένην ταύτην τὴν ἔριν, ἀπεφάσισε τὴν μάχην. Εἰς τοὺς στενοὺς λοιπὸν τούτους δρόμους ἤρχισε νὰ μαίνεται ὁ Ἄρης. Ἀντικρὺ τοῦ Πρίγκιπος ἐστάθη ὁ Τυρέννιος, ἐκ δεξιῶν δὲ καὶ

ἐξ ἀριστερῶν ἐπρόσταζεν ὁ Μαρκέσιος Ναβαϊλλῶν καὶ ὁ Σαίντ. Μαιγρῖνος. Ὁ δεύτερος ὥρμησεν εἰς τὸν δρόμον Χαρόνναν, ἐδίωξε τοὺς ἐχθροὺς καὶ τοὺς ὤθησεν ἕως τῆς πύλης τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀπὸ τὸν Πρίγκιπα δραμόντα εἰς βοήθειαν τῶν φευγόντων ἀπεκρούσθη πάλιν ὀπίσω, καὶ ἀπὸ τὸ σφοδρὸν πῦρ, τὸ ὁποῖον ἐπυροβολεῖτο κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν στρατιωτῶν του ἀπὸ ὅλα τὰ παράθυρα τῶν οἴκων ἔχασε τὴν ζωήν του. Ἀκόμη σφοδρότερος ἦτο ὁ ἀγὼν εἰς τὸν δρόμον Καρεντόνιον. Ἐκεῖ ἐπολέμουν οἱ Δοῦκες Βωφόρτιος, Νεμοιρσίου, καὶ Ῥυπιφοκαλδίου ἐναντίον τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων μὲ ἀκατανίκητον ἀνδρίαν. Τρὶς ἀπεκρούσθησαν, τρὶς ἀνανέωσαν τὴν προσβολήν. Καὶ εἰς τὸν μέσον δρόμον, ὅπου ὁ Τυρέννιος ἔφερεν ἕνα λόχον μετὰ ἑπτὰ ὡρῶν ἀκατάπαυστον ἀγῶνα δὲν ἔγεινε κρίσις τοῦ πράγματος. Μετὰ τοῦτο ἀπεφάσισεν ὁ Τυρέννιος νὰ ὀπισθοπορήσῃ, καὶ νὰ προσμείνῃ τὸν ἐρχομὸν τοῦ Μαρισαλίου Φερτίου, ὅς τις εὑρίσκετο εἰς τὸν δρόμον μὲ στίφη. Καὶ αἱ δύω λοιπὸν μερίδες ἔκαμαν εἶδος ἀνακωχῆς, διὰ νὰ ἀνασάνουν ὀλίγον καὶ νὰ προετοιμασθῶσιν εἰς νέον ἀγῶνα (2 Ἰουλ. 1652).

Ὁ Μαζαρῖνος καὶ ἡ αὐλὴ ἐθεώρησαν τὴν μανιώδη ταύτην μάχην ἀπὸ τὰ ὑψώματα τοῦ Χαρόννα, καὶ οἱ Παρισιανοὶ ἀπὸ τὰ τείχη, στέγας καὶ πύργους τῆς πόλεώς των. Ἡ φιλεκδία τοῦ Καρδιναλίου Ῥαδεσίου δὲν ὑπῆρχεν ἐδῶ ἀργὴ πρὸς πτῶσιν τοῦ Πρίγκιπος. Ὅλον τοῦτον τὸν καιρὸν διέτριψεν ἔγκλειστος ἐπάνω τῆς πύλης τῆς ἔσω πόλεως, καὶ ἐξάλειφεν ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν πολιτῶν καὶ αὐτὴν τὴν πρὸς τὸν πρίγκιπα συμπάθειαν, ἐνῷ ἔλεγε πρὸς ὅλους: Ὅλος ὁ θόρυβος εἶναι ὑποκριτικός· ὁ Κονδαίου ἐπρόδωκε τοὺς πολίτας· ἔκαμεν εἰρήνην μυστικὴν ἀρχῆτερα μὲ τὴν αὐλήν· ὁ ἀγὼν γίνεται τώρα, μόνον διὰ νὰ φανῇ ὁ Κονδαίου, ὅτι δὲν ἠδυνήθη καὶ μὲ τὰ ὅπλα νὰ ὠφελήσῃ τὴν Σφενδόνην. Καὶ ὁ Δοὺξ Αὐρηλίας ἐπίστευσε τοὺς λόγους

τούτους, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐσάλευσεν ἀπὸ τὸ παλάτιόν του.

Ἡ θυγάτηρ του, Πριγκιπέσσα Μοντπεσιὲρ, παρθένος φρονίμη καὶ σταθερὰ, καὶ συμπονοῦσα τὸν Κονδαίου, ἤξευρε καλήτερα τὴν ἀλήθειαν. Χωρὶς νὰ στοχασθῇ τὸ φῦλον καὶ τὴν στάσιν της ὑπῆγεν εἰς τὸ βουλευτήριον, μετέστρεψε τὸν λαὸν καὶ τὸ κοινοβούλιον πρὸς τὸν Κονδαίου, ἔσπευσεν ἔπειτα εἰς τὴν Ἀντωνίου ἀγυιὰν, καὶ ἤνοιξε τὴν πύλην (μὲ γνώμην τοῦ πατρός της). Τοῦτο ἔγεινε μίαν στιγμὴν ἀρχήτερα ἀπὸ τὴν εἰρημένην ἀνακωχήν. Ὁ Κονδαίου εὐθὺς ἀφοῦ ἔμαθε ταῦτα, ἔσπευσεν εἰς τὴν πόλιν διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν εὐεργέτιδάτου. Ἄπνους, μὲ γυμνὸν σπαθίον εἰς τὴν χεῖρα, ἐπειδὴ ἔχασε τὸ θηκάριον, μὲ κόμην ἀνακατωμένην, μὲ πρόσωπον καὶ φορέματα κονιαρτισμένα, σκεπασμένος ἀπὸ αἵματα καὶ ἱδρῶτα, καὶ μὲ θώρακα τρυπημένον καὶ κτυπημένον — ὥρμησεν εἰς τὸ οἴκημα, καὶ ἀποσταμένος ἐῤῥίφθη ἐπάνω εἰς ἓν θρονίον: „Ὦ ἀγαθήμου, εἶπε, βλέπεις ἄνθρωπον ἀπηλπισμένον. Ἔχασα ὅλους τοὺς φίλους μου. Ὁ Νεμοίρσιος, Ῥυπιφοκάλδιος, Κλιγχίσαμπ ἐπληγώθησαν θανασίμως.“ Δάκρυα ἔτρεχαν εἰς τὰς παρειάς του ὅταν εἶπε τὰ λόγια ταῦτα. Ἡ Πριγκιπέσσα ἔχουσα καλητέρας ἀγγελίας περὶ τῶν φίλων του τούτων, τὸν ἐπαρηγόρησεν. Ἠθέλησεν ἔπειτα πάλιν νὰ ἀναχωρήσῃ, καὶ ἐπαρακάλεσε νὰ ἀφήσῃ εἰς τὴν πόλιν τὴν πολεμικὴν σκηνήν του. Ἡ Πριγκιπέσσα τοῦ παρέστησεν ὅτι ἐβάδιζεν ἀσφαλέστερα, ἐὰν ἔφερνεν ὅλον του τὸ στράτευμα εἰς τὴν πόλιν. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀντέτεινεν ἐκεῖνος πολλὴν ὥραν: „Δὲν θέλω νὰ μὲ ἐπιπλήξουν, ὅτι ἔφυγα φοβούμενος τὸν Μαζαρῖνον!“ Ἔσπευσεν ἔξω, ὑπέστρεφεν ὅμως πάλιν μετ' ὀλίγας ὥρας, καὶ ἐσυνωμίλησε τώρα καὶ μὲ τὸν Δοῦκα Αὐρηλίας. Ἡ δὲ Πριγκιπέσσα ὑπῆγεν εἰς τὴν Βαστίλλαν, καὶ διεύθυνε τὰ κανόνια τοῦ φρουρίου τούτου ἐναντίον τῶν

εἰς τὸ προάστειον βασιλικῶν στρατευμάτων. Ἀπεκεῖ ἐπαρατήρησαν ἐνταυτῷ, ὅτι ἠνώθη τότε ὁ Μαρισάλιος Φέρτιος μὲ τὸν Τυρέννιον. Ἦτο λοιπὸν καιρὸς νὰ καταφύγουν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Κονδαίου τὰ στρατεύματα. Μὲ ὁρμὴν τὰ κατεδίωκεν ὁ Τυρέννιος, ἀλλὰ τώρα ἡ Πριγκιπέσσα ἐδιώρισε νὰ πυροβολοῦν τὰ κανόνια ἀπὸ τὴν Βαστίλλαν, καὶ τοῦτο ἐσταμάτισε τοὺς διώκοντας. Οἱ φεύγοντες ἐμβῆκαν, καὶ ἡ πύλη ἐκλείσθη. Ὅταν ὁ λαὸς ἔμαθε τὴν ἀληθινὴν κατάστασιν ὅλων τούτων τῶν πραγμάτων, ἤρχισε νὰ ἐξυψόνῃ μὲ ἀτάκτους ἐπαίνους τὸν ἥρωα. Καθεὶς ὡμίλει μὲ ἀποστροφὴν περὶ Μαζαρίνου, καὶ μὲ καταφρόνησιν περὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς μητρός του, οἵτινες τώρα περιεπλανῶντο ὡς ἐξόριστοι. Τὸ κοινοβούλιον ἐπροχώρησε τόσον εἰς τὴν τόλμην, ὥστ' ἀνηγόρευσε τὸν Πρίγκιπα ἀρχιστράτηγον καὶ τὸν Δοῦκα Αὐρηλίας γενικὸν τοποτηρητὴν τοῦ βασιλείου, καὶ ἔφερναν τὴν μισητὴν μνήμην τοῦ ἐπαναστατικοῦ ἐκείνου καιροῦ, ὁπότε εἶχε τὸν δεύτερον τοῦτον τίτλον ὁ Δοὺξ Μεδυάνης.

Ὁ Μαζαρῖνος ἐταράττετο ἀπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας ἀκούων μάλιστα, ὅτι ὁ Δοὺξ Λοθριγγίας καὶ ὁ στρατηγὸς Φουενσαλδάγνας μὲ 25,000 Ἱσπανοὺς ἤρχοντο ἀπὸ τὸ Βέλγιον νὰ βοηθήσουν τὸν Πρίγκιπα. Ἔστειλε δὲ καὶ ἠρώτησε τὸν κυβερνήτορα τῆς Νορμανδίας, ἐὰν ἦτο ἀσφαλὲς νὰ καταφύγῃ ἐκεῖ ὁ βασιλεύς. Ἀλλ' ὁ Τυρέννιος ἀπέρριψε τὰ αἰσχρὰ ταῦτα μέτρα τῆς δειλίας. Διὰ συμβουλῆς του μετεφέρθη ἡ αὐλὴ εἰς Ποντοισίαν, καὶ αὐτὸς μὲ τὰ στρατεύματά του ἐστάθη εἰς Κομπένδιον. Ὁ Μαζαρῖνος μὲ ψευδεῖς ἐπιστολὰς ἐνέβαλεν ὑποψίαν εἰς τὸν Ἱσπανικὸν στρατηγὸν πρὸς τὸν Κονδαίου, καὶ οὕτω τὸν ἔκαμε νὰ σταθῇ εἰς τὰ σύνορα.

Τῷόντι παράξενος τῶν πραγμάτων κατάστασις! Ὁ Κονδαίου ἐβάσταζε τὴν πόλιν, καὶ ὅμως δὲν ἐγίνετο

τοποτηρητής· ὁ βασιλεὺς δὲν ἐτόλμα νὰ ἐμβῇ, καὶ ὅμως δὲν ἐμισεῖτο ἀπὸ τὸν λαόν. Ὅλα ταῦτα τὰ ἔπαςχε διὰ ἕνα λειτουργὸν, τὸν ὁποῖον δὲν ἤθελε νὰ ἀπολύσῃ ἡ μήτηρ του. Ἐτόλμησεν ὅμως καὶ ἀπρόσταξε νὰ ὑπάγῃ τὸ κοινόβουλιον εἰς Ποντοισίαν. Τρεῖς πρόεδροι, καὶ ὁ σφραγιδοφόρος καὶ ἕνδεκα βουλευταὶ ὑπήκουσαν· οἱ λοιποὶ ἔμειναν εἰς τὴν πόλιν, καὶ οὕτως ἦσαν δύω ἀντικοινοβούλια, τὰ ὁποῖα τίποτ' ἄλλο δὲν εἶχαν κοινὸν εἰμὴ τὸ πρὸς τὸν Μαζαρῖνον μῖσος. Ἐπειδὴ δὲ ὁ λειτουργὸς οὗτος ἴδε τελευταῖον ὅτι μόνον ἡ παρουσία του ἐβράδυνε τὴν ἀναγκαίαν εἰρήνην, ἀπεφάσισε πάλιν νὰ ἐξορισθῇ καὶ ὑπῆγεν εἰς Σέδανον. Δὲν εἶχεν ὅμως ἐκεῖθεν μόνον πᾶσαν κοινωνίαν μὲ τὴν αὐλὴν, ἀλλ' ἔλαβε καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ὑπόσχεσιν εὐθὺς νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω, ἀφοῦ γείνῃ ἡσυχία (19 Αὐγ. 1652.).

Τώρα δὲν εἶχε πλέον ὁ πρίγκιψ πρόφασιν πολέμου. Καὶ ὁ λαὸς, ὅς τις ἐκ τοῦ ἀληθινοῦ πολέμου ἐκακοπάθει πολὺ, ἐψυχράνθη πρὸς αὐτόν. Ἀῤῥωστήσας ἀπὸ τὴν ἀκολασίαν του ἠναγκάσθη νὰ μένῃ ἄπρακτος εἰς ἐποχὴν κρισιμωτάτην, καὶ ἐπειδὴ οἱ Παρισιανοὶ εὐχαριστοῦντες τὸν βασιλέα διὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Μαζαρίνου, τὸν ἐπαρακάλουν νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν μητρόπολιν, ἔκρινεν ὁ Πρίγκιψ ἀναγκαῖον νὰ ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τοὺς Παρισίους, καὶ ὑπῆγε μὲ τὰ ὑπόλοιπα στρατεύματά του εἰς τὴν Καμπανίαν, ὅπου ἐῤῥίφθη εἰς τῶν Ἰσπανῶν τὰς ἀγκάλας. Τὴν 21 Ὀκτ. (1652) ἐδέχθησαν τὸν βασιλέα οἱ Παρισιανοὶ εἰς τὴν πόλιν των μὲ εὐγνωμοσύνην καὶ ἀγάπην. Ὅλη ἡ πόλις ἔγεινε διαμιᾶς τόσον ἥσυχος, ὡς νὰ μὴ ἐσυνέβη τίποτε. Ὅλοι οἱ ὀπαδοὶ τοῦ πρίγκιπος ἐσυγχωρήθησαν· μόνον οἱ ἐπισημότατοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Δοὺξ Αὐρηλίας καὶ ἡ ἡρωΐνα θυγάτηρ του, ἐπροστάχθησαν ν' ἀναχωρήσουν ἀπὸ τοὺς Παρισίους. Τὰ χείριστα ἔπαθεν ὁ Καρδινάλιος Ῥαδέσιος. Τοῦτον ἐπλήγωσεν ἰσχυρότατα τὸ μῖσος τοῦ Μαζαρίνου, ἐπειδὴ αὐτὸς ἦτο πλη-

σιέστατος εἰς τὴν ζηλοτυπίαν του, καὶ ἐπειδὴ εἶχε τὴν προπέτειαν νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Λυπάραν, καὶ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν βασίλισσαν χωρὶς κἀμμίαν ἀπολογίαν, ἐπιάσθη (18 Δεκεμ.) καὶ ἐστάλθη πρῶτον εἰς Βικένας, ἔπειτα εἰς Νάννετον. Ἐκεῖ διέφυγε μὲν ἀπὸ τὴν φυλακὴν, ἀπέθανε δὲ περιπλανώμενος (1679) πολλὰ μακρὰν ἀπὸ τὸν σκοπὸν, τὸν ὁποῖον ἐφαντάζετο εἰς τοὺς εὐτυχεστέρους καιρούς του.

Ἡ ἀποδίωξίς του εὐκόλυνε πολὺ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Μαζαρίνου. Οὗτος εἶχε συναθροίσειν εἰς τὰ σύνορα 4000 στρατιωτῶν, καὶ μὲ αὐτοὺς ἐξανακυρίευσεν ἀπὸ τοὺς Ἰσπανοὺς φρούρια τινὰ Γαλλικὰ κρατούμενα ἀπ' ἐκείνους. Ἡ φήμη τῆς ἀπροσδοκήτου ταύτης ἀνδραγαθίας ἐπροπορεύθη, καὶ αὐτὸς ἠκολούθησε τὴν 8 Φεβρ. 1653 εἰς τὰς πύλας τῶν Παρισίων μὲ παράταξιν λαμπροτέραν παρὰ μὲ τὴν ὁποίαν ἐπανῆλθε πρὸ τριῶν μηνῶν ὁ μόναρχος. Ὁ νέος βασιλεὺς ἐκβῆκεν εἰς προϋπάντησίν του μὲ πολλοὺς Πρίγκιπας καὶ εὐγενεῖς. καὶ ἐπειδὴ ὁ Καρδινάλιος μακρόθεν ἰδὼν τὸν βασιλέα ἐκατέβη ἀπὸ τὴν ἅμαξάν του, ἔκαμε τὸ αὐτὸ καὶ ὁ Λοδοβῖκος, καὶ ἐνῷ τὸν ἐχαιρέτησε, τὸν ἐνηγκαλίσθη ὡσὰν πατέρα του. Τὸν ἐπῆρεν ἔπειτα εἰς τὴν ἰδικήν του ἅμαξαν, καὶ ὁ λαὸς βλέπων αὐτὸν τιμώμενον τόσον ἀπὸ τὸν βασιλέα, ἔκρινε χρέος του νὰ τὸν τιμήσῃ καὶ αὐτὸς, καὶ ἦτο ἀνεξάντλητος εἰς τὰς χαρμοσύνους φωνὰς καὶ τὰ κολακευτικὰ ἐπίθετα, Τὸ κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγου ἐπεκηρύκευσεν ἀργύριον εἰς τὴν κεφαλήν του, τοῦ ἔδωκε μέγα συμπόσιον εἰς τὸ βουλευτήριον, ὁπότε αὐτὸς ἐσκόρπισε πολὺ ἀργύριον εἰς τὸν λαόν· καὶ ἡ μεγαλοψυχία αὕτη τοῦ ἐπροξένησε τὴν ἀποθέωσιν.

Ἔκτοτε ὁ Μαζαρῖνος δὲν ἴδεν εἰμὴ θριάμβους. Ἡ Γυϊέννα ταραττομένη ἀκόμη ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ Κονδαίου ἡσύχασε μὲ τὴν βίαν τῶν ὅπλων. Ὁ πόλεμος τῆς Ἰσπανίας ἐγίνετο ἐπιμελέστερα, καὶ ὁ με-

τὰ τῶν Ἰσπανῶν ἑνωθεὶς Κονδαίου δὲν ἐνήργει τίποτε ἐναντίον τοῦ προσεκτικοῦ Τυρεννίου. Εἰς Παρισίους ἐλησμονήθη παρευτὰ ὁ ἥρως, ὅςτις ἐμεταχειρίζετο τὰ στρατηγικά του προτερήματα μόνον εἰς ταραχὴν τῶν συμπολιτῶν του· οἱ ἐξάδελφοί του ἀπελύθησαν ἀπ' αὐτόν· ἡ Δούκησσα Λογγουεβίλλης ὑπῆγεν εἰς μοναστήριον διὰ νὰ κλαύσῃ τὰς ἀσελγείας τῆς προτέρας ζωῆς της, καὶ ὁ ἀδελφός της Κόντιος ἐφιλιώθη τόσον μὲ τὴν αὐλὴν, ὥστ' ἐνυμφεύθη καὶ μίαν ἀνεψιὰν τοῦ Μαζαρίνου. Μετὰ τοιαῦτα βήματα ἠδυνήθη βέβαια ἡ αὐλὴ νὰ τολμήσῃ νὰ κάμῃ τὴν κρισολίαν τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Πρίγκιπος Κονδαίου. Ἐκρίθη οὗτος θανάτου ἄξιος ἀπὸ τὸ κοινοβούλιον ὡς ἀδικητὴς τῆς Μεγαλειότητος, καὶ εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ καθηρέθη ἀπ' ὅλας τὰς ἀξίας καὶ τὰ κτήματά του (24 Μαρτ. 1654).

5. Λοδοβίκου ΙΔ' τὰ ἔτη τῆς μαθητείας. (1654 — 1661).

Οὕτως ἐμποροῦμεν νὰ ὀνομάσωμεν τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ Μαζαρίνου, ὁπότε τὸ ὑψηλόφρον καὶ φιλόδοξον πνεῦμα τοῦ νέου βασιλέως ὡδηγεῖτο ἐξ ὁλοκλήρου ἀπὸ τὸν δόλιον τοῦτον λειτουργὸν, ὅςτις καὶ μὲ λόγον καὶ μὲ ἔργον τὸν ἐδίδασκε πόσα ἠδύνατο νὰ συγχωρήσῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του ἡγεμὼν, θέλων καὶ δυνάμενος διὰ τῆς αὐστηροτάτης συνεπείας τῶν πράξεών του νὰ συνειθίσῃ τοὺς ὑπηκόους του εἰς τὴν πίστιν, ὅτι ὕπατος νόμος εἶναι ἡ θέλησίς του, καὶ τὸ ὄφελός του ὁ πρῶτος σκοπὸς ὅλων τῶν κοινῶν ἀγώνων. Καὶ ποτὲ δὲν εὕρηκε διδάσκαλος εὐμαθέστερον καὶ ἐπιμελέστερον μαθητὴν, ἐπειδὴ εἰς τὰ πρῶτα παιδικὰ ἔτη τοῦ Λοδοβίκου ἐφάνη, ὅτι ὁ πρίγκιψ οὗτος εἶχε κρᾶσιν, ἥτις τὸν ἔκαμνεν ἐπίσης εὐάγαπτον ἀπ' ὅλα τὰ πάθη καὶ ἀχόρταγον ἀπ' ὅλα τῶν

ηδονῶν τὰ εἴδη. Ἐπροστέθη εἰς ταῦτα, ὅτι ὁ Λοδοβῖκος ηὔξησεν ἐπὶ τῶν ταραχῶν τῆς Σφενδόνης, ὁπότε ἡ αὐτογνωμία καὶ ἡ ἐναντιότης τὸν ἐδίδαξαν νὰ νομίζῃ ἀναγκαίαν εἰς τὴν πολιτείαν τὴν τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὰ προστάγματά του. Τί ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἀπὸ τοιαῦτα φρονήματα καὶ ἀπὸ τοιαύτας θεωρίας, ἴδεν ὁ κόσμος τὰ μὲν μὲ τρόμον, τὰ δὲ μὲ παροργισμόν του. Δὲν ἦτο ἀκόμη δεκαὲξ ἐτῶν ἡλικίας, ὅταν διαμιᾶς μαθὼν ὅτι τὸ κοινοβούλιον ἐσυνάχθη αὐτογνωμόνως διὰ νὰ συντάξῃ ἐναντιολογίαν τινὰ πρὸς διαταγὴν ἐκδοθεῖσαν ἀπὸ τὴν αὐλήν, ἐπήδησεν ἐξαφνα ἀπὸ Βικενῶν εἰς Παρισίους, καὶ καθὼς εὑρίσκετο μὲ κυνηγητικὰ φορέματα μὲ ὑποδήματα καὶ κεντρία καὶ μὲ τὴν μάστιγα εἰς τὴν χεῖρα ἐμβῆκεν εἰς τὴν συνέλευσιν διὰ νὰ τὴν κολάσῃ μὲ αὐστηροτάτους λόγους. Οἱ γέροντες καὶ ἐν μέρει σεβάσμιοι ἄνδρες ἐπικράνθησαν ἐκ τούτου, καὶ τοῦ ἀπεκρίθησαν μὲ μετριοφροσύνην, ἀλλὰ τὸ δεσποτικὸν πρόσταγμά του ἔγεινε· καὶ ὅταν ἄλλοτε ἠθέλησε τὸ κοινοβούλιον νὰ ἐξετάσῃ βασιλικὰ τινὰ προστάγματα, ἔστειλε βουλευτὰς τινὰς εἰς τὴν ἐξορίαν. Ἐκτοτε ἡ συναρχία αὕτη ἐταπεινώθη, καὶ μάλιστα ἐσυνήργει πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν δεσποτικῶν βουλευμάτων του. Καὶ ὁ Μαζαρῖνος τώρα ηὔξησε τὸν τόνον του. Ἐμεταχειρίζετο τοὺς ἐπισημοτάτους ἄρχοντας ὡς ὑπηρέτας του, τοὺς ἐπρόσταζεν ἐνῷ ἐξυρίζετο ἢ ἐνεδύετο νὰ τοῦ ἀναφέρουν τὰ πολιτικὰ πράγματα, πολλάκις καὶ ἐνῷ ἔπαιζε μὲ τὴν μαϊμοῦν του, καὶ δὲν ἐσυγχώρει κανένα, οὐδὲ τὸν Καγκελλάριον, νὰ καθίσῃ ἔμπροσθέν του. Τὸν νέον Μόναρχον, ὅς τις παῖς ἀκόμη ἔδειχνεν ἀκόλαστόν τινα κλίσιν εἰς τὸ γυναικεῖον γένος, ἐδέσμευσε μὲ τὸν ἑαυτόν του περισσότερον παραβλέπων ἀνάρμοστον συναναστροφὴν μὲ μίαν ἀπὸ τὰς ἀνεψιάς του, καὶ τοῦ ἐκολάκευεν ἄλλως τὰ ὁρμητικὰ πάθη.

Ἀλλ' ὁ παλαιὸς μὲ τὴν Ἱσπανίαν πόλεμος διήρ-

κει ἀκόμη πάντοτε. Ὁ Μαζαρῖνος διὰ νὰ ἐνδυναμώσῃ τὴν ὑπόληψιν τῆς Γαλλίας καὶ τὰ βοηθητικὰ μέσα, ἐπροσπάθει μὲ ζῆλον μέγαν νὰ κάμῃ συμμαχίαν μὲ τὴν Ἀγγλίαν. Ἐκεῖ τότε, καθὼς θέλομεν διηγηθῆν ἔπειτα λεπτομερῶς, εἶχεν ἀνατραπῆν ὁ βασιλικὸς θρόνος εἰς αἱματώδη τινὰ ἐπανάστασιν, καὶ ἕνας ἐπαναστάτης πλήρης σταθερότητος καὶ συνέσεως, ὀνόματι Κρομβέλιος, μὲ τὸν τίτλον ὑπερασπιστοῦ εἶχεν ἁρπάσειν τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν. Μὲ τοῦτον λοιπὸν συνεδέθησαν αἱ διαπρεσβεύσεις. Ὁ Λοδοβῖκος τὸν ἔστειλεν ἐπιστολὴν μὲ τὴν ἐπιγραφήν: „Πρὸς τὴν ἐκλαμπροτάτην του ὑψηλότητα, Ὀλίβερον Κρομβέλιον, Λὸρδ ὑπερασπιστὴν Ἀγγλίας, Σκωτίας καὶ Ἰρλανδίας." Ὁ ὑπερήφανος δημαγωγὸς ἔβαλεν ἐσφραγισμένην τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸ σακούλιόν του καὶ ἔστρεψε τὰ νῶτα εἰς τὸν πρέσβυν. Ἐκστατικὸς ἠρώτησεν οὗτος ἔπειτα τὸν γραμματέα τῆς πολιτείας τὴν αἰτίαν τοῦ παραξένου τούτου τρόπου. Οὗτος δὲ τοῦ ἀπεκρίθη, ὅτι ὁ ὑπερασπιστὴς ἀπαιτεῖ ἀπὸ πάντα βασιλέα τὸν τίτλον ἀδελφοῦ. — „Θεέ μου, εἶπεν ὁ νέος Λοδοβῖκος πρὸς τὸν Μαζαρῖνον, πῶς ἠμπορῶ νὰ ὀνομάσω ἀδελφόν μου τοιοῦτον ἄνθρωπον;" — Διὰ τί ὄχι; ἀπεκρίθη οὗτος. Ὀνόμασέ τον πατέρα, ἐὰν εἶναι ἀνάγκη, καὶ ἐὰν μὲ τοῦτο ἀπολαύῃς, ὅσα ἐπιθυμεῖς." — Οὕτω μετεβλήθη ἡ ἐπιγραφὴ, ὁ Κρομβέλιος ἔγεινε χαριέστατος, καὶ ἡ συμμαχία ἐκλείσθη γρήγορα.

Πόσον ἐπιμελῶς ἠγωνίζετο ὁ Καρδινάλιος νὰ δείχνῃ τὴν σοφίαν του εἰς τὸν νέον μονάρχην, καὶ οὕτω νὰ τοῦ γίνεται ἀναπόφευκτος, φανερόνει τὸ ἐφεξῆς ἀνέκδοτον. Ὁ εὐφυὴς Τυρέννιος εἶχε κάμειν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον θαυμαστάς τινὰς στρατιωτικὰς πράξεις εἰς Βέλγιον, καὶ μάλιστα τὴν 14 Ἰουν. 1658 ἐνίκησεν εἰς Δυνίαν τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ τὸν πάλαι συστράτηγόν του Κονδαίου κατὰ κράτος, καὶ ἐκυρίευσεν εὐθὺς τὴν Δυνεγκίρχαν, πόλιν στρατιωτικῶς ἀξι-

όλογον. Ὁ βασιλεὺς ὑπῆγε τὴν 25 Ἰουνίου μετὰ τοῦ λειτουργοῦ του διὰ νὰ ἴδῃ ἀναχωροῦσαν τὴν φρουρὰν, καὶ ἔκαμεν αὐτὸς ἔπειτα τὴν εἴσοδόν του εἰς τὴν πόλιν. Ὁ Μαζαρῖνος εἰς ὅλην ταύτην τὴν ἐκστρατείαν δὲν εἶχεν ἄλλο ἔργον, εἰμὴ τὴν φροντίδα τῆς διατροφῆς τοῦ στρατεύματος, εἰς τὴν ὁποίαν ἔδειξε πλεονεξίαν πλέον παρὰ Ἰουδαϊκὴν, ἐνῷ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἦτο τόσον πτωχὸς, ὥστε ἐνῷ διέτριβεν εἰς τὸν στρατὸν ἔτρωγεν εἰς τὴν τράπεζαν τοῦ Μαζαρίνου ἢ τοῦ Τυρεννίου. Διὰ νὰ φανῇ ὅμως μέγας, ἐπαρακάλεσε διὰ φίλου τὸν Τυρέννιον νὰ τοῦ γράφῃ ἐπιστολὴν φανερόνουσαν, ὅτι τὴν ἐν Δυνίᾳ μάχην ἔκαμε κατὰ προσταγὴν αὐτοῦ (τοῦ Καρδιναλίου) καὶ κατὰ τὸ σχέδιόν του, διὰ τὴν ὁποίαν χάριν ἦτο ἕτοιμος νὰ τοῦ πληρώσῃ ὅσα ἂν ζητήσῃ. Ὁ Τυρέννιος ὅμως δὲν ἤθελεν εἶσθαι Τυρέννιος, ἐὰν ἐδέχετο τοιοῦτον πρόβλημα.

Τελευταῖον μετὰ πολλὴν αἱματοχυσίαν ἔγεινεν ἡ εἰρήνη. Ὀνομάζεται Πυρηναϊκὴ, ἐπειδὴ αἱ συμβιβάσεις ἔγειναν καὶ ὑπεγράφησαν ἐπὶ μικρᾶς νήσου τοῦ ποταμοῦ Βιδάσσου, ὅς τις ἐντὸς τῶν Πυρηναίων χωρίζει τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν. Πληρεξούσιοι ἦσαν ὁ Μαζαρῖνος καὶ ὁ Ἱσπανικὸς λειτουργὸς Κόμης Ἄρων. Τὴν 7 Νοεμβρ. 1659 ὑπεγράφη τὸ γράμμα, τὸ ὁποῖον συνεπληροῦτο ἀπὸ ἑκατὸν εἴκοσιν ἄρθρα. Διὰ ταύτης ἐκέρδησεν ἡ Γαλλία ὄχι μόνον πλῆθος πόλεων καὶ χωρίων εἰς Φλανδρίαν καὶ Λουξεμβοῦργον καὶ μεταξὺ Σάβιος καὶ Μώσα, ἀλλὰ καὶ 500,000 χρυσᾶ νομίσματα ὡς προῖκα τῆς Πριγκιπέσσης Μαρίας Θερησίας, ἥτις ἐδιωρίσθη σύζυγος τοῦ νέου βασιλέως ὡς ἐνέχυρον τῆς αἰωνίου εἰρήνης. Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦτο ὑπέκειτο βάσις λεπτή τις πολιτικὴ τοῦ Μαζαρίνου. Ὁ ἀδελφὸς ταύτης τῆς Πριγκιπέσσης, μετ' ὀλίγον διάδοχος τοῦ πατρός του (ὁ μετὰ ταῦτα βασιλεὺς Ἱσπανίας Κάρολος Β'), δὲν ἔδειχνεν οὔτε μακρὰν ζωὴν, οὔτε τεκνογονίαν, καὶ τότε ἤλπιζεν ὁ Λοδο-

βῖκος ΙΔ', πλησιέστατος κληρονόμος, ἂν ὄχι τὸν θρόνον τῆς Ἱσπανίας, τοὐλάχιστον νὰ ἑνώσῃ μὲ τὴν Γαλλίαν τὸ Ἱσπανικὸν Βέλγιον. Ταύτην τὴν ἐλπίδα νὰ τοῦ κόψῃ ἡ Ἱσπανία, ἐζήτησε νὰ προπαραιτηθῇ ἡ Πριγκιπέσσα πᾶν εἶδος κληρονομίας. Ὁ Μαζαρῖνος ὑπέγραψε καὶ ὤμοσε καὶ τοῦτο τὸ ἄρθρον, καὶ ἀπεμάκρυνε καὶ ἀπὸ τὸν βασιλέα πᾶσαν τύψιν τῆς συνειδήσεως μὲ τὴν Ἰησουϊτικὴν ἐξήγησιν τῆς παροιμίας: ὁ καιρὸς γίνεται ὁδηγός. Τοῦτο βέβαια ἠδύναντο νὰ ἐστοχάσθησαν καὶ οἱ πολιτικοὶ τῆς Ἱσπανίας. — Μέρη τινὰ τῆς Πυρηναϊκῆς εἰρήνης ἀπέβλεπαν τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Κονδαίου καὶ τοῦ Δουκὸς Λοθριγγίας εἰς τὰ κτήματά των. Ὁ δεύτερος ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν πολλὰ φρούρια τῆς χώρας του, καὶ μίαν λεωφόρον διαβαίνουσαν δι' αὐτῆς ἥμισυ μίλιον πλατεῖαν καὶ τριάκοντα μακράν. Ὁ Κονδαίου ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἐπανέλαβε τὰ κτήματά του. Εἰς Ἀκουὰς Σεξτίας ἐπαρουσιάσθη εἰς τὸν νέον βασιλέα, εὐχαρίστησε καὶ τὸν ἐζήτησε συγχώρησιν. Μὲ Γαλλικὴν αὐλικότητα τοῦ ἀπεκρίθη ὁ Λοδοβῖκος: „Ἐξάδελφέ μου, μετὰ τὰς μεγάλας ὑπουργίας, τὰς ὁποίας ἔδειξας εἰς τὸν θρόνον μου, δὲν ἐνθυμοῦμαι πλέον τὸ κακὸν, τὸ ὁποῖον μόνον ἐσὲ ἔβλαψε."

Τὴν 9 Ἰουν. 1660 ἐδέχθη ὁ νέος μόναρχος τὴν νέαν του σύζυγον εἰς Λυΐσιον, καὶ ἔκαμε μετ' αὐτῆς λαμπροτάτην εἴσοδον εἰς Παρισίους. Μῆνας τινὰς ἀρχήτερα ἀπέθανεν ὁ θεῖος τοῦ βασιλέως, ὁ Δοὺξ Αὐρηλίας, κατὰ τὸ πεντηκοστὸν δεύτερον ἔτος τῆς ἡλικίας του (2 Φεβρ.).

Τοῦ Λοδοβίκου ἡ φιλοδοξία καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν τόπων δὲν ἐγνώρισαν πάραυτα τί ἐστιν ὅριον. Πρὸς χάριν αὐτῶν ἐκαταφρόνει ὅλα τὰ δόγματα τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς τιμῆς καὶ ἔπαιζε μὲ τὰς συνθήκας. Σχεδὸν

εἰς ὅλους τοὺς πολέμους, τοὺς ὁποίους ἔκαμεν ἐπὶ τῆς ἑβδομήκοντα δύω ἐτῶν βασιλείας του, ἔδωκεν αὐτὸς τὴν αἰτίαν. Κατὰ τοῦτο ὀλίγοι χαρακτῆρες εἰς τὴν ἱστορίαν πικραίνουσι τὸν ἀναγνώστην περισσότερον παρὰ ὁ ἰδικός του. Τὸ πρῶτον δοκίμιον τῆς ἀναισχυντίας του ἔδειξε κατὰ τὸ 1660 ἔτος ὅταν ἡ μήτηρ καὶ ἡ προμήτωρ τοῦ νέου Πρίγκιπος τῆς Ἀραυσικῆς Βιλέλμου (ὅς τις εἰς τὸ ἑξῆς ἔγεινε κυβερνήτωρ τοῦ ἡνωμένου Βελγίου καὶ βασιλεὺς τῆς μεγάλης Βρετανίας) διεφέροντο περὶ τῆς ἐπιτροπίας καὶ διοικήσεως τῶν κτημάτων του. Μ' ὅλον ὅτι ἡ διαφορὰ αὕτη ἐξωμαλίσθη παραυτα, ὁ Λοδοβῖκος ὅμως, καθὸ κυριάρχης τοῦ Πριγκιπάτου τῆς Ἀραυσικῆς, ἤθελεν ἐξ ἅπαντος νὰ εἶναι αἱρετὸς κριτὴς, καὶ ἐδιώρισε πάραυτα νὰ ἐμβοῦν στρατεύματα εἰς τὴν μικρὰν ταύτην χώραν. Τὸ λειτουργεῖον ἔκρινε μετὰ ταῦτα, ὅτι ἐπειδὴ ἡ ὀχυρὰ πόλις Ἀραυσία ὑπῆρξε πάντοτε καταφύγιον Γαλλικῶν κακούργων, δὲν μένει ἄλλο εἰμὴ — νὰ συσσωματωθῇ πάντοτε μὲ τὴν ἐπικράτειαν τῆς Γαλλίας.

Ὁ Καρδινάλιος Μαζαρῖνος εἶχε φέρειν ὀπίσω ἀπὸ τὴν εἰς τὰ Πυρηναῖα ὁδοιπορίαν του καθ' ὑπερβολὴν ἀσθενὲς σῶμα, καὶ ἔκτοτε ἐπλησίαζεν εἰς τὸν θάνατον ἀργοπόρως. Ἐμεταχειρίσθη τὸν ὀλίγον καιρόν του νὰ βάλῃ τὰ πράγματά του εἰς τάξιν, καὶ νὰ στερεώσῃ τὸν βασιλέα εἰς τὰ δόγματα τῆς κυβερνήσεώς του. Τὸν ἐσυμβούλευσε νὰ μὴ δεχθῇ πλέον πρῶτον λειτουργὸν, ἀλλὰ νὰ κυβερνᾷ ἀτός του. Τὸν μέχρι τοῦδε ἔφορον τοῦ χρηματικοῦ, Μαρκέσιον Φουκυέτον, ἐπαράστησεν ἰδιωφελῆ καὶ ἐπικίνδυνον ἄνθρωπον. Ἐξ ἐναντίας δὲ τοῦ ἐσύστησε Κόλβερτον τινὰ ὡς ἀξιόλογον εἰς τοῦτο τὸ ὑπούργημα, καὶ εἰς τὸ βουλευτήριον τοὺς δύω ἐπιτηδείους γραμματεῖς Τελλιάριον καὶ Λιόννιον. Παρεκτὸς τούτων τῶν στοματικῶν μαθημάτων, τὰ ὁποῖα ἤκουσεν ὁ νέος βασιλεὺς μὲ προσοχὴν μεγάλην,

τοῦ ἀφῆκε καὶ λεπτομερὲς ἔγγραφον σχέδιον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ κυβερνᾷ εἰς τὸ ἑξῆς.

Ὄχι χωρὶς ταραχὴν τῆς συνειδήσεως ἐστοχάζετο ὁ ἀποθνήσκων τοὺς ἀναρίθμους θησαυροὺς τοὺς ὁποίους εἶχεν ἁρπάσειν πρὸς ζημίαν τῆς Γαλλικῆς πολιτείας. Διὰ νὰ μὴ μάθῃ κανεὶς τὸ ἀληθινὸν μέγεθος ὅλου τοῦ κεφαλαίου, ἐμπόδισε νὰ γείνῃ καταγραφή. Γαλλικοὶ συγγραφεῖς λογαριάζουσι περίπου ἑκατὸν καὶ ἐπ' ἀληθείας διακόσια μιλιόνια λιτρῶν! Ὁ τῶν ἀδαμάντων του πλοῦτος ὑπερέβαινε πολὺ τὸν βασιλικόν. Ἀφῆκε διὰ τῆς διαθήκης του δεκαοκτὼ κάλλιστα καὶ μεγάλα ἀδαμάντια εἰς τὸ στέμμα, τὰ ὁποῖα πολὺν χρόνον μετ' αὐτὸν ὠνομάζοντο δεκαοκτὼ Μαζαρῖνοι· εἰς τὴν βασίλισσαν μητέρα δακτυλίδιον μὲ μέγαν ἀδάμαντα, καὶ ἄλλα τινὰ σπάνια πράγματα· εἰς τὴν νέαν βασίλισσαν ἕνα ἀνθόδεσμον μὲ πεντήκοντα ἀδάμαντας, καὶ εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως τριάκοντα καὶ ἓν σμαράγδια. Εἰς τὸν Πάπαν ἐχάρισε 600,000 λίτρας διὰ νὰ κάμῃ τὸν ἐν Κρήτῃ Τουρκικὸν πόλεμον· εἰς τὴν Πριγκιπέσσαν Κοντίαν 200,000 Γαλλικὰ τάληρα, καὶ ἄλλα τόσα εἰς τὴν Πριγκιπέσσαν Μοδένης, εἰς τὸν Δοῦκα Βινδοκίνου καὶ εἰς τὴν Κόμησσαν Νοβιοδούνου. Διὰ τὴν ἀδελφήν του ἐδιώρησεν ἐτήσιον 18,000 λίτρας· εἰς τὸν ἀνεψιόν του ἀφῆκε τὸ Δουκάτον Νίβερνον, 900,0000 λίτρας μετρητάς, πολλὰ εἰσοδήματα ἄλλων τινῶν ὑποστατικῶν, τὸ ἥμισυ τῶν οἰκιακῶν του σκευῶν, καὶ ὅλην τὴν ἐν Ῥώμῃ περιουσίαν του, ἥτις ἀνέβαινεν εἰς μιλιόνιά τινά. Χαρίσματα εἰς γραμματισμένους καὶ τεχνίτας, καὶ ἐλέη εἰς μοναστήρια καὶ κοινὰ καλὰ δὲν τὰ ἐλησμόνησεν. Ἡ σχολὴ τῶν τεσσάρων ἐθνῶν εἰς Παρισίους εἶναι ἔργον του· εἰς αὐτὴν ἀφῆκε καὶ τὴν βιβλιοθήκην του. Οἱ πτωχοὶ ἔλαβαν — 1500 θάληρα. Ἀφοῦ ἐξωμολογήθη καὶ ἐχρίσθη μὲ τὸ εὐχέλαιον, προσευχόμενος καὶ φιλῶν τὸν σταυρὸν ἀπέθανε τὴν 9 Μαρτίου 1661.

κατὰ τὸ πεντηκοστὸν ἔννατον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Ὅλη ἡ ἐπικράτεια ἐχάρη διὰ τὸν θάνατόν του. Καὶ ὁ Λοδοβῖκος αὐτὸς, μ' ὅλον ὅτι μὲ ὑποκριτικὸν τρόπον ἐδιώρισεν ὅλην τὴν αὐλὴν νὰ μαυροφορέσῃ ὡς διὰ ἡγεμόνα τινα, ἐχάρη ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τὸν ὀχληρὸν ὁδηγόν του, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζεν ὅτι δὲν χρειάζεται πλέον. Ἀλλὰ πάντη ἐλεύθερος ἔγεινε μετὰ πέντε ἔτη, ὅταν ἀπέθανε καὶ ἡ μήτηρ τοῦ (1666, ἐξήκοντα τεσσάρων ἐτῶν ἡλικίας).

6. Ἀρχὴ τῆς κυβερνήσεως Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ'.

(1661 — 1667).

Ὁ τώρα τριῶν καὶ εἴκοσιν ἐτῶν βασιλεὺς ἐφανέρωσεν εἰς τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον, ὅτι ἀναλαμβάνει αὐτὸς τὴν κυβέρνησιν. Ἐπρόσταξε τοὺς γραμματεῖς τῆς πολιτείας νὰ μὴ ὑπογράφουν τίποτε εἰς τὸ ἑξῆς χωρὶς προσταγήν του, καὶ νὰ τοῦ ἀναγγέλλουν ἐγγράφως ὅλα τὰ πράγματα. Ὁ Φουκουέτος ἐπροστάχθη νὰ μεταχειρίζεται εἰς τὰς χρηματικὰς ὑποθέσεις τὸν Κόλβερτον. Ἐπροβιβάσθησαν εἰς βαθμὸν λειτουργῶν οἱ ἀπὸ τὸν Μαζαρῖνον συσταθέντες βουλευταί. Αὐστηρὰ ἐξέτασις ἔγεινε διὰ τὴν μέχρι τοῦδε διοίκησιν τοῦ χρηματικοῦ. Τὸ τέλος ταύτης ἦτο φυλάκωσις τοῦ Φουκουέτου, καὶ καταδίκη φυλακῆς αἰωνίου εἰς τὸ φρούριον Πιναρόλιον. Ὁ βασιλεὺς παρωργισμένος κατ' αὐτοῦ ἐζήτει τὸν θάνατόν του, ἀλλ' ὁ χρηστὸς βουλευτὴς τοῦ κοινοβουλίου Ὁρμεσσὼν, ὅστις ἦτο δικαστὴς εἰς τὴν κρισολογίαν ταύτην καὶ δὲν τὸν εὕρηκε τόσον πταίστην, ὅσον ἤθελαν νὰ εἶναι, εἶπε μὲ σταθερότητα: „Θέλω κάμειν ὅ,τι μ' ἐμπνεύσουν τιμὴ καὶ συνείδησις.“ Ὁ λόγος οὗτος μετὰ δώδεκα ἔτη τὸν ἔκαμε νὰ ἀποτύχῃ, ὅταν ἐζήτει ἀξίωμά τι διὰ τὸν υἱόν του.

Ὁ Κόλβερτος *), διάδοχος τοῦ Φουκυέτου εἰς τὴν χρηματικὴν λειτουργίαν, ἦτο (μ' ὅλον ὅτι δὲν ἐξισοῦτο μὲ τὸν Συλλῦν κατὰ τὸ μέγεθος τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ χαρακτῆρος) διὰ Λοδοβῖκον τὸν ΙΔ' ἀνὴρ ἀνεκτίμητος, χωρὶς τοῦ ὁποίου τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ σοφίαν καὶ ἀπλεονεξίαν ὀλίγα ἢ μηδὲν ἤθελε κατορθώσειν ἀφ' ὅσα ἐλάμπρυναν τόσον τὴν βασιλείαν του. Εἰς αὐτὸν χρεωστεῖ ἡ Γαλλία τὴν ἐμπορίαν της, τὰ ἐργοστάσιά της, καὶ πλῆθος νέων διατάξεων εἰς τὰ ὄργανα τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, τὰ ὁποῖα καὶ πολὺν καιρὸν μετὰ τὴν τελευτήν του ὑπῆρξαν εὐλογία τῆς χώρας καὶ παράδειγμα διὰ τὰς γειτονικὰς πολιτείας. Διὰ σκοπίμου τινὸς διατάξεως τῶν φόρων ἠδυνήθη νὰ ἐλαφρύνῃ μεγάλως τὸ βάρος τῆς πτωχοτέρας τάξεως καὶ μ' ὅλον τοῦτο νὰ ἀνοίξῃ βεβαιοτέρας καὶ δαψιλεστέρας πηγὰς διὰ τὸν βασιλέα. Ἔκαμε πρῶτον ἐμπορικὰς συνθήκας μὲ τοὺς Ὀλλανδοὺς, Δάνους καὶ Σβέκους, ἠγόρασεν ἀπὸ τὸν ἀστόχαστον βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Κάρολον Β' τὴν Δυνκίρχαν διὰ 400,000 λίτρας στερλιγγίους, ἔκαμε τὸν λιμένα ταύτης τῆς πόλεως καὶ τὸν τῆς Μασσαλίας ἐλευθέρους, καὶ οὕτως εἵλκυσε πρὸς μὲν τοῦτον τὴν τῆς ἀνατολῆς, πρὸς δὲ ἐκεῖνον τὴν ἐμπορίαν τῆς ἄρκτου. Ἀνόητα τελώνια, τὰ ὁποῖα ἐβάρυναν ἕως τώρα τὴν ἐμπορίαν, κατήργησε, καὶ Γαλλικὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα ἐλαμβάνοντο ἕως τώρα ἀπὸ Ἄγγλους καὶ Ὀλλανδοὺς, ἐξεφέροντο εἰς τὸ ἑξῆς μὲ Γαλλικὰ καράβια. Εἰς τὴν μέχρι τοῦδε ἔρημον νῆσον τῆς νοτίου Ἀμερικῆς Καϊένναν καὶ εἰς τὸ Μαδαγασκὰρ ἐβάλθησαν Γαλλικαὶ ἀποικίαι (1664), καὶ εἰς τὰς δυτικὰς καὶ ἀνατολικὰς Ἰνδίας ἐστερεώθη πρὸς μεγίστην βλάβην τῶν Ἄγγλων καὶ Ὀλλανδῶν ἐμπορι-

*) Ἐντελῶς: Ἰωάννης Βαπτιστὴς, Κόλβερτος Μαρκέσιος τοῦ Σειλλινιάκου, γενν. εἰς Ῥεμοὺς τὸν Αὔγουστον 1619, ἀποθ. τὴν 6 Σεπτεμβ. 1683.

κὴ ἑταιρεία ὀργανισθεῖσα κατὰ παράδειγμα τῶν δύω ἐκείνων. Καὶ εἰς τὰς δύω κατέβαλεν ὁ βασιλεὺς ἱκανὸν ἀργύριον· πολλοὶ πλούσιοι ἐδάνειζαν τὰ χρήματά των, καὶ ὅλον τὸ ἔθνος συνεβοήθει τὸ ἐγχείρημα. Δεκατρία μιλιόνια λιτρῶν ἐξωδεύθησαν κατ' ὀλίγον διὰ νὰ ἀνοιχθῇ εἰς Λαγγουεδοκίαν ἡ διώρυξ, ἥτις ἑνόνει τὴν μεσόγειον μὲ τὴν Ἀτλαντικὴν θάλασσαν, καὶ ἀπὸ τὸν τοῦ Σεντίνου λιμένα ὑπάγει ἕως ὑποκάτω τῆς Τολώσης (1664). Ἐκεῖνος τοῦ Σεντίνου ὁ λιμὴν καὶ ὁ τοῦ Ῥυπιφορτίου ἐκτίσθησαν τώρα κατὰ πρῶτον, καὶ εἰς τὸν δεύτερον τόπον ἐκαταστάθη συγχρόνως νοσοκομεῖον, ὁπλοθήκη καὶ σχολεῖον τῆς ναυτικῆς (1666).

Τοῦ Κολβέρτου ὅμως ἡ κυριωτέρα φροντὶς ἦτο εἰς τὰ ἐργοστάσια, καὶ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος ἐγίνοντο νέα ἐκ τούτων. Ἡ διὰ τῶν πολλῶν ἐμφυλίων πολέμων νεκρωμένη φιλοτεχνία τῶν Γάλλων ἀνεστήθη τώρα λαμπρῶς, καὶ οἱ Γαλλικοὶ χειροτέχναι ἡμιλλῶντο τώρα μὲ τοὺς Ἄγγλους καὶ Ὁλλανδοὺς, διὰ τῶν ὁποίων τὰς πραγματείας ἐξήρχοντο ἕως τώρα πολλὰ χρήματα ἀπὸ τὴν χώραν. Κατὰ τὸ 1669 ἔτος ἠριθμοῦντο ἤδη εἰς τὴν Γαλλίαν ὑφανταὶ μαλλίων 44,200. Μεταξωτὰ πανία, καθρέπται, δάπιδες, συρίτια, τσόχαι, λινᾶ πανία, χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ σύρματα ἐκατασκευάζοντο πολὺ πλῆθος, καὶ ἐξεφέροντο, καὶ ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ἠγόρασαν δολίως τὸ μυστικὸν τῆς πρὸ ὀλίγου ἐφευρεθείσης τέχνης τοῦ ὑφαίνειν τὰς κνημίδας. Ἐβοήθησε προσέτι ὁ Κάλβερτος καὶ τὴν γεωργίαν καὶ τοὺς τεχνίτας. Τὸ 1664 ἔτος ἐκαθιδρύθησαν ἡ Ἀκαδημία τῶν ζωγράφων καὶ ἀγαλματοποιῶν, ἡ Ἀκαδημία τῆς μουσικῆς, ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιγραφῶν (διὰ τὰς ἱστορικὰς ἐπιστήμας), 1666 ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν, καὶ 1671 ἡ Ἀκαδημία τῆς ἀρχιτεκτονικῆς *). Τοῦ Λοδοβίκου ΙΔ' ἡ ἀγάπη τῆς λαμ-

*) Τὴν πρώτην Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν (διὰ τὴν Ῥητορικὴν) εἶχεν ἤδη καθιδρύσειν ὁ Ῥιχελιεὺς 1635 διὰ νὰ τιμηθῇ ἀπὸ τοὺς

πρότητος ἔδιδεν εἰς ὅλους τοὺς τεχνίτας ὕλην καὶ ἐγκαρδίωσιν.

Τὴν 1 Νοεμβ. 1661 ἐγεννήθη εἰς τὸν βασιλέα Δελφὶν, ὅςτις εἶναι ἐπίσημος διὰ τὰς παραδόξους προπαρασκευὰς, αἱ ὁποῖαι ἔγειναν διὰ νὰ τὸν ἀναδείξουν παράδειγμα σοφοῦ καὶ πολυειδήμονος ἡγεμόνος. Οἱ περιφημότατοι γραμματισμένοι τῆς Γαλλίας ἐδιωρίσθησαν διδάσκαλοί του· πρὸς διδασκαλίαν του ἐξεδέθησαν πολλοὶ τῆς Ῥώμης κλασικοὶ συγγραφεῖς μὲ βασιλικὴν δαπάνην — λογαριάζουσι 200,000 λίτρας, — ἔχοντες εἰς τὸν τίτλον τὰς λέξεις in usum Delphini, καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ἔγραψεν ὁ Βοσσουέτιος τὴν (κατά τινα) ἐξαίρετον εἰσαγωγήν του εἰς τὴν γενικὴν ἱστορίαν. Ἀλλ' ὅλοι οὗτοι οἱ ἀγῶνες δὲν ἔφεραν κἀνένα καρπόν. Τίποτε δὲν ἠδυνήθη νὰ διεγείρῃ φιλομάθειαν εἰς τὸν νέον Πρίγκιπα. Ἀπέθανε δὲ καὶ πρὸ τοῦ πατρός του (14 Ἀπριλ. 1711).

Ὁ Λοδοβῖκος διὰ τὸ στερεὸν σῶμα καὶ τὸ πυρὸν αἷμα του ἠδύνατο νὰ ἀπολαύῃ ὅλων τῶν εἰδῶν τὰς ἡδονὰς, καὶ κἀνεὶς βασιλεὺς δὲν ἐχάρη τὴν ζωὴν, κατὰ τὴν κοινὴν σημασίαν τῆς λέξεως, ὅσον αὐτός. Μία εὐθυμία ἐξώθει ἀπὸ τὴν αὐλὴν τὴν ἄλλην· ἀπὸ τὴν μίαν μέθην μετέπιπτεν αὐτὸς εἰς τὴν ἄλλην, καὶ χιλιάδες ἄνθρωποι ἐκαταγίνοντο μόνον εἰς τὸ νὰ τὸν τέρπουν. Εἰσήγαγε πάλιν τὴν κακὴν συνήθειαν πολλῶν προκατόχων του, οἵτινες ἐζήτουν εἰς τὴν μετὰ ἑταιρῶν συναναστροφὴν ἀποζημίωσιν τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ λάβουν στανικῶς των γυναῖκα· ὀλέθριον παράδειγμα ὄχι μόνον διὰ τοὺς ὑπηκόους του, ἀλλὰ καὶ διὰ πολλοὺς ἐξωτερικοὺς ἡγεμόνας, οἵτινες, γεννημένοι μιμηταὶ τοῦ ξένου, ἤθελαν καὶ κατὰ τοῦτο νὰ εἶναι μικροὶ Λοδοβῖκοι, καὶ ἑπομένως, φαρμα-

συγγραφεῖς, οἵτινες ἐλάμβανον ἐξ αὐτῆς σιτηρέσια. Τὸ ὅλον δὲ τῆς Ἀκαδημίας, ὅπου σκοπὸς ἐτέθη νὰ κοινολογῶνται οἱ πόνοι τῶν φιλολόγων, παράγεται ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν (Πρβ. Τόμ. Β', σελ. 235).

κωταὶ ὄντες τῆς παλαιᾶς σωφροσύνης, ἐγίνοντο καὶ ἀφανισταὶ τῆς ἀξιεπαίνου πίστεως εἰς τὴν ἁγιότητα τοῦ γάμου, χωρὶς τὴν ὁποίαν οὔτε εὐτυχία δύναται νὰ ὑπάρχῃ, οὔτε ἀνατροφὴ παίδων νὰ προκόπτῃ.

Μὲ τοιαύτην φιληδονίαν ἔπρεπε νὰ μὴ εἶναι δραστήριος κυβερνήτης ὁ Λοδοβῖκος ΙΔ΄, καθὼς εὐλόγως ἐμπορεῖ τις νὰ συλλογισθῇ· καὶ ὅμως πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ κυβέρνησίς του ἐστάθη ἡ ἐνεργητικωτάτη ἀπὸ ὅσας εἶχε ποτὲ ἡ Γαλλία. Αὐτὴ ἐκείνη ἡ θερμὴ κρᾶσις του, ἥτις τὸν ἤλαυνε νὰ κυνηγᾷ πᾶσαν ἀπόλαυσιν, τὸν ἔκαμνε καὶ τόσον εὐαίσθητον διὰ τὸ κλέος, ὥστ᾽ ἐσυναρίθμει μὲ τὰς λαμπροτάτας ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς του τὸ νὰ ἐπαινῆται ἀπὸ τοὺς κόλακάς του ὡς πρῶτος Μονάρχης τῆς Εὐρώπης, ὡς αὐξητὴς καὶ εὐτυχιστὴς τοῦ βασιλείου του, ὡς προστάτης τῶν τεχνῶν καὶ τῶν προτερημάτων, καὶ μὰ Δία νὰ λατρεύεται ὡς ὂν ὑψηλοτέρου γένους. Μέγας νὰ ὀνομάζεται ἦτο μία ἀπὸ τὰς μικροτάτας κολακείας, τὰς ὁποίας ἤκουε καθ᾽ ἡμέραν. Ὁ Ἀλέξανδρος καὶ ὁ Καῖσαρ ἦσαν μηδὲν ὡς πρὸς τὴν ἀπεριόριστον καὶ πάντα περιλαμβάνουσαν περίνοιάν του. Ζηλοτυπῶν ὅλων τῶν ἄλλων τὰ προτερήματα, ἤθελε νὰ φροντίζῃ δι᾽ ὅλα, νὰ βασανίζῃ ὅλα, καὶ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους νὰ διορθόνῃ. Ἡ ἰδιότης αὕτη ἡνωμένη μὲ τὴν σφοδρότητά του τὸν ἔκαμε φοβερὸν εἰς ὅλους τοὺς ὑπηρέτας του τόσον, ὥστε καθεὶς ἐσυστέλλετο φοβούμενος πάντοτε, μήπως ὁ ἀνήσυχος μονάρχης μετὰ πολλὴν τρυφὴν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἡδονῆς ἐμπορῇ ἔξαφνα νὰ τοῦ πέσῃ εἰς τὸν νοῦν νὰ κυττάξῃ τὰ γινόμενα, καὶ τότε νὰ ζητῇ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας του διπλῆν τὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν παρέβησαν. Διὰ τοῦτο ὑπηρετεῖτο πάντοτε καλὰ, καὶ κἀνεὶς δὲν ἐτόλμα νὰ ἀποκοιμηθῇ εἰς τὸ ἔργον του. Εἶχε δύναμιν ἐνταυτῷ καὶ ἐπιτηδειότητα, καθὼς ἦτο ἀναγκαῖον· ἦτο ἐδυσώπητος εἰς τὸν θυμὸν, ἐλευθέριος

εἰς τὰς ἀμοιβὰς καὶ ἀκαταμάχητος, ὅταν ἤθελε νὰ κολακεύσῃ.

Πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς φοβερότητος ταύτης ἦτο, ὅτι ὅλαι αἱ μέχρι τοῦδε εἰς τὸ βασίλειον εὑρισκόμεναι διαιρέσεις καὶ φατρίαι ἔλειψαν· κἀνεὶς συγγενὴς πρίγκιψ δὲν ἐστοχάζετο πλέον νὰ κάμῃ φατρίαν, καὶ οἱ κυβερνήτορες ἐβαστάζοντο οὕτως, ὥστε ἡ αὐλὴ μὲ ἓν νεῦμα τοὺς ἀνεκάλει ὅταν ἤθελεν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ ἔθνη ἔμελλαν νὰ μάθουν τώρα, ὅτι εἰς τὴν Γαλλίαν βασιλεύει ἄνθρωπος, ὅς τις δὲν ὑποφέρει ἄλλον πλησίον του. Ἦτο ἄλλοτε συνήθεια, ὅταν ἔμβαινε ξένος πρέσβυς εἰς μητρόπολιν τινὰ, νὰ ἐκβαίνουν ὅλοι οἱ ἄλλοι πρέσβεις εἰς ὑπάντησίν του, καὶ εἰς τὴν εἴσοδον νὰ παρατηροῦν διωρισμένην τινὰ τῶν βαθμῶν τάξιν. Ἐπὶ Καρόλου τοῦ Ε' οἱ Ἱσπανικοὶ πρέσβεις (καθὸ αὐτοκρατορικοὶ) ἦσαν πάντοτε οἱ πρῶτοι, καὶ ἔκτοτε ἤθελαν νὰ εἶναι ἀκόμη. Ἀλλὰ τώρα ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας δὲν ἤθελε πλέον νὰ γνωρίσῃ τοῦτο τὸ πρωτεῖον των. Διὰ τοῦτο ὅταν τὸ 1661 ἔτος ἔμβαινεν εἰς Λονδίνιον Σβεκικός τις πρέσβυς, ὁ μὲν Γαλλικὸς ἤθελε νὰ προδράμῃ ἀπὸ τὸν Ἱσπανικὸν, οἱ δὲ Ἱσπανοὶ καὶ ὁ ὄχλος τοῦ Λονδινίου τὸν ἀπέκρουσαν, ἔθραυσαν τὴν ἅμαξάν του, ἐφόνευσαν τοὺς ἵππους του, καὶ ἐπλήγωσαν πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων του. Τότε Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' μαινόμενος ἀπεδίωξεν ἀπὸ Παρισίων τὸν Ἱσπανικὸν πρέσβυν, καὶ ἀνεκάλεσε τὸν ἰδικόν του ὀπίσω, καὶ ἔγραψεν εἰς τὸν πενθερόν του Φίλιππον τὸν Δ': Ὁ πόλεμος εἶναι ἔμπροσθεν τῆς θύρας, ἐὰν δὲν λάβῃ λαμπρὰν ἱκανοποίησιν. Ὁ ἀγαθὸς Φίλιππος, ὅς τις δὲν ἐνόμιζεν ἄξιον τοῦ κόπου νὰ περιπλέξῃ τοὺς ὑπηκόους του εἰς πόλεμον διὰ ψιλὴν λογομαχίαν τῶν πρέσβεων, ἔκραξεν ὀπίσω ἀπὸ Λονδινίου τὸν πρέσβυντου, καὶ ἔστειλε (1662) τὸν Κόμητα Φουέντιον εἰς Φονταινεβλὼ, ὅς τις τότε (24 Μαρτ.) ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς αὐλῆς καὶ

ὅλων τῶν ξένων πρέσβεων ἐφανέρωσεν, ὅτι ὁ Μονάρχης του ἐπρόσταξεν ὅλους τοὺς λειτουργούς του νὰ μὴ συνέρχωνται εἰς τὸ ἑξῆς μὲ τοὺς Γαλλικοὺς πρεσβευτὰς εἰς δημοσίους πομπὰς καὶ πανηγύρεις. Ταύτην τὴν κοσμίαν καὶ εὐπρεπῆ δήλωσιν διέστρεψεν ὁ Λοδοβῖκος παραυτα, ἀφοῦ ἐστράφη καὶ εἶπε πρὸς τοὺς ἄλλους πρέσβεις: „Σᾶς παρακαλῶ νὰ ἀναγγείλητε εἰς τοὺς αὐθέντας σας ταύτην τὴν δήλωσιν, διὰ νὰ ἐξεύρουν, ὅτι ὁ Καθολικὸς βασιλεὺς ἐπρόσταξεν ὅλους τοὺς πρέσβεις του νὰ δίδουν πάντοτε τὰ πρωτεῖα εἰς τοὺς ἰδικούς μου.“

Ἀκόμη ἀποτροπαιότερος ἦτο ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπροσφέρθη εὐθὺς μετὰ τοῦτο πρὸς τὸν Πάπαν Ἀλέξανδρον Ζ'. Ὁ ἐν Ῥώμῃ πρέσβυς του, Δοὺξ Κρεκύϊος, ἐπείραζε καθένα μὲ τὴν ἀνυπόφορον ὑπερηφάνειάν του, καὶ οἱ ἄνθρωποί του, οἵτινες τὸν ὡμοίαζαν, εὕρισκαν ἡδονὴν νὰ ἐνοχλοῦν καὶ νὰ καταφρονοῦν πάντοτε τοὺς τοῦ Πάπα σωματοφύλακας, οἵτινες ἦσαν Κορσικανοί. Ἐκ τῆς αὐθαδείας ταύτης πειραχθέντες ὁ Παπικὸς στρατηγὸς Μάριος Χίγιος, ἀδελφὸς τοῦ Πάπα, καὶ ὁ Καρδινάλιος Ἰμπεριάλιος, κυβερνήτωρ τῆς Ῥώμης, ἐπρόσταξαν τοὺς Κορσικανοὺς εἰς τὴν πρώτην εὐκαιρίαν νὰ σωφρονίσωσι τοὺς Γάλλους. Μετ' ὀλίγον (20 Αὐγ. 1662) συναπήντησαν ὑπηρέται τινὲς τοῦ πρέσβεως τρεῖς Κορσικανούς, ἤρχισαν, κατὰ τὴν συνήθειαν, νὰ τοὺς καταφρονοῦν, ἐδάρθησαν, ἀντεστάθησαν, ἐβοηθήθησαν ἀπ' ἄλλους Γάλλους, καθὼς κ' ἐκεῖνοι ἀπ' ἄλλους Κορσικανούς· τελευταῖον ὁ ἀριθμὸς τῶν δευτέρων ἔγεινε μεγαλήτερος· ἡ ὀργή των ὑπερέβη τὰ ὅρια· ὁδηγούμενοι ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς των ὑπῆγαν καὶ εἰς τὸ παλάτιον τοῦ πρέσβεως· ἐπυροβόλησαν εἰς τὰ παράθυρά του, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἅμαξαν τῆς γυναικός του, ἥτις ἤρχετο τότε εἰς τὸν οἶκον· πολλοὶ Γάλλοι ἐπληγώθησαν, ἕνας θαλαμηπόλος ἐθανατώθη. — Φοβε-

ρὸς ἦτο ὁ θόρυβος, τὸν ὁποῖον ἔκαμεν ὁ Λοδοβῖκος ΙΔ', ὅταν ἤκουσε τὸ σύμβαμα τοῦτο. Ὁ Κρεκύϊος κατὰ προσταγήν του ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν Ῥώμην, ὁ ἐν Παρισίοις Παπικὸς πρέσβυς ἐφέρθη ἔξω τῶν συνόρων ἀπὸ Γαλλικοὺς ἐφίππους, οἱ Ἱσπανοὶ καὶ διάφοροι Ἰταλικοὶ ἡγεμόνες ἐπαρακαλέσθησαν νὰ συγχωρήσουν τὴν διὰ τῆς ἐπικρατείας των διάβασιν 18,000 Γάλλων καὶ ὅλα τὰ γράμματα τοῦ Πάπα ἀπεβάλλοντο. Ὅταν ὅμως τελευταῖον ἤρχισαν νὰ συμβιβάζωνται, ἦσαν τὰ ζητήματα τοῦ Λοδοβίκου τόσον ὑπερήφανα, ὥστε ἡ ἐκπλήρωσίς των μόλις συνεβιβάζετο μὲ τὴν Παπικὴν τιμήν. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐζήτει νὰ ἐξορισθῇ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πάπα ἓξ ἔτη ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, καὶ ὁ Καρδινάλιος Ἰμπεριάλιος νὰ στερηθῇ τὸν Καρδιναλικὸν πῖλον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Ἀλέξανδρος ἀπελογήθη δικαίως, ἐπρόσταξεν ὁ Λοδοβῖκος νὰ ἑνωθῶσι μὲ τὴν Γαλλίαν ἡ Αὐενιὼν καὶ τὸ Κομητάτον Βενασκῖνον, ἀνήκοντα τότε εἰς τὸν Πάπαν. Ἔγεινε τοῦτο, καὶ ὁ ἐκεῖ εὑρισκόμενος Παπικὸς τοποτηρητὴς ἐφέρθη εἰς τὰ σύνορα τῆς Σαβαυδίας. Ὁ Πάπας ἐπρόσταξε καὶ ἐκρέμασαν δύω Κορσικανούς, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο δὲν ἦτο ἱκανὸν εἰς τὸν βασιλέα, ὑπῆγε τῷόντι Γαλλικὸς στρατὸς 15,000 πεζικοῦ καὶ 6000 ἱππικοῦ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Στενοχωρούμενος οὕτως ὁ Πάπας ἐδέχθη ὅλα τὰ ζητήματα τοῦ Λοδοβίκου. Τὴν 12 Φεβρ. 1663 ὑπεγράφη εἰς Πίσαν τακτικὴ εἰρήνη, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθη ὁ Πάπας: Νὰ στείλῃ τοποτηρητὴν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅς τις κατὰ διωρισμένην τάξιν νὰ ζητήσῃ ταπεινῶς συγχώρησιν δημοσίως, νὰ κηρύξῃ τὸ Κορσικανὸν ἔθνος ἀνίκανον νὰ ὑπουργῇ εἰς τὸ ἑξῆς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπικράτειαν, ἀντικρὺ τῆς μέχρι τοῦδε φρουρᾶς τῶν Κορσικανῶν νὰ στηθῇ ἀτιμαστικὴ στήλη, ἐπάνω τῆς ὁποίας νὰ στέκῃ γραμμένον τὸ πρόσταγμα τοῦτο, καὶ νὰ καθαιρέσῃ τὸν ἑκατόνταρχον τῆς Ῥώμης, ὅς τις ἦτο παρὼν εἰς ταύτην τὴν

τὴν ἐπανάστασιν. Ἀκόμη περισσότερον· ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πάπα Μάριος Χίγιος νὰ ἀθωωθῇ ἐγγράφως, καὶ εἰς τὸν λόγον τῆς τιμῆς του νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι δὲν εἶχεν εἴδησιν τοῦ κατὰ τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας κακουργήματος, ἀλλὰ καὶ ὁ Πάπας νὰ ἐκδώσῃ διὰ γράμματός του δημοσίου, ὅτι ὁ ἀδελφός του ἦτο πάντη ἀνεύθυνος εἰς τὸ πρᾶγμα ἐκεῖνο. Προσέτι νὰ εἶναι ὁ Μάριος ἔξω τῆς Ῥώμης ἕως οὗ ὁ τοποτηρητὴς νὰ τοῦ λάβῃ τὴν ἄδειαν ἀπὸ τοὺς Παρισίους. Ὁ Καρδινάλιος Ἰμπεριάλιος ὑπεχρεώθη νὰ ὑπάγῃ εἰς Παρισίους καὶ νὰ ἀπολογηθῇ ἐκεῖ, καὶ τελευταῖον πρὸς ἐπίμετρον τῆς αἰσχύνης ὁ Αὐγουστῖνος, ἀνεψιὸς τοῦ Πάπα, μετὰ τῆς γυναικός του Πριγκιπέσσης Φαρνεσίου, νὰ ἐκβῇ εἰς προϋπάντησιν τοῦ Δουκὸς Κρεκυΐου καὶ τῆς γυναικός του ἐπιστρεφόντων εἰς Ῥώμην δέκα μίλια μακρὰν, καὶ νὰ τοὺς δείξουν τὴν δυσαρέστησίν των διὰ τὸ σύμβαμα τῆς 20 Αὐγούστου. — Ὁ Πάπας ἐπλήρωσε μέχρι λεπτοῦ τὴν ἄτιμον ταύτην συνθήκην καὶ ἀντὶ ταύτης ἐπανέλαβε τὴν Αὐενιῶνα καὶ τὸ Βενασκῖνον. Μετὰ τρία ἔτη ἐσυγχώρησεν ὁ Λοδοβῖκος νὰ κρημνισθῇ καὶ ἡ ὀνειδιστικὴ στήλη, ἀλλ' οἱ Κορσικανοὶ ἔκτοτε δὲν ἐσυγχωρήθησαν νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Ῥώμην.

Ἀνυπόμονον ἐπιθυμίαν εἶχεν ὁ Λοδοβῖκος νὰ περισσεύσῃ τὴν ἐπικράτειάν του μὲ μεγάλην τινὰ ἐπαρχίαν, καὶ κατὰ τὴν συμβουλὴν τοῦ Μαζαρίνου ἐδιάλεξε πρὸς τοῦτο τὸ διὰ τὴν Γαλλίαν εὔθετον Ἱσπανικὸν Βέλγιον. Ἐπρόσμενε μόνον τοῦ πενθεροῦ του Φιλίππου Δ', βασιλέως τῆς Ἱσπανίας, τὸν θάνατον, καὶ τότε νὰ ἐγχειρήσῃ τὸ ἔργον. Ἐπροετοίμασε τὰ πάντα μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν. Ὁ Κάλβερτος ἐχρεώστει νὰ γεμίσῃ ἐπιμελῶς τὸ ταμιεῖον, καὶ διὰ νὰ εἶναι ἀσφαλισμένος ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν Γερμανίαν, ἔκαμε προηγουμένως συμμαχίαν μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς Ἐκλέκτορας, ὁμοίως μὲ τὸ Παλατινάτον Νεοβοῦργον, Ἀσσίαν, Μύνστερον, Βυρτεμβέργαν, καὶ

Μελκεβοῦργον Συερῖνον. Τώρα κατὰ πρῶτον ἐβάλθησαν ἀποθῆκαι, καὶ ἐπορίσθη κεφάλαιον χρημάτων διὰ κατονικὴν καὶ ὁμοιόμορφον ἐνδυμασίαν τῶν στρατιωτῶν. Πρότερον ἐνεδύετο καθεὶς στρατιώτης καθὼς ἤθελε, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκρέματο τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τὴν φιλαργυρίαν ἢ ἐλευθεριότητα τοῦ ἀρχηγοῦ· διὰ τοῦτο πολλὰ τάγματα ἐφαίνοντο ὡσὰν στίφη ζητιάνων, συχνάκις ἐπορεύοντο ἐξυπόλυτοι καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶχαν ἐπίσης ἐλεεινοὺς ἵππους. Πρῶτος Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ΄ εἰσήγαγε τὰς ταυτομορφίας, ὤξυνε τὴν αὐστηρίαν τῆς πειθαρχίας *), καὶ ἐν γένει ἔβαλεν εἰς πάντη νέαν τάξιν τὰ πολεμικά. Ἤγουν οἱ ἐπιτήδειοι στρατηγοί του τὸ ἔκαμαν κατὰ θέλησιν ἰδικήν του· αὐτὸς δὲ ἐν τοσούτῳ ἐκαθηδυπάθει τὸ μέγιστον μέρος τοῦ καιροῦ του εἰς αὐλικὰς ἑορτὰς καὶ τρυφάς.

7. Πρῶτος καὶ δεύτερος ἁρπακτικὸς πόλεμος Λοδοβίκου ΙΔ΄.

(1667 — 1678).

Τελευταῖον ἀπέθανεν ὁ πενθερός του Φίλιππος Δ΄ (1665), καὶ οὗτος οἰκειοποιήθη τὸ Ἰσπανικὸν Βέλγιον ὡς δίκαιον κληρονόμημά του. Εἰς μάτην ἀνεφέροντο οἱ Ἰσπανοὶ εἰς τὴν παῤῥησίᾳ γενομένην ἀπόμοσιν τῆς Ἰμφάντιδος. Ὁ Λοδοβῖκος ἔλεγεν, ὅτι ἡ παραίτησις ὡς ἠναγκασμένη δὲν ἔχει κῦρος, καὶ δεύτερον, ὅτι ἡ τότε συνθήκη εἶναι ὅλη ἀπὸ πολλῆς ἀθετημένη, ἐπειδὴ οἱ Ἰσπανοὶ δὲν ἐπλήρωσαν τὴν προῖκα τῆς Πριγκιπέσσης εἰς τὰς ὁποίας ὑπεσχέθησαν διορίας. Κατὰ δυστυχίαν εὑρίσκετο ἡ Ἰσπανία τότε εἰς ἐλεεινοτάτην πολίτευσιν, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, ὁ ταύτης παλαιὸς σύμμαχος, ἐνησχολεῖτο ὑπερεκπερισσοῦ εἰς τὸν Τουρκικὸν πόλεμον. Ἔλειπαν χρήματα, γυμνασμένα στρατεύματα;

*) Ἡ ποινὴ τοῦ ῥαβδισμοῦ ἀπαντᾶται ἤδη εἰς τὸν τριακονταετῆ πόλεμον παρὰ Φιλάνδρῳ Σιττεβάλδῳ.

ἐπιτήδειοι στρατηγοί. Διὰ τοῦτο ἐστάθη εὔκολον εἰς τὸν εἰσβαλόντα Τυρέννιον κατὰ τὴν πρώτην του ἐπιδρομὴν νὰ κυριεύσῃ μέγα μέρος τοῦ Ἱσπανικοῦ Βελγίου.

Διὰ τὸν πόλεμον τοῦτον καὶ τὰς εἰς αὐτὸν ὁρμητικὰς προόδους τῶν Γάλλων ἐφοβοῦντο παρὰ τοὺς Ἱσπανοὺς περισσότερον οἱ Ὁλλανδοί, οἱ ὁποῖοι ἐπρόκριναν νὰ ἔχουν μεταξὺ ἑαυτῶν καὶ τῶν Γάλλων ἀσθενῆ τινα Ἱσπανικὴν ἐπικράτειαν ὡς μεσότοιχον παρὰ νὰ ἔχουν τὴν Γαλλίαν ἄμεσον γείτονα. Διὰ τοῦτο μὲ μεγίστην ἡσυχίαν καὶ μυστικότητα ἤρχισαν διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Σβεκίαν, καὶ συνέδησαν μὲ τὸ ὄνομα τριπλῆς συμμαχίας στερεὰν ἔνωσιν, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώθησαν πρῶτον νὰ μεσιτεύσωσι μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἱσπανίας, ἔπειτα ὅμως, ἐὰν ἡ μεσιτεία των μείνῃ ἀτελεσφόρητος, νὰ ἐπιπέσουν εἰς τὴν Γαλλίαν διὰ θαλασσης καὶ ξηρᾶς.

Ὁ Λοδοβῖκος ἠπόρησεν ὄχι ὀλίγον διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν Ὁλλανδῶν, ἔκρυψεν ὅμως τὸν θυμόν του, καὶ ἐφάνη ὅτι ἤθελε νὰ στέρξῃ ἐντελῶς εἰς τὰ εἰρηνικά των προβλήματα. Ἀλλ' ἐμάκρυνεν εἰς ὅσον ἠδύνατο μέγα χρονικὸν διάστημα τὰς συμβιβάσεις, καὶ ἔξαφνα ἐδιώρισε (Φεβρ. 1668) νὰ κυριευθῇ εἰς δεκατέσσαρας ἡμέρας ὅλον τὸ Φραγκικὸν Κομητάτον, βέβαια ὄχι ἡρωϊκὸν ἔργον διὰ τὸν ἀνδρεῖον Κονδαίου καὶ τὸν ἄξιόν του μαθητὴν, τὸν Μαρισάλιον Λουξεμβούργιον, ἐπειδὴ οἱ ταξίαρχοι τῶν ἰσχυροτέρων πόλεων καὶ φρουρίων ἦσαν πρὸ πολλοῦ ἀγορασμένοι μὲ Γαλλικὸν ἀργύριον. Μὲ ὅλον τοῦτο ἐμβῆκεν ὁ Λοδοβῖκος αὐτὸς μὲ μεγίστην λαμπρότητα, καθὼς ἐσυνείθιζε νὰ κάμνῃ καὶ εἰς ἄλλας πόλεις, τὰς ὁποίας ἐκυρίευαν οἱ στρατηγοί του, καὶ ἤκουσε χωρὶς ἐντροπὴν ἀπὸ τοὺς κόλακάς του τὸ τοῦ Καίσαρος Ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα.

Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο ἑτοιμασία διὰ τόσον πολλοὺς ἐχθροὺς, καὶ ἡ Γαλλία δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντι-

παραταχθῇ μὲ θαλασσίους δυνάμεις, ἐσυμβούλευσεν ὁ πολέμαρχος Λοβόϊος, τὸν ὁποῖον ἐτάραττε πολὺ ἡ τοῦ βασιλέως πρὸς τὸν Μαρισάλιον Τυρέννιον πίστις, νὰ δεχθῇ τὴν ἀπὸ τοὺς μεσίτας προβαλλομένην εἰρήνην, ἥτις τῳόντι δι' αὐτὸν ἦτο πλέον παρὰ εὐτυχής. Κατὰ τὴν εἰρήνην ταύτην ἡ Γαλλία ὑπέστρεψεν εἰς τοὺς Ἱσπανοὺς τὸ Φραγκικὸν Κομητάτον· ἐκράτησεν ὅμως ὅλας τὰς ἐν τῷ Ἱσπανικῷ Βελγίῳ δορικτησίας της, δώδεκα πόλεις, Τόρνακον, Ἀλδενάρδαν, Νῆσον, Κόρτρακον, Καρολορήγιον, Ἄθαν, Βίγχιον, Φούρνην, Βέργας, Σκάρπαν, Ἀρμεντερίαν μὲ ὅλα τὰ εἰς αὐτὰς προσανήκοντα. Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη εἰς Ἀκυΐσγρανον τὴν 2 Μαΐου, 1668.

Εἰς μάτην ἐζήτει ὁ νέος βασιλεὺς νὰ ὑποψυχράνῃ τὸ πυρὸν πνεῦμα του μὲ αὐλικὰς ἑορτὰς καὶ παντοδαπὰς τρυφὰς, καὶ μὲ κτίσιν μεγαλοπρεπῶν οἰκοδομημάτων, μὲ προστασίαν σοφῶν καὶ ἐπισήμων ἀνδρῶν, καὶ νὰ λαμπρύνῃ τὸ ὄνομά του μὲ ἔργα φιλάνθρωπα *). Ὅλα ταῦτα δὲν ἦσαν ἱκανὰ εἰς τὴν ἀνήσυχον καρδίαν του, καὶ διὰ τοῦτο ἐδέχετο ἀσμένως πᾶν νέον πρόβλημα, μὲ τὸ ὁποῖον οἱ δύω του φιλόδοξοι λειτουργοὶ, Κόλβερτος καὶ Λοβόϊος, ἐσυνερίζοντο νὰ τὸν κολακεύουν καὶ νὰ κάμνουν ἑαυτοὺς ἀπαραιτήτους.

Ταύτην τὴν φορὰν ἔλαβε τὰ πρωτεῖα ὁ πολέμαρχος. Ἐπαράστησεν εἰς τὸν βασιλέα πόσον ἤθελεν εἶσθαι μεγαλήτερον τὸ ὄνομά του καὶ τὸ κέρδος τῆς Γαλλίας, ἐὰν ἐκυρίευε τὸ ἡνωμένον παρὰ τὸ Ἱσπανικὸν Βέλγιον. Ἐκεῖνο εἶναι ὄχι μόνον καταγώγιον ὅλων τῶν πλούτων τῶν δύω Ἰνδιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀγορὰ ὅλης τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐὰν κάμῃ ὑπηκόους τοὺς Ὁλλανδοὺς μὲ ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ κτήματά των, ἐμπο-

*) Τὰ περισσότερα νοσοκομεῖα καὶ πτωχοκομεῖα τῶν Παρισίων καὶ ὅλης τῆς Γαλλίας ἔγειναν ἀπ' αὐτόν. Ἦσαν ἀναγκαῖα νὰ δεχθῶσι τοὺς γυμνοὺς καὶ ἀπόρους, οἵτινες ἐπτώχευσαν ἐκ τῶν πολλῶν πολέμων. Ὁ ὡραῖος Παρισιανὸς οἶκος τῶν ἀπομάχων, ὅς τις χωρεῖ 4000 κατοίκους, ἀρχίσθη τὸ 1671 ἔτος.

ρεῖ νὰ δώσῃ νόμους εἰς ὅλον τὸν ἄλλον κόσμον. Προσέτι, ἡνωμένες μὲ τοὺς Ὁλλανδοὺς, ἠδύνατο ἔπειτα εὐκόλως νὰ κυριεύσῃ καὶ τὸ μεταξὺ κείμενον Ἱσπανικὸν Βέλγιον. καὶ πρὸς ἀνατολὰς — ἡ παλαιὰ ἐπιθυμία τῶν Γάλλων — νὰ ἐκτείνῃ τὰ σύνορα τοῦ βασιλείου ἕως τὸν Ῥῆνον. Διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ τὸν βασιλέα πᾶσαν ἔννοιαν ἀδικίας τοιούτων τεραστίων ἐγχειρημάτων, ἦτο ἀναγκαῖον νὰ τοῦ παραστήσῃ μὲ πόσην αὐθάδειαν οἱ Ὁλλανδοὶ ἀνεμίχθησαν εἰς τὸν πρῶτον μετὰ τῆς Ἱσπανίας πόλεμόν του, καὶ τοῦ ἐπέφεραν δύω ἰσχυροὺς ἐχθροὺς, πῶς προσέτι (κατὰ τὴν εἰς δημοκρατίας συγχωρουμένην μεγάλην ἐλευθερίαν) ἔκαμαν ὑβριστικὰ συγγράμματα κατ᾽ αὐτοῦ καὶ τῆς αὐλῆς του, καὶ τὰ πωλοῦσιν ἀκόμη ἕως τώρα· καὶ πῶς ἠδύναντο καὶ αὐτοὶ ἡνωμένοι μὲ τὴν Γαλλίαν πλέον νὰ ὠφεληθῶσι παρὰ νὰ βλαφθῶσιν, ἐνῷ ἤθελαν ἐλευθερωθῆν ἀπὸ τὰς παντοτεινὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς, αἵτινες τελευταῖον θέλουν καταστρέψειν τὴν ἐλευθερίαν των, ἐπειδὴ εἶναι βέβαιον, ὅτι ἡ μερὶς τῶν Ἀραυσικινῶν, εἰς τῶν ὁποίων τὰς χεῖρας εἶναι ἡ στρατιωτικὴ δύναμις, θέλει ὑπερνικήσειν τὴν δημοκρατικήν. Διὰ τοῦτο οἱ Ὁλλανδοὶ ἐμποροῦν ὑπὸ τὸ Γαλλικὸν σκῆπτρον νὰ κάμνουν τὴν ἐμπορίαν των καθὼς τώρα, καὶ μὲ περισσοτέραν ἀσφάλειαν παρὰ πρότερον.

Τί ἠδύνατο νὰ ῥηθῇ ἐναντίον τοιούτων λόγων; Μὲ ἀγαλλίασιν ἔδωκε τὰς προσταγὰς ὁ βασιλεύς. Ὁ Κονδαίου, ὁ Τυρέννιος, ὁ Λουξεμβούργιος καὶ ὁ μέγας πολεμικὸς ἀρχιτέκτων Βωβάνιος, περινούστατος εἰς τὸ εἶδος του καὶ δημιουργὸς τῆς νέας τῶν Εὐρωπαίων ὀχυρωτικῆς τέχνης, ἐσύναζαν τὰ στρατεύματά των, καὶ ὁ Κόλβερτος ἐγέμιζε τὸν θησαυρόν. Πρὸ πάντων ὅμως ἔκαμε συμμαχίας, πρῶτον μὲ τὸν τῆς Κολωνίας Ἐκλέκτορα Μαξιμιλιανὸν Ἐρρῖκον, διὰ νὰ περάσουν διὰ τῆς χώρας του εἰς Ὁλλανδίαν χωρὶς νὰ ἐγγίξουν τὸ Ἱσπανικὸν Βέλγιον· ἔπειτα μὲ τὸν

ἀκέφαλον βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Κάρολον Β', εἰς τὸν ὁποῖον ὑπεσχέθησαν τὴν Σηλανδίαν καὶ προσέτι ἐτησίως πολεμικὰ χρήματα, 350,000 λίτρας Στελιγγίας, ἐὰν τοὺς ἐβοήθει μὲ στόλον νὰ κυριεύσουν τὴν δημοκρατίαν (καθὼς καὶ εἰς τὸν Πρίγκιπα Ἀραυσικῆς Βιλέλμον Γ' ὑπεσχέθησαν τὴν ἐπαρχίαν Ὀλλανδίαν, ἐὰν ἔμβαινεν εἰς τὴν συμμαχίαν), καὶ τελευταῖον μὲ τὴν Σβεκίαν, ἥτις μὲ μυστικὸν ἄρθρον ἔστερξε λαμβάνουσα 600,000 θάληρα ἐτησίως νὰ φυλάττῃ στράτευμα, μὲ τὸ ὁποῖον νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Γερμανίαν, ἐὰν ὁ Αὐτοκράτωρ ἢ ἄλλος ἡγεμὼν τῆς Γερμανίας ἐτόλμα νὰ βοηθήσῃ τὴν Ὀλλανδίαν. Ὁ Δοὺξ Βρουνσουΐκου Ἐρνέστιος Αὔγουστος ὑπεσχέθη οὐδετερότητα· μόνον ὁ Ἐκλέκτωρ Βρανδεμβούργου, Φρειδερῖκος Βιλέλμος, δὲν ἐκαταπείσθη μὲ καμμίαν χρηματικὴν ὑπόσχεσιν νὰ γείνῃ ἄπιστος εἰς τοὺς παλαιοὺς φίλους του τοὺς Ὀλλανδούς.

Οἱ στενοχωρημένοι Ὀλλανδοὶ, οἵτινες ἔβλεπαν ὁπλιζόμενον τὸν ἰσχυρότατον βασιλέα τῶν χρόνων ἐκείνων ὡς νὰ ἤθελε νὰ κυριεύσῃ ἓν μέρος τοῦ κόσμου, ἐπρόσμεναν μὲ φόβον πότε καὶ ποῦ ἔμελλε νὰ ἐκῤῥαγῇ κατὰ πρῶτον τὸ βαρὺ σύννεφον. Τὸ πρῶτον κτύπημα ἔγεινεν ἤδη τὸν Σεπτέμ. 1670, ὅταν ὁ Λοδοβῖκος διὰ μηδεμινὰς προφάσεις ἐδιώρισε τὸν Δοῦκα Κρεκύϊον νὰ κυριεύσῃ τόσον ἔξαφνα τὴν Λοθριγγίαν, ὥστε ὀλίγον ἔλειψε νὰ πιασθῇ ὁ Δοὺξ Κάρολος Δ'. Εἰς τὰς ἐρωτήσεις ἀπεκρίθη μὲ τόσην συντομίαν καὶ ὑπερηφάνειαν, ὡς νὰ ἦτο ἤδη ὁ Λοδοβῖκος κύριός των. Τὴν 7 Ἀπριλ. 1672 ἔγεινε τελευταῖον ἡ Γαλλικὴ τοῦ πολέμου κήρυξις, καὶ μετ' ὀλίγον ἡ τῶν Ἄγγλων. Τὸν αὐτὸν μῆνα ἐφάνη ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, περικυκλωμένος ἀπὸ λαμπρὰν δορυφορίαν καὶ τὸ ἄνθος τῶν εὐγενῶν τῆς Γαλλίας, καὶ φέρων εἰς τὰ Ὀλλανδικὰ σύνορα 112,000 στρατιώτας. Ἀπὸ Κολωνίας καὶ Μυνστέρου ἐξεστράτευσαν 20,000 Γερ-

μανοί. Ὁ ἄγρυπνος Λοβόϊος ἦτο πανταχοῦ παρών· ὁ Κονδαίου καὶ ὁ Τυρέννιος ἐστρατήγουν, ὁ Βωβάνιος ἦτο νὰ κυβερνήσῃ τὰς πολιορκητικὰς ἑτοιμασίας, καὶ ἕνας ἄλλος ἐπιτήδειος μηχανουργὸς, Μαρτίνετος, εἰσήγαγε τὰ πρῶτα Ποντόνια (χαλκᾶ πλοιάρια διὰ τὰς ἐπὶ καραβίων γεφύρας), εὕρημα ἰδικόν του, καὶ κατὰ τὸ πρόβλημά του ἔλαβαν οἱ στρατιῶται ἀντὶ τῶν λογχῶν τὰς πρώτας βαϊονέτας τοῦ κόσμου. Φόβος καὶ τρόμος ἐπροπορεύετο ἀπὸ τοὺς πολεμιστὰς τούτους· αὐτοὶ δὲ ἠλάλαζαν, καὶ ὁ βασιλεὺς των ἔφερνε μαζή του ἕνα ἱστοριογράφον (Πελίσσωνα) μάρτυρα τῶν προσεγγιζουσῶν ἡρωϊκῶν πράξεών του.

Οἱ Ὁλλανδοὶ δὲν εἶχαν νὰ ἀντιπαρατάξουν εἰς τὴν φοβερὰν ταύτην δύναμιν ἄλλο εἰ μὴ στόλον δυνατὸν κυβερνώμενον ἀπὸ τὸν μέγιστον ἥρωα τῶν χρόνων ἐκείνων, τὸν στόλαρχον Ῥυΐτερον *), κακοφυλαγμένα φρούρια, καὶ μικρὸν στρατὸν χωρὶς δοκιμασμένον στρατηγόν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ δύω καὶ εἰκοσαετὴς πρίγκιψ Ἀραυσικῆς Βιλέλμος Γ' ἐφαίνετο ὅτι εἶχε κληρονομήσειν τὴν καρδίαν καὶ τὴν φρόνησιν τῶν ἐναρέτων προπατόρων του, τοῦ ἔδωκαν τὴν ἀρχιστρατηγίαν μὲ ὅλην τὴν νεότητα καὶ ἀῤῥωστίαν του, καὶ μ' ὅλας τὰς κραυγὰς τῶν δυσπίστων δημοκρατικῶν, οἵτινες τοὐλάχιστον ἐπροσπάθουν κατὰ πάντα τρόπον νὰ τὸν περιορίσουν. Καὶ αὐτὸς ἦτο ἓν ἀπὸ τὰ βίαια ἐκεῖνα πνεύματα, τὰ ὁποῖα χωρὶς πολλὴν προετοιμασίαν καὶ ἐμπειρίαν ἐξεύρουν διὰ μιᾶς νὰ γεμίσουν τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον τοὺς ἐπροσκάλεσεν ἡ φύσις. Μὲ ἓν ἁπλόχειρον ἀνθρώπων ἀπήντα ὁ νεανίσκος τὸν χείμαῤῥον τῶν ἐχθρῶν ἕως νὰ φθάσῃ ἄλλη βοήθεια, καὶ καθὼς ὁ Κολιγνῦς οὕτω καὶ αὐτὸς ἦτο πάντοτε φοβερώτερος ἀφοῦ ἐνικᾶτο, παρὰ πρότερον. Κατὰ τὴν κρᾶσιν ἦτο φυ-

*) Ἐκφώνει Ῥεΰτέρος. Ὁ ἐξαίρετος οὗτος ἀνὴρ εἶχεν ὑπηρετήσειν τὸν στόλον ἐκ ναυτίλου.

χρὸς καὶ σοβαρὸς, καὶ καταφρονητὴς πάσης πολυτελείας καὶ θηλυπρεπείας.

Τὸ πρῶτον κτύπημα τοῦ φοβεροῦ κολοσσοῦ ἐκράδανε, καθὼς πάντοτε, τὰς καρδίας ὅλων. Πολλαὶ μικραὶ πόλεις τῶν Ὁλλανδῶν ἐκυριεύθησαν μὲ ταχύτητα μεγίστην. Τὴν 12 Ἰουνίου διαβαίνει ὁ βασιλεὺς χωρὶς δυσκολίαν τὸν Ῥῆνον πλησίον Τολουΐσης, καὶ θέλει νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν καρδίαν τῆς χώρας. Ὁ πρίγκιψ Βιλέλμος ἀναγκάζεται νὰ ὀπισθοπορήσῃ· αἱ πρόοδοι τῶν Γάλλων εἶναι ὁρμητικαὶ τὴν 20 Ἰουν. παραδίδεται τὸ Τραΐεκτον, καὶ μετ' ὀλίγον ἡ Νάρδα. Ἀλλ' αἱ πολλαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι παραδίδονται, ἀσθενίζουσι τὸν στρατὸν διὰ τῶν φρουρῶν, τὰς ὁποίας ἀναγκάζονται νὰ ἀφήσωσιν εἰς αὐτάς. Διὰ τοῦτο ὁ Κονδαίου συμβουλεύει νὰ τὰς κρημνίσουν, καὶ νὰ προχωρήσουν κατ' εὐθεῖαν εἰς Ἀμστελόδαμον. Ἐχάνετο ἡ Ὁλλανδία, ἐὰν ἐγίνετο τοῦτο. Ἀλλ' ὁ Λοβοΐος ἐπίστευεν ὅτι βαδίζει ἀσφαλῶς καὶ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον· ὁ βασιλεὺς, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔλειπε παντελῶς προσωπικὴ ἀνδρία, ἐσυστάλθη ἐπίσης, καὶ οὕτως ἔμεινε τὸ πρᾶγμα. Πέντε Γαλλικοὶ ἱππεῖς, οἵτινες περιεφέροντο διὰ λάφυρα, ἔφθασαν εἰς τὴν πύλην τῆς Μύδας, τρία μίλια ἀπὸ τὸ Ἀμστελόδαμον, ὅπου εἶναι οἱ ὑδραγωγοὶ, διὰ τῶν ὁποίων ἐμποροῦν νὰ ἀπολυθοῦν τὰ νερὰ διὰ νὰ σκεπάσουν ὅλην τὴν χώραν. Τὸ ἀρχεῖον τρομάξαντες, τοὺς ἔφεραν τὰ κλειδία τῆς πόλεως· αὐτοὶ τὰ ἔρριψαν μὲ ὑπεροψίαν εἰς τοὺς χάνδακας τῆς πόλεως, καὶ ἵππευσαν εἰς τὰ ὀπίσω. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο, μαθόντες οἱ Γάλλοι τὴν ἀξιολογότητα τῆς πόλεως, ἔστειλαν ἐκεῖ στράτευμα ἱκανὸν, ἀλλ' ἦτο τώρα περασμένος ὁ καιρός: Ὅλη ἡ χώρα ἦτο μεταμορφωμένη εἰς θάλασσαν.

Ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς φατρίας ἦτο τότε ἔντιμός τις καὶ φρόνιμος εἰς τὰ πολιτικὰ Πατρίκιος, Ἰωάννης Βίττιος, μέγας Σύνδικος τῆς Ὁλλανδίας,

εἰς τοῦ ὁποίου τὴν σπάνιον δραστηριότητα καὶ σύνεσιν ἐχρεώστει ἡ δημοκρατία μέγα μέρος τοῦ στόλου της καὶ τὴν ἐπίσημον πολιτικήν της ἀξιολογότητα διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Ἀφοῦ ἀπέθανε τὸ 1650 Βιλέλμος ὁ Β' *), ἡ πολιτεία ἀφῆκαν τὴν τιμὴν τοῦ κυβερνήτορος πάντη ἔρημον **)· ὁ προειρημένος Βιλέλμος Γ' εἶχε γεννηθῆν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του. Ἰωάννης ὁ Βίττιος ἐφοβεῖτο μήπως ἴδῃ τοὺς Ἀραυσικοὺς εἰς τὸ μᾶλλον μονάρχας, καὶ εἶχεν ἐκδώσειν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ὀλλανδίας 1667 τὸ ἀεὶ διαρκοῦν ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὸ ἑξῆς ἔπαυε νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς στρατηγὸς καὶ κυβερνήτωρ. Καὶ αἱ μὲν ἄλλαι ἐπαρχίαι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καταπεισθῶσιν εἰς ταύτην τὴν συμφωνίαν, ἡ δὲ Ὀλλανδία, ἡ ἰσχυροτάτη πασῶν, ἀπεφάσισεν ἐνταυτῷ τὸ ἐκ μέρους της νὰ καθαιρέσῃ διὰ πάντα τὴν τοῦ κυβερνήτορος ἀξίαν. Μὲ τὸν τρόπον τουτον ὁ κίνδυνος ἀπεδιώχθη βέβαια, ὅς τις ἠδύνατο νὰ φοβερίζῃ τὴν πολιτείαν μὲ τὴν κατάχρησιν τῆς ἐξουσίας ἑνὸς ἰσχυροῦ οἴκου· τὸ δὲ τοιοῦτον ἐπροξένησεν ἐνταυτῷ τὴν παντελῆ πτῶσιν τῆς ἐγχωρίου δυνάμεως καὶ τῶν φρουρίων, καὶ οὕτω συνεισέφερε μέρος εἰς τὴν αἰτίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ δημοκρατία εὑρίσκετο τώρα εἰς τῆς διαφθορᾶς τὸ χεῖλος. Ὅλοι οἱ τῆς Ἀραυσικῆς οἰκίας φίλοι παρωργίσθησαν καθ' ὑπερβολὴν εἰς τὸν μέγαν Σύνδικον· τώρα ἦσαν ἱκανὰ τὰ φρονήματά του νὰ τὸν ἀφανίσωσι. Διότι, ἐπειδὴ εἰς τὴν παροῦσαν μεγάλην ἀνάγκην ἐδοκίμασε νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὴν Γαλλίαν, καὶ ἐπρόσφερε πᾶν ὅ, τι ἠδύνατο νὰ φυλάξῃ τὴν τιμὴν τῆς πατρίδος του, ὁ δὲ Λοβόϊος ἐμεταχειρίσθη τοὺς πρεσβευτάς του ὡς ἀποστάτας, καὶ ἔκαμνε τόσον ὑπερήφανα ζητήματα, ὥστε καθεὶς γενναῖος Ὀλλανδὸς ἀνετριχίαζε· τότε οἱ ἐχθροί του εὐτύχησαν νὰ

*) Διεδέχθη τὸν πατέρα του Φρειδερῖκον Ἐρρῖκον 1647, αὐτὸς δὲ τὸν ἀδελφόν του Μαυρίκιον 1625.

**) Παρεκτὸς Φρειςίας καὶ Γρονίγγης, ὅπου ἐκυβέρνα ἄλλη Νασσαυϊκὴ γραμμή.

διαδώσουν εἰς τὸν λαὸν τὴν ἄτιμον φήμην, ὅτι ὁ Βίττιος ἐσυμφώνησε μυστικὰ μὲ τοὺς Γάλλους, καὶ θέλει νὰ πωλήσῃ τὴν δημοκρατίαν εἰς τὸν ἐχθρόν. Ὁ λαὸς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Ἀραυσικόφρων, ἐκατήργησε μὲ βίαν τὸ ἀεὶ διαρκοῦν ψήφισμα, καὶ ἀνηγόρευσε Βιλέλμον τὸν Γ' κυβερνήτορα Ὁλλανδίας καὶ Σεηλανδίας *). Τὸ κατὰ τοῦ Βιττίου μῖσος δὲν ἐγνώρισε σύνορα. Ὅταν πασίδηλός τις ἀχρεῖος ἄνθρωπος ἐκαυχήθη, ὅτι ὁ ἐπίσης χρηστὸς ἀδελφὸς τοῦ μεγάλου Συνδίκου, ὁ πολίταρχος Δορδέχτου, Κορνήλιος Βίττιος, μὲ ὑπόσχεσιν χρημάτων ἠθέλησε νὰ τὸν καταπείσῃ νὰ φονεύσῃ τὸν Πρίγκιπα Ἀραυσικῆς, ἐπρόσταξαν οἱ Ἀραυσικόφρονες βουλευταὶ νὰ τὸν φυλακώσουν καὶ νὰ τὸν βασανίζουν τρεῖς ὥρας βαρβαρικώτατα. Μόλις εἶχεν ὑποφέρειν μὲ ἡρωϊκὴν καρδίαν τὰς φρικτὰς βασάνους, καὶ ὁ λυσσώδης ὄχλος ἔσυραν καὶ αὐτὸν καὶ τὸν ἀδελφόν του ἀπὸ τοὺς οἴκους των εἰς τὰς ἀγυιὰς, καὶ τοὺς ἔσχισαν εἰς ἀναρίθμητα κομμάτια (29 Ἰουν.). Τώρα ἀπεδιώχθησαν ἀπὸ τὸ βουλευτήριον καὶ οἱ ἐπίλοιποι δημοκρατικοί. Βιλέλμος ὁ Γ' ἦτο ἀθῶος ἀπὸ τὰς ἀπανθρωπίας ταύτας.

Μετὰ τὴν θανάτωσιν τῶν Βιττίων δὲν ἦτο πλέον λόγος ἐξισασμοῦ μὲ τὴν Γαλλίαν. Βιλέλμος ὁ Ἀραυσικὸς ἀπεφάσισε στερεὰ νὰ προστατευθῇ μετὰ τῶν πολεμιστῶν του, εἰς τοὺς ὁποίους μετέδωκε τὸν ἡρωϊσμόν του, μέχρι τελευταίας στιγμῆς, καὶ εἰς τὴν χειρίστην περίπτωσιν ἐκράτουν αἱ πλουσιώταται οἰκογένειαι τοῦ Ἀμστελοδάμου πλῆθος τι ἑτοίμων καραβίων, διὰ νὰ ἐμβαρκαρισθῶσι μετὰ τῶν θησαυρῶν των διὰ τὴν Ἰνδικὴν, καὶ νὰ μεταφυτεύσουν ἐκεῖ τὴν δημοκρατίαν των. Ἀλλ' ἕως αὐτοῦ δὲν ἐκατήντησε τὸ πρᾶγμα. Τὰ σφάλματα τῶν Γάλλων ἐπροξένησαν τό-

*) Μετὰ ταῦτα ἡνώθησαν πάλιν τὸ Τραΐεκτον ἡ Γελδρία καὶ Τρανσισαλανία, αἵτινες εἶχαν παραδοθῆν ἀναιμωτὶ εἰς τοὺς Γάλλους.

σον ὄφελος εἰς τὸν ἁπανταχοῦ ἄγρυπνον Πρίγκιπα, ὥστε καὶ ὁ Κονδαίου αὐτὸς, τοῦ ὁποίου τὴν χρηστὴν γνώμην ἐκαταφρόνει πάντοτε ὁ Λοβόϊος, εἶπεν ἀνυποστόλως, ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει τὸ πνεῦμα δορικτήτορος τῆς οἰκουμένης, καὶ ὅτι οἱ λειτουργοί του εἶναι μὲν ἐξαίρετοι γραμματεῖς, ἀθλιώτατοι δὲ πρακτικοὶ τοῦ κόσμου. Τῷόντι δὲ ὁ Λοδοβῖκος, μὴ εὐχαριστούμενος πλέον εἰς τὴν πολεμικὴν ζωὴν, μετὰ δύω μῆνας ὑπέστρεψεν εἰς Βερσαλίας πρὸς τὰς ἑταίρας του, χαιρετηθὴς καὶ πανηγυρισθεὶς ἀπὸ τὸν δουλικὸν λαόν του ὡς δεύτερος Ἀλέξανδρος.

Ἡ φύσις αὐτὴ ἐθαυματούργησε τὴν σωτηρίαν τῆς Ὁλλανδίας. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὁπότε στόλος Ἀγγλικὸς ἤθελε νὰ ἀράξῃ μὲ βοήθειαν τῆς πλημμυρίδος εἰς Τέξελλαν (3 Ἰουλ. 1672), ἐδιάρκεσεν ἡ παλίῤῥοια δώδεκα ὥρας ἀντὶ ἕξ, καὶ μετὰ τοῦτο ἐσυνέβη σφοδρὸς κλύδων, ὅς τις ἀπέκρουσε μακρὰν εἰς τὸ πέλαγος τὸν στόλον, καὶ οὕτως ἐκέρδησε καιρὸν ὁ γενναῖος στόλαρχος Ῥυΐτερος νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν αἰγιαλὸν, καὶ νὰ τὸν φυλάξῃ ἀπὸ δευτέραν ἔφοδον. Ἀλλὰ καὶ οἱ εἰς Ἄγαν δὲν ἦσαν ἀργοί. Ἔστειλαν ἀντίγραφα τῶν τεραστίων ζητημάτων τοῦ Λοδοβίκου εἰς ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, καὶ οὕτω τὰς παρώργισαν κατὰ τῆς Γαλλίας εἰς ἄκρον. Φρειδερῖκος Βιλέλμος ὁ Βρανδεμβουργικὸς καταπεισθεὶς μὲ ὑπόσχεσιν χρημάτων ἐκίνησε μὲ τὰ στρατεύματά του τὸν Σεπτέμβριον (1659)· καὶ ὁ αὐτοκράτωρ ἔκαμε συμμαχίαν μὲ τὴν γενικὴν πολιτείαν, καὶ ἔστειλεν εἰς αὐτὴν πρὸς βοήθειαν τὸν ἔμπειρον Μοντεκουκούλιον (ἄνωτ, σελ. 159). Τοῦτο ἠνάγκασε τοὐλάχιστον τοὺς Γάλλους νὰ διαιρέσουν ἀκόμη περισσότερον τὸν διὰ τῶν φρουρῶν ἐξασθενισμένον στρατόν των, καὶ ὁ Ἀραυσικὸς ἠδύνατο πλέον νὰ κτυπήσῃ τὸ ὑπόλοιπον μέρος των. Τὸν Δεκέμβριον (1672) ἔβαλεν ἡ ἐλθοῦσα ψύχρα τὴν ἐπαρχίαν Ὁλλανδίαν, ἥτις ἕως τῶ-

ρα ἐφυλάττετο μὲ τοὺς ἀνοικτοὺς ὑδραγωγούς της, εἰς μέγαν κίνδυνον, ἐπειδὴ ἡ Λουξεμβούργιος ἐπρομήθευσεν εἰς ὅλον του τὸ στράτευμα ἕλκηθρα, καὶ ἤθελε νὰ ὁρμήσῃ εἰς τὸ Λουγδοῦνον καὶ τὴν Ἄγαν ἐπάνω τῶν πάγων, οἱ ὁποῖοι ἐσκέπαζαν ὅλην τὴν χώραν. Ἀλλ' ἔξαφνα συνέβη καιρὸς δρόσου καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ στραφῇ ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου, καὶ θυμωθεὶς διὰ τὴν ἀποτυχίαν του ἐσυγχώρησε τοὺς στρατιώτας του νὰ διαρπάσουν χωρία τινὰ πλούσια καὶ νὰ μεταχειρισθοῦν κατ' ἀρέσκειαν τοὺς κατοίκους των. Τοῦτο ἔφερε τότε Βανδηλικὰς σκηνάς.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐφεξῆς ἐκστρατείας (1673) δὲν ἦτο αἴσιος εἰς τοὺς Ὀλλανδούς. Ἡ ξένη βοήθεια δὲν τοὺς ὠφέλησε τίποτε, ὡς ἐδιηγήθημεν εἰς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν. Ἀλλ' εἰς ἀνωφελῆ σύμμαχον ἐνόμιζαν οἱ Ὀλλανδοὶ ὅτι δὲν ἐχρεώστουν νὰ πληρώσουν πολεμικὰ χρήματα. Λυπηθεὶς ἐκ τούτου ὁ Βιλέλμος Φρειδερῖκος, καὶ βλέπων κινδυνευούσας τὰς Βεστφαλικὰς χώρας του, ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τοὺς Γάλλους εἰς Βοσσίαν (6 Ἰουν.), ἀφοῦ ἐθυσίασε τὰ πολεμικὰ ἔξοδα ματαίως καὶ τὴν ἡσυχίαν ἑνὸς μέρους τῶν ὑπηκόων του.

Ἀλλ' ὅμως δὲν ἐδειλίασαν οἱ γενναῖοι Ὀλλανδοί. Βιλέλμος ὁ Ἀραυσικὸς ἔδιδεν εἰς ὅλους τοὺς πλουσίους ὡραῖα παραδείγματα τῆς φιλοπατρίας του, ἐνῷ κατέβαλεν ὅλα του τὰ εἰσοδήματα πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ πολέμου. Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐκλείσθησαν συμμαχίαι μὲ τὴν Δανίαν, Ἱσπανίαν καὶ Λοθριγγίαν, καὶ ἀνενεώθη ἡ ἀρχῃτέρα μὲ τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Μοντεκουκούλιος ἐπροχώρησεν εἰς Κομφλουεντίαν, καὶ ἡ Ἱσπανία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας τὴν 16 Ὀκτωβρίου 1673. Ἡ ἀναγκαιότης τοῦ νὰ προστατευθοῦν ἐναντίον τόσον πολλῶν ἐχθρῶν ἐπρόσταξε τώρα τοὺς Γάλλους νὰ παραιτήσουν πάλιν τὰς περισσοτέρας των εἰς Βέλγιον δορικτησίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας τίποτ' ἄλλο δὲν ἐκέρδησαν, εἰμὴ τὰ λάφυρα, τὰ

ὁποῖα ἥρπασαν μὲ τρόπον Ταταρικόν. Οὐδὲ διὰ θαλάσσης ἦσαν εὐτυχέστεροι. Ὁ Ῥυΐτερος, ὁ Τρόμπιος καὶ ἄλλοι ἄξιοι Ὀλλανδοὶ ἀντέκρουσαν πάντοτε τοὺς ἀρίστους ναυάρχους των, καθὼς καὶ τοὺς Ἀγγλικούς. Οἱ Γάλλοι ἔσπευσαν τόσον νὰ ὀπισθοπορήσωσιν, ὥστε 28,000 Ὀλλανδοὺς αἰχμαλώτους ἀπέλυσαν μὲ ἓν θάληρον κατ' ἄνδρα.

Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1674) ἦτο χειρότερον διὰ τοὺς Γάλλους. Οἱ σύμμαχοί των, οἱ Ἄγγλοι, ἀπέκαμαν ἀπὸ τὸν πόλεμον, καὶ καθὼς ὁ ἄσωτος καὶ ἀχαρακτήριστος Κάρολος Β' ἐπαρακινήθη εἰς πόλεμον ἀπὸ τὸ Γαλλικὸν ἀργύριον, οὕτως ἐπαρακινήθη τώρα ἀπὸ τὸ Ὀλλανδικὸν νὰ κάμῃ εἰρήνην. Ἐγκατέλιπε τοὺς συμμάχους του καὶ ἐδέχθη ἀπὸ τοὺς Ὀλλανδοὺς εἰς τέσσαρας διορίας δύω μιλιόνια φλωρίνια. Καὶ τὸ Μύνστερον δὲ καὶ ἡ Κολωνία ἐφιλιώθησαν μὲ τοὺς Ὀλλανδούς. Προσέτι ἐσυμμάχησαν κατὰ τῆς Γαλλίας πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς βορείου Γερμανίας, καὶ ὁ μόλις ἀποχωρισθεὶς Ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου ἔφερεν εἰς τοὺς συμμάχους 16,000 νωπῶν στρατιωτῶν, τῶν ὁποίων τὴν δαπάνην ἀνέλαβαν ἡ Ἱσπανία καὶ ἡ Ὀλλανδία.

Τώρα ἠδύνατό τις νὰ ὑπολάβῃ ὅτι ἔφθασεν ἡ σειρὰ εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ τρέμῃ. Ἀλλ' ἐξεύρομεν ἤδη, ποῖοι τινὲς ἦσαν ὅλοι οὗτοι οἱ ἐχθροὶ, καὶ πόσον ἐμπόδιζε τὰ διαβήματά των ἡ ἀναργυρία καὶ ἡ μεταξύ των ἐπικρατοῦσα διχόνοια. Οἱ Ὀλλανδοὶ ἠλαφρύνθησαν τώρα ἐξ ἅπαντος, ἐπειδὴ οἱ Γάλλοι δὲν ἐβάσταζαν πλέον ἄλλο τι ἀπὸ τὴν χώραν των εἰμὴ τὸ παρὰ τὸν Μώσαν Τραΐεκτον καὶ τὴν Γραύαν, ἀλλ' ἀντὶ τούτων ἐπλακώθη τώρα σφοδρότερα τὸ Ἱσπανικὸν Βέλγιον, καὶ τὸ Φραγκικὸν Κομητάτον ἐκυριεύθη εἰς ἓξ ἑβδομάδας διὰ βοηθείας τοῦ Βωβανίου.

Ἡ ἐκστρατεία αὕτη εἶναι προσέτι ἐπίσημος διὰ τὴν ἐν Σενέφῃ μάχην (11 Αὐγ.), ὅπου ἀντιπαρετά-

χθη κατὰ πρῶτον ὁ νέος Ἀραυσικὸς μὲ τὸν Κονδαίου, καὶ ἐξ ἅπαντος τὸν ἠφάνιζεν. ἐὰν δὲν ὑπῆρχε προδότης μεταξὺ τῶν στρατευμάτων του. Οὗτος δὲ ἦτο ὁ Αὐστριακὸς στρατηγὸς Σουχέτιος, ἀρχηγὸς τῶν Αὐτοκρατορικῶν βοηθητικῶν στρατευμάτων. Οὗτος εἶχε συνομιλήσειν μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς μάχης μὲ Γαλλικόν τινὰ Καπουκῖνον, καὶ ἐπροσφέρθη τόσον κακὰ εἰς τὴν μάχην, ὥστε ὁ ἄλλως φλεγματικὸς Βιλέλμος τοῦ εἶπε κατὰ πρόσωπον, ὅτι ἤθελε τοῦ θραύσειν τὴν κεφαλὴν, ἐὰν δὲν τὸν ἐμπόδιζε τὸ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα σέβας του. Μὲ ὅλον τοῦτο ἐβάσταξαν οἱ γενναῖοι Ὁλλανδοὶ τὸν τόπον τῆς μάχης, ἀφοῦ ἐδιάρκεσεν ἡ μάχη ἀκόμη δύω ὥρας εἰς τὸ φέγγος τῆς σελήνης. Ἑπτακισχίλιοι νεκροὶ ἐσκέπασαν τὸν τόπον. Οἱ Γάλλοι ἐλαφυραγώγησαν τὰ περισσότερα σκεύη. Καὶ οἱ δύω οἱ στρατοὶ ἔψαλαν δοξολογίαν διὰ τὴν νίκην, τὴν ὁποίαν δὲν ἐκέρδησε κανείς. „Παλαιὰ συνήθεια, λέγει ὁ Βολταῖρος, εἰσαχθεῖσα μὲ σκοπὸν νὰ ἐνθαρρύνῃ τὸν λαὸν, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπατᾶται.“

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἤθελεν ἀναπληρώσειν τὸ ἐλλειπὲς ὁ Ἀραυσικὸς, ἐὰν πάλιν ὁ κακοῦργος Σουχέτιος δὲν τὸν ἐμπόδιζεν. Ὁ Πρίγκιψ ἐπολιόρκει τὴν Ἀλδενάρδαν, καὶ ὁ Κονδαίου πρὸς βοήθειάν της ἐτόλμησε νὰ κάμῃ νέαν μάχην. Μετὰ χαρᾶς τὴν ἐδέχθη ἐκεῖνος, ἀλλ' ὁ Σουχέτιος δὲν ἠθέλησε νὰ συναγωνισθῇ. Ἐκ τούτου ἐγενήθη τόση διχόνοια, ὥστε τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἀπεμακρύνθησαν, καὶ ὁ Πρίγκιψ ἠναγκάσθη νὰ σηκώσῃ τὴν πολιορκίαν. Ἐκυρίευσεν ὅμως τὴν Γραύαν, τὸ Οὖον καὶ τὸ Διναντιον (Νοέμ. 1674), καὶ οὕτως ἐτελείωσε ἡ τοῦ παρόντος ἔτους εἰς Βέλγιον ἐκστρατεία.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ὅμως ὁ Τυρέννιος μὲ στράτευμα κατ' ἀναλογίαν μικρὸν ἔκαμε πράξεις ὁμοίας θαυμάτων. Ἡ ἐν Σινσεμίῳ μάχη (16 Ἰουν. (1674), τὴν ὁποίαν ἐκέρδησε κατὰ τοῦ Δουκὸς τῆς Λοθριγγί-

ας καὶ τοῦ Κόμητος Καπράρα, δὲν ἦτο τὸ μέγιστον. Αἱ τεχνικαὶ πορεῖαι του, ἡ ταχύτης του, αἱ ἔξαφνοι ἔφοδοί του, ἡ φρονίμη χρῆσις μικρῶν ἀφορμῶν πρὸς ἐξασθένισιν τοῦ ἐχθροῦ, θαυμαζονται καὶ τώρα ἀκόμη ἀπὸ τοὺς εἰδήμονας, ἐπειδὴ εἶναι περιγεγραμμέναι λεπτομερῶς· Κατὰ δυστυχίαν ὅμως ἐξεύρομεν, ὅτι ἐκ τῶν ἐρημαξάντων τὴν Γερμανίαν ἦτο πρῶτος. Μέρος μὲν ἀπήτει ἡ ὠφέλειά του νὰ κατεδαφίζῃ τοὺς τόπους, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύνατο νὰ βαστάσῃ· μέρος δὲ ἐνόμιζεν, ὡς ὁ Σύλλας. ὅτι ἐχρεώστει εἰς τοὺς στρατιώτας του κάποιαν χάριν διὰ τὴν αὐστηρίαν, τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίζετο κατ' αὐτῶν ἄλλοτε. Διὰ τοῦτο ὅταν τις τὸν ὡμίλησεν εἰς Λοθριγγίαν κατὰ τῶν ἐρημώσεων τούτων, αὐτὸς ἔμεινεν ἀτάραχος καὶ μόνον εἶπεν: „Ἐγὼ θέλω γνωστοποιήσειν τὸ πρᾶγμα." Εἰς τὸ τέλος τῆς ἐκστρατείας ὄχι μόνον εἶχε καθαρίσειν ἀπὸ ἐχθροὺς ὅλην τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ῥήνου, ἀλλ' εἶχε νικήσειν καὶ στρατὸν τριπλάσιον τοῦ ἰδικοῦ του. Καὶ ὅλα ταῦτα ἐναντίον τοῦ Λοβοΐου, ὅς τις τοῦ εἶχε προστάξειν νὰ προσφερθῇ κατ' ἄλλον τρόπον. Ἀλλ' ἐτόλμα πλέον νὰ εἶναι ἀπειθὴς εἰς τὸν λειτουργὸν, καὶ ὅταν ὑπέστρεψε τὸν ἐφεξῆς χειμῶνα εἰς Παρισίους στεφανωμένος μὲ νίκην καὶ δόξαν, ἡ ἀνδρικὴ ἀπολογία του ἐπῃνέθη, ἂν ὄχι ἀπὸ τὸν Λοβόϊον, ἀλλ' ἀπ' αὐτὸν τὸν βασιλέα. Ἴσως ἦτο αἴτιος τῆς εὐτυχίας του καὶ ὁ ἀντίπαλός του, ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατηγὸς Βουρνομβίλλιος, διὰ τὰς κακὰς προσταγὰς, τὰς ὁποίας ἐλάμβανεν ἀπὸ τὴν Βιένναν, καὶ ἠναγκάζετο νὰ τὰς φυλάττῃ μὲ ἀκρίβειαν.

Τὴν ἐφεξῆς ἐκστρατείαν (1685) ἤρχισε, κατὰ τὴν συνήθειαν, ὁ βασιλεὺς αὐτὸς εἰς τὸ Βέλγιον; ἤγουν ὑπῆγεν ἐκεῖ, ἴδε τοὺς πολιορκητὰς, καὶ μετά τινας ἑβδομάδας ὑπέστρεψεν εἰς Βερσαλίας. Ὁ Κονδαίου, ὁ Κρεκύϊος καὶ ὁ Οὐμιήριος ἐκυβέρνων κυρίως τὰ στρατεύματα. Ἐκυρίευσαν μικρὰ τινὰ φρούρια

τῶν συνόρων, καὶ μὲ τοῦτο ἐπέρασε τὸ καλοκαίριον. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀπέθανε ταύτην τὴν φορὰν πλησίον Σασβάκου ὁ Τυρέννιος θάνατον ἡρωϊκὸν (27 Ἰουλ. 1675), καθὼς ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω. Τὸ αὐτὸ βόλιον τοῦ κανονίου ἐπῆρε καὶ τοῦ πλησίον του ἱππεύοντος στρατηγοῦ Σαιντ. Ἰλαίρου τὸν βραχίονα, ὥστε ἔπεσαν καὶ οἱ δύω ἐνταυτῷ ἀπὸ τοὺς ἵππους των. Ὁ υἱὸς Σαίντ Ἰλαῖρος ἀκούσας τὴν κραυγὴν τῶν συνοδευτῶν ὥρμησεν ἐκεῖ, καὶ ἔδειξεν εἰς τὸν αἱματωμένον πατέρα του τὴν υἱϊκὴν συμπάθησιν· ἀλλὰ πολλὰ ὡραῖα εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ εὐγενὴς ἀνήρ: „Ὄχι, ἐμὲ, τέκνον μου, ἀλλὰ τοῦτον πρέπει νὰ θρηνῇς τὸν μέγαν ἄνδρα, τοῦ ὁποίου ὅμοιον δὲν θέλει εὑρεῖν ἡ πατρίς μας. Δυστυχισμένε στρατὲ, πῶς θέλεις κυβερνηθῆν εἰς τὸ ἑξῆς! Τρέξε ὅμως, καὶ καβαλίκευσε πάλιν, καὶ κάμε τὸ χρέος σου. Ἐμὲ δὲ ἄφες νὰ κείτωμαι· ὁ Θεὸς θέλει κάμειν εἰς ἐμὲ κατὰ τὸ θέλημά του.“ — Ὁ Τυρέννιος ἀπέθανε τότε ἐτῶν τεσσάρων καὶ ἑξήκοντα. Ὁ Λοδοβῖκος ἐδιώρισε καὶ τὸν κατέθησαν εἰς τὸν ἅγ. Διονύσιον εἰς τοὺς τάφους τῶν βασιλέων, ὅπου ἔκειτο ἐνταφιασμένος καὶ ὁ ἀνδρεῖος Γυεσκελῖνος, καὶ τοῦ ἔστησε πολυτελὲς μνημεῖον.

Τὴν κυβέρνησιν τοῦ στρατεύματός του ἀνέλαβεν ὁ ἐκ Βελγίου καλεσθεὶς Κονδαίου χωρὶς νὰ κατορθώσῃ τι ἐπίσημον τοῦτο τὸ καλοκαίριον. Τὸν χειμῶνα παρῃτήθη ἐντελῶς, καὶ ἡσύχαζε πάντοτε. Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐπέρασεν εἰς τὸ τῆς ἐξοχῆς παλάτιόν του Χαντιλῦ πλησίον Παρισίων, λησμονημένος ἀπὸ τὴν αὐλὴν, καὶ τυραννούμενος ἀπὸ τὴν ἀρθρίτιδα, λυπηρὰ εἰκὼν τοῦ πίπτοντος ἀνθρωπίνου μεγέθους. Τὸ αὐτὸ ἔτος, ὁπότε παρῃτήθη αὐτὸς καὶ ἀπέθανεν ὁ Τυρέννιος, ἀφήρπασε καὶ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τοὺς δύω ἀρίστους του στρατηγοὺς, τὸν Μοντεκουκούλιον, ὅς τις παρῃτήθη οἰκειοθελῶς, καὶ τὸν Δοῦκα Λοθριγγίας Κάρολον Δ', ὅς τις ἀπέθανε τὴν 18 Σεπτεμ.

1675, καὶ ἀφῆκε καὶ τὸ στράτευμάτου καὶ τὰ δικαιώματάτου εἰς τὸν ἀνεψιόν του Κάρολον Ε'. Τελευταῖον ἐφονεύθη τὸ ἐφεξῆς ἔτος καὶ ὁ μέγας στόλαρχος τῆς Ὁλλανδίας Ῥυΐτερος. Διότι ἡ Μεσσήνη ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πολέμου εἶχεν ἀποστατήσειν ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν, καὶ παραδοθῆν εἰς τοὺς Γάλλους, καὶ τὸ Βέλγιον ἔστειλε πρὸς βοήθειαν τῶν Ἱσπανῶν τὸν Ῥυΐτερον μὲ καράβια. Εἰς ναυμαχίαν συμβᾶσαν πλησίον Μεσσήνης κατὰ τοῦ Γαλλικοῦ στολάρχου Κυεσνίου (22 Ἀπριλ. 1676) ἐπληγώθη θανατηφόρα ὁ Ῥυΐτερος, καὶ ἑβδομηκοντούτης ἀπέθανε μετά τινας ἡμέρας. Εἰς μίαν ὀλίγον τι ἀρχητέραν μάχην ἔπαθαν οἱ Ὁλλανδοὶ μεγάλην φθοράν, καὶ οἱ Γάλλοι ἐβαστάχθησαν εἰς τὴν Σικελίαν ἕως τοῦ 1678 ἔτους, ὁπότε ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν συνωδευμένοι μὲ τὰς κατάρας τῶν ἐγκατοίκων, ἐπειδὴ τοὺς εἶχαν παροργίσειν καθ' ὑπερβολὴν μὲ τὰς αταξίας καὶ ἀσωτίας των.

Μὲ ὅλον τὸν χαμὸν τοσούτων ἀξιολόγων στρατηγῶν δὲν ἡσύχαζεν ὁ πόλεμος. Ἐστάλησαν μὲν πρέσβεις εἰς Νεόμαγον καταρχὰς τοῦ 1676 ἔτους διὰ νὰ ὁμιλήσουν περὶ εἰρήνης, ἐπροσπάθουν δὲ πάλιν νὰ ὠφεληθοῦν ὅσον ἠδύνατο καθεὶς καὶ ἀπὸ τὸν πόλεμον. Ὁ προειρημένος Κυέσνιος, πνεῦμα ὅμοιον τοῦ Ῥυϊτέρου, πρώην μὲν πειρατής, νῦν δὲ Γαλλικὸς στόλαρχος, ἐξίσωσε τὴν φήμην τοῦ Γαλλικοῦ ναυτικοῦ κατὰ πρῶτον μὲ τοὺς Ἄγγλους καὶ Ὁλλανδούς, καὶ ἐκατώρθωσε πολλὰς λαμπρὰς νίκας. Εἰς Ῥυσκινῶνα ἐπολέμει ὁ Μαρισάλλιος Νοβάλλιος, εἰς τὸν Ῥῆνον ὁ Δοὺξ Λουξεμβούργιος, εἰς τὸν Σάβιν ὁ Δοὺξ Ῥυπιφορτίου, καὶ τὸν διὰ τὸ Βέλγιον στρατὸν ἤθελε νὰ κυβερνήσῃ αὐτὸς ὁ βασιλεύς, καὶ οἱ Μαρισάλλιοι Σομβέργιος, Κρεκύϊος, Οὐμιήριος, Φευϊλλάδιος καὶ Λόργιος ἔμελλαν νὰ εἶναι ὑποστράτηγοί του. Ἀλλ' ἐπειδή, καθὼς πάντοτε, ἐβαρύνθη παρ' αυτα τὸν ἀγῶνα, καὶ τὸν Ἰούνιον ὑπέστρεψεν εἰς

Παρισίους, ἔγεινεν ἀρχιστράτηγος ὁ Σομβέργιος. Ἐπολιορκήθησάν πόλεις τινὲς, καὶ ὀλίγαι ἐκυριεύθησαν, καὶ τοῦτο ἦτο ὅλον. Αἱ εἰς Νεόμαγον συμβιβάσεις ἐβάδιζαν ἀργοπόρως· καθεὶς ἀνέβαλλε τὸν καιρὸν, ἐπειδὴ ἐνόμιζαν, ὅτι ὁ ἀποσταμένος Λοδοβῖκος θέλει στέρξειν πάραυτα ὅ,τι τοῦ προβληθῇ. Διὰ νὰ διασκεδάσῃ ταύτην τὴν ἀπάτην ἐφάνη κατὰ τὴν ἐφεξῆς ἐκστρατείαν (1677) ἀπὸ τὸν Μάρτιον εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, καὶ ἐκυρίευσε τὸ Καμέρακον καὶ τὰς Βαλεντιάνας, τὴν δευτέραν ὄχι χωρὶς ὑποψίαν μυστικῆς προδοσίας. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν εὐτύχησεν ὁ ἀδελφός του, ὁ Δοὺξ Αὐρηλίας, μάλιστα μὲ βοήθειαν τοῦ ἐπιτηδείου Λουξεμβουργίου, νὰ νικήσῃ τὸν πρίγκιπα Ἀραυσικῆς πλησίον Κασελέτου (11 Ἀπριλ. 1677). Ὁ Πρίγκιψ εἶχε τολμήσειν νὰ κάμῃ τὴν μάχην ταύτην, διὰ νὰ διώξῃ τοὺς τὴν πόλιν Αὐδόμαρον πολιορκοῦντας Γάλλους, ἀλλὰ μὲ ἐπιτήδειον ὀπισθοδρομίαν ἠδυνήθη νὰ σώσῃ τὸ νικημένον του στράτευμα. Οἱ Γάλλοι ἀπέδωκαν τὴν νίκην ταύτην εἰς τὸν βασιλικὸν ἀδελφὸν, καὶ ὅπου ἐφαίνετο ὁ βασιλεὺς ἐφώναζεν ὁ λαός: Ζήτω ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ αὐθέντης (Monsieur) *), ὅς τις ἐνίκησε· προσθήκη, ἥτις ἐτάραττε πολὺ τὰ αὐτία τοῦ ζηλοτύπου Λοδοβίκου. Ὅταν ὅμως μετὰ τοῦτο ὑπῆγεν εἰς τὸ Αὐδόμαρον, τὸ ὁποῖον παρεδόθη μετὰ τὴν μάχην, ὀλίγος λόγος ἐγίνετο περὶ Κασελέτου· δὲν ἤθελεν οὐδὲ τὸν τόπον τῆς μάχης νὰ δείχνωσι, καὶ καθεὶς ἐπροφήτευσε τότε εἰς τὸν γενναῖον Δοῦκα Αὐρηλίας, ὅτι αὐτὴ ἦτο ἡ πρώτη καὶ ἐσχάτη ἐκστρατεία του, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπληρώθη.

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐτένταναν περισσότερον οἱ ἐν Νεομάγῳ πρεσβευταὶ τῶν συμμάχων τὰ ζητήματά των, καὶ μάλιστα ἀφοῦ τὸν χειμῶνα $167\frac{7}{8}$ ὑπ-

*) Οὕτως ὀνομάζεται, ὡς εἶναι γνωστὸν, ὁ πρεσβύτατος ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας.

ῆγεν ὁ Ἀραυσικὸς Βιλέλμος εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐνυμφεύθη θυγατέρα τοῦ Δουκὸς Εὐοράκου. Ἡ Γαλλία, ἐὰν καὶ ἀδυνατισμένη, ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ καὶ τελευταῖον τὴν τύχην της. Διὰ τοῦτο ὁ Λοδοβῖκος ἤρχισε τὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1678 ἔτους πρότερον παρὰ τὰς ἄλλας, καὶ τὸν Φεβρουάριον ὑπῆγεν εἰς τὸν πόλεμον μὲ ὅλην του τὴν αὐλὴν χωρὶς ἐξαίρεσιν τῆς βασιλίσσης καὶ τῶν ἑταιρῶν του. Ὁ Μαρισάλλιος Οὐμιήριος ἐκυρίευσεν ἐξ ἐφόδου τὸ Γάνδαυον (9 Μαρτ.), καὶ μετὰ τοῦτο ἐπαραδόθησαν αἱ Ἰπέραι καὶ ἡ Λοβανία. Μετὰ δὲ ταῦτα ὑπέστρεψεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὸν ἅγιον Γερμανὸν, καὶ ἐδιώρισε νὰ ἀνανεωθῶσι τὰ τῆς εἰρήνης προβλήματα εἰς Νεόμαγον.

Εἰς ὀλίγας πολιτικὰς συμβιβάσεις ἐχρήσιμευσε τόση δολιότης, ὅσον εἰς ταύτας. Οἱ Γάλλοι ἔβαλαν τὰ δυνατάτων νὰ χωρίσουν τοὺς Ὀλλανδοὺς ἀπὸ τοὺς ἄλλους συμμάχους. Τὸ ἐπέτυχαν. Ἡ δημοκρατία, τῆς ὁποίας ὁ ἀφανισμὸς ἦτο σκοπὸς τοῦ πολέμου τούτου, δὲν ἔχασεν οὐδὲ ἓν χωρίον, καὶ ὁ βασιλεὺς ἐχάρη, διότι εἰρήνευσε χωριστὰ μὲ αὐτὴν (10 Αὐγ. 1678). Ἐσηκώθη τώρα κατὰ τῆς Ἱσπανίας. Αὕτη δὲ, μὴ δυναμένη νὰ πολεμήσῃ χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς Ὀλλανδίας, ἠναγκάσθη νὰ κάμῃ εἰρήνην μὲ πᾶσαν συνθήκην τὴν ὁποίαν ἤθελεν ὁ ἰσχυρότερος. Ὁ Λοδοβῖκος ἐζήτησεν ὅλον τὸ Φραγκικὸν Κομητάτον καὶ δεκαεπτὰ ὡραῖα φρούρια τοῦ Ἱσπανικοῦ Βελγίου. Τί ἤθελαν νὰ κάμουν οἱ ἐγκαταλελειμμένοι Ἱσπανοί; Παρεδόθησαν εἰς τὴν τύχην των καὶ ὑπέγραψαν τὴν 17 Σεπτ. 1678. Μὲ τὸν αὐτοκράτορα δὲν ἐγίνετο τώρα καμμία φροντίς. Αὐτὸς ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὅσα τοῦ ἐπρόσφεραν καὶ νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ὅτι δὲν τοῦ ἐζήτησαν ἄλλο εἰμὴ τὸ Φρειβοῦργον. Τώρα ἦσαν ὑπόλοιποι ἀκόμη ὁ Δοὺξ Λοθριγγίας, καὶ οἱ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς βορείου Γερμανίας, τοὺς ὁποίους ἠδύναντο οἱ Γάλλοι νὰ σωφρονίσουν εὐ-

κόλως. Περὶ τῶν τελευταίων ὡμιλήσαμεν εἰς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν. Εἰς τὸν πρῶτον ἔγεινεν τοιαῦται τρομεραὶ συνθῆκαι, ὥστ' ἐπρόκρινε κάλλιον νὰ μὴ ἀναλάβῃ τὰς χώραςτου, αἱ ὁποῖαι ἔμειναν ἀκόμη πολὺν καιρὸν εἰς χεῖρας τῶν Γάλλων.

Ἠδύνατο ταύτην τὴν φορὰν νὰ ὀνομασθῇ ἔντιμος διὰ τὴν Γαλλίαν ἡ τοῦ Νεομάγου εἰρήνη, ἐὰν ἠδύνατο νὰ εἶναι λόγος περὶ τιμῆς, ὅταν νικᾷ ὁ ἰσχυρὸς πολλοὺς ἀδυνάτους, τοὺς ὁποίους ἀρχίζει νὰ πολεμῇ αὐτός. Τοῦ Λοδοβίκου οἱ ὑπήκοοι εὐχαριστοῦντο νὰ βλέπωσι τὸν βασιλέατων ἐστεφανωμένον μὲ κάτι ὀλιγωτέραν δόξαν, ἐὰν ἀντὶ ταύτης εἶχε πρὸς αὐτοὺς ἀνθρωπινωτέραν καρδίαν. Ἀλλ' ἐστέναζαν ὑποκάτω εἰς τὸ φορτίον τῶν δοσιμάτων, καὶ τὰ πολυάριθμα νοσοκομεῖα καὶ πτωχοτροφεῖα δὲν ἠδύναντο νὰ χωρήσουν τὸ πλῆθος τῶν πεινασμένων, μὲ τοὺς ὁποίους ἦτο σκεπασμένη ἡ χώρα.

---

8. Τὰ ἀπὸ 1678 ἕως 1685 συμβάντα.

Μὲ ὅλα ταῦτα ἡσυχίας ἐλπὶς δὲν ἦτο. Ὁ Λοβόϊος, ὅςτις ἔβλεπε τὸν βασιλέα περιπνιγόμενον ἀπὸ γυναῖκας, ἐκ τῶν ὁποίων καμμία δὲν εἶχε κλίσιν πρὸς τοῦτον τὸν αὐθάδη λειτουργὸν, δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀφήσῃ μίαν στιγμὴν χωρὶς πράγματα, ἐὰν ἤθελε νὰ βαστάξῃ τὸν τόπον του ὡς ἀναγκαῖος. Ἀκαταπαύστως τοῦ ἔδειχνε τὴν ὡραίαν θεωρίαν τῆς ὁλοκλήρου στρογγυλώσεως τῆς ἐπικρατείας του, καὶ διὰ νὰ ἐκτελέσῃ τοῦτο εἰς πάντα ἁρμόδιον καιρὸν, τὸν ἐσυμβούλευε νὰ μὴ παραιτήσῃ τὰ ὅπλα ἀπὸ τὰς χεῖρας του. Κατὰ τὸ ἔαρ 1679 τὸν ἐκατάπεισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὰς παραθαλασσίους τῆς Φλανδρίας πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ὅλαι στερεῶς ὠχυρωμέναι. Οἱ τόποι, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Νεομάγου, ἔπρεπε νὰ στραφῶσιν ὀπίσω, ἐβαστάζοντο ἀκόμη διὰ νὰ ἐρεθί-

ζωσι πάντοτε τοὺς ἐχθροὺς εἰς πόλεμον, καὶ κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1680) ἐπρόβαλεν ὁ Λοβόϊος εἰς τὸν Μόναρχόν του τὸ σχέδιον τῆς ἀνασυνδέσεως, περὶ τῆς ὁποίας ὡμιλήσαμεν ἀνωτέρω (σελ. 170) εἰς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν. Καθὼς ἐπίσης ἐδιηγήθημεν ἐκεῖ, ὅτι ἐκυριεύθη τὸ 1681 ἔτος τὸ Ἀργεντοράτον, καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, ὁπότε ἔγεινε τοῦτο, ἐπώλησεν εἰς τοὺς Γάλλους ὁ εὐήθης καὶ ἐνδεὴς χρημάτων Δοὺξ Μαντούας τὸ φρούριον Κασάλιον, τὸ κλειδίον τῆς Ἰταλίας (30 Σεπτεμβ.). Ὁ Λοβόϊος ἀπήλαυσεν ὅ,τι ἤθελε μὲ τὰ μέσα ταῦτα. Ὅλη ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ταύτην, καὶ καθεὶς, ὅς τις εἶχε νὰ χάσῃ τι, ἐζήτει προστασίαν ἀπὸ τὸν γείτονά του. Εἶναι πολλὰ περίεργον ζήτημα, ποῖος τις ἤθελε φανῆν εἰς τὴν ἱστορίαν ὁ εἰς ὅλους φοβερὸς οὗτος Λοδοβῖκος, ἐὰν δὲν εἶχε τὸν ζηλότυπον ἐκεῖνον, ἰσχυρογνώμονα καὶ τολμηρὸν λειτουργὸν, ὅς τις τὸν ἐσήκονεν ὡσὰν μὲ μάστιγα ἀπὸ τὸ προσκέφαλον τῆς ἡδυπαθείας, καὶ ἐσυνήργει εἰς τὴν φιλοδοξίαν καὶ ματαιότητά του τόσον ἐντέχνως.

Διὰ νὰ γυμνάζεται ὁ στόλος ἐστάλθη 1682 καὶ 83 εἰς τὸ Ἀλγείριον μὲ προσταγὴν νὰ βομβαρδίσῃ τὴν φωλεὰν τῶν ληστῶν ταύτην, ἥτις ἀπὸ πολλῆς ἐπείραζε καὶ ἐζημίονε τὴν Γαλλικὴν ἐμπορίαν. Ὁ στόλαρχος Κυέσνιος τὴν ἐστενοχώρησε τόσον σφοδρὰ, ὥστε ὁ Δέϊς ἐζήτησεν ἔλεος μὲ ἱκεσίαν, ἀπέλυσε δωρεὰν ὅλους τοὺς Γάλλους αἰχμαλώτους, καὶ ὑπεσχέθη νὰ σέβεται ἐφεξῆς τὴν δύναμιν τοῦ βασιλέως. Τὸ 1685 ἔγεινεν ἡ αὐτὴ τιμωρία καὶ εἰς τὴν Τοῦνιν καὶ Τρίπολιν.

Τὸ 1683 ἔτος ἐξαναήρχισαν αἱ κατὰ τῶν Ἰσπανῶν ἐχθροπάθειαι. Τὸ Λουξεμβοῦργον καὶ ἄλλοι τόποι ἐκυριεύθησαν κατὰ τὸ σύστημα τῆς ἀνασυνδέσεως. Καὶ εἰς Ῥυσκινῶνα δὲ ἐκινήθη ἓν στράτευμα. Ἤξευραν τώρα καλῶς, ὅτι ἡ πτωχὴ, ἀδύνατος, καὶ σχε-

δὸν ἀφανισμένη Ἱσπανία δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ πλέον καμμίαν ἀντίστασιν.

Τὸ αὐτὸ ἔτος εἶναι ἐπίσημον διὰ τὸν θάνατον τοῦ Κολβέρτου (6 Σεπτ.). Ὅτι ὁ Λοδοβῖκος ἐχρεώστει εἰς τοῦτον τὸν ἄνδρα μέγα μέρος τοῦ κλέους του, τὸ εἴπαμεν ἀρχήτερα. Κρῖμα μόνον, ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη του πρὸς ἀπάντησιν τῶν πολεμικῶν ἐξόδων, ἐχρεώστει σχεδὸν νὰ εἶναι ἐκβιαστής. Ἐκ τούτου ἦτο τόσον παρωργισμένος ὁ λαὸς ἐναντίον του, ὥστε στρατιωτικὸν στῖφος ἦτο ἀνάγκη νὰ φυλάξῃ τὸ λείψανόν του ἀπὸ τὴν κοινὴν ἀτιμίαν, ὅταν ἐφέρετο εἰς ἐνταφιασμόν.

Ἕξ ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κόλβέρτου συνέβη ἡ περίφημος ἀπὸ Βιέννης ἀποδίωξις τῶν Τούρκων διὰ τῆς Πολονίας καὶ Γερμανίας, καθὼς ἐδιηγήθημεν ἀκριβέστερον ἀνωτέρω (σελ. 176). Ἡ ἀγγελία αὕτη ἐπίκρανε τὸν Λοδοβῖκον τόσον, ὥστε τρεῖς ἡμέρας ἦτο ἐγκλεισμένος εἰς τὸ οἴκημά του. Εἶχεν ὑποστηρίξειν τοὺς Τούρκους μὲ ἀργύριον, μὲ ἀξιωματικούς, μὲ μηχανουργοὺς καὶ μὲ σχέδια μεγάλα, καὶ ἦτο βέβαιος ὅτι ἔμελλε νὰ κυριευθῇ ἡ αὐτοκρατορικὴ καθέδρα, καὶ ἐπ' ἀληθείας εἶχε προχωρήσειν μὲ τὰς ἐλπίδας του εἰς τὸ νὰ φαντασθῇ, ὅτι ἡ Γερμανία θέλει ἐξαπλώσειν τὰς χεῖρας της πρὸς αὐτόν. Τότε εἶχε σκοπὸν νὰ γείνῃ αὐτὸς μεσίτης, καὶ οὕτω νὰ ὁδηγήσῃ τὸν υἱόν του εἰς τὸν παμπόθητον αὐτοκρατορικὸν θρόνον. Ὅλαι αὗται αἱ λαμπραὶ θεωρίαι του ἀφανίσθησαν ἀπὸ μίαν μόνην ἀγγελίαν.

Ἡ Ἱσπανία καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ οἱ δύω ἀδυνατισμένοι, ἐπροσπάθουν κατὰ τὸ παρὸν νὰ ἀναχαιτίσωσι μὲ συμβιβάσεις τὸ σύστημα τῆς ἀνασυνδέσεως. Ἀνίκανοι ὄντες διὰ πόλεμον ἐζήτησαν ἀνακωχὴν ὅπλων. Ὁ Λοδοβῖκος τὴν ἐδέχθη διὰ εἴκοσιν ἔτη, ἀλλὰ μὲ συμφωνίαν νὰ βαστάξῃ ἕως τότε τοὺς ἀνασυναφθέντας τόπους. Ἔστερξαν τὴν ἀνάξιον ταύτην

συνθήκην, μ' ὅλον ὅτι προέβλεπαν, ὅτι πρᾶγμα μένον ἔτη εἴκοσιν εἰς Γαλλικὰς χεῖρας, εἶναι διὰ πάντα ἀπ' αὐτοὺς χαμένον. Τῳόντι δὲ ἐμεταχειρίσθη ὁ Λοδοβῖκος τὸν καιρὸν τοῦτον πρὸς ὀχύρωσιν τῶν κυριευμένων πόλεων, καὶ εἰς οἰκοδομὴν νέων φρουρίων παρὰ τὸν Ῥῆνον καὶ εἰς τὸ Βέλγιον.

Πόσον ἠρέσκετο ὁ Λοδοβῖκος νὰ φανερόνῃ τὴν μεγάλην του δύναμιν, ἐδείχθη ἐξαιρέτως κατὰ τὸ 1684 ἔτος εἰς τὸν κατὰ τῶν Γενουηνσίων τρόπον του. Οὗτοι, παρεκτὸς ὅτι ἔβλαπταν τὴν Γαλλικὴν ἐμπορίαν εἰς τὴν Προβιγκίαν καὶ διὰ τοῦτο ἐμισοῦντο ἀπὸ τὸν Γαλλικὸν βασιλέα, εἶχαν ὁπλίσειν τέσσαρα καράβια διὰ ὑπηρεσίαν τῶν Ἰσπανῶν κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον, καὶ εἶχαν ἐμποδίσειν τὴν διακομιδὴν τοῦ Γαλλικοῦ ἅλατος διὰ τῆς ἐπικρατείας των εἰς τὴν Μάντουαν, δύω ἀνήκουστα ἁμαρτήματα κατὰ τοῦ πρώτου Μονάρχου τῆς Εὐρώπης! Διὰ νὰ τοὺς τιμωρήσουν ἐστάλθησαν εἰς Γένουαν ὁ Κυέσνιος καὶ ὁ Μαρκέσιος Σειλλινιάκου, υἱὸς τοῦ Κολβέρτου, μὲ ἰσχυρὸν στόλον. Ἐπρόσταξαν τοὺς πολίτας νὰ ἐξαρματώσωσι τὰ καράβια, καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν νὰ τοὺς παραδώσουν, καὶ νὰ στείλουν τέσσαρας βουλευτὰς εἰς Βερσαλίας διὰ νὰ παρακαλέσουν τὸν βασιλέα νὰ τοὺς συγχωρήσῃ, καὶ νὰ τοῦ δείξουν βαθυτάτην μετάνοιαν καὶ ὑποταγήν. Ἡ γλῶσσα αὕτη ἐξωτερικοῦ βασιλέως πρὸς ξένην πολιτείαν ἐτάραξε τοὺς ἐλευθέρους Γενουηνσίους. Τοῦ ἔδωκαν ἀπόκρισιν, ὁποία ἔπρεπεν εἰς ἀξίαν δημοκρατίας. Παρευθὺς ἐπροχώρησαν τὰ πυρόβολα τῶν Γάλλων πλοῖα εἰς τὸν λιμένα. Οἱ πολῖται ἀνέλαβαν τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεώς των. Τὸ βομβάρδισμα ἤρχισε καὶ ἔβλαπτε μεγάλως τὴν πόλιν. Τὸ παλάτιον τοῦ Δουκός, τὸ θησαυροφυλάκιον, ἡ ὁπλοθήκη, μεγάλη ἀποθήκη πραγματειῶν, καὶ ἑκατοντάδες τινῶν ἰδιωτικῶν οἴκων μέρος μὲν ἐκάησαν, μέρος δὲ ἐκρημνίσθησαν. Μετὰ δὲ τοῦτο ἔστειλεν ὁ Σειλλι-

νιάκιος καὶ ἠρώτησε τὴν Βουλὴν, ἂν τώρα ἤλλαξε γνώμην, καὶ τοὺς ἐπρόσταξεν, ἐὰν τοῦτο ἔχῃ οὕτως, παρεκτὸς τῶν κατὰ πρῶτον ζητηθέντων βουλευτῶν νὰ στείλουν καὶ τὸν Δοῦκα αὐτὸν εἰς Βερσαλίας, καὶ ἐνταυτῷ νὰ πληρώσουν εἰς τὸν βασιλέα 200,000 θάληρα πολεμικὰ ἔξοδα. Ὁ Δοὺξ, ἀνὴρ μὲ πνεῦμα καὶ ἀνδρίαν, ἀπεκρίθη, ὅτι ἡ πολιτεία δὲν εἶναι συνειθισμένη νὰ δέχεται προβλήματα μὲ βόμβας, ἐμπιστεύεται εἰς τὸ δίκαιον τοῦ πράγματός της καὶ εἰς τὴν ἀφοβίαν τῶν πολιτῶν της, οἵτινες προτιμοῦν νὰ ἀποθάνωσιν εἰς τὸ μέσον τῶν φλογῶν παρὰ νὰ δεχθῶσι τοιαύτην ἐπονείδιστον συνθήκην. Μετὰ τοῦτο ἤρχισε πάλιν τὸ βομβάρδισμα, καὶ ἐνταυτῷ ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηρὰν χίλιοι Γάλλοι, διήρπασαν τὸ προάστειον ἁγ. Πέτρον, καὶ τὸ ἔκαυσαν. Μετὰ ἑπτὰ ἡμέρας, ἐπειδὴ αἱ πυροβολικαὶ ὕλαι ἐξέλιπαν, ὑπέστρεψεν ὁ στόλος ὀπίσω. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Γενουήνσιοι ἐστοχάσθησαν ὀρθῶς, ὅτι ὁ ὑπερήφανος Λοδοβῖκος δὲν θέλει μείνειν ἥσυχος, ἔκριναν ἄριστον, ὑποτασσόμενοι σοφῶς εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀποφύγωσι σκληροτέρας βίας. Ἔγεινε μετὰ τοῦτο ἐξισασμὸς μὲ δέκα ἄρθρα, τῶν ὁποίων τὰ κυριώτερα ἦσαν τὰ ζητηθέντα ἤδη ἀπὸ τὸν Σειλλινιάκιον μὲ προσθήκην, ὅτι ἡ Γένουα δὲν θέλει βοηθήσειν εἰς τί τὴν Ἰσπανίαν. Μετὰ δὲ ταῦτα τὸν Μάϊον 1685 ἐφάνησαν εἰς Βερσαλίας ὁ Δοὺξ μετὰ τεσσάρων βουλευτῶν διὰ νὰ εἴπωσι τοὺς ὑπὸ Σειλλινιακίου προσταχθέντας λόγους. Ὁ Λοδοβῖκος μὲ σκεπασμένην κεφαλὴν καθήμενος ἐπὶ θρόνου μεγαλοπρεποῦς — ὁ Δοὺξ ἔμεινεν ἱστάμενος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μὲ σκεπασμένην κεφαλήν. Μετέπειτα τοῦ ἔδειξεν ὁ βασιλεὺς μεγίστην φιλοφροσύνην ἐκ διαμέτρου ἀντικειμένην πρὸς τὴν ὑπερηφάνειαν τοῦ Λοβοΐου καὶ Σειλλινιακίου, τὸ ὁποῖον ἐπαρακίνησε τὸν Δοῦκα νὰ εἴπῃ: „Ὁ βασιλεὺς ἁρπάζει ἀπὸ τὰς καρδίας μας τὴν ἐλευθερίαν μὲ τὸν ὁποῖον μᾶς ὑποδέχεται τρόπον, ἀλλ'

οἱ λειτουργοί του μᾶς τὴν δίδουσι πάλιν ὀπίσω." Γνωστὴ εἶναι καὶ ἡ ἀπόκρισις τοῦ ἀγχινόου τούτου ἀνδρὸς πρὸς τὴν ἐρώτησιν τοῦ Σειλλινιακίου: ποῖον ἀπὸ τὰ πολλὰ σπάνια πράγματα τῶν Βερσαλιῶν τοῦ φαίνεται θαυμασιώτερον: „Τὸ νὰ ἴδω ἐμαυτὸν ἐδῶ."

9. Ἀκύρωσις τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ναννέτου.

(1685).

Ἐμποροῦν τινὲς, μεθ' ὅσα ἐδιηγήθημεν ἕως ἐδῶ περὶ Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ', δυσκόλως νὰ νομίσωσι τὸν Μονάρχην τοῦτον ζηλωτὴν τῆς θρησκείας, καὶ μ' ὅλον τοῦτο ὄχι μόνον ἦτο τοιοῦτος, ἀλλ' ὁ ζῆλος οὗτος ἦτο χαρακτὴρ ὅλου τοῦ καιροῦ του. Ἐπειδὴ οἱ Προτεστάνται εἶχαν ἀποχωρισθῆν ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας, ἐθεωροῦντο ὡς κακοῦργοι, εἰς τοὺς ὁποίους δὲν ἐχρεωστεῖτο κἀνὲν καθῆκον τῆς ἀνθρωπότητος. Αὕτη ἦτο ἡ πηγὴ τοῦ κατ' αὐτῶν ἐπικρατοῦντος μίσους. Ὁ Ῥιχελιεὺς, πάντη ἐλεύθερος ἀπὸ θρησκευτικὴν ἐμπάθειαν, ἐχάλασε μόνον τὰ φρούριά των, ἐπειδὴ τοῦ ἐφάνη πολιτικῶς ἄτοπον νὰ ὑποφέρῃ πόλιν ἐν πόλει· ἀλλ' ἀφοῦ τοὺς ἐστέρησε τὴν φοβερότητά των, τοὺς ἀφῆκε νὰ κατοικῶσιν ἥσυχοι. Ὁ Μαζαρῖνος, ὅς τις κατὰ τὴν ἐλευθέραν θεωρίαν δὲν ἦτο ὑψηλὸς ὅσον ὁ προκάτοχός του, τοὺς ἐπείραξε περισσότερον· ἀλλ' ὁ Λοδοβῖκος, ὅς τις ἀνετράφη ἀπὸ ἱερεῖς καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ τίποτε χωρὶς ἐμπάθειαν, τοὺς ἐμίσει κυρίως διὰ τὴν αὐθάδειάν των, ὅτι θέλουν νὰ ἔχουν πίστιν ἄλλην παρὰ τὴν ἰδικήν του. Εὐθὺς ἀφοῦ ἐπαρατήρησαν τοῦτο οἱ ὑπερέται του, τὸ ἐμεταχειρίσθησαν πρόσχημα τῶν σκοπῶν τῆς φιλοδοξίας καὶ πλεονεξίας των. Κατέθλιβαν παντοδαπῶς τοὺς ἀθλίους Οὑγενότας, τοὺς ἐκατηγόρουν πολ-

λὰ ἀναπόδεικτα ἀδικήματα διὰ νὰ τοὺς καταδικάζουν εἰς σκληρὰς ποινὰς, τοὺς ἀπέδειχναν ἀναξίους βασιλικῶν ὑπουργημάτων, τοὺς ἀφήρουν τὰ τῶν ἐργοχείρων των προνόμια, δὲν ἐδέχοντο τὰ τέκνα των εἰς τὰ ὑψηλότερα σχολεῖα, τοὺς ἔβαλλαν εἰς τοὺς οἴκους των στρατιώτας νὰ τοὺς τρέφωσι, τοὺς ἐκαταδίκαζαν νὰ πληρόνωσι τὰ χρέη τῶν ὅσοι ἐγίνοντο Καθολικοὶ, καὶ ἐκατήργησαν τὰς chambres mi—parties, διὰ νὰ μὴ ἐμπορῇ νὰ προστατεύῃ Προτεστάντης κριτὴς ἀδίκως κατατρεχόμενον ὁμόδοξόν του.

Δὲν ἔμειναν ἕως εἰς τὰ κακὰ ταῦτα. Λόγιοι Καθολικοὶ ἱερεῖς (καὶ αὐτοὶ ὁ Βοσσουέτιος καὶ Φλεχίερος) ἔγραψαν χωριστὰ βιβλία περὶ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ πρὸ πολλοῦ ἐκλείψασα ἑνότης τῆς πίστεως, καὶ ὁ τοῦ Λοδοβίκου ἐξαγορευτὴς Λακαΐσιος, ἡνωμένος μὲ πολλοὺς ἄλλους ἱερεῖς καὶ μὲ τὴν πολλὰ δεισιδαίμονα δέσποιναν Μαιντενὼν (ἴδε τὸ ἐφ. τμῆμ.) ἐπαρίσταναν ἀκαταπαύστως εἰς τὸν βασιλέα ποῖον ἔλεος θέλει εὑρεῖν παρὰ τῷ Θεῷ ἀπὸ τόσον πολλοὺς εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπιστρέφοντας ἁμαρτωλοὺς, καὶ ποῖον κλέος εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, ἐὰν κατορθώσῃ ὅ,τι ματαίως ἐσπούδασαν πρὸ αὐτοῦ ἓξ βασιλεῖαι. Τοῦ ἀπέδειξαν ὅτι δὲν ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ κυρίως τέλειος κυριάρχης ἕως οὗ δύω μιλιόνια ἀνθρώπων κρατοῦσιν ἄλλην πίστιν παρὰ τὴν ἰδικήν του, καὶ τὸν ἐβεβαίοναν, ὅτι ὁ σοφὸς Ἐρρῖκος Δ′ ἐξ ἅπαντος δὲν ἔδιδε τὸ ψήφισμα τοῦ Ναννέτου, ἐὰν εἶχε τὴν ἀπόλυτον τοῦ Λοδοβίκου δύναμιν.

Ὅταν ὁ Λοβόϊος ἴδε τὸν βασιλέα ἕτοιμον νὰ ἀκούσῃ τὰς συμβουλὰς ταύτας, ἐπροσπάθησε νὰ λάβῃ εἰς τὰς χεῖρας του τὸ ἔργον τῆς ἐκτελέσεως. Καὶ ὅταν ἅπαξ ἀπεφασίσθη τοῦτο, τὸ ἀνέλαβε πάραυτα μὲ ὅλας του τὰς δυνάμεις. Ἐὰν ἔμελλε τὸ πρᾶγμα νὰ γείνῃ γρήγορα (ἐστοχάζετο), ἔπρεπε νὰ γείνῃ μὲ τόνον καὶ τρομερὰν βίαν, καὶ κατὰ τὸ δόγμα τοῦτο

ἐστάλθησαν στρατιῶται ἐνταυτῷ καὶ ἱερεῖς εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας νὰ ἀρχίσωσι τῆς ἐπιστροφῆς τὸ ἔργον. Οἱ κυβερνῆται ἐφανέρωσαν πανταχοῦ εἰς τοὺς Προτεστάντας, ὅτι θέλησις τοῦ βασιλέως εἶναι νὰ γείνουν ὅλοι Καθολικοὶ, καὶ νὰ βιασθοῦν εἰς τοῦτο μὲ τιμωρίας οἱ ἀντιτείνοντες. Ἐὰν οἱ δυστυχεῖς οὗτοι ὡρκίζοντο, ὅτι ἦσαν μὲν πρόθυμοι νὰ δώσωσι τὴν ζωήν των ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ δὲν ἦσαν κύριοι τῆς πληροφορίας των, ὥρμων οἱ στρατιῶται, ἐπίαναν ὅλους τοὺς δρόμους, καὶ ἐφώναζαν μὲ τὰ σπαθία εἰς τὰς χεῖρας: „Ἀποθάνετε, ἢ γενῆτε Καθολικοί". Οἱ ἀπάνθρωποι οὗτοι ἐκβιασταὶ ἐκατοίκουν εἰς τοὺς Προτεστάντας πολίτας, καὶ ἐμεταχειρίζοντο τὰ πράγματα καὶ τὰς γυναῖκας των ὡς ἰδικάτων. Ὅσα ἡ ἥσυχος ἐπιμέλεια τιμίας καὶ φιλεργοῦ οἰκογενείας εἶχεν ἀποκτήσειν μετὰ κόπων εἰς πολλὰ ἔτη καὶ τὰ εἶχεν οἰκονομήσειν μὲ γνῶσιν, τὰ ἐκατάτρωγαν τώρα ἀχαλίνωτοι στρατιῶται ἐπιχαιρεκακοῦντες εἰς ὀλίγους μῆνας, καὶ ἀθῶοι ἄνδρες καὶ γυναῖκας, συνειθισμένοι εἰς τὰ καλὰ καὶ πρέποντα, ἐδέροντο χωρὶς διάκρισιν μέχρις αἱματοχυσίας. Οἱ Προτεστάνται ἱεροκήρυκες ἐν μέρει ἐφονεύθησαν εἰς τὸν τροχόν· γυναικῶν, αἵτινες ἔψαλλαν Προτεστάντων ᾠδὰς, ἔκοπταν τὴν κόμην· γονέων ἀφήρπαζαν τὰ τέκνα καὶ τὰ ἔστελναν εἰς Καθολικὰ ὀρφανοτροφεῖα, γέροντες ἐσύροντο ἀπὸ στρατιώτας εἰς τὰ θυσιαστήρια διὰ νὰ μεταλάβουν τὴν Καθολικὴν κοινωνίαν, καὶ οἱ ἐκ φόβου ἀπαρνηθέντες τὴν πίστιν των καὶ ἔπειτα φωραθέντες εἰς Προτεσταντικὴν τινὰ τελετὴν ἢ μὴ Καθολικὸν λόγον, ἐχρεώστουν νὰ τιμωρηθοῦν εἰς ἀποτροπαιοτάτην φυλακὴν ἢ καὶ μὲ ἀποκεφαλισμὸν διὰ τὴν νομιζομένην „ἀρνησιθεΐαν των." Διὰ νὰ μὴ δυνηθῇ ὅμως κανεὶς νὰ διαφύγῃ ἀπὸ τὴν τυραννίαν ταύτην, ἐστάλθησαν εἰς ὅλους τοὺς λιμένας καὶ εἰς τὰς πόλεις τῶν συνόρων προσταγαὶ νὰ βαστάζωσι καὶ νὰ τιμωρῶσιν ὡς πολιτικῶς κα-

χούργους ὅλους, ὅσοι ἀναχωροῦν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν καὶ δὲν ἔχουν μαρτυρικὸν γράμμα ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους των.

Ἡ ἀρχὴ τῶν βδελυριῶν τούτων ἔγεινεν εἰς Βεαρνίαν, ἔπειτα ἦλθεν ἡ σειρὰ εἰς τὴν ἄνω καὶ κάτω Γυϊένναν, εἰς Σαντόγγιον, Πικταυΐαν, Λαγγουεδοκίαν καὶ Δελφινάτον. Μετὰ ταῦτα ἐστράφη ὁ δαίμων τῆς θεοβλαβείας εἰς Νορμανδίαν, Πικαρδίαν, Βρετανίαν, Καμπανίαν, Βουργονδίαν, Αὐρηλίαν, Νῆσον τῆς Φραγκίας, καὶ τὰς ἄλλας ἐπαρχίας. Ὁ Λοδοβῖκος ἐμάνθανεν ὀλιγώτατα ἐκ τούτων, μᾶλλον δὲ τὸν ἐχαροποίουν μὲ ἀγγελίας, ὅτι ἡ αἵρεσις ὀλιγοστεύει πάντοτε εἰς τὴν ἐπικράτειαν, καὶ τελευταῖον τοῦ εἶπαν, ὅτι ἔγεινε τώρα πάντη περιττὸν τὸ ψήφισμα τοῦ Ναννέτου. Τελευταῖον ἀπεφάσισαν νὰ τὸ ἀκυρώσωσι παντελῶς, καὶ τὸ ἀκυρωτικὸν τούτου νέον ψήφισμα ἐκοινοποιήθη τὴν 18 Ὀκτ. 1685, καὶ κατεγράφη προθύμως ἀπ' ὅλα τὰ κοινοβούλια. Ἔλεγαν εἰς αὐτὸ, ὅτι τὸ ψήφισμα τοῦ Ναννέτου ἐδόθη μόνον μὲ σκοπὸν διὰ νὰ ἐμποδέσουν μὲ ζῆλον μεγαλήτερον νὰ ἐνεργήσουν τὴν ἕνωσιν τῶν δύω φατριῶν· τοῦτο δὲ ἔγεινε τόσον εὐτυχῶς, ὥστε δὲν εἶναι πλέον ἀναγκαῖον τὸ ψήφισμα ἐκεῖνο· τὸ μικρὸν δὲ μέρος τῶν ὑπολοίπων ἀκόμη Προτεστάντων ἐμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὡς πλῆθός τι ταραχοποιῶν, οἱ ὁποῖοι πρέπει νὰ φερθοῦν εἰς ὑπακοὴν μὲ βίαν. Διὰ τοῦτο ἀπαγορεύεται εἰς αὐτοὺς πᾶσα θρησκευτικὴ συνέλευσις μὲ ποινὴν φυλακῆς καὶ δημεύσεως. Καθεὶς Προτεστάντης, ὅς τις μεταναστεύει, καὶ καθεὶς ἱεροκήρυξ, ὅς τις εἰς δεκατέσσαρας ἡμέρας δὲν μεταναστεύει, θέλει καταδικασθῆν εἰς τὰ κάτεργα. Κατ' ἄλλον ὅμως τρόπον δὲν θέλουν νὰ κατατρέξουν κανένα.

Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐβάλθη παραυτα εἰς πρᾶξιν σκληρότατα. Τώρα ἤρχισαν οἱ ἀπεσταλμένοι στρατιῶται μὲ τὰ σωστά των· καὶ αἱ ὑπόγειοι θανάσιμοι φυλα-

καὶ ἐγεμίζοντο μὲ δυστυχεῖς, οἵτινες δὲν ἔκαμαν ἄλλο κακὸν, εἰμὴ ὅτι δὲν ἤθελαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ ἀπελπισία τῶν κατατρεχομένων ἀνέβη εἰς τὸ ὕψιστον. Ἀλλ' ἡ βία τοῦ ἑνὸς μέρους ἐγέννησε τὴν δολιότητα τοῦ ἄλλου, καὶ ὅσον ἂν ἐφύλαττε τὰ σύνορα ἐπιμελῶς ὁ Λοβόϊος, εὗρηκαν μέσα ὑπὲρ τὰς 50,000 οἰκογένειαι νὰ διερπύσωσι, καὶ νὰ μεταφέρωσιν εἰς γειτονικὰς χώρας τὰ κτήματα, τὰ τέκνα καὶ τὴν ἐπιτηδειότητά των. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πλεῖστοι τούτων ἦσαν φιλεργοὶ καὶ τίμιοι χειρώνακτες, τοὺς ἐδέχθησαν μετὰ χαρᾶς οἱ Προτεστάνται ἡγεμόνες, καὶ εὐθὺς μετὰ τὴν τούτων μετανάστευσιν ἐφάνησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν Γαλλικὰ πανία, συρίτια, σκιάδια καὶ περικνημῖδες κατασκευαζόμενα ἐκεῖ, τὰ ὁποῖα ἕως τώρα ἐφέροντο μόνον ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ὁλόκληρον προάστειον τοῦ Λονδινίου ἐγεμίσθη μὲ Γαλλικοὺς ἐργάτας τοῦ μεταξίου. Ὁ πρίγκιψ Ἀραυσικῆς καὶ ὁ Δοὺξ Σαβαυδίας ἐσύστησαν ὁλόκληρα στρατιωτικὰ τάγματα ἐκ Γαλλικῶν φυγάδων, καὶ ὁ τοῦ Βρανδεμβούργου Ἐκλέκτωρ Φρειδερῖκος Βιλέλμος, ὅς τις ἐδέχθη ἐξ αὐτῶν 20,000 ἀποίκους, ἔδωκεν εἰς τοὺς ὑπηκόους του τόσους διδασκάλους ἀγνώστων καὶ ὠφελίμων γνώσεων καὶ ἐργοχείρων. Οὕτω διευθύνει πολλάκις ὁ δαίμων τῆς ἀνθρωπότητος τὴν ἀφροσύνην μιᾶς τεταραγμένης κεφαλῆς εἰς εὐλογίαν πολλῶν ἄλλων.

---

10. Φραγκίσκα Αὐβιγνία, δέσποινα Μαιντενὼν (Μεστενῶνος).

(Γενν. 1635, ἀποθ. 1719).

Ὁ Λοβόϊος, ὅς τις ἐζηλοτύπει πάλαι ποτὲ τὸν συνάρχοντά του Κόλβερτον, εἶχε τώρα ἀντιζήλους, οἱ ὁποῖοι δικαίως τὸν ἐτάραττον περισσότερον, Ἰη-

σουΐτας καὶ γυναῖκας. Ἀρχηγὸς ἐκείνων ἦτο ὁ βασιλικὸς ἐξαγορευτὴς Λακαΐσιος, ὅς τις ἐπεξειργάσθη οὕτω τὴν συνείδησιν τοῦ φιληδόνου Λοδοβίκου, ὥστε κατ' ὀλίγον ἐξ εὐήθους Ἐπικουρείου ἔγεινεν ἁμαρτωλὸς ἐν μετανοίᾳ καὶ γυμνόπους Μοναχός. Ἐξαιρέτως ἠνώχλουν βαρέως τὴν συνείδησίν του αἱ πολλαὶ πολλακίδες του, ἐκ τῶν ὁποίων μία (ἡ Μαρκεσία Μοντεσπὰν) ἦτο καὶ ὑπανδρευμένη, εἰς τρόπον ὥστε ἐγίνετο διπλῆ μοιχεία. Μὲ ἀξιέπαινον ὑπομονὴν ἐβάσταξε ταύτας τὰς λύπας ἡ ἱλαρὰ σύζυγός του, καὶ ἴσως ἡ ἐκ τούτων θλίψις της ἔδωκε τέλος εἰς τὴν ζωήν της τὸ 1683 ἔτος. Πολὺ ἀρχήτερα εἶχε κάμειν ὁ μελαγχολικὸς Λοδοβῖκος γνωριμίαν, ἥτις τὸν εἶχε δεσμεύσειν μὲ πάντη διάφορον τρόπον. Ἦτο μία χήρα πεντηκοντούτης περίπου, τῆς ὁποίας ὁ ὀξὺς νοῦς ἔδιδεν εἰς τὸ πρόσωπόν της θέλγητρα παρθένου νεάνιδος, καὶ εἰς ὅλην τὴν οὐσίαν της ἦσαν ἐσκορπισμένα ἀξιοπρέπειά τις ἐνταυτῷ καὶ χάρις, ὥστε, ὡς ἁγία τις, πλέον ἐκίνει εἰς σέβας παρὰ εἰς τρυφερὰν αἴσθησιν. Γεννηθεῖσα ἀπὸ Γάλλους γονεῖς, οἱ ὁποῖοι ἐπέρτων ζωὴν ἀκατάστατον, ἔζησε τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νηπιότητός της εἰς τὴν Ἀμερικὴν, καὶ εἰς τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος της ὑπέστρεψεν εἰς Παρισίους ὀνομαζομένη Αὐβιγνία, ὅπου πτωχεύουσα ἐνόμισεν εὐτυχίαν της, ὅτι τὴν παρέλαβε πλουσία τις δέσποινα εἰς τὴν συναναστροφήν της· ἀλλ' αὕτη τὴν ἐμεταχειρίζετο καταφρονητικῶς εἰς ἔργα δουλικώτατα. Ἐκεῖ τὴν ἐγνώρισε περίφημός τις κωμῳδοποιὸς, Σκαρρὼν, ἀγχινούστατος μὲν, ἀτακτότατος δὲ καὶ φαυλοβιώτατος πάντων τῶν Γάλλων, καὶ τῆς ἐπρόσφερε τὸν γάμον του (1651). Ἡ θέσις τῆς τωόντι ὡραίας καὶ ἐναρέτου νεάνιδος ἔπρεπε νὰ ἦτο ἐλεεινὴ, ἐπειδὴ ἠδυνήθη νὰ ἀποφασίσῃ νὰ τὸν ὑπανδρευθῇ· ἀλλ' ὁ ἐφεξῆς βίος της ἔδειξεν, ὅτι κλίσιν δὲν εἶχε κάμμίαν εἰς τὸ γένος

τῶν ἀνδρῶν, ὅσον εἰς συναναστροφὴν προκομμένων ἀνθρώπων.

Ἡ κλίσις της αὕτη ἀνεπαύθη ἱκανῶς εἰς τοῦ ἀνδρός της τούτου τὸν οἶκον. Οἱ γραμματισμένοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐσυνάζοντο ἐκεῖ, καὶ τώρα ἡ καλλονὴ καὶ ἡ ἀγχίνοια τῆς νέας γυναικὸς τοὺς εἷλκυε περισσότερον. Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι τινὲς μὲ εὐφυΐαν ἐπεριγέλασαν κατ' ἀρχὰς τὸ ἀνόμοιον ζεῦγος, ταχέως ὅμως ἐκέρδησεν ἡ νέα οἰκοκυρὰ τὸ γενικὸν σέβας. Κανεὶς δὲν ἐτόλμα νὰ ῥίψῃ κατ' αὐτῆς ὑποψίαν, καὶ αὐλικός τις εἶπε φανερὰ περὶ αὐτῆς, ὅτι εὐκολώτερα ἤθελεν εἰπεῖν ἀνάρμοστον λόγον εἰς τὴν βασίλισσαν παρὰ εἰς αὐτήν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σκαῤῥῶνος (1660), ἐσύρθη εἰς τὴν μοναξίαν, ἔζη μὲ μικρὸν σιτηρέσιον, καὶ καθιλάρυνε τὸ πνεῦμα της μὲ τὰ βιβλία καὶ μὲ τὰς θρησκευτικὰς γυμνάσεις: „Δὲν ἤθελα ἴσως ἐνθυμηθῆν τὸν Θεὸν, γράφει αὐτὴ περὶ ἑαυτῆς, ἐὰν μὲ ἀνέπαυαν περισσότερον οἱ ἄνθρωποι.“ Ἐπίσημος λόγος, ὅςτις ῥίπτει μέγα φῶς εἰς τὸν χαρακτῆρα της. Ὅταν τελευταῖον ἡ Μαρκεσία Μοντεσπὰν ἐγέννησεν υἱὸν τοῦ βασιλέως, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμει αὕτη νὰ ἀνατραφῇ μυστικῶς (1671), ἐκλέχθη εἰς τοῦτο ἡ χήρα τοῦ Σκαῤῥῶνος ὡς ἐξαιρέτως φρονίμη, ἐμπιστευμένη καὶ σιωπηλὴ, ἥτις τὸν ἀνέτρεφε πρὸς μεγάλην εὐχαρίστησιν τοῦ βασιλέως, καὶ μετά τινα ἔτη τῆς ἐνεπιστεύθη ἡ ἀνατροφὴ δευτέρου νόθου τῆς αὐτῆς μητρός. Ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐφεξῆς ἐγνώρισε δημοσίως τὰ τέκνα ταῦτα καὶ ἔφερεν καὶ αὐτὰ εἰς τὴν αὐλὴν, ἐφάνη καὶ ἡ ἀνατροφός των ἐκεῖ, καὶ μὲ τὸν εὐγενικὸν, ἀξιοπρεπῆ καὶ φρόνιμον τρόπον της ἐνέπνευσεν εἰς τὸν βασιλέα σέβας, τὸ ὁποῖον δὲν εἶχεν αἰσθανθῆν ποτὲ διὰ τὴν γυναικείαν ἀρετήν. Ἀνέγνωσεν ἐπιστολάς της τινὰς καὶ τὰς εὕρηκεν ἐξαιρέτους· ἐσυναναστρέφετο συχνάκις μὲ αὐτὴν, καὶ τὸ πρὸς αὐτὴν σέ-

βας του ηὔξανε καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐχόρτασε τὴν ἐκ δεκατριῶν ἐνιαυτῶν ἀγαπωμένην Μαρκεσίαν Μοντεσπὰν, καὶ ἀνεφλέχθη διὰ τὴν ὡραίαν καὶ ὑπερήφανον νεάνιδα Φοντάγγην, μίαν ἀπὸ τὰς ἀμφιπόλους τῆς τοῦ ἀδελφοῦ του γυναικός. Ἐκείνη, συνάπτουσα τὴν ὑπερηφάνειαν Σουλτανικῆς τινὸς ἑταίρας μὲ τὴν φιλεκδικίαν αὐτῆς, ἐφοβέριζεν ὡς δευτέρα Μήδεια νὰ σπαράξῃ τὰ τέκνα της ἔμπροσθεν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀπίστου της Ἰάσωνος. Εἰς ταύτην τὴν θέσιν ὁ πτωχὸς Λοδοβῖκος δὲν εὕρηκεν ἄλλο καταφύγιον εἰμὴ τὸν ἀγαπητόν του πάτερ Λαχαῖσιον, καὶ τὴν εὐλαβῆ χήραν Σκαῤῥῶνος, οἵτινες ἐμεσολάβησαν μεταξὺ τῶν δύω, ἡσύχασαν τὸν βασιλέα καὶ ἐσίγασαν τὴν παλλακίδα. Αὕτη δὲν ἐφόνευσε μὲν τὰ τέκνα της, ἀλλ' ἀπέθανεν ἀντ' αὐτῶν ἐξαφνα ἡ ὡραία ἀντίζηλος (1681), μετ' ὀλίγον ἀφοῦ εἶχε τιμηθῆν μὲ τὸν βαθμὸν τῆς Δουκήσσης. Ὅταν ἡ σκληρὰ Μοντεσπὰν ἴδεν ὅτι δὲν εἶχε πλέον ἐλπίδας, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὴν αὐλὴν, καὶ ὁ ἐλαφρυνθεὶς Λοδοβῖκος τῆς ἐπλήρονε μετὰ χαρᾶς μηνιαῖον σιτηρέσιον 1000 χρυσοῦς Λοδοβίκους *).

Ἕως οὗ ἔζη ἡ βασίλισσα, ἐσυμβούλευεν ἡ χήρα τοῦ Σκαῤῥῶνος, τώρα δὲ δέσποινα Μαιντανὼν (ἐκ τοῦ ὑποστατικοῦ Maintenon, ἢ Μεστενῶνος, τὸ ὁποῖον ἠγόρασε κατὰ τὸ 1679 ἔτος, καὶ ἡμεῖς τὴν ὀνομάζομεν οὕτως, ὡς γνωστὴν εἰς ὅλους μὲ τὸ Γαλλικὸν τοῦτο ὄνομα) τὸν βασιλέα πάντοτε νὰ ζῇ εἰρηνικῶς καὶ φιλικῶς μὲ αὐτὴν, καὶ ἐφύλαττε πρὸς αὐτὸν τὴν αὐτὴν σεμνὴν διαγωγὴν, τὴν ὁποίαν εἶχε φυλάξειν ἐκ νεότητος πρὸς ὅλους τοὺς ἄνδρας. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον τῆς βασιλίσσης, ἐπειδὴ ὁ παρακμάσας καὶ ἀποσταμένος Λοδοβῖκος δὲν εὕρισκε πλέον εὐχαρίστησιν εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς προτέρας ἀσωτίας του, καὶ μὲ τὴν λησμονήν του ἐσυνάφθη ἡ μετάνοια, ἐπροσηλώθη τώρα εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἰδέας, μὲ τὰς ὁποίας

*) Mém. de Mad. de la Fayette p. 224 — 234.

τὸν ἔτερπε συχνάκις ἡ φιλινάδα του, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ στερηθῇ παντελῶς συναναστροφὴν γυναικὸς, καὶ εἰς γυναῖκα τόσον αὐστηρὰν τὰ ἤθη δὲν ἐτόλμα νὰ κάμῃ ἀπρεπῆ προβλήματα, ἀπεφάσισε τελευταῖον νὰ τὴν κάμῃ γυναῖκα του τακτικῶς (1685). Ὁ Λοβόϊος ἐτρόμαξεν ὅταν ἤκουσεν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ βασιλέως τὴν ἀπόφασίν του ταύτην: „Εἶναι δυνατόν; ἐφώναξεν· ὁ μέγιστος βασιλεὺς τῆς γῆς θέλει νὰ ἀτιμασθῇ τόσον, ὥστε νὰ νυμφευθῇ τὴν χήραν Σκαῤῥῶνος;" Ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας του, καὶ μὲ δάκρυα τὸν ὥρκιζε νὰ ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ὁ βασιλεὺς τοῦ ἀπεκρίθη: „Εἶσαι τρελός; σήκου ἐπάνω!" Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐκατάλαβεν ὁ λειτουργὸς ἀπὸ τὸ μελαγχολικὸν πρόσωπον τῆς δεσποίνης Μαιντενὼν, ὅτι ὁ βασιλεὺς τῆς εἶπεν ὅλους τοὺς λόγους του. Ὅ, τι ἠδυνήθη νὰ ἐπιτύχῃ, ἦτο νὰ μὴ δημοσιεύσῃ ὁ βασιλεὺς τὴν σύζευξιν ταύτην. Ἡ εὐλογία ἔγεινε μυστικώτατα ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Παρισίων. Ὁ πάτερ Λακαῖσιος καὶ δύω ἄλλα πρόσωπα ἦσαν οἱ μόνοι μάρτυρες. Μυστικοὶ τινὲς ὑπηρέται ἐπροστάχθησαν νὰ προσφέρωνται εἰς τὴν δέσποιναν Μαιντενὼν ἔμπροσθεν μὲν τῶν ξένων ὡς εἰς ἀμφίπολον βασιλικὴν, εἰς δὲ τὰ οἰκήματά της ὡς εἰς βασίλισσαν. Ὁ βασιλεὺς διέτριβε πάντοτε μετὰ τὸ μεσημέριον εἰς αὐτὴν, καὶ ἔμενε πλησίον της ἕως τοῦ μεσονυκτίου, συχνάκις δὲ εἰργάζετο ἔμπροσθέν της μετὰ τῶν λειτουργῶν του, ἐνῷ ἐκείνη ἀνεγίνωσκεν ἢ ἐκαταγίνετο εἰς γυναικεῖα ἔργα. Μὲ ὅλην τὴν ἐξωτερικὴν μετριοφροσύνην της εἶχεν ὅμως μεγάλην ἰσχὺν εἰς τὸν δρόμον τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, καὶ εἰς τὴν ἀχόρταστον ὑπερηφάνειάν της δὲν ἦτο ἄλλο λυπηρότερον εἰμὴ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ δημοσιεύσῃ τὸν γάμον της. Εἰς τὰς συναναστροφὰς ἐπροσφέρετο ὡς βασίλισσα· ἄλλως δὲ ἐπέρνα ἥσυχον καὶ ἐρημικὴν ζωὴν, ἐκαταγίνετο εἰς ἔργα φιλανθρωπίας, καὶ ἐπαρακίνει εἰς τὰ τοιαῦτα καὶ τὸν βασιλέα. Πολλὰ μακρὰν οὖσα ἀπὸ τοῦ νὰ αἰσθάνεται εὐτυχίαν, ἐσυμβούλευε νέα κοράσια νὰ

μὴ δελεάζωνται ἀπὸ τὴν λαμπρότητα τῆς πολυτελείας, καὶ εἰς πιστοὺς φίλους της ὡμολόγει εἰλικρινῶς, ὅτι ἐκ καρδίας ἐπεθύμει τὸ τέλος ταύτης τῆς ζωῆς, καὶ τοῦτο ἔκαμνε τὸν πάντη ἄλλως φρονοῦντα ἀδελφόν της νὰ τὴν εἰρωνεύῃ: Βέβαια ἔδωκας τὸν λόγον νὰ ὑπανδρευθῇς ἐκεῖ τὸν πατέρα Θεόν." Ὅςτις ὅμως ἐξεύρει νὰ ἐκτιμήσῃ ἀκριβῶς λόγον πολλάκις λεχθέντα ἀπ' αὐτὴν, ὅτι δὲν εἶναι μεγαλητέρα ποινὴ παρὰ τὸ νὰ χρεωστῇ τις νὰ τέρπῃ ἄνθρωπον τέρψεως ἀνεπίδεκτον, οὗτος θέλει κρίνειν εὐλογώτατα τὰ παράπονα τῆς πτωχῆς δεσποίνης.

Εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὴν αὐλὴν καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸν ἅγιον Κῦρον, ὅπου κατέστησε καλὰ προικισμένον σχολεῖον δι' ἀνατροφὴν τριακοσίων κορασίων εὐγενῶν πενήτων. Ἐκεῖ εὑρίσκεται ἐνταφιασμένη. Αἱ σωζόμεναι ἐπιστολαί της εἶναι γραμμέναι μὲ τὴν αὐτὴν σοβαρότητα, ἥτις ἦτο χαρακτὴρ ὅλης της τῆς ζωῆς.

---

11. Τρίτος ἁρπακτικὸς πόλεμος Λοδοβίκου ΙΔ'.

(1688 — 1697).

Ὁ Λοβόϊος, ὅςτις ἤξευρεν ὅτι καὶ ἡ φιλοσοφικωτάτη δέσποινα δὲν λησμονεῖ ποτὲ καταφρόνησιν τῆς ὑπερηφανείας της, ἔβλεπεν ὑπ' ὄψιν τὴν πτῶσίν του, ἐὰν δὲν ἔκαμνε τὸν ἑαυτόν του ἀπαραίτητον μὲ τὴν περίπλεξιν τῶν πραγμάτων τοῦ βασιλέως. Τοῦτο δὲ ἠδύνατο εὐκολώτατα νὰ γείνῃ, ἐπειδὴ ἡ τῆς Γαλλίας πρὸς τὴν Γερμανίαν σχέσις δὲν ἦτο ὅσον ἐπεθυμεῖτο τελεία, οὐδ' ἐφαίνετο δυνατὴ χωρὶς νὰ διεγείρῃ νέους πολέμους εἰς τὸ Γαλλικὸν βασίλειον. Ἐκλογὴ Ἐκλέκτορος τῆς Κολωνίας, περὶ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐπειράζετο ὁ βασιλεὺς, κληρονομία Παλατινικὴ, ὅπου δὲν εἶχε κἂν ἓν δίκαιον, ἔδωκαν τὴν πρόφασιν

τῆς πρὸς τὴν Γερμανίαν λογομαχίας. Ὁ Λοβοῖος ἦτο, ὅς τις ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐπέπεσεν ἔξαφνα εἰς Ἀργεντοράτον καὶ Λουξεμβοῦργον καὶ τὰ ἐκυρίευσε μὲ βίαν, καθὼς ἐδιηγήθημεν εἰς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν τῆς περιόδου ταύτης. Ἔκτισε δὲ καὶ πλησίον Ὑνίγγης ἐπάνω τοῦ Ῥήνου γέφυραν, τῆς ὁποίας τὸ τέλος ἐστηρίζετο εἰς νῆσον τινὰ ἀνήκουσαν εἰς τὸν Μαρκέσιον τοῦ Βαδικοῦ Δυρλάκου. Σιωπῶ ἀναριθμήτους ἄλλους πειρασμοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐκινοῦντο κυρίως διὰ νὰ σηκώσουν ἀκόμη μίαν φορὰν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς γείτονας. Ὁ σκοπὸς οὗτος ἐπετυχήθη ἐν μέρει. Ὁ Πρίγκιψ τῆς Ἀραυσικῆς Βιλέλμος, τοῦ ὁποίου ἡ πολιτικὴ σοφία ἐφρόντιζεν ἀπαύστως διὰ τὴν διατήρησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῶν σφετερισμῶν τοῦ Λοδοβίκου, ἐκατώρθωσεν εἰς Αὐγοῦσταν (9 Ἰουλ. 1686) μεγάλην συμμαχίαν μεταξὺ τοῦ Αὐτοκράτορος, τῶν στεμμάτων Ἱσπανίας καὶ Σβεκίας καὶ πολλῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, οἱ ὁποῖοι ἀπεφάσισαν νὰ εἰσβάλουν μὲ ἱκανὸν πλῆθος στρατευμάτων εἰς τὴν Γαλλίαν, ἐὰν αὐτὴ ἀκολουθῇ νὰ καταπατῇ ἀναισχύντως τὴν εἰκοσαετῆ ἀνακωχὴν (ἀνωτ. σελ. 178 κ. 289). Ἡ ἀγγελία τῆς συμμαχίας ταύτης ἦτο πολλὰ εὐφρόσυνος εἰς τὸν ἀνήσυχον Λοβοῖον, ὅς τις ἠδύνατο ἐκ ταύτης νὰ εὕρῃ προσφυέστατον καιρὸν νὰ ἀποδείξῃ εἰς τὸν πάντοτε ὑποχονδριακὸν **) γινόμενον βασιλέα ὅτι ἦτο ἀνάγκη νὰ προλάβουν τοὺς ἐχθροὺς μὲ πολεμικὴν προσβολήν· οἱ ἀγῶνες του εὐδοκίμησαν. Ὁ Λοδοβῖκος ἐπρόσταξε νὰ γραφοῦν κήρυξις πολέμου κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ ἄλλη κατὰ

*) Ἐδῶ ἀναφέρεται τὸ συχνάκις ἱστορηθὲν ἀνέκδοτον περὶ τῶν ἀσυμμέτρων παραθυρίων. Διότι ὅταν ὁ βασιλεὺς ἐδιώρισε νὰ κτισθῇ εἰς Τριανὸν οἶκος διατριβῆς χαρίεις, καὶ ἐπαρατήρησε τὸ ἄσχημον ἐκεῖνο παράθυρον, ἐπέπληξε περὶ τούτου τὸν Λοβοῖον, ὅς τις καὶ ἦτο ἔφορος τῶν βασιλικῶν οἰκοδομῶν· αὐτὸς δὲ εἶπεν ὕστερον πρὸς ἕνα φίλον του: „Ὄχι, ὄχι! εἶναι καιρὸς νὰ τοῦ δώσωμεν ἔργον εἰς τὰ ἐξωτερικά· ἄλλως, θέλει φροντίσειν ἐδῶ καὶ περὶ τῶν κεραμιδίων.“

τῆς Ὀλλανδίας, καὶ ἐκείνη μὲν νὰ δημοσιευθῇ τὴν 24 Σεπτεμβ. αὕτη δὲ τὴν 6 Νοεμ. 1688. Τρίτη κατὰ τῆς Ἱσπανίας ἔγεινε κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος.

Πρὶν φθάσῃ ἡ πρώτη εἰς τὴν Βιένναν ἔστειλαν ἤδη 100,000 Γάλλοι εἰς τὸν Ῥῆνον. Ἀρχιστράτηγος ἦτο ὁ Δελφὶν; μετριόφρων καὶ ἀγαθὸς Πρίγκιψ εἰκοσαετὴς τὴν ἡλικίαν, ὅς τις καθ' ὅλα ἐδέχετο τὴν γνώμην τῶν ὑποστρατήγων του, καὶ παρεκτὸς τούτου εἶχε καὶ ἐγγράφους παραγγελίας ἀπὸ τὴν αὐλήν. Ἡ ἐκστρατεία ἤρχισεν ἀπὸ τὴν πολιορκίαν καὶ κυρίευσιν τοῦ Φιλιπποβούργου (20 Ὀκτωβ.) μὲ ὁδηγίαν τοῦ Βωβανίου. Καὶ ὁ ἔνδοξος δὲ στρατηγὸς Κατινάτος ἔδειξεν εἰς τὴν κυρίευσιν ταύτην τὴν ἐπιτηδειότητά του. Ποῖα δὲ κακὰ ἐπροξένησεν εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ κακότροπος οὗτος πόλεμος; πόσας πόλεις κατηδάφισε; καὶ πόσον ἀναρίθμητον πλῆθος ἀκάκων ἀνθρώπων κατηφάνισεν, ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω λεπτομερῶς εἰς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν. Ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ χωρισθῇ ἡ Γαλλία ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς της δι' ἐρήμου χώρας, ἔπρεπεν ἀναγκαίως διὰ τῆς βαρβαρότητος, μὲ τὴν ὁποίαν ἐξετελεῖτο, νὰ ἀνάψῃ ἄσβεστον μῖσος ὅλων τῶν ἐθνῶν κατὰ τοῦ Λοδοβίκου, καὶ νὰ περισσεύσῃ τὴν πολεμικὴν φλόγα, τῆς ὁποίας τὴν σβέσιν δὲν ἔζησε νὰ ἴδῃ ὁ Λοβόϊος ὁ πρωταίτιος τούτου τοῦ πολέμου. Ἀπέθανεν ἤδη τὴν 16 Ἰουλ. 1691, ὅταν ὁ Λοδοβῖκος ἦτο περιπλεγμένος εἰς σφοδροτάτους ἀγῶνας μὲ τοὺς γείτονάς του, χωρὶς νὰ ἔχῃ τὰ βοηθητικὰ μέσα, τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν του κατὰ τοὺς ἀρχῃτέρους πολέμους. Καὶ τοῦ Κολβέρτου ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος, ὁ Μαρκέσιος Σειλλιγιάκου, δὲν ὑπῆρχε πλέον (ἀπέθανε ὀλίγον τι πρὸ τοῦ Λοβοΐου); καὶ ὁ διάδοχός του Πελλετιέριος ἦτο φιλανθρωπότερος παρὰ νὰ γεμίζῃ τὸν θησαυρὸν διὰ καταδυναστεύσεων. Μὲ εὐγενῆ καρδίαν ἐπαραίτησε τὸ βαρὺ ἀξίωμα εἰς κάποιον Ποντοχαρτραῖνον, ὅστις μὲ σκληρότητα ἀπεῤῥόφησε τὸν τελευταῖον μυελὸν τοῦ

στενάζοντος λαοῦ. Ἔγεινε δὲ πάραυτα ἱκανῶς φανερὸν, ὅτι δὲν ὑπῆρχε πλέον Λοβόϊος ψυχὴ τῶν ἐγχειρημάτων. Ὁ Λοδοβῖκος ἐνόμιζεν ὅτι ἤξευρε τὴν τέχνην νὰ σχηματίζῃ νέους πολιτικοὺς, καὶ διὰ τοῦτο ἔλαβεν ὅλον ἀπείρους, εὐπλάστους βοηθοὺς εἰς τὴν ὑπουργίαν του· ἀλλ' ἔδειξεν ὁ καιρὸς ὅτι εἶχε φαντασθῆν παρὰ πολύ. Διὰ τοῦτο πολλὰ προσφυῶς εἶπεν ὁ Ἀραυσικὸς Βιλέλμος, ὅτι ὁ βασιλεὺς κάμνει ἐναντία ἄλλων βασιλέων, οἱ ὁποῖοι δίδουν τὰ πρωτεῖα εἰς νέας γυναῖκας καὶ εἰς παλαιοὺς συμβούλους.

Κανεὶς δὲν ἔλαβε μεγαλήτερον ὄφελος ἀπὸ τὰς συγχύσεις ταύτας τῆς Γαλλίας παρὰ ὁ φρόνιμος οὗτος καὶ ἐπιχειρηματίας πρίγκιψ. Ἦτο, καθὼς ἐδιηγήθημεν, γαμβρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἰακώβου Β', σκοτεινῆς καὶ διεστραμμένης κεφαλῆς, τοῦ ὁποίου τὴν δεσποτείαν ὑπέφεραν οἱ Ἄγγλοι μὲ λύπην καὶ ἀγανάκτησιν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ βασιλεὺς οὗτος ἠθέλησε τελευταῖον νὰ στρέψῃ μὲ βίαν τὸ ἔθνος του εἰς τὸν παλαιὸν Καθολικισμὸν, διηγέρθη φανερὰ δυσαρέστησις· ὡμίλουν περὶ ἄλλου τινὸς βασιλέως, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο παρὼν κἀνεὶς ἄλλος ἀξιώτερος, διεύθυναν τοὺς ὀφθαλμούς των εἰς τὸν ἀνδρεῖον κυβερνήτορα τοῦ Βελγίου. Ἔσπευσεν οὗτος νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τὴν εὐνοϊκὴν διάθεσιν τῶν Ἄγγλων, ὥπλισε στόλον μὲ πρόφασιν κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐπέρασε μὲ αὐτὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἡνώθη μέγα μέρος τῶν εὐγενῶν μὲ αὐτὸν, ἐξεθρόνισαν Ἰάκωβον τὸν Β', καὶ ἀνηγόρευσαν βασιλέα τῆς μεγάλης Βρετανίας Βιλέλμον Γ', τὸν πρίγκιπα τῆς Ἀραυσικῆς (1689). Ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο, ὅτι ἐμβῆκε τώρα εἰς τὴν μεγάλην συμμαχίαν καὶ ἡ Ἀγγλία κατὰ τῆς Γαλλίας, καὶ εὐθὺς τῆς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον (Μάϊον, 1689). Εἰς μάτην ἀνέλαβεν ὁ Λοδοβῖκος τὸν διαφυγόντα βασιλέα, ὠνόμασε τὸν Βιλέλμον ἅρπαγα, καὶ ἔστειλε στρατεύματα εἰς τὴν Ἰρλανδίαν. Ὁ Ἰάκωβος ἐκαταφρονεῖτο

ἀπὸ τοὺς αὐλικοὺς καὶ εἰς τὸν ἅγ. Γερμανὸν ὅπου διέτριβεν, ὁ Βιλέλμος ἔμεινε βασιλεὺς, καὶ ἀπέκρουσεν ἀπὸ τὴν Ἰρλανδίαν εὐκόλως τοὺς Γάλλους. Συνήθως διέτριβε τὸν χειμῶνα εἰς τὸ Λονδίνιον, καὶ ἠγωνίζετο τὸ καλοκαίριον εἰς τὴν κορυφὴν τῶν Βελγῶν του, καὶ οὕτως ἦτο δύω λαῶν ὑπεράσπισμα καὶ καύχημα καὶ φοβερωτάτη μάστιξ ἀποτροπαίου τυράννου.

Ἐννέα ἔτη διήρκεσεν ὁ τρίτος οὗτος πόλεμος Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ' ἐναντίον ὅλων τῶν γειτόνων του, ἐπειδὴ ἐμβῆκεν εἰς τὴν μεγάλην συμμαχίαν καὶ ἡ Σαβαυδία (1690). Κατὰ πᾶν ἔτος ἦτο ἀνάγκη νὰ ἔχῃ ἡ Γαλλία πέντε ἢ ἓξ στρατοὺς εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου· εἶχεν ὅμως καὶ τώρα τὴν εὐτυχίαν, καθὼς πάντοτε, νὰ κάμνῃ τοὺς πολέμους της εἰς ξένην χώραν. Πόσον εὐκόλως ἐπολέμει εἰς τὴν Γερμανίαν διὰ τὴν διχόνοιαν τῶν πολλῶν προεστώτων, τὸ εἴπαμεν ἀνωτέρω. Στρατός τις εἰς τὴν Καταλωνίαν, κακὰ κυβερνώμενος ἀπὸ τὸν Δοῦκα Νοβιλιάκου, ἀγαπητὸν τῆς δεσποίνης Μαιντενών, δὲν ἐπείραζε πολὺ τοὺς Ἱσπανούς. Ἐξ ἐναντίας δὲ κατὰ τοῦ Δουκὸς τῆς Σαβαυδίας Βίκτορος Ἀμαδαίου ἐπολέμει ἐξαίρετα μὲ τὸ στράτευμά του ὁ νῦν Μαρισάλιος ἀναγορευθεὶς Κατινάτος*). Ζωηρότατος ἦτο ὁ ἀγὼν εἰς τὸ Βέλγιον, ἐπειδὴ ἐκεῖ ἐπρόκειτο νὰ κερ-

*) Ἦτο ἀνὴρ περίνους, ὅστις ἥρμοζεν εἰς ὅλα. Κατ' ἀρχὰς ὑπῆρξε δικολόγος, καὶ ἐπαραίτησε τὸ ἔργον τοῦτο κατὰ τὸ εἰκοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του, ἐπειδὴ εἶχε χάσειν μίαν δικολογίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο ἐκ μέρους του τὸ δίκαιον. Μετὰ τοῦτο μετέβη εἰς τὰ πολεμικὰ, καὶ ὑπούργησεν ἀπὸ Σημαιοφόρου. Ὁ μέγας νοῦς, ὅστις ὑπεφαίνετο εἰς τὰ μικρότατα ἐγχειρήματά του, δὲν ἐκρύπτετο ἀπὸ τοὺς προεστῶτός του, οἵτινες τὸν προεβίβασαν διὰ τοῦτο ταχέως. Ἥνωνε μὲ τὸν ἡρωϊκὸν χαρακτῆρα του τρεῖς σπανίας ἀρετὰς, μετριοπάθειαν, σωφροσύνην καὶ ταπεινότητα. Ἡ ὑγιὴς Βιωτικὴ φιλοσοφία τὸν συνώδευεν ἕως τέλους τῆς ζωῆς του. Οἱ στρατιῶται τὸν ἔβλεπαν ὡς πατέρα των. Ὅταν (1690) ἐνίκησεν εἰς Σταφάρδαν, ἀποσταμένος κατεκλίθη σκεπασμένος μὲ τὴν χλαμύδα του καὶ ἐκοιμήθη καταγῆς. Σιγανὰ ὑπῆγαν οἱ πιστοί του φύλακες ἐκεῖ, ἔστησαν ὁλόγυρά του τὰς λαφυραγωγημένας σημαίας, καὶ ἐπρόσμεναν μὲ χαρμόσυνα δάκρυα τὴν ἔκπληξιν καὶ εὐχαριστίαν του κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ὡραίας ἐξυπνήσεώς του.

δήσουν τὸ περισσότερον καὶ νὰ νικήσουν τὸν φοβερώτατον ἐχθρόν. Ἐκεῖ ὑπήγαινε κατ' ἔτος καὶ ὁ Λοδοβῖκος εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκστρατείας, διέτριβε κατὰ τὴν συνήθειάν του ἑβδομάδας τινὰς εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ ὑπέστρεφεν ἔπειτα εἰς τὰς Βερσαλίας. Κυρίως ὅμως ἦτο ἀρχιστράτηγος ὁ Λουξεμβούργιος ἕως τὴν ἀρχὴν τοῦ 1695 ἔτους, ὁπότε ἀπέθανεν. Ὑπῆρξε φίλος καὶ μαθητὴς τοῦ Κονδαίου, καὶ εἶχε κοινὰ μετ' αὐτοῦ τὸ ὑψηλόφρον καὶ ταχὺ πνεῦμα, τὸ ὀξὺ καὶ ὀρθὸν βλέμμα, καὶ τὴν ἀνήσυχον καὶ ἐμπαθῆ καρδίαν. Μετὰ τῶν πολεμικῶν ἔργων ἀσχόλημά του ἦτο αἱ τῶν γυναικῶν περιπλοκαί. Τὸ ἐξωτερικόν του ἦτο τρομερῶς ἄσχημον, ἀλλὰ τὸ λαμπρὸν πνεῦμα καὶ τὸ ἀνδρικόν του φρόνημα τοῦ ἐπροξένουν τῶν γυναικῶν τὴν εὔνοιαν.

Ὅλος ὁ μακρὺς πόλεμος ἐσύρνετο μᾶλλον παρὰ ἐφέρετο. Ἐβαστάζοντο κλεισμένοι εἰς τὰ φρούρια, τὰ ἐκυρίευαν μὲ κόπους, τὰ ἔχαναν πάλιν εἰς τὴν ἐφεξῆς ἐκστρατείαν, καὶ ἐπροσπάθουν νὰ κρατήσουν ὅσα εἶχαν. Μάχας μεγάλας ἀπέφευγαν. Περιφημόταται εἶναι ἡ πλησίον τοῦ χωρίου Φλεύρου παρὰ τὸν Σάβιν, ὅπου ἐνίκησεν ὁ Λουξεμβούργιος τοὺς συμμάχους στρατηγουμένους ἀπὸ τὸν πρίγκιπα Βελδέκου (1 Ἰουλ. 1690), τοῦ Κατινάτου ἡ νίκη εἰς τὰ πέριξ τοῦ Σαλυτίου κατὰ τοῦ Δουκὸς τῆς Σαβαυδίας (18 Αὐγ. 1690), τοῦ Λουξεμβουργίου καὶ Βιλέλμου τοῦ Γ' ἡ αἱματηρὰ, ἀλλ' ἄκριτος μάχη πλησίον Στεϊγκέρκης (3 Αὐγ. 1692), ὁμοία ἄλλη πλησίον Νεερβίνδης (29 Ἰουλ. 1693), καὶ δευτέρα νίκη τοῦ Κατινάτου πλησίον τῆς ἐν Πεδεμοντίῳ Μαρσαλίας (4 Ὀκτ. 1693). Νικηθέντες ὅμως οἱ Γάλλοι κατὰ θάλασσαν πλησίον Ὠγυγίας (31 Μαΐου, 1692) στολαρχοῦντος τοῦ Τουρβιλλίου, ἀδυνάτισαν διὰ πολὺν καιρὸν τὴν θαλάσσιον δύναμίν των. Ἰάκωβος ὁ Β' ἔμελλε νὰ μεταβῇ εἰς Ἀγγλίαν, ἐὰν ἦτο εὐτυχὴς ἡ μάχη· ἀλλ' ἔγεινε

θεωρὸς δεκαοκτὼ ἄλλων Γαλλικῶν καραβίων τῆς γραμμῆς καυθέντων εἰς Ὠγυγίαν ἀπὸ τὸν Ῥώκιον.

Ὁ Λοδοβῖκος ἀδυνατισμένος πλέον παρὰ ποτὲ εἶχεν ἀρχίσειν νὰ κάμνῃ προβλήματα εἰρήνης τὸ 1692 ἔτος. Ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν ἤθελαν νὰ τὸν ταπεινώσουν ὁλοτελῶς καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ δώσῃ ὀπίσω ὅλα, ὅσα ἐπόρθησεν ἀπὸ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου. Κανεὶς λοιπὸν δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ περὶ εἰρήνης εἰμὴ ἕως τοῦ νὰ ταπεινωθῇ ὁ Λοδοβῖκος ἔμπροσθεν ὅλων του τῶν ἐχθρῶν. Καὶ τίνες ἦσαν οἱ ἐλπίζοντες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ λάβωσι κτήματα ὀπίσω; ἡ Ἱσπανία καὶ ἡ Γερμανία. Ἀλλ' αὗται ἐνήργησαν τὸ ἐλάχιστον εἰς τὸν πόλεμον ἀπ' ὅλους τοὺς συμμάχους, ἡ μὲν δι' ἀσθένειαν, ἡ δὲ διὰ διχόνοιαν. Ἔπρεπεν ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ὀλλανδία, αἵτινες ἐθυσίασαν τόσον ἀργύριον καὶ ἔπραξαν τόσας ἀνδραγαθίας, καὶ ἡ μικρὰ Σαβαυδία, ἥτις ἦτο ὅλη εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἔπρεπε λέγω αὗται νὰ βαστάζουν ἀκόμη τὸν πόλεμον πολλὰ ἔτη, καὶ νὰ θυσιάζωσιν αἷμα καὶ καὶ ἀργύριον εἰς ξένα ἔθνη, ἐὰν ἠδύναντο τώρα νὰ ἡσυχάσωσι μὲ δικαιοτάτας συνθήκας; Ὁ Δοὺξ τῆς Σαβαυδίας δὲν εἶχε τόσην μεγαλοψυχίαν· διὰ τοῦτο ἐστράφη ὁ Λοδοβῖκος (1696) μυστικὰ πρὸς αὐτὸν, καὶ τοῦ ὑπεσχέθη νὰ τοῦ δώσῃ ὅλας τὰς χώρας του, ἐὰν ἤθελε πρῶτος νὰ ἀποχωρισθῇ ἀπὸ τὴν μεγάλην συμμαχίαν. Μ' ὅλον ὅτι κατ' ἀρχὰς ἔδειξε συμμαχικὴν πίστιν εἰς τὰ προβλήματα, μ' ὅλον τοῦτο αἱ μηχανοῤῥαφίαι τῆς Γαλλίας ἤρχισαν νὰ τὸν κλονίζωσιν. Ὅταν τελευταῖον ὁ Γαλλικὸς πρέσβυς τὸν ἠπάτησεν, ὅτι ἡ Ἱσπανία καὶ ἡ Ὀλλανδία ἐπροχώρησαν τόσον εἰς τὰς συμβιβάσεις, ὥστε ἡ εἰρήνη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τελειωμένη, ὑπέγραψε πρῶτος τὰ ὠφέλιμα τῆς εἰρήνης ἄρθρα (29 Αὐγ. 1696).

Μ' ὅλον ὅτι ὠργίσθησαν σφοδρῶς περὶ τούτου οἱ σύμμαχοι, ἔδειξαν ὅμως τινὲς κλίσιν νὰ ἀκολου-

θήσωσι τὸ παράδειγμά του. Διὰ μεσιτείας τῆς Σβεκίας ἔγεινε μετὰ τοῦτο σύνοδος εἰς Ῥύσβικον. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν. Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1697) ἐκλείσθη ἡ γενικὴ εἰρήνη· ἀλλὰ μὲ παντοτεινὴν προσδοκίαν τῆς ἐντὸς ὀλίγου θανατικῆς ἀγγελίας τῆς ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν προσμενομένης ἔμεναν οἱ στρατοὶ ὡπλισμένοι, τὰ φρούρια ἐπεσκευάζοντο πανταχοῦ, καὶ εἰς τὰ σύνορα τῆς Γερμανίας καὶ Σαβαυδίας ἐκτίσθησαν δύω νέα (Νέον Βρισίακον καὶ Φενεστρέλλαι) πρὸς μεγάλην ταραχὴν ὅλων τῶν γειτόνων.

12. Πολιτισμοῦ κατάστασις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ΄.

Ὁ παλαιὸς ἐκεῖνος Ῥωμαῖος (Τόμ. Β΄. σ. 416), ὅς τις ἐσύγκρινε τὸν στόμαχον καὶ τὰ μέλη μὲ τὸ κυβερνῶν καὶ τὰ κυβερνώμενα μέρη ἔθνους τινὸς, μόλις ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ μέχρι τίνος εἶναι ὀρθὴ καὶ ἀληθινὴ ἡ σχέσις αὕτη. Τῷόντι δὲ, καθὼς ἡ ἰδιότης τοῦ στομάχου δίδει τὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέλη, οὕτω ῥέει ἀπὸ τὸν θρόνον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κάθηται ἰσχυρὸς κυριάρχης, πῦρ καὶ ζωὴ εἰς ὅλας τὰς φλέβας ὅλου τοῦ πολιτικοῦ σώματος. Ὅπως καὶ ἂν κριθῇ ὡς ἄνθρωπος Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ΄, ἔδωκαν ὅμως οἱ καρποὶ τῆς κυβερνήσεώς του μαρτυρίαν, ὅτι καθὸ κυριάρχης δὲν ὑπῆρξε συνειθισμένον τι φαινόμενον. Καθὼς ἦτο γεννημένος μὲ πυρὸν αἴσθημα πρὸς τὸ κλέος, οὕτω δὲν ἠδύνατο ἡ μεγίστη ἡδυπάθεια νὰ τὸν ἀποκοιμίσῃ τόσον ποτὲ, ὥστε νὰ ἀμελήσῃ μίαν στιγμὴν τὴν ἀξίαν του καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἔθνους του. Καὶ ἐπειδὴ εἰς ὅλας τὰς πράξεις καὶ τοὺς λόγους του ἐφαίνετο ὁ μόνος του σκοπὸς νὰ ἐξεύρῃ ὅτι τιμᾶται ὡς μέγιστος μονάρχης τῆς οἰκουμένης· ἐπειδὴ πάντα, ὅς τις τὸν ἐβοήθει εἰς τοῦτο, τὸν ἐδέχετο ἀσμένως καὶ τὸν ἀντήμειβε μεγαλοψύχως, διὰ ταῦτα δὲν ἔλειψε νὰ ἐξαπλωθῇ

τὸ πνεῦμα τοῦτο τῆς φιλοδοξίας, εἰς ὅλους τοὺς εὐφυεῖς νόας, καὶ τρόπον τινὰ ἔγεινε κολλητικὸν καὶ μεταδόσιμον. Διὰ τοῦτο ὁ αἰὼν Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ', καθὸ αἰὼν τῆς ἀκμῆς τοῦ Γαλλικοῦ πολιτισμοῦ, κάμνει ἐποχὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνος τούτου, καθὼς ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τοῦ Αὐγούστου εἰς τὴν Ῥωμαϊκὴν, καὶ τῷόντι τὸ Γαλλικὸν ἔθνος ποτὲ δὲν ἀπέκτησε διαμιᾶςτόσους ἐνδόξους ἄνδρας, καθὼς ἐπὶ Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ'.

Ὁ Ῥιχελιεὺς ἔδιδεν ἤδη λαμπροτάτας αὐλικὰς ἑορτὰς, καθὼς ὑπῆρξε καὶ ὁ πρῶτος, ὅς τις ἐνταυτῷ εἰσήγαγε τακτικὰ δράματα κατὰ τὸν τρόπον τῶν παλαιῶν. Ἐπ' αὐτοῦ ἔγραφεν ὁ εὐφυὴς τραγῳδοποιὸς Πέτρος Κορνήλιος (γενν. 1606, ἀποθ. 1684) τὰς περιφημοτάτας τραγῳδίας του. Ὁ Μαζαρῖνος μετὰ τοῦτον ἐποίκιλε περισσότερον τὰς αὐλικὰς ἑορτὰς μὲ τὴν εἰσαγωγὴν τῆς Ἰταλικῆς Ὄπερας, διὰ τὴν ὁποίαν ἔφερε κατὰ πρῶτον ἀοιδοὺς ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Ἀλλ' ὅλα ἦσαν μηδὲν ὡς πρὸς τὴν ἄμετρον πολυτέλειαν, τὴν ὁποίαν ἐμεταχειρίζετο Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' εἰς τὰς ἑορτάς του, καὶ μάλιστα ὅσας ἔκαμνε διὰ τὰς παλλακάς του. Σώζονται μεγάλαι χαλκογραφίαι, ὅπου εἶναι ζωγραφημέναι καὶ μὲ ἔκτασιν περιγεγραμμέναι αἱ διάφοροι σκηνογραφίαι, οἱ χοροὶ τῶν ἀοιδῶν καὶ ὀρχηστρίδων καὶ ἀλληγορικῶν παντομιμιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο εἰς πᾶσαν μίαν ἑορτήν. Εἰς ὅλας παίζει ὁ βασιλεὺς πρῶτον πρόσωπον, νῦν μὲν ἥρωος, νῦν δὲ Θεοῦ, καὶ ὅλα ἀποβλέπουσιν εἰς τοῦτο, εἰς τὸ νὰ ὑμνήσουν τὸ μέγεθός του, τὴν σοφίαν του, τὸ ἀκαταμάχητόν του. Κανεὶς βασιλεὺς δὲν ἐκολακεύθη ποτὲ ἀφρονέστερα καὶ παχυλώτερα παρὰ τοῦτον. Ὀλίγοι ὅμως καὶ ἀγχινούστερα *), ἐπειδὴ καὶ οἱ ὀξυνούστα-

*) Πολὺ ὕστερ' ἀπὸ τὸν θάνατόν του εἶπεν ὁ Βολταῖρος περὶ αὐτοῦ: Si on le considère dans sa vie privée, on le voit bon fils, sans vouloir que sa Mère le guverne, bon mari

τοι ποιηταὶ ἐγίνοντο μέτοχοι τῆς κοινῆς μέθης. Εἰ τῶν συγγραμμάτων τοῦ Μολιέρου εὑρίσκεται πλῆθος ἱκανὸν συνταγμένων διὰ τοιαύτας ἑορτάς, καὶ ὁ Ῥακίνας ὀκτωκαιδεκαετὴς ὢν ἔγραψεν ᾠδὴν εἰς τὸν γάμον τοῦ βασιλέως καὶ δι' αὐτῆς ἔβαλε τὴν βάσιν τῆς μεταγενεστέρας τύχης του.

Ἤκουσε μίαν φορὰν, ἀκόμη νέος ὢν ὁ Λοδοβῖκος, ἐνῷ συνωμίλει μὲ τὸν Δοῦκα Σαντανιανοῦ, ὅτι ὁ Καρδινάλιος Ῥιχελιεὺς ἔστειλε δῶρα εἰς ἐξωτερικούς τινὰς γραμματισμένους, οἱ ὁποῖοι ἔγραψαν ἐγκώμια εἰς αὐτόν. Τοῦ ἤρεσε τοῦτο μεγάλως καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὸ μιμηθῇ, ἀλλὰ μὲ ἀντίστροφον τάξιν. Πρῶτον ἠθέλησε νὰ στείλῃ τὰ δῶρα, βέβαιος ὢν ὅτι τὰ ἐγκώμια θέλουν γενηθῆν αὐτόματα. Διὰ τοῦτο ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν λειτουργόν του καταγραφὴν τῶν μεγίστων γραμματισμένων, καὶ ὁ Διόννιος ἔγραψε περὶ τούτου εἰς τὰ ἔξω μέρη διὰ νὰ μάθῃ τοὺς λαμπροτάτους αὐτῶν λύχνους. Ἐσυνάχθησαν περίπου ἑξήκοντα ὀνόματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ δύω τρεῖς προφέσσορες τοῦ Ἀλτερδορφίου καὶ Ἑλμεσταδίου. Ὅλοι οὗτοι οἱ ἄνδρες ἐθαύμασαν, ὅταν ἔξαφνα ἔλαβαν ἐπιστολὰς τοῦ λειτουργοῦ Κολβέρτου, ὅπου ἐπαρακαλοῦντο νὰ συγχωρήσουν τὸν βασιλέα Λοδοβῖκον νὰ γείνῃ εὐεργέτης των, ἐνῷ δὲν ἔχει τὴν τύχην νὰ εἶναι κυριάρχης των. Πολλὰ ἐκ τούτων τῶν δώρων ἦσαν τόσον μεγάλα, ὥστε οἱ λαβόντες αὐτὰ ἠδυνήθησαν νὰ κτίσουν δι' αὐτῶν οἴκους. Ἄλλοι ἔλαβαν παντοτεινὰ σιτηρέσια. Ἡ ἐλευθεριότης αὕτη ἔφερε τὸ ἐπιθυμητὸν ἀποτέλεσμα. Οἱ πτωχοὶ γραμματισμένοι δὲν ἠδύναν-

même sans être jamais fidèle, bon père, bon maître, et toujours aimable avec dignidé. Καὶ εἰς ἄλλο μέρος: Un prince qui, ayant fait d'aussi grandes choses que lui, seroit encore simple et modeste, seroit le premier de rois et Louis XIV le second. Μένει εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ καταλάβῃ, ἂν αἱ κρίσεις αὗται συναριθμοῦνται μὲ τὰς ἐμφαινούσας ἀγχίνοιαν ἢ μωρίαν.

το νὰ εὕρουν ἱκανοὺς λόγους διὰ νὰ ἐπαινέσουν κατ' ἀξίαν τοῦτον τὸν παράδοξον γνώστην καὶ ὑπερασπιστὴν τῶν ἐπιστημῶν, ὡς πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Αὔγουστος καὶ ὁ Μαικήνας ἦσαν μηδὲν, καὶ εἰς δώδεκα διαφόρους πόλεις τῆς Ἰταλίας ἐδημοσιεύοντο ἐτησίως κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς γεννήσεώς του ἐγκώμια πομπώδη, τὰ ὁποῖα εὐθὺς ἀφοῦ ἐτυπόνοντο, ἐστοιχόνοντο λαμπρῶς καὶ ἐστέλλοντο εἰς τὰς Βερσαλίας.

Περιφημότατοι τῶν Γαλλικῶν γραμματισμένων καὶ τεχνιτῶν, οἵτινες ἐλάμπρυναν τὸν αἰῶνα ἐκεῖνον, εἶναι περίπου οἱ ἐφεξῆς.

Ῥηνάτος Καρτέσιος, γενν. 1596, ἀποθ. 1650. Μαθηματικὸς καὶ Φιλόσοφος τοῦ πρώτου μεγέθους. Οἱ Θεολόγοι, οἵτινες δὲν τὸν ἐκαταλάμβαναν, τὸν ἐκατηγόρησαν ὡς ἄθεον καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ εἰς τὴν ξενιτείαν.

Κλαύδιος Σαλμάσιος, γενν. 1588. ἀποθ. 1653. ἀνὴρ ἀρχαιομαθέστατος καὶ φιλολογώτατος, καυχώμενος ὅτι ἠδύνατο νὰ νικήσῃ κατὰ τὴν ἀρχαιολογίαν ὅλον τὸν ἄλλον γραμματισμένον κόσμον. Καὶ αὐτὸς ἐσκανδάλιζε τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς, καὶ διέτριψε τὸ μέγιστον μέρος τῆς ζωῆς του εἰς τὴν Ὀλλανδίαν.

Ἰωάννης Δομίνικος Κασσίνιος (1625 — 1712) περίφημος ἀστρονόμος, τὸν ὁποῖον ἐπροσκάλεσεν ὁ Κόλβερτος ἐξ Ἰταλίας εἰς Παρισίους, ὅπου ἐκτίσθη δι' αὐτὸν τὸ πρῶτον ἀστεροσκοπεῖον.

Χριστιανὸς Οὐϊγένιος (1629 — 1695) ἀντίζηλος τοῦ προτέρου, προσκαλεσθεὶς εἰς Παρισίους ἀπὸ τὴν Ὀλλανδίαν. Εἶναι εὑρέτης τῶν δι' ἐκκρεμοῦς ὡρολογίων καὶ φανερωτὴς τοῦ πρώτου δακτυλίου καὶ τῶν δορυφόρων τοῦ Κρόνου.

Πέτρος Γασσένδιος (1592 — 1656) ἐπίσης μέγας φυσικὸς καὶ ἀστρονόμος.

Ἄννα Δακιερία, γεννημένη Λεφέβρα (1651 —

1720) ἐξέδωκεν, ἐξήγησε καὶ μετέφρασε μετὰ τοῦ ἀνδρός της μὲ στίχημα παλαιοὺς Κλασικούς.

Πέτρος Βάϋλος (1647 — 1706), εὐφυὴς ἱστορικὸς, φιλόσοφος καὶ κριτικὸς, ἔζησε μετὰ ταῦτα εἰς Ὀλλανδίαν, ὅπου ἔλαβε διδασκαλικὴν καθέδραν εἰς Ῥοτέρδαμον. Τὸ περίφημόν του Dictionaere historique et critique εἶναι σύγραμμα πλῆρες πολυμαθείας καὶ μεγάλης ὀξυνοίας. Βάσις τῆς φιλοσοφίας του ἦτο τὸ τῶν Σκεπτικῶν δόγμα.

Λοδοβ. Βουρδαλούϊος (1632 — 1704), Ἰωαν. Βαπτ. Μασσιλὼν, ἐπίσκοπος Κλαρομοντίου (1663 — 1742) καὶ Ἐσπρίτιος Φλεχιέρος (1632 — 1710), ἐπίσκοπος Ῥημῶν, τρεῖς Ἰησουῖται καὶ περίφημοι ἱεροκήρυκες. Καὶ Ἰάκωβος δὲ Βενίγνος Βοσσουέτιος, ἐπίσκοπος Μετῶν (1627 — 1704) ἔκαμε κατὰ πρῶτον τὴν τύχην του διὰ τῆς εὐφραδείας, τὴν ὁποίαν ἐφεξῆς ἐμεταχειρίσθη εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς ἱστορίας. Αἱ πρῶται διδαχαί του, τὰς ὁποίας ὡμίλησεν ἔμπροσθεν τῆς αὐλῆς τὸ 1662 ἔτος, εὐηρέστησαν τόσον, ὥστε ὁ νέος βασιλεὺς τὸ ἐνόμισε τιμήν του νὰ συγχαρῇ δι' ἰδίας του ἐπιστολῆς τὸν πατέρα τοῦ ῥήτορος διὰ τοιοῦτον υἱόν. Ἡ ὑπόληψις καὶ αἱ τιμαί του ηὔξαναν ἔκτοτε περισσότερον. Πλήρης φιλοδοξίας καὶ ὑποκρίσεως ἐπροσπάθησε νὰ ἑλκύσῃ πάλιν τοὺς Προτεστάντας εἰς τὸν κόλπον τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ μὲ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἔστειλε πολλὰ βιβλία εἰς τὸν κόσμον, ὅπου ἡμερότης καὶ σοφιστεία καὶ λαμπρὰ ῥητορεία συνάπτονται θαυμασίως.

Μὲ πάντη ἴδιον καὶ ἥμερον τρόπον τῆς ῥητορικῆς διέπρεψεν ἄλλος τις ἐκκλησιαστικὸς, τοῦ ὁποίου ὁ χαρακτὴρ ἐμπορεῖ νὰ συγκαταριθμηθῇ μὲ τοὺς εὐγενεστάτους καὶ προσφιλεστάτους, ἀφ' ὅσους γνωρίζει ἡ ἱστορία: Φραγκῖσκος Φενελὼν (1651 — 1715) ἀρχιεπίσκοπος Καμεράκου καὶ πρώην ἀνατροφεὺς τῶν νεωτέρων βασιλικῶν πριγκίπων. Ὀλίγα βιβλία ἀνε-

γνώσθησαν τόσον γενικῶς, ἐτυπώθησαν τόσον συχνῶς καὶ ἐμεταφράσθησαν εἰς τόσας γλώσσας, ὅσον ὁ Τηλέμαχός του, ἠθικὴ μυθιστορία, εἰς τὴν ὁποίαν κατοπτρίζεται καθαρωτάτη καρδία μὲ γλῶσσαν εὐγενῆ. Καὶ ὅμως τὸ βιβλίον τοῦτο εἵλκυσεν ἐναντίον του τὴν δυσμένειαν τοῦ βασιλέως. Ἐνόμισαν ὅτι εὕρηκαν εἰς αὐτὸ εἰκόνας τῆς αὐλῆς τῶν Βερσαλιῶν. Ἰδομενεὺς φιλόδοξος καὶ ἡδυπαθὴς ὅτι ἦτο ὁ Λοδοβῖκος· σκληρὸς, ὑπερήφανος, καὶ φθονερὸς Πρωτεσίλαος ὁ Μαρκέσιος Λοβόϊος κτλ. Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δι' αὐτὸ τοῦτο εὕρηκεν ἡ βίβλος πολλοὺς ἀναγνώστας. Ἓν συγχρόνως δημοσιευθὲν σύγγραμμα αἱ Letres provinciales τοῦ Πασκαλίου ζωγραφίζει τὴν ὀλέθριον ἠθικὴν τῶν Ἰησουϊτῶν μὲ τὰ ὅπλα τῆς εἰρωνείας καὶ τῆς σοβαρότητος, καὶ εἶναι γραμμένον εἰς ἐξαίρετον γλῶσσαν. Ἔγεινε δὲ καὶ τοῦτο ἐθνικὸν βιβλίον.

Ἐὰν οἱ εἰρημένοι ἐξαίρετοι ῥήτορες καὶ οἱ λοιποὶ ἀγαθοὶ πεζογράφοι ἐσχημάτισαν ἐπισήμως τὸ πνεῦμα καὶ τὴν γλῶσσαν τῶν Γάλλων, ἔδωκαν ὅμως καὶ οἱ συγχρόνως ἀκμάσαντες ποιηταὶ εἰς τὴν ποιητικὴν ὕψωμα ἄγνωστον μέχρι τοῦδε. Τὸ λαμπρότατον μέρος τῆς Γαλλικῆς ποιήσεως εἶναι ἡ τραγῳδία, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπὶ Λοδοβίκου τοῦ ΙΔ΄ ἀπήλαυσαν τὴν μεγίστην φήμην οἱ προειρημένοι Κορνήλιος καὶ Ῥακίνας (1639 — 1699). Μονομερὴς αἴσθησις τοῦ καλοῦ καὶ παρεξήγησις τῶν Ἑλλήνων ἐφυλάκωσαν τὴν Γαλλικὴν τραγῳδίαν εἰς τὰ δεσμὰ ἀκάμπτου τινὸς συναρμογῆς καὶ ἀναγκαστικῶν κανόνων, καὶ τῆς ἐστέρησαν μαζὴ μὲ τὴν εὐρυχωρίαν καὶ τὸ νὰ ἐνεργῇ μεγίστως εἰς τὴν καρδίαν. Ἀλλ' ἐντὸς τῶν αὐτογνωμονικῶν τούτων συνόρων καὶ μ' ὅλον τὸν ἀντίστροφον δρόμον ἔδειξαν οἱ δύω ἐκεῖνοι ποιηταὶ δραματικὸν προτέρημα, καὶ βοηθούμενοι ἀπὸ λαμπρὰν τινὰ ῥητορικὴν, ἐξω-

γράφησαν τὰ πάθη μὲ πολλὴν καὶ ἐκπληκτικὴν συχνάκις δύναμιν.

Χωριστὴν ἀνάμνησιν ἀξίζει βέβαια ἐδῶ ὁ περίφημος Μολιέρος, ὁ πατὴρ τῆς Γαλλικῆς κωμῳδίας (1620 — 1673). Ὠνομάζετο οὗτος κυρίως Ἰωάννης Βαπτιστὴς Ποκυελῖνος, καὶ ἦτο υἱὸς ἑνὸς Παρισινοῦ ταπητοποιοῦ, ὅς τις ἤθελε νὰ τὸν διδάξῃ τὴν αὐτὴν τέχνην, ὅταν ηὐξήθη. Ἀλλ' ὁ ἐκ μητρὸς πάππος του, καθ' ὑπερβολὴν φιλοθέατρος, εὐθὺς ἀφοῦ τὸν ἐπῆρε μαζή του δὶς εἰς τὸ ξενοδοχεῖον τῆς Βουργονδίας, ὅπου τότε ἐγίνοντο θεατρικαὶ παραστάσεις, καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ παιδὸς ἠνοίχθη νέος κόσμος, καὶ ἡ διατριβή του εἰς τοῦ πατρός του τὸ ἐργοστάσιον τοῦ ἔγεινεν ἀηδής. Ὁ πατὴρ δυσαρεστημένος ἐλογομάχησε μίαν φορὰν περὶ τούτου μὲ τὸν γέροντα πάππον, καὶ τὸν ἠρώτησε: θέλεις νὰ κάμῃς τὸν παῖδα ὑποκριτὴν κωμῳδίας; — „Διὰ τί ὄχι; ἀπεκρίθη ἐκεῖνος. Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ γείνῃ Βελλερόσιος!“ (οὕτως ὠνομάζετο ὁ περιφημότατος ὑποκριτὴς τῶν καιρῶν ἐκείνων). Οἱ λόγοι οὗτοι ἔκαμαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν εἰς τὸν παρόντα παῖδα, ὅς τις γενόμενος τολμηρότερος διὰ τῆς βοηθείας τοῦ πάππου, ἐφανέρωσεν εὐθὺς μετὰ τοῦτο εἰς τὸν πατέρα του ἐθελουσίως, ὅτι δὲν ἔχει κλίσιν νὰ γείνῃ ταπητοποιὸς, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε μετὰ δακρύων νὰ τὸν ἀφήσῃ νὰ σπουδάξῃ. Μετὰ πολλοὺς λόγους τοῦ πάππου ἔγεινε τελευταῖον ἡ δέησίς του αὕτη, καὶ ὁ νέος Ποκυελῖνος ἐστάλθη εἰς τὸ Ἰησουϊτικὸν σχολεῖον τοῦ Κλαρομοντίου, ὅπου ἐδιδάχθη παλαιὰς γλώσσας, φιλοσοφίαν καὶ νομικὰ, καὶ ἐγνωρίσθη μὲ πολλοὺς ὀξύνοας ἄνδρας. Μετὰ τὴν τελείωσιν τῆς σπουδῆς του, ἐνῷ εἶχε κατὰ νοῦν νὰ γείνῃ δικολόγος. ὡδοιπόρησεν ἡ αὐλὴ εἰς Ναρβόναν (1641), καὶ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν συνωδοιπόρησε καὶ αὐτὸς μὲ τοὺς ἀνθρώπους τοῦ βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἠνωχλοῦντο ἀπὸ τὸ μάκρος τοῦ χρόνου εἰς τὴν μικρὰν

πόλιν, ἔβαλαν κατὰ νοῦν νὰ καταστήσουν μικρόν τι θέατρον. Κανεὶς δὲν ἐφάνη ἐπιμελέστερος εἰς τοῦτο παρὰ τὸν νέον Ποκυελῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐξύπνισε τώρα μὲ διπλῆν δύναμιν ἡ ἐκ παιδὸς φανεῖσα κλίσις του. Ἔβαλε τόσην ἐνέργειαν καὶ εὐταξίαν εἰς τὰ μικρὰ ταῦτα παιγνίδια, καὶ διέπρεψε καὶ αὐτὸς εἰς τὴν σκηνὴν διὰ τοῦ σχήματος καὶ τῆς εὐπρεπείας καὶ τοῦ κωμικοῦ προτερήματός του τόσον, ὥστε οἱ ἄλλοι μετὰ χαρᾶς τὸν ἐγνώρισαν διδάσκαλόν των. Δὲν ἠγάπα τὴν τραγῳδίαν, καὶ διὰ τὰ ἡρωϊκὰ πρόσωπα δὲν εἶχεν ἡ φωνή του ἱκανὸν ἦχον καὶ ἀξίαν, μ' ὅλον ὅτι καθ' ὅλα τὰ ἄλλα ἦτο τόσον σοβαρὸς καὶ εὐγενὴς, ὥστε δυσκόλως ἠδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ, ὅτι ἦτο οὗτος ὁ πρῶτος κωμικὸς τῆς Γαλλίας.

Ἐπιστρέψας εἰς Παρισίους ἐνεθαῤῥύνθη παντοδαπῶς νὰ μὴ ἀμελήσῃ τὸ ὡραῖον του προτέρημα. Διὰ τοῦτο καὶ ἐσύναξε τῳόντι, ἐναντίον τῆς θελήσεως τοῦ πατρός του, μικρὰν ἑταιρίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐπαρίστανε κωμικὰ ποιήματα εἰς τὸ προάστειον ἅγ. Γερμανὸν, καὶ ἐλάμβανε τὰ θεωρικὰ, καὶ ἐπειδὴ τότε ἔλειπαν ἀκόμη Γαλλικαὶ κωμῳδίαι ὑποφερταὶ, ἀνέλαβεν αὐτὸς τὴν φροντίδα νὰ ἐπεξεργασθῇ πολλὰ Ἰταλικὰ καὶ Ἱσπανικὰ ποιήματα διὰ τὴν σκηνήν του. Μὲ τοῦτο τὸ μέσον ἔγεινεν ἱκανὸς νὰ ποιήσῃ καὶ ἰδικάς του κωμῳδίας, ἐκ τῶν ὁποίων ἐθαυμάσθησαν ἐξαιρέτως ὁ Ταρτοῦφος, ὁ Μισάνθρωπος, ὁ Φιλάργυρος κτλ. Διὰ νὰ μὴ σκανδαλίζῃ πλέον τὴν οἰκογένειάν του ἀφῆκε τὸ ὄνομά του κατὰ τὴν συνήθειαν ὅλων σχεδὸν τῶν τότε ὑποκριτῶν, καὶ ἔπλασε τό: Μολιέρος. Εὐγενὴς, καθὼς τινὲς νομίζουσι, δὲν ἦτο.

Ὁ μεγαλήτερος ὑπερασπιστής του εἰς Παρισίους ἦτο ὁ πρίγκιψ Κόντιος, ἀδελφὸς τοῦ περιφήμου Κονδαίου. Ὅταν οὗτος ὑπῆγεν εἰς τὸ κυβερνεῖόν του εἰς Λαγγουεδοκίαν (1653), τὸν ἐπροσκάλεσε νὰ ὑπάγῃ με-

τὰ τῆς ἑταιρίας του εἰς Βλιτέρας, καὶ νὰ παίζῃ ἐκεῖ. Ὁ Μολιέρος ἀπέκτησεν ἐκεῖ μέγαν ἔπαινον καὶ ποιητοῦ καὶ ὑποκριτοῦ. Ὅταν δὲ τὸ 1657 ἔτος ὑπέστρεψεν εἰς Παρισίους, ἡ φήμη του ἐστερεώθη τόσον, ὥστε ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τὸν ἔκαμεν διευθυντὴν τοῦ αὐλικοῦ του θεάτρου, καὶ κατὰ τὴν 24 Ὀκτωβ. τὸν ἔβαλε νὰ παίξῃ κατὰ πρῶτον ἔμπροσθεν ὅλης τῆς αὐλῆς. Τὸν Αὔγουστον 1665 τὸν ἐπῆρε τελευταῖον ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν ὑπουργίαν του καὶ τοῦ ἔδιδεν ἐτησίως 1000 λίτρας. Τὰ ποιήματά του ὅμως τοῦ ἔδιδαν τόσα, ὥστε τὸ ἐτήσιον κέρδος του ἀνέβαινεν εἰς 30,000 λίτρας. Εἶναι ὅμως μέγας ἔπαινός του, ὅτι οὔτε ἐτίμα μεγάλως τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα ἀγαθὰ, οὔτε τὰ κατηνάλισκεν ἀναξίως καὶ ἀσώτως, καὶ εἶναι πολλὰ ὡραία ἡ ἁρμονία, ὅτι ὁ εὐφυέστατος ζωγράφος τῶν διεφθαρμένων ἠθῶν τοῦ χρόνου ἐκείνου ἐπαρίστανεν εἰς τὴν ζωήν του τὴν εἰκόνα νηφαλιωτάτου, τιμιωτάτου καὶ εὐτακτοτάτου ἀνδρός.

Μετὰ τὸν Μολιέρον ὀνομάζομεν ἀκόμη τρεῖς ποιητὰς, Κυϊναῦλτον (1635 — 1688), Λαφονταῖνον (1621 — 1695) καὶ Βοϊλὼν (1636 — 1711). Ὁ πρῶτος ἔγραψεν ἐξαίρετα μελοδράματα. Ὁ Λαφονταῖνος, ὁ γνωστὸς μυθογράφος, ἦτο ἐπίσης ἁπλοῦς εἰς τὴν ζωήν του, καθὼς καὶ εἰς τὰ συγγράμματά του, καὶ τοῦτο ἦτο βέβαια αἰτία, ὅτι εἰς αὐτὸν ἐκ τοῦ κέρατος τῆς Ἀμαλθείας, τὸ ὁποῖον ἐκένονεν ὁ λαμπρὸς Λοδοβῖκος εἰς τοὺς εὐφυεῖς ἄνδρας τῆς μητροπόλεώς του, ὀλίγον τι ἔπεσεν εἰς αὐτὸν μεταγενεστέρως. — Ὁ Βοϊλῶς ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς Γαλλικοὺς τεχνογράφους πατὴρ τῆς αἰσθητικῆς κρίσεως εἰς τὴν ἐθνικήν των ποίησιν. Τοῦτο εἶναι ἀληθινὸν μόνον διὰ τὴν ἀποβολὴν ἀξιογελάστων τινῶν, τὰ ὁποῖα ἐκατακωμῴδησεν. Εἰς δὲ τὴν ἀληθινὴν οὐσίαν τῆς ποιητικῆς τόσον ὀλίγον εἰσεχώρησεν, ὥστε ἡ ἰδική του συνίσταται ἀπὸ μόνον καλοὺς στίχους καὶ ἀπὸ καθαριό-

τητα τῆς λέξεως, καὶ ἡ κυριότης τῶν ξηρῶν θεωριῶν του ἐνήργησε βλάβην μᾶλλον καὶ ἐμπόδιον εἰς τὴν Γαλλικὴν ποίησιν.

Προσέτι ἡ ζωγραφία καὶ ἡ ἀγαλματοποιητικὴ εἶχαν εἰς τὴν Γαλλίαν τὸν χρυσοῦν των αἰῶνα ἐπὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν Λοδοβίκου ΙΓ', καὶ ἐπὶ Λοδοβίκου ΙΔ'. Εἰδήμονες τῆς ζωγραφικῆς τιμῶσιν ἀκόμη καὶ τώρα τὰ ἀξιόλογα πονήματα τοῦ Νικόλα Πουσαίνου, Λεσουέρου καὶ Λεβρύνου, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύω πρῶτοι ἐζωγράφουν κατὰ τὸν ὑψηλὸν καὶ εὐγενῆ χαρακτῆρα τοῦ Ῥαφαήλου, ἐνῷ ὁ τρίτος ἠκολούθησε περισσότερον τὴν σχολὴν τῶν Καρακκίων. Νομισματοποιοὶ καὶ λιθοξόοι, ἀγαλματοποιοὶ καὶ ἀρχιτέκτονες ἡμιλλῶντο νὰ διαιωνίσουν τὸ κλέος τοῦ βασιλέως των μαζὴ μὲ τὸ ἰδικόν των. Μ' ὅλον ὅτι εἰς ἀπρόληπτον βλέμμα τὰ ἔργα των δὲν ἦσαν εἰμὴ διορθώσεις τῆς πεσούσης τῶν Ἰταλῶν τέχνης, μ' ὅλον τοῦτο τὰ οἰκοδομήματα τῶν Βερσαλιῶν, τῆς Μαρλίας, τοῦ Τριανοῦ κτλ. τὸ μὲν διὰ τὰ ἔξοχα προτερήματα τῶν τεχνιτῶν, τὰ ὁποῖα ἡμιλλῶντο περὶ τῶν ἀριστείων, τὸ δὲ διὰ τοὺς ἐξαισίους ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἐγίνοντο ὑπὲρ τῆς τέχνης, μένουσι πάντοτε ἐπισημότατα. Λογαριάζονται, ὅτι μόνον εἰς οἰκοδομὴν τῶν παλατίων ἀπὸ τοῦ 1674 ἕως τοῦ 1690 ἔτους ἐξωδεύθησαν ἑκατὸν πεντήκοντα ἑπτὰ μιλιόνια λιτρῶν. Ὁ κῆπος τῶν Βερσαλιῶν μὲ τὰ σπήλαιά του, τὰς ἀναπηδητικὰς πηγὰς, ἀγάλματα καὶ ἄλλα οἰκοδομήματα ἐθεωρεῖτο πολὺν καιρὸν ὡς θαυματούργημα τοῦ νεωτέρου κόσμου, καὶ ὁ Λερόττιος, ἄνθρωπος μὲ παράδοξα προτερήματα, ὁ κτίστης τούτου, ἔγεινε δημιουργὸς νέας κηπουρικῆς τέχνης, ἥτις παρευθὺ ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ ἔχει τῳόντι τόσα καλὰ, ὥστε δικαίως θαυμάζεται ἕως τὴν σήμερον καὶ εἰς πολλὰ γίνεται παράδειγμα νέων κήπων. Ὁ Κόλβερτος καὶ κατόπιν αὐτοῦ ὁ Λοβόϊος ἐφεύρισκαν καὶ εἰς τοῦτο νέα

σχέδια διὰ νὰ ἀπασχολῶσι τὸ ἀνήσυχον φρόνημα τοῦ Λοδοβίκου, καὶ φροντίζοντες πάντοτε νὰ τὸν εὐφραίνουν δὲν ἄφιναν ἡμέραν νὰ περάσῃ χωρὶς νὰ τὸν ἐξαφνίζουν δι' ὁποιασδήποτε ὡραίας ἀπολαύσεως, ἢ δι' ἀγγελίας, ἥτις ἐκολάκευε τὴν κενοδοξίαν του.

Καὶ ἡ πόλις τῶν Παρισίων ἐκαλλωπίσθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του μὲ πλῆθος νέων οἴκων· εἰς πολλὰ μέρη ἐστρώθη τακτικῶς μὲ λίθους, καὶ εἰσήχθη ὁ τῆς νυκτὸς διὰ φαναρίων φωτισμός. Τὸ ἁμαξηλατεῖν ἀποκατεστάθη γενικὴ συνήθεια, καὶ τότε εὑρέθησαν τὰ ἀπὸ λωρίων κρεμάμενα ἁμάξια μὲ ὑάλινα παράθυρα, τὰ ὁποῖα μ' ὅλην τὴν χονδρότητά των ἦσαν ὡς πρὸς τὰ πρώην ὀκτωκάθεδρα ἁμάξια πολὺ κομψὰ καὶ ὡραῖα. Καὶ ὁ τότε δὲ ἱματισμὸς διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὸν σημερινόν. Ἔνδυμα, μὲ τὸ ὁποῖον αὐλικὸς τοῦ Λοδοβίκου ΙΔ΄ ἠδύνατο νὰ ἐκπλήξῃ ὅλας τὰς δεσποίνας τοῦ παλατίου, ἤθελε προξενήσειν τώρα εἰς τὸ θέατρον, τοὐλάχιστον ἔξω τῆς Γαλλίας, ἄσβεστον γέλωτα (ἂς φαντασθῇ καθεὶς τὰς τρομερὰς φενάκας, καὶ τὰ χωρίσματα τῶν φρακίων καὶ βεστῶν), καὶ μία σημερινὴ δέσποινα θεωρεῖ τὸ ἔνδυμα, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ κυρὰ Μοντεσπὰν ἔκαμνεν ὅλας τὰς ὡραίας νὰ σκάζουν ἀπὸ τὸν φθόνον των, ὡς ὑπερβολὴν ἀσχημίας.

Ἐξαιρέτως εὐδοκίμησαν οἱ Γάλλοι ἐπὶ Λοδοβίκου ΙΔ΄ εἰς τὰς τέχνας, αἱ ὁποῖαι ἀποβλέπουσι τὴν ὠφελίμην ἐκτέλεσιν τῶν πολέμων. Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πολιορκητικῆς καὶ ὀχυρωτικῆς τέχνης θέλει ζήσειν αἰωνίως τὸ ὄνομα τοῦ Βωβανίου. Κατὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν πυροβολίαν, καὶ ἐπ' ἀληθείας εἰς ὅλην τὴν πολεμικὴν τέχνην ἔγειναν οἱ Γάλλοι τόσον πολὺ διδάσκαλοι τῶν ἄλλων ἐθνῶν, ὥστε καὶ τώρα ὅλαι αἱ τεχνικαὶ λέξεις, καὶ ἐπ' ἀληθείας ὅλα τὰ ὀνόματα τῶν ὅπλων, τῶν στρατιωτικῶν ἀξιωμάτων, τῶν γυμνάσεων ἔμειναν Γαλλιστὶ εἰς πολλὰ ἔθνη. Τότε ἐγεννήθησαν κατὰ πρῶτον πολεμικὰ σχολεῖα, ὁμοιω-

μορφίαι στρατιωτικῶν ἐνδυμάτων κτλ. Ὁ Λοδοβῖκος εἶχε τελευταῖον εἰς τοὺς πόδας στρατὸν 400,000 ἀνθρώπων, καὶ στόλον, ὅστις ἠδύνατο νὰ ἀντιπαραταχθῇ μὲ τὸν Ἀγγλικὸν καὶ Ὀλλανδικόν. Πλοῖα πολεμικὰ ἠριθμοῦντο τὸ 1631 ἔτος 190. Ἡ ἀξία τοῦ Κονσταύλου ἐξέλειψεν ἤδη πρὸ τοῦ καιροῦ του.

Λεπτομερὴς περιγραφὴ τῶν ἠθῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου δὲν ἐμπορεῖ νὰ μᾶς δώσῃ εὐφρόσυνον εἰκόνα. Εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐνήργει ἀκόμη ἡ θρησκεία ἐσωτερικὴν ἀποστροφὴν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, μ' ὅλον ὅτι ἡ γενικὴ πτωχεία καὶ ἡ κακὴ νομοθεσία τὸ ἐσυνήργει πάλιν ἰσχυρότατα. Εἰς τὴν μητρόπολιν ἡ ἀσωτία καὶ ἡ παραλυσία ἐλογίζοντο ὡραῖοι τόνοι, φαρμακοδοσίαι ἦσαν ἐντελῶς συνειθισμέναι, καὶ καθὼς Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' ἐπάτει φανερὰ μὲ τοὺς πόδας τὴν σεμνότητα καὶ τὴν γαμικὴν πίστιν, οὕτως ἤρχισαν καὶ οἱ πρόκριτοι νὰ καταγελοῦν τὰς ἀρετὰς ταύτας ὡς παλαιὰς προλήψεις. Ὑπανδρευμέναι δέσποιναι ἔφεραν δημοσίως τοὺς ἔρωτάς των εἰς κοινὴν θέαν, καὶ ἦσαν διδασκάλαι εἰς τὴν ἀναισχυντίαν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ περίφημος Νινὼν de l'Enclos, ἡ Γαλλικὴ Φρύνη ἡ Λαῒς (1615 — 1666) φαίνεται τιμιωτάτη τῶν περιφήμων γυναικῶν τοῦ αἰῶνος της, ἐνῷ ἐξεύρουσα τὴν ἰδίαν ἑαυτῆς ἀστασίαν, δὲν περιεπλέχθη ποτὲ εἰς γάμον διὰ νὰ μὴ παραβῇ τοὐλάχιστον τὸ καθῆκον της. Ὅτι αὕτη ἡ ὡραία δέσποινα διὰ τῆς χάριτος, εὐστροφίας καὶ ζωηρότητος τοῦ πνεύματός της ἐσυνάθροιζεν ὁλόγυρά της πάντοτε μικρὰν, ἐκλεκτὴν αὐλὴν, ὅτι τὸ ὀξὺ τοῦτο πνεῦμα της ἔδιδεν εἰς τὸ σῶμα της, καὶ ὀγδοηκονταετοῦς γενομένης, μέγα τι ἀγλάϊσμα, καὶ ὅτι εἰς τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος της μὲ τὰ θέλγητρά της ἔκαμεν αὐτόχειρα φονευτὴν τὸν ἴδιόν της υἱὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔκρυπτε τὴν γέννησίν του, εἶναι ὅλα γνωστά.

Γ'. ΑΓΓΛΟΙ.

1. Κατάστασις τοῦ βασιλείου ἐπὶ Ἰακώβου Α'.

(1603 — 1625).

Πόσον δυσαρεστημένους ἀφῆκε μὲ τὴν κυβέρνησίν του ὁ υἱὸς τῆς δυστυχοῦς Μαρίας Στουάρτ τοὺς Ἄγγλους, εἴπαμεν ἤδη εἰς τὸν πρότερον τόμον τοῦ συγγράμματος τούτου. Τὸ ἄξιον καὶ καρδιακὸν τοῦτο ἔθνος, τὸ ὁποῖον ὑπὸ ἰσχυροὺς βασιλεῖς ἐνέπνευεν εἰς τοὺς γείτονάς του φόβον καὶ σέβας, ἔπρεπε νὰ βαστάζῃ μὲ ἀγανάκτησιν τὸν ζυγὸν βασιλέως, ὅς τις ἔκαμνεν ἀντίστροφα βήματα, ἔδειχνε δεσποτικὴν ἀλαζονείαν χωρὶς ἐσωτερικὴν ἀξίαν, καὶ κατεδαπάνα τὰ εἰσοδήματα τοῦ βασιλείου εἰς ἀναξίους ἀγαπητούς του. Ἐρρίκου τοῦ Η' ἢ τῆς Ἐλισάβετ τὰς προσβολὰς κατὰ τῶν δικαίων τοῦ κοινοβουλίου ὑπέφεραν βέβαια ἀπὸ ἔμφυτον σέβας πρὸς τὴν μεγαλειότητα· τώρα τοὺς ἦλθε κατὰ νοῦν, ὅτι εἰς τὸ κοινοβούλιον ἀνήκει ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία, καὶ ἐπεθύμουν τόσον περισσότερον νὰ τὸ ἐκτελέσωσιν, ὅσον ἔβλεπαν, ὅτι λειτουργὸς, ὅς τις συχνάκις ἐχρεώστει τὸ ἀξίωμα εἰς τὴν εὐμορφίαν του, καὶ ὅς τις ὄχι σπανίως ἐξ εὐτελεστάτης καταστάσεως ἐγίνετο πιστὸς τοῦ ἡγεμόνος, ἔδιδε νόμους εἰς τοὺς ὑψηλοὺς πατρικίους τῆς Ἀγγλίας καὶ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ ἔθνους. Τί ἄραγε ἐχρησίμευε τὸ κοινοβούλιον, ἐὰν μυστικὸν πρόσταγμα τῆς ὑψηλῆς ἐπιτροπίας ἢ τοῦ ἀστρῴου θαλάμου (δύω συναρχίαι, αἱ ὁποῖαι ἐδούλευαν τὴν αὐτογνωμίαν τοῦ βασιλέως) ἠδύνατο νὰ φυλακώσῃ χωρὶς ἐξέτασιν τοὺς προκρίτους καὶ νὰ δημεύσῃ τὰ τῶν πλουσίων; Εὐκολοκίνητον ἦτο τὸ πλῆθος τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀργῶν. Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰς τέχνας καὶ

τὰ ἐργόχειρα ἦτο τότε πολὺ κατωτέρα τῆς Γαλλίας καὶ Ὀλλανδίας. Τὴν ἐμπορίαν τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Ἀμερικῆς εἶχαν πνίξειν ὁλοτελῶς οἱ Ὀλλανδοὶ, καὶ ἡ Ἀγγλία ἠρίθμει τότε μόλις 10,000 ναύτας ὅλους μαζή. Τὸ Λονδίνιον εἶχεν ἀκόμη ξυλίνους οἴκους, καὶ δὲν ἦτο ὅλον λιθόστρωτον.

Ὁ ἀγὼν, τὸν ὁποῖον ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσῃ ἡ βασιλικὴ δύναμις μὲ τὸ κοινοβούλιον, ἦτο διὰ τὸν πρῶτον πολὺ δύσκολος, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς δὲν ἠδυνήθη, καθὼς εἰς τὴν Γαλλίαν, νὰ εἰσάξῃ φορολογικὸν σύστημα κρεμάμενον ἀπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ κοινοβούλιον εἶχε τὸ δίκαιον νὰ ἀποφασίζῃ τὴν φορολογίαν. Ὁ βασιλεὺς ἐλάμβανεν ἐτησίως 450,000 λίτρας στερλιγγίων εἰσόδημα ἀπὸ μονοπωλεῖα, ποινὰς, τελώνια καὶ κτήματα τοῦ στέμματος. Τὰ ἔκτακτα εἰσοδήματα ὅλης τῆς κυβερνήσεως τοῦ Ἰακώβου ἠριθμήθησαν 2,200,000 λίτραι. Μὲ ταῦτα ὅμως εἰς καιρὸν πολέμου δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποκτήσῃ μέγα στράτευμα, καὶ εἰς εἰρήνην νὰ μισθόνῃ ἱστάμενον οὐδὲ νὰ τὸ συλλογισθῇ ἠδύνατο.

Τρίτον στοιχεῖον εἰς τοὺς ἀναβρασμοὺς τούτους ἦτο τὸ τριπλοῦν τῆς θρησκείας σχίσμα (Ἐπισκοπικοὶ, Καθολικοὶ, Καθαριανοὶ) (ἴδε Τόμ. Ζ΄, σελ. 191), τὸ ὁποῖον ἐμεταχειρίζοντο οἱ Ἄγγλοι μὲ μέγιστον κέρδος. Οἱ Καθαριανοὶ ἤλπιζαν κατ' ἀρχὰς ἀπὸ τὸν ἐν Σκωτίᾳ παιδευθέντα βασιλέα χωριστὴν ὑπεράσπισιν, ἠπατήθησαν ὅμως. Ἡ τοῦ Πρεσβυτεριανοῦ κλήρου κλίσις πρὸς τὴν δημοκρατίαν τοῦ ἦτο κακὸν ἀνυπόφορον· τὸ πεῖσμα καὶ ἡ ἐναντιότης των καταφρόνησις τῆς βασιλικῆς ἀξίας του. Διὰ νὰ τὴν διατηρήσῃ ἐνόμιζε τόσον ἀναγκαίαν τὴν ἐπισκοπικὴν σύστασιν, ὥστ' ἐσυνείθιζε νὰ λέγῃ: οὐδεὶς ἐπίσκοπος, οὐδεὶς βασιλεύς. Ἡ σκληρότης τοῦ διωκτικοῦ πνεύματος δὲν εἶχε φθάσειν ἀκόμη τὸ τέλος της. Ἐπὶ Ἰακώβου ἐκάησαν δύω Ἀρειανοὶ, καὶ ἕνας ἄθλιος παράφρων, ὅς-

τις ἐνόμιζε τὸν ἑαυτόν του ἅγιον πνεῦμα, ἔπαθε τὴν αὐτὴν τύχην. Πολλοὶ Καθολικοὶ καὶ Πρεσβυτεριανοὶ, καταδιωκόμενοι ἀπὸ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐκκλησίαν, μετέβαιναν εἰς Βιργινίαν καὶ ἐφύτευαν ταβάκον, καὶ πρὸς ὑποστήριξίν των ἐσυστήθη τὸ πρῶτον λαχεῖον εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Εἴκοσι λίτρας στερλιγγίων ἐχρεώστει νὰ πληρόνῃ, ὅς τις τέσσαρας ἐβδομάδας δὲν ὑπήγαινεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, καὶ κἀνεὶς ὀρθόδοξος δὲν τὸ ἔκρινεν ἄδικον, ἐπειδὴ οἱ Ἄγγλοι καὶ οἱ Σκῶτοι τὴν φοίτησιν εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐνόμιζαν ὕπατον ἀγαθὸν, καὶ κἀνεὶς δὲν ἐπίστευεν ἄλλον πρὶν μάθῃ ὅτι εἶναι φίλος τῆς ἐκκλησίας.

---

2. Κάρολος Α'.

(1625 — 1649).

Ὁ τοῦ Ἰακώβου Α' υἱὸς καὶ διάδοχος Κάρολος Α', ἦτο ἀξιοπρεπὴς τὸ ἐξωτερικὸν, ἐπροσφέρετο μὲ σοβαρότητα, καὶ εἶχε μέτρια φρονήματα. Ἐὰν ἦτο ἰδιώτης, ἤθελεν ἀπολαύσειν εὐτυχίαν καὶ τιμὴν διὰ τῆς προσωπικῆς ἐρασμιότητος, τῆς φρονήσεως καὶ οἰκιακῆς του ἀρετῆς. Ἀλλ' εἰς τὸν ὑψηλὸν τόπον, ὅπου ἐβάλθη, δὲν ἔφθαναν αἱ ἰδιότητες αὗται. Ἡ νεότης του τὸν ἔκαμε νὰ ὑποταχθῇ εἰς συμβούλους, καὶ κατὰ δυστυχίαν ἔπεσεν ἡ ἐκλογή του εἰς τὸν ἀγαπητὸν τοῦ πατρός του, τὸν Δοῦκα Βουκιγγαμίας, τὸν ὁποῖον ἐμίσει ὅλον τὸ ἔθνος, ἐπειδὴ ἀνάξιος ὢν ἐσφετερίσθη ἐκ πλεονεξίας ὅλα τὰ βασιλικὰ ἀξιώματα, καὶ ἐτυράννει τοὺς προκρίτους ἄνδρας μὲ ἀσυγχώρητον ὑπεροψίαν. Περισσότερον ὅμως συνεισέφερεν εἰς τὸ νὰ χάσῃ τὴν ἀγάπην τῶν ὑπηκόων ἡ Καθολικὴ σύζυγός του, Ἐρρίκα Μαρία, θυγάτηρ Ἐρρίκου τοῦ Δ', βασιλέως τῆς Γαλλίας. Μὲ αὐτὴν μαζὴ ἐνόμιζαν οἱ Ἄγγλοι ὅτι ἦλθε διὰ θαλάσσης ὁ σωματικὸς Ἀντίχριστος, καὶ ἐπειδὴ ὁ Βουκιγγάμιος ἐνήργησε τὸν γάμον

τοῦτον εἰς Παρισίους, ἐμεταβλήθη τὸ κατ' αὐτοῦ μῖσος τοῦ λαοῦ εἰς ἀποτρόπαιον ἐχθροπάθειαν.

Ὁ βασιλεὺς ἐκατάλαβε πάραυτα πόσον δυστυχὴς εἶναι ὁ ἡγεμὼν, ἐὰν δὲν τὸν σέβωνται οἱ ὑπήκοοί του. Εἶχε κληρονομήσειν ἀπὸ τὸν ἀστόχαστον πατέρα του πόλεμον μὲ τὴν Ἱσπανίαν, καὶ ἡ ἀδελφή του, ἡ γυνὴ τοῦ ἐν Γερμανίᾳ καθαιρεθέντος Παλατινοκόμητος, ἐζήτει καὶ αὐτὴ τὴν βοήθειάν του. Ὁ Κάρολος διὰ τὰ αἴτια ταῦτα εὐθὺς ἀφοῦ ἀνέβη τὸν θρόνον ἐσυγκάλεσε τὸ κοινοβούλιον διὰ νὰ λάβῃ ἀργυρικὴν βοήθειαν, ἴδεν ὅμως ὅτι ἠπατήθη πικρῶς εἰς τὰς ἐλπίδας του διὰ τὴν ἐλευθεριότητα τῆς κάτω Βουλῆς. Ἡ ἰσχυρὰ φατρία τῶν Καθαριανῶν ἐνήργει ἐναντίον του, ἀκόμη ὅμως περισσότερον ἡ ἀγανάκτησις, τὴν ὁποίαν ἐπροξένει ἡ μεγάλη καὶ αὐτογνωμονικὴ ἔκτασις, ἡ δοθεῖσα εἰς τὴν βασιλικὴν ἀξίαν ἐξαιρέτως ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰακώβου. Διὰ τοῦτο τὰ σταθερώτερα μέλη τῆς κάτω Βουλῆς ἤθελαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν ἀμηχανίαν τοῦ στέμματος, ὥστε διὰ τῆς δικαίας καὶ κατὰ τὴν σύνταξιν γενομένης ἀπ' αὐτοὺς ἀπαρνήσεως τοῦ βοηθητικοῦ ἀργυρίου νὰ ἀπολαύσουν συγκατανεύσεις πρὸς ὄφελος τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο ἡ Βουλὴ ἐδιώρισε τόσον ὀλίγα χρήματα, ὥστε μὲ τὰς μεγάλας χρείας τοῦ στέμματος δὲν ἔστεκαν εἰς καμμίαν ἀναλογίαν. Ὁ Κάρολος μετὰ τοῦτο ἐπρόβαλεν εἰς τὸ κοινοβούλιον ἐξήγησιν τῶν ἐξόδων, τὰ ὁποῖα ἠναγκάζετο νὰ κάμῃ, ἀλλὰ χωρὶς καλήτερον ἀποτέλεσμα. Ἀγανακτήσας διὰ τὴν ἀπροθυμίαν των, ἥτις κατὰ τὴν γνώμην του δὲν ἦτο πολὺ μακρὰν ἀπὸ πεῖσμα ἐπαναστατικὸν, διέλυσεν ὁ βασιλεὺς τὸ κοινοβούλιον τοῦτο, ἀντὶ νὰ τὸ ἀναβάλῃ, καὶ διὰ νὰ ἀπολαύσῃ ἀργύριον, ἐδιώρισε βεβιασμένοντι δάνειον. Ὁ Βουκιγγάμιος, διψῶν καὶ τὸ πολεμικὸν κλέος, ἡτοίμασε μὲ αὐτὸ στόλον, καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τὰ Γάδειρα. Ἡ ἀνεπιτήδειος στρατηγία του

ἐχάλασε τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν· τίποτε δὲν ἐκατωρθώθη· ἀῤῥωστίαι τοῦ ἥρπασαν τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπονείδιστος ἐπιστροφὴ ἦτο τὸ ὅλον, τὸ ὁποῖον τοῦ ἔμενεν ὑπόλοιπον. Διὰ νὰ ἐξαλείψῃ τὸ ὄνειδος τοῦτο, ἐδιωρίσθη νὰ γείνῃ δευτέρα ἐκστρατεία, τῆς ὁποίας τὴν δαπάνην νὰ δώσῃ δεύτερον κοινοβούλιον, συγκαλεσθὲν κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1626). Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐφάνη προθυμότερον τοῦ πρώτου, καὶ ἐφανέρωσε τὴν κατὰ τοῦ Βουκιγγαμίου ἀγανάκτησίν του, ἐνῷ τὸν ἐνεκάλεσεν, ὅτι ἐσφετερίσθη ὑπέρμετρον ἐξουσίαν, ὅτι δὲν φροντίζει διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς τῶν ἐμπόρων θαλασσοπλοΐας κτλ.

Ἐὰν τώρα ὁ Κάρολος ἠκολούθει τὴν ἰδικήν του κλίσιν, στερούμενος παντελῶς ἀργύριον καὶ στρατιωτικὴν δύναμιν, ἤθελε προτιμήσειν τὴν φρόνησιν παρὰ τὴν ἰσχυρογνωμίαν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὅλος ἐκρέματο ἀπὸ τὸν ἐμπαθῆ ἀγαπητὸν, ἤρχισε κατὰ τὴν γνώμην τούτου νὰ φοβερίζῃ ἀστοχάστως τὸ κοινοβούλιον μὲ σκληροὺς λόγους, καὶ δύω μέλη τῆς κάτω Βουλῆς, τὰ ὁποῖα εἶχαν συντάξειν τὴν κατὰ τοῦ Βουκιγγαμίου κατηγορίαν, ἐφυλάκωσε χωρὶς ἄλλην περίστασιν. Πρὸς τοῦτο ὅμως δὲν ἐσιώπησαν οἱ λοιποὶ, ἀλλ' ἠθέλησαν νὰ ἐξεύρουν τὴν αἰτίαν τοῦ παρανόμου τούτου ἔργου. Τοὺς εἶπαν, ὅτι ἡ τιμωρία εἶναι διὰ φράσεις τινὰς μὴ διατηρούσας τὸ σέβας, αἱ ὁποῖαι ἀπαντῶνται εἰς τὴν κατηγορίαν. Ἐθεωρήθησαν μετὰ τοῦτο τὰ πρακτικὰ, καὶ δὲν εὑρέθη λέξις ἐναντίον εἰς τὸ σέβας. Ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη μετὰ τοῦτο νὰ ἀπολύσῃ πάλιν τοὺς δύω φυλακωμένους, καὶ οὕτως ἐνήργησε μὲ τὸ μέσον τοῦτο μόνον παραπικρασμὸν, καὶ ἔδειξε τὴν ἀδυναμίαν του.

Μὲ ὅλον τοῦτο δὲν ἔπαυε νὰ ἀκολουθῇ τὰς ἀστοχάστους συμβουλὰς τοῦ Βουκιγγαμίου. Διέλυσε καὶ τοῦτο τὸ κοινοβούλιον, ἀπέλυσεν ὅλους τοὺς Καθολικοὺς ἀπὸ τοὺς κατ' αὐτῶν τιμωρητικοὺς νόμους πρὸς

λύπην τῶν εὐαγγελικῶν ὑπηκόων του, καὶ ἐπεχείρησε νὰ συνάξῃ δυναστικῶς γενικόν τι δάνειον ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του, ἐδιώρισε τοὺς ἱεροκήρυκας καὶ ἀπέδειχναν εἰς τὸν λαὸν ἀπ' ἄμβωνος τὴν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν τῶν βασιλέων. Διὰ νὰ εἰσπράξῃ τὰ δάνεια, ἔβαλεν εἰς τοὺς οἴκους τῶν μὴ θελόντων νὰ πληρώσουν στρατιώτας ἐκ τῶν ταγμάτων, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἐπιστρέψειν ἀπὸ τὴν δυστυχῆ ἐκστρατείαν τῶν Γαδείρων· ἐφυλάκωσε δὲ καὶ πολλούς. Πόλεμος ἀρχίσας ἐκ τῶν Γαλλικῶν ταραχῶν πρὸς βοήθειαν τῶν εἰς Ῥύπελλαν πολιορκουμένων Προτεστάντων (1627), ἦτο εὐκταῖος εἰς τὸ ἔθνος, καὶ ὁ Βουκιγγάμιος ἤλπιζεν ἐνταύτῳ νὰ ἐκδικηθῇ τὸν μισητὸν Ῥιχελιέα, καὶ νὰ φιλιωθῇ μὲ τὸ ἔθνος. Ἀλλ' ἐδυστύχησεν ὅλον τὸ ἐγχείρημα. Στόλος 100 καραβίων ἔμελλε νὰ ἐκβιβάσῃ 7000 στρατιώτας εἰς τὴν νῆσον Ῥάδιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ὑπέστρεψεν ἄπρακτος. Πάλιν μαύρη ψῆφος εἰς τοῦ Καρόλου τῆς εἱμαρμένης τὴν κάλπην.

Ἐπειδὴ τὰ διὰ μέσου τῶν βεβιασμένων δανείων λαμβανόμενα ἀργύρια, ἐσυνάζοντο ἀργοπόρως, καὶ ἠρέθιζαν τόσον τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἔθνους, ὥστ' ἐφαίνετο κινδυνῶδες νὰ τὰ ἀνανεώσουν, ἡ δὲ ἀναργυρία τοῦ βασιλέως ἐγίνετο πάντοτε ἐπαισθητοτέρα· διὰ τοῦτο ἐσυγκαλέσθη τὸν Μάρτ. 1628 τρίτον κοινοβούλιον. Ἐσυνάχθη, ἀλλὰ προητοιμασμένον καλῶς ἐναντίον πάσης προσβολῆς τῶν δικαίων, καὶ ἀποφασισμένον νὰ τὰ ὑπερασπισθῇ καθ' ὑπερβολήν. Μὲ ἐλευθερίαν μεγάλην ὡμίλησαν οἱ θαῤῥαλέοι ἄνδρες περὶ τῆς παραβάσεως τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ περὶ τῶν παρανόμων ἀντιποιήσεων τοῦ λειτουργοῦ. Ὁ βασιλεὺς ἔλαβε μὲν ταύτην τὴν φορὰν τὴν συγκατάνευσιν μεγάλης τινὸς φορολογίας (διὰ τὴν ὁποίαν προθυμίαν ἔχυσε καὶ δάκρυα), ἀλλ' ἀφοῦ πρῶτον ἔστερξε τὰ ζητήματα τῆς Βουλῆς. Τὰ ζητήματα ταῦτα, ὀνομαζόμενα δέησις περὶ δικαίου (petition of right) περιείχοντο εἰς τοῦτο: Ὅτι κανεὶς δὲν δύναται νὰ

ἀναγκασθῇ νὰ δώσῃ δῶρα, ἢ δάνεια ἢ φόρους, εἰμὴ μὲ τὴν κοινὴν συγκατάθεσιν τῶν δύω οἴκων τοῦ κοινοβουλίου· ὁ λαὸς νὰ μὴ ἐνοχλῆται ἀπὸ ἐπισταθμεύοντας ναύτας ἢ στρατιώτας· νὰ μὴ φυλακόνεται κἀνεὶς αὐτογνωμόνως, οὐδὲ νὰ κρίνεται ἄλλως εἰμὴ κατὰ τοὺς ἐγχωρίους νόμους. Ὁ βασιλεὺς δὲν εὐχαριστήθη τόσον εἰς ταῦτα, καὶ ἔδωκεν ἀπροσδιόριστον τινὰ ἀπόκρισιν. Κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἐφάνη (διὰ προσταγῆς τοῦ βασιλέως, καθὼς ἔγεινε γνωστὸν ἔπειτα) διὰ τῶν τύπων διδαχὴ ἱερέως τινὸς τοῦ Δ. Μαμβαρίγγου, ὅπου ἐκηρύττετο, ὅτι ὅλα τὰ κτήματα τῶν ὑπηκόων ἀνήκουν ἀνάγκης πεσούσης εἰς τὸν βασιλέα, καὶ οὗτος ἔλαβεν ἀμέσως ἀπὸ τὸν Θεὸν τὴν ἐξουσίαν χωρὶς γνώμην τοῦ κοινοβουλίου νὰ φορολογῇ τὸν λαὸν κατὰ τὴν θέλησίν του. Διὰ ταῦτα τὰ ἀντίθετα τοῦ Ἀγγλικοῦ πολιτεύματος δόγματα ἔσυρε τὸ κοινοβούλιον τὸν ἱεροκήρυκα εἰς τὸ κριτήριον, τὸν ἔῤῥιψεν εἰς τὴν φυλακὴν, τὸν ἐκαθαίρεσεν ἀπὸ τὸ ἀξίωμά του, καὶ τὸν ἐκαταδίκασε νὰ πληρώσῃ 1000 λίτρας. Ἐξ ἐναντίας δὲ τοῦ ἐχάρισεν ἔπειτα ὁ βασιλεὺς, ἐκ παιδαριώδους πείσματος πρὸς τὸ κοινοβούλιον, μεγαλητέραν πολὺ ἐνορίαν. Τὸ κοινοβούλιον, παροργιζόμενον πάντοτε περισσότερον, ἐζήτησε πάλιν τὴν βεβαίωσιν τῆς petition of right, καὶ ἡτοιμάσθη νὰ ἐγκαλέσῃ τὸν λειτουργὸν ἐκ δευτέρου. Ὁ Κάρολος, διὰ νὰ μὴ τὸν θυσιάσῃ, ἀπεφάσισε μὲ βαρυθυμίαν νὰ ἐνδώσῃ, ὑπῆγεν εἰς τὴν ἄνω Βουλὴν, καὶ ἐγνώρισε τὴν petition νόμον τοῦ βασιλείου, ἐνῷ ἐξεφώνησε τὰς εἰς τοιαύτην περίπτωσιν συνήθεις λέξεις: Let it be law, as is desired (ἔστω νόμος, καθὼς παρακαλοῦσι).

Μετὰ δὲ τοῦτο ἤρχισεν ἡ κάτω Βουλὴ νὰ ἐξετάζῃ ἄλλα βάρη. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας ἐλάμβαναν ἐκ πολλοῦ χρόνου ἀπὸ πραγματευτὰς καὶ καραβοκυρίους μὲ συγκατάθεσιν τοῦ κοινοβουλίου κεφαλικὸν

τι ἀργύριον, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο λιτρικὸν καὶ τῶν βαρελίων (tonnage und poundage). Ἀπὸ μιᾶς ἤδη ἑκατονταετηρίδος ἐνέσκηψεν ἡ κατάχρησις νὰ συνάζεται ὁ φόρος οὗτος πρὶν τὸν ἀποφασίσῃ ἡ κάτω Βουλή, καὶ ὁ Κάρολος Α' ἠκολούθει τὸ παράδειγμα τῶν προκατόχων του. Τώρα ἐκήρυξε τὸ κοινοβούλιον τὴν τοιαύτην φορολογίαν ὡς φανερὰν ἀθέτησιν τῶν δικαίων του, καὶ ὁ βασιλεὺς διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀντιλογίαν ταύτην, διέκοψε καὶ ἀνέβαλε τὰ συμβούλια (26 Ἰουν. 1628).

Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐμεταχειρίσθη ὁ Βουκιγγάμιος τὰ δοθέντα χρήματα εἰς ὁπλισμὸν νέου στόλου, μὲ τὸν ὁποῖον ἤθελε νὰ κτυπήσῃ πάλιν τὸν ἔμπροσθεν τῆς Ῥυπέλλης εὑρισκόμενον Καρδινάλιον Ῥιχελιέα. Ὕπηγε διὰ τοῦτο εἰς τὸ Πορσμοῦθον χωρὶς νὰ προαισθανθῇ, ὅτι ἐκεῖ τοῦ ἦτο ἡτοιμασμένον τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Μεταξὺ λαμπρᾶς τινὸς συναναστροφῆς τὸν ἐτρύπησεν ὑποστράτηγός τις ὀνόματι Φελτὼν μὲ μάχαιραν τόσον ὁρμητικὰ καὶ ἔξαφνα, ὥστε ὁ δράσας ἔφυγεν ἐκεῖθεν πρὶν παρατηρηθῇ τὸ ἔργον του (23 Αὐγ. 1628). Ἦτο χολικός τις ἄνθρωπος, ὅστις ἐμίσει τὸν λειτουργὸν μὲ μανίαν, μάλιστα ἀφοῦ μίαν φορὰν ἐκαταφρονήθη ἀπ' αὐτόν. Εἰς τὴν σύγχυσιν, ἥτις ἐγενήθη ἀπὸ τὴν παράδοξον πρᾶξιν, τῆς ὁποίας δὲν ἤξευρε κανεὶς τὸν αἴτιον, εὕρηκαν εἰς τὴν θύραν πῖλον μὲ πινακίδιον, ἐπάνω τοῦ ὁποίου ὠνομάζετο ὁ Βουκιγγάμιος ἐχθρὸς τοῦ βασιλείου. Ἐνῷ ἠπόρουν διὰ τὸ νέον τουτο φαινόμενον, ἴδαν ἀπὸ τὸ παράθυρον ἄνθρωπον ὅστις μὲ μεγάλην θαῤῥαλεότητα, χωρὶς πῖλον ἐπεριπάτει ἄνω κάτω ἔμπροσθεν τοῦ οἴκου: „Οὗτος εἶναι! οὗτος εἶναι!" ἐφώναξαν τινές. „Τίς εἶναι;" ἠρώτησαν ἄλλοι. „Ἐγὼ εἶμαι", εἶπεν ὁ Φελτὼν μὲ τόνον εὐχαριστήσεως, καὶ ἐφέρθη θεληματικῶς εἰς τὴν φυλακὴν καὶ ἀπεκεῖ εἰς τὸν θάνατον. Ἡ εἰς τὴν Ῥύπελλαν ἐκστρατεία τοῦ Βουκιγγαμίου ἐδόθη ἔπειτα εἰς Λόρδον τινὰ

Λινδεσέην, ὅστις ἐπίσης δὲν ἐκατώρθωσε τίποτε, καὶ ἡ ἀγανάκτησις τοῦ ἔθνους ἐπερίσσευσε.

Κατ' ἀρχὰς τοῦ ἐφεξῆς ἔτους (1629) ἤρχισαν πάλιν τὰ συνέδρια τοῦ κοινοβουλίου, τὸ ὁποῖον ἐξήταζε πάλιν παλαιὰ παράπονα καὶ πρὸ πάντων ἐπολέμει τὸ δίκαιον τοῦ βασιλέως νὰ λαμβάνῃ τὸ προειρημένον κεφαλικὸν ἀργύριον. Ἡ κάτω Βουλὴ ἐκατήντησε νὰ κηρύξῃ ἐχθροὺς τῶν κοινῶν πραγμάτων τοὺς βασιλικοὺς εἰσπράκτορας τοῦ ἀργυρίου τούτου καὶ τοὺς πληρόνοντας αὐτὸ ἐμπόρους. Ἕνας εὐγενὴς τοῦ Λονδινίου θελήσας νὰ ὑπερασπισθῇ τοὺς εἰσπράκτορας ἐξωρίσθη εἰς τὸν Πύργον. Ὡμελήθησαν δὲ σφοδροὶ λόγοι καὶ περὶ τοῦ βασιλέως, ὅτι παρέβλεπε τοὺς Καθολικοὺς καὶ Ἀρμινιανοὺς, καὶ ἐδῶ κατὰ πρῶτον ὁ μετέπειτα περίφημος Ὀλίβερος Κρομβέλλιος, τότε ἀκόμη ἀσήμαντος ἑταῖρος τοῦ κοινοβουλίου, ὡμίλησεν εἰς ἓν συνέδριον φανερὰ κατά τινος ἱερέως, ὅστις ἐκήρυξε τὸν καθαρὸν παπισμόν. Εἰς πᾶν νέον συνέδριον ἐγίνοντο τολμηρότεροι οἱ ὁμιλοῦντες, καὶ τοῦτο παρώργισε τόσον τὸν βασιλέα, ὥστ' ὄχι μόνον διέλυσεν ὁρμητικὰ τὸ κοινοβούλιον (10 Μαρτ. 1629), ἀλλὰ καὶ πολλὰ μέλη του κατεδίκασεν εἰς φυλακὴν καὶ εἰς ζημίαν 1000 λιτρῶν. Ἀλλ' ἔχυνεν ἔλαιον εἰς τὴν φωτίαν. Οἱ τιμωρηθέντες ῥήτορες ὑπερηφανεύοντο διὰ τὴν φυλάκωσίν των, καὶ ἐκαυχῶντο ὅτι εἶναι μάρτυρες ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας: Οὐδὲ ἤθελαν νὰ ἀπολυθοῦν, διὰ νὰ μὴ χρεωστοῦν τὴν ἐλευθερίαν των εἰς βασιλικὸν ἔλεος.

Τώρα ἀπεφάσισε καὶ ὁ βασιλεὺς, ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ Βουκιγγαμίου, καὶ ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τὴν Ἰσπανίαν καὶ Γαλλίαν, καὶ τωόντι ἱκανῶς ἄτιμον, ἐπειδὴ εἰς ἐκείνην μὲν ἐγκατέλιπε δωρεὰν τὸν σύγγαμβρόν του Φρειδερῖκον Ε', εἰς δὲ ταύτην τὴν τύχην τῶν Οὐγενοτῶν. Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο νὰ

προστατεύσῃ ἄλλους, ὅς τις δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ προστατεύσῃ τὸν ἑαυτόν του;

Εἰς τοῦ φονευθέντος λειτουργοῦ τὸν τόπον ἐμβῆκε τώρα (1630) Κόμης τις Στραφόρδιος, φρόνιμος καὶ σταθερὸς ἀνὴρ, τοῦ ὁποίου σταθερὰ ἀπόφασις ἦτο νὰ μὴ ἐνδώσῃ πλέον εἰς τὸ κοινοβούλιον οὐδὲ ἓν δάκτυλον ὀπίσω. Καὶ ἴσως ἤθελε τὸ κατορθώσειν, ἐὰν συγχρόνως δὲν ἔκλεγεν ὁ βασιλεὺς ἄλλον βουλευτὴν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ, τοῦ ὁποίου ἡ παράκαιρος ἰσχυρογνωμία ἠρέθισε τὸ ἔθνος εἰς τὸ εὐαισθητότατον μέρος. Ἦτο δὲ οὗτος ὁ ἐπίσκοπος Λονδινίου Λαύδιος, σφοδρὸς πολέμιος τῶν Καθαριανῶν, καὶ μετὰ ζήλου πρόμαχος τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας. Κατὰ τὴν γνώμην του ἦτο ἡ τότε λατρεία πολλὰ γυμνὴ ἀπὸ αἰσθητὸν μέρος. Διὰ τοῦτο ἐσχεδίασε νέαν λειτουργίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήγοντο πάλιν πολλαὶ ἀπὸ πολλῆς κατηργημέναι λιτανεῖαι, καὶ ἔμελλε νὰ πλουτισθῇ μὲ νέας ἄλλας εὑρημένας ἀπ' αὐτόν. Εἰς τὸν βασιλέα ἤρεσε τοῦτο μεγάλως, ἐπειδὴ οὕτως ἐπλησίαζεν ἡ ἐπικρατοῦσα θρησκεία εἰς τὴν Καθολικὴν, τὴν ὁποίαν ἠγάπα πρὸς χάριν τῆς γυναικός του. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο ἄναψαν εἰς λαμπρὰς φλόγας ὅλοι οἱ Πρεσβυτεριανοὶ, εὐθὺς ἀφοῦ ἐδημοσιεύθη ὁ νεωτερισμὸς οὗτος. Δὲν εἰσήχθη ἡ νέα λειτουργία ἀταράχως. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ προεστῶτες ἐβάλθησαν εἰς ὅρκον νὰ καταδίδωσι πάντα ἱεροκήρυκα, ὅς τις δὲν ἤθελε στέρξειν τὰς νέας λιτανείας. Οἱ Καθαριανοὶ ἐκατατρέχοντο μὲ αὐστηρότητα, καὶ δικολόγος τις Πρύνιος, ὅς τις κατέκρινεν ὀξέως διὰ συγγαφῆς τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ ἐπισκόπου, ἐκαταδικάσθη ἀπὸ τὸν ἀστρῷον θάλαμον, ὅπου εἶχε τὴν πρωτοκαθεδρίαν ὁ ἐμπαθὴς Λαύδιος, νὰ πληρώσῃ 5000 λίτρας ζημίαν, νὰ σταθῇ δημοσίως εἰς τὸν τόπον τῆς στηλιτεύσεως, νὰ χάσῃ τὰ δύω του αὐτία, καὶ ἐφ' ὅρου ζωῆς νὰ ταλαιπωρῆται εἰς τὴν φυλακήν.

Ἀλλ' ὁ Πρύνιος οὕτος ἤξιζε τὸ πᾶν εἰς τοὺς Καθαριανοὺς καὶ ἐκαυχᾶτο φανερὰ διὰ τὸ μαρτύριόν του. Πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Κάρολος εἰς τὸ παλάτιόν του δὲν εἶχε μάθειν τίποτε ἀπὸ τὰς τοῦ λαοῦ κινήσεις, ἐπειδὴ δὲν κατανοεῖται ἄλλως, πῶς ἠδύνατο νὰ τρέχῃ τυφλὰ εἰς τὸν ὄλεθρόν του. Οὐδὲ οἱ περὶ αὐτὸν τοῦ ἐφανέρωσαν τίποτε, καὶ οὕτως ἔμεινεν εἰς βαθυτάτην ἄγνοιαν τοῦ λαοῦ του καὶ τῆς διαθέσεώς του. Ἐξηκολούθει μάλιστα πάντοτε νὰ φυσᾷ τὸ πῦρ, ἐνῷ ἔδωκε τὴν ἄδειαν εἰς τὸν ἐπίσκοπόν του νὰ καταστήσῃ ἐντελῆ ἱεραρχίαν, καὶ ὅταν ὁ λαὸς ἐζήτησε κοινοβούλιον, εἶπε τρανὰ καὶ φανερὰ, ὅτι θέλει τὸ νομίσειν παράβασιν τῶν δικαίων του, ἐὰν κἀνεὶς ἀναφέρῃ περὶ κοινοβουλίου. Διὰ νὰ συνάγῃ ἀργύρια, τὰ ὁποῖα δὲν τοῦ ἔδιδε τὸ κοινοβούλιον, ἐπώλει εἰς πλουσίους πραγματευτὰς διὰ πολλῶν χρημάτων μονοπωλεῖα τῶν κοινοτάτων καὶ ἀναγκαιοτάτων πραγμάτων, π. χ. δερμάτων, ἅλατος κτλ. ἐκ τῶν ὁποίων ἔπασχε φοβερὰ ὁ λαός. Ὅλαι αἱ ἀργυρικαὶ ποιναὶ ὑψώθησαν ἔξω τοῦ μέτρου. Μορλέϊός τις ἐπλήρωσε 10,000 λίτρας, ἐπειδὴ εἶχε δώσειν ῥάπισμα εἰς ἕνα τῶν βασιλικῶν ἀνθρώπων εἰς τὸ παλάτιον Βιτεάλλ. Ἄλλος τις, ὀνόματι Ἀλλισὼν, ὄχι πλούσιος ὡς ἐκεῖνος, ἐκαταδικάσθη εἰς ποινὴν 1000 λιτρῶν, ἐμαστιγώθη προσέτι, ἐστάθη εἰς διαφόρους τρεῖς πόλεις ἐπὶ τῆς στηλιτεύσεως, ἐβάλθη εἰς αἰώνιον φυλακὴν, μόνον ἐπειδὴ διέδωκε ψευδῆ συκοφαντίαν περὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Εὐοράκου. Ὁ Ῥιχάρδος Γραμβίλλιος ὠνόμασε χαμερπῆ τὸν Κόμητα Συφολκίας, ὅστις τῳόντι τὸν εἶχε πειράξειν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ προσταγῆς τοῦ ἀστρῴου θαλάμου ἐπλήρωσεν 8000 λίτρας, τὸ ἥμισυ εἰς τὸν Κόμητα, καὶ τὸ ἄλλο ἥμισυ εἰς τὸν βασιλέα. Ἕνας πραγματευτὴς, ὅς τις ἐξήγαγε κιμωλίαν γῆν κατὰ τῆς βασιλικῆς ἀπαγορεύσεως, ἐκαταδικάσθη νὰ πληρώσῃ ζημίαν 2000 λίτρας. Ὁ ἐπίσκοπος Λιγκολνίας Βιλ-

λιάμος, ἐχθρὸς τοῦ ὅλους ἐξουσιάζοντος Λαυδίου, ἐπειδὴ ἀντεστάθη εἰς τὴν νέαν λειτουργίαν, ἐτιμωρήθη ἀπὸ τὸν ἀστρῷον θάλαμον μὲ 10,000 λίτρας. Ὁ φιλέκδικος Λαύδιος (ἐκ τοῦ 1632 ἔτους ἀρχιεπίσκοπος), εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐφάνη ἱκανὴ ἡ ζημία αὕτη, ἐπρόσταξε τοὺς ἀξιωματικοὺς, οἵτινες ἐστάλθησαν διὰ νὰ λάβουν τὸ ἀργύριον, νὰ διερευνήσουν πανταχοῦ τὸν οἶκον του μήπως εὕρουν καὶ ἄλλας ἀποδείξεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἠδύνατο νὰ τοῦ χαλκευθῇ καὶ ἄλλη κατηγορία· Ἀνίχνευσαν ὅλα τὰ μέρη οὗτοι καὶ εὕρηκαν ἀληθῶς ἐπιστολὴν παιδαγωγοῦ τινὸς, ὅπου ἐκαταχλεύαζεν οὗτος τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς νεωτερισμοὺς, καὶ ὠνόμαζε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Λαύδιον „Μικρόμεγαν" ἄνθρωπον. Ὁ ἐπίσκοπος ὡς δεχθεὶς καὶ μὴ φανερώσας ἀντιθέους ἐπιστολὰς ἐκαταδικάσθη νὰ πληρώσῃ ἀκόμη 8000 λίτρας· ὁ δὲ παιδαγωγὸς ἔμελλε νὰ πληρώσῃ 5000 λίτρας καὶ νὰ χάσῃ τὰ δύω του αὐτία, τὰ ὁποῖα νὰ καρφωθῶσιν ἔμπροσθεν τοῦ σχολείου του· κατ' εὐτυχίαν ὅμως ἔφυγε πρὸ τῆς ποινῆς.

Τοιαῦται κρισολογίαι ἐσυνάζοντο ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ἐξηπλόνοντο περαιτέρω ἐπιμελῶς, καὶ ἡ δυσαρέστησις ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε πολλαὶ ἑκατοντάδες, μάλιστα ἐκ τῶν Πρεσβυτεριανῶν, ἀπεφάσισαν νὰ παραιτήσουν αἰωνίως χώραν, ὅπου ἐπεκράτει τοιαύτη δικαιοδοσία. Ὀκτὼ μεγάλα καράβια ἔστεκαν ἤδη εἰς τὸν Τάμεσιν, ἕτοιμα νὰ κάμουν πανία, καὶ νὰ πλεύσουν εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, ὅταν νέα αὐτογνωμονικὴ προσταγὴ τῆς αὐλῆς τοὺς ἐμπόδισεν. Ἀξιοσημείωτον εἶναι, ὅτι μεταξὺ τῶν ἑτοίμων ν' ἀναχωρήσουν εὑρίσκετο καὶ ὁ περίφημος Κρομβέλλιος. Ἐὰν ἤξευρεν ὁ βασιλεὺς ποῖος ἔμελλε νὰ γείνῃ ὁ ἀνὴρ οὗτος, πόσον ἀσμένως ἤθελε συγχωρήσειν καὶ τοῦτον καὶ ὅλην τὴν ἑταιρίαν ν' ἀναχωρήσουν!

Ἡ διάθεσις τοῦ λαοῦ ἐφάνη πάραυτα εἰς διαφόρους καιρούς. Πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶχε ζητήσειν ὁ

βασιλεὺς ναυτικόν τι ἀργύριον, καὶ ἔστειλε τοὺς εἰσπράκτοράς του εἰς ὅλους τοὺς καραβοκυρίους νὰ τὸ συνάξουν. Κάποιος Ἀμεβδένος, μέλος τοῦ κοινοβουλίου καὶ πολλὰ σταθερὸς ἀνὴρ, ἐπρόκρινε νὰ φυλακωθῇ παρὰ νὰ πληρώσῃ τὸν ἄδικον τοῦτον φόρον. Τὸν ἔφεραν ἔμπροσθεν τοῦ τῶν θησαυρῶν κριτηρίου. Ἐκεῖ ἀπελογήθη μὲ τόσην παῤῥησίαν καὶ νικηφόρον εὐγλωττίαν, ὥστ' ἔῤῥιψεν εἰς ἀμηχανίαν τοὺς κριτὰς, καὶ μ' ὅλον ὅτι πλὴν τεσσάρων τὸν ἐκατάκριναν ὅλοι, ἀπήλαυσεν ὅμως ὁ Ἀμεβδένος μεγίστην τιμὴν ἀπὸ τὴν δικολογίαν, ἐπειδὴ ὅλον τὸ ἔθνος τὸν ἔβλεπεν ὡς συνηγορόντου, καὶ ἔκτοτε ἔγειναν τὰ δίκαια τοῦ βασιλέως καὶ τοῦ λαοῦ μόνη ὕλη συνομιλίας εἰς ὅλας τὰς συναναστροφὰς τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ζυθοπωλείων. Καθεὶς ἦτο τῆς γνώμης, ὅτι δὲν ἔπρεπεν εἰς τὸ ἑξῆς νὰ δέχωνται προσταγὰς, καὶ ἦτο σοφὸν τώρα, ἐὰν ὁ βασιλεὺς, ἐπειδὴ ἐγυμνώθη ἀπὸ πᾶσαν βιαστικὴν δύναμιν, ἔκαμνεν ἐπιμελῶς ἀποχὴν ἀπὸ πᾶσαν προσβολήν.

Ἀλλ' ἡ πίστις εἰς τὸ ἀπαράβατόν του πρέπει νὰ ἦτο εἰς αὐτὸν ἀληθινὴ θαυματουργὸς πίστις· κατ' ἄλλον τρόπον δὲν ἤθελε κάμειν τὴν ἀφροσύνην νὰ θελήσῃ νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὴν Σκωτίαν τὴν νέαν λειτουργίαν τοῦ ἐπισκόπου του. Εἶναι γνωστὸν πόσα ὑπέφερεν ἀπὸ τοὺς Καθαριανοὺς Σκώτους ἡ μάμμη του Μαρία Στουάρτ, μ' ὅλον ὅτι ἐζήτει τὴν ἀνεξιθρησκείαν δι' ἑαυτὴν μόνην. Τί ἔπρεπε νὰ κάμουν οἱ Σκῶτοι οὗτοι, ὅταν Κάρολος ὁ Α΄ τοὺς ἠνάγκαζε νὰ εἶναι χριστιανοὶ, καθὼς ἤθελεν αὐτός! Μόλις ἐφάνη, κατὰ τὴν ἡμέραν ὁπότε ἔμελλε νὰ εἰσαχθῇ ἡ λειτουργία εἰς τὴν Σκωτίαν (23 Ἰουλ. 1637), ὁ ἐφημέριος τοῦ Ἐδιμβούργου εἰς τὴν μεγάλην πρωτεύουσαν ἐκκλησίαν μὲ λευκὸν φαιλόνιον, καὶ πρὶν ἀνοίξῃ τὸ στόματου ἐφώναξεν ὅλη ἡ συνάθροισις καὶ μάλιστα αἱ γυναῖκες: „Πάπας! πάπας! ἀντίχριστος! λιθοβο-

λήσατέ τον!" καὶ ὁ θόρυβος ἦτο τόσον κακὸς, ὥστε ὁ ἐφημέριος ἐκρύφθη πάραυτα. Μετὰ τοῦτο ἐκβῆκεν ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὸν τόπον του νὰ καταπραΰνῃ τὰς καρδίας, ἀλλὰ τὸν ὕβρισαν καὶ ἐφοβέρισαν τόσον, ὥστε καὶ οἱ ἐκ Λονδινίου ἀπεσταλμένοι ὑπέστρεψαν εἰς τοὺς οἴκους των μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς των. Μετά τινας ἡμέρας, ὅλοι οἱ μέτοχοι τοῦ νεωτερισμοῦ, ἔπαθαν ὕβρεις καὶ καταδρομὰς καὶ εἰς αὐτούς των τοὺς οἴκους ἀπὸ τὸν ἀγριωμένον λαόν. Δεύτερον δοκίμιον, τὸ ὁποῖον ἔγεινε τὴν 18 Ὀκτωβ. δὲν εὐτύχησε καλήτερα, καὶ ταύτην τὴν φορὰν ἀντέτειναν ὄχι μόνον κοινοὶ ἄνθρωποι, ἀλλὰ καὶ εὐγενεῖς, ἐπειδὴ ὁ Κάρολος εἶχεν εἰσάξειν εἰς τὰ πολιτικὰ ἀξιώματα καὶ ἐπισκόπους.

Εὐγενεῖς τινὲς Σκῶτοι ἀπεφάσισαν μετὰ τοῦτο νὰ ὑπάγουν εἰς τὸ Λονδίνιον, καὶ νὰ παρακαλέσουν ὅσον δυνατὸν ταπεινῶς τὸν βασιλέα νὰ ἀπομακρυνθῇ διὰ τὴν ἰδίαν του ἡσυχίαν ἀπὸ τὸν νεωτερισμὸν τοῦτον. Εἰς μάτην! μένει ἀμετάτρεπτος, καὶ στέλλει κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1638) νέαν κήρυξιν εἰς τὸ Ἐδιμβοῦργον, ὅπου προστάζεται αὐστηρὰ ὑπακοή. Οἱ Σκῶτοι μετὰ τοῦτο γράφουν κατὰ ταύτης διαμαρτύρησιν, καὶ δύω Λόρδοι λαμβάνουσι τὸ θάῤῥος νὰ τὴν ὑπογράφουν μὲ τὰ ἴδιά των ὀνόματα. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ θορυβοῦν πανταχοῦ οἱ Καθαριανοί· ἀπ' ὅλους τοὺς ἄμβωνας βροντῶσι κατάραι κατὰ τῶν παπιστῶν, καὶ παραινέσεις νὰ ἑνωθῶσιν ἀδελφικῶς ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τοῦ θεοῦ τούτων. Ποτὲ δὲν ἐφάνη μεγαλητέρα ὁμόνοια παρὰ τὴν ἐδῶ. Αὐτόματα σχεδὸν ἐσχηματίσθησαν τέσσαρα συστήματα συμπληρούμενα ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς εὐγενεῖς, ἀπὸ τοὺς μικροτέρους κτηματικοὺς, ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς, καὶ ἀπὸ τοὺς πολίτας. Καὶ τὰ τέσσαρα ἐσυνάχθησαν μὲ εὐταξίαν εἰς Ἐδιμβοῦργον, καὶ ἔκαμαν συγγραφὴν, τὴν ὠνόμασαν συμφωνίαν, καὶ αὐτοῦ ὡρκίσθησαν νὰ μείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν

τῶν πατέρων των, καὶ ὁμοφώνως νὰ ἀντισταθῶσιν εἰς πάντα νεωτερισμόν. Ὅλοι ἐπροσκαλέσθησαν νὰ ὑπογράψουν τὴν συμφωνίαν, καὶ καθ' ἑκάστην συνέῤῥεαν χιλιάδες νὰ δείξουν τὸν ἐνθουσιασμόν των, καὶ νὰ ὑπερασπισθοῦν τὰ πράγματα τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐνόμιζαν.

Ἡ συλλογισμένη αὕτη ἡσυχία τῶν ἐπαναστατῶν Σκώτων πρέπει νὰ ἐφάνη δικαίως εἰς τὸν βασιλέα ἐπικινδυνοτέρα παρὰ ὅλαι αἱ ἄσκοποι ἐναντιώσεις, τὰς ὁποίας ἐδοκίμασε μέχρι τοῦδε εἰς τὸ Λονδίνιον ἀπό τινας δυσαρέστους. Ἔστελνε πρεσβευτὰς ἕνα κατόπιν τοῦ ἄλλου εἰς Ἐδιμβοῦργον διὰ νὰ καθησυχάσῃ τὴν ἐπανάστασιν, καὶ ὑπέσχετο καὶ ἀναβολὴν, ἐζήτει μόνον τὴν κατάργησιν τῆς συμφωνίας. Ματαίως! Παραγγέλλει μετὰ τοῦτο νὰ γείνῃ κοινοβούλιον, διὰ τὸ ὁποῖον θέλει νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς εἰς Ἐδιμβοῦργον. Οἱ δυσαρεστημένοι γίνονται περίεργοι εἰς τοῦτο, δὲν προσμένουσιν ὅμως, ἀλλὰ συνάζονται πρότερον εἰς Γλασκόβιον, καὶ ἀφανίζουσι δι' ἐκτεταμένου ψηφίσματος ὅλην τὴν ἐπισκοπικὴν σύστασιν, τὴν ὑψηλὴν ἐπιτροπίαν, καὶ τὴν νέαν λειτουργίαν. Ἐρωτηθέντες, ἂν εἶχαν ἐξουσίαν εἰς τοῦτο, ἀπεκρίθησαν οἱ Πρεσβυτεριανοὶ ἱερεῖς μὲ ἰδικήν των ἐρώτησιν: „Ποία δύναμις εἶναι τιμιωτέρα, ἡ πνευματικὴ ἢ ἡ κοσμική; τίς εἶναι μεγαλήτερος ὁ Χριστὸς ἢ ὁ βασιλεύς;" Οὐδ' ἐπιτήδειοι ἀρχηγοὶ δὲν ἔλειπαν ἀπὸ τοὺς Σκώτους. Ὁ Κόμης Ἀργαθηλίας ἦτο τόσον ἀγαπητὸς, ὅσον μισητὸς ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν χώραν, καὶ ἡ σύνεσις μετὰ τῆς δυνάμεώς του τὸν ἔκαμνεν ἐξαίρετον δημαγωγόν. Ἔβλεπεν ὀρθότερα παρὰ τὸν βασιλέα ποῦ ἔμελλε νὰ καταντήσῃ ἡ ἔρις αὕτη. Στράτευμα ἀνδρείων Σκώτων ἐπροστάχθη νὰ συναχθῇ, τὰ φρούρια τῶν συνόρων ἐγεμίσθησαν μὲ τὰ ἀναγκαῖα, καὶ ὠχυρώθησαν περισσότερον, καὶ τόσον μέγας ἦτο ὁ γενικὸς ἐνθουσιασμὸς, ὥστε γυναῖκες καὶ παιδία ἐκοβάλουν ξύλα καὶ πέτρας. Πολλοὶ ἀξιωματικοὶ, οἵτινες ἐδιδάχθη-

σαν εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπὸ τὸν Μανσφέλδιον, Βαλεστεῖνιον καὶ Ἀδόλφον Γουσταῦον, ἀνέλαβαν τὸν ὀργανισμὸν τῶν νεοσυλλέκτων στρατιωτῶν. Ὁ γενικὸς ἐνθουσιασμὸς ἐξυψώθη καὶ δι' ἐμπνεύστων γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι διὰ τῆς μανίας των ἀπέκτησαν προφητῶν βαθμὸν καὶ σέβας. Τοιαύτη ἦτο δέσποινά τις Μιχελσῶν, ἥτις ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἐλάμβανε τὸν παροξυσμόν της, μὲ τὸν ὁποῖον ὡμίλει ἔμπροσθεν τῶν λατρευτῶν της ἀκροατῶν περὶ τῆς συμφωνίας καὶ τοῦ Σωτῆρος, τὸν ὁποῖον δὲν ὠνόμαζεν ἄλλως εἰμὴ συμφωνητικὸν Ἰησοῦν. Εἰς τὴν συναναστροφήν της ἐφαίνετο συχνάκις ἀγαπητός της Προτεστάντης ἱεροκήρυξ, ὀνόματι Ῥόλλος, ὅς τις ἐσύναζε μὲ σέβας τοὺς χρησμούς της, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις μίαν φορὰν, ἐνῷ ὁ λαὸς ἤθελε νὰ συνομιλήσῃ μαζή της, ἔδωκε τὴν ἀπόκρισιν, ὅτι εἶναι πολλὰ ἀνάρμοστον νὰ ὁμιλήσῃ αὐτὸς τώρα, ἐνῷ ὁ κύριός του Ἰησοῦς ὁμιλεῖ δι' αὐτῆς.

Κατὰ συμβουλὴν τοῦ Στραφορδίου καὶ τοῦ Λαυδίου ἀπεφάσισε πολὺ τρελὰ ὁ βασιλεὺς νὰ ἐκκρούσῃ τὴν βίαν διὰ βίας. Ὠκονόμησαν ὀλίγον ἀργύριον, καὶ μὲ αὐτὸ ἐστρατολόγησαν, καὶ στρατηγὸς ἔγεινεν ὁ βασιλεὺς αὐτὸς (29 Μαΐου, 1639). Πρὶν ἐκστρατεύσῃ, ἔλαβε πρεσβείαν ἀπὸ τοὺς Σκώτους, οἱ ὁποῖοι τοῦ ἐπρόσφερναν ἐξισασμόν. Ἔπρεπε νὰ ἀποβάλῃ τὴν συμβίβασιν μὲ ἀποστάτας ὡς ἑαυτοῦ ἀναξίαν; Πόθεν νὰ λάβῃ τὴν δύναμιν διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τόσον παραπικραμμένους καὶ οὕτως ὡπλισμένους ἐχθρούς; Ἔπρεπε νὰ τὴν δεχθῇ; Τοῦτο ἦτο τὸ αὐτὸ, ὡς νὰ ἐτίμα τοὺς ἀποστάτας ὑπηκόους του ὡς ξένην δύναμιν. Τῳόντι εὑρίσκετο εἰς κακὴν θέσιν. Ἡ κακὴ κατάστασις τοῦ στρατοῦ του, τοῦ ὁποίου τὴν δαπάνην δὲν ἠδύνατο νὰ βαστάξῃ πολὺν καιρὸν, ἢ ὁ ὁποῖος ἤθελε τὸν ἀναγκάσειν τελευταῖον νὰ καταφύγῃ εἰς τὸ κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον τοῦ ἦτο χειρότερον, τὸν κατέπεισε νὰ ἐνδώσῃ τέλος.

Ἠναγκάσθη τωόντι νὰ καταδεχθῇ ἐξισασμὸν μὲ τοὺς ὑπηκόους του· ἀπεφασίσθη νὰ ἀπολύσωσι καὶ τὰ δύω μέρη τοὺς στρατιώτας, κοινοβούλιον νὰ διακρίνῃ μετ' ὀλίγον ὅλας τὰς ἔριδας, καὶ ἕως τότε νὰ γνωρίζωσιν οἱ Σκῶτοι τὴν αὐθεντίαν τοῦ βασιλέως.

Ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ τὸν θρίαμβον τῶν Σκώτων. Οἱ Ἄγγλοι ἐσυμφώνησαν κατὰ τὸ παρὸν μὲ αὐτοὺς μόνον σιωπηλῶς. Ὁ μὲν βασιλικὸς στρατὸς, καὶ πρότερον ὀλιγοστεύσας ἀπὸ λειποταξίας, διεσκορπίσθη πάραυτα· οἱ δὲ Σκῶτοι, οἵτινες ὑπούργουν ἀπ' ἐσωτερικὸν ζῆλον, ἔμειναν φρονίμως συναθροισμένοι. Περίλυπος ὑπέστρεψεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰ ἴδια. Βαθέως ἠσθάνθη ὅτι ἔχασε τὸ σέβας, καὶ ἐμετανόησε διὰ τὴν ταχεῖαν του ἔνδοσιν. Δὲν ἦτο καλὸν νὰ ἐκστρατεύσῃ πάλιν; ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἐχρειάζετο ἀργύριον. Δὲν ἠδύνατο ἆρα νέον κοινοβούλιον, μετὰ ἐνδεκαετῆ σχολὴν, νὰ φανῇ εὐπειθέστερον; Ἐσυγκαλέσθη (1640) τὸ τέταρτον ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Καρόλου, καὶ ἐπαρακαλέσθη νὰ δώσῃ βοήθειαν. Ἀλλὰ καθεὶς ἤθελε νὰ ἀναπαύσῃ τώρα τὸ πάθος του χαίροντες ὅλοι διὰ τὴν εὐκαιρίαν. Τώρα ἀπεφάσισαν νὰ ὑποτάξουν διὰ πάντα τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν τοῦ κοινοβουλίου. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ δώσουν εἰς τὸν βασιλέα τὸ ζητηθὲν ἀργύριον, ἐπρόβαλαν πρῶτον ὅλα τὰ παλαιὰ παράπονα, καὶ περὶ τούτων ὡμίλησαν τόσον σφοδροὺς λόγους, ὥστε κἀνεὶς δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀκούσειν εἰς τὴν κάτω Βουλὴν τοιούτους. Ὁ βασιλεὺς παροργισθεὶς ἐμεταχειρίσθη τὸ συνειθισμένον του μέσον· διέλυσε ταχέως τὰς συνελεύσεις, καὶ ἐφυλάκωσε τοὺς τολμηροτάτους ῥήτορας. Ἀλλὰ μὲ τοῦτο δὲν ἐκέρδησε τίποτε, ἀλλὰ μᾶλλον παρεπίκρανε σφοδρότερα τὰς καρδίας. Θόρυβοι εἰς ὅλα τὰ πέρατα τῆς μητροπόλεως ἀνήγγελλαν τὸν γενικὸν ἀναβρασμόν· μίαν νύκτα ὥρμησαν 500 περίπου ἐπαναστάται εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Λαυδίου,

καὶ περίπου 2000 ἐμβῆκαν ἄλλοτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγ. Παύλου, ὅταν ἡ ὑψηλὴ ἐπιτροπία ἔκρινεν ἐκεῖ, ἀνέτρεψαν τὰς καθέδρας, καὶ ἐφώναξάν μεγάλως: „Οὐδεὶς ἀρχιεπίσκοπος, οὐδεμία ὑψηλὴ ἐπιτροπία!"

Ἐγκαταλειφθεὶς οὕτως ἀπὸ τὸν λαόν του ὁ βασιλεὺς ἐπρόσδραμεν εἰς τὴν ἐπονείδιστον ἀνάγκην του πρὸς τοὺς λειτουργούς του καὶ αὐλικοὺς καὶ ἱερεῖς νὰ δανεισθῇ ἀργύριον, διότι εἶχεν ἀποφασίσειν ἀκόμη μίαν φορὰν νὰ μεταχειρισθῇ βίαν ἐναντίον τῶν πεισματικῶν Σκώτων. Μὲ τὸ συναθροισθὲν ἀργύριον ἐστρατολογήθησαν 10,000 πεζοὶ καὶ 2000 ἔφιπποι στρατιῶται. Ἀλλ' οἱ Σκῶτοι εὑρίσκονται εἰς τὰ σύνορα πρὶν ὑπάγῃ ἐκεῖ ὁ βασιλεύς. Πλησίον Νεοβυρνίας παρὰ τὸν ποταμὸν Τίναν συμπίπτει μὲ αὐτοὺς βασιλικόν τι στράτευμα 4500 ἀνδρῶν, τὸ ὁποῖον μέρος μὲν φονεύεται, μέρος δὲ φυγαδεύεται (28 Αὐγ. 1640), καὶ μετὰ τοῦτο κυριεύουσιν οἱ Σκῶτοι τὸ Ἀγγλικὸν φρούριον Νεόκαστρον. Ἀπεκεῖ στέλλουσι, καθὼς τὴν πρώτην φοράν, μεσιτείας φιλοφρονητικὰς πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τὸν παρακαλοῦσι νὰ ἐξισασθῶσιν εἰρηνικῶς. Ὁ πτωχὸς Κάρολος, τοῦ ὁποίου ὁ θησαυρὸς ἦτο ἄδειος καὶ τὸ στράτευμα κατὰ πάντα δυσαρεστημένον, ἀναγκάζεται νὰ παίξῃ ἐκ δευτέρου τὸ αὐτὸ ἐλεεινὸν πρόσωπον· δέχεται τὸν ἐξισασμόν, καὶ ὑπόσχεται νὰ λησμονήσῃ τὰ γενόμενα καὶ νὰ ἐλαφρύνῃ ὅλα τὰ βάρη των.

Τώρα ἠφανίσθη καὶ τὸ τελευταῖον λείψανον τῆς τιμῆς, τὴν ὁποίαν εἶχε μέχρι τοῦδε τὸ ὄνομα Μεγαλειότης εἰς τὰς καρδίας τῶν Βρετανῶν. Ἀκόμη εἰς τὸ στρατόπεδον εὑρισκόμενος ὁ βασιλεὺς ἔλαβεν ἔγγραφον ἱκεσίαν ἀπὸ τὴν πόλιν τοῦ Λονδινίου, ἥτις τὸν ἐπαρακάλει νὰ συγκαλέσῃ κοινοβούλιον. Ἠθέλησε νὰ συγκαλέσῃ μόνον τὴν ἄνω Βουλὴν (οἱ μεγάλοι εὐγενεῖς ἦσαν συνήθως ἡνωμένοι μὲ τὸ ὄφελος τῆς

αὐλῆς), ἀλλὰ τὰ ζητήματα ἦσαν τόσον σφοδρὰ, ὥστ' ἦτο ἀδύνατον νὰ τὰ ἀποφύγῃ πολὺν καιρόν. Διὰ τοῦτο τοὺς ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς, ὅτι καὶ αὐτὸς τὸ θέλει καὶ ἡ βασίλισσα τὸ ἐπιθυμεῖ, καὶ πάραυτα μετὰ τὸν ἐρχομόν του εἰς Λονδίνιον ἤρχισαν τῷόντι αἱ συνελεύσεις τῆς κάτω βουλῆς (3 Νοεμβ. 1640). Ὅλη ἡ Ἀγγλία ἀπέβλεπεν εἰς τὰς πράξεις τῆς ὁμηγύρεως ταύτης, ἐπειδὴ ὅτι ἔμελλε νὰ συμβῇ μέγα τι, ἐσήμαινεν ἡ ὁμιχλώδης καὶ σκοτεινὴ κίνησις, ἥτις διέτρεχε δι' ὅλου τοῦ ἔθνους, καὶ δὲν ἦτο φόβος ταύτην τὴν φορὰν νὰ διαλυθῇ ταχέως.

Ἡ ἀρχὴ τούτου τοῦ ὀνομαζομένου μακροῦ κοινοβουλίου ἐπλήρωσεν ἐντελῶς τὰς ἐλπίδας. Πρῶτον ἐνεκαλέσθη ὡς ἐχθρὸς τῆς πατρίδος ὁ Κόμης Στραφόρδιος, πρῶτος λειτουργὸς τοῦ Καρόλου, καὶ προσέτι, ὅταν ἤθελε νὰ ἐμβῇ εἰς τὸν οἶκον τῶν Λόρδων, ἐπιάσθη καὶ ἐστάλθη εἰς τὸν Πύργον. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔλαβε μετ' ὀλίγον ὁ δεύτερος σύμβουλος τοῦ βασιλέως, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Λαύδιος. Τὸ αὐτὸ ἦτο ἀποφασισμένον καὶ περὶ τοῦ σφραγιδοφόρου καὶ τοῦ γραμματέως τῆς πολιτείας, ἀλλὰ καὶ οἱ δύω ἔφυγαν εἰς καιρὸν ἐπέκεινα τῆς θαλάσσης. Διὰ νέας ἄλλης ἀποφάσεως τοῦ κοινοβουλίου ἐκηρύχθησαν κακοῦργοι ὅλοι, ὅσοι ἐστρατολόγησαν ἢ εἰσέπραξαν ναυτικὰ καὶ βαρελίων ἀργύρια διὰ τὸν βασιλέα, καὶ οἱ δεύτεροι ἐκαταδικάσθησαν νὰ πληρώσουν ζημίαν 150,000 λιτρῶν. Ὅλαι αἱ εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη γενόμεναι ἀποφάσεις τοῦ ἀστρῴου θαλάμου καὶ τῆς ὑψηλῆς ἐπιτροπίας ἀκυρώθησαν, ὅλα τὰ μέλη τοῦ κοινοβουλίου, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἔν ὁποιονδήποτε μονοπωλεῖον, ἀπεδιώχθησαν ἀπὸ τὴν κάτω Βουλήν. Μὲ ταῦτα τὰ μέσα ἔχασεν ὁ βασιλεὺς τοὺς μόνους του ὀπαδοὺς εἰς τὴν φοβερὰν ταύτην συνέλευσιν. Ἐὰν ὁ Κάρολος δὲν ἐτίμα πρότερον τὴν κατὰ τὸ πολίτευμα δύναμιν τοῦ κοινοβουλίου, ἦσαν τώρα αἱ προσβολαὶ πολὺ σφοδρότεραι, τὰς

ὁποίας ἔκαμνεν ἡ κάτω Βουλὴ εἰς τὴν βασιλικήν. Κἀνὲν συνέδριον δὲν ἐτελείονε χωρὶς νέαν κατὰ τοῦ βασιλέως ἀπόφασιν. Ἠκούοντο αὐτοῦ τώρα δημηγορίαι, αἵτινες τόσον γενικῶς εὐδοκίμουν, ὥστε ἐζητοῦντο νὰ τυπωθοῦν, τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο πρότερον σύνηθες. Τοῦτο ὕψονε τὴν ταραχώδη καὶ νεωτεριστικὴν τοῦ λαοῦ διάθεσιν, καὶ οἱ ἱεροκήρυκες ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἔκαμναν τὸ χρέος των. Ὅταν συγγραφεῖς τινὲς, οἵτινες διὰ τὴν πρὸς τὰ ἔργα τοῦ βασιλέως παῤῥησίαν των ἐξωρίσθησαν εἰς μακρυνοὺς τόπους καὶ ἐφυλακώθησαν ἐκεῖ, τώρα δὲ κατὰ προσταγὴν τοῦ κοινοβουλίου ἠλευθερώθησαν, τοὺς ἐδέχετο πανταχοῦ ὁ λαὸς μὲ χαρὰν, ὅθεν ἂν ἐδιάβαιναν, ἐσκόρπιζεν ἔμπροσθέν των ἄνθη, καὶ τοὺς ἠσπάζετο μὲ τίτλους τιμιωτάτους. Ὅλα ταῦτα ἐχρεώστει ὁ ἀδύνατος βασιλεὺς νὰ βλέπῃ καὶ νὰ ἀκούῃ, ἀβέβαιος ὢν πότε καὶ πῶς θέλει λάβειν τέλος ὁ παράξενος οὗτος ἀναβρασμός.

Ἡ κάτω Βουλὴ ἔπραττε τώρα ἐντελῶς ὡς ἀπεριόριστος νομοθετικὴ δύναμις, καὶ ἐγνωρίσθη δὲ ὡς τοιαύτη ἀπ' ὅλους τοὺς Ἄγγλους. Διὰ νὰ οἰκειωθῇ τοὺς Σκώτους, τοὺς ἐμεταχειρίσθη ὡς ἀξιοτιμήτους συμμάχους, ἐφιλοξένει τὰ στρατεύματά των ἀκόμη πάντοτε εἰς τοὺς ὑπ' αὐτῶν κυριευθέντας τόπους τῆς βορείου Ἀγγλίας, τοὺς ἐπλήρωσε καὶ 300,000 λίτρας βοηθητικὰ χρήματα, καὶ τοὺς ἐκήρυξε δημοσίως ἐναρέτους ὑπηκόους τοῦ βασιλέως. Καὶ ἐπ' ἀληθείας τῶν ἐγαργάλισε τὸ εὐαισθητότατον μέρος, ἐνῷ ἔδειξεν εἰς τὴν θρησκείαν των πᾶσαν τιμὴν, ἐπειδὴ καὶ οἱ περισσότεροι τοῦ κοινοβουλίου ἦσαν Πρεσβυτεριανοί. Ἡ πόλις Λονδίνιον ἀνέφερε καὶ ἱκεσίαν ὑπογεγραμμένην ἀπὸ πλέον παρὰ 15,000 πρόσωπα διὰ νὰ γείνῃ ὁλόκληρος μεταβολὴ τῆς ἐκκλησίας, καὶ πρὶν δοθῇ ἀπόκρισις, εὑρέθησαν πλῆθος εἰκόνων, σταυρῶν, θυσιαστηρίων θραυσμένα ἀπὸ τὸν λαόν.

Εἰς ὅλας ὅμως ταύτας τὰς τρικυμίας ἔδειχνε τὸ κοινοβούλιον, ὡς νὰ ἔπραττε μόνον ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, καὶ τοῦ ἔδιδε μὲ σέβας ἀγγελίαν ὅλων του τῶν πράξεων. Ὁ Κάρολος, ἐγκαταλειφθεὶς ἀπ' ὅλους τοὺς φίλους του, δὲν ἔβλεπεν ἄλλο μέσον νὰ σώσῃ τὸ μικρὸν λείψανον τῆς τιμῆς του, εἰμὴ ἐὰν ἠνόνετο μὲ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδύνατο νὰ καταπολεμήσῃ. Ἐκατήντησε νὰ παραλάβῃ λειτουργούς του μέλη τῆς τοῦ λαοῦ φατρίας, ἀλλὰ μὲ τοῦτο δὲν ὠφελήθη τίποτε. Ἔδωκε τὴν συγκατάθεσίν του εἰς τὸν νόμον, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς ναυτικὸν καὶ Βαρελικὸν ἀργύριον εἰσπράττεται μόνον μὲ γνώμην τοῦ κοινοβουλίου, καὶ μετ' ὀλίγην σκέψιν ἐδέχθη καὶ τὸ ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου κατὰ πᾶν τρίτον ἔτος τοὐλάχιστον ἔπρεπε νὰ συγκαλεῖται τὸ κοινοβούλιον. Διὰ τὴν συγκατάθεσίν του εἰς τὴν τελευταίαν διαταγὴν, ἥτις μετέβαλε τὴν πολιτικὴν σύνταξιν εἰς οὐσιῶδές τι μέρος, ἔλαβε δημόσιον εὐχαριστίαν.

Ἤλπισε μὲ τὴν συγκατάβασίν του νὰ σώσῃ τὸν ἄξιόν του λειτουργὸν Στραφόρδιον, ὅστις ἀκόμη ἐκάθητο εἰς τὸν Πύργον, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ κρισολογία ἐγίνετο τώρα σπουδαίως· ἀλλ' ἦσαν μάταιοι οἱ κόποι του. Ὁ Στραφόρδιος ἦτο ἀνὴρ σταθερώτερος παρὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσουν μετὰ τοιαύτην καταφρόνησιν. Εἰς μάτην ἀπελογεῖτο εὐγενῶς καὶ εὐλόγως εἰς τὸ κοινοβούλιον ἐναντίον τῶν κατ' αὐτοῦ γενομένων κατηγοριῶν, ἐπειδὴ κυρίως δὲν παρώργισαν τὴν κάτω Βουλὴν τὰ ἀναφερόμενα τώρα ἐγκλήματα, ἀλλὰ μᾶλλον ὁ δεσποτικὸς τρόπος του, καὶ οἱ πολιτικοὶ σκοποί του, οἵτινες ἀπέβλεπαν τὴν θεμελίωσιν ἀπολύτου βασιλείας. Διὰ τοῦτο ἐφάνη ἀναγκαία ἡ φθορά του εἰς τὴν φατρίαν τοῦ λαοῦ. Ἐκαταδικάσθη λοιπὸν εἰς θάνατον, καὶ ἡ καταδίκη ἐστάλθη εἰς τὸν βασιλέα διὰ νὰ τὴν ὑπογράψῃ. Ἐδῶ ἐχρεώστει τοὐλάχιστον ὁ Κάρολος νὰ

φανῇ ἀνήρ, ἀλλὰ πᾶσα δύναμις ἔλειψεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ μετὰ ματαίαν ἱκεσίαν πρὸς τοὺς πατρικίους, ἐκαταπείσθη ἀπὸ τὴν γυναῖκά του (ἥτις ποτὲ δὲν ἠδυνήθη νὰ ὑποφέρῃ τὸν Στραφόρδιον) νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσίν του εἰς θανάτωσιν τοῦ τιμιωτάτου φίλου καὶ ὑπουργοῦ του. Μὲ ὅλην τὴν ἀξίαν τῆς ἀθωότητος ὑπῆγεν ὁ εὐγενὴς ἀνὴρ εἰς τὸν τόπον τοῦ θανάτου. Ἀφοῦ ἀπεχαιρέτησε τὸν ἀδελφὸν καὶ τοὺς φίλους του, οἵτινες τὸν ἐσυνώδευσαν εἰς τὸν τελευταῖον τοῦτον σκληρὸν περίπατον, καὶ τοὺς ἐπαράγγειλε νὰ χαιρετήσουν τοὺς ἀπόντας ἀγαπητούς του, εἶπε μὲ ἡσυχίαν: „Μετ' ὀλίγον τελειόνει τὸ πρᾶγμα. Ἓν κτύπημα θέλει κάμειν τὴν γυναῖκά μου χήραν καὶ τὰ τέκνα μου ὀρφανὰ, καὶ θέλει ἀποχωρίσειν ἀπ' ἐμοῦ ὅλους τοὺς ἀγαθοὺς φίλους μου. Ὁ Θεὸς νὰ εἶναι μαζή των! Τὸν εὐχαριστῶ, ὅτι μὲ χαρίζει ταύτην τὴν ἡσυχίαν εἰς τὸν θάνατον, καὶ ὅτι δύναμαι ἐπίσης ἄφροντις νὰ θέσω τὴν κεφαλήν μου εἰς τοῦτο τὸ ξύλον, καθὼς τὴν ἔθετα πᾶσαν ἑσπέραν εἰς τὸ προσκέφαλόν μου.“ Μὲ ἓν κτύπημα ἔπεσεν ἡ κεφαλή του κάτω. Ἦτο ὁ δυστυχὴς τότε τεσσαράκοντα ἐννέα ἐτῶν ἡλικίας.

Ἡ κάτω Βουλὴ μὲ τόλμην μεγάλην ἐκτύπησεν ἓν ἀπὸ τὰ μέγιστα προνόμια τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, ἐνῷ εἰσήγαγε ψήφισμα, καὶ μὲ ἀνήκουστον ταχύτητα τὸ ἐκύρωσε, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεφασίσθη οὔτε νὰ διαλύεται οὔτε νὰ ἀναβάλλεται τὸ κοινοβούλιον χωρὶς τὴν ἰδίαν του γνώμην. Δεύτερον ψήφισμα ἐδιέτασσε τὴν κατάργησιν τῶν δύω μισητῶν κριτηρίων, τοῦ ἀστρῴου θαλάμου καὶ τῆς ὑψηλῆς ἐπιτροπίας, καὶ ὁ βασιλεὺς ὑπέγραφε μὲ βαρυθυμίαν καὶ τὰς δύω διαταγάς.

Ὁ Κάρολος εἶχεν ὑποσχεθῆν, ὡς ἐξεύρομεν, εἰς τοὺς Σκώτους κοινοβούλιον, καὶ τώρα ἠθέλησε νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ὑπόσχεσίν του ταύτην. Ἴσως (ἐστοχάζετο) εἶναι εὐκολώτεροι πρὸς οἰκείωσιν οἱ Σκῶτοι,

καὶ οὕτως οἱ πρῶτοι του ἐχθροὶ δύνανται ἴσως τώρα νὰ γείνουν προτείχισμα κατὰ τῶν δευτέρων, τῶν Ἄγγλων. Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τῆς δυσπιστίας καὶ τῆς ἐπανασσάσεως ἐπεκράτει καὶ εἰς τὰ δύω βασίλεια μὲ ἴσην δύναμιν, καὶ οἱ Ἄγγλοι ἔκαμαν ὅλα των τὰ δυνατὰ νὰ κρατοῦν ἐκ μέρους των τοὺς Σκώτους. Ἐπειδὴ δὲ τὰ βασιλικὰ στρατεύματα ἀπὸ τῆς τελευταίας ἐκστρατείας ἀκόμη συναγμένα εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας ἐπρόσμεναν νὰ πληρωθοῦν, ἐσύναξε τὸ κοινοβούλιον σπουδαστικὰ ἀργύριον, τὰ ἐπλήρωσε, καὶ τὰ διεσκόρπισε ταχέως, διὰ νὰ μὴ τὰ συναντήσῃ πλέον ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν διάβασίν του. Τὸν ἐσυνώδευσαν δὲ καὶ μέλη τινὰ τῆς κάτω Βουλῆς, καὶ δὲν τὸν ἄφιναν ποτὲ μόνον. Τὴν 14 Αὐγ. 1641 ἔφθασεν εἰς Ἐδιμβοῦργον· Εὕρηκεν ὅμως καὶ ἐκεῖ ἐπίσης ἐπαναστατικὸν κοινοβούλιον, ὁποῖον εἶχεν ἀφήσειν εἰς τὸ Λονδίνιον. Παράπονα καὶ ζητήματα δικαίων ἐστοιβάζοντο σωρηδόν. Οἱ Καθαριανοὶ τὸν ἐξεκώφαιναν μὲ θρησκευτικὰς κραυγάς. Τὸν ἐμίσουν καὶ τὸν ἔβλεπαν ὡς αἱρετικόν. Εἰς μάτην ἐπροσφέρετο φιλικῶς καὶ ἱλαρῶς· ἐκαταφρόνουν τὰ δῶρα καὶ τὰς κολακείας του ὡς ἐμπνεύσεις τῆς ἀνάγκης. Καὶ αὐτὸ τὸ νὰ ὑπάγῃ εἰς ἐκκλησίας Καθαριανῶν τοῦ ἐπροξένησεν ἀτιμίαν, ἐπειδὴ εὕρηκαν ἐκεῖ οἱ ἱερεῖς ἀφορμὴν νὰ τὸν λυπήσουν μὲ δημοσίους λόγους αὐθαδέστατα. Πρὸς αὔξησιν τῆς στενοχωρίας του ἔφθασε κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἡ ἀγγελία φοβερᾶς τινὸς ἐπαναστάσεως εἰς Ἰρλανδίαν. Ἐκεῖ εἶχεν ἐπικρατήσειν ἐπικίνδυνος ἀναβρασμὸς ἀφοῦ (ἐπὶ Ἰακώβου Α') πλῆθος τι Ἄγγλων, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Προτεστάντων ἀποίκων, εἶχαν κατασταθῆν μεταξύ των. Στράτευμα ἱστάμενον 8000 ἀνθρώπων ἐβάστοζεν ἕως τώρα ἐντὸς τῶν ὁρίων τοὺς ἐπαναστάτας· ἀλλὰ πρὸ ὀλίγου τὸ διέλυσε τὸ Ἀγγλικὸν κοινοβούλιον, φοβούμενον μήπως ὁ βασιλεὺς τὸ παραλάβῃ εἰς ὑποστήρι-

ξίν του. Ἄμεσον ἀποτέλεσμα τούτου ἦτο ὅτι οἱ Ἰρλανδοὶ, ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τοὺς βιαστὰς τούτους, ὥρμησαν μὲ φοβερὰν μανίαν ἐναντίον τῶν Ἄγγλων ἀποίκων, τοὺς κατεσπάραξαν ἀνηλεῶς, ἀτίμασαν, ἐφόνευσαν, ἔκαυσαν τοὺς οἴκους των, καὶ ἐξωλόθρευσαν τὸ μνημόσυνόν των. Μόνον εἰς τὴν Οὐλτονίαν ἐφονεύθησαν κατὰ τὴν ἐλαχίστην ἀπαρίθμησιν ὑπὲρ 40,000 τούτων τῶν δυστυχῶν. Περίπου 3000 κατέφυγαν σχεδὸν γυμνοὶ εἰς Δουβλῖνον, ὅπου ἦτο ἀκόμη ὑπόλοιπος Ἀγγλικὴ φρουρὰ εἰς ὑπεράσπισίν των· πολὺ ὅμως περισσότεροι ἐκρύφθησαν εἰς τὰ δάση, ὅπου ἀπέθαναν ἐλεεινῶς ἀπὸ τὴν ψύχραν καὶ πεῖναν.

Πανταχοῦ λοιπὸν ἦτο ἀναρχία καὶ ἀγρία ἐπανάστασις. Ἀντὶ νὰ ὑπάγουν οἱ Σκῶτοι πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδελφῶν των εἰς Ἰρλανδίαν καὶ πρὸς κόλασιν τῶν Καθολικῶν ἐπαναστατῶν, καθὼς ἤλπιζεν ὁ βασιλεὺς, ἤκουσε μὲ λύπην του, ὅτι τὸν ἐκατηγόρουν ὡς αἴτιον τῶν τῆς Ἰρλανδίας κακῶν καὶ τὸν ἀνέδειχναν οὕτω μισητότερον ἀκόμη εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Σκωτίαν. Μὲ δυσθυμίαν ἐπαραίτησε τὸν πεισματώδη λαὸν, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὸ Λονδίνιον (25 Νοεμβ. 1641). Ἐκεῖ τὸν ὑπεδέχθη ὁ λαὸς εἰς τὸν δρόμον μὲ εὐφημίας· χαρὰ, τὴν ὁποίαν τοῦ ἐπροπαρασκεύασε ὁ Λόρδος Μαϊόρος, ἡ ὁποία ὅμως κατὰ δυστυχίαν ἦτο ὀλιγοχρόνιος. Εὕρηκε τὸ κοινοβούλιον ἐνασχολούμενον εἰς ἐξέτασιν πολλῶν ἀτόπων, τὰ ὁποῖα ἐσυνάζοντο πανταχόθεν, καὶ τὰ ὁποῖα, 'διὰ νὰ διμοσιευθῶσιν ἀκριβῶς, ἐμοιράζοντο τυπωμένα εἰς τὸ κοινόν. Οἱ Κομμόνοι (τὰ μέλη τῆς κάτω Βουλῆς) διέδιδαν καὶ ψευδεῖς φήμας ἐχθρικῶν ἀποβάσεων, τὰς ὁποίας παρήγγειλεν ὁ βασιλεὺς, μυστικῶν συνωμοσιῶν τῶν Καθολικῶν κτλ. διὰ νὰ ἔχουν πρόφασιν διατηρήσεως στρατευμάτων. Ἔκτοτε ἐφαίνοντο φρουραὶ εἰς τοὺς δρόμους, καὶ ὅλον τὸ Λονδίνιον ἔλαβε κατ' ὀλίγον πολεμικὴν μορφήν.

Δοκίμιον — ἐὰν καὶ ἀσυλλόγιστον — ἔκαμαν τώρα οἱ ἐπίσκοποι, οἵτινες εἶχαν καὶ αὐτοὶ καθέδραν καὶ ψῆφον εἰς τὸ κοινοβούλιον, νὰ στηρίξουν τὴν παλαιὰν πολιτικὴν σύνταξιν. Ἐφανέρωσαν (27 Δεκεμ.), ἐπειδὴ εἰς αὐτοὺς δὲν δίδουν πολλὴν προσοχὴν, ὅτι δὲν θέλουν ὑποφέρειν περισσότερον τὴν παροῦσαν ἀναρμοστίαν, ἀλλὰ θέλουν κηρύξειν ἀκύρους ὅλους τοὺς νόμους, οἱ ὁποῖοι ἤθελαν δοθῆν εἰς τὴν ἀπουσίαν των. Οἱ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Πρεσβυτεριανοὶ Κομμόνοι ἐπίασαν τὴν ἀφορμὴν ταύτην μὲ χαρὰν νὰ ἐγκαλέσουν ὅλους τούτους τοὺς ἐπισκόπους ὡς προδότας τῆς πατρίδος, καὶ κατὰ τὸ παρὸν νὰ τοὺς ἀφορίσουν ἀπ' ὅλας τὰς συνελεύσεις.

Ἀπηλπισμένος σχεδὸν ὁ βασιλεὺς, μετὰ τόσα πολλὰ δοκίμια τῆς πρᾳοτάτης ὑπομονῆς του, ἀντὶ νὰ μείνῃ εἰς τὸν τρόπον του τοῦτον, ὅστις τελευταῖον ἤθελε κάμειν τὸ ἔθνος νὰ ἴδῃ τὰς ἀδίκους ἀντιποιήσεις τοῦ κοινοβουλίου, ἠπατήθη ἀπὸ τὴν βασίλισσαν καὶ ἀπὸ τὸν Λόρδον Διγεβῦν νὰ κάμῃ ἀστόχαστόν τι κίνημα, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ γεννήσῃ αὐστηρότητα, ἀλλ' ἦτο κακῶς συλλελογισμένον *). Ἐνεκάλεσε δηλονότι (1642) εἰς τὴν ἄνω Βουλὴν πέντε τῶν ἀγριωτάτων δημηγόρων τῆς κάτω Βουλῆς ὡς ἀνατροπεῖς τῆς παλαιᾶς πολιτείας, καὶ ἔστειλεν ἐνταυτῷ στρατιώτας διὰ νὰ τοὺς φυλακώσῃ. Ἀλλὰ δὲν τοὺς εὕρηκαν, καὶ ἐσφράγισαν τὰ πράγματά των. Οἱ Κομμόνοι ἐκήρυξαν τὸν τρόπον τοῦτον ὡς προσβολὴν κατὰ τῶν δικαίων των, καὶ ἐπρόσταξαν νὰ ἀθωωθοῦν οἱ ἐγκαλεσμένοι ἑταῖροι των. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐπαρουσιάσθη ὁ βασιλεὺς εἰς τὴν κάτω Βουλὴν συνωδευμένος ἀπὸ ἑκατοντάδας τινὰς δορυφόρων, καὶ ὡμίλησε σπουδαῖον λόγον, ὅπου ἐφανέρωσεν, ὅτι δὲν θέλει μὲν νὰ ἀθετήσῃ τὰ προνόμια τῆς Βουλῆς, ἀλλ' ἐπιμένει εἰς τὴν

*) Charendon history of the rebellion etc. Vol. II. p. 324. Ed. Basil.

φυλάκωσιν τῶν ἐγκαλεσμένων. Ἐνῷ δὲ ἐξήρχετο, τὸν ἠκολούθησαν πεισματικαὶ φωναὶ κράζουσαι κατόπιν του Προνόμιον! προνόμιον! καὶ τὸ ἑσπέρας ἦσαν ὅλοι οἱ πολῖται εἰς τὰ ὅπλα, τὸ μὲν νὰ ὑπερασπισθῶσι τοὺς πέντε βουλευτὰς τοῦ κοινοβουλίου, τὸ δὲ, ἐπειδὴ οἱ ἐχθροὶ τοῦ βασιλέως εἶχαν διαδώσειν τὴν φήμην, ὅτι οὗτος ἀπὸ κακίαν ἔδωκε προσταγὴν νὰ ἀνάψουν τὴν πόλιν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τὴν νύκτα. Τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν ἴδαν τὸν Τάμεσιν σκεπασμένον ἀπ' αναρίθμητα καράβια καὶ πλοιάρια ὡπλισμένα μὲ βόμβας, καὶ οἱ πέντε βουλευταὶ τοῦ κοινοβουλίου συνοδευόμενοι ἀπὸ τὸ στρατιωτικὸν τῆς πόλεως καὶ πλῆθος ἀῤῥήτου λαοῦ ἐμβῆκαν μὲ θρίαμβον, καὶ εἰσήχθησαν εἰς Βεστεμύνστερον, ὅπου μὲ εὐφημίας τῶν παρόντων μεγάλας ἐκάθησαν εἰς τὸ κοινοβούλιον· ὅταν ἐπέρνα ἡ παράταξις ἔμπροσθεν τοῦ Βιτεάλλ (τὸ τότε βασιλικὸν παλάτιον) ἔκραξαν πολλαὶ φωναὶ μεγάλως: „Ποῦ εἶναι ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ἱππόται του; ποῦ ἔφυγαν οὗτοι;" Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐτουφέκιζαν, ἐσάλπιζαν, καὶ ἔκαμναν ἄλλας αὐθαδείας.

Ἡ δύναμις τοῦ στρατολογεῖν ὑπῆρχεν ἕως τώρα ἀφιλονείκητον δίκαιον τοῦ στέμματος. Τώρα ἐζήτουν νὰ τὴν ἔχουν οἱ Κομμόνοι, καὶ ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ πόσον θέλει ἀντεστάθη εἰς τοῦτο ὁ βασιλεύς. Διὰ νὰ εἶναι ὁπωσοῦν μακρύτερα ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς, ἀνεχώρησεν ἀπὸ Λονδίνιον μετὰ τοῦ υἱοῦ του, καὶ ὑπῆγεν εἰς Εὐόρακον, ὅπου τὸν ἐδέχθησαν πανεντίμως (Ἰούλ. 1642). Τὸ κοινοβούλιον δὲν ἐφρόντιζε παντελῶς περὶ αὐτοῦ πλέον, ἐσφετερίσθη τὴν δύναμιν νὰ καταστήσῃ ἱστάμενον στρατὸν, ἐστρατολόγει, καὶ ἔστησεν ὁπλοθήκην πλουσίαν παρὰ τὸν Οὖλλον. Ὁ βασιλεὺς, ὅς τις ἤλπιζε νὰ οἰκειωθῇ τὸν ποιμένα τούτων Λόρδον Ὀθάμιον, ὑπῆγεν ἐκεῖ ἀπ' Εὐοράκου ἔφιππος μὲ περίπου τριάκοντα ἀνθρώπους, ἀλλ' ὁ

Ὀθάμιος τοῦ ἔκλεισε τὴν πύλην, καὶ αὐτὸς ἐχρεώστει νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκεῖθεν μὲ ἐντροπήν. Καὶ τὸ περισσότερον, ὅταν ἐπαραπονήθη διὰ τὸν τρόπον τοῦ Ὀθαμίου εἰς τὸ κοινοβούλιον, ἔστερξαν καὶ ἐπῄνεσαν οἱ ἄνδρες τὴν πρᾶξιν ταύτην.

Ἀκόμη ὅμως δὲν εἶχεν ὁ Κάρολος αἰτίαν νὰ χάσῃ ὅλας του τὰς ἐλπίδας. Ὅλαι αἱ ἀπομακρυσμέναι ἐπαρχίαι καὶ οἱ εὐγενεῖς τοῦ ἦσαν ἀκόμη πιστοί, καὶ ἰσχυρὰ κεφαλὴ ἠδύνατο ἐκ τόσων πολλῶν καὶ δυνατῶν μελῶν νὰ συνθέσῃ φοβερὸν σῶμα. Ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐκαταλάμβανε τὸν Ῥουβέρτον καὶ Μαυρίκιον ἐκ τοῦ Παλατινάτου, οἵτινες μετὰ τὴν ἀποδίωξιν τοῦ δυστυχοῦς πατρός των κατέφυγαν εἰς τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας. Οἱ Εὐοράκιοι τοῦ ἐπρόσφεραν θεληματικῶς τὴν βοήθειάν των, καὶ πολλαὶ ἐπαρχίαι ἠκολούθουν τὸ παράδειγμά των. Εὐθὺς λοιπὸν ἐκβῆκε ψήφισμα τοῦ κοινοβουλίου νὰ νομίζεται ἐχθρὸς τῆς πατρίδος, ὅστις ἤθελε δώσειν βοήθειαν εἰς τὸν βασιλέα. Ἐξ ἐναντίας δὲ ἐξέδωκεν ὁ βασιλεὺς διακήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἀπεφασίζοντο προδόται τῆς νομίμου πολιτείας τὸ κοινοβούλιον καὶ οἱ ὀπαδοί του. Καὶ τὰ δύω μέρη ἐστρατολόγουν, ἀλλὰ μὲ ἄνισον ὄφελος. Ὁ βασιλεὺς δὲν εἶχεν εἰμὴ χαρισμένον ἢ δανεισμένον ἀργύριον· ἐξ ἐναντίας δὲ τὸ κοινοβούλιον ἐβάσταζε τὸν στόλον, τὴν μητρόπολιν, καὶ ὅλας τὰς παραθαλασσίους πόλεις, καὶ εἶχεν ἐξουσιάσειν ὅλα τὰ βασιλικὰ εἰσοδήματα. Οἱ Λονδίνιοι ἔστειλαν τόσον πολλὰ ἀργυρᾶ σκεύη εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον, ὥστ' ἔλειπαν ἄνθρωποι νὰ δέχωνται ὅλα τὰ δῶρα· ὡς καὶ ἀργυρᾶς δακτυλήθρας καὶ χαρφοβέλονα τῶν γυναικῶν ἦσαν μεταξὺ τούτων. Ὅλη ἡ νεολαία τοῦ Λονδινίου κατεγράφετο εἰς τὸν στρατιωτικὸν κατάλογον· μίαν μόνην ἡμέραν ἐπροσφέρθησαν ὑπὲρ τὰς 4000 ἀνδρῶν. Μὲ τοὺς Σκώτους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἀκόμη εἰς τὰ ὅπλα, ἐκλείσθη συμμαχία. Ὡς πρὸς τοιαῦτα μέσα ἦσαν βέ-

βαια μικρὰ τὰ τοῦ βασιλέως. Ἡ βασίλισσα ἐνεχυρίασε τὰ ἀδαμαντικά της εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, καὶ ἔλαβεν ἀντ' αὐτῶν ἀργύριον καὶ καράβια· ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν μέρος τῶν τελευταίων ἐπιάσθη ἀπὸ πειρατὰς Ἄγγλους, καὶ οὕτως ἔμεινε καὶ ἡ βοήθεια αὕτη ἀσήμαντος. Ἐξωτερικαὶ δυνάμεις ἀδιαφόρουν περὶ τῶν ταραχῶν τούτων. Αἱ πλειότεραι ἦσαν περιπλεγμέναι εἰς τὸν τριακονταετῆ πόλεμον· εἰς τὴν Γαλλίαν συνέβη κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ὁ θάνατος τοῦ Ῥιχελιέως, καὶ τῳόντι εἶχε πολλὰ μικρὰν σημασίαν τότε ἡ μεγάλη Βρετανία εἰς τὰ ὀμμάτια τῶν ἐξωτερικῶν ἐθνῶν.

Ἀκόμη ἠθέλησεν ὁ Κάρολος νὰ δοκιμάσῃ εἰρηνικὸν ἐξισασμὸν μὲ τὸ πεισματικόν του κοινοβούλιον. Ἔστειλε μετὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸν πρόβλημα, τὸ ὁποῖον περιεῖχε δεκαεννέα ἄρθρα ἐξισασμοῦ. Ἀλλ' αἱ συνθῆκαι αὗται ἀπέδιδαν εἰς τὸ κοινοβούλιον ὁλόκληρον τὴν ἐξουσίαν: Κανεὶς νὰ μὴ μένῃ εἰς τὸ βασιλικὸν βουλευτήριον χωρὶς γνώμην τοῦ κοινοβουλίου, καὶ ὁ βασιλεὺς νὰ μὴ ἐπιχειρῇ τίποτε χωρὶς τὴν τούτου συγκατάθεσιν· ὅλοι οἱ ὑπουργοὶ καὶ πρόκριτοι κριταὶ νὰ διορίζωνται ἀπὸ τὸ κοινοβούλιον· μὲ τὴν γνώμην τούτου νὰ νυμφεύωνται οἱ συγγενεῖς τοῦ βασιλέως· ἡ λειτουργία καὶ ἡ ἐκκλησία νὰ διαταχθῇ ἀπ' αὐτὸ κτλ. Ἦτο λοιπὸν τοῦτο ἀληθινὴ ἐξουδένωσις τῆς βασιλικῆς δυνάμεως, καὶ ὁ Κάρολος ἀπεκρίθη εὐλόγως, ὅτι ἤθελε μείνειν οὕτω σκιὰ βασιλέως, καὶ ἀπεφάσισε νὰ δοκιμάσῃ τὰ ἔσχατα. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἐγίνοντο αἱ ἑτοιμασίαι. Ὁ βασιλεὺς, πιστεύων πάντοτε ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἀσθένειάν του, ἐταπεινώθη νὰ ἐπαναλάβῃ ἀκόμη μίαν φορὰν τὰ τῆς εἰρήνης προβλήματα. Τοῦ ἀπεκρίθησαν: ἀφοῦ ἀπολύσῃ τὰ στρατεύματά του, καὶ ἀναιρέσῃ τὴν διακήρυξίν του, τότε δύναται νὰ κάμῃ συμβιβάσεις. Ὑπεσχέθη καὶ τὰ δύω, ἐὰν ἔκαμναν τὸ αὐτὸ καὶ οἱ τοῦ κοινοβουλίου. Τοῦτο ἀπεβλήθη, καὶ ἔμειναν ὑπόλοιπα τὰ

ὅπλα. Οἱ στρατηγοὶ τοῦ βασιλέως τὸν ἐνεθάῤῥυναν νὰ προχωρῇ. Ἐκίνησαν ἀπὸ Σαλοπίας κατὰ τοῦ Λονδινίου μὲ 10,000 στρατιωτῶν. Τὸ στράτευμα τοῦ κοινοβουλίου ὑπὸ τὸν Κόμητα Ἐσσέξιον ὑπῆγεν ἐναντίον των ἀπὸ Βικορνίας. Πλησίον Ἐδεγίλλης ἐσυγκροτήθη μάχη (23 Ὀκτ. 1642). Ἡ ἀγυμνασία καὶ τῶν δύω στρατῶν ἔφερε σύγχυσιν, ἀλλ᾽ ὅμως διέπρεψεν ὁ πρίγκιψ Ῥουπέρτος μὲ τὴν ἐπιτηδειότητά του, καὶ ἐσκορπίσθησαν τὰ στρατεύματα τοῦ κοινοβουλίου. Ὁ Κάρολος, θαῤῥαλεώτερος τώρα, ἐπροχώρησε πλησιέστερα εἰς τὸ Λονδίνιον, καὶ τώρα ἐπρόσφερε τὸ κοινοβούλιον τὴν ἐξίσασιν. Ὁ βασιλεὺς ἐδέχθη τοὺς ἀπεσταλμένους εἰς Ὀξώνιον, ἐπειδὴ ὅμως ἐζήτει ἐπιμόνως ἐντελῆ ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχητέρας βασιλικῆς ἐξουσίας, ἔμειναν ἀτελεσφόρητοι ὅλαι αἱ διαπραγματεύσεις. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ ἐφεξῆς ἔτους (1643) ἐφάνη εἰς αὐτὸν ευτυχεστέρα. Ὁ βοῤῥᾶς καὶ ἡ δύσις τῆς Ἀγγλίας ἔλαβαν τὸ μέρος του. Τὴν 16 Μαΐου ἐκτύπησε λόχος βασιλικῶν λόχον ἐχθρικὸν ἐπίσης ἰσχυρὸν πλησίον Στρατωνίας, καὶ ἄλλην νίκην λαμπρὰν ἐνίκησαν οἱ βασιλικοὶ τὴν 13 Ἰουλίου πλησίον Ῥονδεβαϊδόμου. Ὁ πρίγκιψ Ῥουπέρτος ἐκυρίευσε μετὰ τοῦτο τὴν Βριστολίαν κατὰ τὴν 25 Ἰουλίου, καὶ ὁ βασιλεὺς ἡτοιμάζετο νὰ πολιορκήσῃ τὴν Γλοκεστρίαν. Μάχη πλησίον Νεοβουρίας (20 Σεπτ.) ἔμεινεν ἀδιάκριτος. Ὁ βασιλεὺς ὑπῆγε μετὰ τοῦτο νὰ παραχειμάσῃ εἰς Ὀξώνιον, καὶ ἐκεῖ συνεκάλεσεν ἴδιόν του κοινοβούλιον. Τῷόντι ἡ ἄνω βουλὴ τούτου εἶχε πατρικίους διπλοῦς, τῶν ὅσους εἶχε τὸ τοῦ Βεστμυνστέρου. Ἀλλ᾽ ὀλίγον ὠφέλησεν. Ὁ βασιλεὺς ἦτο πτωχότερος παρὰ ποτέ. Οἱ ἀπλήρωτοι στρατιῶται του ἐγόγγυζαν, καὶ οἱ πολῖται καὶ χωριάται, τοὺς ὁποίους ἐπεφορτίζοντο, ἔκραζαν μεγάλως. Τὸ τοῦ Λονδινίου κοινοβούλιον ἔβαλε τελώνιον εἰς ζῦθον, οἶνον, σῖτον κτλ. τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο πρότερον γνωστὸν εἰς

τὴν Ἀγγλίαν, καὶ ὁ ἐνθουσιασμένος λαὸς τὸ ἐπλήρωσε μετὰ χαρᾶς πρὸς πεῖσμα τοῦ βασιλέως. Ὁ Κάρολος ἐπρόσφερεν ἀκόμη μίαν φορὰν εἰρήνην καὶ παντελῆ ἀμνηστίαν, ἀλλ' ἐπροχώρησαν ἤδη πολὺ εἰς τὴν ἔχθραν, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ φιλιωθῶσιν ἀσφαλῶς.

Μέχρι τοῦδε οἱ Σκῶτοι ἦσαν ἀμέτοχοι τοῦ πολέμου· τώρα ὅμως, ἐπειδὴ ὅλη ἡ Ἀγγλία ἦτο σκεπασμένη μὲ στρατεύματα, εἰσέβαλαν καὶ αὐτοὶ (1644). Ὁ δὲ βασιλεὺς εἶχεν οἰκειωθῆν δι' ὑποσχέσεων στῖφος τι στρατολογημένον εἰς τὴν Ἰρλανδίαν, τὸ ὁποῖον μεταξὺ τοῦ χειμῶνος μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἀλλὰ τὸ ἐνήδρευε Θωμᾶς ὁ Φαϊρφάξιος, ἐπιτήδειος στρατηγὸς τοῦ κοινοβουλίου, τὸ ἐκτύπησεν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ μέρη τῆς Ἀγγλίας (25 Ἰαν.), καὶ τὸ ἠφάνισεν ἐξ ὁλοκλήρου. Τὸ ἔτος τοῦτο ἐν γένει ἔκρινε τὴν δυστυχίαν τοῦ βασιλέως. Τὴν 2 Ἰουλίου ἐνικήθησαν οἱ στρατηγοί του πλησίον Μαρστογεβούρας ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Φαϊρφαξίου καὶ τοῦ ἐνδόξου ὑποστρατήγου του Κρομβελλίου, καὶ αὐτὸς μετὰ δευτέραν μάχην πλησίον Νεοβουρίας (27 Ὀκτ.) ὠπισθοπόρησεν εἰς Ὀξώνιον μὲ ζημίαν μεγίστην.

Τώρα ἀρχίζει ὁ καιρὸς, ὁπότε ὁ τελευταῖον ῥηθεὶς ἀνὴρ ἀναλαμβάνει τὸ πρῶτον πρόσωπον εἰς τὸ περιπλεγμένον δρᾶμα. Διὰ τοῦτο εἶναι τόπος ἐδῶ νὰ ἐξεύρωμεν ἀκριβέστερα τινὰ περὶ αὐτοῦ. Ὀλίβερος Κρομβέλλιος ἐκατάγετο ἀπὸ καλὴν οἰκογένειαν, ἐὰν καὶ ὁ πατήρ του δὲν ἦτο πλούσιος. Ἐγεννήθη 1599 εἰς Οὐνδικτονίαν, διέτριψεν εἰς τὰς ἐπιστήμας, ἐμεταχειρίσθη ὅμως, καθὼς ὁ Βαλλεστεῖνιος, τὴν νεανικὴν δύναμίν του εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς ἡδονῆς, καὶ ἐφημίσθη μόνον μὲ λογομαχίας καὶ ἀταξίας. Ἀφοῦ κατηνάλωσε τὴν πατρικήν του κληρονομίαν, ἐφάνη ἔξαφνα εἰς αὐτὸν ἐπιστροφὴ πρὸς τὴν εὐταξίαν. Ἀνεμίχθη μὲ τοὺς πυροὺς ζηλωτὰς τοῦ Καθαριανισμοῦ, ἐσυγκρότει θρησκευτικὰ συνέδρια, ἐδίδασκε τοὺς οἰκέ-

τας του τὴν εὐλάβειαν, καὶ ἐπρόσφερεν εἰς ὅλους, ὅσων εἶχε κερδήσειν τὸ ἀργύριον μὲ τὴν χαρτοπαιξίαν, νὰ τοὺς τὸ ἐπιστρέψῃ. Ἐκληρονόμησε μετὰ τοῦτο ἕνα θεῖόν του, ὅμως δὲν εἶχε κλίσιν εἰς τὰς ἡσύχους καὶ οἰκιακὰς ἀσχολίας, ἀλλὰ περιήρχετο μὲ μελαγχολικὴν θεοβλάβειαν, καὶ ἔβλεπεν ὀνείρους καὶ ἀποκαλύψεις, ὡς ὁ Μωάμεθ. Τότε ἦτο, ὅτε ἐκ μίσους πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κυβέρνησιν ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ἀμερικήν. Ὅταν τελευταῖον ἔμελλε νὰ συναθροισθῇ τὸ μακρὸν κοινοβούλιον, ἐκλέχθη αὐτὸς τὸ μὲν κατὰ τύχην, τὸ δὲ διὰ μηχανοῤῥαφίας ἀντιπρόσωπος τῆς Κανταβριγίας. Ἐσύχνασε τὰ συνέδρια μὲ ζῆλον, ἀλλὰ κανεὶς δὲν ἔδιδε προσοχὴν εἰς αὐτὸν, ἐπειδὴ μᾶλλον ἔκαμνεν ἀποστροφὴν παρὰ κλίσιν. Ἄσχημος τὸ πρόσωπον, ῥυπαρὸς τὸ ἔνδυμα, χωριάτης τὰ ἤθη. Ἡ φωνή του ἦτο ἀμβλεῖα καὶ ἀκάθαρτος, καὶ ὅ,τι ὡμίλει, δὲν εἶχε κἀμμίαν συνέχειαν. Καὶ αὐτὸς ἴδεν, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ εὐδοκιμήσῃ μεταξὺ τοιούτων λαμπρῶν ῥητόρων, ὁποίους εἶχε τότε ἡ ἄνω Βουλὴ, καὶ ἀπεφάσισε νὰ περιπατήσῃ ἄλλον δρόμον. Ἐδιάλεξε στρατιωτικὸν στῖφος ἐκ νέων εὐκαταστάτων, εἰσήγαγην εἰς αὐτοὺς ἓν πάντη χωριστὸν esprit de corps, καὶ τοὺς ἐνεδυνάμωσε μὲ τὸν θρησκευτικόν του ἐνθουσιασμόν. Μετὰ τοῦτο ἡνώθη μὲ τὸν Φαϊρφάξιον, τίμιον, γέροντα ἄνδρα, ὅς τις εἶχε μὲν φήμην, τιμὴν καὶ στρατηγικὸν προτέρημα, ἔμελλε δὲ νὰ προσκυνήσῃ τὸν διαβατικὸν τοῦ Κρομβελλίου νοῦν. Ὁ Κρομβέλλιος τοῦ ἔδειχνε πανταχοῦ σέβας, καὶ οὕτως ἀπέκτησε τὴν ἐμπιστοσύνην του εἰς μέγιστον βαθμόν. Τὴν τῶν στρατιωτῶν εἶχεν ἀπὸ πολλῆς. Ἡ σφοδρότης καὶ ἡ ἀδυσώπητος αὐστηρότης του ἐφόβιζε τοὺς ὀκνηροὺς ἐπίσης, ὅσον ὁ ζωοποιῶν ἔπαινός του ἐκολάκευε τοὺς δραστηρίους, καὶ μ' ὅλον ὅτι κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν τρίτον ἔτος του ἐπίασε τὰ ἐργόχειρον

τοῦ πολέμου, μ' ὅλον τοῦτο ἡ στρατηγία του ἡμιλλᾶτο μὲ τὸν ἐμπειρότατον πολέμαρχον.

Κανὲν ἄλλο ἐκ τοῦ πνεύματός του δὲν ἐμεταδόθη ταχύτερα εἰς τοὺς στρατιώτας του, ὅσον ὁ θρησκευτικὸς ἐνθουσιασμός του. Ὁ Κρομβέλλιος ἦτο ἐνταυτῷ ἀρχηγὸς καὶ ἱεροκήρυξ τοῦ στρατεύματος, καὶ κατὰ τοῦτο εἶχε μαζή του πολλοὺς ὁμοίους του. Τὰ δόγματα, τὰ ὁποῖα ἐδιδάσκοντο ἐδῶ, ἦσαν αὐστηρότερα παρὰ τὰ τῶν Καθαριανῶν. Ἔλεγεν, ὅτι ἀρχοντία καὶ βαθμοὶ εἶναι ἀσυγχώρητα ἐπίσης καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὴν πολιτείαν· καθεὶς ἐγεννήθη νὰ φρονῇ καὶ νὰ πράττῃ ἐλευθέρως. Ἐκ τούτων τῶν τερπνῶν δογμάτων ὠνομάσθη ἡ νέα φατρία τῶν ἀνεξαρτήτων. Ἀπ' αὐτὸν ἐκβῆκε κατὰ πάντα προσδιωρισμένως ἡ μέχρι τοῦδε ἀνήκουστος ἰδέα νὰ χρηματισθῇ παντάπασιν ἡ βασιλεία, καὶ θέλομεν ἰδεῖν ποῖαι πρόοδοι ἔγειναν εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Ἡ πρώτη τούτων ἦτο, ὅτι εἰς τὴν βουλὴν τῶν κοινῶν ἐπροβλήθη νόμος, κανεὶς ἐκ τοῦ κοινοβουλίου νὰ μὴ ἐμβαίνῃ εἰς στρατιωτικὰ ἀξιώματα. Τὸ πρόβλημα τοῦτο ἤρεσε πολλοὺς Κομμόνους, οἵτινες πολὺν καιρὸν ἔβλεπαν μὲ φθόνον τὰ ἐπισημότερα μέλη τῆς ἄνω Βουλῆς εἰς τὴν κορυφὴν τῶν στρατευμάτων. Μὲ ὅλην τὴν ἐναντιότητα τῶν φιλάρχων μελῶν ἐκυρώθη ὁ νόμος, ὅλοι οἱ Πατρίκιοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Κόμης Ἐσσέξιος, ἐπαραίτησαν τὰ στρατηγικὰ ἀξιώματα, καὶ ὅλη ἡ δύναμις ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Θωμᾶ Φαϊρφαξίου, ὅς τις δὲν ἦτο μέλος τοῦ κοινοβουλίου. Κυρίως ἐχρεώστει βέβαια καὶ ὁ Κρομβέλλιος νὰ παραιτηθῇ τὴν ἀξίαν του, ἀλλ' ὁ Φαϊρφάξιος ἐπαράστησεν εἰς τοὺς Κομμόνους, ὅτι ὁ βοηθὸς οὗτος τοῦ εἶναι τώρα ἀπαραίτητος, καὶ οὕτω πρὸς χάριν τοῦ Κρομβελλίου ἐλησμονήθη ὁ νόμος.

Ὁ βασιλεὺς διέτριψε πάλιν τὸν χειμῶνα ὅλον εἰς Ὀξώνιον καὶ ἐδοκίμασε νέας συμβιβάσεις. Τῳόντι δὲ ἐσυνάχθησαν τὴν 30 Ἰαν. 1645 ἀπεσταλ-

μένοι καὶ ἀπὸ τὰ δύω μέρη εἰς Ὑξιδριγίαν, καὶ ἐσκέφθησαν τρεῖς ἑβδομάδας· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ κοινοβούλιον ἐζήτει προηγηματικὰ ἄρθρα, Νὰ ἀποβληθῶσιν οἱ ἐπίσκοποι, νὰ βαστάξῃ αὐτὸ ἀκόμη ἑπτὰ ἔτη τὴν ἐπὶ τῶν στρατευμάτων ἐξουσίαν, καὶ νὰ διατάξῃ τὰ τῆς Ἰρλανδίας κατὰ τὴν θέλησίν του· ἐματαιώθη καὶ τὸ δοκίμιον τοῦτο. Ἀπὸ πολλῆς τὸ κοινοβούλιον ἀπεφάσισε μὲ τὰ σωστά του νὰ μὴ δεχθῇ πλέον τὸν βασιλέα. Διὰ νὰ τὸν πικράνῃ περισσότερον, ἐπεχείρησε τώρα τὴν κρισολογίαν τοῦ ἀκόμη εἰς Πύργον φυλακωμένου ἀρχιεπισκόπου Λαυδίου, καὶ ἀπεφάσισε κατ' αὐτοῦ, ὡς πρὸ τεσσάρων ἐτῶν κατὰ τοῦ φίλου του Στραφορδίου, τὸν θάνατον. Καὶ αὐτὸς ἐπεριπάτησε μὲ ἀξίαν καὶ σταθερότητα τὸν τελευταῖον δρόμον, καθὼς ὅλοι οἱ χαρακτῆρος ἄνδρες: „Κανεὶς, εἶπεν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης, δὲν ἐπιθυμεῖ μὲ ζῆλον περισσότερον νὰ μὲ ἐκβάλῃ ἀπὸ τὸν κόσμον, παρ' ὅσον ἐπιθυμῶ ἐγὼ νὰ ἐκβῶ ἀπ' αὐτόν.“ Προσευχόμενος ἐγονάτισε, καὶ ἔβαλεν εἰς τὸ ξύλον τὴν κεφαλήν του, ἥτις μὲ ἓν κτύπημα ἐπέταξε κάτω (12 Ἰαν. 1645).

Εἰς τὸν πόλεμον ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἦτο ὁ βασιλεὺς δυστυχὴς πάντοτε. Ἀφοῦ ἐστρατήγουν ὁ Φαϊρφάξιος καὶ ὁ Κρομβέλλιος, καὶ ὅλοι οἱ χωρισμένοι λόχοι ἐκυβερνῶντο ἀπὸ ἀνεξαρτήτους, ἔχαναν οἱ βασιλικοὶ ἓν φρούριον μετὰ τὸ ἄλλο, καὶ ἀφοῦ τὴν 14 Ἰουν. 1645 πλησίον Νασεβίας ἐνικήθη ὁ μέγας του στρατὸς κυβερνώμενος ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Ῥουπέρτου, ἀπὸ τὸν Φαϊρφάξιον καὶ Κρομβέλλιον, ἠναγκάσθη ὁ βασιλεὺς νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Βαλλίαν, καὶ νὰ στείλῃ τὸν πρεσβύτατον υἱόν του εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου εἶχεν ὑπάγειν ἀρχήτερα ἡ βασίλισσα. Αὐτὸς δὲ, φυλαττόμενος τρόπον τινὰ διὰ σκληροτέραν τύχην, ἔμεινε καὶ ἐδοκίμαζε νὰ σώσῃ τὸν θρόνον του. Ἔστελνε κάποτε εἰρήνης ἀγγέλους εἰς τὸ Λονδίνιον, ἀλλὰ τώρα δὲν ἐλάμβανεν οὐδὲ ἀπόκρισιν.

Ὅλοι οἱ σκορπισμένοι λόχοι του ἐκυνηγήθησαν καὶ ἠφανίσθησαν ἀπὸ τοὺς νικητάς, καὶ ὁ Φαϊρφάξιος ἐκυρίευσε τώρα καὶ ὅλον τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ βασιλείου (1646 Μάρτ. καὶ Ἀπρίλ.).

Εἰς τὴν ἐσχάτην ταύτην ἀνάγκην ἀπεφάσισεν ὁ βασιλεὺς νὰ οἰκοδομήσῃ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὴν διαίρεσιν τῶν ἐχθρῶν του. Ἤξευρεν ὅτι οἱ Καθαριανοὶ Σκῶτοι δὲν ἦσαν πολλὰ εὐχαριστημένοι μὲ τοὺς Ἀγγλικοὺς ἀνεξαρτήτους, καὶ διὰ τοῦτο ἐνόμιζεν, ὅτι, ἐὰν παρεδίδετο εἰς αὐτοὺς μὲ εἰλικρινεστάτην πίστιν, ἤθελε δυνηθῆν νὰ τοὺς οἰκειωθῇ. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν μεγίστην του ἀνάγκην, μεταμορφωμένος καὶ ἀπὸ δύω ὑπηρέτας συνοδευόμενος ἐκβῆκε τὴν νύκτα ἔφιππος ἀπὸ τὴν πύλην τοῦ Ὀξωνίου, καὶ ἔφθασε τὴν 5 Μαΐου (1646) εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Σκώτων ἔμπροσθεν Νεβάρκης. Οἱ Σκωτικοὶ στρατηγοὶ ἔπεσαν εἰς ἀμηχανίαν διὰ τὴν ἐπίσκεψίν του, καὶ ἐπειδὴ τὸ κοινοβούλιον τοῦ Λονδινίου μαθὸν τὴν φυγήν του ἐξέδωκε τάχιστα διαταγὴν φοβερίζουσαν θάνατον εἰς τὸν ὅς τις τὸν δεχθῇ εἰς τὸν οἶκον του, διὰ τοῦτο εἶχαν τὴν δειλίαν νὰ φανερώσωσι παρευτὰ εἰς τὸ κοινοβούλιον τὸν ἐρχομόν του. Εἰς αὐτὸν δὲ πρόσχημα μὲν ἔδωκαν φρουρὰν τιμῆς, κατὰ δὲ ἀλήθειαν φύλακας διὰ νὰ μὴ δυνηθῇ νὰ φύγῃ. Τώρα ἐκατάλαβε καλὰ ποίαν δυστυχῆ ἀπόφασιν ἔκαμε. Κανὲν ἴχνος συμπαθείας δὲν εὕρηκεν ἐδῶ· κἀμμίαν ἀγγελίαν δὲν ἐλάμβανε περὶ τῶν φίλων καὶ τῆς οἰκογενείας του· κἀμμίαν θρησκευτικὴν παρηγορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτο πολλὰ συνειθισμένος, ἀλλὰ μᾶλλον ἤκουε βλασφημίας ἀπὸ τοὺς ἀτάκτους Καθαριανούς. Διὰ διδαχάς, εἰς τὰς ὁποίας ἠναγκάζετο νὰ παρευρίσκεται, ἔκλεγαν ῥητά, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ τὸν πικραίνωσιν. Εἷς ἐκ τούτων τῶν θεοβλαβῶν ἱερέων, ἀφοῦ εἰς τὸ προοίμιον τὸν ὠνόμασεν ἄθεον ἡγεμόνα, ἔδωκεν εἰς τὸν λαὸν νὰ ψάλῃ ᾠδήν, τῆς ὁποίας ἀρχὴ ἦτο: „Τί ἐγ-

καυχᾷ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατός;" Μετὰ τοῦτο σηκωθεὶς ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τὸ θρονίον του ἤρχισε μεγαλοφώνως νὰ ἐκφωνῇ τὸν ψαλμόν: „Ἐλέησόν με, ὁ Θεὸς, ὅτι κατεπάτησάν με οἱ ἐχθροί μου." Ἐδοκίμασε τὴν χαρὰν ἰδὼν τὸν λαὸν ὅτι ἐπρόκριναν νὰ ψάλουν τὴν ᾠδὴν ταύτην.

Κρῖμα μόνον, ὅτι ἡ συμπάθησις αὕτη ἔμεινε ξένη εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν τῆς Σκωτίας στρατευμάτων. Ἐπρόκριναν μᾶλλον τὴν ὠφέλειάν των. Τὸ Ἀγγλικὸν κοινοβούλιον τοὺς ἐχρεώστει περίπου 400,000 λίτρας βοηθητικὰ χρήματα, καὶ τοὺς ὑπεσχέθη, ὅτι θέλει τοὺς τὰ πληρώσειν εἰς δύω διορίας, ἐὰν παραδώσωσιν εἰς αὐτοὺς τὸν βασιλέα. Τινὲς μὲν ἐντράπησαν τὴν ἄτιμον ταύτην πραγματείαν, οἱ δὲ περισσότεροι τὴν ἔστερξαν μετὰ χαρᾶς. Τὸ ἐφανέρωσαν ἐγγράφως εἰς τὸν βασιλέα. Ἔπαιζε τὸ ζαδρίκιον, ὅταν ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν, καὶ εἶχε τὴν σταθερότητα νὰ μὴ προδώσῃ εἰς τοὺς παρόντας τὴν πικρὰν αὐτῆς ὑπόθεσιν οὐδὲ μὲ ἓν σχῆμα τοῦ προσώπου, ἐπειδὴ ὁ δυστυχὴς οὗτος ἀνὴρ ἀνέπτυξεν εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἰδιότητας, αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ τὸν φιλιώσουν ἐντελῶς μὲ τοὺς ψέγοντας τὴν προτέραν του διαγωγήν.

Εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 1647 ἔτους τὸν ἐσήκωσεν Ἀγγλικόν τι στράτευμα ἀπὸ τὸ τῶν Σκώτων στρατόπεδον, καὶ τὸν ἔφερεν εἰς Ὀλεμβίαν τοῦ Κομητάτου Νορθαντωνίας εἰς στενὴν φυλακὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀπεμάκρυναν ὅλους τοὺς ὑπηρέτας του. Ὁ πόλεμος τώρα μετὰ τρίμηνον διάρκειαν ἔλαβε τέλος, ὅλα τὰ βασιλικὰ στρατεύματα ἐχαλάσθησαν καὶ ἐσκορπίσθησαν, μόνον τὸ τοῦ κοινοβουλίου ἐξ ἀνεξαρτήτων συγκείμενον ἔμεινεν ἀκόμη, καὶ ἐστρατοπέδευεν εἰς τὴν Κανταβριγίαν. Ἐξ αὐτοῦ ἐκβῆκε τώρα μία πάντη νέα τάξις τῶν πραγμάτων, καὶ εἰς τὸ κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον ἐπροσφέρθη ἕως τώρα τόσον ὑπεροπτικῶς πρὸς

τὸν βασιλέα, ἡτοιμάζετο κατὰ τὸ παρὸν ἀνταπόδοσις, τὴν ὁποίαν οὐδὲ ὠνειρεύθη ἕως τώρα.

Ὁ στρατὸς εἶχε νὰ λαμβάνῃ ἀκόμη μεγάλα λείψανα μισθοῦ, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο νὰ συνάξῃ τόσον ταχέως τὸ κοινοβούλιον, μ' ὅλον ὅτι εἶχεν ἐπιφορτίσειν ἀνηκούστους φόρους εἰς τὸν λαόν. Διὰ νὰ δώσουν εἰς αὐτὸν ἄλλην ἀσχολίαν, ἠθέλησαν νὰ τὸν στείλουν εἰς τὴν Ἰρλανδίαν, ἀλλὰ τὸ πρόσταγμα τοῦτο ἐπροξένησε γενικὴν δυσαρέστησιν. Οἱ τολμηρότεροι ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν ἔγραψαν εἰς τὸ κοινοβούλιον ἀναφορὰν ὑπογραφεῖσαν ἀπ' ὅλους τοὺς στρατιώτας, διὰ τῆς ὁποίας ἐζήτει ἐντελῆ ἀνταμοιβὴν τῶν ὑπουργιῶν του ὅλος ὁ στρατὸς, εἰδὲ μὴ, δὲν μεταβαίνει εἰς τὴν Ἰρλανδίαν. Ἡ ἀπόκρισις ἦτο εὐκταία εἰς τοὺς πρωτουργοὺς τῆς μηχανήσεως, ἤγουν τὸ ζήτημάτων ἐκηρύχθη ἀποστασία (30 Μαρτ. 1647). Μετὰ τοῦτο ἔγραψαν σπουδαιοτέραν ἀνταπόκρισιν οἱ ἀνεξάρτητοι, καὶ τὴν ὑπέγραψαν διακόσιοι περίπου ἀξιωματικοί. Ὁ Κρομβέλλιος ἦτο κρυφίως ψυχὴ ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλ' ἦτο τόσον δόλιος καὶ πονηρὸς νὰ κρύπτεται, ὥστε τὸ κοινοβούλιον ἐδιώρισεν αὐτὸν καὶ ἄλλους τινὰς νὰ ἀνιχνεύσουν τὰς πηγὰς τῆς συνωμοσίας. Καὶ τὸ μεγαλήτερον, ὑπῆγε προσωπικῶς κατὰ τὴν κρισίμην ταύτην περίοδον εἰς Λονδίνιον διὰ νὰ συνομιλήσῃ κατὰ πρόσχημα μὲ τὴν κάτω Βουλὴν περὶ τῶν μέσων τῆς ἡσυχάσεως.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἀξιωματικός τις τῶν ἀνεξαρτήτων, ὀνόματι Ἰώκιος, πρῴην ῥάπτης, ἔκαμε τὴν λύσιν ὅλου τοῦ δράματος. Μὲ πεντακοσίους ἐφίππους ὑπῆγε κρυφίως (ὄχι βέβαια χωρὶς μυστικὴν προσταγὴν τοῦ Κρομβελλίου) εἰς Ὀλεμβίαν, ἐπίασε τὸν βασιλέα καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τὸ στρατόπεδον (3 Ἰουν.). Ἐρρίφθη λοιπὸν ὁ κύβος. Τὸ κοινοβούλιον χωρὶς στράτευμα ἦτο τόσον ἀδύνατον, ὅσον ὁ βασιλεὺς χωρὶς κοινοβούλιον· Ὁ εὐάρεστος Φαϊρφάξιος παρέδωκε τὴν

ἀρχηγίαν εἰς τὸν Κρομβέλλιον, καὶ οὗτος ὡδήγει τὸν στρατὸν κατ' εὐθεῖαν εἰς τὴν μητρόπολιν. Οἱ κάτοικοί της ἐχάρησαν μᾶλλον παρὰ ἐτρόμαξαν διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ πέντε ἔτη κατὰ συνέχειαν ἐδιδάχθησαν τί σημαίνει νὰ ἔχῃ τις ἀνθ' ἑνὸς πεντακοσίους αὐθέντας εἰς τὴν κεφαλήν του, καὶ ἐμίσουν καθ' ὑπερβολὴν τὸ κοινοβούλιον. Οἱ Κομμόνοι, φοβηθέντες δικαίως μὴ χάσωσι τὴν ὑπόληψίν των, ἐσυγκατάνευσαν εἰς ὅλα τὰ ζητήματα τοῦ στρατοῦ· ἀλλ' οὗτος δὲν εὐχαριστεῖτο πλέον εἰς τὰ πρῶτα ζητήματα. Ἐζήτει τώρα προσέτι: Ὅλοι οἱ εἰς τὸ κοινοβούλιον ἐχθροί του νὰ τιμωρηθοῦν, καὶ ὡς τοιοῦτοι κατεδόθησαν οἱ ἕνδεκα ἰσχυρότεροι ἀρχηγοὶ τῆς τῶν Πρεσβυτεριανῶν φατρίας. Τί ἠδύναντο νὰ κάμωσιν; Οἱ ἕνδεκα ἐπαραιτήθησαν οἰκειοθελῶς, ἀλλ' ὁ στρατὸς εἶχεν ἄλλο ζήτημα ἕτοιμον. Ἡ πολιτικὴ φρουρὰ νὰ ἀποβληθῇ, καὶ νὰ εἰσαχθῇ λόχος τις τῶν ἀνεξαρτήτων. Καὶ εἰς τοῦτο συγκατένευσαν οἱ τοῦ κοινοβουλίου, ἀλλ' οἱ πολῖται ἔκαμαν δι' αὐτὸ τοῦτο ἐπανάστασιν. Τοῦτο ἤθελε δὰ καὶ ὁ Κρομβέλλιος, ἐπειδὴ ἠδυνήθη νὰ λάβῃ ἀφορμὴν διὰ νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν πόλιν, προφασιζόμενος ὅτι θέλει νὰ προστατεύσῃ τὸ κοινοβούλιον ἐναντίον τῶν ἐπαναστάντων πολιτῶν. Ἡ φρουρὰ τῆς πόλεως δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀντισταθῇ. Τὴν 6 Αὐγούστ. (1647) ἐμβῆκαν μὲ εὐπρέπειαν καὶ τάξιν τὰ τάγματα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐμοιράσθησαν πανταχοῦ. Μέρος αὐτῶν περιεκύκλωσε τὸν οἶκον τοῦ κοινοβουλίου, ὅπου πάραυτα ἐνεκαλέσθησαν ἑπτὰ Πατρίκιοι. Μετά τινας ἡμέρας ἔγεινε δοξολογία εἰς τὰς ἐκκλησίας διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ φυλακωμένος βασιλεὺς ἐκ τῆς πρὸς αὐτὸν φροντίδος καὶ ἐπιμελείας τοῦ Κρομβελλίου ἤλπιζεν ὅτι θέλει ἀποκατασταθῆν εἰς τὴν ἀξίαν του. Εἰς ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐπεριποιοῦντο, ἔταζε βασιλικὰς ἀμοιβὰς, καὶ εἰς τὸν Κρομβέλλιον ὑπεσχέθη νὰ τὸν ἀναδείξῃ Κόμητα Ἐσσεξίας, εὐθὺς ἀφοῦ ἀνα-

λάβῃ τὰ βασιλικά του δίκαια. Ἀλλὰ δὲν ἔμεινε πολὺν καιρὸν εἰς τὴν ἀπάτην. Εἰς τὸ παλάτιον Ἀπτογκόρτιον, ὅπου τὸν μετέφεραν, εὑρέθη περικυκλωμένος ἀπὸ ἀπὸ ἀχρείους ἀνεξαρτήτους, ἀπὸ τῶν ὁποίων τοὺς λόγους καὶ τὰ σχήματα ἐσυμπέρανεν ὅτι σκοπός των ἦτο νὰ τὸν δολοφονήσωσιν. Εἰς τὴν μεγίστην του ἀδημονίαν συνέλαβε μετ' ὀλίγων πιστῶν του τὴν ἀπὸ τὸν Κρομβέλλιον συμβουλευθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἀπόφασιν νὰ φύγῃ κρυφίως. Ἐπέτυχε (11 Νοεμβρ.), καὶ ἔφθασεν εὐτυχῶς εἰς τὸν αἰγιαλόν. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνη ἐκεῖ καράβιον, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ τὸν φέρῃ πέραν τῆς θαλάσσης. Μὴ ἐξεύρων ποῦ νὰ στραφῇ, ἐστοχάσθη νὰ παρακαλέσῃ τὸν κυβερνήτην τῆς πλησίον νήσου Βήκτιδος νὰ τοῦ δώσῃ ὑπεράσπισιν. Ἀλλ' οὗτος ἦτο πιστότατος ὑπουργὸς τοῦ Κρομβελλίου. Ἄγγελος ἀποσταλθεὶς ἐκεῖ ὑπέστρεψε μὲ φιλοφρονητικὴν πρόσκλησιν ἀπὸ τὸν κυβερνήτην, ὅςτις εὐθὺς ἀφοῦ ἔφθασεν ὁ βασιλεὺς τοῦ ἔδωκε τιμῆς φρουράν, καὶ ἀνήγγειλε τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν Κρομβέλλιον.

Ἐνῷ ἠγωνίζετο νὰ προάξῃ περαιτέρω τὸ ἔργον του ὁ Κρομβέλλιος, ἀνεπτύχθησαν εἰς αὐτὸν κυριαρχικαὶ δυνάμεις, τὰς ὁποίας οὐδὲ αὐτὸς τὰς προέβλεπε. Πρώτη του φροντὶς ἦτο ἡ τῶν στρατιωτῶν πειθαρχία, χωρὶς τὴν ὁποίαν δὲν ἠδύνατο νὰ κάμῃ τίποτε. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοὺς ἔκαμνε νὰ ὁμιλοῦν περὶ γενικῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος, καὶ δὲν ἤθελαν νὰ ἐξεύρουν τίποτε οὐδὲ ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς των. Ὁ Κρομβέλλιος ἐκατάλαβε τὸ ἐπικίνδυνον τῶν δογμάτων τούτων, ἐνῷ μάλιστα ὁ βασιλεὺς ἐπρόσμενε στρατιωτικὴν βοήθειαν ἀπὸ τὴν Σκωτίαν. Ἐσυγκάλεσεν ὅλον τὸ στῖφος πρὸς ἐπιθεώρησιν, ἐπρόσταξε νὰ ἐκβοῦν ἔμπροσθέν του ὅλοι οἱ κήρυκες τῆς ἐλευθερίας, τοὺς ἔκαμε φοβερὰν διδαχήν, καὶ ἐπρόσταξε νὰ θανατωθῇ ἕνας ἐξ αὐτῶν. Μὲ εὐχαρίστησιν ὅμως ἐπαρατήρησεν, ὅτι δὲν ὡμιλεῖτο ἄλλο εἰμὴ περὶ δημο-

τρατίας καὶ ἐξαλείψεως τῆς βασιλείας. Καὶ κατὰ τὴν ἰδικήν του ἰδέαν προσέτι ἦσαν χαμένοι ὅλοι οἱ καρποὶ τῆς μεταβολῆς, ἐὰν μετὰ τόσας ταραχὰς, ἀγῶνας καὶ κόπους ἐνθρονιασθῇ πάλιν ὁ Κάρολος οὗτος, καὶ δυνηθῇ ἴσως νὰ κάμῃ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ὅσα ἔπαθε μέχρι τοῦδε. Διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸν σκοπόν του, δὲν ἐτρόμαξε πλέον οὐδὲ τὸ ἀποτρόπαιον κακούργημα, τὴν βασιλοκτονίαν, καὶ οἱ ὀπαδοί του θαμβωμένοι ἀπὸ τοὺς συγκεχυμένους καὶ φαντασιώδεις λόγους περὶ τῆς σωτηρίας τῶν δημοκρατικῶν πολιτευμάτων καὶ τῆς γενικῆς ἰσότητος, ἐδέχοντο ἀσμένως τὰ φρονήματα ταῦτα, Τώρα ἀπεφασίσθη κατὰ πρῶτον νὰ θανατώσουν τὸν βασιλέα δημοσίως (1648), Δὲν ἤθελαν νὰ τὸν δολοφονήσωσι, διὰ νὰ μὴ πέσῃ τὸ μῖσος τοῦ λαοῦ εἰς τοὺς μερικοὺς φονεῖς, ἀλλ' ὅλον τὸ κοινοβούλιον ἔπρεπε νὰ ἐπιθέσῃ εἰς τὴν ἀποτρόπαιον πρᾶξιν τὴν σφραγῖδα τῆς δικαιοσύνης. Διὰ νὰ προετοιμάσουν τοὺς Ἄγγλους εἰς τὴν ἀνήκουστον ταύτην κριτολογίαν, ἐπροσπάθησαν νὰ τοὺς συνηθίσουν κατ' ὀλίγον εἰς τὴν ἔννοιαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς ὑπόκειται εἰς τοὺς νόμους καθὼς καὶ οἱ μικρότατοι ὑπήκοοι, καὶ, ἐὰν παραβῇ τὰ καθήκοντά του, ἐμπορεῖ νὰ κριθῇ κατὰ τοὺς νόμους, ὅτι εἶναι ἀσεβὲς νὰ προσμένουν περισσότερον τὴν σωτηρίαν των ἀπὸ δεισιδαίμονα μονάρχην, τοῦ ὁποίου ἐσκλήρυνεν ὁ Θεὸς τὴν καρδίαν κτλ.

Τώρα κατὰ πρῶτον, ἀφοῦ διεθρυλλήθησαν εἰς τὸν λαὸν τοιαῦτα δόγματα, ἐκινήθη ἡ συνείδησις τοῦ πλήθους, ἐξαιρέτως εἰς τὴν Σκωτίαν· καὶ ὅσον ἐμίσουν πρότερον τὸν βασιλέα, τόσον βδελυρὸν ἔκριναν τώρα τὸ νὰ τὸν θανατώσωσιν. Ἀφοῦ ματαίως ἔστειλαν πολλὰς ἀναφορὰς οἱ Σκῶτοι εἰς τὸ κοινοβούλιον τοῦ Λονδινίου, εἰσέβαλεν ὁ Λόρδ Ἀμιλτὼν, πατρίκιος τῆς Σκωτίας, μὲ 40,000 στρατιωτῶν εἰς την Ἀγγλίαν· καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν δὲ ἐσηκώθησαν πολλοὶ ἄνοπλοι ὑπερασπισταὶ τοῦ βασιλέως, καὶ οὕτως

ἐπαρουσιάσθη πάλιν νέος ἐμφύλιος πόλεμος, καὶ νέα ἀσχολία εἰς τὸν Κρομβέλλιον. Οὗτος ἐκήρυξε κατὰ πρῶτον ἐν ὀνόματι τοῦ κοινοβουλίου τοὺς Σκώτους καὶ ὅλους τοὺς ὀπαδούς των προδότας· ἐξεστράτευσεν ἔπειτα, ἐσκόρπισε τοὺς Βαλλίους μὲ ὀλίγας προσβολὰς, καὶ ἐπρόσταξεν ἄλλον στρατηγὸν νὰ κάμῃ τὸ αὐτὸ εἰς τοὺς Σκώτους. Οἱ ἀνεξάρτητοι, ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ τὸν ζῆλον τῆς πίστεώς των, ἐνίκησαν πανταχοῦ μὲ ὀλίγους κόπους, καὶ ἐπίασαν αἰχμάλωτον καὶ αὐτὸν τὸν ἀγαθὸν Σκῶτον Ἀμιλτῶνα. Ἡ Κολκεστρία ἦτο τελευταία πόλις, τὴν ὁποίαν ἐπροστάτευαν οἱ βασιλικοί. Ἠναγκάσθη καὶ αὐτὴ νὰ παραδοθῇ τελευταῖον εἰς τὸν Φαϊρφάξιον, ὅς τις ἐκ παρακινήσεως τοῦ Ἰρήτονος (μανιώδους ἀνεξαρτήτου) ἐκαταδίκασεν εἰς θάνατον τοὺς δύω φρουράρχους, Κάρολον Λουκᾶν καὶ Γεώργιον Λίσλιον, ἐναντίον πάσης πολεμικῆς συνηθείας. Καὶ ἐδῶ ἐφάνη πάλιν ὡραῖον παράδειγμα ἀνδρικῆς ἀρετῆς. Ὅλοι οἱ ἐπίλοιποι αἰχμάλωτοι ἀξιωματικοὶ ἐζήτουν τὴν αὐτὴν τύχην, ἐπειδὴ εἶναι ἄδικον νὰ τιμωρηθοῦν διὰ πταῖσμα κοινὸν μόνον οἱ δύω ἐκεῖνοι. Τοῦτο τὸ ζήτημά των ἀπεῤῥίφθη, οἱ δὲ δύω ἐφέρθησαν διὰ νὰ τουφεκισθῶσιν. Ὁ Λουκᾶς ἐμβῆκε πρῶτος εἰς τὸν τόπον, καὶ ἔδωκε προσταγὴν νὰ πυροβολήσουν, ὡς νὰ ἔστεκεν εἰς τὸ μέτωπον τῶν στρατευμάτων του. Μόλις ἔπεσεν αὐτὸς, καὶ προσέδραμεν ὁ Λίσλιος, ἐφίλησε τὸν νεκρὸν, ἐστάθη καὶ αὐτὸς καὶ ἐπρόσταξε τοὺς τουφεκιστὰς νὰ πλησιάσωσιν: „Ἔσο ἀμέριμνος, ἐφώναξεν εἷς ἐξ αὐτῶν, θέλομεν σὲ ἐπιτύχειν!“ Γελῶν τοὺς ἀπεκρίθη: „Φίλοι, ἤμην πλησιέστερα εἰς ἐσᾶς, καὶ ὅμως δὲν μὲ ἐπετύχετε.“ — Τὰ τουφεκίσματά των τὸν ἐξήπλωσαν καταγῆς. Οὕτως ἐξεύρουν νὰ ἀποθνήσκουν ἄνδρες!

Θριαμβεύοντες ὑπέστρεψαν κατ' ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος ὁ Φαϊρφάξιος καὶ ὁ Κρομβέλλιος. Εἰς τὸ Λονδίνιον εὕρηκαν νέους ἀγῶνας. Τὸ κοινοβούλιον, ἐπει-

δὴ ἐβαρύνθη τὴν κυριαρχίαν των, ἀνέλαβε τὰ ἀποδιωγμένα μέλη, καὶ ταχέως ἤρχισε νὰ συμβιβάζεται μὲ τὸν ἐν Βήκτιδι βασιλέα. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἤθελαν νὰ στέρξωσι τὰ θρησκευτικά του ζητήματα, ἐβραδύνθη τόσον ἡ πρᾶξις, ὥστε ὁ Κρομβέλλιος πρὸ τῆς τελειώσεώς της ἔφθασεν ἔμπροσθεν τοῦ Λονδινίου. Ἔκαμνε τώρα προόδους μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης πρὸς τὸν τεράστιον σκοπόν του. Ἐπαραπονήθη σφοδρῶς διὰ τὸν δοκιμασθέντα ἐξισασμὸν, ἐζήτει ἐντελῆ μεταῤῥύθμισιν τοῦ κοινοβουλίου, καὶ τιμωρίαν τοῦ βασιλέως, ὅς τις εἶναι αἴτιος ὅλων τούτων τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἐπροχώρησε μὲ τὸ στράτευμά του εἰς Βινδεόριον, καὶ μετέφεραν τὸν βασιλέα εἰς τὸ πλησιόχωρόν του φούριον Ὕρστιον, καὶ ἐπρόσταξε νὰ τὸν φυλάττουν αὐστηρῶς. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κοινοβούλιον ἐδυσαρεστήθη φανερὰ περὶ τούτου, ἐμβῆκε μὲ τὸ στράτευμά του εἰς τὸ Λονδίνιον (6 Δεκεμβ. 1648). Ὁ χιλίαρχος Πρίδιος, πρώην ζυθοπώλης, περιεκύκλωσε μὲ δύω τάγματα τὸν οἶκον τοῦ κοινοβουλίου, ἐπίασε τεσσαράκοντα ἓν μέλη, καὶ τὰ ἐφυλάκωσεν· ἀπεβλήθησαν μετὰ τοῦτο ἑκατὸν ἑξήκοντα ἄλλα μέλη, καὶ ἐσυγχωρήθη ἡ εἴσοδος εἰς τοὺς γνησιωτάτους ἀνεξαρτήτους, πεντήκοντα ἢ ἑξήκοντα τὸν ἀριθμόν. Τὸ μικρὸν τοῦτο κοινοβούλιον ἐκήρυξε παραυτα ἀκύρους τὰς μὲ τὸν βασιλέα πλεχθείσας συμβιβάσεις. Στρατιωτικὸν συνέδριον, τοῦ ὁποίου ἀρχηγοὶ ἦσαν ὁ Κρομβέλλιος καὶ ὁ ὁρμητικός του γαμβρὸς Ἰρήτων, ἐπρόβαλε τὸ σχέδιον δημοκρατίας, καὶ εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐπροτέθη ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἔμελλε νὰ ἀποφασισθῇ ὅτι εἶναι προδοσία τῆς πατρίδος νὰ ἀντιστέκῃ βασιλεὺς μὲ τὴν βίαν τῶν ὅπλων εἰς τὸ κοινοβούλιόν του, καὶ διὰ τοῦτο νὰ διορισθῇ ἐπιτροπία διὰ νὰ κρίνῃ τὸν προδότην „Κάρολον Στουάρτ." Ὅταν κατὰ τὸν δρόμον τῶν πραγμάτων ἐστάλθη τὸ ψήφισμα εἰς τὴν ἄνω Βουλὴν, τὸ ἀπέῤῥιψαν οἱ παρόν-

τες Λόρδοι (δεκαὲξ τὸν ἀριθμὸν) ὁμοψήφως. Οἱ Κομμόνοι, χωρὶς νὰ τοὺς μέλη διὰ τοῦτο, ἐκήρυξαν: ὅτι εἶναι αὐτοὶ ἱκανοὶ, ἐπειδὴ ἡ πηγὴ ὅλης τῆς νομίμου ἐξουσίας ἐνυπάρχει εἰς τὸν λαὸν, τοῦ ὁποίου εἶναι αὐτοὶ ἀντιπρόσωποι. Τὸ ψήφισμα ἐπροβλήθη ἀκόμη μίαν φορὰν εἰς τὴν κάτω Βουλὴν (4 Ἰαν. 1649), καὶ ἐπηνέθη ἀπ' ὅλην τὴν ἑταιρείαν ὡς δίκαιον. Ὁ Κρομβέλλιος ὑπεκρίνετο ἐδῶ παράξενον πρόσωπον. Ἐπροσποιεῖτο ὅτι ἐθαύμαζε τοῦ Θεοῦ τὰ κρίματα, καὶ ἐβεβαίονεν, ὅτι ἤθελε βδελυχθῆν τὸν ὅς τις ἤθελεν ὁμιλήσειν πρὸ ὀλίγων ἑβδομάδων περὶ θανατώσεως τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ τώρα βλέπει πολλὰ καλὰ ἀπὸ τὴν γενικὴν ὁμοφωνίαν ὅλων τῶν ἀγαπητῶν τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ παράδοξον τοῦτο πρᾶγμα προστάζεται ἀπὸ τὴν θείαν πρόνοιαν. Ἀκόμη πρὸ ὀλίγου ἠθέλησε νὰ ὁμιλήση περὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἐκόλλησεν ἔξαφνα ἡ γλῶσσα του εἰς τὸν οὐρανίσκον, καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν εἰς αὐτὸν σημεῖον τῆς θείας θελήσεως.

Ἐνῷ ἐγίνοντο ταῦτα, γυνή τις ἐξ Ἐρεφορδίας, ἐνθουσιασμένη, ἐζήτησε νὰ ὁμιλήση εἰς τὸ στρατιωτικὸν συνέδριον, εἶπεν ὅτι ἴδε πολλὰς ὀπτασίας θείας, καὶ ὅτι ὁ δρόμος των εἶναι θεόθεν εἰς αὐτοὺς δεδειγμένος. Τοῦτο ἐπαρηγόρησε καὶ καθησύχασε πολλοὺς, οἵτινες ἀμφίβαλλαν ἕως τώρα ἀκόμη, καὶ οὕτως οἱ καλοὶ χριστιανοὶ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἐνεχείρησαν εἰς τὸ ἔργον. Ὁ βασιλεὺς ἐμεταφέρθη ἀπὸ Ὑρστίου εἰς Λονδίνιον, ὅπου οἱ φύλακές του ἐσυναναστρέφοντο μὲ αὐτὸν ὡσὰν μὲ πάντη κοινὸν ἄνθρωπον. Οἱ Κομμόνοι ἔβαλαν εἰς Βεστμινστερτὰλ δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ συμπληροῦται ἀπὸ ἑκατὸν τριάκοντα τρεῖς κριτὰς, ἐξ αὐτῶν ὅμως μόλις ἐπαρουσιάσθησαν ἑβδομήκοντα. Οὗτοι ὅλοι ἦσαν ἀξιωματικοὶ, ὅλοι ἀνεξάρτητοι, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ ὁ Κρομβέλλιος καὶ ὁ Ἰρήτων. Ὁ γέρων Φαϊρφάξιος, μ' ὅλον ὅτι ἐπροσκαλέσθη, δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπάγη.

Ἔφεραν ἔμπροσθέν των τὸν βασιλέα. Αἱ γαλερίαι ἐγεμίσθησαν ἀπὸ ἀκροατάς. Ὅταν ὁ κήρυξ ἀνέγνωσε τὰ ὀνόματα τῶν κριτῶν, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ὠνόμασε καὶ τὸν Φαϊρφάξιον, ἠκούσθη φωνὴ ἀπὸ τὸ πλῆθος: „Εἶναι πολὺ φρόνιμος αὐτὸς, καὶ δὲν ἔρχεται." Καὶ ὅταν ἀνεγνώσθησαν αἱ πρῶται λέξεις τῆς κατηγορίας: „Ἐν ὀνόματι ὅλου τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους" — ἔκραξεν ἡ αὐτὴ φωνή: „Οὐδὲ τοῦ δεκάτου μέρους του." Ὁ φρούραρχος ἐπρόσταξε τώρα νὰ τουφεκίσουν πρὸς τὸ μέρος ὅθεν ἤρχετο ἡ φωνὴ, καὶ τότε ἐφάνη, ὅτι ὁ τολμηρὸς ὁμιλητὴς δὲν ἦτο ἄλλος εἰμὴ ἡ δέσποινα Φαϊρφαξία.

Ἡ κατηγορία ἔγεινε μετὰ τοῦτο μὲ μεγάλην παράταξιν. Αἱ τοῦ βασιλέως ἀποκρίσεις ἦσαν πλήρεις ἀξίας καὶ ἡσυχίας. Μὲ ὅλον ὅτι εἰς τὴν ζωήν του ὑπῆρξαν πολλὰ κακῶς κεκριμένα ἔργα του, ἔλαβεν ὅμως εἰς τὴν μακράν του φυλακὴν καιρὸν νὰ σκεφθῇ περὶ τοῦ εὐγενεστάτου τρόπου τοῦ θανάτου, καὶ ἐμπορεῖ τις νὰ εἴπῃ, ὅτι εἰς τὰς τελευταίας του ἡμέρας δὲν ἔμεινε κατόπιν τοῦ Σωκράτους εἰς τὴν σταθερότητα καὶ εὐσυλλογιστίαν *). Τρεῖς φοραῖς μόνον ἐκράχθη ἔμπροσθεν τῶν κριτῶν, καὶ πᾶσαν φορὰν ἀπέῤῥιψε τὸ τῆς συνελεύσεως δίκαιον νὰ τὸν κρίνωσιν, ἀνέφερε τὰς συχνάκις ἐπαναναληφθείσας ἡμέρους του προσφορὰς, καὶ τοὺς ἐνεθύμιζε τὸ πεισματικὸν καὶ αὔθαδες τοῦ κοινοβουλίου. Ἤκουσαν μετὰ τοῦτο, πολ-

*) Οἱ εἰς τὸ δικαστήριον φέροντες αὐτὸν στρατιῶται ἐφώναζαν διὰ προσταγῆς τῶν Ὀφικιαλίων των: Δικαιοσύνην, δικαιοσύνην! „Ταλαίπωρα ἀνθρωπάρια! εἶπεν ὁ Κάρολος, δι' ὀλίγον ἀργύριον τὰ αὐτὰ ἤθελαν πράξειν καὶ εἰς τὸν νῦν ἡγεμόνα των." Ἦσαν τινὲς ἐκ τῶν ἀδιαντρόπων τούτων, οἵτινες καὶ τὸν ἐνέπτυσαν εἰς τὸ πρόσωπον. Ἐνθυμήθη τὸν Σωτῆρα, ὅτι ἔπαθε τὸ αὐτὸ, καὶ ὑπέφερε μὲ σιωπήν. Ἕνας μόνον στρατιώτης ἐλεήτας αὐτὸν ἐπροσεύχετο ὑπὲρ τῆς τύχης του ἔμπροσθεν τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ βάρβαρος Ὀφικιάλιος δραμὼν τὸν ἐκτύπησε κατακέφαλα, καὶ τὸν ἔῤῥηξε κατὰ γῆς. „Μὲ φαίνεται, εἶπεν ὁ βασιλεὺς μὲ ἱλαρότητα, ὅτι ἡ ποινὴ ἦτο πολὺ σκληρὰ ὡς πρὸς τὸ ἁμάρτημα."

λὰ ἐπιπολαίως, μάρτυρας τινὰς, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔκαμε τῷόντι πόλεμον ἐναντίον τοῦ κοινοβουλίου του, καὶ ἐπάνω εἰς τοῦτο ἔγεινε παραυτα ἡ καταδίκη του (27 Ἰαν. 1649). Ὁ λαὸς δὲν ἐκινήθη. Τὸ τεράστιον τοῦ πράγματος καὶ ἡ τρομερὰ σοβαρότης τῶν ἐνόπλων ἐξουσιαστῶν ἐκράτησαν πᾶσαν καρδίαν ἀπολιθωμένην καὶ ἐδέσμευσαν ὅλας τὰς γλώσσας. Ἀλλὰ καθὼς εἰς πάντα φοβερὸν καιρὸν φανερόνονται ὡραιότατα σημεῖα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὕτω καὶ εἰς τὰς τραγικὰς ταύτας ἡμέρας ἐπαραστάθη θαυμαστόν τι φαινόμενον. Τέσσαρες Κόμητες, τοῦ βασιλέως φίλοι καὶ ὅλοι ἔντιμοι ἄνδρες, ἐπαρουσιάσθησαν εἰς τὸ κριτήριον καὶ ἐμαρτύρησαν, ὅτι αὐτοὶ ὡς πάλαι βουλευταὶ τοῦ ἀδίκως καταδικασμένου βασιλέως εἶναι αἴτιοι πάντων, ὅσα ἐκρίθησαν ἀδικήματάτου· αὐτοὺς λοιπὸν δίκαιον εἶναι νὰ τιμωρήσωσι καὶ νὰ ἀπολύσωσι τὸν δυστυχῆ ἐκεῖνον, τοῦ ὁποίου τὰ ἀγαθὰ φρονήματα ἀξίζουν τὴν τιμὴν παντὸς τιμίου ἀνθρώπου. Ματαίως! ἀπεβλήθησαν ἀπὸ τὸ κριτήριον.

Ἀφοῦ ἐξεφωνήθη ἡ κρίσις, ἔδωκαν εἰς τὸν βασιλέα τρεῖς ἀκόμη ἡμέρας ἕως τῆς ἐκτελέσεώς της. Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἔφεραν εἰς αὐτὸν τὰ δύω νεώτατα τέκνα του, τὴν δεκατεσσάρων ἐτῶν Πριγκιπέσσαν Ἐλισάβετ καὶ τὸν ἔτι νεώτερον Δοῦκα Γλοκεστρίας, τὰ ὁποῖα ἔμεναν ἀκόμη εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ σκληρὸς Κρομβέλλιος, μάρτυς τῆς συνελεύσεως τοῦ φιλοστόργου τούτου πατρὸς μὲ τὰ τέκνα του, ὡμολόγησεν ὅτι δὲν ἴδε παθητικώτερον πρᾶγμα εἰς τὴν ζωήν του. Ἡ χάρις αὕτη ἦτο εἰς τὸν δυστυχῆ ἡ μεγίστη τῶν εὐεργεσιῶν, ὅσας ἠδύναντο νὰ τοῦ κάμωσι. Τοῦ κατεπράϋνεν ἐντελῶς τὴν καρδίαν, καὶ μ' ὅλον ὅτι ἔστεκε πλησίον τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου, τὸν ἀνέπαυεν ὅμως πᾶσαν νύκτα ὕπνος ἱλαρώτατος, ἐὰν καὶ οἱ κτίσται ἔκαμναν θόρυβον ἔμπροσθεν τοῦ παραθυρίου του. Διότι ἔκτισαν τόπον ὑψηλὸν διὰ τὸν

φόνον τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἀγυιὰν τοῦ Λονδινίου, ὅπου ἦτο τὸ (καυθὲν μετὰ ταῦτα) Παλάτιον Βιτεάλλ, διὰ νὰ ἀφαιρέσουν ἀπὸ τὴν πρᾶξιν πᾶν σημεῖον δολοφονίας. Τὸ πρωῒ τῆς θανατηφόρου ἡμέρας (30 Ἰαν. 1649) ἐσηκώθη πρώϊμα ὁ βασιλεὺς, ἐνεδύθη τὰ πολυτιμότατα φορέματά του, καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν πιστόν του φίλον, τὸν ἐπίσκοπον Ἰούξωνα, ὑπῆγεν εἰς τὴν καταδίκην. Ὅλη ἡ ἀγυιὰ ἦτο γεμάτη ἀπὸ ἀνθρώπους· εἰς παράθυρον ἀπέναντι τοῦ παλατίου ἔβλεπεν ὁ Κρομβέλλιος ἡσύχως τὸ δρᾶμα, ἐνῷ ἦτο στηριγμένος εἰς προσκέφαλον. Ὁ Κάρολος ἤθελε νὰ ὁμιλήσῃ πρὸς τὸν λαὸν, ἀλλ' οἱ περὶ τὴν αἱματηρὰν σκηνὴν στρατιῶται ἔκαμναν μὲ τὰ ὅπλα τόσον θόρυβον, ὥστ' ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τὸν σκοπόν του τοῦτον. Διὰ τοῦτο ἐσυνωμίλησε μὲ μόνον τοὺς πλησιεστάτους του ἀκολούθους, ἐγνώρισε τὴν προκειμένην τύχην του ὡς δικαίαν ποινὴν, διότι εἶχε συγκατανεύσειν εἰς τὴν θανάτωσιν τοῦ ἀγαθοῦ Στραφορδίου, ἐσυμβούλευσε τοὺς μετ' αὐτὸν νὰ εἰρηνεύωσι, καὶ ἐσυγχώρησεν ὅλους τοὺς ἐχθρούς του. Τελευταῖον τὸν ἐπαρηγόρησεν ὁ Ἰούξων μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς μελλούσης ἀθανάτου ζωῆς: „Ἐξεύρω, ἀπεκρίθη ὁ βασιλεὺς, ὅτι μεταβαίνω ἀπὸ στέμμα φθαρτὸν εἰς ἄφθαρτον ἐκεῖ, ὅπου οὐκ ἔστι λύπη, οὐδὲ σκεναγμός." Ταῦτα εἰπὼν ἐγονάτισε καὶ ἔβαλε τὴν κεφαλήν του εἰς τὸ ξύλον. Δήμιος μὲ προσωπεῖον κρυμμένος τοῦ τὴν ἐκρήμνισε κάτω μὲ ἓν κτύπημα, καὶ μετὰ τοῦτο, ἄλλος μὲ μορμολύκιον καὶ αὐτὸς, τὴν ἐπίασεν ἀπὸ τὴν κόμην καὶ τὴν ἔδειξεν εἰς τὸν λαὸν λέγων: „Αὕτη εἶναι ἡ κεφαλὴ τοῦ προδότου." Πάντες ἔστρεψαν τὰ βλέμματά των μὲ βαρυθυμίαν καὶ ἀγανάκτησιν· μόνον ὁ Κρομβέλλιος εἶπεν εἰς τοὺς περιεστῶτας: „Τώρα διεσώθη ἡ θρησκεία καὶ ἐθεμελιώθη πολλῶν χιλιάδων ἀνθρώπων ἡ ἐλευθερία. Αἱ βάσεις τῆς δημοκρατίας ἐστερεώθησαν. Ἂς διακινδυνεύσωμεν τώρα τὴν ζωήν μας διὰ νὰ εὐ-

τυχίσωμεν τὴν πολιτείαν καὶ νὰ τὴν διατηρήσωμεν ἀσφαλῆ ἀπὸ τὰ ἔξω."

Ἐπίσημον εἶναι, ὅτι ὁ γέρων Φαϊρφάξιος, ὅστις πλήρης δυσαρεστήσεως δὲν ὑπῆγεν εἰς τὸ θανατηφόρον κριτήριον, ἐταράχθη τόσον ἀπὸ τὴν ἀπόφασίν του, ὥστ' ἔβαλε σκοπὸν μόνος μὲ τοὺς στρατιώτας του νὰ ἐμποδίσῃ τὸν φόνον. Ὁ Κρομβέλλιος, ὅς τις δὲν ἐτόλμα νὰ τὸν πειράξῃ, ἐδοκίμασε νὰ τὸν ἀπατήσῃ. Ἔστειλε θρησκευτικόν τινα ἀπατεῶνα, ὀνόματι Ἀῤῥισῶνα, τὸ πρωῒ τῆς τοῦ θανάτου ἡμέρας, πρὸς αὐτὸν, καὶ τοῦ ἀνήγγειλεν, ὅτι ἡ θανάτωσις θέλει γενῆν τὸ μεσημέριον, καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶναι ἐγκαταλελειμμένος ἀπὸ τὸν κύριον, καὶ ὅτι μὲ προσευχὰς, πρὸς τὸν Θεὸν ἐμποροῦν νὰ μαλακύνωσι τὴν σκληρὰν τύχην του. Ἤρχισεν ἔπειτα μετὰ τοῦ πρεσβύτου στρατηγοῦ νὰ ψάλῃ τοὺς μακρυτάτους ἀφ' ὅσους ἠδύνατο νὰ εὕρῃ ψαλμοὺς, καὶ οὕτω μὲ τὰς ᾠδὰς καὶ προσευχὰς τὸν ἐβάσταξεν ἕως οὗ ἦλθεν ἡ ἀγγελία τῆς θανατώσεως. Ὁ Ἀῤῥισὼν ἀπέδειξε τοῦτο ὡς φανερὸν σημεῖον τῆς ἀμεταβλήτου θείας ἀποφάσεως.

Πρὸς τελείωσιν τῆς πολιτικῆς μεταβολῆς ἐκηρύχθη ἡ βασιλεία τῆς Ἀγγλίας κατηργημένη αἰωνίως, ἠφανίσθη ἡ ἄνω Βουλὴ ὡς ἄχρηστος καὶ βλαβερὰ (6 Φεβρ. 1649), ἐδιατάχθη ἡ πολιτεία δημοκρατικῶς, καὶ ἐκατασκευάσθη νέα σφραγὶς μὲ τὴν ἐπιγραφήν: „Τὸ πρῶτον ἔτος τῆς Ἐλέῳ Θεοῦ κατασταθείσης ἐλευθερίας, 1648." Πολλοὶ τῶν πρώτων εὐγενῶν ἐθανατώθησαν, ὁ ἀνδριὰς τοῦ βασιλέως ἐκρημνίσθη, καὶ εἰς τὸ ὑποπόδιόν του ἐπεγράφη: exiit tyrannus, regum ultimus (ἤγουν, ἐξέρχεται ὁ τύραννος, τῶν βασιλέων ὁ ἔσχατος). Τελευταῖον ἠθέλησαν οἱ ἀνεξάρτητοι νὰ συγκατατάξουν τὰ δύω νεώτατα τέκνα τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς χειροτέχνας· ἀλλ' ἡ πριγκιπέσσα Ἐλισάβετ ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν λύπην της πρὶν ὑπανδρευθῇ τὸν εἰς αὐτὴν ἀῤῥαβωνι-

σθέντα κομβοποιὸν, καὶ τὸν μικρὸν πρίγκιπα ἔστειλεν ὁ Κρομβέλλιος αὐτὸς διὰ μεγαλητέραν πρόνοιαν πέραν τῆς θαλάσσης.

3. Ἡ δημοκρατία.
(1649 — 1653).

Οὕτω λοιπὸν ἡ Ἀγγλία ἦτο δημοκρατία, καὶ ὁ λαὸς ὠνομάζετο ἐλεύθερος, μ' ὅλον ὅτι ποτὲ δὲν ἐβάσταξε σκληρότερα δεσμὰ παρὰ τὰ τῶν παρόντων τυράννων. Πεντήκοντα χιλιάδες στρατιωτῶν ὑπὸ τὴν προσταγὴν τοῦ ἀπλησιάστου Κρομβελλίου ἀπέκρουαν πάντα φθόγγον δυσαρεστήσεως. Ἡ χηρεύσασα βασίλισσα ἔζη μετὰ τῶν τέκνων της εἰς τὴν πατρίδα της, τοὺς Παρισίους, ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι ἦτο θυγάτηρ Ἐῤῥίκου τοῦ Δ', ἠμελεῖτο τόσον ἀπὸ τὸν Μαζαρῖνον, ὥστε εἰς καιρὸν χειμῶνος δι' ἔλλειψιν ξύλων ἐκατακλίνετο τὴν ἡμέραν εἰς τὸ κρεβάτιον μετὰ τῶν θυγατέρων της διὰ νὰ ζεσταίνεται. Ὁ μεγαλήτερος υἱός της, Κάρολος Β', διέτριβεν ἄλλοτε μὲν εἰς Ὁλλανδίαν, ἄλλοτε δὲ εἰς Γαλλίαν, καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν νῆσον Καισάρειαν, πτωχὸς καὶ ἔρημος, ὄχι ὅμως χωρὶς ἐλπίδας, ὅτι θέλει ἐπιστρέψειν ποτὲ, καὶ θέλει ἀναβῆν πάλιν τὸν θρόνον τοῦ πατρός του. Πρὸς τοῦτο τὸν ἐνεθάῤῥυναν ἐξαιρέτως οἱ Ἰρλανδοὶ καὶ οἱ Σκῶτοι, οἵτινες ἀντεφέροντο πεισματωδῶς εἰς τὴν νέαν κυβέρνησιν. Ὅλη ἡ Ἰρλανδία ἦτο ἔνοπλος, καὶ οἱ Σκῶτοι, οἵτινες ἐβδελύσσοντο ἐκ θεοβλαβείας τὴν κυβέρνησιν τῶν ἀνεξαρτήτων, ἐδιεπραγματεύοντο ἐπίτηδες μὲ τὸν πρίγκιπα, καὶ τὸν ὑπεσχέθησαν νὰ τὸν γνωρίσουν βασιλέα των, ἐὰν ἤθελε νὰ ὁρκισθῇ εἰς τὴν συμφωνίαν καὶ νὰ δέχεται συμβούλους προβαλλομένους ὑπ' αὐτῆς. Ὁ νέος, ἐὰν καὶ εὐήθης ἐκ φύσεως, ἐντράπη ὅμως νὰ κάμῃ τοιαύτην συνθήκην, καὶ ἐπρόσμενε δεξιωτέρας περιστάσεις. Τότε τὸν ἀνέλαβεν εἰς ἀξιόλογος

Σκῶτος, Ἰάκωβος Γράαμος, Μαρκέσιος Μαντερόσιος, ὅςτις εἶχεν ὑπερμαχήσειν διὰ τὸν πατέρα του μὲ καρδίαν καὶ ἀνδρίαν παλαιοῦ Ῥωμαίου, τελευταῖον ὅμως, κατὰ τὴν ζήτησιν αὐτοῦ, εἶχε καταθέσειν τὰ ὅπλα, καὶ ἀπὸ τὴν λύπην του ἐπέρασεν ἐπέκεινα τῆς θαλάσσης διὰ νὰ μὴ βλέπῃ τὴν ἀφροσύνην τῶν θεοβλαβῶν Σκώτων καὶ τὴν δοξομανίαν τῶν δημαγωγῶν τῆς Ἀγγλίας. Ἀλλ' ὅταν εἰς τὴν Γερμανίαν ἤκουσε τὸ τέλος τοῦ δυστυχοῦς τούτου βασιλέως, ἔσπευσεν ὀπίσω, διὰ νὰ μεταχειρισθῇ, εἰ δυνατὸν, ὅλους τοὺς τρόπους πρὸς εἰσαγωγὴν τῆς νομίμου μοναρχίας. Μὲ πεντακοσίους περίπου Γερμανοὺς, τοὺς ὁποίους εἵλκυσεν ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ εἰς ὅλας τὰς μεγάλας ψυχὰς προσιδιάζουσα μαγνητικὴ δύναμις, ἀπέβη εἰς τὰς ἀκόμη σχεδὸν ἀγρίας Ὀρκάδας νήσους, παρέλαβε διὰ τῆς εὐγλωττίας του μέρος τῶν ἐκεῖ κατοικούντων ἁλιέων, καὶ ἐπάτησε μὲ τὸν μικρόν του λόχον τὸ τῆς Σκωτίας ἔδαφος μὲ ἐλπίδα νὰ οἰκειωθῇ πολλοὺς τοῦ λαοῦ ὑπὲρ τοῦ δικαίου, καὶ μὲ σκοπὸν νὰ ἑτοιμάσῃ τοῦ νέου βασιλέως μὲ ἐντίμους συνθήκας τὴν ὁδὸν καὶ εἴσοδον εἰς τὸ πατρικόν του βασίλειον. Ἀλλ' ὅλοι ἐφοβοῦντο τόσον ἀπὸ τὰς μέχρι τοῦδε αἱματώδεις σκηνὰς, ὥστε ὁ γενναῖος ἀνὴρ ἐγκατελείφθη μόνος, καὶ ἠναγκάσθη ἤδη νὰ φύγῃ, ὅταν ἐφάνη μόνον τὸ πρῶτον κατ' αὐτοῦ σταλθὲν στράτευμα. Χωριάτικα ἐνδυμένος ἔμεινεν ἡμέρας τινὰς κρυμμένος, ἀλλὰ ψευδόφιλός τις τὸν ἐπρόδωκε τελευταῖον, καὶ ἐφέρθη εἰς ὑψηλόν τινα κῆπον τοῦ Ἐδιμβούργου μὲ ὕβρεις ὅλων τῶν ζηλωτῶν τοῦ Καθαριανισμοῦ. Οἱ ἱερεῖς, οἵτινες εἶχαν ἀκόμη τὰς ἰσχυροτέρας ψήφους εἰς τὴν κυβέρνησιν, ὄχι μόνον ἐπολέμουν ἀπ' ἄμβωνος τὸν ὀνομαζόμενον τοῦτον ἐχθρὸν τῆς θρησκείας καὶ τῆς συμφωνίας, ἀλλ' ἐνήργησαν εἰς τὸ Σκωτικὸν κοινοβούλιον ἄτιμον θάνατον ἐναντίον τοῦ μεγίστου τῶν ἀνδρῶν τῆς Σκωτίας διὰ τὴν πιστήν του προσήλωσιν εἰς τὸν

νόμιμον βασιλέα καὶ εἰς τὸ παλαιὸν πολίτευμα. Ἀπεφασίσθη νὰ κρεμασθῇ εἰς κρεμάθραν τριάκοντα ποδῶν ὑψηλὴν, ἔπειτα νὰ καταβιβασθῇ καὶ νὰ μερισθῇ εἰς ἓξ κομμάτια, καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ νὰ καρφωθῇ εἰς τὴν πύλην τοῦ δεσμωτηρίου, τὰ δὲ τέσσαρα μέλη εἰς τὰς πύλας τῶν τεσσάρων μεγάλων πόλεων τῆς ἐπικρατείας, τὸ δὲ κορμίον του νὰ καῇ. Μὲ ἀξίαν ἤκουσε τὴν ἀνάγνωσιν ταύτης τῆς καταδίκης, καὶ εἶπεν, ὅτι ὑπερηφανεύεται ἐξεύρων ὅτι ἡ κεφαλή του ἐκτίθεται ἀπὸ τοιούτους κριτὰς πρὸς μαρτυρίαν τῆς ἀρετῆς του καὶ τῆς ἐκείνων αἰσχύνης, ἡ δὲ εἰκών του φυλάττεται εἰς τὸ οἴκημα τοῦ βασιλέως· καὶ ἐπ' ἀληθείας ἐλυπεῖτο ὅτι δὲν εἶχε τόσας χεῖρας καὶ πόδας, ὅσαι πόλεις καὶ χωρία εἶναι εἰς τὸ βασίλειον ὅλον διὰ νὰ παροργισθῇ καθεὶς γενναῖος Σκῶτος κατὰ τῶν ἀπατεώνων του, οἵτινες ἐκ πλεονεξίας καὶ φθόνου ἀφανίζουσι πάντα ἐνάρετον ἄνδρα καὶ ἀληθινὸν φίλον τῆς πατρίδος μὲ πρόσχημα τῆς θρησκείας. Πρὸς τοὺς ἱερεῖς, οἵτινες τὸν παρεπίκραιναν εἰς τὴν φυλακὴν, εἶπε μὲ ἀληθινὴν συμπάθειαν, ὅτι εἶναι ἄθλιος, ἀπατημένος καὶ ἄλλους ἐξαπατῶν ὄχλος, ὅστις θέλει κρημνίσειν τὴν πατρίδα εἰς ἐλεεινοτάτην δουλείαν. Ἐνῷ τὸν ἔφερναν εἰς τὴν καταδίκην, ἐπενόησαν καὶ ἄλλο εἶδος ἀτιμίας κατ' αὐτοῦ, περιτυλίξαντες εἰς τοὺς ὤμους του σχοινίον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐκρέμασαν βιβλίον γραμμένον ἀρχήτερα λατινιστὶ περὶ τῶν ἡρωϊκῶν αὐτοῦ πράξεων. Εὐχαρίστησε τὸν δήμιον, ὅς τις τοῦ τὸ περιέβαλε, λέγων ὅτι τοῦ ἦτο τοῦτο τιμιώτερον παρὰ τὸ τάγμα τῆς ζώνης τῶν βραχίων, καὶ εὐθὺς ἔπαθε τὸν θάνατον μὲ σταθερότητα ἀξίαν τοιούτου πνεύματος (21 Μαΐου 1650).

Τώρα ἐγνώρισε καλὰ ὁ πρίγκιψ, ὅτι ἐὰν ἤθελε νὰ σώσῃ τὴν σκιὰν κἂν τῆς βασιλείας, δὲν τοῦ ἔμενεν ὑπόλοιπον εἰμὴ νὰ ῥιφθῇ εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν Σκώτων. Διὰ τοῦτο ἔστερξεν ὅλα τὰ ζητούμενα ἀπ'

αὐτοὺς, καὶ ἐφάνη μετὰ τοῦτο μὲ ἑπτὰ Ὀλλανδικὰ καράβια (23 Ἰουν.) εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς Σκωτίας. Ἀκόμη εἰς τὸ καράβιον εὑρισκόμενος ἐχρεώστει νὰ ὑπογράψῃ τὴν συμφωνίαν, καὶ ἔκτοτε δὲν ἔπαυαν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ νὰ τὸν παρακινοῦν νὰ ἀναθεματίσῃ ὡς ἄθεα ὅλα τὰ δόγματα τοῦ πατρός του. Ὁ πρίγκιψ, ὅς τις δὲν ἤξευρε νὰ ὑποκρίνεται, ἔζη ἐκεῖ ἔπειτα ὡς εἰς δουλείαν, καὶ ἐχάρη ἀλλάξας τὴν συναναστροφὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν μὲ τὴν στρατιωτικὴν ζωὴν, ὅταν ἡτοιμάσθη ἀπὸ τὸν ἀξιόλογον στρατηγὸν Λεσλέϊον δύναμις ἐναντίον τοῦ προχωροῦντος Κρομβελλίου.

Ὁ φοβερὸς οὗτος δημαγωγὸς εἶχε περάσειν τὸ πρότερον καλοκαίριον εἰς τὸ νὰ καταπατήσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἰρλανδίας, καὶ ἡ ὁρμητικὴ σοβαρότης του ἡνωμένη μὲ τὰ φρόνιμα μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐμεταχειρίζετο, τὸν ἔκαμαν νὰ τὴν σβέσῃ ὁλοτελῶς εἰς ἐννέα μῆνας. Σκληρὰ ἐπροσφέρθη βέβαια εἰς τοῦτο· εἰς τὰς ὠχυρωμένας πόλεις Δρογέδαν καὶ Βεξιφορδίαν, τὰς ὁποίας εἶχε κυριεύσειν ἐξ ἐφόδου, κἀνεὶς ἐκ τῆς φρουρᾶς δὲν ἔμεινε ζωντανὸς, καὶ παρεκτὸς τούτου ἔρρεε ποταμηδὸν τῶν ἀποστατῶν τὸ αἷμα. Ἀλλὰ πῶς ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ ἄλλως τὸν σκοπόν του τόσον ταχέως καὶ τόσον ἀσφαλῶς; Ἔμεινεν ὅλον τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Ἰρλανδίαν διὰ νὰ εἰσάξῃ ἐντελῶς τὴν ἡσυχίαν, ἔπειτα ἔδωκε τὰς προσταγὰς εἰς τὸν ὄχι ὀλιγώτερον σταθερὸν γαμβρόν του Ἰρήτωνα, καὶ ἐπέρασε τὸ καλοκαίριον 1650 μὲ 16,000 στρατιωτῶν εἰς τὴν Σκωτίαν.

Ἐκεῖ εὗρηκε τὸν γενναῖον Λεσλέϊον χαρακωμένον μεταξὺ Ἐδιμβούργου καὶ Λήθας εἰς τοιαύτην ὠφελίμην θέσιν, ὥστε δὲν ἐτόλμησε νὰ τὸν ἐγγίξῃ. Τὸ ὄνομα τοῦ νέου βασιλέως εἶχε φέρειν εἰς τὸ Σκωτικὸν στράτευμα ἐξαίρετον προσθήκην ἐμπείρων πολεμιστῶν, οἵτινες μισοῦντες τοὺς παρόντας τυράννους, ἐνόμισαν μόνον πρὸς χάριν του ὅτι ἦτο ἀξία

προστασίας ἡ πατρὶς, καὶ ἔλεγαν φανερὰ τὰ φρονήματά των ταῦτα εἰς τὸ στρατόπεδον. Ἀλλ' οἱ ἐνθουσιώδεις ἱερεῖς ἐπρόσταξαν τὸν Λεσλέϊον καὶ τοὺς ἐδίωξεν. Ἐκ τούτου ἔχασεν ὁ στρατὸς 4000 ἄνδρας ἀρίστους, ἀλλ' οἱ ἱερεῖς ἐπαρηγόρουν τὸν στρατηγὸν μὲ τὴν βεβαίωσιν, ὅτι δὲν θέλει πλέον νικηθῆν, ἐπειδὴ εἰς τὸ στράτευμά του ἔχει μόνον ἁγίους. Πρὸς τὸν Θεὸν δὲν ἐπροσεύχοντο μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐφοβέριζαν, ὅτι δὲν θέλουν τὸν ἔχειν πλέον Θεὸν, ἐὰν δὲν φανῇ σωτὴρ εἰς τὴν ἀνάγκην των ταύτην, τὸ ὁποῖον ἤξιζαν βέβαια διὰ τῆς πιστῆς ἐκπληρώσεως τῶν θείων του νόμων. Κατὰ τοῦτο εἶχαν βέβαια δίκαιον· διότι, διὰ νὰ ἀναφέρω ἓν μόνον παράδειγμα, ἐμπόδισαν μίαν κυριακὴν τὸν στρατηγόν των ἀπὸ τοῦ νὰ κάμῃ ὠφελίμην τινὰ μάχην, μόνον διὰ νὰ μὴ δώσουν ἀφορμὴν παραπόνων εἰς τὸν Θεὸν μὲ τοιαύτας σαββατικὰς ἀθετήσεις. Καὶ ἐπ' ἀληθείας ἐπροχώρησαν τόσον εἰς τὴν πρὸς τὴν θείαν βοήθειαν πίστιν των, ὥστε ἠνάγκασαν τὸν στρατηγὸν Λεσλέϊον καταφρονοῦντες τοὺς φρονίμους του λόγους νὰ ἀφήσῃ τὴν εἰς τὰ βουνὰ θέσιν των, καὶ νὰ πολεμήσῃ τὸν ἐχθρὸν εἰς τὴν πεδιάδα, ὅπου ἤθελε τοὺς τὸν παραδώσειν ὁ Θεὸς εἰς τὰς χεῖρας. Ὁ Κρομβέλλιος μόλις ἐπίστευε τοὺς ὀφθαλμούς του, ὅταν εἶδε τοὺς Σκώτους πράττοντας οἰκειοθελῶς ὅ,τι ἀπὸ πολλῆς ἦτο ἡ μόνη ἐπιθυμία του. Χωρὶς ἀναβολὴν καιροῦ ὥρμησε κατ' αὐτῶν, καὶ ἐνίκησεν (εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Δουμβάρου, 5 Σεπτεμβ. 1650) ἐντελῆ νίκην τοὺς Σκώτους τόσον, ὥστε οὗτοι ἐκατάλαβαν καλῶς, ὅτι ὁ Θεὸς ὄχι τοὺς εὐσεβεστάτους, ἀλλὰ τοὺς φρονιμωτάτους ἐβοήθησεν εἰς τὴν μάχην. Τρισχίλιοι νεκροὶ ἐσκέπασαν τὸν τόπον τῆς μάχης, καὶ 4000 ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ κληρικοὶ τῆς Σκωτίας ἀπέδιδαν τὴν αἰτίαν τῆς δυστυχίας των εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δυσαρέστησιν πρὸς τοὺς πολλοὺς μυστικοὺς βασιλικοὺς, οἵτινες ἦσαν ἀκόμη κρυμμένοι εἰς τὴν χώραν, ἐνόμιζαν ὅμως ὅτι εἶναι πολὺ ἀφροσύνη τοῦ

Θεοῦ, ἐὰν ὀργίζεται τόσον πολὺ, ἐνῷ τελευταῖον θέλει βλαφθῆν αὐτὸς, ἀφοῦ ταπεινωθοῦν εἰς τὴν γῆν οἱ πιστότατοι λατρευταίτου καὶ μείνουν οἱ φανερώτατοι ἐχθροί του μὲ δόξαν.

Μετὰ τὴν ἐν Δουμβάρῳ μάχην ἐμβῆκεν ἀνυπερθέτως ὁ Κρομβέλλιος εἰς Λῆθαν καὶ Ἐδίμβουργον· τὸ δὲ τῶν Σκώτων κοινοβούλιον κατέφυγεν εἰς Πέρδαν. Τὸ ἐφεξῆς ἔαρ (1651) ἐπέρασεν εἰς νέους ὁπλισμούς. Ὁ Λεσλέϊος, ὁ Ἀμιλτὼν, καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισαν νὰ συγκροτήσωσι νέον στράτευμα, καὶ μὲ αὐτὸ νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὄπισθεν τῶν ὤμων τοῦ Κρομβελλίου. Ὁ Κρομβέλλιος τοὺς ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν Βιγορνίαν, τὴν ὁποίαν εἶχαν ἐξουσιάσειν πρὸ ὀλίγου, εἰσώρμησεν εἰς τὰς πύλας της, καὶ τοὺς ἔκαμεν εἰς τοὺς δρόμους τοιαύτην αἱματώδη καὶ κρισίμην μάχην, ὁποία ὑπῆρχεν ἡ τοῦ προτέρου ἔτους κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν (3 Σεπτεμβ.) πλησίον Δουμβάρου. Ἡ μάχη αὕτη ἠφάνισεν ὅλον τὸν στρατὸν τῶν Σκώτων καὶ ὅλας τὰς ἐλπίδας τοῦ πρίγκιπος, ὅς τις μὲ πολλοὺς κόπους καὶ μὲ ξενήκουστον τρόπον ἔσωσε τὴν ζωήν του.

Κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς δυστυχοῦς ἡμέρας διέφυγεν οὗτος μὲ πεντήκοντα φίλους του ἐκ Βιγορνίας, ἔτρεξε μετ' αὐτῶν ἀπαύστως πλέον παρὰ πέντε Γερμανικὰ μίλια δεαμιᾶς, ἐχωρίσθη ἔπειτα ἔξαφνα ἀπὸ τὸν πολὺν ὅμιλον μετὰ τοῦ Κόμητος Δαρβίας, καὶ ἔσπευσε πλαγίως εἰς τὰ σύνορα τῆς Στραφορδίας, ὅπου εὕρηκεν παράμερον ἔπαυλιν, τὴν ὁποίαν ἐκατοίκει τίμιος τις ἐργολάβος, ὀνόματι Πενδερέλλιος μετὰ τεσσάρων ἐπίσης χρηστῶν ἀδελφῶν του. Εἰς τὰς πιστὰς ταύτας ψυχὰς ἐνεπίστευσε τὸν ἑαυτόν του, καὶ τὸν ἐφιλοξένησαν οὗτοι θεληματικῶς πολλὰς ἑβδομάδας. Τοῦ ἔδωκαν χωριάτικον ἔνδυμα, καὶ τὸν ἐλάμβαναν μαζή των τὸ πρωῒ, ὅταν ὑπήγαιναν εἰς τὸ δάσος μετὰ δρεπανίων καὶ πελέκεων νὰ κόψωσι ξύλα. Τὴν νύκτα

ἐκοιμᾶτο μαζί των ἐπάνω εἰς τὸ ἄχυρον, καὶ τὰ χονδρὰ φαγητά των ἦσαν καὶ ἰδική του τροφή. Σχεδὸν καθημερινῶς διέβαιναν τοῦ Κρομβελλίου στρατιῶται, οἵτινες ἐζήτουν τὸν φυγάδα, καὶ ἐφοβέριζαν μὲν θάνατον εἰς τὸν ὅςτις τὸν κρύπτει, ὑπέσχοντο δὲ πλουσίαν ἀμοιβὴν εἰς τὸν ὅςτις τοὺς τὸν παραδώσῃ. Τελευταῖον τοῦ ἐφάνη τόσον μέγας ὁ κίνδυνος, ὥστε ἀνέβη εἰς δρῦν, καὶ ἐκάθισε κρυμμένος εἰς τὰ πυκνά της φύλλα εἴκοσι τέσσαρας ὥρας, ὄχι χωρὶς φόβον, ἐπειδὴ πολλοὶ στρατιῶται διέβαιναν ὑποκάτωθεν, καὶ μὲ κατάρας ἀνέφερναν τὸ ὄνομά του. Τὸ ἐπίσημον τοῦτο δένδρον ἐτιμᾶτο πολὺν καιρὸν ὕστερα ἀπὸ τοὺς περιοίκους καὶ ὠνομάζετο βασιλικὴ δρῦς.

Φίλος του πιστὸς, ὁ Λόρδος Βιλμότιος, εὕρηκεν ἐκεῖ τὸν βασιλέα καὶ τὸν ἐκατάπεισε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν πολίχνην Βεντλέην, ὅπου ἐκατοίκει χιλίαρχός τις Λάνιος, ζηλωτὴς τοῦ βασιλέως, ἀπὸ τοῦ ὁποίου τὴν πίστιν ἠδύνατο νὰ ἐλπίζῃ πᾶν ἀγαθόν. Ἀνεχώρησε, καὶ ὁ Βιλμότιος μετὰ τῶν πέντε Πενδελλερίων τὸν ἐσυνώδευσαν. Μὲ πόδας τυλιγμένους (ἐπειδὴ δὲν ἦτο συνειθισμένος νὰ περιπατῇ πολὺ μὲ τὰ χονδρὰ τῶν χωριατῶν ὑποδήματα) ἔφθασεν ὁ περίφοβος φυγὰς εἰς τὴν Βεντλέην, καὶ εὕρηκε τὸν χιλίαρχον, ὁποῖον τὸν ἤλπιζεν. Ἐκεῖ ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοὺς τιμίους ἀδελφοὺς, ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ μὲ ποίαν εὐγνωμοσύνην. Ὁ Λάνιος, διὰ νὰ φέρῃ τὸν ξένον του εἰς τὰ παραθαλάσσια μέρη, ἐστοχάσθη νὰ ὁδεύσῃ εἰς τὰ πέριξ τῆς Βριστολίας, ὅπου ἐκατοίκει γυνὴ συγγενής του, Μιστρεσία Νόρτων, τὴν ὁποίαν διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ ἔλαβε διαβατήριον διὰ τὸν ἑαυτόν του, τὴν ἀδελφήν του, καὶ ἕνα ὑπηρέτην. Τὸν ἔσχατον ἐπαρίστανε, καθὼς εὐκόλως γίνεται γνωστὸν, ὁ βασιλεὺς, καὶ ὁ Βιλμότιος ἔφιππος ἠκολούθει μὲ ἱέρακα εἰς τὴν χεῖρα, ὡς κυνηγός τις κατὰ τύχην ἐνταμωθεὶς μὲ αὐτούς. Εἰς τὴν Νόρτωνα δὲν εἶπαν τίποτε περὶ τῆς ἀξιολογώτη-

τος τοῦ ξένου· τὸν εἰσήγαγαν ὡς ὑπηρέτην, ὅς τις εἶχε πυρετὸν, καὶ διὰ τοῦτο ἐβάλθη εἰς παράμερον οἴκημα. Ἐκεῖ τὸν ἐγνώρισεν ὑπηρέτης, καὶ ἐγονάτισεν ἔμπροσθέν του. Ὁ ἔντρομος Κάρολος τὸν ἐσήκωσε ταχέως, καὶ τὸν ὥρκισεν εἰς Θεὸν νὰ μὴ τὸν προδώσῃ. Κατὰ δυστυχίαν ἔμαθαν ἐκεῖ, ὅτι εἰς Βριστολίαν δὲν ἦτο ἕτοιμον καράβιον διὰ νὰ ταξειδεύσῃ. Ἔπρεπε λοιπὸν νὰ εὕρωσιν ἄλλην ὁδὸν, καὶ ἐπεριπάτουν πάλιν εἰς ἐπικινδύνους τόπους. Πρῶτον ὑπῆγαν εἰς Δορσετίαν πρὸς χιλίαρχον τινὰ, Βινδάμιον, ἐπίσης γνωστὸν βασιλόφρονα, ὅς τις ἔκρυψε τὸν ξένον μὲ τὴν αὐτὴν πίστιν, καθὼς καὶ οἱ πρότεροι, καὶ ἐφανέρωσε τὸ μυστικὸν εἰς ὅλους τοὺς οἰκιακούς του, οἵ τινες ἡμιλλῶντο νὰ τοῦ δείξουν ἀγάπην καὶ προσήλωσιν. Τοιοῦτοι καιροὶ φόβου καὶ συγχύσεως εἶναι, ὁπότε δείχνονται αἱ μυθιστορικαὶ ἀρεταὶ τῆς πίστεως καὶ θυσίας δι' ἄλλους μὲ ὅλην των τὴν λαμπρότητα. Ἡ γερόντισσα μήτηρ τοῦ χιλιάρχου ἀνέλυσεν εἰς χαρᾶς δάκρυα ἰδοῦσα τὸν μεταμορφωμένον βασιλέα, καὶ ἐβεβαίονε μεθ' ὅρκου, ὅτι τώρα θέλει ὑποφέρειν τὴν λύπην διὰ τοὺς τρεῖς ἐν πολέμῳ ὑπὲρ τοῦ πατρός του ἀποθανόντας υἱούς της, ἐπειδὴ ἔχει τὴν τύχην νὰ γείνῃ ὄργανον τῆς διατηρήσεώς του. Ὁ υἱός της, ὁ χιλίαρχος, τοῦ ἐδιηγεῖτο πῶς ὁ ἀποθνήσκων πατήρ του τὸ 1636 ἔτος ἔκραξε καὶ αὐτὸν καὶ τέσσαρας ἀδελφούς του ἔμπροσθεν τῆς κλίνης του καὶ τοὺς εἶπε: „Τέκνα μου, ἐζήσαμεν ἡσύχως καὶ εἰρηνικῶς ἐπὶ τῶν τριῶν τελευταίων βασιλειῶν, ἀλλὰ τώρα θέλουν ἐλθεῖν σύννεφα καὶ κλύδωνες. Ἑτοιμάσθητε εἰς τοῦτο. Ὅπως ὅμως ἂν γείνῃ, μείνατε πιστοὶ καὶ εὐπειθεῖς εἰς τὸν τοπάρχην σας. Μὴ ἐγκατελίπετε τὸ στέμμα, καὶ ἐὰν κρέμαται ἀπὸ μίαν τρίχα.“ Αἱ τελευταῖαι αὗται λέξεις (ἐπρόσθεσεν ὁ Βινδάμιος) ἔκαμαν τοιαύτην ἐντύπωσιν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς ἀδελφούς του, ὥστε κάμμία

ἀπὸ τὰς συμβάσας περιστάσεις δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν ἐξαλείψῃ ἀπὸ τὴν μνήμην των.

Δεκαεννέα ἡμέρας ἔμεινεν ὁ βασιλεὺς εἰς τοῦ Βινδαμέου τὸν οἶκον κρυμμένος, ἐνῷ ἡ λοιπὴ Ἀγγλία ἐξήταζεν εἰς μάτην νὰ μάθῃ ἂν ζῇ ἢ ἀπέθανε. Πολὺν καιρὸν δὲν εὑρίσκετο καράβιον. Τελευταῖον ἔμαθαν ὅτι ἓν ἀπὸ Συφεξίας τῆς Σκωτίας ἔμελλε νὰ πλεύσῃ εἰς Γαλλίαν. Καὶ τὸ εἰς τὰ ἐκεῖσε ταξείδιον, ὅπου ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀλλάζεται συχνάκις ἡ μεταμόρφωσις, δὲν ἔγεινεν ἀκίνδυνον. Εἶναι τῷόντι θαυμαστὸν πῶς εἰς τεσσαράκοντα μίαν ἡμέρας μεταξὺ τόσων χιλιάδων κατασκόπων εἰς χώραν ἐχθρικὴν ἔμεινεν ἄγνωστος, ἐνῷ ἤξευραν ὑπὲρ τοὺς τεσσαράκοντα ἀνθρώπους ποῦ διέτριβε. Κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβ. ἔφθασεν εὐτυχῶς εἰς Νορμανδίαν.

---

4. Θαλασσοπλοΐας πρακτικά, καθαρισμὸς τοῦ κοινοβουλίου, Βαρεβονίου κοινοβούλιον.

(1652 — 1653).

Ὁ Κρομβέλλιος λοιπὸν ἀποκατέστησε πάλιν τὴν ἡσυχίαν εἰς τὰ τρία βασίλεια, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ὑπέταξε τὴν Σκωτίαν καὶ Ἰρλανδίαν εἰς τὸ Ἀγγλικὸν κοινοβούλιον, ἐπειδὴ καὶ αἱ δύω εἰς τὸ ἑξῆς ἡνώθησαν κατὰ τὸ ὄνομα μὲ τὴν Ἀγγλίαν εἰς μίαν δημοκρατίαν, κατὰ δὲ τὸ πρᾶγμα ἐδούλευαν ὡς δορίκτητοι ἐπαρχίαι. Τὸ ζήτημα ἦτο, τί ἔπρεπε νὰ γείνῃ τώρα ὁ Κρομβέλλιος. Νὰ απομακρυνθῇ ἀπὸ τὰ πράγματα; Οἱ βασιλικοὶ καὶ οἱ γνήσιοι δημοκρατικοὶ βέβαια τὸ ἐπεθύμουν — ἀλλ' ἦτο πρᾶγμα ἀλλότριον τοιούτου πνεύματος. Κατὰ πρῶτον ἐστοχάσθη, ὡς ὁ Ῥιχελιεὺς, ν' ἀρχίσῃ νὰ κλώθῃ νῆμα, τὸ ὁποῖον κἀνεὶς παρ' αὐτὸν δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ εἰς τέλος.

Ἐξωτερικὸς πόλεμος ἔπρεπε νὰ συγκρατῇ τοὺς στρατιώτας, καὶ νὰ κάμῃ αὐτὸν ἀπεραίτητον. Κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος (1650) εἶχε προσφέρειν τὸ κοινοβούλιον *) εἰς τὸ ἡνωμένον Βέλγιον φιλικήν τινὰ συνθήκην, ἀλλ' οἱ Ὀλλανδοὶ εἶχαν δεχθῆν πολλὰ ψυχρῶς τοὺς Ἀγγλικοὺς πρεσβευτάς, καὶ εἶχαν ἀποβάλειν τὸ πρόβλημα. Ταύτην τὴν ἀφορμὴν λαβὼν ὁ Κρομβέλλιος ἠρέθιζε τὸ κοινοβούλιον νὰ τοὺς πολεμήσῃ. Τὸ πρῶτον εἰς τοῦτο κίνημα ἦτο τὸ κατ' ἀρχὰς τοῦ 1652 ἔτους ἐκδοθὲν ναυτικὸν ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύοντο ὅλα τὰ θαλασσοπόρα ἔθνη νὰ εἰσάγουν εἰς Ἀγγλικοὺς λιμένας διὰ τῶν καραβίων των ἄλλας πραγματείας, εἰμὴ ὅσαι ἦσαν προϊόντα ἢ ἔργα τῆς χώρας των. Τὸ ψήφισμα τοῦτο ὠφέλησε τόσον πολὺ τοὺς Ἄγγλους, ὅσον ἔβλαψε τοὺς Ὀλλανδούς. Οἱ Ἀγγλικοὶ πειραταὶ ἐκυνήγων ἔκτοτε Ὀλλανδικὰ πλοῖα ἀντιφερόμενα εἰς τὸ ψήφισμα, καὶ ἐπίασαν ἐντὸς ὀλίγου περίπου ὀγδοήκοντα. Πρὶν ἀκόμη κηρυχθῇ τακτικῶς ὁ πόλεμος, συνηντήθησαν εἰς τὸν πορθμὸν Ἀγγλικὸς καὶ Ὀλλανδικὸς στόλος· κατὰ συμβεβηκὸς ἤρχισαν αἱ ἐχθροπάθειαι, καὶ ἐκ τούτων συνεκροτήθη αἱματώδης ναυμαχία, ὅπου καὶ τὰ δύω μέρη ἔπαθαν ἐπίσης μεγάλην ζημίαν. Οἱ Ὀλλανδοὶ ἐκήρυξαν ἀθῷον τὸν στόλαρχόν των Μαρτῖνον Τρόμπιον, ἤθελαν ὅμως νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς πᾶσαν ἐξέτασιν, καὶ ἔδειξαν μεγίστην προθυμίαν νὰ ἐξισασθῶσιν εἰρηνικῶς. Ἀλλ' ὁ Κρομβέλλιος ἐχάρη διότι ἤρχισεν ὁ πόλεμος, καὶ ὡμίλησε τόσα πολλὰ περὶ τῆς τιμῆς τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους, ὥστ' ἔβλεπε καθεὶς ὅτι δὲν ἤθελε τὴν εἰρήνην. Μᾶλλον δὲ ἐπροστάχθη ὁ Ἀγγλικὸς στόλαρχος Βλάκιος, καὶ αὐτὸς πνεῦμα, ἀπὸ ὅσα γεννοῦν αἱ πολιτικαὶ μεταβολαί, νὰ πλεύσῃ παραυτὰ πρὸς βορρᾶν, καὶ νὰ κυριεύσῃ τὸν ὀψαρευτικὸν στόλον τῶν Ὀλλανδῶν· συνέβησαν δὲ καὶ

*) Τώρα ὠνομάζετο ἀκέφαλον κοινοβούλιον ἐπειδὴ δὲν εἶχε πρόεδρον.

κατὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος πολλαὶ μάχαι μὲ ἀνίσους ἐκβάσεις. Ἀλλ' ἡ μεγίστη ζημία τῆς Ὀλλανδίας ἦτο ἡ ἐκ τοῦ πολέμου διακοπεῖσα ἐμπορία της, καὶ ἡ ἐπίσης ἐμποδισθεῖσα ὀψαρευτική της· καὶ προσέτι ἐλυπεῖτο πικρῶς βλέπουσα ἀνιστάμενον πλησίον της ἀντίζηλον, ὅς τις πάντοτε ἐγίνετο ὑψηλότερος, καὶ κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε εὐτυχῶς ὑπ' αὐτῆς βασταζομένην κοσμεμπορίαν ἐφοβέριζεν εἰς τὸ μέλλον νὰ ἀγωνισθῇ περὶ τῶν πρωτείων.

Ἀλλὰ διὰ τὴν τότε Ἀγγλικὴν διαταγὴν τοῦ πολιτεύματος ἀνεπτύχθη ἰδιαιτέρα τις καταστροφὴ ἀπὸ τὸν Ὀλλανδικὸν τοῦτον πόλεμον. Τοῦ Κρομβελλίου τὸ πνεῦμα δὲν ἠδύνατο τώρα νὰ ἀποφασίσῃ νὰ μένῃ ἥσυχον εἰς τὸ ὁποῖον ἔφθασε σημεῖον, καὶ τῴόντι ἔπρεπε νὰ τοῦ εἶναι ἀνυπόφορον, ἐὰν δὲν ἐκατόρθονε μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας ἄλλο, εἰμὴ μίαν ἄγριον ἀναρχίαν, ὑποκάτω τῆς ὁποίας ἔπασχεν ὁ λαός χειρότερα παρὰ ἀπὸ τὴν αὐτογνωμονεστάτην βασιλείαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ στηρίγματα ταύτης τῆς ἀναρχίας, οἱ Κομμόνοι, ἐνήργουν ἀπαύστως νὰ τὸν κρημνίσωσι (πρὸς τοῖς ἄλλοις τοῦ ἐπῆραν δύω τάγματα μὲ πρόφασιν, ὅτι θέλουν τὰ μεταχειρισθῆν χρησιμώτερα εἰς τὴν θάλασσαν), τελευταῖον ἀπέλυσε καὶ αὐτὸς τὴν ἀγρίαν του γνώμην εἰς ἐλεύθερον δρόμον. Συνεκάλεσε τὸ συνειθισμένον του συνέδριον, τοὺς φίλους του ἀξιωματικούς, καὶ ἐκατασκεύασεν ἐν ὀνόματί των ἀναφορὰν, ὅπου ὁ στρατὸς ὄχι μόνον τὸν ἀπλήρωτον μισθόν του ἐζήτει ἐπιμόνως, ἀλλὰ καὶ τὴν συγκάλεσιν νέου κοινοβουλίου, διὰ νὰ ὑπηρετήσουν (ὡς ἔλεγαν) τὴν πατρίδα καὶ ἄλλοι ἐνάρετοι ἄνδρες. Ἐμπορεῖ τις νὰ στοχασθῇ πόσον κακῶς ἐδέχθη ἡ κάτω Βουλὴ τὴν ἀναφορὰν ταύτην· ἀλλὰ σκοπὸς τοῦ Κρομβελλίου ἦτο νὰ διασχίσῃ τὸ κοινοβούλιον ἀπὸ τὸ στράτευμα. Τελευταῖον ἔκαμε (20 Ἀπριλ. 1653) καίριον κτύπημα κατ' αὐτοῦ. Ἐνῷ ἐσυμβουλεύετο μὲ τὸ στρατιωτικόν του συνέδριον περὶ καλητέρας πολιτι-

κῆς συντάξεως, ἔφερε χιλίαρχός τις τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ταύτην τὴν ὥραν ἐσυναθροίσθη τὸ κοινοβούλιον, καὶ ἐνασχολεῖται νὰ ἀναγορεύσῃ πολλοὺς νέους ἑταίρους του διὰ νὰ γείνῃ δυνατὸν ἐναντίον τῆς στρατιωτικῆς φατρίας. Μὲ ταχύτητα ἐπήδησεν ἐπάνω, συμπαρέλαβε πιστούς του τινὰς ἀξιωματικοὺς, ἐσυγκάλεσε τριακοσίους στρατιώτας καὶ ἔτρεξε μὲ αὐτοὺς εἰς Βεστμίνστεραλλ. Ἀφοῦ περιεκύκλωσε τὴν πύλην, τὴν σκάλαν, καὶ τὴν πρόστοον μὲ τοὺς στρατιώτας του, ἐμβῆκε μετάτινων ἀξιωματικῶν εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ ἠκροᾶτο ἱκανὴν ὥραν τὰς ἀντιλογίας. Ἔπειτα ὡμίλεσεν εἰς τὸ αὐτίον ἀξιωματικοῦ τινὸς, ὅτι ἐνόμιζεν ἁρμόδιον καιρὸν τώρα νὰ διαλύσῃ τὸ κοινοβούλιον: „Κύριε, τοῦ ἀπεκρίθη ἐκεῖνος σιγανὰ, τὸ ἐγχείρημα εἶναι ἐπικίνδυνον, σᾶς παρακαλῶ νὰ τὸ σκεφθῆτε καλῶς πρὶν τὸ ἀρχίσητε.“ — Καλὰ εἶπες! ἀπεκρίθη ὁ στρατηγὸς, καὶ ἐκάθισε πάλιν ἥσυχος ἓν τέταρτον τῆς ὥρας. Ὅταν τελευταῖον περὶ τοῦ ἀντιλεγομένου πράγματος ἐσυμφώνησαν νὰ κάμουν ἀπόφασιν, εἶπε πάλιν εἰς τὸν ἀξιωματικόν: „Τώρα εἶναι καιρὸς, πρέπει νὰ τὸ κάμω,“ καὶ ἔξαφνα ἀνεπήδησεν εἰς τὸ μέσον των, καὶ μὲ γλῶσσαν δυσκατάληπτον, τραυλίζουσαν καὶ συγκεχυμένην τοὺς ἐπέπληξε σφοδρότατα διὰ τὴν τυραννίαν, ὑπεροψίαν καὶ ἀδικίαν των. Ὅλοι ἐξεπλάγησαν καὶ ἐσηκώθησαν ὄρθιοι, ἀλλὰ πρὶν εὑρεῖν ἕνας ἐξ αὐτῶν λόγους διὰ νὰ ἀποκριθῇ πρὸς τὴν ὕβριν, ἐκτύπησεν ἐκεῖνος καταγῆς μὲ τὸν πόδα, καὶ μὲ τὸ σύνθημα τοῦτο ἐγεμίσθη εἰς μίαν στιγμὴν ὅλη ἡ σάλα ἀπὸ στρατιώτας. Ἡ θέα τούτων τῶν πιστῶν ἐμεγάλυνε τὴν ῥητορικὴν τόλμην του: „Ἐντραπῆτε, εἶπε πρὸς τὰ μέλη τοῦ κοινοβουλίου, καὶ φύγετε ἐντεῦθεν! παραχωρήσατε εἰς τιμιωτέρους ἀνθρώπους, οἱ ὁποῖοι θέλουν κυβερνήσειν πιστότερα. Σεῖς δὲν εἴσθε πλέον κοινοβούλιον· ὁ Κύριος σᾶς ἐβαρύνθη· ἔκλεξεν ἄλλα ὄργανα διὰ νὰ ἐνεργήσουν τὸν θεῖον του σκο-

πόν.“ — Ἐδῶ τὸν διέκοψε κάποιος Ἀῤῥῦς Βάνιος, ὅς τις ἠθέλησε νὰ παραπονηθῇ διὰ τὴν ἀνωμελίαν ταύτην, ἀλλ᾽ ὁ Κρομβέλλιος τὸν ἐνίκησε μὲ τὰς κραυγὰς, ἐνῷ σχεδὸν ἐμούγκριζε μὲ σπασμούς: „Ὦ Ἀῤῥῦ Βάνιε! Ἀῤῥῦ Βάνιε! Ὁ κύριος μὲ ἐλευθερόνει ἀπὸ τὸν Ἀῤῥῦν Βάνιον!“ Ἔπειτα ἐπίασεν ἕνα ἀπὸ τὸ φόρημα καὶ εἶπε: „σὺ εἶσαι πόρνος!“ εἰς ἄλλον: „σὺ εἶσαι μοιχός!“ εἰς τὸν τρίτον: „σὺ εἶσαι μέθυσος!“ εἰς τὸν τέταρτον: „σὺ εἶσαι τοκογλύφος! Τί χρειαζόμεθα τοιούτους κακοήθεις! Ἔξω! κρημνισθῆτε! Ἐπαρακάλεσα τὸν Θεὸν ἡμέραν καὶ νύκτα κάλλιον νὰ μὲ σηκώσῃ ἀπὸ τὸν κόσμον παρὰ νὰ συγκοπιάζω ματαίως μὲ τοιούτους!“ Ἐνῷ ἔλεγεν αὐτὸς ταῦτα, οἱ στρατιῶται ἀπεδίωκαν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον ὅλα τὰ μέλη ἔξω ἀπὸ τὴν θύραν. Ὁ Κρομβέλλιος ἔμεινε τελευταῖος, καὶ ὅταν ἐκενώθη ἡ σάλα, τὴν ἐκλείδωσε καὶ ὑπῆγεν ἥσυχος εἰς τὸν οἶκον του.

Τόσον παράξενα ἠφανίσθη εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὅλη ἡ νομοθετικὴ δύναμις τῆς Ἀγγλίας. Καθεὶς ἐπράσμενε τώρα μὲ ἡσυχίαν καὶ μὲ φόβον εἰς ποίαν μορφὴν ἤθελε φανῆν τὸ νέον πολίτευμα. Ἀπεφασίσθη νὰ γείνῃ πάλιν νέον κοινοβούλιον, ἀλλ᾽ ἐκ μόνων καθαρῶν καὶ ἁγίων, τοὺς ὁποίους ἔκλεξεν ὁ Κρομβέλλιος μὲ γνώμην τοῦ βουλευτηρίου του. Ἦσαν ἑκατὸν εἴκοσιν ὀκτὼ πρόσωπα ἐκ διαφόρων Ἀγγλικῶν πόλεων, μόνον πέντε ἐκ Σκωτίας καὶ ἓξ Ἰρλανδοί. Οὗτοι ἔμελλαν νὰ συνεδριάσωσι δεκαπέντε μῆνας, καὶ ἔπειτα νὰ ἐκλέξουν αὐτοὶ τοὺς διαδόχους των. Τὴν 4 Ἰουλίου (1653) ἐσυνάχθησαν κατὰ πρῶτον. Οἱ περισσότεροι ἑταῖροι ἦσαν κοινοὶ χειροτέχναι, καὶ ὁ διαπυρότατος αὐτῶν συνηγόρος, ἐκ τοῦ ὁποίου ὠνομάσθη μετέπειτα ὅλον τὸ κοινοβούλιον, ἦτο ὁ θεοβλαβὴς δερματοπώλης Πρεισεγότιος Βαρεβόνιος. Αἱ συνελεύσεις των ὡμοίαζαν μᾶλλον μοναστηριακὰς λιτανείας παρὰ πολιτικὰς ὁμηγύρεις, ἐπειδὴ ἤρχιζαν

καὶ ἐτελείωναν μὲ μακρὰς δεήσεις καὶ προσευχάς· δὲν ἠκούετο ἄλλο εἰμὴ παρῳδίαι καὶ ῥητὰ τῆς παλαιᾶς γραφῆς· ὅλαι αἱ πολιτικαὶ σχέσεις ἐθεωροῦντο θρησκευτικῶς, π. χ. οἱ Ὁλλανδοὶ ὡς τοῦ Μαμωνᾶ ὑπηρέται, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὡς τετυφωμένοι διὰ τῆς κοσμικῆς σοφίας ἱερεῖς τοῦ Βάαλ κτλ. αὐτοὶ δὲ οἱ ἀνεξάρτητοι δὲν ἐγνώριζαν κανένα βαθμὸν ἱερατικὸν, οὐδὲ κανένα νόμον πλὴν τοῦ Μωσαϊκοῦ, καὶ ἐμαίνοντο κατὰ πάσης σοφίας καὶ παιδείας. Εἶναι σχεδὸν ἀπίστευτον εἰς ποίους ἀστοχάστους λόγους καὶ πράξεις παρεξέτρεψε τοὺς ἀνθρώπους τούτους ἡ διὰ τῆς ἀνελπίστου τιμῆς ἐγερθεῖσα εἰς αὐτοὺς ζάλη. Ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς ἀναγεννημένους, καὶ μετεβαπτίζοντο μὲ παράξενα ὀνόματα. Εἷς ἐξ αὐτῶν ὑπεγράφετο: Εἰρηνοποίει Χεάτων· ἄλλος: Φονευστηναμαρτίαν Πίμπλιος· τρίτος τις: Στεκεστερεαειςτοῦφος Στρίγγερ· τέταρτός τις: Μηκλαίης Βιλλίγγιος· πέμπτος τις: Ἀγωνιζουτονκαλοναγωνατηςπίστεως Βίτιος κτλ.

Ὁ Κρομβέλλιος αὐτὸς ᾐσθάνετο, ὅτι ἡ ἀφροσύνη αὕτη δὲν ἠδύνατο νὰ βαστάξῃ πολὺν καιρόν· καὶ ὅλην τὴν κωμῳδίαν εἰσήγαγε διὰ τοῦτο, διὰ νὰ πλησιάσῃ περισσότερον εἰς τὸν μέγαν σκοπὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ὅμως πολλοὶ τῶν θερμοτάτων φίλων του δὲν ἤθελαν νὰ τὸν ἴδωσιν. Ἐκ τῶν θεοβλαβῶν ἦσαν πολλοὶ, οἵτινες τὸν ὑπηρέτησαν πιστῶς μόνον διὰ νὰ προετοιμάσουν τὴν ἐπὶ τῆς γῆς προσδοκωμένην τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν, καὶ εἶχαν κλίσιν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν ἡγεμόνα των ὡς βδελυρότατον ἀπατεῶνα, ἐὰν εἰς τὸ τέλος ἐφαίνετο, ὅτι ἐκρήμνισε τὴν παμβασιλείαν τῶν Στουάρτων διὰ νὰ τὴν σφετερισθῇ αὐτός. Διὰ τοῦτο εἶχε πολλοὺς ἀγῶνας καὶ σκληροὺς εἰς τὸ στρατιωτικόν του συνέδριον, καὶ πολὺν καιρὸν δὲν ἤξευρεν οὐδὲ αὐτὸς τί νὰ κάμῃ. Τελευταῖον ὁ τολμηρὸς φιλόδοξος νοῦς του κατεπάτησε πάντα φόβον. Ὡμίλησε μυστικῶς μὲ ἐπίσημα τινὰ μέλη τοῦ

ὀνομαζομένου Βαρεβονικοῦ κοινοβουλίου, τὰ ὁποῖα εἶχαν χωριστὴν προσήλωσιν εἰς αὐτὸν, καὶ οὗτοι ἀπεφάσισαν νὰ ὑπάγουν εἰς τὸ κοινοβούλιον μίαν ὥραν πρότερον τῶν ἄλλων, καὶ ταχέως νὰ ψηφηφορήσωσιν, ὅτι τὸ κοινοβούλιον τώρα εἶναι περιττὸν, καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ δώσουν τὴν κυριότητα ὀπίσω εἰς τὰς χεῖρας ἐκείνου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὴν παρέλαβαν. Εὐθὺς ἀφοῦ ἔγεινεν ἡ ἀπόφασις, ἔτρεξαν ἀπεσταλμένοι εἰς τὸν Κρομβέλλιον, διὰ νὰ τοῦ τὴν ἀναγγείλουν παῤῥησίᾳ. Ἀλλ' εἰς τοῦτο, τὸ μεταξὺ ἔφθασαν καὶ τὰ ἐπίλοιπα μέλη μὲ θαυμασμὸν, καὶ ἤρχισαν νὰ σκέπτωνται τὸ πρᾶγμα. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ διεκόπησαν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθὼς πρὸ ὀκτὼ μηνῶν τὸ ἀκέφαλον κοινοβούλιον. Ὁ χιλίαρχος Βίτιος ἐφάνη μὲ στῖφος στρατιωτῶν, καὶ τοὺς ἠρώτησε τί κάμνουν αὐτοῦ: „Ζητοῦμεν τὸν Κύριον“ ἀπεκρίθη εἷς: „Πρέπει λοιπὸν νὰ ὑπάγητε ἀλλοῦ ποῦποτε, εἶπεν ὁ χιλίαρχος, διότι, καθὼς ἐξεύρω ἐγὼ βεβαίως, ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἐτῶν δὲν ὑπῆρχεν ἐδῶ.“ Καὶ οὕτω τοὺς ἀπεδίωξεν ἀπὸ τὸν οἶκον (12 Δεκεμ. 1653).

Οὕτω λοιπὸν ἦλθε πάλιν ἡ κυβέρνησις εἰς τὰς χεῖρας τοῦ στρατιωτικοῦ, καὶ ἐκρέμετο ὄχι μόνον ἀπὸ τὸν Κρομβέλλιον (ὅς τις ἐβάδιζε πολὺ σιγανὰ καὶ προσεκτικὰ), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς του πῶς νὰ τὴν διατάξουν. Ὁ στρατηγὸς Λαμβέρτος, πιστότατος μαθητής του, ἐξουσίασε τώρα τὰς καρδίας, εἰς τέσσαρας ἡμέρας ἐσχεδίασε νέον πολίτευμα καὶ ἐπενόησε διὰ τὸν Κρομβέλλιον νέαν ἀξίαν, ἥτις ὀνομαζομένη Προστασία (protection) νὰ ἔχῃ τελείαν τὴν δύναμιν τῆς βασιλείας. Οὕτως ἤλπιζεν ὅτι θέλει εὐχαριστήσειν ὅλα τὰ μέρη. Τῳόντι δὲ ἔστερξεν ἡ βουλὴ τῶν ἀξιωματικῶν τὴν γνώμην, καὶ ὁ Κρομβέλλιος ἀνηγορεύθη δημοσίως προστάτης ἐφ' ὅρῳ ζωῆς του. Τοῦ ἐδόθη πολιτικόν τι βουλευτήριον, καθ' ἕκαστον τρίτον ἔτος ἐχρεώστει νὰ συγκαλῇ κοινοβούλιον,

καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του εἶχεν ἐξουσίαν νὰ διορίσῃ τὸν διάδοχόν του. Στρατὸς ἱστάμενος 20,000 πεζῶν καὶ 10,000 ἐφίππων ἔμελλε νὰ ὑπερασπίζῃ τὸ νέον πολίτευμα, καὶ ἐκ τῶν κοινῶν εἰσοδημάτων τὰ εὑρεθῇ πόρος τῆς ἀδικόπου μισθοδοσίας του.

5. Ἡ προστασία τοῦ Κρομβελλίου. (1653 — 1658).

Ἡ τελευταία τούτων τῶν διαταγῶν καὶ ἡ περίνοια τοῦ Κρομβελλίου ἐσκέπασαν ὅλα τὰ ἐλαττώματα τοῦ νέου πολιτεύματος, τὰ ὁποῖα ἤθελαν εἶσθαι ἄλλως ἀνυπόφορα, ἐπειδὴ ἦτο ἔργον ἀμαθῶν πολεμιστῶν καὶ καιροῦ βραχυτάτου. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις φαίνεται ὀφθαλμοφανῶς τί ἐμπορεῖ νὰ κατορθώσῃ ἡ δύναμις ἑνὸς παραδόξου κυριαρχικοῦ πνεύματος. Ὅλοι οἱ γείτονες εἶχαν τὴν Ἀγγλίαν εἰς μεγάλην ὑπόληψιν κατὰ τὰ πέντε ἔτη, ὁπότε ἐπροστάτευεν ὁ Κρομβέλλιος. Ἐξωτερικοὶ μονάρχαι ἐζήτουν τὴν φιλίαν τοῦ προστάτου καὶ ἔστειλαν νὰ τὸν συγχαρῶσι· καὶ αὐτὸς ὁ ὑπερήφανος Λοδοβῖκος ΙΔ' ἠναγκάσθη νὰ τὸν ὀνομάσῃ ἀδελφόν του (σ. 255). Καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ δὲ τῆς χώρας ἐματαιώθησαν καὶ ἐτιμωρήθησαν αὐστηρῶς τὰ τῶν βασιλοφρόνων τελευταῖα δοκίμια. Ὁ θαλάσσιος πόλεμος μὲ τὴν Ὁλλανδίαν ἐτελείωσε (15 Ἀπριλ. 1654) μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τρομπίου *) ἐπίσης ἐντίμως, καθὼς καὶ ἤρχισε, καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπλήρωσαν οἱ Ὁλλανδοὶ εἰς τοὺς Ἄγγλους καὶ 85,000 λίτρας δαπάνην τοῦ πολέμου. Ἀλλ' ἔλειπεν ἀκόμη πολὺ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐξυψωθῇ τοῦ Κρομβελλίου ἡ ὑπόληψις ἀνωτέρα πάσης προσβολῆς. Τοῦτο τὸ ἔμαθε μὲ λύπην του ἄκραν, ὅταν τὸ 1654 ἔτος συνεκάλεσε κατὰ τοὺς νόμους τοῦ πολιτεύματος τὸ πρῶτον του κοινοβούλιον. Τὰ μέλη ἔφεραν μαζή των τόσον

*) Εἰς ναυμαχίαν ἐσκοτώθη τὴν 29 Ἰουλίου 1653.

ἐλεύθερον πνεῦμα, ὥστε αὐτὸς μὲ ὅλην τὴν στρατιωτικήν του δύναμιν δὲν ἐτόλμησε νὰ δείξῃ κυρίαν ὅλην τὴν ὑποληψίν του. Ὁ θόρυβος ἦτο τόσον μέγας, ὥστε ἠδυνήθη νὰ σωθῇ διαλύων πρὸ καιροῦ τὰ συνέδρια.

Μόλις ἠλευθερώθη πάλιν, καὶ ἐφρόντιζε μὲ ὅλην του τὴν δύναμιν νὰ στρέψῃ τὸ κέρδος τῶν Ἄγγλων εἰς ἐξωτερικὰς διαφοράς. Πόλεμον ἤθελε πάλιν νὰ ἔχῃ, καὶ μάλιστα ταύτην τὴν φορὰν μὲ τὴν Ἱσπανίαν, τὸ μὲν ὅτι ὁ λαὸς οὗτος ἐμισεῖτο μάλιστα ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους διὰ τὴν Καθολικὴν θρησκείαν, τὸ δὲ, ὅτι κανεὶς πόλεμος ἄλλος δὲν ὑπέσχετο τόσον πλούσια λάφυρα. Ὁ ἥρως τῆς θαλάσσης Βλάκιος, ἄξιος ἀντίζηλος τοῦ Τρομπίου καὶ Ῥυϊτέρου, ἐκατασκεύασεν εἰς τὴν πατρίδα του κατὰ τοῦτον τὸν πόλεμον θαλάσσιον δύναμιν, ὁποίαν δὲν εἶχε γνωρίσειν ἀκόμη ἕως τώρα, καὶ διὰ τῶν πράξεών του ἐνεθουσίασε τοὺς Ἄγγλους εἰς τὸν θαλάσσιον πόλεμον τόσον, ὥστε ἀπ' αὐτοῦ ἐμπορεῖ νὰ λογαριασθῇ ἡ ἀρχὴ τῆς τῶν Ἄγγλων ὑπερφυοῦς ναυτικῆς δυνάμεως, ἥτις εἰς τὰς ἡμέρας μας προξενεῖ ἔκπληξιν. Ἔφερε τοὺς στόλους του εἰς τὴν μεσόγειον θάλασσαν, ὅπου δὲν εἶχε φανῆ κανὲν Ἀγγλικὸν πλοῖον ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν σταυροφοριῶν, ἐκτύπησε τοὺς πειρατὰς εἰς τὰς πόλεις των Ἀλγειρίον καὶ Τοῦνιν, καὶ βομβαρδίζων σφοδῶς καὶ τὰς δύω τὰς ἠνάγκασε νὰ ὑποταχθῶσιν. Ὅταν ἡ κήρυξις τοῦ κατὰ τῆς Ἱσπανίας πολέμου (1655) ὄχι μὲ κούφους λόγους ἐδημοσιεύθη, ἐκυρίευσεν αὐτὸς στόλον Ἱσπανικὸν ἀργυροφόρον, καὶ κατεβύθισε πολλὰ καράβια ἐνῷ δύω ἄλλοι Ἀγγλικοὶ ναύαρχοι ἐκτύπησαν τὸν ἅγιον Δομίνικον, καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Ἰαμαϊκήν. Διὰ νὰ δώσῃ ὁ Κρομβέλλιος περισσότερον βάρος εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον, ἔκαμε συμμαχίαν μὲ τὴν Σβεκίαν, τὸν ἐχθρὸν τῆς Ἱσπανίας ἀπὸ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου, καὶ ἐβάσταξεν ἀκριβεῖς συνδέσμους μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ Ὁλλανδίαν.

Καθὼς τὸ πυρῶδες πνεῦμά του ἐζήτει εἰς ὅλα τὸ ἄριστον, οὕτως ἤθελε νὰ δώσῃ καὶ εἰς τὸ ἔθνος του τὸ ἡρωϊκὸν τοῦτο ὕψος, τὴν ἀγάπην τοῦ μεγάλου καὶ καθολικοῦ, καὶ συχνάκις τὸν ἤκουαν λέγοντα, «ὅτι ἤθελε νὰ κάμῃ τὸ ὄνομα Ἄγγλος τόσον φοβερὸν καὶ ἔντιμον, καθὼς ὑπῆρξε ποτὲ τὸ ὄνομα Ῥωμαῖος. Καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἐφιλοτιμεῖτο νὰ φανῇ θαυμαστός. Κριταὶ ἐκλέγοντο χρηστότατοι ἄνδρες. Τὰ στρατεύματα ἐδιαμοιράσθησαν εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τῆς ἐπικρατείας, ἐβαστάζοντο εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν καὶ ἐπληρόνοντο τακτικῶς. Διὰ σύναξιν τῶν φόρων ἐμεταχειρίζοντο τὴν στρατιωτικὴν βίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐδιωρίσθησαν δέκα μεγάλοι στρατηγοὶ μὲ ἀπόλυτον σχεδὸν πληρεξουσιότητα. Ἀπὸ τοὺς βασιλόφρονας ἀρχηγούς, οἱ ὁποῖοι ἐκινοῦντο ἀκόμη πάντοτε, ἐστάλθησαν καράβια τινὰ γεμάτα εἰς Βάρβαδον διὰ τὰ μεταλλουργεῖα. Γενικὴν αὐτῶν φθορὰν δὲν ἠθέλησε νὰ ἀποφασίσῃ ὁ Κρομβέλλιος, καθὼς πολλάκις τὸν ἐσυμβούλευσαν οἱ ἀξιωματικοί του, μ' ὅλον ὅτι ἐκεῖνοι πολλάκις ἐδοκίμασαν νὰ τὸν δολοφονήσωσιν. Εὐχαριστήθη μόνον νὰ τοὺς φοβερίσῃ, ὅτι, ἐὰν ἐκ δευτέρου ἀνακαλύψῃ τοιαύτην συνωμοσίαν, θέλει ἐξολοθρεύσειν ὅλην τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν, ὅσον μέρος αὐτῆς ἤθελε πιάσειν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἤξευραν ὅτι ἡ χείρ του φθάνει μακρὰν, καὶ ὅτι πανταχοῦ μεταχειρίζεται δολίους καὶ καλὰ πληρωμένους κατασκόπους, ἐνήργησεν οὗτος ὁ φοβερισμὸς πλέον παρὰ ὅλαι αἱ δυναταὶ φρουραί του, μὲ τὰς ὁποίας περιεκυκλόνετο.

Δύω πράγματα, μέχρι τοῦδε πολλὰ ὠφέλιμα εἰς αὐτὸν, τὸν ἐμπόδιζαν τώρα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐσχάτου σκοποῦ του, ἡ θρησκευτικὴ κοινωνία μὲ τοὺς ὀνομαζομένους ἁγίους, καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη, μὲ τὴν ὁποίαν ἔζη ἕως τώρα καὶ ἐπροσφέρετο πρὸς τοὺς συστρατιώτας του. Οἱ πρῶτοι δὲν τὸν ἄφιναν ἀκόμη

ἐλεύθερον, ἀλλ' ἤθελαν καθὼς ἄλλοτε νὰ συμψάλλωσι, νὰ συμπροσεύχωνται, νὰ συναναστενάζωσι καὶ νὰ συγκλαίωσι μετ' αὐτοῦ, νὰ στρέφωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ νὰ ὁμιλῶσι περὶ τῶν προφητειῶν τῆς παλαιᾶς γραφῆς, καὶ διὰ νὰ μὴ χάσῃ τὴν προσήλωσίν των, ἠναγκάζετο νὰ κάμῃ τὸ θέλημάτων, μ' ὅλον ὅτι τώρα εἰς τὸν τόπον ὅπου ἔστεκεν εἶχε λάβειν πάντη διαφορετικὰς ἰδέας περὶ τούτων τῶν πραγμάτων. Ὡσαύτως, ὅταν ἀκόμη ἦτο στρατηγὸς, συμποσιάζων μὲ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοὺς ἐσυγχώρει νὰ συμπαίζωσι καὶ νὰ συναστεΐζωνται μαζή του ἀτακτότατα *). Ἐπειδὴ δὲ τώρα ἡ ὑψηλοτέρα του ἀξία τοῦ ἔκαμνεν ἀναγκαίαν μεγαλητέραν σεμνοπρέπειαν, τὰ ἐχάλασε μὲ πολλοὺς, οἵτινες ἤθελεν καὶ τώρα νὰ γελῶσι μαζήτου, καὶ ἡ συνήθης κατηγορία φθονερῶν ψυχῶν, ὅτι ἡ ὑπερηφάνεια τὸν ἐκυρίευσεν, ἠκούετο πανταχοῦ, ὅπου πρότερον ἐπῃνεῖτο τὸ ὄνομά του. Ἡ διάθεσις αὕτη μετεδόθη καὶ εἰς τοὺς κοινοὺς στρατιώτας, καὶ ἐφανερώθη σαφῶς μάλιστα κατὰ τὸ 1656 ἔτος, ὅταν ἔμελλε νὰ συγκαλέσῃ νέον κοινοβούλιον.

Μὲ ὅλον ὅτι ἐκλέχθησαν τὰ μέλη τοῦ κοινοβουλίου τούτου μὲ προσοχὴν (ἀπὸ τὴν Σκωτίαν καὶ Ἰρλανδίαν ἐκαλέσθησαν σχεδὸν μόνον ἀξιωματικοὶ, καὶ μάλιστα τοιοῦτοι, εἰς τῶν ὁποίων τὴν προσήλωσιν ἤλπιζε), μ' ὅλον τοῦτο εὑρέθη εἰς τὴν συνέλευσιν τόσον ὀλίγη ὑπακοὴ, ὥστε πλῆθος ἐπισήμων ψήφων ἀπέδειχνεν ἄδικον τὴν μονοκρατορίαν του. Οἰωνὸς κα-

*) Τὸ κυριώτατον ἦτο νὰ προσκαλῇ φίλους εἰς τὴν τράπεζαν, καὶ ἐνῷ ἐτίθεντο τὰ φαγητὰ, στρατιῶται διὰ νεύματός του τὰ ἐσήκωναν παρευθὺς, χωρὶς νὰ φάγωσιν οἱ πεινασμένοι φίλοι. Ἐσυνήθιζε νὰ ῥίπτῃ ἀναμμένα κάρβουνα εἰς τὰ ὑποδήματα ἢ εἰς τὰ βρακκία ὀφικιαλίων. Καὶ εἰς τὴν στρατιωτικὴν σύνοδον, ἐνῷ διεκροτεῖτο περὶ τοῦ θανάτου τοῦ βασιλέως, καὶ τέλος ὑπέγραψεν αὐτὸς τὸν θάνατον, ἔρρηξε προσκεφάλαιον κατὰ τῆς κεφαλῆς φίλου ἀντικρὺ ἱσταμένου, καὶ ἐσπόγγισε τὸ μελανωμένον κονδύλιον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ γείτονός του, τὰ ὁποῖα ἀντεπληρώθη καὶ τὰ δύω ἀπὸ τοὺς παθόντας.

κός, καὶ μάλιστα τώρα, ὁπότε ἐκαταγίνετο νὰ βάλῃ τὸ ἀέτωμα εἰς τὸ τολμηρόν του οἰκοδόμημα καὶ νὰ τρέψῃ τὴν προστασίαν του εἰς κληρονομικὴν βασιλείαν. Ἀλλ' ὅ,τι ἐπέτυχεν ὁ τολμηρὸς κραταιοῦχος εἰς δέκα ἔτη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, δὲν τὸ ἀπήλαυσεν ὁ Κρομβέλλιος τότε. Ἐνομίσθη ἀπὸ τοὺς μέχρι τοῦδε φίλους του ἅρπαξ, καὶ ἤκουσε νὰ τὸν ὀνομάζουν κατὰ πρόσωπον ὑποκριτὴν, ὅς τις διὰ τοῦτο εἶχεν εἰς τὸ στόμα του τὴν ἐλευθερίαν, διὰ νὰ σφετερισθῇ τὴν ἐξουσίαν. Ἀλλ' ἡ φιλελευθερία τοῦ Κρομβελλίου ἦτο τότε ἀληθινὴ, καθὼς καὶ τώρα ἡ πληροφορία του, ὅτι ἡ ἥσυχος κυβέρνησις τριῶν τόσον μεγάλων ἐπικρατειῶν δὲν εἶναι δυνατὴ πρὶν ἔλθῃ ἡ νομοθετικὴ καὶ ἐκβιαστικὴ δύναμις εἰς τὰς χεῖρας ἑνὸς, καὶ στερεωθῇ διὰ χρόνον τινὰ ἡ τοῦ θρόνου διαδοχή. Τοῦ ἔκρυπτεν ἀπὸ τὸν νοῦν ἡ φιλαυτία του μόνον, ὅτι δὲν δύναται νὰ προξενήσῃ πολιτικὴν ἡσυχίαν ἡ οἰκογένεια ἑνὸς ἐκ περιστάσεων ὑψωθέντος (ἀπαράλλακτα καθὼς ἠπατᾶτο καὶ ὁ ἰσχυρὸς ἅρπαξ κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους), ἀλλ' οἶκος ἡγεμονικὸς, τὸν ὁποῖον τιμᾷ ὁ λαὸς ὡς ἀρχαῖον, καὶ μὲ ἀνάμνησιν ἡρωϊκῶν πράξεων τῶν προπατόρων του.

Μετὰ μακρὰς καὶ δολίας προπαρασκευὰς ἔγεινε τελευταῖον τὸ πρόβλημα εἰς τὸ κοινοβούλιον, ἀλλ' ἐπροξένησε μεγάλας κινήσεις. Μὲ ὅλα ταῦτα ἐνήργησαν οἱ φίλοι τοῦ Κρομβελλίου νὰ δοθοῦν αἱ περισσότεραι ψῆφοι, καὶ μετὰ μεγάλους θορύβους ἔγεινε τελευταῖον ἡ ἀπόφασις νὰ προσφερθῇ εἰς τὸν Προστάτην τὸ στέμμα. Οὕτω λοιπὸν ἐπέτυχε τὴν ἐπιθυμίαν της ἡ ἀπὸ πολλῆς ἀνησύχως περὶ τούτου σπουδάζουσα ψυχή· ἐκρέματο τώρα ἀπ' αὐτὸν νὰ δεχθῇ ἢ ὄχι τὸ προσφερόμενον. Ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἔμαθεν ἀπὸ τοὺς ἀγρύπνους του κατασκόπους, ὅτι πλέον παρὰ τὸ ἥμισυ τοῦ στρατοῦ εὑρίσκετο εἰς ἀναβρασμὸν, καὶ ὅτι περιήρχετο μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν γράμ-

μα, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπέσχοντο πολλοὶ ἐξ αὐτῶν δι' ὑπογραφῆς νὰ τὸν σκοτώσουν μετ' ὀλίγας ὥρας, ἐὰν δεχθῇ τὸ προσφερόμενον ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου. Ἡ ἀγγελία αὕτη τὸν συνέστειλε καὶ τὸν ἀπεμάκρυνεν ἀπὸ τὸ νὰ τολμήσῃ ὅ,τι ἐπεθύμει σφοδρότατα. Ἔλαβεν ἀντὶ τούτου ἀπὸ τὸ κοινοβούλιον (8 Μαρτ. 1657) δημόσιον ἐπικύρωσιν τῆς προστασίας του, μέγαν μισθὸν, καὶ τὸ δίκαιον νὰ ἀναγορεύσῃ αὐτὸς τὸν διάδοχόν του.

Ὅσοι ἐκ τοῦ κοινοβουλίου ἠδύναντο νὰ ἐξεύρουν, ὅτι τοῦ Κρομβελλίου ἡ ταπείνωσις δὲν ἦτο ἀρετὴ, ἔγειναν κατ' αὐτοῦ θρασύτεροι, καὶ αἱ ἀντιλογίαι ἐσφοδρύνθησαν τόσον, ὥστε δὲν τὸν ἔμεινεν ἄλλο σωτηρίας μέσον εἰ μὴ νὰ καθαιρέσῃ βιαστικῶς καὶ τοῦτο τὸ κοινοβούλιον (4 Φεβρ. 1658). Καὶ ἔκτοτε, δυσαρεστημένος κατὰ τῆς ὀχλοκρατίας, φαίνεται ὅτι ἀπεφάσισε νὰ περιπατήσῃ ἄλλον δρόμον. Διότι ᾐσθάνετο μὲν καλῶς, ὅτι οἱ ἀνεξάρτητοι ὑπῆρξαν ἀναγκαῖοι πρὸς κατάργησιν τοῦ παλαιοῦ πολιτεύματος, ἐνταυτῷ ὅμως, καὶ ὅτι δι' αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ νόμιμος τάξις τῶν πραγμάτων. Ἠθέλησε λοιπὸν νὰ οἰκειωθῇ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ διὰ τοῦτο ὑπάνδρευσε τὰς δύω του θυγατέρας μὲ δύω Κόμητας. Ἀποκατέστησε δὲ καὶ τὴν ἄνω Βουλὴν, ὅπου ὅμως ὀλίγοι ἐμβῆκαν εὐγενεῖς, ἐπειδὴ ἐδέχθη πολλοὺς ἀξιωματικοὺς ἐκ ποταποῦ γένους. Ἐξήπλωσε προσέτι τὰς ἐξωτερικάς του σχέσεις, ἔστειλεν εἰς τὸν Μαρισάλιον Τυρέννιον βοηθητικὰ στρατεύματα, καὶ ἐδέχθη πρεσβευτὰς ἀπὸ τὸν Καρδινάλιον Μαζαρῖνον, οἵτινες τὸν ἐβεβαίοναν, ὅτι ὁ αὐθέντης των δὲν λυπεῖται δι' ἄλλο τόσον, ὅσον διότι δὲν τὸν συγχωροῦν αἱ ἀσχολίαι του νὰ δείξῃ προσωπικῶς τὸ σέβας του „εἰς τὸν μέγιστον ἄνδρα τοῦ νῦν ζῶντος κόσμου."

Τοιαῦται ὅμως κολακεῖαι δὲν ἦσαν ἱκαναὶ νὰ παρηγορήσουν τὸν περίλυπον κραταιοῦχον διὰ τὴν πι-

κρὰν παρατήρησιν, ὅτι δι' ὅλους τοὺς κόπους του ὄχι μόνον δὲν λαμβάνει καμμίαν εὐχαριστίαν, ἀλλ' ἔγεινεν εἰς τὸν λαόν του καὶ ἀντικείμεινον κοινῆς δυσαρεστήσεως. Ὅσους φίλους εἶχεν ἀρχήτερα, τόσους φθονητὰς καὶ μισητὰς εἶχε τώρα· τὸν ὑπήκουαν μόνον μὲ ἀγανάκτησιν, καὶ ὅταν τὸ καλοκαίριον 1658 ἀπηλπισμένος τις ἄνθρωπος ἐφανερώθη ὅτι ἐμελέτα νὰ τὸν φονεύσῃ, μετὰ βίας ἠδυνήθη τὸ κριτήριον νὰ τὸν εὕρῃ ὑπεύθυνον, μ' ὅλον ὅτι ὡμίλουν ἐναντίον του σαφέσταται ἀποδείξεις. Τὰ ἴδια τοῦ Προστάτου τέκνα ἀπεμακρύνθησαν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀγαπητοτέρα τῶν θυγατέρων του Κλαυπολία, ἐκ τῆς ὁποίας τῆς συνομιλίας συχνάκις ἐπαρηγορήθη εἰς ὥρας λύπης καὶ δυσφορίας, ἀπέθανεν ἐκ βαρυθυμίας, ἀφοῦ πρὸ ὀλίγου εἶχε παρακαλέσειν εἰς μάτην περὶ τῆς ἀπολύσεως ἑνὸς δόκτορος Ὑετίου, τὸν ὁποῖον αὐτὴ ἐτίμα, καὶ ὁ ὁποῖος ἦτο περιπλεγμένος εἰς βασιλοφρόνων τινὰ συνωμοσίαν. Ἔκτοτε ἡ τύχη τοῦ Κρομβελλίου ἦτο τῷόντι ἐλεεινή. Ὅλα τὰ καρδιοκτυπήματα τυράννου, ὅς τις ἔφθασεν εἰς τὸ μέγεθος ἀπὸ τὸν δρόμον τῆς κακουργίας, τὸν κατεδίωκαν. Ἐγκαταλελειμμένος ἀπ' ὅλον τὸν κόσμον, καὶ βέβαια καὶ ἀπ' αὐτὸν τὸν Θεὸν, εἰς τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα ἐπίστευε ποτὲ ὅτι ἔκαμνε τὰς πράξεις του, εὑρίσκετο εἰς ἀξιοδάκρυτον ἐρημίαν, καὶ δὲν ἔβλεπεν ἄλλο ὁλόγυρά του εἰ μὴ ἐχθροὺς, οἵτινες ἐνήδρευαν τὴν ζωήν του. Πᾶν ξένον πρόσωπον τὸν ἐτάραττεν· ὅσα ἔπραττεν, ἔδειχναν τὴν δυσφορίαν καὶ δυσπιστίαν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐβασανίζετο. Εἰς μεγάλην συναναστροφὴν τὸν ἐτρόμαζαν οἱ θόρυβοι, καὶ εἰς τὸ μοναδικόν του οἴκημα ἡ ἡσυχία. Ἐβάσταζε πάντοτε ὄχι μόνον πιστόλια, μαχαίριον καὶ σπαθίον, ἀλλ' ὑποκάτω τοῦ ἐνδύματος ἐφόρει καὶ θώρακα, καὶ δὲν ἔκαμνε πάτημα χωρὶς νὰ εἶναι συνωδευμένος μὲ ἰσχυρὰν φρουράν. Τὰς ὁδοιπορίας του ἔκαμνεν ὡς ἐπὶ πτερύγων ἀνέμου.

Ποτὲ δὲν ὑπέστρεφεν ἀπὸ τὸν αὐτὸν δρόμον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὑπήγαινε. Ποτὲ δὲ προέλεγε πότε καὶ ποῦ ἔμελλε νὰ ὑπάγῃ. Ὅλα τὰ οἰκήματά του εἶχαν κρυφίας θύρας, τὸν κοιτῶνα του ἤλλαζε κατὰ πᾶσαν τρίτην ἡμέραν, καὶ πάντοτε τὸ ἐπρόσταζε μίαν στιγμὴν ἀρχῄτερα, καὶ ἔστηνεν ἔμπροσθεν τῶν θυρῶν φρουροὺς πληρονομένους βασιλικώτατα, Ὅ,τι ἔκαμνεν ἀνίατον τὴν δυσφορίαν του ἦσαν τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς θρησκευτικῆς πληροφορίας του, διὰ τὴν ὁποίαν ἐπίστευε τὴν παροῦσαν του ἐλεεινὴν κατάστασιν δικαίαν ποινὴν τῆς κακῆς του συνειδήσεως.

Ἀπὸ τοιαῦτα καρδιοκτυπήματα ἀνάγκη ἦτο νὰ ἐλαττωθῇ κατ' ὀλίγον καὶ ἡ σωματική του δύναμις. Μόλις τοῦ ἐπέπεσε μικρὸς πυρετὸς, καὶ ἐπληροφορήθη ὅτι ἦτο πλησίον του ὁ θάνατος. Ἐσυνάθροισε παράυτα πολλοὺς ἱερεῖς περὶ τὴν κλίνην του, καὶ τοὺς ἠρώτησεν, ἐὰν εἶναι ἀληθινὴ ἡ ῥῆσις, ὅτι ὁ ὑπὸ Θεοῦ ἐκλεγμένος δὲν δύναται νὰ εἶναι πάντη ἀπόβλητος. Κατέφησαν οἱ ἱερεῖς: „Λοιπὸν, εἶπε, δὲν πρέπει νὰ φοβῶμαι, ἐπειδὴ ἐξεύρω βεβαίως, ὅτι μίαν φορὰν ἀπήλαυσα τὸν θεῖον ἔλεον." Ἔκτοτε ὑψόνετο πάλιν ἡ ἐλπίς του, ἀλλ' αἱ σωματικαί του δυνάμεις ὠλιγόνοντο. Οἱ ἰατροὶ ἐφανέρωσαν εἰς τὸ βουλευτήριον, ὅτι ἐγγίζει ὁ θάνατός του. Τὸν ἠρώτησαν μετὰ τοῦτο, ἂν θέλῃ νὰ κάμῃ διάδοχόν του τὸν πρεσβύτερον υἱόν του. Συγκατένευσε μὲ τὴν κεφαλὴν, καὶ εὐθὺς ἀπέθανεν (3 Σεπτ. 1658) εἰς τὰ πεντηκοστὸν ἔννατον ἔτος τῆς ἡλικίας του. Τρομερὰ ἀνεμοζάλη ἐσηκώθη κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου του, ἥτις ἔδωκεν εἰς τοὺς δειλοὺς συμπολίτας του ὕλην παντοδαπῶν παρατηρήσεων καὶ φόβων. Τὸ σῶμα του κατετέθη εἰς τὸ ἡγουμενεῖον τοῦ Βεστμίνστερ μεταξὺ τῶν βασιλικῶν μνημείων, ἀλλὰ μὲ δαπάνην τῆς οἰκογενείας του.

6. Ἀνάστασις τῆς βασιλείας. (1660).

Ὁ Κρομβέλλιος ἀφῆκε δύω υἱοὺς καὶ τρεῖς θυγατέρας. Οἱ πρῶτοι εἶχαν τόσον ὀλίγον μέρος τῆς πατρικῆς δυνάμεως καὶ αὐστηρίας, ὥστε πολλάκις ἔπιπταν παιδικῶς εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ πατρός των, ὅταν ἐκεῖνος πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀσφαλείας ὑπέγραφε θανάτου καταδίκην. Ἡ πραότης αὕτη τοὺς ἔκαμνεν ἀγαπητοὺς εἰς τὸν λαὸν, καὶ ὅταν ὁ Ῥιχάρδος Κρομβέλλιος ἐνεδύθη τὴν τοῦ πατρός του ἐξουσίαν, τοῦ ἤρχοντο πανταχόθεν συγχαριστικὰ καὶ εὐχαὶ τοῦ κόσμου. Ἀλλ' ἐφάνη πάραυτα πόσον εἶναι ἐλλειπεστέρα ἡ ἀσθενὴς ἀγαθότης ἀπὸ τὴν ἰσχυρὰν αὐστηρότητα, καὶ μάλιστα ἐὰν αἱ σχέσεις εἶναι τόσον ἐμπεριδεμέναι, ὥστε μόνη ἡ δεσποτεία ἑνὸς λαμπροῦ πνεύματος δύναται νὰ ἀσφαλίσῃ τὴν ἡσυχίαν. Μετὰ ὀκτὼ ἤδη μῆνας ἠναγκάσθη ὁ Ῥιχάρδος νὰ παραιτηθῇ τὴν νέαν του ἀξίαν. Ἀφορμὴν εἰς τοῦτο ἔδωκε τὸ κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον ἠνεώχθη νομίμως τὴν 7 Ἰαν. 1659. Τοῦτο ἔπεσε πάραυτα εἰς λογομαχίαν μὲ τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ, καὶ διέταξεν, ὅτι ἐφεξῆς ὅλα τὰ στρατιωτικὰ συνέδρια, γινόμενα χωρὶς ἄδειαν τοῦ Προστάτου, εἶναι ἀξιοτιμώρητα. Διὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην ὥρμησαν τινὲς ἀρχηγοὶ μὲ ἀνάρμοστον αὐθάδειαν ἐναντίον τοῦ νέου προστάτου καὶ τὸν ἐφοβέριζαν τὰ πάνδεινα, ἐὰν δὲν ἐκατήργει πάραυτα τὸ κοινοβούλιον τοῦτο. Δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸ ζήτημά των· ἐκ τούτου ηὔξησαν αἱ ταραχαὶ καὶ ὁ πτωχὸς Ῥιχάρδος μὲ δειλὴν συνείδησιν, ὅτι δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ ἐξορκίζῃ τοιούτους κλύδωνας, ἐπέρασεν ἔτη τινὰ εἰς τὴν Γαλλίαν· μετὰ τοῦτο ἠνάγκασαν οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ τὸν ἀδελφόν του Ἐρρῖκον, ὅστις ἦτο ἕως τώρα κυβερνήτωρ τῆς Ἰρλανδίας, νὰ παραιτηθῇ. Καὶ οἱ δύω ὑπέστρεψαν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν

κατάστασιν, καὶ ἔζησαν ἕως τῆς ἐφεξῆς ἑκατονταετηρίδος.

Ἡ βουλὴ τῶν ἀξιωματικῶν ἀποκατέστησε τώρα πάλιν τὸ παλαιὸν, ὑπὸ πάντων καταφρονούμενον, ἀκέφαλον κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον, ὡς σύνηθες, ἤρχισε πάλιν νὰ ἀντιφέρεται πρὸς τὸ στρατιωτικὸν, ἀλλὰ, πάλιν ὡς σύνηθες, ἐνικήθη γελοιωδέστατα. Ὁ στρατηγὸς Λαμβέρτος, ὄχι εὐκαταφρόνητος μαθητὴς τοῦ Κρομβελλίου, τὸ διεσκόρπισε μετὰ ἓξ μῆνας, ἀφοῦ κατεστάθη. Τὰ μέλη τοῦ κοινοβουλίου, τὰ ὁποῖα εἶχαν μάθειν ἀρχήτερα τὸ μελετώμενον, περιεκύκλωσαν τὸν οἶκον μὲ φρουροὺς, ἀλλ' ὁ Λαμβέρτος ἔστησε τοὺς στρατιώτας του εἰς τοὺς δρόμους, αἵτινες ἔφερναν εἰς τὸν οἶκον τοῦτον, καὶ ὅταν οἱ ἑταῖροι ἤρχοντο κατ' ὀλίγους, ἀπεδίωκαν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον φιλοφρονητικῶς εἰς τοὺς οἴκους των (13 Ὀκτωβ. 1659). Ἔπεσε λοιπὸν πάλιν ἡ κυβέρνησις εἰς τὰς χεῖρας τῶν στρατιωτῶν. Διὰ νὰ δοκιμάσουν νέον εἶδος, ἔκλεξαν οὗτοι μίαν ὀνομαζομένην ἀσφαλιστικὴν ἐπιτροπίαν, συγκειμένην ἀπὸ εἴκοσι δύω μέλη, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν μόνον ἑπτὰ ἀξιωματικοί.

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἦσαν συναγμένοι ὡς ἐξεύρομεν εἰς τὴν νῆσον τῶν φασιανῶν ἐντὸς τῶν Πυρηναίων οἱ Ἱσπανικοὶ καὶ Γαλλικοὶ λειτουργοὶ διὰ νὰ κλείσουν τὴν περίφημον Πυρηναϊκὴν εἰρήνην. Ἐκεῖ εὑρέθη τώρα καὶ ὁ τοῦ φονευθέντος βασιλέως υἱὸς διὰ νὰ ἀπολαύσῃ, εἰ δυνατὸν, εἰς τὴν συνθήκην κἀνὲν ὠφέλιμον ἄρθρον. Διέτριβεν ἕως τώρα ὁ πτωχὸς ἄλλοτε εἰς Σπαδανὸν, ἄλλοτε εἰς Κολωνίαν καὶ εἰς Γαλλίαν, καὶ ἔζη ἀπὸ μετρίαν σίτησιν, τὴν ὁποίαν τοῦ ἔδιδεν ἐξ εὐσπλαγχνίας Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ'. Ὁ Λοδοβῖκος Ἅρων, πρέσβυς τῆς Ἱσπανίας, τὸν ἐδέχθη μὲ πολλὴν περιποίησιν· ὁ δὲ Μαζαρῖνος δὲν ἠθέλησε κἂν νὰ τὸν ἴδῃ, καὶ τοῦ ἐμήνυσε τὴν λύπην του, ὅτι ἐκεῖ δὲν ἦτο τόπος νὰ πράξωσί τι ὑπὲρ αὐτοῦ.

Ἀναμφιβόλως τὸν ἐθεώρει ὡς ἄνθρωπον, ὅστις ζητεῖ μάταια καὶ ἀδύνατα.

Ἀλλὰ τόσον παραδόξως ἀνακατώνει ἡ τύχη τοὺς ἀνθρωπίνους κλήρους, ὥστε συχνάκις τὸ νομιζόμενον ἀδύνατον γίνεται χωρὶς πολλοὺς κόπους. Εἰς τὴν Σκωτίαν ἐστρατήγει γέρων τις, σεβάσμιος ἀνὴρ, ὀνόματι Μόγκιος, ὅς τις ἐμαθήτευσε πρῶτον εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ἔπειτα ἠγωνίσθη ὑπὲρ τοῦ βασιλέως, καὶ τελευταῖον ἐξ ἀνάγκης ὑπούργει ὑποκάτω τοῦ Κρομβελλίου, τώρα ὅμως μὴ ὑποφέρων τὴν σύγχυσιν τοῦ Λονδινίου, καὶ μάλιστα τὸν παλαιὸν ἐχθρόν του Λαμβέρτον νὰ ἐμβῇ εἰς τὸν τόπον τοῦ Κρομβελλίου, ἀπεφάσισε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν νόμιμον τάξιν. Οἱ στρατιῶται τὸν ἠγάπων τόσον ἐκ καρδίας, ὥστε τὸν ὠνόμαζαν Τίμιον Γεώργιον Μόγκιον. Καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν αὐτὴν εἶχε τόσην πίστιν, ὥστ' ἦτο βέβαιος, ὅτι θέλει εὑρεῖν πολλοὺς ἀκολούθους του. Ἐκίνησε λοιπὸν περὶ τὰ τέλη τοῦ 1659 ἔτους, καὶ ἡ φήμη αὕτη ἐξήπλωσεν εἰς τὸ Λονδίνιον φόβον καὶ φροντίδα.

Ὁ Λαμβέρτος διὰ νὰ χαλάσῃ τὴν νέαν ἀποστασίαν, καθὼς τὴν ὠνόμαζεν, ἐκβῆκεν ἐναντίον του μὲ τὰ Ἀγγλικὰ στρατεύματα τῆς ἀσφαλιστικῆς ἐπιτροπίας. Ἀλλὰ τώρα ἐφάνη καθαρὰ πόσον καὶ οἱ στρατιῶται αὐτοὶ εἶχαν βαρυνθῆν τὴν θορυβώδη δημοκρατίαν. Μέγα μέρος τῶν Ἀγγλικῶν στρατευμάτων μετέβη εἰς τὸν Μόγκιον, καὶ μὲ τὸ ὑπόλοιπον ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοπορήσῃ ὁ Λαμβέρτος ἀτίμως. Ὅλον τὸ Λονδίνιον ἐπαναστάτησεν. Ἐπειδὴ οἱ φοβεροὶ στρατιῶται ἦσαν ἔξω, ἐσυναθροίσθη παραυτα τὸ ἀκέφαλον κοινοβούλιον, καὶ ἐμεταχειρίζετο τὴν προτέραν του κυριότητα. Τὰ ὀλίγα ἐπιστρέψαντα τάγματα ἔλαβεν εἰς τὸν μισθόν του. Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ἔφθασεν ὁ Μόγκιος ἔμπροσθεν τοῦ Λονδινίου (Φεβρ. 1660), καὶ ἐζήτησε νὰ τὸν δεχθοῦν, καὶ νὰ ἀποβάλουν ἀπὸ τὴν πόλιν τὰ στρατεύματα τοῦ κοινοβουλίου. Καὶ τὰ

θύω ἔγειναν. Τὴν 6 Φεβρ. ἐμβῆκε μὲ τὸ σράτευμά του καὶ ἐκατοίκησεν εἰς Βεστμίνστερ. Ἐφέρθη εἰς τὸ κοινοβούλιον, ὅπου τὸν εὐχαρίστησεν ὁ ῥήτωρ μεγάλως διὰ τὰς ὑπουργίας, τὰς ὁποίας ἔδειξεν εἰς τὴν πατρίδα. Ἀπεκρίθη πολλὰ ἀφελῶς: πανταχοῦ ἐθρηνεῖτο ἡ δυστυχία τῆς ἐπικρατείας, καὶ διὰ τοῦτο ἦλθα νὰ τὴν θεραπεύσω, ἀλλ' εἶμαι βέβαιος, ὅτι τὸ κοινοβούλιον αὐτὸ θέλει ἀναλάβειν τὸ μέγα τοῦτο ἔργον.

Ὅλων αἱ καρδίαι ἐλαφρύνθησαν, ὅταν ἤκουσαν τὴν πραεῖαν ταύτην ὁμιλίαν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἰσχυροτάτου τῶν ἀνδρῶν τοῦ βασιλείου. Τὸ κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον τὸν ἐνόμισε μωρὸν, ἀπεφάσισε παραυτα νὰ τοῦ ἐμπνεύσῃ σέβας. Διὰ τοῦτο τὸν ἐμεταχειρίσθη ὡς ὄργανόν του, καὶ τὸν ἐπρόσταξε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν ἀκρόπολιν, νὰ σηκώσῃ ἐκεῖθεν ὅλα τὰ ὀχυρώματα, ἀλύσεις καὶ πύλας, τὰς ὁποίας εἶχε βάλειν τὸ πρότερον στρατιωτικὸν ἔμπροσθεν τῶν δρόμων, καὶ νὰ πιάσῃ δώδεκα ἐχθροὺς τοῦ κοινοβουλίου, οἱ ὁποῖοι διέτριβαν ἐκεῖ. Τώρα ἦτο περίεργος ὁ λαὸς τί θέλει κάμειν ὁ Μόγκιος. Πρὸς ἀπορίαν πάντων ἐδείχθη ὑπήκοος, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν διάθεσιν τοῦ ἔθνους. Εὐθὺς ἀφοῦ ἐπαρατήρησε τὴν γενικὴν ἀγανάκτησιν, ἔκαμε τὴν ἀπόφασίν του. Ἐσύναξε τοὺς ἀξιωματικούς του, ἐπαραπονήθη διὰ τὸν ἄπρεπον τρόπον τοῦ κοινοβουλίου, καὶ ἐν ὀνόματι ὅλων αὐτῶν τοὺς ἔπεμψεν ἐπιστολὴν, διὰ τῆς ὁποίας τοὺς ἐπαρακάλει: Νὰ διαλύσουν αὐτοὶ μόνοι τὸ κοινοβούλιον, διὰ νὰ ἐκλεχθῇ ἄλλο νέον (11 Φεβρ.).

Τὸ ἀνδρικὸν τοῦτο κίνημα μετέβαλε διαμιᾶς τὴν γενικὴν τοῦ λαοῦ ἀγανάκτησιν εἰς ἀχαλίνωτον εὐφροσύνην. Φωτισμοὶ, φωτίαι εὐφρόσυναι, καὶ κραυγαὶ εὐφημιῶν ἐκήρυτταν εἰς ὅλους τοὺς δρόμους τὴν νεωστὶ ἀναζωουμένην ἐλπίδα, καὶ τὴν πρὸ πολλοῦ ἐπιθυμητὴν εὐχαρίστησιν. Βασιλόφρονες καὶ Πρεσβυτεριανοὶ, μέχρι τοῦδε θανάσιμοι ἐχθροὶ, ἡνώθησαν τώρα μὲ πα-

τριωτικὰς προσευχὰς καὶ κατάρας τοῦ κοινοβουλίου. Κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Μογκίου ἦλθαν τὰ προαποβεβλημένα μέλη, καὶ ἐπειδὴ ἦσαν περισσότεροι, διὰ τοῦτο ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὸν οἶκον οἱ ἀνεξάρτητοι. Ἐκεῖνοι, ἠλευθερωμένοι ἀπὸ πᾶσαν ἀντιλογίαν ἀντιπάλων, ὑπετάχθησαν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ Μογκίου, διελύθησαν (16 Μαρτίου) καὶ διέταξαν νὰ συναχθῇ πάραυτα νέον κοινοβούλιον. Ἕως τῆς τούτου συνάξεως κατέστησεν ὁ Μόγκιος πολιτιτικόν τι βουλευτήριον ἐξ ἀνδρῶν φρονίμων, ἐνδόξων καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον βασιλοφρόνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύετο ἐξ ὅλης ψυχῆς τὸ ἔθνος. Ὅλα λοιπὸν καθησύχασαν πάλιν, καὶ ἡ ἐπανάστασις ἐφαίνετο ὅτι ἐλάμβανε τέλος.

Ἀλλ' ὄχι καὶ κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Μογκίου· ὁ χρηστὸς οὗτος ἀνὴρ ἐνόμιζεν, ὅτι τίποτε δὲν ἔπραξεν, ἕως οὗ ἦτο τι ὑπόλοιπον, καὶ τοῦτο τὸ τί ἦτο ἡ ἀποκατάστασις τῆς βασιλικῆς ἀξίας, χωρὶς τὴν ὁποίαν ἦτο ἀδύνατον πρᾶγμα ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἡσυχίας καὶ μιᾶς στερωμένης πολιτικῆς τάξεως. Ἀλλὰ τίνα ἠδύνατο νὰ προβάλῃ ἀσφαλέστερα τὸ ἔθνος, εἰμὴ τὸν δυστυχῆ πρίγκιπα, εἰς τὸν ὁποῖον ἥρμοζεν ἡ ἀξία αὕτη κατὰ τὰ παλαιά, διὰ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ἁγιασμένα ἔθιμα, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐχρεώστουν τὴν ἱκανοποίησιν ταύτην διὰ τὸν αἱματώδη φόνον τοῦ πατρός του; Πρὸ πολλοῦ ἐμελέτα εἰς τὴν καρδίαν του ὁ χρηστὸς ἀνὴρ τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ πρὸ ὀλίγου τὸν ἐφανέρωσεν εἰς τὸν γέροντα συστρατιώτην του Μορρίκιον. Ἀπ' ὅλους τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ἤκουεν εἰς τὸν λαόν, ἐσυμπέραινεν ὀρθῶς, ὅτι οἱ ἀγῶνές του θέλουν λάβειν εὐτυχὲς τέλος· ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ μόνον τὸν βασιλέα, ἤθελε νὰ τὸν ἴδῃ ἔχοντα εἰς τὰς χεῖρας του τὰ τρία παλαιὰ δίκαια τῆς μεγαλειότητος χωρὶς περιορισμόν. Ἡ ἐκλογὴ τῶν νέων τοῦ κοινοβουλίου μελῶν ἔγεινε μὲ παρατήρησιν τῶν βασιλικῶν φρονημάτων των. Ἐνταυτῷ δὲ ἐδιώρισεν

ὁ Μόγκιος τὸν ἐν Ἱσπανίᾳ τότε διατρίβοντα πρόεδρον νὰ ὑπάγῃ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, καὶ εἰς τὸ ἑξῆς ἔπλεαν τὰ καράβια καθημερινῶς μὲ μυστικὰς ἐπιστολὰς ἐκεῖ καὶ ἐδῶ. Τελευταῖον ἠνοίχθη τὸ νέον κοινοβούλιον (25 Ἀπριλ. 1660). Ῥήτορα ἐδιάλεξαν τίμιόν τινὰ καὶ φρόνιμον ἄνδρα. Ἤρχισεν οὗτος νὰ ἀποδεικνύῃ τὴν ἀνάγκην εἰσαγωγῆς καλητέρου πολιτεύματος. Πολλὰ μέλη, τὰ ὁποῖα ἐγνώριζαν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Μογκίου, ἐσυμφώνουν κατὰ τοῦτο, καὶ γενικὰ παράπονα ἐξυψώθησαν διὰ τὰ κακὰ τῆς ἀναρχίας, τὴν ὁποίαν ὑπέφερναν τόσον καιρόν· ἐκαταρῶντο τὴν αὐτογνωμονικὴν κυβέρνησιν τοῦ Κρομβελλίου, καὶ τὸν φόνον τοῦ βασιλέως ἐθρηνολόγουν ὡς ἀτιματιστικὴν κηλῖδα τοῦ Βρετανικοῦ ἔθνους. Ἀφοῦ ἡμέρας τινὰς κατὰ συνέχειαν ὡμιλοῦντο τὰ τοιαῦτα, ἐπίστευσεν ὁ Μόγκιος ὅτι ἦτο βέβαιος εἰς τὸ πρᾶγμα. Εἰς τὸ συνέδριον τῆς 1 Μαΐου ἐμβῆκεν ὁ πρόεδρος τοῦ πολιτικοῦ βουλευτηρίου, καὶ ἐφανέρωσεν εἰς τὴν συνέλευσιν, ὅτι κάποιος Ἰωάννης Γραμβίλλιος στέκει ἔξω μὲ γράμματα τῆς μεγαλειότητός του τοῦ βασιλέως Καρόλου Β' καὶ παρακαλεῖ νὰ τοῦ συγχωρηθῇ ἡ εἴσοδος. Γεγονώταται ἐκφωνήσεις χαρᾶς ἐσυνώδευσαν τοῦτον τὸν λόγον. Ὁ Γραμβίλλιος ἐμβῆκεν, ἡ ἐπιστολὴ ἀνεγνώσθη, καὶ χωρὶς καμμίαν ἀντιλογίαν ὠνομάσθη ἐπιτροπία νὰ συντάξῃ τὴν ἀπόκρισιν. Προσέτι διὰ νὰ μεθέξῃ ὅλον τὸ βασίλειον τοῦ γινομένου, ἐδιωρίσθη νὰ δημοσιευθοῦν τυπωμένα ἡ ἐπιστολὴ καὶ ἡ ἀπόκρισις.

Τὸ ἄγριον πάθος ὑπὲρ ἐλευθερίας, ἥτις ἔζη μόνον εἰς τοὺς ὀνειρώδεις λόγους ἀγρίων θεοβλαβῶν ἢ ἀπείρων νέων, ἔσβεσεν εἰς τὰς καρδίας των ἐκ τῆς πικρᾶς πείρας τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων της, καὶ παρεχώρησε, διὰ τροπῆς τινὸς συνήθους εἰς τὰ τοιαῦτα πράγματα, εἰς τὸ πνεῦμα τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐπειθείας. Καθεὶς ἐπίστευε τώρα ὅτι ἡ σωτηρία τοῦ

Καρόλου ἦτο σωτηρία τοῦ πατρός του· πολλοὶ ἐνηγκαλίζοντο ὑπὸ χαρᾶς ἐχθροὶ ὄντες πρότερον, καὶ πολλοὶ ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν ἔξαφνον εὐφροσύνην των. Ὁ βασιλεὺς ὑπέσχετο εἰς τὴν ἐπιστολήν του γενικὴν ἀμνηστίαν καὶ ἐντελῆ ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, εἰς τὰ στρατεύματα τὴν διάρκειαν τοῦ μέχρι τοῦδε μισθοῦ των, καὶ νόμιμον τινὰ κυβέρνησιν μὲ ἐντελῆ διατήρησιν τῶν δικαίων τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κοινοβουλίου. Οἱ Λόρδοι, οἵτινες ἕως τώρα εἶχαν ἀπομακρυνθῆν, εἰσῆλθαν πάλιν εἰς τὴν ἄνω Βουλὴν καὶ ἐπανέλαβαν τὰ δίκαιά των. Αἱ δύω Βουλαὶ ἠνώθησαν τελευταῖον τὴν 8 Μαΐου εἰς Βιτεὰλλ καὶ εἰς τὸ πλησίον παλάτιον, καὶ ἀνηγόρευσαν δημοσίως βασιλέα Κάρολον τὸν Β'. Μετὰ τοῦτο ἐσυμβουλεύθησαν οἱ Κομμόνοι διὰ τὰ δῶρα, τὰ ὁποῖα ἤθελαν νὰ δώσωσιν εἰς τὸν ἐρχόμενον βασιλέα. Διὰ τὸν Γραμβίλλιον τὸν κομιστὴν τῆς εὐφροσύνου πρεσβείας ἠγοράσθη ἀδάμας διὰ πέντε χιλιάδας λίτρας στερλιγγίων. Εἰς τὸν βασιλέα ἔστειλαν δῶρον 50,000, εἰς τὸν ἀδελφόν του Δοῦκα Εὐοράκου 10,000, εἰς δὲ τὸν νεώτερον, τὸν Δοῦκα Γλοκεστρίας, 5,000 λιτρῶν στερλιγγίων. Πρεσβεία Λόρδων καὶ Κομμόνων ἐπέμφθη εἰς τὴν Ὁλλανδίαν διὰ νὰ προσκαλέσῃ τὴν μεγαλειότητά του νὰ παραλάβῃ τὸ βασίλειον εἰς τὴν ἐξουσίαν του. Καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἐξεπλάγη διὰ τοὺς καλοὺς τούτους ἀγῶνας καὶ ἁμίλλας, καὶ εἶπεν ἀστεϊζόμενος, ὅτι πρέπει νὰ ἦτο ἰδικόν του σφάλμα, διότι δὲν ἐνεθρονίσθη ἀρχήτερα, ἐνῷ ὁ λαὸς ἐπροσποιεῖτο ὡς νὰ τὸν ἐπρόσμενε πρὸ πολλοῦ χρόνου.

Εἰς τὴν Ὁλλανδίαν ἤδη ἤρχισαν αἱ τιμαί. Καμμία πόλις δὲν τὸν ἐδέχετο χωρὶς λαμπρὰν παράταξιν, καὶ πανταχοῦ συνωθοῦντο νὰ ἴδωσιν ἐκεῖνον, τὸν ὁποῖον πρὸ ὀλίγου εἰς τὸν αὐτὸν τόπον κἀνεὶς δὲν ἤθελε νὰ ἐξεύρῃ. Ὁ Στόλαρχος Μοντάγνιος εἶχεν εὑρεθῆν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σχεβελιγγίας. Ἐκεῖ λοιπὸν

ἐνεβαρκαρίσθη ὁ βασιλεὺς μετὰ τῶν ἀδελφῶν του ἐνῶ ἔκραζαν εὐφροσύνως οἱ ναῦται Οὐῤῥᾶ! καὶ ὁ Μοντάγνιος πάραυτα παρέδωκε μὲ σέβας τὴν κυβέρνησιν τοῦ στόλου εἰς τὸν Δοῦκα Εὐοράκου ὡς μέλλοντα Λόρδον μέγαν στόλαρχον. Εἰς τὴν Δοῦβριν ἐξεβαρκαρίσθη. Ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς ἐνηγκαλίσθη μὲ δάκρυα εὐγνωμοσύνης καὶ χαρᾶς τὸν γέροντα τίμιον Μόγκιον, ἀληθινὸν φίλον του, ὅς τις διὰ τῆς φρονήσεώς του καὶ διὰ τῶν ἀπλεονέκτων ἀγώνων του καθησύχασε τρία βασίλεια εἰς ὀλίγους μῆνας, τὰ ὁποῖα ἦσαν κατασεσεισμένα δι' εἴκοσιν ἐτῶν ἀπ' ὅλα τὰ εἴδη τῆς πολιτικῆς ἀθλιότητος.

---

7. Κάρολος Β'.

(1660 — 1685).

Κάρολος ὁ Β' ἦτο τριακονταετὴς, ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον. Ὡραῖον καὶ ἀνδρικὸν ἐξωτερικὸν, ἀστεῖα ἤθη, φιλανθρωπία, καὶ ἱλαροφροσύνη τις ἐξύψωσαν τὴν τοῦ λαοῦ πρὸς αὐτὸν κλίσιν, τὴν ὁποίαν τοὺς ἐπροξένησεν ὑπὲρ αὐτοῦ ἡ ἐλεεινὴ τύχη του. Πολὺν καιρὸν ἐβάσταζαν εἰς τὸ βασίλειον μετὰ ταῦτα οἱ πρῶτοι ἦχοι τῆς γενικῆς χαρᾶς, καὶ ἐπερισσεύοντο δὲ, ἐνῶ ἔβλεπαν ὅτι ὁ νέος ἡγεμὼν παρελάμβανεν εἰς τὸ βουλευτήριόν του τοὺς σεβασμιωτάτους ἄνδρας τοῦ βασιλείου, καὶ μάλιστα τὸν πανέντιμον Λόρδον Ὕδιον, Κόμητα Κλαρενδονίου· ἀνέδειξε πρῶτον του λειτουργὸν, καὶ τὸν πιστὸν Μόγκιον ὕψωσεν εἰς Δοῦκα Ἀλβεμαρλίας. Ἐθανατώθησαν δὲ μόνον ἓξ ἀπὸ τοὺς κριτὰς Καρόλου τοῦ Α', καὶ ἀκόμη τέσσαρες ἄλλοι, οἵτινες ὑπῆρξαν ἰδιαιτέρως ἐνεργοὶ εἰς τὸν φόνον τοῦτον. Τοῦ Κρομβελλίου ὁ νεκρὸς ἐξεσύρθη ἀπὸ τὴν θήκην του, ἐκρεμάσθη εἰς τὴν καταδίκην, καὶ ἔπειτα παρεχώθη ὑποκάτω της.

Αἱ πρῶται διαταγαὶ τοῦ νέου κοινοβουλίου ὑφι-

σταντο εἰς τὴν στερέωσιν τῶν εἰσοδημάτων τοῦ στέμματος. Καὶ τόσον δραστήριος εἶναι ἡ προσωπικὴ κλίσις τῶν ὑπηκόων πρὸς τὸν ἡγεμόνα του, ὥστε εἰς τὸν Κάρολον τοῦτον ἔδωκαν περισσότερα παρ' ὅσα ἔλαβε ποτὲ ἄλλος βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας, δηλαδὴ 1,200,000 λίτρας ἐτησίως, καὶ 800,000 πρὸς διατήρησιν τοῦ στόλου. Τοῦ ἔδωκαν δὲ καὶ ἄλλας προσόδους, καὶ αὐτὸ τὸ λιτρικὸν καὶ βαρελλικὸν ἀργύριον, τὸ ὁποῖον ἀπηρνήθησαν εἰς τὸν πατέρα του. Ὁ στρατὸς διελύθη, παρεκτὸς 5000 ἀνδρῶν, οἵτινες ἐμοιράσθησαν ὡς φρουρὰ εἰς τὴν χώραν. Τὸ πολίτευμα δὲν ἦτο ἀκόμη ἱκανῶς στερεὸν ὥστε νὰ φυλάττῃ μέγαν στρατὸν συνηθροισμένον, καὶ ἠδύνατο μὲ τὸν καιρὸν νὰ ἐλλείψῃ καὶ ὁ μισθός. Μετὰ δὲ τοῦτο κατέπαυσε πᾶσαν θρησκευτικὴν λογομαχίαν ἡ φρόνησις τοῦ Κλαρενδονίου, καὶ ἀποκατέστησε πάλιν τὴν ἐπισκοπικὴν ἐκκλησίαν εἰς τὰ παλαιά της δίκαια, κατὰ δὲ τῶν Πρεσβυτεριανῶν ἔβαλεν εἰς τὴν δύναμίν των τὰς παλαιὰς διαταγάς. Οἱ Σκῶτοι, ἀδυνατισμένοι ἀπὸ τὰς πολυχρονίους σπασμώδεις κινήσεις, ἀπέρριψαν τώρα τοὺς γογγυσμούς των, καὶ ἀναίρεσαν ἐθελουσίως ὅλα τὰ ψηφίσματα, ὅσα εἶχαν ἐκδώσειν κατὰ τῆς κυβερνήσεως ἀπὸ τοῦ 1633 ἔτους. Μόνον ὁ Κόμης Ἐργαθηλίας, ἡ ψυχὴ ὅλων τῶν ἐπαναστάσεων τοῦ λαοῦ τῆς Σκωτίας, καὶ ἕνας ἀνοήτως δεισιδαίμων ἱερεὺς ἐθανατώθησαν. Καὶ ἐπ' ἀληθείας τόσον ἔγεινε βδελυκτὴ ἡ ἐνδεχομένη ἐπιστροφὴ τῶν προτέρων κακῶν, ὥστε τὸ Ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἐκήρυξε προδότην τῆς πατρίδος τὸν ὅστις ὁμιλήσῃ τι περὶ δημοκρατίας. Καθεὶς εὐχαρίστει τὸν Θεὸν τόσον διὰ τὴν ἐπανελθοῦσαν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν, ὥστε κἀνεὶς δὲν ἐκινήθη ὅταν ὑπὲρ 2000 Πρεσβυτεριανοὶ ἀφῆκαν τὰς ἐνορίας των, ἐπειδὴ δὲν ἤθελαν νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὰς διαταγὰς τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας. Ὁ βασιλεὺς ἐπεσφράγισε μετὰ τοῦτο τὴν ἐντελῆ ἐμπολίτευσίν του

εἰς τὴν νεόκτητον χώραν γαμήσας Πορτογαλλικὴν τινὰ πριγκιπέσσαν (1662), ἥτις τοῦ ἔφερε προῖκα τὰ φρούρια, Τάγγερον τῆς Ἀφρικῆς καὶ Βομβάην τῆς Ἰνδικῆς, καὶ μετρητὸν ἀργύριον 300,000 λίτρας στέρλ.

Μετά τινα ἔτη (1665) ἐξεῤῥάγη κατὰ τῆς Ὁλλανδίας πόλεμος, τὸν ὁποῖον ἐπεθύμει τὸ ἔθνος ἐξ ἐμπορικῆς ζηλοτυπίας καὶ ὁ Κάρολος αὐτός· ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ τὴν τότε ἐν Ὁλλανδίᾳ ἐπικρατοῦσαν φατρίαν ἐναντίον τοῦ ἀνεψιοῦ του, τοῦ νέου πρίγκιπος Ἀραυσικῆς (Βιλέλμ. Γ'. ἴδε ἀνωτ. σελ. 276), καὶ ἐνταυτῷ ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ προλάβῃ κατὰ τοῦτο τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ λαοῦ του, διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ εἰς τὸν ἑαυτόν του, περισσότερον τὰ ταχθέντα εἰς αὐτὸν ἀργύρια. Ἐπολέμουν εἰς τὴν Εὐρώπην, Ἀφρικὴν καὶ Ἀμερικὴν μὲ ἐχθροπάθειαν μεγάλην· μετὰ πολλὰς αἱματώδεις μὲν, ἀδιακρίτους δὲ ναυμαχίας ἐφάνη ὁ εἰς τὴν Γαλλικὴν ἱστορίαν προειρημένος Ὁλλανδικὸς ναύαρχος Ῥυΐτερος εἰς τὸν Τάμεσιν (Ἰούν. 1667), καὶ ἐγέμισε τρόμον τὸ Λονδίνιον, χωρὶς νὰ κερδήσῃ τίποτε ἀπὸ τὴν τολμηράν του ταύτην πρᾶξιν. Ἀποσταμένος ὁ Κάρολος ἐπρόσφερε τὴν εἰρήνην, ἥτις ἐκλείσθη τὴν 10 Ἰουλίου 1668 εἰς Βέρδαν, καὶ ἐπεκύρωσεν εἰς τοὺς Ἄγγλους τὴν κτῆσιν τοῦ ἐν τῷ πολέμῳ κυριευθέντος νέου Εὐοράκου.

Εἰς τὴν σημείωσιν περιφήμου τινὸς συγγραφέως, ὅτι ἡ ἱστορία εἶναι ἀξιολογωτάτη μὲν, μὴ εἰσακουομένη δὲ διδάσκαλος τῶν ἡγεμόνων, κἀνεὶς μονάρχης δὲν ἔδωκε προσφυὲς παράδειγμα παρὰ ὁ Κάρολος Β'. Πόσον προσεκτικὸν καὶ σπουδαῖον καὶ συλλογιστικὸν ἔπρεπε νὰ τὸν κάμῃ ἡ τύχη τοῦ πατρός του καὶ ἡ ἰδική του! Ἀλλ' ὅλον τὸ ἐναντίον. Ἡ ἔμφυτος εὐήθειά του *) ἔλαβε πάραυτα τὴν ὑπεροχὴν, καὶ ἐφαίνετο

*) Ἦτο π. χ. καθ' ὑπερβολὴν νόστιμος εἰς τὴν συναναστροφήν.

ὅτι ἀνέβη τὸν θρόνον πρὸς χάριν τῶν ἡδονῶν. Τὰ εἰσοδήματα τῆς πολιτείας κατεδαπάνα εἰς παλλακὰς καὶ παρασίτους, τὸ κοινοβούλιον ἐπρόσταζε συχνὰ νὰ τοῦ δίδῃ ἀργύρια, τοὺς εὐεργέτας του ἐπλήρονε μὲ ἀχαριστίαν, καὶ τελευταῖον ἀπέβαλε τὸν πιστότατον καὶ συνετώτατον λειτουργόν του Κλαρηνδόνιον (1667), καὶ ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τοιούτων συμβούλων, οἵτινες ἐφαίνοντο ὅτι εἰργάζοντο ἐπίτηδες διὰ νὰ τοῦ παρασκευάσωσι τὴν τύχην τοῦ πατρός του. Οὗτοι ἦσαν πέντε ἄνδρες Κλιφόρδιος, Ἀσλέϊος, Βουκιγγάμιος, Ἀρλίγγιος καὶ Λανδερλάϊος, οἵτινες ἔγειναν (1670) μέλη τοῦ πολιτικοῦ βουλευτηρίου, καὶ εἰς τὴν συναρχίαν ταύτην ἐδόθη ἀπὸ τὸν λαὸν τὸ ὄνομα Καβὰλ, τὸ ὁποῖον ὀξύνους τις ἐσύνθεσαν ἀπὸ τὰ ἀρκτικὰ γράμματα τῶν πέντε ἐκείνων ὀνομάτων. Κεφαλὴ τοῦ λειτουργείου τούτου ἦτο ὁ Λὸρδ Ἀσλέϊος, μετέπειτα Κόμης Σαφτεσβουρίας, ἄνθρωπος μὲ δύναμιν καὶ ἰσχυρὰ πάθη, ὅς τις διαιώνισε τὴν αὐθάδειάν του καὶ διὰ συγγραμμάτων, τὰ ὁποῖα πολεμοῦσι τὴν ἀλήθειαν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Βοηθούμενος ἀπὸ τοὺς τέσσαρας συνάρχοντάς του ἐδίδασκεν ἀκαταπαύστως τὸν βασιλέα, ὅτι δὲν εἶναι ἄλλο προσφορώτερον νὰ κάμουν παρ' ὅ,τι ἐκατώρθωσαν εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ ζῆλος τοῦ Ῥιχελιέως καὶ Μαζαρίνου, δηλαδὴ ὅσον εἶναι δυνατὸν ἀπόλυτον τὴν βασιλείαν. Τώρα προσποιεῖται φιλίαν τὸ κοινοβούλιον, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα θέλει δείξειν τὴν συνήθητου προπέτειαν, καὶ θέλει λάβειν τὴν φατρίαν τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ βασιλέως, εἰς τρόπον ὥστε ἑνότης τῆς κυβερνήσεως καὶ ἡσυχία τοῦ τόπου δὲν εἶναι δυνατὴ πρὶν καταστραφῇ ἐξ ὁλοκλήρου τὸ κοινοβούλιον. Ἐὰν αἱ ἔννοιαι αὗται περιεῖχαν ἀλήθειαν, ὁ Κάρολος δὲν ἦτο ἄνθρωπος νὰ τὰς ἐκτελέσῃ, οὐδ' οἱ καιροὶ ἐσυγχώρουν τοιοῦτον ἀκροσφα-

Διὰ τοῦτο ἔκρινέ τις μὲ ἀγχίνοιαν περὶ αὐτοῦ: Δὲν εἶπε ποτὲ μωρὸν λόγον, καὶ δὲν ἔπραξε ποτὲ φρόνιμον ἔργον.

λὲς ἐγχείρημα. Προσέτι μὲ πέντε λειτουργοὺς ἦτο ἀηδὴς ἡ ἐγχείρησις, καθὼς ἐδείχθη παραυτα, ἐνῷ ἐδιχονόησαν πρὸς ἀλλήλους, ὁ βασιλεὺς δὲν ἤθελε νὰ ἀκούσῃ ἕνα μόνον, καὶ ὁ ἀρχηγὸς Σαφτερσβούριος ἐκ πείσματος μετέβη εἰς τὴν ἀντικειμένην μερίδα. Ἀλλ' ἐκ τῶν προσπαθήσεων τούτων τῆς Καβὰλ ἀνεπήγασαν περίεργα ἐγχειρήματα, μάλιστα δὲ ἡ μὲ τὴν Γαλλίαν κατὰ τῆς Ὀλλανδίας συμμαχία (1670) (ἀνωτ. σελ. 273) πρὸς μεγάλην λύπην τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον τελευταῖον δὲν ἐπλήρονε τὴν πολεμικὴν δαπάνην καὶ ἠνάγκασε τὸν βασιλέα εἰς εἰρήνην (1674). Προσέτι ἐζήτησε νὰ φέρῃ εἰς τὸ μέσον ἡ Καβὰλ καὶ τὸν Καθολικισμὸν, ὡς στερεὰν βάσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἠδύνατο νὰ οἰκοδομηθῇ ἡ Παμβασιλεία ἐκείνη, τὸ κυριώτερον ζώπυρον ὅλων τῶν πολεμικῶν φλογῶν, αἱ ὁποῖαι κατέφαγαν τὴν Ἀγγλίαν καὶ Σκωτίαν εἰς τὰ τελευταῖα τριάκοντα ἔτη. Ἦτο ὡς νὰ ἐξέχασαν παντελῶς τὰ παρελθόντα, καὶ ἐπροσπάθουν μὲ ὅλα των τὰ δυνατὰ νὰ παροργίσουν τὸ ἔθνος. Ὁ βασιλεὺς, ἀφοῦ κατεξηράνθη ἀπὸ τὰς ἡδονὰς, ἔκλινεν εἰς τὸν Καθολικισμὸν, Ἰησουῖται ἐλάμβαναν ἰσχὺν εἰς τὸ Λονδίνιον, ἡ βασίλισσα εἶχε τοὺς Καθολικοὺς ἰατροὺς τῆς ψυχῆς της, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, Δοὺξ Εὐοράκου, ἐλαφρόγνωμος καὶ φαντασμένος, μετέβη δημοσίως εἰς ταύτην τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἔκαμνε προσηλύτους, καὶ τελευταῖον ἐξεδόθη ἀνεξιθρησκείας χάρτης πρὸς ὄφελος τῶν Καθολικῶν (15 Μαρτ. 1672). Τώρα δὲν ἐσιώπησε τὸ κοινοβούλιον. Ὁ χάρτης ἀνῃρέθη, καὶ ἐξεδόθη νόμος (1673), διὰ τοῦ ὁποίου πᾶς ἀξιωματικὸς ὑπεχρεόνετο παρεκτὸς τοῦ ὅρκου τῆς πίστεως νὰ ἀπαρνῆται καὶ τὴν πίστιν τῆς τοῦ ἄρτου μετουσιώσεως. Τοῦτο ἀπέβλεπεν ὅλους τοὺς Καθολικοὺς, καὶ εἰς τὴν κάτω Βουλὴν ἐκυρώθη ψήφισμα (1679), διὰ τοῦ ὁποίου ἀπεκλείετο ἀπὸ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου ὁ Δοὺξ Εὐοράκου. Κατὰ τὸ αὐτὸ

ἔτος ὑπεχρεώθη ὁ βασιλεὺς νὰ δεχθῇ νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου πᾶς Ἄγγλος, ὅς τις φυλακόνεται, πρέπει νὰ ἐξετάζεται καὶ νὰ κρίνεται εἰς βραχύτατον χρόνον. Τοῦτο εἶναι τὸ περίφημον Habeas corpus, μέρος ἀξιόλογον τῆς Ἀγγλικῆς ἐλευθερίας.

Ὅλης τῆς ἀγάπης, μὲ τὴν ὁποίαν ἐδέχθη τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος τὸν βασιλέα του πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν, ἠφανίσθη εἰς τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς βασιλείας του πᾶν ἴχνος. Πολλὰ δοκίμια, τὰ ὁποῖα ἔκαμε παρώραν διὰ νὰ τὴν ἐξαναποκτήσῃ, ἦσαν μόνον ἐπονείδιστα σημεῖα τῆς ἀδυναμίας καὶ μετανοίας του. Ἐπειδὴ δὲν εἶχεν υἱὸν, ἦτο πλησιέστατος κληρονόμος ὁ παμμισὴς ἀδελφός του Ἰάκωβος, Δοὺξ Εὐοράκου. Ἀλλὰ μ' ὅλον ὅτι ἡ ἄνω Βουλὴ ἀπέῤῥιψε τὸ ἀποκλειστικὸν ψήφισμα, μόλις ἦτο ἐλπὶς, ὅτι ἠδύνατο νὰ καθίσῃ ἡσύχως εἰς τὸν θρόνον. Μᾶλλον δὲ ἐσκέπτοντο περὶ τῶν δύω θυγατέρων του, Μαρίας καὶ Ἄννης, αἱ ὁποῖαι καὶ αἱ δύω ἀνετράφησαν εἰς τὴν Προτεσταντικὴν θρησκείαν, καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μὲν πρεσβυτέρα ἐσυζεύχθη (1677) τὸν πρίγκιπα Ἀραυσικῆς Βελέλμον Γ', κυβερνήτορα τοῦ ἡνωμένου Βελγίου, ἡ δὲ νεωτέρα τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας (1684). Ἐφάνησαν τώρα δύω φατρίαι εἰς τὸ βασίλειον, αἱ ὁποῖαι ὕβριζαν ἀλλήλας μὲ τὰ καταφρονητικὰ ὀνόματα Βίγιος καὶ Τόριος (Whigs et Torys). Τὸ πρῶτον ὄνομα ἔλαβεν ἡ δημώδης, τὸ δεύτερον ἡ αὐλικὴ φατρία. Ἐκεῖνο μὲν ἐδόθη κατὰ πρῶτον εἰς τοὺς τῆς Συμφωνίας ἀδελφοὺς τῆς Σκωτίας, τοῦτο δὲ εἰς τοὺς Καθολικοὺς τῆς Ἰρλανδίας. Τελευταῖον ἐστοχάσθη ὁ Κάρολος νὰ ἀποκτήσῃ ὑπόληψιν συνδεόμενος μὲ ἐξωτερικὰς δυνάμεις· ἀλλ' αἱ δυνάμεις τὸν ἐκαταφρόνουν, ἐπειδὴ ἐγνώριζαν τὴν ἀκαταστασίαν του. Τοῦ ἔλειπε δὲ καὶ ἀργύριον, διὰ τὴν μὲ τὸ κοινοβούλιον διχόνοιάν του, νὰ ἐγχειρήσῃ τι πρὸς τὰ ἔξω. Περὶ τὰ τέλη τῆς ζωῆς του ὁ ἀναβρασμὸς ἔγεινε σφοδρό-

τερος, ἀλλὰ φοβούμενος ὁ λαὸς κακὰ μεγαλήτερα καὶ τὴν μικρὰν φρουρὰν τῆς αὐλῆς, δὲν ἔκαμε τακτικὴν ἐπανάστασιν. Μ'ὅλον τοῦτο πολλοὶ Βίγιοι, Νούσελος, Ἀμβδένιος, Ἀλγερνὼν Σιδνέης καὶ Ἐσσέξιος, οἱ ὁποῖοι ἐμβῆκαν εἰς συνωμοσίαν πρὸς ἀνατροπὴν τῆς καθεστώσης τάξεως, ἐφυλακώθησαν καὶ ἐκαταδικάσθησαν (1683), καὶ δύω ἐξ αὐτῶν, Νούσελος καὶ Σιδνέης, ἐθανατώθησαν εἰς τοὺς δρόμους τοῦ Λονδινίου. Τελευταῖον ἀπέθανε καὶ ὁ βασιλεὺς μετὰ μικρὰν ἀῤῥωστίαν (1685), τῆς ὁποίας αἰτίαν λέγουν οἱ δημώδεις ὅτι ὑπῆρξε φαρμάκωσις διὰ τῶν Καθολικῶν, καὶ καθεὶς ἦτο ἔμφοβος τί ἔμελλε τώρα νὰ γείνῃ.

---

8. Ἰάκωβος Β΄.

(1685 — 1688).

Λαὸς δυσαρεστημένος δὲν εἶναι λαὸς ἀποστάτης. Ἡ συνείδησις τῆς διχονοίας, ἡ ἀβεβαιότης τῆς ἐκβάσεως, ὁ φόβος μεγαλητέρων δεινῶν, καὶ ἐπ' ἀληθείας ἡ ἔμφυτος κλίσις πρὸς τὸ κληρονομικὸν τῆς βασιλείας δίκαιον, τὸν ἀπομακρύνουν πολὺν καιρὸν ἀπὸ τοῦ νὰ προσβάλῃ κατὰ τοῦ μονάρχου του. Οὕτως ἠθέλησαν καὶ ἐδῶ οἱ Ἄγγλοι νὰ δοκιμάσωσι τοὐλάχιστον πρῶτον τὸν νέον βασιλέα (περὶ τοῦ ἀποκλειστικοῦ ψηφίσματος δὲν ἔγεινε πλέον λόγος), καὶ τῷόντι ἀνέλαβεν ὁ Ἰάκωβος τὴν κυβέρνησιν μὲ λόγον πρὸς τὸ μυστικὸν βουλευτήριον, ὅς τις ὑπέσχετο τόσας μεγάλας γενναιότητας, ὥστε καθεὶς ἔλαβε πάλιν καρδίαν καὶ ἐλπίδας. Ἀλλὰ φεῦ! ὁ λόγος ἦτο μόνον ἀνθηραὶ καὶ ῥητορικαὶ φράσεις, ἐπειδὴ ἀπὸ τὰς πρώτας πράξεις τοῦ ἠλιθίου τούτου καὶ ἄφρονος βασιλέως ἔγεινε πάραυτα φανερὸν, ὅτι ὅλη του ἡ φροντὶς ἦτο νὰ ἀνατρέψῃ ῥιζηδὸν τὰ δύω ἱερὰ τοῦ ἔθνους, διὰ τὰ ὁποῖα ἐχύθη τόσον αἷμα, θρησκείαν καὶ πολιτικὴν ἐλευ-

θερίαν. Ἐπεσκέπτετο καθημερινῶς τὴν λειτουργίαν, τὸ ὁποῖον ὁ ἀδελφός του ποτὲ δὲν εἶχε κάμειν, ἔστειλε πρεσβευτὰς εἰς τὸν Πάπαν διὰ νὰ τοῦ ὑποτάξῃ τὸ βασίλειον, περιεχαρακόνετο ἀπὸ Ἰησουΐτας, ἔκαμε γνωστὸν, ὅτι ὁ πρόκατοχός του ἀπέθανεν εἰς τὴν Καθολικὴν θρησκείαν, καὶ τοῦτο μὲ τόσην ἀφοβίαν, ὡς νὰ μὴ ἤξευρε παντελῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ πατρός του, ὡς νὰ μὴ περιεπλανήθη αὐτὸς οὗτος φυγὰς εἰς ξένας χώρας. Καὶ ὁ Πάπας αὐτὸς, καὶ ὁ κυριαρχικὸς προσέτι Λοδοβῖκος ΙΔ΄, ὅςτις ἐκακομεταχειρίσθη τόσον τὴν ἐξουσίαν, ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ τὸν συμβουλεύσωσι μετριότητα.

Ταῦτα τὰ ἔργα του ἤκουσεν ὁ Δοὺξ Μονυμεθίας, νόθος υἱὸς Καρόλου τοῦ Β΄, ὅς τις διέτριβε τότε εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, μὲ χαρὰν μεγάλην. Ἐλπίζων ἀσφαλῶς ὅτι θέλουν δυσαρεστηθῆν γενικῶς οἱ Ἄγγλοι μὲ τὸν Ἰάκωβον, καὶ ἐμπιστευόμενος εἰς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ δημοτικότητα, εἶχε πρὸ πολλοῦ ἑτοιμασθῆν νὰ μεταβῇ μὲ ὀλίγους ἀνθρώπους εἰς τὸν δυτικὸν αἰγιαλὸν τῆς Ἀγγλίας, ὅπου ἤλπιζεν ὅτι θέλουν συνδράμειν εἰς αὐτὸν ὁ λαὸς ὅλος. Ὕπηγε καὶ ἐξουσίασε πολλὰς πόλεις, ἀλλ' εὐθὺς ἀφοῦ ἠκούσθη ἡ ἐπανάστασις αὕτη εἰς Λονδίνιον, ἔστειλε παραυτα ὁ βασιλεὺς τὰ στρατεύματά του, τὰ ὁποῖα ἐσκόρπισαν ἐντὸς ὀλίγου τοὺς ἀγυμνάστους ἐπαναστάτας, καὶ ἔφεραν καὶ τὸν αὐθάδη αὐτὸν Δοῦκα αἰχμάλωτον εἰς τὸ Λονδίνιον. Οὗτος ἐφαίνετο εἰς ὅλα τὰ ἄλλα πράγματα τόσον ἀγαθὸς ἄνθρωπος, καὶ τὸ συνηρπασμένον δοκίμιόν του εἶχε τοιαύτην μορφὴν νεανικῆς ἀνοησίας, ὥστε καθεὶς ἐπίστευεν, ὅτι ὁ Ἰάκωβος θέλει συγχωρήσειν τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ του. Ὁ Μονυμεθίας αὐτὸς ἔδειξε τόσην φιλοζωΐαν καὶ ἐπαρακάλεσε τόσον θερμῶς περὶ συγχωρήσεως, ὥστε καθεὶς ἄλλος ἤθελεν ἐλεήσειν εὐκόλως τὸν ἀθῶον νεανίσκον. Ἀλλ' ὁ Ἰάκωβος ἐστάθη ἀδυσώπητος. Ὄχι μόνον ὁ

δυστυχὴς Μονυμεθίας ἐθανατώθη, ἀλλὰ τὸ κριτήριον ἐξηπλώθη εἰς ὅλους τοὺς τόπους, ὅθεν ἐπέρασε, διὰ νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς συνενόχους. Ἀρχηγοὶ τῶν ἐξεταστῶν ἦσαν ὁ χιλίαρχος Κίρκιος καὶ ὁ κριτὴς Ἰεφέριος, δύω ἀπανθρωπότατα ὑποκείμενα. Ἀπὸ τὰς αἱμοχαρεῖς χεῖρας των ἀπέθαναν περίπου τριακόσιοι ἄνθρωποι, καὶ ἡ φήμη τῆς βαρβαρότητός των ἐγέμισεν ὅλην τὴν χώραν ἀπὸ μῖσος κατ' αὐτῶν καὶ τοῦ αὐθέντου των, ὅς τις εἶχεν ἐπαινέσειν ἐντελῶς τὰ ἔργα των.

Ἐπειδὴ ὁ Ἰάκωβος εὕρηκεν ἕως τώρα πάντοτε ὑπακοὴν, ἐνόμιζεν ὅτι δὲν ἐχρειάζετο πλέον συστολήν. Ἐσυνάθροισε τὴν 9 Νοεμβ. 1685 κοινοβούλιον, τὸ ἤνοιξε μὲ πεισματώδη λόγον φανερόνων, ὅτι πολλοὺς Καθολικοὺς ἐπροβίβασεν εἰς ἀξιώματα καὶ εἰς τὸ ἑξῆς θέλει τοὺς εἰσάξειν εἰς ὅλας τὰς ἀξίας, καὶ ὅτι ὁ κατὰ τούτων νόμος εἶναι ἄκυρος. Ἡ ἄνω Βουλὴ ἐτόλμησε νὰ ἐναντιωθῇ εἰς τὸν νεωτερισμὸν τοῦτον· ἀλλ' ὁ βασιλεὺς θυμωθεὶς ἀνέβαλε τὸ κοινοβούλιον, καὶ ἐπειδὴ αὐτὸ δὲν ἀκύρωσε τὴν ἀντιλογίαν του, τὸ κατήργησε παντελῶς, καὶ ἐκήρυξεν, ὅτι ἐφεξῆς θέλει βασιλεύειν χωρὶς κοινοβούλιον.

Τότε εἶχεν ἀγγελθῆν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἀναίρεσις τοῦ ψηφίσματος τοῦ Ναννέτου, καὶ ἀπὸ τοὺς φυγάδας, οἵτινες εἰς τὴν ἀνάγκην ταύτην παρῄτησαν τὴν πατρίδα των, συνέῤῥευσαν περίπου 50,000 εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ Ἰάκωβος τοὺς ἐδέχθη, καὶ τοὺς ἔδωκε τόπον νὰ κατοικήσουν, ἀλλὰ καθεὶς ἐστοχάσθη, ὅτι ταύτην τὴν φορὰν ἔδειξεν ὑπόκρισιν, καὶ μάλιστα ἐπειδὴ κατὰ τὸν αὐτὸν σχεδὸν χρόνον ἀπεδίωξεν ἀπὸ τὸ στράτευμά του 5000 Προτεστάντας στρατιώτας, οἵτινες ἔγειναν ζητιάνοι καὶ ἀπέθνησκαν τῆς πείνας εἰς τοὺς δρόμους τοῦ Λονδινίου. Ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ πόσον πρέπει νὰ ἐξύψωσαν αἱ διηγήσεις τῶν ἐκεῖ μεταναστευσάντων Γάλλων τὴν τῶν Ἀγγλων δυ-

σπιστίαν πρὸς τὸν βασιλέα των, ὅς τις ἦτο δεισιδαιμονέστερος, σκληροκαρδιώτερος καὶ ὀλιγονούστερος πολὺ παρὰ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας.

Μόλις λοιπὸν ἐκάθητο εἰς τὸν θρόνον ἥμισυν ἐνιαυτὸν, καὶ ἐκλόνισε τὴν βάσιν του περισσότερον παρὰ ὁ πατήρ του εἰς εἴκοσιν ἔτη. Οἱ Προτεστάνται ἴδαν ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν πικροτάτων ἐχθρῶν των. Ὁ Ἰάκωβος ἦτο ὅλος εἰς τὰ δεσμὰ τῆς Ἀρχικαθολικῆς γυναικός του καὶ τοῦ πατρὸς Πέτρου, διαπύρου τινὸς Ἰησουΐτου, καὶ δὲν ὑπέφερνε πλησίον του πλέον κἀνένα μὴ Καθολικόν. Ὅλη σχεδὸν ἡ κυβέρνησίς του ἦτο σειρὰ προσβολῶν κατὰ παντὸς, ὅ,τι ἦτο τίμιον καὶ ἅγιον εἰς τοὺς ὑπηκόους του. Διέταξε δὲ καὶ ἱερόν τι κριτήριον κατὰ τὴν πάλαι ποτὲ μισητοτάτην ὑψηλὴν ἐπιτροπίαν καὶ δι' αὐτοῦ ἐκαθαίρει πάντα ἱερέα, ὅς τις ἐκήρυττε κατὰ τοῦ Καθολικισμοῦ. Εἰς τὰ πανεπιστήμια ἔβαλε μὲ βίαν Καθολικοὺς διδασκάλους καὶ προέδρους. Εἰς τὴν Ἰρλανδίαν, ὅπου ἐπεκράτει ὁ Καθολικισμὸς, κατεδιώκοντο οἱ Προτεστάνται ὡσὰν αἱρετικοί. Καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου οἱ Καθολικοὶ δὲν ἦσαν οὐδὲ τὸ ἑκατοστημόριον τοῦ λαοῦ, ἐκήρυξεν αὐθαδῶς ὁ Ἰάκωβος, ὅτι δὲν θέλει νὰ μεταχειρισθῇ αὐστηρὰν βίαν ἐναντίον τῶν Προτεστάντων.

Ἐπροχώρει ὅμως πάντοτε περισσότερον εὐκρινέστερα εἰς τὰ Ἰησουϊτικὰ σχέδια. Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1688 ἔτους ἐχάλκευσε πάλιν νέον πρακτικὸν πρὸς χάριν τῆς Καθολικῆς θρησκείας, καὶ ἐπρόσταξεν ὅλους τοὺς ἱεροκήρυκας νὰ τὸ ἀναγγείλουν ἀπ' ἄμβωνος. Μὲ κοσμιότητα ἐμβῆκαν ἓξ ἐπίσκοποι νὰ ὁμιλήσουν κατὰ τούτου, ἀλλ' ἐκράχθησαν εὐθὺς εἰς τὸ πνευματικὸν κριτήριον, καὶ ἐκεῖθεν ἐστάλθησαν εἰς τὸν πύργον. Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἔφερε γενικὴν κατήφειαν. Ὁ λαὸς ἐσυνάχθη ἀγεληδὸν εἰς τοὺς δρόμους καὶ εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Ταμέσεως καὶ ἴδε μὲ λύπην τοὺς σεβαστούς

του διδασκάλους νὰ ἀποπλέωσιν. Ἀλλὰ περισσοτέραν συμπάθειαν ἔδειξαν τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν εἰς τὴν κρισολογίαν των, ἥτις ἐδόθη εἰς ἐπιτροπίαν τινὰ πατρικίων. Ὁ τρόπος τῶν ἱερέων τούτων ἦτο τόσον παραδειγματικὸς καὶ αἱ ἀποκρίσεις των τόσον προσφυεῖς ἐνταυτῷ καὶ κόσμιαι, ὥστε οἱ κριταὶ τοὺς ἔδωκαν τὰ δίκαια. Φωναὶ καὶ εὐφημίαι ἐγέμισαν τοὺς δρόμους τοῦ Λονδινίου, ὅταν ἠκούσθη ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἀλλ' ὁ Ἰάκωβος παροξυνθεὶς περισσότερον ἐκ τούτου ἐξέδωκεν αὐστηροτέρους φοβερισμοὺς κατὰ τῶν ἱερέων, ὅσοι δὲν κηρύξωσιν εἰς τὰς ἐκκλησίας τὸ πρακτικόν του.

Ἓν μόνον ἐπαρηγόρει μέχρι τοῦδε τὸ ὑπομονητικὸν ἔθνος καὶ τὸ ἐκράτει ἥσυχον, ἡ ἐλπὶς τοῦ θανάτου τοῦ μισητοῦ τούτου βασιλέως, μετὰ τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ γείνῃ διάδοχος ἡ Προτεσταντικὴ θυγάτηρ του, ἡ Πριγκιπέσσα Ἀραυσικῆς. ἐπειδὴ αὐτὸς μὲ ὅλας τὰς πολλὰς προσευχάς του δὲν ἀπέκτησεν ἀρσενικὸν κληρονόμον. Διὰ τοῦτο ἡ ἀγγελία, ὅτι ἐγεννήθη πρίγκιψ Βαλλίας (10 Ἰουν.) ἦτο κεραυνὸς δι' ὅλον τὸ βασίλειον, τὸ ὁποῖον δὲν ἔβλεπε τώρα κἀμμίαν ἀπολύτρωσιν ἀπὸ τῆς παρούσης του καταστάσεως. Ἀμβλὺς ψιθυρισμὸς διέδραμε τὴν χώραν, καὶ πάραυτα διεδόθη φήμη, τὴν ὁποίαν ἐπίστευσαν πάντες, ὅτι τὸ παιδίον εἶναι ὑποβολιμαῖον, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς Προτεστάντων χεῖρας ἡ βασιλεία. Πολλοὶ Λόρδοι ἀπεμακρύνθησαν μυστικῶς καὶ μετέβησαν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν· ἀπ' ἄλλους ἔλαβεν ὁ πρίγκιψ Ἀραυσικῆς παρακινήσεις νὰ ἀναλάβῃ τὸ τυραννούμενον ἔθνος· εἰς ὅλην τὴν Ἀγγλίαν ἦτο μία φωνὴ (ἐπειδὴ ἔμπροσθεν τοῦ κοινοῦ κέρδους ἐσιώπησε πᾶσα φατριαστικὴ διχόνοια). Ἐπρόκριναν ὅλοι τὸν θάνατον παρὰ τὸν νεογέννητον πρίγκιπα ὡς διάδοχον.

Βιλέλμος ὁ Γ', τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν ἤδη ὡς ἐπίσημον στρατηγόν, συνήντησεν εὐστόχως τὸν οὕτω διατεθειμένον λαόν. Μὲ πρόσχημα, ὅτι τάχα σκο-

πεύει τὴν Γαλλίαν, τὸν παντοτεινὸν ἐχθρόν του, ἡτοίμασεν ἱκανὸν στόλον, καὶ ἡνώθη μὲ πολλοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας εἰς τὴν προειρημένην (σελ. 302) μεγάλην συμμαχίαν τῆς Αὐγούστης. Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' ἠπατᾶτο καὶ αὐτὸς ἱκανὸν καιρόν· ἀλλ' ἀφοῦ τελευταῖον ἀνεκάλυψε τοὺς ἀληθινοὺς σκοποὺς τοῦ Βιλέλμου, ἔσπευσε νὰ φανερώσῃ εἰς τὸν Ἰάκωβον τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, καὶ νὰ τοῦ προσφέρῃ ἐπιμαχίαν. Διότι ἡ ἕνωσις τῆς Ἀγγλίας καὶ Ὁλλανδίας ἔμελλε νὰ εἶναι πολλὰ ἐναντία εἰς τὸν Γαλλικὸν βασιλέα, ὅςτις ἤθελε νὰ ἔχῃ θαλάσσιον δύναμιν. Ἀλλ' ὁ Ἰάκωβος, ὅς τις τοιοῦτον τι δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεύσῃ περὶ τοῦ γαμβροῦ του Βιλέλμου, ἐστοχάσθη ὅτι οἱ Γάλλοι εἶχαν σκοπὸν νὰ τὸν περιπλέξουν εἰς πόλεμον μὲ τὴν Ὁλλανδίαν καὶ ἀπέβαλλε τὰς φιλικὰς συνθήκας των. Καὶ προσέτι ἐπέμενεν εἰς τὸ νὰ μεταχειρίζεται τὰ ἀνόητα μέσα του. Οὕτω πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐσύναξε τὸν Αὔγουστον 1688 ὅλον του τὸ στράτευμα συμποσούμενον 30,000 ἔμπροσθεν τοῦ Λονδινίου διὰ νὰ τὸ δοκιμάσῃ, καὶ τότε ἠθέλησε νὰ ἐπικυρώσῃ διὰ τοῦ στρατιωτικοῦ τὸ περὶ προβιβασμοῦ εἰς τὰ ἀξιώματα τῶν Καθολικῶν πρόσταγμά του. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐχρεώστει πρῶτον νὰ παρουσιασθῇ ἓν τάγμα, ἔπειτα ἀνέγνωσεν ὁ ἀξιωματικὸς τὸ πρακτικὸν, καὶ ἐνταυτῷ ἐπρόσταξεν, ὅς τις δὲν θέλει νὰ τὸ δεχθῇ, ἄς ῥίψῃ κάτω τὰ ὅπλα του. Εἰς μίαν στιγμὴν ἐκείτοντο καταγῆς ὅλα σχεδὸν τὰ ὅπλα. Ὁ βασιλεὺς ἔχασε τὴν ὄψιν του καὶ ἐσιώπησεν ἱκανὴν ὥραν, ἔπειτα τοὺς ἐπρόσταξε νὰ σηκώσουν πάλιν τὰ ὅπλα των, καὶ ἀνεχώρησε μὲ τοὺς πεισματικοὺς λόγους, ὅτι εἰς τὸ ἑξῆς δὲν θέλει τοὺς κάμειν τὴν τιμὴν νὰ τοὺς ἐρωτᾷ.

9. Μεταπολίτευσις.
(1688 — 1689).

Ἡ 23 Σεπτεμβρίου (1688) ἦτο τελευταῖον ἡ τρομερὰ ἡμέρα, ὁπότε δι' ἐπιστολῆς τοῦ εἰς τὴν Ἄγαν πρέσβεώς του ἔλαβε τὴν ἀσφαλῆ ἀγγελίαν περὶ τῶν ἑτοιμασιῶν τοῦ γαμβροῦ του. Ἀπὸ τὴν ἔκπληξίν του ἔπεσεν ἀπὸ τὰς χεῖράς του τὸ γράμμα. Τώρα ἐκατάλαβε τί εἶχε κάμειν ἕως τώρα. Εἰς τὴν δυσφορίαν του ἀκύρωσε ταχέως ὅλας τὰς διαταγὰς, αἱ ὁποῖαι εἶχαν διεγείρειν ἐναντίον του τόσον πολὺ τὸ μῖσος τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἔδειξε μόνον τὸν ἑαυτόν του ἐκ φοβεροῦ εὐκαταφρόνητον τύραννον. Ἐπειδὴ δὲ ποτέ του δὲν εἶχεν ἐμπιστευθῆν εἰς φρόνιμον τινὰ λειτουργὸν, οἱ ὁλόγυρά του ἢ τὸν ἐγκατέλειπαν ἢ τὸν ἀπεπλάνων ἀπὸ τὸ συμφέρον του μὲ στραβὰς συμβουλάς. Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ ἀπέπλευσεν ὁ δυνατὸς στόλος τοῦ Βιλέλμου μὲ ἀρίστην τάξιν, διεπέρασεν ἀνενοχλήτως τὸν πορθμὸν, καὶ ἄραξε (5 Νοεμβρ.) εἰς τὸν δυτικὸν αἰγιαλὸν τῆς Ἀγγλίας. Καὶ αἱ δύω παράλιαι, ἡ Ἀγγλικὴ καὶ ἡ Ὀλλανδικὴ, ἦσαν σκεπασμέναι μὲ ἀναριθμήτους θεωρούς. Ἀπὸ τῆς μιᾶς ηὔχοντο εἰς τὸν πανέντιμον ἥρωα κατευόδωσιν, καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸν ἐδέχοντο μὲ κραυγὰς χαρᾶς καὶ εὐφημίας. Ὥρμησε παραυτα εἰς τὴν Ὕξελαν, καὶ ὅλοι τὸν ἐδέχθησαν ὡς σωτῆρα τῆς πατρίδος. Εἰς τούτους τοὺς τόπους, τὴν σκηνὴν τῶν τοῦ βασιλέως ἀπανθρωπιῶν, τὰς ὁποίας ἔφερεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ Μονμεθίας, δὲν ὡμίλουν ἄλλως, εἰμὴ μὲ καταφρόνησιν κατὰ τοῦ μωροῦ τυράννου. Πρὸ τοῦ στρατεύματος ἐπρόδραμε Δήλωσις, ὅπου ἀπηριθμοῦντο ὅλα τὰ παράπονα τοῦ ἔθνους κατὰ τοῦ Ἰακώβου, καὶ ὁ Βιλέλμος ἐκηρύττετο προστάτης τῶν Ἄγγλων, ὅς τις ἦλθε νὰ συγκαλέσῃ ἐλεύθερον κοινοβούλιον, νὰ φροντίσῃ διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀσφά-

λειαν τοῦ ἔθνους, καὶ νὰ ἐξετάσῃ τὴν γνήσιον γέννησιν τοῦ ὀνομαζομένου πρίγκιπος Βαλλίας. Διότι, ἔλεγε, ἐὰν καὶ ὁ βασιλεὺς πρὸ ὀλίγου ἀκύρωσε μόνος του τὰ ἀντίνομα προστάγματά του, δὲν ἐμπορεῖ τις νὰ πιστεύσῃ τὴν ἔξαφνον ταύτην μεταβολήν του, ἀλλὰ τὰ δίκαια τοῦ ἔθνους πρέπει νὰ στερεωθῶσιν ἀκλονήτως καὶ αἰωνίως. Αἱ ἐξωτερικαὶ κατὰ τῆς Γαλλίας σύμμαχοι δυνάμεις ἐθεώρουν τὸν Βιλέλμον ὡς σωτῆρα τῆς Εὐρώπης, καὶ ἐνησμενίζοντο εἰς τὸ ἐγχείρημά του.

Ὁ δὲ βασιλεὺς μετέβη μετὰ τοῦ στρατεύματός του τώρα εἰς Σαλισβουρίαν. Ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔβλεπαν ἀσκαρδαμυκτὶ πρὸς αὐτὸν, καὶ ἐπρόσμεναν τί ἔμελλε νὰ κάμῃ. Βλέποντες ὅμως ὅτι δὲν ἤξευρεν οὔτε τί νὰ εἴπῃ οὔτε τί κάμῃ ἀπὸ τὸν φόβον του, τὸν ἄφιναν ἕνας κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ τινὲς μετέβησαν μὲ ὁλόκληρα τὰ τάγματά των εἰς τοὺς Ὁλλανδούς. Τοῦτο τὸν ἔκαμε τόσον μικρόψυχον, ὥστ' ἀπέλυσεν ὅλον τὸν ἐπίλοιπον στρατόν του, ὑπέστρεψε σπουδαστικὰ εἰς τὸ Λονδίνιον, καὶ ἔστειλεν εἰς τὸν πρίγκιπα πρέσβεις μὲ προβλήματα ἐξισασμοῦ. Ἀλλ' οὗτος χωρὶς νὰ δώσῃ προσοχὴν εἰς αὐτὰ, ἐπροχώρει εἰς τὸ Λονδίνιον. Μία πόλις μετὰ τὴν ἄλλην τοῦ ἤνοιγε θεληματικῶς τὰς πύλας της, καὶ πλῆθος τῶν ἐπισημοτέρων Λόρδων ἐπερίσσευαν τὴν στρατείαν του. Ὅλοι οἱ κυβερνήτορες ἐκηρύχθησαν ἐκ μέρους τοῦ πρίγκιπος. Ὁ Ἰάκωβος ἐγκαταλελειμμένος ἀπ' ὅλους τοὺς χρηστοὺς, καταθλιβόμενος ἀπὸ ὑπερβολικὰς φήμας, περικυκλούμενος ἀπὸ μόνον δειλοὺς Καθολικοὺς, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ὑπ' ὄψιν τὴν φθοράν των, ἐὰν ἔπιπταν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν των, ἐκαταπείσθη ἀπὸ τούτους νὰ φύγῃ μαζή των εἰς τὴν Γαλλίαν, προαπέστειλεν ἐκεῖ γυναῖκα καὶ τέκνον, καὶ αὐτὸς ἔγεινεν ἄφαντος τὴν νύκτα τῆς 12 Δεκεμβ. χωρὶς νὰ ἀφήσῃ ὀπίσω παραμικρὰν τινὰ ἔγγραφον διαταγήν του.

Ἡ δειλία αὕτη δὲν ἐπροσμένετο ἀπὸ βασιλέα, ὅςτις ἕως τοῦδε ἔκαμε τοιαῦτα σταθερὰ διαβήματα καὶ δὲν εἶχεν ἀκόμη αἰτίαν νὰ χάσῃ ὅλας του τὰς ἐλπίδας· Ὁ ὄχλος ἔγεινε θρασύτερος καὶ ἔδειξε τὴν χαιρεκακίαν του κατὰ τῶν Καθολικῶν ἐκκλησιῶν καὶ εἰκόνων. Τοῦ βασιλέως τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον δὲν εἰσηκούετο πλέον, καὶ στρατιωτικὴ ἐξουσία νὰ τρομάζῃ δὲν ὑπῆρχε πλέον. Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν ταραχῶν καὶ δεινῶν, ἐσυναθροίσθησαν οἱ ἐπισημότεροι ἐπίσκοποι καὶ πατρίκιοι, καὶ μὲ βοήθειαν τοῦ τῆς πόλεως Λονδινίου στρατιωτικοῦ ἐβάσταζαν τὸν λαὸν εἰς χαλινόν. Τελευταῖον ἔφθασεν ὁ Πρίγκιψ μετὰ τῶν Ὀλλανδῶν του εἰς τὴν μητρόπολιν, εὐφημούμενος μὲ χαρὰν καὶ ἀπὸ μεγάλους καὶ ἀπὸ μικρούς. Ἀλλ' ἀκαίρως πολὺ ἐφάνη πάλιν καὶ ὁ διαφυγὼν Ἰάκωβος, τὸν ὁποῖον γνωρίσαντες οἱ πολῖται τῆς Φεβερσαμίας, τὸν ἐπίασαν καὶ τὸν ἔσυραν ὀπίσω εἰς τὸ Λονδίνιον. Ἦτο σχεδὸν ἀναίσθητος, δὲν ἐστοχάζετο πλέον περὶ ἐξισασμοῦ, ἀλλ' εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν του τὴν τύχην τοῦ πατρός του. Βιλέλμος ὁ Γ' ἐμεταχειρίσθη ὠφελίμως τὴν ζάλην του ταύτην, τοῦ τὴν ἐπερίσσευσε μὲ φοβερισμοὺς, καὶ τὸν ἐπρόσταξε νὰ φύγῃ τὴν νύκτα ἀπὸ τὴν μητρόπολιν συνοδευόμενος ἀπὸ Ὀλλανδικὴν φρουράν. Οἱ στρατιῶται τὸν ἔφεραν εἰς Ῥόφαν, καὶ ἄσμενοι τὸν ἀπέλυσαν νὰ φύγῃ. Ἔφθασε ταύτην τὴν φορὰν εἰς τοὺς Γαλλικοὺς αἰγιαλοὺς (12 Δεκεμ. 1688). Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' τὸν ἐδέχθη εἰς τὸν ἅγ. Γερμανὸν μὲ Γαλλικὴν κομψότητα, καὶ τοῦ ἔδιδε λαμπρὰν σίτησιν ἕως τέλους τῆς ζωῆς του (1701), ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τοῦ ἔλειψε τόσον, ὥστε ἦτο περιγέλιον καὶ παίγνιον τῶν αὐλικῶν τῆς Γαλλίας.

Τοῦ Βιλέλμου ὁ τρόπος εἰς τὴν παράξενον ταύτην θέσιν ἦτο τόσον φρόνιμος, ὅσον ἠλπίζετο ἀπὸ τοιαύτην εὐφυῆ κεφαλήν. Ἐπειδὴ ἡ γενικὴ τοῦ λαοῦ

κλίσις τὸν προϋπήντησε, δὲν ἔκαμεν αὐτὸς τίποτε διὰ νὰ τὴν προλάβῃ, ἀλλ' ἐφαίνετο ὅτι ἐπρόσμενε τὸ πᾶν ἀπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους. Συνεκάλεσε μόνον νέον κοινοβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπροσφέρθη μὲ μεγάλην οὐδετερότητα. Αὐτὸς δὲν ἐπαρουσίαζεν εἰς τὰ συνέδρια, δὲν ἐκολάκευε κανένα, δὲν ἔκαμνε φατρίαν, ἀλλ' ἐπροσφέρετο ὡς ἀπαθὴς θεατής. Τοὺς στρατιώτας του ἐκράτει εἰς αὐστηρὰν πειθαρχίαν, καὶ τὸ κοινοβούλιον τοῦ ἔδωκε 200,000 λίτρας πρὸς διατήρησιν αὐτῶν καὶ τοῦ στόλου. Εὐθὺς εἰς τὰς πρώτας συνελεύσεις ἐκήρυξεν ἡ κάτω Βουλὴ τὸν θρόνον χηρεύοντα, καὶ μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας, ἀφοῦ ἔγειναν σφοδραὶ ἀντιλογίαι, ἐπρόσφεραν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν γυναῖκα του τὸ στέμμα, εἰς αὐτὸν δὲ μόνον τὴν κυβέρνησιν τῶν πραγμάτων (22 Ἰαν. 1689)· Ἡ μεταβολὴ αὕτη ὀνομάζεται εἰς τὴν Ἀγγλικὴν ἱστορίαν μεταπολίτευσις (revolution). Ἐὰν ὁ Βιλέλμος καὶ ἡ γυνή του ἀποθάνωσιν ἄτεκνοι, ἐδιωρίσθη διάδοχος ἡ ἀδελφή της Ἄννα (ἀνωτ. σελ. 401). Μετὰ τοῦ στέμματος τοῦ ἐδόθη εἰς αὐτὸν, ὡς συνθήκη, τὸ ὀνομαζόμενον bill of rights, ὅπου ἐδιωρίζοντο ἀκριβέστατα αἱ σχέσεις τοῦ βασιλέως καὶ καὶ τοῦ λαοῦ. Διὰ τούτου δὲν ἔχει ἐξουσίαν ὁ βασιλεὺς νὰ ἀπολύσῃ τινὰ ἀπὸ τοὺς νόμους; οὐδὲ νὰ βάλῃ χωριστόν τι πνευματικὸν κριτήριον, νὰ μὴ ῥίπτῃ φόρους χωρὶς γνώμην τοῦ κοινοβουλίου, νὰ μὴ βαστάζῃ στρατεύματα εἰς καιρὸν εἰρήνης χωρὶς συγκατάνευσιν τῶν τοῦ λαοῦ ἀντιπροσώπων, δι' ἐλευθέρους λόγους νὰ μὴ ἐγκαλῆται τις ἀλλοῦ εἰμὴ εἰς τὸ κοινοβούλιον· καὶ ὅτι συγχωρεῖται ὁ λαὸς εἰς καιρὸν ἀνάγκης νὰ πιάνῃ τὰ ὅπλα ἐναντίον του.

Οὕτω λοιπὸν Ἀγγλία καὶ Ὀλλανδία εἶχαν τώρα ἕνα μονάρχην, καὶ ἦσαν διπλῶς κινδυνώδεις εἰς τὸν Λοδοβῖκον τὸν ΙΔ΄, ὅς τις κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον ἤρχισε τὸν τρίτον ἁρπακτικὸν πόλεμόν του. Ἔστειλεν

οὗτος στόλον εἰς τὴν Καθολικὴν Ἰρλανδίαν, ὅπου εἶχεν ἀκόμη ὁ Ἰάκωβος φίλους, καὶ ἐπροσπάθησε νὰ διεγείρῃ ἐκεῖ ἀντιμεταπολίτευσιν. Ἀλλὰ Βιλέλμος ὁ Γ΄ ἐκτύπησε διὰ τῶν γυμνασμένων στρατευμάτων του τοὺς Γάλλους εἰς τὸν Βοάνδον ποταμὸν (1 Ἰουλ. 1690), καὶ ὅταν ἐπανῆλθαν τὸ ἐφεξῆς ἔτος, ἐκτυπήθησαν πάλιν διὰ θαλάσσης πλησίον Ἀγρίμου (13 Ἰουλ. 1691), καὶ μετὰ τοῦτο ὑπετάχθη ὅλη ἡ νῆσος, καὶ Ἰάκωβος ὁ Β΄ δὲν ἐφάνη πούποτε πλέον. Ἡ Σκωτία εἶχεν ὑποταχθῆν ἐξαρχῆς εἰς τὸν νέον ἡγεμόνα, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἀπέβαλε τὰ ἐπισκοπικὰ δίκαια.

Ἐξεύρομεν ἤδη ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν ἱστορίαν, ὅτι ὁ Βιλέλμος δέκα ἔτη ἐφεξῆς ἐμάχετο κατὰ τῶν Γάλλων. Διὰ τοῦτο διέτριβε συνήθως τὸ καλοκαίριον εἰς τὴν Ὀλλανδίαν μαζὴ μὲ τὸν στρατόν του, καὶ τὸν χειμῶνα εἰς Λονδίνιον. Ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ἐκατώρθωσεν εἰς τοῦτον τὸν πόλεμον ἀξιεπαίνους τινὰς νίκας. Εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς χώρας ηὔξανε διὰ τὴν ἐντελῆ ἐλευθερίαν καὶ ἀσφάλειαν ἡ πρώην ἠλαττωμένη εὐτυχία· ἡ ἐμπορία ἔγεινε γενικωτέρα, κατεστάθη ἡ περίφημος τράπεζα τοῦ Λονδινίου (1694), ἡ τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἑταιρεία ἐπλατύνθη, καὶ τώρα πρῶτον ἤρχισαν οἱ Ἄγγλοι νὰ ὁμιλῶσι περὶ δυνάμεως εἰς τὴν ξηράν, περὶ τῆς ὁποίας δὲν ἤξευραν τίποτε ἕως τώρα.

Ὅταν δὲ εἰς τὸ τέλος τῆς ἑκατονταετηρίδος ἐξεῤῥάγη ὁ βίαιος περὶ τῆς Ἱσπανικῆς διαδοχῆς πόλεμος, περιεπλέχθη εἰς αὐτὸν καὶ ἡ Ἀγγλία, καθὼς θέλομεν διηγηθῆν κατὰ πλάτος εἰς τὸν οἰκεῖον του τόπον.

---

10. Ἀγγλίας πολιτισμὸς εἰς τὴν δεκάτην ἑβδόμην ἑκατονταετηρίδα.

Ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε διηγήσεων γίνεται φανερόν, ποῖον ἐλατήριον ἐσωτερικῶν κινήσεων τῆς Ἀγγλίας

ὑπῆρξεν ἡ θρησκεία κατὰ ταύτην τὴν ἑκατονταετηρίδα. Εἰς τοιούτους καιροὺς τοῦ θρησκευτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ εἶναι σύνηθες, ζωηραὶ τινὲς κεφαλαὶ, εἰς τὰς τὰς ὁποίας δὲν ἀρέσκει ἡ κοινὴ γνώμη, νὰ στολίζωσιν ἰδιαιτέρως τὸ θρησκευτικόν των σύστημα, καὶ ἡνωμένοι μὲ ἄλλους ὁμόφρονάς των νὰ συνιστῶσι μικρὰς αἱρέσεις. Τοιαῦται αἱρέσεις ἐγεννήθησαν καὶ τότε εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τῶν ὁποίων ἐπισημοτάτη εἶναι ἡ τῶν Κουακέρων.

Αὕτη γνωρίζει τὴν ἀρχήν της ἀπὸ ἕνα παῖδα φυγόντα ἐκ τῆς τῶν ἐμβαδοποιῶν τέχνης, ὀνόματι Γεώργιον Φώξιον (γενν. 1624), τὸν ὁποῖον ἀρχητέρα ἀσχολία εἰς θρησκευτικὰ μυστήρια ἐπύρωσεν εἰς τοιοῦτον ἐνθουσιασμὸν, ὥστ' ᾐσθάνετο ὅτι εἶναι προδιωρισμένος ἀναμορφωτής. Διὰ νὰ ἐξορίσῃ ἀπὸ τὴν κεφαλήν του ὅλας τὰς γεώδεις ἐννοίας, ἐπαραίτησεν ὅλους τοὺς οἰκείους του, ὑπῆγεν εἰς τὴν ξενιτείαν, δὲν διέτριβε πολὺν καιρὸν εἰς κἀνένα τόπον διὰ νὰ μὴ κάμῃ πούποτε νέας γνωριμίας, ἐπέρνα ὁλοκλήρους ἡμέρας μελετῶν τὴν Γραφὴν εἰς τὰ δάση καὶ εἰς κοῖλα δένδρα, καὶ ἐσυνωμίλει μὲ μόνον τὸν Θεόν. Δὲν διήρκεσε πολὺς καιρὸς, καὶ ἐπίστευσεν ὅτι ἀξιώθη τῶν αὐτῶν ἀποκαλύψεων, τὰς ὁποίας μετέδωκε πάλαι ποτὲ ὁ Θεὸς εἰς τὰ ἅγιά του ὄργανα, καὶ τώρα ὑπέστρεφεν ὡς ἀπόστολος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ἐδίδασκε παντελῆ ἐμβυθισμὸν τῆς ψυχῆς εἰς τὸν Θεὸν, ἀπονέκρωσιν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνθρώπου, τελείαν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα, καὶ καταφρόνησιν πάσης ἐξωτερικῆς τιμῆς καὶ πάσης ἐξωτερικῆς τοῦ Θεοῦ λατρείας. Δὲν τοῦ ἔλειψαν ὀπαδοὶ, καὶ ἡ αἵρεσίς του διαρκεῖ ἀκόμη καὶ τὴν σήμερον. Τὸ ὄνομα Κουάκεροι (ἤγουν τρομαλέοι) ἔλαβαν ἀπὸ τοὺς χλευαστάς των, οἵτινες ἐπερίπαιξαν τὴν ἐνθουσιώδη διαστροφὴν τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τὸν τρόμον ὅλων τῶν μελῶν των. Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι προσέκρουαν τόσον εἰς πᾶσαν τάξιν

καὶ συνήθειαν, ὥστε πολλάκις ἐκατατρέχθησαν μὲ σφοδρότητα. Ἐπερίπαιζαν τὰς διδαχὰς καὶ τὴν κοινὴν προσευχὴν, ὠνόμαζαν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους Ἐσὺ, δὲν ἐμεταχειρίζοντο ἄλλον τίτλον εἰμὴ „Φίλεμου", ἔλεγαν τὸν πόλεμον ἁμαρτίαν, δὲν ἤθελεν κάμμίαν ἑορτὴν, ἀπέβαλαν τὰ μυστήρια κτλ. Εἰς τὰ ἐνδύματά των φυλάττουν τὴν αὐτὴν ἁπλότητα. Ἄχρηστον κομβίον δὲν εὑρίσκεται εἰς αὐτά. Εἰς τὰς συνελεύσεις των ἐμπορεῖ νὰ διδάσκῃ πᾶς, ὅντινα φωτίσῃ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ γυναῖκες ἀκόμη. Εἰς τὴν ἠθικήν των προσπαθοῦν νὰ ἐκτελοῦν μὲ κυρίαν σημασίαν τοῦ Χριστοῦ τὸ πρόσταγμα: Τῷ ῥαπίσαντι τὴν δεξιάν σου στρέφον καὶ τὴν ἀριστεράν σου.

Καὶ ἡ ἑταιρία δὲ τῶν Φαρμασόνων ἔλαβε τότε εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἂν ὄχι τὴν γένεσίν της, ἥτις κατὰ τὴν γνώμην τῶν περισσοτέρων εὑρίσκεται εἰς πολὺ ἀρχῃτέρας ἑκατονταετηρίδας, τοὐλάχιστον τὴν μεταγενεστέραν μορφήν της (ἴδε Τόμ. Ε', σελ. 472). Ὅτι τὸ τάγμα τοῦτο ὑπάρχει καὶ τώρα, αἰτία εἶναι μέρος μὲν ἡ ἰσχυρὰ τῶν ἀνθρώπων κλίσις εἰς τὰ ἀπόκρυφα, μέρος δὲ τὰ παράσημα καὶ αἱ ἀξίαι, μὲ τὰ ὁποῖα (τοὐλάχιστον πρὸς ὥρας) στολίζει τὴν φιλοδοξίαν καὶ ματαιότητα, μέρος δὲ αἱ κοινωνικαὶ εὐκολίαι καὶ εὐθυμίαι, τὰς ὁποίας ἥνωσαν μὲ τὰ μυστικά των διὰ τερπνοῦ τινος συνδέσμου.

Οἱ θεοβλαβεῖς τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐσυμφώνουν κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐκαταφρόνουν τὴν παιδείαν καὶ ἐκήρυτταν ἀθεΐαν τὰς τέχνας. Ἐπὶ τῆς δημοκρατίας ἐκλείσθησαν τὰ θέατρα, καὶ ἡ ὡραία συλλογὴ τῶν εἰκόνων Καρόλου τοῦ Α' ἐπωλήθη δι' οὐδαμινὴν τιμήν. Ἡ ἐποχὴ λοιπὸν, ὁπότε ἔζων οἱ Καθαριανοὶ, ἐμπορεῖ δικαίως νὰ ὀνομάζεται βαρβαρική. Τὸ Λονδίνιον ἦτο τότε ἀκάθαρτος καὶ ῥυπαρὰ πόλις, πλήρης στενῶν ἀγυιῶν καὶ σκοτεινῶν, ξυλίνων οἴκων. Τεράστιός τις πυρκαϊὰ, ἥτις ἐξεῤῥάγη τὴν 3 Σεπτ. 1666 ἀπὸ

τὸν οἶκον ἀρτοποιοῦ τινὸς καὶ ἐσβέσθη μετὰ τρεῖς ἡμέρας, ἀφοῦ μετέβαλεν εἰς στάκτην 400 ἀγυιὰς καὶ 13,000 οἴκων, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μέγαν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως. Περὶ τὸ τέλος τῆς ἑκατονταετηρίδος ἤρχισαν κατὰ πρῶτον νὰ φωτίζωνται τὴν νύκτα αἱ ἀγυιαί.

Ἀστυνομία καὶ νομοθεσία ἦσαν ἀκόμη πολὺ ἐλλειπῆ. Ἦτο λοιπὸν καλὸν, ὅτι ἡ θρησκεία ἠδύνατο νὰ ἀναπληρόνῃ καὶ τὰ δύω. Στρατὸς ἱστάμενος εἰς καιρὸν εἰρήνης ἐνομίζετο τότε ἀκόμη τόσον ἐπικίνδυνος διὰ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἔθνους, ὥστε καὶ ὁ τόσον τιμώμενος Βιλέλμος ὁ Γ ἐχρεώστει νὰ τὸν ἀπαρνηθῇ. Ἐπὶ τοῦ βασιλέως τούτου συνέκειτο ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ἀπὸ 173 καράβια, τὰ ὁποῖα περιεῖχαν 42,000 ναύτας. Ἐπραγμετεύοντο τότε ἐπιμελῶς καὶ μὲ τὴν Πενσυλβανίαν καὶ Καρολίναν, ὅπου κατὰ τοὺς ταραχώδεις καιροὺς τῆς Ἀγγλίας εἶχαν ὑπάγειν πολλοὶ ἄποικοι.

Ἕνα τῶν θαυμασιωτάτων ἐπιστημονικῶν ἀνδρῶν ἐγέννησεν ἡ Ἀγγλία κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα ταύτην, τὸν ἀθάνατον Ἰσαὰκ Νεύτωνα (γενν. 1642, ἀποθ. 1727), εἰς τὸν ὁποῖον χρεωστοῦν ἡ Μαθηματικὴ καὶ ἡ Φυσικὴ ἀνακαλύψεις, αἵτινες εἰς τὸ εἶδος των εἶναι τόσον ἀνεκτίμητοι, ὅσον αἱ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις τοῦ Κολόμβου. Ἀπὸ μικρὸν τόπον (Βολστρόπιον) τῆς Λιγκολνίας προῆλθεν ἀνὴρ, ὅς τις ἔμελλε νὰ φωτίσῃ ἕνα ὁλόκληρον κόσμον. Παῖδα ἀκόμη ὄντα τὸν ἐκυρίευσαν τόσον τὰ συγγράμματα τῶν μεγάλων Μαθηματικῶν Κεπλέρου καὶ Καρτεσίου, ὥστε δὲν ἐμελέτα ἄλλο εἰμὴ αὐτὰ, καὶ εἰς τὸ εἰκοστὸν τέταρτον ἔτος του ἡ εἰς αὐτὰ ἄπαυστος σκέψις του τὸν ὡδήγησεν εἰς τὰς μεγάλας ἀνακαλύψεις, τὰς ὁποίας ἐδημοσίευσεν ἐφεξῆς. Τὰ συγγράμματά του ἐθαυμάσθησαν ἀπ' ὅλην τὴν Εὐρώπην, καὶ ἡ πατρίς του ἐγνώρισε τὸ μέγεθός του. Ὁ βασιλεὺς Βιλέλμος Γ τὸν

ἔκαμε (1696) νομισματοδοκιμαστὴν, καὶ μετὰ τρία ἔτη ἔφορον τῶν νομισμάτων μὲ μισθὸν μέγαν, καὶ ἔκτοτε ἀφιερώθη ὅλος εἰς τὴν πολιτείαν. Διὰ νὰ συνεργῇ ὅμως ὁπωσοῦν εἰς τὰς ἐπιστήμας ἐδόθη — ἐὰν καὶ ὀλιγώτερον εὐτυχῶς — εἰς τὴν χρονολογίαν, καὶ τελευταῖον ἐδοκίμασε νὰ ἐξηγήσῃ τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Ἰωάννου. Ἡ βασίλισσα Ἄννα τὸν ἔκαμε (1703) πρόεδρον τῆς τοῦ Λονδινίου ἀκαδημίας, καὶ τὸν ὕψωσεν (1706) εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἱππότου. Οἱ μεγαλήτεροι τῶν ἐξωτερικῶν σοφῶν ἐζήτουν τὴν διδασκαλίαν του. Εἶχεν εἰς ὅλα ταῦτα αἰδῶ παρθένου καὶ εἰλικρίνειαν παιδίου. Φιλαργυρία καὶ φιλογυναικία δὲν τὸν ἤγγιξαν. Ἔζησεν ὀγδοήκοντα πέντε ἔτη ἀνενόχλητος ἀπὸ ἀῤῥωστίαν, ἐξαιρουμένων τῶν πέντε τελευταίων ἐτῶν του. Ἀλλὰ τὸ πρώϊμα ἐπιταθὲν πνεῦμά του δὲν διήρκεσε μέχρι τέλους εἰς τὴν δύναμίν του. Ὁ μέγας ἀνὴρ δὲν ἐκαταλάμβανεν εἰς τὸ γῆρας του τὰ συγγράμματα, τὰ ὁποῖα ἔγραψεν εἰς τὴν νεότητά του. Μὲ ὅλον τοῦτο οἱ δίκαιοι σύγχρονοί του τὸν ἐτίμησαν καὶ γέροντα διὰ τὰς ἀρχητέρας ἀνακαλύψεις του. Ὁ ἐνταφιασμός του ἔγεινεν ὡσὰν βασιλέως. Ὁ Καγκελλάριος καὶ τρεῖς Πατρίκιοι τῆς Ἀγγλίας ἐβάσταζαν τὸν οὐρανὸν ὑπεράνω τῆς θήκης του καὶ εἰς τὸ ἡγουμενεῖον Μίνστερον, ὅπου ἀναπαύονται οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ μεγιστᾶνες τῆς χώρας, ἀναγινώσκεται καὶ τὸ ἐπιτύμβιον τοῦ Νεύτωνος.

Πρότερος τούτου, ἐπὶ Καρόλου Α', ἀνεκάλυψεν ὁ Ἄγγλος ἰατρὸς Ἁρβέϊος τὸν τρόπον τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος εἰς τὰ ζωϊκὰ σώματα.

Καὶ ἕνα μέγαν ποιητὴν ἐγέννησεν ὁ ἐνθουσιώδης χρόνος οὗτος, καὶ μάλιστα, ὡς ἦτο νὰ ἐλπίζεται, θρησκευτικόν. Ἰωάννης Μίλτων εἶναι ἐκεῖνος (γενν. εἰς Λονδίνιον 1608, ἀποθ. 1674), τοῦ ὁποίου ὁ χαμένος παράδεισος ἔχει τὸν πρῶτον τόπον μεταξὺ τῶν Ἀγγλικῶν ἐποποιϊῶν. Ἦτο ἄνθρωπος πυρὸς τὸ πνεῦ-

μα καὶ εὐαίσθητος, ὅς τις ἀφοῦ νέος ἐμεταχειρίσθη ὠφελίμως τὴν νεότητά του, περιῆλθε τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του ἠκολούθησε πάλιν τὴν σπουδήν του, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε κάμειν ἀρχήτερα μεγάλας προόδους. Ἀνεγίνωσκε τὸν Δάντην καὶ Πετράρκαν, τὸν Ὅμηρον καὶ τὴν παλαιὰν Γραφὴν εἰς τὸ πρωτότυπον, καὶ ἤξευρεν ἀπὸ στήθους τὰ δύω τελευταῖα συγγράμματα. Προσέτι ἦτο πολλὰ ἔμπειρος τῆς μουσικῆς, ἱππευτικῆς καὶ παλαιστικῆς. Ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἔλαβε τὴν μερίδα τῶν δημοκρατικῶν, καὶ εἰς πολλὰ συγγράμματα ἐδικαιολόγησε τὸν φόνον τοῦ βασιλέως. Ἐπὶ Κρομβελλίου ἦτο γραμματεὺς τῆς πολιτείας, καὶ εἶναι ἱκανὸν πρὸς ἔπαινον Καρόλου τοῦ Β', ὅτι ἀφοῦ ἀνέβη τὸν θρόνον, τὸν ἄφησεν ἀτιμώρητον. Ἐνῷ εἶχεν ἀκόμη τὸ ἀξίωμά του, ἔχασε τὴν ὅρασίν του, καὶ αἱ θυγατέρες του ἀνεγίνωσκαν ἔμπροσθέν του καὶ ἔγραφαν τὰ ὑπαγορευόμενα. Τυφλὸς ὢν ἐσύνθεσε τὸ εἰρημένον ποίημα, τὸ ὁποῖον ὑπερέβη ὅλα τὰ ἀρχήτερα ἔργα του. Μὲ ὅλα ταῦτα μετὰ βίας ἐπαρακινήθη βιβλιοπώλης τις νὰ τὸ ἀγοράσῃ μὲ μικροτάτην τιμὴν, καὶ εὕρηκε μικρὰν εἴσοδον εἰς τοὺς συγχρόνους του. Ὁ ποιητὴς ἔγραψε μετὰ ταῦτα ἀντίθετόν τι ἔπος, τὸν ἐξαναευρεθέντα παράδεισον, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ εἶναι εὐτυχέστερον, ἐλησμονήθη ὅμως τώρα ὁλοτελῶς. Τὴν ἀξίαν τοῦ χαμένου παραδείσου ἐγνώρισαν, ὡς εἶναι σύνηθες, οἱ μεταγενέστεροι, καὶ ἔκτοτε τὸ ποίημα ἔκαμε βιβλιοπώλας τινὰς τοῦ Λονδινίου πλουσίους καὶ μεγάλους αὐθέντας.

Ἐξαίρετον κωμικὸν ποιητὴν ἐγέννησεν ἡ βασιλεία Καρόλου τοῦ Β' τὸν Βύτλερον, τὸν συγγραφέα τοῦ Ὑδίβρα. Καὶ ὁ Δρύδης δὲ εἶναι περίφημον ὄνομα. Ὁ χρόνος ὅμως δὲν ἐδέχετο τοιαῦτα φαινόμενα, καὶ Κάρολος ὁ Β' ἐξώδευε τὸ ἀργύριον καλήτερα εἰς τὰς παλλακὰς παρὰ εἰς μεγάλους νόας. Ὁ

Μίλτων καὶ ὁ Βύτλερος ἔμειναν ἀπροστάτευτοι, καὶ ὁ ποιητὴς Ὀτεβάϊος ἀπέθανε 1685 κατὰ κυρίαν σημασίαν τῆς λέξεως ἀπὸ τὴν πεῖναν.

Δ'. ΡΩΣΟΙ.

1. Τὰ ἀπὸ 1618 ἕως 1682 ἔτους.

Οἱ Ῥῶσοι ἦσαν εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος ἀκόμη κατὰ τὰ ἤθη, γλῶσσαν, γνώσεις, κατοικίας καὶ ἐνδυμασίαν τόσον διάφοροι ἀπὸ ἡμᾶς, ὥστε ἐσυναριθμοῦντο ἁρμοδιώτερα μὲ τοὺς Ἀσιανοὺς παρὰ μὲ τοὺς Εὐρωπαίους. Οἱ εὐγενεῖς εἶχαν ἀδάμαστον τινὰ ἀγριότητα καὶ ἐσφετερίζοντο μεγάλην ἐξουσίαν, καὶ μ' ὅλον ὅτι ὁ Ζὰρ Ἰωάννης Δ' εἶχε καταστήσειν τὸ σῶμα τῶν Στερλιτσίων, (Τόμ. Ζ', σελ. 361), ἦτο ὅμως τοῦτο διὰ τὴν ἀπείθειάν του πλέον εἰς τὸν ἡγεμόνα παρὰ εἰς τοὺς εὐγενεῖς ἐπικίνδυνον.

Πρέπει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι εἰς τὸ τεράστιον τοῦτο βασίλειον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος ἐκυβέρνησεν ἕνας πάντη χωριστὰ εὐτυχὴς ἀστὴρ, ἐπειδὴ ἐχάρη κατὰ τὰς τελευταίας δύω ἑκατονταετηρίδας πολλὰς φρονίμους καὶ ἰσχυρὰς κυβερνήσεις. Εὐθὺς ὁ πρῶτος Ζὰρ Μιχαὴλ Θεοδωρίδης ἐκ τοῦ οἴκου Ῥωμανὸφ ἐκέρδησεν ὅλας τὰς καρδίας μὲ τὴν φρονίμην ἱλαρότητά του. ἐνῷ ὁ ἀληθῶς σοφὸς πατήρ του, ὁ Πατριάρχης Ῥωσίας Φιλάρετος, εἴκοσιν ἔτη τὸν ἐβοήθησεν ὡς συμβασιλεύς. Μετὰ τὸν θάνατόν του (1645) τὸν διεδέχθη ὁ ἄξιος υἱός του Ἀλέξιος, δεκαπενταετὴς νεανίσκος, ὅς τις κυβερνήσας τριάκοντα ἓν ἔτη ἀπέκτησε γενικὸν σέβας. Ἔκαμε δὲ καὶ πολλοὺς πολέμους, τελευταῖον δὲ καὶ κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ χωρὶς σχέδιον καὶ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Μετὰ τὸν θάνατόν του (1676) ἐκληρονόμησε τὸν θρόνον ὁ μεγαλήτερος, ἐπίσης ἀξιόλογος υἱὸς

του, Θεόδωρος Γ΄, πάλιν νεανίσκος, ἐπειδὴ ἐπεριπάτει τὸν δέκατον ἔννατον ἐνιαυτόν. Ἔκαμεν ἓν τολμηρὸν κίνημα πρὸς ἀφανισμὸν τῆς τῶν εὐγενῶν ἀριστοκρατίας ἐνῷ ἐπὶ μεγάλης συνελεύσεως τῶν προκρίτων τοῦ βασιλείου ἔκαυσε δημοσίως τὰ ὀνομαζόμενα Ῥοσδεριкὰ βιβλία, ὅπου ἦσαν γεγραμμένα ὅλα τὰ ἀποδεικτικὰ καὶ τὰ προνόμια τῆς ὑψηλῆς εὐγενίας. Ἀπέθανεν οὗτος 1682, 27 Ἀπριλίου, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ παραμερίσῃ δι' ἄλλον του μεγαλήτερον.

2. Πέτρος ὁ Μέγας.

(Γενν. 1672, βασιλ. 1682).

Ἦτο δὲ οὗτος ὁ δεκαετὴς ἑτεροθαλὴς ἀδελφός του Πέτρος (γενν. 20 Ἰουν. 1672). Ὑπῆρχε μὲν καὶ ἀδελφὸς ἄλλος ὁμομήτριος ὀνόματι Ἰωάννης, ἦτο δὲ τόσον ἀσθενὴς κατὰ τὸν νοῦν, ὥστε οἱ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Θεοδώρου συναθροισθέντες εἰς Μόσκαν Μεγιστᾶνες ἀνηγόρευσαν διάδοχον τοῦ θρόνου τὸν Πέτρον κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ ἀποθανόντος. Ἀλλ' ἐκ τῆς διαταγῆς ταύτης ἐξεῤῥάγη τρομερὰ ἐπανάστασις, τῆς ὁποίας ψυχὴ ἦτο ἡ Πριγκιπέσσα Σοφία, πρεσβυτέρα ἀδελφὴ τοῦ Ἰωάννου. Αὕτη ἡ ὡραιοτάτη καὶ νοημονεστάτη κόρη, ἀλλ' ἐνταυτῷ δοξομανεστάτη, δὲν ἦτο εὐχαριστημένη διὰ τὸν δεύτερον γάμον τοῦ πατρός της, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶχε λάβειν μεγάλην δύναμιν ἡ οἰκογένεια τῶν Ναρισκίνων, ἐκ τῆς ὁποίας ἐκατάγετο ἡ μισητὴ μητρυιά. Ἐὰν λοιπὸν ὁ ἑτεροθαλὴς ἀδελφός της ἐγίνετο Ζὰρ, ἡ οἰκογένεια αὕτη ἤθελε κυριεύσειν προφανῶς πᾶσαν τὴν ἐξουσίαν. Διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοῦτο καὶ διὰ νὰ ἀσφαλίσῃ εἰς τὸν ἑαυτόν της τὴν κυριαρχίαν, ἐπαρακίνησε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Στερλιτσίων καὶ πολλοὺς εὐγενεῖς νὰ ἀνατρέψουν τοῦ Θεοδώρου τὴν διαταγὴν, νὰ ἐκλέξουν Ζὰρ τὸν πρεσβύτερον ἀδελφὸν Ἰωάννην, καὶ νὰ παραδώσουν

εἰς αὐτὴν τὸ συμβασιλεύειν. Ἀλλὰ διὰ νὰ παροργίσῃ ὅλους ἐναντίον τῆς οἰκογενείας τῶν Ναρισκίνων, διεσκόρπισε κατ' αὐτῆς τὰς αἰσχίστας συκοφαντίας, ὅτι τάχα ὁ Ἰωάννης Ναρισκῖνος ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἐξέρασε λόγους αὐθάδεις καὶ βλασφήμους. Τοῦτο ἔφερεν εἰς μανίαν τοὺς ἀγρίους Στερλιτσίους. Περιεκύκλωσαν τὸ παλάτιον, καὶ ἐφοβέριζαν νὰ ἐξολοθρεύσουν ὅλην τὴν οἰκογένειαν, καὶ τῷόντι ἐκομματίασαν τὸν Ἰωάννην ἐκεῖνον καὶ τοὺς ἀδελφούς του καὶ πολλοὺς συγγενεῖς του. Μετὰ δὲ τοῦτο ἀνηγόρευσαν, κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Σοφίας, Ζὰρ τὸν πρίγκιπα Ἰωάννην. Ἀλλ' ὁ ἀγαθοκάρδιος παῖς ἐπαρουσιάσθη ἔμπροσθέν των πρὸς μέγαν θαυμασμὸν τῆς ἀδελφῆς του, καὶ ἐπαρακάλεσε νὰ τοῦ ἀφήσουν συμμέτοχον τοῦ θρόνου τὸν ἀγαπητόν του ἀδελφὸν Πέτρον. Πάραυτα ἔκραξεν ἡ Σοφία: „Ὁ Θεὸς νὰ διατηρῇ καὶ τὸν ἡμέτερον ἀδελφὸν Πρίγκιπα Πέτρον.“ Εὐθὺς μετὰ τοῦτο ἐκβῆκεν ἔμπροσθεν καὶ οὗτος, ὅς τις μὲ τὸ ζωηρόν του πρόσωπον παῖς ὢν ἀκόμη ἀξουσίασεν ὅλας τὰς καρδίας, καὶ ἐπαρακάλεσε νὰ μὴ στείλουν τὴν μητέρα του εἰς τὸ μοναστήριον. Ἔστερξαν οἱ Στερλίτσιοι καὶ ἡ Σοφία καὶ τοῦτο.

Τὸν Ἰούνιον 1682 ἐστέφθησαν κοινῶς ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Πέτρος ὡς μέλλοντες Ζᾶρες. Ἀλλὰ τὴν κυβέρνησιν διεύθυνεν ἐπὶ τῆς ἀνηλικίας των ἡ Πριγκιπέσσα Σοφία ὁμοῦ μὲ τὸν ἀγαπητόν της Πρίγκιπα Βασίλειον Γαλίτσινον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔταξε τὴν χεῖρα της καὶ τὸν θρόνον τῆς Ῥωσίας, ἐὰν ἀποθάνῃ ὁ ἀσθενικὸς καὶ ἀδύνατος Ἰωάννης. Διότι τὸν ἡμιάδελφόν της Πέτρον ἤλπιζε νὰ τὸν ἀφανίσῃ πάραυτα. Ἐνταυτῷ ὅμως ἐφοβεῖτο τὴν παρὰ μεγάλην δύναμιν τῶν Στερλιτσίων, καὶ ἐπροσπάθει νὰ τὴν θραύσῃ. Μόλις ἐπαρατήρησαν οὗτοι τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ εὐθὺς ἐπίασαν τὰ ὅπλα. Ὁ Πέτρος ἔμελλε ταύτην τὴν φορὰν νὰ πέσῃ θῦμα τῆς φιλεκδικίας των, καὶ εἶχεν ἤδη

φθάσειν τὸν παῖδα τολμηρὸς φονεὺς εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα, ὅπου κατέφυγε μετὰ τῆς μητρός του, καὶ ἐκράτει ἤδη γυμνωμένην τὴν μάχαιραν ἐναντίον του, ὅταν εἷς ἀπὸ τοὺς συντρόφους του τὸν ἀνεχαίτισε λέγων: „Μὴ ἐδῶ εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα, ἀδελφέ! Δὲν θέλει μᾶς διαφύγειν.“ Ἀλλὰ κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἔφθασεν ἐκεῖ τὸ Ζαρικὸν ἱππικὸν, οἱ Στερλίτσιοι ἔφυγαν, καὶ ὁ Πέτρος ἐσώθη. Δειλιάσαντες οἱ ἐπαναστάται διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ δοκιμίου των ἔρριψαν κάτω τὰ ὅπλα, καὶ ταπεινωμένοι ὑπετάχθησαν εἰς τὴν αὐλὴν, ἥτις ταύτην τὴν φορὰν ἠρκέσθη εἰς τὸ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς πρωταιτίους, τριάκοντα τὸν ἀριθμόν.

Εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ ηὔξησεν ὁ Πέτρος ὑπὸ τὴν παιδαγωγίαν τῆς μητρός του καὶ ἔγεινε νεανίσκος. Τὸ πλησίον τῆς Μόσκας χωρίον Πρεοβρασεγκόη τὸν εἵλκυσε μὲ τὴν τερπνὴν καὶ ὑγιεινὴν θέσιν. Ἐκεῖ ἔζη μεταξὺ σμήνους νέων, ἐν μέρει ἀπὸ μεγάλας οἰκογενείας, μὲ τοὺς ὁποίους συνευθύμει ἀπολύτως καὶ ταραχωδῶς. Ἀλλ' ἐκ τοῦ νεανικοῦ τούτου πυρὸς ἔλαμπεν εὐγενέστερός τις σπινθὴρ, τὸν ὁποῖον ἐπαρατήρησεν ἡ Σοφία ἴσως πολλὰ ἀργά. Ὁ Πρίγκιψ εἶχε φιλομάθειαν, ἥτις τὸν ἤλαυνεν ἀπὸ μίαν ἔρευναν εἰς ἄλλην, καὶ ὁρμὴν τινὰ νὰ πράξῃ τι μέγα, ὁποίαν ἐβάσταζαν εἰς τὸ στῆθος των ὅλοι ποτὲ οἱ μεγάλοι ἄνδρες. Κατ' εὐτυχίαν εὑρέθη μεταξὺ τῶν συμποσιαστῶν του νέος τις Γενευῖνος, ὀνόματι Λεφόρτιος, ὅς τις εἶχεν ὑπηρετήσαν ἀρχήτερα εἰς τὸν πόλεμον, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Μόσκαν μετὰ τῆς Δανικῆς πρεσβείας. Ὁ ἀνὴρ οὗτος εἶχε νόστιμον προτέρημα τῆς γλώσσης, εἰλικρινῆ νοῦν, τερπνὴν μορφὴν, καὶ παντοδαπὰς γνώσεις. Ὁ νέος Πέτρος δὲν ἐχόρταινε νὰ τὸν ἀκούῃ διηγούμενον περὶ τῆς ζωῆς τῶν πεφωτισμένων ἐθνῶν, περὶ τῶν τεχνῶν των, εὐφροσυνῶν, πολιτικῶν καὶ οἰκιακῶν διατάξεων, περὶ στρατιωτικῶν καὶ θαλασσίων δυνάμεων καὶ περὶ τῶν μεγάλων εἰς

τὰς Ἰνδίας πλεόντων στόλων. Τότε ἐγεμίσθη τὸ νεανικόν του στῆθος ἐσωτερικῆς ἐπιθυμίας νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ, ὅπου οἱ ἄνθρωποι ἦσαν τόσον ἀνθρωπισμένοι καὶ πολύτεχνοι, καὶ ἔπειτα, ἀφοῦ διδαχθῇ ὅλα τὰ καλὰ, νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὴν πατρίδα του, καὶ νὰ κάμῃ τοὺς Ῥώσους του ὡσαύτως ἀνθρωπισμένους, ὡσαύτως πολυτέχνους. Παρέλαβεν εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ τὸν Λεφόρτιον εἰς τὴν ὑπουργίαν του, καὶ ἔδειχνε πρὸς αὐτὸν μεγάλην φιλοφροσύνην· οὗτος δὲ ἔκαμνεν ὅλα τὰ δυνατὰ διὰ νὰ τὸν εὐφραίνῃ καὶ νὰ τὸν φωτίζῃ. Τὸν ἐδίδασκεν Ὀλλανδικὰ καὶ Γερμανικὰ, τοῦ ἔδειχνε τὰς τῶν Γάλλων πολεμικὰς γυμνάσεις, καὶ κατέστησε μίαν μικρὰν συντροφίαν πεντήκοντα περίπου νέων Ῥώσων κατὰ τὸν Γαλλικὸν τρόπον, ὅπου ὁ Πέτρος ὑπούργησεν ἀπὸ τὸν κατώτατον βαθμὸν, καθὼς λέγουσι, πρῶτον ὡς σαλπιγκτής. Ὠνομάζοντο δὲ οἱ νεανίσκοι οὗτοι, τῶν ὁποίων κορυφαῖος ἦτο ὁ Λεφόρτιος, Ποτέσχνιοι, ἤγουν συμπαίστορες. Ἀλλ' ἡ παιδιὰ αὕτη παραυτα ἔγεινε σπουδὴ, καὶ διὰ τῶν Ποτεσχνίων ἔγεινεν ὁ Πέτρος φοβερὸς εἰς τοὺς Στερλιτσίους, ἐπειδὴ ἀφοῦ ἡ φήμη τῶν πολεμικῶν τούτων γυμνάσεων διέδραμεν εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν, ηὔξανεν ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τὸ πλῆθος τῶν Ποτεσχνίων· οἱ υἱοὶ τῶν εὐγενεστάτων οἴκων συνέῤῥεαν εἰς τὴν Πρεοβρασεγκόην διὰ νὰ γένουν καὶ αὐτοὶ συμμέτοχοι. Πάραυτα ἐστενοχωρήθη ὁ τόπος, καὶ μία μερὶς μετετοπίσθη εἰς τὸ πλησίον χωρίον Σεμενόβσκην, καὶ τὰ δύω χωρία ἔδωκαν τὸ ὄνομα εἰς δύω συντροφίας τῶν Ποτεσχνίων *).

Ὅσον πλέον ἀνεπτύσσετο τοῦ Πέτρου τὸ μέγα πνεῦμα μὲ τοιαύτας ἀσχολίας, τόσον μισητοτέρα τοῦ ἐγίνετο ἡ ἀνάγκη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπροσπάθει νὰ τὸν κρατῇ πάντοτε ἡ φιλόδοξος ἀδελφή του Σοφία. Πολ-

*) Καθὼς καὶ μετὰ ταῦτα (ἀφοῦ ἔπαυσεν ἡ ἐπωνυμία Ποτέσχνιοι) δύω φυλάκων τάγματα, τὰ ὁποῖα ἔχουσι τὸ ὄνομα καὶ τώρα.

λάκις τῆς ἀντέλεγεν εἰς τὸ βουλευτήριον τόσον ἐμβριθῶς, ὥστε τὴν ἐκυρίευε τρόμος, καὶ τὸν Ἰούλιον 1689, ἐξ αἰτίας συναναστροφῆς τινὸς, ὅπου δὲν ἐσυγχώρει τὴν Σοφίαν νὰ παρουσιασθῇ ὡς βασίλισσα, ἔγεινε φανερὰ ἡ ἔκρηξις, καὶ ἡ Σοφία ἀπεμακρύνθη ἐκεῖθεν, καὶ πάραυτα κατέφυγεν εἰς τοὺς παλαιοὺς φίλους της τοὺς Στερλιτσίους καὶ μὲ πολλοὺς λόγους τοὺς ἐξώπλισε πάλιν. Ἀπεφασίσθη τοῦ Πέτρου ἡ θανάτωσις. Κατὰ τὴν πρώτην του ἀμηχανίαν κατέφυγεν ὁ Πέτρος εἰς τὸ πλησίον τῆς Μόσκας μοναστήριον τῆς ἁγίας Τριάδος. Ἐκεῖ εἶχε τὴν χαρὰν νὰ ἴδῃ σπεύδοντας πρὸς αὐτὸν πλῆθος Γερμανῶν, καὶ πολλοὺς εὐγενεῖς Ῥώσους. Εἰς ὀλίγας ἡμέρας εἶχεν ὁλόγυρά του μικρόν τι στράτευμα. Καὶ ὁ ἔνδοξος στρατηγὸς Γορδὼν καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοὶ ἐπῆραν τὴν μερίδα τοῦ Πέτρου. Τώρα ἡ Σοφία ἤθελεν ἀσμένως νὰ φιλιωθῇ μετ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἦτο ἐξώρας. Δὲν τὴν ἐπαρουσίασεν ἔμπροσθέν του, ἀλλ' ἐζήτησε νὰ τοῦ παραδοθοῦν οἱ προδόται. Ὅταν δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης ἐσυμβούλευσε τὴν ἀδελφήν του νὰ μὴ ἀντιστέκῃ πλέον εἰς τὸν Πέτρον, ἐχρεώστει νὰ καθυποταχθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην. Οἱ συνωμόται ἐπιάσθησαν, καὶ ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς χώρας. Ὁ κορυφαῖος τῶν Στερλιτσίων, καὶ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἐτροχίσθησαν, ἄλλοι ἀπεκεφαλίσθησαν, ἄλλοι ἐπνίγησαν μὲ τὴν ἀγχόνην, καὶ ἄλλοι γλωσσότμητοι ἐστάλησαν εἰς τὴν Σιβιρίαν. Τῆς Σοφίας ὁ ἀγαπητὸς, ὁ πρίγκιψ Γαλίτσινος, ἔχασε τὰ ὑποστατικά του, καὶ μὲ τρία κοπέκια ($1\frac{1}{2}$ κρεϋτσάρια) ἡμερούσιον τροφὴν ἐξωρίσθη εἰς Πουστόσερον, μικρόν τι χωρίον πλησίον τῆς παγωμένης θαλάσσης. Ἡ Σοφία ἐκλείσθη εἰς γυναικεῖον μοναστήριον πλησίον τῆς Μόσκας, καὶ ἐφυλάττετο αὐστηρῶς. Τώρα ὁ Πέτρος ἔγεινε μόναρχος, ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης τοῦ παραίτησεν ἀσμένως τὸ δίκαιόν του, καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 1696 ἔτος.

Τώρα πρώτη φροντὶς τοῦ Πέτρου ἦτο νὰ σχηματίσῃ στράτευμα κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκὸν τρόπον, τοῦ ὁποίου βάσις ὑπῆρχεν ἡ συντροφία τῶν Ποτεσχνίων· ἀλλ' ἀκόμη μεγαλητέραν ἐπιθυμίαν ᾐσθάνετο νὰ ἀποκτήσῃ θαλάσσιον δύναμιν, τῆς ὁποίας ἔλειπεν ἀπὸ τὴν Ῥωσίαν τότε πᾶσα ἀρχή. Πρὸ πολλοῦ ἐπεθύμει σφοδρῶς νὰ ἴδῃ Ἀγγλικὸν ἢ Ὀλλανδικὸν καράβιον. Ἐταξείδευσεν εἰς τὸν Ἀρχάγγελον, ἐχάρη διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα, ἐπαρατήρησεν, ἠρεύνησεν ὅλα, συνειργάσθη εἰς τὴν οἰκοδομὴν πλοιαρίου τινὸς, ἐγυμνάσθη εἰς τὸ νὰ σχεδιάζῃ τὰ μέρη του, καὶ ἐκωπηλάτησε συχνάκις εἰς τὴν θάλασσαν ὁλόγυρα. Ἐπληροφορήθη ἀκριβῶς, ὅτι χωρὶς ἀπόκτησιν παραθαλασσίων χωρῶν, αἱ ὁποῖαι συνάπτουσιν εὐκόλως μὲ τὴν θάλασσαν, ἦτο ἀδύνατον νὰ διεγερθῇ καὶ νὰ ἐμφυλωθῇ εἰς τὴν Ῥωσίαν πολιτισμὸς, ἐμπορία, καὶ φιλοτεχνία, καὶ ὁ μόνος αἰγιαλὸς, τὸν ὁποῖον εἶχε τότε εἰς τὴν ἐξουσίαν του παρὰ τὴν Λευκὴν θάλασσαν, ἦτο πάντη ἀνίκανος εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Διὰ τοῦτο διεύθυνε τὰ ὄμματά του εἰς τὴν Βαλτικὴν καὶ εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν, καὶ μάλιστα πρῶτον εἰς τὴν δευτέραν, ὅπου τοῦ ἔδωκεν ἀφορμὴν πόλεμος Τουρκικὸς ἐπιχειρηθεὶς ἀπὸ τὴν Σοφίαν. Τὸ παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τανάϊδος Ἀζόφιον ἦτο ἤδη ἀπὸ πολλῆς ἀντικείμενον ἔριδος μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ῥωσίας. Ὁ Πέτρος τὸ προσέβαλε (1695)· ἀλλ' οἱ Ῥῶσοι ἦσαν ἀκόμη τόσον ἀνεπιτήδειοι πολιορκηταὶ, ὥστε οἱ Τοῦρκοι ἐβεβαίωσαν ταύτην τὴν φορὰν τὴν κτῆσιν του. Παρωργισμένος ὁ Πέτρος ἔστειλεν εἰς Βιένναν καὶ Βερολῖνον, καὶ ἐπαρακάλεσε νὰ τοῦ σταλθοῦν Γερμανοὶ κανονιέροι καὶ μηχανουργοί. Μὲ βοήθειαν τούτων εὐτύχησε τελευταῖον νὰ πορθήσῃ τὴν πόλιν τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1696, 30 Αὐγ.). Κυριεύσας ὁ Πέτρος τοῦτο τὸ κλειδίον τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἔσπευδε νὰ ἀναπαύσῃ τὴν πρὸ πολλοῦ διάπυρον ἐπιθυμίαν του,

νὰ ἴδῃ ξένα'ς χώρας. Αἱ ἑτοιμασίαι τῆς περιοδεύσεως ταύτης διήγειραν τὴν δυσαράστησιν τῶν Στερλιτσίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπὸ πολλῆς ἦσαν 'μισητοὶ οἱ ξένοι ἀξιωματικοὶ, καὶ οἱ ὁποῖοι ἐκ τῆς περιηγήσεως ταύτης ἐφοβοῦντο εὐλόγως τελείαν μεταβολὴν τῶν πολεμικῶν, καὶ ἡ δυσαρέστησις αὕτη ἐπροξένησε νέαν συνωμοσίαν κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Πέτρου. Τὸ σχέδιον ἦτο νὰ βάλουν φωτίαν τὴν νύκτα τῆς 2 Φεβρ. 1697, μεταξὺ εἰς τὰ πλῆθος τὸ συναζόμενον ἐκ τοιαύτης περιστάσεως νὰ φονεύσουν τὸν Ζᾶρα, ὅςτις εἰς τοιούτους καιροὺς ἐσυνείθιζε πάντοτε νὰ συνεργάζεται, ἔπειτα νὰ φέρουν τὴν Πριγκιπέσσαν Σοφίαν ἀπὸ τὸ μοναστήριον καὶ νὰ τὴν βάλουν ἐπὶ τοῦ θρόνου. Πρὸ ὀλίγων ὡρῶν ἔμελλεν ἡ συνωμοσία νὰ συναχθῇ εἰς ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς της, τὸν πολιτικὸν βουλευτὴν Σοκωβῖνον, καὶ νὰ μένουν ἐκεῖ ὁμοῦ ἕως τοῦ μεσονυκτίου. Ἔφθασεν ἤδη ἡ τρομερὰ ἡμέρα, ὅταν δύω δειλοὶ Στερλίτσιοι ἀνεκάλυψαν τὴν συνωμοσίαν εἰς τὸν Ζᾶρα. Οὗτος ἐφυλάκωσε τοὺς δύω τούτους, ἐφανέρωσε τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν ἀρχισωματοφύλακα, καὶ τὸν ἐπρόσταξε νὰ περικυκλώσῃ μὲ τὴν συντροφίαν του τὸν οἶκον τοῦ Σοκωβίνου τὴν νύκτα κατὰ τὴν ἑνδεκάτην ὥραν. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν ταραχήν του ἐνόμιζεν ὅτι ἐδιώρισε τὴν δεκάτην ὥραν, ὑπῆγεν αὐτὸς μὲ ἕνα μόνον ἀκόλουθον ἐκεῖ μετὰ τὴν δεκάτην ὥραν. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εὕρηκε κανένα ἔμπροσθεν τοῦ οἴκου, ἐσυμπέρανεν, ὅτι ἡ φρουρὰ θέλει ἦτο ἤδη ἔσω. Ἀλλὰ πόσον ἐξεπλάγη, ὅταν ἐμβαίνων δὲν ἴδεν ἄλλον τινὰ εἰμὴ τοὺς συνωμότας. Οὗτοι δὲ, ὄχι ὀλιγώτερον ἔντρομοι, ἐσηκώθησαν μὲ σφοδρότητα· αὐτὸς ὅμως ἦλθεν εἰς ἑαυτὸν, τοὺς ἐχαιρέτησε φιλικῶς, καὶ εἶπεν, ὅτι διέβαινε τώρα ἀπὸ τὸν οἶκον, καὶ ἐπειδὴ ἀπὸ τὰ πολλὰ φῶτα ἐσυμπέρανεν εὐφρόσυνον τινὰ συναναστροφὴν, μὴ ἔχων ἀκόμη ὄρεξιν νὰ κοιμηθῇ ἀπεφάσισε νὰ συμπίῃ μαζή των ποτήρια τινὰ κρασίου. Ἡ ὁμιλία

αὕτη ἀφαίρεσεν ἀπὸ τοὺς τεταραγμένους πάντα φόβον, ἔπιαν εἰς τὴν ὑγιείαν του, καὶ αὐτὸς, καθήμενος μεταξύ των, ἀντέπιεν εἰς ὑγιείαν ἐκείνων μὲ ἀνδρίαν κατὰ τὴν συνήθειάν του. Εὐθὺς μετὰ τοῦτο εἷς ἐκ τῶν συνωμοτῶν εἶπεν ὀλίγον τρανὰ πρὸς τὸν Σοκωβῖνον: „Τώρα, ἀδελφὲ, εἶναι καιρός.“ Ὄχι ἀκόμη, ἐψιθύρισεν ἐκεῖνος: „Ὦ! ἐφώναξεν ὁ Ζὰρ μὲ τρομερὰν φωνὴν, ἐνῷ ἐπήδησεν ἀγρίως, ἐὰν εἰς ἐσὲ δὲν εἶναι καιρὸς, εἰς ἐμὲ εἶναι καιρός.“ Καὶ εἰς τὴν στιγμὴν ταύτην ἐκτύπησε μὲ τὸν γρόνθον του τὸν Σοκωβῖνον εἰς τὸ πρόσωπον τόσον ἰσχυρὰ, ὥστε τὸν ἐκρήμνισε καταγῆς.. Ἔπειτα ἔκραξε σχεδὸν μὲ παραφροσύνην πρὸς τὴν θύραν: „Φρουροὶ, δέσατε τὰ σκυλία.“ Καὶ κατ' εὐτυχίαν ἐφάνη ταύτην τὴν στιγμὴν, ἐνῷ ἐκτύπει ἡ ἐνδεκάτη ὥρα, ὁ ἀρχισωματοφύλαξ μὲ τοὺς ἀνθρώπους του. Οἱ συνωμόται ἔπεσαν εἰς τὰ γόνατα, καὶ ἐζήτουν παρακαλεστικῶς ἔλεος. Ἐδέθησαν εὐθὺς καὶ ἀπήχθησαν. Εἰς τὴν ταραχὴν ἔλαβε ῥάπισμα ὁ ἀρχισωματοφύλαξ, ἐπειδὴ ἔφθασε μίαν ὥραν ὕστερα. Ὅταν ὅμως τοῦ ἔδειξε τὴν προσταγήν του, ἐντράπη ὁ Ζὰρ, τοῦ ἐφίλησε τὸ μέτωπον, καὶ τὸν ὠνόμασε γενναῖον ἀξιωματικὸν, καὶ τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ τὸν συγχωρήσῃ. Ἡ τιμωρία τοῦ Σοκωβίνου καὶ δύω τῶν προκρίτων συντρόφων του ἦτο τρομερά. Ἐτεταρτημοριάσθησαν, καὶ τὰ μέλη των ἐστήθησαν εἰς ὅλας τὰς πύλας τῆς πόλεως. Ἡ Σοφία ἐφυλάττετο τώρα αὐστηρότερα παρὰ πρότερον.

Τώρα ἠδύνατο ὁ τολμηρὸς ἀνὴρ νὰ ἀφήσῃ ἔτη τινὰ τὴν ἐπικράτειάν του. Ἐδιώρισε τοὺς συνετωτάτους καὶ πιστοτάτους ἄνδρας νὰ κυβερνοῦν εἰς τὴν ἀπουσίαν του, καὶ ἐμβῆκεν εἰς τὸ ταξείδιον τοῦτο τὸν Ἀπρίλ. 1697. Ἐπειδὴ ἐμίσει πᾶσαν μεγαλοπρέπειαν τοῦ δρόμου, ἔδωκεν εἰς τὴν ἑταιρείαν τῆς ὁδοιπορίας του τὸ ὄνομα μεγάλης πρεσβείας, τῆς ὁποίας κορυφαῖος ἦτο ὁ στρατηγός του Λεφόρτιος, καίτινες πρό-

κριτοι Ῥῶσοι, εἰς τῶν ὁποίων τοὺς ἀφανεστάτους ἀκολούθους ἠθέλησε νὰ συναριθμηθῇ αὐτός. Ἡ ὁδοιπορία ἐγίνετο διὰ τῆς Ῥίγας καὶ Μιταυΐας εἰς Ῥηγιομόντιον. Ὁ τότε τὴν λαμπρότητα ἀγαπῶν Ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου Φρειδερῖκος Γ΄ εἶχε φροντίσειν νὰ ὑποδεχθῇ μεγαλοπρεπέστατα τὴν πανέντιμον ταύτην πρεσβείαν. Εἰς θρόνον σκεπόμενον μὲ οὐρανὸν κόκκινον καὶ πλουσίως χρυσοκέντητον, καὶ μὲ στολὴν ἐρυθρὰν καὶ ἀδαμαντοκόλλητον, περικυκλωμένος ἀπὸ τοὺς αὐλικούς του, ἐδέχθη τὸν χαιρετισμὸν, ἤκουσε τοὺς λόγους τῶν πρέσβεων, καὶ ἐφιλοφρονήθη ἔπειτα πολυτελῶς τὴν ἑταιρείαν. Ἐπὶ τῆς ἀκροάσεως ἔστεκεν ὁ μεταμορφωμένος Ζὰρ ὄπισθεν τῆς ἀκολουθίας ἔσχατος, ἀλλ' οἱ Βρανδεμβουργικοὶ αὐλικοὶ ἐβεβαίοναν ἔπειτα, ὅτι τὸν εἶχαν γνωρίσειν τότε ἀπὸ τὸ ὑψηλὸν καὶ ὀρθὸν ἀνάστημά του καὶ ἀπὸ τὴν θαυμαστὴν λάμψιν τῶν εὐστρόφων ὀφθαλμῶν του, τοὺς ὁποίους κἀνεὶς τῳόντι δὲν ἠδύνατο νὰ παρατηρήσῃ ἀφόβως. Ἀφοῦ ἐδιδάχθη ἐπιμελῶς τὰ περὶ τοῦ Βρανδεμβουργικοῦ πολιτεύματος καὶ πολλῶν ἄλλων πραγμάτων, ἀνεχώρησε μετὰ τῆς πρεσβείας του τὴν 9 Ἰουνίου ἀπὸ Ῥηγιομόντιον καὶ διὰ Πομμερανίας, Βερολίνου καὶ Κλιβίας ὑπῆγεν εἰς Ἀμστελόδαμον. Ἐκεῖ εὑρέθη εἰς τὸ ἀγαπητότατον στοιχεῖόν του. Τὸ σμῆνος τῶν πραγματευτῶν, ναυτῶν καὶ στρατιωτῶν, οἱ μῦλοι, χανδάκια, μηχαναὶ καὶ διώρυγες, καὶ πρὸ πάντων τὰ πολλὰ καράβια ἐνησχόλησαν τὴν προσοχὴν καὶ φιλομάθειάν του τόσον, ὥστε ἀπὸ πρωΐας ἕως τὴν νύκτα ἔστεκεν εἰς τοὺς πόδας διὰ νὰ ἴδῃ ὅλα μὲ ἀκρίβειαν καὶ νὰ δυνηθῇ νὰ τὰ καταλάβῃ. Καὶ πολὺ μέρος τῆς νυκτὸς ἐμεταχειρίζετο εἰς τὸ νὰ σημειόνῃ τὰ ἐπισημότερα ἀφ' ὅσα ἔβλεπε τὴν ἡμέραν.

Διὰ νὰ μὴ καταδαπανᾷ εἰς τὴν ἔνδοξον ταύτην σχολὴν κἀμμίαν στιγμὴν μὲ ματαίας φιλοφρονήσεις καὶ πολιτικοὺς χαιρετισμοὺς, ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τὴν

πρεσβείαν, καὶ ὑπῆγε τελευταῖον μὲ ὀλίγους νέους Ῥώσους εἰς τὸ περίφημον χωρίον Σαρδάμ, ὅπου κτίζονται τὰ μεγάλα καράβια. Ἐκεῖ τοῦ ἐφάνη ἕνας πάντη νέος κόσμος. Μὴ εὐχαριστούμενος μόνον νὰ βλέπῃ, ἠθέλησε νὰ μάθῃ καὶ αὐτὸς, καὶ ἐσύστησε τὸν ἑαυτόν του ὡς νέον Ῥῶσον μὲ κοντὸν κόκκινον ἔνδυμα καὶ μακρὺ βρακκίον εἰς ναυπηγὸν τινὰ διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν ναυπηγίαν. Τὸν κατέγραψαν μετὰ τοῦτο μὲ ὄνομα Πέτρον Μιχαηλίδην ὡς κοινὸν οἰκοδόμον, καὶ μόνον εἷς ἀπὸ τοὺς ἀκολούθους του ἔγεινε μέτοχος τῆς κοπώδους ἐργασίας. Διὰ νὰ μὴ προδοθῇ ἀπὸ τίποτε, ἔζη ἐντελέστατα ὁμοίως μὲ τοὺς λοιποὺς οἰκοδόμους, καὶ διέφερεν ἀπ' αὐτοὺς μόνον κατὰ τὴν ἀσυνήθιστον ἐπιμέλειαν καὶ τὴν ἀχόρταγον φιλομάθειαν. Μὲ τὸν πέλεκυν εἰς τοὺς ὤμους ἦτο πάντοτε πρῶτος τὸ πρωῒ εἰς τὴν ἐργασίαν, καὶ τὸ ἑσπέρας ἀνεχώρει τελευταῖος εἰς τὴν κλίνην, τὴν ὁποίαν ἐκατασκεύασεν αὐτός. Ὅταν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἔμαθαν τὴν ἀληθινήν του κατάστασιν, ἐλυπήθη κατὰ πολλά. Ἐμπορεῖ τις νὰ συμπεράνῃ τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπιλοίπων ἐργατῶν, ὅταν ἔμαθαν τὴν ἀλήθειαν· ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἤθελε νὰ τὸν προσφέρωνται ἄλλως εἰμὴ ὡς τοὺς συνεργάτας του, ὑπετάχθησαν τελευταῖον εἰς τὴν θέλησίν του, καὶ τὸν ὠνόμαζαν ἁπλῶς μαΐστορα Πέτρον. Τὸν χειμῶνα μετέβη πάλιν εἰς Ἀμστελόδαμον καὶ ἐδιδάσκετο μαθηματικὴν καὶ φυσικήν· καὶ προσέτι ἐσύχναζεν εἰς τὰ μαθήματα περιφήμου τινὸς ἀνατόμου Ῥυϊσχίου, καὶ ἐγυμνάζετο καὶ αὐτὸς εἰς χειρουργικὰς ἐργασίας. Ὅπου ἦτο νὰ μάθῃ ὠφέλημόν τι, ἔτρεχεν ἐκεῖ, καὶ ὅταν εἰδήμων τις ἔλεγέ τι ἀξιόλογον, ἐκρέματο εἰς τὰ χείλη ἐκείνου τὸ βλέμμα του μὲ ἀνυπόμονον περιέργειαν.

Ὅταν ἐτελειώθη τὸ καράβιον, εἰς τὸ ὁποῖον συνειργάσθη καὶ αὐτὸς, τὸ ἠγόρασε καὶ τὸ ἔστειλε μὲ πολλοὺς συναθροισμένους ναύτας, ἀξιωματικοὺς

καὶ παντοδαποὺς τεχνίτας εἰς τὸν Ἀρχάγγελον. Αὐτὸς δὲ μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν Ἰαν. 1698. Μὲ τὸν βασιλέα Βιλέλμον Γ' εἶχεν ἤδη συνομιλήσειν ἀρχήτερα εἰς Ἄγαν. Καὶ ἐκεῖ δὲ ἔκαμε τὴν κατοικίαν του εἰς Δεπφόρτιον, τὸν μέγαν ναύσταθμον, καὶ συνδιέτριβεν ἐπιμελῶς μὲ τοὺς ἐργάτας. Εἰς Λονδίνιον ἐπεσκέφθη πολλάκις τοὺς ὡρολογοποιοὺς, καὶ ἄλλους τεχνίτας, ἐδιδάχθη ἀστρονομίαν, καὶ ἔτρεχεν εἰς κήπους καὶ καφενεῖα, εἰς ἐκκλησίας καὶ εἰς θέατρα, ἐνδεδυμένος ἀβιάστως ἄλλοτε ὡς ἱππότης, καὶ ἄλλοτε ὡς ναύτης. Εἰς τὴν παραθαλασσίαν τοῦ Σπιθεὰδ τὸν ἐχαροποίησεν ὁ βασιλεὺς καθ' ὑπερβολὴν, ἐνῷ ἐπρόσταξε τὸν μέγαν Ἀγγλικὸν στόλον καὶ ἐδιαιρέθη εἰς δύω μερίδας, καὶ οὕτω παρέστησε ναυμαχίαν. Τὸ θέαμα τοῦτο τὸν ἐξέστησε τόσον, ὥστε ἔκραξεν: „Ἐξ ἅπαντος ἐὰν δὲν ἤμην Ζὰρ τῆς Ῥωσίας, δὲν ἐπεθύμουν νὰ εἶμαι ἄλλο εἰμὴ στόλαρχος τῆς Ἀγγλίας." Ὅταν ἀπεχαιρετήθη, τοῦ ἐχάρισεν ὁ βασιλεὺς τὸ ταχύπλουν πλοιάριόν του εἴκοσι τεσσάρων κανονίων, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπανέπλευσε πάλιν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν. Ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν ἔλαβε μαζή του τρεῖς ναυκλήρους πολεμικῶν καὶ εἰκοσιπέντε ἐμπορικῶν καραβίων, τεσσαράκοντα ὑποναυκλήρους, τριάκοντα πιλότους, τριάκοντα χειρούργους, διακοσίους πεντήκοντα κανονιέρους, καὶ τριακοσίους τεχνίτας. Ἀπὸ Ὀλλανδίας μετέβη διὰ Δρέσδης εἰς Βιένναν, ὅπου ἐδιδάχθη ἀκριβέστατα τὰ τῶν Γερμανῶν πολεμικὰ, καὶ ἡτοιμάζετο ἤδη νὰ περάσῃ εἰς Βενετίαν καὶ Ῥώμην, ὅταν ἀγγελία καθ' ὑπερβολὴν ταρακτικὴ περὶ νέας ἐπαναστάσεως τῶν Στερλιτσίων τὸν ἠνάγκασε νὰ παραιτηθῇ τὸ ὡραῖον του σχέδιον, καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ σπουδαστικώτατα εἰς τὴν Μόσκαν (Αὐγ. 1698).

Ἔβραζε τὸ αἷμα του, ὅταν ἐστοχάζετο τὸν πεισματώδη τοῦτον λαὸν, ὅς τις τοῦ ἐπροξένησε τόσας θλίψεις, καὶ τώρα τοῦ ἐνώχλησε τὴν καλλίστην ἀπό-

λαυσιν. Ὅταν διερχόμενος διὰ Πολονίας ἐχαιρέτησεν εἰς τὴν κώμην Ῥάβαν τὸν βασιλέα Αὔγουστον Β΄, καὶ οὗτος ὡς μικρὸν δοκίμιον τῆς τεραστίου ῥωμαλαιότητός του μὲ ἓν κτύπημα τῆς σπάθης του ἀπεκεφάλισεν ἓν Πολονικὸν βώδιον, τοῦ ἐζήτησεν ὁ Πέτρος παρακαλεστικῶς τὴν σπάθην πρὸς ἐνθύμησιν καὶ εἶπε: „Θέλω δοκιμάσειν τὴν τέχνην σου εἰς τὰς Ῥωσικὰς κεφαλάς.“ Τὴν 4 Σεπτεμβ. (1698) ἐμβῆκεν εἰς τὴν Μόσκαν. Τὸν βαρύτατον ἀγῶνα εὕρηκεν ἤδη τελειωμένον. Ὁ ἀνδρεῖος στρατηγὸς Γορδὼν, Σκῶτος τις, εἶχε κάμειν κατὰ τῶν ἐπαναστατικῶν Στερλιτσίων τακτικὴν μάχην, πολλοὺς ἐσκότωσε, καὶ πολλὰς χιλιάδας ἐπίασεν αἰχμαλώτους. Τρομεραὶ ἐξετάσεις ἤρχισαν τώρα μὲ ῥαβδισμοὺς καὶ βασάνους. Πολλοὶ ἔμειναν ἄλαλοι καὶ σταθεροὶ ἕως καὶ εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον· ἀπ' ἄλλους ἔμαθαν ὅτι ἠπατήθησαν ἀπὸ φήμην, ὅτι ἀπέθανεν ὁ Ζάρ. Ἡ πριγκιπέσσα Σοφία τοὺς ἐπαρακίνησε νὰ τὴν παρακαλέσουν δι' ἐγγράφων δεήσεων νὰ ἀναλάβῃ τὴν κυβέρνησιν. Ἡ πρὸς τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Ζαρὸς δυσαρέστησίς των ὑπῆρξε κυριωτέρα αἰτία τῆς συνωμοσίας των.

Ποτὲ δὲν εἶχεν ἀναφθῆν ἀκόμη τόσον φοβερῶς ἡ ὀξυθυμία τοῦ Πέτρου. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐξολοθρεύσῃ πρόῤῥιζον ὅλον τὸ σῶμα τῶν Στερλιτσίων. Τροχοὶ, κρεμάθραι, ἀποκεφαλισμοὶ διήρκεσαν πολλὰς ἑβδομάδας, ἐπειδὴ ἐθανατώθησαν ὑπὲρ τὰς δύω χιλιάδας. Ἔπραξεν ἀληθῶς ὅ,τι εἶχεν ὑποσχεθῆν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πολονίας· ἐπειδὴ χωρὶς τὴν παραδειγματικὴν ταύτην τιμωρίαν, ἐστοχάζετο ὁ Πέτρος ἀδύνατον τὴν ἡσυχίαν τῆς Ῥωσίας. Ὁλόγυρα τοῦ μοναστηρίου, ὅπου ἐκατοίκει ἡ Σοφία, ἐστήθησαν διακόσιαι κρεμάθραι, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐκρέμαντο Στερλίτσιοι, καὶ ἀντικρὺ τῶν παραθυρίων της ἐκρεμάσθησαν οἱ τρεῖς, οἱ ὁποῖοι τῆς

εἶχαν ἐγχειρίσειν τὰς ἐγγράφους δεήσεις. Καθεὶς ἐξ αὐτῶν ἐβάσταζε δέησιν εἰς τὴν χεῖρα. Ἡ Σοφία αὐτὴ ἐπεριωρίσθη σκληρότερα παρὰ πρότερον, καὶ ἔκτοτε δὲν ἐσάλευσε πλέον.

Φοβερὰ σιωπὴ ἐπεκράτει εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ὁ Πέτρος εἰσήγαγε τώρα ὅλους τοὺς νεωτερισμοὺς, ὅσους ἤθελε. Διέταξε νέα ἀρχεῖα χρηματισμοῦ καὶ δικαιοσύνης, κατέστησε νέα στρατιωτικὰ τάγματα, ἐσύστησε σχολεῖα, ἔκτισε καράβια, καὶ μὲ σχεδὸν βιαιότητα εἰσήγαγε τὴν Γερμανικὴν στολὴν ἀντὶ τοῦ μακροῦ ἐπενδύματος. Ὅς τις δὲν ἤθελε νὰ ἐρεθίσῃ τὸν θυμόν του, ἐχρεώστει νὰ ξυρίσῃ τὴν γενειάδα του, καὶ ὅς τις δὲν ἤθελε νὰ τοῦ κόψουν εἰς τὸν δημόσιον δρόμον τὸ μακρὺ ἐπανωφόριόν του, ἐχρεώστει παραυτα νὰ ἐνδυθῇ τὸ κοντὸν τῶν Γερμανῶν. Διὰ νὰ ἐξεύρῃ καθεὶς τὸ ἀκριβὲς μέτρον, ἐκρεμάσθησαν εἰς τὰς πύλας τῆς πόλεως παραδείγματα τῶν Γερμανικῶν ἐνδυμάτων. Βέβαια ὁ θερμουργὸς ἀνὴρ ὑπερέβη κατὰ τοῦτο τὰ τῆς κυβερνήσεώς του δίκαια· ἀλλ' ὁ σκοπός του ὑπῆρχε πάντοτε ἀγαθός· ἠθέλησε νὰ κάμῃ τὸν λαόν του ἀνθρωπινώτερον καὶ κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα. Κρῖμα μόνον, ὅτι ἡ αἰσθητικὴ κρίσις, τὴν ὁποίαν εἰσέφερεν, ἦτο χειροτέρα παρὰ τὴν ὁποίαν ἀπέβαλλε.

Προσέτι ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν ἀνθρωπισμὸν τῶν Ῥώσων, ἐπειδὴ ἐσυγχώρησε τὴν μετὰ τῶν ἀνδρῶν συναναστροφὴν εἰς τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἕως τότε ἐκρατοῦντο τρόπον τινὰ φυλακωμέναι καθὼς εἰς τὴν Τουρκίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἕως τότε ὁ νυμφίος δὲν ἠδύνατο νὰ ἴδῃ τὴν νύμφην πρὶν ὑπογραφῇ ἡ γαμικὴ συνθήκη, ἐπρόσταξε τώρα ὁ Πέτρος ὥστε οἱ θέλοντες νὰ νυμφευθοῦν νὰ ἐκλέγουν αὐτοὶ ἀλλήλους, καὶ νὰ συναναστρέφωνται ἓξ ἑβδομάδας μετ' ἀλλήλων πρὶν νυμφευθῶσι. Καὶ αὐτὸς δὲ ἦτο νυμφευμένος ἀπὸ τῆς δεκαεπταέτους ἤδη ἡλικίας του.

Εἰς τὴν ἐφεξῆς περίοδον θέλομεν ἰδεῖν τὸν παράδοξον τοῦτον ἄνδρα ἀνταγωνιζόμενον πρὸς ἀντίπαλον ὄχι ὀλιγώτερον ἐπίσημον.

Ε'. ΤΑ ΛΟΙΠΑ ΕΘΝΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ.

---

1. Πορτογάλλοι.

Ἀφήσαμεν τὸν ταχέως ἀπανθήσαντα τοῦτον λαὸν κατὰ τὸ τέλος τῆς προτέρας περιόδου ὑποκάτω τῆς Ἱσπανικῆς κυριαρχίας, ἥτις διέφθειρε τόσον τὸ πνεῦμα του, ὥστ' ἔχασε σχεδὸν ὅλα τὰ ἐξωτερικά του, πάλαι ποτὲ τόσον εἰσοδηματικὰ κτήματα. Ἐπειδὴ ἡ Ἱσπανία πρὸς διατήρησιν τῆς κυριαρχίας της δὲν ἦτο ἀναγκαιότερον ἄλλο νὰ κάμνῃ, εἰμὴ νὰ ἀδυνατίζῃ, ὅσον ἠμπόρει, τὸν ἀνήσυχον τοῦτον λαὸν, διὰ τοῦτο ὁ Δοὺξ Ὀλιβεντίας, δεσποτικὸς λειτουργὸς Φιλίππου τοῦ Δ', ἔβαλεν ἐξαιρέτως τὴν προσοχήν του εἰς τὸ νὰ ἀποξενώσῃ κατ' ὀλίγον ὅλα τὰ βασιλικὰ κτήματα, ὥστε οἱ Πορτογάλλοι, καὶ ἐάν ποτε ἀποσπασθῶσι καὶ ἐκλέξωσιν ἄλλον βασιλέα, νὰ μὴ ἔχουν πλέον τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ἤθελε δύνασθαι αὐτὸς νὰ οἰκονομῇ τὰς χρείας τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' ὁ δόλος οὗτος ὀλίγον τὸν ὠφέλησεν. Ὁ πλησιέστατος ἀντιποιητὴς τοῦ θρόνου, ὁ Δοὺξ Βριγαντίας *), εἶχε τόσον πολλὰ ἴδιά του ὑποστατικὰ, ὥστε ἐξισοῦνο μὲ βασιλικά. Ὁ λειτουργὸς ἐπεβούλευσε καὶ αὐτὸν, ἀλλὰ τοῦτο ἐπετάχυνε τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ταραχαὶ τῆς Καταλωνίας ἠνάγκαζαν τὰ Ἱσπανικὰ στρατεύματα νὰ φυλάττουν τὴν μητρόπολιν· τοῦ-

*) Πέμπτος ἀπὸ τοῦ Δουκὸς Βριγαντίας Φερδινάνδου, τὸν ὁποῖον ἐθανάτωσεν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης Β' (ἰδὲ Τόμ. Ϛ'. σελ. 102).

το εὐκαίρωσε τὴν Πορτογαλλίαν, καὶ εἰς τὴν Λισσαβόναν δὲν ἦτο μηδὲ εἷς στρατιώτης. Εἰς μίαν ἡμέραν (1 Δεκεμβ. 1640) ἐτελείωσαν ὅλα, ὁ Δοὺξ Βριγαντίας ἀνηγορεύθη βασιλεὺς μὲ ὄνομα Ἰωάννης Δ', ὅλα τὰ Ἱσπανικὰ παράστημα ἐκρημνίσθησαν, καὶ ὅλα τὰ εἰς τὸν λιμένα Ἱσπανικὰ καράβια ἐκρατήθησαν. Τρεῖς ἄνθρωποι μόνον ἐφονεύθησαν. Τὸ παράδειγμα τῆς μητροπόλεως ἠκολούθησεν εἰς ὀλίγας ἡμέρας ὅλη ἡ ἐπικράτεια. Ὁ Ὀλιβεντίας ἐφανέρωσεν εἰς τὸν ἀμύελον αὐθέντην του τὸ πρᾶγμα ὡς εὐφρόσυνον ἀγγελίαν. „Κύριε, τοῦ εἶπεν, ὁ Δοὺξ Βριγαντίας αὐθαδείασε νὰ ἀναγορευθῇ βασιλεὺς τῆς Πορτογαλλίας· μὲ τοῦτο ἔπεσαν ὅλα τὰ ὑποστατικά του εἰς τὴν μεγαλειότητά σας.“ — „Καλά! δήμευσέ τα λοιπόν,“ ἀπεκρίθη ὁ βασιλεύς. Ἀλλ' ἔμειναν ἀδήμευτα.

Πόλεμος ἐσηκώθη βέβαια, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἱσπανία ἐνησχολεῖτο πολὺ μὲ τὴν Γαλλίαν, δὲν ἐπερίσσευε μεγάλη δύναμις διὰ τὴν Πορτογαλλίαν, καὶ Ἰωάννης ὁ Δ' δωροδοκῶν τοὺς λειτουργοὺς τῆς Ἱσπανίας ἐχρειάζετο ὀλίγους στρατιώτας. Ἀπέθανε δὲ μετὰ δεκαὲξ ἐτῶν βασιλείαν (6 Νοεμβ. 1656) καὶ ἀφῆκε δύω υἱούς, Ἀλφόνσον καὶ Πέτρον, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος, ἀσθενὴς καὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα, διεδέχθη τὸν θρόνον.

Ἐκ τούτου ἐφύτρωσε νέα μεταβολή, καὶ μάλιστα νόστιμος. Ἔδωκαν εἰς τὸν σκιώδη βασιλέα γυναῖκα Γαλλικὴν τινὰ πριγκιπέσσαν ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Νεμοιρσίου, Μαρίαν Φραγκίσκαν Ἐλισάβετ (1666). Ἀλλ' αὕτη εὐθὺς ἀφοῦ ἐγνώρισε τὸν ἄνδρα της καὶ τὴν νέαν αὐλήν, ἡνώθη μὲ τὸν δυσαρεστημένον Πέτρον, παρὰ θέλησιν τοῦ βασιλέως συνεκάλεσε τοὺς προεστῶτας, ἀπέβαλε τοὺς λειτουργούς, καὶ διεζεύχθη παῤῥησίᾳ ἀπὸ τὸν ἄνδρα της διὰ τὴν ἐντελῆ ἀναξιότητά του (21 Νοεμβ. 1667). Ἡ διάθεσις τοῦ λαοῦ ἐσυνήργησε τὸ ὁρμητικὸν ἐγχείρημα. Οἱ πολῖται

ἔδωκαν τὴν βασιλείαν εἰς τὸν Πέτρον, τὸν ὁποῖον ὑπανδρεύθη ἡ νέα καὶ τολμηρὰ βασίλισσα (30 Μαρτ. 1668), ἐνῷ ὁ καθηρημένος βασιλεὺς Ἀλφόνσος ἐξωρίσθη εἰς μίαν τῶν Ἀζωρικῶν νήσων. Ἀλλὰ μετά τινα ἔτη τὸν ἔφεραν πάλιν εἰς τὴν Πορτογαλλίαν καὶ τοῦ ἔδωκαν οἶκον ἐξοχῆς πλησίον τῆς Λισσαβόνης, ὅπου φυλαττόμενος ἔζησεν ἕως τοῦ 1683 ἔτους.

Ἕως τῆς ἐποχῆς ταύτης ἔδιδαν οἱ προεστῶτες εἰς τὸν Πέτρον μόνον τοῦ ἐπιτρόπου τὸ ὄνομα. Τοιοῦτος ὢν ἔκλεισεν εἰρήνην μὲ τοὺς Ὀλλανδοὺς (οἵτινες εἶχαν ἐξακολουθήσειν τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον τοὺς εἶχεν ἀνοίξειν ἡ Πορτογαλλία καθὸ Ἱσπανικὴ ἐπαρχία) καὶ δι' αὐτῆς ἔλαβε τὴν Βρασιλίαν, τὴν ὁποίαν εἶχαν κυριεύσειν οἱ Ὀλλανδοὶ, πληρώσας τέσσαρα μιλιόνια σταυρωτά. Ὁ μὲ τὴν Ἱσπανίαν πόλεμος (μὲ μυστικὴν βοήθειαν τῶν Γάλλων) ἐξετάθη ἕως τοῦ 1668, καὶ τελευταῖον διὰ τῆς (13 Φεβρ) εἰρήνης ἐγνωρίσθη ἡ Πορτογαλλία ἀπὸ τὴν Ἱσπανίαν ἀνεξάρτητον βασίλειον.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλφόνσου ἐβασίλευσεν ὁ ἀδελφός του ἀκόμη 23 ἔτη μὲ ὄνομα Πέτρος Β΄ (ἀπέθ. 1706). Ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του δὲν συνέβη τι ἐπίσημον εἰς τὸ μικρὸν βασίλειόν του.

---

2. Ἱ σ π α ν ο ί.

Εἰς τὴν Ἱσπανίαν ἐβασίλευσεν ἀπὸ 1621 ἕως 1665 Φίλιππος ὁ Δ΄, μᾶλλον δὲ ὁ λειτουργός του ὁ Δοὺξ Ὀλιβεντίας. Οὗτος ἦτο φρόνιμος καὶ ἐπιχειρηματίας ἄνθρωπος, ὅς τις δὲν ἤθελε νὰ μένῃ κατὰ τὴν φήμην κατόπιν ἀπὸ τὸν Γαλλικὸν ἀντίζηλόν του Ῥιχελιέα. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν δὲν εἶχεν εἰς τὴν ἐξουσίαν του κἀνὲν ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ἀνδρὸς τούτου. Εὕρηκε τὴν πατρίδα του πτωχεύουσαν καὶ γυμνωμένην διὰ δυστυχῶν πολέμων καὶ κακῆς κυβερνήσεως,

καὶ τὸ στέμμα τόσον κατάχρεων, ὥστε μόλις ἐπληρόνοντο οἱ τόκοι. Καὶ ὅμως εἶχεν ὁ ἀνὴρ οὗτος τὴν δύστηνον ἐπιθυμίαν νὰ ἁμιλλᾶται μὲ τὸν Ῥιχελιέα καὶ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ἐγχειρήματα. Διὰ τοῦτο ἀνεμίχθη εἰς τὸν τριακονταετῆ πόλεμον, καὶ ἤρχισε κατὰ τῆς Γαλλίας τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν πολεμικῶν πράξεων, τὰς ὁποίας ἐδιηγήθημεν συντόμως ἀνωτέρω, καὶ εἰς τὰς ὁποίας σχεδὸν πάντοτε ἡ Ἱσπανία ἐνικᾶτο, ἐπειδὴ αἱ πολιτικαὶ διατάξεις της ἦσαν τόσον ἄσκοποι, καὶ ἡ ἰδία τοῦ ἔθνους δραστηριότης τόσον μικρὰ, ὥστε τὰ ἀμέτρητα πλούτη, τὰ ὁποία εἶχεν ἡ Ἱσπανία εἰς τὰς πέραν τῆς θαλάσσης χώρας της, ὀλίγην ὠφέλειαν ἔφερναν εἰς τὸ βασίλειον. Διὰ νὰ βάλλουν εἰς πρᾶξιν τὸ ἐλάχιστον ἐγχείρημα, ἠναγκάζοντο πρῶτον νὰ κάμνουν νέον δάνειον ἢ νὰ πωλοῦν μεγάλα ὑποστατικὰ, καὶ μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἐσύναζαν ποτὲ τόσα, ὥστε νὰ κάμουν τέλειον ἔργον εἰς τὸν πόλεμον. Δοκίμιον τοῦ λειτουργοῦ νὰ κάμῃ κοινῶς ὑποχρέους τὰς ἐπαρχίας Ἀραγωνίαν, Καταλωνίαν καὶ Ναυάῤῥαν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἕως τώρα ὑποτελεῖς, ἔγεινε τόσον δυστυχὲς, ὥστε ἐκ τούτου ἐφέρθη ἡ Ἱσπανία εἰς τὸ χεῖλος τοῦ ὀλέθρου. Οὔτε τοὺς ζητηθέντας νεοσυλλέκτους στρατιώτας οὔτε τοὺς βαλθέντας εἰς αὐτὰς φόρους ἠθέλησαν νὰ δώσουν, καὶ ὅταν ἤκουσαν οἱ Καταλώνιοι, ὅτι ὁ Ὀλιβεντίας ἐφυλάκωσεν εἰς Μαδρίτιον τοὺς ἀντιπροσώπους των (1640), ἐκατήντησαν εἰς ἐπανάστασιν οἱ πολῖται τῆς Βαρκελόνας, καὶ παρευθὺς ὅλη ἡ ἐπαρχία· καὶ ἦτο φόβος μὴ μεταδοθῇ ὁ ἀναβρασμὸς εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν. Πρὸς τελείαν δυστυχίαν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, ὁπότε ἐνησχολοῦντο μεγάλως μὲ τὴν Καταλωνίαν καὶ Γαλλίαν, ἀπεσπάσθη καὶ ἡ Πορτογαλλία, καθὼς ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρω, καὶ 1647 οἱ ὑπερβολικοὶ φόροι βαλλόμενοι καὶ εἰς τὰ κοινότατα χρειώδη ἐπροξένησαν ἐπανάστασιν καὶ εἰς τὴν Νεάπολιν, ἡ ὁποία ἐκυριεύετο

τότε ἀκόμη ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Ἕνας κοινὸς ὀψαρᾶς, Θωμᾶς Ἀνιέλλος (καὶ Μασανιέλλος ὀνομαζόμενος), τοῦ ὁποίου ἡ γυνὴ ἐτιμωρήθη, ἐπειδὴ ἔφερεν ἀλεῦρι χωρὶς νὰ πληρώσῃ φόρον, ἔφερεν ἐναντίον τοῦ τελωνίου στῖφος ὄχλου, ἠνάγκασε τὸν ἀντιβασιλέα νὰ ἀκυρώσῃ ὅλους τοὺς ἀπὸ Καρόλου Ε' εἰσαχθέντας φόρους, καὶ μὲ σχεδὸν 100,000 ἀνθρώπων ἀποκατεστάθη ἀπεριόριστος κύριος τῆς πόλεως. Ἀλλ' εἰς τὴν ζάλην τοῦ νέου του μεγέθους ἐπείραξε τοὺς φίλους του, ἐτουφεκίσθη (16 Ἰουλ.), ἠτιμάσθη καὶ νεκρὸς, καὶ μετὰ τινας ἡμέρας ἐτιμήθη πάλιν ὡς ἅγιος. Μόλις εἶχε καταπαύσειν ὁπωσοῦν ἡ ταραχὴ, καὶ ὁ βασιλεὺς ἔκαμε τὸ σφάλμα νὰ ὑψώσῃ τὴν τιμὴν τοῦ ἄρτου, καὶ ἐκ τούτου ἀνεδόθη εἰς πολλὰς καὶ δυνατὰς φλόγας ἡ ἐπανάστασις ἀπὸ τὴν στάκτην Ταύτην τὴν φορὰν ἠνάγκασεν ὁ λαὸς εὐγενῆ τινὰ, Πρίγκιπα Μάσσης, νὰ ἐμβῇ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Οὗτος ἔκαμεν ὅλα τὰ δυνατά του νὰ ἀποκαταστήσῃ μὲ εἰρηνικὸν τρόπον τὴν ἡσυχίαν, ὅταν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐφάνη εἰς τὸν λιμένα στόλος Ἰσπανικὸς κυβερνώμενος ἀπὸ τὸν δεκαοκταετῆ ἸωάννηνΑὐστριακὸν, νόθον υἱὸν τοῦ βασιλέως. Ὅλα ἐγίνοντο μὲ εἰρηνικὸν τρόπον· ἡμερότης ἠδύνατο νὰ ἐξαλείψῃ τὰ τελευταῖα ἴχνη τῆς ταραχῆς, ἀλλὰ τώρα ἠθέλησεν ὁ ἀνόητος ἀντιβασιλεὺς νὰ κάμῃ αἰσθητὴν τὴν δύναμίν του εἰς τοὺς ἐπαναστάτας. Μὲ πρόφασιν συμβιβάσεων ἐγελάσθησαν καὶ ὑπῆγαν εἰς τὸν στόλον οἱ ἐπισημότεροι τῆς τοῦ λαοῦ φατρίας, μετὰ τοῦτο ὥρμησαν οἱ Ἰσπανικοὶ στρατιῶται κατὰ τῆς πόλεως μὲ ἀναμμένας δᾷδας, καὶ τὴν ἐπρόσταξαν νὰ παραδοθῇ χωρὶς συνθήκην (5 Ὀκτωβ.). Ἡ πανοῦργος αὕτη κακία ἔφερεν εἰς ἀπελπισίας μανίαν τοὺς πυρώδεις Ἰταλούς. Ἕνας θηκοποιὸς, Γεννάρος Ἀννέσιος, ἔγεινε κορυφαῖος τῶν ἐπαναστατῶν, ὁ Πρίγκιψ Μάσσης ἐθανατώθη ὡς μυστικὸς φίλος τῶν Ἰσπανῶν, καὶ οἱ Ἰσπανοὶ ἀπεκρούσθησαν εὐτυ-

χῶς. Ἤθελαν νὰ εἰσάξουν δημοκρατίαν. Καὶ οἱ εὐγενεῖς αὐτοὶ τὴν ἔστερξαν ὑπ' ἀνάγκης. Διὰ νὰ ἔχουν ἰσχυρὸν στήριγμα κατὰ τῆς Ἱσπανίας, ἐπρόσφεραν εἰς τὸν ἐν Ῥώμῃ τότε διατρίβοντα Ἐῤῥῖκον Δοῦκα Γυΐσιον τὴν ἀξίαν τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς νέας πολιτείας. Ὁ Γυΐσιος ὑπῆγε τωόντι εἰς τὴν Νεάπολιν (19 Νοεμβ.), καὶ εὐφημήθη μὲ κραυγὰς ἀπὸ τὸν ὄχλον· μετὰ τέσσαρας ἑβδομάδας ἐφάνη καὶ στόλος Γαλλικὸς πρὸς βοήθειάν του· ἐνομίζετο ὅμως, ὅτι ὁ Μαζαρῖνος δὲν ἠγάπα τὸν πρίγκιπα τοῦτον· ὅπως ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, ὁ στόλος ἔγεινε πάλιν ἄφαντος. ὁ Γυΐσιος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναπαύσῃ τὰς χρείας τοῦ πεινῶντος λαοῦ· οἱ ἀρχηγοὶ ἐδιχονόησαν, κατὰ τὴν συνήθειαν· ἔλλειψις καὶ δυστυχία ἀνέβησαν εἰς τὸν ὕψιστον βαθμόν. Ὁ Γυΐσιος ἐτόλμησεν εἰς μάτην νὰ ἐκδράμῃ κατὰ τῶν Ἱσπανῶν (Φεβρ. 1648). Τελευταῖον ἐφάνη νέος ἀντιβασιλεὺς, ὁ Κόμης Ὀγνατίας, μὲ τὸν ὁποῖον ἐσυμβιβάσθησαν μυστικῶς οἱ εὐγενεῖς, ἐδέχθησαν θεληματικοὶ τοὺς Ἱσπανοὺς εἰς τὴν πόλιν (5 Ἀπριλ.), ἐνῷ ἔλειπεν ὁ Γυΐσιος, καὶ οὕτως ὑπετάχθη ἡ χώρα πάλιν εἰς τὸν Ἱσπανικὸν οἶκον χωρὶς χύσιν αἵματος. Ὁ Γυΐσιος ἐπιστρέφων ἐπιάσθη μὲ δολιότητα, καὶ πολυχρόνιος φυλακὴ ἠκολούθησεν εἰς τὴν ὀλιγοχρόνιον δόξαν του.

Ὅτι ἡ Ἱσπανία δὲν ὑπῆρξε τόσον εὐτυχὴς εἰς τοὺς ἄλλους πολέμους της, τὸ ἐξεύρομεν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν ἱστορίαν. Αἱ κραυγαὶ τῶν ὑπηκόων ἐναντίον τοῦ φιλοδόξου λειτουργοῦ ἐπερίσσευσαν τόσον, ὥστε τελευταῖον ἠναγκάσθη ὁ βασιλεὺς νὰ προσέξῃ εἰς τοῦτο. Ὁ Ὀλιβεντίας ἀπεβλήθη (1643), καὶ ἐπῆρε τὸν τόπον του ὁ ἀνεψιός του Λοδοβῖκος Ἄρων, ὅς τις ἦτο μὲν ἡμερώτερος, δὲν εἶχε δὲ τὴν σταθερότητα τοῦ θείου του. Ἐτελείωσεν οὗτος τὸν Βελγικὸν πόλεμον εἰς τὴν Βεστφαλικὴν εἰρήνην μὲ ζημίαν μεγίστην, ἐπειδὴ ἐγνώρισε τὴν αὐτονομίαν τῶν ἑπτὰ ἡνω-

μένων ἐπαρχιῶν, καὶ τὴν εἰς ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ κτήματά των ἐξουσίαν των. Μὲ τὴν Γαλλίαν ἐπολέμησαν ἀκόμη ἕνδεκα ἔτη, καὶ πάλιν ἡ Πυρηναϊκὴ εἰρήνη (1659) τοὺς ἔγεινεν ἀνωφελεστάτη. Τὴν ἐπανάστασιν τῆς Καταλωνίας κατέπαυσαν μὲ πολλὴν παράβλεψιν κατὰ τὸ 1652 ἔτος. Ἀκόμη ἐκτυποῦντο μὲ τὸν Γαλλικὸν στρατηγὸν Σομβέργιον εἰς τὴν Πορτογαλλίαν, ὅταν ἀπέθανε Φίλιππος ὁ Δ' (17 Σεπτεμ. 1665).

Τώρα ἀρχίζει, μία τῶν ἐλεεινοτάτων περιόδων τῆς Ἱσπανικῆς ἱστορίας, Τίποτ' ἄλλο δὲν βλέπομεν, εἰμὴ εἰκόνας ἀθλιότητος· πανταχοῦ βαθυτάτη καὶ τρομερωτάτη πτῶσις. Κάρολος ὁ Β', ὁ νέος βασιλεὺς, ἦτο τετραετὲς παιδίον, καὶ τόσον ἀσθενὲς, ὥστε ὁ γειτονεύων Γαλλικὸς βασιλεὺς ἐπρόσμενε τὸν θάνατόν του. Ἡ μήτηρ του ἦτο ἐπίτροπος, ἐδιχονόησεν ὅμως ἀνοήτως μὲ τοὺς εὐγενεστάτους τῆς χώρας, καὶ ἔκαμε Γερμανὸν τινὰ Ἰησουΐτην, Νεϊδάρτιον, μέγαν ἱεροκριτὴν, σύμβουλον καὶ ἐξαγορευτήν της. Ἕως τῆς μετὰ τῆς Πορτογαλλίας εἰρήνης (ὄχι μικρὰ ζημία καὶ αὕτη!) ἔτρεχαν τὰ πάντα καλῶς, ἀλλὰ τώρα ἐξεῤῥάγη δημοσίως ἡ δυσαρέσκεια τῶν μεγιστάνων. Ἰωάννης ὁ Αὐστριακὸς ἐπροχώρησε μὲ τὰ στρατεύματά του ἔμπροσθεν τοῦ Μαδριτίου, καὶ ἠνάγκασε τὴν βασίλισσαν νὰ ἀποδιώξῃ τὸν παμμίσητον πνευματικόν της. Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος; Τὸν Νεϊδάρτιον διεδέχθη ἄλλος χειρότερος σύμβουλος, καὶ ὅταν ἔφθασεν εἰς νόμιμον ἡλικίαν ὁ μέχρι τέλους ἀστόχαστος Κάρολος καὶ ἀνέλαβεν αὐτὸς τοὺς οἴακας τῆς κυβερνήσεως, δὲν ὑπήγαιναν καλήτερα τὰ πράγματα Ἡ δυστυχία τῆς χώρας ἦτο τόσον μεγάλη τότε, ὥστε εἰς πολλὰ μέρη δὲν ὑπῆρχε νόμισμα χρυσοῦ ἢ ἀργύρου. Ἱκανὸν καιρὸν ἐμεταχειρίζοντο χάλκινον νόμισμα, καὶ ὅταν ἔλειψε καὶ τοῦτο, ἤλλαζαν πρᾶγμα μὲ πρᾶγμα, Οἱ αὐλικοὶ ὑπηρέται πολλὰ ἔτη δὲν ἐλάμβαναν μισθὸν, ἀλλὰ τοὺς ἔλειπε καὶ ψωμίον πολλάκις εἰς τὴν τρά-

πεζάντων. Ἐπώλουν τὰς ὑπηρετικὰς στολάς των διὰ νὰ μὴ ἀποθάνουν τῆς πείνας. Ἀφοῦ ὁ βασιλεὺς ἐπώλησεν ὅλα τὰ κτήματα τοῦ στέμματος, εἶχε πάλιν τόσον ὀλίγην πίστιν, ὥστε μόλις ἠδύνατο νὰ δανείζεται πρὸς 15 τὰ ἑκατόν. Τῳόντι εἰς τοιαύτας περιστάσεις ἠδυνήθη εὐκόλως Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' νὰ κτυπήσῃ τρὶς τὸ ἄθλιον τοῦτο βασίλειον, καὶ γίνεται καταληπτὸν διά τί ἡ Ἱσπανία ἐσυμβιβάσθη τόσον δυστυχῶς εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ Νεομάγου (1679). Καὶ μ' ὅλον τοῦτο ἐβάσταξε καὶ ὀκταετῆ πόλεμον (1689 — 1697)! Μόνον ἡ θρησκεία, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις θαυματουργεῖ εἰς τοιαύτας περιστάσεις, ἠδυνήθη νὰ βαστάξῃ τὸν κατατεθλιμμένον λαόν.

3. Ὁλλανδοί.

Ἐγνωρίσαμεν ἤδη ἐκ τῆς προεκτεθείσης τῶν Γάλλων ἱστορίας τὸν λαὸν τοῦτον ὡς τὸν φιλοπονώτατον καὶ ἐπισημότατον τῶν λαῶν τῆς δεκάτης ἑβδόμης ἑκατονταετηρίδος. Δὲν εἶναι ἱκανὸν, ὅτι μετὰ ὀγδοηκονταετῆ ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἱσπανίαν ἀπελύθη εὐτυχῶς ἀπὸ τὴν κυριαρχίαν της: Ὁ Ἀραυσικὸς οἶκος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔκλεγε τοὺς στρατηγοὺς καὶ ἀρχηγούς του, ἐγέννησεν εἰς τέσσαρας συνεχεῖς γενεὰς ὅλον ἐκλεκτοὺς τόσους στρατηγοὺς, ὥστε αὐτοὶ μόνον ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἀναδείξωσι τὴν ἑκατονταετηρίδα ταύτην λαμπροτάτην διὰ τὴν Ὁλλανδικὴν ἱστορίαν. Βιλέλμος ὁ Ἀραυσικὸς (ἀποθ. 1584), Μαυρίκιος (ἀποθ. 1625)· ὁ τούτου ἀδελφὸς Φρειδερῖκος Ἐρρῖκος (ἀποθ. 1647), Βιλέλμος Β', υἱὸς τοῦ προτέρου (ἀποθ. 1650), καὶ Βιλέλμος Γ', (ἀποθ. 1702), συνιστῶσιν ἀκολουθίαν ἀνδρῶν μὲ ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως.

Ἀφήκαμεν τοὺς Ἀραυσικοὺς εἰς τὴν προτέραν περίοδον ἀγωνιζομένους μὲ δημοκρατικήν τινα φατρίαν, ἥτις ἐγίνετο κάποτε πολὺ φοβερὰ διά τινος

Συνδίκου τῆς Ὀλλανδίας. Τοιοῦτος ἦτο ὁ Ὀλδεμβαρνεφέλδιος, ὅς τις ἀντιφερόμενος μὲ τὴν τῶν Ἀραυσικῶν φατρίαν ἔχασε τὴν ζωήν του (Τόμ. Ζ' σελ. 253). Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ μέγας πολιτικὸς Βίττιος (ἀνωτ. σελ. 277), ὅς τις εἶχε τὴν αὐτὴν τύχην. Ἡ προσπάθησις τοιούτων ἀνδρῶν ἐγεννᾶτο ἀπὸ τὸν φόβον μήπως ἡ τοῦ πολιτεύματος ἐλευθερία ἐναφανισθῇ εἰς ἐκείνους, οἵτινες διὰ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ βραχίονός των ἐπροστάτευαν τὴν πατρίδα ἐναντίον τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, καὶ μὲ τοῦτο ἀπέκτησαν τὴν οἰκειότητα τοῦ λαοῦ εἰς βαθμὸν, ὅς τις ἠδύνατο νὰ τοὺς χρησιμεύσῃ ὡς βάσις ὑψηλοτέρας δυνάμεως. Διὰ τοῦτο εἰς τὸ ἡνωμένον Βέλγιον ἐφαίνετο παντοτεινὴ ἀντίθεσις δύω πρὸς ἀλλήλας ἀντιστρατευομένων δυνάμεων, ἥτις μέχρις ἐκείνου δὲν ἔβλαπτε τὴν πολιτείαν, ἕως οὗ μέγα κοινὸν συμφέρον — ἡ ἐξωτερικὴ πραγματεία, οἱ πόλεμοι καὶ αἱ ἀποικίαι — ἦτο παρὸν, τὸ ὁποῖον εἰς καιρὸν ἀνάγκης ἥνονεν ἐσωτερικῶς τὰς δύω φατρίας. Κατὰ τὸ 1621 ἔτος, ὁπότε ἐλάμβανε τέλος ἡ δωδεκαετὴς ἀνακωχὴ τῶν ὅπλων (Τόμ. Ζ', σελ. 250), ἤρχισεν ἐκ νέου ὁ κατὰ τῆς Ἱσπανίας Ὀλλανδικὸς πόλεμος. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκατέστησαν ἑταιρείαν εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἥτις ὅμως διήρκεσε μόνον δεκατρία ἔτη· 1628 ἐκυρίευσεν ὁ Πέτρος Ἕϊνος τὸν μέγαν ἀργυροφόρον τῶν Ἱσπανῶν στόλον· 1636 ἀπεδίωξε τοὺς Πορτογάλλους ἀπὸ τὴν Βρασιλίαν ὁ ἀνδρεῖος Ἰωάννης Μαυρίκιος Κόμης τῆς ἐν Νασοβίᾳ Σίγης· 1641 ἐπῆρεν ἀπ' αὐτοὺς τὴν Ὀλλανδικὴν τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἑταιρείαν (ἥτις πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐνδυναμωθῆν ἐπαισθητῶς διὰ τῆς κτίσεως τῆς Βαταυΐας) τὴν Μάλακαν, καὶ 1644 καὶ τὴν Ταπροβάνην. Ἀπὸ 1630 ἐπλήρονεν ἡ Γαλλία διὰ τὸν πόλεμον χρήματα εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, καὶ 1635 ἔκλεισε μετ' αὐτῆς συμμαχίαν καὶ ἐπιμαχίαν· 1648 ἔλαβαν τελευταῖον οἱ Ὀλλανδοὶ εἰς τὴν Βεστφαλικὴν

εἰρήνην ὄχι μόνον τὸν ἔντιμον γνωρισμὸν τῆς αὐτονομίας των ἀπὸ μέρους τῆς Ἰσπανίας, ἀλλὰ καὶ ἀξιόλογα μέρη τῶν δοριχτημάτων των εἰς Βραβαντίαν, Φλανδρίαν καὶ εἰς Λιμβοῦργον, τὰ ὁποῖα μὲ ὄνομα Στρατηγικὰ χωρία ἔγειναν ἀληθινὰ κτήματα τοῦ ἡνωμένου Βελγίου. Τοὺς ἔδωκαν δὲ καὶ τὸ δίκαιον νὰ κλείσουν ὡς τοὺς ἀρέσκει τὸν Σκάλδιν. Μόνον εἰς τὸν κατὰ τοῦ Κρομβελλίου πόλεμον ἦσαν δυστυχεῖς οἱ Ὀλλανδοί. Πόσον ὅμως ἐνδόξως ὑπέφεραν τοὺς βαρεῖς ἀγῶνας κατὰ Λοδοβίκου τοῦ ΙΔʹ, καὶ ποίας λαμπρὰς νίκας ἐνίκησαν οἱ θαλάσσιοι ἥρωές των Τρόμπιος καὶ Ῥυΐτερος καὶ ὁ ἐμβριθὴς Βιλέλμος Γʹ, καὶ προσέτι πῶς οὗτος τελευταῖον — ἐὰν καὶ ὄχι πρὸς ὄφελος τῆς Ὀλλανδίας — ἐφόρεσε τὸ στέμμα τῆς Ἀγγλίας, τὰ ἐδιηγήθημεν ἀρχήτερα.

Μὲ τὴν αὔξουσαν δύναμιν καὶ εὐτυχίαν τῶν Ὀλλανδῶν ἐμβῆκαν εἰς αὐτοὺς καὶ ὅλαι αἱ τέχναι τῆς πολυτελείας, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι αὐταὶ δὲν ἐτιμῶντο τόσον ποῦποτε, οὐδ' ἀνταμείβοντο οἱ γραμματισμένοι, ὅσον εἰς τὴν Ὀλλανδίαν. Οἱ Ὀλλανδικοὶ φιλολόγοι εἶναι ἱκανῶς περίφημοι· οἱ περισσότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν προφέσσορες εἰς τὸ Βαταυϊκὸν Λουγδοῦνον. Ἡ σχεδὸν ἀπεριόριστος ἐλευθερία τῶν φρονημάτων καὶ τῆς τυπογραφίας, τὴν ὁποίαν ἐσυγχώρει ἡ πολιτεία κατ' ἐξοχὴν ὑπὲρ πάσας τὰς πολιτείας τότε, εἵλκυεν ἐκεῖ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. Ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Βάϊλος εὕρηκαν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν τὴν προστασίαν, τὴν ὁποίαν ἀπηρνήθη εἰς αὐτοὺς ἡ δεισιδαιμονικὴ Γαλλία, καὶ ἕνας ἀπὸ τοὺς ἥρωας τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, ὁ περίφημος Βαροὺχ Σπινόσας, ἐγεννήθη 1632 εἰς τὸ Ἀμστελόδαμον. Περὶ τοῦ συστήματος τοῦ μεγάλου τούτου ἀνδρὸς δὲν εἶναι τόπος ἐδῶ νὰ ὁμιλήσωμεν· περὶ τῆς ζωῆς του λέγομεν μόνον τὰ ἑξῆς: Ἦτο υἱὸς Πορτογαλλικοῦ τινὸς Ἰουδαίου, ἐδιδάχθη τὰ Λατινικὰ ἀπὸ ἰατρόν τινα, καὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν

θεολογίαν ἀπὸ ἕνα Ῥαββῖνον. Εἰς τὸν δεύτερον ἐπρόβαλε πάραυτα περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ ἰουδαϊσμοῦ πολλὰς ἀπορίας, τὰς ὁποίας δὲν ἠδυνήθη οὗτος νὰ λύσῃ. Ἡ φήμη τῆς αἱρέσεως τοῦ ἐπροξένησεν εὐθὺς μετὰ τοῦτο πολλὴν καταδρομήν· ἐκβαίνων μίαν φορὰν ἀπὸ τὴν συναγωγὴν ἐμαχαιρώθη ἐλαφρῶς ἀπὸ ἕνα Ἰουδαῖον. Ἔκτοτε ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τοὺς ὁμοθρήσκους του. Ὅταν δὲ τινὲς μετὰ τοῦτο ἐκαταμαρτύρησαν κατ' αὐτοῦ, ὅτι ὠνόμασε τὸν Ἰουδαϊκὸν λαὸν ἀφρονέστατον, ἐπειδὴ ὀνομάζεται λαὸς τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ ἔχῃ τὴν παραμικρὰν ἰδέαν περὶ τοῦ Θεοῦ τούτου, ἐκηρύχθη δημοσίᾳ ἀποσυνάγωγος. Μετέβαλε λοιπὸν τὸ ὄνομά του εἰς Βενέδικτον, ἐτρέφετο μὲ τὴν ἐργασίαν ὀπτικῶν ὑέλων, καὶ ἐβάσταζεν ἐξωτερικῶς τὴν πίστιν τῶν Ἀρμινιανῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ κοινοὶ Χριστιανοὶ δὲν τὸν ἐνεπιστεύοντο. ἐπειδὴ τὸν εἶχαν ἀρνητὴν τῆς θεότητος. Οἱ δὲ πεπαιδευμένοι ἄνδρες ἐζήτουν τὴν συναναστροφήν του διὰ τὴν μεγάλην προκοπήν του, διὰ τὴν μετριοφροσύνην καὶ τιμιότητά του. Ὅσον καὶ ἂν ἦτο ἀνώτερος τῆς παιδείας τῶν τότε ἐκκλησιαστικῶν, ἐπαρακίνει ὅμως καθένα ν' ἀκούῃ τὰς διδαχάς των. Καὶ αὐτὸς δὲ παρευρίσκετο εἰς αὐτάς. Ἡ ὁμιλία του ἦτο ἱλαρὰ, ἀγαπητὴ καὶ πάντοτε κοσμία, τὸ σῶμα του μικρὸν, καὶ τὸ πρόσωπόν του μελαγχρινόν. Ἀπέθανεν ὅμως πρώϊμα κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν πέμπτον ἔτος τῆς ἡλικίας του 1677.

Ἀφοῦ ἡ μεγαλουργὸς σχολὴ τῆς ζωγραφίας, ἥτις ἐθεμελιώθη εἰς τὸ Βέλγιον διὰ τῶν ἀδελφῶν Βανεϊκίων (Τόμ. Ε', σελ. 553), κατ' ὀλίγον ἀπενοθεύθη ὁλοτελῶς ἐπὶ τῆς ιϛ' ἑκατονταετηρίδος, ἤρχισεν ἐκεῖ πάλιν ἀπὸ τὴν ιζ' δευτέρα ἐποχὴ τοῦ ἄνθους ταύτης τῆς τέχνης. Οἱ κυβερνήτορες τοῦ Ἱσπανικοῦ Βελγίου, καὶ οἱ Ἀραυσικοὶ Πρίγκιπες εἰς τὰς ἡνωμένας ἐπαρχίας ἐσυνερίζοντο νὰ ἐνασχολοῦν παντοδαπῶς καὶ νὰ τιμῶσι τοὺς

τεχνίτας. Ἐνταυτῷ δὲ δυσκόλως εὑρέθησαν ἄλλοτε ἐκ τῶν πλουσίων χώρας τινὸς τόσοι φιλότεχνοι, ὅσοι ἦσαν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον εἰς τὸ Βέλγιον. Ἐκ τούτου καὶ μόνου ἐξηγεῖται πῶς εἰς ἐπικράτειαν ἀναλόγως ὄχι μεγάλην ἠδύναντο νὰ γίνωνται καὶ νὰ τρέφωνται τόσοι μεγάλοι τεχνῖται, καὶ πῶς τὰ διάφορα εἴδη τῆς ζωγραφικῆς ἠδυνήθησαν ἐκεῖ νὰ φθάσουν εἰς τοιοῦτον ὑψηλὸν βαθμὸν τελειότητος.

Εἰς τὴν ἱστορικὴν ζωγραφίαν Πέτρος Παῦλος Ῥουβένιος, ἀνὴρ περίνους, ἐπραγματεύθη ἀγχινούστατα, ἐὰν καὶ κατὰ σύγκρισιν τοῦ εὐγενοῦς καὶ ἰδανικοῦ τρόπου τῶν μεγίστων Ἰταλῶν ἁδρότερον καὶ πυκνότερον, τὴν ἱερὰν ἱστορίαν, μυθολογίαν καὶ ἀλληγορίαν· ἀλλὰ παρεκτὸς τούτου ἐζωγράφει καὶ εἰκόνας ἀνθρώπων, ἀγροὺς καὶ ἄγρια ζῶα. Ὁ ἀνεξάντλητος πλοῦτος τῆς φαντασίας του, τὸ πῦρ, μὲ τὸ ὁποῖον εἶναι ἐμβαμμένα τὰ χρώματά του, τοῦ δίδουν ἔνδοξον τόπον μεταξὺ τῶν μεγίστων ζωγράφων παντὸς αἰῶνος.

Ὁ εὐφυὴς οὗτος ζωγράφος ἐγεννήθη 1577 εἰς Κολωνίαν, ὅπου εἶχαν καταφύγειν οἱ γονεῖς του ἐξ Ἀντουερπίας διὰ τὰς ἐκραγείσας ἐμφυλίους ταραχάς. Ὁ πατὴρ, ἐπίσημον πρόσωπον τοῦ κριτηρίου τῆς Ἀντουερπίας, τὸν ἐπαίδευσε πρωΐμα εἰς τὰς ἐπιστήμας. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἠκολούθησεν ὁ Ῥουβένιος τὴν εἰς τὴν ζωγραφίαν κλίσιν του, καὶ ἐσύχνασεν εἰς σχολὰς πολλῶν τεχνιτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἔγεινε κυρίως διδάσκαλός του ὁ Ὄθων Βένιος. Ὕπηγε μετὰ τοῦτο εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐμβῆκεν εἰς ὑπουργίαν τοῦ Δουκὸς Μαντούας, Βικεντίου Γονσάγα, καὶ ἐστάλθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς Μαδρίτιον καὶ Ῥώμην διὰ νὰ τοῦ ἀντιγράψῃ τὰ ἐκεῖ περιφημότατα ζωγραφήματα. Ἀπεκεῖ ὑπῆγεν εἰς τὴν Γένουαν, ὅπου ἐζωγράφησε πολλὰς εἰκόνας. Ἀῤῥωστία τῆς μητρός του τὸν ἀνεκάλεσε μετὰ δεκαεπταετῆ ἀπουσίαν εἰς τὴν Φλανδρίαν. Τώρα ἐσύναψε μὲ τὴν τέχνην του καὶ τὰς σπουδαιοτάτας μελέτας τῆς

ἱστορίας, ποιήσεως καὶ μυθολογίας. Εἰς τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν ὡμίλει καὶ ἔγραφεν εὐκολώτατα. Τὰ ζωγραφήματά του ἐζητοῦντο πάντοτε περισσότερον. Ὁ Ἀρχιδοὺξ Ἀλβρέχτος τὸν ἐπλήρονεν ἡγεμονικῶς. 1620 τὸν ἐπροσκάλεσεν ἡ ἐκ Μεδίκων Μαρία εἰς τοὺς Παρισίους διὰ νὰ τῆς ζωγραφήσῃ τὴν Γαλερίαν τοῦ παλατίου τοῦ Λουξεμβούργου. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἐπίσης πολιτικὸς, καθὼς καὶ ζωγράφος, τοῦ ἐπρόσφεραν καὶ δύσκολα πολιτικὰ ἀξιώματα, καὶ προσέτι κατὰ πρότασιν τοῦ Δουκὸς Ὀλιβεντίας, λειτουργοῦ Φιλίππου τοῦ Δ', ὑπῆγε 1630 ὡς Ἱσπανικὸς πρέσβυς εἰς τὴν Ἀγγλίαν διὰ νὰ μεσιτεύσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὰς δύω δυνάμεις, τὸ ὁποῖον καὶ ἐκατώρθωσεν εὐτυχῶς. Ἔλαβεν ἐκεῖ ἀπὸ Κάρολον τὸν Α' λαμπρὰ δῶρα, ἐχειροτονήθη ἱππότης, ὑπῆγε μετὰ τοῦτο εἰς τὴν Ἱσπανίαν διὰ νὰ δώσῃ λογαριασμὸν τῶν πράξεών του, καὶ ἔλαβεν ἀπὸ Φίλιππον τὸν Δ' τὸ χρυσοῦν κλειδίον, καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ γραμματέως τοῦ Βελγικοῦ βουλευτηρίου. Ἀλλ' αἱ μὲ τὴν ἀξίαν ταύτην ἡνωμέναι ἀσχολίαι δὲν τὸν ἐμπόδιζαν ἀπὸ τοῦ νὰ μένῃ πιστὸς εἰς τὴν τέχνην του, ἐπέρνα πάλιν ὥρας τινὰς καθ' ἑκάστην εἰς τὴν γραφίδα, ἐκτὸς ὅτι τώρα εἰργάζετο μὲ ἄνεσιν, ἐπειδὴ εἰς πολλάς του εἰκόνας ἐδιώριζε τοὺς μαθητάς του νὰ ἐργάζωνται τὸ πλεῖστον μέρος κατὰ τὴν σύνθεσίν του, καὶ αὐτὸς ἐπέβαλλε τὴν τελευταίαν χεῖρα. Καθὼς αἱ γνώσεις καὶ ὁ κομψὸς τρόπος τούτου τοῦ παντοδαπῶς ἐπισήμου ἀνδρὸς ἐπροξένησαν εἰς αὐτὸν τὴν φιλίαν τῶν εὐγενεστάτων ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του, οὕτως ὕψωσαν τὰ εἰσοδήματά του εἰς βίου δίαιταν ἴσην μὲ τοὺς λαμπροτάτους. Ἐκατοίκει ἓν ἀπὸ τὰ ὡραιότατα παλάτια τῆς Ἀντουερπίας, εἶχε μίαν ἀπὸ τὰς σπανίας συλλογὰς τῶν τεχνουργημάτων, καὶ ἔτρεφεν ἐξαιρέτους ἵππους. Ἀπέθανε δὲ τὸ 1640 ἔτος. Σώζονται ἀπ' αὐτὸν πολλαὶ ἑκατοντάδες ζωγραφημάτων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἐσκορπισμένα

εἰς διαφόρους χώρας. Εἰς τὴν πάλαι ποτὲ εἰκονοθήκην τοῦ Δυσελδορπίου ἦσαν ἐξ αὐτῶν τεσσαράκοντα πέντε, εἰς Παρισίους ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα, καὶ εἰς τὸ Βέλγιον δὲν εἶναι σχεδὸν ἐκκλησία, ἥτις δὲν εἶναι στολισμένη μὲ εἰκόνα τοῦ Ῥουβενίου.

Ἐκ τῶν πολλῶν καὶ εὐφυῶν μαθητῶν του περιφημότατος εἶναι Ἀντώνιος Βανδύκιος. Ἐγεννήθη εἰς Αὐτουερπίαν (1599), ὅπου ὁ πατήρ του ἦτο ὑελοποιός. Κατ' ἀρχὰς τὸν ἔβαλαν νὰ διδαχθῇ εἰς Ἐῤῥῖκον Βάληνον, ἐπιτήδειον ζωγράφον· ἀλλ' ὁ φιλομαθὴς νεανίσκος, ἐκπλαγεὶς πάραυτα ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ῥουβενίου, δὲν ἐπεθύμει ἄλλο εἰμὴ νὰ ἐμβῇ εἰς τὸν τούτου οἶκον. Ἕνας φίλος τὸν ἐσύστησεν εἰς αὐτὸν, καὶ τώρα ὁ μαθητὴς εἰργάζετο μὲ πῦρ, τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ κάμῃ ζηλότυπον τὸν διδάσκαλον. Εἰς τὸ εἰκοστὸν ἔτος του ὑπῆγεν εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ συμβουλὴν τοῦ διδασκάλου του. Ἀρχήτερα ἀκόμη ἔδειχνε χωρεστὸν προτέρημα εἰς τὸ νὰ ζωγραφῇ εἰκόνας ζώντων ἀνθρώπων· τώρα δὲ, ἀφοῦ ἐγνώρισε τὰς ὁμιλούσας εἰκόνας τοῦ Τιτιανοῦ καὶ τοῦ Παύλου Βερωνησίου, ἀπεφασίσθη ἐντελῶς ἡ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο κλίσις του. Ἐζωγράφει μὲν καὶ ἱστορικὰ, καὶ μάλιστα ἐκ τῆς ἁγίας γραφῆς, ἀλλ' ἡ εἰκονογραφία τὸν ἐφήμισεν ἐξαιρέτως. Ἤξευρε νὰ ἐπιτυγχάνῃ θέσεις, ἱματισμοὺς, σημεῖα, βλέμματα τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα ἐζωγράφει, καὶ παρεκτὸς τῆς ὁμιλούσης ὁμοιότητος τὰ ἔδιδε πάντη ἰδιόν τι κέρδος, καὶ πρὸς τοῦτο ἐχρειάζετο τόσον ὀλίγον καιρὸν, ὥστε ἐφαίνετο ὅτι ἔπαιζεν εἰς τὰ ἔργα του. Ἐζωγράφησεν ὅλους σχεδὸν τοὺς ἡγεμόνας καὶ πολλὰ περίφημα πρόσωπα τοῦ καιροῦ του· καὶ ὁ Τίλλιος καὶ ὁ Βαλλεστεΐνιος ἐζωγραφήθησαν ἀπ' αὐτόν. Ἀφοῦ περιῆλθεν ὅλην τὴν Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, ὑπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του, ὅπου καθεὶς ἤθελε νὰ ζωγραφηθῇ ἀπ' αὐτόν. Εἰς τὸ Ἄρλεμον ἐπεσκέφθη τὸν Φραγκῖσκον Ἄλσιον, ἐξαίρετον

εἰκονογράφον, χωρὶς νὰ γνωρίζεται ἀπ' αὐτὸν, καὶ τὸν ἐπαράλεσε νὰ τοῦ ζωγραφήσῃ τὴν εἰκόνα του. Ὁ Ἄλσιος ἐπεχείρησεν εὐθὺς τὸ ἔργον. Ὁ Βανδύκιος ἐπῄνεσε τὴν εἰκόνα, καὶ τὸν ἐζήτησε τὴν ἄδειαν νὰ ζωγραφήσῃ καὶ αὐτὸς ἐκεῖνον. Ὁ Ἄλσιος ἐκάθησε, καὶ ὁ Βανδύκιος μετά τινα ὥραν τὸν ἐπαρακάλεσε νὰ ἴδῃ τὴν εἰκόνα του. Ἐκπλαγεὶς ὁ ζωγράφος ἀπὸ τὴν εὐστοχίαν τῆς ἐργασίας ἐφώναξεν: „Αὐθέντα μου, ἢ ὁ διάβολος εἶσαι ἢ ὁ Βανδύκιος!"

Μετὰ ταῦτα διέτριβεν ἀμοιβαίως εἰς Ὁλλανδίαν καὶ εἰς Ἀγγλίαν. Εἰς τὸ Λονδίνιον ἔδειχνε ζῆλον ἡ αὐλὴ νὰ τὸν τιμᾷ καὶ νὰ τὸν φιλοδωρῇ. Κάρολος ὁ Α' τὸν ἐπεσκέπτετο συχνάκις, καὶ τὸν ἔβλεπεν ἀσμένως, τοῦ ἔδωκε δὲ καὶ ὡραίαν κατοικίαν, καὶ διωρισμένην τιμὴν διὰ καθὲν ἀπὸ τὰ ζωγραφήματά του Ὁ Βανδύκιος περικυκλωθεὶς ἀπὸ δαψίλειαν ἐνυμφεύθη τὴν ὡραίαν θυγατέρα ἑνὸς Κόμητος τῆς Σκωτίας, ἐσύναξε μικρὰν αὐλὴν ὁλόγυρά του, ἔζη φιλικῶς μὲ τοὺς ἐπισημοτέρους Λόρδους, εἶχεν ὀχήματα καὶ ὡραίους ἵππους, ἀλλὰ καὶ οἰκιακὸν παρεκκλήσιον, καὶ μὲ ὅλα ταῦτα διὰ τὴν μεγάλην του προκοπὴν καὶ διὰ τὸν γλυκὺν καὶ κόσμιον τρόπον του διήγειρε μᾶλλον θαυμασμὸν παρὰ φθόνον. Ἀπέθανε τὸ 1641 εἰς Λονδίνιον, καὶ ἐτιμήθη μὲ μνημεῖον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Παύλου.

Ὅ,τι ὑπῆρξεν ὁ Ῥουβένιος διὰ τὸ μεσημβρινὸν Βέλγιον, τοῦτο ἔγεινεν ὁ Παῦλος Ῥεμβράνδετος Ῥύνιος (γενν. 1606 εἰς ἕνα μῦλον, ἀποθ. 1674) κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον διὰ τὴν Ὁλλανδίαν, ἐνῷ διὰ πολλῶν καὶ εὐφυῶν μαθητῶν του ἔκαμε πολὺν καιρὸν τὴν μέθοδόν του γενικῶς κυρίαν. Μὲ ὅλον ὅτι ποτὲ σχεδὸν δὲν ἐξυψώθη ἀπὸ τὴν πιστὴν μίμησιν τῆς κοινῆς φύσεως, αἱ συνθέσεις του ὅμως δείχνουσι μεγάλην αἰσθητικὴν κρίσιν, καὶ εἰς τὴν πυρώδη ἁρμονίαν τῶν χρωμάτων του, εἰς τὴν μαγευτικὴν δύναμιν καὶ

διαφάνειαν τοῦ λαμπροσκοτεινοῦ, δὲν εὑρέθη ἀκόμη ὅμοιός του. Ὄχι μικροτέραν φήμην ἀπέκτησε διὰ τῶν χαλκογλυφιῶν του, αἱ ὁποῖαι ἀκόμη καὶ τώρα ζητοῦνται μὲ ζῆλον ἀπὸ τοὺς εἰδήμονας. — Ἐκ τῶν μαθητῶν του ἄξιοι εἶναι νὰ ὀνομασθῶσιν ἐξαιρέτως ὁ Φερδινάνδος Βόλτιος καὶ Γοβαίρτιος Φλίγκιος.

Ἐκ τοῦ πολλοῦ πλήθους τῶν ἐπισήμων ἀνδρῶν, οἵτινες διέπρεψαν εἰς ἄλλα ζωγραφικῆς εἴδη, ἀρκούμεθα νὰ ἀναφέρωμεν μόνον τοὺς ἐξαιρέτους. Διὰ τὴν εἰκονοποιΐαν ἦτο ὁ Βαρθολομαῖος Ἕστιος (γενν. 1601 εἰς Ἄρλεμον) διὰ τὴν Ὀλλανδίαν, ὅ,τι ὑπῆρξεν ὁ Βανδύκιος διὰ τὸ μεσημβρινὸν Βέλγιον. Τὸ προτέρημα τῶν εἰκόνων του ὑφίσταται ἐξαιρέτως εἰς τὴν ἀφέλειαν, φυσικὴν ἀλήθειαν, καὶ μεγάλην τρυφερότητα τοῦ σαρκώματος. — Εἰς τὴν παράστασιν πραγμάτων τῆς καθημερινῆς ζωῆς διέπρεψεν ὁ Γεράρτος Δοῦ (γένν. εἰς τὸ Βαταυϊκὸν Λουγδοῦνον 1613), καὶ Δαυΐδ Τενίερος ὁ υἱὸς (γενν. εἰς Ἀμστελόδαμον 1619, ἀποθ. 1690) κατὰ τὸ κωμικὸν καὶ ἀγχίνουν. Ἡ ἀγρογραφία ἐτελειοποιήθη θαυμασίως ἀπὸ τὸν Ἰάκωβον Ῥυϊσδαῖλον (γενν. εἰς Ἄρλεμον 1635, ἀποθ. 1681). Κτήνη παντοδαπὰ ἐζωγράφησε Παῦλος Πόττερος (γενν. εἰς Ἐγκυήσαν 1625, ἀποθ. 1654), ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐκ τῶν νεωτέρων. Εἰς ζωγραφήματα πολέμων καὶ μαχῶν ὁ Ἰωάννης Οὐχτεμβούρχιος (γενν. εἰς Ἄρλεμον 1646, ἀποθ. 1733), καθὼς εἰς παράστασιν ἵππων καὶ ἱππηλασιῶν ὁ Φίλιππος Βουρβερμάννος (γενν. εἰς Ἄρλεμ. 1620, ἀποθ. 1668), εἶναι δικαίως θαυμαστοὶ τεχνῖται. Διὰ τὰ κυνήγια καὶ διὰ τὰ θηρία ἐπέχει τὸν πρῶτον βαθμὸν ὁ Φραγκῖσκος Σνίδερος (γενν. εἰς Ἀντουερπ. 1579, ἀποθ. 1657), καθὼς καὶ εἰς τὴν παράστασιν κλυδώνων καὶ τρικυμιῶν καὶ καραβίων ναυαγούντων ὁ Λοδόλφος Βακχύσιος (γενν. εἰς Ἔμβδαν 1631, ἀποθ. 1709). Τελευταῖον ἄνθη καὶ καρποὺς κανεὶς δὲν ἐζωγράφησε μὲ περισσοτέραν

ἐντέλειαν παρὰ τὸν Ἰωάννην Οὐϊσύμιον (γενν. εἰς Ἀμστελόδ. 1682, ἀποθ. 1749).

4. Δάνοι.

Κατὰ τὴν ιζ' ἑκατονταετηρίδα βασιλεῖς τῆς Δανίας εἶναι Χριστιανὸς ὁ Δ' (ἀποθ. 1648), Φρειδερῖκος Γ' (ἀποθ. 1670), καὶ Χριστιανὸς Ε' (ἀποθ. 1699). Ἔκαμαν πρὸς τοὺς Σβέκους πολλοὺς πολέμους, τῶν ὁποίων ἔδωκε τὴν ἀφορμὴν ἡ γειτονικὴ ζηλοτυπία, καὶ οὕτως αἱ πτωχαὶ χῶραι των ἔξέπεσαν περισσότερον, κατεφορτώθησαν μὲ χρέη, καὶ σχεδὸν ποτὲ δὲν ἐκέρδησαν τίποτε. Βέβαια ἤθελε γείνειν ἡ Δανία Σβεκικὴ ἐπαρχία, ἐὰν αἱ γειτονεύουσαι θαλάσσιοι δυνάμεις διὰ τὸ συμφέρον τῆς ἐμπορίας των δὲν ἐμπόδιζαν μὲ ὅλα των τὰ δυνατὰ τὴν συγχώνευσιν τῶν τριῶν βορείων βασιλείων.

Ὅτι Χριστιανὸς ὁ Δ' ἀνεμίχθη εἰς τὸν τριακονταετῆ πόλεμον, καὶ ἀντὶ τούτου ἐτιμωρήθη ἀπὸ τὸν Τίλλιον καὶ Βαλλεστεΐνιον, καὶ προσέτι ὅτι εἰς τὰ ἰδιαίτερα βουλεύματα τοῦ δευτέρου ἐχρεώστει τὴν ἀνελπίστως πραεῖαν εἰρήνην, τὰ ἐδιηγήθημεν εἰς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν. Καὶ ὅτι δεκατέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν εἰρήνην τῆς Λυβέκης ἐξεῤῥάγη πόλεμος μὲ τοὺς Σβέκους (1643), τὸν ὁποῖον ἤρχισεν ὁ Τορστενσὼν μὲ ἔξαφνον εἰσδρομὴν εἰς Ὁλσατίαν καὶ Σλέσβικον, ἐνθυμεῖται βέβαια ὁ ἀναγνώστης. Ἡ Δανίαι δὲν εἶχε δύναμιν νὰ ἀντιπαραταχθῇ μὲ τοιούτους στρατηγοὺς καὶ τοιαῦτα στρατεύματα, εἰς τὰ ὁποῖα προσετίθετο καὶ μέγας στόλος*), μ' ὅλον ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐπρο-

*) Διὰ νὰ δώσωμεν εἰς τὸν ἀναγνώστην ἔννοιαν τινὰ τοῦ τότε ἐν Ὁλλανδίᾳ ἰδιωτικοῦ πλούτου, ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν. ὅτι εἰς τὸν παρόντα πόλεμον εἷς μόνος Ὁλλανδὸς πραγματευτὴς, Λοδοβῖκος Βαγγέερος, ἐφάνη ἐχθρὸς τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας. Ἐπραγματεύετο οὗτος μεγάλως μὲ τὴν Σβεκίαν, καὶ ἐπειδὴ οἱ Δάνοι τοῦ ἐπῆραν εἰς

σπάθησε νὰ ἐνθουσιάσῃ τοὺς πολεμιστὰς διὰ τῆς ἐπαινετωτάτης ἀνδρίας του *). Διὰ τοῦτο ἡ εἰρήνη ἔγεινε πολλὰ ἐπιζήμιος διὰ τοὺς Δάνους (1645, 13 Αὐγ. ἐν Βροιμεσέβρῳ). Αἱ Νορβηγικαὶ ἐπαρχίαι Ἱεμτία καὶ Ἑρδαλία καὶ αἱ νῆσοι Γοθλανδία καὶ Ὀσελία παρεχωρήθησαν εἰς τοὺς Σβέκους αἰωνίως, ἡ δὲ ἐπαρχία Ἀλλανδία διὰ τριάκοντα ἔτη,

Καὶ τὴν κυριαρχίαν δὲ τοῦ Ἀμβούργου ἔχασεν αἰωνίως Χριστιανὸς ὁ Δ'. Ἀπὸ πολλῆς ἐθεωρεῖτο αὕτη ἡ πόλις ὡς δημοκρατία. 1618 ἐκηρύχθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ κριτηρίου ἐλευθέρα καὶ αὐτόνομος, καὶ ἀπελύθη πάσης ὑποχρεώσεως πρὸς τοὺς Ὁλσατιακοὺς Δοῦκας. Διὰ νὰ ἐκδικηθῇ ὁ Χριστιανὸς, ἔβαλεν εἰς Γλυκεστάδιον (ὅθεν διαβαίνουσιν ἀναγκαίως ὅλα τὰ καράβια τοῦ Ἀμβούργου) βαρὺ τελώνιον (1630). Οἱ Ἀμβούργιοι ἐπολέμησαν τὸ Γλυκεστάδιον, καὶ ἐκ τούτου ἐφάνη εἰς τὸν Ἄλβιν Δανικὸς στόλος, καὶ περιεπλέχθη σκληρῶς μὲ τὸν τῶν Ἀμβουργίων. 1643 ὥρμησεν οὗτος εἰς τὴν πόλιν μὲ τόσην δύναμιν, ὥστε ἠναγκάσθη νὰ συμβιβασθῇ. Ὑπεσχέθη νὰ μὴ λαμβάνῃ τελώνιον ἀπὸ τοὺς Δανικοὺς ὑπηκόους, καὶ νὰ πληρόνῃ εἰς τὸν βασιλέα 280,000 θάληρα, ἐὰν ἐκεῖνος καταργήσῃ τὸ τελώνιον τοῦ Γλυκεσταδίου. Ἔγεινε τοῦτο, καὶ οἱ Ἀμβούργιοι ἀπήλαυσαν πάλιν τεσσαρακονταετῆ ἡσυχίαν.

Φρειδερίκου τοῦ Γ' ἡ βασιλεία εἶναι ἐπίσημος διὰ τὴν ταραχὴν τοῦ Οὐλφέλδου, διὰ τὴν ἀπὸ τοὺς Σβέκους πολιορκίαν τῆς Κοδανίας, καὶ διὰ τὴν εἰσα-

---

τὸν Δανικὸν πορθμὸν καράβια τινά, ὥπλισε μὲ δαπάνην του εἰκοσι καράβια διὰ νὰ ἐνδυναμώσῃ τὸν Σβεκικὸν στόλον· καὶ τὸ ἐφεξῆς ἔτος μὲ ἄλλον στόλον ἔστειλε πλῆθος στρατιωτῶν εἰς τὸν κόλπον τῆς Κιλίας, καὶ ἀπέβησαν εἰς τὴν ξηράν.

*) Εἰς σφοδράν τινα ναυμαχίαν πλησίον τῆς νήσου Φιμβρίας (τὴν 1 Ἰουλίου 1644) ἐπρόσταζεν αὐτὸς ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος. Σανὶς συντριφθεῖσα πλησίον του τὸν ἐτύφλωσε τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν, καὶ τοῦ ἐσύντριψεν ὀδόντας τινάς. Μ' ὅλον τοῦτο ἐστάθη ἕως οὗ ἔδωκε τὰς ἀναγκαίας προσταγάς.

γωγὴν τῆς κληρονομικῆς μοναρχίας. Κορφίσιος Οὔλφελδος (γενν. 1604), υἱὸς τοῦ τῆς βασιλείας Καγκελλαρίου Ἰακώβου Οὐλφέλδου, παῖς ὢν ἀκόμη ἔδειξε τόσον διαβατικὸν καὶ ὑψηλὸν πνεῦμα, ὥστε ὁ πατήρ του ἐτόλμησε νὰ τὸν στείλῃ δεκατριῶν ἐτῶν ὄντα εἰς Παρισίους. Ἐκεῖ ἐπροξένει τόσας ταραχὰς εἰς τὸν παιδαγωγόν του, ὥστε οὗτος μετὰ πέντε ἔτη τὸν ἐπαραίτησεν ὁλοτελῶς εἰς τὴν τύχην του. Ὕπῆγε μετὰ τοῦτο ἐξ ἰδίας του θελήσεως εἰς τὴν μικρὰν αὐλὴν τοῦ Κόμητος Ἀντωνίου Γυνθέρου εἰς Ὀλδεμβοῦργον. Ἐκεῖ μὴ ὑποφέρων τὴν ἄκραν ἡσυχίαν, ἐσηκώθη 1625, καὶ ἔλαβε πολεμικὴν ὑπουργίαν εἰς τὸν Δανικὸν στρατόν. Μετὰ τὴν ἐν Λυβέκῃ εἰρήνην (1629) ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Κοδανίαν, ἐφιλιώθη μὲ τὸν πατέρα του καὶ ἐσυστήθη τόσον εἰς Χριστιανὸν τὸν Δ' διὰ τῆς φρονήσεως καὶ τοῦ τρόπου του, ὥστε οὗτος τὸν ἐπροβίβαζεν ἀπὸ τιμῆς εἰς τιμὴν, τοῦ ἔδωκε γυναῖκα 1636 μίαν νόθον θυγατέρα του, καὶ 1641 τοῦ ἔφερεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Φερδινάνδον τὸν Γ' τὸ δίπλωμα Κόμητος τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. 1643 ἔλαβε τελευταῖον τὴν μεγίστην ἀρχὴν τοῦ βασιλείου χειροτονηθεὶς Δομέστικος τῆς βασιλείας. Ἡ ταχεῖα αὕτη καὶ παράδοξος αὔξησις τῆς τύχης του τὸν ὑπερηφάνευσε τόσον, ὥστε μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Χριστιανοῦ ἐξήπλωσε τὴν χεῖρα καὶ εἰς τὸ στέμμα, καὶ ἐπειδὴ ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις τῶν εὐγενῶν ἔβαλε τελευταῖον ὅρια εἰς τὴν αὐθάδειάν του, τοῦ ἐκακοφάνη τόσον, ὥστε ὁ νέος βασιλεὺς μόλις ἠδύνατο νὰ εἶναι ἀπὸ αὐτὸν ἀσφαλής. Διὰ νὰ τὸν ἀπομακρύνῃ, τὸν ἀπέστειλεν εἰς Ἄγαν (1649) διὰ νὰ κλείσῃ συνθήκην τινὰ μὲ τοὺς Ὀλλανδοὺς περὶ τοῦ τελωνίου τοῦ Δανικοῦ πορθμοῦ. Ἀπὸ κακίαν του ἔκαμε συνθήκην πρὸς βλάβην τοῦ βασιλέως. Τὸν ἐζήτησαν εὐθύνας, οἱ προσωπικοὶ ἐχθροί του τὸν ἐπεβούλευαν, καὶ καθεὶς αὐλικὸς ἐπροσφέρετο εἰς αὐτὸν τόσον ψυχρὰ, ὥστε ἐφο-

βήθη νὰ μένῃ εἰς Δανίαν, καὶ ἔφυγε τὴν νύκτα (14 Ἰουλ. 1651) μὲ Ὀλλανδικὸν καράβιον, καὶ ὑπῆγε μετὰ τῆς γυναικός του εἰς τὴν αὐλὴν τῆς τῶν Σβέκων βασιλίσσης Χριστίνης, ὅπου εὕρηκε πανταχοῦ εἴσοδον διὰ τὰ λαμπρά του προτερήματα. Φρειδερῖκος ὁ Γ', διὰ νὰ κάμῃ ἀδύνατον τὴν ἐπιστροφήν του, τὸν κατήργησεν ἀπὸ τὴν ἀξίαν του, καὶ ἐδήμευσε τὰ κτήματά του.

Ὅταν 1654 ἀνέβη τὸν Σβεκικὸν θρόνον Κάρολος ὁ Ι', τότε ὡρίμασε τοῦ Οὐλφέλδου τὸ ἐκδικητικὸν βούλευμα. Ὁ πολεμικὸς οὗτος μονάρχης δὲν ἤθελε νὰ εἶναι ματαίως διάδοχος τοῦ Γουστάβου Ἀδόλφου, καὶ ἦτο ἀβέβαιος, ἂν ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ τοὺς πολέμους μὲ τὴν Ῥωσίαν, Πολονίαν, ἢ Δανίαν. Ταύτην τὴν φορὰν ἐνικήθη ἡ γνώμη τοῦ Οὐλφέλδου, ἐστράτευσε πρῶτον κατὰ τῆς Πολονίας. Ἀλλὰ, παράξενον πρᾶγμα! ἡ Δανία εἵλκυσε καθ' ἑαυτῆς θέλουσα τὴν ἀνεμοζάλην. Τοῦ Φρειδερίκου οἱ σύμβουλοι, οἵτινες δὲν ὑπέφερναν τὴν λύπην διὰ τὸν χαμὸν τῶν Νορβηγικῶν ἐπαρχιῶν, ἐστοχάσθησαν, ὅτι τώρα εἶναι καιρὸς νὰ τὰς ἐξανακυριεύσουν, ἐνῷ ὁ Κάρολος Ι' ἐνησχολεῖτο πολὺ μὲ τοὺς Πολονούς. Οἱ ἄφρονες! Δὲν ἐστοχάζοντο, ὅτι ἐχρεώστουν ἀκόμη ἓξ μιλιόνια ἀπὸ τὸν πρότερον πόλεμον, δὲν εἶχαν ἀργύριον εἰς τὴν χώραν, οὔτε ἐπιτηδείους στρατηγοὺς, οὔτε γυμνασμένα στρατεύματα, οὔτε ἀσφαλῆ φρούρια. Μὲ ὅλα ταῦτα ἔγεινεν ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου (1657). Κάρολος ὁ Ι' ἀπέλυσε πάραυτα τοὺς Πολονοὺς, ἄραξεν εἰς τὴν Ὀλσατίαν, καὶ ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν χερσόνησον. Ἡ φύσις αὐτὴ ἐφάνη ὅτι τὸν ἐπρόσταξε νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Δανίαν, ἐπειδὴ μὲ τὸν χειμῶνα ἐνέσκηψε τόσον ἀσυνείθιστον ψῦχος, ὥστε ἐπάγωσαν καὶ αἱ δύω Βαλτικαὶ θάλασσαι τόσον, ὥστε ἠδύνατο κανεὶς νὰ ὑπάγῃ πεζὸς ἐπὶ τοῦ πάγου ἀπὸ τὴν Ἰουτλανδίαν εἰς τὴν Φιονίαν, καὶ ἀπὸ τὴν Φιονίαν εἰς

29 *

τὴν Σεηλανδίαν. Τῳόντι δὲ ἀπεφάσισεν ὁ τολμηρὸς ἀνὴρ νὰ κάμῃ τὴν ἐπικινδυνοτάτην ὁδοιπορίαν μετὰ τοῦ στρατεύματός του. Οἱ τοῦ ἱππικοῦ ὡδήγουν τοὺς ἵππους των ἀπὸ τὸν χαλινὸν, κανόνια καὶ φορτηγὰ ἁμάξια ἐσύροντο ἐπάνω εἰς τὸν πάγον (Ἰαν. 1658). Δύω λόχοι μόνον ἐβυθίσθησαν εἰς τὸν θραυσθέντα πάγον καὶ ἐπνίγησαν. Τὰ ἄλλα ὅλα ἔφθασαν εὐτυχῶς, ἐκυρίευσαν τὰς νήσους Φιονίαν, Λαγκελανδίαν, Λαλανδίαν καὶ Φαλστρίαν, καὶ ἐκτύπησαν τοὺς Δάνους ἐπάνω εἰς τὸν πάγον. Μετά τινας ἡμέρας ἐφάνη ὅλος ὁ στρατὸς πλησίον Ὀρθύγγης εἰς εἰς τὸν μεσημβρινὸν αἰγιαλὸν τῆς Σεηλανδίας. Μόλις ἐπιστεύετο εἰς τὴν Κοδανίαν τὸ δυνατὸν τοῦ τεραστίου τούτου ἐγχειρήματος. Ποτὲ δὲν ἐκατήντησεν εἰς τοιαύτην ἀνάγκην τὸ Δανικὸν βασίλειον. Μόλις ἔφθασεν ὁ Κάρολος εἰς Ὄρθυγγαν, καὶ ἰδοὺ ἦλθαν εἰς αὐτὸν Δανικοὶ πληρεξούσιοι μὲ προβλήματα εἰρήνης. Ἐπιχαιρεκακῶν ὁ Οὔλφελδος ἐπαρακίνει τὸν βασιλέα νὰ μὴ τὰ ἀκούσῃ, ἀλλὰ Κάρολος ὁ Ι' δὲν ἦτο τόσον ὑπερόπτης. Ἐδοκίμαζαν ὅμως τώρα οἱ Δανικοὶ σύμβουλοι τὴν λύπην, ὅτι συνεβιβάζοντο μὲ τὸν θανάσιμον ἐχθρόν των Οὔλφελδον, καὶ προσέτι ἐχρεώστουν νὰ ἀκούωσι τὰς προσταγάς του. Αὗται δὲ ἦσαν τόσον ὑπερβολικαὶ, ὥστ' ἐκεῖνοι ὑπέστρεψαν εἰς Κοδανίαν διὰ 'νὰ λάβουν προσταγὴν βασιλικὴν τοῦ τί νὰ κάμωσιν. Ἀλλ' ὁ νικητὴς ἐζήτει ταχεῖαν ἀπόφασιν, καὶ ἐπροχώρει ἐναντίον τῆς μητροπόλεως. Δύω μίλια ἔμπροσθεν αὐτῆς ἐκβῆκαν οἱ πληρεξούσιοι εἰς συνάντησίν του, καὶ ἔστερξαν τὰ πάντα. Τὴν 18 Φεβρ. (1658) ἐκλείσθη ἡ εἰρήνη, καὶ ἐγράφη ἡ συνθήκη μετά τινας ἡμέρας εἰς Ῥοισκιλδίαν (26 Φεβρ.). Ἡ δυστυχὴς Δανία παρεχώρησεν εἰς τὴν Σβεκίαν τὰς ἐπαρχίας Σκανδίαν καὶ Βλεκιγγίαν μετὰ τῶν πέριξ νήσων, τὸν Νορβηγικὸν ἀγρὸν Βαχουσίαν, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν Νιδρασίαν καὶ τὴν νῆ-

σον Βορνολμίαν, τὴν Ἁλλανδίαν ἐπαραίτησε διὰ παντὸς, καὶ ἔδωκε καὶ διακοσίους ἐφίππους. Ὁ Κορφίσιος Οὔλφελδος ἐπανέλαβε τὰ ἐν Δανίᾳ κτήματά του, ἔμεινεν ὅμως εἰς τὴν Σβεκικὴν αὐλὴν, καὶ δὲν ἔγεινεν ὀλίγον συναίτιος τῆς ταχείας ἐπανελεύσεως τοῦ πολέμου.

Ἡ ἐν Ῥοισκιλδίᾳ εἰρήνη δὲν ἦτο βέβαια ἄλλο τι, εἰμὴ πεντάμηνος ἀνακωχὴ ὅπλων. Κάρολος ὁ Ι' ἐμετανόησε πικρότατα, διότι ἐβιάσθη τόσον, καὶ δὲν ὠφελήθη καλήτερα ἀπὸ τὴν τύχην του. Διὰ τοῦτο ἔβαλεν αὐτὸς ἀδικώτατα τὸ ζώπυρον τοῦ νέου πολέμου· δὲν ἐσήκονε τὰ στράτευματάτου ἀπὸ τὴν Φιονίαν καὶ Ἰουτλανδίαν, ἤρχισε νὰ διαφέρεται περὶ τῶν συνόρων, καὶ ἐμεταχειρίζετο καταφρονητικώτατα τοὺς Δανικοὺς πρέσβεις. Ἔξαφνα ἄραξε μὲ πολυάριθμον στόλον (8 Αὐγ. 1658) πλησίον Κορσόρας εἰς τὴν Σεηλανδίαν. Φρειδερῖκος ὁ Γ' ἐκπλαγεὶς διὰ τὴν παράβασιν ταύτην τῶν ἐθνικῶν δικαίων, ἔστειλε καὶ τὸν ἠρώτησε τί δίκαιον εἶχε πρὸς τοῦτο. Ἀλλ' ὁ ἄγριος πολεμιστὴς ἀπεκρίθη: „Πρῶτον θέλω νὰ κυριεύσω τὴν Δανίαν, καὶ ἔπειτα θέλω νὰ δείξω καὶ τὸ εἰς τοῦτο δίκαιόν μου." Καὶ δὲν ἐφαίνετο ἄλλο εὐκολώτερον παρὰ τὴν κυρίευσιν ταύτην, ἐπειδὴ ἡ Ἰουτλανδία, Φιονία, καὶ τὰ πριγκιπάτα ἦσαν ἀκόμη ἀπὸ τὸν πρότερον πόλεμον εἰς χεῖρας τῶν Σβέκων. Μόνον ἡ μητρόπολις ἦτο ἀκόμη ὑπόλοιπος, καὶ εἰς ταύτην μόλις εὑρίσκοντο χίλιοι στρατιῶται. Πολλοὶ ὡμίλουν περὶ παραδόσεως, ἀλλὰ Φρειδερῖκος ὁ Γ' ἐφώναξεν, ὅτι ἐπρόκρινε νὰ παραχωθῇ εἰς τὰ τρίμματα τοῦ βασιλείου του παρὰ νὰ ἴδῃ μὲ ἡσυχίαν τὸν ὄλεθρόν του. Καὶ ὅταν ὁ Κάρολος ἐζήτησε τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, τὸν ἐμήνυσεν, ὅτι θέλει ἀντιπαραταχθῆν κορυφαῖος τῶν ὑπηκόων του, καὶ θέλει πωλήσειν ἀκριβὰ τὴν ζωήν του.

Τώρα ἐθεωρεῖτο εἰς τὴν Κοδανίαν τὸ αὐτὸ

δρᾶμα, τὸ ὁποῖον παρέστησαν πάλαι ποτὲ ἡ Καρχηδὼν καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις! Μητρόπολις βασιλείου ἀπηλπισμένη καὶ ἡτοιμασμένη νὰ ἀγωνισθῇ τὸν περὶ ζωῆς ἢ θανάτου ἀγῶνα! Ὅλα τὰ ἐμεταχειρίσθη ὁ βασιλεὺς νὰ παρακινήσῃ τοὺς ὑπηκόους του νὰ θυσιασθοῦν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ὕψωσε τὰ προνόμια τῆς πόλεως, ἐχάρισεν εἰς τοὺς ἀγροὺς τῶν πολιτῶν δικαιώματα εὐγενείας, ὑπεσχέθη εἰς τοὺς ἀνδραγαθητὰς τὴν εὐγένειαν καὶ εἰς τοὺς δούλους τὴν ἐλευθερίαν. Καθεὶς Νορβῆγος, ὅς τις ἤθελε δράμειν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως, ἔμελλε νὰ λάβῃ ἐλευθέραν ἔπαυλιν εἰς τὴν πατρίδα του. Τώρα ἐπίασαν ὅλοι τὰ ὅπλα, τοὺς χάρακας, καὶ τὰ ὀχυρώματα. Βουλευταὶ, αὐλικοὶ, ἱερεῖς, χειροτέχναι καὶ ἔμποροι εἰργάζοντο εἰς τὰ χαρακώματα ὡς κοινοὶ μισθωτοὶ ἐργάται. Οἱ μαθηταὶ ἐγυμνάζοντο εἰς τὰ ὅπλα. Καὶ γυναῖκες δὲ καὶ παιδία δὲν ἔμειναν ἀργαί. Τελευταῖον ἐφάνησαν οἱ Σβέκοι (6 Σεπτεμβ.). Ὁ Κάρολος ἠθέλησε παραυτα νὰ κάμῃ ἔφοδον, ἀλλὰ βουλευταί τινες, μυστικῶς δανίζοντες, τοῦ μετέβαλαν τὴν γνώμην. Ἐνέκλεισε λοιπὸν μόνον τὴν πόλιν, καὶ τὴν ἐπολιόρκει. Δύω μῆνας ἐβάσταξαν οἱ πολῖται μὲ ἀδημονίαν καὶ καρδιόκτυπον· τότε περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρ. (1658) ἦλθεν Ὀλλανδικὸς στόλος, ὅς τις ὄχι μόνον ἔφερεν εἰς τοὺς πολιορκουμένους ζωοτροφίας καὶ πολεμικὰ ἐφόδια, ἀλλ' ἐκτύπησε καὶ ἐνίκησεν ἐντελῶς τοὺς Σκέκους εἰς τὸν Δανικὸν πορθμὸν (9 Νοεμβ.). Προσέτι ἔσπευσαν καὶ οἱ Νορβῆγοι νὰ καταπαλαίσουν τὸν κοινὸν πολέμιον. Οἱ κάτοικοι τῆς Νιδρωσίας καὶ τῆς νήσου Βορνολμίας, δυσαρεστημένοι μὲ τὴν νέαν τῶν Σβέκων ἐξουσίαν, ἀπέρριψαν μὲ ὁρμὴν τὸν ξένον ζυγὸν καὶ ἀπεδίωξαν ἀπὸ τὴν χώραν τοὺς Σβεκικοὺς ἄρχοντας καὶ στρατιώτας. Μὲ ὅλον τοῦτο ὁ κίνδυνος ἔμενε πάντοτε ὁ αὐτὸς, ἐπειδὴ οἱ Σβέκοι ἐπολιόρκουν δι' ὅλου τοῦ χειμῶνος, καὶ ἡτοιμάσθησαν νὰ βιά-

σουν τὴν πόλιν μὲ τὴν πεῖναν, ἀφοῦ ἀπέτυχαν διαφόρους αἱματώδεις ἐφόδους.

Φρειδερῖκος ὁ Γ′ εἰς ταύτην τὴν ἀνάγκην του εἶχε στραφῆν πρὸς τὴν Πολονίαν, τὸ Βρανδεμβοῦργον, καὶ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ ἔλαβε ταχέως βοήθειαν ἀπὸ ταύτας τὰς δυνάμεις. Ὁ Φρειδερῖκος Βιλέλμος ὡδήγησεν ἐκεῖ προσωπικῶς 10,000 Βρανδεμβουργίους, ὁ Κόμης Σπόρτιος 11,000 Αὐστριακοὺς καὶ ὁ πρίγκιψ Ζαρνέξιος 5000 ἐφίππους Πολονοὺς εἰς Ὁλσατίαν. Ἀπεδίωξαν εὐτυχῶς τοὺς Σβέκους ἀπ' ὅλην τὴν ἤπειρον, θέλοντες δὲ νὰ περάσωσι καὶ εἰς Φιονίαν δὲν ἐλάμβαναν καράβια ἀπὸ τοὺς Ὁλλανδούς. Ὁ Φρειδερῖκος Βιλέλμος, μὴ ἔχων τί πλέον νὰ κάμῃ εἰς Ἰουτλανδίαν, μετέβη εἰς τὴν Σβεκικὴν Πομμερανίαν, τὸ ὁποῖον ἐτάραξε πολὺ Κάρολον τὸν Ι′· Μετὰ πολλὰς λογομαχίας οἱ Ὁλλανδοὶ μετέφεραν μέρος τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Φιονίαν, ὅπου μὲ μίαν μάχην ἐφόνευσαν 2000 Σβέκους καὶ τοὺς λοιποὺς ἠχμαλώτευσαν. Μὲ ἐπιθυμίαν ἐζήτουν οἱ νικηταὶ νὰ μεταβοῦν καὶ εἰς τὴν Σεηλανδίαν διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὴν μητρόπολιν, ἀλλ' οἱ Ὁλλανδοὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ τοὺς μεταφέρωσιν ἐκεῖ, φθονοῦντες βέβαια τὴν πολεμικὴν εὐτυχίαν τῶν συμμάχων. Οὕτως ἔμεινεν ἡ Κοδανία πολιορκουμένη ἀκόμη ὅλον τὸν ἐφεξῆς ἐνιαυτὸν ἕως οὗ ἀπροσδόκητον σύμβαμα ἔφερε τὴν ἐλευθέρωσίν της. Ἀπέθανε δηλονότι ὁ πολεμικὸς βασιλεὺς τῆς Σβεκίας ἀπὸ κακοήθη πυρετὸν τὴν 23 Φεβρ. 1660 εἰς Γοτθοβοῦργον, καὶ ἀφῆκε παραγγελίαν εἰς τὴν γυναῖκα του νὰ κλείσῃ μετὰ τὸν θάνατόν του ταχέως τὴν εἰρήνην. Αἱ συνελεύσεις τῶν πρέσβεων τῶν δυνάμεων (μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία) ἐγίνοντο τόσον θορυβώδεις καὶ ὁρμητικαί, ὡς νὰ ἤθελαν νὰ σπαράξωσι τοὺς λαούς, τῶν ὁποίων ἐνήργουν τὴν εἰρήνην, καὶ ὄχι νὰ τοὺς προστατεύσωσι. Τότε ἐκβῆκεν εἰς τὸ μέσον φρό-

νιμός τις βουλευτὴς τῆς Δανίας, Ἀννίβας Σεηστέδιος, καὶ ἐπαράστησεν εἰς τοὺς Δάνους καὶ Σβέκους μὲ ἀγάπην καὶ τόνον πόσον ἄτιμον ἦτο νὰ δέχωνται προσταγὰς ἀπὸ Γάλλους, Ἄγγλους καὶ Ὀλλανδοὺς, καὶ νὰ ἐμποδίζωνται πολὺν καιρὸν ἀπὸ τὴν εἰς ἑκάτερα τὰ μέρη σωτηριώδη εἰρήνην. Ἡ παραίνεσις αὕτη ἐνήργησε νὰ κάμουν τὴν εἰρήνην τὰ δύω μέρη χωρὶς τὴν μεσιτείαν τῶν ξένων πρέσβεων. Ἐκλείσθη δὲ ἡ εἰρήνη αὕτη εἰς Κοδανίαν τὴν 27 Μαΐου, 1660, ἀπαράλλακτος ὡς ἡ ἐν Ῥοισκιλδίᾳ, παρεκτὸς ὅτι οἱ Σβέκοι παρητήθησαν τὴν Νιδρωσίαν καὶ Βορνολμίαν. Ὁ Παλατινοκόμης τοῦ Σολισβάκου ἐξέφερε τὰ Σβεκικὰ στρατεύματα ἀπὸ τὴν Σεηλανδίαν, ἀφοῦ εἶχαν σταθῆν ἔμπροσθεν τῆς Κοδανίας ὑπὲρ τὸν ἕνα καὶ ἥμισυν ἐνιαυτόν.

Ὁ σταθερὸς τρόπος Φρειδερίκου τοῦ Γ' εἰς τὸν νικηθέντα κίνδυνον τοῦ ἐπροξένησε μεγίστην ἐμπιστοσύνην καὶ ἀγάπην τῶν ὑπηκόων του. Οἱ πολῖται ἔδειξαν εἰς τοῦτον τὸν καιρὸν πόσον ἴσχυαν, καὶ πόσον ἦσαν ἄξιοι νὰ ἀπολαύουν ὅλα τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα ἐσφετερίζοντο μέχρι τοῦδε μόνον οἱ εὐγενεῖς. Οἱ εὐγενεῖς τοὺς ἐφθόνησαν, καὶ ἐκ τούτου ἐγεννήθη ζηλοτυπία, διὰ τῆς ὁποίας ἀνετράπη ἡ μέχρι τοῦδε ἀριστοκρατία τῶν προυχόντων, καὶ εἰσήχθη ἀπεριόριστός τις κληρονομικὴ μοναρχία εἰς τὴν Δανίαν.

Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἔγεινε πολλὰ ἀπροσδοκήτως. Οἱ Δανικοὶ εὐγενεῖς ἦσαν ἐλεύθεροι φόρου, καὶ διὰ τὰ πολλὰ ὑποστατικὰ τοῦ στέμματος, τὰ ὁποῖα ἐκαρποῦντο, ἐπλήροναν τόσον ὀλίγον μισθὸν, ὥστε αἱ πρόσοδοι τῆς πολιτείας ἔπασχαν ἐκ τούτου καθ' ὑπερβολήν. Ἡ αὐτὴ πλεονεξία τοὺς ἔκαμνε νὰ καταχρῶνται ὅλα τὰ κοινὰ, καὶ εἰς τὸν πόλεμον ἦσαν τόσον βραδεῖς καὶ ἀνάξιοι, ὥστε ἀπὸ πολλῆς ἔχασαν τὴν ὑπόληψίν των. Ἀναγκαῖαι χρεῖαι συνεκάλεσαν μετὰ τὴν εἰρήνην ὅλας τὰς κλάσεις τῶν προεστώτων εἰς

κοινὸν συμβούλιον τὴν 10 Σεπτεμβρίου. Μετὰ πολλὰς ἀντιλογίας τῶν εὐγενῶν, οἵτινες δὲν ἤθελαν νὰ συνεισφέρουν τι εἰς τὴν κοινὴν πατρίδα, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ καὶ οἱ πολῖται ἐπρόβαλαν νὰ δοθῇ εἰς τὸν βασιλέα ἡ ἀπόλυτος, ἐξουσία, νὰ καταργηθῇ τὸ δίκαιον τῆς ἐκλογῆς, τὸ ὁποῖον εἶχαν οἱ εὐγενεῖς, καὶ νὰ γνωρισθῇ ἡ κληρονομικὴ διαδοχὴ εἰς ἀρσενικὰν, ἢ καὶ θηλυκὸν γένος ὅταν ἐλλείπῃ τὸ πρῶτον. Ἡ σταθερότης τοῦ πολιτάρχου τῆς Κοδανίας Νανσήνου, καὶ τοῦ ἐπισκόπου Σεηλανδίας Ἰωάννου *) Σβανίου ὑπερίσχυσαν εἰς τῶν εὐγενῶν τὰς κραυγὰς, καὶ Φρειδερῖκος ὁ Γ΄ ἔλαβε τὴν 18 Ὀκτωβ. 1660 τὴν κληρονομικὴν προσκύνησιν ἀπὸ μέρους ὅλων τῶν τροεστώτων, καὶ τὴν 10 Ἰαν. 1661 τοῦ ἐπρόσφεραν ἐγγράφως τὴν ἀπόλυτον καὶ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν. Τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς ἐπισήμου ταύτης μεταβολῆς ἦτο κατάργησις τῆς βλαβερᾶς ὑπεροχῆς τῶν εὐγενῶν, καὶ ἐξαιρέτως ὡς πρὸς τὰ κτήματα τοῦ στέμματος. Μὲ ὅλον τοῦτο ἔγεινε κατ' ὀλίγον καὶ μὲ φειδὼ μεγάλην ἡ κατάργησις αὕτη.

Φρειδερίκου τοῦ Γ΄ ὁ διάδοχος, Χριστιανὸς ὁ Ε΄, ἦτο φίλος τῶν δορικτησιῶν, καὶ ἐπροσπάθει νὰ μεγαλύνῃ ἀδίκως τὴν ἐπικράτειάν του. Μὴ ἀρκούμενος νὰ βαστάζῃ τὸ Ὀλδεμβοῦργον καὶ Δελμενόστον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ τελευταίου κτήτορος (1667) ἐναντίον τῶν ἐπιλοίπων γενῶν τῆς Ὀλσατίας, ἤθελε νὰ ἀποσπάσῃ καὶ ἀπὸ τὸν Δοῦκα τῆς Ὀλσατικῆς Γοττορπίας Χριστιανὸν Ἀλβρέχτον τὴν κυριαρχίαν τοῦ εἰς αὐτὸν προσανήκοντος μέρους τοῦ Σλεσβίκου, ἥτις τὸν ἐβεβαιώθη ἀπὸ τὴν ἐν Ῥοισκιλδίᾳ εἰρήνην, καὶ τὸν ἀπεδίωξε χρόνον τινὰ ὁλοτελῶς ἀπὸ τὸ Δουκάτον του ἕως οὗ ἡ ἔνοπλος μεσιτεία τῆς Ἀγγλίας, Ὀλλανδίας, Σβεκίας καὶ τοῦ Βρανδεμβουργικοῦ ἐκλεκτοράτου καὶ τῶν

*) Σπιτλέρου Ἱστορία τῆς Δανικῆς ἐπαναστάσεως κατὰ τὸ 1660 ἔτος σελ. 83.

Δουκῶν τοῦ Βρουνσουΐκου (1689) τὸν ἠνάγκασε νὰ κάμη τὸν ἐν Ἀλτόνη συμβιβασμὸν, ὅπου ὑπέστρεψεν εἰς τὸν Δοῦκα τὸ τοῦ Σλεσβίκου μέρος του καὶ τὴν κυριαρχίαν. Ὡσαύτως ἐσώθη ἡ τοῦ Ἀμβούργου ἐλευθερία, τὴν ὁποίαν ἤθελε νὰ ἁρπάσῃ, διὰ τῆς ἀντιστάσεως ξένων δυνάμεων. Κατ' ἀρχὰς τῆς κυβερνήσεως τούτου τοῦ βασιλέως ἐδιοικοῦντο ὅλα τὰ πράγματα ἀπὸ λειτουργὸν τινὰ ἀξιόλογον, τὸν Κόμητα Γρυφιφέλδας, ὅς τις ἀπέκτησεν ἐξαιρέτως τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Χριστιανοῦ. Ἦτο οὗτος ἐξ εὐτελοῦς γένους, καὶ διὰ τῶν γνώσεων καὶ προτερημάτων του ἀνέβη εἰς τοὺς μεγίστους τῆς τιμῆς βαθμούς· ξέναι δυνάμεις ἐσυνερίζοντο νὰ τοῦ δείξουν τὴν εὔνοιάν των. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τούτου ἐκρημνίσθη ὁ Γρυφιφέλδιος (1676) διὰ τῶν ἐχθρῶν του, καὶ ἐκαταδικάσθη εἰς θάνατον. Ἡ σπάθη τοῦ δημίου ἐγυμνώθη, ὅταν ἔξαφνα ἠλεήθη, ἀλλ' ἐστέναξεν εἰς τὴν φυλακὴν εἴκοσι τρία ἔτη. Ὀλίγας ἑβδομάδας μετὰ τὴν ἐλευθέρωσίν του ἀπέθανε (1699), ὀλίγον τι πρὸ τοῦ βασιλέως, ὅς τις τὸν ὕψωσεν εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὸν ἐκρήμνισεν εἰς τὸν τάρταρον.

5. Σβέκοι.

Μὲ ὅλον ὅτι ἡ Σβεκία ἔχασεν ἐπὶ τῆς ἐνδόξου βασιλείας τοῦ μεγάλου Γουστάβου Ἀδόλφου (1611—1632) πολλοὺς τῶν ἐκλεκτῶν υἱῶν της, καὶ χρόνον τινὰ ἦτο ἐξηντλημένη ἀπὸ τὰς ἐσωτερικάς της δυνάμεις, ἔλαβεν ὅμως δι' αὐτοῦ τὸ ἔθνος πτέρωμα, τὸ ὁποῖον ἐξευγένισε τὸν λαὸν, καὶ ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἐξεφώνουν μὲ σέβας οἱ ὑπερηφανώτατοι λαοὶ τῆς ἄλλης Εὐρώπης. Αὐτὸς καὶ οἱ μαθηταί του (Ὀξενστίρνας, Ὥρνιος, Βάννερος, Βερνάρδος ὁ Βιναρικὸς, Τορστενσὼν, Βράγγελος) θέλουν εἶσθαι πάντοτε εἰς τὴν ἱστορίαν ἀξιομνημόνευτον καὶ τερπνὸν φαινόμενον.

Ἐπ' αὐτοῦ ἦλθαν εἰς τὴν Σβεκίαν αἱ ἄλλοτε Ῥωσικαὶ ἐπαρχίαι Καρελία καὶ Ἰγγερμανία διὰ τῆς ἐν Στολβόνῃ εἰρήνης (1617), καὶ ἡ ἄλλοτε Πολονικὴ Λιβονία καὶ μέρος τῆς Προυσίας καὶ Κουρλανδίας. Ἡ Ἐστονία ἦτο καὶ αὐτὴ τότε Σβεκικὴ ἐπαρχία.

Μετὰ τὸν θάνατόν του ἐστέφθη βασίλισσα ἡ μονογενὴς θυγάτηρ του Χριστίνα (γενν. 18 Δεκεμ. 1626), ὡς ἀνεφέραμεν εἰς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν, καὶ ἡ ἐπιτροπικὴ κυβέρνησις ἐξετελεῖτο δώδεκα ἔτη ἀπὸ πέντε μεγάλους βουλευτὰς τοῦ βασιλείου. Ἐξεύρομεν μὲ ποῖον κλέος ἐκυβέρνησε τὰ συμφέροντα τῆς Σβεκίας μέχρι τῆς Βεστφαλικῆς εἰρήνης τὸ βουλευτήριον τοῦτο, τοῦ ὁποίου κορυφαῖος ἦτο ὁ φρόνιμος καὶ ἀγαθὸς καγκελλάριος Ὀξενστίρνας. Ἡ νέα Πριγκιπέσσα ἀνετράφη εἰς τοῦτο τὸ μεταξὺ μὲ ἐπιμέλειαν, καὶ ἐδιδάχθη γλώσσας καὶ ἐπιστήμας ἀπὸ σοφοὺς ἄνδρας. Ἀπὸ τὰς ἀσυνηθίστους προόδους, τὰς ὁποίας παιδίον ὂν ἔκαμνεν, ἀπὸ τὴν ἀχαλίνωτον ἀγριότητα, καὶ τὴν μὴ ἀναπαυομένην περιέργειάν της ἐκατάλαβαν παρευθὺς, ὅτι καὶ αὐτὴ ἔμελλε νὰ γείνῃ τόσον παράδοξος γυνὴ, ὅσον ἀσυνήθιστος ἀνὴρ ὑπῆρξεν ὁ πατήρ της. Μὲ τὸν δεύτερον εἶχε κοινὸν τὴν τόλμην καὶ τὴν φλέγουσαν φιλοδοξίαν, καὶ ἔφερεν εἰς τὸ πρόσωπόν της κάποια ἐκ τῶν σημείων του, καὶ μὰ τὴν ἀλήθειαν ὅλη ἡ οὐσία της ὑπῆρχε πλέον ἀνδρικὴ παρὰ γυναικεία· ἐκαβαλίκευε καὶ ἐκυνήγει ὡς Ἀμαζὼν, ἐκαταφρόνει γυναικεῖα στολίδια, ἐφόρει ἀσμένως ἀνδρικὴν στολὴν, καὶ ἠγάπα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον νὰ συναναστρέφεται μὲ ἄνδρας. Τὸ ἀνάστημά της ἦτο μέτριον, εἶχεν ὑψηλοὺς ὤμους, καὶ προβαίνουσα εἰς τὴν ἡλικίαν ἐγίνετο παχυτέρα.

Πρὸς πολεμικὴν δόξαν ἐφαίνετο ὅτι δὲν ᾐσθάνετο κάμμίαν κλίσιν· περισσότερον ὅμως ἐπροσπάθει. εὐθὺς ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν, νὰ κάμῃ τὴν ἑαυ-

τήν της γνωστὴν εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις ἀπὸ μέρους τῶν πολιτικῶν θεωριῶν της. Ἤνοιξε πλατεῖαν ἐπιστολικὴν κοινωνίαν, ἐπρόσφερεν εἰς Γαλλίαν, Ἱσπανίαν κτλ. τὴν μεσιτείαν της, καὶ ἐπροσπάθει νὰ ὁμιλῇ πρὸς πάντα ἕνα φιλοφρονητικῶς. Κατ' ἐξοχὴν ὅμως ἤθελε νὰ λάμπῃ ὡς γινώσκουσα καὶ προστατεύουσα τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας, καὶ τῷόντι εἶχε πρὸς τοῦτο πολλὰ προτερήματα καὶ γνώσεις ἱκανάς. Ἤξευρεν ἕξ γλώσσας, ἐδιάβαζε τὸν Θουκυδίδην καὶ τὸν Πολύβιον εἰς τὸ πρωτότυπον, ἔγραφε καὶ ὡμίλει Γαλλιστὶ καὶ Ἰταλιστὶ, ὡς μητρικάς της γλώσσας, καὶ μὲ ἱκανὴν ὀρθότητα Γερμανιστὶ καὶ Λατινιστί. Ὁ Τάκιτος ἦτο ἀγαπητός της. Ὀλίγα ἔνδοξα συγγράμματα τῆς παλαιᾶς καὶ νέας φιλολογίας ἦσαν, τὰ ὁποῖα δὲν ἐγνώριζε· περὶ πάντων ἤξευρε νὰ ὁμιλῇ. Ἔγραφε πολλὰς ἐπιστολὰς ἰδιοχείρως πρὸς τοὺς προκρίτους σοφοὺς τῶν ἐξωτερικῶν χωρῶν, καὶ τοὺς ἐπροσκάλει νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Σβεκίαν, ἢ κἂν νὰ τῆς δίδωσιν ἀγγελίας περὶ τῶν πόνων των. Πολλοὶ φιλολόγοι (πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ὁ Σαλμάσιος) ὑπῆγαν, καὶ ἐγνώρισαν τὸ μέγεθος τῆς ἐλευθεριότητός της. Ὁ σεβάσμιος Καρτέσιος ἀπέθανεν εἰς Στοκολμίαν· ὁ Γασσένδιος τῆς ἔστειλε τὰ μαθηματικά του συγγράμματα. Καὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς Χημικοὺς καὶ Ἀστρονόμους ἤθελε νὰ μανθάνῃ. Βιβλία, εἰκόνες, ἀρχαιότητες, εὑρέσεις κτλ. τῆς ἐστέλλοντο πανταχόθεν. Ἀλλὰ πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ Χριστίνα μὲ τὰ προτερήματά της ἐλησμόνησε τὸ ἀληθινὸν καλὸν τοῦ βασιλείου της, ἐνῷ πρὸς ἐξόφλησιν τῶν χρεῶν της ὄχι μόνον ἐπώλησε χωρία, ἀλλὰ καὶ ἐχάριζεν εἰς τοὺς ἀγαπητούς της τὰ κάλλιστα ὑποστατικὰ τοῦ στέμματος. Μ' ὅλον ὅτι λοιπὸν ἐφρόντιζε νὰ κυβερνᾷ αὐτὴ μόνη, μ' ὅλον τοῦτο ἦτο πολλὰ ὀλέθριος ἡ ἀνοικονομία της εἰς τοιαύτην πτωχὴν πολιτείαν. Διὰ τοῦτο οἱ βουλευταὶ τοῦ βασιλείου τὴν

ἐπαρακίνουν ἐπιμόνως νὰ ὑπανδρευθῇ· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ τὴν καταπείσωσιν εἰς τοῦτο, ἐπειδὴ τὸ τῆς ἐλευθερίας αἴσθημα, καθὼς τῆς Ἀγγλικῆς Ἐλισάβετ, ὑπερέβαινεν ὅλα, μ' ὅλον ὅτι, ὁμοίως μὲ ἐκείνην, δὲν ἐμίσει τὸ τῶν ἀνδρῶν γένος. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἀδιάκοπος ἐπιμονὴ τῶν ἀρχόντων τῆς ἔγεινε πολλὰ φορτικὴ, οἱ δὲ ξένοι σοφοὶ μὲ τὸν καιρὸν τῆς ἐπροξένουν μᾶλλον ἀηδίαν παρὰ χαρὰν *), καὶ εἰς τὸν ἐρημικὸν θρόνον της δὲν εὕρισκε ἄλλο μέσον κλέους εἰμὴ τὸν πόλεμον, διὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἦτο ἱκανὴ, διὰ τοῦτο ἔκαμεν ἀπόφασιν, ἡ ὁποία ἔμελλε νὰ λαμπρύνῃ τὸ ὄνομά της διὰ τὴν σπανιότητα καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ψυχικὴν ἰσχὺν, μάλιστα εἰς πνεῦμα τόσον πλούσιον καὶ δραστήριον. Ἠθέλησεν εἰς τὸ ἄνθος τῆς νεότητός της νὰ παραιτήσῃ τὸν θρόνον, καὶ νὰ ἀφιερωθῇ ὅλη εἰς τὴν σοφίαν. Ἐπρόβαλε (1651) τὴν ἀπόφασιν ταύτην εἰς τὴν γερουσίαν, ἀφοῦ τὴν εἶχε καταπείσειν νὰ βάλῃ διάδοχόν της τὸν ἐξάδελφόν της Κάρολον Γουστάβον ἐκ τοῦ Παλατινικοῦ Βιποντίου, υἱὸν τῆς ἀδελφῆς Γουστάβου τοῦ Ἀδόλφου. Καθεὶς ἐπροσπάθησε νὰ τὴν ἀναχαιτίσῃ ἀπὸ τὴν τεράστιον ταύτην ἐπίνοιαν, καὶ ὅσα τῆς ἐλαλήθησαν εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον περὶ τῆς λαμπρότητος τῆς κυβερνήσεώς της ἦσαν τόσον κολακευτικὰ, ὥστ' ἀληθῶς ἐνέδωκε ταύτην τὴν φοράν. Ἤρχισε πάλιν νὰ διαβάζῃ, νὰ γράφῃ, νὰ διαλέγεται, νὰ φιλοδωρῇ γραμματισμένους, ἀλλ' ὅλα ταῦτα δὲν ἠδύναντο νὰ γεμίσουν τὸ ἀηδὲς κενὸν, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἡ ζωὴ γυναικὸς τόσον σφοδρᾶς μὲ περιστάσεις τοιαύτας. Πάλιν ἐπαρα-

*) Πολλὰ προσφυῶς ὠνόμασεν ὁ Σαλμάσιος τὴν ἀηδίαν ταύτην **omnium fatuorum doctisimum**, πάντων τῶν μωρῶν σοφωτάτην. Διὰ συμβουλῆς ἀγχινόου τινὸς Γάλλου ἰατροῦ, ἐπρόσταξε μίαν φορὰν δυω γέροντας φιλολόγους Μαιβόνιον καὶ Ναυδὲν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν εἶχε γράψειν περὶ μουσικῆς, ὁ δὲ περὶ ὀρχήσεως τῶν παλαιῶν νὰ παραστήσωσιν εἰς τὸ θέατρον Ἑλληνικὴν ὄρχησιν. Καμμία δέησις δὲν τοὺς ὠφέλησεν· ὁ Μαιβόνιος ἐτραούδησε καὶ ὁ Ναυδὲς ἐχόρευσε μὲ γέλωτα μέγαν ὅλης τῆς αὐλῆς.

στάθη εἰς τοὺς ὀφθαλμούς της ἡ ἡρωϊκὴ ἀπάρνησις ὡς ἡ μόνη μεγάλη πρᾶξις, ἥτις ἠδύνατο νὰ ὑψώσῃ τὸ ὄνομά της ὑπὲρ πάντα τὰ γυναικεῖα ὀνόματα τοῦ παλαιοῦ καὶ νέου κόσμου πρὸς αἰώνιον θαυμασμὸν τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς. Καὶ οὕτως ἔκαμε τώρα (1654) ἀμετάθετον ἀπόφασιν μὲ ὅλην τὴν ἀνανέωσιν τῶν δεήσεων τῆς γερουσίας· καὶ τοῦ ἐξαδέλφου της αὐτοῦ, ὅς τις ἤθελε δεχθῆν ἀσμενέστερα τὴν χεῖρα της, τὴν ὁποίαν εἶχε τοῦ ἀπαρνηθῆν συχνάκις. Τὴν 16 Ἰουνίου παρέδωκε τὴν κυβέρνησιν παῤῥησίᾳ ἔμπροσθεν τῶν μεγιστάνων εἰς τὸν Πρίγκιπα Κάρολον Αὔγουστον, καὶ δὲν ἐκράτησεν ἄλλο τίποτε εἰμὴ ἐτήσιον πρόσοδον 200,000 θαλήρων καὶ τὸ δικαστικὸν δίκαιον ἐπὶ τῶν οἰκιακῶν θεραπόντων της. Ὄχι χωρὶς δάκρυα ἤκουσαν ἐδῶ τὰ τελευταῖα της λόγια. Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐστέφθη ὁ νέος βασιλεὺς Κάρολος Ι', καὶ μετὰ ἕνδεκα ἡμέρας ἀνέβη αὐτὴ εἰς Σβεκικὸν καράβιον, τὸ ὁποῖον τὴν ἔφερεν ἀνδρικῶς ἐνδεδυμένην εἰς τὸ Ἀμβοῦργον. Ἡ μήτηρ αὐτῆς ἦτο ἀπαρηγόρητος. Αὐτὴ δὲ ἔχαιρεν ἐλπίζουσα βεβαίως, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἔμελλε νὰ γεμίσῃ ὅλον τὸν κόσμον ἀπὸ θαυμασμὸν καὶ ἔκπληξιν.

Ἔκλεξε πρὸς μέλλουσαν διατριβήν της τὴν πατρίδα τοῦ καλοῦ καὶ τὴν χώραν τῶν τεχνῶν, τὴν Ἰταλίαν. Διὰ νὰ προετοιμάσῃ εἰς τὸν ἑαυτόν της λαμπρὰν ὑποδοχὴν ἀπὸ μέρους τῶν κατοίκων ἠθέλησε νὰ τοὺς κολακεύσῃ ἀναλαμβάνουσα καὶ τὴν θρησκείαν των. Διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον εἰς Βρυξέλλας, ὅπου διέτριψεν ἕνα ἐνιαυτὸν, ἔδωκεν εἰς χεῖρας ἑνὸς Ἰησουΐτου τὴν ὁμολογίαν τῆς Καθολικῆς πίστεως ἐνώπιον τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀλβρέχτου καί τινων Ἱσπανῶν ἐνδόξων (1654, Δεκεμ. 24). Ἀπὸ Βρυξελλῶν μετέβη δι' Αὐγούστης μὲ πομπώδη ἀκολουθίαν εἰς Ἰνούτριον. Ἐκεῖ μὲ μεγίστην λαμπρότητα ἔκαμε δημοσίως τὴν εἰς τὸν καθολικισμὸν μετάβασίν της (1655,

Νοεμβ. 6) πρὸς ἐσωτερικὴν λύπην ὅλων τῶν γενναίων Σβέκων, καὶ μάλιστα τῶν ὅσοι ποτὲ εἶχαν ἐκστρατεύσειν μετὰ τοῦ ἥρωος πατρός της εἰς τὴν Γερμανίαν δι' ὑπεράσπισιν τῶν Προτεστάντων. Δυσκόλως δὲ ἀπελάμβανε μὲ τὸ ἀγυρτικὸν τοῦτο ἔργον, ὅ, τι ἤθελε νὰ ἀπολαύσῃ. Μάλιστα εἰς τὴν Ῥώμην, ὅπου ἡ θρησκεία εἶχεν ἐλαχίστην δύναμιν, ὀλίγον θαύμασμὸν διήγειρεν ἡ ἀλλαξοπιστία αὕτη.

Ἀλλὰ κατὰ τὰ ἐπίλοιπα ἠδύνατο νὰ εἶναι εὐχαριστημένη εἰς τὸν τρόπον τῶν Ἰταλῶν. Ὅλας τὰς πόλεις, διὰ τῶν ὁποίων διέβη, τὰς εὕρηκε πανηγυρικῶς στολισμένας· ὅλα τῶν πολιτῶν τὰ συστήματα τὴν ὑπεδέχοντο μὲ ἀγαλλίασιν· συμπόσια, θέατρα, φωτοχυσίαι, καὶ πύλαι τιμητικαὶ τὴν ἐπρόσμειναν πανταχοῦ· ὅλη ἡ ἀπὸ Ἰνσουτρίου ἕως Ῥώμης ὁδοιπορία της ἦτο θρίαμβος. Εἰς τὴν Ῥώμην αὐτὴν ἐμεταχειρίσθησαν τὴν μεγίστην πολυτέλειαν (21 Δεκεμβ. 1655). Ἐφίλησεν ἡ Χριστίνα τὴν ἐμβάδα τοῦ Πάπα Ἀλεξάνδρου Ζ', ἐδέχθη τὴν εὐλογίαν του, καὶ διὰ νὰ κολακεύσῃ ἱκανῶς τοὺς Καθολικοὺς, ὑπεγράφετο ἔκτοτε Χριστίνα Ἀλεξάνδρα. Μετὰ τοῦτο κατέλυσεν εἰς τὸ Φαρνεσιακὸν παλάτιον, καὶ πάραυτα ἐσυνάθροισεν ὁλόγυρά της αὐλὴν γραμματισμένων καὶ τεχνιτῶν, τῶν ὁποίων ἐπλήρονεν ἀσώτως καὶ ἐπῄνει τὰ φιλοπονήματα. Ἀλλὰ δὲν τὴν εὐχαρίστησε πολὺν καιρὸν οὐδὲ ἡ ὡραία Ῥώμη. Ἠθέλησε τώρα νὰ ἴδῃ τὴν Γαλλίαν, καὶ τὸ καλοκαίριον 1656 ἔκαμε τὴν εἰς τὰ ἐκεῖ ὁδοιπορίαν της, μ' ὅλον ὅτι αἱ χρηματικαὶ περιστάσεις της ἦσαν πολλὰ κακαὶ εἰς τρόπον, ὥστε ἠναγκάσθη εἰς Ῥώμην νὰ ἐνεχυριάσῃ πρῶτον τὰ ἀδαμαντικά της διὰ νὰ εὕρῃ τὸ ἀναγκαῖον ἀργύριον. Ὅλη ἡ πόλις τῶν Παρισίων ἐπρόσμενε μὲ ἀνυπομονησίαν νὰ ἴδῃ τοῦτο τὸ γυναικεῖον θαῦμα. Ὁ Μαζαρῖνος ἐφρόντισε διὰ τὴν λαμπρὰν εἴσοδον καὶ ἔντιμον ὑποδοχήν της. Ὁ τότε δεκαοκταετὴς Λοδοβῖκος ΙΔ' μὲ δειλίαν ἐτόλμη-

σε νὰ παρουσιασθῇ ἐνώπιόν της. Αἱ δέσποιναι τῆς αὐλῆς ἔλαβαν πάραυτα θάῤῥος, ὅταν ἴδαν τοὺς ὑψηλοὺς ὤμους, τὸ μικρὸν ἀνάστημα, τὸ ἀμελημένον ἔνδυμα, καὶ τὴν πτωχικὴν συνοδίαν τῆς βασιλίσσης. Εὕρηκαν, ὅτι εὐκόλως ἐξεπλήττετο, ἔκρινεν ἐλευθέρως περὶ πάντων, ἐγέλα τρανὰ εἰς τὸ θέατρον, καὶ εἰς τὴν συναναστροφὴν ἔβαλλε κάποτε τὸν ἕνα πόδα ἐπάνω τοῦ ἄλλου, καὶ ὅσα ἄλλα ἐφαίνοντο θανάσιμα ἁμαρτήματα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἐνεδρεύοντος φθόνου. Μὲ ὅλον τοῦτο ἔκαμεν ὅλα τὰ δυνατά της διὰ νὰ φιλιωθῇ μὲ τὰς δεσποίνας, ἐνῷ τὰς προϋπήντα μὲ μεγίστην φιλοφροσύνην, τὰς ἐκολάκευε (π. χ. τῆς βασιλίσσης μητρὸς τὰς ὡραίας χεῖρας), καὶ ἐκαταβίβαζε πάντοτε τὴν διατριβὴν πρὸς τὸν κύκλον τῶν ἰδεῶν των. Τοὺς ἄνδρας ἐμάγευε πάντοτε διὰ τῆς ἀξιοθαυμάστου ἐκτάσεως τῶν γνώσεών της, καὶ μὲ τὸν γλυκὺν καὶ ἀβίαστον τρόπον, μὲ τὸν ὁποῖον ἤξευρε νὰ ὁμιλῇ περὶ πάντων· ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξωτερικόν της τοὺς ἐφαίνετο πολλὰ τερπνὸν, μ' ὅλον ὅτι αἱ δέσποιναι δὲν ἠθέλησαν κατ' οὐδένα τρόπον νὰ τὸ ὁμολογήσωσι τοῦτο. Τὸ δὲ συμπέρασμα ὅλων τῶν κρίσεων, καὶ αὐτῶν τῶν διαφορωτάτων φατριῶν, ἦτο πάντοτε, ὅτι ἦτο πάντη παράδοξον πρόσωπον.

Μετά τινας μῆνας ἀνεχώρησε πάλιν ἀπὸ τοὺς Παρισίους. Ἐπιστρέφουσα εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐπεσκέφθη τὴν περίφημον Νινὼ εἰς τὸ ἀγροκήπιόν της, καὶ εὐχαριστήθη πολὺ δι' αὐτήν. Ἀφοῦ εἰσῆλθε λαμπρῶς εἰς τὸ Τουρῖνον (17 Δεκεμβ. 1656), περιῆλθε χρόνον τινὰ εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ θαυμασθῇ καὶ νὰ πανηγυρισθῇ. Ἀλλὰ ποῦ ποτε δὲν εὕρισκε πολυχρόνιον ἀνάπαυσιν. Τὸ ἐρχόμενον φθινόπωρον ἠθέλησε νὰ ὑπάγῃ δευτέραν φορὰν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Μαζαρῖνος ἐπρόσθεσε φιλοφρονητικὴν πρόσκλησιν εἰς τὴν ζητηθεῖσαν ἄδειαν, καὶ οὕτω τὸν Ὀκτώβ. 1657 ὑπῆγεν εἰς τὸ

Φονταινεβλώ. Ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν δὲν διήγειρε πλέον τὴν πρώτην περιέργειαν, καὶ ὅταν κατὰ τὴν δεκάτην τετάρτην ἡμέραν τῆς ἐλεύσεώς της, τὸν ἀρχιϊπποκόμον της Μαρκέσιον Μοναλδέσχιον, ὅςτις ἕως τώρα ὑπῆρχε πιστός της, ἀλλ' εἶχε προδώσειν τὰ μυστικά της, μὲ τὸν τίτλον τῆς εἰς αὐτὴν δεδομένης δικαιοδοσίας, ἐπρόσταξε καὶ τὸν ἐθανάτωσαν βαρβαρικῶς εἰς οἴκημα τοῦ βασιλικοῦ παλατίου, ὥστε δὲν ἠδυνήθησαν νὰ καθαρισθῶσι τὸ ἔδαφος καὶ οἱ τοῖχοι τοῦ οἰκήματος ἀπὸ τὸ ῥεῦσαν αἷμα· τῆς ἔδωκαν τότε νὰ καταλάβῃ πολλὰ εὐκρινῶς πόσον ἀσμένως ἤθελαν ἰδεῖν τὴν ἀναχώρησίν της. Μ' ὅλον τοῦτο ἔμεινεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἕως τὸ ἔαρ τοῦ 1658 ἔτους, καὶ ἔπειτα ὑπέστρεψε τρίτην φορὰν εἰς τὴν Ῥώμην.

Μεγάλη ἔλλειψις τοῦ Σβεκικοῦ θησαυροφυλακίου ἐπροξένησε τώρα ἀηδῆ τινὰ διακοπὴν εἰς τὴν δόσιν τῶν ἀργυρίων, τὰ ὁποῖα ἕως τώρα ἐλάμβανε μὲ ἱκανὴν τακτικότητα. Εἰς ταύτην τὴν ἀνάγκην ἐπρόστρεξεν εἰς τὸν Πάπαν, ὅς τις τῷόντι τῆς ἔδειξε τὴν χάριν νὰ τῆς δίδῃ ἐτησίως 12,000 σκοῦδα, καὶ νὰ τῆς διορίσῃ οἰκονόμον τὸν φρόνιμον Καρδινάλιον Ἀζωλίνιον. Ἔζησε λοιπὸν εἰς τὴν Ῥώμην δύω ἔτη ἀκόμη ὄχι μὲ πολλὴν εὐχαρίστησίν της. Ἐγενήθησαν ἤδη ἀηδεῖς λογομαχίαι μὲ τὰς ἐνδόξους Ῥωμαίας, καὶ αὗται τῆς ἔδωκαν αἰτίαν νὰ μετανοήσῃ διὰ τὴν ἀνόητον παραίτησίν της ἀπὸ τοῦ θρόνου. Τὸν Φεβρουάριον 1660 ἔλαβε τὴν ἀγγελίαν, ὅτι ἀπέθανεν ὁ ἐξάδελφός της Κάρολος Ι΄. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Σβεκίαν, μὲ πρόφασιν μὲν νὰ διατάξῃ τὴν σύγχυσιν τῶν πραγμάτων της, μὲ ἀλήθειαν δὲ νὰ δοκιμάσῃ, ἂν ἦτο δυνατὸν νὰ ἀναβῇ πάλιν εἰς τὸν παλαιὸν θρόνον της. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἤδη ἀδύνατον· διότι ἡ καθολικὴ θρησκεία της ἐπροξένει ταραχὴν εἰς τὴν Σβεκίαν, καὶ ἐπειδὴ αὐτὴ ἐξ ὑπεραφανείας δὲν ἤθελε νὰ καταπαύσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς λειτουργίας, οἱ Σβέκοι

ἐκρήμνισαν τὸ παρεκκλήσιόν της, καὶ ἀπεδίωξαν ὅλους τοὺς Ἰταλοὺς ἱερεῖς της πέραν τῆς θαλάσσης (23 Δεκεμβ. 1660). Αὐτὴ δὲ μετέπειτα τὸν Σεπτέμ. 1661 ὑπῆγεν εἰς Ἀμβοῦργον, ἔμεινεν ἐκεῖ περίπου ἓν ἔτος, καὶ ἔπειτα ὑπέστρεψε πάλιν εἰς τὴν Ῥώμην. Μὴ ἔχουσα τί νὰ πράξῃ, ἀνεμίγνυτο ἄλλοτε μὲν εἰς οἰκογενειῶν ὑποθέσεις, ἄλλοτε δὲ εἰς πολιτικὰ πράγματα, καὶ ἐπληροφορεῖτο μὲ λύπην της, ὅτι βασίλισσα χωρὶς δύναμιν δὲν εἶναι τι πλέον παρὰ γυνὴ συνειθισμένη. Ἐπειδὴ δὲ αἱ συναλλαγματικαί της δὲν ἔφθαναν κανονικῶς, ὑπῆγεν ἐκ δευτέρου προσωπικῶς εἰς Σβεκίαν, ὑπέφερεν ὅμως ἐκεῖ περισσοτέραν λύπην παρὰ τὴν πρώτην φοράν. Τὸ πολιτικὸν βουλευτήριον ἐφέρετο συνεσταλμένως πρὸς αὐτὴν, καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Βοῤῥᾶ τὴν ἔδωκε νὰ καταλάβῃ, ὅτι πρέπει ἢ νὰ ἀναχωρήσῃ ἢ νὰ ἀποστείλῃ ὀπίσω τοὺς ἱερεῖς της. Πεισματικῶς ἐδιάλεξε τὸ πρῶτον. Ἔπλευσεν εἰς Ἀμβοῦργον χωρὶς νὰ ἴδῃ τὴν Στοκολμίαν, καὶ ἀπὸ Ἀμβούργου, ὅπου ἔμεινεν ἕνα ἐνιαυτὸν, ἐτελείωσεν ἐγγράφως ὅλας τὰς χρηματικὰς ὑποθέσεις της. Τὸν Ὀκτ. 1668 ὑπέστρεψε τὴν τελευταίαν φορὰν εἰς τὴν Ῥώμην, ἔζησεν ἐκεῖ ἀκόμη εἴκοσιν ἓν ἔτη πρὸς βάρος καὶ ἑαυτῆς καὶ ἄλλων, καὶ τελευταῖον ἀπέθανε (1689, Ἀπριλ. 19) ἑξήκοντα τριῶν ἐτῶν ἡλικίας, λησμονηθεῖσα ἐκ πολλοῦ ἀπὸ τὸν κόσμον, τὸν ὁποῖον ἠδύνατο νὰ ὠφελήσῃ μεγάλως, ἐὰν ἤθελε νὰ μεταχειρισθῇ τὰ μεγάλα προτερήματά της ὄχι εἰς τὸ νὰ λάμπῃ, ἀλλὰ εἰς τὸ νὰ πράττῃ. Κεῖται ἐνταφιασμένη εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Πέτρου.

Ποίας ἔκαμεν ἐν τοσούτῳ πράξεις ὁ ὑπ' αὐτῆς ἐνθρονισθεὶς βασιλεὺς Κάρολος Ι', ἐδιηγήθημεν ἐν μέρει ἀνωτέρω εἰς τὸ περὶ Δανίας τμῆμα. Ἀλλ' ὁ πολεμικὸς οὗτος καὶ φιλόπορθος βασιλεὺς δὲν εἶχε νὰ κάμῃ μὲ μόνην τὴν Δανίαν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν Πολονίαν καὶ Ῥωσίαν, καὶ ἀφῆκεν εἰς τὸν διάδοχόν του

πολέμους μὲ τὰς τρεῖς ταύτας δυνάμεις, οἵτινες ἔλαβαν τέλος εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατόν του, ὁ μὲν κατὰ τῆς Δανίας, καθὼς ἐδιηγήθημεν ἀνωτέρων (σ. 456) διὰ τῆς ἐν Κοδανίᾳ εἰρήνης (25 Ἀπριλ. 1660), ὁ δὲ κατὰ τῆς Πολονίας εἰς τὴν Ὀλίβαν, ὁ δὲ κατὰ τῆς Ῥωσίας εἰς Κάρδιν (21 Ἰουνίου 1661). Ἡ Σβεκία ἔμεινε κυρία τῶν εἰς τὴν Βαλτικὴν ἀξιολόγων χωρῶν, τὰς ὁποίας ἐπόρθησεν ἀπὸ τοὺς γείτονάς της, καὶ διέπρεπεν ὡς πρώτη τοῦ Βοῤῥᾶ δύναμις.

Διάδοχος Καρόλου Γουστάβου ἔγεινεν ὁ πενταετὴς υἱός του Κάρολος ΙΑ' (1660 — 1697). Ἐνῷ ἦτο ἀνήλικος, ἐσφετερίζοντο οἱ εὐγενεῖς τὰ κτήματα τοῦ στέμματος μὲ δύναμιν αὐτογνωμονικὴν, καὶ ἀνεμίσμοντο εἰς ἀνωφελεῖς πολέμους, οἱ ὁποῖοι ἠδύναντο νὰ κάμουν μεγάλην βλάβην εἰς τὸ βασίλειον, ἐὰν δὲν ἦτο συμμαχικῶς ἡνωμένον μὲ Λοδοβῖκον τὸν ΙΔ', τὸν ὁποῖον ὑπηγόρευε τὸ ὄφελός του νὰ διατηρῇ τὴν Σβεκίαν εἰς τὴν ὁλοκληρίαν της (ἀνωτ. σελ. 168). Ἀλλ' ἀφοῦ ἔγεινε νομίμου ἡλικίας ὁ βασιλεὺς, ἔλαβε τέλος ἡ ἐξουσία τῶν κυρίων τούτων. Κάρολος ὁ ΙΑ' ἐπέμεινεν εἰς τὸ νὰ κάμῃ καὶ ἔκαμε νέαν διάταξιν τῶν βασιλικῶν κτημάτων, ἐφάνη σταθερὸς καὶ εἰρηνόφιλος καὶ ἐνταυτῷ οἰκονόμος ἀνὴρ, ἐπλήρωσεν ἐννέα μιλιονίων θαλήρων χρέη τοῦ στέμματος, ἐμεταχειρίσθη μέρος τῶν εἰσοδημάτων του εἰς τὴν ἐμπορίαν, εἰς τὰ ἐργόχειρα, εἰς τὸν στρατὸν καὶ στόλον, καὶ ἀποθανὼν (15 Ἀπριλ. 1697) ἀφῆκε τὸ βασίλειον εἰς ἀκμαιοτάτην κατάστασιν.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Κάρολος ΙΒ' ἦτο δεκαπενταετὴς τὴν ἡλικίαν. Τὴν περίστασιν ταύτην ἠθέλησαν νὰ μεταχειρισθῶσιν ὠφελίμως οἱ παλαιοὶ ἐχθροὶ τῆς Σβεκίας Πολονία, Ῥωσία καὶ Δανία διὰ νὰ ἐξαναποκτήσουν ὅσα τοὺς εἶχαν κυριεύσειν ὁ Γουστάβος Ἀδόλφος καὶ Κάρολος ὁ Γ'. Διὰ τοῦτο ἐπολέμησαν διαμιᾶς καὶ οἱ τρεῖς τὴν Σβεκίαν. Μὲ ποίαν

ὅμως ἀνδρίαν τοὺς ἀντεστάθη ὁ νέος ἥρως, θέλομεν ἰδεῖν εἰς τὴν ἐφεξῆς ἑκατονταετηρίδα.

6. Πολονοὶ καὶ Προῦσοι.

Τὸ Πολονικὸν βασίλειον δὲν εὐεργετεῖτο ἀπὸ τὴν τύχην κατὰ τὴν ἑκατονταετηρίδα ταύτην, ὅσον τὸ τῆς Ῥωσίας. Ὄχι μόνον ἔπαθε πολλὰ κακὰ εἰς τοὺς πολλοὺς πολέμους ἀπὸ τὰς λεηλασίας τῶν Ταττάρων, Τούρκων καὶ Σβέκων, καὶ ἐπ' ἀληθείας καὶ αὐτῶν τῶν φιλικὰ φρονούντων βοηθητικῶν στρατευμάτων τοῦ Βαλλεστεϊνίου, ἀλλ' ἔχασεν εἰς αὐτοὺς καὶ μεγάλας ἐπαρχίας. Τὸ Χότινον καὶ τὸ τῆς Μολδαυΐας μέρος της ἐκυριεύθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1622, 9 Ὀκτ.)· ἡ Ἐστονία καὶ Λιβονία ἀπὸ τοὺς Σβέκους (1660, Μαΐου 3)· εἰς τοὺς ἀνησύχους Κοσάκους ἠναγκάσθη νὰ δώσῃ ὅλην τὴν Οὐκραΐναν, καὶ τελευταῖον ἐκατήντησε νὰ ὑποσχεθῇ εἰς τοὺς Τούρκους ἐτήσιον φόρον 22,000 χρυσῶν, καὶ παρεκτὸς τούτου παρεχώρησεν εἰς αὐτοὺς καὶ τὴν Ποδολίαν καὶ τὸ ἀξιόλογον φρούριον τὴν Καμινίκαν*) (1672, Ὀκτωβ. 18.). Ποῖαι ζημίαι! Ἀλλ' ἦτο ἀκόμη μεγαλητέρα ἡ ἐντὸς τῆς χώρας δυστυχία. Ἐνῷ εἰς ἄλλας χώρας ἡ καθαίρεσις ἢ ὁ περιορισμὸς τῆς τῶν εὐγενῶν ἐξουσίας ἔδιδε περισσοτέραν δύναμιν εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἡ εὐτυχία ηὔξανε καὶ αἱ κατώτεραι κλάσεις ἐλάμβαναν τὴν ἐλευθερίαν των, οἱ εὐγενεῖς τῆς Πολονίας δὲν ἐσυλλογίζοντο ἄλλο μὲ περισσότερον ζῆλον, εἰμὴ εἰς πᾶσαν νέαν βασιλέως ἐκλογὴν νὰ σμικρύνουν τὴν δύναμιν καὶ τὰς προσόδους τοῦ ἡγεμόνος, καὶ διὰ νὰ μένουν πολλὰ ἐλεύθεροι ὄχι μόνον ἀφαίρεσαν ἀπὸ τὸν βασιλέα πᾶσαν ἰσχὺν εἰς τὰς κατωτέρας κλάσεις, ἀλλὰ μιλιόνια τῶν ἰσχυρῶν τούτων ἀνθρώπων,

*) Τὰ ἐξαναπῆραν ὅμως καὶ τὰ δύω (τὴν 26 Ἰαν. 1669) εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ Καρολοβιτίου ὡς θέλομεν εἰπεῖν εἰς τὴν Τουρκικὴν ἱστορίαν.

ἐκ φύσεως προσκαλεσμένων εἰς ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν των δυνάμεων ἐπίσης καθὼς οἱ τύραννοί των, ἠναγκάζοντο νὰ μένωσιν εἰς ῥυπαρίαν καὶ ταπεινότητα καὶ πτωχείαν ἀνδραπόδων. Περὶ ἀνδρείων πολιτῶν, περὶ ἐφευρετικῶν νόων, περὶ φιλοτεχνίας καὶ φιλεργίας δὲν ἠκούετο τίποτε εἰς τὴν Πολονίαν. Ἡ ἀναγκαία ἐμπορία ἐγίνετο ἀπὸ τοὺς γείτονας, καὶ ἀπὸ Ἰουδαίους εὑρεθέντας πολὺ πρώϊμα εἰς ταύτην τὴν ὠφέλιμόν των ἐπικράτειαν, τῆς ὁποίας ἐπλήθυναν τὰς πληγὰς διὰ τῆς παρουσίας των, πληγῆς ἐκ τῶν κακοποιοτάτων.

Εἰς τὴν πέντε καὶ τεσσαράκοντα ἐτῶν δυστυχῆ κυβέρνησιν τοῦ ἀνοήτου βασιλέως Σιγεμούνδου Γ′ (Τόμ. Ζ′ σελ. 355) ἠκολούθησεν ἡ ὄχι πολὺ καλητέρα τοῦ υἱοῦ του Βλαδισλάου Δ′ (1632 — 1648), καὶ μετὰ τοῦτο ἡ πολὺ ἀκόμη ἀθλιωτέρα Ἰωάννου τοῦ Κασιμιρίου, ἀδελφοῦ τοῦ προτέρου (1648 — 1669). Ἐπ' αὐτοῦ ἐπανέστησαν οἱ Κοσάκοι, ἐλευθέρως προστατευόμενοι ἕως τοῦ νῦν ὑπὸ τῆς Πολονίας, τοὺς ὁποίους εἶχαν ἀδικήσειν ἀρχήτερα. Πολλοὶ δυσάρεστοι εὐγενεῖς ἡνώθησαν μαζή των· ἡ Ῥωσία τοὺς ἔδωκεν ὑπεράσπισιν· καὶ προσέτι ὁ τῆς Τρανσυλβανίας ἡγεμὼν Ῥαγόξιος, καὶ ὁ πολεμικὸς βασιλεὺς τῆς Σβεκίας Κάρολος Ι′ εἰσέβαλαν εἰς τὸ Πολονικὸν βασίλειον. Μόνον ἡ ἰσχυρὰ ὑποστήριξις τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ ὁ αἰφνίδιος θάνατος τοῦ Σβεκικοῦ βασιλέως (1660) ἠδυνήθησαν νὰ τὸ ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὸν δίκαιον φόβον τοῦ νὰ ἀνατραπῇ πρόῤῥιζον ἀπὸ ταύτην τὴν τρικυμίαν. Ἡ μετὰ τῶν Σβέκων εἰρήνη, ἥτις τὸ ἔσωσεν, ἐκλείσθη, ὡς εἴπαμεν ἀνωτέρω, εἰς τὴν Ὀλίβαν. Δι' αὐτῆς ἐπαραίτησεν ὁ Ἰωάννης Κασιμίριος τὰ εἰς τὸ στέμμα τῆς Σβεκίας δίκαιά του, καὶ ἡ Πολονία τὸ μεγαλήτερον μέρος τῆς Λιβονίας.

Ὁ ἀδύνατος καὶ πανταχοῦ περιωρισμένος βασιλεὺς ἐβαρύνθη τελευταῖον τὴν ἀξίαν του τόσον,

ὥστε μετὰ τὸν θάνατον τῆς γυναικός του (1668) τίποτε δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν παρακινήσῃ νὰ τὴν βαστάξῃ περισσότερον· διὰ τοῦτο τὴν ἐπαραίτησε λαμβάνων σιτηρέσιον ἐτησίως 150,000 φλωρίνια, ὑπῆγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, καὶ μετὰ τέσσαρα ἔτη ἀπέθανεν εἰς Νίβερνον (1672, 16 Δεκεμβ.). Τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἔκαμε τόσον ἐκστατικοὺς τοὺς μεγιστᾶνας τῆς Πολονίας, ὥστε πάραυτα ἐξέδωκαν νέον νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου κἀνεὶς μέλλων βασιλεὺς δὲν εἶχε τὴν ἄδειαν νὰ παραιτῆται. Τῳόντι ἄθλιον εἶναι τὸ πολίτευμα, ὅπου κρίνονται ἀναγκαῖοι τοιοῦτοι νόμοι! Ἀλλὰ πάραυτα ἐφάνησαν δυστυχέστερα συμπτώματα. Ἑπτὰ μῆνας ἦτο ἐντελὴς ἀναρχία, ἐπὶ τῆς ὁποίας δύω ἐξωτερικοὶ ἡγεμόνες ἐμνηστεύοντο τὸ στέμμα, καὶ διὰ παντοδαπῶν μέσων ἐζήτουν νὰ κάμωσι φατρίας. Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς ἐκλογῆς συνέβησαν αἱματώδεις σκηναί. Σχεδὸν ἡ τῆς ἐκλογῆς πεδιὰς *) ἤθελε γείνειν ἐκλογῆς ἀγορά, ἐπειδὴ εἰς ὀλίγα λεπτὰ συνέβησαν ἀναρίθμητοι ἀποφάσεις. Μόνον ὁ μέγας στρατηγὸς τοῦ βασιλείου, Ἰωάννης Σοβιέσκιος, ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν, ἐνῷ ἐφοβέρισεν ὅτι θέλει φέρειν τὰ στρατεύματα διὰ νὰ σφάξῃ ὅλους ἐκείνους, οἵτινες ἐνοχλοῦσι τὴν ἥσυχον συνέλευσιν. Τελευταῖον ἐτελείωσε τὴν λογομαχίαν ὁ τοῦ Καλισίου Βοϊβόδας Ὀπαλίσκιος: ,,Διὰ τί, εἶπε, θέλομεν νὰ κτυπώμεθα διὰ ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους δὲν ἴδαμεν ποτέ; Οἱ πρόγονοί μας ἦσαν σοφώτεροι. Εἰς τοιαύτην ἀμηχανίαν εὑρισκόμενοι ἀνηγόρευσαν τὸν Πιάστην, γεννημένον Πολονόν, χωρὶς εὐγένειαν καὶ χωρὶς περιουσίαν, καὶ οὗτος ἐβα-

*) Αἱ ἐκλογαὶ ἐγίνοντο διόλου Ῥωμαϊκῶς εἰς ὕπαιθρον πεδιάδα πλησίον τῆς Κρακαυίας. Ὅλοι οἱ εὐγενεῖς τῆς Πολονίας καὶ Λιθουανίας ἐσυνάγοντο ἐκεῖ, συχνάκις ὑπὲρ τὰς 100,000 ἀνδρῶν, μὲ λαμπρότητα μεγάλην οἱ μὲν ἐκεῖθεν, οἱ δὲ ἐντεῦθεν τοῦ Βιστούλα. Εἰς τὸ μέσον ἐγίνετο φραγμὸς ὅπου ἐβουλεύοντο οἱ πληρεξούσιοι τῶν κατὰ μέρος κύκλων, μεταδίδοντες ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν τὰς ἀποφάσεις των εἰς τοὺς ἐκτὸς ἱσταμένους.

σίλευσε τόσον σοφῶς, ὥστε καθεὶς Πολονὸς διὰ τιμὴν καὶ εὐγνωμοσύνην ὀνομάζεται ἀσμένως ἀπ' ἐκείνου. Ἂς μιμηθῶμεν καὶ ἡμεῖς τοὺς προγόνους μας καὶ ἂς ἐκλέξωμεν ἕνα Πιάστην." Ἤρεσαν εἰς ὅλους οἱ λόγοι οὗτοι. Ἔφεραν εἰς τὸ μέσον ἀπόγονον τινὰ τῶν Ἰαγελλώνων, Μιχαὴλ Θωμᾶν Βισνιόβικιον, καὶ ὅλοι ἔκραξαν: „Ζήτω ὁ βασιλεὺς Μιχαήλ." Ὁ καλὸς ἄνθρωπος ἤρχισε νὰ κλαίῃ *), καὶ δὲν ἤθελε νὰ δεχθῇ τὸ στέμμα, ἀλλ' ἐφέρθη βιαίως εἰς τὴν στέψιν (1669, 19 Ἰουνίου). Κατ' εὐτυχίαν δὲν διήρκεσε πολὺ ἡ μετάνοια διὰ τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἐπειδὴ ἀπέθανεν ἤδη (1673, 10 Νοεμβ.). Ἡ ἐκλογὴ τοῦ διαδόχου του ἔγεινεν ἀπαραλλάκτως, καθὼς καὶ ἡ ἰδική του. Ἀνηγόρευσαν τὸν ἀνδρεῖον μέγαν στρατηγὸν Ἰωάννην Σοβιέσκιον (1674, 20 Μαΐου), ὅς τις μὲ τὴν ἀνδρίαν καὶ φρόνησίν του ἔγεινε πολλὰ ἐπικίνδυνος εἰς τοὺς Τούρκους (συνεισέφερε δὲ κατ' αὐτῶν οὐσιωδέστατα πρὸς σωτηρίαν τῆς Βιέννης, καθὼς ἐδιηγήθημεν ἀρχήτερα, καὶ θέλομεν εἰπεῖν καὶ ἐφεξῆς), ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποκτήσῃ τὴν ἀγάπην τοῦ ἔθνους του, ἐπειδὴ οὗτοι ζαλισμένοι ὄντες ἀπὸ τὴν ἀνόητον ἐλευθερίαν δὲν ἤξευραν τί ἔπρεπε νὰ ζητῶσιν ἀπὸ τὸν βασιλέα των. Ἀπέθανε τὴν 17 Ἰουνίου 1696, καὶ ἔγεινε διάδοχός του, ὡς ἐμάθαμεν ἤδη, ὁ τῆς Σαξονίας Ἐκλέκτωρ Φρειδερῖκος Αὔγουστος, ὅς τις ὡς βασιλεὺς τῆς Πολονίας ἔλαβε τὸ ὄνομα Αὔγουστος Β'. Ἡ ματαιότης τοῦ νὰ δοξασθῇ τις, μὲ βασιλικὸν τίτλον πουποτε δὲν ἐτιμωρεῖτο σκληρότερα παρὰ εἰς τὴν Πολονίαν, καὶ τὸ δυστυχὲς τοῦτο βασίλειον μᾶς φαίνεται ὅτι ἐβάλθη ἐξαίρετον παράδειγμα τοῦ ποῦ καταντᾷ τελευταῖον τοιαύτη τις ἀριστοκρατία.

Τὸ Δουκάτον τῆς Προυσίας ἠλευθερώθη κατὰ ταύτην τὴν ἑκατονταετηρίδα διὰ τοῦ μεγάλου ἡγεμόνος του Φρειδερίκου Βιλέλμου ἐκ Βρανδεμβούργου,

*) Ἠσθάνετο ἀληθῶς τὴν ἀναξιότητά του.

ἀπὸ τὴν βαρεῖαν κυριαρχίαν τῆς Πολονίας. Ὅταν ὁ τῆς Σβεκίας Κάρολος Ι' εἰσέβαλεν εἰς τὴν χώραν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Κασιμιρίου, ἠνάγκασε τότε τὸν Ἐκλέκτορα νὰ ἑνωθῇ μετ' αὐτοῦ, καὶ εἰς τὴν πλησίον Βαρσαυΐας μάχην (18 — 20 Ἰουλ. 1656), ὅπου οἱ Πολονοὶ ἐκτυπήθησαν κατὰ κράτος ἀπὸ τοὺς συμμάχους, ἔδωκεν ὁ Φρειδερῖκος Βιλέλμος τὴν πρώτην πεῖραν τῆς πολεμικῆς ἐμπειρίας του, καὶ οἱ στρατιῶταί του τὴν τῆς ἀνδρίας των. Πρὸς ἀντιμισθίαν ταύτης τῆς ὑπουργίας τοῦ ἔδωκε τὴν τῆς Προυσίας κυριαρχίαν ὁ Κάρολος Ι', ὅς τις ἐθεώρει τὸν ἑαυτόν του κύριον τῆς Πολονίας. Ἀλλ' ὁ φόβος ἐκ τῆς αὐξανούσης δυνάμεως τῆς Σβεκίας ἐπροξένησεν εἰς τὸν βασιλέα τοῦτον ἐχθροὺς πανταχόθεν. Ἡ Δανία (ἀν. σελ. 451) καὶ ἡ Ῥωσία ἐκηρύχθησαν ἐναντίον του, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Γ' ὑπεστήριζε τὴν Πολονίαν ὄχι μόνον μὲ στρατεύματα, ἀλλ' ἐστενοχώρει καὶ τὸν Ἐκλέκτορα νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὴν Σβεκίαν, καὶ νὰ συμμαχήσῃ μαζή του ἐναντίον της. Ὁ Φρειδερῖκος Βιλέλμος, τὸν ὁποῖον μόναι αἱ περιστάσεις εἶχαν ἀναγκάσειν νὰ ἑνωθῇ μὲ Κάρολον τὸν Ι', καὶ ὁ ὁποῖος δὲν ἠδύνατο νὰ βαστάξῃ τὸν ἀγῶνα κατὰ τόσων ἐχθρῶν, οἱ ὁποῖοι ἤθελαν πέσειν ἐπάνω του ἀφοῦ ἀπεμακρύνθη ὁ Σβεκικὸς βασιλεὺς εἰς τὴν Δανίαν, μὲ συνείδησιν ὅτι θέτει κανόνα τῆς πολιτικῆς του τὴν εὐτυχίαν τῶν λαῶν του, ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τὴν Πολονίαν εἰς Βελαυΐαν (19 Σεπτεμβ. 1657), διὰ τῆς ὁποίας τοῦ ἐπεκυρώθη ἡ εἰς τὴν Προυσίαν κυριαρχία. Ὅτι δὲ μετὰ τοῦτο ἐβοήθησεν ὁ Ἐκλέκτωρ τοὺς στενοχωρουμένους Δάνους ἐναντίον τοῦ Καρόλου, τὸ εἴπαμεν ἀρχήτερα. Ἕως τοῦ 1688 ἔτους διήρκεσεν ἡ κυβέρνησις τοῦ ἀγαθοῦ τούτου ἡγεμόνος, ὅς τις ἐφρόντιζεν ἀδιακόπως διὰ τὴν εὐδαιμονίαν τῆς ἐπικρατείας του. Ὁ Ἐκλέκτωρ Φρειδερῖκος Γ', ὁ διάδοχός του, ἠγάπα ἐξαιρέτως τὴν Πρου-

σίαν, καὶ εἶναι αὐτὸς, ὅστις κατ' ἀρχὰς τῆς ἀκολούθου ἑκατονταετηρίδος τὴν ὕψωσεν εἰς βασίλειον. Ἀλλὰ περὶ τούτου εἰς τὸν ἐφεξῆς τόμον.

7. Ἰταλοὶ καὶ Ἑλβετοί.

Ὀλίγαι μεταβολαὶ ἔγειναν καὶ βελτίωσις οὐδεμία εἰς τὴν Ἰταλίαν κατὰ τὴν ιζ' ἑκατονταετηρίδα. Τὸ Μεδιόλανον καὶ ἡ Νεάπολις ἔμειναν Ἱσπανικαὶ ἐπαρχίαι, μ' ὅλον ὅτι ἐδοκίμασαν τολμηροίτινες νὰ ἀποτινάξωσι τὸν ζυγόν. Ἀπὸ τὴν ἐν Φλωρεντίᾳ κυβέρνησιν παρεχώρησε τὸ πνεῦμα τῶν παλαιῶν Μεδίκων τόσον, ὥστε ἡ ὡραία χώρα ἐπὶ τῶν δύω μεγάλων Δουκῶν Φερδινάνδου Β' (1621 — 1670) καὶ Κόσμου Γ' (1670 — 1723) ἐστέναζεν εἰς τὴν αὐτὴν ἐλεεινὴν πτῶσιν καθὼς καὶ ἡ ἐπίσης κακοκυβερνημένη ἐκκλησιαστικὴ ἐπικράτεια. Ἀπὸ τοῦ 1628 ἔτους, ὁπότε τὰ Δουκάτα Μάντουα καὶ Μοντεφερράτον ἦλθαν εἰς τὰς χεῖρας Γαλλικοῦ τινὸς ἡγεμόνος (ἀνωτ. σελ. 202), ἔπεσεν ἡ τῆς Ἱσπανίας εἰς τὰ Ἰταλικὰ πράγματα ἰσχὺς, καὶ ἀντ' αὐτῆς ἔλαβε τὴν ὑπεροχὴν ἡ Γαλλία, Πόσον δεσποτικῶς ἐμεταχειρίσθη Λοδοβῖκος ὁ ΙΔ' τὸν Πάπαν καὶ τὴν Γένουαν, μᾶς εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν προειρημένων. Μόνον οἱ δύω Δοῦκες τῆς Σαβαυδίας Βίκτωρ Ἀμαδέος Α', (1630 — 1675) καὶ Βίκτωρ Ἀμαδέος Β' (1675 — 1730) ἤξευραν μὲ τὸν φρόνιμον πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἱσπανίαν τρόπον των, καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ δυναστικοῦ καὶ πανταχόσε ἐκτεινομένου Λοδοβίκου ΙΔ', ὄχι μόνον νὰ διατηρήσουν, ἀλλὰ καὶ νὰ μεγαλύνωσι τὴν ἐπικράτειάν των. Ἡ Ἀριστοκρατία τῆς Βενετίας, ἀπ' ὅλας σχεδὸν τὰς κατὰ τὸ παρὸν πεσούσας Ἰταλικὰς ἐπαρχίας, ἔδειξε τὴν αὐτονομίαν της, ἐνῷ ἔκαμε τρεῖς σφοδροὺς πολέμους κατὰ τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ τῆς ἁρπάσουν τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κέρ-

κυραν, καὶ τῆς ἥρπασαν τωόντι τὴν πρώτην, ἀλλ' αὐτὴ ἐκέρδησε τὴν Πελοπόννησον, ὡς θέλομεν διηγηθῆν εἰς τὴν Τουρκικὴν ἱστορίαν. Ὅτι δὲ ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων νόων ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, τὸ ἐσημειώσαμεν εἰς τὴν προτέραν περίοδον.

Οἱ Ἑλβετοὶ ἔπαθαν παντοδαπὰ κακὰ ἐπὶ τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου· ἡ ἐμπορία καὶ τὰ ἐργαστάσιά των ἐμποδίσθησαν· πολὺς πτωχὸς λαὸς κατέφυγεν εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὴν διαρπαγμένην Γερμανίαν· εἰς τὰ σύνορά των περὶ τὸ χωρίον Βατλῖνον ἐκατοίκησαν Ἱσπανοὶ καὶ Γάλλοι, καὶ ἐσωτερικῶς ἄφριζαν ἀκατάπαυστοι ἀναβρασμοὶ μεταξὺ τῶν Προτεσταντικῶν καὶ Καθολικῶν Νομῶν. Εἰς τὴν Βεστφαλικὴν εἰρήνην ἐκατώρθωσαν οἱ Γάλλοι πρὸς πεῖσμα τῆς Αὐστρίας νὰ γείνῃ ἡ Ἑλβετία, καθὼς καὶ τὸ ἡνωμένον Βέλγιον, ἐλευθέρα πολιτεία, καὶ πάντη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, καθὼς ἐῤῥέθη ἤδη εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς εἰρήνης ταύτης. Ἔκτοτε συνεδέθησαν οἱ Ἑλβετοὶ σχεδὸν πάντοτε μὲ τοὺς Γάλλους, καὶ ἐπλησίασαν εἰς αὐτοὺς καὶ κατὰ τὰ ἤθη, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ θεσπίσματος τοῦ Ναννέτου (1685), ἥτις τοὺς ἔφερε καὶ ἱκανὸν πλῆθος τεχνιτῶν ἀποίκων.

8. Οὖγγροι.

Καὶ ἡ Οὐγγαρία, καθὼς ἡ Πολονία, ἦτο ἀκόμη ἕως τὰς ἀρχὰς τῆς ιζ΄ ἑκατονταετηρίδος βασίλειον κατ' ἐκλογὴν, ἐὰν καὶ δὲν ἀνεχώρει ἀπὸ τὸν οἶκον τῶν Αὐστριακῶν ἡγεμόνων. Ἀλλ' αἱ δυσαρέσκειαι μεταξὺ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν προεστώτων δὲν ἐλάμβαναν τέλος· ἡ πρώτη ὅμως διὰ Γερμανικῶν στρατιωτῶν τοὺς καθυπέβαλλε πάντοτε εἰς τὴν ἐξουσίαν της. Ηὔξανε δὲ ἡ διχόνοια καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ Προτεσταντισμοῦ, ὅς τις ἦτο ἐξαπλωμένος καὶ εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ εἰς τὰς ἐλευθέρας πόλεις, καὶ τὸν ὁποῖον ἐπολέμουν οἱ Ἰησουΐται διὰ τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου.

Φερδινάνδος ὁ Β' κατέθλιβε τοὺς Προτεστάντας, καὶ ἐπὶ Φερδινάνδου τοῦ Γ' οἱ Ἰησουῖται ἐμεταχειρίζοντο κατ' αὐτῶν ἀληθινὴν σχεδὸν ἱεροκρισίαν. Ἐπὶ Λεοπόλδου τοῦ Α' (1657 — 1705) ἐκακοπάθησεν ἐξαιρέτως ἡ χώρα. Ἀλλ' ἐδιηγήθημεν ταῦτα ἀνωτέρω (σελ. 173) καὶ θέλομεν τὰ διηγηθῆν λεπτομερέστερα εἰς τὴν ἑπομένην Τουρκικὴν ἱστορίαν. Ἐξεύρομεν προσέτι, ὅτι οἱ στρατηγοὶ τούτου ὄχι μόνον ἐλύτρωσαν τὴν μητρόπολίν του, ἀλλ' ἠνάγκασαν καὶ τοὺς Οὔγγρους νὰ γνωρίσουν κληρονομικὴν τὴν εἰς αὐτοὺς κυριότητα τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου. Μὲ ὅλον τοῦτο ἡ δυσαρέσκεια ἐπεκράτει ἀκόμη, καὶ ἐγέννα συχνάκις ἐπαναστάσεις.

Ϛ'. ΤΟΥΡΚΟΙ.

---

1. Μουρὰδ Δ'.
(1623 — 1640).

Ἀφήκαμεν τοὺς Τούρκους εἰς τὸν πρὸ τούτου τόμον (σελ. 435) κατὰ τὸν χρόνον, ὁπότε ἀνέβη τὸν θρόνον Μουρὰδ ὁ Δ' (10 Σεπτ. 1623). Ἑνδεκαετὴς ἢ δωδεκαετὴς ἦτο, ὁπότε περιεζώσθη τὴν ῥομφαίαν τοῦ κράτους. Διὰ τὰς προσυμβάσας ἀταξίας ἐπὶ τῶν προτέρων καθαιρεθέντων Σουλτάνων δὲν ἠδυνήθη νὰ γείνῃ ἄλλη λαμπρότης εἰς τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ νέου δυνάστου, εἰμὴ θυσίαι πολυαρίθμων προβάτων, τὰ ὁποῖα προεσήμαιναν τρόπον τινὰ τὴν αἱμοβόρον καρδίαν Μουρὰδ τοῦ Δ'. Καθὼς εἰς διάφορα ἔθνη καὶ εἰς διαφόρους καιροὺς ἐφάνησαν Νέρωνες, οὕτως εἰς τὸν ἄλλως Νερωνικὸν θρόνον τῆς Τουρκίας ἐφάνη ἀρχινέρων ὁ τύραννος οὗτος. Βιζύρας καὶ Μουφτίδας, ἀξιωματικοὺς καὶ κοινοὺς ἐθέρισεν ἡ σπάθη του ἀπανθρώπως. Κατ' ἀρχὰς ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τὴν μητέρα

του, γυναῖκα φιλόδοξον καὶ πνευματώδη· ἀλλὰ μετ' ὀλίγα ἔτη ἀνέλαβεν αὐτὸς τὸ τυραννικὸν κράτος.

Ὅλη ἡ Ἀνατολικὴ Τουρκία κατεσπαράττετο ἀπὸ ἐπαναστάσεις εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας του. Κάποιος Βεκὶρ παρέλαβε τὴν ἐξουσίαν τοῦ Βαγδατίου. Πολλὰ στρατεύματα ἐστάλθησαν ἐναντίον του ἀνωφελῶς. Φοβούμενοι δὲ, ὁ μὲν ἀποστάτης μὴ νικηθῇ, οἱ δὲ Τουρκικοὶ πολιτικοὶ μήπως μετὰ πολλὰς ματαίας δοκιμὰς χάσωσιν ὁλοκλήρως τὸ Βαγδάτιον, ἐκεῖνος μὲν ἐπροσκάλεσεν εἰς βοήθειάν του τὸν Σὰχ τῆς Περσίας, οὗτοι δὲ συγχωρήσαντες τὸν Βεκὶρ τὸν ἀνέδειξαν τρίουρον Σατράπην τοῦ Βαγδατίου. Τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ὡς εἰρήνης μὲ τὸν ἀποστάτην γενομένης διελύθησαν· καὶ ὁ Βεκὶρ ἐκαμάρονε τὴν δόξαν του· ἀλλ' ὁ Σὰχ τῆς Περσίας, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε προϋποσχεθῆν ὁ Βεκὶρ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Βαγδατίου, ἔφθασε μὲ στρατὸν μέγαν καὶ ἐπολιόρκει τὸν Βεκίρ. Τὸ Βαγδάτιον παρεδόθη εἰς τὸν Πέρσην (28 Νοεμβ. 1623), ὅς τις εὐθὺς ἐπέρασεν ἐν στόματι μαχαίρας ὅλους τοὺς Σουνίτας, αἱρετικοὺς Τούρκους, πολλὰς χιλιάδας τὸν ἀριθμὸν, καὶ ἔψησε ζωντανὸν τὸν Βεκὶρ, καὶ ἔβαλε σατράπην ἰδικόν του εἰς τὴν μεγάλην ἐπαρχίαν τοῦ Βαγδατίου.

Ἐνῷ ἐγίνοντο τὰ κακὰ ταῦτα εἰς τὴν Ἀσίαν, ὁ παῖς Σουλτάνος ἤρχισε νὰ παίζῃ μὲ τὰς κεφαλὰς τῶν μεγιστάνων του. Ἀπεκεφάλυσε τὸν Βοσταντσήπασιν καὶ δύω σατράπας· καὶ ἐνταυτῷ οἱ Γιανιστάροι ἔσφαζαν καὶ ἔκαιαν τοὺς εἰρηνικοὺς ἀνθρώπους, πρῶτον ἐπειδὴ δὲν τοὺς ἐδίδοντο τὰ συνήθη δῶρα τῆς νέας βασιλείας διὰ τὴν προβαλλομένην ἀναργυρίαν, ἕως οὗ ὑπῆγαν καὶ διήρπασαν ἀπὸ τὸ γαζοφυλάκιον ὅσα εὕρηκαν, δύω μιλιόνια φλωρινίων· ἔπειτα, ἐπειδὴ ἐζήτουν τὴν ἀλλαγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των, τὸν ὁποῖον καὶ ἤλλαξεν ὁ Μουρὰδ φοβηθεὶς μὴ πάθῃ τὰ τῶν προκατόχων του, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἀπεκεφάλισε τοὺς

πρωταιτίους τῆς ταραχῆς, καὶ ἐνταυτῷ πολλοὺς συναιτίους μεγιστᾶνας, τῶν ὁποίων ἐδήμευσε τὰ πλούτη.

Κατὰ τὸ 1624 ἔτος ἐξεστράτευσεν ὁ Βιζύρης εἰς τὴν μικρὰν Ἀσίαν καὶ ὁ ναύαρχος μὲ πολλὰ στραυτεύματα εἰς τὴν Ταυρίδα. Ὁ πρῶτος ἐπολέμησεν εἰς τὸ Ἐσρούμιον ἕνα ἀποστάτην, Ἀβασᾶν ὀνομαζόμενον, καὶ ἀφοῦ ἔφθειρε πολλοὺς ἰδικούς του καὶ ἐχθροὺς ἠναγκάσθη νὰ ἀναγορεύσῃ τὸν Ἀβασᾶν σατράπην τοῦ Ἐσρουμίου, καὶ ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ δεύτερος ὑπῆγε νὰ καθαιρέσῃ Χάνην ἐχθρὸν τῆς αὐλῆς. καὶ νὰ ἐνθρονίσῃ ἄλλον φίλον της. Ἀλλ' οἱ Τάταροι ἀντισταθέντες ἀνδρείως ἐκτύπησαν τὸν ναύαρχον, ἠφάνισαν τοὺς στρατιώτας του, τὸν ἠνάγκασαν νὰ γνωρίσῃ τὸν Χάνην των, καὶ τὸν ἔστειλαν μὲ αἰσχύνην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἐπεβεβαίωσεν ἡ αὐλὴ τὴν ἀξίαν τοῦ ἐχθροῦ της Χάνη. Παρεκτὸς τούτων τῶν δυστυχιῶν, ἔπεσε τρόμος μέγας εἰς τὴν καθέδραν ἀπὸ πάντη παράξενον σύμπτωμα. Ἑκατὸν πεντήκοντα πολεμικὰ πλοιάρια γεμάτα ἐνόπλων Κοσάκων εἰσέπλευσαν εἰς τὸν Βόσπορον, ἐλεηλάτησαν τὸν Βιουκδερὲν καὶ τὰ ἄλλα παραθαλάσσια ἕως τὸν κόλπον τοῦ Σωσθένους (τὸν ὀνομαζόμενον τώρα Σθένην) καὶ ὑπέστρεψαν φορτωμένοι λάφυρα εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν.

Ἀφοῦ παρῆλθεν ὁ φόβος οὗτος, ἐπεχείρησαν οἱ Τοῦρκοι τὸν κατὰ τῆς Περσίας πόλεμον μὲ ἑτοιμασίας δαπανηροτάτας. Στρατεύματα ἐστέλλοντο ἀδιακόπως, καὶ τρία ἔτη κατὰ συνέχειαν ἐπροσπάθουν νὰ ἐξανακυριεύσωσι τὸ χαμένον Βαγδάτιον. Ἀγγελίαι ἤρχοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν περὶ τῆς πλησιαζούσης πτώσεως τῆς πόλεως ἐκείνης, ἕως οὗ (1627) ἔφθασε βαβαία εἴδησις, ὅτι οἱ Πέρσαι ἀπέκρουσαν καὶ ἠφάνισαν τοὺς πολιορκητὰς Τούρκους. Οἱ Γιανιτσάροι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξαγριώθησαν ἐκ τούτου, καὶ ἐπαναστάντες ἐζήτουν τὴν κεφαλὴν

τοῦ Καϊμακάμη ὡς ἀμελήσαντος νὰ στείλῃ τὰ χρειώδη εἰς τὸν ἐν Βαγδατίῳ Βιζύρην. Ὁ Μουρὰδ ἠναγκάσθη νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν λύσσαν των τὸν Καϊμακάμην, ἐννενηκονταετῆ ἄνθρωπον, ὀνομαζόμενον Γουρδσῆ Μωαμὲθ Πασᾶν. Δευτέρα ἐπανάστασις ἐζήτησεν ἄλλα θύματα, καὶ ὁ Μουρὰδ μὲ ἀδιαφορίαν τοὺς τὰ ἐπρόσφερε. Μετὰ τοῦτο ἐστάλθη ἄλλος ἀρχιστράτηγος καὶ ἄλλαι δυνάμεις εἰς τὸ Βαγδάτιον, τὸ ὁποῖον ἐφύλατταν μὲ ἀνδρίαν οἱ Πέρσαι.

Κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐφάνησαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἱ Ἰησουῖται σταλθέντες ἀπὸ τὴν αὐλὴν τῆς Ῥώμης καὶ προστατευόμενοι ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν πρεσβείαν διὰ νὰ ὑποτάξωσι τοὺς Γραικοὺς εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς ἐκκλησίας των. Πρὸς τοὺς ἁπλουστέρους Γραικοὺς ἐδίδασκαν, ὅτι „ἡ Ῥωμαϊκὴ ἐκκλησία ἀνέκαθεν ἠθέλησε τὴν εὐτυχιαν τῶν Γραικῶν, καὶ ὅτι τώρα ἔκτισε μὲ πολλὴν δαπάνην σχολὴν εἰς τὴν Ῥώμην διὰ νὰ διδάσκωνται εἰς αὐτὴν ἀνεξόδως οἱ νέοι Γραικοὶ τὴν προγονικὴν σοφίαν των, καὶ διὰ νὰ φθάσωσι κατ' ὀλίγον εἰς τὴν δόξαν ἐκείνων κτλ." Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία μὲ κόπους πολλοὺς καὶ μὲ δαπάνην 12,000 θαλήρων ἠδυνήθη νὰ φύγῃ τὸν κίνδυνον, ἀφοῦ διὰ τῆς συνεργείας τῶν Ἰησουϊτῶν ἀπηγορεύθη ἀπὸ τοὺς κρατοῦντας μία τυπογραφία των, καὶ ἐσφραγίσθησαν τὰ νεοτύπωτα Γραικικὰ βιβλία εἰς τὸν οἶκον Μεταξᾶ τινος Καλογήρου. Ὁ Γαλλικὸς πρέσβυς ἐπροσπάθησε νὰ κρατήσῃ τοὺς Ἰησουΐτας. Ἀλλ' ὁ Μουρὰδ τοῦ ἐμήνυσεν, ὅτι ἡ φιλία τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας δὲν ἀπαιτεῖ νὰ φυλάττῃ εἰς τὸν τόπον του διαφθορεῖς τῶν ὑπηκόων του. Ἀποδιωχθέντες λοιπὸν ὑπῆγαν εἰς τὴν Νάξον, ὅπου εὕρηκαν προσηλύτους.

Εἰς τὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Τουρκίας εὑρισκόμενα πριγκιπάτα, Τρανσυλβανίαν, Βλαχίαν, Μολδαυΐαν, ἠλλάχθησαν τώρα (1630) οἱ ἡγεμόνες. Εἰς τὸ πρῶτον ἐκυβέρνα μέχρι τοῦδε ὁ ἐκ τοῦ τριακονταε-

τοὺς πολέμου γνωστός μας Βέθληνος Γάβωρ (ἀνωτ. σελ. 7), ὅςτις μὲ τὴν ἀνάμιξίν του εἰς ἐκεῖνον τὸν πόλεμον, μὲ τὴν σχέσιν του πρὸς τὰς ἀντιζήλους τῆς Αὐστρίας Εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, μὲ τὰς ὅσας διέσπειρε ταραχὰς εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ὑπῆρξε διαβόητος εἰς τὸν καιρόν του. Ἀποθανόντα δὲ τὸν διεδέχθη πρὸς καιρὸν ὁ ἀδελφός του Στέφανος Βέθληνος. Μετ' ὀλίγον ὅμως εἰσήχθη ἡγεμὼν ὁ Ῥακόξιος, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκογένεια ἡγεμόνευσεν ἕως οὗ ἦλθεν ἡ Τρανσυλβανία εἰς χεῖρας τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου. Εἰς τὴν Βλαχίαν καὶ Μολδαυΐαν ἐμβῆκαν τώρα κατὰ πρῶτον (1630) ἡγεμόνες Γραικοί. Λέων Στέφανος ὁ Γραικὸς, ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Γραικοὺς, οἵτινες εἰσαχθέντες εἰς μεγάλας ἀρχὰς κατέθλιβαν τὴν χώραν. Τῆς δὲ Μολδαυΐας ἀνηγορεύθη ἡγεμὼν ὁ Γραικὸς Ἀλέξανδρος Ἠλίας, ὁ πρώην τελωνάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Τὰ δύω ταῦτα Πριγκιπάτα, εἰς τὰ ὁποῖα πρότερον μόνον ἐγχώριοι ἡγεμόνευαν, ἀποκατεστάθησαν τώρα παιγνίδιον τῆς φιλαργυρίας τοῦ Βιζύρη καὶ τῆς φιλοδοξίας ξένων φιλοκινδύνων, Κροατῶν, Πολονῶν, Γραικῶν, Ἰταλῶν, ἕως οὗ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ιη' ἑκατονταετηρίδος ἀφωσιώθησαν ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς Φαναριώτας Γραικούς.

Δέκα ἔτη παρῆλθαν, κατὰ τὰ ὁποῖα Μουρὰδ ὁ Δ', ἦτο σκιὰ Σουλτάνου, καὶ τὰ πάντα ἐκυβερνῶντο ἀπὸ τὴν μητέρα του καὶ τὸν Βιζύρην εἰς ἐλεεινὸν τρόπον, ἐνῷ καὶ ἡ καθέδρα καὶ ὅλη ἡ ἐπικράτεια κατεσπαράττετο ἀπὸ ἐπαναστάσεις ληστρικὰς καὶ ἀπανθρώπους. Κατὰ τὸ 1632 ἔτος ἀνέλαβε τὸ σιδηροῦν σκῆπτρον διὰ νὰ συνθλάσῃ τὰς κεφαλὰς καὶ ὑπευθύνων καὶ ἀνευθύνων, μεταχειρισθεὶς ὄργανον τὸν Βιζύρην του Ταβανιΐασσὶ Μεχμέτ. Ἐδιαίρεσε τοὺς ἐπαναστατικοὺς Γιανιτσάρους, ὥρκισε τοὺς φίλους του εἰς τὸ Κοράνιον νὰ μένουν πιστοὶ, καὶ δι' αὐτῶν ἐξωλό-

θρευσε τοὺς ἀνθισταμένους καὶ μέγα μέρος τῶν Σπαχίδων. Εἰς Ἀνατολὴν καὶ Δύσιν, ὅπου ᾐσθάνετο παραμικρὰν κίνησιν, ἐπρόσταζε θανάτους, καὶ ἤξευρε καὶ τὰ μέσα διὰ νὰ ἐκτελῇ τὴν θέλησίν του. Οἱ ἐπαναστάται ἠφανίσθησαν πανταχοῦ, ἀλλ' ὅλος ὁ Μουσολμανικὸς λαὸς ἔτρεμε τὸν Σουλτάνον ὡς τίγριν. Κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν ἐκινήθη τὸ γένος τῶν Ἀρμενίων κατὰ τῶν Γραικῶν ζητοῦντες νὰ ἐξουσιάζωσιν αὐτοὶ τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ τάφον τοῦ Σωτῆρος· πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐκινήθη εἰς μάτην καὶ πρὸ εἴκοσι δύω ἐνιαυτῶν (1808). Ὅταν οἱ γεροντότεροι Ἀρμένιοι ἐπαρουσιάσθησαν μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς τὸν Βιζύρην, ὁ Μουρὰδ ἐπρόσταξεν εὐθὺς καὶ τοὺς ἀπεκεφάλισαν ὅλους· καὶ ὄχι μόνον ἀλλὰ καὶ ὅσους μεγιστᾶνας Τούρκους ἔμαθεν ἢ ὑπώπτευσεν ὡς βοηθούς των. Τὸν Ἀπρίλ. 1634 μετέβη μὲ λαμπρὰν παράταξιν εἰς Ἀδριανούπολιν. Καθ' ὁδὸν ἔστεκαν τριάκοντα Δερβίσαι, οἵτινες ἠθέλησαν νὰ τὸν προσκυνήσωσι μακρόθεν, καὶ ἐπειδὴ ἐξυσπάσθη ὁ ἵππος τοῦ Σουλτάνου, διὰ προσταγῆς του ἐκόπησαν ὅλαι αἱ τριάκοντα κεφαλαί. Ἕνας ἀγορανόμος (Ναΐβης), ἐκατηγορήθη ὡς ἄδικος καὶ πλεονέκτης. Ὁ Σουλτάνος ἐζήτησε τὴν κεφαλήν του· ἐπειδὴ δὲ ἔλειπεν ὁ ἄδικος ἀλλοῦ, καὶ εἶχεν ἐπίτροπον τοῦ ἀξιώματός του, ἀπεκεφαλίσθη πρῶτον ὁ ἀθῶος καὶ ἔπειτα καὶ ὁ ὑπεύθυνος κατὰ τὴν θέλησιν τοῦ Μουράδ. Εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἐξωλόθρευσε σχεδὸν καὶ ἐδήμευσεν ὅλους τοὺς εὐκαταστάτους Τούρκους. Ἐπιστρέψας δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔκοψε καὶ τὸν Βιζύρην του Ἀβασᾶν ὡς δωροδοκηθέντα ὑπὸ τῶν Ἀρμενίων.

Ὁ Μουράδ, ἀφοῦ εἰς μάτην ἔστειλε πολλὰ στρατεύματα κατὰ τῆς Περσίας διὰ νὰ ἐξανακυριεύσῃ τὰ παλαιὰ ἀνατολικὰ σύνορά του, ἀπεφάσισε τώρα νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτός. Τὸν Ἀπρίλ. 1635 ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἑνωθεὶς μὲ τὰ εἰς

τὴν Ἀνατολὴν συναγμένα στρατεύματα ἐπροχώρει εἰς τὸν σκοπόν του. Τρόμος ἐκυρίευσεν ὅλους τοὺς Ἀσιανοὺς, ἐπειδὴ ἡ Μουραδικὴ σπάθη ἐθέριζε πανταχοῦ, ὅπου ἂν διέβαινεν ὁ τύραννος. Διευθύνθη εἰς τὸ Ἐριβάνιον, τὸ ὁποῖον πολιορκήσας ἐκυρίευσε (8 Αὐγουστ.), καὶ τὸ ἔβαψε μὲ τὸ αἷμα τῶν κατοίκων. Ἐκεῖθεν ἔγραψεν εἰς Κωνστανστινούπολιν πρὸς τὸν ἐπίτροπόν του νὰ πανηγυρίσῃ μὲ φωτοχυσίαν ἡ πόλις τὴν νίκην του, καὶ ἐνταυτῷ νὰ σφάξῃ ὁ ἐπίτροπος δύω ἀδελφούς του εὑρισκομένους εἰς τὸ καφάσιον. Μετὰ τοῦτο ἐκυρίευσε (11 Σεπτεμ.) καὶ ἐκρήμνισε τὴν μητρόπολιν Τεβρὶς, καὶ ἐπροχώρει περαιτέρω μὲ πῦρ καὶ μὲ μάχαιραν. Ἐκεῖθην ἐπρόσταξε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίτροπόν του νὰ ἐκδιώξῃ ὅλους τοὺς ἐκ πεντήκοντα ἐνιαυτῶν κατοίκους ἐλθόντας ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἀσίας. Μὲ τοῦτον τὸν τρόπον ἐγύμνωσε τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπιστρέψας δὲ καὶ αὐτὸς μὲ θρίαμβον, ἔκαμεν ἐπαισθητὴν τὴν σκληρότητά του καὶ εἰς τοὺς Φράγκους. Βενετός τις πραγματευτὴς, ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ Γαλατᾶ ἐκύτταξε μὲ τὸ τηλεσκόπιον εἰς τὸ σαράγιον, ὡς βεβηλωτὴς τοῦ γυναικῶνος ἐκρεμάσθη ἔμπροσθεν τοῦ σαραγίου. Ἡ περιουσία του ἐδημεύθη. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ Εὐρωπαῖοι ἔμποροι εἶχαν σχέσιν μὲ τὸν κρεμασθέντα, ἐφυλακώθησαν ὅλοι, καὶ ἠλευθερώθησαν μὲ ποινὴν 40,000 θαλήρων. Διὰ νὰ μὴ γείνῃ ἀντίστασις ἐκ μέρους τῶν Εὐρωπαίων, ἔστειλεν ὁ Μουρὰδ καὶ ἐσήκωσε πᾶν ὅπλον ἀπὸ τοὺς οἴκους ὄχι μόνων τῶν ἐμπόρων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν πρεσβευτῶν, καὶ μὲ μικρὰν ἀφορμὴν ἐκρέμασε τὸν διερμηνευτὴν τῆς Γαλλικῆς πρεσβείας, καὶ μετέβαλεν εἰς τσαμία δύω ναοὺς τῶν δυτικῶν Χριστιανῶν. Τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, Κύριλλον Λούκαριν, διαβληθέντα ὅτι φρονεῖ τὰ τῶν Καλβινιστῶν, ἔπνιξε καὶ ἔῤῥηξεν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἀντ' αὐτοῦ

εἰσήγαγε Κύριλλον τὸν Ϛ', καὶ τοῦτον μετ' ὀλίγον ἐξορίσας εἰς Καρθαγένην ἐπρόσταξε καὶ ἔπνιξαν καὶ αὐτόν. Ἀφοῦ τοιουτοτρόπως ἐμάνη ὁ Μουρὰδ εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ διὰ τῶν σατραπῶν του ἐγέμισε δυστυχιῶν καὶ φόνων τὴν Ταυρίδα, τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ἄλλας ἐπαρχίας του, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ πάλιν κατὰ τῆς Περσιας διὰ νὰ κυριεύσῃ τὸ Βαγδάτιον.

Τὸν Μάϊον 1638 ἐκίνησεν ἀπὸ τὴν Χρυσούπολιν ὁ Σουλτάνος μὲ μεγάλην λαμπρότητα. Πόσα κακὰ ἐξήπλωσεν εἰς ὅλην τὴν ὁδοιπορίαν του, τὰ σιωπῶμεν διὰ τὸ σύντομον. Ἔφθασεν ἔμπροσθεν τοῦ Βαγδατίου τὴν 15 Νοεμβρίου. Τὸν Δεκέμβριον ἠναγκάσθη ἡ πόλις νὰ παραδοθῇ. Τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα εἰσῆλθαν μὲ ἀγριότητα. Ὅλοι οἱ ὁπλοφόροι καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἐσφάγησαν· καὶ πρὸς ὥρας ἐσυγχωρήθησαν οἱ ἥσυχοι πολῖται νὰ ζῶσιν. Ἐπειδὴ ὅμως κατὰ συμβεβηκὸς ἄναψε μία ἀποθήκη πυροκονίας καὶ ἐθανάτωσε πολλὰ κτήνη καὶ Τούρκους, ὁ Μουρὰδ ἐκλαβὼν τὸ πρᾶγμα κατ' ἐπιβουλὴν γενόμενον, ὠργίσθη καὶ ἐπρόσταξε γενικὴν καταστροφὴν τῶν ἐν Βαγδατίῳ Περσῶν. Τριάκοντα χιλιάδας Περσῶν ἔσφαξαν ἀνηλεῶς οἱ δήμιοι, τοὺς περισσοτέρους ὑπ' ὄψιν τοῦ Μουρὰδ, ὅς τις εὐφραίνετο εἰς τὸ θέαμα τοῦτο. Τὴν 19 Ἰουνίου 1639 ἐμβῆκεν ὁ Σουλτάνος θριαμβευτὴς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εὐθὺς ἀπέθανεν ὁ μωρὸς Σουλτάνος Μουσταφᾶς εἰς τὸ καφάσιον ἀπὸ φαρμάκιον τοῦ Μουρὰδ, ὡς ἐπιστεύετο γενικῶς· καὶ κατὰ τὰ μέσα Σεπτεμβ. ἐκλείσθη εἰρήνη μεταξὺ Τουρκίας καὶ Περσίας, εἰς τὴν ὁποίαν αὕτη ἐπανέλαβε μὲν τὸ Ἐριβάνιον, ἀπέδωκε δὲ τὸ Βαγδάτιον εἰς τοὺς Τούρκους.

Μετὰ τὴν ἐκ τῆς Περσίας ἐπιστροφήν του ἐκείτετο ὁ Μουρὰδ ἄῤῥωστος ἀπὸ ἀρθρῖτιν, τὴν ὁποίαν ηὔξανεν ἡ οἰνοποσία καὶ ἡ ἄλλη ἄκρατος καὶ κτηνώ-

δης ζωή του. Κατὰ τὰς ἀρχὰς Φεβρ. 1640 ἐσκληρύνθη ἡ ἀῤῥωστία του, καὶ τὴν 10 Φεβρ. ἠλευθέρωσεν ὁ θάνατός του τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν σιδηρᾶν τυραννίαν του. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν ἐμπαρόδως, ὅτι ὁ Μωαμεθανὸς οὗτος Νέρων ἐνήργησε καὶ καλὸν μέγα εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ὑπηκόους του. Ἕως τῶν ἡμερῶν του ἥρπαζαν οἱ Τοῦρκοι τὰ ἀρσενικὰ τέκνα τῶν Χριστιανῶν, τὰ ἐτούρκιζαν καὶ τὰ συγκατέλεγαν εἰς τὸ τάγμα τῶν Γιανιτσάρων. Ἐκ δύω τέκνων ἀφηρπάζετο τὸ ἕν, καὶ ἐὰν οἱ γονεῖς ἦσαν πολύτεκνοι, ἐλαμβάνοντο δύω. Τὴν ἀδικίαν ταύτην, δὲν ἐξεύρομεν ἐκ τίνων λόγων κινηθεὶς κατέπαυσεν ὁ Μουρὰδ, καὶ ἔκτοτε οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἔβλεπαν πλέον τὰ φίλτατα γεννήματά των εἰς τὸν ὄλεθρον τῆς Τουρκικῆς θρησκείας *).

2. Ἰβραῒμ Α'.
(1640 — 1648).

Εἷς μόνον ἀδελφὸς τοῦ Μουρὰδ ἔζη εἰς τὸ Καφάσιον, ὁ Ἰβραῒμ· καὶ οὗτος ἔτρεμε τὴν σπάθην τοῦ ἀδελφοῦ του, ὅταν τὸν ἐπροσκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον. Μόλις τὸν ἐκατάπεισεν ἡ μήτηρ του, ὅτι ἀληθῶς ἐκεῖνος μὲν ἀπέθανεν, αὐτὸς δὲ κράζεται νὰ εὐτυχίσῃ τὸν Ἰσλαμικὸν λαόν. Ἐκβῆκε λοιπὸν καὶ περιεζώσθη τὸ κράτος, καὶ εὐθὺς ἔστειλεν ἀγγελίαν τῆς ἀναγορεύσεώς του εἰς ὅλας τὰς αὐλὰς τῆς Εὐρώπης. Ὅλαι τοῦ ἀντέπεμψαν πρεσβείας, καὶ τὸν ἐσυγχάρησαν, καὶ ἀνενέωσαν τὰς μετὰ τῶν Τούρκων προϋπαρχούσας συνθήκας των. Μόνον μὲ τὴν Αὐστρίαν δὲν ἔγεινε τόσον εὐκόλως ἡ φιλικὴ σχέσις. Διότι οἱ Τοῦρκοι ἐπέπεσαν πάλιν τὸν Αὔγουστον 1640 εἰς τὴν Στειρίαν, καὶ ἔκαμαν τὰ συνήθη των κακουργήματα, ἔκαυσαν, ἔσφαξαν, ἠχμαλώτισαν. Ἐκ Ῥα-

*) Ἀμήρου ἱστορ. τοῦ Ὀθωμανικ. βασιλ. Τόμ. Ε', σελ. 244.

τισβόνης, ὅπου διέτριβεν ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Γ΄, ἐστάλθη πρέσβυς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅς τις ἔφθασεν ἐκεῖ τὸν Ἀπρίλ. 1641, καὶ συνεβίβασε τὰς διαφοράς· καὶ ἡ Τουρκία ἀντέπεμψε πρέσβυν ἕνα ἀρνησίχριστον Οὔγγρον Τεμισβαρινὸν, Μωάμεθ ὀνόματι, ὅς τις μὲ λαμπρὰν ἀκολουθίαν ἐμβῆκεν εἰς τὴν Ῥατισβόναν τὸν Ὀκτώβρ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους.

Βιζύρην ἀνηγόρευσεν ὁ Ἰβραῒμ, φρόνιμον ἄνδρα, τὸν Καρᾶ Μουσταφᾶν (ἄλλον παρὰ τὸν μεταγενέστερον τὸν πολιορκητὴν τῆς Βιέννης), ὅς τις ἐκαλητέρευσε τὸ νόμισμα, χαράξας βαρύτερον καὶ καθαρώτερον, καθὼς τὸ ἀρχαῖον· ἐπροσδιώρισε τὴν τιμὴν τῶν ὠνίων, καὶ περιέγραψε τοὺς ἐγκατοίκους τῆς Ἀσιανῆς καὶ Εὐρωπαίας ἐπικρατείας. Ἡ σφοδρότης του ἠκολούθει κατὰ τῆς χρήσεως τοῦ καπνοῦ τοῦ ταβάκου, καὶ αὔτη εἰσήγαγε (κρυφίως καὶ τοῦτο) τὴν χρῆσιν τοῦ ταβάκου τῆς μύτης (1642). Ἀλλὰ δὲν ἐπέρασε πολὺς καιρὸς, καὶ ὁ φρόνιμος καὶ πολλῶν ἀγαθῶν πρόξενος Βιζύρης, διαβληθεὶς ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς του, ἐκαρατομήθη καὶ ἐτέθη τὸ πτῶμά του πρὸ τῆς πύλης τοῦ Σουλτανικοῦ σαραγίου διὰ νὰ εὐφράνῃ τὸν παρωργισμένον κατ᾽ αὐτοῦ κύριόν του (1643).

Ὁ Ἰβραῒμ ἐδόθη εὐθὺς ὅλος εἰς τὰς τρυφάς. Ἐὰν ὁ ἀδελφός του ὀνομάζεται Νέρων τῶν Τούρκων, αὐτὸς εἶναι ἄξιος τοῦ ὀνόματος Σαρδανάπαλος κατ᾽ ἐξοχὴν μεταξὺ τῶν κτηνωδῶν Σουλτάνων. Ἐπειδὴ ἡ μήτηρ του καὶ οἱ μεγιστᾶνες, φοβούμενοι μὴ ἐκλείψῃ ἡ βασιλικὴ γενεὰ, τοῦ ἐπρόσφεραν κατ᾽ ἀρχὰς ὡραίας κορασίδας, ὁ εἰκοσιτεσσαραέτης Ἰβραΐμης, καὶ ἄλλως σφριγώδης καὶ πυρὸς ἄνθρωπος, εὕρηκε τόσην ἡδονὴν εἰς τὰς γυναῖκας, ὥστ᾽ ὅλους τοὺς θησαυρούς του ἐξώδευε διὰ νὰ συνάζῃ πανταχόθεν νέα κάλλη πρὸς ἀνάπαυσιν τῆς ἀκρατήτου κλίσεώς του.

Ἱστοροῦσιν, ὅτι εἰς εἰκοσιτέσσαρας ὥρας συνευρέθη μὲ εἴκοσι τέσσαρας ὡραίας παρθένους *). Γυναῖκες ὡραῖαι, θυμιάματα ἐξ ἀμβάρεως, καὶ πολύτιμα γουναρικὰ, ἔλεγεν ὅτι ἦσαν ὁ κύκλος τῆς ἀπεριορίστου εὐδαιμονίας του. Ἐκ ζηλοτυπίας δύω γυναικῶν καταtρεχόμενος ὁ ἀρχιευνοῦχος καὶ φοβούμενος τὴν ὀργὴν τοῦ γυναικοκρατήτου Ἰβραΐμ ἀπεφάσισε μὲ καλὸν τρόπον νὰ δώσῃ τόπον εἰς τὴν ὀργὴν καὶ νὰ ὑπάγῃ προσκυνητὴς εἰς τὴν Μέκκαν. Ἐμβῆκεν εἰς πλοῖον μὲ πολλοὺς θησαυροὺς παραλαβὼν καὶ μίαν ὡραίαν δούλην ἀπὸ τὸν Σουλτάνον, τὴν παραίτιον τῆς ζηλοτυπίας τῶν δύω εἰρημένων γυναικῶν. Τὸ πλοῖον περιέπεσεν εἰς χεῖρας Μαλτέσων πειρατῶν, οἵτινες ἐσκότωσαν τὸν εὐνοῦχον, καὶ τἄλλα ἀγαθὰ μετὰ τοῦ πλοίου κυριεύσαντες, ἐνῷ ὑπέστρεφαν εἰς τὴν Μάλταν, ἄραξαν εἰς τὰ μεσημβρινὰ μέρη τῆς Κρήτης διὰ νὰ ἀγοράσωσι τροφάς.

Μαθὼν ὁ Ἰβραΐμ τοῦ εὐνούχου τὴν δυστυχίαν καὶ τῆς καλῆς δούλης τὴν αἰχμαλωσίαν ἄφρισεν ἀπὸ τὸν θυμόν του, καὶ ἐζήτει ἐκδίκησιν· ἀλλὰ τίνας νὰ ἐκδικήσῃ; τοὺς Μαλτέσους; ἐγνώριζεν ὅτι δὲν ἠδύνατο εὐκόλως. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς κυρίους τῆς Κρήτης Βενετούς· καὶ ἰδοὺ ἐγεννήθη ὁ εἰκοσιπενταετὴς Βενετικὸς πόλεμος, εἰς τὸ διάστημα τοῦ ὁποίου ἔχασαν οἱ Βενετοὶ τὴν Κρήτην. Εἰς τὸν Τσεσμὲν ἀντικρὺ τῆς Χίου ἐπρόσταξε νὰ συναχθοῦν ὅλαι αἱ πολεμικαὶ ὕλαι, καὶ ὅλα τὰ στρατεύματα. Δέκα χιλιάδες κεντηνάρια πυροκονίας· πεντήκοντα χιλιάδες σιδηραῖ σφαῖραι, πεντήκοντα μεγάλα κανόνια καὶ πολλὰ μικρὰ ἐσωρεύθησαν ἐκεῖ· τετρακόσια πλοῖα μεγάλα καὶ μικρὰ, καὶ 100,000 στρατιῶται Ὀθωμανοὶ καὶ Ἀφρικανοὶ ἦσαν ἕτοιμοι νὰ ἀποπλεύσωσιν ἀπὸ τὸν Τσεσμὲν κατὰ τῆς Κρήτης (Μάϊον, 1645).

*) Ἄμηρ. ἱστορ. τοῦ Ὀθωμαν. βασιλ. Τόμ. Ε΄, σελ. 354.

Ἡ περιώνυμος πατρὶς τῶν νόμων Κρήτη ἐκ πολλῶν ἤδη ἑκατονταετηρίδων ἔπαυσε νὰ εἶναι νῆσος Ἑλληνική. Ἀπὸ τῶν Γραικορωμαίων αὐτοκρατόρων τὰς χεῖρας τὴν ἥρπασαν οἱ Ἄραβες κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐννάτης ἑκατονταετηρίδος (827. Ἴδε Τόμ. Δ΄, σελ. 165), καὶ τὴν ἐβάσταξαν ἑκατὸν τριάκοντα τέσσαρα ἔτη. Ὁ στρατηγὸς τῆς αὐτοκρατορίσσης Θεοφανοῦς Νικηφόρος Φωκᾶς τοὺς ἀπεδίωξεν ὅλους σχεδὸν ἀπὸ τὴν Κρήτην, καὶ ἔπειτα αὐτοκρατορήσας ὑπέταξεν ὅλην τὴν νῆσον εἰς τὸ Βυζαντινὸν σκῆπτρον (960. ἴδε Τόμ. Δ΄. σελ. 200). Ὅταν οἱ Λατῖνοι ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔπεσεν ἡ νῆσος αὕτη εἰς τὸν Μαρκέσιον τοῦ Μοντεφερράτου (Τόμ. Δ΄, σελ. 507), ὅστις τὴν ἐπώλησεν ἔπειτα εἰς τὴν Βενετίαν. Χρόνον τινὰ συνέβαιναν ἐπαναστάσεις κατὰ τῆς Βενετικῆς κυβερνήσεως, αἵτινες ἐπαταῦντο εὐκόλως. Μετέπειτα ἐσυνειθίσθησαν οἱ Κρῆτες εἰς τὸν ζυγόν της εἰς τρόπον ὥστε τρεῖς ἑκατονταετηρίδας ὁλοκλήρους πρὸ τῆς τῶν Τούρκων ὑπεροχῆς δὲν ἔχει ἡ ἱστορία νὰ μᾶς εἴπῃ τίποτε ἀξιόλογον περὶ τῆς τοῦ Διὸς πατρίδος.

Ὁ τρομερὸς λοιπὸν τῶν Τούρκων στόλος ἄραξεν εἰς τὴν Κρήτην 18 Ἰταλικὰ μίλια μακρὰν τῆς πόλεως Χάνδακος κατὰ τὴν 24 Ἰουνίου 1645. Ὅλην τὴν νύκτα ἔτρεχαν Τοῦρκοι πρὸς αὐτήν. Ὁ Χάνδαξ ἐκτίσθη ἀπὸ τοὺς Ἄραβας ὡς εἴπαμεν ἀλλοῦ (Τόμ. Δ΄, σελ. 195) εἰς τὸν τόπον τῆς παλαιᾶς πόλεως Κυδωνίας, καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ πρῶτον χανδάκιον, τὸ ὁποῖον ἐκατασκεύασαν ἐκεῖ οἱ πορθηταὶ ἐκεῖνοι πρὸς ὀχύρωσίν των. Παρεφθάρθη ἔπειτα τὸ ὄνομα εἰς τὸ Χανία, καὶ χυδαιέστερον Χανιὰ καθὼς τὸ προφέρουν καὶ τὴν σήμερον κοινῶς οἱ Γραικοί. Ὅλαι αἱ πολεμικαὶ μηχαναὶ καὶ ὅλαι αἱ σφοδρόταται ὁρμαὶ κατεμάστιζαν τὴν ἀθλίαν πόλιν ἀδιακόπως. Πυροκονίαι διὰ λαγουμίων ἔθραυσαν πολλὰ μέρη τῶν

τειχῶν. Τρεῖς ἔφοδοι ἀπεκρούσθησαν μὲ ζημίαν μεγάλην τῶν πολιορκητῶν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἤρχοντο καθ' ἑκάστην νέα στρατεύματα ἐξ Ἀλγειρίου καὶ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τῶν πολιορκουμένων αἱ πολεμικαὶ ὕλαι καὶ αἱ τροφαὶ ὠλιγόστευαν, καὶ τὰ τείχη των ἐκ τῆς πυροβολήσεως ἐπλησίαζαν εἰς τὸ ἀδύνατον νὰ ἀντέχωσι· διὰ τοῦτο ἐξήπλωσαν τὴν λευκὴν σημαίαν τῆς παραδόσεως· καὶ μὲ συνθήκην ἐλευθέρας ἐξόδου ὅλων τῶν φρουρῶν μετὰ σκευῶν καὶ ὅπλων καὶ ἄλλων κτημάτων των, παρέδωκαν τὴν πόλιν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὴν 22 Αὐγούστου 1645. Ἡ συνθήκη ἐφυλάχθη, καὶ οἱ Βενετοὶ ἀνεχώρησαν ἀνενοχλήτως. Οἱ Τοῦρκοι ἐμβῆκαν, καὶ εὐθὺς μετέβαλαν εἰς τσαμία τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ ἄλλους δύω. Γιανίτσαροι πολλοὶ ἔμειναν φύλακες τοῦ Χάνδακος, καὶ περισσότεροι διὰ νὰ καθυποτάξωσι τὰ ἄλλα τῆς νήσου μέρη. Ὁ δὲ ναύαρχος ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νὰ ἐπισκευάσῃ τὸν στόλον καὶ νὰ ἐκπλεύσῃ πάλιν.

Ὁ Ἰβραΐμ, πλήρης χαρᾶς διὰ τὴν εὐτυχίαν ταύτην, ἐπανηγύρισε μὲ φωτοχυσίαν τῆς πόλεως ὀκτὼ ἡμέρας, καὶ ἐξ ἀλαζονίας δυσαρεστηθεὶς μὲ τὸν Βιζύρην, τὸν ἐξώρισε· καὶ εὐθὺς καλέσας τὸν ναύαρχον τὸν ἐπρόσταξε νὰ ἀναχωρήσῃ τὴν αὐτὴν ὥραν καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ ὅλην τὴν νῆσον. Ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος ἀπέδειχνε πρᾶγμα ἀδύνατον τὴν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀπόπλευσιν τοῦ στόλου, ἐπρόσταξε τὸν δήμιον ὁ Ἰβραΐμ καὶ ἀπεκεφάλισε τὸν πορθητὴν τοῦ Χάνδακος τοῦτον Ἰσοὺφ Πασᾶν. Μετὰ τοῦτο ἀκούσας, ὅτι οἱ Βενετοὶ ἀντιπολεμοῦντες τὸν ἐχθρόν των ἠχμαλώτισαν πέντε χιλιάδας Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀπεφάσισε νὰ περάσῃ διὰ τῆς σπάθης ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς Γραικοὺς καὶ Φράγκους, ὅσοι διέτριβαν εἰς τὴν ἐπικράτειάν του. Ἀλλ' ἐπειδὴ πρὸς τοῦτο ἐχρειάζετο ἡ γνώμη τοῦ

Μουφτῆ, ὁ τουρκικὸς νομοκράτωρ, ὅς τις διὰ τὸν κατὰ τῆς Κρήτης πόλεμον ἔδωκε τὸν αὐτὸν φετφᾶν, τὸν ὁποῖον εἶχε δώσειν ἄλλος προκάτοχός του κατὰ τῆς Κύπρου (Τόμ. Ζ', σελ. 423), ἀπέδειξε βλαβερὸν τὸν ἐξολοθρευμὸν τῶν ῥαγιάδων, ἐπειδὴ ζημιόνεται ἡ βασιλεία τοὺς φόρους. Ἐπέμενε λοιπὸν ὁ Σουλτάνος εἰς τὸν φόνον τῶν Φράγκων ζητῶν νὰ κάμῃ ἀρχὴν ἀπὸ τὸν Βάϊλον τῆς Βενετίας. Ὁ Μούφτης καὶ οἱ ἄλλοι αὐλικοί του μόλις ἠδυνήθησαν νὰ τὸν ἐμποδίσουν ἐκ τούτου· ὄχι ὅμως καὶ ἀπὸ τοῦ νὰ μεταβάλῃ εἰς τσαμία δύω ναοὺς Φραγκικοὺς, καὶ νὰ φυλακώσῃ τοὺς Φραγκοπατέρας ἐκδικούμενος τὴν προειρημένην ὕβριν τῶν Μαλτέσων, οἵτινες ἔχουσι τὸν αὐτὸν ἀρχιερέα, τὸν Πάπαν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξαρτῶνται καὶ οἱ Δυτικοὶ ἱερεῖς.

Ὁ νεοχειροτόνητος Καπουδὰν πασᾶς μὲ τὸν στόλον ἔφθασεν εἰς τὴν Κρήτην τὴν ἄνοιξιν 1646. Ἡ πόλις Κίσαμος παρεδόθη εὐθὺς εἰς τοὺς Τούρκους ἐθελουσίως· μ' ὅλον τοῦτο τετρακόσιαι ὡραῖαι γυναῖκες καὶ κορασίδες ἐσύρθησαν ἀπ' αὐτῆς εἰς τὴν δουλείαν. Ἕως τὸν Σεπτέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὕστερ' ἀπὸ πολλὰς μικρὰς μάχας πρὸς τοὺς Βενετοὺς ἐκυρίευσαν οἱ Τοῦρκοι τὰ φρούρια Μιλοπόταμον, Ἀγρίκορνον καὶ Κλαδισσὸν, καὶ τὴν καταντικρὺ τῆς Κισάμου κειμένην βραχώδη μικρὰν νῆσον Καραβοῦσαν καὶ ἐντεῦθεν διευθύνθησαν ἐναντίον τοῦ Ῥεθύμνου, τῆς παλαιᾶς Ῥιθύμνης, πόλεως λαμπρᾶς, κειμένης, ὡς ὁ Χάνδαξ, εἰς τοὺς βορείους τῆς νήσου αἰγιαλοὺς, ἴσης μὲ ταύτην, καὶ ὄχι ὀλιγώτερον ὀχυρᾶς. Ἀρχὰς Ὀκτωβ. ἤρχισεν ἡ πολιορκία· τὴν 14 ἔγεινεν ἔφοδος σφοδροτάτη, ὅπου ἔπεσεν ἡρωϊκῶς ὁ στρατηγὸς τῶν Βενετῶν Κόρναρος. Τὴν 20 ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἡ Ῥίθυμνα, καὶ τὴν 14 Νοεμβρ. τὸ ἐπὶ πέτρας ἐξεχούσης εἰς τὴν θάλασσαν φρούριόν της, ὕστερ' ἀφοῦ ἐδοκίμασε παντοδαπὴν βλάβην ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ τὰ κα-

γόνια καὶ τὰς ὑπονόμους ἐκπυρσοκροτήσεις. Ἡ πρωτεύουσα ἐκκλησία καὶ ἄλλοι τινὲς ἐκ τῶν πεντήκοντα ὡραίων ναῶν τῆς πόλεως μετεβλήθησαν εἰς Μωαμεθανὰ τσαμία. Μ' ὅλον ὅτι ἐδόθη διὰ συνθήκης ἐλευθέρα ἔξοδος τῶν στρατιωτῶν, μ' ὅλον τοῦτο δέκα Καπιτάνιοι, εἰκοσιπέντε ὀφικιάλιοι καὶ ἑκατὸν ἄλλοι κοινοὶ καὶ δέκα κορασίδες (ἐπειδὴ τὸ πλεῖστον μέρος τῶν γυναικῶν καὶ τῆς περιουσίας εἶχαν προεξαποστείλειν εἰς ἀσφαλῆ χωρία οἱ Ῥιθυμναῖοι) ἐστάλθησαν μετὰ τῶν εὐαγγελίων τῆς νίκης δοῦλοι εἰς τὸν Ἰβραΐμ· μὲ 500,000 γροσίων τοὺς ἠλευθέρωσαν ἀπὸ τὸ παλούκιον οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐρωπαῖοι Πρέσβεις. Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1647) ἐπολιόρκησαν οἱ Τοῦρκοι τὴν πρωτεύουσαν πόλιν Κανδίαν εἰς μάτην. Διὰ θαλάσσης οἱ Βενετοὶ ἐνέκλεισαν τὸν Καπουδᾶν πασᾶν ἐπιστρέφοντα ἐκ Κρήτης μὲ τὸν στόλον του εἰς τὸν λιμένα τῆς Ναυπλίας· καὶ ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἐκράτησε μὲ βίαν ὅλα τὰ Εὐρωπαῖα καράβια, ὅσα εὑρίσκοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Σμύρνην, διὰ νὰ μεταφέρουν δι' αὐτῶν πολεμικὰ πράγματα εἰς Κρήτην καὶ Δαλματίαν, ὅπου ἐγίνετο ἀγὼν ἀμφίῤῥοπος κατὰ τῆς Βενετίας.

Ἐνῷ κατὰ τὸν εἰρημένον τρόπον ἐπολεμοῦντο ὑπὸ τῶν Τούρκων αἱ Βενετικαὶ χῶραι, ὁ Ἰβραΐμ ἐνησχολεῖτο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὸ μέγα πλῆθος τῶν γυναικῶν του, μὲ τοὺς προγνώστας τοῦ μέλλοντος Ἰμάμιδές του, καὶ μὲ τὰς παραλόγους προσταγάς του. Ἁμάξια δὲν ἤθελε νὰ περιέρχωνται εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐκρέμασε πολλοὺς πτωχοὺς ἀμαξάδας. Βιζύρας ἐκαθαίρει διὰ τὸ μηδὲν, καὶ ἐνταυτῷ τοὺς ἔπνιγε. Συμβουλὴν δὲν ἤκουε κἀνενὸς ἄλλου εἰμὴ τῶν ὡραίων παλλακῶν του· καὶ ἐκ τῆς ἀθλιότητος ταύτης ἐγεμίσθη ὅλη ἡ ἐπικράτεια ἀπὸ ἀποστάτας σατράπας. Οἱ Γιανίτσαροι, βλέποντες μόναρχον χαῦνον καὶ θηλυ-

δρίαν, ἐστασίαζαν πᾶσαν στιγμήν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σουλτάνος εἶχεν ἀναδείξειν Βιζύρην ἕνα ἀγαπητὸν καὶ συνεργὸν τῆς τρυφῆς καὶ ἀδικίας του, Ἀχμὲτ πασᾶν, ὁ Οὐλαμᾶς δυσαρεστηθεὶς ἐσύναξε τοὺς Γιανιτσάρους καὶ Σπαχίδας (1648) εἰς ἓν τσαμίον, καὶ ἐκεῖθεν ἐμήνυσαν τὸν Σουλτάνον νὰ ἀλλάξῃ τὸν Βιζύρην. Τοῦτο δὲν ἠθέλησεν ὁ ὑπερήφανος Ἰβραΐμ, καὶ οἱ συνωμόται ἔστειλαν καὶ ἐπίασαν τὸν Βιζύρην τὴν νύκτα, καὶ διὰ δημίου τὸν ἀπεκεφάλισαν πρὸ τῆς πύλης τοῦ παλατίου του. Φοβούμενοι δὲ τὴν ἐκ τούτου ὀργὴν τοῦ Ἰβραΐμ, ἀπεφάσισαν νὰ τὸν καθαιρέσουν καὶ αὐτόν. Εἰς τὴν συνέλευσίν των ἔκραξαν τὴν μητέρα τοῦ Ἰβραΐμ, καὶ τὸν ἑπταετῆ υἱόν του Μωάμεθ. Ὑπῆγε μαυροφορεμένη ἡ Βαλιδὲ, καὶ ἤκουσε μὲ τρόμον της, ὅτι ὁ μὲν υἱός της παύει νὰ πατισαχεύῃ, ἀναγορεύεται δὲ ἀντ' αὐτοῦ ὁ ἔγγονός της Μωάμεθ. Μὲ δάκρυα τοὺς ἐπαρακάλεσε νὰ μεταβάλουν τὴν ἀπόφασιν διὰ τὸ ἀνήλικον τοῦ παιδός. Εἰς μάτην! Ἐκεῖθεν ἐσηκώθησαν οἱ μεγιστᾶνες καὶ οἱ Γιανίτσαροι προπορευομένου τοῦ Μουφτῆ, καὶ ὑπῆγαν εἰς τὸν Ἰβραΐμ: „Ὕπαγε, τοῦ εἶπεν ὁ τελευταῖος, εἰς τὸ καφάσιον, ἐπειδὴ οὕτως ἔκρινεν ὁ ἱερὸς φετφᾶς καὶ ἡ γνώμη τῶν προεστώτων τοῦ Ἰσλαμίου.“ — „Ἄπιστε! ἐφώναξεν ὁ Ἰβραΐμ· τί αὐθαδειάζεις; Δὲν εἶμαι ἐγὼ ὁ Πατισάχης σας“; Ὄχι, ἀπεκρίθη ὁ Μουφτῆς, ἐπειδὴ ἐπάτησας τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν πίστιν, ἠφάνισας τὸν κόσμον, κατεξώδευσας τοὺς θησαυροὺς εἰς τὰς ἡδονάς σου, καὶ ἐβύθισας εἰς τὴν δυστυχίαν τοὺς πιστούς.“ Μετά τινα ἀντιλογίαν τὸν ἥρπασαν δυναστικῶς, καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν, ὅπου ἀντὶ ὀκταετοῦς Σαρδαναπαλίας ἐστέναζε δέκα ἡμέρας τὴν παροῦσαν του ἀθλιότητα. Τὴν δεκάτην ἡμέραν, ἐπειδὴ εἶχεν ἀρχίσειν στάσις μεταξὺ τινῶν Σπαχίδων φίλων τοῦ φυλακωμένου, φοβούμενοι οἱ ἐκθρονισταί του μὴ πάλιν ἐνθρονισθῇ, ἐζήτησαν φετφᾶν

ἀπὸ τὸν Μουφτῆν περὶ θανατώσεως τοῦ Ἰβραΐμ. Ὁ φετφᾶς ἔκρινεν: „Ὅταν δύω Καλίφαι συναντηθῶσιν, ὁ εἷς φονεύει τὸν ἄλλον.“ Θαυμάσιος φετφᾶς! Ὑπῆγαν λοιπὸν οἱ μεγιστᾶνες εἰς τὴν φυλακὴν μετὰ τοῦ δημίου. Ὁ Ἰβραὶμ ἔντρομος „Δὲν εἶναι κἀνεὶς, ἐφώναξεν, ἀπ' ὅσους εὐεργέτησα διὰ νὰ μὲ βοηθήσῃ;“ Τοιαῦτα ὀλολύζων ἐσφάγη τὴν 18 Αὐγ. 1648.

3. Μωάμεθ Δ'.

(1648 — 1688).

Μωάμεθ Δ', πρεσβύτερος υἱὸς τοῦ Ἰβραΐμ, μόλις ἑπταετὲς παιδίον, περιεζώσθη τώρα τὸ ξίφος τῆς δυναστείας. Ποίαν κατάστασιν ἐπρόσμενε τὸν Ὀθωμανικὸν λαὸν ἀπὸ τὴν νηπιώδη ταύτην ἐξουσίαν, συμπεραίνει πᾶς τις, ὅς τις ἴδε πῶς ἐβασιλεύθησαν εὐνομώτεροι λαοὶ ἀπὸ ἐπιτρόπους βασιλέων. Εἰς τὴν Τουρκίαν πρέπει νὰ ἐκλάβῃ τὸ τοιοῦτον ἀσυγκρίτως χειρότερον. Δύω γυναῖκες, ἡ προμήτωρ καὶ ἡ μήτηρ τοῦ νέου δυνάστου, ἐδιεύθυναν ἀπὸ τὰ χαρέμιά των τὴν κοινὴν τύχην. Κατατρέχουσαι αὗται τοὺς ἐχθροὺς καὶ προβιβάζουσαι αὐτογνωμόνως τοὺς φίλους των καὶ προσπαθοῦσαι νὰ πλουτίζωνται διὰ τὰς τρυφάς των, ἐτάραττον ὅλην τὴν ἐπικράτειαν. Διὰ τοῦτο εὐθὺς ἤρχισαν ἐπαναστάσεις τῶν πολυαρίθμων ἐσωτερικῶν παίδων (Ἰτσουγλάνιδων) *), τῶν Σπαχίδων.

*) Τρία παλάτια, ἓν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, δεύτερον εἰς τὸν Γαλατᾶν, καὶ τρίτον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἦταν τότε διωρισμένα διὰ τοὺς ἐσωτερικοὺς τούτους παῖδας. Ἓν τάγμα ἐξ αὐτῶν ἐγίνοντο πολεμικοὶ, ἐδιδάσκοντο δὲ καὶ μουσικὴν, χορὸν καὶ τὸ ἔργον τοῦ κουρέως διὰ τὴν κεφαλὴν τοῦ Πατισάχ. Ἄλλο τάγμα ἐδιδάσκετο τὴν σκευασίαν διαφόρων γλυκυσμάτων, χαλβᾶ, σερπετίων κτλ. Τὸ τρίτον ἀσχολεῖται εἰς σπουδαιότερα, καὶ ἐξ αὐτοῦ ἀναδείχνονται θυσαυροφύλακες, κλειδοῦχοι, γραμματεῖς τοῦ θησαυροῦ, οἱ φέροντες χρυσᾶ νομίσματα καὶ ἄλλο ἀργύριον, διὰ νὰ τὰ χαρίζῃ ὁ Πατισάχ ὅπου ἂν θέλῃ κτλ. Τέταρτον καὶ τελευταῖον ἐξασκεῖ τοὺς ἀμέσως περὶ τὸν Σουλτάνον, θαλαμηπόλους, φύλακας τῶν ἱματίων, καὶ φύλακας τοῦ ἱεροῦ οἴκου, ὅπου φυλάττεται ἡ βορδά,

τῶν Γιανιτσάρων, αἵτινες διεδέχοντο ἡ μία τὴν ἄλλην, ἐνῷ ὁ Πατισὰχ ἔπαιζε πολλὰ ἔτη μὲ τοὺς τρελοὺς καὶ νάννους του. Ὁ Βιζύρης ἠλλάχθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη, καὶ εἰσήχθη ὅς τις ἤρεσκε μάλιστα τὰς κυβερνητρίας. Μὲ ὅλα ταῦτα αἱ Εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ἔστειλαν πρεσβευτὰς καὶ ἀνεκαίνισαν τὰς προϋπαρχούσας των συνθήκας μὲ τὴν Ὀθωμανικὴν αὐλήν· καὶ ὅταν ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας ἐστάλθη ἐξαίρετος πρεσβευτὴς ὁ Σμίδιος (1649), φαίνεται εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει συμβιβάσεις ὡς αὐτοκρατορικὸς διερμηνευτὴς ὁ πολιτικὸς καὶ πεπαιδευμένος Ἕλλην Παναγιώτης, τὸν ὁποῖον θέλει ὁ Ἄμηρος *) γενάρχην τοῦ σωζομένου ἔτι εὐκλεοῦς γένους τῶν ἐκ Φαναρίου Μουρουζῶν.

Μὲ ὅλας τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς δὲν ἔπαυαν οἱ Τοῦρκοι νὰ στέλλουν δυνάμεις εἰς τὴν Κρήτην. Ἐκεῖ εἶχε μεταδοθῆν τὸ πνεῦμα τῆς ἐπαναστάσεως τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Σπαχίδων καὶ Γιανιτσάρων· καὶ ἐπειδὴ ἔπεσεν εἰς μίαν μάχην ὁ Καπουδᾶν πασᾶς, μὴ θέλοντες νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν ἐπίτροπόν του, δύω μῆνας ἕως οὗ νὰ ὀνομασθῇ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ διάδοχός του, ἐκτυποῦντο καὶ ἐφθείροντο ὑπ' ἀλλήλων, καὶ ἐὰν ἦτο δύναμις Βενετικὴ ἱκανὴ, ἐξ ἅπαντος ἐξωλόθρευε τοὺς ἐχθρούς της. Ὅταν ἦλθε νέος ἀρχηγὸς μὲ προσταγὴν νὰ κυριευθῇ ἐξ ἅπαντος ἡ Κανδία, ἤρχισε πάλιν ἡ κατ' αὐτῆς προσβολὴ καὶ πολιορκία. Ἑβδομήκοντα χιλιάδες Τοῦρκοι τὴν κατεστενοχώρησαν (Σεπτ. 1649). Μετὰ δύω μηνῶν ἐφόδους καὶ πυροβολήσεις, ἀφοῦ ἔχασαν ἱκανὸν ἀριθμὸν στρατιωτῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἡ Κανδία, ἔγραψεν ὁ Τουρκικὸς στρατηγὸς εἰς τὴν αὐλήν του, εἶναι μέγα φρού-

ἤγουν ἡ χλαμὺς, ἡ ἱερὰ σημαία, τὸ ξίφος καὶ τὸ τόξον τοῦ προφήτου. Ἴδε κατὰ πλάτος Ἄμηρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Ε, σελ. 462 — 465.

*) Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμαν. βασιλ. Τόμ. Ε΄, σελ. 463.

ριον· ἔμπροσθέν του ἔχει τὴν θάλασσαν, καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα μέρη περικυκλοῦται ἀπὸ βαθεῖς χάνδακας, ἑπτὰ τείχη καὶ πέντε προτειχίσματα. Διὰ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ παραχειμάσουν τὰ στρατεύματα, καὶ τὴν ἄνοιξιν ἐμβαίνουν πάλιν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα. Τὴν ἐρχομένην ἄνοιξιν (1650) ἐδόθη προσταγὴ νὰ κτισθοῦν περὶ τὴν Κανδίαν τρία φρούρια πρὸς περισσοτέραν στενοχωρίαν τῆς πόλεως μὲ δαπάνην τῶν πτωχῶν Χριστιανῶν τῆς νήσου. Ἀπὸ τὸ Ῥέθυμνον καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους ὑποδούλους τόπους ἐσύρθησαν οἱ Χριστιανοὶ νὰ ἐργάζωνται. Ἐκτίσθησαν μὲ πολλὴν βάσανον τῶν Χριστιανῶν, ἓν ἀντικρὺ τοῦ ὑγισιαστηρίου (Λαζαρέτου), δεύτερον πλησίον τοῦ μικροῦ φρουρίου Κάστρου, καὶ τὸ τρίτον εἰς τὸ παραθαλάσσιον, ὅπου ἔκαμαν τὴν πρώτην ἀπόβασιν οἱ Τοῦρκοι.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐβασίλευεν ἡ μεγίστη τῶν ἠθῶν διαφθορὰ, εἰσαχθεῖσα ἀπὸ τὴν πολυτέλειαν καὶ τρυφὴν τῶν μεγιστάνων, οἵτινες ἐμεταχειρίζοντο τὸν καιρὸν τῆς νηπιότητος τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς γυναικείας ἰσχύος εἰς τὸ νὰ ἀναπαύωσιν αὐτοὶ τὰς ἀκρατήτους ἐπιθυμίας των μὲ ἀδικίας καὶ δωροληψίας καὶ καταδρομὰς τῶν μὴ Μουσολμάνων. Ἓν ἀπὸ τὰ τυραννικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα κατεσπάρατταν τὰς καρδίας τῶν Χριστιανῶν τότε, ἦτο καὶ ὁ φόνος τοῦ ἐναρέτου Πατριάρχου Παρθενίου Β'. Διαβληθεὶς οὗτος ὡς ἔχων κοινωνίαν μυστικὴν μὲ τὴν αὐλὴν τῆς Ῥωσίας, χωρὶς κρίσιν καὶ ἐξέτασιν, ἐκρεμάσθη (27 Μαΐου, 1651) δημοσίως ἀπὸ τὸν Βιζύρην, καὶ τὸ λείψανόν του ἐῤῥίφθη εἰς τὴν θάλασσαν, καθὼς πρὸ ἐτῶν τινῶν τὸ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου ἐπὶ Μουρὰδ Δ' (σελ. 481). Ἐπειδὴ δὲ οἱ διάκτοροι τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδαυΐας καὶ Βλαχίας ἀνήγγειλαν εἰς τοὺς αὐθέντας των τὴν ἄδικον θανάτωσιν καὶ ἀτίμωσιν τοῦ προεστῶτος τῆς ἐκκλησίας, ἐφυλακώθησαν καὶ οἱ δύο εὐθὺς, καὶ μεθ' ἡμέρας ὀκτὼ ἐκρεμάσθησαν καὶ αὐ-

τοὶ ἔμπροσθεν τῆς πύλης τοῦ Πατριαρχείου. Διάδοχον τοῦ Παρθενίου ἀνηγόρευσεν ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ τὸν Ἰωαννίκιον, ἀφοῦ ἐπροσπάθησε νὰ ἀναδείξῃ κυβερνήτην τοῦ Χριστιανικοῦ κλήρου Τοῦρκον τινὰ μεγιστᾶνα, ὅς τις ἐκ Χριστιανοῦ εἶχε δεχθῆν τὸν Ἰσλαμισμόν *). Ἐπειδὴ δὲ ἡ φιλόδοξος γερόντισσα Βαλιδὲ, φθονοῦσα τὸ πνεῦμα τῆς νέας, τῆς μητρὸς τοῦ βασιλεύοντος, ἠθέλησε νὰ κρημνίσῃ τὸν ἔγγονόν της Μωάμεθ ἐκ τοῦ θρόνου καὶ νὰ ἀνυψώσῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰβραΐμ, τοῦ ὁποίου ἡ μήτηρ ὑπέσχετο εἰς αὐτὴν ἄκραν ὑπακοὴν, ἐγενήθη διχόνοια μεταξὺ τῶν μεγιστάνων καὶ στρατιωτῶν, καὶ ὑπερνικήσαντες οἱ φίλοι τοῦ Μωάμεθ, ὥρμησαν εἰς τὸν γυναικῶνα, καὶ τὴν ἔπνιξαν ἐλεεινότατα (2 Σεπτ. 1651), γυναῖκα, ἥτις ἐπὶ τεσσάρων Σουλτάνων (Ἀχμὲδ, Μουρὰδ, Ἰβραΐμ. Μωάμεθ) ἐξουσίασε τριάκοντα ἔτη τὸ βασίλειον, ὡς γυνὴ καὶ μήτηρ καὶ προμήτωρ Σουλτάνων.

Τρομερὰ ἀναρχία, εἰς τὴν ὁποίαν ὡς ἀπὸ τρικυμίαν ἀνήκουστον κατεφθείροντο καὶ Τοῦρκοι καὶ Χριστιανοὶ, ἐπεκράτησε πέντε ἀκόμη ἔτη. Ἀλλαγαὶ καθημεριναὶ τῶν ἀρχόντων εἰς τρόπον ὥστε εἷς μὲν Βεζύρης διήρκεσε τέσσαρας ὥρας, εἷς δὲ Μουφτῆς δεκατρεῖς· φόνοι καὶ δημεύσεις χωρὶς ἄλλην αἰτίαν ἢ σκοπὸν, εἰμὴ τὴν αὐτογνωμίαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν τῆς αἰσχροκερδείας· ἐπαναστάσεις Γιανιτσάρων, οἱ ὁποῖοι ἔκαιαν καὶ διήρπαζαν ὄχι μόνον τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ τὰ πέριξ αὐτῆς ἕως τὴν Μαύρην θάλασσαν· ἐπαναστάσεις σατραπῶν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Ῥουμελίαν, καὶ μὲ ἕνα λόγον ὅλη ἡ νοητὴ καὶ ἐνδεχομένη κακοδαιμονία ἐβασάνιζεν ἐσωτερικῶς τὸ Ἰσλαμικὸν βασίλειον· ἐξωτερικῶς δὲ τὸ ἔτρωγε πόλεμος δαπανηρὸς ἀνθρώπων καὶ χρημάτων εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὰς ἄλλας Βενετικὰς χώρας, εἰς τὸν ὁποῖον ἠρημάζετο μὲν ἡ Κρήτη ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔπασχαν δὲ καὶ οἱ Τουρ-

*) Ἄμηρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Ε', σελ. 527.

κοι ὄχι μικρὰ δεινὰ ἀπὸ τοὺς Βενετούς. Τὴν 6 Ἰουλ. 1656 ἐπρόσμενεν ὁ ναύαρχος Μοκενῖγος τὴν ἔκπλευσιν τοῦ Σουλτανικοῦ στόλου συγκειμένου ἐξ ὀγδοήκοντα καραβίων μεγάλων καὶ μικρῶν. Εἰς τὸν Ἑλλήσποντον συνηντήθησαν οἱ δύω στόλοι. Ὁ Μοκενῖγος ἐπανέλαβε τὸ ἡρωϊκὸν ἔργον τοῦ Αὐστριακοῦ Ἰωάννου (Τόμ. Ζ΄, σελ. 426). Ἑβδομήκοντα πλοῖα Τουρκικὰ μέρος μὲν ἠφάνισε, τὰ περισσότερα δὲ ἐπίασε. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην ἐκυρίευσε τὴν Τένεδον, τὴν Σαμοθράκην καὶ τὴν Λῆμνον. Τέλος ἀνεφάνη Μουσολμάνος ἰσχυροῦ πνεύματος καὶ πολιτικῆς συνέσεως, ὁ Κιουπριλῆς *) Μωάμεθ, τὸν ὁποῖον ὀνομάζουσιν οἱ Εὐρωπαῖοι ἱστοριογράφοι Ῥιχελιέα τῆς Τουρκίας, καὶ οὗτος ἀναδειχθεὶς Βιζύρης (15 Σεπτ. 1656) ἤρχισε νὰ θεραπεύῃ τὰς πληγὰς τοῦ βασιλείου, ἀλλ᾽ ὄχι μὲ ἰαματικὸν βάλσαμον· ἀμὴ μὲ χύσιν αἱμάτων, κατὰ τὴν περιαδομένην Τουρκοπολιτικὴν γνώμην, ὅτι ἡ χύσις τοῦ αἵματος καταπαύει τὰςχύσεις τῶν αἱμάτων, ἤγουν ὁ ἀρχιδιάβολος ἐκδιώκει τοὺς διαβόλους.

Ἑβδομηκοντούτης ἦτο ὁ Κιουπριλῆς Μωάμεθ ὅταν ἐνεπιστεύθη τὴν σφραγίδα· ἀλλὰ πλήρης νεανικῆς δραστηριότητος καὶ Τουρκικῆς συνέσεως ἤρχισε τὰ ἔργα του. Ἐξώρισεν ὅσους ἐγνώρισε ταραχοποιούς, καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαναστατῶν Σπαχίδων, τρεῖς ἐπισήμους Τούρκους, καὶ ὀγδοήκοντα θερμοὺς βοηθούς των, ἐκείνους μὲν ἀπεκεφάλισε, τούτους δὲ ἔπνιξε, καὶ τὰ πτώματά των ἔρριψε μὲ καταφρόνησιν εἰς τροφὴν πτηνῶν καὶ θηρίων (3 Ἰαν. 1657)· καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν βασιλεύουσαν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἐπαρχιῶν ἐπαναστατικοὺς τοπάρχας ἐτιμώρησε μὲ τὸν θάνατον. Ἀλλ᾽ ὁ αὐτὸς Ῥιχελιεὺς τῶν Τούρκων Κιουπριλῆς ἐπέφερεν ἐπονείδιστον θάνατον εἰς τὸν Πατρι-

*) Ὠνομάζετο οὕτως ἀπὸ τὴν πόλιν Κιουπρὶ (ἤγουν γέφυρα) τῆς μικρᾶς Ἀσίας ἀπέχουσαν 12 ὥρας ἀπὸ τὴν Ἀμάσειαν. Εἰς ἐκείνην τὴν πόλιν ἐγεννήθη ὁ βιζύρης Μωάμεθ ἀπὸ πατρὸς Ἀλβανοῦ παροικοῦντος ἐκεῖ. Κιουπριλῆς σημαίνει Κιουπριώτης ἢ Γεφυριώτης.

ἀρχην Παρθένιον Γ΄(1657). Ἐπιάσθη ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν τότε ἡγεμόνα τῆς Βλαχίας Κωνσταντῖνον *), παρακινητικὴ εἰς ἐλεημοσύνας, ὅπου πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔλεγεν: Ἔρχεται ἡ βασιλεία τοῦ οὐρανοῦ, ὁπότε θέλουν ἀνταμειφθῆν οἱ ἐλεήμονες." Ἡ φράσις αὕτη ἐσκανδάλισε τὸν Βιζύρην· ὁ Πατριάρχης ἐφέρθη ἔμπροσθέν του, καὶ εὐθὺς κατεδικάσθη εἰς τὴν κρεμάθραν. Τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγ. Λαζάρου ἐκρέματο εἰς τὴν Καγκελλωτὴν πύλην (Παρμακαποὺ ὁ ἡγεμὼν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας!

Ὁ Κιουπριλῆς Μωάμεθ ἐφρόντισε μετὰ τοῦτο τὰ τοῦ πολέμου. Ἔστειλεν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος τὸν στόλον. Ὁ ναύαρχος Μοκενῖγος τὸν εὕρηκεν εἰς τὸν πορθμὸν τῆς Χίου· τὸν ἐκτύπησε πρὸς τὰ νερὰ τῆς Σάμου (2 Μαΐου, 1657)· ἐστράφη εἰς τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Ἀσίας καὶ ἐκυρίευσε τὸ εἰς τὸν κόλπον τῆς νέας Ἐφέσου εὑρισκόμενον φρούριον Σαγαδισία. Εἰς ἕνα μῆνα περίπου ἔλαβεν ὁ Μοκενῖγος εἰς χεῖρας του τεσσαράκοντα τέσσαρα Τουρκικὰ καράβια· καὶ ἓν φρούριον. Ὁ Κιουπριλῆς δὲν ἐταράχθη ἀπὸ τὴν ἀγγελίαν ταύτην. Νεοναυπήγητα καράβια ἔστεκαν εἰς τὸν ναύσταθμον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ταῦτα καὶ τὸν ὑπόλοιπον στόλον ἑτοιμάσας ἔστειλεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, καὶ αὐτὸς μὲ στρατὸν ἄλλον ἐκίνησε διὰ ξηρᾶς καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Καλλιούπολιν (30 Ἰουν). καὶ ἐκεῖθεν ἐπέρασεν εἰς τὴν Ἄβυδον. Τὴν 19 Ἰουλίου ἐφάνη ὁ Μοκενῖγος μὲ τὸν στόλον του καὶ ὥρμησεν ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ· ἀλλὰ βόλιον ἐχθρικοῦ κανονίου ἐπέτυχε τὴν ναυαρχίδα, ἄναψε τὴν ἀποθήκην τῆς πυροκονίας καὶ ἐγέμισε τὸν Ἑλλήσποντον ἀπὸ φλόγας. Ὁ ἥρως Μοκενῖγος ἐφονεύθη, καὶ οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται του εὐτύχησαν νὰ σώσωσι τὰ μείναντα μέρη τῆς ναυαρχίδος, τὸν νεκρὸν τοῦ ναυάρχου καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα πράγματα. Ὁ Βενετικὸς στόλος ἀνεχώ-

*) Ἀμήρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. 5΄, σελ. 15.

ρησεν· ὁ δὲ Βιζύρης ὑπῆγε διὰ ξηρᾶς ἀντικρὺ τῆς Τενέδου, ἔστειλε στρατεύματα ἐπάνω, καὶ τὴν ἐξανακυρίευσε τὴν 31 Αὐγούστου. Ἐκεῖθεν ἐστράφη εἰς τὴν Λῆμνον, τὴν ἠνάγκασε, καὶ τὴν παρέλαβεν ἀπὸ τοὺς Βενετοὺς τὴν 15 Νοεμβ. καὶ οὕτως ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ δόξαν καὶ τιμήν.

Τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1658) ὁ Χάνης τῶν Τατάρων ἐστράτευσε κατὰ τῆς Τρανσυλβανίας, ὅπου ὁ ἡγεμὼν Ῥακόξιος συμφωνήσας μὲ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυΐας ἔκαμνεν ἐπαναστατικὰ κινήματα. Ὁ Ταταρχάνης ἐπέπεσεν εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν ὡς κατακλυσμός. 20,000 Χριστιανοὶ ἀπεκεφαλίσθησαν καὶ ἄλλοι τόσοι ἐσύρθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ὁμοῦ μὲ πολλὰς χιλιάδας ἁμαξίων φορτωμένων λάφυρα. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας, Κωνσταντῖνος Βεσσαράβας, ἐκαθαιρέθη, καὶ εἰσήχθη ὁ Γραικὸς Μίχνας, υἱὸς κλειδοποιοῦ τινος· τῆς δὲ Μολδαυΐας ἡγεμὼν ἐβάλθη ὁ ἑβδομηκονταετὴς Γκίκας, Ἀλβανὸς τὸ γένος, ἐκ τῆς πατρίδος τοῦ πατρὸς τοῦ Βιζύρη, καὶ πάροικος εἰς τὸ Κιουπρὶ, τὴν πατρίδα τοῦ Βιζύρη. Μετ' ὀλίγον ἔφθασε καὶ ὁ Βιζύρης αὐτὸς (31 Ἰουλ. 1658), εἰσήγαγεν ἡγεμόνα τῆς Τρανσυλβανίας, Ἀπάφιον τὸν Βαρκσαΐον, τοῦ ὁποίου ἐπερίσσευσε τὸν φόρον, διέταξε πολλὰ πράγματα τῆς Οὐγγαρίας, καὶ ὑπέτρεψεν ἐνδόξως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἐπανάστασις Ἀβασᾶ τινὸς εἰς τὴν Συρίαν ἠνάγκασε τὸν Βιζύρην νὰ ἐκστρατεύσῃ ἐκεῖ περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Εἰς ὀλίγους μῆνας ἐτιμώρησε τὸν ἀποστάτην καὶ ἀποκατέστησε τὴν ἡσυχίαν εἰς ἐκεῖνα τὰ μέρη. Μετὰ ταῦτα (1659) ἀπεφάσισεν ὁ Βιζύρης νὰ ὀχυρώσῃ τὸν Ἑλλήσποντον μὲ δύω φρούρια. Ὁ στόλος ἐπροστάχθη νὰ περάσῃ τὸν χειμῶνα ἐκεῖ πρὸς εὐκολίαν τῆς οἰκοδομῆς. Κτίσται ἐφέρθησαν πανταχόθεν· ἔγειναν τὰ ἕως τὴν σήμερον σωζόμενα Δαρδανέλλια, ἕκαστον τριακοσίων τετραγω-

νικῶν πηχῶν, καὶ ὠνομάσθησαν τὸ μὲν κλειδίον τῆς θαλάσσης (Κιλιδόλ-βὰρ), τὸ δὲ προτείχισμα τῆς θαλάσσης (Σεδόλ-βὰρ), τὰ ὁποῖα ὅμως (λέγει ὁ Ἄμηρος) *) δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προτειχίσουν τὴν θάλασσαν ἀπὸ τὸν εἴσπλουν τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου. Τὸ 1660 ἔτος ἐκυρίευσεν ἕνας σατράπης τὸ Μέγα Βαραδῖνον· καὶ τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἐκτυπήθη στόλος Τουρκικὸς πλησίον Ἀτταλείας. Τώρα ἔστεκε πλησίον τοῦ γέροντος Βιζύρη καὶ ὁ θάνατος. Τὴν 31 Ὀκτ. 1661 ἀπέθανεν, ἀφοῦ ὁ Σουλτάνος τὸν ἐπεσκέφθη καὶ ἤκουσε μὲ προσοχὴν τὰς συμβουλάς του. Τριάκοντα ἓξ χιλιάδας **) ἀνθρώπων ἐσκότωσεν ἐπὶ τῆς πενταετοῦς ἐπιτροπίας του διὰ τῶν δημίων ὡς ταραχοποιοὺς καὶ ἀνυποτάκτους. Ἐὰν ἀνάγκη πολιτικὴ ἢ ἀπανθρωπία τὸν ὑπηγόρευε τὸ μακελεῖον τοῦτο, τὸ ἀφίνομεν εἰς τὸν ἀναγνώστην νὰ τὸ κρίνῃ ὅπως ἀγαπᾷ.

Ἡ πολιτικὴ δύναμις τοῦ ἀποθανόντος Βιζύρη φαίνεται καθαρῶς ἐκ τούτου, ὅτι ὁ Σουλτάνος εὐθὺς (1 Νοεμβρ.) ἀνέδειξεν ἐπίτροπόν του τὸν εἴκοσι ἓξ ἐτῶν υἱὸν ἐκείνου, Ἀχμὲτ Κιουπριλῆν, τὸν ὁποῖον ὁ πατὴρ, ἀγράμματος αὐτὸς παντελῶς ὢν, ἐπαίδευσε μὲ ὅλην τὴν Τουρκικὴν σοφίαν. Δὲν εἶναι ὀλιγώτερον λαμπρὰ ἡ Βιζυρεία τοῦ Κιουπριλῆ Ἀχμέτ. Διὰ νὰ ἀρέσῃ τὴν θεοβλαβῆ μητέρα τοῦ Σουλτάνου ἐπρόσταξε νὰ μὴ ἀνακαινισθοῦν αἱ τῶν Χριστιανῶν ἐκκλησίαι, ὅσαι πρὸ ὀλίγου εἶχαν ἀφανισθῆν ἀπὸ μεγάλην τινὰ πυρκαϊὰν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Καὶ ὅσους ᾐσθάνετο θέλοντας νὰ κινήσωσι τί τῶν καθεστώτων, κατὰ τούτων ἐμεταχειρίζετο τὰ ἰατρικὰ τοῦ μακαρίτου πατρός του, ἤγουν ξίφος καὶ κρεμάθραν.

Εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν ἐπεκράτουν αἱ ταραχαὶ αἱ κινηθεῖσαι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν· καὶ ὁ Βιζύρης παραπονούμενος κατὰ τῆς Αὐτοκρατορικῆς αὐλῆς αἱ

---

*) Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Ϛ', σελ. 65.

**) Ἀμήρ. ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 89.

αἰτίου τῶν συγχύσεων ἔκαμεν ἑτοιμασίας κατὰ τῆς Οὐγγαρίας. Τὸν Μάρτιον 1663 ἐκβῆκαν ὁ Σουλτάνος καὶ ὁ Βιζύρης του εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν· καὶ ὁ δεύτερος ἐκίνησεν ἐκεῖθεν μὲ πολυάριθμον στράτευμα εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, καὶ τὸν Ἰούλιον ἐμβῆκεν εἰς τὴν Βοῦδαν. Σειρὰ μαχῶν καὶ αἱματοχυσιῶν ἔτρεχε κατὰ συνέχειαν· ὁ δραστήριος Βιζύρης εὕρηκεν ἀντίπαλον δραστικώτερον τὸν αὐτοκρατορικὸν στατηγὸν Μοντεκουκούλιον. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας εἶχαν ἀποφασίσειν εἰς Αὐγούσταν νὰ στείλουν βοήθειαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως (ἀνωτ. σελ. 157), ἀλλὰ καὶ ὁ φιλότιμος βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Λοδοβῖκος ΙΔ' δι' ἔνδειξιν φιλοφροσύνης ἔστειλεν ἐπίκδυρον στῖφος Γάλλων μὲ τὸν Κολιγνῦν, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐμβῆν εἰς τὰς Αὐστριακὰς χώρας. Τύχαι ἀμοιβαῖαι τοῦ πολέμου, ἀλλὰ σφαγαὶ καὶ αἰχμαλωσίαι καὶ ἐρημώσεις τῶν Χριστιανικῶν χωρίων ἐσυνέβαιναν συχνότατα. Ὁ αὐτοκρατορικὸς Πρέσβυς Ῥενίγγερος καὶ ὁ διερμηνευτής του Παναγιώτης συνεστράτευαν μὲ τὸν Βιζύρην, ὁ μὲν πρῶτος ὡς φυλακωμένος, ὁ δὲ δεύτερος ὑπουργῶν τὸν Βιζύρην ὡς διερμηνεύς. Ἔβλεπαν οὗτοι τὰ κοπάδια τῶν συρομένων γυναικῶν καὶ παιδίων εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ τὰς στηνομένας χριστιανικὰς κεφαλὰς ἔμπροσθεν τῆς σκηνῆς τοῦ Βιζύρη. Οἱ Τοῦρκοι ἐπροχώρουν μὲ θριάμβους καὶ ἔφθασαν εἰς τὰ σύνορα τῆς Στειρίας. Πλησίον τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγ. Γοθάρδου ἐσυναντήθησαν οἱ δύω στρατοί. Ὁ Βιζύρης ἔστεκεν εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Ῥάβα, ὁ δὲ Μοντεκουκούλιος εἰς τὴν ἀριστεράν. Τὴν 1 Αὐγ. 1664 ἐπέρασεν ὁ Βιζύρης τὸν ποταμόν. Ἤρχισε μάχη αἱματηρά. Ὁ Μοντεκουκούλιος ἀνθίστατο γενναίως, καὶ ἔθραυε τὸν ἐχθρόν του· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Βιζύρης πᾶσαν στιγμὴν ἔφερνε νωπὰ στρατεύματα ἀπὸ τὸ πέραν μέρος τοῦ ποταμοῦ, ἔστειλεν εὐθὺς ἐκεῖνος ἀγγελίαν εἰς τὸν πλη-

σιάζοντα Κολιγνῦν καὶ ἐζήτησε ταχεῖαν συνδρομήν. Ὁ Κολιγνῦς τοῦ ἔστειλε 1000 πεζοὺς καὶ τέσσαρας ἴλλας ἱππέων. Μαζὴ μὲ αὐτοὺς ἔφθασε καὶ ὁ Πρίγκιψ Λοθριγγίας Κάρολος, ὅς τις ἔκτοτε ἔδειχνεν ἡρωϊκὸν ἦθος, μὲ τὸ στῖφος του· καὶ οὕτως ἐνεθαῤῥύνθη ὁ Μοντεκουκούλιος. Ἰδὼν ὁ Βιζύρης τοὺς Γάλλους μὲ κόμας κτενισμένας καὶ πλεγμένας „Ποῖα εἶναι ἐκεῖνα τὰ κοράσια;" ἔκραξεν. Ἀλλὰ τὰ κοράσιά μὲ ἀτρόμητον καρδίαν κράζοντα: „Τρέχωμεν, Τρέχωμεν! φονεύετε!" ἔκαμαν τὸν Βιζύρην τὰ αἰσθανθῇ ὅτι ἦσαν παλληκάρια. Πολὺν καιρὸν ἔπειτα οἱ Γιανίτσαροι δὲν ἠδύναντο νὰ λησμονήσωσι τό: allons, allons, tue, tue! Περὶ τὸ μεσημέριον ἤρχισαν τὰ ἀποκάμνωσιν οἱ Αὐτοκρατορικοὶ, καὶ οἱ Γάλλοι ἡτοιμάζοντο εἰς ὀπισθοδρομίαν, ὅταν ὁ Μοντεκουκούλιος μὲ τὴν σημαίαν εἰς τὰς χεῖρας ἐνεθάῤῥυνεν ὅλους κράζων: Θάνατος ἔντιμος ἢ νίκη ἔνδοξος! Τότε ἀνενεώθη ἡ μάχη πρὸς μεγάλην φθορὰν τῶν Τούρκων· ἤρχισαν νὰ στρέφωσι τὰ νῶτα, καὶ οἱ πέραν τοῦ ποταμοῦ εὑρισκόμενοι ἀνεχώρησαν πρῶτοι ἀφήσαντες τὰ κανόνιά των· ἕως τὸ μεσονύκτιον διήρκεσεν ἡ αἱματοχυσία. 10,000 Τοῦρκοι ἐσκέπασαν τὸν τόπον τῆς μάχης. Πολλοὶ σατράπαι καὶ ἀρχηγοὶ ἔχασαν τὴν ζωήν των. Λάφυρα λαμπρὰ ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν, καὶ ὁ Βιζύρης κατέφυγεν εἰς τὸ Ἐϊσεμβοῦργον.

Ἐκεῖ ὑπέγραψεν εἰς δέκα ἄρθρα τὴν εἰρήνην (10 Αὐγούστ. 1664). Τὸ κυριώτερον ἐξ αὐτῶν ἦτο, νὰ ἀδειασθῇ ἡ Τρανσυλβανία ἀπὸ Τουρκικὰ στρατεύματα καὶ νὰ εἰσαχθῇ ἡγεμὼν αὐτῆς ὁ Ἀπάφιος πληρόνων εἰς τὸν Σουλτάνον τὸν παλαιὸν φόρον. Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ εἰρήνη αὕτη ἦτο ὠφελιμωτέρα διὰ τὴν Τουρκίαν, ἀφοῦ ἔπαθε τὴν εἰς τὸν ἅγ. Γοθάρδον φθορὰν, παρὰ εἰς τὴν Αὐστρίαν, τῆς ὁποίας ἔπαθαν τόσην βλάβην αἱ χῶραι *). Ὁ Βιζύρης μετὰ τοῦτο

*) Ἀμήρ. ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασ. Τ. Ϛ'. σ. 115. Πρβ. ἀνωτ. σ. 158.

ἐπέρασεν εἰς τὸ Βελιγράδιον, ὅπου εἰσήγαγεν εἰς παραχειμασίαν τὰ στρατεύματάτου.

Κατὰ τὸ 1665 ἔτος ἐπροσκάλεσεν ὁ Ζὰρ τῆς Ῥωσίας τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην Διονύσιον τὸν Γ' νὰ ὑπάγῃ εἰς Μόσχαν διὰ νὰ προεδρεύσῃ εἰς τὴν ἐκεῖ συγκροτουμένην σύνοδον περὶ καθαιρέσεως τοῦ ἰσχυρογνώμονος τῆς Ῥωσίας Πατριάρχου. Ὁ Διονύσιος ἐνθυμούμενος τὴν κρεμάθραν τῶν πρὸ αὐτοῦ δύω Παρθενίων, ἔστειλεν ἀνθ' ἑαυτοῦ τοὺς Πατριάρχας Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Σιναίου, τοὺς ὁποίους ὑπεδέχθη μὲ τιμὴν ἡ αὐλὴ τῆς Ῥωσίας. Μαθὼν ὁ Βιζύρης τὸ πρᾶγμα ἔκραξε τὸν Πατριάρχην Διονύσιον καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ καθαιρέσῃ τοὺς δύω Πατριάρχας καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Σιναίου εἰς τρόπον ὥστε, ἐνῷ ἐσυμβουλεύοντο εἰς Μόσχαν περὶ καθαιρέσεως τοῦ ἐκεῖ Πατριάρχου, ἐκαθαιροῦντο αὐτοὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας των. Τοῦτο ἐπαρακίνησε τὸν Ῥωσικὸν βασιλέα νὰ στείλῃ πρέσβυν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅς τις μετὰ δώδεκα ἀκολούθων ἔφθασεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου διέτριβεν ὁ Σουλτάνος. Ἐπιστολὴ τοῦ Μονάρχου τῆς Ῥωσίας περιεῖχε τὴν περὶ τῶν Πατριαρχῶν δέησιν. Ὁ Σουλτάνος τὴν ἐδέχθη (8 Ὀκτωβ. 1666)· καὶ οἱ τρεῖς ἱεράρχαι ὑπέστρεψαν μετὰ ἐνιαυτὸν ἕνα, ἀφοῦ διέταξαν πολλὰ τῆς Ῥωσικῆς ἐκκλησίας, φορτωμένοι μὲ πολλὰς ἐλεημοσύνας καὶ μεγάλα δῶρα, καὶ εἰσήχθησαν πάλιν εἰς τὰς ἐπαρχίας των.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐφάνη ὁ Σμυρναῖος Ἰουδαῖος Μωσῆς ταράκτης ὄχι μόνον τοῦ ἔθνους του, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Τουρκικῆς ἐπικρατείας. Ἀφοῦ ἐπῆρε τρεῖς γυναῖκας εἰς τὴν Σμύρνην, μετέβη ἔπειτα εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐκήρυξε τὸν ἑαυτόν του Μεσίαν. Ἔπεμψεν ἐγκυκλίους ἐπιστολὰς εἰς ὅλους τοὺς ἐν τῇ Τουρκίᾳ εὑρισκομένους Ἰουδαίους, καὶ ἐξαιρέ-

τως εἰς τοὺς τῆς Σμύρνης καὶ Θεσσαλονίκης. Ὠνόμαζε τὸν ἑαυτόν του Σεβαθάϊον Σευῆν, μόνον καὶ πρωτότοκον υἱόν τοῦ Θεοῦ, Μεσίαν καὶ σωτῆρα τοῦ Ἰσραήλ. Χιλιάδες Ἰουδαίων ἐπέταξαν εἰς τὸν νέον Μεσίαν ὄχι μόνον ἀπὸ Σμύρνης καὶ Θεσσαλονίκης καὶ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ Γερμανίας, Ἀμστελοδάμου, Βενετίας καὶ Λιβόρνου. Ὅταν ὁ Βιζύρης Κιουπριλῆς Ἀχμὲτ, διατρίβοντα ἤδη εἰς Καλλιούπολιν, ἔστειλε καὶ τὸν ἔφερε καὶ τὸν ἐφυλάκωσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, οἱ ζηλωταί του ἐπρόσμεναν τὰ προφητευόμενα θαυματουργήματα, ὅτι μετὰ ἐννέα μῆνας θέλει ἐκβῆν ἐπιβάτης λέοντος καὶ περικυκλωμένος ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους θέλει καταστήσειν τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ Βιζύρης ἑτοιμαζόμενος νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς τὴν Κρήτην ἀφῆκε τὸν δέσμιον Μεσίαν εἰς τὸν ἐπίτροπόν του, ὅς τις τὸν μετέφερεν εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου διέτριβεν ὁ Σουλτάνος. Ὁ Σουλτάνος ἐπρόσταξε νὰ τὸν γυμνώσουν, καὶ νὰ τὸν τουφεκίσουν, εἰπὼν ὅτι αὐτὸς, ἂν εἶναι ἀληθινὸς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, θέλει ἀποβάλλειν ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ βόλια, καὶ θέλει φέρειν εἰς τὴν θεογνωσίαν ὅλους τοὺς Τούρκους. Τότε ὡμολόγησεν ὁ τρισάθλιος τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὸ δρᾶμα ἐλύθη· ὁ Μεσίας ἔγεινε Μουσολμάνος καὶ μὲ δύναμιν τοῦ Σουλτάνου ὑπέστρεφεν ἐφεξῆς τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὸν Ἰσλαμισμόν. Ὁ τότε δεισιδαίμων Βανὶ ἐφένδης εὐχαριστήθη περισσότερον μὲ τὴν τοῦ Σαβαθαΐου ὑπουργίαν παρὰ μὲ τὴν συνδιάλεξίν του, τὴν ὁποίαν ἔκαμε μὲ τὸν Διερμηνευτὴν Παναγιωτάκην ἔμπροσθεν τοῦ Βιζύρη μὲ ἐλπίδα νὰ τὸν φέρῃ εἰς Μωαμεθογνωσίαν*).

Ὁ Σουλτάνος θέλων νὰ προξενήσῃ μεγάλην ἐνέργειαν εἰς τὸν κατὰ τῶν Βενετῶν πόλεμον ἀπεφάσισεν ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως νὰ μεταβῇ εἰς Λάρισσαν (1668) διὰ νὰ εὑρίσκεται πλησιέστερος εἰς τὰ πολε-

*) Ἀμηρ. Ἱστ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. ϛ', σελ. 185.

μικὸν θέατρον. Μετὰ δίμηνον ὁδοιπορίαν, ἀναπαυόμενος ὅπου ἤθελεν, ἔφθασεν ἐκεῖ μὲ ὅλην τὴν λαμπρότητά του. Οἱ πρέσβεις τῶν ξένων δυνάμεων τὸν ἐσυνώδευσαν, καὶ ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐκατοίκησεν εἰς τὴν πλησίον Λαρίσσης κειμένην πολίχνην Τύρναβον. Ὅλον τὸν χειμῶνα ὁ φιλοκύνηγος Σουλτάνος περιήρχετο τὰ πέριξ κυνηγῶν· καὶ μίαν φορὰν (3 Φεβρ. 1669) εὑρισκόμενος εἰς τὰ πλησίον Αἰκατερίνης παραθαλάσσια ἴδε Τοσκανικὸν πειρατῶν πλοῖον καταδιῶκον ἄλλο ἐμπορικόν. Ὁ Σουλτάνος ἐπροθυμήθη νὰ λυτρώσῃ τοὺς διωκομένους, καὶ ἐπλησίασε μετὰ τῶν ἀκολούθων του εἰς τὸν αἰγιαλόν. Ἐκινδύνευσεν ἀπὸ κανονίων βόλια νὰ χάσῃ τὴν ζωήν του· ἐπρόσταξε νὰ φθάσουν πλοῖα Σουλτανικὰ διὰ νὰ τιμωρήσουν τὸν αὐθάδη· ἀλλ' ὁ Τοσκάνος πειρατὴς δὲν ἐπρόσμενε τὸν ἐρχομὸν τῶν ἐχθρῶν του.

Εἰς τὴν Λάρισσαν ἀνέδειξε καὶ αὐθέντην Βλαχίας ὁ Σουλτάνος. Διότι ἐκεῖ ἀποθανόντος τοῦ Γκίκα, διεδέχθη τὴν αὐθεντίαν ὁ υἱός του Γρηγόριος Γκίκας διὰ προστασίας τοῦ Κιουπριλῆ Ἀχμὲτ (1664). Δημήτριος Κανταχουζηνὸς μετέβη εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐκατηγόρησε τὸν αὐθέντην ὡς ἄπιστον φανέντα εἰς τὸν Οὐγγαρικὸν πόλεμον. Ὁ Γρηγόριος Γκίκας ἔφυγεν εἰς τὴν Τρανσυλβανίαν. Ἡγεμὼν ἀνηγορεύθη Ῥάδουλος υἱὸς τοῦ προηγεμονεύσαντος Λέοντος μὲ δόσιν πολλοῦ ἀργυρίου. Οἱ Βλάχοι καταδυναστευόμενοι ἔτρεξαν εἰς τὴν Λάρισσαν, ὅπου διέτριβεν ὁ Σουλτάνος. Ὁ Σουλτάνος ἐχειροτόνησεν εὐθὺς ἡγεμόνα τὸν γέροντα Βόρνικον Ἀντώνιον, καὶ τοῦ ἐφόρεσε τὴν κούκαν εἰς τὴν πρὸ τῆς Λαρίσσης στημένην σκηνήν του: „Σὲ χαρίζω, τοῦ εἶπε, τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βλαχίας· ἀλλ' ἐὰν ἀκούσω ὅτι καταδυναστεύεις τοὺς ὑπηκόους, κόπτω τὴν κεφαλήν σου" (13 Μαρτ. 1669). Ὅλον τὸ καλοκαίριον διέτριψεν ὁ Σουλτάνος εἰς τὴν Λάρισσαν διατρέχων καθ' ἑκάστην

τὰς χαριτωμένας πεδιάδας της, κυνηγῶν εἰς τὰ τερπνὰ Τέμπη, ἀπὸ τῶν ὁποίων τὰς δάφνας ἐπλέκοντο ποτὲ οἱ στέφανοι τοῦ Ἀπόλλωνος, καὶ ἀναβαίνων τὰ περικλεῆ ὄρη Ὄλυμπον (ὅπου τοῦ ἔσκασεν ἕνας πολύτιμος ἵππος), Ὄσσαν, Πήλιον. Λάρισσα, ἡ πατρὶς τοῦ Ἀχιλλέως (κατὰ τὸν Οὐϊργίλιον), ἡ διατριβὴ τοῦ Σκιπίωνος πρὸ τῆς ἐν Φαρσάλῳ μάχης, τὸ καταφύγιον τοῦ Πομπηΐου· τὸ ἐπιθυμητὸν ἀγώνισμα καὶ κτῆμα Φιλίππου Α', τὸ ἐνδαίτημα Φιλίππου τοῦ Β', βασιλέων τῆς Μακεδονίας, ἦτο τόσον ἄγνωστος εἰς τὸν κυνηγὸν Σουλτάνον διὰ τὰ παλαιὰ κλέη της, ὅσον καὶ εἰς τὸν ἱστοριογράφον του Ἀβδῆν *). Εὐφραίνετο μόνον εἰς τὰ παρόντα Μωάμεθ ὁ Δ', ἐνῷ ὁ Κιουπριλῆς Ἀχμὲτ ὑπέτασσε τὴν Κανδίαν.

Ὁ Βιζύρης οὗτος ἐξεστράτευσεν ἤδη κατὰ τὸ 1666 ἔτος διὰ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν τελευταίαν πληγὴν εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Μίνωος. Εἶχε μαζή του τώρα Διερμηνευτὴν τῆς Τουρκικῆς βασιλείας, ἀπομακρυνθέντα ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Αὐστρίας, τὸν Παναγιωτάκην. Μετὰ πολλὰς ὁδοιπορίας καὶ περιπλεύσεις εἰς χώρας καὶ νήσους, τὰς ὁποίας δὲν συγχωρεῖ ἡ γενικὴ αὕτη διήγησις νὰ ὀνομάσω, ἔφθασεν ἐν τὸν Χάνδακα τὴν 3 Νοεμβρ. 1666. Ἑβδομήκοντα χιλιάδας στρατιώτας καὶ ὀγδοήκοντα χιλιάδας ἐρημωτὰς καὶ λῃστὰς εἶχε μαζή του ὁ Βιζύρης. Μετὰ πολλὰ συμβούλια, ὅπου παρευρίσκετο ὁ γαμβρός του Καπλᾶν Μουσταφᾶς ὁ Καπουδᾶν πασᾶς, ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Κανδίας τὴν 28 Μαΐου 1667 Ἡ πολιορκία αὕτη εἶναι διὰ τὴν φιλοτιμίαν καὶ ἀγριότητα τῶν πολιορκητῶν καὶ διὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τῶν πολιορκουμένων ἓν ἀπὸ τὰ θαυμασιώτατα φαινόμενα τῆς ιζ' ἑκατονταετηρίδος. Ἕως 18 Νοεμβρ. ἐπυροβολήθησαν 20,000 κεντηνάρια πυροκονίας, 12,000 Τοῦρκοι ἠφανίσθησαν καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοί των, καὶ ὁ Κιου-

*) Ἀμὴρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. ς'. σελ. 225.

πριλῆς ἀπεφάσισε νὰ βάλῃ εἰς παραχειμασίαν τοὺς Γιανιτσάρους του ἀφήσας μόνον ἰσχυρὰς φρουρὰς νὰ φυλάττωσιν ὅσα ἐκτίσθησαν προχώματα καὶ χάνδακες διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς πολιορκίας. Τὸ θέρος τοῦ ἐφεξῆς ἔτους (1668) ἤρχισε πάλιν ὁ ἀγὼν, καὶ ὁ Ἄρης ἐθέριζε πολλοὺς καὶ Τούρκους καὶ Βενετούς, Πολλοὶ γενναῖοι Εὐρωπαῖοι, Γερμανοὶ, Γάλλοι, Ἰταλοὶ ἔπεσαν μαχόμενοι ὡς ἥρωες. Δέκα πήχεις ἦσαν μακρὰν τοῦ ἐνδοτάτου τείχους οἱ πολιορκηταὶ, ὅταν ὁ Βιζύρης (Νοέμβ.) ἔλαβεν ἐπιστολὴν ἀπὸ τὸν ἐν Λαρίσσῃ διατρίβοντα Σουλτάνον, ὅτι ἐκεῖ ἔφθασε πρέσβυς Βενετὸς ζητῶν τὴν εἰρήνην, καὶ διὰ τοῦτο νὰ παύσῃ τὰς πολεμικὰς πράξεις του. Ὁ Κιουπριλῆ Ἀχμέτης διψῶν τὸ κλέος δορικτήτορος τῆς Κανδίας, ἐπαράστησεν εἰς τὸν Σουλτάνον, ὅτι ἡ δόξα τοῦ Ἰσλὰμ εἶναι ἐγγὺς, ἐπειδὴ πίπτει ἐντὸς ὀλίγου ἡ Κανδία, καὶ ἐπέμενε μὲ σταθερότητα εἰς τὸ νὰ τὴν προσβάλλῃ ἀδιακόπως. Ὅλον τὸν χειμῶνα ἐμάστιζε τὴν ἀνδρειότατα ἀνθισταμένην πόλιν. Οἱ πολιορκούμενοι ἐπροσπάθησαν καὶ μὲ κρυφὴν πρεσβείαν νὰ τοῦ προσφέρωσι μεγάλην ποσότητα ἀργυρίου διὰ νὰ σηκώσῃ τὴν πολιορκίαν: „Δὲν εἴμεθα πραγματευταὶ, ἀπεκρίθη ὁ Κιουπριλῆς· χρήματα ἔχομεν ἱκανὰ, καὶ τὴν Κανδίαν δὲν δίδομεν μὲ οὐδεμίαν τιμὴν τοῦ κόσμου.“ Τὴν 9 Αὐγουσ. 1669 ἔκαμε φθορὰν μεγάλην ὁ Βιζύρης μὲ τὴν διὰ λαγουμίων ἔκρηξιν καὶ προσβολὴν κατά τινος ἐκδραμόντος Γερμανικοῦ στίφους, ὅπου ἔπεσε καὶ ὁ Κόμης Βαλδέκης, ταξίαρχος Βρουνσουϊκικοῦ τινὸς τάγματος. Χειρότερον τούτων ἦτο εἰς τοὺς πολιορκουμένους ἡ ἀναχώρησις τῶν βοηθῶν των Γάλλων, οἵτινες κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν δὲν ἐξεύρω διὰ τί ἀνεκαλέσθησαν ἀπὸ τὴν αὐλήν των.

Οἱ πολιορκούμενοι στενοχωρηθέντες καθ' ὑπερβολὴν καὶ χάσαντες τοὺς βοηθούς των ἔστειλαν πρεσβευτὰς εἰς τὸν Κιουπριλῆν νὰ συμβιβασθῶσι (6 Σεπτ.

1669. Ὁ Διερμηνευτὴς Παναγιωτάκης ἴσχυε πολὺ εἰς τὸν Βιζύρην. Ὁ τῆς Βενετίας ἐν Κανδίᾳ κυβερνήτωρ Μοροσίνιος εἶχε πληρεξουσιότητα νὰ κλείσῃ εἰρήνην, ἐπιθυμουμένην ἤδη ὑπὸ τῆς ἀριστοκρατίας. Ὁ ἰσχυρὸς Κιουπριλῆς εἶχεν εἰς χεῖρας του τὸ λύειν καὶ τὸ δεσμεῖν εἰς ὅλα τὰ Τουρκικὰ πράγματα. Διὰ τοῦτο εἰς διάστημα ἑπτὰ ἡμερῶν ἐσυγγράφη ἡ εἰρήνη διὰ συνεργείας τοῦ Διερμηνευτοῦ μὲ δεκαοκτὼ ἄρθρα, τῶν ὁποίων τὰ οὐσιωδέστερα ἦσαν ἡ παράδοσις τῆς Κανδίας καὶ ὅλης τῆς νήσου. Εἰς τρεῖς ἑβδομάδας ἀδειάσθη ὅλη ἡ πόλις· δὲν ἀνεχώρησε μόνον ἡ φρουρὰ, ἀλλὰ καὶ ὅλοι οἱ κάτοικοι παρεκτὸς δύω Γραικῶν ἱερέων, μιᾶς γραίας γυναικὸς καὶ τριῶν Ἰουδαίων. Τὴν 21 Σεπτεμβ. παρέλαβεν ὁ Κιουπριλῆς ὀγδοήκοντα τρία κλειδία τῆς πόλεως, τῶν φρουρίων καὶ ἄλλων δημοσίων οἰκοδομημάτων. Ἔμεινεν εἰς τὴν Κρήτην ὅλον τὸν χειμῶνα καὶ πρὸς τὰ τέλη Φεβρουαρίου (1670) ἔλαβε τὴν ὑπὸ τοῦ Δουκὸς τῆς Βενετίας ἐπικυρωμένην εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ἔμεναν μόνον εἰς τοὺς Βενετοὺς τρεῖς λιμένες τῆς Κρήτης, Καραβοῦσα, Σοῦδα καὶ Σπιναλόγγα. Τοὺς χριστιανικοὺς ναοὺς μετέβαλεν εἰς τσαμία παρεκτὸς δύω, τοὺς ὁποίους ἐξηγόρασεν ὁ Παναγιωτάκης μὲ 2800 χρυσοῦς Λοδοβίκους διὰ τοὺς Γραικοὺς καὶ ἄλλον ἕνας Ἀρμένιος πραγματευτὴς μὲ 1400 θάλ. διὰ τοὺς Ἀρμενίους. Μὲ τόσην δαπάνην χρημάτων καὶ αἱμάτων καὶ καιροῦ κάμμία ἄλλη πόλις δὲν ἐκυριεύθη παρὰ τὴν Κανδίαν ὄχι μόνον εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας ἐπικρατείας *). Εἰκοσιπέντε ἔτη ἐγίνετο πόλεμος αἱματώδης δι' αὐτήν· εἰς τὸ διάστημα τοῦτο ἐπολιορκήθη τρίς, καὶ ἡ τρίτη πολιορκία διήρκεσεν ἀδιακόπως δύω ἐνιαυτούς. Ἡ τρίτη πολιορκία ἠφάνισε 30,000 Τούρκων καὶ 12,000 Χριστιανῶν. Πόση αἱματοχυσία καὶ πόση δα-

*) Ἀμὴρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Ϛ'. σελ. 251.

πάνη ἔγεινεν εἰς ὅλον τὸν εἰκοσιπενταετῆ πόλεμον, εἶναι δύσκολον νὰ λογαριασθῇ μὲ ἀκρίβειαν.

Ὁ Σουλτάνος διατρίβων εἰς Λάρισσαν, ἐνῷ ἐπορθεῖτο ἡ Κανδία, μετέβη εἰς Εὔριπον, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Λειβαδίαν, ὅπου ἐδέχθη τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν τοῦ πιστοῦ Βιζύρητου· καὶ αὐτὸς μὲν ὑπέστρεψεν εὐθὺς εἰς Ἀδριανούπολιν· ὁ δὲ δορικτήτωρ Βιζύρης ἐπιστρέφων διέτριψεν ὀλίγας ἡμέρας εἰς Χίον, κ' ἐκεῖθεν ἐπανῆλθεν εἰς βασιλεύουσαν προϋπαντηθεὶς ἀπ' ὅλους τοὺς μεγιστᾶνας ὡς νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος. Ἐκυβέρνα ἔπειτα μὲ ἀπόλυτον σχεδὸν ἐξουσίαν ἔχων εἰς τὰ πρῶτα ἀξιώματα γαμβροὺς καὶ συγγενεῖς του καὶ μεταχειριζόμενος σύμβουλον τὸν συνετὸν Παναγιωτάκην. Ἀλλ' ὁ ἀξιόλογος οὗτος ἀνὴρ ἀπέθανεν ἔπειτα γρήγορα ἐξ ἀποπληξίας (2 Ὀκτωβ. 1673). Εἴκοσι πέντε ἔτη ὑπῆρξεν εἰς τὰ πολιτικὰ, πρῶτον Αὐστριακὸς Διερμηνευτὴς, ἔπειτα καὶ Σουλτανικὸς ἐνταυτῷ, καὶ τελευταῖον μόνον τῆς Ὀθωμανικῆς αὐλῆς, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσε καὶ τὴν Αὐστριακὴν αὐλὴν, καὶ τὴν τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἐβοήθησε πολὺ τοὺς ὁμογενεῖς του.

Τὸ 1672 ἔτος ἠνοίχθη πόλεμος Πολονικός. Ὁ Κιουπριλῆ Βιζύρης ἐξεστράτευσε μὲ δύναμιν μεγάλην, καὶ μὲ δραστηριότητα ἐκυρίευσεν ἀπὸ τοὺς Πολονοὺς τὴν πόλιν Καμεινίκαν (27 Αὐγούστ.). Ἔγεινεν εἰρήνη μετὰ τοῦτο ζημιώδης διὰ τοὺς Πολονούς. Ἀλλ' ἕως οὗ νὰ ἐπιστρέψῃ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εἰς τὰ ἴδια, ἀνεκαινίσθη ὁ πόλεμος, καὶ ὁ τότε περίφημος ἀρχιστράτηγος, ὁ μετὰ ἕνα ἐνιαυτὸν ἐκλεχθεὶς βασιλεὺς τῆς Πολονίας, Ἰωάννης Σοβιέσκιος, ἐκτύπησε εἰς τὸ Χοτίνιον ἢ Χοξίμιον (Choczini) τοὺς Ταττάρους καὶ Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἔχασαν αὐτοῦ 28,000 ἀνθρώπους (Ὀκτώβρ.). Ὁ Κιουπριλῆς ἀνενέωσε τὰς δυνάμεις του, καὶ τρεῖς ἐνιαυτοὺς ἐμάστιζε καὶ ἐδούλονε τὴν Πολονίαν ἐξουσιάζων μίαν πόλιν μετὰ τὴν ἄλλην.

Τὸν Αὔγουστον 1675 ἐστενοχώρησε τὴν Λεμβέργαν, ὅπου ἦτο καὶ ὁ βασιλεὺς Σοβιέσκιος· ἡ πτῶσις ταύτης τῆς πόλεως ἤθελε καταποντίσειν εἰς τὴν Τουρκικὴν κυριότητα τὸ ἔθνος ἐκεῖνο. Ἀλλ' ὁ ἥρως βασιλεύς του προετοιμάσας τοὺς λόχους του εἰς θάνατον ἢ εἰς νίκην ἀπήλαυσεν εὐτυχῶς τὸ δεύτερον. Ἡ μάχη ἔγεινε σφοροδροτάτη. Ὁ Σοβιέσκιος ἐδοξάσθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ὄχι ὀλιγώτερον παρὰ ἐφεξῆς εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Βιέννης. Ὁ Ἰβραῒμ Πασᾶς, ὅς τις ἦτο στρατηγὸς τῶν Τούρκων, ὠπισθοπόρησεν. Ἡ Πολονία ἠλευθερώθη ἀπὸ τὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον. Συμβιβάσεις ἤρχισαν νὰ γίνωνται καὶ ἡ εἰρήνη ἐκλείσθη τὸ ἐφεξῆς ἔτος (1676, Ὀκτωβ. 27). Ἡ Ποδιλία ὅμως καὶ Καμεινίκα ἔμειναν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων.

Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1676, Ἰανουαρ. 25) ἔλαβαν οἱ Γραικοὶ ἀπὸ τὸν Σουλτάνον τὸ δίπλωμα τοῦ νὰ ἐξουσιάζωσιν αὐτοὶ τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ τάφον τοῦ Σωτῆρος, καθὼς εἶχε προδιαταχθῆν ἤδη ἀπὸ Μουρὰδ τὸν Δ', καὶ οὕτως ἐνῷ οἱ μὲν Ἀρμένιοι μὲ δόσιν πολλοῦ ἀργυρίου ἐζήτουν τὸ ἅγιον τοῦτο κειμήλιον, ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἡμιλλῶντο νὰ τὸ λάβωσιν αὐτοὶ εἰς τὴν προστασίαν των, ἡ Ἀνατολικὴ ἐκκλησία μὲ ἐτήσιον χιλίων γροσίων ἀπέκτησεν ἀδιασείστως τὴν παρηγορίαν ταύτην τῶν θλίψεών της *).

Μετὰ τὴν εἰρήνην τῆς Πολονίας ὁ Κιουπριλῆς Βιζύρης, πάσχων ἤδη ὕδρωπα ἀπὸ ὑπερβολικὴν οἰνοποσίαν, ἐχειροτέρευσε πολὺ καὶ ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του (30 Ὀκτωβ. 1676), ζήσας ἔτη 41 καὶ ἐπιτροπεύσας 15, ἤγουν περισσότερον παρὰ ἄλλος Σουλτανικὸς Βιζύρης ἀπ' ἀρχῆς ἕως τῆς σήμερον. Δὲν ἦτο αἱμοβόρος ὡς ὁ πατήρ του, ἦτο ὅμως δεσποτι-

*) Ἀμήρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμαν. βασιλ. Τόμ. Ϛ'. σελ. 319.

κώτερος καὶ δολιώτερος, καὶ εἰς τὰ ἔργα τοῦ πολέμου ἀξιόλογος. Ἠγάπα τὴν παιδείαν, τῆς ὁποίας ἦτο καὶ αὐτὸς μέτοχος, καὶ ἤθελε τὴν εὐτυχίαν τῶν ὑπηκόων.

Διάδοχος τοῦ Κιουπριλῆ ἔγεινεν ὁ Καρᾶ Μουσταφᾶς, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ ἀποθανόντος, καὶ Καϊμακάμης πάντοτε εἰς τὴν ἀπουσίαν ἐκείνου. Πόλεμος Ῥωσικὸς ἔδωκεν ὕλην εἰς τὰς πράξεις τοῦ Μουσταφᾶ. Οἱ Τάταροι τῆς Ταυρίδος εἰσέβαλλαν συχνάκις εἰς τὰς Ῥωσικὰς χώρας καὶ τὰς ἐλεηλάτουν. Μίαν φορὰν (1677) τοὺς ἐνήδρευσαν οἱ Ῥῶσοι καὶ τοὺς ἐπέφεραν φθορὰν μεγάλην πλησίον Κερυνίας (Cehryn). Τοῦτο παρώργισε τὸν Σουλτάνον νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον. Ὁ Καρᾶ Μουσταφᾶς μὲ πολὺ πλῆθος Τούρκων καὶ μὲ τὴν σημαίαν τοῦ προφήτου των ἐξεστράτευσε, καὶ πρώτους ἔβλαψε διαβαίνων τοὺς Βλάχους καὶ Μολδαυούς. Τρία ἔτη διήρκεσεν ὁ αἱματώδης πόλεμος. Κατ' ἀρχὰς ἐνίκησαν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Κερυνίαν. Μετέπειτα νικῶντες καὶ νικώμενοι εἰρήνευσαν τελευταῖον (1681) μὲ συνθήκας ὠφελίμους διὰ τὴν Ῥωσίαν, ἐπειδὴ ἀπηγορεύοντο εἰς τὸ ἑξῆς οἱ Τάταροι ἀπὸ τὰς λεηλασίας των, καὶ οἱ Ῥῶσοι διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἔλαβαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν νὰ προσκυνῶσιν ἀνενοχλήτως τὸν ἐν Ἱερουσαλὴμ τάφον τοῦ Σωτῆρος· ὁ δὲ Καρᾶ Μουσταφᾶς μόνος ἐπλουτίσθη ἀπὸ λάφυρα.

Ἀγὼν ἄλλος ἐπροτέθη παραυτα εἰς τὸν Καρᾶν Μουσταφᾶν, ἡ κατὰ τῆς Οὐγγαρίας καὶ Αὐστρίας ἐκστρατεία. Τὸν ἐπεθύμει ὁ Βεζύρης, ἐπειδὴ ὡς συνεκστρατεύσας μὲ τὸν Κιουπριλῆν Ἀχμὲτ εἰς τὰς χώρας ταύτας ἤξευρε τὰς τῶν Οὔγγρων διχονοίας, καὶ ἤλπιζεν ἀπ' αὐτὰς δόξαν μεγάλην καὶ πλοῦτη ἄμετρα. Ἐμμερίχιος Τοκέλιος μεγιστὰν τῆς Οὐγγαρίας (Πρβ. ἀν. σ. 173), ἐπεθύμησε τὴν βασιλείαν αὐτῆς, ὡς ποτὲ ὁ Ζαπολύας. Διήγειρε φατρίαν, καὶ μὲ σημαίαν ἐπιγεγραμμένην:

ὑπὲρ Θεοῦ καὶ τῆς πατρίδος, ἐκίνησε τοὺς συντοπίτας του εἰς τὰ ὅπλα· ἐνταυτῷ δὲ ἔστειλε καὶ εἰς τὸν Σουλτάνον τρεῖς πρεσβευτὰς ζητῶν τὴν βοήθειάν του καὶ ὑποσχόμενος εἰς αὐτὸν ἐτήσιον φόρον 500,000 φλωρίνια, ἂν τοῦ δώσῃ τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας. Εἰς μάτην ἐπροσπάθησεν ἡ αὐτοκρατορικὴ τῆς Βιέννης αὐλὴ νὰ ἀναχαιτίσῃ τὸν ἐπαπειλούμενον κίνδυνον στείλασα ἔκτακτον πρέσβυν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν Καπράραν, ἀδελφὸν τοῦ ἄλλοτε ἀναφερθέντος Αὐστριακοῦ στρατηγοῦ. Ὁ Σουλτᾶν Μωάμεθ κινούμενος καὶ ἀπὸ τὴν αὐλὴν τῆς Γαλλίας (ἀνωτ. σελ. 175), καὶ ἐπιθυμῶν ὄχι μόνον τὴν Οὐγγαρίαν, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν Γερμανίαν νὰ ὑποδουλώσῃ, ἤκουσεν ἀσμένως τοῦ Τοκελίου τὴν πρόσκλησιν. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1683 ἔτους ἐκβῆκαν ὁ Σουλτάνος καὶ ὁ Βιζύρης του ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν· ἐσύναξαν τὰ στρατεύματα εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ τὴν 31 Μαρτίου ἐξεστράτευσαν ὅλα τὰ στίφη τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Οὐγγαρίας. Εἰς Βελιγράδιον ἐνεχείρισεν ὁ Σουλτάνος εἰς τὸν Καρᾶ Μουσταφᾶν τὴν ἱερὰν σημαίαν ἐναντίον τῶν ἀπίστων (12 Μαΐου). Καὶ ὁ Μουσταφᾶς μὲ 200,000 στρατοῦ, μὲ τὰς ὁποίας ἥνωσεν ἄλλας 40,000 ὁ ἐλθὼν μετὰ τῶν υἱῶν του Ταταρχάνης, ἐμβῆκε νὰ καταποντίσῃ τὰς χριστιανικὰς χώρας. Μὲ διερμηνευτοῦ ἀξίαν ἐσυνώδευσε τὸν Βιζύρην ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος *), ὅς τις εἶχε διαδεχθῆν εἰς

*) Ὁ περικλεὴς οὗτος ἀνὴρ ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐκ πατρὸς Χίου καὶ μητρὸς Βυζαντίας καὶ ἀπέθανε κατὰ τὸ 1709 ἔτος. Ἐπαιδεύθη εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας καὶ ἐξαιρέτως τοῦ Παταυΐου. Τῆς παιδείας του μαρτύρια ἔχομεν πολλὰ εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν συγγεγραμμένα πονήματά του· ἐκδεδομένα μὲν, Γραμματικὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν ὀλίγα τινὰ προσθέσας καὶ μεταβαλὼν Ἀντώνιος ὁ Κατήφορος ἐξέδωκεν ἔπειτα τὴν ἰδικήν του. Ἰουδαϊκά, πρὸ πολλοῦ ἐκδεδομένα ἐν Ἰασίῳ, καὶ Φροντίσματα ἐκδοθέντα ἐν Βιέννῃ, 1805. Ἀνέκδοτα δὲ, ὑπόμνημα εἰς τὸ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς τοῦ Ἀριστοτέλους, Ἐπιστολὰς, Μελέτας (τινὲς ἐξ αὐτῶν πρεσβευτικαὶ περὶ εἰρήνης εἰς τοὺς Αὐ-

τὸ ἔργον τοῦτο πρὸ τινῶν ἐνιαυτῶν τὸν ἀποθανόντα Παναγιωτάκην. Ὁ Τοκέλιος ἔδραμεν εἰς προϋπάντησίν του καὶ ἔλαβε τὸ Σουλτανικὸν δίπλωμα ὡς ὑποτελὴς βασιλεὺς τῆς ἄνω Οὐγγαρίας. Διαρπαγαὶ, αἰχμαλωσίαι, φλόγες πυρκαϊῶν ἐμάστιζαν τὴν ἀθλίαν Οὐγγαρίαν. Μὲ τοιαύτας ἀπανθρωπίας ἔφθασεν ὁ Καρᾶ Μουσταφᾶς ἔμπροσθεν τῆς Βιέννης τὴν 14 Ἰουλίου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν στῖφος Τουρκικὸν ἔβαλε φωτίαν εἰς τὸ Περχτολδόρπιον (Perchtoldsdorf). Οἱ πολῖται ἐσώθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τέκνων των, καὶ ἐσυμβιβάσθησαν μὲ ἕνα σατράπην ἐλθόντα ἐκ Βιέννης, νὰ τοῦ πληρώσουν τεσσαράκοντα χιλιάδες φλωρίνια καὶ νὰ ἀναχωρήσουν ἀνενόχλητοι. Τὸ ἀργύριον ἐπληρώθη εὐθύς. Οἱ πολῖται 3800 τὸν ἀριθμὸν ἐκβῆκαν μὲ χαράν· ἀλλ' εὐθὺς ἐπέπεσαν οἱ Τοῦρκοι καὶ τοὺς ἐσκότωσαν ὅλους. Ἀκόμη ἕως τὴν σήμερον γίνεται μνημόσυνον μὲ λειτουργίαν κατ' ἔτος τὴν 17 Ἰουλίου ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων εἰς Περχτολδόρπιον. Ἀναρίθμητοι ἄλλαι τραγικαὶ σκηναὶ συνέβησαν εἰς ὅλην τὴν Οὐγγαρίαν καὶ Αὐστρίαν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀναχωρήσειν πρὸ μιᾶς ἑβδομάδος (7 Ἰουλ,) μὲ ὅλην του τὴν οἰκογένειαν εἰς Λίγκιον. Ὁ Κόμης Σταρεμβέργιος, ἀνὴρ γενναῖος, ἦτο ταξίαρχος τῆς φρουρᾶς τῆς Βιέννης, καὶ ὁ Πρίγ-

---

στριακούς) κτλ. Υἱὸς ἄξιος τοιούτου πατρὸς ὑπῆρξεν ὁ Νικόλαος ὁ ἡγεμονεύσας τῆς Μολδαυΐας, τοῦ ὁποίου εἶναι γνωστὴ ἡ περὶ Καθηκόντων βίβλος, καὶ τὰ πάρεργα Φιλοθέου ἐκδοθέντα ἐν Βιέννῃ 1801. Δευτέρου του υἱοῦ Ἰωάννου ἐγεννήθη υἱὸς ὁ Κωνσταντῖνος, καὶ τούτου ὁ Ἀλέξανδρος, τελευταῖος ἡγεμὼν Μολδαυΐας ἐκ τοῦ Μαυροκορδατικοῦ γένους. Τούτου θυγάτηρ εἶναι ἡ χήρα τοῦ ἀποκεφαλισθέντος (1821) Κωνσταντίνου Μουρούζη πριγκιπέσσα Ῥαλώ. Ἐξ ἀνδρικῆς δὲ γραμμῆς ζῶσι τὴν σήμερον δύω Ἀλέξανδροι Μαυροκορδάτοι, ὁ μὲν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ κατ' ἀρχὰς τῆς μεταπολιτεύσεως προεδρεύσας, ὁ δὲ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ (1816) ἀποθανόντος αὐθέντου Ἀλεξάνδρου Μουρούζη.

κιψ Λοθριγγίας Κάρολος μὲ 10,000 στρατιωτῶν ἐπροσπάθει νὰ ἀντιπαλαίῃ ἐκτὸς τῆς πόλεως τὸν ἐχθρόν. Ὁ ἥρως ὅμως οὗτος εἶχε προλάβειν καὶ ἐμβιβάσειν εἰς τὸν πόλιν ἄλλας 12,000 ἀνδρείων στρατιωτῶν. Ὁ Καρᾶ Μουσταφᾶς ἤρχισε μὲ μανίαν τὴν πολιορκίαν. Τὴν 15 Ἰουλίου μετέβαλεν εἰς στάκτην ὅλα τὰ προάστεια παρεκτὸς τῶν ἐπέκεινα τοῦ Δανουβίου, καὶ τὴν 16 περάσαντες οἱ Τοῦρκοι τὸν Δανούβιον καὶ νικήσαντες τὸν ἐκεῖ εὑρισκόμενον ὀλίγον στρατὸν κατέκαυσαν καὶ τὰ ἐκεῖ προάστεια· καὶ ἔμεινε μόνον ἡ πόλις πυροβολουμένη διὰ κανονίων, βομβῶν, λαγουμίων μὲ ἀκατάπαυστον δραστηριότητα ἕως οὗ ἔφθασεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας. Ἐὰν εἰς αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἔκαμνεν ἔφοδον ὁ Τουρκικὸς στρατὸς, ἐχάνετο βέβαια ἡ περίφημος Βιέννα. Ἀλλ' ὁ φιλάργυρος Καρᾶ Μουσταφᾶς ἐπιθυμῶν νὰ διαρπάσῃ τὰ πλούτη της, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπέφερνε νὰ τὰ διαρπάσωσιν οἱ Γιανίτσαροι, ἐπρόσμενεν ἀπὸ στιγμὴν εἰς στιγμὴν τὴν παράδοσίν της. Τὴν 8 Σεπτεμβ. ἱππεὺς κολυμβήσας διὰ τοῦ Δανουβίου ἔφερεν εἰς τὸν Δοῦκα Λοθριγγίας τὴν τοῦ Σταρεμβεργίου λακωνικὴν ἐπιστολήν: „Μὴ χάσετε καιρὸν, Αὐθέντα, μὴ διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ,“ Καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔφθασεν εἰς τὸ πλησιέστατα τῆς Βιέννης ὄρος Καλεμβέργαν ὁ σωτὴρ τῆς Βιέννης, βασιλεὺς τῆς Πολονίας, Ἰωάννης Σοβιέσκιος, ὅς τις εἶχεν ἑνώσειν τὰ στρατεύματά του μὲ Σαξονικὸν στρατὸν ἐρχόμενον εἰς βοήθειαν *). Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἔμαθε τὴν κατάστασιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ βουνοῦ ἔγραφε πρὸς τὴν γυναῖκα του: "Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔκαμαν ἀκόμη τίποτε. Μέρος αὐτῶν προσμάχεται μὲ τὸν Δοῦκα Λοθριγγίας καὶ τὸν Ἐκλέκτορα Σαξονίας· ἐλπίζω εἰς Θεὸν νὰ καταδαμάσωμεν τὸν ἐχθρόν.“ Τὸ πρωῒ τῆς ἐφεξῆς ἡμέρας ἤκουσεν ὁ εὐσεβὴς βασιλεὺς τὴν λειτουργίαν,

*) Ἀμηρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. Βασιλ. Τόμ. Ϛ'. σελ. 411.

καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνηγόρευσε τὸν υἱόν του Ἱππότην. Ἐπαρατήρησεν ἔπειτα ἀπὸ ὕψους τινὸς τὸ στρατόπεδον τοῦ Βιζύρη: „Κακὴν θέσιν ἔκλεξεν ὁ Βιζύρης, εἶπεν ὁ βασιλεὺς εἰς τοὺς περὶ αὐτόν· τὸν γνωρίζω· εἶναι ἀμαθὴς, καὶ μ' ὅλον τοῦτο φαντασμένος διὰ τὰ προτερήματάτου. Ὀλίγην τιμὴν θέλει μᾶς φέρειν ἡ καταστροφή του.“ Πέντε κανονίων ἐκπυρσοκροτήσεις ἀνήγγειλαν τὴν ἀρχὴν τῆς μάχης. Τὴν δεξιὰν πτέρυγα ἐκυβέρνα ὁ βασιλεὺς, τὴν δὲ ἀριστερὰν ὁ Δοὺξ Λοθριγγίας. Τρομερὸς φόνος ἐπέπεσεν εἰς τοὺς Τούρκους· ὅλην τὴν ἡμέραν διήρκεσεν ἡ μάχη· ὁ ἐχθρὸς ἐτράπη εἰς φυγὴν, καὶ ὁ Σοβιέσκιος τὴν αὐτὴν ἑσπέραν ἐμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Βιζύρη, καὶ ἐκεῖθεν ἔγραψε πρὸς τὴν ἀγαπητήν του γυναῖκα τὰ εὐαγγέλια περὶ τῆς τοῦ ἐχθροῦ κατατροπώσεως. 15,000 Τοῦρκοι ἐσκέπασαν τὸν τόπον τῆς μάχης. Λάφυρα ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν ἀναρίθμητα· 300 κανόνια, 15,000 σκηναὶ καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ Καρᾶ Μουσταφᾶ· σημαῖαι πολλόταται, ὄχι ὅμως καὶ ἡ ἱερὰ, ὡς ὑπέλαβαν τινές. Ἀργύριον, καὶ πολύτιμα πράγματα πολλῶν μιλιονίων φλωρινίων. Μὲ ποίαν τιμὴν ὑπεδέχθησαν οἱ πολῖται τῆς Βιέννης τὸν Σοβιέσκιον, το ἐδιηγήθημεν εἰς τὴν Γερμανικὴν ἱστορίαν (ἀνωτ. σελ. 175, 176).

Ὁ Καρᾶ Μουσταφᾶς πλήρης λύπης ἐθανάτωσεν εἰς Οὑγγαρίαν πολλοὺς ἀξιωματικοὺς Τούρκους ὡς αἰτίους τῆς ἐπονειδίστου καταστροφῆς του, καὶ ὑπῆγεν ἔπειτα (10 Ὀκτωβ.) εἰς Βελιγράδιον, ὅθεν ἀνεχώρησεν ὁ παρωργισμένος Σουλτάνος εἰς Ἀδριανούπολιν. Εἰς Βελιγράδιον διέτριβεν ὁ Βιζύρης διὰ νὰ φροντίζῃ τὰ περὶ ἀνανεώσεως τοῦ πολέμου· ἀλλ' ἐκεῖ ἔφθασε Σουλτανικὸς δήμιος καὶ τοῦ ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν (25 Δεκεμβ.). Ἀντὶ δὲ τούτου ἀνέδειξεν ὁ Σουλτάνος Βιζύρην τὸν ἑξηκόντα τριῶν ἐτῶν Ἰβραΐμ, μέχρι τοῦδε Καϊμακάμην. Ἐτιμώρησε δὲ καὶ ἄλλους

μεγιστᾶνας· ἐκαθαίρεσε τὸν Ταταρχάνην, ἐκρέμασε τὸν Ῥεϊσεφένδην, ἔπνιξε τὸν Σελικτάρην καὶ ἄλλους ὡς αἰτίους τῆς ἀποτυχίας. Τὸν Διερμηνέα Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον ἐκαθαίρεσεν ἐκ τοῦ ἀξιώματός του, τὸν ἐφυλάκωσε, καὶ τοῦ ἥρπασε τὴν περιουσίαν ὅλην *).

Ὁ Δοὺξ Λοθριγγίας, ἐὰν ἔμεναν μαζή του οἱ Σάξονες (ἀνωτέρ. σελ. 177), ἤθελε κάμειν θαύματα κατὰ τῶν Τούρκων. Μ' ὅλον τοῦτο μὲ τὰ Αὐστριακὰ στίφη ἀπεδίωξε τὸν ἐχθρὸν, ἠλευθέρωσε πολλὰς Οὐγγαρικὰς πόλεις, καὶ ἐπολιόρκησε καὶ τὴν Βοῦδαν αὐτὴν δύω μῆνας (1684). Εἰς δὲ τοῦτο τὸ μεταξὺ, ἀφοῦ διεδόθη εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ καταστροφὴ τῶν Τούρκων, ὁ Αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος Α', καὶ ἡ Πολονία καὶ ἡ Βενετία καὶ ὁ Πάπας ἔκαμαν ἱερὰν σύνδεσιν πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πίστεως, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς παιδείας τῆς Εὐρώπης ἐναντίον τῆς Τουρκικῆς βαρβαρότητος **). Καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἐκήρυξαν πόλεμον ὅλοι ὁμοῦ κατὰ τοῦ Σουλτάνου.

Οἱ Τοῦρκοι ἐσύναξαν ὀγδοήκοντα χιλιάδας στρατιωτῶν εἰς τὸ Βελιγράδιον, καὶ εἰς ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἐγίνοντο μεγάλαι καὶ σφοδραὶ στρατολογίαι. Τὸν Μάρτιον 1685 ἐστράτευσαν Τοῦρκοι κατὰ τῆς Δαλματίας, κατὰ τῆς Οὐγγαρίας καὶ κατὰ τῆς Πολονίας. Ὁ ἥρως Σοβιέσκιος τοὺς ἐδέχθη εἰς τὴν Μολδαυΐαν καὶ τοὺς ἔκαμε νὰ μὴ προχωρήσουν βῆμα ἐν περαιτέρω. Ὁ ἐπίσης λαμπρὸς στρατηγὸς τοῦ Αὐτοκράτορος ἐνίκα τοὺς Τούρκους, καὶ ἐφοβέριζε πάλιν τὴν Βοῦδαν. Ὁ Σουλτάνος δυσαρεστηθεὶς ἀπέβαλε τὸν δύω ἔτη Βιζυρεύσαντα Ἰβραῒμ, καὶ ἔστειλεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν Σολειμάννην. Ἀλλ' οὐδ' ὁ Σολειμάννης ἐκατόρθονέ τι γενναῖον· ἐπροσπάθησεν εἰς μάτην νὰ σώ-

*) Ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τὴν φυλακὴν ἔξη ἀπὸ ἐκκλησιαστικὸν εἰσόδημα, τὸ ὁποῖον ἀπήλαυεν ὢν Μέγας Λογοθέτης.

**) Ἀμ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Ϛ', σελ. 445.

σῃ τὴν Βοῦδαν. Κάρολος ὁ Λοθριγγίας καὶ ὁ Ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας μετὰ τετράμηνον πολιορκίαν τὴν ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου (2 Σεπτεμβ. 1686) καὶ τὴν ἐκαθάρισαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Μετὰ τὴν κυρίευσιν τῆς Βούδας περιεδόθησαν εἰς τὸν Μαρκέσιον τῆς Βάδης Λοδοβῖκον ἡ Σιμοντόρνα καὶ ὁ Σίκλος. Τὸ Καπουσβάριον καὶ ἡ Τάρδα ἐπυρπολήθησαν. Αἱ Πέντε ἐκκλησίαι ἐκυριεύθησαν εὐθὺς καὶ τὸ Σεγεδῖνον μετὰ εἰκοσιτεσσάωρον πολιορκίαν. Ὁ Βιζύρης ἐπέρασεν εἰς Βελιγράδιον νὰ παραχειμάσῃ, καὶ προσταγαὶ ἐδόθησαν εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν νὰ συνάζωνται στρατεύματα καὶ πολεμικαὶ ὗλαι.

Τὸ ἐφεξῆς ἔτος δὲν ἦτο εὐτυχέστερον διὰ τοὺς Τούρκους. Ὁ Βιζύρης ὕστερ᾽ ἀπὸ πολλὰς ἑτοιμασίας ἀντιπαρετάχθη μὲ τοὺς Αὐτοκρατορικοὺς στρατηγουμένους ἀπὸ τὸν Δοῦκα Λοθριγγίας καὶ τὸν Μαρκέσιον τῆς Βάδης εἰς Μοχάτιον, ὅπου πρὸ ἑκατὸν ἑξήκοντα ἐτῶν ἐχάθη ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λοδοβῖκος Β′ (Τόμ. Ζ′. σελ. 415). Τὴν 12 Αὐγούστου 1687 συνεκροτήθη μάχη, ἥτις μὲ φθορὰν 1000 Χριστιανῶν ἔφθειρεν 20,000 Τούρκων.

Ἀπ᾽ ἄλλου μέρους ἐθριάμβευαν λαμπρότατα οἱ Βενετοί. Ἡ Λευκὰς καὶ ἡ Πρέβεσα ἔπεσαν κατ᾽ ἀρχὰς τοῦ πολέμου εἰς τὰς χεῖρας των (1684). Ἐφεξῆς δὲ ὁ ἀρχιστράτηγος Μοροσίνιος ἀπὸ τοῦ 1686 ἕως τοῦ 1687 ἔτους ἐκτύπησε τοὺς Τούρκους πολλάκις εἰς Πελοπόννησον καὶ ἐκυρίευσε τοὺς Ἀβαρίνους, τὴν Μοθώνην, τὴν Ναυπλίαν, τὴν Ἀρκαδίαν, τὴν Λακεδαίμονα, τὰς Πάτρας, τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Ἀθήνας. Τοιαῦται δυστυχεῖς ἀγγελίαι καὶ αἱ παροῦσαι ἀθλιότητες ἠρέθισαν τοὺς στρατιώτας τοῦ Βιζύρη εἰς ἐπανάστασιν. Σπαχίδες καὶ Γιανίτσαροι τοῦ ἐμήνυσαν νὰ τοὺς παραδώσῃ τὴν ἱερὰν σημαίαν καὶ νὰ παραιτηθῇ (Σεπτ. 3 1687). Ὁ Βιζύρης φοβηθεὶς ἔλαβε τὴν σημαίαν καὶ ἀνεχώρησεν εἰς Κωνσταντινούπο-

λιν. Οἱ Γιανίτσαροι ἀνηγόρευσαν Καϊμακάμην κάποιον Σιαυοῦσχ, ὅς τις, κατὰ τὴν θέλησίν των, τοὺς ἔφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ ἐσυνάχθησαν περισσότεροι καὶ τὴν 8 Νοεμβ. ἐκθρονίσαντες Μωάμεθ τὸν Δ'. ὡς ἀνάξιον καὶ μᾶλλον κυνηγὸν παρὰ Πατισάχην καὶ ἐγκλείσαντές τον εἰς τὸ καφάσιον, ὅπου ἀπέθανε τὸ 1692 ἔτος, ἀνεβίβασαν εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφόν του Σολειμάννην.

4. Σολειμάννης Β'. Ἀχμὲτ Β'. Μουτσαφᾶς Β'.

(1687 — 1700).

Εἰκοσιπέντε ἐτῶν ἡλικίαν εἶχε Σολειμάννης ὁ Β', ὅταν περιεζώσθη τὴν ῥομφαίαν τοῦ κράτους (27 Νοεμβ. 1687), ἀνὴρ πολεμικὸς, ἐγκρατὴς τῶν ἡδονῶν καὶ σοβαρὸς τὴν ὄψιν. Ἐπειδὴ ἐπαρατήρησεν ὅτι ὁ Σελικτάρης του ἦτο φίλος τῶν ἐπαναστατῶν Γιανιτσάρων, τὸν ἀπεμάκρυνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως διορίσας αὐτὸν φύλακα τῶν Δαρδανελλίων. Οἱ δὲ Γιανίτσαροι ἐννοήσαντες τὴν αἰτίαν ἠγριώθησαν περισσότερον, καὶ ἔδραμαν παμπληθεὶ εἰς τοῦ Σιαυοῦσχ Βιζύρη τὸν οἶκον, τὸν ὁποῖον ὑπώπτευσαν σύμβουλον τοῦ Σουλτάνου, μὲ πέτρας καὶ πελέκεις ἔσχισαν τὰς πύλας, τὸν ἐθανάτωσαν, διήρπασαν τὰ πράγματά του, ἔσυραν εἰς δουλείαν τὰς γυναῖκας του, καὶ τῆς ἀδελφῆς του, καὶ τῆς συζύγου του ἔκοψαν τὰς μύτας. Ἰσμαὴλ ὁ διάδοχος τοῦ Σιαυοῦσχ, μόλις ἠδυνήθη νὰ καταπραΰνῃ τὸν τάραχον· καὶ μετ' ὀλίγον ἐθανάτωσε δικαίως τὸν ἐπαναστάτην Γιανιτσάραγαν, καὶ ἀδίκως Χριστιανοὺς τινὰς καὶ Ἰουδαίους ὡς συναιτίους τῆς ἀτιμάσεως τοῦ Βιζυρικοῦ παλατίου.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὑρισκομένων τῶν πραγμάτων, δὲν εἶναι παράξενον, ἐὰν οἱ πολέμιοι τῆς Τουρκίας εὐδοκίμουν. Οἱ Βενετοὶ ἐκυρίευσαν εἰς μὲν

την Δαλματίαν την Κνίναν, εἰς δὲ την Ἑλλάδα τὰς Θήβας (Δεκεμ. 1687). Οἱ Αὐτοκρατορικοὶ ἠλευθέρωσαν την Ἐρλανίαν. ἑκατὸν ἔτη ὑποτελοῦσαν εἰς τοὺς Τούρκους, καὶ τὸ ἐφεξῆς ἔτος (6 Σεπτεμβ. 1688) ἐκυρίευσαν ἐξ ἐφόδου τὸ Βελιγράδιον, μετέβαλαν τὰ τσαμία εἰς ναοὺς καὶ διήρπασαν πολλὰ Τουρκικὰ πλούτη. Ἐκεῖ ἐζήτησαν τὸν τάφον τοῦ πολιορκητοῦ τῆς Βιέννης Καρᾶ Μουσταφᾶ, καὶ ἐπῆραν τὸ κρανίον καὶ τὸ ὑποκάμισόν του πρὸς ἐκδίκησιν, τὰ ὁποῖα διατηροῦνται ἕως τῆς σήμερον εἰς τὴν τῶν πολιτῶν ὁπλοθήκην τῆς Βιέννης.

Ἐνῷ τὰ Αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐθριάμβευαν εἰς τὴν Σερβίαν, ἐμάστιξε τύχη οἰκτρὰ τὴν Σμύρνην. Τὴν $\frac{\text{30 Ἰουν.}}{\text{10 Ἰουλ.}}$ ἡμέραν Σαββάτου, ἐνῷ οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐπροσεύχοντο εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς πρὸς τιμὴν τῶν δώδεκα Ἀποστόλων, ἀὴρ πνιγηρὸς, ὁμιχλώδης καὶ βαρὺς κατέθλιβε τὴν ἀναπνοὴν τῶν ἀνθρώπων. Περὶ τὴν 9 πρωϊνὴν ὥραν (κατὰ τὴν διήγησιν Γάλλου καραβοκυρίου, αὐτόπτου τῆς δυστυχίας, ὅστις ἀπὸ τὸ καράβιόν του ἔδωκε τὴν θλιβερὰν ἀγγελίαν εἰς τοὺς Παρισίους) ἐσυνέβη σεισμὸς μέγας, κατασείσας καὶ αὐτὸ τὸ καράβιόν του, καὶ εὐθὺς ἐσκέπασε σκότος ὅλην τὴν πόλιν, καὶ διεδόθη δυσωδία θειαφώδης εἰς ὅλα τὰ πέριξ. Μετὰ τὸ μεσημέριον, ὅταν ἐκαθαρίσθη ἡ ἀτμοσφαῖρα, τὸ μὲν ταπεινότερον καὶ παραθαλάσσιον μέρος τῆς πόλεως ἐφάνη θάλασσα, ἔμειναν δὲ ἀβλαβεῖς οἱ τῆς ἐπάνω συνοικίας οἶκοι· ἀλλ' ὁ σεισμὸς ἐπεκράτει καὶ ἐκρήμνιζεν οἴκους ἐκ τῶν διασωθέντων ἀπὸ τὴν θαλάσσωσιν, καὶ πυρκαϊὰ ἐπιγενομένη ἐξηφάνισε τὴν ἀθλίαν πόλιν. Δεκαπέντε χιλιάδες ἀνθρώπων ἐκαταβυθίσθησαν εἰς τὰ νερὰ, μαζὴ μὲ τοὺς ὁποίους συναριθμοῦνται εἰς διήγησιν τινὰ πρὸς

τὴν Αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν *) ὁ πατριάρχης της Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Γαλλικὸς Πρόξενος.

Πρὶν μάθῃ ὁ Σουλτάνος τὴν πτῶσιν τοῦ Βελιγραδίου, ἡ Ὀθωμανικὴ αὐλὴ ἐπεθύμησε τὴν εἰρήνην. Ἕξ ἔτη πολεμικὰ παρῆλθαν, καὶ ἠφανίσθησαν ἄνθρωποι καὶ ἀργύριον ἀμέτρητον, ἐχάθησαν φρούρια καὶ πόλεις, ὁ θησαυρὸς ἐξεκενώθη, καὶ κανεὶς δὲν ἦτο τώρα πηδαλιοῦχος τοῦ Τουρκικοῦ σκάφους ὅμοιος τῶν ἀποθανόντων Κιουπριλίδων. Ταῦτα ὅλα ἔθλιβαν τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ πάλιν δὲν τὴν ἐσυγχώρει ἡ ὑπερηφάνεια νὰ ζητήσῃ τὴν εἰρήνην. Παρακινουμένη ἀπὸ τὸν Ὁλλανδικὸν πρέσβυν ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ εἰς Βιένναν πομπώδη καὶ λαμπρὰν πρεσβείαν μὲ πρόφασιν νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τὸν Αὐτοκράτορα τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνάβασιν Σολειμάννου τοῦ Β΄. Ἐδιωρίσθησαν λοιπὸν πρέσβεις (Ἰούλ. 1688) ἕνας Τοῦρκος, Σουλφικὰρ Ἐφένδης, καὶ ὁ πάλιν εἰσαχθεὶς εἰς τὸ τοῦ Διερμηνέως ἀξίωμα Ἀλέξανδρος ὁ Μαυροκορδάτος. Περὶ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου ἔφθασαν εἰς Βιένναν. Τέσσαρας μῆνας ἔμειναν τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς Βιέννης εἰς Ποττενδόρπιον, καὶ συνεβιβάζοντο ἐγγράφως πῶς νὰ γείνῃ ἡ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα ἔντευξις. Τὴν 8 Φεβρ. 1689 ἐπαρουσιάσθησαν εἰς τὸν Αὐτοκράτορα, καὶ τοῦ εἶπαν τὸν σκοπὸν τῆς πρεσβείας των, ἤγουν: Ἀγγελίαν τῆς τοῦ Σουλειμάννου Β΄ βασιλείας καὶ εἰρηνικὰ φρονήματα. — „Ἀσμένως δέχομαι καὶ τὰ δύω,“ ἀπεκρίθη ὁ Αὐτοκράτωρ **). Δεκατέσσαρες συνδιαλέξεις ἔγειναν εἰς μάτην περὶ εἰρήνης ἕως τέλη Ἰουνίου. Καὶ ἐπειδὴ οἱ τρεῖς σύμμαχοι ἐζήτουν ὄχι μόνον ὅσα ἀπέκτησαν, ἀλλὰ καὶ προσθήκην εἰς ταῦτα (ἡ Αὐστρία: Ἰενὸν, Ἰούλαν, Βαραδῖνον,

*) Ἀμηρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Ϛ΄. σελ. 379. Ὁ καταβυθισθεὶς πατριάρχης Ἀλεξανδρείας ὠνομάζετο Παρθένιος κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ συλλέξαντος τὸν τέταρτον τόμον (σελ. 8) τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας τοῦ Μελετίου.

**) Ἀμήρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Ϛ. 542.

Τεμισβάριον. Ἡ Βενετία: Μονεμβασίαν, Εὔριπον, Ἀντίπαρον, Δολκῖνον. Ἡ Πολονία: Καμεινίκαν, Οὐκραΐναν, Βασσαραβίαν ἕως τῆς Ταυρίδος), ἐφανέρωσαν ὅλα ταῦτα εἰς τὴν αὐλήν των οἱ Τουρκικοὶ πρέσβεις καὶ ἐπρόσμεναν νέας προσταγάς της.

Ἐνῷ εἰς τὴν Βιένναν ἐγίνοντο αἱ περὶ εἰρήνης συνδιαλέξεις, ὁ Σουλτάνος ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ προσωπικῶς, ἐπειδὴ ὁ φετφᾶς ἐπρόσταξεν, ὅταν κινδυνεύῃ ἡ ἱερὰ τῶν Μουσολμάνων βασιλεία, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἀγωνίζεται αὐτὸς ὁ μέγας Πατισάχ. Περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου ἔφθασεν εἰς τὴν Σοφίαν. Ἐκεῖ τὸ πολεμικὸν συμβούλιον ἔκρινεν, ὁ μὲν Σουλτάνος νὰ μένῃ εἰς τὴν πόλιν ταύτην, οἱ δὲ σατράπαι του νὰ ἀγωνίζωνται ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως. Κατ' ἀρχὰς ἐπροχώρουν οἱ Τοῦρκοι καὶ ἠρήμαζαν τὰς χώρας. Ἀλλ' ἔξαφνα οἱ Αὐτοκρατορικοὶ ἐπέπασαν εἰς τὸ ἐν Βατουδσίνα (Batudschina) στρατόπεδον τοῦ ἀρχιστρατήγου Ῥεδσὲβ Πασᾶ, καὶ τοῦ ἥρπασαν ὅλα τὰ πολεμικὰ ὄργανα, ἤγουν διακόσια κανόνια, πολλὰς βόμβας, χιλίους καμήλους, 300 μουλάρια μὲ ὅλας τὰς τροφάς. Μετὰ ταῦτα ἐκυρίευσαν Βαραδῖνον, τὴν Νύσσαν, καὶ ἐπροχώρησαν ἕως τῶν Σκωπίων (Σεπτεμ. καὶ Ὀκτώβ.).

Σολειμάννης ὁ Β', ἔντρομος διὰ τὰς προόδους τῶν ἐχθρῶν, ὑπέτρεψεν εἰς Ἀδριανούπολιν, καὶ ἐκαθαίρεσεν εὐθὺς τὸν Βιζύρην ἀντικαταστήσας τὸν Κιουπριλῆν Μουσταφᾶν, ἀδελφὸν τοῦ Κιουπριλῆ Ἀχμὲτ (7 Νοεμβ. 1689). Πεντήκοντα δύω ἐτῶν ἡλικίας ἦτο ὁ Κιουπριλῆς οὗτος ὅταν ἐβιζύρευσεν, αὐστηρὸς Μουσολμάνος, ἐχθρὸς τοῦ οἴνου καὶ τῶν Χριστιανῶν, γραμματισμένος πλέον παρὰ πολεμικὸς, ἀλλὰ συνετὸς καὶ δραστήριος. Συνεκάλεσεν εὐθὺς ὅλους τοὺς προεστῶτας τοῦ Ἰσλαμίου, καὶ τοὺς παρέστησε τὸν κίνδυνον τοῦ βασιλείου, ἂν δὲν μεταχειρισθοῦν μέτρα καλήτερα, καὶ ὅτι χάνουν ἐφέτος τὴν Κωνσταν-

τινούπολιν, ἐὰν δὲν ἀναλάβουν τὰ ἀνδρεῖα φρονήματα τῶν προπατόρων των. Μὲ προσταγὰς σφοδρὰς ἐστρατολογοῦντο πανταχοῦ πολεμισταί, καὶ ἐνταυτῷ ἐστάλθη ταχυδρόμος εἰς τοὺς ἐν Βιέννῃ διατρίβοντας ἔτι πρέσβεις Σουλφικὰρ καὶ Μαυροκορδάτον μὲ διαταγὰς νέας νὰ φροντίσωσι τὰ περὶ τῆς εἰρήνης (19 Ἰαν. 1690). Ὁ Κιουπριλῆ Μουσταφᾶς, ἐὰν καὶ ἐμπαθὴς Μουσολμάνος, ἦτο ὅμως πολιτικὸς ἄνθρωπος καὶ ἐκαταλάμβανεν, ὅτι ἡ ἀπεριόριστος τυραννία, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐστέναζαν ἀναξίως οἱ Χριστιανοί, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐπιφέρῃ τὴν πτῶσιν τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἀλβανοὶ καὶ Ἕλληνες ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Βενετῶν. Οἱ Σέρβοι εἰς τὰς τῶν Αὐστριακῶν. Ἡ Πολονία ἐφοβέριζε τὰς Βλαχικὰς χώρας. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ἀνέδειξεν ἡγεμόνα πρῶτον τῆς Σπάρτης κάποιον Λιβέριον Γερασάριον, τὸν ὁποῖον ἀντέταξε κατὰ τῶν Βενετῶν· καὶ ἐπρόβαλε νὰ κατασταθῇ ἡ Πελοπόννησος αὐθεντία ὁμοία τῆς Βλαχικῆς καὶ Μολδαυϊκῆς κυβερνωμένη ἀπὸ Γραικὸν ἡγεμόνα, πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον αὐτὸς μὲν δὲν ἐσυγχωρήθη νὰ καταστήσῃ διὰ τὰς παρούσας ταραχάς, ὅλοι δὲ οἱ ἐφεξῆς διάδοχοί του Βιζύραι τὸ ἐβδελύχθησαν ὡς ἀνάξιον τοῦ Ὀθωμανικοῦ κλέους *).

Ὁ Κιουπριλῆς ἦτο ἕτοιμος νὰ ἐκστρατεύσῃ, ὅταν ἡ Κωνσταντινούπολις ἐμαστίζετο ἀπὸ φυσικὰς καὶ τυχηρὰς πληγὰς (Ἰούν. 1690). Πυρκαϊὰ κατετέφρωσεν ὅλον τὸ προάστειον τὸ λεγόμενον Ἐϊούπιον. Λαῖλαψ φοβερὸς κατεπόντισεν εἰς μίαν ὥραν εἰς τὸν κεράτειον κόλπον πλῆθος πλοιαρίων καὶ 500 ἀνθρώπους· δεκαοκτὼ ἡμερῶν σεισμὸς τῆς γῆς ἐχάλασεν οἴκους καὶ τσαμία, καὶ ἐθανάτωσε πολλούς. Ταῦτα πάντα ἐξηγοῦντο διαφόρως ἀπὸ τοὺς δεισιδαίμονας Τούρκους. Μ' ὅλον τοῦτο ἀπέβησαν εἰς καλόν. Ἐπειδὴ εἰς μὲν τὴν Τρανσυλβανίαν ἐνίκησαν ὁ Τοκέλιος καὶ ὁ ἡγεμὼν

*) Ἀμηρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασ. Τόμ. Ϛ'. σελ. 552.

τῆς Βλαχίας Κωνσταντῖνος Βραγκοβάνος (21 Αὐγ.) καὶ διὰ τὴν νίκην ταύτην ἔλαβεν ὁ πρῶτος Σουλτανικὸν δίπλωμα ὡς ἡγεμὼν τῆς Τρανσυλβανίας. Ὁ δὲ Κιουπριλῆς Μουσταφᾶς ἐκυρίευσε τὴν Νύσσαν, τὴν Σεμενδρίαν, τὴν Βίδιναν καὶ τὸ Βελιγράδιον αὐτὸ, καὶ ὑπέστρεψε τροπαιοῦχος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ τιμὴν μεγάλην (22 Δεκεμβρ. 1690). Τὸ ἐφεξῆς ἔτος ἐξεστράτευσεν ὁ Βιζύρης μετὰ τοῦ ὑδρωπικοῦ Σουλτάνου εἰς Ἀδριανούπολιν (10 Μαΐου). Ὀλίγας ἡμέρας ἀφοῦ ἐκεῖθεν ἐδιευθύνθη εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, ἀπέθανε Σολειμάννης ὁ Β' (23 Ἰουν. 1691).

Ἀχμὲτ ὁ Β', ἀδελφὸς τοῦ ἀποθανόντος, ἄνθρωπος μελαγχολικὸς καὶ δεισιδαίμων, περιεζώσθη τὴν ῥομφαίαν τοῦ κράτους εἰς Ἀδριανούπολιν. Οἱ πρέσβεις ὑπέστρεψαν ἀπὸ Βιέννης ἄπρακτοι· καὶ ὁ Κιουπριλῆς Μουσταφᾶς περὶ τὰ μέσα Ἰουλίου ἔφθασεν εἰς Βελιγράδιον, ἐπέρασε τὸν Σαῦον, καὶ τὴν 19 Αὐγούστου ἐσυναπήντησε τὸν Αὐστριακὸν στρατὸν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ Δανουβίου πλησίον Σλαγκαμίας (Slankamen). Ὁ Βάδης Μαρκέσιος Λοδοβῖκος ἐστρατήγει τοὺς αὐτοκρατορικούς. Συνέβη μάχη αἱματωδεστάτη, ὅπου ἔπεσαν πολλοὶ στρατηγοὶ τῶν χριστιανῶν, καὶ ὁ τῆς Ὀλσατίας Δοὺξ Χριστιανός· ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι ἐνικήθησαν τελευταῖον, καὶ ἐθανατώθη μαχόμενος καὶ ὁ Κιουπριλῆς, τοῦ ὁποίου δὲν εὑρέθη ὁ νεκρός. Κανόνια 150, καὶ ἄλλα λάφυρα, ὄχι πολὺ πλούσια, ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν. Ἀνάξιοι Βιζύραι ἠλλάζοντο τώρα συχνάκις, καὶ κἀνεὶς δὲν ἐφαίνετο πλέον Κιουπριλῆς. Ὁ πόλεμος ἐγίνετο μᾶλλον μὲ ζημίαν τῶν Τούρκων παρὰ μὲ ὄφελος. Οἱ Βενετοὶ ὑπῆγαν μὲ στόλον καὶ ἐκυρίευσαν τὴν νῆσον Χίον (21 Σεπτ. 1694), καὶ ἔφεραν ταραχὴν εἰς ὅλην τὴν μικρὰν Ἀσίαν. Σατράπαι καὶ τοπάρχαι καὶ πολλὰ στρατεύματα ἐπροστάχθησαν νὰ

δράμωσιν εἰς Τσεσμὲν διὰ νὰ ἀποδιώξωσι τὸν παρὰ πολὺ γειτονεύσαντα ἐχθρόν. Τοιαῦται περιστάσεις καὶ ὕδρωψ κακοήθης ἐπέφεραν τὸν θάνατον Ἀχμὲτ τοῦ Β' (6 Φεβρ. 1695), καθὼς πρὸ πέντε ἐτῶν τὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Σολειμάννου.

Ὁ τούτων ἀνεψιός, υἱὸς Μωάμεθ τοῦ Δ', Μουσταφᾶς Β', περιεζώσθη τώρα τὴν ῥομφαίαν τοῦ κράτους, καὶ εὐθὺς δι' ἰδιοχείρου του φερμανίου ἀνήγγειλεν εἰς ὅλους τοὺς Τούρκους φανερά, ὅτι ἡ ἀναξιότης τῶν μετὰ τὸν πατέρα του βασιλευσάντων ἔφερε τὴν δυστυχίαν τοῦ τῶν Μουσολμάνων βασιλείου, προστάζων ὅλους μὲ ἤθη καθαρῶν καὶ πιστῶν καὶ μὲ ἀποχὴν ἀδικίας καὶ οἰνοποσίας νὰ ἑτοιμασθῶσιν εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν ὁποῖον πρῶτος θέλει εἶσθαι αὐτός. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν τοῦ Μουσταφᾶ ἀνάῤῥησιν ἐνίκησεν ὁ Καπουδᾶν Πασᾶς τὸν Βενετικὸν στόλον συγκείμενον ἐξ ὀγδοήκοντα περίπου καραβίων εἰς τὸν πορθμὸν τῆς Χίου, ἔκαυσε δύω των μεγάλα καράβια, ἐκυρίευσεν ἕν, ἐφυγάδευσε τὰ λοιπὰ εἰς τὴν Τῆνον, καὶ ἐκυρίευσε πάλιν τὴν Χίον (21 Φεβρουαρ.). Τὴν πόλιν τῆς νήσου ταύτης διήρπασαν ὁλοτελῶς οἱ Τοῦρκοι· τοὺς δὲ κατοίκους ἀφῆκαν γυμνούς, πωλήσαντες εἰς αὐτοὺς τὴν ζωὴν καὶ τὴν προσωπικήν των ἐλευθερίαν διὰ τετρακόσια ἑβδομήκοντα σακκούλια ἀργυρίου (235,000 γροσίων) *).

Περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου ἐξεστράτευσεν ὁ Σουλτᾶν Μουσταφᾶς ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ διὰ Φιλιππουπόλεως ἔφθασεν εἰς Βελιγράδιον (14 Αὐγούστ.), τὸ ὠχύρωσε στερεώτερα, καὶ ἐπέρασε διὰ Νικοπόλεως εἰς τὴν Βλαχίαν· ἐκεῖθεν ἔστειλε στράτευμα, καὶ ἐκυρίευσε τὴν Λίππαν, τὴν ἐγύμνωσεν ἀκριβῶς, καὶ ἔπειτα τὴν ἐκρήμνισεν. Ὁ Σουλτάνος ὑπέστρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (1 Νοεμβ.), καὶ ἐδέχθη μὲ τιμὴν τὸν ἀπὸ Χίου ἐπιστρέψαντα Καπουδᾶν Πασᾶν.

*) Ἀμηρ. Ἱστ. τοῦ Ὀθωμαν. βασιλ. Τόμ. Β'. σελ. 605.

Ἀλλὰ κατὰ τοῦτο τὸ ἔτος προσετέθη εἰς τὸν Σουλτᾶνον καὶ ἐχθρὸς ἄλλος ἰσχυρὸς, ὁ τῆς Ῥωσίας νέος μονάρχης Πέτρος ὁ μέγας. Εἶχε παραλάβειν οὗτος τὸν πόλεμον ἀπὸ τὴν θείαν του Σοφίαν. Ἐμβῆκεν ὅμως τώρα εἰς τὴν ἱερὰν σύνδεσιν καὶ ἐπροσπάθει νὰ ἐκτείνῃ τὴν χώραν του πρὸς μεσημβρίαν μὲ κατάκτησιν Τουρκικῶν ἐπαρχιῶν. Μὲ δύναμιν μεγάλην ἐπεχείρησε νὰ κυριεύσῃ τὸ Ἀζόφιον (Πρβ. ἀνωτ. σ. 424). Ἑξήκοντα χιλιάδες Ῥώσων περιεκύκλωσαν τὴν πόλιν. Ἄλλαι ἑκατὸν χιλιάδες ἦλθαν κατόπιν, καὶ ὁ Πέτρος περὶ τὰ τέλη Ἀπριλίου ἐκίνησεν ἀπὸ Μόσκας. Οἱ Τοῦρκοι ἀντεστάθησαν ἀνδρειότατα, καὶ ὁ Πέτρος μετὰ πολιορκίαν ἐννενήκοντα ἓξ ἡμερῶν καὶ φθορὰν 30,000 Ῥώσων ἠναγκάσθη κατὰ τὸ παρὸν νὰ ἀναχωρήσῃ (15 Ὀκτωβ. 1695), ἀφοῦ ἐκυρίευσε νῆσον τινὰ κειμένην εἰς τὸ στόμιον τοῦ Βορυσθένους ὠφελίμην εἰς μέλλοντα ἐγχειρήματά του. Ἀλλὰ τὸ ἐφεξῆς ἔτος, ἐνῷ ὁ Σουλτᾶν Μουταφᾶς ἠγωνίζετο εἰς τὴν Οὐγγαρίαν μὲ ἀμφιῤῥεπῆ τύχην, ὁ Πέτρος ἐστενοχώρησε σκληρῶς τὸ Ἀζόφιον, καὶ τὸ παρέλαβε μὲ συνθήκην ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἀφοῦ ἐκβῆκεν ἐλευθέρως ἡ φρουρὰ ἐκείνων (30 Αὐγ. 1696).

Ὁ Σουλτᾶνος ἐστράτευσε πάλιν τὸ ἐφεξῆς ἔτος εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, καὶ μὲ πολυάριθμον στράτευμα ἐπέρασε τὸν Τιβίσκον ποταμὸν (Theiss). Ἀλλὰ ταύτην τὴν φορὰν ἔστεκεν ἐναντίον του ὁ μέγας ἥρως Εὐγένιος ἐκ Σαβαυδίας, τριάκοντα τεσσάρων ἐτῶν ἀνὴρ μὲ ὅλον τὸ πῦρ τῆς πολεμικῆς ἐμπειρίας του. Εἰκοσαετὴς ἦτο, ὅταν πρὸ δεκατεσσάρων ἐτῶν ὑπούργησεν ἐθελοντὴς ὑπὸ τὸν Δοῦκα Λοθριγγίας εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Βιέννης, καὶ πρὸ πέντε ἐτῶν εἶχε συναγωνισθῆν μὲ τὸν αὐτὸν Δοῦκα πλησίον Μοχατίου (1687) (ἀνωτ. σελ. 515). Τώρα δὲ ἐκυβέρνα αὐτὸς τὸν αὐτοκρατορικὸν στρατόν. Τὴν 11 Σεπτ. 1697

συνέβη ἡ περίφημος ἐν Ζέντα μάχη, ἥτις διήρκεσεν ἀπὸ πρωΐας ἕως νυκτὸς, καὶ ἐστεφάνωσε μὲ δόξαν καὶ τιμὴν τὸν Εὐγένιον. Χίλιοι περίπου Τοῦρκοι ἐσώθησαν διὰ φυγῆς πέραν τοῦ ποταμοῦ· 15,000 ἐπνίγησαν· 20,000 ἐκείτοντο νεκροί. Ὁ μέγας Βιζύρης, τέσσαρες ἄλλοι Βιζύραι· τριάκοντα τοπάρχαι, πεντήκοντα Βέϊδες εὕρηκαν τὸν θάνατόν των. Λάφυρα ἀναρίθμητα ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ νικητοῦ· ἑπτὰ ἱππουρίδες, 422 σημαῖαι, 9000 ἅμαξαι, 6000 κάμηλοι, 15,000 βώδια, 7000 ἵπποι, 20,000 κανονίων σφαῖραι, 300 κανόνια. 3,000,000 φλωρινίων ἀργύριον, καὶ ἡ σφραγὶς τῆς Ὀθωμανικῆς βασιλείας, ἡ βασταζομένη πάντοτε ἀπὸ τὸν Βιζύρην, ἥτις σώζεται εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν θησαυροφυλάκιον τῆς Βιέννης *).

Ἐπιστρέψας εἰς Τεμισβάριον ὁ Σουλτάνος μὲ λύπην καὶ αἰσχύνην ἔκραξε τὸν σατράπην τοῦ Βελιγραδίου Χουσεΐν Πασᾶν Κιουπριλῆ, ἐξάδελφον τῶν Βιζύριδων Ἀχμὲτ καὶ Μουσταφᾶ, υἱὸν ἀδελφοῦ νεωτέρου τοῦ Κιουπριλῆ Μωάμεθ, καὶ τὸν ἀνέδειξεν ἐπίτροπον ἀντὶ τοῦ πεσόντος εἰς Ζένταν. Ὑπέστρεψεν ἐκεῖθεν εἰς Ἀδριανούπολιν, καὶ ὅλον τὸν ἐφεξῆς χειμῶνα ἡτοίμαζε πολλὰ καὶ μεγάλα διὰ τὴν ἐφεξῆς ἐκστρατείαν· ἀλλ' ἡ ἐν Ζέντα καταστροφὴ τοῦ ἐπαρίστανεν εὐκταίαν τὴν εἰρήνην. Καὶ ὁ Κιουπριλῆ Χουσεΐν, ὅς τις ἐγνώριζε καλήτερα τὴν κατάστασιν τοῦ βασιλείου καὶ τὴν δύναμιν τῶν ἐχθρῶν, ἐκατάπεισε τὸν Σουλτάνον νὰ βάλῃ μεσίτας τῆς συμβιβάσεως. Ἔγραψε λοιπὸν Μουσταφᾶς ὁ Β΄, πρᾶγμα μέχρι τοῦδε ἀνήκουστον, ἰδιόχειρόν του ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Βιλέλμον Γ΄, καὶ ἐζήτησε τὴν μεσιτείαν του. Ὁ Βιλέλμος ἐν ὀνόματι τῶν δύω ἐθνῶν, Ἄγγλων καὶ Ὀλλανδῶν, τὰ ὁποῖα ἐκυβέρνα, ἔγραψε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Λεοπόλδον Α΄, ζητῶν ἐπιμόνως τὴν εἰρήνην. Συμβούλιον ἐν Βιέννῃ τῶν Αὐτο-

*) Ἀμηρ. Ἱστ. τοῦ Ὀθωμ. βασ. Τόμ. Ϛ΄, σελ. 641.

κρατορικῶν, Ῥωσικῶν, Πολονικῶν καὶ Βενετικῶν πρεσβευτῶν ἀπεφάσισεν, ὅτι δέχεται τὴν συμβίβασιν τῆς εἰρήνης μὲ βάσιν, ὅτι πᾶσα μία ἐκ τῶν πολεμοφόρων δυνάμεων νὰ βαστάξῃ ὅσους τόπους τῆς Τουρκίας ἐκυρίευσεν εἰς τὸν πόλεμον. Πέτρος ὁ μέγας, διατρίβων εἰς Βιένναν (7 Ἰουν. 1698), καὶ ἡ αὐλὴ τῆς Πολονίας ἐδυσαρεστοῦντο εἰς ταύτην τὴν βάσιν, ὁ μὲν ζητῶν περισσότερα ὅσων ἐξουσίασεν, ἡ δὲ θέλουσα νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν Καμεινίκαν. Ἀλλ' ἡ ἐπίμονος μεσιτεία τῆς Ἀγγλίας ἐξωμάλισε τὰς δυσκολίας, καὶ ἐδιωρίσθη σύνοδος συμβιβαστικὴ τῆς εἰρήνης εἰς Καρολοβίτιον. Τὸν Ὀκτώβρ. ἐκηρύχθη ἐκεχυρία, καὶ οὕτως ἔπαυσεν ἡ μανία τοῦ Ἄρεως.

Πληρεξούσιοι Αὐτοκρατορικοὶ, Ῥωσικοὶ, Πολονικοὶ καὶ Βενετικοὶ, καὶ μεσῖται Ἄγγλοι ἔφθασαν εἰς Καρολοβίτιον τὴν 23 Ὀκτωβρ. καὶ τὴν ἐφεξῆς ἡμέραν οἱ τοῦ Σουλτάνου, ὁ Ῥεϊσεφένδης Ῥαμῖς καὶ ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος μὲ τῖτλον μυστικοῦ συμβούλου ἢ τοῦ Ἐξ ἀποῤῥήτων, ὅς τις τώρα πρῶτον ἐδόθη εἰς Γραικὸν, ἔκτοτε ὅμως ἐδίδετο εἰς ὅλους τοὺς διαδόχους του μεγάλους Διερμηνευτάς *). Ἀπὸ 1 ἕως 13 Νοεμβρίου, ἀφοῦ ἔδειξαν ἀμοιβαίως τὰς πληρεξουσιότητάς των οἱ συμβιβασταὶ, ἔγειναν λογοτριβαὶ, μεταξὺ Αὐστριακῶν καὶ Τούρκων, οἵτινεις ἐζήτουν τὴν Τρανσυλβανίαν ἢ φόρον ἀντ' αὐτῆς ἐτήσιον, τὸ ὁποῖον ἀπέῤῥιψαν οἱ Αὐστριακοὶ ἐξ ὁλοκλήρου· καὶ μεταξὺ Ῥώσων καὶ Ἄγγλων, ἐπειδὴ οἱ πρῶτοι δὲν ἐγνώριζαν τὴν μεσιτείαν τῶν δευτέρων. Οἱ Ἄγγλοι τοὺς ἐπληροφόρησαν, ὅτι θέλουν φυλάξειν εἰλικρινῶς τὴν τιμὴν τοῦ Ῥωσικοῦ κράτους, καὶ οὕτως εὐχαριστήθησαν οἱ Ῥῶσοι· ἔκτοτε ἄλλαις δύω φοραῖς ἐδέχθη ἡ Ῥωσία μεσιτείαν εἰρήνης μὲ τὴν Τουρκίαν, καὶ μόνη της ἀναπαύεται νὰ ἐκτελῇ τοὺς σκοπούς της. Ἔδειξεν ἡ πεῖρα, λέγει ὁ

*) Ἀμηρ. Ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασ. Τόμ. Ϛ'. σελ. 650.

Ἄμηρος *), ὅτι εἰς τοὺς Τούρκους δὲν ἰσχύουν οἱ λόγοι, ὅσον τὸ ξίφος, καὶ ὅτι ὅς τις δίδει εἰς αὐτοὺς καιρὸν σκέψεως, ὁ καιρὸς εἶναι δι' αὐτὸν χαμένος.

Τὴν 13 Νοεμβρίου ἤρχισαν αἱ συνδιαλέξεις, καὶ μετὰ τριάκοντα ἓξ συνεδριάσεις, ἐτελείωσαν τὸ μέγα ἔργον τῆς εἰρήνης, τῆς ὁποίας οὐσιωδέστερα εἶναι τὰ ἐφεξῆς: Ἡ Οὐγγαρία, παρεκτὸς τῆς χώρας τῆς κειμένης μεταξὺ τῶν ποταμῶν Τιβίσκου καὶ Μαρίσου, ἀποδίδεται εἰς τὸ Οὐγγαρικὸν στέμμα. Ἡ Τρανσυλβανία ἀπὸ Ποδολίας ἕως Βλαχίας, εἰς τὸν Αὐστριακὸν οἶκον. Ἐσυμφωνήθησαν δὲ καὶ ἐμπορικαὶ σχέσεις ὠφέλιμοι διὰ τοὺς ὑπηκόους καὶ τῶν δύω δυνάμεων. Ἡ Βενετία ἀπολαύει τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν Δαλματίαν, καὶ παύει νὰ δίδῃ ἐτήσιον δῶρον εἰς τὴν Τουρκίαν διὰ τὴν νῆσον Ζάκυνθον. Οἱ Ρῶσοι ἔκλεισαν μόνον ἀνακωχὴν διετῆ, κρατοῦντες τὸ Ἀζόφιον, καὶ ἀφίνοντες τὴν τελείαν εἰρήνην νὰ γείνῃ μετέπειτα διὰ μεσιτείας ἢ τῶν θαλασσίων δυνάμεων ἢ τοῦ Χάνη τῶν Ταtάρων. Οἱ Πολονοὶ κρατοῦν καὶ αὐτοὶ ὅσα ἐξουσίασαν ἐπὶ τοῦ πολέμου, καὶ λαμβάνουν τὴν Καμεινίκαν· καὶ ὁ Σουλτάνος παραιτεῖται τὰ εἰς τὴν Οὐκραΐναν καὶ Ποδολίαν δικαιώματά του. Οἱ σύμμαχοι ἐζήτουν προσέτι ἀπὸ τοὺς Τούρκους προνόμια διὰ τοὺς Φραγκισκανοὺς καὶ Ἰησουΐτας, καὶ τὸν ἅγιον τάφον νὰ δοθῇ εἰς τοὺς Λατίνους· ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, ὅς τις ὡμίλει καὶ ἐνήργει τὰ πάντα ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, τοὺς εἶπε φανερά: „Δὲν γνωρίζω οὐδὲ Φραγκισκανοὺς οὐδὲ Ἰησουΐτας· ἐλευθερίαν τῆς θρασκείας κατὰ τοὺς περιορισμοὺς τῆς συνθήκης ἔχει ὅλη ἡ Καθολικὴ ἐκκλησία εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν· περὶ δὲ τοῦ ἁγίου τάφου δὲν δύναμαι νὰ κάμω κἀμμίαν νεωτέραν μεταβολήν." Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη τὴν 26 Ἰανουαρ. 1699· καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀνεχώρησαν ἀπὸ

*) Ἄμηρ. Ἱστ. τοῦ Ὀθωμ. βασ. Τόμ. ϛ'. σελ. 662.

Καρολοβιτίου ὅλοι οἱ πληρεξούσιοι τῶν εἰρηνευσάντων καὶ μεσιτευσάντων βασιλείων. Ἡ μὲ τὸν αὐτοκράτορα συνθήκη ἐστερέονε τὴν εἰρήνην διὰ εἴκοσι πέντε ἔτη· ἡ μὲ τὴν Ῥωσίαν ἦτο μόνον ἐκεχυρία διετὴς, ὡς εἴπαμεν· μὲ τὴν Βενετίαν καὶ Πολονίαν δὲν ἐπροσδιωρίσθη ὁ καιρός.

Πρώτη εἰρήνη ἡ τοῦ Καρολοβιτίου εἶναι, ἥτις ἐταπείνωσε πολὺ τὴν ὑπερηφάνειαν τῆς Τουρκίας· δι' αὐτῆς ἔλαβαν τέλος οἱ διδόμενοι φόροι τῆς Βενετίας διὰ τὴν Ζάκυνθον καὶ οἱ τῆς Πολονίας εἰς τὸν Χάνην τῶν Τατάρων (Πρβ. ἀν. σ. 468). εἰς αὐτὴν κατὰ πρῶτον ἐζήτησε τὴν μεσιτείαν τῶν Χριστιανικῶν δυνάμεων ὁ συνειθισμένος νὰ προστάζῃ τοὺς Χριστιανοὺς Σουλτάνος. Ὅταν ὁ Τουρκικὸς χείμαῤῥος ἐπὶ Σολειμάννου τοῦ Α' ἔφθασεν ἕως τὰ τείχη τῆς Βιέννης, ἐπανῆλθε καὶ ἐπλημμύρησεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, καὶ τὴν ἐκράτησεν ὑποβρύχιον εἰς τὴν βαρβαρότητα ἑκατὸν ἑβδομήκοντα ἔτη. Ὅταν δὲ ἐτόλμησε νὰ ἐφορμήσῃ καὶ τὸ δεύτερον, τότε ἔχασε τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Τρανσυλβανίαν, τὸ Ἀζόφιον, τὴν Ποδολίαν, τὴν Οὐκραΐναν, τὴν Δαλματίαν καὶ τὴν Πελοπόννησον. Ἡ εἰρήνη τοῦ Καρολοβιτίου ἔκρινε τὴν πτῶσιν τῆς Ὀθωμανικῆς δυνάμεως. Οἱ κατὰ τῆς Αὐστρίας πόλεμοι ἤνοιξαν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ φρονίμου Βιζύρη Κιουπριλῆ Μουσταφᾶ νὰ ἴδῃ τὴν ἀδικίαν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐκαταπάτουν τοὺς Χριστιανοὺς, τοὺς ὁποίους ὀνομάζουν Γκιαούρους καὶ Κιαφίρας (ἀπίστους καὶ βεβήλους). Πρῶτος ἐκεῖνος ὁ Βιζύρης ἐξεφώνησε τὴν νέαν τάξιν (Νισαμὶ Δεσεδίδ.), ἤγουν τρόπον ἡμερωτέρας καὶ ἀνθρωπινωτέρας τάξεως τῶν πραγμάτων. Ὁ Μουσταφᾶς Β', ἀφοῦ εἰρήνευσεν, ἠθέλησε νὰ τὴν εἰσάξῃ, ἀλλ' ἐξεθρονίσθη ἀπὸ τοὺς Πραιτωριανοὺς Γιανιτσάρους (1703), καθὼς ἔπαθε τὸ αὐτὸ μετὰ μίαν ἑκατονταετηρίδα καὶ ὁ Σελὶμ Γ', διότι ἠθέλησε νὰ εἰσάξῃ τὴν νέαν ἐκείνην τάξιν τοῦ Κιουπριλῆ. Ἀπὸ

τῆς τοῦ Καρολοβιτίου εἰρήνης ἀρξαμένη ἡ ἀνάμιξις τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων εἰς τὰ πράγματα τῆς Τουρκίας δὲν ἔπαυσε πλέον ἀδιακόπως νὰ ἐνεργῇ καὶ νὰ αὐξάνῃ βαθμηδὸν ἕως τῆς σήμερον.

5. Πατριάρχαι Κωνσταντινουπόλεως.

(1618 — 1700).

Τιμόθεος ὁ Α' (ἴδε Τόμ. Ζ'. σ. 439) ἐποίμανε τὸν Χριστιανικὸν λαὸν ὀκτὼ ἔτη, καὶ ἀπέθανεν ἡσύχως εἰς τὸν θρόνον του (Σεπτ. 1622). Οἱ δὲ ἀρχιερεῖς καὶ ὁ κλῆρος ἔκλεξαν Κύριλλον Β' τὸν Λούκαριν, ἄνδρα σοφὸν, Πατριάρχην ὄντα Ἀλεξανδρείας καὶ διατρίβοντα εἰς Μολδαυΐαν. Τῇ 8 Νοεμβ. ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀνέβη εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον. Ἀλλὰ μετὰ τέσσαρας μῆνας Γρηγόριος ὁ Ἀμασείας διὰ Τουρκικῆς δυνάμεως τὸν ἐξώρισε καὶ ἐπατριάρχευσεν αὐτὸς (17 Ἀπριλ. 1623). Μετὰ τρεῖς μῆνας ἐξωστρακίσθη ὁ Τουρκογρηγόριος εἰς Ῥόδον, καὶ ἐπροβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον ὁ Ἀδριανουπόλεως Ἄνθιμος Α', ὅς τις ἐπατριάρχευσε μόνον πεντήκοντα ἡμέρας καὶ παραιτηθεὶς ἑκουσίως ἐμόνασεν εἰς τὸν Ἄθωνα. Ἀνεκαλέσθη λοιπὸν ἐκ τῆς ἐξορίας Κύριλλος Λούκαρις τὸ δεύτερον (Σεπτεμβ. 1623), Ἀλλὰ τώρα ἤρχισαν νὰ τὸν διαβάλλωσι τινὲς ὡς Καλβινόφρονα, καὶ νὰ τὸν κάμνωσιν ὕποπτον εἰς τὸ κράτος καὶ μισητὸν εἰς τοὺς ὀρθοδόξους. Συνεκροτήθη σύνοδος ἐν Ἰασίῳ (1630) τοπικὴ, ὅπου Θεοφάνης ὁ Ἱεροσολύμων Πατριάρχης ἀνέτρεψε τὰς κατὰ τοῦ Κυρίλλου συκοφαντίας. Μὲ ὅλον τοῦτο ὑπερίσχυσεν ἡ ὑποψία, καὶ ὁ σοφὸς Κύριλλος ἀπεβλήθη (6 Ὀκτωβ. 1632). Κύριλλος Γ', ὁ Βεῤῥοίας μητροπολίτης, ἐπατριάρχευσεν ἡμέρας — ἓξ, πρᾶγμα παραξενώτατον· καὶ πάλιν ἐπροσκαλέσθη τὸ τρίτον ὁ Λούκαρις. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον (6 Μαρτ. 1631) ἐσύστησε Πατριάρχην ὁ Κα-

πουδᾶν Πασᾶς Τσαφέρης Ἀθανάσιον Γ' τὸν Πατεράλιον, ἄνδρα Κρῆτα, καὶ ἐξώρισε τὸν Λούκαριν. Πόσον ὅμως χρόνον ἀπήλαυσε τὴν τιμὴν ὁ Τσαφεροπρόβλητος Ἀθανάσιος; τεσσαράκοντα ἡμέρας. Οἱ μητροπολῖται τὸν ἔξωσαν καὶ ἐκάλεσαν τετάρτην φορὰν τὸν σοφὸν Λούκαριν. Ὁ Πατελάριος ἐπρόσφυγεν εἰς τὸν Ἀγκῶνα ζητῶν νὰ τιμηθῇ ἀπὸ τὸν Πάπαν μὲ βαθμὸν μέγαν. Δὲν ἐξεύρει τις πῶς μετέβη ἐκεῖθεν εἰς Μολδαυΐαν, κ' ἐκεῖθεν μὲ τρόπους διαφόρους ἐπροσκλήθη πάλιν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Ζητῶν δὲ νὰ διασπείρῃ τὴν περὶ τῶν πρωτείων τοῦ Πάπα γνώμην, ἐξωρίσθη μετὰ ἕνα ἐνιαυτὸν, καὶ εἰσήχθη Κύριλλος ὁ Γ' διὰ τοῦ Καϊμακὰμ Ἰβραῒμ Πασᾶ. Μετὰ δεκαὲξ μῆνας ἐξωρίσθη εἰς Ῥόδον Κῦριλλος ὁ Γ', καὶ ἐπροβιβάσθη Νεόφυτος Γ' ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας, ὅς τις μετὰ ἕνα ἐνιαυτὸν μὴ βαστάζων τὰ δεινὰ τῆς ἀθλιότητος τῆς ἐκκλησίας ἐπαραιτήθη ἐθελουσίως καὶ ὑπῆγεν εἰς τὸ ἡσυχαστήριον.

Διότι εἰς διάστημα δεκαπέντε ἐνιαυτῶν (1622 — 1637) γενόμεναι δώδεκα ἀλλαξοπατριαρχεῖαι κατεβάρυναν τὸ κοινὸν μὲ ἀνυπόφορα δάνεια. Δανεισταὶ ἦσαν Τοῦρκοι, Φράγκοι, Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι, Γραικοὶ, καὶ ἔσυρναν εἰς τὰ δικαστήρια τοὺς μητροπολίτας καὶ τὸν Πατριάρχην μὴ δυνάμενοι νὰ πληρωθῶσι τοὺς βαρεῖς τόκους· καὶ μὲ ὅλα ταῦτα ἡ μοχθηρία καὶ κακοήθεια ἔφθασεν εἰς τόσον ὑψηλὸν βαθμὸν, ὥστε τὸν σοφὸν Λούκαριν πατριαρχεύσαντα τὸ πέμπτον (8 Μαρτ. 1638) διέβαλεν ὁ Κύριλλος Γ' ὡς Καλβινόφρονα εἰς τὸν Σουλτάνον Μουρὰδ Δ', ὅς τις τὸν ἔπνιξεν εὐθὺς καὶ τὸν ἔρριψεν εἰς τὴν θάλασσαν (Ἰουλ. 9. Ἰδ. ἀνωτ. σελ. 481). Κύριλλος Γ' ἀναβὰς τὸν αἱματωμένον θρόνον μετ' ὀλίγον ἐξωρίσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ Σουλτάνου εἰς Καρθαγένην καὶ ἐκεῖ ἐπνίγη διὰ προσταγῆς του, ἄξια μὲν παθὼν τῶν ἔρ-

γων του, ἀνάξια δὲ τοῦ περικλεοῦς Πατριαρχικοῦ ἀξιώματος!

Παρθένιος Α΄, ὁ ἐπονομαζόμενος γέρων, ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπροβιβάσθη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον (7 Ἰουλ. 1638), ὅς τις μετὰ πέντε ἔτη καὶ μῆνος δύω ἐξωρίσθη εἰς Κύπρον (Σεπτ. 1643). Τὸν διεδέχθη Παρθένιος Β΄, ὁ νεώτερος, ὁ ἐπονομαζόμενος ὀξὺς, Ἰωαννίνων γέννημα καὶ Ἰωαννίνων ἀρχιερεὺς, ἀνὴρ ἔντιμος, καὶ μεγαλοπρεπὴς, ἀλλὰ μετὰ δύω ἔτη καὶ μῆνας δύω ἐξωρίσθη. Ἐπροβιβάσθη δὲ εἰς τὸν θρόνον Ἰωαννίκιος Β΄, ὁ Ἡρακλείας μητροπολίτης (Νοεμβ. 1645). Μετὰ ἕνδεκα μῆνας ὑπερίσχυσε Παρθένιος ὁ Β΄, καὶ διώξας τὸν Ἰωαννίκιον ἀνέβη τὸ δεύτερον εἰς τὸν θρόνον (Ὀκτώβ. 1646). Ποιμάνας δὲ τὸν λαὸν τοῦ κυρίου ἕως τοῦ 1651 ἔτους, διὰ σκευωρίας Παυλάκη τινὸς κακοτρόπου ἐδιαβλήθη ὡς ἔχων ἀλληγογραφίαν μὲ τὴν αὐλὴν τῆς Ῥωσίας, καὶ κατεδικάσθη ἐπονείδιστον θάνατον εἰς τὴν κρεμάθραν, καὶ ἐξ αὐτῆς ἐῤῥίφθη εἰς τὴν θάλασσαν τὸ λείψανόν του *). Ἰωαννίκιος Β΄ ἐπατριάρχευσε τὸ δεύτερον ἐνιαυτὸν ἕνα καὶ ἀπεβλήθη. Τὸν διεδέχθη Κύριλλος Δ΄, ὁ Τουρνόβου, ὁ ἐπονομαζόμενος Σπανὸς (1652) καὶ διήρκεσεν — ἡμέρας εἴκοσι! Ἀθανάσιος ὁ Πατελάριος ἐπατριάρχευσε τὸ δεύτερον ἡμέρας δεκαπέντε! Παΐσιος Α΄, μητροπολίτης ὢν Λαρίσσης, ἐπροβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον· ἀλλὰ μετὰ μῆνας ἐννέα ἐκρύφθη, καὶ ἐφάνη εἰς τὴν Πατριαρχικὴν ἀξίαν Ἰωαννίκος Β΄ τρίτην τώρα φορὰν καὶ διήρκεσε περισ-

---

*) Ὁ αὐτοκρατορικὸς βουλευτὴς κύριος Ἄμηρος εἰς τὴν συχνάκις ἀναφερομένην ἱστορίαν του τῆς τῶν Ὀθωμανῶν βασιλείας ἀποδεικνύει τὸν φόνον Παρθενίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων γενόμενον κατὰ τὸ 1651 ἔτος Μαρτίου 27 ἐξ ἀναφορᾶς τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν αὐλὴν γραμμένης Ἰταλιστὶ καὶ σωζομένης εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν τῆς Βιέννης βιβλιοθήκην. Ἴδε ἱστορ. τοῦ Ὀθωμ. βασιλ. Τόμ. Ε΄, σελ. 527 τὴν ἐκεῖ ὑποσημείωσιν καὶ Πρβ. ἀνωτ. σελ. 481.

σότερον παρὰ πρότερον, ἐπειδὴ ἐκυβέρνησεν ἓν ἔτος καὶ μῆνας ἕνδεκα· μετὰ τοῦτο ἐφυλακώθη ἀπὸ τοὺς κρατοῦντας, δὲν ἐξεύρομεν διὰ τίνα αἰτίαν, καὶ ἀντ' αὐτοῦ εἰσήχθη Κύριλλος ὁ Δ' δευτέραν φοράν. Τώρα ὅμως ἐπατριάρχευσεν ὀλιγώτερον παρὰ πρότερον, ἐπειδὴ μετὰ δεκατέσσαρας ἡμέρας ἐξωρίσθη εἰς τὴν Κύπρον. Παΐσιος Α' ἐπατριάρχευσε μετ' αὐτὸν μῆνας ἕνδεκα, καὶ ἔπειτα ἐξωσθεὶς ἔλαβε προεδρικῶς τὴν μητρόπολιν Κύζικον, καὶ μετὰ ταύτην τὴν Ἔφεσον διὰ νὰ ζῇ μὲ ἀνάπαυσιν.

Κατὰ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1656 ἔτους ἐπροβιβάσθη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον μετὰ τὴν ἀποβολὴν Παϊσίου τοῦ Α' ὁ τῆς Χίου ἀρχιερεὺς Παρθένιος Γ', ἀνὴρ εὐλαβὴς καὶ χρηστὸς τὸν τρόπον. Δι' αὐτοῦ ἐφαίνετο, ὅτι ἔμελλε νὰ γείνῃ κἄποια βελτίωσις τῶν δυστυχῶν πραγμάτων τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ μετὰ μῆνας τινὰς διαβληθεὶς (ἴδε ἀνωτ. σελ. 496) καὶ αὐτὸς ὡς ὁ ὁμώνυμός του Παρθένιος Β' πρὸ ἓξ ἐτῶν, ἐκρεμάσθη ὑπὸ Μωάμεθ Δ' δημοσίως εἰς τὴν λεγομένην καγκελλωτὴν πύλην (Παρμακαπού) τὸ σάββατον τοῦ Λαζάρου (1657), καὶ διαμείνας τρεῖς ἡμέρας κρεμασμένος ἐῤῥίφθη ἀτίμως εἰς τὴν θάλασσαν *). Οἱ Χριστιανοὶ εὑρόντες

*) Ὅτι δύω Παρθένιοι ἐφονεύθησαν ἀτίμως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ὁ Β' καὶ ὁ Γ', γίνεται φανερὸν ἐκ τούτων. Διότι περὶ μὲν τοῦ Β' μαρτυρεῖ ἡ ὑπὸ Ἀμήρου εἰσαγομένη ἀναφορὰ (σελ. 530 σημείωσ.), ὅτι ἐφονεύθη τὸ 1651 ἔτος. Περὶ δὲ τοῦ Γ' μαρτυρεῖ μὲν καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἀμήρου (ἀνωτ. σελ. 496 σημείωσ.) μᾶς πιστοποιεῖ δὲ καὶ ὁ ἀοίδιμος Μελέτιος (Ἐκκλ. ἱστορ. Τομ. Γ' σελ. 466), ὅστις ἀναφέρει καὶ τὸ ὑπόμνημα, διὰ τοῦ ὁποίου προβιβάζεται Παρθένιος ὁ Δ'. „Ἐπειδὴ (λέγει τὸ ὑπόμνημα ἡμερολογούμενον Μαρτίου α', 1657) ἔμεινεν ὁ οἰκουμενικὸς θρόνος ἄμοιρος κεφαλῆς, ἅτε ἀδίκῳ θανάτῳ καταδικασθέντος τοῦ μακαρίου κὺρ Παρθενίου, τὴν δὲ μετάθεσιν τοῦ Γάνου Γαβριὴλ εἰς οὐδὲν λογιζόμεθα, ὡς βίᾳ ἐπιβάντος τὸν θρόνον, συνήχθημεν ἡμεῖς οἱ παρευρεθέντες ἀρχιερεῖς κτλ." Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ἀντέγραψεν ὁ Μελέτιος ἀπὸ τὸν Κώδικα τῆς μεγάλης ἐκκλησίας.

τὴν νύκτα τὸ λείψανον τοῦ ἀγαπητοῦ ποιμένος των τὸ ἔθαψαν κρυφίως εἰς ἓν τῶν πλησίον νησίων τῆς Προποντίδος. Παρθένιος Δ', ὁ Προύσης μητροπολίτης, διεδέχθη τὸν δυστυχῆ Παρθένιον Γ' διὰ κοινῆς ψήφου τῶν ἀρχιερέων καὶ τοῦ κλήρου. Ἐπειδὴ δὲ μεταξὺ τούτου καὶ τοῦ ἀδίκως θυσιασθέντος Πατριάρχου εἶχε δοθῆν ὑπὸ τῶν Τούρκων προεστὼς τῆς ἐκκλησίας ὁ Γάνου Γαβριὴλ, μὴ στέργοντες τοῦτον οἱ ἀρχιερεῖς, τὸν ἐκατάπεισαν νὰ παραλάβῃ προεδρικῶς τὴν μητρόπολιν Προῦσαν· ἐκεῖ διαβληθεὶς ὁ Γαβριὴλ ὑπὸ τῶν κρατούντων ὡς βαπτίσας Τοῦρκον τινὰ, ἐκαταδικάσθη καὶ αὐτὸς τὸν ἐπὶ τῆς κρεμάθρας θάνατον. Ποίαν ἐξουδένωσιν ἐδοκίμασεν ἡ ἁγία ἡμῶν ἐκκλησία εἰς διάστημα ἐνιαυτῶν εἴκοσι!

Παρθένιος ὁ Δ' ἐπαραιτήθη οἰκειοθελῶς τὸν θρόνον μετὰ ἔτη τρία καὶ μῆνας ἑπτὰ, λαβὼν ἀντὶ τούτου τὴν Προῦσαν προεδρικῶς. Ἐπατριάρχευσε δὲ Διονύσιος Γ', μητροπολίτης ὢν Λαρίσσης, ὁ ἐπονομαζόμενος Σπανὸς καὶ Πάρδαλις (29 Ἰουν. 1660). Τὴν 21 Ὀκτωβ. 1665 ἐκβληθέντος τοῦ Διονυσίου εἰσήχθη δευτέραν φορὰν Παρθένιος Δ' ἀπὸ τῆς Προύσης. Ἐξορισθέντος δὲ τούτου εἰς Τένεδον ἐπατριάρχευσε Κλήμης ὁ Ἰκονίου μητροπολίτης, ὅς τις ἀπεβλήθη μετὰ τέσσαρας μῆνας. Ἐκλέχθη δὲ ἀντ' αὐτοῦ ὁ Ἡρακλείας μητροπολίτης Μεθόδιος, ὅς τις περιεβλήθη τὸ βασιλικὸν ἄμφιον εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου διέτριβε τότε Μωάμεθ ὁ Δ' (3 Ἰανουαρ. 1669). Κατὰ τὸν Μάρτιον 1671 ἀπεβλήθη ὁ Μεθόδιος καὶ ἐπροβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον Παρθένιος Δ' τρίτην φορὰν, ὅς τις ἀπεβλήθη τρίτην φορὰν κατὰ τὸν Ὀκτώβ. 1672. Ἐπατριάρχευσε δὲ Διονύσιος Δ' ὁ Λαρίσσης μητροπολίτης, ἐπονομαζόμενος Μουσελίμης, Βυζάντιος τὴν πατρίδα, ἀνὴρ πεπαιδευμένος καὶ θεοσεβὴς, ἐνδυθεὶς τὸ βασιλικὸν ἄμφιον

εἰς Ἀδριανούπολιν, ὅπου διέτριβε τότε ὁ κρατων· ὁ δὲ Παρθένιος ἐξωρίσθη εἰς Κύπρον. Τὴν δὲ 4 Αὐγούστ. 1673 ἐκθρονισθέντος τοῦ Μουσιλίμου, ἐνεθρονίσθη Γεράσιμος Β', ὢν μητροπολίτης Τουρνόβου, τοῦ ὁποίου ἐκβληθέντος, εἰσήχθη τετάρτην φορὰν Παρθένιος ὁ Δ' (Σεπτεμ. 1675). Τὴν δὲ 29 Ἰουλ. 1676 ἐπατριάρχευσε δευτέραν φορὰν Διονύσιος ὁ Μουσελίμης. Τὴν δὲ 30 Ἰουλίου 1679 Ἀθανάσιος Δ', ὁ Ῥαιδεστοῦ ἐπίσκοπος· ἐξώσας τὸν Μουσιλίμην, ἐνεθρονίσθη αὐτὸς, ἀλλ' ἐῤῥίφθη ἀπὸ τὸν θρόνον μετὰ δεκατεσσαήμερον τιμήν. Ἐπροβιβάσθη λοιπὸν Ἰάκωβος Α', ὁ Λαρίσσης μητροπολίτης, ὅς τις ἐπαραιτήθη τὴν 30 Ἰουλίου 1682, καὶ ἔλαβε τὸν τόπον του τρίτην φορὰν Διονύσιος ὁ Μουσελίμης. Τὴν 16 Μαρτίου 1684 ἐπατριάρχευσε πέμπτην φορὰν Παρθένιος ὁ Δ'. Τὴν δὲ 20 Ἀπριλίου 1686 κοινῆς συνόδου γενομένης ἐπροσκλήθη δευτέραν φορὰν Ἰάκωβος ὁ Α', καὶ ὁ μὲν Μουσελίμης ἔλαβε προεδρικῶς τὴν μητρόπολιν Χαλκηδόνος, ὁ δὲ Παρθένιος τὴν Βιδύνης. Ἀλλὰ τὴν 23 Σεπτεμβ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους (πρᾶγμα τῷόντι ἀγανακτήσεως πρόξενον διὰ τὴν μωρὰν κατάστασιν τοῦ τότε κλήρου!) ἐπατριάρχευσεν ὁ Μουσελίμης τετάρτην φορὰν, καὶ τὴν 23 Ὀκτωβ. Ἰάκωβος Α' πρίτην φοράν.

Ὁ Ἰάκωβος ἐπατριάρχευσεν ἕως τοῦ 1690 ἔτους, ὁπότε ἀνεβιβάσθη εἰς τὸν θρόνον ὁ Προύσης μητροποπολίτης Καλλίνικος Β'. Τοῦτον ἐκρήμνισεν ἀπὸ τὴν τιμὴν Νεόφυτος ὁ Δ' ὁ ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως (1691). Ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ὁ κρημνισθεὶς ἀντεκρήμνισε τὸν κρημνιστήν του καὶ ἐκάθισεν αὐτὸς εἰς τὸν θρόνον. Κατὰ τὸ 1693 ἐπατριάρχευσε πέμπτην φορὰν Διονύσιος ὁ Μουσελίμης. Ἀλλὰ μετὰ ἕνα ἐνιαυτὸν (1694) ὑπερισχύσας Καλλίνικος ὁ Β' ἐξεθρόνισε τὸν Μουσελίμην, καὶ ἐνθρονισθεὶς αὐτὸς στερεὰ ἐκυ-

βέρνησε τὴν ἐκκλησίαν ἕως τέλους τῆς ζωῆς του (1702).

Ἐὰν συλλογισθῇ τις, ὅτι εἰς διάστημα ἑβδομήκοντα ἑπτὰ ἐτῶν (1623 — 1700) συνέβησαν πεντήκοντα περίπου ἀλλαξοπατριαρχεῖαι, καὶ αὗται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μὲ δωροδόκησιν τῶν κρατούντων, θέλει κλαύσειν ἐκ καρδίας εἰς ποίαν καπηλικὴν κατάστασιν ἔφθασεν ὁ κλῆρος τῆς ἁγίας ἡμῶν ἐκκλησίας· τὰ κοινὰ χρέη ἔγειναν δυσβάστακτα, καὶ αἱ φυλακώσεις τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν Πατριαρχῶν αὐτῶν ἐσυνειθίσθησαν ὡς ἀδιάφορα φαινόμενα. Μ' ὅλον ὅτι ἕνας θεοσεβὴς ἡγεμὼν Μολδαυΐας Βασίλειος ἠθέλησε νὰ ἀπαλλάξῃ τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τὰ ἐκ τῶν χρεῶν ὀνείδη, καὶ ἐξ ἰδίων του ἐπλήρωσε πᾶν ὄφλημα, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Μελέτιος*), μ' ὅλον τοῦτο ἐσωρεύοντο νέα διὰ τὴν ἀλληλοφαγίαν τῶν Πατριαρχῶν. Δὲν εἶναι θαῦμα, ἂν τὰ ἤθη τοῦ κλήρου ἐξηχρειώθησαν τόσον, ὥστε καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοὶ ἔχασαν ἐξ ὁλοκλήρου τὸ σέβας, τὸ ὁποῖον ἔσωζαν ἀρχήτερα εἰς τοὺς Πατριάρχας. Ὁ αὐτὸς Μελέτιος μαρτυρεῖ **), ὅτι ἀφοῦ ἐκαταδικάσθη εἰς τὸν ἄτιμον θάνατον τῆς κρεμάθρας Παρθένιος ὁ Γ', οἱ Πατριάρχαι δὲν ἔβλεπαν πλέον τὸ πρόσωπον τοῦ Σουλτάνου, ὡς πρότερον, ἀλλ' ἐπαρουσιάζοντο μόνον εἰς τὸν Βιζύρην, καθὼς ἐπικρατεῖ ἕως τῆς σήμερον. Μὲ πόνον καρδίας φιλογενοῦς παραιτεῖται ὁ μακαρίτης Μελέτιος ἀπὸ τοῦ νὰ περιγράψῃ τὰ ἤθη τῶν Πατριαρχῶν τῆς περιόδου ταύτης, καὶ ἐξαιρεῖ μόνον ἐκ πάντων Διονύσιον τὸν Δ', τὸν ἐπονομαζόμενον Μουσελίμην, λέγων***), ὅτι ἦτο ἀνὴρ πεπαιδευμένος, ἐνάρετος, διδάσκων τὸν λόγον τοῦ

*) Ἐκκλησιαστ. ἱστορ. Τόμ. Γ, σελ. 469.
**) Ἐκκλησιαστ. ἱστορ. Τόμ. Γ, σελ. 465.
***) Ἐκκλησιαστ. ἱστορ. Τόμ. Γ, σελ 468.

Θεοῦ ἐπ' ἐκκλησίας, καὶ ζηλωτὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας· περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐκφωνεῖ: αἰσχρὸν καὶ λίαν αἰσχρὸν καὶ ἀνάξιον τῆς ἐν Χριστῷ διαγωγῆς κτλ. διακόπτει δηλαδὴ τὸν λόγον ὑπὸ λύπης καὶ αἰδοῦς. Θέλομεν ἰδεῖν ὅμως μὲ χαράν μας εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον, ὅτι οἱ Πατριάρχαι τῆς ιη' ἑκατονταετηρίδος καὶ ἐφεξῆς ἕως τῆς σήμερον ὑπῆρξαν καὶ εὐπαιδευτότεροι καὶ εὐσεβέστεροι καὶ χρηστοηθέστεροι.

1830, Μαΐου 31.